

हिंदुस्ताननो करारनो आसत.

INDIAN CONTRACT ACT.
NO. IX OF 1872.

सन १८७२ ना. ब्याडेट ६ मो. सन १८८६
ना. ब्याडेट ११ योना नुंरुन नना
ना. ब्याडेट ११ योना नुंरुन नना

२५. रा. रा. चन्द्रशेखर साहस्रनाम जलज कोटिना पडील तना
 गोविंदनाम आलाखु रत्नालक्ष्मीकोटिना पडील अर्थ्याळी रत्ना.

अमलावाह मध्ये.

“युनयन प्रिन्स” तथा “मन्त्रालय प्रिन्स”
 ललुबाई सुरवंत अमहाबाद सभाचारना
 भासिके छपावी प्रसिद्ध कर्यो.

संवत् १८४५.—सन १८८८.

(બાહ્ય તરેહના હક રાખ્યા છે.)
•કીમત રૂ. ૫)

નોટીસ.

આચાર્યશ્રી કાલદાસ પ્રભાણે ૨૭/૧૨/૨૦૧૨ કલેવરે તેમજ આચાર્યશ્રી નવા ભાગલા વરેલના દરજ્જા સંબંધે જાણવાર સમજાવ્યા છે. મહેલે જોઈએ તેમજ આચાર્યશ્રી નવા ભાગલા પિતાની નકલ મળે તે અંગે હક્ક ભંગ કરશે તે જાણવાર પડે.

આચાર્યશ્રી સહીને બદલે અમારા આ આચાર્યશ્રી રા. વરેલના સહીથી જ રૂપ મળી શકે તે તે પણ જાણશે. બેમાંથી એકેવી સહી નહીં હોય તે જી નહલ ચારીયો મળાશે એમ જાણવાનાં આવશે.

લલુભાઈ મુરચંદ સહી.

ડૉ. આરનોડીયાની સહી ઉપર અમદાવાદ સમાચાર આજીસ.

નંબર. ૧૦૬

તમેને આ ચોપરી કીમત લેઈ અમોએ વેચાણ આપી છે. તા. ૮ માઈ
એપ્રિલ સન ૧૯૮૮

(લલુભાઈ મુરચંદ)

અર્પણ પત્રીકા.

મેહેરબાન સ્વદેશપ્રેમી—

રા. બા. યુન્નીલાલ માણેકલાલ.

ફર્સ્ટ ક્લાસ સંપાદિતેટ બક્ષ સાહેબ—

અમદાવાદ.

કૃપાળુ બ્રિટિશ શેહેનશાહતમાં નામદાર બ્રિટિશ સરકારના આપ ઉમદા અમલદાર છે. ન્યાય આપવામાં નિપૂણ છે. ધારાશા-
નોનું રૂઢી રીતે મહત્વ સમજે છે. નિબંધપાત, કામા અને મ-
મતા એ મુલો વડે આપ સત્તાને અધિક શોભાવી રહ્યા છે, પૂર્ણ
પ્રજ્ઞ પ્રેમી બન્યા છે, અને નામદાર સરકારમાં સાફ માન ધરાવે
છે. આપના આવા અત્યુત્તમ મુલોથી આનંદ પામી આ કસરના
નાયદા ઉપર દીકા કીલેલું લખુ પુસ્તક આપને અર્પણ કરું છું, તે
સ્વિકારશીલ.

જી. સેવક.

વલુભાઈ સુંરચંદ મલ્હી.

અ. સ. માલેક.

પ્રસ્તાવના.

હિંદુસ્તાનના કરારના કાયદાનો મુસદ્દો પ્રથમ ઇંગ્લેંડમાં ઇંડયન લા કમીશનરોએ ધડ્યો હતો, પણ તેમાંની કેટલીક બાબતો ઉપર ભારે તકરારો ચાલી તેથી તેનો કેટલોક ભાગ આ દેશની સરકારના વિચાર ઉપર રાખવામાં આવ્યો હતો, એ ખરડાનો ધણો ભાગ આ દેશના ધારાને લાગુ પડે તેવો નહીં હતો, તેથી તેને પસંદ કરતા પેહેલાં સુધારો કરવાની જરૂર હતી, તે ઉપરથી એ ખરડાના કેટલાક બાબતો જેવા કે શેઠ અને ચાકરનો કાયદો, માલ આપનાર અને તે લેઈ જનારના કાયદા, હુડીઓ અને પ્રામીસરી નોટાના કાયદા સંબંધીના બાબતો ઈરાદાથી મુકી દેવા પડ્યા છે. પાછલી બાબતોને માટે આ આકટ પસાર થયા પછી સન ૧૮૮૧ નો નીગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ આકટ થયો તેમાં કલમો દાખલ કરવામાં આવી છે. જમીનને લાગુ પડતા ખાસ કરારો જેવા કે સ્થાવર મીલકતના વેચાણ, ગીરો, પટા અને બીજી રીતે લખી આપવા બાબતના ઠરાવ પણ આ આકટમાંથી બાતલ રાખવા પડ્યા છે, પણ પાછળથી સન ૧૮૮૨ નો ટ્રાન્સફર આફ પ્રોપર્ટી આકટ થયો તેમાં સામાન્ય ધારામાં ફેરફારી કર્યા શિવાય એ સંબંધી બાબત સામેલ કરવામાં આવી છે. વિશેષન્યાય (સન ૧૮૭૭ નો ૧ લો) સ્પેસીયીક પરફારમેન્સ (અમુક કામ ખાસ રીતે કરવા સંબંધીના ઠરાવ) પણ આ આકટમાંથી મુકી દેવા પડ્યા હતા, પરંતુ તે આકટથી હવે એ બાબતના કેટલાક ઠરાવો કરવામાં આવેલા છે.

આ આકટમાં ૧૧ પ્રકરણો આવેલાં છે. એમાંનાં છ તો સધળા કરારો કેવા સામાન્ય ધોરણ ઉપરથી થયેલા છે તે સંબંધીના છે, અને બાકીના વેહેપાર સંબંધીના કરારો ના મહત્વના વર્ગ જેવા કે માલના વેચાણ, હામી તથા જમીનગીરી, નિલેપ, આડત, અને પંત્યાળા સંબંધીના.

કાયદાનો આ બીજો ભાગ એવી રીતનો છે કે તેમાં પ્રસંગોપાત જોડેલો વધારો કરવો હોય, તેટલો મુળ નિયમને ફેરફાર કર્યા શિવાય થઈ શકે તેવું છે.

કરાર સંબંધીનો આ આકટ ધણો જરૂરનો હતો અને તે ખોટ પુરી પાડવાને સાફ આ આકટ સરકારની લેજલેશન કૌંસીલે પસાર કર્યો અને તે ઉપર અંગ્રેજી ટીકાકારોએ ધણી વિસ્તીર્ણ ટીકાઓ કરી છે. જે માણસોને અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન છે તેમને તો ઉપયોગમાં આવે તેવાં ધણાં પુસ્તકો મળી આવે, પરંતુ અત્યાર સુધી અંગ્રેજી ભાષાથી બેનસીબ માણસને જાણવા જેવું સારી ટીકાનું પુસ્તક કોઈ પણ બાહાર પડેલું નહીં હતું. નજીવી ટીકાનાં બે ન્હાનાં પુસ્તક જુદા જુદા સંપ્રસારોએ ગુજરાતીમાં કાઢેલાં છે, પણ તે કોઈ કાયદા જાણનાર કેળવાયેલા સંપત્તિના હાથથી નીકળેલાં નથી, તેથી તેની અપૂર્ણતા વિશે આ પ્રસંગે કાંઈ બોલવાની જરૂર નથી, પણ હમને એમ લાગ્યું કે કોઈ પણ રીતે આ ખોટ પુરી પડે તેવું સાફ પુસ્તક તદ્દયાર કરાવેલું હોય તો તેથી પડતી હરકતો દૂર પડે અને ખરી બારીકાઓ જાણવામાં આવે, તેથી આ જીજ્ઞાસુ પ્રસિદ્ધ વકીલ રાવસાહેબ વરજરાય સાકરલાલ તથા વકીલ ગોવિંદલાલ બાલાજીની સાહેતાથી આ પુસ્તક હમે તદ્દયાર કરાવી આલમની મુનસરી ઉપર પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

આ પુસ્તક તદ્દયાર કરવામાં કલકત્તાની હાયકોર્ટના જડજ મેહેરબાન એચ. એસ. ક-નીંગહામસાહેબ એમ. એ. અને બારીસ્ટર. એચ. એચ. શેફર્ડ. એમ. એ. એ સાહેબોએ

આ કરાર આકટ ઉપર જે ટીકા કરી છે તેની કેટલીક મદત લેવામાં આવી છે, તેથી તે સાહેબોનો હમો ધણા અંતઃકરણથી ઉપકાર માનીએ છીએ, એ ટીકા શિવાય બીજા પણ અગ્રેજી કરારશાસ્ત્રના પુસ્તકોની મદત લેવામાં આવી છે; તેમજ આ કરાર આકટના સંબંધમાં હિંદુસ્થાનની દરેક હાઈકોર્ટના સન ૧૮૮૭ની સાલ આમર સુધી પ્રસિદ્ધ થએલા ઉપયોગી ફેસલા પણ બની શક્યા તેટલા આ પુસ્તકમાં દાખલ કરી જેમ આ પુસ્તક વધારે ઉપયોગી થાય તેમ કરવામાં કાંઈ કસર રાખી નથી. તોપણ માણસ માત્ર ભુલને પાત્ર છે તેથી તેમાં કાંઈ પણ ભુલ કે ખામી લાગે તો વાંચનારસાહેબે દરગુજર કરવી. અને એ ખામી ખાંચત હમને જણાવવામાં આવશે તો હવે પછીની આવૃત્તિમાં ઉપકાર સાથે અમોતેનો સુધારો કરીશું.

આ પુસ્તક વેહેલું બાહાર પાડવાનો વિચાર હતો, પરંતુ પુસ્તકના ઉપયોગીપણા ઉપર વિચાર કરતાં તેમાં વધારે ખુલાસા જોગ ટીકા કરવાનું મન થઈ ગયું તેમ કરતાં તેનું કદ વધી ગયું તેથી તે તદ્દયાર કરવામાં તથા પૃથ્વીટ તપાસવામાં વધારે વખત ગયાથી જરા વધારે વાર થઈ છે, અને અગર જે તેના વર્ધારાને લીધે હમે હમારી અગાઉથી જાહેર કરેલી કીમતમાં કાંઈ પણ વધારો કરી પછશાનો લોભ કરતા નથી, તોપણ હમારું પુસ્તક બોહોળો ફેલાવ પામે અને વાંચનારને ઉપયોગી થાય એવી આશા રાખીએ છીએ, ને તેમ થએથી હમારી મેહેનતનો બદલો મળ્યો એમ માની સંતોશ થઈશું.

આ પુસ્તકમાં જે જે આધાર દાખલ કરવામાં આવ્યા છે તે દરેક ઠેકાણે સંક્ષેપમાં નામ લખી બતાવ્યાં છે, પણ તે પુસ્તકોનાં સંપૂર્ણ નામ આ લગત જુદી ટીપથી બતાવ્યાં છે. તે જોએથી પુસ્તકનો આધાર સમજાશે, તેમજ પુસ્તકમાં દાખલ થએલી બાબતો કીયે પાનેથી મળી શકશે એ જાણવાને એક મ્હોટું ઈનરેક્ષ ધ્યાને સાંકળીક પણ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

આ કાયદો અગ્રેજી રાજ્યની કોર્ટમાં ચાલે છે, પણ તેનો ઉપયોગ દેશી રાજ્યોની કચેરીઓમાં પણ બોહોળી રીતે થાય છે, અને કરારોની બાબતમાં હિંદુસ્થાન માંહેની દરેક જગ્યાને એટલો બધો અંકચતાનો સંબંધ છે કે આ પુસ્તક જાણવાની દરેક માણસને ધણી જરૂર છે, માટે જેમના તરફથી અમને આ પુસ્તક ખરીદ કરવાની મદત મળશે તેમનો હમે આભાર માનીશું.

હમે પ્રથમ પુરાવના કાયદા ઉપર ટીકા કરી હતી અને તેની પેહેલી આવૃત્તિનાં ૫૦૦ પુસ્તકો જલ્દી ખપી ગયાથી એ પુસ્તકની ખુબ સારી રીતે જાણાઈ સમજાઈ આ પુસ્તક બતાવ્યું તથા તે પુરાવ આકટની પણ બીજી આવૃત્તી વધારા તથા સુધારા સાથે પણ કીમતમાં વધારો કર્યા વગર હમોએ હાલમાં ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરી છે, અને જેમ જેમ હમારું પુસ્તકોની ખુબ જાણવામાં આવશે તેમ તેમ કાયદા સંબંધી ટીકાનાં બીજાં પુસ્તકો પણ પ્રસિદ્ધ કરવાને હમો લાગ લેઈશું.

લલુભાઈ સુરચંદ સહી.

અમદાવાદ સમાચારનો માલેક.

પુસ્તકોના આધાર બતાવવા હુંકા શબ્દો વાપરેલા તેની

યથાસ્થીત સમજીત.

એ. એન્ડ ઈ.	આટોલફ્સ અને ઈલીસ રીપોર્ટ.
આડ આન કાન્ટ.	આડીસન આન કંત્રાકટ.
એલીયન.	એલીયન રીપોર્ટ.
અપ. કે.	અપીલ કેસસ.
આટક.	આટકીન્સ રીપોર્ટ.
બી. એન્ડ એ. અગર એફ.	બાર્નવાલ અને આટોલફ્સ રીપોર્ટ.
બી. એન્ડ એલડ.	બાર્નવાલ અને એલડરસન રીપોર્ટ.
બી. એન્ડ સી.	બાર્નવાલ અને ફેસવેલ રીપોર્ટ.
બી. એન્ડ પી.	બોસાનકવેટ અને પુલર્સ રીપોર્ટ.
બી. એન્ડ એસ.	બેસ્ટ અને સ્મીથ્સ રીપોર્ટ.
બીવ.	બીવન્સ રીપોર્ટ.
બેન્જ.	બેનગ્ગમીન્સ ટ્રીટાઈઝ આન સેલ.
બીગ.	બીગલામ્સ રીપોર્ટ.
બીગ એન. સી.	બીગલામ્સ ન્યુ કેસસ.
બ્લાક, કમ.	બ્લાકસ્ટન કમેન્ટરી.
બ્લાક, એચ.	હેનરી બ્લાકસ્ટન રીપોર્ટ.
બ્લોગ.	બ્લોગસ, રીપોર્ટ.
બી. એલ. આર.	બેંગાળ લા રીપોર્ટ.
બ્લ. ડબલ્યુ.	સર બુલીયમ બ્લાકસ્ટન રીપોર્ટ.
બ્ર. એન્ડ બીગ.	બ્રોડરીપ અને બીગલામ્સ રીપોર્ટ.
બ્રો. સી. સી.	બ્રાઉન્સ ચેન્સરી કેસસ.
બર.	બરોઝ રીપોર્ટ.
બાયલીસ.	બાયલીસ આન બીલ્સ.
કલ. લા. રી.	કલકતા લા રીપોર્ટ.
સી. એન્ડ પી.	કારીંગ્ટન અને પેન્સ રીપોર્ટ.
કચાંપ.	કચાંપબેલ્સ રીપોર્ટ.
કચારથ્યુ.	કચારથ્યુ રીપોર્ટ.
સી. બી.	કામન બેંચ રીપોર્ટ.
સી. બી. એન. એસ.	કામન બેંચ ન્યુ સીરીઝ.
સી. પી.	કામન પ્લીસ.
ચ.	ચાન્સરી
ચ. આર.	ચાન્સરી રીપોર્ટ.
ચ. ડી.	ચાન્સરી ડીવીઝન.

કલ. એન્ડ શીન.	કલાર્ક એન્ડ શીનલી રીપોર્ટ.
કોક.	કોકસ રીપોર્ટ.
કાલ.	કાલીયર્સ એન્સરી કેસસ.
કો. લીટ.	કોક આન લીટવટન.
કાઉપ.	કોપર્સ રીપોર્ટ.
કાક્ષ.	કાક્ષ રીપોર્ટ.
ક. અને એમ.	કામ્પટન અને મીશન રીપોર્ટ.
સી. રાખ.	ક્રીસ્ટોફર રાખીસન્સ રીપોર્ટ.
ડી જી. અને જી.	ડીજેક્ષ અને જોન્સ રીપોર્ટ.
ડી જી. અને રમ.	ડીજેક્ષ અને રમેલ્સ રીપોર્ટ.
ડી જી. જી. અને એસ.	ડીજેક્ષ જોન્સ અને રમીથ્સ રીપોર્ટ.
ડાઉગ.	ડાઉગ્લાસ રીપોર્ટ.
ડોવ.	ડોન્સ રીપોર્ટ.
ડાવલ.	ડાવર્લોન્સ રીપોર્ટ.
ડનલાપ.	ડનલાપ, બેલ અને મરે રીપોર્ટ.
ઈ. અને ખી.	ઈલીસ અને બ્લાકબર્ન રીપોર્ટ.
ઈ. અને ઈ.	ઈલીસ અને ઈલીસ રીપોર્ટ.
ઈસ્ટ.	ઈસ્ટ રીપોર્ટ.
ઈ. એન્ડ આઈ. એ.	ઈંગ્લીશ એન્ડ આઈરીશ અપીલ.
ઈ. ખી. એન્ડ. ઈ.	ઈલીસ, બ્લાકબર્ન એન્ડ ઈલીસ રીપોર્ટ.
ઈક.	ઈકવીટી.
એક્ષ.	એક્સચેન્જર.
એક્ષ. ડી.	એક્સચેન્જર ડીવીઝન.
ક્રાય આન સ્પેશ. પરફ.	ક્રાય આન સ્પેશીલીક પરફારમન્સ.
ગીફ.	ગીફર્ડ રીપોર્ટ.
ગાવ. આન પાર્ટ.	ગાવ આન પાર્ટનરસીપ.
એચ. અને સી.	હર્લસ્ટોન અને ક્રાલ્ટમેન્સ રીપોર્ટ.
એચ. એલ. સી.	હાઉસ આફ લાર્ડસ કેસસ.
એચ. અને એન.	હર્લસ્ટોન અને નાર્મન્સ રીપોર્ટ.
હૅર.	હેર્સ રીપોર્ટ.
એંથ. 'બ્ર.	હેનરી બ્લાકસ્ટન રીપોર્ટ.
ઈ. એ.	ઈઝિયન અપીલ્સ.
ઈ. લા. રી. અ.	ઈંડયન લા રીપોર્ટસ અલ્હાબાદ.
” ક.	” ” ” કલકત્તા.
” મું.	” ” ” મુંબાઈ.
” મ.	” ” ” મદ્રાસ.
આઈર. કે.	આયરીશ કેસસ.

જે. અને હ્યાટ.
 જે. અને ડબ્લીઉ.
 જાન અને એચ.
 જુર. એન. એસ.
 કે. અને જે.
 કે.
 કીન.
 કેન્ટ.
 ન્યાપ. પી. સી.
 લ્યાંગ. કાન્ટ.
 લીક આન કાન્ટ.
 લડ. રેમ.
 લેવ.
 એલ. જે.
 એલ. જે. એડ.
 એલ. આર.
 એલ. આર. સી. સી.
 એલ. ટી. એન. એસ.
 એમ. અને જી.
 એમ. અને કે.
 એમ. એમ.
 એમ. અને એસ.
 એમ. અને ડબ્લીઉ.
 મ્યાક. અને જી.
 મ્યાક. એચ. એલ. સી.
 મ. હા. રી.
 મેર.
 એમ. ઇ. એ.
 મુ. એન્ડ રજી.
 મુ. પી. સી.
 માર્ક. એન્ડ કે.
 શીલ.
 પી. એન્ડ એમ.
 પી. સી. સી.
 પોલ. ડીગ.
 પી. ડબ્લીઉ.
 ક્યુ. બી.

જોન્સ અને લાટુચ રીપોર્ટ.
 જોકબ અને વાકસ રીપોર્ટ.
 જાનસન એન્ડ હેર્મિંગ્સ રીપોર્ટ.
 જુરીસ્ટ ન્યુ સીરીઝ.
 કે અને જાનસન્સ રીપોર્ટ.
 કે રીપોર્ટ.
 કીન્સ રીપોર્ટ.
 કેન્ટસ કામેનટરીઝ આન અમેરીકન લા.
 ન્યાપ્સ રીપોર્ટ, પ્રીવીકાંડસીલ.
 લ્યાંગડેલ્સ કેસસ આન કંટ્રાક્ટસ.
 લીક આન કંટ્રાક્ટસ.
 લાર્ડ રેમંડસ રીપોર્ટ.
 લેવીનઝ રીપોર્ટ.
 લા જરનલ.
 લા જરનલ એડમીરાલ્ટી.
 લા રીપોર્ટસ.
 લા રીપોર્ટસ, કાઉન કેસસ.
 લા ટાઇમ્સ ન્યુ સીરીઝ.
 મેનોંગ અને એનજર્સ રીપોર્ટ.
 માયન અને કીન્સ રીપોર્ટ.
 મુડી અને માલકીન્સ રીપોર્ટ.
 માલ અને સેલવીન્સ રીપોર્ટ.
 મીશન અને વેલ્સપી રીપોર્ટ.
 મ્યાકનાટન અને ગાર્ડન્સ રીપોર્ટ.
 મ્યાકવીન્સ સ્કાય અપીલ્સ કેસસ.
 મદ્રાસ હાયકોર્ટ રીપોર્ટસ.
 મેરીવેલ્સ રીપોર્ટ.
 મુર્સ, ઇડયન અપીલ્સ.
 મુડી અને રાખીસન્સ રીપોર્ટ.
 મુર્સ પ્રીવીકાંડસીલ કેસસ.
 માઇન અને કેગ્સ રીપોર્ટ.
 શીલીપ્સ રીપોર્ટ.
 ગ્રોએટ એન્ડ મ્યાટ્ટીમોનીયલ.
 પ્રીવીકાંડસીલ કેસસ.
 પોલોક ડાયજેસ્ટ આફ ધી લા આફ પાર્ટનરસીપ.
 પીઅર વીલીયમ્સ રીપોર્ટ.
 કવીન્સ એન્ડ રીપોર્ટ.

ક્યુ. બી. ડી.	કવીન્સ બેચ ડીવીઝન.
રી. ઇન. ચ.	રીપોર્ટ ઇન ચાન્સરી.
રાય. એડ.	રાબીનસન્સ એડમીરાલ્ટી રીપોર્ટ.
રોઝ.	રોઝ રીપોર્ટ.
રસ.	રસલ્સ રીપોર્ટ.
રાય. એન્ડ એમ.	રાયન અને મુડીઝ રીપોર્ટ.
સાન્ડ.	સાન્ડર્સ રીપોર્ટ.
સાવ. પી. ઈ. એલ.	સેવીંગ્ની પ્રાવેટ ઇન્ટરનેશનલ લા.
સ્કાટ.	સ્કાટસ રીપોર્ટ.
શ. એન્ડ ડન.	શા અને ડનલાપ્સ રીપોર્ટ.
શેપ. ટચ.	શેપર્ડ ટચસ્ટોન.
સીમ.	સીમન્સ રીપોર્ટ.
સ્મ. એલ. સી.	સ્મીથ્સ લીડીંગ કેસસ.
સ્ટારક.	સ્ટારકીસ રીપોર્ટ.
સ્ટ. કાન્ક.	સ્ટોરીસ કાન્કલીકટ આફ લા.
સ્ક. ચ.	સ્કાય અપીલ્સ.
સ્ટ. આન એજ.	સ્ટોરી આન એજન્સી.
સ્ટ. આન બેલ.	સ્ટોરી આન બેલમેન્ટ.
સ્ટ. ઇક. જી.	સ્ટોરી ઈકવીટી જીરીસપ્રુડન્સ.
સ્ટ્ર.	સ્ટ્રેન્જ રીપોર્ટ.
સગ. વી. એન્ડ સી.	સગડન્સ વેન્ડર્સ અને પરચેઝર્સ.
સ્વાનસ્ટ.	સ્વાનસ્ટોન રીપોર્ટ.
ટી. એન્ડ આર.	ટરનર એન્ડ રસલ્સ રીપોર્ટ.
ટાન્ટ.	ટાનટન્સ રીપોર્ટ.
ટી. આર.	ટર્મ રીપોર્ટ.
ધર્ન.	વર્નન રીપોર્ટ.
વેસ. જીન.	વેસે જીનીયર રીપોર્ટ.
વેસ. સેન.	વેસે સીનીયર રીપોર્ટ.
ડબ્લીઉ એન્ડ ટી. એલ. સી.	વાઈટ એન્ડ ટચુડર્સ લીડીંગ કેસસ.
ડબ્લીઉ. બ્લ.	વીલીયમ બ્લાકસ્ટોન્સ રીપોર્ટ.
વુમ્સ. એક્ઝ્.	વુલીયમ લા આફ એક્ઝીક્યુટર્સ.
વુમ્સ. માન્ડ .	વુલીયમ સાનડર્સ રીપોર્ટ.
વાચ એન્ડ સી.	વેચ અને કાલીયર્સ, ચેન્સરી કેસસ.

ધનડેક્ષ.

મુળાક્ષરના અનુક્રમ પ્રમાણે બાબતવાર સાંકળીઉ.

આપત.	અ.	પાતું.
અટકાવ.		૧૭૪-૯૦
”	વેહેપારનો.	૧૦૬
અર્ચન.		૯૯
અર્ચ.	માત્ર અને વેચાણ શબ્દનો.	૨૦૬-૨૦૭
અવેજ.		૨૩-૨૪-૩૯-૭૪-૭૯-૧૦૨
”	અનિતીનો.	૪૧-૪૨-૮૭-૮૯
”	અનિતીનો નહી તે.	૨૫-૨૬
”	આકાર બાબત.	૮૮
”	આડળીયાએ કરેલો કરાર.	૯૩
”	એકઝીક્યુટેડ.	૨૪-૧૮૦
”	એકઝીક્યુટરી.	૨૪
”	કાયદા વિરુદ્ધ.	૨૬-૨૭-૭૪-૮૩-૮૬-૮૭
”	કાયદેસર અને કાયદા વિરુદ્ધ એકટો.	૨૭-૮૩-૮૪-૮૫
”	કોસબણને માત્ર અપાવવો.	૯૨
”	ગુન્હો છુપાવવાની બાબતમાં.	૮૮
”	છેવટ હુકમનામાથી દિસ્સો મળવા બાબત.	૮૯
”	જમીન થવા બાબત અનામત રકમ.	૯૨-૯૩
”	ત્રાહીત સખસની અરજનો નિર્ણય કયારે થાય છે.	૨૭
”	દાનચેરી.	૮૭-૮૮
”	દાવા કરવાની મારી.	૨૫
”	ધંધો હાથ કરવા બાબત.	૯૧
”	નિષ્ફળ થએલો.	૪૨
”	પરણવાને વચન બાબત.	૨૫
”	પડોશીની જમીનપર ઇમારત નહીં બાંધવા બાબત.	૯૦
”	ભરણપોષણ બાબત.	૨૪
”	બાધઓ લેવે કરાર બાબત.	૯૪
”	મુદત બાબત.	૧૦૦
”	રાખેલી ઓરત.	૯૪
”	રસ્તે આપવાને મીલકત વેચાણ કરવી.	૯૩
”	લગ્નનો છોડાછુટકો કરવા બાબત.	૮૮

„	વસુલ ભરવા બાબત.	૯૧
„	શાક્ષી પુરવા બાબત.	૯૮
„	સુનિતી વિરૂદ્ધ.	૯૭-૯૫
„	સ્ત્રી સંગ બાબત.	૧૦૩
„	હકુમત વિનાની કોર્ટ કરેલા હુકમનામાનો.	૧૦૨-૧૦૩
„	હિત વગર દાવો ચલાવવાના કરાર બાબત.	૯૯
„	હુકમનામાનો નીકાલ કોર્ટમાં નોંધાવેલો નહીં તે બાબત.	૯૫
„	અવેજની વાખ્યા.	૨૩
„	અવેજનું યોગ્યપણું.	૨૪-૩૫
„	આકાર.	૮૮
„	આકટ લાગુ થવો.	
„	દલાકાના શેહેરોમાં.	૨૦
„	કેદ કોર્ટોને.	૧૭
„	ખાસ કાયદો હોય તેને.	૧૯
„	કેદ બાબતને.	• ૧૭-૧૯
„	કીયા લોકોને.	૧૭
„	હિંદુશાસ્ત્ર તથા મુસલમાની શરેહ.	૨૦
„	આડતીયા.	૧૩-૩૦૪
„	એ અણુચીતબા કામમાં તેનો અધિકાર.	૩૦૯-૩૧૦
„	એ અખતાર વિના પેટાઆડતીયો નીમ્યાની જવાબદારી.	૩૧૨-૩૧૩
„	એ ઉદ્યમ તથા કુશળતા વાપરવી જોઈએ.	૩૨૫-૩૨૬-૩૨૭
„	એ ગેરવર્તણુંક કરી હોય તે બાબત તેને મેહેનતાણું } મળવાનો હક નથી.	૩૩૧-૩૩૨
„	એ કરેલા કરારોને અમલમાં લાવવા તથા તેના } પરીણામ બાબત.	૩૩૬-૩૩૭-૩૩૮
„	એ કરાર ક્યાં, પણ તે કરાર કરનાર આડતીયો છે } એવું તે કરારનો ખીજો પક્ષકાર બાણતો ન હોય } તેના હક બાબત.	૩૪૩-૩૪૪
„	એ ગેરસમજુતી અગર કપટ કસ્યું તો તેની કમુલાતનું } કેવું પરીણામ થાય છે.	૩૫૦-૩૫૧
„	એ કરેલો કરાર	૯૩
„	કાણ નીમી શકે છે.	૩૦૪
„	કાણ થઈ શકે છે.	૩૦૪
„	ગુન્હાનું ફત્ત કરવા નીમ્યો હોય તો, તે પ્રસંગે નીમનાર } સખસ નુકશાનનો જવાબદાર નથી.	૩૩૪-૩૩૫
„	જો વસ્તુ વિષે આડત છે તે વસ્તુમાં આડતીયાના ફાયદા } ગેરફાયદાનો સમ્બંધ હોયતો, આડત ક્યારે સમાપ્ત થાય.	૩૧૮-૩૧૯-૩૨૦

„	જાતે જવાબદાર હોય ત્યારે તેના સાથે ધંધો કરનારનો હક્ક. ૩૪૫-૩૪૬	
„	ના અગર ત્રીજા સખસના સખધે આડતીયાના અખસારની	
„	સમાપ્તિ ક્યારે થાય છે.	૩૨૨-૩૨૩
„	ની સમાપ્તિ ક્યારે થાય છે.	૩૧૮
„	નું મેહેનતાણું ક્યારે લેહેણું થાય છે.	૩૩૧
„	ને ખચર આપ્યાનું પરીણામ.	૩૩૯-૩૪૦
„	નો અખસાર સ્પષ્ટ અગર ગર્ભિત.	૩૦૫
„	નો અખસાર મુખ્ય ક્યારે રદ કરી શકે છે.	૩૨૦-૩૨૧
„	નો હિસાબ.	૩૨૭
„	પેટાના આડતીયા એટલે શું.	૩૧૧
„	પેટા આડતીયાની જવાબદારી.	૩૧૧-૩૧૨
„	પેટા આડતીયા વિષે આડતીયાની જવાબદારી.	૩૧૧-૩૧૨
„	પેટા આડતીયાના અખસારની સમાપ્તિ.	૩૨૪
„	પોતાનું કામ બીજાને ક્યારે સોંપી સકે.	૩૧૦-૩૧૧
„	પોતે છે એમ ખોટું કહીને જે સખસ કરારમાં પક્ષકાર થાય તે સખસનો કરાર પુરો કરવાનો હક્ક નથી.	૩૪૯
„	મીથ્યા આડતીયો થનારની જવાબદારી.	૩૪૮
„	યોગ્ય રીતે નીમાએલો આડતીયો મુખ્યનો પ્રતીનીધી છે.	૩૧૧
„	સ્પષ્ટ અને ગર્ભિત અખસારનાં લક્ષણો.	૩૦૫-૩૦૮
„	સ્પષ્ટ કિંવા ગર્ભિત આડત રદ કરી શકાય અગર છોડી શકાય. ૩૨૨	
આડત ઉત્પન્ન કરવાને અવેજની જરૂર નથી.		૩૦૫
આડતનું કામ કરવાસારૂ જેણે અખસાર ઉપરથી નીમ્યોહોય તેનો સખધ. ૩૧૩-૩૧૪		
„	એવો સખસ નીમવાને આડતીયાની ફરજ.	૩૧૪

આડતીયા અને મુખ્ય.

આડતીયા એ પોતાના મુખ્યને હકીકત લખવી, કેહેવી એ તેની ફરજ.	૩૨૭-૩૨૮
„ એ આડતના કામમાં પોતાની તરફથી ધંધો કર્યો તે- માં જે નફો થાય તે ઉપર મુખ્યનો હક્ક.	૩૨૯-૩૩૦
„ એ કરેલા કાયદેસર ફૂલના પરીણામમાં તેને ટોટો થાય નહીં એવો બદોબસ્ત મુખ્યે કરવો જોઈએ.	૩૩૩
„ એ શુદ્ધબુદ્ધિથી જે ફૂલ કર્યું હોય તેના પરીણામમાં તેને નુકશાન થાય, તે મુખ્યે ભરી આપવું જોઈએ.	૩૩૪
„ ને મુખ્ય સમજીને તેની જોડે કરેલો કરાર પુરો કરવા બાબત. ૩૪૫	
„ એ વગર અધિકારે કરેલાં ફૂલો અધિકારથી કર્યાં છે એવી ધારણા મુખ્યે ઉત્પન્ન કરી હોય તો, તેની જવાબદારી.	૩૪૯-૩૫૦
„ એ પોતાના અધિકારની બહાર કામ કરેલું હોય તો, મુખ્યને ક્યાંહાં સુધી જવાબદાર સમજવો.	૩૩૮

- „ એ પોતાના અધિકારની બાહાર કામ કર્યું હોય, તે બે જુ-
દુ ન પડાય તો, મુખ્ય જવાબદાર નથી. ૩૩૯
- મુખ્ય આડત રદ કરે અગર આડતીયો પોતાનું કામ છોડી દે તો,
નુકશાનનો બદલો આપવા બાબત. ૩૨૧
- „ આડત રદ કરે અગર આડતીયો છોડી દે તો, તે વિષેની
બબર આપવી બેઈએ. ૩૨૧-૩૨૨
- „ ના માલ તથા કાગળ પત્ર ઉપર આડતીયાનો સબંધ. ૩૩૨
- „ ની સમતી સિવાય આડતના કામમાં આડતીયો ખુદ
પોતાની તરફથી કાંઈ વાંધા લે, સારે મુખ્યનો હક્ક. ૩૨૮-૩૨૯
- „ ની ગફલતને લીધે આડતીયાને હાની થાય તો, તે બાબત
નુકશાનનો બદલો બની આપવી વિષે. ૩૩૫-૩૩૬
- „ નું કામ ચલાવવામાં આડતીયાનો ધર્મ શો છે. ૩૨૪-૩૨૫
- „ ને આવેલી રકમોમાંથી પૈશા કાપી રાખવાનો આડતીયાનો હક્ક. ૩૩૦
- „ ને ખાતે જમે થએલા પૈશા આડતીયાએ તેને આપવા એ તેની
ફરજ છે. ૩૩૧
- „ ને અથવા આડતીયાનેજ માત્ર જવાબદાર ગણવામાં આવશે } ૩૪૭
એવી ધારણા ઉપરથી મુખ્ય અગર આડતીયા પાસે કોઈ
સબસ કાંઈ કૃત્ય કરાવે તો, તેનું પરીણામ. } ૩૪૮
- „ મરણ પામે અગર અસાવધ ખુદિનો થાય અને તેથી
આડત સમાપ્ત થાય, સારે આડતીયાની ફરજ. ૩૨૩-૩૨૪
- „ માટે કરેલા કરારો આડતીયો જાને ખુદ અમલમાં લાવી
શકતો નથી, અને તેથી તે પોતે જાતે બંધાતો પણ નથી. ૩૪૦ થી ૩૪૩
- „ માટે તેથી જુદી રીતનો કરાર છે એમ ક્યારે અતુમાન કરવું. ૩૪૧ થી ૩૪૩

ક

કરાર.

- „ અથગ્રિયાધિકાર બાબત. ૨૦
- „ અમલમાં આવવાને અશક્ય. ૩૯
- „ અંગેજ વગરનો. ૯૦-૯૯-૧૦૧
- „ અંગેજ તથા હેતુ. ૩૯
- „ અશક્ય કામ કરવાં નીરર્થક છે. ૧૫૫
- „ અશકત માણસના ફાયદા સાર કરેલા કરારની જવાબદારી. ૧૭૮ થી ૧૮૨
- „ અશકત માણસને સાર આપેલી ખોરાકી પોશાકી બાબત. ૧૭૮ થી ૧૮૦
- „ અવલંબી. ૧૧૪ થી ૧૨૨
- „ „ અમલ થવા લાયક નહીં. ૧૧૭-૧૧૮
- „ „ અમુક વખતમાં ખીના બનવા ઉપર. ૧૨૧
- „ „ અશક્ય ખીના ઉપર. ૧૨૧-૧૨૨
- „ „ કાંઈ ખીના નહીં બનવા ઉપર. ૧૧૯
- „ „ નીમેલી મુદતમાં અમુક ખીના ન બનવા ઉપર. ૧૨૧

”	”	આખત દાવો.	૧૧૭
”	”	ખીના બનવી અસકય ક્યારે સમજવી.	૧૨૦
”	”	એક રદ કરી ખીજો કરવો.	૨૮
”	”	ધંજરો આપવા બાબત.	૯૩-૯૪
”	”	કબુલતના જુદા જુદા અસર.	૩૬
”	”	કાયદા વિરુદ્ધ.	૨૭-૩૯-૮૬-૯૬
”	”	” તેની વાખ્યા.	૨૭
”	”	કાયદા વિરુદ્ધ હેતુ.	૯૨
”	”	કાયદેસર બંધન છતાં કરેલો.	૯૯
”	”	કાયદેસર તથા કાયદા વિરુદ્ધ કરવાનાં પરસ્પર વચનો બાબત.	૧૫૯-૧૬૦
”	”	કેવી કબુલતોથી થાય છે.	૩૮-૩૯
”	”	કંપનીઓ વિષે.	૪૦
”	”	ગર્ભિત.	૩૭-૩૮
”	”	જે કૃત્ય પછાડીથી અશક્ય અગર ગેરકાયદે થાય તે કૃત્ય કરવાનો	
”	”	નો કરાર ક્યારે નિરર્થક થાય છે.	૧૫૫
”	”	જે કૃત્ય અશક્ય અગર ગેરકાયદે છે એવું બાણુવામાં	
”	”	હતુ તે કૃત્ય ન કરવાથી નુકશાન થાય, તે ભરી	૧૫૫-૧૫૮-૧૫૯
”	”	આપવા વિષે.	
”	”	જે ચીજ સંબંધી કરાર કરવામાં આવેલો તે ચીજ નાશ	
”	”	થવાથી થતા અસર બાબત.	૧૫૮
”	”	બમીનગીરીનો.	૨૫૩-૨૫૪
”	”	ટપાલ મારફતે.	૨૯-૩૦
”	”	તે રદ અથવા ફેરફાર કરવાથી થતો અસર.	૧૬૫ થી ૧૭૦
”	”	ત્રાહીત સખસે પુરો કરવો.	૧૩૪
”	”	દાવો નહીં કરવા બાબત.	૧૦૮
”	”	દીવાના સાથેનો.	૫૧-૫૩
”	”	દેશી સ્વસ્થાનમાં થએલો.	૨૦
”	”	ધણી તરફથી ઓરતે કરેલો.	૫૦
”	”	ધણીની જવાબદારી.	૫૨
”	”	નાણાં આપવા સંબંધી.	૧૨૮
”	”	નાદાર સ્થિતીના માણસે કાઢેલા કરજ વિષે કરેલો.	૧૫૬-૧૫૭
”	”	નિરર્થક.	૨૩૭
”	”	નિરર્થક થવા યોગ્ય.	૨૭-૧૭૨-૧૭૭
”	”	” તે રદ થવાથી થતો પરીણામ.	૧૭૨
”	”	નિરર્થક અને નિરર્થક થવા લાયક વચ્ચેનો ભેદ.	૨૮
”	”	” તે વિષે સુચના.	૨૮
”	”	નિરર્થક થવાથી જે સખસને ફાયદો થયો હોય, તે સ-	
”	”	ખસની કરજ.	૧૭૩ થી ૧૭૬

”	નિરર્થક થવા યોગ્ય કરાર રદ કર્યો એ વાત તથા તે રદ કર- તું બંધ પાડતું એ શી રીતે જણાય.	૧૭૭
”	નીમેલા વખત શિવાય બીજી વખતે પુરો કરવો.	૧૫૦-૧૫૧
”	નો અમલ બીજા દેશમાં.	૧૮
”	પરરાજ્યમાં થએલો.	૧૭-૧૮
”	પક્ષકારોની હાયકાઈ.	૩૯-૪૯
”	” ફેફ કરીને.	૫૧-૫૩
”	” ફેટલા વર્ષની ઉમરની જરૂર.	૪૯-૫૦
”	” પરજીવાથી થતો અસર.	૫૧
”	” પાકી વય.	૫૨
”	” ફરજ.	૧૨૨
”	” અહીંસા.	૫૧
”	” રાજ્ય દુશ્મન અથવા બારવડીઆ.	૫૧
”	” સગીર.	૫૧
”	પડોશીની જમીનપર ઈમારત નહી આંધવા બાબત.	૯૦
”	પત્રદારે.	૩૪
”	પુરો કરવા બાબત.	૧૨૩-૧૩૨-૧૩૩
”	પુરો કરવાની તઈયારી બતાવવી.	૧૨૭-૧૨૮
”	પુરો કરવાની તઈયારી બતાવવાની યોગ્ય જગો અને વખત.	૧૨૭-૧૨૮
”	પુરો કરવાની અશક્તી.	૧૩૧
”	પુરો કરવાની ના પાડવાથી થતો અસર	૧૩૧
”	• પુરો કરવાની જરૂર નથી તે.	૧૬૫
”	પુરું કરવાની શરતી તૈયારી.	૧૨૭
”	ફેરફાર.	૨૨-૧૨૪-૧૨૬
”	” બાબત ટેનડરો.	૨૨
”	” વિષે સુચના.	૨૨
”	બાબત સ્ત્રીનો હક્ક.	૫૨
”	બે પક્ષકારની બાબતમાં ત્રીજાએ કરેલો.	૨૪
”	બંધ કરનારનો હક્ક.	૨૦૫-૨૦૬
”	રદ કરવું.	૨૯
”	” કરવાનો હક્ક.	૩૪
”	રાખેલી સ્ત્રી.	૧૦૯
”	સ્ત્રીસર લખત કરવાના ઇરાદાનો અસર.	૩૪-૩૫
”	રીક્સર કરવાને કાયદાની ફરજ ના હોય, પણ પક્ષકારોએ તે પસંદ કરવું હોય તો.	૩૫
”	લખેલો હોવાની જરૂર.	૩૯-૪૦
”	લખેલો હોવાની જરૂર નહી તે.	૩૯

”	લવાદની સોંપણી.	૪૦-૧૦૭-૧૦૮
”	” વિષે પુરાવ.	૪૦
”	વખતે અવશ્યની વાત હોય.	૧૫૦
”	” નહીં.	૧૫૦
”	” વકીલ સાથે.	૧૦૦
”	વિશેષ રીતે અમલ કરવો.	૧૨૧
”	વાંહાણુ સખંધી.	૪૧
”	બાજ સખંધી.	૨૦
”	શરતી.	૧૫૭
”	શરત તરીકે.	૧૧૨
”	સટાનો.	૧૮
”	સાવધ બુદ્ધિનો કોને સમજવો.	૫૨-૫૩
”	સુનિતિ વિરૂદ્ધ.	૮૬-૮૦-૮૫
”	સાંથ બાબત.	૪૨
”	• સ્ટાટ્યુટથી મના કરેલો.	૧૭
”	સ્થાવર મીલકત સખંધી.	૧૮-૪૦
”	સ્વીકાર.	૨૮
”	સ્વભાવિક ખ્યાર, અને માયાના સખબથી.	૪૦-૧૦૦-૧૦૨
”	હામીનો કોને કેહેવો.	૨૫૨
”	હાંશીયાના લખાણનો અસર.	૩૬
કપટ.		૫૭-૬૧-૮૧-૮૨
”	ક્યારે ન કેહેવાય.	૬૩-૬૭
”	ક્યારે થાય છે.	૬૪-૬૫
”	કરચું છે કહી કરેલા બવહારનો ફાયદો માગવો.	૬૭
”	હંગવાના ધરાદા વગરનું.	૭૦
”	ત્રોડગ્નેડ બાબતમાં.	૬૬
”	થી કરેલા કરારનો અસર.	૭૧
”	• વેચનારનું.	૬૫
કબુલત.		૨૭
”	કાયદા મુજબ કામ ચલાવતાં હરકત કરતા.	૧૦૭
”	જે નક્કી નહીં તે.	૧૧૧
”	થી કરાર થાય છે તે.	૩૮-૩૯
”	થી ધંધાને હરકત.	૮૬-૧૦૪
”	નિરર્થક થવાપણું. ૭૨-૭૩-૭૪-૮૫-૮૬-૮૮-૧૦૪-૧૨૧-૧૨૨-૧૭૩	
”	નિરર્થક થવાથી જે સખસને ફાયદો થયો હોય તે ૧૭૩થી ૧૭૬	
”	સખસની ફરજ.	

„	નો જુદો જુદો અસર.	૩૯
„	ભાગીદારી દુટચા પેહેલાં કરેલી.	૧૦૫
„	માં થતી ચુકનો અસર.	૭૫ થી ૮૧
„	રાજ ખુશી વિનાની સમતીથી.	૬૯-૭૦
„	લક્ષ્મણે દરકત કરતા.	૧૦૪
કોર્ટની ફરજ	કાયદેસર અવેજની આખતમાં.	૮૫
કંપનસેશન.		૧૩૧-૧૯૨-૧૯૩-૧૯૪
„	તું માપ.	૧૯૪-૧૯૭
„	મળવાનો હક.	૧૯૮
કંપની.		૬૩-૮૩

ખ.

ખત.		
„	અટકાવથી.	૫૮-૫૯
„	વસુલ ભરવા આખત.	૯૧
ખરીદદારની	ખેરીકરાઈ.	૮૩
„	ની ફરજ.	૧૪૦
„	નીમેલે વખતે કીમત આપવાનું પરીણામ.	૨૫૦-૨૫૧
„	નુકશાન ક્યારે ખમતું.	૨૧૫-૨૧૬-૨૧૭
„	નો હક.	૨૦૯-૨૧૦-૨૧૧
„	વેચાણનો કરાર પુરો ન કરવાથી ફરી વેચાણ.	૨૩૭-૨૩૮
„	વિરુદ્ધ હક સમ્બંધ:	૨૨૯-૨૩૦
„	સ્વીકારવાને ક્યારે કહી શકે.	૨૪૯-૨૫૦
„	સ્વીકારવાને ગેરવ્યાજબી રીતે ના કહ્યાનું પરીણામ.	૨૫૦
ખાત્રી ત્રોડવાથી	ખરીદદારનો હક.	૨૪૭-૨૪૮-૨૪૯

ગ.

ગીરો.		૯૪-૧૦૧
ગુડવીલ.		૧૦૪-૧૦૫
ગુનહો છુપાવવની આખત.		૮૮
ગેરસમંજુતી.		૬૭-૬૮-૭૦-૭૪
„	ઐજન્ટની.	૬૯
„	થી કરેલા કરારનો અસર.	૭૦-૭૧

ધ.

ધરેણુ આપનાર તથા લેનાર—		૨૯૮
„	આપનારનો તે છોડાવવાનો હક.	૩૦૦-૩૦૧

„	કબજવાળો સખસ માલ અગર માલના દરતાવેજ ધરાણે મુકે તે.	૩૦૧-૩૦૨
„	મર્યાદા સાથેના હક્કવાળો સખસ માલ ધરાણે મુકે તે.	૩૦૨-૩૦૩
„	મુકનારની કસુરથી થતો પરીણામ.	૨૯૮-૩૦૦
„	લેનારનો હક્ક.	૨૯૮-૨૯૯
„	„ વિગેષ કરેલું ખરચ લેવાનો હક્ક.	૨૯૯

ચ.

ચુપ રહેલું—

૬૬-૬૭

જ.

જણાવવું	ક્યારે પુરૂ થાય તે.	૨૮-૨૯
જવાબદારી	એકામતે.	૧૩૫ થી ૧૩૮
„	એકામતે કરાર કરનાર છુટા થયાનું પરીણામ.	૧૩૮
„	એકામતે ઉત્પન્ન થએલા હક્ક.	૧૩૮-૧૩૯
„	ખાદ બાબત.	૧૩૬-૧૩૭
„	• સુકથી અગર શક્તાઈના કારણથી પૈશા અગર કાંઈ વસ્તુ આપી હોય તો, તે લેનારની.	૧૮૫-૧૮૬-૧૮૭
„	મીલકત જડનારની.	૧૮૪
„	રેલવે કંપનીની.	૧૮૬
„	વચન પુરૂ કરતાં અટકાવનારની.	૧૪૮
„	વિધવા સાથે પુનરલગ્ન કરનારની.	૧૮૭-૧૮૮
„	વેચાણ આપનારની.	૧૮૫-૧૮૬
„	હુડાભાડાવાળાઓની.	૧૮૫
જમીનનો હક્ક.		૩૮-૨૭૩-૨૭૪-૨૭૫
„	મુકત ક્યારે થાય છે.	૨૬૬ થી ૨૭૩
„	ક્યારે છુટા થતો નથી.	૨૭૦-૨૭૧
„	થવા બાબત અનામત રકમ.	૯૨-૯૩-૧૦૨
„	ની જવાબદારી.	• ૨૨૫-૨૫૬ થી ૨૫૯
„	ની બાબત ખાનગી બંદોબસ્ત કરવાથી પ્રથમની.	
„	• જવાબદારી બંધ થતી નથી.	૨૬૧ થી ૨૬૬
„	ને ટોટામાંથી બચાવવાનું ગર્ભાંત વચન.	૨૭૮-૨૭૯
„	મરણ પામવાથી સ્થીર જમીનગીરી રદ.	૨૬૧
જમીનગીરીનો કરાર.		૨૫૭-૨૫૪
„	અવેજ.	૨૫૪-૨૫૫
„	સ્થીર.	૨૫૯-૨૬૦
„	સ્થીર જમીનગીરી રદ કરવા બાબત.	૨૬૦
„	વ્યર્થ ક્યારે થાય છે.	૨૭૫-૨૭૬-૨૭૭
„	શરતી.	૨૭૭

સહજમીનોની સરખે ભાગે જવાબદારી.	૨૭૯-૨૮૦
„ જુદી જુદી રકમ આપવાની જવાબદારી.	૨૮૦-૨૮૧

ટ.

ટાલ.	૯૫
------	----

ઠ.

ઠગાઈ.	૬૧-૬૨-૬૬-૯૧
-------	-------------

ત.

તુરંગ.	સંભાળનારની જવાબદારી.	૧૮૦-૧૮૧
ત્રોડજોડ.		૬૬-૯૧

દ.

દાનચોરી.	૮૭-૮૮
----------	-------

દાખ,	ગેરવ્યાજખી.	૫૯-૬૦-૬૧-૭૦-૭૪
------	-------------	----------------

„	થી કરેલા કરારનો અસર.	૭૦-૭૧
---	----------------------	-------

દાવો.		૭૧-૭૩-૭૪
-------	--	----------

„	વિશેષ રીતે અમલ કરવાનો.	૭૧
---	------------------------	----

„	સરકાર ઉપરનો.	૨૦૦
---	--------------	-----

દેવાળય.		૭૯-૮૦-૮૧-૮૨
---------	--	-------------

દેવું.		૧૦૩
--------	--	-----

„	હુકમનામાનું	૧૦૩
---	-------------	-----

ધ.

• ધંધાને	હરફત.	૯૬
----------	-------	----

ધંધો	પોતાના હાથમાં રેહે.	૯૧
------	---------------------	----

ન.

• નાણાનો સીકો.	૧૨૮
----------------	-----

નિક્ષેપ, નિક્ષેપા અને નિક્ષેપી એટલે શું.	૨૮૨
--	-----

„ સમાપ્ત ક્યારે થાય છે.	૨૮૭-૨૮૮
-------------------------	---------

„ સહમાલિકાએ કરેલો.	૨૯૩
--------------------	-----

„ મફત કર્યો હોય તો તેની સમાપ્તિ ક્યારે થાય છે.	૨૯૨
--	-----

„ માં માલ આપ્યો હોય તે પાછો આપવા બાબત.	૨૯૦-૨૯૧
--	---------

„ વાળો ભેગાણુ કરેલો માલ જુદો પાડવા લાયક ન હોય તેનું પરીણામ.	૨૮૮
---	-----

નિક્ષેપી જવાબદાર ક્યારે ના થાય.	૨૮૬-૨૮૭-૨૯૩-૨૯૪
---------------------------------	-----------------

„ તે માલ શી રીતે સ્વાધીન કરવો.	૨૮૨-૨૮૩
--------------------------------	---------

„ ની જવાબદારી.	૨૯૧-૨૯૨
----------------	---------

„ ની ફરજ.	૨૮૪-૨૮૫
-----------	---------

”	નો વિશેષ લીયન (હફ)	૨૯૬-૨૯૭
નિક્ષેપ	માલ ક્યારે પાછો આપવો જોઈએ.	૨૯૧
• ”	માલથી વધારો ઠેગવા નફો થયો હોય, તે નિક્ષેપાને મળવાનો હફ.	૨૯૨
”	માલ ઉપર ત્રીજા સખસનો હફ.	૨૯૪
નિક્ષેપાની ફરજ.		૨૮૩-૨૮૪
”	જરૂરનો ખરચ આપવાની ફરજ.	૨૯૦
”	નિક્ષેપી જોડેની જવાબદારી.	૨૯૩
”	પરવાનગી શિવાય બેળવેલો માલ જુદો પાડવા લાયક ન હોવાનું પરીણામ.	૨૮૯-૨૯૦
”	સમતીથી નિક્ષેપીએ પોતાના માલ સાથે કરેલું બેળાણ.	૨૮૮
નુકશાન (કંપનસેશન)		૭૩
”	આડી રીતનું.	૧૯૪
”	કરાર ઉપરથી થએલી ફરજ અદા નહીં કરવાથી થએલું.	૧૮૮ થી ૧૯૮
”	કરાર ત્રોડવાથી.	૧૮૭ થી ૧૯૮
”	કરાર પ્રમાણે ઠરાવેલું મળવાનો હફ.	૧૯૯-૨૦૩-૨૦૪
”	ખરીદદારે ક્યારે ખમનું.	૨૧૫-૨૧૬-૨૧૭
”	ખાસ પ્રકારનું.	૧૯૪-૧૯૬
”	જે ફૂલ અશકય અગર જેરકાયદે છે, એવું જાણવામાં હતું તે ફૂલ કરવાથી નુકશાન થાય તે ભરી આપવા વિષે.)	૧૫૫-૧૫૮-૧૫૯
”	તરીકે નક્કી કરેલી રકમ.	૧૯૮ થી ૨૦૫
”	નું માપ.	૧૯૪-૧૯૭
”	લખનો કરાર ત્રોડવાથી.	૧૯૧૭

૫.

પરરાજ્યનો કાયદો.	૭૯
પક્ષકારોની લાયકાત.	૩૯-૪૯
• ”	ફરજ.
પુરાવ.	૭૨
”	અવેજ આપત.
”	તો બોળો.
”	માલના સારાપણની અગર જાતની ગર્ભિત ખાત્રીની શામેલીતો.
પેનલટી (ગુન્હેગારી)	૧૯૯-૨૦૦-૨૦૧-૨૦૨-૨૦૫
પોહોચ.	૧૨૭-૧૩૮
પ્રતિબંધ.	૭૩-૧૭૧
પ્રતિનીધીયોનો હફ.	૨૨૫
પ્રામીસરી નોટ.	૯૨-૯૯-૧૦૧-૧૨૮
પ્રાસપેટકટસ.	૬૨-૬૩
પ્રોટેસ્ટ સાથે તક્યારી.	૧૨૭

- પંત્યાળુ કિંવા ભાગીદારી એટલે શું. ૩૫૨ થી ૩૫૬
- પંત્યાળામાંથી છુટો પડનાર ભાગીદારે અગર તેના પ્રતીનીધીએ } ૩૫૬-૩૫૭
વાપરવા સાર રહેવા દીધેલી મીલકત.
- „ નફામાં ભાગ મળવાના કરારથી કરજ આપ્યું હોય તો, } ૩૫૬
તેથી પંત્યાળું થતું નથી.
- „ હિસ્સા તરીકે મેહેનતાણું આપવાથી પંત્યાળું થતું નથી. ૩૫૭
- ભાગીદાર. કોઇ સખસ પોતે ભાગીદાર છે એવી ધારણા કરાવે તો, } ૬૫૮
તેની જવાબદારી.
- „ કોઇ સખસ પોતે ભાગીદાર છે એવી બીજાને સમજાવી } ૩૫૮-૩૫૯
કરવા દે તો, તેની જવાબદારી.
- „ ગુડવીલ વેચનાર સખસને નફામાંથી કોઇ ભાગ મળતો } ૩૫૭
હોય તો, તે ભાગીદાર થતો નથી.
- „ ના કરજ આપત તેની જવાબદારી. ૩૬૦-૩૬૧
- „ ના પોત પોતાના હક્કના નિયમો જુદી રીતનો કરાર } ૩૬૭ થી ૩૭૦
ન હોય તો, ઠરાવવા આપત.
- „ ના હક્ક તા. જવાબદારી કરારો ઉપરથી દરેલી હોય તો, તે. } ૩૬૬
કરાર રદ કરવા વિષે.
- „ ના સામાન્ય ધર્મ. ૩૭૩
- „ ની વિધવા અગર છોકરાને નફામાંથી સાલીયાણું મળતું હોય } ૩૫૭
તેથી તેઓ ભાગીદાર થતા નથી.
- „ ની ગફલત અગર કપટને લીધે દરેક ભાગીદાર ત્રીજા } ૩૬૧-૩૬૨
સખસના જવાબદાર થાય છે.
- „ નાં કરજ તથા પોતપોતાનાં જુદાં જુદાં કરજ આપવા વિષે. ૩૭૬-૩૭૭-૩૭૮
- „ પેઢીમાં ફેરફાર થવાથી સ્થીર જમીનગીરી રદ થાય છે. ૩૭૫
- „ મરણ પામ્યા પછી જવાબદારી ઊત્પન્ન થાય તો, તેની } ૩૭૫-૩૭૬
મીલકત જવાબદાર નથી.
- „ સગીર હોય તો તે જાતે જવાબદાર નથી, પરંતુ તેનો } ૩૫૯-૩૬૪
હિસ્સો જવાબદાર છે.
- „ સગીર ભાગીદાર ઉમરે પોહોચ્યાથી તેની જવાબદારી. ૩૬૦
- „ સદ ભાગીદારને જવાબદાર કરવાનો ભાગીદારનો અપભાર. ૩૬૨ થી ૩૬૬
- „ સ્પર્ધાવાળો બીજાને ધંધો કરે તો તે, તે પેઢીને કેવો } ૩૭૪-૩૭૫
વાજદાર છે.
- ભાગીદારી કોર્ટ ક્યારે ત્રાડી શકે છે. ૩૭૦-૩૭૧
- „ દુટયા પછી અગર સમાપ્ત થયા પછી કોર્ટ કામ આટો- } ૩૮૧-૩૮૨
પીને બંધ કરવા આપત.
- „ દુટયા પછી ભાગીદારોના હક્ક અને ફરજો કાયમ રહે છે. ૩૭૮-૩૭૯
- „ દુટયા ખામત બહાર ખખર. ૩૭૯-૩૮૦-૩૮૧
- „ ધંધો કરવાની મનાઈથી ભાગી પડે છે. ૩૭૨
- „ નિયમીત જવાબદારીની, ઈનકારપોરેટ ભાગીદારી અને જાઈન્ટ } ૩૮૩
સ્ટોક કંપનીની.

„ સમઘીના કાર્યમાં થએલા લાભનો હિસાબ પેઢીને આ-
પવો જોઈએ. ૩૭૩-૩૭૪

ફ.

ફરજ. ઉપભોગ કરનારની. ૧૮૨-૧૮૩-૧૮૪
„ કરાર ઉપરથી થએલ ફરજ અદા કરવામાં ના આવે તે બાબત. ૧૮૮
ફરજ કરીને. ૬૧

બ.

બહાલી. ૩૧૫
„ અધિકાર શિવાય કરેલું કૃત્ય કાંઈ કાર્યનો ભાગ હોય તે }
બાહાલ રાખવાનો પરીણામ. } ૩૧૬-૩૧૭
„ વગર અધિકારે કરેલું કૃત્ય બાહાલ રાખવાથી ત્રીજા સખસને }
નુકશાન થાય નહીં. } ૩૧૭
„ કસ્યાનું પરીણામ. ૩૧૫
„ કાયદેસર કરવાને માહીતીની જરૂર. ૩૧૬
„ ટ્રાઈ એક સખસને સાડ તેના અધિકાર શિવાય કૃત્ય કરવામાં }
આવ્યું હોય તો, તેનો તે વિષેનો હક્ક. } ૩૧૫
„ સ્પષ્ટ કિંવા ગર્ભિત. ૩૧૫-૩૧૬
બક્ષીસ. ૩૧
„ રદ થઈ શકે નહીં તે. ૩૧
બક્ષીસનામું. ૬૭
બીલ. આફ એકસચેજ. ૩૧૫

ભ.

ભાડું. ૮૭
„ દુરાચરણી સ્ત્રીને આપ્યા બાબતનું. ૮૭
ભુલ. ૭૫-૭૬-૭૭-૧૭૩
„ ઈકવીટીનો નિયમ. ૭૮
„ કરારના એક પક્ષકારની. ૮૨
„ કાયદાની બાબતમાં. ૭૭-૭૮-૭૯-૮૦-૮૧
„ થી નાણાં વસુલ કરવાના હક્ક બાબત. ૭૮
„ વિષેનો બચાવ. ૭૮
„ હકીકતની બાબતમાં. ૭૭-૭૮-૭૯-૮૦-૮૧

મ.

માલ. જેને જડે તેનો હક્ક. ૨૯૪-૨૯૫
„ ખોવાયાના ઇનામની જવાબદારી. ૨૯૫
„ હમેશવેચવામાં આવતો માલ જડે તો, તે જડનારે ક્યારે વેચવો. ૨૯૫-૨૯૬
મુદત. ખરી અગત્યની બાબત નહીં તે. ૧૫૨
„ ઠરાવેલી મુદતમાં નહીં આપવાથી થતો અસર. ૧૫૨-૧૫૩-૧૫૪-૧૫૫

મેન્ટીનેન્સ અને ચાંપર્ટી.

૮૯-૯૦

૨

રેફરે કંપની.

૧૯૬

રૂસ્વત. આપવાને મીલકત વેચાણ કરવી.

૯૩

૩

લગ્ન. નો છેડા છુટકો કરવા આપત.

૮૪

,, માં હરકત કરતા કમુલત.

૧૦૪

લવાદ ને સોંપવા આપત.

૧૦૭-૧૦૮-૧૩૩

,, તે કરાર ત્રોડવા આપત.

૧૦૮

,, તેવા કરારથી અટકતા દાવા.

૧૦૭

લીલામ.

૮૧૭

,, માગણી નહી કરવા આપત.

૮૧૭

૪

વકીલ. સાથે કરાર.

૧૦૦

વચન.

૨૧-૨૪

,, આપનાર તથા લેનાર.

૨૨

,, એક કરતાં વધારે લેનાર.

૧૩૮-૧૪૦

,, કોણે પુરું કરવું.

૧૩૩

,, ખોળાધર આપત.

૨૫

,, ગર્ભિત.

૩૬-૩૭

,, ત્રાહીત સખસે પુરું કરવું.

૧૩૪

,, પરસ્પર.

૨૧-૨૪-૨૭

,, પરસ્પરનો પ્રકાર.

૧૪૫

,, પરસ્પર લેનાર.

૧૪૫-૧૪૬-૧૪૭

,, પરસ્પર વચનો પુરાં કરવાનો અનુક્રમ.

૧૪૭

,, પરસ્પરમાં પેહેલું પુરું થવું જોઈએ તે.

૧૪૮-૧૪૯

,, પુરું કરવા આપત જવાબદારી.

૧૨૬-૧૨૭

,, પુરું કરવાની જગા.

૧૪૧-૧૪૩-૧૪૪

,, પુરું કરતાં અટકાવ કરવો.

૧૪૮

,, પુરું કરવાની વિનતી.

૧૪૨

,, પુરું કરવાની મુદત. ૧૨૮-૧૩૦-૧૪૦-૧૪૧-૧૪૩-૧૪૪

,, પુરું કરવાની શરતી તૈયારી.

૧૨૭

,, પુરું કરવાની ના કહેથી થતો પરીણામ.

૧૨૯

,, પ્રત્યેક વચન આપનારનો હક.

૧૩૬-૧૩૭

,, લેનારની જવાબદારી.

,, લેનારની ગફલત.

૧૧૭૭

,, લેનારનો અનુમત.

૧૨૭

„	લેનાર તે પુરું કરવાને માંડી વાળે અગર માફી આપે.	૧૭૦-૧૭૧
„	શી બાબતની જરૂર.	૨૧
„	રૂપટ.	૩૬
„	સ્વીકારવું.	૨૨
વસુલ.		૧૦૦
„	મજરે આપવા બાબત.	૧૬૧ થી ૧૬૫
વહિવટદાર.		૯૩
„	મજ્યારા કુટુંબના અંગબુતનો હક.	૯૩
વીમાબતમાં ચુક.		૫૫
„	ઉતરાવનારની જવાબદારી.	૬૭
„	ની પાલીસી.	૭૨-૭૩
વિશેષ રીતે	અમલ કરવો.	૧૩૧-૧૩૩
વેચાણ.		૪૧-૪૨-૯૧-૯૨-૧૨૮
„	આપનારનું કપટ.	૧૭૪-૧૭૫
„	અમુક નામનો માલ વેચ્યાની ખાત્રી.	૨૪૩-૨૪૪
„	કરનારની જવાબદારી.	૨૪૧-૨૪૨
„	કરનારની જવાબદારી નહીં તે.	૬૫-૬૬
„	કરનારનો માલ શેકવાનો હક.	૨૩૦-૨૩૧
„	કાંમત કેવી રીતે ઠરાવવી.	૨૧૯
„	કરનારના હક્કની ખબર.	૨૩૬
„	કેવી રીતે થાય.	૨૦૭-૨૦૮-૨૦૯
„	કરનાર તરફથી ખરીદદારને હક મળે છે તે બાબત.	૨૩૮-૨૩૯
„	ખાત્રી.	૧૭૫
„	ખાત્રી ત્રાડવાથી ખરીદદારનો હક.	૨૪૭-૨૪૮-૨૪૯
„	ખાવાના પદાર્થનું કરવામાં આવે તો, તેના સારાપણા	
	બાબત ગર્ભિત ખાત્રી.	૨૪૨
„	છુપી ખામીઓ બાબત વેચનાર ક્યારે જવાબદાર નથી.	૨૪૬
„	નમુના પ્રમાણનો માલ વેચ્યાની ખાત્રી.	૨૪૨-૨૪૩
„	ની સંપૂર્ણતા.	૪૧
„	નું બાહાનું.	૪૨ થી ૪૯
„	નો કરાર રદ કરાવવાનો હક.	૨૪૦-૨૪૧
„	પુરું ક્યારે થાય છે.	૨૧૧-૨૧૨-૨૧૩-૨૧૪
„	પુરું થવામાં અપવાદ.	૨૧૨
„	પ્રસિદ્ધ તથા મુકરર કરેલા માત્રના વેચાણની ખાત્રી.	૨૪૪-૨૪૫
„	ફરીવેચાણ ક્યારે કરવું.	૨૩૭
„	બાબતમાં કપટ.	૬૫

„	બાબત અવલંબી કરાર.	૧૧૭
„	બાબતની શરતો.	૨૦૮-૨૦૯
„	બીલનું.	૫૫-૫૬
„	માલ સુકરર થવો તે.	૨૧-૨૧૪-૨૧૫
„	માલ સ્વાધીન કરવો તે.	૨૨૦-૨૨૧
„	માલ સ્વાધીન કચ્છાનું ઠેકાણું.	૨૨૪-૨૨૫
„	માલનો કાંઈ ભાગ સ્વાધીન કચ્છાનું પરીણામ.	૨૨૧-૨૨૨
„	માલ હુડાભાડાવાળાને સ્વાધીન કરવાનું પરીણામ.	૨૨૧-૨૨૨
„	માલ સ્વાધીન કરવાને વેચનારની ફરજ.	૨૨૪
„	માલ કરનારનો હક્ક સબંધ.	૨૨૫ થી ૨૨૯
„	માલ રોકવાનો હક્ક ક્યારે બંધ પડે છે.	૨૩૪
„	માલ રોકવાનો હક્ક ક્યાંકાં સુધી જતો રહે છે.	૨૩૪-૨૩૫-૨૩૬
„	માલ રસ્તામાં જતો એટલે શું.	૨૩૧-૨૩૨
„	માલ રોકવામાં ક્યારે શું કરવું.	૨૩૫
„	માલ રોકવાથી વેચનારનો હક્ક કેવો થાય છે.	૨૩૬
„	માલના સારાપણાની અગર જતના ગર્ભિત ખાત્રીની શાખેતી.	૨૪૨
„	માલ ના હોય તો તે ઉપર ક્યારે હક્ક થાય.	૨૧૭-૨૧૮
„	માલ વિશેષ કામને સાર મંગાવ્યાની ખાત્રી.	૨૪૪
„	માલ લીલામથી જથ્થાબંધ વેચવામાં આવે તે ઉપરની માલમી.	૨૫૧
„	રજીસ્ટર કરાવવાની જરૂર.	૪૧
„	લેનારની ખેરીકરાઈ.	૮૩
„	લેનારનો હક્ક.	૧૪૦-૧૪૧
„	લેનારની સ્તવધર્મીરી.	૧૭૪-૧૭૫
„	સ્થાવર જંગમ મિલકતનું સાથે કરવામાં, જંગમ મીલકત ઉપરનો હક્ક.	૨૧૫
વેહેપારનો	અટકાવ.	૧૦૬
વોટ	મેળવવા બાબત.	૯૨
વ્યાખ્યા.		૨૧
વ્યાજ.	૩૮-૭૯-૧૦૦-૨૦૧-૨૦૨-૨૦૩-૨૦૪-૨૦૫	
„	ગીરો ઉપર.	૩૮
„	નું વ્યાજ.	૩૮
„	સુદ્ધનું બમણા કરતાં જાહે.	૩૮

૨૧.

શરત.		૩૯-૧૧૨-૧૧૩
„	કાયદા પ્રમાણે ગણવાને શો વિચાર.	૩૯
„	કાયદા વિરૂદ્ધ ગણવાને શો વિચાર.	૩૯
„	ઘોડાનીમાં જીલ્લા બાબત ધનામ વિશેની.	૧૧૩

„	ઘોડાનીમાં ફોજદારી કાયદામાં અપવાદ.	૧૧૩
„	ની મીતી.	૧૧૮
„	બાબત અનામતે મુકનારનો હક.	૧૧૩
„	બાબત ત્રીજા સખસે મુકેલી રકમ.	૧૧૩
„	બાબત કમીશન.	૧૧૪
„	બાબત દલાલી.	૧૧૪
„	બાબત શ્રી, ઇનામ.	૧૧૪
શાક્ષી	પુરવા બાબત.	૮૮
શેર.		૬૨-૬૩-૧૪૭
„	આપવાની તકવારી.	૧૪૭
સ.		
શકતાઈ.		૫૭-૭૦
સગીર.		૯૪
સમતી	ઝેટસે શું.	૫૩-૫૪
„	અટકાવથી.	૫૮
„	ઉપટથી.	૫૬-૫૭
„	કોને ન કેહેવી.	૫૫
„	ગર્ભિત.	૫૪
„	ગેરવ્યાજબી દાખથી.	૫૬-૫૯
„	ગેરસમજુતીથી.	૫૬
„	ચુકથી.	૫૬
„	જખરાઈથી.	૫૮
„	ચોરોના કબજામાં આવી પડવાથી.	૫૮
„	ધારતીથી.	૫૮
„	ખીલના વેચાણ બાબત.	૫૫-૫૬
„	રાજ ખુશીથી આપેલી તે.	૫૬
„	„ „ નહી તે.	૬૯-૭૦
„	વિષે અનુમાન કરવાને કારણ.	૫૪
„	વિષે તકરાર.	૫૫
„	શકતાઈથી લીધેલી.	૫૬-૫૭
„	સ્પષ્ટ.	૫૪
મુચના.	તે ક્યારે રદ થઈ શકે છે.	૩૦-૬૬
„	અવેજ વિનમી.	૩૦-૩૧
„	કરનારનું બંધન.	૩૧
„	કરનારના મરણની ખબર થતા પેહેલાં કબુલ કરેલી.	૩૨
„	કરનાર ઉપર બોજો.	૩૩
„	કેટલા પ્રકારે રદ થાય છે.	૩૧
„	આંહાં સુધી રદ થઈ શકે છે.	૩૨

„	ટપાલ મારફત.	૩૦-૩૨
„	હરાવેલી મુદલ પુરી થાય તો.	૩૨
„	ની શરતોમાં સમતી નહી હોવાથી અસર.	૩૫
„	આખતમાં આડતીયાનું કૃત્ય.	૩૪
„	રદ કરવાનો અખત્યાર.	૩૧
„	રદ થવા સાચક ક્યારે રહેતી નથી.	૩૫
„	યોગ્ય મુદતમાં સ્વીકારવામાં ન આવે તો, તેનો અસર.	૩૧-૩૨
„	„ કોને કેહેવી.	૩૨
„	સામી કરવાથી અસર.	૩૪
„	સ્વીકારતા પેહેલાં રદ.	૩૧
સુચના અને સ્વીકારની વચમાંના તફાવતનો અસર.		૩૩
સ્વીકાર	કરવાની રીતીઓમાંની એક રીતી.	૩૬
„	ક્યારે થાય છે.	૩૬
„	ગર્ભિત.	૩૬
„	નહી થયાથી અસર.	૩૧
„	બળવાન થવાની શરતો.	૩૩
„	યોગ્ય રીતનો.	૩૪
„	રદ કરવા આખત.	૩૦-૩૬
„	લખાણથી.	૩૪
„	વગર શરતનો હોવો બેધમ્બે.	૩૩
„	શરતી.	૩૩
„	શરતી હોય તેનો અસર.	૩૩
„	શરતી નહી તે.	૩૪

૬.

હકીકત.		૧૪૩-૧૭૩-૧૮૪
હક્ક. (લીયન) પેટીવાળા ફેક્ટરો, ડકાવાળા, અટનિયો તથા વીમાના દલાલનો.		૨૯૭-૨૯૮
„	ધરેણું લેનારનો.	૨૯૮-૨૯૯
„	ધરેણું આપનારનો તે છોડાવવાનો.	૩૦૦-૩૦૧
„	હુડાભાડાવાળાને માલ સ્વાધીન કસ્યાનું પરીણામ.	૨૨૧-૨૨૨
„	હુડાભાડાવાળાઓની.	૧૯૫-૧૯૬
હુમ્મી .	નો કરાર કોને કેહેવો.	૨૫૨
„	ની જવાબદારી.	૨૫૨-૨૫૩
હુરાજ	થી જંથાબંધ માલ વેચવામાં આવે તે ઉપરની માલીફી.	૨૫૧
„	વેચાવનારે કીમત વધારવાને બનાવટની માગણીઓ	
	કસ્યાનું પરીણામ.	૨૫૧-૨૫૨
હુકમનામાનો નીકાલ કોર્ટમાં નોંધાવેલો નહી તે.		૯૫-૧૦૯-૧૧૦-૧૧૧

ACT NO. IX. OF 1872.

THE INDIAN CONTRACT ACT.

ઇન્ડિયાના ગવર્નર જનરલ ઇન્કૅન્સિલનો નીચે લખેલો આક્ટ તારીખ ૨૫
મી એપ્રિલ સને ૧૮૭૨ને રોજ ગવર્નર જનરલ સાહેબે મંજૂર કર્યો
તે સર્વે લોકોને બહુર થંવા માટે ઇન્ડિયાના ગેઝેટમાં તારીખ ૨૭
મી એપ્રિલ સને ૧૮૭૨ ને રોજ પ્રસિદ્ધ થયો છે.

સને ૧૮૭૨ નો આક્ટ ૯ મો

હિંદુસ્તાનનો કરારનો આક્ટ.

અનુક્રમણિકા.

ઉદ્દેશ.

પ્રથમના વિષય.

કલમ.

૧. ન્હાનું નામ.

આક્ટ ક્યાં લાગુ છે.

તે ક્યારે અમલમાં આવશે.

કલ્લા કાયદા ૨૬ કર્યા.

૨. અર્થ.

બાબ ૧ લો સુચનાં જણાવવી, સ્વીકારવી, તથા ૨૬ કરવા, એ વિષે.

૩. સુચના જણાવવી, સ્વીકારવી, તથા ૨૬ કરવી, એ વિશે.

૪. જણાવવું ક્યારે પૂરું થાયછે.

૫. સુચના તથા સ્વીકાર ૨૬ કરવા બાબત.

કલમ.

૬. રદ કરવાના પ્રકાર.

૭. સ્વીકાર, વગર શરતનો હોવો બન્યાં.

૮. શરતો પૂરી કીધાથી કિંવા અવેજી લીધાથી સ્વીકાર થાય છે.

૯. વચનો સ્પષ્ટ તથા ગર્ભિત હોય છે.

બાબ ૨ જો કરાર, તથા નિરર્થક

થવા યોગ્ય કરાર, તથા નિરર્થક

કબુલાયત વિષે.

૧૦. કહી કબુલાયતો કરાર થાય છે.

૧૧. કરાર કરવાને કોણ લાયક છે.

૧૨. કરાર કરવાને સાવધ બુદ્ધિનો કોણનો સમજવો.

૧૩. સંમતિ એટલે શું.

કલમ.

૧૪. રાજ પ્રશાંથી આપેલી સંમતિ એ-
કલમ છે.

૧૫. સમતીનાં લક્ષણો.

૧૬. ગેરવ્યાજબી દાખનાં લક્ષણો.

૧૭. કપટનાં લક્ષણો.

૧૮. ગેર સમજૂતી કરવી એનાં લક્ષણો.

૧૯. સંમતિ રાજ પ્રશાંથી ન આપેલી
હોય તો કમુલાયતો નિરર્થક થવા યો-
ગ્ય છે.

૨૦. હકીકત વિશે અને પક્ષકારોની ચુક
યદ હોય તો તે કમુલાયત નિરર્થક છે.

૨૧. કાયદા વિશેની ચુકતું પરિણામ.

૨૨. હકીકત વિશે કરારના એક પક્ષકાર-
ની ચુક થઈ હોય તો, માત્ર તેજ કા-
રણથી કરાર નિરર્થક થવા યોગ્ય થ-
તો નથી.

૨૩. કહી જાતનો અવેજ તથા કારણો
કાયદેસર છે તથા નથી.

નિરર્થક કમુલાયતો.

૨૪. અવેજ તથા ઉદ્દેશ કાંઈ ભાગે ગે-
રકાયદે હોય તો, કમુલાયત નિરર્થક છે,

૨૫. અવેજ શિલ્પાચારી કમુલાયત નિરર્થક છે,
પરંતુ લખેલી તથા નોંધેલી હોય તો,
અથવા કાંઈ વસ્તુ કરી હોય તેનો બ-
દલો આપવાનું વચન હોય તો,
અથવા મુદતના કાયદાથી ૨૬ થય-
લું કર્જ આપવાનું વચન હોય તો,
કમુલાયત મજૂર નિરર્થક થતી નથી.

૨૬. લગ્નમાં હરકત કરતા કમુલાયત નિર-
ર્થક છે.

૨૭. વેપારને હરકત કરતા કમુલાયત નિ-
ર્થક છે.

જે રોજગારનાં ગુરુવિલ વેચવામાં
આવી હોય તે રોજગાર નહીં ચલા-

કલમ.

વવા બાબતની કમુલાયતને ઉપલી ક-
લમ બાધ કરતી નથી.

પંત્યાળું દુટયા અગાઉ પંત્યાળાઓએ
કરેલી કમુલાયતને પણ કલમ મજૂર-
કુર બાધ કરતી નથી.

અથવા પંત્યાળું ચાલતું હોય તે દર-
મ્યાન પંત્યાળાઓએ કીધેલી કમુલા-
યતને પણ કલમ મજૂર બાધ ક-
રતી નથી.

૨૮. કાયદા મુજબ કામ ચલાવવામાં હર-
કત કરતા કમુલાયત નિરર્થક છે.

તકરાર ઉત્પન્ન થાય તે લવાદને સોં-
પવા વિશેનો કરાર કાયમ છે.

એવા કરારોથી કેવા દાવા ચાલતા
અટકશે.

જે તકરાર ઉત્પન્ન થઈ ચુકી હોય
તે લવાદને સોંપવા વિશેનો કરાર કા-
યમ છે.

૨૯. કમુલાયત નહીં ન હોવાને લાગે તે
નિરર્થક છે.

૩૦. શરત તરીકે કરેલી કમુલાયતો નિર-
ર્થક છે.

ઘોડાની શરતમાં જીતેલા ધનામો વિ-
ષે અપવાદ.

આ કલમ ઉપરથી હિંદુસ્તાનના ફા-
જદારી કાયદાની કલમ ૨૪૪ અ, ને
બાધ થતો નથી.

બાબ ૩ જો. અવલંબી કરાર વિશે.

૩૧. અવલંબી કરાર એટલે શું.

૩૨. કાંઈ બિના બનવા ઉપર જે કરાર
અવલંબી હોય તે અમલમાં લાવ-
વા બાધત.

૩૩. કાંઈ બિના ન બનવા ઉપર અવ-
લંબી કરાર કયો હોય તો તેને અ-

કલમ.

મક્ષમાં લાવવા વિશે.

૩૪. જે બિના ઉપર કોઈ કરાર અવલંબી હોય તે બિના કોઈ હયાત હોય એવી સખસની ભવિષ્યની વર્તણૂકને રૂપે હોય તો, બિના મજકુર બની અશક્ય થઈ એમ ક્યારે સમજવું.

૩૫. અમુક બિના નીમેલા વખતની અંદર બનવા ઉપર કરેલો અવલંબી કરાર નિરર્થક ક્યારે થાય છે. નીમેલી મુદતની અંદર અમુક બિના ન બનવા ઉપર કરેલો અવલંબી કરાર ક્યારે કાયદાની સહાયથી અમલમાં આણી શકાય છે.

૩૬. અશક્ય બિના ઉપર કરેલી અવલંબી કમુલ્લાયતો નિરર્થક છે.

બાબ ૪ થો. કરારો પુરા કરવા વિશે.
જે કરારો પુરા કરવા જોઈએ તે કરારો વિશે.

૩૭. કરારના પક્ષકારોની ફરજ.

૩૮. વચન પૂરું કરું છઉં એવું કહ્યા છતાં કમુલ ન કર્યું તો, તેનું પરિણામ.

૩૯. પક્ષકાર પોતાનું વચન તમામ પૂરું કરવાની નાકહેતો, શું પરિણામ થાય.

કરાર કેાણે પુરા કરવા જોઈએ.

૪૦. વચન કયા સખસે પૂરું કરવું જોઈએ.

૪૧. કોઈ ત્રાહિત સખસ પાસેથી વચન પૂરું કરી લેવાનું કમુલ કર્યું તો, તેનું પરિણામ.

૪૨. એકમતે જવાબદારી હોય તો, તે કોહોના ઉપર શી તરેહ પડે છે.

૪૩. એકમતે વચન આપનારાઓ પધકી કોઈ પણ એકને તે પૂરું કરવાની ફરજ પાડી શકાય છે.

કલમ.

પ્રત્યેક વચન આપનાર ભાગ આપવાની ફરજ પાડી શકે છે.

ભાગ ન આપે તો દોરો સરખે ભાગે ખમવા બાબત.

૪૪. એકમતે કરાર કરનાર એક સખસ છુટો થયો તો તેનું શું પરિણામ થાય છે.

૪૫. એકમતે ઉત્પન્ન થયેલા હક્ક કેવી રીતે કોહોને પોહોંચે છે.

કરાર પુરો કરવાનો વખત તથા ઠેકાણું.

૪૬. વચન પૂરું કરવાનો વખત નીમેલો ન હોય તથા અગાઉથી તે પૂરું કરવાની વિનંતી પણ કરવાની ન હોય, એવાં વચન ક્યારે પૂરાં કરવાં.

૪૭. વચન પૂરું કરવાનો વખત નીમેલો હોય, પરંતુ પૂરું કરવાની વિનંતી કરવાની ન હોય તો, વચન ક્યારે તથા કયે ઠેકાણે પૂરું કરવું જોઈએ.

૪૮. પૂરું કરવાની વિનંતી યોગ્ય વખતે તથા યોગ્ય ઠેકાણે થવી જોઈએ.

૪૯. વિનંતી કરવાની ન હોય અને ઠેકાણું નીમ્યું ન હોય, ત્યારે વચન પૂરું કરવાના ઠેકાણા વિશે.

૫૦. વચન લેનારાએ નીમેલા અથવા પસંદ કરેલી રીતે કોવા વખતે વચન પૂરું કરવું.

પરસ્પરનાં વચનો પૂરાં કરવા બાબત.

૫૧. પરસ્પર વચન લેનાર પોતાનું વચન પૂરું કરવાને તૈયાર તથા રાજી હોય તો, વચન આપનારને પોતાનું વચન પૂરું કરવાની ફરજ નથી.

૫૨. પરસ્પર વચનો પૂરાં કરવાનો અનુક્રમ.

કલમ.

૫૩. જે બિના બનવા ઉપર કરારનો અમલ થવાનો હોય તે બિના બનતી કોઈ પક્ષકાર અટકાવે તો, તે પક્ષકારની જવાબદારી બાબત.

૫૪. પરસ્પર વચનોના કરારમાં જે વચન પ્રથમ પૂરું થવું જોઈએ, તે પૂરું ન થયાનું પરિણામ.

૫૫. જે કરારમાં વખતએ અવશ્યની વાત હોય તે કરારમાં ઠરાવેલી મુદતના અંદર કરાર પુરો ન કર્યો તો, તેનું શું પરિણામ થાય છે.

વખત એ અવશ્યની વાત ન હોય તો, નીમિલે વખતે કરાર પૂરો ન થયાનું પરિણામ.

નીમિલે વખત શિવાય બીજો વખતે વચન પૂરું કરવાની વાત કમુલ રાખવામાં આવે તો, તેનું પરિણામ.

૫૬. અશક્ય કૃત્ય કરવાની કમુલાયત નિરર્થક છે.

જે કૃત્ય પછાડીથી અશક્ય અગર ગેરકાયદે થાય, તે કૃત્ય કરવાનો કરાર ક્યારે નિરર્થક થાય છે.

જે કૃત્ય અશક્ય અગર ગેરકાયદે છે એવું જાણ્યામાં હતું, તે કૃત્ય ન કરવાથી જે તુકશાન થાય તે ભરી આપવા વિશે.

૫૭. કાયદેસર વસ્તુ કરવાનાં તેમજ ગેરકાયદે વસ્તુ પણ કરવાનાં વચનો આપવામાં આવે, ત્યારે સદરહુ પ્રથમની બાબતનાં વચનો કરાર છે, અને સદરહુ બીજી બાબતનાં વચનો નિરર્થક કમુલાયત છે.

૫૮. વચન બેમાંથી એક વાત કરવાનું હોય અને એક વાત ગેરકાયદે હોય તો, જે વાત કાયદેસર હોય તેનોજ માત્ર અમલ કરવો.

કલમ.

આપેલા પૈસા કયા ઉપયોગમાં

લેવા તે બાબત.

૫૯. અમુક કર્જને પેટે કાંઈ આપેલી રકમ મુજરે લેવાની છે એવું બતાવવા માં આવ્યું હોય, ત્યારે તે કેવા ઉપયોગમાં લેવી.

૬૦. કયા કર્જને પેટે રકમ મુજરે લેવી એવું જણાવ્યું ન હોય તો, આપેલી રકમ શી રીતે મુજરે આપવી તે વિષે.

૬૧. જે બેમાંથી એક પક્ષકારે રકમ કાંઈ અમુક કર્જને પેટે મુજરે પકડી ન હોય તો, કેમ કરવું.

જે કરારો પુરાકરવાની જરૂર નથી તે વિષે.

૬૨. જે કરાર બદલ્યો હોય અથવા જે રદ કર્યા હોય અથવા જેમાં ફેરફાર કર્યો હોય, તે કરારો પૂરા કરવાની જરૂર નથી.

૬૩. વચન લેનાર વચન પૂરું કરવાની વાત માંડી વાળે કિંવા માફી કરે, તે બાબત.

૬૪. નિરર્થક થવા યોગ્ય કરાર રદ કરવાનું પરિણામ.

૬૫. નિરર્થક કમુલાયત અથવા નિર્થક થયેલા કરારની રૂઠ્ઠાએ જે સખસને કાંઈ ફાયદો થયો હોય, તે સખસની ફરજ શી છે.

૬૬. નિરર્થક થવા યોગ્ય કરાર રદ કર્યો એ વાત તથા તે રદ કરવું બંધ પાડ્યું એ વાત શી રીતે જણાવાય.

૬૭. કરાર પુરો કરવાને જે યોગ્ય સોઈ વચન આપનારને જોઈએ તે આપવામાં વચન લેનારે મદ્દલત કરી હોય તો, તેનું પરિણામ.

કલમ

બાબ ૫ મો. કરારથી ઉત્પન્ન થયલા સંબંધો જેવા બીજા કેટલાં એક સંબંધો વિષે.

૬૮. કરાર કરવા જે અશકત છે તેને કિંવા તેના તરફથી બીજા કોઈને ખોરાકી પોશાકીની જનશ આપી હોય, તે બાબતનો દાવો.
૬૯. એક સખસે આપવાના પૈસા બીજે સખસ તે વાતમાં પોતાનો સંબંધ હોવાથી આપે તો, તે આપનારને પૈસા પાછા મળવાનો હક છે.
૭૦. મફત ન કરેલાં કૃત્યથી જે ફાયદો ભોગવ્યો હોય, તે વિશે ઉપભોગ કરનારની જવાબદારી.
૭૧. કોઈને કાંઈ માલ જડે તેની જવાબદારી.
૭૨. કોઈ સખસને ચુકથી અગર શખ-તીના કારણથી પૈસા આપ્યા હોય અગર કાંઈ વસ્તુ તેના સ્વાધીનમાં આપવામાં આવી હોય તો, તેની જવાબદારી.

બાબ ૬ ઠો. તોડયાના પરિણામ વિશે.

૭૩. કરાર તોડ્યાથી ઉત્પન્ન થયલા ટો-ટાના અથવા નુકશાનના બદલા બા-બત, કરાર ઉપરથી ઉત્પન્ન થયલી ફરજના જેવી ફરજ ન અદા કરી તો નુકશાન ભરી આપવું જોઈએ.
૭૪. કરાર તોડ્યો તો અસુકરકમ આ-પવી એવું જે કરારમાં ઠરાવ્યું હો-ય તે કરાર તોડ્યાથી બદલો મળ-વાનો હક.
૭૫. બ્યાગથી રીતે કરાર બંધ પાડના-

કલમ.

૨ પક્ષકારને બદલો ભરી લેવાનો હ-ક છે.

બાબ ૭મો. માલના વેચાણ બાબત. વેચેલા માલ ઉપર માલકી ક્યારે ઉત્પન્ન થાય છે.

૭૬. “માલ” એ શબ્દનો અર્થ.
૭૭. “વેચાણ” એ શબ્દનો અર્થ.
૭૮. વેચાણ શી રીતે થાય.
૭૯. જે વસ્તુ મુકરર કરવામાં કિંવા બ-નાવવામાં કિંવા પૂરી કરવામાં આ-વી નથી તે વેચી હોય તો, તેનું સ્વા-મિત્વ ખરીદદારને પ્રાપ્ત ક્યારે થા-ય છે.
૮૦. ખરીદદાર જે સ્થિતિમાં માલ લે-વાનો હોય તે સ્થિતિમાં તે માલ વે-ચનારને આણવાનો હોય, ત્યારે મા-લ મજકુરનું વેચાણ પુરું ક્યારે થાય છે.
૮૧. માલની કિંમત શી થાય છે તે ઠ-રાવવા સાથે વેચનારે તે માલને કાં-ઈ પણ કરવાનું હોય, ત્યારે વેચાણ ક્યારે પૂરું થાય.
૮૨. કરાર થતી વખતે માલ મુકરર થયો ન હોય તો, વેચાણ ક્યારે પૂરું થાય છે.
૮૩. માલ પછવાડીથી ઉપયોગમાં લી-ધાથી તે મુકરર થયો એમ સમ-જવું.
૮૪. વેચનાર માલ પસંદ કરીને કાઢા-ડે તો, માલ મુકરર થયો એમ સ-મજવું.
૮૫. જંગમ મિલકત સ્થાવર મિલકત જોડે વેચી હોય, ત્યારે જંગમ મિ-

કલમ.

લકન ઉપર સ્વામિત્વ ક્યારે ઉત્પન્ન થાય છે.

૮૬. માલ વેચાણ લેનારનો થયા પછી કાંઈ નુકશાન થાય તો તે તેણે ખમવું જોઈએ.

૮૭. જે માલ મોગુદ નથી તે વેચવા વિશે કરાર થયો હોય તો તે માલ ઉપર સ્વામિત્વ ક્યારે થાય.

૮૮. કરાર કરતી વખતે જે માલ વેચનારના કબજામાં નથી તે વેચવા વિશે તથા ભવિષ્યકાળે કોઈ દિવસે સ્વાધીન કરવા વિશેનો કરાર.

૮૯. કરારથી કિંમત ઠરી ન હોય તો, તે કેમ ઠરાવવી.

સ્વાધીન કરવું.

૯૦. સ્વાધીન શી રીતે કરવું.

૯૧. હક્કવાળાને કિંવા હુડા ભાડાવાળાને સ્વાધીન કરવાનું પરિણામ.

૯૨. માલનો કાંઈ ભાગ સ્વાધીન કર્યાનું પરિણામ.

૯૩. ખરીદદાર વિનંતી કરે ત્યાં સુધી માલ સ્વાધીન કરવાની દ્રવ્ય વેચનારને નથી.

૯૪. સ્વાધીન કરવાનું કેકાણું.

વેચનારનું લીઅન.

૯૫. વેચનારનું લીઅન.

૯૬. કિંમત પાછળથી આપવાની હોય પણ સ્વાધીન કરવાનો વખત નિમ્નો ન હોય તો, લીઅન હોય છે કે શી રીતે.

નાદારી એટલે શું.

૯૭. કિંમત પછાડીથી એક દિવસે આપવાની હોય અને ખરીદદાર માલ

કલમ.

વેચનારના કબજામાં રહેવા દે તે વેચનારનું લીઅન.

૯૮. પાછળનો ખરીદદાર હોય તેની વિરુદ્ધ વેચનારનું લીઅન.

માલ રસ્તામાં જતો રોકવા પ્રાપ્ત.

૯૯. માલ જતો રસ્તામાં રોકવાનો વેચનારનો અપભ્યાર.

૧૦૦. રસ્તામાં જતો માલ એટલે શું.

૧૦૧. રોકવાનો હક ક્યાં સુધી જારી રહે છે.

૧૦૨. હક્કનો દસ્તાવેજ ખરીદદારે ખીજાને નામે કરી આપ્યો તો, માલ રોકવાનો હક્ક અંધ પડે છે.

૧૦૩. કરજે આપેલી રકમને પેટે હક્કનો દસ્તાવેજ ધરેણે મૂકી ખીજાના નામે કરી આપ્યો હોય તો, વેચનારે માલ રોકવા માટે શું કરવું.

૧૦૪. માલ શી રીતે રોકાઈ શકાય છે.

૧૦૫. વેચનારના હક્કની ખબર.

૧૦૬. માલ રોક્યાથી વેચનારનો હક્ક કેવો થાય છે.

ફરી વેચાણ.

૧૦૭. ખરીદદારે કરાર પુરો ન કર્યાથી ફરી વેચાણ.

હક્ક.

૧૦૮. વેચનાર તરફથી ખરીદદારને હર મળે છે તે પ્રાપ્ત.

ખાત્રી.

૧૦૯. જેરહક્ક પ્રાપ્ત વેચનારની જવાબદારી.

૧૧૦. માલ સારો છે તથા અમુક જાતનો છે એવી ગર્ભિત ખાત્રીની

કલમ.

શાખિતિ આખત.

૧૧૧ ખાવાનો પદાર્થ વેચવામાં આવે તો, તે સારો છે એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપી સમજવી.

૧૧૨. નમુના ઉપરથી માલ વેચ્યો હોય તો નમુના પ્રમાણે એકંદરે સઘળો માલ છે એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપી સમજવી.

૧૧૩. અમુક નામનો માલ કહીને વેચ્યો હોય તો, તેજ નામનો માલ છે એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપી સમજવી.

૧૧૪. કાંઈ વિશેષ કામને સાર માલ મંગાવ્યો હોય તો તે વિશેની ખાત્રી.

૧૧૫. પ્રસિદ્ધ તથા મુકર કરેલી જાતનો માલ વેચ્યાથી કેવી ખાત્રી આપી સમજવી.

૧૧૬. છુપી ખામીઓ વિશે વેચનાર ક્યારે જવાબદાર નથી.

૧૧૭. ખાત્રી તોડી તો ખરીદદારનો હક્ક.

૧૧૮. જે માલ મુકરર નથી તે બદલ આપેલી ખાત્રી ટુટે તો ખરીદદારનો હક્ક.

પરચુરણ.

૧૧૯. મંગાવ્યો નહીં હોય એવો માલ મંગાવેલા માલ સાથે મોકલ્યો હોય તો, ખરીદદાર તે સ્વીકારવાની ના ક્યારે કહી શકે.

૧૨૦. સ્વીકારવાની ગેરવ્યાજબી રીતે ના કહ્યાનું પરિણામ.

૧૨૧. ખરીદદારે નિમેલે વખતે કિંમત ન આપ્યાથી કરાર રદ કરવાનો વેચનારનો હક્ક.

કલમ.

૧૨૨. લીલામથી જથાબંધ માલ વેચવામાં આવે, તે ઉપરની માલિકી આખત.

૧૨૩. હરાજમાં વેચનારે કિંમત વધારવા સાર બનાવટની માગણીઓ વાપરી હોય તો, તેનું પરિણામ.

બાબ દમો. હામી તથા જમીનગીરી.

૧૨૪. હામીનો કરાર કાઢેને કહેવો.

૧૨૫. હામી જેને આપી હોય તેના ઉપર દાવો થાય તો, તેનો હક્ક તથા જવાબદારી.

૧૨૬. 'જમીનગીરીનો' કરાર, 'જમીન,' 'મુખ્ય દેણુદાર' તથા 'માગનાર'

૧૨૭. જમીનગીરીનો અવેજ.

૧૨૮. જમીનની જવાબદારી.

૧૨૯. સ્થિર જમીનગીરી.

૧૩૦. સ્થિર જમીનગીરી રદ કરવા આખત.

૧૩૧. જમીન મરણ પામ્યાથી સ્થિર જમીનગીરી રદ છે.

૧૩૨. જે બે સંખસો પ્રથમ જવાબદાર હોય તે બે સંખસો જમીની આખત માંહો માંહે ખાનગી બંદોબસ્ત કરે તો, તેથી તેઓની પ્રથમની જવાબદારીમાં કમ બચાદે થતું નથી.

૧૩૩. કરારમાંની શરતોમાં ફેરફાર થયાથી જમીન છૂટો થાય છે.

૧૩૪. મુખ્ય દેણુદાર છૂટ્યો અથવા મોકળો થયો તો, જમીન મુક્ત થાય છે.

૧૩૫. માગનાર મુખ્ય દેણુદાર સાથે ફડાઓ કરે અથવા તેને મુદત આપે

કલમ.

અથવા દાવો ન આપવાનું વચન આપે તો જમીન છુટો થાય છે.

૧૩૬. મુખ્ય દેણદારને મુદત આપવાનો કરાર ત્રીજા સખસ જોડે કર્યો હોય તો જમીન છુટો થતો નથી.

૧૩૭. માગનાર દાવો માંડવાની ખામોશ રાખે તેથી જમીન છુટો થતો નથી.

૧૩૮. કેટલા એક સહજમીનોમાંના એક ને છુટો કર્યો તો બીજા છુટા થત નથી.

૧૩૯. જે કૃત્ય કર્યાથી અગર ન કર્યાથી જમીનના છેવટના ઇલાજને તુક શાન પોહુંએ તે કૃત્ય કર્યાથી અથવા ન કર્યાથી જમીનનો છુટકો થવા વિશે.

૧૪૦. જમીને રૂપીઆ આપ્યા અગર કામ પૂરું કર્યું તો, જમીનનો હક્ક.

૧૪૧. માગનારને કર્જની ખાત્રી સાથે મિલકત વગેરે હોય, તેનો શાયદો મળવાનો જમીનનો હક્ક છે.

૧૪૨. જેર સમજુતી કરી. મેળવેલી જમીનગીરી વ્યર્થ છે.

૧૪૩. કોઈ વાત છુપાવી રાખ્યાથી મેળવેલી જમીનગીરી વ્યર્થ છે.

૧૪૪. બીજો સખસ સહજમીન થાય તેની પેહેલાં, જમીનગીરી ઉપરથી કાંઈ પણ જુલ્ય કરવું નહીં એવી કબુલાયતથી જમીન થવા બાબત.

૧૪૫. જમીનને ટોટાથી બચાવવા વિષેનું મર્મિત વચન.

૧૪૬. સહજમીનો સરખે ભાગે જવાબદાર છે.

૧૪૭. સહજમીનોએ જુદી જુદી રકમો

કલમ.

આપવાની જવાબદારી લીધી હોય તે વિશે.

બાબ ૯ મો. નિક્ષેપ વિશે.

૧૪૮. 'નિક્ષેપ,' 'નિક્ષેપા' અને 'નિક્ષેપી,' એટલે શું.

૧૪૯. માલ નિક્ષેપીને શી રીતે સ્વાધીન કરવો.

૧૫૦. નિક્ષિપ્ત માલમાં જે ખામી હોય તે જણાવવાનું કામ નિક્ષેપાનું છે.

૧૫૧. નિક્ષેપીએ માલની સંભાળ લેવી જોઈએ.

૧૫૨. નિક્ષિપ્ત વસ્તુ ખોવાઈ જાય અથવા તેને બીજું કાંઈ થાય તેનો નિક્ષેપી ધારે જવાબદાર ન થાય.

૧૫૩. શરતની વિરૂદ્ધ નિક્ષેપીએ કાંઈ કૃત્ય કર્યું તો, નિક્ષેપ સમાપ્ત થાય તે બાબત.

૧૫૪. નિક્ષિપ્ત માલનો વગર અધિકારનો ઉપયોગ કર્યો હોય, તો નિક્ષેપીની જવાબદારી.

૧૫૫. નિક્ષેપાની સંમતિથી તેનો માલ નિક્ષેપીએ પોતાના માલ સાથે ભેળ્યો તો, તેનું પરિણામ.

૧૫૬. નિક્ષેપાની સંમતિ શિવાય માલ ભેળ્યો હોય પણ માલ જુદો કરી શકાય એવો હોય તો, તેનું પરિણામ.

૧૫૭. નિક્ષેપાની સંમતિ શિવાય માલ ભેળ્યો અને તે જુદો પડતો નથી તો, તે ભેળવવાનું પરિણામ.

૧૫૮. નિક્ષેપાએ નિક્ષેપીને જરૂરનો ખર્ચ આપવો જોઈએ.

૧૫૯. માલ ફક્ત નિક્ષેપમાં આપ્યો હોય

કલમ.

- તે પાછો આપવા વિશે.
૧૬૦. વખત પૂરો થયાથી અથવા કામ પૂરું થયાથી, નિક્ષિપ્ત માલ પાછો આપવો જોઈએ.
૧૬૧. માલ યોગ્ય રીતે સ્વાધીન ન કર્યો અથવા સ્વાધીન કરવા ન માંડ્યો તો, નિક્ષેપીની જવાબદારી.
૧૬૨. નિક્ષેપ મફત કર્યો હોય તો, તેની સમાપ્તિ મળીથી થાય છે.
૧૬૩. નિક્ષિપ્ત માલથી વધારો થયો હોય અથવા નફો થયો હોય, તે નિક્ષેપ્તાને મળવાનો હક છે.
૧૬૪. નિક્ષેપાની નિક્ષેપી જોડેની જવાબદારી.
૧૬૫. કેટલાએક સમસ્ત માલીકોએ કરેલો નિક્ષેપ.
૧૬૬. જે નિક્ષેપાને હક નથી તેના સ્વાધીનમાં માલ પાછો આપ્યો તો, તે આખત નિક્ષેપી જવાબદાર નથી.
૧૬૭. નિક્ષિપ્ત માલ ઉપર ત્રીજા માણ સતો હક.
૧૬૮. જેને માલ જડે તેનો હક. અમુક ઇનામ આપવાનું કહ્યું હોય તો, દાવો માંડી શકે છે.
૧૬૯. હમેશ વેચવામાં આવતી હોય એવી વસ્તુ જડે તો, જડનારે તે આરે વેચવી.
૧૭૦. નિક્ષેપીનું વિશેષ લીઅન.
૧૭૧. પેહેડીવાળા, ફેક્ટરો, ડકાવાળા, એટરનિઓ તથા વીએદજાલ એઓનું સાધારણ લીઅન.
- ધરેણુ આપેલી વસ્તુનો નિક્ષેપ.
૧૭૨. ‘ધરેણુ,’ ‘ધરેણુ આપનાર,’ અને ‘ધરેણુ લેનાર,’ એટલે શું.

કલમ.

૧૭૩. અટકાવી રાખવાનો ધરેણુ લેનારનો હક.
૧૭૪. જે કરજને માટે માલ ધરેણુ મુક્યો હોય, તે શિવાયના ખીજા કરજ અથવા વચનને સારૂ ધરેણુ લેનાર માલ અટકાવી શકતો નથી. પાછળથી આપેલી રકમો આખત અનુમાન.
૧૭૫. ધરેણુ લેનારને જે વિશેષ ખર્ચ કરવો પડ્યો હોય, તે ભરી લેવાનો તેનો હક.
૧૭૬. ધરેણુ મૂકનાર કસુર કરે તો, ધરેણુ લેનારનો શો હક છે.
૧૭૭. ધરેણુ આપનાર કરજ અદા ન કરે કિંવા વચન પૂરું ન કરે, તો પાછળ છોડાવી લેવાનો તેનો હક.
૧૭૮. જેના કબજામાં માલ અથવા માલ ઉપરના હકના દસ્તાવેજ હોય, તેણે તે ધરેણુ મુક્યાં તો, તે વિષે.
૧૭૯. બ્યારે કોઈ ધરેણુ મુકનારનો હક કોઈ અમુક મર્યાદા સુધીનો જ માન્ય હોય, ત્યારે કેવી રીતે ધરેણુ મૂકાય.
- અપકારનું કૃત્ય કરનાર વિરુદ્ધ નક્ષેપી ના તથા નિક્ષેપાના દાવા આખત.
૧૮૦. નિક્ષેપાનો કમથવા નિક્ષેપીઓનો અપકાર કરનારાઓ ઉપરનો દાવો.
૧૮૧. એવા દાવા કરવાથી દાદ દાખલ અથવા તુકસાની બહલ જે મળે છે, તેની વ્યવસ્થા આખત.
- આખ ૧૦ મો—આડત.
- આડતીયાની નીચતુક તથા અધિકાર આખત.
૧૮૨. “આડતીઓ” અને “મુખ્ય” એ-

કલમ.

૮મે શું.

૧૮૩. આડતીઓ કોણુ નીમી શકે.
 ૧૮૪. આડતીઓ કોણુ થઇ શકે છે.
 ૧૮૫. અવેજની જરૂર નથી.
 ૧૮૬. આડતીઆનો અખત્યાર સ્પષ્ટ હો-
 ય કિંવા ગર્ભિત હોય.
 ૧૮૭. સ્પષ્ટ અને ગર્ભિત અખત્યારનાં
 લક્ષણો.
 ૧૮૮. આડતીઆનો અખત્યાર કેટલો છે.
 ૧૮૯. અણુચીત્તવ્યા તાકીદના કામમાં આ-
 ડતીઆને અધિકાર.

પેટા આડતીઆ.

૧૯૦. આડતીઓ પોતાનું કામ ખીજને
 ક્યારે સોંપી શકેતો નથી.
 ૧૯૧. પેટા આડતીઓ એટલે શું.
 ૧૯૨. ચોચ રીતે નિમેયો હોય એવો
 આડતીઓ મુખ્યનો પ્રતિનિધિ છે
 કે શી રીતે.

પેટા આડતીઆ વિશે આડતીઆ-
ની જવાબદારી.

પેટા આડતીઆની જવાબદારી.

૧૯૩. નીમવાનો અધિકાર ન છતાં પેટા
 આડતીઓ નીમ્યો તો, તે વિશે
 આડતીઆની જવાબદારી.
 ૧૯૪. આડતનું કામ કરવા જેને આડતી-
 યાએ અધિકાર ઉપરથી નીમ્યો
 હોય તેનો તથા મુખ્યનો સંબંધ.
 ૧૯૫. એવો સખસ નીમવા વિશે આડ-
 તીઆની શી ફરજ.

બાહાલી.

૧૯૬. કોઇ એક સખસને સારું તેના
 અધિકાર શિવાય કૃત્ય કરવામાં આ-
 વ્યું હોય તો, તેનો તે વિશેનો હક
 બાહાલ કરવાનું પરિણામ.

કલમ

૧૯૭. બાહાલી સ્પષ્ટ હોય કિંવા ગર્ભિ-
 ત હોય.
 ૧૯૮. કાયદેસર બાહાલી આપવાને મા-
 ટે માહિતી અવશ્ય જોઇએ.
 ૧૯૯. અધિકાર શિવાય કરેલું કૃત્ય કાંઈ
 કાર્યનો ભાગ હોય અને તે કૃત્ય
 બાહાલ રાખ્યું તો તેનું પરીણામ.
 ૨૦૦. વગર અધિકારે કરેલું કૃત્ય બાહા-
 લ રાખ્યાથી ત્રીજા સખસને નુક-
 શાન થાય નહીં.

અખત્યાર રદ કરવા વિશે.

૨૦૧. આડતની સમાપ્તી ક્યારે થાય છે.
 ૨૦૨. જે વસ્તુ વિશે આડત છે તે વ-
 સ્તુમાં આડતીઆનો ફાયદો ગેરફા-
 યદનો સંબંધ હોય તો, આડત સ-
 માપ્ત ક્યારે થાય.
 ૨૦૩. આડતીઆનો અખત્યાર મુખ્ય
 ક્યારે રદ કરી શકે છે.
 ૨૦૪. આડતીઆને આપેલો અખત્યાર
 કેટલેએક ભાગે વાપરવામાં આવ્યો
 હોય તો, તે રદ કરવા વિશે.
 ૨૦૫. મુખ્ય આડત રદ કરે અગર આ-
 ડતીઓ પોતાનું કામ છોડી દેતો,
 નુકશાનનો બદલો આપવા બાબત.
 ૨૦૬. મુખ્ય આડત રદ કરે અગર આ-
 ડતીઓ છોડી દેતો, તે વિશેની ખ-
 યર આપવી જોઇએ.
 ૨૦૭. સ્પષ્ટ કિંવા ગર્ભિત રીતે આડત
 રદ કરી શકાય કિંવા છોડી શકાય.
 ૨૦૮. આડતીઆને સંબંધે તથા ત્રીજા
 સખસોને સંબંધે આડતીઆના અ-
 ખત્યારની સમાપ્તિ ક્યારે થાય છે.
 ૨૦૯. મુખ્ય મર્ણુ પામે અથવા અસાવધ
 બુદ્ધિનો થાય અને તેથી આડત

કલમ.

સમાપ્ત થાય ત્યારે આડતીઆની શી ફરજ છે.

૨૧૦. • પેટા આડતીઆના અખત્યારની સમાપ્તી.

આડતીઆનો મુખ્ય જોડે શો

ધર્મ છે તે બાબત.

૨૧૧. મુખ્યનું કામ ચલાવવામાં આડતીઆનો ધર્મ શો છે.

૨૧૨. આડતીઆએ ઉદ્યમ તથા કુશળતા વાપરવી જોઈએ.

૨૧૩. આડતીઆના હિસાબ.

૨૧૪. આડતીઆએ પોતાના મુખ્યને હકીકત લખવી, કહેવી એ તેની ફરજ છે.

૨૧૫. જ્યારે આડતીઓ મુખ્યની સંમતિ શિવાય આડતના કામમાં ખુદ પોતાની તરફથી કાંઈ ધંધો કરે તો, મુખ્યનો હક્ક કેવો છે.

૨૧૬. આડતીઆએ આડતના કામમાં પોતાની તરફથી ધંધો કર્યો તો, તેથી જે નફો થાય તે ઉપર મુખ્યનો હક્ક.

૨૧૭. મુખ્યને સાર આવેલી રકમોમાંથી પૈસા કાપી રાખવાનો આડતીઆનો હક્ક.

૨૧૮. મુખ્યને ખાતે જમે થયેલા પૈસા આડતીઆએ તેને આપવા એ તેની ફરજ છે.

૨૧૯. આડતીઆનું મેહેનતાણું ક્યારે લેહેણું થાય છે.

૨૨૦. જે કામમાં આડતીઆએ ગેરવત્તંણું કરી હોય, તે બાબત તેને મેહેનતાણું મળવાનો હક્ક નથી.

૨૨૧. મુખ્યના માલ ઉપર તથા કુગળ પત્રો ઉપર આડતીઆનું લીયન.

મુખ્યનો આડતીઆ જોડે શો ધર્મ છે.

૨૨૨. આડતીઆએ કરેલાં કાયદેસર કૃત્ય-

કલમ.

ના પરિણામમાં તેને ટોટો થાય નહીં એવો બંદોબસ્ત મુખ્યે કરવો જોઈએ.

૨૨૩. આડતીઆએ શુદ્ધબુદ્ધિથી જે કૃત્ય કર્યું હોય, તેના પરિણામમાં તેને નુકશાન થાય, તે મુખ્યે ભરી આપવું જોઈએ.

૨૨૪. કાંઈ ગુન્હાનું કૃત્ય કરવા સાર આડતીઓ નીમ્યો હોય તો, તે પ્રસંગે નીમનાર સખસ નુકશાનનો જવાબદાર નથી.

૨૨૫. મુખ્યની ગફલતને લીધે આડતીઆને હાનિ થાય તો, તે બાબત નુકશાનનો બદલો ભરી આપવા વિશે.

ત્રીજા સખસો સાથે કરેલા કરારો ઉપર આડતની અસર.

૨૨૬. આડતીઆએ કરેલા કરારોને અમલમાં આણવા બાબત તથા તેના પરિણામ બાબત.

૨૨૭. જે આડતીઓ પોતાના અધિકારની બાહાર કામ કરે તો, મુખ્યને કયાં સુધી જવાબદાર સમજાવો.

૨૨૮. આડતીઆએ જે પોતાના અખત્યાર બાહાર કર્યું હોય તેને જુદું ન પડાય તો, મુખ્ય જવાબદાર નથી.

૨૨૯. આડતીઆને ખબર આપ્યાનું પરિણામ.

૨૩૦. આડતીઆએ મુખ્યને માટે કરેલા કરારો આડતીઓ ખુદ જાતે અમલમાં લાવી શકતો નથી, અને તેથી તે પોતે જાતે બંધાતો પણ નથી.

જુદી રીતનો કરાર છે એમ ક્યારે અનુમાન કરવું.

૨૩૧. આડતીઆએ કરાર કર્યો પણ ક-

કલમ.

સાર કરનાર આડતીઓ છે એવું તે કરારનો ખીજો પક્ષકાર ન જાણુ-
તો હોય તો, તે પક્ષકારના હક્ક આ-
પત.

૨૩૨. આડતીઆને મુખ્ય સમજી તેની
જોરે કરેલો કરાર પૂરો કરવા આપત.

૨૩૩. જ્યારે આડતીઓ પોતે જાતે જ-
વાબદાર હોય, ત્યારે તેની સાથે ધ-
ધો કરનાર સખસનો હક્ક.

૨૩૪. માત્ર મુખ્યનેજ અથવા આડતી-
આનેજ જવાબદાર ગણવામાં આ-
વશે એવી ધારણા ઉપર મુખ્ય પાસે
અથવા આડતીઆ પાસે કોઈ સ-
ખસ કોઈ કૃત્ય કરાવે તો, તેનું પ-
રિણામ.

૨૩૫. મિથ્યા આડતીઓ થનાર સખસ
ની જવાબદારી.

૨૩૬. પોતે આડતીઓ છે એવું જોડું
કહીને જે સખસ કરારમાં પક્ષકા-
ર થાય, તે સખસને કરાર પૂરો ક-
રાવવાનો હક્ક નથી.

૨૩૭. આડતીઆએ વગર અધિકારે કરે-
લાં કૃત્યો અધિકારથી કર્યાં છે એ-
વી ધારણા મુખ્યે ઉત્પન્ન કરી હોય
તો, તે મુખ્યની જવાબદારી.

૨૩૮. આડતીઆએ ગેરસમજીતિ કરી
અથવા કંપટ કર્યું તો તેનું કબુલા-
યત ઉપર કેવું પરિણામ થાય છે.

ખાખ ૧૧મો—પંત્યાળા વિશે.

૨૩૯. પંત્યાળું એટલે શું.

પેહેડી એટલે શું.

૨૪૦. કર્જ આપનારાએ નશનો ભાગ મ-
ળવાના કરારથી કર્જ આપ્યું હોય

કલમ.

તો, તે ઉપરથી તે પંત્યાળો થતો
નથી.

૨૪૧. પંત્યાળામાંથી છુટા પાઠનાર પં-
ત્યાળાએ અથવા મરનાર પંત્યા-
ળાના પ્રતિનિધિએ વાપરવા સાર
રહેલા દીધેલી મિલકત.

૨૪૨. નોકરને અથવા આડતીઆને ન-
કામાંથી હિસ્સા તરીકે મેહેનતા-
ણું આપ્યું તો, તેથી તે પંત્યાળો
થતો નથી.

૨૪૩. મરનાર પંત્યાળાની વિધવાને અ-
ગર બચ્ચાને નકામાંથી વરસાન
મળતું હોય તો, તેથી તેઓ પંત્યા-
ળો થતા નથી.

૨૪૪. ગુડવિલ વેચનાર સખસને નકા-
માંથી કોઈ ભાગ મળતો હોય તો,
તેથી તે પંત્યાળો થતો નથી.

૨૪૫. પોતે પંત્યાળો છે એવી ધારણા
કોઈ સખસ કોઈની પાસે કરાવે તો,
તેની જવાબદારી.

૨૪૬. કોઈ સખસ પોતે પંત્યાળો છે એ-
વી સમજીતી ખીજાને કરવા દે તો,
તેની જવાબદારી.

૨૪૭. પંત્યાળો સગીર હોય તો તે જા-
તે જવાબદાર નથી, પરંતુ તેનો
હિસ્સો જવાબદાર છે.

૨૪૮. સગીર પંત્યાળો જન્મરે પોહ્યાંઆ-
થી તેની જવાબદારી.

૨૪૯. પંત્યાળાના કરજ આપત પંત્યાળા-
ની જવાબદારી.

૨૫૦. એક પંત્યાળાની મદદતને લીધે અ-
થવા કપટને લીધે પ્રત્યેક પંત્યાળા
ત્રીજા સખસને જવાબદાર થાય છે.

કલમ.

૨૫૧. સહપંત્યાળાને જવાબદાર કરવાનો પંત્યાળાનો અધિકાર.
૨૫૨. જે કરાર ઉપરથી પંત્યાળાઓના હક્કો તથા જવાબદારી ઠરાવી હોય, તે કરાર રદ કરવા વિશે.
૨૫૩. જુદી રીતનો કરાર ન હોય તો, પંત્યાળાઓના પોત પોતાના હક્કો ઠરાવવા વિષેના નિયમો.
૨૫૪. કોર્ટ પંત્યાળું આરે ભાગી શકે છે.
૨૫૫. ધંધો કરવાની મના હોય તો, પંત્યાળું ભાગી પડે છે.
૨૫૬. જે મુદતને માટે પંત્યાળું કરચું હોય તે મુદત થઇ ગયા પછી પંત્યાળું ચાલું રાખ્યું તો, પંત્યાળાઓનો હક્ક તથા જવાબદારી.
૨૫૭. પંત્યાળાઓના સામાન્ય ધર્મ.
૨૫૮. પંત્યાળા સંબંધીના કાર્યમાં થયેલા લાભનો હિસાબ પેહેડીને આપવો જોઈએ.
૨૫૯. જે પંત્યાળો સ્પર્ધાવાળો બીજો ધંધો કરે, તે પંત્યાળો પેહેડીને કે-

કલમ.

- વો જવાબદાર છે.
૨૬૦. પેહેડીમાં ફેરફાર થયાથી સ્થિર જમીનગીરી રદ થાય છે.
૨૬૧. કોઇ પંત્યાળો મર્જી પામ્યા પછી જવાબદારી ઉત્તર થઇ તો, તેને વાસ્તે મરનારની મિલકત જવાબદાર નથી.
૨૬૨. પંત્યાળાનાં કર્જો તથા પંત્યાળાઓના પોતાના જુદાં જુદાં કરજો આપવા વિશે.
૨૬૩. પંત્યાળું ભાગ્યા પછી પંત્યાળાઓના હક્ક અને ફરજો કાયમ રહે છે.
૨૬૪. પંત્યાળું ભાગ્યા બાબતની જાહેર ખબર.
૨૬૫. પંત્યાળું સમાપ્ત થયા પછી કામ અટોપીને બંધ કરવા વિશે કોર્ટને અર્જ કરવાને હક્ક પંત્યાળાઓને છે.
૨૬૬. નિયમિત જવાબદારીનું પંત્યાળું, ઇનકોર્પોરેટેડ પંત્યાળું, જન્ટલમેન કંપની.
- પરિશિષ્ટ.—કાયદા રદ કરવા તેનું.

હિંદુસ્થાનનો કરારનો આકટ.

ઉદ્દેશ

કરારો વિશેના કાયદાના કેટલાએક ભાગનાં લક્ષણો
ખાંધવાં, તથા તે સુધારવાવો થોડો છે, માટે નીચે લખ્યા મુ-
જબ આ ઉપરથી ઠરાવવામાં આવે છે.

ટીકા.

આ આકટ પસાર થતાં પહેલાં ઇલાકાના શહેરોમાં કંત્રાક્ટ સખંધીનો ઇઝ્લીશ લા
ચાલતો હતો, અને ઇલાકાબાહારની કોર્ટોમાં ઇકવીટી અને સારા વિચાર પ્રમાણે ન્યાયની
રૂઠી ચાલતી હતી અને જો કે ઇલાકા બાહારની કોર્ટોમાં ઇઝેલ લા લાગુ નહોતો,
તોપણ કોઇ કોઇ વખત તેના મૂળ તત્વ વિચારમાં લેવામાં આવતાં હતાં.

આ આકટ ધણુંકરીને વેહેપારને લગતા કરારો સખંધી બાબતોને લાગુ પડતો છે,
અને તે ધણાખરો ઇઝ્લીશ લાને અનુસરતો છે. વાંહાણુ સખંધીના કરાર, ટ્રસ્ટ બાબત-
ના કરાર, વીમાના કરાર, હુંડાભાડાના કરાર, ગીરો તથા હુંડી બાબતના કરારો વિગરે બા-
બતમાં આ કાયદામાં કોઇ ઠરાવ દાખલ કરવામાં આવ્યા નથી. વાંહાણુ સખંધીના કરારો-
માં ઇઝલના કાયદા પ્રમાણે ચાલવાતું રાખેલું છે. ટ્રસ્ટના કાયદા ઇઝેલ પ્રજ્ઞને લાગુ પડતા છે,
તે નિયમ બીજી પ્રજ્ઞને લાગુ થવાને ધણી અડચણો માલમ પડી, તેથી તે બાબત દાખ-
લ કરવામાં આવી નથી, અને હુંડીનો કાયદો આ દેશના ચાલતા વેહેપારીઓના રીવાજથી
વિરુદ્ધતા આવે એવો દાખલ કરવામાં ધણી હરકતો જણાઈ, તેથી કેટલાંક વર્ષ ઉપર એ
સખંધી કાયદો કરવાનો વિચાર થયેલો તે મોકુફ રાખવામાં આવેલો માટે તે દાખલ ક-
રેલો નથી, અને વીમાનો કાયદો પસાર કરવા હિંદુસ્થાનની ધારા બાંધનારી સભાએ અ-
ગાઉ એક બીલ કાઢાડેલું છતાં તેનું કોઈ છેવટ ના આવ્યું તેથી તે બંધ રાખ્યું, અને
હુંડાભાડાની બાબતમાં સને ૧૮૬૫ નો આકટ ૩ જો થયેલો છે, તેથી એ વાત પણ
આ આકટની બાહાર રાખેલી છે.

‘સ્ટેટયુટ આફ ફ્રાડ’ (દગા બંધ કરવાના કાયદા) ની કલમો આ કાયદામાં દાખલ
કરવામાં આવી નથી. તે બાબતમાં એક રીતે આ કાયદો ઇઝ્લીશ લાથી જુદો પડતો છે.
સ્ટેટયુટ આફ ફ્રાડ પ્રમાણે દરેક કરાર લખેલા હોવા જાઈએ, પરંતુ હિંદુસ્થાનનો પુરા-
તન ધારો તથા હિંદુશાસ્ત્ર કોઇ પણ કરારને લખેલો હોવાની જરૂર પાડતો નથી, તેથી
તેમાં ફેરફાર કરવો એ દુરસ્ત નહીં લાગ્યાથી એ ઠરાવ દાખલ કરવા નથી, પણ આ કા-
યદાથી સ્ટેટયુટ આફ ફ્રાડની કલમ. ૧, ૨, ૩, ૪, ૧૭ મી ૨૬ થયેલીઓ છે.

કેટલાક દીવસ ઉપર એવી તકરાર ઉઠી હતી કે સ્ટેટયુટ આફ ફ્રાડ ઇલાકા બાહાર-
ની કોર્ટોમાં લાગુ પડે કે નહીં, તેમજ ઇલાકાની કોર્ટોમાં હિંદુ અને મુસલમાનના કળ્યા
ને તે લાગુ પાડવા કે કેમ. ખારોડેલ વિરુદ્ધ મેનમુખ બક્ષીરામના કામમાં, વેલ્સ જસ્ટીસે

ઠરાવ્યું છે કે, હિંદુ તથા મુસલમાન પ્રતીવાદી હોય તેને એ સ્ટેટ્યુટની કલમ. ૧૭ મી લાગુ પડે નહી, અને તેકરામ જમાદાર વિરૂદ્ધ ઈસુરપ્રિસાદ પચુરીના કામમાં ઓરિજન-સ્ટીસ કૌચ અને જરૂરીસ ક્રીયરે ઠરાવ્યું છે કે, એ સ્ટેટ્યુટની ૪ થી કલમ હિંદુ પ્રતીવાદીને લાગુ પડે નહી. વળી રામકુમાર રાય ચોખ્રી વિરૂદ્ધ કાશીચંદ્રસેનના કામમાં કોર્ટ ઠરાવ્યું કે સ્ટેટ્યુટ આદ્ ક્રાડ ઈડયાને માટે નથી. હવે તો એ કલમો રદ થઈઓ, એટલે કોઈ તકરાર રહેતી નથી, અને બ્રિટીશ ઈડયાના કોઈ પણ ભાગમાં કોઈ પણ મીલકત સબંધી ગમે તેવો લેખ મુખ્યગુઆનીથી થઈ શકે છે.

ઈંગ્લીશ લામાં શીક્ષા સાથેના કરારોના અવેજ વિશે અને સાદા કરારના અવેજ વિશે જે અનુમાન કરવાનો બેદ રાખેલો છે, તે આ આકટથી નીકળી ગએલો છે, તેથી સને ૧૮૭૨ ના ૧ લા (હિંદુસ્તાનના પુરાવા બાબતના) આકટથી સાદા કરારના કરતાં શીક્ષા સાથેના કરારના અવેજ બાબત વધારે અનુમાન કરવાનું રહેતું નથી. અગાઉ એમ ઠરી ચુક્યું હતું કે ઈંગ્લીશ લા પ્રમાણે શીક્ષાના કરારોના અવેજ બાબત જે મહત્વતા છે, તે મોશીસીલના કરારોને લાગુ પડતી નથી, ૧૧ આ આકટ અને હિંદુસ્તાનના પુરાવાનો આકટ હિંદુ મુસલમાન શિવાયના લોકોએ ઇલાકાના ગામોમાં આજા કરાર કર્યા હોય તેમને પણ એ લાભ આપે છે. આ બાબતમાં કાળીપ્રસાદ તેવારી વિરૂદ્ધ રાજા સાહેબપ્રસાદ સેનનો મુકરદમો પ્રીવીકાઉસીલમાં મુક્યો છે, તેમાં ઠરાવ્યું છે કે હિંદુસ્તાનમાં શીક્ષા સાથેના જે કરાર થાય છે તેને ઈંગ્લીશ લા મુજબની મહત્વતા મળતા નથી.

આ આકટથી સને ૧૮૪૦ નો ૧૩ મો અને સને ૧૮૪૪ નો ૨૦ મો, જે હિંદુસ્તાન મધેના જે મુકરદમાને ઈંગ્લીશ લા લાગતો હોય, તેની મર્યાદા વધારવા સબંધી હતી, તે પણ રદ થયા છે.

કોર્ટોએ ઈંગ્લીશ લાનું ધોરણ હિંદુસ્તાનના કરારોની બાબતમાં લાગુ પાડવું નહી જોઈએ, પણ આ કાયદાના શબ્દ પ્રમાણે વર્તવું અને કાયદા કરનારી સભાનો શું ઇરાદો હતો, તેનું મનન કરી વર્તવું.

કલમ ૧ લી.

પ્રથમના વિશય.

નહાતું નામ. આ આકટને “સને ૧૮૭૨ નો હિંદુસ્તાનનો કરારનો આકટ” એવું નામ આપ્યું છે.

આકટ ક્યાં લા- તે તમામ બ્રિટીશ ઈડિયાને લાગુ છે, તથા તે તારીખ ગુણે. તે ક્યારેય પેહલી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૭૨ ને રોજે અમલમાં આવશે. મર્લમાં આવશે.

કલ્લા કાયદા રદ આ આકટને જોડેલા પરિશિષ્ટમાં કહેલા કાયદા તેના કર્યા. ત્રીજા કોષ્ટકમાં જેટલા બતાવ્યા છે તેટલા રદ કર્યા છે; પરંતુ કોઈ પણ સ્ટેટ્યુટમાંના, આકટમાંના, અથવા કાયદામાંના જે ઠરાવ આ આકટ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે રદ કર્યા ન હોય તેને, તથા વેચાસનો

કોઇ પણ ચાલ કિંવા શિરસ્તો, કિંવા એકાદ કરારની કોઇ પણ અનુસંગિક વાત, આ આકટના ઠરાવની વિરુદ્ધ ન હોય તો તેને, આ આકટના કાંઈ પણ મજકુરથી બાંધ થનાર નથી.

ટીકા.

તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨ ના રાજ આ આકટ અમલમાં આવ્યો, તેથી તે તારીખ પહેલાંના કોઇ કરારને આ આકટ લાગુ પડતો નથી, તેમજ તા. ૨૫ મી એપ્રિલ સન ૧૮૭૨ કે જે દીવસે આ આકટ પસાર થયો તે પહેલાંના કાંઈ કરાર હશે, પણ તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨ પછી તેનો અમલ થવાનો હશે તેને લાગુ પડશે નહિ. તા. ૨૫ મી એપ્રિલ તથા તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨ ની વચમાં થએલા કરાર જેનો અમલ તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨ પછી થવાનો હશે તેને આ આકટ લાગુ પડશે.

હિંદુ અથવા મુસલમાનોની વચમાંના કરારોને આ આકટ લાગુ છે, તેમજ મોર્ચીસી-લની કચેરીયોની માફક રાયલ ચાર્ટરથી છલાકાની જે કોર્ટો થયેલીઓ છે તેની અસલ હકુમતમાં પણ લાગુ પડશે. ત્રીજા જર્જ પાદશાહના ૨૧ મા વર્ષના ૭૦ મા આપટરથી હિંદુ અને મુસલમાન વચેના કરારોની બાબત તેમના ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે ચાલવું, તે ઠરાવ માછ સુપ્રીમકોર્ટમાં ચાલુ હતો, પણ તેનો અમલ હવે બંધ પડેલો છે.

આ કલમમાં જે કે એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે આ કરાર આકટ, આખા હિંદુસ્થાનમાં ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યને લાગુ છે, તોપણ આખો અથવા થોડો કરાર હિંદુસ્થાન માંહેના ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યની બહાર થયેલો હોય તો, તેની બાબતમાં શી રીતે ચાલવું તે વિશે આ આકટમાં કાંઈ પણ ઠરાવ કરવામાં આવેલો જણાતો નથી. માધવચંદ પોરમાનીક વિ. રાજકુમાર દોસ (૧૪ બંગાળ લા. રીપોર્ટ પાનું. ૭૨)ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે હિંદુસ્થાન માંહેના ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યની અંદરની તમામ કોર્ટોને અને તમામ કોમના લોકોને આ આકટ લાગુ છે. હિંદુસ્થાન માંહેના ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યની બહાર, તમામ અગર થોડો કરાર ધણીક વખતે થાય છે, અને તેનો અમલ હિંદુસ્થાન માંહેના ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યની અંદર થવા તો હોય તો જે દાવાનું કારણ તે કરારની રૂઢિએ હિંદુસ્થાન માંહેના ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યમાં ઉત્પન્ન થતું હોય અગર પ્રતીવાદી ત્યાં રહેતો હોય તો, તે કરારની રૂઢિએ દાવો કરી તેનો અમલ થઈ સકે છે. પણ તેવા કરારની રૂઢિ દાવામાં એવો શવાલ ઉત્પન્ન થાય કે કયા દેશના કાયદામાં તેવા કરારનો સમાવેશ થાય છે? આ બાબતમાં, “વાર્ટન્સ કાનફલીક્ટ ઓફ લાઝ”ની કલમ ૪૦૧ માં એવી મતલબનું કહેલું છે કે,

“જે કરાર જે જગ્યાએ થયેલો હોય તે જગ્યાના રીવાજ પ્રમાણે તે સંપૂર્ણ કરવો જોઈએ, અને જે જગ્યાએ તે પૂરો કરવાનો હોય તે જગ્યાના કાયદા પ્રમાણે તેનો અમલ કરવો જોઈએ. પરંતુ ક્યારે અને કેવી રીતે તે પરરાજ્યના કાયદાઓ લાગુ કરવા તે, તે કોર્ટમાં જે કાયદો ચાલુ હોય તે પ્રમાણે નક્કી થાય છે. સ્ટાંપની બાકીના કારણથી પરરાજ્યમાં થયેલો કરાર પરરાજ્યમાં રદ બાતલ થતો હોય તો, તેનો આ દેશમાં અમલ થઈ શકતો નથી. તેમજ એકાદ “સ્ટાટ્યુટ”માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હોય કે, અમુક રૂપમાં કાંઈ વ્યવહાર કરવામાં આવશે નહીં તો, તે રદ બાતલ છે, તો તે વ્યવહાર કરવાને તે ઠરાવેલું રૂપ અવશ્યનું છે.

જે જગ્યાએ કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તે જગ્યાના કાયદા પ્રમાણે તે કરારનો સા-

માન્ય રીતે અર્થ થાય છે. માટે પરરાજ્યમાં થયેલા કરારનો અર્થ પરરાજ્યના કાયદા પ્રમાણે ને થતો હોય તે થાય છે. માટે એક વીમાની પાલીસી ઇંગ્લંડમાં પરરાજ્યના વાંઢાણુ આપત, પરરાજ્યના માલેક માટે અને પરરાજ્યના જોખમથી કરી આપવામાં આવી હોય, પણ તે “પોલીસી”નો કરાર ઈંગ્લેન્ડ સમજવો જોઈએ, અને તેનો અર્થ ઇંગ્લેન્ડ કરાર મુજબ કરવો જોઈએ. મી. જર્રીસ સોરીસાહેબે કહેલું છે કે જે દેશમાં ત્રીજા સખસનું દેવું આપવાને એકાદો સખસ કરાર કરે, પણ તે દેશના ધારા પ્રમાણે તે કરાર ગર્ભાત રીતની એવી શરત સાથે થતો હોય કે, પ્રથમતઃ તે લેહેણું જેની પાસે હોય તેની પાસેથી તથા તેની મીલકતથી માગવું જોઈએ, તો ઉપરનો કરાર કરનારનું બંધન બીજા દરજ્જાનું થાય છે. માટે સ્થાનીક કાયદા પ્રમાણે ચાલ્યા વિના તે કરારનો અમલ પરરાજ્યના દેશમાં થઈ શકતો નથી. સખ્ય જમીન, શેરો કરનાર અને ખોળાધર એઓએ જે જગ્યોએ કરાર કર્યો હોય, તે જગ્યોના કાયદા પ્રમાણે દરેક જગ્યોએ જવાબદાર છે.

પરંતુ જ્યારે તે કરારનો અમલ બીજા દેશમાં કરવાનો ધરાદો રાખવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે ઉપરનો નિયમ લાગુ થતો નથી. જ્યારે બે સખસો એક દેશમાં કરાર કરે એવા ધરાદાની સાથે કે તેનો અમલ બીજા દેશમાં કરવામાં આવશે તો, સામાન્ય રીતે એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે તે બીજા દેશની ભાષા અને રીવાજ પસંદ કરવાનો તેઓનો હેતુ છે, સખ્ય જ્યારે નાણું આપવાનાં હોય ત્યારે જે જગ્યોએ તે નાણું આપવાનું બતાવવામાં આવ્યું હોય, તે જગ્યોએ ચાલતાં નાણું આપવાનાં છે, એમ સમજવાનું છે. તેમજ જો બે દેશમાં વ્યાજના દરમાં તફાવત હોય તો, જે દેશમાં નાણું આપવાનાં હોય તે દેશના વ્યાજના દર પ્રમાણે વ્યાજ આપવાનું છે. તેજ પ્રમાણે તેજ કાયદા મુજબ એટલે જે જગ્યોએ તે કરારનો અમલ કરવાનો હોય તે જગ્યાના કાયદા પ્રમાણે તે કરારનો અમલ કરવાની રીતી, તેનું બળવાનપણું અને તે કરાર પૂરો કર્યોનો પ્રકાર છે. માટે કરાર, માલ અગર જમીનનો કબજો આપવાનો હોય તો, તે માલ આપવાની રીતી અગર ખત કરી આપવાનું રૂપ જે જગ્યોએ તે માલ કિંવા જમીન આપવાની હોય તે જગ્યોના કાયદા પ્રમાણે છે.

બીજે સ્થાવર મીલકતના કરારની બાબતમાં એવો નિયમ છે કે, દરેક વખતે જે જગ્યોએ મીલકત હોય તે જગ્યોનો કાયદો તેને લાગુ થાય છે.

જે જગ્યામાં કરાર થયો હોય તે જગ્યાના કાયદા પ્રમાણે જેટલી જરૂરીઆતો જોઈતી હોય તેટલી જરૂરીઆતો હરેક દેકાણે તેના કાયદેસરપણાને માટે પુરતી અને જરૂરની છે. જેમકે જે કોઈ પરરાજ્યમાં થયેલા કરાર ઉપર સ્ટાંપ ન હોવાને લીધે તે ત્યાં નિર્રશંક હોય તો, તેનો ઈંગ્લેન્ડરાજ્યમાં અમલ કરી શકાય નહી. (ખીરટો વિ. શેકવેવીલ. લા. રી. એક્સચેકર વા. પ પાનું ૨૭૫). તોપણ જે કરારમાં કોઈ જરૂરીયાત નહી હોવાથી સ્ટાંપટુટો પ્રમાણે તે રદ થાય છે તે, અને જે કાયદાઓથી કોઈ જરૂરીયાત પૂરી પાડવા વિના દાવા લાવાનો અથવા પુરાવો લેવાનો અટકાવ થાય છે, તેઓ વચે બેદ રાખવો જોઈએ. પણ આ બીજા જાતના કાયદા ઈંગ્લેન્ડ કોર્ટના કાયદાનો ભાગ હોયતોજ તે અમલમાં આવે. પરરાજ્યમાં જે દસ્તાવેજ થયો હોય તેનાપર તે રાજ્યના કાયદા પ્રમાણે સ્ટાંપ ન હોવાથી તે

હસ્તાવેજ પુરાવમાં લેવા જોગ ન હોય, તોપણ ઇંગ્લેન્ડ કોર્ટ તેને પૂરાવમાં લેશે. (જેમ્સ વિ. કાયરવુડ ડાઉલીંગ અને રાયલાન્ડસ કેસીસ વા. ૩ પાનું ૧૯૦) અને જ્યાં ઇંગ્લેન્ડ કાયદા, જેવો કે કપટ વિશેના કાયદામાં ઠરાવેલું છે કે અમુક જાતના કરારો લેખી ન હોય તો ફરીયાદ ચાલે નહીં, ત્યાં ઇંગ્લેન્ડ કોર્ટ આ કરાર લેખી ન હોવાથી ફરીયાદ સાંભળશે નહીં. જો કે તે કરાર જે જગ્યાએ થયેલો તે જગ્યાના કાયદા મુજબ તે લખીતવાર કરવાની જરૂર નહોતી. (બેન વિ. વાઇટ હેવન. હાઉસ આફ લારેન્સ કેસીસવા. ૨ પાનું. ૧)

તા. ૧ સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨ ના પેટેલાં જે કરારો થયેલા હોય તે બાબતમાં કીયા ઠરાવ લાગુ કરવા તે વિશે આ આકટમાં કંઈ ઠરાવ નથી. માટે કાયદાનો સામાન્ય નિયમ છે કે જે વખતે કરાર થયો હોય તે વખતે જે ચાલુ કાયદો હોય, તે કાયદા પ્રમાણે તે કરારની બાબતમાં ન્યાય કરવાનો છે. અમુક કાયદો કરવામાં આવે તો જે વખતે તે કરવામાં આવ્યો તે પહેલાંની બાબતમાં તે કાયદો લાગુ છે, એવા સ્પષ્ટ શબ્દોથી ઠરાવ કરવામાં આવ્યો ના હોય તો, તે પહેલાંની બાબતમાં તે કાયદો લાગુ થતો નથી. માટે જો પેટેલાંની બાબતમાં તે લાગુ કરવાનો ઇરાદો હોય તો, તે ઇરાદો સ્પષ્ટ અને અદેશો રહે નહીં તેવા શબ્દોથી બતાવવાને સંભાળ રાખવામાં આવે છે. દુલબદાસ પીતાંબરદાસ વિ. રામલાલ ઠાકરશીદાસ (૫, મુર્સ ઇડયન અપીલ્સ પાનું. ૧૦૯)ના કામમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સદ્દાનો કરાર જે વખત કરવામાં આવ્યો, તે વખત તે કાયદા વિરુદ્ધ નહીં હતો, તેથી તેવા કરારને પાછળથી મંજૂર થયેલા આકટથી હરકત થતી નથી. માટે પાછળથી જે એવો આકટ થયેલો છે કે તેવા કરાર રદ બાતલ છે, અને તેવા કરારના આધારથી જે કંઈ જીતવામાં આવ્યું હશે તે તે પ્રમાણે લેવાને દાવો ચાલશે નહીં તે આકટનો ઠરાવ તે પેટેલાંના કરારને લાગુ થતો નથી, કારણ કે તે કાયદો કરનારાનો તે પેટેલાંની બાબતને તે લાગુ કરવાનો ઇરાદો છે. એવું બતાવેલું નથી.

માટે આ આકટ થતા પેટેલાં જે કરાર કરવામાં આવેલા હોય, પણ તેનો અમલ આ આકટ મંજૂર થયા પછી કરવાનો હોય, તોપણ તેને આ આકટના ઠરાવો લાગુ થતા નથી, કારણ કે તે લાગુ કરવામાં આવે તો જે હક હોય તે જાય, અગર તે કરારની સાથે અમુક બાબત જોડાય એવો તે કરારના પક્ષકારોનો ઇરાદો હોતો નથી.

આ કલમના છેલા ભાગથી જણાય છે કે કોર્ટ કરારની બાબતમાં કંઈ ખાસ કાયદો હોય તો તે ખાસ કાયદાઓના ઠરાવોને આ આકટ લાગુ નથી. જેમકે કારીગર વિગરે કરાર તોડે છે તે બાબતનો સન ૧૮૫૯ નો આકટ ૧૨ મો, સાપ્રાધ કરાર તોડવા બાબતમાં હીંદુસ્તાનના ફ્રાન્કદારી કાયદાનો બાબ ૧૯ મો, વાહાણો ભરવા બાબતના વેહેપારીના કાયદા મુજબના કરારો બાબતના કાયદા જેવા કે સન ૧૮૫૪ નો આકટ અગર સન ૧૮૫૯ નો આકટ ૧ લો, લગ્ન સંબંધીના કરારો બાબતમાં થયેલા કાયદા, સન ૧૮૬૬ નો ૨૧ મો, સન ૧૮૭૧ નો ૩ જો અગર સન ૧૮૭૨ નો ૧૫ મો, રેલવે સાથેના કરારો બાબત સન ૧૮૭૯ નો ૪ થો, હુંડાભાડાવાળા સાથેના કરારો સંબંધીનો સન ૧૮૬૫ નો ૩ જો, એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ આવી રહેલા સપ્તસો સાથેના કરાર બાબતનો સન ૧૮૭૧ નો આકટ ૭ મો, વેચાય એવા લેખ સંબંધી કરારો બાબતમાં સન ૧૮૮૧ નો આકટ ૨૬ મો, ખીલ્સ આફ એક્સચેન્જ (હુંડીઓ) બાબત સંક્ષેપ રીતે કામ ચલાવવાની રીતના ઠરાવ બાબત દીવાની કામ ચલાવવાની રીતના કાયદાનો બાબ ૩૯ મો.

બીલ્સ એન્ડ લેડિંગ બાબત સને ૧૮૫૬ ના આક્ટ ૯ માંના ઠરાવો, બાબત આપવા સંબંધી સને ૧૮૩૯ નો આક્ટ ૩૨ માં તથા સને ૧૮૫૫ નો આક્ટ ૨૮ માં છે. તેમજ વળી રીવાજ પ્રમાણેના જે હક્ક છે તેને આ આક્ટ લાગુ નથી, જેમ કે અગ્રહીયાધિકારનો હક્ક.

તેવીજ રીતે હિંદુશાસ્ત્ર અને મુસલમાની શરેહ પ્રમાણેની જે હકીકતશી મીલકત ખીજાને મળે છે, અગર કરાર કરી મીલકતની વ્યવસ્થા ખીજી રીતે કરવામાં આવે છે તેને આ આક્ટથી કાંઈ હરકત થતી નથી, પરંતુ તે કરારો આ આક્ટના ઠરાવથી સ્પષ્ટ રીતે વિરુદ્ધ હોવા નહીં જોઈએ.

કરારની રૂઢના મુકરદમાઓનો, ધલાકાના શેહેરોમાં હિંદુઓ અને મુસલમાનોને આ-મળના કાયદા પ્રમાણે પોતાના શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે ન્યાય કરાવવાનો હક્ક છે.

એક સ્વતંત્ર દેશી સ્વસ્થાન અને કંત્રાક્ટરોની વચમાં તે દેશી સ્વસ્થાનના મૂલુકમાં કરાર થએલો, તે કરારનો તે મૂલુકમાંજ અમલ કરવાનો હતો, તેથી તે કંત્રાક્ટરોને અ-ગાઉથી નાણાં મળેલાં, એવા કરારથી કે તેઓ જો તે કરારમાં નીજૂલ જાય તો, ત્રીજો પ-ક્ષકાર તે નાણાં પાછાં આપે. એ પ્રમાણે તે ત્રીજો સખસ જમીન તરીકે તે સ્વસ્થાનને બંધાયો. તે કરાર પ્રમાણે ચાલવામાં કસુર કરવામાં આવી, તેથી તે સ્થાને તે કરાર બંધ પાડ્યો. આ ઉપરથી તે સ્વસ્થાનમાં કરારનો થોડોક ભાગ કરેલો તે પોતે જમીને નાણાં કાપી બાકીનાં નાણાં પાછાં વસુલ આપ્યાં. આ રકમ બાબત મૂખ્ય દેણદારો જેઓ હિંદુસ્થાન માંહેની ઇંગ્લેજ કોર્ટની હકુમતને તાબે હતા તેમના ઉપર તે જમીને દાવો કર્યો. તેમાં વાદીએ જે જમીની પૂરી પાડવાનું કામ પોતાને માથે ગણ્યું તેના હેતુ પ્ર-માણે કરાર નીજૂળ ગયેલો છે કિંવા નહીં, તે બાબતનો ઠરાવ કરવામાં હિંદુસ્થાન માંહેના ઇંગ્લેજ રાજ્યની અંદરનો કાયદો લાગુ નથી, પરંતુ પક્ષકારોએ તે કરાર કર્યો તે સમયે તેના પરીણામ બાબતમાં જે વિચાર કરેલો હોય તે ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ, એવું સુન્નાત સૌંગ વિ. ગંગારામ (ક. વી. રી. વા. ૧ પાનું. ૩૩૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

અમુક ગામમાંના અમુક હિસ્સા ઉપર અગ્રહીયાધિકારના હક્ક બાબત વાદીએ તે ગા-મના વહિવટના કાગળોમાં ખાસ કરાર હતો તેની રૂઢએ દાવો કર્યો, અને તે દાવાની ત-પાસ નીચેની કોર્ટ કરી તે પ્રમાણે છે, એવો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદી અપીલમાં તેવા હક્કનો અમલ રીવાજની રૂઢએ કરાવી શકતા નથી. ઈ. લા. રી. અ. પાનું. ૧૬૩. મદાંથીલાલ વિ. મહમદ બક્ષ, વળી ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ખાસ કરારની રૂઢએ અગ્રહીયાધિકારનો દાવો હોય તો, તેથી મુસલમાની શરેહ ઉપર આ-ધાર રાખી તેવા હક્કનો અમલ કરાવવાનો હક્ક છે, તે જતો નથી. મારીતીબઅહમ્મી વિ. અબ્દુલ હકીમ ઇ. લા. રી. અ. વા. ૧ પાનું. ૫૬૭

કલમ ૨૭.

અર્થ.

વાક્યના તથા વિષયના સંબંધ ઉપરથી જુદા અર્થ થવાનો સંભવ હોય તો, તે શિવાયખીજે પ્રસંગે આ આ-ક્ટમાં વાપરેલા નીચે લખેલા શબ્દો તથા શબ્દ પ્રયોજાનો અર્થ નીચે મુજબ સમજવો.

ટીકા.

કાયદામાં “એગ્રીમેન્ટ.” “કોનટ્રાક્ટ” “બાઇડીંગ એગ્રીમેન્ટ” “એગેન્ડમેન્ટ” એ-
ગેન્ડમેન્ટ બાય એગ્રીમેન્ટ” એવા એવા શબ્દો વાપરેલા છે તે માટે તે શબ્દોની વાખ્યા
કરવાની જરૂર પડી છે. અને એ વાખ્યા ધણુંકરીને ‘રામન લા’ ઉપરથી લીધેલી છે. અ-
ને ‘ઇંગ્લીશ લા’ માં એવા શબ્દના જે અર્થ કરેલા છે તેનાથી આ કાયદાએ ધણા જુદા
જ અર્થ કરેલા છે. માટે ‘ઇંગ્લીશ લા’ ઉપરથી થએલા ફેસલાઓ વાંચતી અને લગાડતી
વખતે આ વાત ખસુસ કરીને ધ્યાનમાં રાખવી.

જે એગ્રીમેન્ટ ન્યાત જાતને લગતી બાબતના અથવા ધર્મના રીવાજ બાબતના હો-
ય, તે તોડવાથી નુકશાની થઇ હોય તે અપાવવા બાબતમાં અને જે કરારોનો કાયદા પ્રમા-
ણે અમલ થઇ શકતો નથી તેવા કરારો ઉપર આપણી કોર્ટો કાંઇ લક્ષ આપી શકતા નથી.

દરેક કોનટ્રાક્ટ એ એગ્રીમેન્ટ છે, પણ દરેક એગ્રીમેન્ટ તે કોનટ્રાક્ટ નથી; પણ જે
એગ્રીમેન્ટનો કાયદો અમલ કરાવી શકે છે તે એગ્રીમેન્ટ કોનટ્રાક્ટ થાય છે. જેમકે અ,
બ ને અમુક પદશા આપવા કરી કોઈનું ખુન કરવાનું કેહે અને બ તે વાત કબુલ રાખેતો,
એ એગ્રીમેન્ટ અને પરસ્પરનું વચન પણ છે, પણ એ એગ્રીમેન્ટ એવું છે કે જેનો કા-
યદો અમલ કરાવી શકતો નથી, પણ ઉલટી સજા કરે છે, તો તે એગ્રીમેન્ટ કોનટ્રાક્ટ
કેહેવાય નહીં.

“સુચના”

(૨૫). જ્યારે કાંઈ એક વસ્તુ કરવાના અથવા ન
કરવામાં બીજા સખસની સંમતિ મેળવવાના હેતુથી એકાદ
સખસ તે વસ્તુ કરવાની કિંવા ન કરવાની પોતાની ખુશી છે એવું સદરહુ
બીજા સખસને જણાવે, ત્યારે તે સુચના કરે છે એમ કેહેવું.

“વચન.”

(૨૬). જે સખસને સુચના કરી હોય તે જ્યારે તે-
માં પોતાની સંમતિ જણાવે, ત્યારે તે સુચના તેણે સ્વીકા-
રી એમ કેહેવું. સુચનાનો સ્વીકાર થયો એટલે તે સુચના
વચન થયું એમ સમજવું.

આ કલમ વાંચતાં સાફ જણાય છે કે કરારમાં ઓછામાં ઓછા બે પક્ષકાર હોય છે.
એક પોતાની તરફથી અમુક કામ કરવાની અગર નહીં કરવાને ખુશી બતાવે, અને જે
બીજા સખસને તે બતાવવામાં આવે તે કબુલ કરે, એટલે તે “વચન” થાય છે.

કોલબ્રુક્સાહેબે પોતાના કરાર બપરના ગ્રંથની કલમ ૪૦ મીમાં કેહેલું છે કે “ક-
રાર કિંવા કબુલતના બંધનમાં ઓછામાં ઓછા બે પક્ષકારો હોય છે. એક પક્ષકાર
જે કાંઈ વસ્તુ આપવાને અથવા કાંઈ કરવાને માથે રાખે તે, અને બીજો પક્ષકાર જેના
લાભમાં તે વસ્તુ આપવાની અગર કાંઈ કરવાનું હોય તે છે. જે પક્ષકાર કાંઈ આપે અ-
ગર વચન આપે, તે કરાર કરનાર, બંધાએલો અગર દેણદાર કેહેવાય છે. અને બીજો જે
આપેલું લે છે અગર ઠરાવ કરે છે તે કરાર કરાવી લેનાર કિંવા, લેહેણદાર કેહેવાય છે.”

એડીસનસાહેબે કરાર બપરના પોતાના વીશાળ ગ્રંથને પાને ૧ લે (આવૃત્તિ ૬ થી) કેહેલું છે
કે “દરેક કરારમાં બે પક્ષકારોની વચમાં જે ધરાદો હોય તે ધરાદા સાથે તેઓ એક બીજા
સાથે મળતા છે, તેનો સમાસ થાય છે.”

આ કલમ ઉપરથી સાફ જણાય છે કે જ્યાં સુધી સુચના કરવામાં આવી છે, એવું તે સુચના કરનારને ખતાવવામાં આવ્યું ના હોય, ત્યાં સુધી તે ફક્ત સુચના છે, અને તે એકે પક્ષકારને બંધનકારક નથી. પણ તે સુચના કયુંલ કરવામાં આવી છે તે હમેશાં શબ્દો મોલી અગર લખીને ખતાવેલી છે, એમ હોવાની જરૂર નથી, કારણ કે જ્યાં આ-કટની કલમ ૮ માં ખુલ્લુ ઠરાવેલું છે કે “સૂચનાની શરતો પૂરી કર્યાથી, અથવા પ-રસ્પર વચનનો કાંઈ અવેજ આપવાનું સુચના સાથે જણાવ્યું હોય, તે અવેજ લીધાથી સુચના સ્વીકારી એમ થાય છે.” અને સારાંશમાં કહીએ તો આણે કે આ આકટની કલમ ૯ માં પ્રમાણે “સ્વીકાર” સ્પષ્ટ અને ગર્ભિત એ બે રીતે થાય છે.

કોઈ કોઈ વખત સુચના અમુક સુકરર સખસનેજ કરવામાં આવી છે, એમ નથી હતું, પણ તે સુચના જે કોઈ કયુંલ કરવાને ખુશી હોય તેને કરવામાં આવી હોય છે. માટે તેવી સૂચના કોઈ કયુંલ કરે એટલે તે કરાર થાય છે. રેલવેનું “ટાઈમ ટેબલ” હોય છે તે એક વચન છે, તેમાં ખતાવેલી વખતે રેલવેની ટરેન નીકળશે, માટે તે સુચના જે સખસો રીતી પૂર્વક અમલમાં લાવવાને પસંદ કરે તેમને સુચના કરવામાં આવી થાય છે. તેમજ ગુમ થયેલી વસ્તુ અગર ગુનહેગારને શોધી કાઢાડનારને ધનામ આપવાને જાહેર ખબર કરેલી હોય તે અગાઉ તે સખસ તે વસ્તુ અગર ગુનહેગાર શોધી કાઢાડે તેને તે ધનામ આપવાનું વચન છે. પરંતુ અમુક કામ કરવાનું હોય તે કરવા વિશે ખીજને સુચના કરતાં પહેલાં તે કરે તો, કાંઈ કરાર થતો નથી. માટે એક કામમાં વાહીએ પોતા-ને કાંઈ પણ જાહેરખબરની માહેતી નહીં છતાં, એકાદા ખુન ખાખત ખાતમી આપી, પછી તેણે ધનામ માગ્યું. તેમાં એમ કેહેવામાં આવ્યું છે કે કરાર થવાને અરસ્પરસ કયુંલત હોવી જોઈએ, અગર ખીજ રીતે સુચના અને તે સુચના સ્વીકારેલી હોવી જોઈએ. સ્વી-કારવાને લલચાવવાનો હેતુ અગત્યનો ના હોય, પણ “સ્વાકાર” તો અગત્યનો છે, તેથી તે શિવાય કરાર થતો નથી. માટે જ્યારે વાહીને જાહેરખબરની કાંઈ ખબર નહીં હતી, ત્યારે તેની કયુંલત અગર સ્વીકારવું ખની શકતું નથી.

અમુક કામ કરવાને “ટનડરો” માગવામાં આવે છે તે ખાખતની જાહેરખબરનો આ-ધાર પણ આજ નિયમ ઉપર છે. (કનીગહામ સાહેબની ટીકા પાનું. ૨૨ અને ૨૩)

“વચન આપ- (ક). જે સખસ સુચના કરે તેને ‘વચન આપનાર’ કેહેવો, નાર તથા વચન અને જે સુચના સ્વીકારે તેને ‘વચન લેનાર’ કેહેવો. લેનાર.”

• દરેક કરારમાં બે પક્ષકાર તો હોવાજ જોઈએ. એક વચન આપનાર અને ખીજે વ-ચન લેનાર વખતે કરાર કરવામાં ફક્ત એક પક્ષકાર પણ હોય. જેમકે અ એ બ ને એ-વું વચન આપ્યું હોય કે. તું (બ) અમુક ક ને વેચાણ આપે, તેની કીમત હું (અ) આપીશ. બ કાંઈ માલ ક ને વેચાણ આપવાનો કરાર કરતો નથી, પણ જો બ તે ક ને માલ આપે તો, અ ની જવાબદારી થાય છે, તેથી તેણે જે કરવાનું માથે રાખેલું હોય છે તે અ ને બંધનકારક છે, એમ એડીસનસાહેબે પોતાના ગ્રંથને પાને ૧ લા અને ૨ જામાં કહેલું છે.

“અવેજ.”

(૬). જ્યારે વચન આપનારની ઇચ્છાથી વચન લેનારે કિંવા બીજા કોઈ સખસે એકાદી વસ્તુ કરી હોય કિંવા ન કરી હોય, અથવા તે વસ્તુ મળકુર કરે કિંવા ન કરે, અથવા વસ્તુ મળકુર કરવાનું કિંવા ન કરવાનું વચન આપે, ત્યારે એ પ્રમાણે કરવું, અથવા ન કરવું અથવા વચન આપવું, એ તે વચનનો અવેજ છે એમ સમજવું.

વચન આપનારને માટે અથવા તેને આપેલા વચન બાબત કાંઈ કરવું અથવા ખમતું તેનો સમાસ અવેજમાં થાય છે. પણ ભુતકાળમાં કાંઈ કાલ્ય કર્યું હોય તે બદલતું વચન આપવામાં આવે તેમાં કાંઈ અવેજ હોતો નથી. આ કલમ પ્રમાણે અવેજ થવાને સાર વચન આપનારની ખાહેસ ઉપરથી તે કામ થવું જોઈએ. અવેજ શબ્દની એવી પણ વાખ્યા કરવામાં આવી છે કે તે વાદીનું એવું કૃત્ય હોવું જોઈએ કે જેથી પ્રતીવાદીએ અથવા બીજાએ કાંઈ લાભ, નફા, મેળવ્યો હોય, અથવા વાદીને કાંઈ મેળેનત, દુઃખ અસુગમતા વેઠવી પડી હોય. પછી એ દુઃખ કે અસુગમતા ગમે તેટલી ન્હાની હોય પણ તે પ્રતીવાદીના અનુમતથી કે કેહેવાથી ભોગવી હોયતો તે પુરતો અવેજ ગણાય છે. જેમકે પ્રતીવાદીના કેહેવાથી તેની જમીનગીરી ઉપરથી વાદી ત્રીજા સખસને કાંઈ માલ આપે. વચન અને વિનંતી બે સાથે હોવાં જોઈએ એમ કાંઈ જરૂર નથી. જેમકે અ, જ ને એવું કેહે કે મને પૈસા ધીરો. તે પાછા આપવાનું પાછળથી વચન આપ્યું હોય તો પણ એ વચન અવેજ સાથેનું છે એમ ગણાય. કરાર અને બક્ષીસમાં તક્ષવત એટલો છે કે કરારમાં બીજા પક્ષકારનું વચન અથવા કલ્પની જરૂર છે ને બક્ષીસમાં ફક્ત ગિદારપણું રહેલું છે.

“લ્યાંપલે વિ. એથવેટ” ના કામમાં ઠરાવેલું છે તે પ્રમાણેનો નિયમ આ કલમમાં આ આકટ ઘડનારે ત્યાર પછીના થોડી મુદત ઉપરના કામોમાં તેની શરતો કમુલ કરવામાં આવી છે, તે ઉપર લક્ષ આપ્યા વિના પસંદ કરેલો છે. તે એવો નિયમ છે, કે વચન આપનારની વિનંતી ઈયાને કેહેવા ઉપરથી જે અવેજ નક્કી થઈ અગાઉ આપવામાં આવ્યો હોય, તે પાછળના વચનને પૂષ્ટિ કરે છે, તે વિશે હાલના વખતમાં કાંઈપણ આધાર બાજેજ હોય, એવું જણાય છે. પરંતુ તે વિરૂદ્ધ મળજીત કારણો બતાવી શકાય છે. જેમકે પાછળ કૃત (પાસ્ટ કનસીડરેશન) તે નવા કરારનો અવેજ ગણી શકાતો નથી. વળી એવું અગાઉનું કૃત (અવેજ) તે કેટલી મુદત સુધી લંબાવી નવા કરારનું કનસીડરેશન ગણવું એ કાંઈ નક્કી ઠરાવ્યું નથી, તેથી એ ઠરાવ દુરસ્ત લાગતો નથી.

લ્યાંપલે વી. એથવેટની બાબતમાં ચીફ જસ્ટીસ અર્ચસાહેબે કહેલું છે કે “એમ ધારવામાં આવેલું છે કે પ્રતીવાદીની વિનંતી ઉપરથી જે મુસાફરી કરવામાં આવી છે અને તેણે જે બીજી શેવા બખવી છે, તેનો જે એક કરારમાં સંબંધ હોત તો, વચન બંધનકારક થાયતેવું વચન આપવાને તે પુરતો અવેજ થાય. આ ઠરાવમાં વિચિત્રતા એટલી છે કે પેહેલાંના થઈ ગયેલા કામ બાબતને પાછળના કરારના અવેજમાં જોડવું. ઘણુંકરીને હાલના વખતમાં આવી વિનંતી ઉપરથી આવી ચાકરી કરવામાં આવે તો, તે બાબતમાં જે બ્યાજબી હોય તે આપવાને ગર્ભિત રીતનું વચન થાય, સખખ અમુક રકમ આપવાનું પાછળથી વચન આપવામાં આવ્યું હોય તો તે “જ્યુરી” ને રકમ ઠરાવવામાં પુરાવ તરિકે થાય છે.” વળી ઈંગ્રેજી ઠરાવોની મદદ શિવાય

આ કલમ એકલીજ વાંચીએ તો, તેનો અર્થ એવા નીકળે છે કે, અમુક ચાકરી મેહેર-બાની તરીકે અને એકે બાબુ તરફથી નાણાં આપવા લેવાનો ઈરાદો રાખેલો હતો એવું બતાવવાને કાંઈ પણ નહીં છતાં કરી હોય, તોપણ જે સખસને તે કરવામાં આવી હોય, તે જેમ નાણાં આપવાને કરાર કરી બંધાય છે, તેમ તેવું વચન આપી પોતે બંધાય છે.

જે વસ્તુ કરવામાં આવી હોય અગર કરવા દેવામાં આવી હોય તે સૂચના સ્વીકારવામાં આવે તેના કરતાં કાંઈક સધારાનું હોવું જોઈએ, કારણ કે જ્યાંહાં સુધી સૂચના સ્વીકારવામાં આવતી નથી ત્યાંહાં સુધી તે વચન થતું નથી. માટે તે વચન નથી.

અવેજ કાંઈ કીમતી હોવો જોઈએ. પણ તે કીમત યોગ્ય છે કિંવા નહીં તે અગત્યનું નથી. સખખ “જિદાગતા, ડાહ્યાપણ અને સ્વભાવિક ફરજના હેતુના આધાર”નું જે વચન હોય તે અવેજ વિનાનું જે તેમજ એકાદી સ્ત્રી વચન આપનાર સાથે પરણે ત્યાર પહેલાં તેણીની નોકરી બગાડી હોય તો, તે નોકરી બદલ આપવાનું વચન, અગર જે દીકરાનું ભરણપોષણ કરવાને વચન આપનાર બંધાયેલો નથી, તેવા દીકરાને વચન આપવામાં આવ્યું હોય તો, તે ઈચ્છાંકમાં અવેજ વિનાનું છે. જરૂરી પારીસને કહેલું છે કે “હેતુ” તે કાંઈ અવેજ જેવો નથી. કાયદાના હેતુ પ્રમાણે અવેજ એટલે કાંઈક કીમતી વસ્તુ વાદી પાસેથી મળે તે છે. વાદીને કાંઈક લાભનો હોય કે પ્રતીવાદીને કાંઈક હાનિનો હોય, પણ તે વાદી તરફથી મળેલો હોવો જોઈએ. અદિયાં જે અવેજ બતાવ્યો તે વશીયત કરનારની ઈચ્છાને ધર્મોષ્ટ રીતે માન આપવામાં આવે છે, તે અવેજ કોઈ રીતે વાદી તરફનો હતો નથી. તેતો વશીયત કરનાર તરફનો હોય છે. માટે તે વિશે કાયદેસર રીતે તે અવેજનો ભાગ નથી, એમ કહેવાય. આ નિયમના આધારથી એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે સખસેની વચમાં ત્રીજા સખસના કાયદા સાર કરાર કરવામાં આવેલો હોય તો, તે કરારના અમલ તે ત્રીજા સખસ કરાવી શકતો નથી. માટે એક ધણી ધણીયાણીના આપોએ એવો કરાર કર્યો કે એક જણાએ ધણીને અમુક રકમ આપવી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કરારના આધારથી ધણી દાવો કરી શકતો નથી, કારણ કે ધણી તરફથી અવેજ મળેલો નથી.

આ ઠરાવનો મદ્રાસ હાયકોર્ટ થોડી મુદત ઉપર એક કામમાં વિચાર કરી બેદ બતાવેલો છે. વાદીની બેઠેને અમુક ગામ પ્રતીવાદીને બક્ષીસ આપ્યું, પણ તે બેઠેન વાદીને જે “અલાવંશ” આપતી હતી તે અલાવંશ પ્રતીવાદીએ આપે જવું તેવી તેના ઉપર જવાબદારી રાખીને તે બક્ષીસ આપેલું હતું. તેજ તારીખે પ્રતીવાદીએ વાદીની સાથે એવો કરાર કર્યો કે તે અલાવંશ મારે તેને આપવું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રત્યક્ષ રીતે નહીં તો આડી રીતે પણ વાદી તરફથી આ કામમાં કાંઈ પણ અવેજ નીકળે છે.

ઇ. લા. સી. ૪ મ. ૧૩૭

જે પ્રકારના અવેજ હોય છે. તેમાં ઇંગ્લે “લા”માં, એક અવેજને “એક્ઝીક્યુટડ” કહે છે. બીજાને “એક્ઝીક્યુટરી” કહે છે. “એક્ઝીક્યુટડ” અવેજ વિશે આગળ બતાવવામાં આવ્યું છે તે લાગુ થાય છે. પરંતુ “એક્ઝીક્યુટરી” અવેજ જ્યારે હોય છે ત્યારે કાંઈ કરવાને અગર કાંઈક કરવા દેવાથી જે પક્ષકારે વચન આપેલું હોય તેને કાંઈ નુકશાન અગર અગવડ થાય અગર જેને વચન આપવામાં આવેલું હોય તેને કિંવા ત્રાહિત માણસને કાંઈક શયદો થાય. માટે જેમકે સાધારણ જમીનીના કામમાં લેણેદારના જે

વચનથી અમુક સખસ તેનું લેહેણું આપવાને ખોળાધર થવાને લલચાય, તે એવું હોય કે જે-
નો અમલ કરવાથી તે સખસને કાંઈ ફાયદો મળી શકે અગર લેહેણુદારને કાંઈ અગવડ
પડે તે, તે જમીનના વચનનો સારો અવેજ છે. “મુરલી વિ. યુથખી” ૩ ખીંગલામ, રી.
૧૦૭. જ્યારે **અ**, **બ** બચે લગ્ન કરવાને અરસપરસ વચનો આપવામાં આવ્યાં હોય, ત્યારે **અ** નું
વચન તે **બ** ના વચનનો અવેજ છે. તેમજ **બ** નું વચન તે **અ** ના વચનનો અવેજ છે. કોઈના
ઉપર દાવો કરવાની માફી આપવાથી અગર તે છોડી દેવાથી જે વચન આપવામાં આવે
છે, તે સારો અવેજ છે, પણ જો તે દાવો તદ્દન પાયા વિનાનો હોય અગર તે વચન
આપનારના જાણવામાં હોય કે તે દાવો અદેશા ભરેલા પ્રકારનો છે તો, તે સારો અ-
વેજ નથી. એકાદો અખસ મરણ પામેલો હોય અને તેણે કાંઈ મીઠાઈ મુકેલી ના હોય
તો, તે મરનાર પાસેનું લેહેણું લેવા દાવો નહીં કરવાનું વચન આપવામાં આવે તો, તે
વચન આપનારને કાંઈ અગવડ અગર નુકશાન થઈ શકતું નથી, કારણ કે તેવી રીતના
કામમાં કોઈ પ્રકારની જવાબદારી થઈ શકતી નથી. જોન્સ વિ. આશર્મનહામ ૪ ઇસ્ટ
રી. પાનું. ૪૬૩. માટે આવા વચનથી કાંઈ પણ અવેજ થતો નથી, પરંતુ એકાદો સખસ
પ્રમાણીક રીતે એમ માનતો હોય કે મારા કામની હકીકત સારી છે, તેમ છતાં તે કામ
છોડી દેવાને વચન આપે તો, તે વચન ખીજે જે વચન આપે તેનો સારો અવેજ થાય છે,
પછી તે ખીજે વચન આપનાર ખરી રીતે જાણતો હોય કે તે દાવો પાયા વિનાનો છે, તો-
પણ હે વિ. જુક્સ ૧૦ એગ્રાસ અને ધક્કીસરી. ૩૦૯. તે વ્યવહાર સમાધાન તરીકે ગ-
ણાય છે. ત્રીજા સખસના ઉપર દાવો કરવો છોડી દેવામાં આવે તો, તે અવેજ જાળવાન છે.

પરંતુ જેને વચન આપવામાં આવેલું હોય, તે તકરારી બાબત કરવાને બંધાઈ
ચુકેલો હોય તો, તે વચન કાંઈ વાસ્તવિક અવેજ નથી. અમુક કામ કરવાને જે સખસ
કાયદેસર રીતે બંધાએલો હોય, એટલે તે કામ કરવાને તેને કાંઈ આપવાનું વચન આપ-
વામાં આવ્યું હોય, તોપણ તે વચન અવેજ વિનાનું છે, તે ઉપરના તમામ દાખલા
ઉપરથી જાણશે. અમુક વચન સારો અવેજ થવાને જેને તે આપવામાં આવેલું હોય,
તેના વિચારમાં કાંઈ કીમતનું તે હોવું જોઈએ. પછી કોઈ તે અવેજની કીમત પુરતી ગણે
નહી, તે જુદીવાત છે.

અવેજ ચોખ્ખ છે કિંવા નહી તેનો પક્ષકારની સમજુતી ઉપર આધાર છે. કોઈને તે
કાંઈ જોવાનું નથી. વાદીએ પ્રતિવાદીને અમુક બોધલશે જોખવા દેવાં, એ અવેજથી વચન
અપાએલું હતું, તે વચન જાળવાન છે એમ દરાવવામાં આવ્યું છે, (કનીંગહામસાહેબની
ટીકા પાનું. ૩૧.)

માનકુંવર વિ. જસોદાકુંવર. (ધ. લા. રી. અલ્હાબાદ વા. ૧ પાનું ૪૭૮) ના કા-
મમાં હકીકત એવી હતી કે એક **મ** ઘણા વર્ષ સુધી **ગ** ની સાથે તે **ગ** ની રાખેલી
સ્ત્રી તરીકે રહેતી હતી. આવા વ્યવહારથી રહ્યાના અવેજમાં **ગ** એ તા. ૨૮ માર્ચ સને
૧૮૬૯ને રોજ એક દસ્તાવેજ લખી રજીસ્ટર કરાવી આપ્યો, એવી મતલબનો કે મારે અમુક
રકમનું વર્ષાસન **મ** ને આપવું, અને તે રકમ બાબત મારી સ્થાવર મીલકતનો ભાગ
જવાબદાર છે. પછી **મ** એ **ગ** ની વારસ તેની પરજોત સ્ત્રી હતી તેના ઉપર સદરજી ક-

કારની રૂઢિએ વાર્ષિક રકમ લેવા દાવો કરેલા. તેમાં હરાવવામાં આવ્યું કે તે વખતના કાયદા પ્રમાણે તે કારારનો અવેજ અનીતીનો નથી, તેમજ તે કાયદા પ્રમાણે તે અવેજની ખામીના કારણથી તે રદ ખાતલ નથી. વળી હરાવવામાં આવ્યું કે મ તે નાણું વસૂલ કરે તે પહેલાં તેણીએ એમ ખતાવવું જરૂર છે કે ગ ની જે સ્થાવર મીલકતનો ભાગ તેના લેણા બદલ જવાબદાર છે તે મીલકતમાંથી અગર તેની બીજી મીલકતમાંથી પ્રતીવાદીઓએ નોકા લીધો છે.

એક સખસના ઉપર જે કોર્ટે હુકમનામું કરવાની હકુમત નહીં હતી, તેવી કોર્ટથી હુકમનામું કરવામાં આવ્યું. તે હુકમનામાની બબ્બણીમાં તેને પકડવામાં આવ્યો, તે દરમિયાનમાં તે સખસે પોતાને છુટવાને માટે તે હુકમનામાવાળાને હુકમનામાની રકમનું તથા ખતના સ્ટાંપનું તથા તે તૈયાર કરામણી ખર્ચની જુજ રકમ ચર્ચેલી તેનું ખત લખી આવ્યું. તેમાં હરાવવામાં આવ્યું કે આ ખત પોતાને અટકાવ થવાના કારણથી લખી આપેલું છે અને તે અવેજ વિના લખી આપવામાં આવેલું છે, અને તે હુકમનામાવાળાએ તે ખત તૈયાર કરાવવાને તથા સ્ટાંપને માટે જે જુજ ખર્ચ આપેલું તે યોગ્ય રીતે જે આ ખતનો અવેજ શબ્દ કહેવામાં આવે છે, તે “અવેજ” થતો નથી, માટે તે ખત રદ ખાતલ છે. બદેઅલી વિ. ઝાંસપટસીંગ (ઇ. લા. રી. ૪ અહ્લાબાદ પાનું. ૩૫૨.)

મનાલાલ વિ. એક ઓફ એંગલ (ઈ. લા. રી. અહ્લાબાદ વા. ૧ પાનું. ૩૦૯) ના કામમાં કેટલીક હુડીયો લખવામાં આવેલી, પણ તે લખનારે દેવાળું કલાડયાથી કપૂલ કરનારે તે હુડીયોનાં નાણું લેહેણું થાય ત્યારે જે તે સીકારવામાં ના આવે તો, તેની જમીની દાખલ અમુક સ્થાવર મીલકત ગીરો આપી. પછી તે હુડીયો સીકારવામાં નહીં આવવાથી, તે ગીરોખતની રૂઢિએ દાવો કરવામાં આવ્યો. તેમાં હરાવવામાં આવ્યું કે સને ૧૮૭૨ નો આક્ટ ૯ મો કારાર બાબતનો છે, તેમાં “અવેજ” શબ્દ છે, તેના અર્થ પ્રમાણે આ ગીરોના કારારનો અવેજ નથી, માટે તે આક્ટની કલમ ૨૫ મીના હરાવ પ્રમાણે તે રદ ખાતલ છે.

ધીરજકુંવર વિ. બીકરામીજીતસીંગ (ઇ. લા. રી. અહ્લાબાદ વા. ૩ પાનું. ૭૮૭) ના કામમાં હરાવવામાં આવેલું છે કે, એકાદી સ્ત્રી સાથે અમુક સખસને આગળ સંગ થઇ ગએલો તે અવેજમાં અમુક “અલાવંશ” આપવાને તેણીને જે વચન આપવામાં આવેલું હતું. તેમાં હરાવ્યું કે એ અવેજ અનીતીનો અવેજ નથી. આવું વચન આપનારે જેને વચન આપેલું છે, તેણીએ આગળ ખુશીથી નોકરી બજાવેલી તેનો બદલો તેણીને આપવાને પોતાને માથે રાખેલું છે. માટે કારાર આક્ટમાં અવેજની જે વાખ્યા ખતાવવામાં આવી છે, તે પ્રમાણે આ કારારમાં અવેજ હોવાની જરૂર નથી.

વાદીએ અમુક બજાર ખતાવવામાં ખરચ કર્યું, તેના અવેજમાં પ્રતીવાદીઓની તે બજારમાં દુકાનો છે, માટે તેમની દુકાનોની મારફતે જે માલ વેચાય તે ઉપર વાદીને કમીશન આપવાને પ્રતીવાદીઓએ લખત કરી આપેલું, તે લખત ઉપરથી હક હરાવવાને દાવો કરવામાં આવ્યો. વાદીએ બજાર ખતાવવામાં જે નાણું ખર્ચેલાં છે, તે પ્રતીવાદીઓની ખાચસ ઉપરથી તેમ વાદીને માટે તેઓએ ખુશીથી ખરચ કરેલાં છે, એમ નથી, પણ તેને ત્રીજા પક્ષકારને માટે તે ખરચ ખુશીથી કરેલો છે. તેમાં હરાવવામાં આવ્યું કે આ

કરાર સને ૧૮૭૨ ના આકટ ૯ માની કલમ ૨ (ઈ) પ્રમાણેના કરારનો સદરહુ ખરચ કાંઈ અવેજ નથી, માટે તે આકટની કલમ ૨૫ ની રકમ ૨ માં તે કરારનો સમાસ થતો નથી. દુરગાપ્રસાદ વિ. બળદેવ (ઇ. લા. રી. અલ્હાબાદ વા. ૩ પાનું. ૨૨૧)

હુકમનામાં વ્યાજ અપાવેલું નહીં, તેમ છતાં હુકમનામાંની રકમનું વ્યાજ આપવા કરાર કરવામાં આવેલો, તે હુકમનામાં કરનારી કોર્ટની મંજુરી વિના કરવામાં આવેલો, તેથી ઠરાવવામાં આવ્યું કે સને ૧૮૮૨ ના આકટ ૧૪ માં (દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદા) ની કલમ ૨૫૭ અ જોડેલી હુકમનામાંનું દેવું પતાવવા સંબંધી લાય છે, તે પ્રમાણે તે કરાર રદ બાતલ છે. પરંતુ જે કરાર રદ બાતલ હોય તે આકટના કરારથી જુદો પાડી શકાય તેવું હોય તો. તે આકટનો કરાર નાબુદ થતો નથી. પરંતુ જ્યારે પક્ષકારો પોતેજ અમુક લેહેણ અગર દેવું એક રકમનું રદ બાતલ ગણે તેમજ બળવાન ગણે તો, તે તમામ કરાર રદ બાતલ છે, માટે તેની રૂબરૂ મુખ્ય દેણદાર ઉપર તેમ જમીન ઉપર દાવો ચાલી શકતો નથી. દવલતસીંગ વિ. પાંડું (મુ. લા. રી. વા. ૯ પાનું. ૧૭૬).

એક કરાર એવો કરવામાં આવ્યો હતો કે અમુક નાણું લેઈ ખેડાણ અને પડતર જમીન ઉપર સસ્ત્રારનું મેલેસુલ ઓછું કરાવી આપવું, અને તેમ જ ન થાય તો લીધેલા પછશા પાછા આપવા. આ કરારની રૂબરૂ પ્રતિવાદીને આપેલા પછશા પાછા લેવા દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે કરારનો અવેજ ગેરકાયદેસર છે, એમ ગણી કરાર નાબુદ ઠરાવી શકાતો નથી. (૨મ. લા. રી. પાનું. ૨૪૩)

માગણી કે અરજ ઉપરથી કાંઈ કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોય તે અરજ કોઈ ત્રાહિત સખસેજ કરી હોય તો, તેમાં કાંઈ અવેજ છે નહીં, એમ મનજવું. દુરગાપ્રસાદ વિ. બળદેવ (ઇ. લા. રી. ૩ અ. પાનું ૧૨)

“કચ્છલાત.”

(ઈ). પ્રત્યેક વચન તથા વચનોનો પ્રત્યેક જોડઅંધ સમુદાય જ્યારે એક બીજાનો અવેજ હોય, ત્યારે તે વચનને તથા સમુદાયને કચ્છલાત કેહેલી.

“પરસ્પર વચનો.”

(ફ). જે વચનો એક બીજાનો અવેજ કિંવા એક બીજાના અવેજનો લાગ હોય, તે વચનોને પરસ્પર વચનો એવું નામ આપ્યું છે.

“નિરર્થક કચ્છલાત.”

[ગ]. જે કચ્છલાતને કાયદાના જોરથી અમલમાં લાવી શકાતી નથી, તેને નિરર્થક કચ્છલાત એવું નામ આપ્યું છે.

“કરાર.”

[હ]. જે કચ્છલાત કાયદાના જોરથી અમલમાં લાવી શકાય છે, તેને કરાર કેહે છે.

“નિરર્થક થવા યોગ્ય કરાર.”

(આઈ). જે કચ્છલાત તેના એક કિંવા અધિક પક્ષકારની ઇચ્છા ઉપરથી કાયદા મુજબ અમલમાં આણી શકાય, પણ બીજા એક કિંવા અધિક પક્ષકારની ઇચ્છા ઉપરથી અમલમાં લાવી શકાતી નથી, તે કચ્છલાતને નિરર્થક થવા યોગ્ય કરાર કેહે છે.

“નિર્ણયક કરાર.” [જ]. જે કરારને કાયદાના જેરથી અમલમાં લાવી શકાતો અંધ થાય તે કરાર જે વખતે સદરહુ મુજબ અમલમાં લાવી શકાતો અંધ થાય, તે વખતે નિર્ણયક થાય છે.

૨૬ ખાતલ અને ૨૬ થવા જેવા કામો વચ્ચે જે તફાવત છે, તે અગત્યનો છે, ૨૬ ખાતલ છે તે કદી કાયદેસર ગણાતો નથી, તેથી તે કદી મંજુર પણ રાખવામાં આવતો નથી, ને ૨૬ થવા કામકામનાં જે કામ છે તે જ્યાં સુધી જેને ૨૬ કરવાને સત્તા છે, તેવા સખસે ૨૬ કર્યાં નથી, ત્યાં સુધી તે મંજુર છે.

ખાખ ૧ લો.

સુચના જણાવવી, સ્વીકારવી, તથા રદ કરવી, એ વિશે.

કલમ ૩ જી.

સુચના જણાવવી, સ્વીકારવી, તથા રદ કરવી, એ વિશે. જે કૃત્ય કરીને કિંવા ન કરીને કોઈ સુચના કરનાર, કિંવા તે સુચના સ્વીકારનાર, કિંવા સુચના અથવા સુચનાનો સ્વીકાર રદ કરનાર પક્ષકાર અનુક્રમે સદરહુ સુચના કર્યાની, કિંવા તે સ્વીકાર્યાની, કિંવા તે સુચના અથવા સુચનાનો સ્વીકાર રદ કર્યાની વાત જણાવવાનો ઈરાદો કરે, અથવા જે કૃત્ય કરવાનું કિંવા ન કરવાનું પરિણામ એવું હોય કે તે ઉપરથી વાત મજબૂર જણાય, તેવું હરકોઈ કૃત્ય કર્યાથી કિંવા ન કર્યાથી સદરહુ મુજબની સુચના કરવાની તથા સુચનાનો સ્વીકાર કરવાની, તથા સુચના તથા સ્વીકાર રદ કરવાની વાત જણાય છે એમ સમજવું.

ટીકા.

આ કલમ ન્યુયોર્ક સીવીલકોડની કલમ ૭૬૬ માંથી લીધેલી છે. આ કલમના શબ્દો ઉપરથી ખુલ્લુ જણાય છે કે કરારની સુચના કરવામાં આવે, સ્વીકારવામાં આવે અને તે રદ કરવામાં આવે, તે સ્પષ્ટ શબ્દોથીજ થવું જોઈએ, એમ કાંઈ નથી. પરંતુ આ આકટની ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, કલમો ઉપર જે ટીકા કરવામાં આવી છે, તે ઉપર આ ખાખતમાં કેટલુંક લક્ષ રાખવું જોઈએ.

..કોઈ પક્ષકારે આગલ્યો કરાર રદ કરી નવો કરાર કરે તો, તેમાંના એક માણસે પાછલ્યો કરાર તોડ્યો, તેથી આગલ્યા કરારની શરતો પ્રમાણે ચલાવવાનો ખીજ પક્ષકારનો હક થતો નથી, પણ નવા કરારમાં તેવો ખાસ ઠરાવ લખેલો હોય તો, તેમ થઈ શકે. રાજ કાળીપ્રસાદસીંગ વિ. ગ્રાન્ટ. (હર રીપોર્ટ વા. ૨ પાનું. ૨૩૯)

કલમ ૪ થી.

જણાવવું ક્યારે જે સખસને કાંઈ સુચના કરી હોય તેને તે સુચના પુરૂ થાય છે. જ્યારે જણ્યામાં આવે, ત્યારે તે સુચનાનું જણાવવું સમાપ્ત થયું એમ સમજવું.

સુચનાનો સ્વીકાર જણાવવાને સાફ કાંઈ કૃત્ય કર્યાની કિંવા ન કર્યાની વાત સુચના કરનાર તરફ જ્યારે એવી રીતે રવાના થાય કે, તે સ્વીકારનારના અખતીયારમાં રહે નહીં, ત્યારે તે સ્વીકારનું જણાવવું સદરહુ સુચના કરનારની વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું એમ સમજવું.

અને તે વાત સુચના કરનારના જાણ્યામાં આવે ત્યારે સ્વીકાર કરનાર વિરૂદ્ધ તે સમાપ્ત થયું એમ સમજવું;

૨૬ કરવું એ જણાવવા માટે કાંઈ કૃત્ય કર્યાની કિંવા ન કર્યાની વાત જે સખસને તે જણાવવાનું છે તે સખસ તરફ એવે પ્રકારે રવાના થાય કે તે ૨૬ કરનારના અખતીયારમાં રહે નહીં, ત્યારે ૨૬ કરવું એ જણાવવું સદરહુ ૨૬ કરનારના વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું એમ સમજવું;

અને જે સખસને તે જણાવવાનું હોય તે સખસના જાણ્યામાં તે આવે, ત્યારે તે જણાવવું સખસ મજકુર વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું એમ સમજવું.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ) કંઈ એક કિંમત લઇને એક ઘર વેચીશ, એવી અ પત્રદ્વારે બંને સુચના કરે છે. બંને તે પત્ર પોહોંચે ત્યારે તે સુચનાનું જણાવવું સમાપ્ત થાય છે.

(બ) અની સુચના અ પત્રદ્વારે સ્વીકારીને તે પત્ર ટપાલ માર્ગે મોકલે છે. એમાં સ્વીકારવાનું જણાવવું પત્ર ટપાલમાં નાખે ત્યારે અ વિરૂદ્ધ, અને તે પત્ર બંને પોહોંચે ત્યારે અ વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું.

(ક) અ પોતાની સુચના તાર મોકલીને ૨૬ કરે છે.

તાર રવાના થાય ત્યારે ૨૬ કરવું અ વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું; બંને તાર પોહોંચે ત્યારે અ વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું.

(ઘ) પોતાનો સ્વીકાર તાર મોકલીને ૨૬ કરે છે. તાર રવાના થાય ત્યારે બંને ૨૬ કરવું અ વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું, અને તાર અને પોહોંચે ત્યારે અ વિરૂદ્ધ સમાપ્ત થયું.

ટીકા.

કરારની સુચના, સ્વીકાર, અને તે ૨૬ કરવાની બાબત જણાવવાની હકીકત તે સુચના કરનાર, સ્વીકારનાર અને ૨૬ કરનારના વિરૂદ્ધ અને તેમજ જેને સુચના કરવામાં આવી હોય, અને જેના લાભમાં તે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય અને જેના વિરૂદ્ધ તે ૨૬ કરવામાં આવ્યો હોય, તેના વિરૂદ્ધ કયારે થાય છે તે આ કલમમાં ખુલ્લુ બતાવેલું છે. આ કલમના ઠરાવનો વિચાર કરતાં સાફ જણાશે કે તે ઠરાવનો આધાર બાજબીપણા ઉપર છે. પરંતુ તે બાજબીપણું હમેશાં બરોબર લક્ષમાં રહેતું નથી. માટે આ બાબતમાં સવાલ ઉઠતો, આ કલમ તે વિશે ઘણો સંતોષકાર્ક ખુલાસો બતાવે છે.

આ કાયદાથી સ્વીકાર અથવા ૨૬ કરવું, ટપાલના કાગળથી થયું હોય, ત્યારે તે સ્વીકાર અથવા ૨૬ કરવાની સુચના કરનાર તથા સ્વીકારનારની વચમાં કેવી અસર થાય છે તે બાબતમાં બીજતા માલમ પડે છે. તેવી બીજતા ઇંગ્લીશ લામાં નથી. તેમાં તો એવો ઠરાવ

વ છે કે જ્યારે પોસ્ટની મારફતે કાગળ લખી કાંઈ માગણી કરી અને તેજ પોસ્ટની મારફતે કાગળથી સ્વીકારવામાં આવી તો, તે સ્વીકારનો કાગળ પોસ્ટમાં નાંખ્યો કે તુરતજ બંને પક્ષદારો વચ્ચે એ કરાર સમાપ્ત થાય છે, ઈંગ્લીશ લા પ્રમાણે કોઈ માણસ શેર રાખવાની અરજીઓ કરે તે ઉપરથી તેને શેર આપવામાં આવે, અને એ શેર આપ્યાની ખબર ટપાલમાં નાખી કે શેર રાખનારા સાથે સંપૂર્ણ કરાર થયો, એમ થાય છે. પછી એ શેર રાખવાને તે ના પાડે તો ચાલે નહીં. પણ શેર આપ્યાની નોટીસ પોસ્ટમાં પડતાં પેહેલાં એ શેર નહીં રાખવાની ખબર તેણે આપી હતી, એમ જો તે શાખેત કરે તોજ, તે શેરહોલ્ડરમાંથી નીકળી શકે.

કલમ ૫ મી

સુચના તથા કોઈ સુચનાના સ્વીકારનું જણાવવું સુચના કરનાર સ્વીકાર રદ કરવા વિરુદ્ધ સમાપ્ત થયાની અગાઉ તે સુચના કોઈ પણ વખતે આપત. રદ કરી શકાય છે, પણ ત્યાર પછી તે રદ કરી શકાતી નથી.

કાંઈ સ્વીકારનું જણાવવું સ્વીકારનાર વિરુદ્ધ સમાપ્ત થયાની અગાડી તે સ્વીકાર કોઈ પણ વખતે રદ કરી શકાય છે, પણ ત્યાર પછી તે રદ કરી શકાતો નથી.

દ્રષ્ટાંત.

અ પોતાનું ઘર બુને વેચવાને પત્રદારે સુચના કરે છે, અને તે પત્ર ટપાલ માર્ગે મોકલે છે.

બુ પત્રદારે સુચના સ્વીકારે છે અને તે પત્ર ટપાલ માર્ગે મોકલે છે.

બુ એ સ્વીકારનું પત્ર ટપાલમાં નાખ્યું તેના પેહેલાં ગમે તે વખતે કિંવા ટપાલમાં નાખે તે ક્ષણે, અ પોતાની સુચના રદ કરી શકે છે, પણ ત્યાર પછી તે રદ કરી શકતો નથી.

બુ ના સ્વીકારનું પત્ર અ બુને પોહોંચ્યાની પેહેલાં ગમે તે વખતે, કિંવા પોહોંચે તે ક્ષણે, બુ પોતાનો સ્વીકાર રદ કરી શકે છે, પણ ત્યાર પછી તે રદ કરી શકતો નથી.

ટીકા.

સુચના ક્યારે રદ થઈ શકે છે, તે સવાલનો જવાબ આ કલમના પેહેલા ભાગમાં બતાવેલો છે. સુચના સ્વીકારનો કાગળ તથા તે કાગળ રદ કરવાનો પાછળથી ટપાલમાં નાંખેલો કાગળ બંને એકજ વખતે આવી પોહોંચે તો, તે સાથે વાંચવા જોઈએ, તેથી સદરહુ કરાર સમાપ્ત થયો નથી, એમ નક્કી થશે. સુચના અને સ્વીકારના નિયમનું એવું ધોરણ છે કે સુચના સ્વીકાર કરતાં સુધી સ્વીકાર કરનાર ઉપર કોઈ વાતનું બંધન આવતું નથી, તેથી સુચના કરનાર ઉપર બંધન થવું ન જોઈએ. માટે કોઈ સુચના કરનારે સુચના સ્વીકાર કરવા સાથે કાંઈ મુદત આંધી હોય તો, તે મુદતના અંદર સુચના આપનાર પોતાની સુચના રદ કરી શકે છે.

જેમકે અમુક માલ મુકરર કરેલી કીમતથી વેચવો એવી સુચના કરવામાં આવી હોય, તે એવા વચનની સાથે કે અમુક દીવસ સુધી તે માલ ખુલ્લો રાખવો તો તે સુ-

ચના અવેજ વિતાની છે. માટે તે સ્વીકારતા પેહેલાં હર કોઇ વખતે તે રદ થઇ શકે છે. માટે સ્પષ્ટ કરાર કરવામાં આવેલો ના હોય તો, આવા વચનથી જે સખસને સુચના કરી હોય, તે સખસને દરમિયાન વખતમાં તે માત્ર ત્રીજા સખસને વેચાણ આપવાને અટકાવ થતો નથી. માટે હેડ વિ. ડીગન, ૩ મુડી એન્ડ રાયન પાનું. ૯૭ ના કામમાં દરાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રતીવાદીએ વાદીને અમુક ઉન ત્રણ દીવશમાં વેચવાની સુચના કરી, અને તે સુચના ત્રણ દીવસમાં સ્વીકારવાને વાદી ગયો, પણ તે વખતે તેને કેહેવામાં આવ્યું કે તે ઉન ખીજને વેચાણ આપવામાં આવેલું છે. તેમાં દરાવવામાં આવ્યું કે આ કરાર થએલો નથી, કારણ કે જ્યારે વાદીએ તે સુચના સ્વીકારવાનું કહ્યું ત્યારે પ્રતીવાદીએ તે કચુલ કર્યું નથી.

સુચના રદ કરવા બાબતનો આ કલમનો ૧ લો ભાગ ન્યુયોર્ક સીવીલકોડની કલમ ૭૫૧ માંથી લીધેલો છે. અને પક્ષકારે એક મત થાય તે પેહેલાં હરકોઈ પક્ષકારને પોતાની વાત ચીતમાંથી નીકળી જવાને અધિકાર છે.

સરકારે એક જાહેરનામું કાઢાડી એક વખતે એક સખસને બક્ષીસ આપી, ત્યાર પછી તે બક્ષીસ ખીજું જાહેરનામું કાઢી રદ કરી શકાતી નથી. (૮ મું. હા. રી. પાનું. ૧)

સુચના કરનાર પોતાના વિરુદ્ધ સ્વીકાર પુરો થતા પેહેલાં કોઇ પણ વખતે પોતાની સુચના રદ કરવાનો અખત્યાર ખોતો નથી. આ નિયમનું ધારણ એ છે કે સ્વીકાર કરતાં સુધી સ્વીકાર કરનાર ઉપર કોઇ વાતનું બંધન થતું નથી; અને તેટલા માટેજ સુચના કરનાર ઉપર પણ કોઇ વાતનું બંધન થતું ના જોઈએ. કુક વિ. આક્સલી (૩ ટર્મ. રી. પાનું. ૬૩૫.)

આ કલમ વાંચતાં સાફ જણાય છે કે તેને લગતી કલમ ૭ મી તે સાથે વાંચવી જોઈએ.

કલમ ૬ ઠી.

રદ કરવાના પ્રકાર.

સુચના નીચે લખેલે પ્રકારે રદ થાય છે :

- (૧) રદ કર્યાની ખબર સુચના કરનારે સામાવાળાને જણાવ્યાથી;
- (૨) સદરહુ સુચનામાં તેને સ્વીકારવા સાફ નીમેલી મુદત થઇ ગયાથી, અથવા એ પ્રમાણે કોઈ મુદત નીમી ન હોય તો, યોગ્ય મુદતમાં સ્વીકાર કર્યાની વાત ન જણાવ્યાથી;
- (૩) સુચના સ્વીકાર્યા પેહેલાં જે શરત પુરી કરવી જોઈએ, તે સ્વીકારનારે પુરી ન કર્યાથી; અથવા.
- (૪) સુચના કરનાર મર્જુ પામ્યો હોય અથવા ગાંડો થયો હોય, અને તે મર્જુ પામ્યો કેવા ગાંડો થયો એ વાત સ્વીકાર કર્યા પેહેલાં સ્વીકારનારને માલમ પડી હોય, તો તે મરણ કેવા ગાંડપણથી.

ટીકા.

સુચના પક્ષકારોની સખસની મુલાકાત વખતે થઈ હોય, પણ તેઓ જુદા પડતાં સુધી

તે સ્વીકારવામાં આવી ન હોય તો, તે રદ કરી ગણાય છે, અને પાછળથી કરેલો સ્વીકાર કામમાં આવતો નથી. યોગ્ય મુદત આવા કામમાં પક્ષકારો જુદા પડે તેજ વખતે પુરી થઇ એમ સમજવું.

સુચના બંધાવેલું સુધી સામા પક્ષકારના બાજુવામાં ના આવી હોય, ત્યાં સુધી તે રદ કરી શકાય છે, તેથી બે પીયા સાથે મોકલે તો સુચનાનો પત્ર પાછો મંગાવી તે રદ કરી શકાય છે.

યોગ્ય મુદત એ કેટલી તે હરેક પ્રસંગે હકીકત ઉપર આધાર રાખે છે અને તે ઠરાવવાનું કામ કાઢવું છે. સગરા ગેટ હાઇલેખી કંપની વિ. ગોડડસ્મીટ (લો. રી. એન્ડ એક્સચેન્જ, વો. ૧ પાનું. ૩૦૮)

સુચના સ્વીકારવાને બે મુદત ઠરાવવામાં આવેલી હોય, અને તે મુદત પૂરી થાય તો, તે સુચના પણ અંત થાય છે. કલમ ૫ મી નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે અમુક મુદત સુચના સ્વીકારવાને આવેલી હોય તેથી તે સુચના કરનાર બંધનમાં નથી, પણ જો તે સુચના કરવામાં આવી હોય તેને તેથી એમ કહ્યું થાય છે કે તે મુદત પૂરી થયા પછી તે સુચનાનો સ્વીકાર કમુલ કરવામાં આવશે નહીં.

આ કલમમાં “સ્વીકાર કરવાની વાત નહીં બજાવ્યાથી” એવા શબ્દો છે તેની સાથે કલમ ૫ મીમાં બતાવેલા ઠરાવનો શરત છે. તે ઠરાવ પ્રમાણે સ્વીકારનો પત્ર ટપાલમાં ખીડવામાં આવે એટલે સ્વીકારવાની વાત બજાવી થાય છે. માટે તે પત્ર આપવામાં દેર થાય અગર તે ખીલકુલ આપવામાં ના આવે તો, તેથી કાંઈ તેમાં તફાવત થતો નથી. માટે આ કલમ સખંધીમાં સુચના કરનાર એમ કહી શકતો નથી કે મારી સુચના રદ થયેલી છે, કારણ કે સ્વીકારનો પત્ર ખરી રીતે રવાને કરવામાં આવેલો છે, પણ ઠરાવેલી મુદતમાં અગર યોગ્ય મુદતમાં તે પત્ર પોહોચ્યો નથી, તોપણ કાંઈ સખંધે અમુક ઠરાવેલી મુદતમાં સ્વીકારની હકીકત ખરી રીતે પોહોચે એવો ઠરાવ કરેલો હોય તો, તેને તે રદ કરવાને કાંઈ અટકાવ થતો નથી. પોક્ષક આન કાંટ્રાક્ટ પાનું. ૩૬

મંદેઈ લામાં જે એવો ઠરાવ છે કે, જે કે સુચના કરનારના મરણની ખબર થતા પેહેલાં સુચના કમુલ કરવામાં આવી હોય, તોપણ તેના મરણ પછી અગર તે દિવાનો થયા પછી તે સુચના કમુલ કરવામાં આવી હોય તો, તે સુચના રદ બાતલ થાય છે, તેના કરતાં આ કલમની ચોથી રકમમાં ઠરાવ છે તે થોડા સખત લાગે છે, જે હકીકત બનવાથી સુચના રદ થાય છે, તે હકીકતની ખબર હતી. એમ બતાવવું જોઈએ, એવું આ કલમમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. આવેળ નિયમ એન્ટનો અખવાર રદ કરવા બાબત આ આકટની કલમ ૨૦૮ મીમાં ઠરાવેલો છે.

હું ખરીદ કરીને અમુક માલ આપીશ એવું પ્રતીવાદીએ વાદીને લખી બજાવેલું, પણ તે કાગળ સરનામાની સુકથી પોહોચ્યો જોઈએ તે કરતાં વાદીને બે દીવશ મોડો પોહોચ્યો. વાદીએ પણ તેનો જવાબ પોસ્ટ મારફતે મોકલ્યો હતો, પણ ઉપરના વીલંબથી ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કરાર પુરો કરાવવાનો વાદીને હક્ક છે. (આડમા વિ. લીન્ટસેલ બાન્ડવાલ એન્ડ આલડરસન્સ રી. પાનું. ૬૮૧). આ પ્રમાણે ઠરાવવામાં મુદો એ હતો કે વાદીએ ટપાલના કાગળથી સ્વીકાર કર્યો અને પ્રતીવાદીની સુચના વાદીને પોહોચી એટલે

પુરી થઇ, એમ ગણવામાં આવ્યું હતું.

આ કલમની ૩ થી ૨૬મમાં બતાવેલા કારણ સાથે આ આક્ટની કલમ ૮ મી લક્ષમાં રાખવાની છે.

કલમ ૭ મી.

સ્વીકાર વગર કોઈ સુચનાને વચનનું રૂપ આપવાને સાર.

શરતનો હોવો જોઈએ.

(૧) તેનો સ્વીકાર બિન શરતનો તથા નિશ્ચય પુર્વક હોવો જોઈએ;

(૨) તે સુચના અમુક રીતે સ્વીકારવી જોઈએ એવું તેમાં ન બતાવ્યું હોય તો, તેનો સ્વીકાર કોઈ હુમેશ મુજબની તથા યોગ્ય રીતે બતાવેલો હોવો જોઈએ. સુચના મજકુર કેવી રીતે સ્વીકારવી જોઈએ તે તે સુચનામાં બતાવ્યું હોય, અને તે રીતે તેનો સ્વીકાર થયો ન હોય તો, સુચના કરનારને સ્વીકાર મજકુર જણાયા પછી પોતાની સુચના તેમાં બતાવેલી રીતેજ સ્વીકારવી જોઈએ, બીજી રીતે સ્વીકારવી જોઈએ નહીં, એવો આગ્રહ સુચના કરનાર મજકુર યોગ્ય મુદ્દામાં બતાવી શકે છે; પરંતુ તેને એ પ્રમાણે ન કરે તો, તેણે તે સ્વીકાર માન્ય કર્યો એવું સમજવું.

ટીકા.

સ્વીકાર બળવાન થવાને જે શરતો હોવી જોઈએ તે આ કલમમાં બતાવવામાં આવી છે. સુચના અને સ્વીકારના શબ્દોમાં કાચીત તફાવત હોય તો, તે સ્વીકારનું વચન થતું નથી. શરતી સ્વીકાર કરવામાં આવે તો, તે ખરી રીતે નવી સુચના છે. માટે જ્યારે અ એ બ નું ધર કબજા સાથે અમુક તારીખથી લેવાની માગણી કરી હોય, પણ બ એ તે ધર તે તારીખથી નહીં પણ ત્યાર પછી બીજી તારીખથી આપવાને કમુલ કર્યું તો, તે કાંઈ સ્વીકાર થતો નથી. જ્યારે ઊપર પ્રમાણે સામી સુચના કરવામાં આવે અને તેની ના પાડવામાં આવે એટલે કરાર કરવાનું કામ અંધ થયું થાય છે. માટે જે સમસે તે સામી સુચના કરી હોય, તે અસલ સુચના પાછળથી કમુલ કરી શકતો નથી. અથવા અ એ એવી શરતથી બ નો ઘોડો માગ્યો કે તે એકલો જોડેથી બરાબર ચાલી શકે તેવો જોઈએ. બ એ તે માગણીનો સ્વીકાર એવી રીતે કર્યો કે એવડા હારનેસમાં તે બરાબર ચાલશે. આ અને મુકરદમાઓમાં એ સ્વીકાર બંધનકારક ગણાયો નહીં. (જર્નલ વિ. નોરટન, ૪ મીશન અને વેલ્સ, બી. રી. પાનું. ૧૫૫)

જેને સુચના કરવામાં આવી હોય તેને સુચના કરનાર એમ લખે કે તમારો જવાબ નહીં આવે તો, મારી સુચના તમે સ્વીકારી છે, એમ હું માનીશ, તો તેમ લખવાથી તે નકારતો જવાબ જણાવવાનો અથવા જવાબ નહીં લખવાથી બંધનમાં આવવાનો બોજો, સામા પક્ષકાર ઉપર તે સુચના કરનાર નાખી શકતો નથી. જનરલ કામનપ્લીઝ વા. ૩૧ પાનું. ૨૦૪

કોઈ એક મીલકત થોડા થોડા ટુકડાથી વેચવાની જાહેર કરી વેચવા મુકી હતી, તેમાંની એક શરત એવી હતી કે કરારની તરીખથી બે મહીનામાં વેચાણનું કામ પુરું કરવું

અને ખરીદદારે જે દસ્તાવેજમાં કરારની શરતો લખેલી છે તેના ઉપર સહી કરવી. મ. નામના સખસે મીલકતના માલીકના એન્ટ વ. નામના સખસને તેમાંના કેટલાક ભાગ એક હજાર રૂપિયા માટે ખરીદવાની માગણી કરી. વ. એ જવાબ આપ્યો કે વેચાણની શરતો પ્રમાણે તમારે ખરીદ કરવી અને તમારી માગણી માલેકને જણાવીશું. ત્યાર બાદ થોડા દિવસ પછી વ. એ મ. ને જણાવ્યું કે શરતો પ્રમાણે એ મીલકત તમને આપવાને માલેકે કમલ કર્યું છે, અને અમે સોલીસીટરને જણાવ્યું છે કે વેચાણનો કપાલો તદ્યાર કરી અમારા તરફ મોકલશો. મ. એ કાળજી લખીને જવાબ વાળ્યો કે એ જગા ઉપર ઇમારત બાંધવી કિંવા નહી તે બાબત મારા માગણીનો ફરીથી વિચાર કરવો બેઠાં. વ. એ કાગળથી જવાબ વાળ્યો કે સ્વીકાર કાંઈ શરતી નથી, તેથી ઇમારત બાંધવી કિંવા નહી એ મ. ની ખુશીની વાત છે, લખેલો કરાર મ. ના તરફ મોકલવામાં આવ્યો, પણ તેણે સહી કરવાની ના પાડી અને વેચાણ લેવાની પણ નાખુશી જણાવી. પણ તેમાં ડરાવવામાં આવ્યું કે સ્ટેટ્યુટ આફ ક્રાઉ પ્રમાણે માલેક શબ્દથી ખરીદદારને ખાત્રી મળેલી હતી, માટે સદરહુ કરાર પુરો કરવાનું ફરજનામું થઈ શકે છે.

પત્રદારે કરાર યથા શકે છે, એવો પ્રયત્નો નીરમાણ છે, અને તેમાં એમ લખ્યું હોય કે રીતીસરનો કરાર કરવામાં આવશે. તેટલા ઉપરથી એ નાટુ નકામું થતું નથી, પણ સુચનામાં એવો ડરાવ હોય કે સ્વીકાર લખાણથી થશે તો જ્યાં સુધી લખાણ થયું નહી હોય, ત્યાં સુધી એ વ્યવહાર બંધનકારક ગણાશે નહી.

કોઈ બાબતમાં સુચના વિરુદ્ધ કાંઈ બીજી સુચના કરવામાં આવેલી હોય અને તે બીજી સુચના નાકમીય કરવામાં આવે તો, તે સામી સુચના કરનારો મુળ સુચનાને વળગી શકતો નથી. જેમકે કાંઈ મીલકત હજાર રૂપિયા માટે વેચવાની સુચના થઈ, તેના વિરુદ્ધ રૂ. ૯૫૦) માટે એ સ્વીકાર માગવાની સુચના થઈ, તે નામજુર કરવામાં આવી. હવે એ રૂ. ૯૫૦) થી માગણી કરનાર હજાર રૂપિયા આપવા કહીને મીલકત માગી શકતો નથી.

યોગ્ય રીતનો સ્વીકાર થયો છે કિંમત નહી, એ નક્કી કરવામાં પક્ષકારો વચ્ચે ચાલેલા સખળા તુમાર ઉપર વિચાર કરવો બેઠાં.

મંગાવેલા માલની સાથે કોઈ આપત્તિઓ બીજા માલ ખાતે બગતીયામાં દાખલ કરી મોકલે, તેથી મંગાવેલા માલની સુચના કાંઈ રદ થઈ શકતી નથી, પણ વગર મંગાવેલા માલ બાબત તકરાર ઉભી થઈ શકે. લેવી વિ. ગ્રીનના મુકદ્દમામાં આ વિશે તકરાર થઈ હતી. એલીસ્ટ એન્ટ ગ્લાકખર્ન વા. ૮ પાનું. ૫૭૫

કરારની શરતો પૂરી થાય અને તેના ઠરાવો કમલ કરવામાં આવે એટલે પછી તે કરારના 'ઠરાવોનું' રીતસર લખત કરવાને પક્ષકારોનો ઇરાદો હોય, તેથી તે કરાર કાંઈ એછા બંધનકારક છે, એમ નથી. માટે ફાબિસ વિ. ફ્રીમેન (૬ વી. સી. જુનિઅર્સ. રી. ૩૫૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જો કરારમાં તમામ ઠરાવો દાખલ કર્યા હોય, પછી તે કરાર એકાદા સખસને યોગ્ય કરાર તદ્યાર કરવાને બેઠાંથી હટાકત તરીકે મોકલી દેવામાં આવે તો, તેથી તે કરારમાં વધારો કરવાનો ઇરાદો હતો, એમ ગણાતું નથી, પણ તે ફક્ત શાંકિત બાબતમાં લખવાને મોકલવામાં આવ્યો છે, એવું થાય છે. માટે જો તે પૂક્ત રીતનો કરાર હોય તો, તે બંધનકારક થાય છે. પણ આ ઠરાવમાં રીજવે વિ. વાઈનના કામનો હાઉસ એફ

લાઈસે ઠરાવ કરેલો છે, તેથી ધણો ફેરફાર થયેલો છે. તે કામમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કરાર “સોલીસીટર” તરફ નમુના પ્રમાણે લખવાને મોકલી દેવામાં આવ્યાથી પક્ષકારોનો ઈરાદો તે લખવામાં આવતાં સુધી બંધનકાર્ક નથી, એવો કેટલેક દરજે પુરાવ થાય છે. વળી રીન્એ વિ. વાર્ટનના કામમાં લાઈ કાનવર્થસાહેબે કહેલું છે કે “તે સખસોએ રીતસર કરાર લખવાની ઇચ્છા રાખી છે, તેથી એમ ધારવામાં આવે કે જો કે પેહેલાં થએલા કચુલત સ્પષ્ટ હોય, તોપણ તે પ્રથમની કચુલતથી તે સખસો બંધનમાં રહી એવું ધારવામાં આવે તે વિરુદ્ધ હું તકરાર કર છું. પણ પાછળથી કરાર કરવાનો ઈરાદો પક્ષકારોનો હોય તો, તે પ્રથમની સમજુતી તે કરાર નથી, એ બાબતનો મજબુત પુરાવ થાય છે. પણ લાઈ સેન્ટ લીઓનાઈસે તેથી જુદા પડીને ઠરાવ્યું કે કરાર પૂરો થયેલો છે, માટે સોલીસીટર તરફ મોકલવાથી તેમાં કાંઈ અસર થતો નથી, કારણ કે સોલીસીટર તે કચુલાતના ઠરાવોમાંથી એકે ઠરાવનો ફેરફાર કરી શકતા નથી. એ દલાલોએ વેચાણના કરારના ઠરાવો અરસપરસ કચુલ કર્યા, અને તેમની વચમાં જે લખત થયું તેમાં છેવટે એવા શબ્દો હતા કે “કરાર યોગ્ય રીતે”. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ શબ્દોથી એવો અર્થ નીકળતો નથી કે રીતસર કરાર લખીને આપવામાં આવે નહી, ત્યાં સુધી તે કાંઈ કરાર નથી. પણ તે શબ્દો વધારે નિર્ભયતાને માટે પુર્ણ શબ્દો બતાવવાને શક્ત ઈરાદાના છે. સખખ આવો ઈરાદો છતાં, પણ તેથી તે કરારના પક્ષકારો બંધનમાં છે. જમીન વેચવા સંબંધી લખીને કરાર હોય તેમાં એવા શબ્દો વધારાના લખવામાં આવ્યા હોય કે “અમારો સોલીસીટર તે જમીન ઉપરના હક્ક પસંદ કરે તે શરત સાથે” તો તેના ફક્ત એટલો હેતુ જણાય છે કે તે હક્કનો હમેશાંની રીતી પ્રમાણે તપાસ કરવો બેઠાએ. અને તે પસંદ રાખવો બેઠાએ. પણ તે વિશે યોગ્ય કોર્ટમાં નિર્ણય કરાવવામાં આવે તો, સોલીસીટર જે હરકતો લે તે હરકતોને તે પાત્ર છે. તેમજ “હમેશાંના ઠરાવો” એવા શબ્દો હોય, તેથી તે કરાર કાંઈ ઓછો પૂર્ણ છે, એમ નથી. હાર્ટ વિ. હાર્ટ. (૧૮ ચ. ડી. ૬૭૦).

કરારની બાબતમાં રીતસર કાંઈ કરવાને કાયદાની ફરજ ના હોય, પણ તે કરારના પક્ષકારોએ તે રીતસર કરવાને પસંદ કર્યું હોય તો, તે પક્ષકારના ઈરાદા બાબત અનુમાન કરવાનું ફક્ત કારણ બને છે. જેમકે જમીનના વેચાણની બાબતમાં તે જમીન ઉપરનો હક્ક ખરીદદારને મળવા બાબતમાં કેટલીક નમુના મુજબની વીંધી કરવાની કદી જરૂર હોય, તોપણ તે નમુના પ્રમાણે પૂર્ણ કરવામાં આવે નહી, તેથી પુરા થયેલા કરાર વિરુદ્ધ કાંઈ અનુમાન થઈ શકતું નથી. ૮ મદ્રાસ હા. કો. રી. પાનું. ૧

આ કલમનો પરીણામ એવો જણાય છે કે જે વખતે સુચના કચુલ કર્યાનું છેવટનું કામ કરવામાં આવે, તે વખતે જો સુચના રદ કર્યાની તે કચુલ કરનાર પક્ષકારને ખબર ના હોય, અગર તે રદ કર્યાની તેને ખબર આપવામાં આવી ના હોય તો, તે કચુલ કર્યા ના કામથી તે સુચના રદ થવા લાયક રહેતી નથી. પણ તે કચુલ કરવાનું કામ યોગ્ય મુદતમાં અગર ઠરાવેલી મુદતમાં થવું બેઠાએ.

એક કામમાં સુચનાની શરતોનો તાર મુકવામાં ચુક થઈ હતી. જેને સુચના કરવામાં આવી હતી તેણે એ સુચનાનો ઈરાદો પોતાને સમજાયો તે અર્થમાં તેણે તે સુચનાનો સ્વીકાર કર્યો, પણ હેતુની શરતોમાં સમતી નહોતી, તેથી કરાર ઉત્પન્ન થયો નહોતો. (હેન

કલ વિ. પેપ. લા. રી. એકસએકર પા. ૬ પાનું. ૭)

‘દ્વિજી લા’ પ્રમાણે હાંશીયામાં લખવાથી તેમાં કાંઈ ફેરફાર થયો, એમ થતું નથી. ફેરફાર થવાને એવું જોઈએ કે તે ઉપર સહી થએલી જોઈએ અગર તે દસ્તાવેજની રૂપ-માં તેથી કાંઈ ફેરફાર થયો જોઈએ. એ. ડી. વિરક્ત કામનાથ. ઈ. લા. રી. ૩ ક. પાનું. ૨૨૦

કલમ ૮ મી.

શરતો પૂરી કરી- સુચનાની શરતો પૂરી કરવાથી, અથવા પરસ્પર વ-
ધાથી કિંવા અવે- ચનનો કાંઈ અવેજ આપવાનું સુચના સાથે જણાવ્યું હોય
જ લીધાથી સ્વી- તે અવેજ લીધાથી, સુચના સ્વીકારી એમ થાય છે.
કાર થાય છે.

ટીકા.

કોઈ જાહેરનામા ઉપરથી કોઈ માણસ તેમાં કહેલું કામ કરે છે તો અહીંયાં સુચના અને સ્વીકાર બંને થાય છે. મારી સાથે પરણશે તેને સાડા હું સારો બંદોબસ્ત કરી જા-છશ, એવું જાહેર કરવા બિપરથી કોઈ પરણે તો, એ કૃત પણ સુચના અને સ્વીકાર થાય છે.

ધણાક કરારો એકલા ફરીયાદીને લાયક થાય છે, જેમ કે જે કોઈ જાહેરખબરના જવાબ માં પાદીને જોઈતો સામન હું પુરો પાડીશ, એવું કોઈ માણસ કયુલ કરે, અને તેનું ટેન્ડર મોકલેલું સ્વીકારવામાં આવે તો, પછી અવેજ વગરનો એ કરાર છે, એમ ગણી શકાશે નહીં.

સ્વીકાર કયુલ કરવાની હકીકત જણાવવા વિષે આ કલમમાં બે દાખલા આપેલા છે. તે દાખલા મોહોએ બોલીને કયુલ કરવા બાબતના નથી, પણ કલમ ૩ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે તે કયુલ કરનારના કૃત્યથી તે જણાવ્યા બાબતના છે. સુચનામાં જે શરત બતાવવામાં આવી હોય તે કયુલ કરનાર બળવે અગર કયુલ કરનારને જે અવેજ આપવા માંડેલો હોય તે તે સ્વીકારે, તેથી એ માટુ ગર્ભિત રીતે કયુલ રાખ્યું ગણાય છે. જેમકે માલનો બદલો આપી મારો માલ જોઈએ તે લેઈ જાઓ, એવા દરાવથી વાદી પોતાની કાંઈ ચીજ આપવા કાઢે અને પ્રતીવાદી એ વિશે કાંઈ બોલ્યા વગર તે માલ લેઈ જાય. તેમાં દરાવ્યું કે આ સાટુ ગર્ભિત કરારથી સંપૂર્ણ થાય છે, અને તેનો બદલો આપવાને પ્રતીવાદી બંધાય છે. ડગ્ગેલ વિ. લોવરીંગ. લા. રી. ૧૦ કામન પ્લીસ. પાનું. ૧૯૬

કલમ ૯ થી.

વચનો સ્પષ્ટ ત- કોઈ વચન પૈકીની સુચના અથવા સ્વીકાર જોડેલે
યગર્ભિત હોય છે. દરજ્જે શખ્દો વડે કર્યો હોય, તેટલે દરજ્જે તે વચનને સ્પ-
ષ્ટ વચન કહેવું. એવી સુચના કિંવા એવો સ્વીકાર શખ્દો
શિવાય બીજી રીતે જોડેલે દરજ્જે કર્યો હોય તેટલે દરજ્જે તે
વચનને ગર્ભિત વચન કહેવું.

ટીકા.

. આ કલમમાં સુચના અગર કયુલત્ સ્પષ્ટ રીતે ક્યારે થઈ કેહેવાય, અને ગર્ભિત રીતે ક્યારે થઈ કેહેવાય તે બતાવેલું છે, અને તેને સામાન્ય રીતની અક્ષલના આધારનો

નિયમ છે. મુકાબલો કરતાં ભાગ્યેજ એવું નીકળી શકે કે વધારે જરૂરના વ્યવહારમાંજ આખું વચન અગર તેનો ભાગ ખરી અને સ્પષ્ટ રીતે થએલો હોય છે. કોઈ કોઈ વખત તો કાંઈ પણ કહેવામાં આવેલું નથી હતું. કોઈ કોઈ વખત કરારના મુખ્ય ઠરાવો બતાવવામાં આવે છે, અને બાકીની બાબત પક્ષકારોની વર્તણૂક અને વ્યવહારના પ્રકાર ઉપરથી સમજવાને રાખવામાં આવી હોય એ બધી ગર્ભિત કરારની રીત છે. એકાદો માણસ એકાદી દુકાનમાં પેસે, અને દુકાનમાં વેચવા મુકેલી વસ્તુનો તે ઊપયોગ કરે તો, તે સખસ અને તે દુકાનના માલિકની વચમાં અસ્પર્શ એવી રીતનાં વચન થાય છે કે, વેચવા મુકેલી વસ્તુ તે સખસે વાપરી તે વાપરવાને તે દુકાનદારે તેને પરવાનગી આપી છે, અને તે વાપરનાર સખસે તે વસ્તુની જે કીમત જાહેરાત રીતે બતાવેલી હોય અગર વ્યાજબી રીતે માલમ પડે તે એ દુકાનદારને આપવી, પછી આ બાબતમાં એક શબ્દ પણ બોલવામાં આવ્યો ના હોય તેની ચીંતા નહીં.

આવી રીતના ઘણા દાખલા બતાવી શકાય છે, પણ ઘણુંકરીને કાંઈક લખવામાં અગર કહેવામાં આવ્યું હોય છે, માટે જેટલું લખવામાં અગર બોલવામાં આવ્યું હોય તેટલી બાબતમાં કરાર સ્પષ્ટ છે, પણ બીજી વધારાની બાબત ગર્ભિત રાખવામાં આવી હોય છે. ગર્ભિત કરાર કોને કહેવો તે દરેક કામની આશપાશની હકીકત ઉપરથી સમજવાનું છે. ઘણુંકરીને કાંઈક રીવાજ અગર ચાલ હોય છે, તે ઉપરથી પક્ષકારોના ધરાદા બાબત અંદેશો રહેતો નથી. પરંતુ જ્યારે રીવાજ અગર ચાલ ના હોય ત્યારે હકીકત પ્રમાણે પક્ષકારને વચન આપવાનો સંભવ હોય તો, તેનો વિચાર કરવાથી ગર્ભિત વચન સમજાય છે. માટે એકાદો સખસ એવી શરત કરે કે જે સખસ નાણાં આપશે તેના અવેજમાં મારે તેની નોકરી કરવી, તેથી જે સખસે તે સખસને નોકર રાખ્યો હતો તેનો મુસારો આપવો પડશે એવું તેનું ગર્ભિત વચન થાય છે. (ચર્મવાડે વિ. કવીન. લા. રી. કવીનમેંચ પાનું. ૧૭૩). પણ પક્ષકારોનું જે માનવું અગર ધરાદો હોય તે શિવાય કામની હકીકત ઉપરથી વ્યાજબીરાહે અને સ્વભાવિક રીતે ગર્ભિત કરાર જે નીકળતો હોય, તેજ થવો જોઈએ.

ઈંગ્લીશ લા પ્રમાણે સ્પષ્ટ કરાર એ છે કે, જે કરારની શરતો લખાણથી અથવા મોઢથી બોલીને તે કરાર કરતી વખતે જાહેર કરવામાં આવી હોય, અને ગર્ભિત કરાર એ છે કે અમુક કામ બદલ પોતે બંધાવવાને માટે કાંઈ કરાર કર્યો ના હોય, પણ કાયદાના અર્થ ઉપરજ તેનો આધાર રહેલો છે. જેમકે કોઈ સખસ કોઈ દુકાનદારને ત્યાંથી માલની કીમત નક્કી કરવા શિવાય તે માલ લેખ જાય. આ ઠેકાણે એ માલની વ્યાજબી કીમત આપવાની, એ તે ખરીદદારનું ગર્ભિત વચન સમજવું જોઈએ. એવા ઘણા દાખલા હોય છે કે જેમાં સ્પષ્ટ કરાર લખેલો કે મોઢાનો હોતો નથી. તેવા કાસોમાં ઈંગ્લીશ લા પ્રમાણે પક્ષકારોની વર્તણૂક અને હકીકતો ઉપર વિચાર કરવો પડે છે, અને તે ઉપરથી હરેક માણસની કબુલત અને જવાબદારીનો વિચાર થાય છે. જેમકે હું, કોઈ માણસને માર કામ કરવા સમુ તો તે માણસની મહેનતના પ્રમાણમાં તેને મારે પછશા આપવા પડશે એમ ગર્ભિત કરાર થાય છે. જ્હાકસ્ટન ક્યામેન્ટરીવા. ૨ પાનું. ૪૪૩ તથા જ્યુરી વિરુદ્ધ બસ્ક ટ્રાન્ટ. વા. પ. પાનું. ૩૦૨. ૭ વી. રી. પાનું. ૩૭૭ તથા ૩૮૪. તેમજ કોઈ એક માણસની

અરજ ઉપરથી ખીજાએ પણ સા આપ્યા હોય અને તે બક્ષીસ છે, એમ હકીકતો ઉપરથી માલમ પડતું ન હોય તો, એ રૂપિયા પાછા આપવા એ ગર્ભિત કરાર થાય છે. ૭ વી. રી. પાનું. ૩૮૭.

જો કોઈ એક માણસ ખીજાને ખેતના જમાન થવા કહે અને તે થાય, પછી જમાનને રૂપિયા જોડવા પડે તો, તે પાછા આપવાને માટે મુળધણી બંધાયેલો છે, અને તે ગર્ભિત કરાર થાય છે. ગર્ભિત કરાર વિશે સર્વીસ્તર જુલાસા વીલ્ડ સીફનરરીસે કંડેલ વીરૂદ્ધ ગવિસનના મુકરમમાં બતાવેલા છે. તે કોમનવેચ રી. વા. ૪ પાને. ૩૭૬ મેથી માલમ પડે. તેમજ સીડી આન કંટ્રાક્ટને પાને પપમેથી માલમ પડશે.

વ્યાજ આપવાનો કરાર દેશ રીવાજ પરથી ઘણી વખત ગર્ભિત કરાર ગણાયેલો છે. પણ જ્યાં તેવા રીવાજ ના હોય ત્યાં વ્યાજની જવાબદારીને માટે સ્પષ્ટ કરારની જરૂર છે. હિંદુસ્થાનના કેસલાઓની અપીલોના કામમાં આ ધારો પ્રીવીકાઉસીલે ઘણી વખત લખાયેલો છે. જુઓ જગમોહન ગોજ વિરૂદ્ધ કેસરીચંદ. ૯ મુર્સે ઇ. અ. પાનું. ૨૫૬.

હિંદીઓ અને વાયદાચીડી, પ્રામીસરીનોટોનું વ્યાજ મળી શકે છે, એવો આ દેશના વેહેપારનો રીવાજ છે, અને સન ૧૮૪૧ના આક્ટ ૨૬ માની કલમ ૩ તથા ૮૦ મીથી આ રીવાજ માન્ય કરવામાં આવ્યો છે.

રીવાજ ઉપરથી વ્યાજનું વ્યાજ પણ મળી શકે છે. ધોંડુ જગમનાથ વિરૂદ્ધ નારાયણ રામચંદ્ર. મ. હા. રી. વા. ૧ પાનું. ૪૭.

મુંબાઈ તથા કલકત્તાની કોર્ટોમાં મુદ્દલના બમણા કરતાં જાદે વ્યાજ હિંદુશાસ્ત્રને અનુસરેને અપાવતા નથી. ૩ મુ. હા. રી. પાનું. ૨૩, ઇ. હા. રી. ૫ ક. પાનું. ૧૬૭. પણ મદ્રાસ હાયકોર્ટ એવી કાંઈ હદ બાંધતા નથી, અને કરાર પ્રમાણે વ્યાજ અપાવે છે. રી. આનાજરાવ વિરૂદ્ધ રઘુભાઈ. મ. હા. રી. વા. ૬ પાનું. ૪૦૦.

કેટલાક કામોમાં વ્યાજ જો દેવાના ભાગ તરીકે માગી શકાતું ન હોય, તોપણ નુકશાન તરીકે માગી શકાય છે. જેમકે અંમુક ગીરો ઉપર ધીરેલી રકમ તથા વ્યાજ અમુક તારીખે આપવાને ગીરો આપનારે કરાર કર્યો હોય, પણ તે તારીખે તે ના આપે તેથી જો કે વ્યાજ આપવાનો સ્પષ્ટ કરાર ના હોય, તોપણ તે તારીખ પછી નુકશાન તરીકે વ્યાજ વસુલ કરી શકાય છે, પણ તે લેહેણના કરારના ભાગ તરીકે વસુલ થઈ શકતું નથી. પ્રથમ દર્શનીક રીતે વ્યાજના દરનો આધાર નુકશાનના માપ ઊપર હોય છે, પણ તે દર આપવાને કાંઈ ગર્ભિત વચન નથી હતું, માટે જ્યારે તે દર વધારે અને અસાધારણ હોય, ત્યારે તે માપ પ્રમાણે કોર્ટો અપાવતા નથી. એક જમીન વેચાણ આપવાનો કરાર ખૂબ નહીં કરી તે તોડવામાં આવ્યો હોય તો, અનામત મૂકેલાનાણાના ઉપયોગ બાબત વ્યાજનું નુકશાન થાય તે ખાસ નુકશાન સીરીકેંપસુલ થઈ શકે છે. માખરલી વિ. રોબીન્સ. ટાનટન્સ રીપોર્ટ. શી. પી. વા. ૫ પાનું. ૬૨૫. વળી વ્યાજની બાબતમાં સન ૧૮૩૯ નો આક્ટ ૪૨ મો છે, તે લક્ષમાં રાખવો.

બાબ ર જો.

કરાર તથા નિર્ચયક થવા યોગ્ય કરાર, તથા નિર્ચયક કબુલાયત વિશે.

કલમ ૧૦ મી.

હકી કબુલાયતો

કરાર કરવાને લાયક હોય એવા પક્ષકારોની રાજી

કરાર થાય છે. ખુશીથી આપેલી સમતિથી કરેલી, તથા કાયદેસર અવેજ-
ને માટે અને કાયદેસર ઉદ્દેશ માટે કરેલી, તથા આ આકટ
માં સ્પષ્ટ રીતે નિર્ણય કરાવી નથી એવી, સર્વ કબુલાયતોને કરાર સમજવા.

કોઈ કરાર લખેલો અથવા સાક્ષીદારોની રૂબરૂ થવો જોઈએ, એવું બ્રી-
ટિશ ઇન્ડિયામાં અમલમાં હોનારા તથા આ આકટ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે ર-
દ નહીં કરેલા જે કાયદામાં ફરમાવ્યું હોય તે કાયદામાં, અથવા દસ્તાવેજ
નોંધવા વિષે જે કોઈ કાયદા હોય તેમાં, આ આકટમાંના કોઈ પણ નિય-
મથી કંપેશ થતું નથી.

ટીકા.

અમુક શરત કાયદા પ્રમાણે અમલમાં લાવવા લાયક છે કિંવા નહીં અગર તે કરાર
છે કિંવા નહીં, તેનો વિચાર કરવામાં નીચેની ચાર બાબતો જોવી જોઈએ.

- ૧ કરાર કરવાને પક્ષકારો લાયક છે કિંવા નહીં.
- ૨ તેઓની સ્વતંત્ર રીતની કબુલત છે કિંવા નહીં.
- ૩ કાયદેસર અવેજ છે કિંવા નહીં, અને
- ૪ કાયદેસર હેતુ છે કિંવા નહીં.

માટે જે શરતો સ્પષ્ટ રીતે રદ બાતલ ઠરાવવામાં આવી ના હોય, તે શરતોના
સંબંધમાં સદરહુ બાબતો વિશે આ આકટ પ્રમાણે ચાલવામાં આવ્યું છે, એમ ખાતરી
થાય તો, તેનો કાયદેસર અમલ થઈ શકે છે. પક્ષકારની લાયકી બાબતમાં એટલે ક-
લમ ૧૧ અને ૧૨ મીમાં વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. કબુલતને ઘણીક જુદી જુદી
બાબતોથી અસર થાય છે, તે વિશે કલમ ૧૩ અને ૩૨ માં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.
અને અવેજ તથા હેતુ વિશે કલમ ૨૩ અને ૨૫ મીમાં ઠરાવ કરવામાં આવેલો છે.
બાકીની કલમો બીજા બાબતોમાં કેટલાક કરારો સ્પષ્ટ રીતે રદ બાતલ ઠરાવવામાં આવ્યા
છે, તે વિશેની છે. બીજા કરારો એવા રદ બાતલ થએલા હોય છે કે જે અમલમાં
આવવાને અશક્ય ગણાય, તેવા થાય છે, અગર જે કરાર કર્યા પછી કાયદા વિરુદ્ધતા
થાય છે, તે કલમ ૫૬ મીમાં બતાવેલા છે.

બેશક કેટલાક દાખલાઓ છે કે જેમાં કેટલાક આધારના ગ્રંથો પ્રમાણે પુરાવામાં
લખત હોયું જોઈએ છે. પરંતુ એક કામમાં આ બાબતમાં હિંદુશાસ્ત્રના ફરમાન કરતાં
વધારે છે, એમ ગણી શકાતું નથી.

સ્ટેટ્યુટ આફ ફ્રાડની કેટલીક કલમોથી પ્રેસીડેન્સીના શહેરોમાં કેટલાક કરાર લખેલા
હોવાની જરૂર હતી, પણ આ કાયદાથી એ વળી રદ થઈ છે. સ્કોટીશ ઇન્ડિયામાં હવે
ચોરાકળ એવા કરાર રહ્યા છે કે જેને સાડ લેખની કે શાહેદોની હાજરીની જરૂર
હોય. સ્કોટીશ સ્ટેટ્યુટ્સ કેહે છે કે હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે કોઈ પણ કામમાં લેખી કરાર
ની જરૂર નથી, પણ એવા લેખ હોય તો તે વિશેષ પુરાવામાં ગણાય. મનટેનારાયા પ-
રાજ વિરુદ્ધ એકરી વેનતેરાજ (ગ. હા. રી. વા. ૧ પાનું. ૧૦૦). મદ્રાસ અને બંગાળ

ઈલાકાને માટે કેટલાક ખાસ કાયદાના ઠરાવો છે, તે પ્રમાણે અમુક વ્યવહાર આપત લખત હોવાનું જોઈએ, પરંતુ મુખ્યાર્થ ઇલાકામાં જીલ્લાઓની અદરનો હોવો કોઈ કાયદો હોય એમ જણાતું નથી. તોપણ નીચેના મુકરરમાઓમાં લેખની જરૂર છે. (૧.) વેચાણ થઈ શકે એવા દસ્તાવેજોની આપત સન ૧૮૮૧ ના ૨૬ મા કાયદા પ્રમાણે હવે ચાલવાનું છે, અને એ કાયદાથી સન ૧૮૪૦ નો આક્ટ ૬ ઠો ૨૬ થયો છે. (૨) મદ્રાસમાં સન ૧૮૬૫ ના આક્ટ ૮ માની કલમ ૭ પ્રમાણે બાહુતની આપતમાં પટાની કેટલેક દરજે જરૂર બતાવેલી છે. (૩) તેમજ મદ્રાસના સન ૧૮૬૭ ના આક્ટ ૯ માની કલમ ૪ પ્રમાણે ૩. ૧૦૦) ઉપરાંતના કોઈ પણ કરાર ત્યાની મ્યુનીસીપાલિટીને કરવા હોય તો, તેને લખવાની જરૂર છે. (૪) પંજાબના સન ૧૮૭૩ ના આક્ટ ૪ થા પ્રમાણે ૩. ૨૦) ઉપરાંતના હરકોઈ કામ આપત ત્યાંની મ્યુનીસીપાલ કમીટીએ કરાર કરવાના હોય તો, તે લખેલા હોવા જોઈએ. (૫) તેમજ બંગાળના સન ૧૮૭૬ ના કાયદા ૪ થાની કલમ ૧૪ પ્રમાણે કલકત્તા શહેરના મ્યુનીસીપલ કમીશનરોને ૩. ૧૦૦૦) ઉપરાંતની આપતના કોઈ પણ કરાર કરવાના હોય તે લખેલા જોઈએ (૬). સન ૧૮૭૨ ના આક્ટ ૫ માની કલમ ૩૯ થી પ્રગણાની મ્યુનીસીપાલિટીને કરાર આપતમાં કેમ ચાલવાનું છે તે માલમ પડશે. (૭.) મુખ્યાર્થના મ્યુનીસીપાલ કારપોરેશનને કરારોની આપતમાં કેવી રીતે વર્તવાનું છે તે આપત સન ૧૮૭૨ ના આક્ટ ૩ ની કલમ ૫૪ માં છે (૮) ટ્રસ્ટ આક્ટની કલમ ૫ પ્રમાણે તથા ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી આક્ટની કલમ ૫૪ તથા ૧૦૭ મીથી લેખી દસ્તાવેજોની જરૂર માલમ પડે છે, પણ કલમ ૮ માં કંઈ છે કે કાયદા પ્રમાણે જે ઠંકાણું લેખ થવાની જરૂર નથી, ત્યાં મીલકતનો અદલો લેખ વગર પણ થઈ શકશે. (૯). કંપનીઓના કરારો વિશે સન ૧૮૮૨ના આક્ટ ૬ ઠાની કલમ ૬૭ જુઓ. (૧૦). સન ૧૮૭૭ ના આક્ટ ૩ ની કલમ ૧૭ અને ૪૯ પ્રમાણેના કેટલાક કામોના દસ્તાવેજ રજીસ્ટર થએલા હોય તો, વધારે હક મળે છે, તેથી તે આપતમાં લખત રજીસ્ટર કરાવવાની અવશ્ય છે, એમ એક રીતે કહીએ તો ચાલે. (૧૧). આ આક્ટની કલમ ૨૫ માં પ્રમાણે અવેજ વગર કરેલા કરાર સ્વભાવિક પ્યાર અને માયાના સખખથી થએલા હોય તે અને (૧૨). મુદત ગએલું લેહેણું આપવાની કમ્પલત. (૧૩) સન ૧૮૬૬ ના ૧૦ મા આક્ટ પ્રમાણે ઈન્ડિયન કંપનીઓના મેન્જોરેનડમ અને આરટીકલ આફ આસોસીએશન તથા લવાદોની સોંપણી અને શેરના ટ્રાન્સફર. (૧૪) વાંદાણનું ટ્રાન્સફર મરચંટ સીપીંગ આક્ટ ૧૭ તથા ૧૮ વીક્ટોરીયાના આપ ૧૦૪ કલમ ૫૫. (૧૫) સ્થાવર મીલકતના વેચાણ આપતમાં સન ૧૮૫૪ ના આક્ટ ૩૧ મા મુજબ જે કામોને ઈંગ્લીશ લા લાગુ પડતો હોય તેવા વેચાણ દસ્તાવેજો. (૧૬) ચોપડી ઓમાંનો, નાટકોમાંનો, ગાયનોમાંનો, નકશામાંનો, કાપીરાષ્ટ બીજાને સોંપવા આપતના લેખ.

ઉપરની આપતોમાં લખેલા કરાર જોઈએ, તોપણ અલિખાં એટલું કેહેવું જરૂરનું છે કે સન ૧૮૭૨ નો આક્ટ ૧લો પુરાવ આપતનો છે તે આક્ટની કલમ ૯૨ ના ૪ થા વિશેષ ઠરાવ પ્રમાણે કેટલાક દસ્તાવેજ ખાસ તરીકેના ગણવામાં આવ્યા છે. ઉપરની કલમો તે કાયદા ઓમાં છે, એટલે તે વાંચતાં જણાશે કે તે કલમો પ્રમાણે તે દસ્તાવેજ એવા અગત્યના ગણવામાં આવેલા છે કે, પછી તેને અમર કરે તેવી ખીજ થોડીજ આપતો છે.

કાર્લીમ્લેશ નેશ્યુ અને કંપની વિ. હરમુકરાયના કામમાં વાદી પાસેથી અમુક માલ ખરીદ કરવાને પ્રતીવાદીએ કરાર કર્યો, તે માલનો વાદીઓ વેહેપાર કરનારા છે. વાદીની પેહેડીના છાપેલા નમુના હતા તે ઉપર આ વેચાણુ આખતનો કરાર લખેલો હતો. તે નમુનામાં છાપેલા એવા શબ્દો છે કે “જે હાલ ઉતરે છે, અગર સદરહુ વખારમાં છે, અને હાલ વાંહાણુ ઉપર છે.” ખરી રીતે જોતાં તે પક્ષકારોને સારીપેટે ખબર હતી કે જે માલ વેચવાનો કરાર કરવામાં આવ્યો છે તે વખારમાં નથી, તેમ વાંહાણુ ઉપર પણ નથી. આવી હકીકત છતાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ઉપર ખતાવેલા છાપેલા શબ્દો કાંઈ પક્ષકારો વચ્ચે થએલા કરારનો ભાગ નથી. (ઇ. લા. રી. ૯ ક. પાનું ૬૭૭).

ડ એ એક ધર પ ને વેચાણુ આપ્યું, અને તેનું વેચાણુખત લખી આપીને તે રજીસ્ટર કરાવ્યું. પણ પ એ તે ધરની કીમત આપેલી નહી હતી, તેથી તેને તેનો કબજો મળેલો નહી હતો. તે વેચાણુખત રજીસ્ટર થયા પછી થોડી મુદતે પ એ તે વેચાણુ ખત ઉપર એવો શેરો કર્યો કે હું કીમતનાં નાણાં આપી શક્યો નથી, માટે તે વેચાણુ ખત પાછું આપ્યું છે. પછી તે પ ઉપર વાદીનું હુકમનામું થયેલું તેની રૂઠએ પ નો તે ધર ઉપરનો હક્ક સંબંધ જમ કરી વેચવામાં આવ્યો. તેમાં વાદી તે મકાનનો ખરીદદાર થયો, અને ડ ઉપર તેનો કબજો લેવા દાવો કર્યો. નીચેની ટોટોએ આ દાવો કાઢાડી નાંખ્યો, એવા કારણથી કે તે મીલકત પ ને મળેલી નહી હતી, કારણ તેને જે વેચાણુ કરી આપવામાં આવેલું હતું તે અપૂર્ણ હતું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ડ એ પ ને તે મકાન વેચાણુ આપેલું તે અપૂર્ણ નહી હતું. તે દસ્તાવેજથી તે મકાનનું માલેકપણું ડ ને એકદમ આપવામાં આવેલું છે, માટે તે મકાનનો પ માલેક થએલો છે. વળી વેચાણુખત ઉપર જે શેરો કરવામાં આવ્યો છે તે રજીસ્ટર કરાવવામાં આવ્યો નથી. તેથી તે મીલકતને કાંઈ અસર થતો નથી, અને ડ એ પ ને જે વેચાણુખત કરી આપેલું છે તે રજીસ્ટર કરાવેલું છે, સમગ્ર હિંદુસ્થાનના પુરાવ આકટ (સન ૧૮૭૨ ના આકટ ૧ લા) ની કલમ ૯૨ ના વિશેષ ઠરાવ ૪ પ્રમાણે તે રદ કરવા આખત મુખ્યજુઆનીનો કરાર મંજુર થઈ શકતો નથી. માટે પ નો હક્ક સંબંધ ખરીદ કરનાર તરીકે વાદી તે મકાનનો માલેક થયેલો છે. પણ ડ નો તે મકાન ઉપર કીમત આખત હક્ક સંબંધ છે. માટે તે કીમત આપવી જે બાકી હોય તે આખ્યા વિના વાદી તે મકાનનો કબજો મેળવી શકતો નથી, એવું ઠરાવ્યું (ઉદેલાલ મોતીરામ વિ. દેવું ખીન ઘોંડીયા. ઇ. લા. રી. ૨ મુખ્યાઈ પાનું. ૫૪૭).

માનકુંવર વિ. જસોદાકુંવર (ઇ. લા. રી. ૧ મું. પાનું. ૪૭૮) ના કામમાં એક મ નામની ઓરત એક ગ સાથે ઘણા વર્ષ સુધી તેની રાખેલી ઓરત તરીકે રહેલી હતી. તે પ્રમાણે રહ્યાના અવેજમાં ગ એ ત્રા. ૨૮ માર્ચ સન ૧૮૬૯ ના રોજ એવો કરાર લખી આપી રજીસ્ટર કરાવ્યો કે મારે મ ને અમુક રકમ વાર્ષિક આપવી, અને તે રકમની જવાબદારી મારી અમુક સ્થાવર મીલકતના ભાગ ઉપર છે. પછી તે મ. એ ગ ની વારસ તેની પરજોત ઓરત ઉપર તે કરારની રૂઠએ નાણાં લેવા દાવો કર્યો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે વખતના કાયદા પ્રમાણે તે કરારનો અવેજ અનીતીનો નથી, તેમ તેજ કાયદા પ્રમાણે અવેજની ખામીના કારણથી તે રદ પાતલ નથી. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે

મ આ નાણું પ્રતીવાદીઓ પાસેથી વસુલ કરી શકે તે પેહેલાં તેણીએ એમ બતાવવું જોઈએ કે જે સ્થાવર મીલકતનો ભાગ દાવાવાળી રકમ બાબત જવાબદાર છે, તે ભાગમાંથી અગર ગ ની બીજી મીલકતમાંથી પ્રતીવાદીઓએ તે દાવો વસુલ થાય તેવો નફો લીધો છે.

રામ ગુલામ વિ. બનકીરામ (ઈ. લા. રી. વા. પાનું ૧૨૪)ના કામમાં એક ગીરોનો થોડોક અવેજ ગીરોરાખનારનાં ગીરોઆપનાર બીપર એ હુકમનામાં કરવામાં આવેલાં, તે હુકમનામાંની રકમોનો હતો. પણ તે નીકાલ દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૨૫૮ મીના ઠરાવ પ્રમાણે નોંધાવવામાં આવેલો નહીં હતો. ગીરોરાખનારે ગીરોનો અમલ કરાવવાને દાવો કર્યો. તેમાં ગીરોઆપનારે તકરાર કરી કે તે નીકાલ સદરહુ કલમ ૨૫૮ મી પ્રમાણે કોર્ટમાં નોંધાવવામાં આવેલો નથી, માટે તે હુકમનામાવાળો અવેજ નીપ્ફલ થયેલો છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે અવેજ બળવાન છે.

દરેક પટો અગર પટો બાબતનો લખેલો કરાર પુરાવામાં ગુજરતા પેહેલાં તે રજીસ્ટર કરેલો હોવો જોઈએ. પરંતુ અમુક શરતથી અમુક જમીનનો પટો લેવા બાબત જે દરખાસ્ત એક સખસે બીજા સખસને કરેલી હોય, તે કમુલ કરવામાં આવી ના હોય તો, તે રજીસ્ટર કરાવવાની જરૂર નથી, કારણકે તે દરખાસ્ત કરવાથી તે તે કમુલ કરવામાં આવી હોય છે તો, તે કરાર લખેલો થાય છે. વાદી પાસેથી પ્રતીવાદીએ અમુક દરથી કેટલાક વિધા જમીન રાખેલી છે. વાદીએ અમારે પ્રતીવાદી સાથે નવો કરાર થયેલો છે એમ કહી પ્રતીવાદી બીપર ચડેલી સાંચ લેવા દાવો કર્યો. તે નવો કરાર વધારે દરનો છે. નીચેની અપીલકોર્ટના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે આ નવો કરાર ખરી રીતે કોઈ દીવસ પણ થયેલો નથી, તેથી જુના કરાર પ્રમાણે જે દર હતો, તે પછી બ્યાન્ગ્મી હોય કિંવા નહીં, પણ તે જુના દરથી વાદીનું હુકમનામું કરવામાં આવ્યું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ ઠરાવ બરોગર છે. સેયદ સફદારેજા વિ. અમઝાદઅલી. (ઈ. લા. રી. ૭૬. પાનું. —)

તા. ૯ માર્ચ સને ૧૮૭૪ ના રોજના મુઆઇ ગેઝીટના એક પાને એવી નોંધેર અખ્તર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે કે પુના જિલ્લામાં જુનારની નજીક આંગર ગામમાં અમુક સ્થાવર જંગમ મીલકત વેચવાની છે. તે નોંધેર અખ્તર વાંચી વાદીએ તે મીલકતના માલિકની વિધવા અને તે વિધવાના સોલીસીટરો સાથે તે મીલકતનો અમુક ભાગ ખરીદ કરવાને ભાંજગડ બતાવી. તા. ૨૬ મે સને ૧૮૭૪ ના રોજ વાદીએ તે સોલીસીટરો ઉપર એવો પત્ર લખ્યો કે અમુક શરતોની સાથે રૂ. ૧૪૦૦૦) વેચાણની કીમતના આપવાને તૈયાર છું, માટે જે તે માગણી કમુલ કરવામાં આવે તો બાહાના તરીકે રૂ. ૧૦૦૦) અનામત આપવાને તેણે પોતાની ખાચસ બતાવી. બીજે દીવસે તે સોલીસીટરોએ વાદીને લખીત ખખર આપી કે તે વીધવાએ તે માગણી કમુલ કરી છે, માટે તમારે તમારા પત્રમાં લખ્યા પ્રમાણે બાહાનાનાં નાણું અનામત આપવાં. આ બીપરથી તેજ તારીખે વાદીએ તે સોલીસીટરોને ત્યાં રૂ. ૧૦૦૦) અનામત મુક્યા અને એક આ નાના સ્ટાંપ બીપર તેમની તેણે પોહાય લીધી. તે પોહાયમાં એવું કેહેવામાં આવ્યું કે વાદીએ જે મીલકત રૂ. ૧૪૦૦૦) માટે ખરીદ કરવાને કમુલ કર્યું છે તે મીલકતને પેટે આ રકમ આપવામાં આવી છે. વાદીની સાથે કરાર પુરો કરી તેને તે મીલકતનો કબજો આપવાને બદલે તે વિ-

ધવાએ તે મીલકત ખીજને વેચાણ આપી. (તા. ૯ માર્ચના રોજની જાહેરખબર, તા. ૨૬ મેના રોજનો વાદીનો કાગળ (આંક. ૪) અને તેમની તા. ૨૭ મે સને ૧૮૭૪ ના રોજની પોહોચ (આંક. ૫) સંપુર્ણ રીતે કુલખેચના ફેસલામાં ખતાવવામાં આવ્યાં છે). વાદીએ પેહેલા ખરીદદાર તરીકે વિશેષ રીતે અમલ કરાવવાનો દાવો તે વિધવા તથા ખીજ ખરીદદારો ઉપર કરી તેમાં પાછળથી કરેલું વેચાણ ૨૬ કરાવવા, તથા વાદીને તે મીલકતનું વેચાણ પ્રતીવાદી લખી આપે, એવી પ્રતીવાદીને ફરજ પાડવાનું માગેલું, તેમાં એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે, ચાર દસ્તાવેજોમાંના ત્રણ દસ્તાવેજો એટલે નંબર ૩, ૪ અને ૫ ના દસ્તાવેજો સને ૧૮૭૭ ના આકટ ૩ ની કલમ ૧૭ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવવા જોઈએ. તેમાં કરાવવામાં આવ્યું કે, (૧) તકરારી કાગળ (આંક. ૩) જેથી વાદીએ તે મીલકત વેચાણ લેવાને માગેલી તે, તથા તે વેચનાર (નંબર. ૧ ની પ્રતીવાદીઅણ) તરફથી તેણીના આટરનીએ માગણી કયુલ કર્યાં (આંક. ૪) નો પત્ર લખેલો, તેનો રજીસ્ટર (સને ૧૮૭૭ ના ૩ ના) આકટની કલમ ૧૭ ની રકમ ૨ માં સમાસ થતો નથી. માટે જો કે તે રજીસ્ટર કરાવવામાં આવેલા નથી, તોપણ વેચાણ કર્યાના પુરાવા તરીકે તે પુરાવમાં દાખલ કરાવવા લાયક છે. વાદીની જે માગણી કયુલ કરવામાં આવેલી તે એવી શરતથી કયુલ કરવામાં આવેલી છે કે, વાદી જો ૩. ૧૦૦૦) બાહાના તરીકે આપે તો તે કયુલ છે, તેથી તે નાણાં આપવામાં ના આવે ત્યાંહાં સુધી તે મીલકત ઉપરનું માલિકપણું કાયદેસર અગર ન્યાયની રૂઝિએ વાદીને મળતું નથી. (૨) બાહાનાના નાણાની પોહોચ ૩. ૧૦૦૦), (આંક. ૫) ની છે તેનો રજીસ્ટર (સને ૧૮૭૭ ના ૩ ના) આકટની કલમ ૧૭ ની રકમ ૩ માં સમાસ થાય છે, કારણ કે તેથી ૩. ૧૦૦૦) કરતાં વધારે કીમતની સ્થાવર મીલકત ઉપર હક સખંધ ઉત્પન્ન કર્યા બાબત એવેજ પોહોચાની અગર વસુલ થયાની કયુલત થાય છે; અને તે રજીસ્ટર કરાવવામાં આવેલી નથી, માટે તે પુરાવમાં દાખલ કરવા લાયક નથી. જો કે તે લખેલી પોહોચ છે, તોપણ પુરાવ (સને ૧૮૭૨ ના ૧ લા) આકટની કલમ ૯૧ મી. પ્રમાણે તે વસુલ શાખેત કરવાને મુખજુઆનીનો પુરાવ દાખલ થઈ શકે છે. (૩) રજીસ્ટર (સને ૧૮૭૭ ના આ. ૩ ના) આકટની કલમ ૧૭ ની રકમ ત્રીજીમાં તમામ અગર થોડો એવેજ આપવામાં આવ્યો હોય, તેનો સમાસ થાય છે (૪) સવાલ એવો રહે છે કે નંબર. ૩ અને ૪ ના પત્રો જે પક્ષકારોની વચમાં લખાયા છે, તેથી જો કે તે કરાર સંપુર્ણ રીતે બાહાનાનાં નાણાં અનામત આપી ખીજ કાંઈએજ વિનાનો થાય છે, તોપણ (સને ૧૮૭૧ ના ૮ મા) રજીસ્ટર આકટની કલમ ૧૭ પ્રમાણેના તે દસ્તાવેજો છે, એમ ગણી શકાય કિંવા નહીં. (૫) ત્રીજા સખસની સાથે કપટ કરી જે સખસ અમુક દસ્તાવેજ કરી આપવામાં, તે કયુલ કરવામાં અને તે રજીસ્ટર કરાવવામાં આવેલો હોય, તે દસ્તાવેજની રૂઝિએ દાવો કરે અને તે દસ્તાવેજ કરી આપનાર સાથે તે મળી ગયેલો હોય તો, રજીસ્ટર આકટ (સને ૧૮૭૧ ના આકટ ૮ મા) ની કલમ ૪૮ નો શાયદો મળવાનો તેનો હક નથી. માટે એકાદા પક્ષકારનો મીલકત ઉપર જાજખી રીતે પ્રથમ હક હોય અને તે હકની ખબર ખરી રીતે હોય, તેમ છતાં તે પ્રથમ હકવાળાની સાથે કપટ કરી તે હક બાબતનો દસ્તાવેજ રજીસ્ટર કરાવેલો હોય, તેથી તે પ્રથમ હકવાળાનો પ્રથમ હક જતો નથી. (૬) જે દસ્તાવેજ કાયદેસર નથી અગર કપટ ભરેલો છે, તે રજીસ્ટર કરાવવામાં આવ્યો હોય તેથી કાંઈએ

ળવાન થતો નથી. (૭) રજીસ્ટર આકટ (સને ૧૮૭૧ ના આકટ ૮ મા) ની કલમ ૪૮ મીમાં મુખ્યગુપ્તાનીના કરારની સાથે કબજો હોય તેના લાભમાં જે અપવાદ ઠરાવવામાં આવ્યો છે, તેનું કારણ એ છે કે જે પક્ષકાર પાછળના રજીસ્ટર કરાવેલા ખત ઉપર આધાર રાખતો હોય તેને સદરહુ કબજાના કારણથી અગર જે તે યોગ્ય રીતે હુશીયાર રહ્યો હોત તો, તે મીલકત ઉપર ખીજાનો પ્રથમ હક્ક છે, એમ તેને ખબર થઈ શકે. સખ-ખ જે કામમાં પ્રથમનો મુખ્યગુપ્તાનીનો કરાર હોય, પણ કબજો તે સાથે ના હોય, પણ તેની બે ખરી રીતે ખબર હોય તો, કાયદા કરનારનો હેતુ સંપૂર્ણ રીતે પાર પડે છે. વા-મન રામચંદ્ર વિ. ઘોંડીયા કોશ્વાર (મુ. હા. રી. વા. ૪ પાનું ૧૨૬).

તેજ પ્રતાપસીંગ વિ. ચાંપા કાળીકુંઅર અમાર પરતાસીંગની વિધવા (મ. લા. રી. ૧૨ ક. પાનું ૯૬) ના કામમાં મી. જસ્ટીસ વીલસનસાહેબે નીચેની મતલબનો ફેસલો આપ્યો છે.

વાદીઅણુ એક હિંદુ વિધવા છે, તેણીએ પોતાના ધણીની વારસ તરીકે પોતાના ધણીની મીલકત લેવા દાવો કર્યો છે. તે મરનારનો ફક્ત પ્રતિવાદી એક જ ભાઈ છે. આ બેઉ ભાઈઓ એક વખત મીતાક્ષરા પ્રમાણે મળ્યારા હિંદુ કુટુંબના અંગભૂતો હતા, તેમાં કોઈ અંદેશો નથી. બંને તે મરનારના મરણની વખતે તે ભાઈઓ જુદા હોય તો, તે મરનારની વારસ તેની વિધવા છે, માટે તેણીનો તે મીલકત લેવાનો હક્ક થાય છે. બંને તે તારીખે તે બેઉ ભાઈઓ મળ્યારે હોય તો, તે વિધવાનો વારસ તરીકે તે મીલકત લેવાનો હક્ક નથી, પણ તમામ મીલકત પ્રતિવાદીને મળે છે. સખખ નિર્ણય કરવાનો ફક્ત સવાલ એવો હતો કે વાદીઅણુના ધણીના મરણની તારીખે બેઉ ભાઈઓ મળ્યારે હતા કે જુદા થએલા હતા. ૧૨૮૭ ના કારતક માસની શીરઆત જે સન ૧૮૭૯ ના નવંબર માસના મધ્યભાગની વખતને મળતી આવે છે, ત્યાં સુધી બેઉ ભાઈઓ મળ્યારે હતા, તેમાં કોઈ પણ અંદેશો નથી. પરંતુ ત્યાર પછી તરતજ એટલે તા. ૧૮ ફેબ્રુવારી સન ૧૮૮૦ ના રોજ તે બેઉ ભાઈઓ એક દસ્તાવેજ કર્યો છે તે એવી રીતનો છે કે “૧૨૮૭ ના ક-સલી શાલના કારતક માસની ત્રીજ સુધી આપણે મળ્યારે અને અવિભક્ત અને એકઠા હતા. પરંતુ સદરહુ કારતક માસની ચોથથી આપણે ખાવા પીવામાં (અને તમામ વાતે) જુદા થયા છીએ, અને આપણી પાસે કુટુંબી સામાન તથા જંગમ મીલકત એટલે ત્રાં-ખા પીતળનાં વાસણ તથા સોના રૂપાની ચીજો અને ઉનનાં કપડાં વિગરે છે તથા છટા મા-ટીનાં બાંધેલાં મકાનો છે, તે આપણે માહસી પ્રગણામાં મોજે તાલેખપોરના રહેવાશી અને તેના ભાગના માલેક કીશ્નબલ્લભ ઓઝા છે, તેની મારફતે આપણી વચ્ચે વેહેચી લીધાં છે, અને આપણું ઘર તથા કુલવાડી જે બારણા આગળ હતી તે તથા તે ઘરની તથા “શીલખાના”ની પછવાડે જમીન હતી તે ચાલતી શાલના પોસમાસની ૩૦ મીના રોજ આપણા સગા કાકા બાબુ સુરજ પ્રકાશસીંગની મારફતે વેહેચી લીધું છે.” આ ઉપરથી તેઓ એમ કહેવા લાગ્યા હતા કે અમુક તારીખે અમે જુદા થયા હતા. પછી તેઓ એમ કહેતા કે મળ્યારી મીલકતમાંનો કુટલોક ભાગ અમે વેહેચેલો છે, અને ત્યાર પછી જે મીલકત હજુ વેહેચવાની બાકી રહેલી તે મીલકતની તેઓ વ્યવસ્થા કરતા હતા. પછી ક-હું છે કે “જ્યાં સુધી અમે સહીયો કરનારાઓ પંચ નીમીએ નહી ત્યાં સુધી સદરહુ વેહે-અણુ અને ફારકતીઓ કરવી અશક્ય છે.” પછી તેઓએ બાબુ સુરજ પ્રકાશસીંગ, બાબુ

રઘુપંશ નારાયણસીંગ અને કીશ્નબલબ ઓઝાને પંચ નીમ્યા છે, તેમાં એવું લખ્યું છે “અને એ-
 વુ લખત કરી કહીએ છીએ કે સરદાર પંચોએ અમારા દાવા સંબંધી અમારી હકીકત લેવી
 અને માલ મીલકતની યાદ તપાસી શુદ્ધ અંતઃકર્ણ તથા પ્રમાણિકપણાથી તે બાબતને નીકાલ
 કરી સરખે ભાગે નીમે નીમ તે મીલકત વેહેચીને તેનો ઠરાવ કરવો. સદરહુ ઠરાવ અને ફેંસલા
 બાબત અમૈ તથા અમારા વારસોને કાંઈ વાંધો છયાને તકરાર નથી, તેમ અમે અને
 અમારા વારસો કાંઈ વાંધો અને તકરાર કરીશું નહી.” તે દસ્તાવેજ ત્યાર પછી થોડાક દી-
 વશે એટલે તા. ૨૦ ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૮૦ ના રોજ રજીસ્ટર કરાવવામાં આવેલો છે. તે
 દસ્તાવેજ થતા પહેલાં થોડીકજ મુદત ઉપર તા. ૭ નવેમ્બરના રોજ એટલે તે દસ્તાવે-
 જમાં જે તારીખે તે ભાષ્યો જુદા થયા લખ્યું છે એ તે પછી ઘણી પાછળથી એક બીજો
 દસ્તાવેજ મુખ્યત્વારનામાનો મોટો ભાઈ પ્રતીવાદી છે, તેણે પોતાના દીકરાને લખી આ-
 પ્યો છે. આ હમેશાંની રીતી પ્રમાણેનું કલમુખ્યત્વારનામું હતું. અને તેમાં પ્રતીવાદીએ
 પોતેજ કહેલું છે કે મેં પ્રથમ જે મુખ્યત્વારનામું મારા ન્હાંનો ભાઈ કે જે વાદીચણનો ઘણી
 થાય તેને લખી આપ્યું હતું, તેને ઠેકાણે છે. હવે આ લખાણ છે તે જુદાપણા અને વેહેચ-
 ણના વિચારને અનુસરતું છે. જો તે દસ્તાવેજને એકલાજ હોત તો, પક્ષકારોએ પોતાનું દીલ
 જુદા થવાને કરેલું હતું, અને તેની મીલકતનો તે ભાગ વેહેચાઈ ગયેલો છે, અને તે પો-
 ત પોતાના કબજામાં છે, અને બાકીની મીલકત વેહેચી લેવાનો ઇરાદો રાખવામાં આવ્યો છે,
 એમ બીલકુલ ખુદલું થાય છે. માટે તે પ્રમાણે તે વાદીચણના લાભમાં નિશ્ચેકાર્ક થાય. પણ
 તે વિરુદ્ધ શું છે? તે રદ કરવાને એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે તે દસ્તાવેજ થયા પછી
 થોડીક મુદતમાં તે દસ્તાવેજમાં બતાવેલા તેમના કાકા સુરજ પ્રકાશસીંગ પોતાનું ઘર જે
 આ બેઠ ભાઈયોના ઘરથી સુમારે ૨૦ કોસ દુર છે, ત્યાંથી તે બેઠ ભાઈયોના ઘર આગળ
 આવ્યા, અને તેમની વચમાં કળયો થયાનું તે કાકાએ સાંભળ્યું અને તે કાકાને કાંઈ વેહે-
 ચણની વાત કહેવામાં આવી નહી હતી, પણ સદરહુ મુખ્યત્વારનામાની બાબતથી ન્હાના-
 ભાઈને ગુસ્સો લાગેલો તે કહેવામાં આવ્યું હતું. તે કાકો કહે છે કે તે બેઠ ભાઈયોની વચ-
 માંના કળયાનો નીકાલ કરી તે મુખ્યત્વારનામું છોડી દેવામાં આવ્યું, અને ન્હાનાભાઈને
 આપવામાં આવ્યું. તેથી કળયો સમાઈ ગયો, અને આગળની માફક તેઓ મીત્રાચારી
 ઉપર આવ્યા. આ પ્રમાણે તેને તેઓએ પોતાના ભરસાનો ગણેલો, તેમ છતાં તેમણે તેને
 આ ફારકતી બાબત બીલકુલ કહેલું નથી. બીજો સાક્ષી જે બોલાવવામાં આવ્યો છે તે
 કીશ્નબલબ ઓઝા છે. તેણે કહ્યું છે કે મેં કોઈ દીવશ તેવી જાતના દસ્તાવેજનું સાંભળ્યું
 નથી, તેમ વેહેચણનો કોઈ વખતે વિચાર કર્યા બાબત પણ મેં સાંભળ્યું નથી, અને મ-
 ને કોઈ દીવશ પંચાત કરવાનું પણ કહ્યું નથી, અને મેં પંચ તરીકે કોઈ દીવશ કાંઈ કામ
 કર્યું નથી. અમારી નજરમાં આવે છે કે નીચેની ડ્રાઈના જડને આ પુરાવ નામજુર
 કરવાને સંતોષકાર્ક કારણો બતાવ્યાં છે. તેની સાથે પ્રતીવાદીની પોતાની સાહેદી છે તે ઘણી
 બાબતોમાં અસંતોષકાર્ક છે. બીજી બાજુ તરફ કેટલોક મુખ્યજુબાનીનો પુરાવ છે, તે વ-
 ખતે ઘણો કીમતી નથી. પરંતુ અમુક પુરાવ બીન તકરારી છે તે એ છે, કે આ ફારકતી-
 નો દસ્તાવેજ કયા પછી કેટલીક મુદતે અને તે ભાષ્યો પોતાની વચમાંના કળયો પતાવી

પાછા એકઠા મળ્યારે રેહેવા લાગ્યાની જે મુદત કહેલી છે તે પછી લાંબી મુદતે આ ભાષ્યોએ વેહેંચણ કરાવવાને ખરેખરા ઇલાજ લીધા હતા. અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે જુલાઈ સન ૧૮૮૦ માં પ્રતિવાદી પોતેજ મહોટા ભાઈ છે, તેણે મોઝે આઝીદપુરમાં પોતાના હિસ્સા આખત રેવન્યુ હિસાબમાં પોતાનું નામ જુદુ દાખલ કરાવવાને અરજ કરી હતી, તે અરજ વધારે અગત્યની છે, કારણ કે તે અરજ ઉપરથીજ અમારા નેવામાં આવે છે કે તે એક ભાઈઓના મળ્યારા ભાગની આકીના ચાદઆની ભાગમાંથી બેઆની વેહેંચણ કરવામાં આવેલી હતી અને તેમાં તેણે જે માંગેલું હતું તે એકઆનીના હિસ્સા આખત માંગેલું હતું, એવા કારણથી કે મારા પોતાના સહિરસેદારોની સાથે રહી રેવન્યુ ધ્યાને મેહેસુલ ભરવાની મુશકેલી પડે છે, અને સહ હિસ્સેદારો મેહેસુલ ભરવામાં કસુર કરે તો, તે મીલકત વેચાવવામાં આવે તેવી તે મીલકત આખત ધારતી રહે છે. ન્હાનાભાઈએ પણ તે વેહેંચણનો અમલ કરાવવાને ખરી રીતે ઇલાજ કરેલો હતો, કારણ કે તા. ૬ જાન્યુઆરી સન ૧૮૮૧ ના રોજ તેણે મોજ સાગુની વીગરેમાં પોતાનો સોળઆનીમાં બેઆની ભાગ હતો તે, અને આકીની ચાદ આનીમાંથી બેઆની ભાગ તેના ભાઈ તેજ પ્રતાપસીંગનો છે, તેની વેહેંચણ કરાવવાને અરજ કરેલી હતી. ન્હાનાભાઈના મરણ પછી આ પ્રેસીડીંગ ફરીથી જોદામાં આવ્યું. અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે તા. ૨૧ અગષ્ટ સન ૧૮૮૨ ના રોજ તે કામ બંધ રાખવાને પ્રતિવાદીએ અરજ કરેલી હતી. તેથી તે પ્રમાણે હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો. સમગ્ર અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે તે એક ભાઈઓએ કળ્યો પતાવ્યો કેહેવામાં આવ્યો છે, ત્યાર પછી લાંબી મુદતે અને એક ભાઈએ તો મરનારના મરણ સુધી વેહેંચણ કરાવવાને ખરી રીતે ઇલાજ કરેલો હતો. માટે એક બાબુ તરફ ઘણુંજ અસંતોષપાક પુરાવ છે તેના વિરુદ્ધ બીજી બાબુ તરફ સંતોષપાક અને ખરેખરાત ઘણા પુસ્કળ પુરાવ છે. સમગ્ર આ ઉપરથી એમ નીકળે છે કે આ દસ્તાવેજ વેહેંચણનો દસ્તાવેજ છે, અને પક્ષકારોએ તે કોઈ દીવસ છોડેલો નથી, અને તે વેહેંચણનો અમલ કરાવવાને તેઓ ઇલાજ કરે ગયા છે. માટે જે હકીકત અમારી નજરમાં તદન સાચી લાગે છે તે હકીકતના આધારથી નીચેની કોર્ટે ઠરાવ કરેલો છે. પરંતુ અમારી રૂબરૂ કાયદાના સવાલની તકરાર કરવામાં આવી છે. અને એવું કેહેવામાં આવ્યું છે કે આવી જાતના વેહેંચણ અને જુદાપણાના કરારનો અમલ કરી ખરી રીતે વેહેંચણ કરવામાં આવી ના હોય અને હિસ્સેદારોના પોત પોતાના કબજા અને ભોગવટમાં પોતાનો હિસ્સો આવેલો ના હોય તો, તે કરારનો અમલ થઈ શકતો નથી. અમારી નજરમાં આવે છે કે કાયદા પ્રમાણે તે તકરાર મળ્યુત નથી. આ આખતમાં જે ઠરાવેલી અમે બંધાએક્ષા છીએ તે પ્રખ્યાત ઠરાવ અપોવીયર વિ. રામાસુબ્બા અધ્યક્ષના કામનો છે. તેમાં એવો નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યો છે કે “હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે અવિભક્ત હિંદુ કુટુંબના ખરેખરા વિચાર મુજબ તે કુટુંબનો કોઈ પણ અંગભુત એમ કહી શકતો નથી કે અમુક અંગભુતનો મળ્યારી અવિભક્ત મીલકતમાં અમુક નક્કી ભાગ છે. અવિભક્ત કુટુંબનો કોઈ પણ અંગભુત ભાડુ લેવાની જગોએ જઈ કલેક્ટર અગર તે ભાડાના “રીસીવ્હર” પાસેથી પોતાનો અમુક હિસ્સો લેવાને દાવો રાખી શક-

તો નથી. અવિભક્ત મીલકતની ઉપજ અવિભક્ત કુટુંબના નિયમ પ્રમાણે મજબૂરી પેટી અગર કાચળીમાં લાવી રાખવી જોઈએ, અને પછી તે કુટુંબના અંગભૂતોને ભોગવવાની જે રીતી હોય તે પ્રમાણે તેની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. પરંતુ અવિભક્ત કુટુંબના અંગભૂતો પોતાની મેળે જ્યારે એમ કમ્બલ કરે કે અમુક મીલકત હવે પછી અમુક હિસ્સેદારના પોત પોતાના માલેકપણની ગણશે, ત્યારે તે કમ્બલતવાળી મીલકતના મજબૂરા ભોગવટાનું અવિભક્ત માલેકપણું જતું રહે છે. સખ્ય તે મીલકતમાં દરેક અંગભૂતનો અમુક નક્કી કરેલો હિસ્સો છે, માટે જો કે તે મીલકત ખરી રીતે જુદા કરી વેહેંચવામાં આવી ના હોય, તોપણ તે જુદા લેઈ જુદા ભોગવવાનો દાવો કરી શકે છે.” તેજ કોર્ટમાં પાછળના બે મુકદ્દમાઓમાં તેજ બાબતનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. એક તો જ્ઞેય નારાયણગીરી વિ. ગીરીશચંદ્ર માર્ઠીનો મુકદ્દમો છે. તે મુકદ્દમો કરારની ર્થએ નહીં હતો, પણ એક હુકમનામાની ર્થએ હતો, તેમાં એવો નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યો છે કે “નામદારસાહેબોની નગરમાં આવે છે કે જે હુકમનામું વાંચવામાં આવ્યું તેનો હેતુ શી-ખપ્રસાદગીરીને વડાબિવાની મીલકતમાંથી જુદો હિસ્સો આપવાનો છે. તેના શબ્દો પ્રમાણે સ્થાવર મીલકતમાંથી આઠ આનાનો કબજો મળવા દાવો કરેલો, તે કબજો અપાવેલો છે. વળી તેથી તે બ્યારથી પોતાના પીત્રાર્થ ભાષના ઘરમાં ભેગો રહેતો હતો, તે ઘર છોડ્યું. ત્યારથી એટલે જુદા થયા કેહેવામાં આવ્યું છે તે તારીખથી તેને દરમિયાન ઉપજ અપાવી છે. આ પ્રમાણે છે તો નામદારસાહેબોના અભિપ્રાયમાં આવે છે કે આ દાવાના શબ્દ પ્રમાણે તે વહેંચણુનો દાવો નથી, તોપણ તે હુકમનામાથી ગમે તે રીતે પણ વેહેંચણુ કરવામાં આવી છે, કારણ કે તેથી આપોવીયર વિ. રામાસુબા આયનના કામમાં બતાવેલા નિયમ પ્રમાણે મજબૂરી મીલકત રહેતી નથી, એવો અસર થાય છે. તે પણ પછીનો મુકદ્દમો ચીદમખરમ ચેતીયાર વિ. ગૌરી નાચીઅરના કામમાં તેજ કોર્ટે વેહેંચણુના જેવા હુકમનામાની વ્યવસ્થા કરતાં કહેલું છે કે “આ કારણોથી નામદારસાહેબોના અભિપ્રાયમાં આવે છે કે જેમ ભાઈઓ પ્રથમ જુદા થએલા ના હોય અને તેમની વચમાં મીલકત નીમો નીમ વેહેંચી લેવામાં આવે અને પછી જુદા થાય તેવું હકનું હુકમનામું હોય, તે પ્રમાણેનો તા. ૨૪ અગષ્ટ સન ૧૮૭૧ ના રેજનો ઠરાવ છે. જો આ પ્રમાણે હોય તો, જો કે મીલકતની વેહેંચણુ ખરી રીતે સંપૂર્ણ થએલી ના હોય, તોપણ તે કામનો આપોવીયર વિ. રામાસુબા આયનના કામના ઠરાવમાં સમાસ થાય છે. આ આધારે ઉપરથી અમને એમ કાયમ થએલું જણાય છે કે જુદા થવાનો અને વેહેંચણુનો કરાર અગર જુદા થયાનું તથા વેહેંચણુનું હુકમનામું હક સખંધ હાલ જુદો કરી વેહેંચણુ કરવાનું હોય તો, પછી તે કરાર અગર હુકમનામાના ખરી રીતે ખુટ વિગરે નક્કી કરી જુદો કબજો ભોગવટો લેવાનું કામ તે કરાર અગર હુકમનામાનો અમલ કરતાં સુધી બંધ રાખવામાં આવ્યું હોય, તોપણ તે વખતથીજ પક્ષકારો જુદા થયા એ પ્રમાણે તે કરારનો અગર હુકમનામાનો અમલ થાય છે. હવે આ કામમાં જે કરાર છે તેના અર્થ બાબત અમને કાંઈ આનાકાની લાગતી નથી. તે કરાર આગળ જુદાપણું થયા બાબતનો છે, એટલે કે તે દસ્તાવેજ થયો તે વખતે જે જુદાપણું કરવામાં આવેલું તે અને તે દસ્તા-

વેળ વખતે હક્કની વેહેચણુ કરવામાં આવેલી અને બાકીની જે મીલકત વેહેચવામાં આવેલી નહીં તે બાબત ઠરાવ કરવામાં આવેલો, તે બાબતનો છે. કેટલાક આધારો બીજા બાબતુ તરફથી બતાવવામાં આવ્યા છે. પેહેલાંના કેસની તારીખ બેતાં શીવદયાળ * તેવારી વિ. જહુનાથ તેવારીનો કેસ છે, તેમાં જસ્ટીસ દ્વારકાંનાથ મીત્તરે ફેસલો આપેલો છે. તેમાં અને આ કામમાં અમે જે વિચાર કરીએ છીએ તેમાં કાંઈ વિરૂદ્ધપણું અમારા જોવામાં આવતું નથી. તે ફેસલામાં જે બાબતની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, તે દીકરાઓની વયમાં અગર દીકરાના દીકરાઓની વયમાં વેહેચણુ થાય ત્યારે મા અગર વડીઆધનો જે હક્ક છે, તે બાબતની છે. આવા કામમાં મા અગર વડીઆધનો જ્યાં સુધી દીકરા અગર તેમના દીકરા મળ્યાં હોય ત્યાં સુધી કાંઈ હક્ક થયેલો નથી હતો, અને ફેસલો છે તે ઉપરથી અમે સમજીએ છીએ તે પ્રમાણે તેથી એટલું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે મા અગર વડીઆધનો જે વેહેચણુથી હક્ક મળે છે તે હક્ક પૂર્ણ કરવાને તે વેહેચણુ પુરી કરી નાંખવી જોઈએ, કે જેથી ફક્ત વેહેચણુનું હુકમનામું અગર ફક્ત કરાર થાય એટલુંજ નહીં, પણ હુકમનામું અગર કરાર અમલમાં આવેલો જોઈએ. બીજો ઠરાવ બાબાજી પરશરામ વિ. કાશીઆધના કામનો છે. તે કામમાં વેહેચણુનું હુકમનામું કરવામાં આવેલું હતું, પણ તેનો અમલ કરવામાં આવેલો નહીં હતો. તેથી વિદ્વાન જડજેએ ઠરાવું કે હાલ જુદાપણું થયેલું નથી, પરંતુ તેવો ઠરાવ તે હુકમનામાનો અર્થ કરી તેઓએ કરેલો છે. તે હુકમનામાનો ધરાદો હાલ જુદાપણું કરવાનો નથી, પણ જ્યારે વેહેચણુનો અમલ થાય ત્યારે પરીણામે જુદાપણું થાય એમ તેણે માનેલું છે. માટે તે વિદ્વાન જડજેએ તે કામમાં વિચાર કરેલો છે, તે વિચાર અમે આ કામમાં કરીએ છીએ, તેથી વિરૂદ્ધ નથી. એક વધારાનો આધાર અબ્દીકાદત્ત વિ. સુખમાનીકુંવરના કામનો બતાવવામાં આવ્યો છે. તે કામમાં પ્રતીવાદીઓએ જુદાપણું બતાવેલું હતું. સખજી ટરનર જસ્ટીસે જે કહેલું છે તે એ છે કે “વેહેચણુ થયેલી છે એવી પુક્ત રીતની હકીકત પ્રતીવાદીઓએ બતાવવાની છે, પરંતુ ૧૮૫૪ માં માનેશરરામ અને ધનેશરરામની વયમાં તકરાર હતી, અને તેઓની પાસે તે વખતે જે મીલકત હતી તેમાં તેઓનો જે હક્ક હતો, તે નક્કી કરવામાં આવેલો અને તેઓના મરણ પછી તેમના દીકરાઓના નામે તેજ પ્રમાણે તે મીલકત દાખલ થઈ, તે શિવાય ખરી રીતે ભરસો રાખવા લાયક કાંઈ પણ પુરાવ નથી. ઘણી અગત્યની હકીકત કે હિસ્સા નક્કી થયા પ્રમાણે નફાનો જુદો જુદો ભાગવટો થયેલો છે, એવું બતાવવાને નક્કી કાંઈ પણ નથી. હિસ્સા નક્કી થઈને રેવન્યું દફતરમાં કેટલીક મીલકત ઉપરના હક્ક જુદા જુદા દાખલ થયેલા છે, તેજ ફક્ત તે હક્ક સંબંધ જુદો છે, એમ શાએમ કરવાને અગત્યનો પુરાવ છે. એવું બતાવવું જોઈએ કે ભાગીયાઓનો ધરાદો પોતાનો હક્ક સંબંધ જુદો જુદો કરવાનો હતો, અને તે ઈરાદાનો અમલ કર્યો છે, એમ બતાવવું જોઈએ.” ફક્ત આ શબ્દોજ એકલા વિચારમાં લેઈએ તો, એમ સમજવામાં આવી શકે કે જુદા થવાને જે વેહેચણુનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હોય તે વેહેચણુનો પ્રથમ અમલ કરવાની જરૂર છે. જો આ પ્રમાણે હોય તો, પ્રીવીકૉંસીલના જે ફેસલાથી અમે બંધાયેલા છીએ તે ફેસલાને તે શબ્દો ભાગ્યેજ અનુસરતા હોય, એમ અમને જણાય છે. તે કામમાં કંમનશીબને લીધે રીપોર્ટમાં એમ કહેલું નથી કે જે કરારની વ્યવસ્થા કોર્ટને કરવાની

હતી તે કેવા પ્રકારનો કરાર હતો. માટે અમારે એમ ધારણું જોઈએ કે તે એવા પ્રકારનો કરાર હતો કે જેથી સ્પષ્ટ રીતે અને વગર ચુકે હાલ જુદા થવાને ઠરાવવામાં આવેલું નહીં હતું. સમગ્ર અમારી નજરમાં આવે છે કે કાયદાની આપતમાં તેમજ હકીકતની આપતમાં નીચેની કોર્ટનો ઠરાવ છે તે બરાબર છે. માટે આ અપીલ ખર્ચ સાથે કાઢાડી નાંખવી જોઈએ.

કલમ ૧૧ મી.

કરાર કરવાને કો-

ણ લાયક છે.

પોતે જે કાયદાને તાબે છે તે કાયદા મુજબ જે સમ-
સ લાયક ઊંમરે પોતાંચેલા હોય તેવા, તથા જેની સાવધ જુ-
દ્ધિ હોય તેવા, તથા પોતે જે કાયદાને તાબે છે તે કાયદા
મુજબ જેને કરાર કરવાની અશક્તતા ન હોય તેવા, સર્વે
સખસો કરાર કરવાને લાયક છે.

ટીકા.

આ કલમ ઇંગ્લેન્ડ લાને અનુસરીને કરી છે, તેના શબ્દો પ્રમાણે દરેક સખસ પોતાના ધર્મશાસ્ત્રમાં બતાવેલી પાકી વયની હદ પ્રમાણે જ્યારે પાકીવયનો થાય, ત્યારે કરાર કરવાને લાયક થયોકેહેવાય. પરંતુ સગીરતાને માટે જ્યારથી સન ૧૮૭૫ નો આકટ ૯ મો થયેલો છે, ત્યારથી હિંદુસ્થાનમાં જે રહેવાસીઓ થયેલા છે તેમની તે આકટમાં ઠરાવેલા નિયમ પ્રમાણે પાકીવય ૨૧ વર્ષની સમજવાની છે. માટે તે નિયમ પ્રમાણે જ્યારે પાકીવય થાય ત્યારે તે પાકી વયવાળો સખસ કરાર કરવાને લાયક થાય છે. તે આકટમાં સારાંશમાં એવો નિયમ છે કે એકાદો સખસ પૂર્ણ ૧૮ વર્ષની વયનો થાય ત્યાં સુધી તે ન્હાની વયનો છે. પરંતુ ન્હાની વયની તે હદમાંથી જે સખસોના કોર્ટથી વાલી નીમવામાં આવેલા હોય, અગર “કોર્ટ આફ વાર્ડસ”ના હવાલામાં જે સખસો હોય તે સખસો બાતલ છે. તેવા વાલીપણાવાળા કીંવા કોર્ટ આફ વાર્ડસના હવાલા. નીચેના સખસો જ્યારે પૂર્ણ ૨૧ વર્ષના થાય છે, ત્યારે તે પાકીવયના ગણવામાં આવે છે, એવું સદરહુ આકટમાંજ ઠરાવવામાં આવ્યું છે. પરંતુ તે આકટના ઠરાવોથી લગ્નની આપતમાં કાંઈ કામ કરવાનો કરાર ઓછી ઉમરનો કરી શકે છે, જેમકે ૧૪ વર્ષની ઉમરના મરદને ૧૨ વર્ષની સ્ત્રી લગ્નના કરાર કરવાને લાયક છે. (ક. વી. રી. વા. ૨ પાતું ૨૬) પેહેરામણી ધ્યાને મેહેર અગર પલ્લાની આપતમાં કાંઈ કરવાને, છેડા છૂટકો કરવાને અને દત્તવિધાન સખધી કાંઈ કરવાને પણ હરકત નથી, અને તેમજ મહારાણીસાહેબની હિંદુસ્થાનની કોઈ પણ વર્ગની પ્રજાના ધર્મ કિંવા ધર્મ સંબંધી ક્રિયા અગર રીવાજને હરકત થતી નથી, અને તેમજ તે આકટ અમલમાં આવતા પેહેલાં, એટલેતા. ૨ જુન સન ૧૮૭૫ ના પેહેલાં તે વખતના નિયમ પ્રમાણે જે કોઈ પાકી ઉમરના થયેલા હોય તેને કાંઈ હરકત થતી નથી. માટે હિંદુસ્થાનની પ્રજાની મુખ્ય કોમો છે, તેમાં તેમના ધર્મશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે કેટલી ઉમરે પાકી વય થાય તે અહીંમાં બતાવ્યું હોય તો, કેટલુંક સુગમ થાય. માટે અહીંમાં બતાવવામાં આવે છે.

હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે ન્હાની વય પંદરમું વર્ષ પુર થાય ત્યાં સુધી ગણાય છે. મુસલમાની શરેહ પ્રમાણે પાકી વયનાં સીન્હ માલુમ પડે ત્યાં સુધી ન્હાની વય ગણવામાં આવે છે. પણ જો તેવાં સીન્હ માલુમ પડતાં ના હોય તો, છોકરાની ન્હાની વય ૧૮ મું વર્ષ પુર

થાય ત્યાં સુધી અને છોકરીની ૧૭ મું વર્ષ પૂર થાય ત્યાં સુધી ગણવામાં આવે છે. પણ કેટલાક આધારો એવા છે કે છોકરો અગર છોકરીનું ૫૬૨મું વર્ષ પૂર થાય ત્યાં સુધી ન્હાનીવય ગણવામાં આવે છે. ઇંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે ૨૧ મે વર્ષે પાકી વય ગણાય છે.

ન્હાની વયની અંદર કરેલા કરાર રદ બાતલ છે. પરંતુ કોઈ ન્હાની વ્યતો એટલી ભાગીદારીમાં ભાગીયો થાય તો તે બાબતમાં આ કાયદાની કલમ ૨૪૭ અને ૨૪૮ માં વિશેષ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. કલમ ૨૪૮ માં પ્રમાણે ન્હાનીવયમાં કોઈ સખસ ભાગીદાર થયો હોય, અને તે પાકીવયનો થયા પછી ચોખ્ખું મુદતમાં પોતે ભાગીયો નથી એવી નોટીસ આપે નહીં તો, પછી તે ભાગીદાર તરીકે જવાબદાર છે. તેમજ મીલકત ખીજાને આપવા સખંધી (ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી) આકટ છે તેની કલમ ૧૨૭ મીમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે જેને મીલકત બક્ષીસ આપવામાં આવે તે કરાર કરવાને લાયક ના હોય, અને બક્ષીસ આપેલી મીલકત અત્યુક કરાર સાથેના બોજની હોય, અને તેમ છતાં તે કબ્જા કરે અને તે કરાર કરવાને લાયક થયા પછી તે બોજની વાત જણાવતાં તે મીલકત રાખે તો, તે બોજને તેના ઉપર બધનકાર્ક છે. આ અપવાદો શિવાય ન્હાની વયમાં પ્રેક્ષાં કૃત્યો મંજૂર રાખવામાં આવે, તોપણ તે અમર રાગરનાં છે. જુને આ આકટની કલમ ૭૦ માં લાગુ થાય તે પ્રમાણેની હકીકત હોય અને વચન આપવામાં આવે તો, તે વચન આ આકટની કલમ ૨૫ ની રકમ ૨૭ પ્રમાણે અવેજ વિના પણ બળવાન થાય છે. માટે આગળનું વચન મંજૂર રાખવામાં આવે તો, તે નવા વચન તરીકે પુરાવ થતો નથી.

મુસલમાની શરેહ પ્રમાણે સુની જાતના મુસલમાનમાં લગ્નના કરાર સગીરે કરેલા તે બુલીગતનાં ચીન્હ પ્રગટ થયા પછી તુરત રદ કરાવવાની કોસીસ કરવામાં ના આવે તો, તે કાયમ રહે છે, અને જે વિરુદ્ધ શાબેત ન થાય તો ૯ વર્ષની છોકરી થઈ કે તેને તે ચીન્હ થયાં છે, એમ સમજવામાં આવે છે. ને શીઆ મુસલમાનોમાં એવો નિયમ છે કે મ્હોટી ઉમરના થઈ બચપણમાં થએલું લગ્ન કબ્જા રાખે તોજ, એ લગ્નનો કરાર કાયમ ગણાય છે. કોઈ છોકરાઓનું લગ્ન તેની સગીર ઉમરમાં તેના માપાપ શિવાય ખીજાએ કર્યું હશે તો, તે છોકરું લાયક બિમરનું થયા પછી રદ કરાવી શકે છે, પણ મા આપનું કરાવેલું હોય તો. તે રદ કરાવી શકતો નથી.

ઈંગ્લેન્ડ કાયદા પ્રમાણે પરણેલી ઓરત કરાર કરવાને અયોગ્ય ગણાય છે, તોપણ તેના ધણીના એજન્ટ તરીકે કરાર કરવાને તેણીને સત્તા છે. ધણીની સમતી કે ગર્ભિત અખત્યાર વગર તેની ઓરતે કરેલા કરાર ધણીને બધનકારક નથી. અખત્યાર બે રીતનો માન્ય થાય છે, (૧) તો તે ધણીના એકઠી રહેલી હોય ત્યારે ધરનું કામકાજ ચલાવવાને સાફ તેને સત્તા હોય છે, તેથી તેવા વખતે કરેલા કરાર અને (૨) ધણી તેણીનું અત્રવચ્ચ પુર પાડતો ના હોય તેવી જરૂરને માટે કારાર કરવાની તેણીને સત્તા છે. પરણેલી ઓરતે ધણીના અખત્યાર ઉપરાંત કાંઈ કરાર કરેલા હોય, ને તે પાછળથી ધણીએ મંજૂર રાખ્યા હોય તો તેને સાફ પણ ધણી જવાબદાર છે. કુવારી ઓરતે પરણતા પેહેલાં કાંઈ કરાર કરેલા હોય તેમાં તેના ધણીને સામેલ કરવો જોઈએ. (૧) પરણેલી ઓરતની મી-

લક્ષ્મી બાબત હિંદુસ્તાનનો ૧૮૭૪ નો ૩ નો આકટ છે તથા સન ૧૮૬૫ ની શાલનો ઇન્ડિયન સક્સેશન આકટ. તથા છેડા છુટકાને માટે સન ૧૮૬૪ નો ૪ થો આકટ છે. (૨) હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે પરણેલી ઓરતને પોતાની ખાસ મીલકત શિવાય ખીજ બાબતમાં કરાર કરવાને અથોગ્ય ગણેલી છે, પણ જ્યારે તેની કમાઈ ઉપર ધણીના ગુજરાનનો આધાર હોય તેવી ઓરતોના કરેલા કરાર મંજૂર ગણાય છે, તેમજ ધણી ગેરહાજર હોય અથવા શરીર કે મનની નબળાઈથી પોતાના કુટુંબનું ગુજરાન ચલાવવા અશક્ત હોય, તે વખતમાં તેની ઓરતે કુટુંબના પોષણ સાર કાંઈ કરાર કરવા હોય, તે મંજૂર ગણાય છે.

આ દેશમાં યુરોપીયનોની બાબતોમાં આકટોમાં બે ઠરાવો છે. હિંદુસ્થાનના વારસાના આકટની કલમ ૪ માં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે પુરૂષ અગર સ્ત્રી પરણેલાં હોય નહીં અને જે કરી શકે તે પુરૂષ અગર સ્ત્રી પરણવાથી તે કરવાને ના લાયક થતાં નથી. પરંતુ આ ઠરાવના અમલની બાબતમાં જે સખસો પરણેલા હોય તેમાંનું એકાદ હિંદુસ્થાનમાં ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યની અંદર રહેવાથી થએલું હોય, તેમની બાબતમાં મર્યાદા રાખવામાં આવી છે. માટે જે સખસો હિંદુસ્થાનના રહેવાથી હોય પણ કોઈ ખીજ જગોએ જઈ રહ્યા હોય તેમના લગ્નોને કાંઈ હરકત થતી નથી. સન ૧૮૭૪ નો ૩ નો (પરણેલી સ્ત્રીની મીલકત સંબંધીનો) આકટ છે તેમાં એવો ઠરાવ છે કે જે સ્ત્રી પરણેલી હોય તે સ્ત્રી અગર તેણીનો ધણી તેમના લગ્નની વખતે હિંદુ, મુસલમાની, ખ્રીષ્ટ, શીખ અગર જૈનધર્મને માનતો ના હોય, તેમનામાં તે પરણેલી સ્ત્રીનો મુસારો અગર આમદાની તેની જુદી મીલકત છે. માટે તે સંબંધી તે સ્ત્રી દાવો કરી શકે છે, એટલુંજ નહીં પણ તે મીલકત વિષે અગર તેના આધારથી જે કરજ કાઢાડવામાં આવેલું હોય તે, તે મીલકતમાંથી વસુલ થવું જોઈએ.

જે સખસ નહાની ઉમરનો, બ્રમીસ્ટ મનનો નથી અથવા નીશાના કારણથી અથવા પરણેલી ઓરત અથવા રાજના દુશ્મન અથવા બારવડીઆ તરીકે નુકાયક થએલો ન હોય, એવા માણસો કરાર કરવા લાયક છે. હિંદુશાસ્ત્રમાં પણ દિવાનાપણું, સગીરતા, દગો, ભુલ, જુલમ વિગેરે કારણો ઉપરથી કરારોને રદ બાતલ ગણેલા છે. કોલમ્બુક ડાયજેસ્ટ વા. ૨ પાનું ૧૦૩.

દિવાનાની બાબતમાં તેની સાથે કરેલા કરાર વિષે ઇંગ્લેન્ડ લા પ્રમાણે કાંઈ સ્થીર નિયમ નથી, પણ ચીટીઆન કંટ્રાક્ટ પાને. ૧૩૩ મે હાલના ફ્રેંસલાને અનુસરીને લખ્યું છે કે બાબક અને દિવાનો આ બંને એકસરખા ગણવા જોઈએ, અને જરૂરી બાબતમાં ફક્ત તેવો કરાર કરવાને શક્તિવાન છે, પણ કોઈ આદ્ય એકએકરે ઠરાવ્યું છે કે દિવાનાની હાલત સામા પક્ષકારને ખબર ના હોય અને તેના દિવાનાપણુનો કાંઈ લાભ લીધો ના હોય અથવા દિવાનો થતો પેહેલાં ઠરાવ કરેલો હોય, અને તેનોજ માત્ર કરાર થાય તો, તે કરાર રદ બાતલ ગણતો નથી.

કાયદા પ્રમાણે પુખ્ત નીશામાં એવેલો માણસ પોતે શું કામ કરે છે તે સમજી શકતો ના હોય, તેવા વખતમાં તેના છાટકાપણુનો લાભ લેઈ કાંઈ કરાર કરાવ્યો હોય તો, તેવા કરાર રદ ગણ્યા છે. પરંતુ નીશામાં કરેલા કરાર નીશો ઉતરી પછી તે માણસે કબુલ રાખ્યા હોય તો, તે કરાર નીશાના વખતમાં થએલો છે તેટલાજ કારણ ઉપરથી તે રદ ગણાશે નહીં.

પક્ષી વિરૂદ્ધ મહાદેવ પ્રસાદ, (ઈ. લા. રી. ૩ અ. પાનું. ૧૨૨) ના કેસમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, ધણીજ જરૂરની અને નહીં ચાલે તેવી હકીકતો ન હોય તો, ધણીની મીલકત ઉપર સ્ત્રી પૈસા લેઈ શકે નહીં.

વળી નથુભાઈ બાઈલાલ વિરૂદ્ધ જવેર રાયજી, (ઈ. લા. રી. ૧ મું પાનું. ૧૨૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોઈ હિંદુ સ્ત્રી એવી સ્થિતિમાં કરાર કરે કે જેથી કરીને તેનો ધણી જવાબદાર થઈ શકે નહીં, પણ તેમાં તે પોતેજ જવાબદાર થાય, અને તે પણ તેની પાસે જેટલું સ્ત્રીધન હોય તેટલે દરજ્જે સુધી થાય.

બંધાઅલી વિ. બનપતસીંગ, (ઈ. લા. રી. ૪ અ. પાનું. ૩૫૨) ના કેસમાં એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે કોર્ટને હકુમત નથી, તેવી કોર્ટના હકુમનામાની રીતએ સ્ત્રીને કેદ કરી હોય તો, તે ધણી સખતાઈ ફેરેવાય.

પાકાવય બાબતનો (સન ૧૮૭૫નો ૯ મો) આકટ છે, અને તેની કલમ ૨ ૫૬૮ કરાર કરવાને લાયકાઈ સંબંધી છે, અને તેની મર્યાદા કરાર આકટની કલમ ૧૧ મીથી રાખવામાં આવી છે, અને તે દાવો કરવાની લાયકાઈ સંબંધી નથી. દાવો કરવાની લાયકાઈ બાબતનો સવાલ તો ફક્ત કામ ચલાવવાની રીતી બાબતનો છે, માટે તે વિષે તો દીવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાના બાબ ૩૧ મા પ્રમાણે ચાલવાનું છે. પી. ઉચાર્ડ ઉમા વિ. કેરથીરા પોકીલ મમદ (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૩ પાનું. ૨૪૮)

કલમ ૧૨ મી.

કરાર કરવાને જે સખસ કરાર કરતી વખત તે કરાર સમજવાને, સાવધ બુદ્ધિનો કો તથા પોતાના નફા નુકશાન ઉપર તે કરારથી શું પરિણામ ને સમજવો. થશે એ વિશે કોઈ સમજદાર માણસ માફક નીર્ણય કરવાને શકત છે તે સખસ કરાર કરવાના કારણસર સાવધ બુદ્ધિનો છે એમ સમજવું.

જે સખસ ધણુંકરીને હુમેશાં દિવાનો રહેતો હોય પણ કોઈ કોઈ સમયે સાવધ બુદ્ધિનો થતો હોય, તે સખસ સાવધ બુદ્ધિમાં હોય તે વખતે કરાર કરી શકે છે.

જે સખસ ધણુંકરીને હુમેશાં સાવધ બુદ્ધિમાં હોય, પણ કોઈ કોઈ સમયે દિવાનો થતો હોય, તે સખસ દિવાનો હોય તે વખતે કરાર કરી શકતો નથી.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ). દિવાનાના દવાખાનામાં રાખેલો એક દિવાનો આંતરે આંતરે સાવધ બુદ્ધિનો હોય છે. એ દિવાનો સાવધ બુદ્ધિમાં હોય તે વખતે કરાર કરી શકે છે.

(બ). એક સાવધ બુદ્ધિનો માણસ તાવ આવ્યાને લીધે બેભાન થયો છે અથવા દારૂ પીધને એટલો છાકટો થયો છે કે તે કરારની શરતો સમજી શકતો નથી, કિંવા તે કરારથી પોતાના નફા નુકશાન ઉપર શું પરિણામ

થશે એ બાબત સમજદાર માણસ માફક તે નિર્ણય કરી શકતો નથી; એ માણસ સદરહુ બેલાની અથવા કેફ રહે ત્યાં મુધી કોઈ કરાર કરી શકતો નથી.

ટીકા.

આ કલમમાં એવા શબ્દો છે કે “પોતાના નફા નુકશાન ઉપર તે કરારથી શું પરિણામ થશે એ વિષે કોઈ સમજદાર માણસ માફક નિર્ણય કરવો”, તેથી એમ નીકળે છે કે તે સાવધ બુદ્ધિનો થવાને કરારના ફક્ત ઠરાવો સમજે તેના કરતાં કાંઈક વધારે સમજનો હોવો જોઈએ. કરાર કરનાર પક્ષકારને તે કરારથી શો નફા નુકશાન થવાનું તે સમજ્યાની અને તેનો નિર્ણય કરવાની તેનામાં લાયકાઈ હોવી જોઈએ.

ઈંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે કોઈ સખસે એકાદા ગાંડા માણસની સાથે તેને ડાહ્યો સમજી મીલકત વેચાણુ આપવા અગર લેવાનો કરાર કર્યો હોય તો, જેઓ તેને સાવધ બુદ્ધિનો છે, એમ સમજી તેની સાથે વ્યવહાર કરે, તેમની વિરૂદ્ધ તે કરાર રદ થતો નથી. જો પણ તેવો કરાર થએલો તે ઈકવીટીકોર્ટ બીજા પક્ષકારને તેના ગાંડાપણાની ખબર ના હોવાથી ગાંડા માણસ સાથે રદ કરતા નથી, તોપણુ તે કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરવાને પણ ઠરાવ કરતા નથી. આ આકટ પ્રમાણે આ બેદ, ઉપર લક્ષમાં રાખવામાં આવ્યો નથી, માટે બ્યારે કરાર કરવામાં આવે ત્યારે કરાર કરનાર સખસના મનની સ્થિતિ જોવાની છે. માટે જો કરાર કરનાર સખસની નાલાયકાઈ માલુમ પડે તો, તે કરાર રદ થાય છે. સખસ જોને તે કરારના આધારથી નાણાં અગર અવેજ મળેલો હોય તે આ આકટની કલમ ૬૫ મી પ્રમાણે તે નાણાં અગર અવેજ અગર તેનો બદલો પાછો આપવાને બંધાયેલો છે.

હાલ વિ. વારનના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રથમ તો દરેક સખસના મનની સ્થિતિ ચોક્કસ છે, એવું અનુમાન થાય છે, પણ સામાન્ય રીતે દિવાનાપણું શામેલ થાય તો, વખતે વખતે તે દિવાનો સાવધ બુદ્ધિમાં આવે છે, તે શામેલ કરવાનો બોજો તેવું કેહેનાર પક્ષકારના ઉપર છે. માટે તેવું કેહેનાર પક્ષકારે તે દિવાનો જે તોશની ચીન્હો કરતો, તે કરતો બંધ થયો છે એટલુંજ નહીં, પણ તેના મનની સ્થિતિ પાછી એવી ચોક્કસ થએલી છે કે તે જે કરતો તે પૂર્ણ રીતે સમજવાને લાયક હતો, એવું શામેલ કરવું જોઈએ. આ કલમ એવી રીતે ઘડવામાં આવી છે કે જેથી કરાર કરનાર પક્ષકાર તે કરતી વખતે નીશામાં હોય તો, તેનો પણ તેમાં સમાસ થાય છે, એમ આ કલમ નીચેના ૬૬ ક્ષાંતથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પરંતુ દિવાના અગર ત્રીશાખોર માણસને અગર જે તેને તેની જરૂરીયાત વસ્તુઓ પુરી પાડવાને બંધાયેલો હોય તેને તે આપવામાં આવી હોય તો, તે વિશેનો કરાર બળવાન છે, એમ આ આકટની કલમ ૬૮ મીમાં સાફ ઠરાવેલું છે.

કલમ ૧૩ મી.

“સમતિ એ—
ટલે શું.

એ કિંવા વધારે સખસો કાંઈ એકજ વાતનો એક સરખો અર્થ સમજીને તેમ કબુલ હોય તો, તે વાતમાં તેઓની સંમતિ છે એમ સમજવું.

ટીકા.

કોલશ્રુકસાહેબે પોતાની કરાર ઉપરની ટીકામાં કહેલું છે કે “જે કરાર અગર શરત-થી પક્ષકારો બંધાવવાના હોય, તે પક્ષકારોની આખતમાં જે ઠરાવવામાં અને વચન આપવામાં આવ્યાં હોય, તે સંબંધી અવશ્યે કરીને તે કરારમાં કબુલત હોવી જોઈએ, કારણ બેડ પક્ષકારની તેવી કબુલત ના હોય તો તેના બંધનપણા આખત કાંઈ પણ કરાર થઈ શકતો નથી, તેમ અસ્પરસ અનુસરતા હકકો ગિતપત્ર થતા નથી. કબુલત સ્પષ્ટ અગર ગર્ભિત એવી બે પ્રકારની થાય છે, અગર ૧કત્ અનુમાનીક અથવા ગર્ભિત થાય છે. ચીન્હ ઉપરથી સ્પષ્ટ ખુલી કબુલત થાય છે, જેમકે ચાળા, બોલવું અગર લખવું. ગમે તે ભાષામાં બોલેલા અગર લખેલા કરારના શબ્દો હોય તેની ચીન્હ નહી, પણ તે ભાષા કરાર કરનાર પક્ષકારોએ સમજાવી જોઈએ. ચાળા કરી કબુલત આપવી તે વધારે અપુણું છે, અને તેવી કબુલત હમેશાંની નથી હતી, તોપણ ચાળાના ચીન્હની કબુલત પુખ્ત રીતની પણ થઈ શકે છે. જેમકે કબુલત કરવાને ડોકું હલાવવું. સ્પષ્ટ કબુલત પ્રથમ કરેલી હોય, અગર અસ્પરસ કરવામાં આવી હોય અગર પાછળથી કરવામાં આવી હોય તેને કેહે છે.

કાંઈ કામ કરવામાં ના આવે અને જે સખસ કબુલત આપતો ના હોય, તે કામ કરવામાં આવે નહી, તોપણ તે સદન કરે તેવું હોય તો, તે ગાનત કબુલત છે. માટે તેવી હકીકતમાં તે ચુપ રહે તો, તે માણસે પૂક્ત રીતની કબુલત કરી એવું તેવું ચીન્હ થાય છે. કારણ જો કે, તે કબુલ કરતો નથી તેમ તે ઈનકાર પણ કરતો નથી; પરંતુ તેવી વખતે એવી હકીકત હોતી જોઈએ કે દરેક બાબત મજબુત રીતનું અનુમાન થાય તેવી રીતની મળતી હકીકત આવવી જોઈએ, અને વિરૂદ્ધ અનુમાન થાય તેવી કાંઈ પણ કલ્પનાનું સંભવિતપણું હોવું નહી જોઈએ.

જે કૃત્ય ખુશીથી કરવામાં આવ્યું હોય અગર કરવું છોડી દીધું હોય, તોપણ તેથી કબુલત માલુમ પડે અને નક્કી મંજુરી આપી જણાય એમ પ્રતક્ષ રીતે જણાવું ના હોય, પણ આડી રીતે તેમ કર્યું થતું હોય તો, જે સખસ તે ઉપરથી નક્કી શું સમજવું તે જણાવે હોય તેની કબુલતનું અનુમાન કરવાને કારણ અને છે. એકાદો સખસ અમુક કામ થાય તે વખત હાજર હોય, અને તે શું થાય છે તેથી જણાવે હોય, અને તેમાં તેના પોતાના હક્કથી તે થતું હોય તો, જે તે કરવામાં આવેલું હોય તેમાં તે સખસની કબુલત છે એમ અનુમાન થાય છે. પરંતુ તે વખતે તેને બોલવાને કાંઈ પણ હક્કત કરવામાં આવી હોય તો, તેવું અનુમાન થતું નથી, તેને પોતાના હક્કની માહેતી હોવી જોઈએ, પણ એકાદો માણસ અમુક કામ પોતાની અજ્ઞાનતાથી કરવા દે તો, તેને કાંઈ અસર થઈ શકતો નથી. તેનું ચુપ રહેવું તેની ખુશીથી હોવું જોઈએ, કારણ કે જો કાંઈ ૧૨જ પાડવાથી તેને બોલવાને અગર કાંઈ કરવાને હરકત થએલી હોય તો, તેના ચુપ રહેવાથી અને કાંઈ નહી કરવાથી તેની કબુલતની કલ્પના કરવાને કાંઈ કારણ નથી.

સ્પષ્ટ કબુલતના આધારથી થએલા કરારમાં અનુમત છે, એવું અનુમાન થાય છે. પરંતુ કાંઈક શરત જે બતાવવામાં આવી ના હોય, પરંતુ હકીકત પ્રમાણે સ્વભાવિક રીતે અવશ્ય કરીને તેનો સમાસ થતો હોય તો, તેનો તેવો અસર થાય છે. જેમકે એકાદ સખસને મેડા

ઉપરનો ઓરડો ભાડે આપવામાં આવ્યો હોય તો તે સખસનો દાદરેથી જે રસ્તે થઈ તે ઓરડામાં જવાનું હોય તે રસ્તે થઈ જવા આવવાનો હક્ક તેને ભાડે આપ્યો થાય છે. દરેક કરારમાં વળી ગર્ભિત કમ્બલત હોય છે, માટે એકાદો સખસ પોતાની તરફનો કરાર પુરો કરવાને કસુર કરે અગર ના પાડે તો, તેથી જે તુકશાન થાય તે તેને સોસવું પડે છે. (કોલ બ્રુક્સ ટ્રીટિ આન કંટ્રાક્ટ પાનું ૪૩ થી. ૪૫.)

જેમકે શુદ્ધ વેપારને લાયક શણુના વેચાણુ બાબત વેચનાર સેન્ટીપીટર્સબર્ગનું શણુ વેચવાનું સમજ્યો હતો, અને ખરીદદાર રાઈગાનું શણુ જે જિંચી જાતનું કહેવાય છે તે લેવાનું સમજ્યો હતો. ખરીદદારને શણુની હકીકત કહેવામાં દલાલે ચુક કરી. તે કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે કરાર થયો નહોતો, કેમકે પક્ષકારોની સમતી ખરેખર એકજ જાતના વેચાણુની ચીજ વિશે થઈ નહોતી. (થારનટન વિ. કમ્પરસ્ટોર ટાન્ટન વા. ૫. પાનું ૭૮૬)

એક દલાલની મારફતે વહાણુ ભાડે રાખ્યા બાબતનો દરેક પક્ષકારની સાથે જુદો જુદો કરાર કર્યો હતો, તેનું ભરતીયું દરેક કરારને સરખી રીતે લાગુ થતું હતું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એકજ અર્થ સમજીને કરાર થયો નથી, એટલા માટે ભરતીયા ઉપરથી દાવો થઈ શકતો નથી. (સ્મીડ વિ. ટાઇડન લા. રી. કવીન્સ બેંચ વા. ૯ પાનું ૫૪૬)

વીમાબતમાં જે વહાણુમાં માલ મોકલવામાં આવ્યો હતો તે વહાણુનું નામ ખોટું લખેલું હતું. તેમાં ઠરાવ્યું કે વહાણુનું નામ ગમે તે હોય તે બાબત એકે પક્ષકારને દરકાર નહોતી, કારણ કે જે વહાણુમાં તે માલ ખરેખર ચઢાવેલો તે વહાણુનાં નામ માલનો વીમો ઉતરાવવાનો તેમનો ધરાદો હતો તો, નામની ચુક કાંઈ અગત્યની નથી, અને એટલા માટે ભૂલ છતાં પણ એ કરાર વ્યવહાર ઉપયોગી ઠરાવવામાં આવ્યો. (આઇતાઇડસ વિ. પાસી-શીક ઇન્સુરન્સ કંપની, લા. રી. કવીન્સ બેંચ. વા. ૪ પાનું ૬૭૪).

કોઇ માણસ એક ચીજ ખરીદ કરે, ને જે ચીજ તેને ખરીદ કરવાનો વિચાર હોય તે તેને મળે તો, જે કામમાં તે આવશે એમ ધારીને તે ચીજ તેણે લીધી હોય તે કામને માટે સદરહુ ખરીદ કરેલી ચીજ નફામી માલમ પડે, તેથી તે એમ તકરાર કરી શકતો નથી કે મેં એ ચીજ ખરીદ કરવાની સમતી આપી નથી. (ચાન્ટર વિ. હોપકીન્સ, માનસન એન્ડ વેલ્સપી વા. ૪ પાનું. ૩૯૯)

તા. ૩ માર્ચ સન ૧૮૮૧ ના રોજ ન એ કાનપુરમાં કલકત્તાની ખેહેડી ઉપર ઇંગ્લેન્ડમાં એક ખીલ ફના લાભનું લીધું, અને તે ખીલ ફના એન્જને આપ્યું. પરંતુ તે એન્જ ઇંગ્લેન્ડ સમજતો નહી હતો. ફના તે એન્જ તે ખીલ કેવા પ્રકારનું છે તે નક્કી કર્યા વિના તા. ૧૦ માર્ચ સન ૧૮૮૧ ના રોજ સુધી રાખી મુક્યું. તે તારીખે કલકત્તાની જે ખેહેડી ઉપર તે ખીલ લીધેલું તે નાદાર થઈ. પછી ફ એ તે ખીલ બાબત આપેલાં નાણાં લેવા ન ઉપર દાવો કર્યો. એવા કારણથી કે તેના એન્જે મોતાના ઉપર ખીલ લખાવી લેવાનું કહેલું, અને કલકત્તાની ખેહેડી ઉપર લખાવવાને કહેલું નહી હતું. ન એ તે દાવાના જવાબમાં કહ્યું કે ફના એન્જ તેના પોતાના ઉપરનું ખીલ લખાવી લેવાનું કહેલું નથી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે ખીલની બાબતમાં બેજ પક્ષકારોએ ભૂલ કરેલી છે, તેથી તે ખીલનું વેચાણુ રદ બાતલ છે, એમ ધારીએ તોપણ ફ તે ખીલની રકમ ન પાસેથી

વસુલ કરી શકતો નથી, કારણ કે તેના એજન્ટ આટલી બધી વાર તે બીલ કેવા પ્રકારનું છે તે નક્કી કર્યા વિના રાખી મુક્યું અને દાદ મળવાને અરજ કરવાને કસર કરી તેનો તે તકસીરવાન થએલો છે. નાઈટીંગેલ વિ. શીટજીલા. (ધ. લા. રી. ૪ અ. પાનું. ૩૩૪)

કલમ ૧૪ મી.

“રાજ પ્રસીધી નીચે લખેલી રીતે સંમતિ ઉત્પન્ન થઈ ન હોય, ત્યારે તે આપેલી સંમતિ” સંમતિ રાજ પ્રસીધી આપી એમ સમજવું—એટલે, એટલે શું.

- (૧). પંદરમી કલમમાં બતાવેલાં લક્ષણો મુજબની સખતીથી, અથવા
- [૨]. સોળમી કલમમાં બતાવેલાં લક્ષણો મુજબના ગેરવ્યા-જબી દાખથી, અથવા
- (૩). સત્તરમી કલમમાં બતાવેલાં લક્ષણો મુજબના કપટથી, અથવા
- (૪). અઠારમી કલમમાં બતાવેલાં લક્ષણો મુજબની ગેરસ-મજુતી કર્યાથી, અથવા
- (૫). ચુકથી, પરંતુ કલમ ૨૦ મી ૨૧ મી તથા ૨૨ મીમાંના ઠરાવ કાયમ સમજવા.

ઉપર લખેલી રીતે સંમતિ ઉત્પન્ન થઈ એમ ક્યારે સમજવું કે જ્યારે સદરહુ મુજબની સખતી કિંવા ગેરવ્યાજબી દાખ કિંવા કપટ કિંવા ગેરસ-મજુતી કિંવા ચુક નહોત તો, સંમતિ આપવામાં આવત નહી એવું હોય ત્યારે.

ટીકા.

આ કલમમાં સખતાઈ અગર બીજી બાબતો બતાવી છે, તેમાંનું કાંઈ પણ હોય તો, તેથી કમ્બુલ કરનારની મરજી તદ્દન હતીજ નહી, એમ થતું નથી. તેવી રીતે થએલો વ્યવહાર જો કે દોષ રાખવા લાયક છે તોપણ તે અવશ્યે કરીને રદ બાતલ નથી. બીજી બાજુ તરફ બળાત્કાર અગર કપટ એવી રીતનું હોય છે કે જેથી મરજી હતી એવો વિચાર થાયજ નહી, અને તેથી વ્યવહાર રદ બાતલ થાય. જેમકે કોઈ સખસ ઉપર પ્રત્યક્ષ શ-રીરના બળથી એક દસ્તાવેજ લખી આપવાની ફરજ પાડવામાં આવી હોય, અગર જો તેનું નામ ખોટું બનાવટથી લખેલું હોય તો, તે કરવામાં તેણે કાંઈ ખુશી વાપરી છે એમ થતું નથી, માટે તેથી કાંઈ પણ કાયદેસર વ્યવહાર થયો થતો નથી. જે વ્યવહાર તદ્દન રદ બાતલ છે અને જે રદ કરવા લાયક છે તેની વચ્ચેમાં જે ભેદ છે, તે એ છે કે પેહેલા પ્રકારનો વ્યવહાર બાહ્ય અગર મંજુર રાખી શકાતો નથી, પણ બીજા પ્રકારનો વ્યવહાર બાહ્ય કિંવા મંજુર રાખી શકાય છે (ફોરટર વી. માકીનન. લા. રી. ૪ કામન પ્લીઝ, ૭૦૪).

ફક્ત ગમે તેવી રીતની મજબુત અદેશા બરેલી હકીકતથીજ વ્યવહાર રદ કરવા લાયક હોય, તોપણ પક્ષકાર વિચાર કરીને પાછળથી જે કૃત્ય કરે તેથી તે મંજુર રાખવામાં આવ્યું થાય છે. પછી અસલ ધક્કા કરીને તે રદ કરાવી શકે તેવું હોય તેની ખીંતા

નહીં કાયદા વિરૂદ્ધનો કરાર રદ આતલ છે. કપટથી કરાવેલો કરાર રદ કરવા લાયક છે. પેહેલા પ્રકારનો કરાર કોઇ રીતે બળવાન થતો નથી. પરંતુ બીજા પ્રકારનું બળવાન પણ થઇ શકે છે, તેનો આધાર એ કરારથી જે સખસ ઠગાએલો હોય તેની મરજી ઉપર છે. તે જે જાનુર રાખે તો બળવાન ગણાય. (ડી મોન્ટમોરન્સી વિ. ડેવેરોક્સ, કલાર્ક, એન્ડ શીનલી. પાનું. ૧૮૮)

એક લખેલો દસ્તાવેજ રજીસ્ટર થયેલો હતો, તેમાં અવિભક્ત કુટુંબના પોતાના બે ભાઈઓનો હક્ક પણ કબુલ કરેલો, તેના બદલામાં એક જણે કબુલ કરેલું કે મારો પોતાનો હિસ્સો તમારા શિવાય બીજા કોઈને વેચવો નહીં, અગર ગીરો આપવો નહીં, અને જે તેની વ્યવસ્થા કરવાની મારી મરજી હોય તો, તમારી પાસેથી અમુક રકમ લેઈ તેની વ્યવસ્થા કરૂં. આવો કરાર છતાં તે સખસે પોતાનો હિસ્સો બીજા સખસને ગીરો આપ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે બીજા સખસે તે ગીરો અમલમાં લાવવાને દાવો કરેલો, તેમાં સદરહુ કરાર બળવાન છે, અને તે ગીરોઆપનારના ભાઈઓ વિરૂદ્ધ આપેલું ગીરો બરાબર નથી. લખમીચંદ વિ. તોરીલાલ. (ઈ. લા. રી. ૧ અ. પાનું. ૬૧૮)

કલમ ૧૫ મી.

“સખતી” નાં એકાદા માણસને કાંઈ કબુલાયત કરવાની જરૂર પા-
લક્ષણો. ડવાના ધરાદાથી હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદામાં જે કૃત્ય
કરવાની મનાઇ કરી છે, તેવું કોઇ પણ કૃત્ય કરવું કિંવા કરવા-
ની ધાસ્તી આપવી અથવા ગમે તે કોઇ માણસની હાની થાય એવી રીતે
કોઇ પણ મિલકત કાયદા વિરૂદ્ધ અટકાવીને રાખવી કિંવા અટકાવીને રા-
ખવાની ધાસ્તી આપવી, એને સખતી કેહેવી.

ખુલાસો.—જે ઠેકાણે સખતી કરવામાં આવે તે ઠેકાણે હિંદુસ્તાનનો
ફોજદારી કાયદા અમલમાં છે કિંવા નહીં, એ વાત જરૂરની નથી.

દ્રષ્ટાંત.

અ. મોટા સમુદ્રમાં એક અંગ્રેજી વાંહાણ ઉપર ૬ પાસેથી એવું કૃત્ય કરીને એક કબુલાયત કરાવે છે કે, તે કૃત્ય હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદા પ્રમાણે સાપ્રાધ ધમકી થાય.

પછી કરાર તોડ્યા બાબતનો દાવો અ કલકત્તામાં ૬ ઉપર માંડે છે.

અ એ કરેલું કૃત્ય ઈંગ્લંડના કાયદા પ્રમાણે ગુન્હો થતો નથી, અને તે કૃત્ય કરવું તે વખતે તથા તે ઠેકાણે હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદાની કલમ ૫૦૬ અમલમાં નહોતી, તોપણ અ એ સખતી કરી એમ સમજવું.

ટીકા.

માલ ચોરાઈ જશે અથવા તેને નુકશાન થશે એવી ધાસ્તીથી કાયદા પ્રમાણે જોટલી હિમત વાપરવી જરૂરની છે, તેટલા દરજ્જાની સાધારણ હિમત જેનામાં હોય છે, તેવા કોઇ પણ સખસનું સ્વઅખત્યારપણું જતું નથી. (સ્પીટ વિ. બીલ. આડોલફસ એન્ડ

એલીસ રીપોર્ટ. વા. ૧૧ પાનું. ૯૮૩) જે કતને સકતાઇ કેહેવામાં આવી હોય તે કાયદા વિરુદ્ધ હોવી નોંધએ. કોઇ સખસને કાયદામાં ફરમાવ્યા મુજબ કેદમાં રાખવામાં આવ્યો હોય તે માણસ પાસેથી વાદી તેની સ્થાવર મીલકતનો દસ્તાવેજ અથવા પોતાનું લેહેણ પતાવવાને સાર તથા પ્રતીવાદીના છુટકારાને સાર ખત કરાવી લેઇ શકે છે. (જુસ્તીનીયન્સ ઇન્સ્ટીટ્યુટ. વા. ૨ પાનું. ૪૮૨)

આ કલમ પ્રમાણે જે કૃત્ય અગર ધાસ્તી કરવાની પીનલકોડમાં મનાઇ કરવામાં આવી હોય, પછી તે કોઈ મીલકત સખધી અગર કોઇની જાત સખધી હોય તો, તે સખતાઇ છે, અને કોઈ મીલકત ખોટી રીતે અટકાવવી તે કાયદા પ્રમાણે ઘણુંકરીને ગુન્હો નથી, પણ દિવાની રાહાનું અપકૃત્ય છે, તે પણ એક રીતની સખતાઇ છે, એમ ખુલ્લુ જતાવવામાં આવ્યું છે. રોમન અને ઈંગ્લેન્ડ “લા”માં સાધારણ રીતની દ્રઢતાવાળા માણસને સારા આધારવાળી ધાસ્તી આપવામાં આવેલી ના હોય તો, તેથી કરાર રદ ગણવાને કોઈ કારણ થતું નથી. પરંતુ આ કલમમાં સખતાઇની વાખ્યા બોહોળી કરવામાં આવી છે. આ કલમ પ્રમાણે જખરાઇ અગર ધાસ્તી હરકોઈ સખસની હોઇ શકે છે. પણ રોમન અને ઈંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે જે સખસ કરાર સાથે સખધ રાખતા ના હોય તેવાને જખરાઇ કરવામાં આવે અગર ધાસ્તી આપવામાં આવે તો, તે કરાર રદ કરવાને કોઈ કારણ થતું નથી. સ્મીથ વી. મોનડીય (મીશન એન્ડ વેડસપી. રી. ૪૨૭). પણ એકાદા સખસના કુટુંબને શાંતી અગર આખર વિરુદ્ધ ધાસ્તી આપવામાં આવે તો, તેવી ધાસ્તીનો ફક્ત અપવાદ છે. માટે વીલીયમ વિ. એલી (લા. રી. ૧ હાઉસ અફ લાડસ. ૨૦૦) ના કામમાં જે દરાવ કરવામાં આવ્યો છે, તે એવા કારણથી કે આપની કમુલત તેના દીકરા બીપર બુટો દસ્તાવેજ કર્યા બાબત ફરીયાદ ચલાવવાની ધારતી આપી દરાવવામાં આવી છે. વળી આ કલમ પ્રમાણે જખરાઇ અગર ધાસ્તી હરકોઈ સખસ કરે, તોપણ ચાલી શકે છે. પરંતુ ઈંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે તો જે કરાર કરાવનાર પક્ષકાર હોય તેની અગર તેના એજન્ટની અગર તે પક્ષકારની કમુલત કિંવા માહેતી સાથે કોઈ સખસની કરેલી જખરાઇ અગર ધાસ્તી હોવી નોંધએ. આ બાબતમાં આ આક્ટમાં રોમન “લા”ના નિયમ પ્રમાણે દરાવ કરવામાં આવેલો છે, એટલે જખરાઇ અગર ધાસ્તી કોણે અને કોની સામે કરવામાં આવી તેનો દરકાર રાખવામાં આવ્યો નથી. તોપણ આ નિયમ ઉપરથી એક અપવાદ તો કમુલ કરવામાં આવ્યો જણાય છે. તે અપવાદવાળી હકીકત એવી છે કે એકાદો સખસ ચોરોના કબજામાં આવી પડે અને પછી તે પોતાના બચાવનો યત્ન કરવાને એક રસ્તે જનાર સખસને ઇનામ આપી લલચાવે, તે છે. માટે તેવી હકીકતના કારણથી જો કે વચન જખરાઇ અગર ધાસ્તી વાપરવા બીપરથી મેળવવામાં આવ્યું હોય, તોપણ તે બળવાન છે. કર્નીગહામ સાહેબની દીકાનું પાનું. ૭૦ થી ૭૨.

એક સખસ બીપર અમુક કોર્ટને હુકમનામું કરવાની હકુમત નહીં હતી, તેમ છતાં તે સખસ ઉપર તે કોર્ટે હુકમનામું કર્યું, તેની બળવણીમાં તેને પકડવામાં આવ્યો, તે દરમિયાનમાં તે સખસે પોતાને છુટવાના કારણસર તે હુકમનામાની રકમનું તથા ખતના સ્ટાંપની તથા તૈયાર કરામણી ખર્ચની પુરૂજ રકમનું હુકમનામાવાળાને ખત લખી આપ્યું.

તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ ખત અટકાવ થવાના કારણથી લખી આપવામાં આવ્યું છે, અને તે અવેજ વિના લખી આપવામાં આવ્યું છે, અને ખતના સ્ટાંપ તથા તે તૈયાર કરામણીનું જે જુજ ખર્ચ છે તે આ ખતનો યોગ્ય રીતે જે “અવેજ” શબ્દ કેહેવામાં આવે છે, તે અવેજ શબ્દ નથી, સખબ તે ખત રદ બાતલ છે. બંદાઅલી વિ. બાંસ-પટસીંગ (ઇ. લા. રી. અલ્હાબાદ વા. ૪ પાનું ૩૫૨)

કલમ ૧૬ મી.

“ગેરવ્યાજબી દા. નીચે લખેલે પ્રસંગે દાખ વાપર્યો હોય, તેને ગેરવ્યાજબીનાં લક્ષણો. જખી દાખ સમજવો.

(૧). જે સખસ ઉપર બીજા કોઇ સખસે વિદ્યાસ રાખ્યો હોય, કિંવા જે સખસને બીજા કોઈ સખસ ઉપર કોઈ ખરેખરો કિંવા દેખાઈતો અધિકાર હોય, તે સખસ સદરહુ બીજા સખસ કરતાં પોતાની સ્થિતિ એવી-તો વધારે ફાયદાવાળી કરવા સારૂ તે વિદ્યાસનો અથવા અધિકારનો ઉપયોગ કરે, કે વિદ્યાસ અગર અધિકાર મજકુર તેને ન હોત તો, સદરહુ સ્થિતિ તેને પ્રાપ્ત થાત નહીં તો, તે પ્રસંગે.

[૨]. ઘડપણ કિંવા મંદવાડ, કિંવા મનમાં કિંવા શરીરના દુઃખથી જે સખસનું મન અશક્ત થયું છે તેવા સખસ જોડે એવી કાંઈ વર્તણૂક ચલાવવામાં આવે કે, વર્તણૂક મજકુર થઈ ન હોત તો, જે વાતની સંમતિ પોતે ન બતાવત તે વાતની સંમતિ તે વર્તણૂક ઉપરથી સખસ મજકુર બતાવે તો તે પ્રસંગે; પછી તે વર્તણૂક સખતી થતી ન હોય તો, ચિંતા નહીં.

ટીકા.

આ કલમમાં ગેરવ્યાજબી દાખ છે, તે નિતી સંબંધીમાં છે. માટે કલમ ૧૫ મીમાં “સખતાઈ” શબ્દ શરીર સંબંધી છે, તેથી તે વિરદ્ધ છે.

ગેરવ્યાજબી દાખ, એવા છે કે જ્યાં પક્ષકારો વચેનો સંબંધ તેમાંના એકને માટેલાભ મળે એવી રીતે વાપરવામાં આવ્યો હોય, કે જે લાભ તે સંબંધ ન હોય તો મળત નહીં. બીજા વર્ગના એટલે શરીર સંબંધીના દાખો એવા છે કે જ્યાં ઉપર મુજબનું કામ કરવાને એકાદ પક્ષકારની માનસીક અથવા શરીર સંબંધીની અશક્તાનો ઉપયોગ કરેલો હોય. પેહેલા વર્ગના દાખોમાં આટર્નિ તથા અસીત, ડાક્ટર તથા દરદી, વાલી તથા સગીરના ટ્રસ્ટીઓ તથા જેમની તરફના ટ્રસ્ટીઓ હોય તેમના ધર્મગુરુઓ તથા તેમના ભક્તો વચેના કાર્યોના સમાસ થાય છે, એટલે ખડું જોતાં જ્યાં જ્યાં ખરેખરા અગર દેખીતા અખત્યારથી કાર્યના એક પક્ષકારને બીજા પક્ષકારની ખુશીની પૂર્ણ સ્વતંત્રતા ધીનવી લેઇ તેને શરતો ફરમાવ્યાનું સાચન મળ્યાનું ગણવામાં આવે, તેવાં કાર્યોના સમાસ થાય છે. આવા બધા કામોને પ્રસંગે કોઇ પણ કામમાં કાયદો કપટનું અનુમાન કરે છે, અને જે સખસ ઉપર વિશ્વાસ રાખવામાં આવ્યો હોય તે સખસ ઉપર પોતે શુદ્ધ બુદ્ધિથી આલ્યો છે, એવું શાંખેત કરવાનો બોજો નાંખે છે. (હિંદુસ્તાનના પુસ્તક આકટની કલમ ૧૧૧).

કોઇ “આટનિ” પોતાના અસીલ સાથે કળ્યાવાળી બાબત સખંધી કરાર કરે, ત્યારે તેમાં ગેરવ્યાજખી દાખ વાપરવામાં આવ્યો છે, એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે, માટે ખરીદદાર એમ બતાવવાને બંધાએલો છે કે અમુક કરારના તમામ ઠરાવો વ્યાજખી અને યોજ્ય છે. આર. એ. પુરાંગ વિ. મનીયા હલવાની (૧ એ. લા. રી. પાનું. ૮૫).

લાયન વિ. હોમ (લા. રી. ૬ ઈકવીટી. ૬૫૫)ના કામમાં વાદીયણ એક વધારે ધરડી થએલી વિધવા અનિશ્ચીત પ્રકૃતીની હતી. તે પ્રતીવાદી એમ બતાવતો હતો કે હું હયાત મનુષ્ય અને મરણ પામેલાની વચ્ચેમાં પરલોકના મધ્યસ્થ તરીકે છું. તે પ્રતીવાદીએ તે વાદીયણને એવું માનવાને લલચાવી કે તેણીના મરનાર ધણીની મરણ મને પોતાના દત્તક દીકરા તરીકે ગણવાની હતી. આ પ્રમાણે તથા તેવીજ બીજી હકીકતો કહી પ્રતીવાદીએ વાદીયણને પોતાને ભારે રકમ આપવાના દસ્તાવેજો લખી આપવાને લલચાવી. દાવો કરવાનો હેતુ આ દસ્તાવેજો રદ કરવાનો છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ધીરેથી અક્ષીસથી અગર તે શિવાય કોઈ મધ્યસ્થપણથી આવી રીતે મેળવેલી મીલકત રહેવા દેવાની મનાઇ કરવાને અગર તે અટકાવવાને સ્પષ્ટ કાયદો અને ખુલ્લું કારણ છે, એમાં કોઈ શક નથી.

ગેરવ્યાજખી દાખ કરારના એકાદા પક્ષકારના મનને દુઃખ આપી કરવામાં આવે છે. તે વિશેનો સારો દાખલો વીલીયમ્સ વિ. બેલી (લા. રી. હાઉસ આફ લાર્ડસ. વા. ૧ પાનું. ૨૧૮) ના કામમાં બતાવેલો છે. તે કામમાં દીકરાએ પોતાના આપના નામની જુડી સહી બનાવેલી હતી, અને જુડા બનાવેલા દસ્તાવેજો અમુક સરાંફોને ત્યાંમાં અનામત મુકેલા હતા. તે જુડા દસ્તાવેજ બનાવ્યાની તે સરાંફોને ખબર પડવાથી આપના ઉપર ફરીયાદ ચલાવવાની દેહેસત આપ્યા શિવાય દયાણુ કરી તેના દીકરાના કરજના જામીન આપવાને લલચાવ્યા. હાઉસ ઓફ લાર્ડસમાં લાર્ડ વેસ્ટઅરી સાહેબે કહ્યું છે કે દિવાની રીતની જવાબદારી આપ પોતાને માથે ના રાખે તો, દીકરાના ઉપર ફેજદારી ફરીયાદ આવે, અને તેમાં તે નક્કી ચુલ્હેગાર થશે, એવી માહિતીની સાથે આપે તે દિવાનીરાહની જવાબદારી પોતાને માથે રાખવાને તેને કહેવામાં આવ્યું હોય તો, તે સ્વતંત્ર અને ખુશીથી થએલો એન્ટ છે કિંવા નહીં. આ એક સવાલ છે, તે વિશે તેહ સાહેબે કહ્યું છે કે એકાદા અધોર અપ્રાધીના આપ પાસેથી આવી રીતે હકીકત છતાં તે અપ્રાધીના કરજના જામીન લેવામાં આવે તો, તે લેનાર નિર્ભય નથી, અને નિર્ભય થવો પણ નહીં જોઈએ. બીજાના કરજના જામીન આપવાનો કરાર ગમે તેમ હોય, પણ તે એવેજ વિનાનો કરાર છે, માટે જે સખસ તે કરાર કરે તે સખસની સ્વતંત્ર અને ખુશી ભરેલી એન્ટરીના આધારથી તે કરાર થવો જોઈએ. પરંતુ એટલું ખુલ્લું છે કે તેણે તે પ્રમાણે કરવું જોઈએ, તે ડાહ્યાપણ ભરેલું છે કિંવા નહીં તે વિચારવાની શકતી જે આપને પોતાના દીકરાને દુષ્પદ્મચક સ્થિતિમાં રહેવા દેઈ તે દિવાની રીતે પોતાને માથે જવાબદારી રાખવાની ના કહે અગર તે જવાબદારી પોતાને માથે રાખે, તે આપની પાસેથી બીલકુલ લેઈ લેવામાં આવે છે. માટે આવી રીતના વ્યવહારમાં જે સ્વતંત્રતા અને વિચાર કરવાની શકતી તે વ્યવહાર બળવાન થવાને જરૂર છે, તેવી સ્વતંત્રતા અને વિચાર કરવાની સાથે આપે આવી હકીકત હોય અને દીકરાના કરજનીજામીની આપી છે, એવું થતું નથી, એમ આ કામનો વિચાર કરતાં અમારી નજરમાં આવે છે.

આ આકટ મંજુર કરવામાં આવ્યો તે વખતે કૌંસીલમાં તે બાબત ધણો વાદવિ-
વાદ ચલાવવામાં આવેલો હતો. તેમાં બંગાળના લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર સાહેબના વિચારમાં આવ્યું
છે કે જે સખસો સંસારીક રીતે ઊત્તરતા હોય, અજ્ઞાન હોય અગર અનુભવ વિના-
ના હોય તેઓ જેની સાથે વ્યવહાર કરે તેઓ તેવા સખસનો ફાયદો લે તેવો સંભવ હોય
તો, તેમની બાબતમાં આ ઠરાવ ધણો બસ થતો નથી. તેથી તેજ સાહેબે તે કલમમાં
એક દ્રષ્ટાંત વધારવાનું કહ્યું તે એ કે, તવંગર અને અખત્યારવાળો જમીનદાર પોતાના
ગરીબ અને અજ્ઞાન ખેડુતને એવી રીતે લંલચાવે કે, જેથી જો તે સ્વતંત્ર ખેડુત હોય તો,
અમુક વર્ષો સુધી અમુક નીપજ વાવે તેવી શરત ના કરે તેવી શરત તેના અજ્ઞાન અગર
અનુભવ વિનાના ખેડુત કરે, બીજી બાજુ તરફથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જે વ્યવહાર કો-
ર્ટના વિચારમાં જુલમી આવે તેવા જુલમી વ્યવહાર રદ કરવાને કોર્ટને સોંપવું તે ભયંકર
છે, અને આ કલમથી પુક્ત રીતનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. પછી જે દ્રષ્ટાંત બાબત લેફ્ટ-
ટેનન્ટ ગવર્નર સાહેબે દરખાસ્ત કરી હતી તે છેવટે છોડી દેવામાં આવ્યું, અને આ ક-
લમની સાથે જે બીજાં દ્રષ્ટાંતો જોડવામાં આવ્યાં હતાં તે પણ છોડી દેવાને તે વખતેજ
કૌંસીલે ઠરાવ કર્યો. તોપણ જે દ્રષ્ટાંતો છે તે ઉપરથી કેવા પ્રકારના કામોમાં આ કલમ
પ્રમાણે વ્યવસ્થા થઈ શકે તે માલુમ પડે છે. માટે આધાર સાથે નહીં, તોપણ જે ગેર-
વ્યાજબી દાખથી કરાર રદ કરવા લાયક થાય છે, તે ગેરવ્યાજબી દાદના પ્રકારનો તે
ઉપરથી ખુલાસો થાય છે.

કલમ ૧૭ મી.

‘કપટ’નાં લક્ષણો. કોઈ કરારના કોઈ પક્ષકારને કિંવા તેના મુખત્યારને ફરેબ
દેવાના તથા કરાર મજકુર કરવાને લલચાવવાના ધરાદાથી,
સદરહુ કરારના બીજા પક્ષકારે કરેલાં, અથવા તેણે આંખ
આડા કાન કરવાથી થયેલાં અથવા તેના મુખત્યારે કરેલાં,
નીચે લખેલાં કૃત્યોને કપટ સમજવું, તથા કપટ એ શબ્દમાં
સદરહુ નીચે લખેલાં કૃત્યોનો સમાવેસ થાય છે એમ જાણવું.

- (૧.) એકાદી વાત ખરી નહીં છતાં તે ખરી છે એવું જે માનતો નથી,
તે સખસ તે વાત ખરી છે એ મુજબ સુચવે, એ કૃત્ય.
- (૨.) કંઈ એક વાત કોઈ સખસના જાણ્યામાં કિંવા માન્યામાં હોય,
તે સખસ કાંઈ કૃત્ય કરીને તે વાત છુપાવે, એ કૃત્ય.
- (૩.) વચન પુરું કરવાનો ધરાદો બિલકુલ નહીં છતાં વચન આપવું,
એ કૃત્ય.
- (૪.) ફરેબમાં નાંખે એવું બીજું કાંઈ પણ કૃત્ય.
- (૫.) જે કૃત્ય કરવું કિંવા ન કરવું એ કપટ છે, એમ કાનૂદામાં વિશેષ કરીને
ફરમાવ્યું હોય તે કૃત્ય કરવું કિંવા ન કરવું.

ખુલાસો—કોઈ સખસે કરાર કરવાની ઈચ્છા રાખવી કે ન રાખવી એનો
જે વાત ઉપર આધાર હોવાનો સંભવ હોય, તેવી વાત વિશે માત્ર મુગા

એથી રહેવું એ કપટ થતું નથી; પણ જ્યારે તે કામની હકીકત એવી હોય કે તે ઉપર વિચાર રાખતાં મુશું એસનારે બોલવું જોઈએ એ તેનો ધર્મ છે, ત્યારે કંઈ કાંઈ ન બોલવું એજ બોલ્યા જેવું હોય, ત્યારે માત્ર મુશું એસવું એ પણ કપટ છે, એમ સમજવું.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ.) અ હુરરાજીથી એક ઘોડા વ ને વેચે છે, અને તે ઘોડા એખવાળો છે એવું અ ને માલમ છે. ઘોડા એખવાળો હોવા વિશે અ, વ ને કાંઈ કેહેતો નથી. એમાં અ એ કપટ કર્યું એમ થતું નથી.

(વ.) વ, અ ની છાકરી છે તે હમણાંજ લાયક ઉમરે પાહોંચી છે. હવે એ પક્ષકારોનો સખંધ એવો છે કે, ઘોડા એખવાળો હોય તો તે વ ને કેહેવું એ અ તું કામ છે.

(ક.) વ, અ ને કેહે છે કે “આ ઘોડા એખ વિનાનો છે, એ વાતની તું ના નહીં પાટ તો, તે એખ વિનાનો છે એમ હું સમજીશ;” અ કાંઈજ બોલતો નથી. અ કાંઈ બોલ્યો નહીં એ વાત એ પ્રસંગે બોલ્યા બરાબર છે.

(દ.) અ અને વ વહેપારી છે તેઓ એક કરાર કરે છે. ભાવ ફેરફાર થયા વિશેની ખાનગી ખબર અ ને મળી છે, અને તે એવી છે કે તે ઉપર કરાર કરવાનું કામ અગાડી ચલવાનું કે નહીં એ બાબતની અ ની ઇચ્છાનો આધાર રહ્યો છે. વ ને તે ખબર અ ને કેહેવાની ફરજ નથી.

ટીકા.

આ કલમ પ્રમાણે પ્રથમ એટલું વિચારવાનું છે કે, જે કૃત્યો તેમાં બતાવવામાં આવેલાં છે તેમાંનું કાંઈ પણ બીજાને ઠગવાના ઈરાદાથી. અગર કરાર કરવાને લક્ષ્યાવવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં, ને જે આવ્યું હોય તો, તે કપટ છે. ઇચ્છામાં કાંઈ એવો જવાબ આપવામાં આવે કે ઉપરના બે કૃત્યમાંથી એક કૃત થયેલું છે, અગર ઈકાદી કોર્ટમાં, તે કરાર રદ કરવાનું એક કારણ છે તો, પછી તે બેક શરતો ત્યાં ફક્ત નામની જોઈએ છીએ. જે કામમાં વિશેષ રીતે અમલ કરવાના કરારનો દાવો વિશેષ જવાબ તરીકે હોય અગર છેવટની કલમમાં બતાવ્યા પ્રમાણે પક્ષકારો વચ્ચે સખંધ હોય, તે શિવાય કોઈ કામમાં ઠગવાનો ઇરાદો છોડી દેઈ શકતો નથી, એમ જણાય છે. પરંતુ જે કામમાં તેવો ઇરાદો શાબેત થઈ શકતો નથી અને તે નથી એમ પણ કેહેવામાં આવ્યું હોય, તો પણ વારંવાર ઠગવાનો ઇરાદો છે, એમ ગર્ભિત રીતે “કામન લા” પ્રમાણે થાય છે. માટે એકાદો સખસ જાણતો હોય કે અમુક વચન જે હું આપું છું તે ખોટું છે, તેમ છતાં કાંઈ પણ કપટ ભરેલા હેતુ વિના તેવું વચન આપે તો, કાયદા પ્રમાણે તેનો તેવો ગર્ભિત ઇરાદો છે, એમ થાય છે.

જે સખસ ફરીયાદ કરતો હોય, તેની સાથે સખંધ રાખનાર જે સખસે અમુક બાબત બતાવી અગર કહી છે તે, તે છે, એવું બતાવવાને કાંઈ પણ હેતુ જોઈએ. માટે એક “પ્રાસપેક્ટસ” લોકોમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલું હોય, અને તેમાં લોકોને કેહેલું હોય કે

તેઓએ “શેર” લેવા અને તે ઉપર ભરસો રાખી જેઓ શેર મળવાને અરજ કરી શેર લે, તે સદરહુ “પ્રાસપેક્ટસ” કાઢાડનારને તે “પ્રાસપેક્ટસ”ના મજકુરથી જવાબદાર ઠરાવી શકે છે. પરંતુ જેઓને તે “પ્રાસપેક્ટસ” કાઢાડનાર તરફથી તે શેર મળેલા ના હોય તેમ છતાં અનુરમાંથી તે “પ્રાસપેક્ટસ” ઉપર ભરસો રાખી કાંઈ શેર ખરીદ કરે તો, તે “પ્રાસપેક્ટસ” ઉપર ભરસો રાખી તે ચાલ્યો તેથી તેની આખતમાં જેઓ જવાબદાર હોય તેમને તે “પ્રાસપેક્ટસ” માં ખતાવેલી આખત ખોટી હોય તે વિશે જાણે તેમણે જાન્યે તે તે કરેલું હોય તે પ્રમાણે જવાબદાર ઠરાવવાને તેનો સમ્બંધ થતો નથી. પીક વિ. ગર્ની. (લા. રી. ૬ હાઉસ આર હાઉસ. પાનું ૩૯૦)

ખીજું કે કરાર રદ થવા લાયક કરવાને કપટ ભરેલું કામ કરારના પક્ષકારે કરેલું હોવું જોઈએ, અગર તેણે આંખ આડા કાન રાખી કરવા દીધેલું અગર તેના એજન્ટનું કરેલું હોવું જોઈએ. — માટે જ્યારે આપ દીકરાની વચમાં થયેલી ગોઠવણમાં આપે અને ત્રીજા સખસે તે વ્યવહારમાં કપટ કરેલું હતું અને તે ત્રીજો સખસ તે આપને મદદ કરવામાં હતો. તેમાં એમ વિચારવામાં આવ્યું હતું કે એ કરાર એ વ્યવહારના એક ભાગને સાર તે સારો વ્યવહાર થાય, પછી તે ખીજા ભાગમાં રદ કરવા લાયક હોય તેની ચીંતા નહી. એકાદો પક્ષકાર પોતાને કાયદો થવાને કપટ ભરેલા ધરાદાથી પક્ષકારોની વચે અમુક ગોઠવણ કરાવે તો, તેમાં કાંઈ હરકત થઈ શકે નહી. ધારે કે એકાદો માણસ પોતાને કાયદો મેળવવાના ધરાદાથી આપ દીકરાની વચે અમુક ગોઠવણ કરાવે અને પછી દીકરાની સાથે તે વ્યવહાર અમુક રીતે કરે તેમાં તે માણસનો હેતુ જો કે ઘણોજ અયોગ્ય છે, તોપણ આપ દીકરાની વચમાંની તે ગોઠવણનો ન્યાય તે ગોઠવણના ગુણદોષ ઉપરથી કરવાનો છે. બેલામી વિ. સામીન (શીક્ષીયા. રી. પાનું ૪૩૮). ત્રાહીને અમુક કરારમાં કપટ કર્યું હોય તો, તે અગત્યનું નથી. માટે કોઈ ખીજાને કપટ ભરેલી હકીકત કેહેવાથી એકાદો સખસ એક કંપનીના શેર લે, પણ તે કપટ ભરેલી હકીકત કેહેનારે તે કંપની તરફથી તે કરેલું ના હોય તો, તે કપટના કારણથી તે શેર લેવાને લગ્યાએસો માણસ તે કરાર સદરહુ કપટના કારણથી રદ કરી શકતો નથી. (નીકલ્સ કેરીસ, લા. જરનલ. ચાન્સરી પાનું. ૨૫૭) તેમજ ખીજા તરફ એક કંપનીનું કપટ ભરેલું કેહેલું હોય તેથી કોઈ સખસ કોઈ શેરહોલ્ડર પાસેથી શેર ખરીદ કરે તો, તે કંપનીના કપટના કારણથી તે શેર ખરીદ કરવાના વ્યવહારમાંથી તે છુટો થઈ શકતો નથી. “ડયુરાન્ડી”નો મુકરદમો (લા. જરનલ. ન્સરી. વા. ૨૮ પાનું ૩૭) જુઓ.

એજન્ટના કરેલા કપટની આખતમાં આ આકટની કલમ ૨૩૮ નીચે ખતાવવામાં આવશે. કપટ ભરેલી હકીકત થવાને જે હકીકત ખોટી હોય તે હકીકત કેહેનારના માનવામાં તે ખોટી હોવીજ જોઈએ. માટે જ્યારે તદન ભુલથીજ એકાદો સખસ ખીજાને આડો દોરે તો, તે કાંઈ કપટ નથી. એકાદો સદેસો મોકલવામાં તારની કંપનીએ ભૂલથી જવનો વધારે જ્યો જોઈતો નહી હતો છતાં વાદી પાસે વાંદાણુ ઉપર ચંડાવરાવ્યો, અને અજર મંદુ પડવાથી તેને ભારે નુકશાન થયું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીનો તે કંપની ઉપર દાવો કરવાનો હક નથી, કારણ કે તે કંપનીએ તે સદેસો જુટો છે, એમ જાણ્યા છતાં કાંઈ મોકલ્યો નથી. ડીક્સન વિ. રયુર્સ ટેલીગ્રાફ કંપની (૩ કામન પ્લીસ ડીવીઝન પાનું. ૧)

ધરાદાની બાબતમાં ખોટું સમજાવવું તે કરાર રદ થાય તેવું કપટ નથી. તે પ્રમાણે એક કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે અમુક કારણ કેહેવામાં આવેલું હોય, તે કારણસર પ્રતીવાદીએ સમજાવ્યું હોય કે હું અમુક ધર્મારત વાપરવાનો છું, અને તે ઉપરથી માદીએ તે ધર્મારતનો પટો આપ્યો, પણ પ્રતીવાદીએ તે વાપરવાને કોઈ દીવશ ધરાજી રાખ્યો નથી, અને ખરી રીતે તે વાપરી નથી. ફોટ વિ. હીલ. (૨૩ લા. જરનલ કામન પ્લીસ પા. ૧૮૫). જોપણ ત્રીજી અને ચોથી રકમ છે તે ઉપરથી ધરાદાની સુચના સમજવાને બસ છે, તોપણ જે સપસે આવી સુચના કરી હોય તે પૂરી પાડવાને તે કસુર કરે તો, તેટલાજ કારણથી તેથી સુચનાને કપટ તરીકે ગણવી નહીં જોઈએ. ખરી રીતે ધરાદાની હકીકત છે તે જો કાંઈ પણ હોય તો, તે વચન છે, અને તે આધારથી તે ગણવી જોઈએ. એલડરસન વિ. માડિસન (એક્સચેન્જર ડી. ૨૮૩). વળી કેટલીક હકીકતો જો કે જુદી હોય છે, તોપણ તેના શબ્દે શબ્દનો અર્થ કરવાનો ઈરાદો હોતો નથી, અને તેવો અર્થ કરવામાં આવતો નથી, તેથી તેને લીધે કાંઈ ખોટો અસર થતો નથી, માટે એકાદા “પ્રોસેક્યુટસ” માં અતિસ્થાપતી કરી મ્હોટી મ્હોટી જાહેરખબરો કરવામાં આવી હોય, લીલામ કરનારાએ જે ચીજ વેચવાની હોય તેની ખુબીનાં વખાણ કરી મારે લાપા લખી હોય, તોપણ તેની જુજ તેની જે લાયકાઈ હોય છે તે પ્રમાણે થાય છે, માટે તેથી કોઈ ઠગાતું નથી. (જેનીંગ્સ વિ. બ્રાજિટન, ૨ બીવન્સ રીપોર્ટસ. ૩૯૫). પરંતુ જ્યારે અમુક હકીકતની ખાસ હકીકત કેહેવામાં આવી હોય, જેમકે અમુક જગ્યાએ કાટનાં લાકડાં છે તે સરાસરી અમુક ઉંચાઈનાં છે, અને તે હકીકત જુદી હોય અને તે જુદી છે, એમ કોઈ સપસ જાણતો હોય, અગર તે વિશે કાંઈ પણ જાણતો ના હોય, તેમ છતાં તેણે તે કહી હોય તો, તેથી બેશક કપટ થાય છે. (યૂક વિ. રાકયવેટ, હેસ. રી. વા. ૫ પાનું. ૨૯૮). આ કલમના ઠરાવોમાં કાયદાની બાબતમાં જે ખોટું સમજાવવામાં આવ્યું હોય તેનો સમાવેશ સ્પષ્ટ રીતે થતો નથી. તોપણ ઇચ્છામાં એવો મર્જ્યુત રીતે અભિપ્રાય બતાવવામાં આવ્યો છે કે એકાદા “ડીડ” ના અસર બાબત કપટ ભરેલી રીતે સમજાવવામાં આવ્યું હોય તો, તે “ડીડ”ની રીતે કરેલા દાવામાં જવાબ તરીકે તે ઉપર આધાર રાખી શકાય છે.

ખરી રીતે અમુક બાબત છુપાવવામાં આવે તો, તે ઉપરથી હરકત કરવા લાયક ઠગાઈ થાય છે, એટલે તે થવાને ફક્ત બોલવામાં ના આવે તે વિરુદ્ધ તે બાબત છુપાવવાના વિચારથી પક્ષકારે ખરી રીતે કાંઈ કરેલું હોય તે છે. એકાદા સપસની માહેલીમાં જેટલી અગત્યની હકીકતો હોય તેટલી તમામ ખુલ્લી પાડવાને તે બંધાએલો નથી. પરંતુ તેણે બીજા પક્ષકારથી છુપાવવાને કાંઈ યુક્તી વાપરવી નહીં જોઈએ. માટે એક વાંદાણામાં જે ખામીયો હતો તે ખામીઓની સાથે તે વેચવામાં આવ્યું. પણ તે વેચાણ કરતાં અવલ જે રસ્તે તે વાંદાણું હતું તે રસ્તેથી તે વેચાણ લેનારે લીધું અને તેનું તળીયું તેના જાણવામાં હતું કે મર્જ્યુત નથી, તેમ છતાં તે તપાસી શકાય નહીં તે પ્રમાણે તરતું રાખ્યું, અને પછી એવી જુદી હકીકત કહી કે તે વાંદાણું ગોદીમાંથી કાઢાડ્યું અને તેનું પેટું જેવું સાફ હતું તેવું જ તે સાફ છે, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ એક કપટ છે.

તેમજ એક મહાગનીના લાકડામાં એક બાળુએ ખડખડકું હોય અને તે છુપાવવાને તે બાળુ ફરવવામાં આવે તો, તે ખરી રીતે છુપાવ્યું થાય છે. તેમજ ઘોડાઓની ઉમર છુપાવવાને જુદી જુદી રીતની યુક્તિઓ વાપરવામાં આવી હોય તો, તે ખરી રીતે છુપાવવામાં આવી થાય છે. અમુક મીલકત ખર્ચ જતાં દર વર્ષે નવસો રૂપિયાની આમદાનીની છે એમ ખતાવવામાં આવે, અને તે કાલકરાર થતાની અંદર અમુક દીવાલ દુરસ્ત કરવાની જરૂર છે, એ વાત છુપાવવાનો ઉદ્દેશ ચલાવ્યો, તેથી ખરીદ કરનાર ઉપરતું ખીલ હતું તે રદ કરવામાં આવ્યું. તેમજ એક મકાન વેચનાર તે મકાનની એક દીવાલ ખામી ભરેલી છે, એમ જાણતો હોય, તેમ છતાં તેના ઉપર કેગીલ કરાવી કાગળ ચોંટાડે તો, તે વેચનારે તે બાબત ખરી રીતે છુપાવી થાય છે, માટે ખરીદદારે આપેલી કીમત તે પાછી લેઈ શકે છે. પીક વિ. ગર્ની (લા. રી. ૬ હાઉસ આફ લાર્ડસ પાનું ૩૯૦) ના કામમાં લાર્ડ ચેલમ્સ ફોર્ડના વિચારમાં આવ્યું કે, મરત જાણવામાં એકે કામ નથી કે જેમાં એકાદો સખસ અગત્યની હકીકત જાણતો હોય, તે કહેવાને ફક્ત નિતિસર બંધાએલો હોય, પણ કાયદેસર બંધાએલો ના હોય, તેમ છતાં તેણે તે હકીકત છુપાવી તેટલાજ કારણથી કાયદા પ્રમાણે તેના ઉપર દાવો ચાલ્યો હોય. જ્યારે હકીકત એવી હોય કે વધારેમાં વધારે અને તેટલું ધ્યાન આપ્યા છતાં તે હકીકત માલુમ પડી શકે તેવું ના હોય તો, ફક્ત સુપરેટેવાના કારણથી તે કપટ ભરેલું છે, એમ ગણવું જોઈએ કિંવા નહીં એ શક ભરેલું છે. આવા કામમાં યુક્તિનો કાંઈ પ્રસંગ નથી, અને એકાદો વેચનાર જે ખામીની બાબત જાણતો હોય તોપણ તે બાહ્ય પાડતો નથી, પછી તે એમ પણ જાણતો હોય કે તે ખરીદદારને માલુમ પડી શકે તેવું નથી તો, તે સખસ જેમ એકાદો સખસ તે ખામી માલુમ પડી શકે તેથી તે છુપાવવાને કાંઈક યુક્તિ વાપરે તેના સરખો છે. લાર્ડ સેન્ટ લીયોનાઈસસાહેબે કહેલું છે તેમાં 'ભેદ' છે. જેમકે એકાદી મૂખ્ય દીવાલમાં ચીજ પડ્યો હોય તે ઉપર છાવરાવીને તે ખામીની સાથે વેચે, એમ જાણીને કે જે હું ખતાવતો નથી તે નાશવંત છે, એમ ખરીદદારને માલુમ પડી શકે તેવું નથી, તેમાં અને જે માણસ એમ જાણતો હોય કે આ પ્રમાણે ખામી છુપાવવાથી તેની ખબર પડ્યા વિના તે તમામ ખામીઓની સાથે તે વેચે તો, જેટલો ભેદ છે તેટલો ભેદ છે. દરેક કામમાં ખરીદદાર ઠગાય છે.

ધ્રુવેશ "લા" પ્રમાણે એકાદી જમીન વેચનારે તે જમીન ઉપરના તમામ અગત્યના હક્કોથી માહીત કરવો જોઈએ. માટે તેવી હકીકત જાણ્યા છતાં તે છુપાવે તો, પછી તે ખરીદદારનો ખચાવ થાય છે. વેચનારની તરફથી ધ્યાન આપું જન્ય અગર અંદેશો દુર થાય તેવો કીંચીત યત્ન કરવામાં આવે તો, નિરપ્રાપ્ત રીતે જે સુખ રહેવામાં આવે છે તે પછી ખરી રીતે છુપાવ્યું થાય છે. પણ ખરીદદાર તે છુપાવવાને કસુર કરે તો, તે ખામી છુપાવવી તે અગત્યની નથી, કારણ કે તેથી કાંઈ કરાર કરવાને લલચાવવામાં આવ્યું, એમ થતું નથી. ખરીદદારને જે વસ્તુ ખરીદ કરવાની હોય તે તપાસવાને કસુર કરે તો, પછી તે વસ્તુમાં જે ખામી હોય તે છુપાવવાની બાબત અગત્યની નથી, કારણકે તેથી કરાર કરવાને લલચાવવામાં આવ્યું થતું નથી. હોસેફાલ વિ. થોમ્સ (૩૧ લા. જરનલ એકચેકર. ૩૨૨) ના કામમાં તાદી પાસેથી પ્રતિવાદીએ એક ખંધુક ખરીદ કરેલી તેથી તે

બદલ આપેલી હુડી ઉપરથી દાવો કરવામાં આવેલો હતો, તેમાં પ્રતીવાદીએ તકરાર કરી કે વાદીએ મને છેતર્યો છે. તે બહુક વાદીએ પ્રતીવાદીના હુકમથી કરેલી, અને પ્રતીવાદીએ તે તપાસ્યા વિના સ્વીકારી છે. પછી તે વાપરતાં ખામી માલુમ પડી. તેમાં ઠગવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીની તકરાર ચાલી શકતી નથી, કારણ કે તે બહુક દેવરાવવામાં વાદીએ પ્રતીવાદી ઉપર કાંઈ ચુકતી વાપી નથી, તેમ જે વાત ખરી નથી એમ જે પક્ષકાર બળુતો હતો તે તેણે ખરી છે, એવ કાંઈ કહેલું નથી. તેમ ખરી વાત દબાવવામાં આવી નથી.

આ કલમની ૪ થી રકમ જેમ તે કલમની બીજી રકમો ન્યૂયોર્ક સીવીલકોડ પાનું ૭૫૭ માંથી પસંદ કરવામાં આવી છે, તેમ તે પણ તેમાંથીજ પસંદ કરવામાં આવી છે. આ કલમની પાંચમી રકમ “ટવીન્સ” ના મુકરદમામાં લાર્ટ કોક્સાણે જે નિયમ દાખલ કરેલો છે, તે નિયમના આધારથીજ કરવામાં આવી છે. (૨૦ કોક પાર્ટ. ૩ પાનું ૨૧૨). કેમકે કપટ અને ઠગાઇ આ વખતમાં આગળના વખત કરતાં વધારે થાય છે. માટે તે કામમાં તમામ કોર્ટે ઠરાવેલું છે કે કપટ વિરુદ્ધના નમામ સ્ટાટ્યુટનો અર્થ કપટ બંધ થાય તેવા કામમાં ભરેલી રીતે ઉદારતાથી કરવો જોઈએ.

એક પક્ષકાર સુપ રહે તેથી કરાર કરવાને બીજા પક્ષકારની ખુશીને અસર થતો હોય, તોપણ તે સુપ રહેવાથી કપટ થતું નથી. જેમ વેચાણમાં પક્ષકારોએ તપાસ કરી સાવધ રહેવાનું છે તેમજ બીજા કરારોમાં પણ છે. માટે તેવી શરતથી જે પક્ષકારો કરાર કરવાને ચાહતા ના હોય, તેમણે આ ઠરાવ કરી પોતાનો અચાવ કરવો જોઈએ. આ સામાન્ય નિયમના ખુલાસામાં બે અપવાદો ઠરાવવામાં આવ્યા છે. પહેલો અપવાદ એવો છે કે જે પક્ષકાર સુપ રહેતો હોય તેની બોલવાની દુરજ હોય, અને બીજો એ છે કે તેના સુપ રહેવાથી તે બોલ્યા સરખું થતું હોય. પહેલો અપવાદ ખુલાસામાં બોલોણી રીતે બતવવામાં આવ્યો છે, તેથી એમ જણાય છે કે કલમ ૧૬મીમાં જે વર્ગના કરારોનો સમાસ થાય છે, તેના કરતાં વધારે વર્ગના કરારોનો તેમાં સમાસ કરવાનો ધરાદો રાખવામાં આવ્યો છે. બોલવાની દુરજ અમુક વ્યવહારમાં જે રીવાજ હોય તેથી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. માટે અમુક માલ વેચવામાં જ્યારે એવું કેહેવાનો હમેશાં રીવાજ હોય કે તે માલને દરીયાથી નુકશાન થએલું છે, તેમ છતાં તે હકીકત દબાવી રાખવામાં આવે તો, તે કપટ ભરેલું છે. જોન્સ વિ. બ્રાઉન. (૪ ટાન્ટસ. રી. પાનું ૮૪૭)

પણ જ્યારે હકીકત એવી હોય કે અમુક ખાખતની માહેતી એકજ પક્ષકારને હોય તો, તેખાખત ખાહાર પાડવાને તે બંધાએલો છે, અને તે વખતે “કાવીએટ એમટાર” (ખરીદદારે સાવધ રહેવું જોઈએ) નો નિયમ ઉપર બતાવેલો છે, તે લાગુ થતો નથી. માટે જ્યારે એકાદો દેણદાર પોતાના લેણેદાર સાથે પોતાના દેવાનો તોડ જોડ કરે, અને તે દેણદારના બળુવામાં પોતાની મીલકતની કીમત બેરખર ના હોય, પણ તે સાચી રીતે કેહે નહીં તો, તેવા કામમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે લેણેદાર તે તોડજોડનો ઠરાવ રદ કરી પોતાનું તમામ લેણેદાર વસુલ કરી શકે છે. વાર્ધન વીરુદ્ધ મીચલ. (સુડી એન્ડ રેખીનસન્સ રી. ૩૩૭). દરીયાના વીમાના કરારો જેનો વીમો ઉતારવામાં આવતો હોય તેના કેહેવા ઉપરથીજ તદન થાય છે, માટે તે વીમાવાળા

આલને જોખમ થવાની જે લાગતી બાબતો હોય તે કહેવાની તેની દરજ્જા છે. પણ જો તે બાબત નીરપ્રાધી રીતે કહેવામાં આવી ના હોય તો “પોલીસી” રદ થવા લાયક થાય છે. કાઠેર બિ. બોહમ. (સ્મીથ્સ લીડીંગ કેસીસ. પાનું ૫૫૫).

પરંતુ પક્ષકારને કરાર બંધનકારક થવા પછી જે હકીકત થાય અગર જાણવામાં આવે, તે જાણનાર સખસે કહેલી જ નોંધએ, એવી તેની દરજ્જા નથી. તેથી એક વીમો ઉતરાવનારે પોલીસી ઉપર સહી કર્યા પછી, પણ તે લખી આપતા પહેલાં જોખમને લાગતી બાબત જાણી, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે હકીકત કહેવાને તે બંધાએલો નથી. કાઠેર વિ. પાટન (લા. રી. કવીન્સ બેચ. પાનું. ૩૦૪).

કાંઈ વેહેવારની જવાબદારી લાગુ પડતા પહેલાં. હકીકતો બદલાએલી છે, એમ કોઈ માણસ જાણતો હોય, એમ છતાં તે માણસ મુજબ હકીકતો કહી બીજાને કરાર કરવાને લલચાવે તો, તે સામો માણસ એ બાબત જવાબદાર નથી, કેમકે પાછળથી બદલાએલી હકીકત જાણવાવાની પહેલા પુરૂષની દરજ્જા હતી. ટરેલ વિ. બેરીંગ (લા. જરનલ ચાન્સરી અપીલ્સ વા. ૩૩ પાનું ૫૨૧).

કાંઈ કૃત કરીને છુપાવી મુગા એશી રહેલું તે વિશે લાર્ડ માન્સફીલ્ડે ખુલ્લું બતાવેલું છે કે “જો વાત બાતગી રીતે ગમે તે પક્ષકારના જાણવામાં હોય તે વાતથી સામા પક્ષકારને અંજાણો. રાખી કરાર કરાવી લેઈ શકતો નથી. જે કારણો ઉપર બંને પક્ષકાર વિચાર કરી શકે તેવી રીતે તે કારણો ખુલાં હોય, ને પછી તે વિષે ગમે તે પક્ષકાર ચુપ બેસી રહે તો, તેથી કપટ થતું નથી. કાઠેર વિ. બોઅમ (૩ બેચ. રી. પાનું. ૧૮૦૫)

જે બક્ષીસનામું કાયદેસર ઉદ્યુક્ત છે તે જુદા પક્ષકારની વચેના બીજા દાવામાં લેહેણદાર વિરુદ્ધ કપટ ભરેલું ઠરાવવામાં આવે, તેથી તે નીરર્થક થઈ શકતું નથી. તારી-ણી ચરણ બાનરજી વિ. મેટલાન્ડ (બંગાળ લા. રી. વા. ૧૨ પાનું ૪૩૩)

કોઈ માણસ પોતે કપટ કર્યું છે એમ કહી પોતે કરી આપેલો દસ્તાવેજ નીરર્થક કરી શકતો નથી. ડોડ રાબર્ટસ વિ. રાબર્ટસ (બાર્નેલ એન્ડ આડોલ્ફસ વા. ૨ પાનું ૩૬૭)

કલમ ૧૮ મી.

“ગેરસમજુતી કરવી ગેરસમજુતી કરવી એનો અર્થ નીચે મુજબ થાય છે, તથા રવી” એનાં લક્ષણો. તેમાં નીચે લખ્યા મુજબની વાતોનો સમાવેશ થાય છે—

(૧.) કાંઈ વાત ખરી નહીં છતાં, તે ખરી છે એવું કોઈ સખસ માનતો હોય, તોપણ જે ખબર તેને મળી છે તે ઉપરથી જેટલી ખાત્રીથી તે વાત કહેવી યોગ્ય હોય, તેથી વધારે ખાત્રીથી નિશ્ચય પુરૂક કહેવી.

(૨.) જે કામ કરવાનો પોતાનો ધર્મ છે તેમાં કોઈ સખસ એવી કાંઈ કસુર કરે કે તેનો ફરેબ દેવાનો ઇરાદો ન હોય, તોપણ તે ઉપરથી બીજો કોઈ સખસ અથવા તે સખસથી પોહોચેલા હુક ઉપર દાવો રાખનાર કોઈ સખસ કાંઈ જુલથાપમાં પડ્યાથી તેને કાંઈ હાનિ થાય એવી રીતે સદરહુ કસુર કરનારને અથવા તે કસુર કરનારથી પોહોચેલા હુક ઉપર દાવો રાખનાર કોઈ સખસને કાંઈ કાયદો થાય તો તે કસુર.

(૩) જે વસ્તુ બાબત કબુલાયત થાય તે વસ્તુના તત્વ યાને સારરૂપી પ્રકાર વિશે તે કબુલાયતના એકાદ પક્ષકારને એકાદી ચુક કરાવવી; પણ તે ચુક ગમે તેવે નિષ્કપટપણે થઈ હોય, તેની ચિંતા નહીં.

ટીકા.

આ કલમમાં જે ઠરાવ છે તેથી જેમાં નીતીસર કસુર નથી તેમ ઠગવાની ઇચ્છા નથી, તેવી બાબતની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. મતલબ સ્પષ્ટ જણાય છે કે દરેક સંખસે કરાર કરતી વખતે એવા સાવધ રહેવું જોઈએ કે, પોતાની ગફલતથી અગર અકસ્માત રીતે પણ સામા પક્ષકાર અગર તેની તરફથી દાવો ધ્યાને લઈ રાખનાર આડો દોરવાય નહીં, અથવા તેને કાંઈ હરકત અથવા કાંઈ નુકશાન થાય નહીં. આ કલમની પેહેલી રકમમાં “ખાત્રીથી નિશ્ચય પૂર્વક કહેવી” એવા શબ્દો છે, તે વિશે કહેવું જોઈએ કે તેની કલમ ૧૭ મીમાં “હકીકત ની સૂચના” શબ્દો છે, તે સાથે મુકાબલો કરતાં ગર્ભિત રીતે એમ નીકળવું જોઈએ કે આ પેહેલી રકમ પ્રમાણે જે મજબુર ખરો ના હોય, તે તદ્દન રપટ રીતે કહેલો જોઈએ, અને એવી બાબતમાં કહેલો નહીં જોઈએ કે જેથી તે સાંભળનાર માત્ર જુકનું અનુમાન કરી શકે. જ્યારે કોઈ સખસ ઈસદા પૂર્વક જે વાત સાચી ન હોય તેવી વાત કહે, ત્યારે તે જૂઠી વાત પ્રતક્ષ રીતે કહેવામાં આવી હોય અગર આડી રીતે સૂચવવામાં આવી હોય, અને તેથી જેમ કરાર રદ થવા લાયક થાય છે, તેવોજ તેનો અસર થાય છે. પરંતુ જ્યારે એકાદો સખસ શુદ્ધ અંતઃકરણથી ઇરાદા વિના ખીજને આડો દોરે ત્યારે ખાત્રીથી નિશ્ચયપૂર્વક કહેવામાં ખરોખર આવેલું ન હોયતો, તેથી કરાર રદ થતો નથી. આ કલમની બીજી રકમ ઉપથી એમ જણાય છે કે જે બાબતમાં કાંઈ વાત જાહેર કરવી અગર અમુક બાબત નક્કી કરી તેની ખબર આપવી અગર રીતસર ચાલવાને અગર કાંઈ સાવધગીરી રાખવાને કરારના પ્રકાર ઉપરથી જે પક્ષકારને બંધન થતું હોય તેને તે તમામ અગર તેમાંની કાંઈ બાબત કરવી રહી જાય, અને તે રહી જવાથી તેને ફાયદો થાય, અને ખીજ પક્ષકારને હરકત થાય તે પ્રમાણે તેથી આડો દોરાઈ તેને ગેરફાયદો થાય, અને પછી તે કસુર કાંઈ ઠગવાને અગર ખીજ પક્ષકારને કરાર કરવાને દોરાવવાના ઈરાદા વિના કરી હોય, તોપણ તે બાબતને આ રકમ લાગુ થાય છે. જ્યારે એકાદો મુખ્ય પોતાના એજન્ટને કાંઈક ખબર આપવાને કસુર કરે અને એજન્ટ નિરપ્રાધી રીતે ખોટી હકીકત કહે, તેથી તે મુખ્ય ફાયદો લેતો, તેને પણ આ રકમ લાગુ થઈ શકે છે. એજન્ટ કોઈ સખસ સાથે કપટ કરે, અને તેમાં મુખ્ય કોઈ રીતે સામેલ ન હોય અને નિરપ્રાધી હોય, તોપણ તે એજન્ટના કપટથી થએલો વ્યવહાર રદ થવા લાયક છે, એમાં કાંઈ શક નથી. રાખીન્સ વિ. વીકહામ. (૩૧૪૬ વા. ૧ પાનું. ૩૫૫). પરંતુ મુખ્ય અગર એજન્ટ કપટ કરવામાં ન હોય, તોપણ જે વાત સાચી ના હોય તે મુખ્યે કહી હોત તો, કપટ થાય તેવું હોય તેવી હકીકત એજન્ટ કહે અને તેથી કરારનો ખીજને પક્ષકાર ઠગાય તે બાબતમાં ઘણી તકરારો કરવામાં આવી છે. ડોર્ન ફ્રટ વિ. ફ્રાંક (મેસન એન્ડ વેલ્સખી. રી. પાનું ૨૩૮)ના કામમાં એક મકાન લેવાને પ્રતિવાદીએ ના પાડી, એવા કારણથી કે વાદીએ તથા ખીજ સખસોએ તેની સાથે મળી જઈ મને છેતરેલો છે. વાદીના એજન્ટે તે મકાન

કાંઈ પણ હરકત વિનાનું છે એમ સમજાવેલું હતું. પરંતુ નજીકની ગંદકીને લીધે રેહેવા લાયક રહેલું નહીં હતું. આ બાબત વાદીને ખબર હતી, પણ તેના એજન્ટે જે ઉપર પ્રમાણે સમજાવેલું તેની તેને ખબર નહીં હતી, અને વાદીને પણ ખબર નહીં હતી કે આવી રીતે સમજાવવામાં આવ્યું છે. કોર્ટના ઘણા મતથી ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતિવાદીનો જવાબ છે તે કાંઈ કામનો નથી, કારણ કે વાદીનું કપટ શાબેત થયેલું નથી. તોપણ લોર્ડ આપી-નજરે તે વાત કમ્પલ કરી નહીં, અને તે ઉ સાહેબે ઠરાવ્યું કે એજન્ટે જે સમજાવ્યું છે તેથી જો કે મુખ્ય બંધાએલો નથી, તોપણ તે એજન્ટના ખોટા સમજાવવાથી જે કરાર કરવામાં આવ્યો છે, તે કરારનો તે મુખ્ય ફાયદો લેઈ શકતો નથી, પછી તે એજન્ટને તેમ સમજાવવાને અપભ્રંશ આપવામાં આવ્યો હોય કિંવા નહીં તેની ચિંતા નહીં. ત્યાર પછી એક કામમાં પણ “કવીન્સ બેન્ચ” લોર્ડ આપીનજરનો સદરહુ અભિપ્રાય પસંદ કરેલો હતો. તે અભિપ્રાય એવો છે કે “નીતીસર કપટ હોય કિંવા નહીં, પણ જો ખરીદદાર પોતાના વ્યવહારમાં ખરી રીતે ઠગાયો હોય તો, કાયદા પ્રમાણે તેનો તેમાંથી બચાવ થાય છે. અમારી નજરમાં આવે છે કે મુખ્ય અને તેનો એજન્ટ આ કારણસર એકજ છે. માટે સવાલ માત્ર એટલો છે કે ખરીદદાર તે બેમાંથી એકેથી છેતરાયો છે કિંવા નહીં, અને તે બેઉમાંથી દરેકની દીક્ષમાં શું હતું તેનો સવાલ નથી.” ફુલર વિ. વીલસન. (કવીન્સ બેન્ચ. રી. ૫૮). ત્રીજી રકમના શબ્દો એવા છે, પણ તે કોઈક વખત ઉપયોગમાં આવે એમ જણાય છે.

કલમ ૧૯મી.

સમતી રાજપુશી- જ્યારે સંખતીથી કિંવા ગેરવ્યાજબી દાખથી કિંવા કપટ-થી આપેલી ન હો- થી કિંવા ગેરસમજૂતી કરવાથી કાંઈ કચ્છલાયતમાં કોઈની ય તો, કચ્છલાયતો સંમતિ થઈ હોય, ત્યારે જે પક્ષકારની સંમતિ સદરહુ પ્રકારે નિર્ણયક થવા યોગ્ય થઈ હોય તે પક્ષકારની ઈચ્છા ઉપરથી કચ્છલાયત મજકુર છે. નિર્ણયક થવા યોગ્ય કરાર છે, એમ સમજવું.

કોઈ કરારના કોઈ પક્ષકારની સંમતિ કપટથી અથવા ગેરસમજૂતી કરવાથી મેળવેલી હોય તો, પક્ષકાર મજકુરને યોગ્ય લાગેથી તે એવો આગ્રહ બતાવી શકે છે કે કરાર મજકુર અમલમાં લાવવો જોઈએ, તથા બતાવેલી વાત ખરી હોત તો જે સ્થિતિમાં પોતે હોત. તેજ સ્થિતિમાં પોતાને મુકવો જોઈએ.

અપવાદ.—અગર જો એવી સંમતિ સત્તરમી કલમ મુજબની કપટ યુક્ત ગેરસમજૂતીથી કિંવા મુગા બેરી રેહેવાથી મેળવવામાં આવી હોય, તોપણ જે પક્ષકારની સંમતિ સદરહુ મુજબ મેળવવામાં આવી છે તે પક્ષકારને ખરું શું છે એ વાત સાધારણ ઉદ્યમ વડે શોધી કાઢાડવાનાં સાધનો હતાં. એમ હોય, તો કરાર મજકુર નિર્ણયક થવા યોગ્ય છે, એમ સમજવું નહીં.

ખુલાસો.—કોઈ એક પક્ષકાર સાથે કપટ કર્યું હોય કિંવા તેને ગેરસમજૂતી કરી હોય, તોપણ તેણે કરારમાં સંમતિ આપી તે જો સદરહુ કપટ કિંવા ગેરસમજૂતીને લીધે આપી ન હોય તો, કરાર મજકુર સદરહુ કપટ કિંવા ગેરસમજૂતીના કારણથી નિર્ણયક થવા યોગ્ય છે, એમ જણવું નહીં.

દ્રષ્ટાંતો.

[અ.] વને ફરેખ દેવાના હેતુથી તેને અ એવું ખોટું ખતાવે છે કે મારા કારખાનામાં દરસાલ પાંચશો મણુ ગળી થાય છે, અને તેમ કરીને તે કારખાનું વેચાતું લેવાને વને લલચાવે છે. વની મરજીમાં આવે તો તે કરાર નિર્ણય થવા યોગ્ય છે.

(વ.) અ ગેર સમજુતી કરીને વ ના મનમાં એવું ખોટું આણે છે કે અ ના કારખાનામાં દરસાલ પાંચશો મણુ ગળી તૈયાર થાય છે. વ કારખાનાના હિસાબ તપાસી જોય છે; અને તે ઉપરથી એવું દેખાય છે કે તેમાં ફક્ત ચારસો મણુ ગળી તૈયાર થતી આવી છે. એ પછી વ તે કારખાનું વેચાતું લે છે. અએ ગેરસમજુતી કચ્છાને લીધે તે કરાર નિર્ણય થવા યોગ્ય છે, એમ જાણવું નહીં.

(ક.) અ કપટથી વને કેહે છે કે મારી મિલકત ઉપર કાંઈ જવાબદારી નથી. તે ઉપરથી વ તે મિલકત વેચાતી લે છે. પણ મિલકત મજકુર ગીરો મૂકેલી છે. વ તે કરાર નિર્ણય કરાવી શકે છે, કિંવા એવો આગ્રહથી કરી શકે છે કે કરાર મજકુર અમલમાં આણવો જોઈએ, અને ગીરોમાંથી મિલકત મજકુર છોડાવી આપવી જોઈએ.

(દ.) અની મીલકતમાં કાચી ધાતુની ખાણ લાગી છે એવો વને શોધ લાગ્યો છે. ધાતુની ખાણ લાગી છે એ વાત વ, અથી જુલાવવાના ઉપાય કરે છે તથા છુપાવે છે. અને તે વાત માલમ ન હોવાને લીધે વને તે મીલકત કમી કીમતે વેચાણ મળી શકે છે. અ ની મરજીમાં આવેથી તે કરાર નિર્ણય થવા યોગ્ય છે.

(ઈ.) વ મચ્છા પછી કાંઈ મીલકત અને મળવાનો અનો હુક છે. વ મર્જ પામે છે. વના મર્જની ખબર ક ને પડી છે અને ક તે ખબર અ ન જાણે એવું કરીને મીલકત મજકુર ઉપરનો અનો હુક સખધ પોતાને વેચવાને અને લલચાવે છે. એ વેચાણ અની મરજીમાં આવેથી નિર્ણય થવા યોગ્ય છે.

ટીકા.

આટલું વિ. સ્માત્ર (ફાર્ક એન્ડ શીનલી રી. પાનું ૪૪૭)ના કામમાં લાર્ડ ઐગહામ સાહેબે કહેલું છે કે “સાધારણ રીતની કપટ ભરેલી વર્તણૂક, બદ્ધાનતવાળો હેતુ, ઠગવાનો યત્ન, અને ઠગવાનો ઈરાદો, અમુક વ્યવહારને લાગતો હોય એટલું જ નહીં, પણ તે વ્યવહાર તે કારણથી ગ્રામ્ય અને તેથીજ કરાર કરવામાં આવે એવું ના હોય તો, તેનો તમામ બદ્ધાનતવાળો હેતુ, તમામ કપટ, તમામ ઈરાદો હોય, તે બધું નકામું છે.

જ્યારે સખતાઈ, ગેરવ્યાજબી દાખ કિંવા કપટથી અગર ખોટી સમજુતી કરવાથી કોઈ સખસની કરાર કરવામાં કપ્પુલત મેળવવામાં આવી હોય, ત્યારે તેનો ઈલાજ નીચે પ્રમાણે છે: એટલે કે (૧) તે કરાર કોરાણે રાખી તુકચાની લેવા દાવો કરે, અગર જો વિ-

શેષ ન્યાયના આટકની કલમ ૩૫ મીમાં તેનો સમાસ થાય તેવું હોય તો, તે કરાર રદ કરાવવાનો દાવો કરે. (૨) નુકશાનીનો અગર વિશેષ રીતે કરારનો અમલ કરાવવા તેના ઉપર દાવો કરવામાં આવે તો, તે કરારનો અમલ કરવાને તે ના કહી શકે છે, અને પોતાનો ખર્ચા કરી શકે છે, અને (૩) તે તેવા કરારને બળવાન ગણી તેનો વિશેષ રીતે અમલ કરાવવાને અગર તે બાબત નુકશાની લેવાને દાવો પણ કરી શકે છે.

પેહેલા બે ધલાને કરવામાં તે કરાર રદ કરવાને પસંદ કરવામાં આવે છે, માટે તેને તે કરારની રૂઠિએ જે કાંઈ ફાયદો મળેલો હોય, તે જેટલો પાછો આપી શકે તેટલો તેણે પાછો આપવો જોઈએ, એવું આટકની કલમ ૬૪ મીમાં સ્પષ્ટ ઠરાવવામાં આવેલું છે. માટે જે તે કરાર કરવામાં આવ્યો નહીં હોત, અને જે સ્થિતિમાં પક્ષકારો હોત તેજ સ્થિતિમાં પક્ષકારોને પાછા રાખવા એવો છેવટ પરીણામ થાય છે. કરાર રદ કરવાનું કારણ કપટ છે, એવું જે કામમાં બતાવવામાં આવે તેમાં અને જે કામમાં વિશેષ રીતે અમલમાં લાવવાના દાવાના જવાબનાં કપટ છે, એમ કહેવામાં આવતું હોય તેમાં, કપટના અસરની બાબતમાં ઘણો ભેદ છે, એમ ચાન્સરી કોર્ટ ઠરાવેલું છે. કપટને લીધે કરાર રદ કરવાના દાવાના કામમાં એ વાત સાબિત કરવાને જે પુરાવ જોઈએ તે કરતાં જવાબમાં કપટની તકરાર ઉઠાવેલી હોય તો, તે સાબિત કરવાને ઘણો ઓછો પુરાવ હોય તો, તેથી પણ ખાતરી થાય છે. પરંતુ આ બે આ આટકમાં વિશેષ રીતે અમલ કરવા બાબત બતાવેલો છે, તે શિવાય બતાવવામાં આવ્યો નથી. તોપણ કોર્ટનો જે વ્યાખ્યાન આપ્યું છે તેની મર્યાદા બાંધવામાં આવી છે, અગર જે કામમાં પ્રતિવાદી એવી હકીકત સાબિત કરી શકે નહીં કે જેનો આ આટકની કલમ ૧૫, ૧૬, ૧૭ અને ૧૮ મીના એકે ઠરાવમાં સમાસ થાય તો, તેવા તમામ કામોમાં વિશેષ રીતે અમલ કરવાની દાદ આપવાને કોર્ટ બંધાએલી છે, એમ ધારવાને કાંઈ કારણ નથી. વિશેષ ન્યાયના આટકની કલમ ૨૨-૨૬ માં સ્પષ્ટ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે કામમાં જે હકીકતથી કરાર કરવામાં આવ્યો હોય, તે હકીકતથી પ્રતિવાદી કરતાં વાદીને ગેરવ્યાખ્યાની રીતનો ફાયદો થાય તો, કોર્ટ વિશેષ રીતે અમલ કરવાની દાદ ના આપાવે એવો પોતાનો કુલ અખત્યાર વાપરી શકે છે. પછી વાદીની તરફનું કાંઈ કપટ ના હોય અગર તેની તરફથી કાંઈ ગેરસમજુતી આપવામાં આવી ના હોય તેની ચીંતા નહીં. આ કલમની ખીજી ૨૦ કમમાં જે હકીકતના આધારથી વિશેષ રીતે અમલ કરવાનો દાવો રાખવામાં આવે, તે હકીકતનો ફક્ત દાખલો બતાવવામાં આવ્યો છે.

જે સખસ પોતાની મરજીમાં આવે તો અમુક કરાર રદ કરી શકે, તે કવી શરતો હોય તો કરી શકે, તે વિશે આ આટકમાં કાંઈ નથી. પરંતુ જે સખસ એમ કહેતો હોય કે હું ઠગાયો છું તેની તરફની કસુર હોય અગર તે કરાર કોરાણે રાખવાથી ત્રીજા પક્ષકારના હિતને હરકત થાય તેવું હોય તો, કોર્ટ તે કરારને કોરાણે રાખી શકે એવું બાજેજ ધારી શકાય. મહમદ મોહીદીન વિ. ઓટાઈ અમાય (૧ મ્હ હા. રી. પાનું ૩૯૦). એકાદ સખસને કપટ છે એવી ખબર પડે, ત્યાર પછી તે કરારનો અમલ કરવાને આગ્રહ કરે, અગર તેમાં તે સખસ પોતાનો ભાગ કરે, અગર તે કરાર કાયમ અને બળવાન છે એવી

સાધારણ વર્તણૂક ચલાવે તો, તે કપટની વાત તેણે છોડી દીધી, એમ થાય છે. જેમકે શેરના એક ખરીદદારને એમ માનુમ પડે કે તે વેચનારે જે સમજાવેલું છે તે કપટ ભરેલું છે, તેમ છતાં તે શેર પોતાના છે, એમ તે વ્યવસ્થા કરે જાય છે. તેમાં ઠરાવ્યું કે જો તે કપટમાં પાછળથી કાંઈ નવી હકીકત શોધી કાઢાડે, તોપણ તે કારણ કોરાણે રાખવાને તેને અટકાવ થાય છે. કયાંપમેલ વિ. ફ્લેમીંગ (આટોલફ્રસ એન્ડ એલીસ રી. વા. ૧ પાનું ૪૦). વળી અમુક કામ અમુક કામતે કરવાને વાદીએ માથે લીધું, અને કેટલું કામ હતું તે વિશે પ્રતીવાદીએ પોતાને ફરેખ દીધેલો છે એમ માલમ પડવા પછી, પણ તેણે તે કામ પુર થયું ત્યાં સુધી ક્યાં કર્યું, તેમાં ઠરાવ્યું કે કરારની શરતો મુજબ તે હકત વસુલ કરી શકે છે, કારણ કે કરાર હજી ચાલુ છે એ પ્રમાણે માનવાને તેણે પસંદ કર્યું હતું. સેલવે વિ. ફ્રાગ (મીશન એન્ડ વેલ્સપી વા. ૫ પાનું ૮૩).

કલ્ડા વિ. એલ્ડ અને એન ડબલ્યુ, આર કંપની (લા. રી. ૭ એક્સચેન્જર પાનું. ૩૫) ના કામમાં થોડી મુદત ઉપર એવી રીતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે “આવા કામમાં સવાલ એ છે કે જે સખસની સાથે કપટ કરવામાં આવેલું છે તેને કપટની વાતની ખબર છતાં, તેણે તે કરાર કોરાણે નહીં કરવાને પસંદ કરેલું છે કે કોરાણે કરવાને પસંદ કરેલું છે? અગર તેણે કાંઈ પણ પસંદ કરેલું નથી? અમારી નજરમાં આવે છે કે જ્યાં સુધી તેણે એમાંથી એક પસંદ કરેલું નથી ત્યાં સુધી દરેક રીતીએ તે કરારનો અંત લાવવાનો તેનો હક્ક રહે છે, પણ તે એવી શરતની સાથે કે તે વિચાર કરતો હોય તે દરમિયાનમાં ત્રીજો સખસ મીલકત ઉપર હક્ક સખંધ મેળવે, અગર દર કરે તેથી તે અપકૃત્ય કરનારની સ્થિતિને હરકત થાય તો, પછી તેનો તે કરાર રદ કરવાનો હક્ક છે, તે હક્કનો અમલ થતો અટકે છે, અને કરાર રદ કર્યા વિના મુદત જવા દે તો, તે કરાર કાયમ રાખવાને તેણે કરેલું છે, એવો પુરાવ થાય છે. એકાદા પક્ષકાર વિરુદ્ધ કપટ શામેલ થાય અને પછી જો તે એમ કહે કે ખીજ પક્ષકારની કસુર છે તો, તેને એવું બતાવવાનું છે કે તે ખીજ પક્ષકારને તે સાચાપણાની આરે ખબર પડી અને જાણી જોઈને તેણે પોતાનો હક્ક બતાવેલો નથી. લીંડસે પેટ્રોલીયમ કંપની વિ. હર્ડ. (લા. રી. ૫ પ્રીવીકાઉન્સીલ કેસસ પાનું ૨૨૧)

ઈંગ્રેજ ફ્રેંસલાઓમાં સ્પષ્ટ રીતે ઠરાવવામાં આવેલું છે કે કરાર રદ કરવા લાયક છે, એવું ગણવાનો કુલઅખત્યાર હોવાથી જો ત્રીજા પક્ષકારના હક્કને હરકત થાય તેવું હોય તો, તે અખત્યારનો અમલ થઈ શકતો નથી. વેસ્ટર્ન બેંક આર્ક્ટિકલ્સ વિ. આડી. (લા. રી. સ્પેશી. અ. ૧૪૫). જેમકે એકાદો સખસ એકાદી કંપનીમાં શેરહોલ્ડર થવાને કપટથી લલચાય, અને તે શેરહોલ્ડર રહે તે દરમિયાનમાં તે કંપની સાથે જે લેહેણદારો વ્યવહાર કરે, તે લેહેણદારો બાબતની જવાબદારી તે સખસને શેર રદ કરી દુર કરી શકતો નથી. હેંડરસન વિ. રોયલ બ્રીટીશ બેંક (૨૬ લા. જ. કવીન્સ બેંચ. ૧૧૨). અગત્યની હકીકત બાહાર નહીં પડવાના કારણથી દરિયાના વીમાની “પોલીસી” રદ કરવા લાયક હોય, પરંતુ વીમો ઉતારનારાએ તે રદ કરવાને મુદત જવા દીધી તો, જેનો વીમો બિતારવામાં આવ્યો હોય છે તે, તેથી એવું માનવાને લલચાય છે કે તે રદ કરવાનો તેમનો

તેમનો ઇરાદો નથી, અને તેથી ખીજો વીમો ઉતરાવવો નહી, એમ પણ લલચાય છે, માટે “અંડરાષ્ટરો” પછી તે કરાર રદ કરવાને માગી શકતા નથી. મોરીસન વિ. યુનીવર્સલ મેરીન ઇન્સ્યુરન્સ કંપની (લા. રી. ૮ એક્સચેન્જર. ૨૦૫). પરંતુ વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૩૬ મીથી ઉપરનો છેવટ ઠરાવ જે કામમાં ફક્ત જીલના કારણથી રદ કરવાનું માગવામાં આવે, તેમજ તે લાગુ કરવાનું રાખેલું છે. આ આકટની કલમ ૬૪ અને ૧૦૮ મી જોવી.

જે કરાર બળવાન છે એમ ગણવાને તે સખસ પસંદ કરે તો, તેનો વિશેષ રીતે અમલ કરાવવા દાવો કરી શકે છે, અને તેની સાથે ખીજા પક્ષકારના કપટથી અગર ખોટું સમજાવવાથી જે નુકશાન થયું હોય, તે નુકશાન બદલ કંપનસેશન લેવાનો તે દાવો રાખી શકે છે. (વીશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૧૯); અગર જે ખોટી સમજીત એવી બાબત ની હોય કે જે ઉપર તે ખીજા પક્ષકારનો કાંઈ પણ દાવો હોય તો, તેની પાસે તે સમજીત બરાબર કરાવવાને તેને ફરજ પાડી શકાય છે. માટે એકાદો સખસ ખોટી સમજીતો આપી ખીજાને અમુક લગ્ન કરવાને લલચાવે તો, તે સમજીતો બરાબર કરી આપવાને તે બંધાયેલો છે. હામર્સલી વિ. ડી. બીયલ. (ક્લાર્ક એન્ડ રીનલી. પાનું ૪૫), આવા કામમાં ખરી રીતે જેતાં કરાર થયેલો અને તે દુટેલો છે, એમ થાય છે.

ધર્મેજી “લ”માં “ડી” બાબત પ્રતીબંધનો જે નિયમ છે તે નિયમ પ્રમાણે જે વેચાણબતથી અમુક મીલકત વેચાણ આપવામાં આવી હોય, પછી એક પક્ષકારથી તે મીલકતનો કબજો છોડાવવાને દાવો કરવામાં આવે તો, તે વેચાણબત લખી આપવામાં માફ પોતાનું કપટ છે, એવી તકરાર પોતાના બચાવમાં તે પક્ષકાર કરી શકતો નથી. ડો. વિ. રાઈસ. (બારનવાલ એન્ડ આર્ટલ્ફસ, રી. પાનું ૩૬૭), પરંતુ જે કાયદા વિરુદ્ધ કારણસર તે મીલકતની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોય તે કારણ પૂરે કયાંવિના રહેલું હોય તો, જે પક્ષકાર તે વ્યવસ્થા દુર કરવાને માગતો હોય તે સદરજી ખીજા પક્ષકારના જેવો નથી. જે નિયમ ઇંગ્લંડમાં બરાબર રહેલો નથી, તે આ દેશમાં વધારે સખસથી લાગુ કરી શકતો નથી. એક દસ્તાવેજના આધારથી બ્યારે ખીજો પક્ષકાર અગર તેની તરફથી દાવો રાખનાર પોતાની સ્થાંતીમાં ફેરફાર કરવાને લલચાવે હોય, ત્યારે તેને હરકત થાય તે પ્રમાણે તે દસ્તાવેજ, એટલે જીજાઓની અંદર થતા સાધારણ રીતના દસ્તાવેજો વિરુદ્ધ તકરાર કરવાને ન્યાય, ઇકનીટી, અને શુદ્ધ અંતઃકર્ણ પ્રમાણે અટકાવ થવો જોઈએ. પુરમસીંગ વિ. લાલજીમલ. (ઇ. લા. રી. ૧ અ. પાનું ૧૧૦)

આ કલમમાં જે અપવાદ છે તે બ્યારે કચ્છલત ખોટી રીતે સમજાવી અગર ચુપ રહીને મેળવવામાં આવી હોય, ત્યારેજ તે કપટ ભરેલી ગણી લાગુ થાય છે.

જે એવી હકીકત હોય છે કે એકાદો પક્ષકાર ઠગાઈ કેહેતો હોય તેને તેનું સાચાપણું શોધી કાઢાડવાના ઇલાજ હતા, અને તે ઇલાજનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલો છે તો, તેની કચ્છલત ઠગાઈથી લેવામાં આવી નથી, એવું બતાવવાને તે લાગતી હકીકત છે. જે હકીકત ઉપરથી તેણે કરાર કરેલો હોય, તે પોતાની સમજ ઉપર ભરસો રાખી બેસી રહે તો, પછી તે હકીકત સાચી નથી તે વિશે પ્રીવાદ કરી શકતો નથી. એક કામમાં એક ખાણની કીમત બાબત ગેર સમજીતી કરવામાં આવી, અને વાદી શેરો લેવાનો હતો, પણ તેણે પોતે તે ખાણપર

જમ તેની સ્થિતિ તપાસી. તેમાં કરાવવામાં આવ્યું કે તે ગેરસમજીત ઉપર તેણે કાંઈ આધાર રાખ્યો નથી, માટે તે કરાર તે દુરસ્ત કરી શકતો નથી. જેનીંગ્સ વિ. ઔટન. (ડીજેક્સ, મેકનાટન એન્ડ ગારડન્સ રી. પાનું ૧૨૬)

જે કુટુંબના અંગભૂતોનું અમુક મીલકતના માલેક તરીકેનું હિત હોય તે દરેક અંગભૂતને જે મોટો અંગભૂત વહિવટદાર તરીકે વ્યવહાર કરતાં હોય તે આખતમાં હરકત લેવાનો હક્ક છે. જે સખસ વહિવટદાર અને ત્રીજા પક્ષકારની વચમાં થએલા કરારથી હેતરાતો હોય, તેનો તે કરાર તદ્દન રદ કરાવવાનો હક્ક છે. રાવજી જે સારંગપાણી વિ. ગંગાધર ભટ. (ઈ. લા. રી. મૂ. વા. ૪ પાનું. ૨૯)

જે પક્ષકાર અવેજ જેમએ તેટલો નથી, એવા સખખથી અમુક વ્યવહાર રદ કરવાને માગે, તેણે એમ ખતાવવું જોઈએ કે તે કરાર કરતી વખતે શું થાય છે તે તેના સમજવામાં નહીં હતું અગર તેના ઉપર કાંઈ પણ દબાણ કરવામાં આવેલું હતું. અંગાળાના એડ મીનીસ્ટ્રેટર વિરૂદ્ધ જેગેશ્વરરાય (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૩ પાનું ૧૯૨)

કાળીગંજમાં અમુક ગોળામાં બધા મળીને ૯૫૦ મણ ચોખા હતા, તે બંને અમુક દરથી વેચાણ આપવાને **અ** એ તેની સાથે કરાર કર્યો, તે જગોની નજીકમાં **બ** રહેતો હતો, અને તેણે એવું કયુલ કર્યું હતું કે અમુક તારીખ પહેલાં તે ચોખા હું લાંછાંથી તોળી લઉંશ. **બ** એ આ કરાર **ક** ને સોંપ્યો, તેથી **બ** એ ૧૩૦ મણ ચોખા લીધા, અને રૂ. ૧૦૦૦) આપ્યા; પણ પાછળથી તેણે બાકીના ચોખા લેવાની ના કહી, એવા કારણથી કે જેવા ચોખા ખાખત કરાર કરવામાં આવ્યો છે તેના કરતાં તે ઊતરતી જતના છે, તેટલામાં ગોળા અકસ્માત બળી ગયા અને ચોખાનો પણ નાશ થયો. પછી વસુલ આપેલાં નાણાં કાપી બાકીની કીમતનાં નાણાં લેવા **અ** એ **બ** ઉપર દાવો કર્યો, તેમાં કરાવવામાં આવ્યું કે તે વેચાણ સંપૂર્ણ છે, અને વેચેલા ચોખાને જોખમ લાગે તેના બોજ સાથે તેનું માલેકપણું કરાર આકટની કલમ ૭૮ અને ૮૬ પ્રમાણે **બ** ને મળ્યું છે, કારણકે તે કરાર નક્કી કરેલા માલ ખાખત હતો, અને તે બદલ **બ** એ બાહાનું આપેલું છે, અને થોડાક ચોખા પણ લેવામાં આવેલા છે, અને જ્યાં સુધી કલમ ૧૯ માં સમાસ થાય નહીં, ત્યાં સુધી જેવી ખાત્રી કેહેવામાં આવી હતી, તેવી ખાત્રી લાયક ચોખા નથી એમ શાખેત કરી **બ** તે કરાર રદ કરી શકતો નથી; પણ તેને તો તે પ્રમાણે કરવાને અટકાવ થયેલો છે, કેમકે જે તેણે યોગ્ય હુશીયારી રાખી હોત તો, તે ચોખા નીચી જતના છે, એવું તેને માલમ પડી શકત. સોશી મોહનપાળ ચોધ્રી વગેરે વિ. નોમો ફીસ્ટો પોડીર (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું. ૮૦૧)

એક સખસના ઉપર અમુક કોર્ટને હુકમનામું કરવાની હકુમત નહીં છતાં, તેના ઉપર તે કોર્ટે હુકમનામું કર્યું. તે હુકમનામાની બળવણીમાં તેને પકડવામાં આવ્યો, તે દરમિયાનમાં તે સખસે છુટવા સાર તે હુકમનામાની રકમનું ખત લખી આપી તેમાં તે ખતના સ્ટાંપની તથા તે તખ્યાર કરાવવામાં જે જીજ રકમ થઈ હતી તે ઉમેરી. તેમાં કરાવવામાં આવ્યું કે આ ખત અવેજ વિના લખી આપવામાં આવ્યું છે, અને સ્ટાંપ અને ખત તૈયાર કરામણી જે જીજ ખર્ચ છે તે યોગ્ય રીતે જે “અવેજ” શબ્દ કેહેવામાં આવે છે, તેવો અવેજ નથી. માટે તે ખત રદ ખાતલ છે. બંદાઅલી વિ. બાસપટસીંગ (ઈ.

ભા. રી. અ. વા. ૪, પાતું ૩૫૨)

કલમ ૨૦ મી.

હકીકત વિશે અને કોઈ કબુલાયતમાં અવસ્થા જરૂર હોય એવી કોઈ હકી-
પક્ષકારોની ચુક કતની વાત વિશે કબુલાયત મજકુરના બંને પક્ષકારોની ચુક
થઈ હોય તો, તે કબુ થઈ હોય તો, તે કબુલાયત નિર્ણયક છે.
લાયત નિર્ણયક છે.

ખુલાસો.—જે વસ્તુ વિશે કબુલાયત થઈ છે તે વસ્તુની કિંમત વિશે
ખોટા અભિપ્રાય ઠરાવ્યો હોય તો, તે અભિપ્રાયને હકી
કતની વાત વિશેની ચુક સમજવી નહીં.

દ્રષ્ટાંતો.

- (અ.) ઇંગ્લંડથી મુંબઈ આવતો કોઈ માલ રસ્તામાં છે એવું ધારીને તે
માલ બંને વેચવાની કબુલાયત અ કરે છે. પછવાડેથી એવું માલમ
પડે છે કે, જે વાંહાણમાં તે માલ આવતો હતો તે વાંહાણ કરાર
થયો ન્તે દિવસની અગાડીજ લાગીને તે માલ સમુદ્રમાં ગયો. આ
હકીકતની ખબર બંનેમાંથી એક પક્ષકારને નહોતી. સદરહુ કબુ-
લાયત નિર્ણયક છે.
- (બ.) બં પાસેથી અમુક ઘોડા વેચાતો લેવાની કબુલાયત અ કરે છે.
પછાડીથી એવું માલમ પડે છે કે કરાર થયો તે વખતે તે ઘોડા
જીવતો નહોતો, અને તે હકીકત બંનેમાંથી એક પક્ષકારને મા-
લમ નહોતી. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે.
- (ક.) બં હયાત છે ત્યાં સુધી એના કોઈ મિલકત ઉપર હક્ક છે, તે મિ-
લકત કને વેચવાની કબુલાયત અ કરે છે. કબુલાયતની વખતે બં
જીવતો નહોતો અને તેના મર્જુની ખબર એક પક્ષકારને નહોતી.
એ કબુલાયત નિર્ણયક છે.

ટીકા.

દ્રષ્ટાંતોમાં જે દાખલા આપેલા છે તે ઉપરથી સાદું જણાય છે કે, અમુક વસ્તુ
આખત બેઉ પક્ષકારો કરાર કરે, પણ તે કરાર કરતી વખતે તે વસ્તુ હજી નહીં, એ-
વી તેમની માહેતી ના હોય અને પછી તેમને તે નથી એવી ખબર પડે તો, તે કરાર
રદ થાય છે. આ નિયમના આધારથી એમરસન (ભા. રી. ૧ ચાન્સરી અપીલ્સ પાતું.
૪૩૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એક કંપનીના શેર ખરીદ કરવાનો કરાર કરવા-
માં આવે, પણ તે કંપની સમેટવાની અરજી કરવામાં આવી છે તેવી. તે કરાર કરતી
વખતે કરારના પક્ષકારોને ખબર નહીં હતી, પછી તે સમેટવાને અરજી કરવામાં આ-
વી છે, એવી ખબર પડી. તેથી ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કરારનો તે શેર ખરીદ કરનાર
વિરુદ્ધ અમલ થઈ શકતો નથી. આજ નિયમ જમીનના વેચાણની આખત તકરાર ઉઠે
ત્યારે લાગુ થાય છે, તેથી જમીન અગર તે ઉપરનો હક્ક સમ્બંધ મુળમાં હોયજ નહીં.

તો, તેનું વેચાણ થઈ શકતું નથી, માટે તેનો ખરીદદાર પોતે આપેલા અવેજનાં નાણાં ખાજાં લેઈ શકે છે. તેમજ એકાદો સખસનો અમુક મીલકત ઉપર હક્ક હોય, પણ તેની તેને માહેતી ના હોય, અને તે મીલકત તે સખસ ખીજા પાસેથી ખરીદ કરે, તેમાં જો કે કપટ શામેલ થાય નહીં, તોપણ સાધારણ ચુકના કારણથી તેને માગેલી દાદ અપાવી શકાય છે. જનસ વિરુદ્ધ પ્લીડિંગ (૩ ચાન્સરી ડીવીઝન પાનું. ૭૭૯)

કરારના હેતુની બાબતમાં પણ ભુલ હોય, અગર કરારવાળી બાબતમાં જે જરૂરીયાત યુક્તો જોઈએ તે વિષે પણ ચુક હોય, અને જે ઉપદ્રવકારોએ તે વિશેની ચુકથી કરાર કરેલો હોય તો, તે કરાર નાબૂદ થાય છે. એકાદો સખસ જે વસ્તુ ખરીદ કરે તે તેને મળે તો, પછી તે ખરીદીનો કરાર એવા કારણથી રદ કરી શકતો નથી કે તે વસ્તુ સાથે અમુક ફાયદો જોડાયેલો છે, એમ હું ભુલથી માનતો હતો, પણ ખરી રીતે તે ફાયદો જોડાયેલો જણાતો નથી. કારણ કે તેમાં તમામ અવેજ નિષ્ફળ જતો નથી. કેનેડી વિ. પાનામા મેલ કંપની. (લા. રી. ૨ ક્રીન્સ એચ પાનું ૫૮૦). પદ્ધતિ-એમ માનીને પટો કર્યો હોય કે સરકાર આ વધવાનો નથી, પણ પાછળથી તે મીલકત ઉપર આકાર વધારવામાં આવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે આકાર વધવાથી તે પટો બંધનુકાર્ક છે, તેમાં કાંઈ કમી થતું નથી. બાબશેડી વિ. વેંકટરામાના કામમાં (લા. રી. ૩ મું. પાનું ૧૫૪).

ચાર્નટન વિ. કેમ્પસ્ટર (૫ ટ્રાન્સ, રી. પાનું. ૭૮૬) ના કામમાં એવી હકાકત હતી કે “મજબુત વેહેપાર લાયક શયુ” દસ ટન વેચવું, પરંતુ તે વેચનારનો ધરાદો સેન્ટીપીટસ ખર્ચનું શયુ વેચવાનો હતો, અને ખરીદદારનો ધરાદો “રીગા” નું શયુ ખરીદ કરવાનો હતો. દલાલે ખરીદદારની રૂબરૂ તે શયુનું વર્ણન કરવામાં ચુક કરેલી હતી, તેમાં કોઈ ઠરાવ્યું કે તે કરાર થયેલો નથી. તેમજ જમીનના વેચાણમાં વેચનારના હક્ક સમ્બંધની બાબતમાં અંગત્યની રીતનું ખોટું વર્ણન કરવામાં આવ્યું હોય તો, તે હક્ક કમુલ કરવાને ખરીદદાર બંધાયેલો નથી, માટે તે પ્રમાણે વેચાણ રદ કરાવી શકાય. જેમકે પ્રાઇસ વિ. નાર્થ (૨ વાઇ અને સી. પાનું ૬૨૦) ના કામમાં જમીન વેચવામાં મીલકત જેટલી વેચી કેહેવામાં આવી હતી તેને બદલે ખરી રીતે આવી હતી તે જમીન ૧૪ એકર હતી, પણ પછી એવું માલુમ પડ્યું કે ત્યાંના એકરનું માપ વધારે હોવાથી તે જમીન ૨૭ એકર બરાબર થતી હતી, તેમાં કોર્ટે છેવટે ઠરાવ્યું કે. આ કાંઈ કરાર સુધારવાનું કારણ નથી, પણ ઉલટું તે કરાર તદ્દન રદ કરવાનું કારણ છે. માટે કરાર રદ કર્યો. કેમકે જેટલી મીલકત વેચી કેહેવામાં આવી હોય તેના કરતાં ખરી રીતે તે ઘણી હોય અગર તેથી ઘણી ઓછી હોય તો, તે વેચાણનો કરાર રદ થાય છે.

પક્ષકારોના ધરાદા અને હેતુમાં ભુલ હોય તેમાં અને ધરાદો બતાવવાના શબ્દોમાં ભુલ હોય, તેમાં જે તફાવત છે, તેજ ગણવો જોઈએ. એકાદો દસ્તાવેજ સુધારવાથી બરાબર ધલાજ થતો હોય તો, તેવી ભુલના કારણથી તે કરાર રદ થતો નથી. તેવા કામોમાં કરાર તો છેજ, પણ જે શબ્દોમાં તે ધરાદો બતાવવામાં આવ્યો હતો તે શબ્દો પક્ષકારોનો હેતુ બતાવવાને બરાબર નહીં હતા. ડર્રીક વિ. પાર્કર (લા. રી. ૫, ઈકવીટી. પાનું ૧૩૧) વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૩૧ મી જોવી. પરંતુ ખીજી તરફ જ્યારે શબ્દના રૂપના ઉપયોગમાં ભુલ હોય,

તેથી બંધન ઉત્પન્ન થતું હોય, પણ તે ઉત્પન્ન કરવાનો પક્ષકારોનો ધરાદો ના હોય તો, તે વિશેના દાવામાં તે ભુલનો જવાબ તે દાવાનો સંપૂર્ણ જવાબ થાય છે. વેક વિ. દાર્પ-
(લા. જનુલ. એક્સચેન્જર. પાનું ૨૭૩) ના કામમાં પ્રતીવાદીએ એવી તકરાર કરી કે
મારો ધરાદો એન્ટ તરીકે સહી કરવાનો હતો, પણ ભુલથી હું જાતે બંધાએલો છું.
કોર્ટે ઠરાવ્યું કે આ તકરાર સારી વ્યાખ્યા છે, કારણ આવી હકીકતથી ઇકવીટી પ્રમાણે
કરારમાંથી તે કાંઈ પણ શરત વિના છુટો થઈ શકે છે.

હિંદુસ્થાનના પૂરાવ આકટની કલમ ૯૨ ના ૧ લા વિશેષ ઠરાવ મુજબ એમ બતા-
વવાને મુખ્યબુખ્યાનીનો પૂરાવ દાખલ થઈ શકે છે કે, લખેલો કરાર ભુલથી કરવામાં આવ્યો છે.

તા. ૩ માર્ચ સન ૧૮૮૧ ના રોજ ન. એ કાનપુરમાં કલકત્તાની પેહેડી ઉપર ઇંગ્લે-
ન્ડમાં એક ખીલ **ફ** ના લાભનું લીધું, અને તે ખીલ **ફ** ના એન્ટને આપ્યું. પરંતુ
તે એન્ટ ઇંગ્લેન્ડ સમજતો નહીં હતો. **ફ** ના તે એન્ટે તે ખીલ કેવા પ્રકારનું છે, તે
નક્કી કરી વિના તા. ૧૦ માર્ચ સન ૧૮૮૨ ના રોજ સુધી રાખી મૂક્યું, તે તારીખે કલક-
ત્તાની જે પેહેડી ઉપર તે ખીલ લીધેલું તે નાદાર થઇ. પછી **ફ** એ તે ખીલ આપત આ-
પેલાં નાણાં લેવા **ન** ઉપર દાવો કર્યો, એવા કારણથી કે તેના એન્ટે પોતાના ઉપર ખી-
લ લખાવી લેવાનું કહેલું હતું, અને કલકત્તાની પેહેડી ઉપર તે લખાવવાને કહેલું નહીં
હતું. **ન** એ તે દાવાના જવાબમાં કહ્યું કે **ફ** ના એન્ટે તેના પોતાના લાભમાં તે ખીલ
લખાવવાનું કહેલું નથી, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે ખીલની આપતના ખેલ પક્ષકારોએ
ભુલ કરેલી છે, તેથી તે ખીલનું વેચાણ રદ ખાતલ છે, એમ ધારીએ તોપણ **ફ** તે
ખીલની રકમ **ન** પાસેથી વસુલ કરી શકતો નથી, કારણ કે તેના એન્ટે આટલી બધી
વાર તે ખીલ કેવા પ્રકારનું છે તે નક્કી કર્યા વિના રાખી મૂક્યું, અને દાદ મળવાને અરજ
કરવાને કમ્પર કરી તેનો તે તકસીરવાન થએલો છે. નાઇટીંગેલ વિ. શીઝમુલા. (અલ્લાખાદ
વા. ૪ પાનું ૩૩૪)

કોઇ જણુશની ધારેલી ક્રીમતની કમ્પુલાત કરવા લલચાવવાનો હેતુ હોય, પણ તે ક-
મ્પુલાત કરવાને અવશ્ય જરૂરની ખાત તે ભાગ્યેજ થઇ શકે. આ તફાવતનું દ્રષ્ટાંત. ખાર
વિ. ગીબસનના કામમાં સાફ મળી આવે છે. આ કામમાં પ્રતીવાદીએ કમ્પુલાત કરી કે મને
એક વાંઢાણુ વેચવાનો અખત્યાર છે. જે વાંઢાણુને પાછળથી જાણુવામં આવ્યા પ્રમાણે
વેચાણુ કરતી વખતે ગામડી નીકળ્યાથી નુકશાન પોહોચેલું હતું. કોર્ટે ઠરાવ્યું કે તે વાંઢાણુની
વાંઢાણુ તરીકેની હયાતી બંધ પડી હોત તો કમ્પુલાત દુટત, પણ જે તે હજુએ વાંઢાણુ
દાખલ હયાત હોય તો, પછી ગમે તો તેને નુકશાન પોહોચ્યું હોય તોપણ કમ્પુલાત દુટતી
નથી, કારણ કે કમ્પુલાત ઉપરથી જોની સ્થિતી વિશેની કાંઈ પણ ફરજ નીકળતી નથી.
(મીશન એન્ડ વેલ્સખી વા. ૩ પાનું ૩૯૦)

કલમ ૨૧ મી.

કાયદા વિશેની ચુ. બ્રિટિશ ઇન્ડિયામાં ચાલુ હોય એવા હરકોઈ કાયદા વિષેની
કનું પરિણામ. કાંઈ એક ચુક થયાને લીધે કોઈ કરાર થયો એ સખખ ઉપરથી તે

કરાર નિર્રથક થવા યોગ્ય થતો નથી; પરંતુ બ્રિટિશ ઇન્ડિયામાં ચાલુ ન હોય એવા કેઈ કાયદા વિશે ચુક યદ હોય તો, તેનું પરીણામ હકીકતની ચુકથી જે પરીણામ થાય છે તેવું જ થાય છે. દૃષ્ટાંતો.

હિંદુસ્તાન મધ્યેના મુદતના કાયદા મુજબ અમુક એક કરજ રદ થયું છે, એની ખોટી ધારણાને લીધે અ તથા. બ કાંઈ એક કરાર કરે છે, તે કરાર નિર્રથક થવા યોગ્ય નથી.

ફ્રાન્સ દેશમાં હુંડી બાબત જે કાયદા ચાલે છે તે વિશેની ખોટી ધારણા ઉપરથી અ તથા. બ કાંઈ એક કરાર કરે છે. તે કરાર નિર્રથક થવા યોગ્ય છે.

ટીકા.

કાયદાનો સાધારણ નિયમ છે કે, કાયદાની અજ્ઞાનતાની તકરાર ચાલી શકતી નથી. અમુક હકીકતની એક સખસને ખબર કરવા છતાં તે સખસ નાણું આપે, પણ તે સખસના જાણવામાં એવું ના હોય કે તે હકીકતથી તેનો કાયદેસર અચાવ થાય છે. પછી એ હકીકત જાણીને આપેલાં નાણું પાછાં લેવા માગે તો, તે નાણું માછાં વસુલ મળી શકતાં નથી. ખીલખી વિ. લીમલી. (ઇસ્ટર્ન રી. પાનું ૪૬૯).

ઈંગ્લીશ કોર્ટને એવો અખત્યાર છે કે કાયદાની અને હકીકતની ભુલ જેની હોય તેનો અચાવ તે કરી શકે છે, પણ તે પ્રસંગે તે કામમાં એવું હોવું જોઈએ કે જે સખસને નાણું અગર ખીજી મીલકત મળી હોય તે, તે નાણું અગર મીલકત રાખે તો, તે બાબત નથી, એવું ઠરાવવાને બાબતી કારણ છે, અગર અમૂક સખસની અજ્ઞાનતાનો અધીન કાયદો લેવામાં આવેલો છે, એમ અદેશો રાખવાને પણ કાંઈ કારણ છે. હિયરીફ વિ. એલ. ખી. એસ. સી. કંપની (કવીન્સબેં ડીપીઝન પાનું ૧.) ના કામમાં એવો મળ્યુત અભિપ્રાય બતાવવામાં આવ્યો છે કે એકાદા દસ્તાવેજના હેતુ બાબત કપટભરેલી હકીકત બતાવવામાં આવી હોય તો, તે દસ્તાવેજના આધારથી કરેલા દાવામાં તે તકરાર જવાબ તરીકે ધણી ઉપયોગી થઈ શકે છે.

ખીચાંપ વિ. વીનના કામમાં સામાન્ય કાયદાની ભુલ અને દસ્તાવેજના અર્થની ભુલમાં તફાવત છે. જેવી તકરાર ઉઠાવવામાં આવી છે કે જે ચુક છે તો, તે કાયદાની ચુક છે, અને કાયદાની અજ્ઞાનતાની તકરાર ચાલી શકતી નથી. તે વિષે લાર્ડ એમ્સફોર્ડેસા હેમે કહેવું છે કે એ વાત બતાવવામાં આવી છે તો તે વિષે મારા વિચારમાં આવે છે કે, 'જે મક્કકારની કાયદા સખધી ભૂલ કેહેવામાં આવી છે તે આ કામની ખાસ હકીકત પ્રમાણે એક ઇત્યામના દસ્તાવેજનો અદેશો ભરેલો અર્થ કરવાથી થયેલી છે. આ હકીકતની ચુકથી કાયદાના પ્રખ્યાત નિયમની અજ્ઞાનતા ધણી જુદી છે. વળી એવાં ધણાં કામો થયેલાં છે કે જેમાં કાયદાની ભુલ હોય, અને તે સાથે ખીજી હકીકત મળેલી ના હોય, તેમ છતાં ઇંગ્લીશ પ્રમાણે જે સખસે તેવી ભૂલના અસરથી પોતાની મીલકતની વ્યવસ્થા કરેલી હોય, તે સખસને દાદ અપાવવામાં આવેલી છે."

કુપર વિ. શીન્સ રા. રી. હાબિસ આફ લાર્ડસ વા. ૨ પાનું ૧૪૯) ના કામમાં મક્કકારને

એ એક માંછલાં પકડવાની જગો જાણે અરજદારના કાકાની છે, અને તે તેના મરણ પછી તેની દીકરીએને મળેલી એમ સમજી તેની વ્યવસ્થા થવા દીધી, અને પોતે પોતાની હયાતી સુધીના ભાડુવાત તરીકે પોતાના કાકાની દીકરીએ પાસેથી એ જગ્યો ભાડે રાખી, પણ પછીથી તેને માલુમ પડ્યું કે તે જગો તે ખરી રીતે પોતાનીજ છે, માટે તે પ્રમાણે તેણે માગ્યું કે ખોટી સમજ એટલે ભુલના કારણથી જે કરાર થયો છે તે રદ કરી અને પાછો સોંપાવવાનો હુકમ થયો જોઈએ. આ કામનો ફેંસલો આપતાં હાઈ વેસ્ટબરીએ કાયદાના અમુક નિયમનો અર્થ લાગુ કરવા વિશે કેટલુંક બોલીને કહ્યું છે કે “માલેકપણનો ખાનગી હક્ક તે હકીકતની બાબત છે. વળી કાયદાની બાબતનો પરીણામ હોય, પરંતુ જે પોત પોતાના હક્ક બાબત અરસપરસ અને ખોટી સમજના કારણથી એકસરખી રીતે ભુલ થયેલી હોય તો, એવા કારણને લીધે પરીણામે કરાર રદ થવા લાયક થાય છે, હવે આ પક્ષકારોની બાબતમાં તેવી હકીકત છે. અપીલના પ્રતીવાદીએ એમ માનતા હતા કે તે મીલકત ઉપર અમારો હક્ક છે, અને અરજદાર સમજતો હતો કે તે બાબતમાં હું ત્રાહિત છું, પણ ભુલ માલુમ પડી આવી છે, તેથી તે કરાર ચાલી શકતો નથી.”

આવા કામમાં એકાદો સખસ મીલકતની વ્યવસ્થા જાણે પોતે માલેક હોય તેવી રીતે કરતો હોય, અને તે મીલકત પોતાની ના હોય એટલુંજ નહીં, પણ ખરી રીતે બીજા પક્ષકારની હોય તો, તે ભુલ એવી છે કે જેથી તમામ વ્યવહાર રદ બાતલ થાય છે—તેમાં અવેજ બીલકુલ નથી હતો, માટે કાયદાની અજ્ઞાનતાથી તે ભુલ થઈ હોય તો, તે અગત્યની વાત નથી, એમ જણાય છે. બીગહામ વિ. બીગહામ (૧ વીસી. સીનીયર્સ. રી. પાનુ. ૧૨૬).

પરરાજ્યનો કાયદો એ હકીકત પ્રમાણે ગણવામાં આવે છે, અને તે તે પ્રમાણેજ શાબેત થઈ શકે છે, એમ હિંદુસ્થાનના પુરાવ આકટની કલમ ૩૮ મી લક્ષમાં રાખતાં જણાય છે.

એક ખતની ર્થએ દાવો કરવામાં આવેલો, તેમાં પ્રતીવાદીએ તકરાર કર્યા છતાં અમુક રકમનું હુકમનામું થયે વ્યાજ આપવાનો ઠરાવ નહીં છતાં વાદીએ વ્યાજ સાથે બજવેલું છે, અને તે ઠરાવ હુકમનામામાં નથી, એ વાત બદલાતથી છુપાવી હું ન્હાની વચનો હતો તે વખતે વ્યાજ સાથે આ ખત લખાવી લીધું, એવી પ્રતીવાદીએ તકરાર લેઠાવી. તેમાં ઠરાવ્યું કે આ ભુલ એવી નથી કે કરાર રદ થઈ શકે, પણ હિસાબ દુરસ્ત થઈ શકે છે. ગોકળદાસ ગોપાળદાસ વિ. મર્લી વિગરે (ઇ. લા. રી. ૩ ક. પાનું ૬૦૨).

આ કામમાં અપીલવાળાએ મંજૂર જલ્લામાં અમુક દેવાળયના વંશપરંપરાનું વહિવટદાર છે. તેઓના વિચારમાં આવ્યું કે અમે જે કરજ “દેવળાય”ના કારણસર કાઢાડેલું છે, તે કરજ આપી શકીશું નહીં, અને અમારો વહિવટ જોઈએ તેવો નથી. તા. ૬ એપ્રિલ સન ૧૮૭૯ ના રોજ તેઓ તથા કારનામ રામા વરીયારે તે દેવું આપવા સાં ૩. ૮૦૦૦) ધીરવાને અપીલના પ્રતીવાદીને લેલ્યાવ્યો. આ નાણાં ધીરવાના અવેજમાં તેણે વહિવટ કરવાના હક્કનો ૯૬ વર્ષ સુધીનો પટો કબુલ કર્યો, અને કાનમ ઉપર દેવાળય છે તે દેવાળયની મીલકતમાંથી તે નાણાં વસુલ કરવાનું તેણે કબુલ

કયું, તેમ કરવાને અપીલવાળાઓએ તમામ સેહેલાઈ આપવાને કમુલ કયું. તેથી અપીલના પ્રતીવાદીએ કમુલ કયું. કે અપીલવાળાઓને તેમ તેમના કુટુંબની મીલકતને તે દેવા બાબતમાં જવાબદાર ગણવામાં આવશે નહીં. આ મતલબનો દસ્તાવેજ આ નીશાનનો તા. ૬ ઠી એપ્રિલ સન ૧૮૭૬ ના રોજ અપીલવાળાઓએ અપીલના પ્રતીવાદીને લખી આપ્યો છે. અપીલના પ્રતીવાદીના કહેવા પ્રમાણે તેણે રૂ. ૪૦૦૦) રોકડા આપ્યા અને આકીના રૂ. ૪૦૦૦) નું આને ખત લખી આપ્યું. આ ઉપરથી અપીલના પ્રતીવાદીએ “ઉરાલ્ય” (વહિવટ કરવાના) હકના અસાધની તરીકે તે વહિવટ લીધો. તેથી તેણે તે દેવાળયના જે ભાડુઆતો ચડેલું ભાડુ આપતા નહીં હતા તેમાંના એકના ઉપર તેની પાસેથી કમળે છોડાવવાને સન ૧૮૮૦ ના નંબર ૩૭૩ નો દાવો કર્યો. તે ભાડુઆતે તે “અસાધનમેંટ” ઈયાને પટો નાબુદ છે એવી તકરાર કરી. પરંતુ અપીલવાળાના કુટુંબના પ્રતીનીધીએ તે દાવાવાળો દસ્તાવેજ કાયમ રાખ્યો. તોપણ સન ૧૮૮૨ ના ફેબ્રુઆરી માસમાં તે દાવાનો ફેંસલો અપીલના પ્રતીવાદીના વિરુદ્ધ આખરે કરવામાં આવ્યો, એવા કારણથી કે દેવાળયનું ટૂંકરીપણું “અસાધન” કરી શકાતું નથી. ત્યાર પછી અપીલવાળાઓએ પાછો વહિવટ લીધો. તેથી અસલ તે મીલકત ચડાવી આપવામાં આવી તે તારીખથી રૂ. ૪૦૦૦) દર વર્ષે દર શેંકડે ૧૨ ટકાના વ્યાજ સાથે લેવાને અપીલના પ્રતીવાદીએ આ દાવો કર્યો, આ દાવામાં અપીલવાળાઓએ સામી તકરાર પણ કારણોથી કરી. એટલે કે જે રકમ રોકડી આપવામાં આવી છે તે ફક્ત રૂ. ૩૦૦૦) ની આપવામાં આવી છે, અને અપીલવાળાએ ખરી હકીકતની માહેતી છતાં “ઉરાલ્ય” હક ચડાવી લેવાને કમુલ કરેલું હતું, માટે તેવી માહેતી છતાં તેણે જે આપેલું છે તે પાછું લેવાને તે દાવો કરી શકતો નથી, અને અમે કાંઈ તે કારાર રદ કર્યો નથી, અગર તે કારારની શરતો ટુટે તે પ્રમાણે બીજી રીતે અમે માલ્યા નથી, સર્ચાર્ડિનેટ જડજના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે ફક્ત રૂ. ૩૦૦૦) રોકડા આપવામાં આવ્યા હતા, તેમાંથી અપીલવાળાઓએ રૂ. ૨૬૩૮) પોતાના “તારવાડ”ના દેવામાં આપેલા છે, અને જે નાણાં લેવામાં આવેલાં છે તે “દેવાળય”ના કાયદામાં વાપરવારમાં આવ્યાં હતાં, એવું બતાવવામાં આવ્યું નથી. અપીલના પ્રતીવાદીએ મુંબઈમાંની પુરાવ રૂ. ૧૦૦૦) ઉરાલ્ય હકના ૯૬ વર્ષના પટાનું અસાધનમેંટ મેળવવાના ખર્ચ સાથે બુદ્ધા મુકેલા છે, તે બતાવવાને અપીલના પ્રતીવાદીએ ગુજારેલો છે, તે કરતાં તેના કુટુંબના અગભૂતોની વચમાં સન ૧૮૮૦ ના નંબર ૫૦૬ ના કામમાં આંક ૬ વાળો હિસાબ અપીલવાળાના કારનાવને ફાઈલ કરેલો છે, તે ઉપર તે ઉએ વધારે ભરેલો રાખેલો છે. ત્યાર પછી સર્ચાર્ડિનેટ જડજે લિંડુસ્થાનના કારાર આકટની કલમ ૬૫ મી બતાવી છે, તેથી દેવાળયની તમામ મીલકત તે દાવાની જવાબદારીમાંથી છુટી થયેલી છે. તેથી તે ઉએ સન ૧૮૮૦ ના નંબર ૩૭૩ ના કામમાં છેવટ હુકમનામું થયું તે તારીખથી તે વસુલ થતાં સુધી દર વર્ષે દર શેંકડે ૧૨ ટકાના વ્યાજ તથા ખર્ચ તથા તે ઉપર હુકમનામાની તારીખથી દર વર્ષે દર શેંકડે ૬ ટકા વ્યાજ સાથે રૂ. ૩૦૦૦) અપીલવાળાઓએ આપવા એવું હુકમનામું કર્યું. વળી તેમણે ઠરાવ્યું છે કે અપીલવાળાની તારવાડની મીલકત તે દાવા સાથે જવાબદાર છે.

આ હુકમનામું જેટલું બેઠ પક્ષકારોના વિરૂદ્ધ છે, તેટલી આખતમાં બેઠ પક્ષકારોએ આ હુકમનામા આખત હરકત લીધી. અપીલવાળા તરફથી એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે જે હક સબંધ ચડાવી આપવામાં આવેલો, તે કાયદા પ્રમાણે ચડાવવા લાયક નહીં હતો, એવું સંપૂર્ણ રીતે જાણ્યા છતાં જે નાણાં આપવામાં આવેલાં છે તે લેવાનો દાવો ચાલી શકતો નથી, અને અમે આ નીશાનના દસ્તાવેજની શરતો વિરૂદ્ધ ચાલ્યા નથી, અને અમારા તારવાડના માલેકપણાની મીલકત તેમના દાવામાં જવાબદાર ઠરાવવી જોઈએ, તેવી દાદ દાવાની અરજીમાં માગવામાં આવી નથી. બીજી બાજુ તરફ અપીલના પ્રતીવાદીએ તકરાર કરી છે કે રૂ. ૪૦૦૦) માંથી રૂ. ૧૦૦૦) નહીં આપવા આખતનો ઠરાવ છે, તે દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૫૬૧ મી પ્રમાણે પુરાવાના વજન વિરૂદ્ધ છે, અને સન ૧૮૮૦ ના અસલ નંબર ૩૭૩ ના કામમાં આખરનું હુકમનામું થયા તારીખથી વ્યાજ અપાવવાને બદલે આ નીશાનના દસ્તાવેજની તારીખથી ૧૨ ટકાનું વ્યાજ અપાવવું જોઈએ. આ નીશાનના દસ્તાવેજથી તે ૯૬ વર્ષના પટાથી “ઊરાયલ” હક કાયદા પ્રમાણે અસાધન કરવા લાયક છે, એવું માનવું ભુલ ભરેલું છે, એ કમુલ કરવામાં આવેલું છે. જે પુરાવ ઉપરથી અપીલવાળા અગર અપીલનો પ્રતીવાદી જાણતો હતો કે તે અસાધનમેંટ નાબુદ છે, એવો કાંઈ પુરાવ અમને બતાવવામાં આવ્યો નથી. માટે જે હક મતલબમાં “ટ્રસ્ટ” છે, તે હક બીજાને આપવા સબંધી કાયદાની અરસ્પરસ ભુલ છે. પરંતુ અપીલવાળાને ધીરેલી રકમ પાછી વસુલ આપવાને તે બંધાએલો છે, એવું બતાવવાને તે મીલકત ચડાવી આપવાની આખત ઉપર અપીલવાળાના પ્રતીવાદીને તે આધાર રાખવાની જરૂર નહીં હતી. આ નીશાનના દસ્તાવેજ ઉપરથી એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે તેઓએ અપીલના પ્રતીવાદીને એવું સમજાવેલું હતું કે, અમારે આ કરજ લેવાને દેવાસમનું દેવું આપવાને સારૂ ગરજ છે. તેથી તે દેવું આપવાને તે રકમ ધીરવામાં આવી હતી. જે આ સમજાવવું શુદ્ધ અંતઃકર્ણનું હોત અને અપીલના પ્રતીવાદી પાસેથી કરજ લેધ “દેવાસમ”નું દેવું આપ્યું હોત તો, દેવાસમની મીલકતમાંથી “ઊરાયલ” તરીકે તે કરજ આપવાને સંપૂર્ણ બંધન થાત. પણ જેવી હકીકત માલુમ પડી છે તે પ્રમાણે તે કરજ લીધેલાં નાણાં પોતાનું તારવાડ તરીકેનું દેવું વાળવામાં વાપર્યાં કે જેથી તેઓ દેવાસમનું દેવું આપી શકે, તોપણ તેઓએ કરાર તોડ્યો, માટે તેઓનું અપીલના પ્રતીવાદીને કરજ વસુલ આપવાનું બંધન છે, તે સંપૂર્ણ થાય છે. ૯૬ વર્ષને પટે “ઊરાયલમાં” હક ચડાવી આપવાનો કરાર છે, તેથી તેને પોતાના બંધનમાંથી છુટવાને એક ખાસ રીતી ઠરાવવામાં આવી છે. પરંતુ તે કરાર કાયદેસર નહીં હોવાથી જે તેનો અમલ થઇ શકતો ના હોય તો, તે કારણથી તેમને તે કરજ પાછું વસુલ આપવાનું બંધન છે તે પુરૂ કરવામાં આવ્યું, એમ થઇ શકતું નથી. એલકીંગટનના અને બ્રીજસેના કામમાં લોર્ડ કેર્નસાહેબના ઠરાવો પ્રમાણે, એકાદો કરાર એવો હોય કે જે બંધન વિશે કરાર કરવામાં આવ્યો હોય, તે બંધન અમુક રીતે પુરૂ કરવામાં આવશે તો, તે કરાર, જે અસલ કરારથી તે બંધન ઉત્પન થએલું હોય, તે કરાર સાથેનો કરાર છે. પછી તે બેઠ શરતો એકજ કરારમાં મીઠ કરવામાં આવી હોય તેની ચિંતા નહીં. જે

કાયદાનો એવો નિયમ છે કે કાયદાની ભુલ કરવાથી એકાદ કરારનો પક્ષકાર તે કરારમાં માંથી છુટો થતો નથી, તે નિયમમાં ફેરફાર કરવાનો કરાર આ આક્ટની કલમ ૬૫ મીનો ઈરાદો નથી એમ ધારીએ, તોપણ અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે તે કરજ પાછું આપવાને એકસરખો કરાર કરવામાં આવ્યો છે, તે નિષ્ફળ થએલો છે માટે અપીલના પ્રતીવાદીનો પોતે ધીરેલી રકમ પાછી વસૂલ લેવાનો હક્ક છે. જે એવી તકરાર છે કે સપ્લાઈમેન્ટ જડજે એમ ઈરાવેલું છે કે અપીલવાળાની તારવાડ તરીકેની મીલકત તે કરજ આપત જવાબદાર છે, તે ભુલ છે, તે વિશે અમારા જોવામાં આવે છે કે દાવાની અરજીમાં એવી દાદ માગવામાં આવી છે કે અપીલનો પ્રતીવાદી જે માગે તે અ-ને કોઈને વ્યાજબી અપાવવું જણાય તે દાદ અપાવવી જોઈએ. જે રકમ કરજ લેવામાં આવી છે, તે “દેવાસમ” નું દેવું આપવામાં વાપરી છે, એવું બતાવવામાં આવ્યું નથી, માટે “દેવાસમ” ની મીલકત જવાબદાર ઈરાવી શકાતી નથી. બીજી બાજુ તરફ ૩. ૩૦૦૦) માંથી ૩. ૨૯૭૨) અપીલવાળાના તારવાડને દેવું હતું તે આપવામાં વાપરવામાં આવેલા છે, એમ શાબેત થએલું છે, અને આ પ્રમાણે છે તો, હકમનામાવાળી રકમ આપત તારવાડની મીલકત જવાબદાર ઈરાવવામાં આવી છે, તે ખરેખર છે. કિશ્ના : વિગરે વિ. શંકર વરમા (ઈ. લા. રી. ૯ મ. પાનું. ૪૪૧)

કલમ ૨૨ મી.

હકીકત વિશે કે કરારમાંના કોઈ એક પક્ષકારની કોઈ હકીકતની વાત રારના એક પક્ષકાર વિશે ચુક થવાને લીધે કોઈ કરાર થયો, તેટલાજ કારણથી રની ચુક થઈ હો- કરાર મજકુર નિર્રથક થવા યોગ્ય થતો નથી. મતો માત્ર તેજ કારણથી કરાર નિર્રથક થવા યોગ્ય થતો નથી,

ટીકા.

જ્યારે કરારના ઈરાવો અગર પક્ષકારોએ બતાવેલો ઈરાદો બીનચુકે એકજ હેતુ બતાવતો હોય તો, બેમાંથી એકે પક્ષકાર એમ કહી શકતો નથી કે મારો ઈરાદો કાંઈક જુદો હતો, જે એક પક્ષકારના જાણવામાં હોય કે બીજો પક્ષકાર ભુલથી અસુક કામ કરે છે, તેમ છતાં તે બીજા પક્ષકારનો બચાવ ના કરે તો, કપટ આપત ખબર કરવાની ફરજ તોડ્યા બાબતનો સવાલ થાય છે. પણ જે આ પ્રમાણે ના હોય તો, દરેક સખસ પોતાના બતાવેલા ઈરાદાથી બંધાએલો છે, કારણ કે જે તેમ ના થાય તો હમેશાં કરારનો પક્ષકાર ભુલના કારણથી કરાર રદ કરાવી શકે. માટે એકાદો ખરીદદાર જે એમ ધારતો હોય કે એક વસ્તુ અસુક કારણસર ઉપયોગમાં આવશે, પછી તે કારણસર ઉપયોગમાં આવે નહી, અગર તેની કાંઈ ખાસ કીમત હોય તો, તે એમ કહી શકતો નથી કે તે બચહાર મારી દેખીતી કપુલત આપત છે, તે ખરી નથી. ચાન્ટર વિ. હોપકીન્સ (મીશન એન્ડ વેલ્સબી વા. ૪ પાનું ૩૯૯)

ખોટા નમુનો બતાવવાની વેચનારની ચુક થાય, તેથી તેણે કરેલો કરાર તેને માટે રદ થવા લાયક નથી, કારણ કે તેના કૃત્યથી તે એમ કહી શકતો નથી કે જે હેતુ ખરીદદાર સમજેલો છે તેથી હું જુદું સમજેલો છું. સ્કાટ વિ. લીટલ ડેલ (૨૭ લા જરનલ. ક્વીન્સ બેંચ પાતું ૨૦૧). પરંતુ જો ખરીદદારના જાણવામાં એમ હોય કે તે વેચનાર ખોટું સમજેલો છે તો, તે કરાર રદ થવા લાયક થાય છે. સ્મીથ વિ. હ્યુમ્સ (લા. રી ક્વીન્સ બેંચ વા. ૬ પાતું ૬૧૦).

જે હેતુથી કરાર કરવામાં આવે તે હેતુમાં ભૂલ થવામાં આવે, તેથી કોઈ સખસ કરાર કરવાને લલચાય તે કારણથી તે કરાર કોરાણે કરવાને કારણ થતું નથી. પ્રતિવાદી એા ધારતા હતા કે અમારી કંપની એક ખીજી કંપનીને મળી જવાની ગોઠવણ સંપૂર્ણ થયેલી છે, તેથી તે ખીજી કંપનીનું કરજ આપવાને તેઓએ એક ખીલ આફ એક્સચેન્જ આપ્યું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે ખીલ (હુંડી) ની રકમ કરેલા દાવામાં એવો જવાબ આપાલતો નથી કે, તે ખીલ અમે ભૂલથી આપેલું છે, કારણકે અમારી કંપની મળી ગએલી છે, એવી હમારી ધારણા હતી તે ખોટી પડી છે. માલીન્શ વી. ફ્રીમેન (ક્વીન્સ રી. પાતું ૨૫).

જે કામમાં ખરીદદારની ખરીદ કરવામાં ફક્ત એરીકરાઇ હોય, તો તેને તે માફ થઇ શકતું નથી. વિશેષ ન્યાયના આક્રટની કલમ ૨૮ રી જોવી.

કલમ ૨૩ મી.

કહી જાતો અ- કોઇ કબુલાયતનો અવેજ કિંવા ઉદ્દેશ નીચે લખ્યા વેજ તથા કારણો કા- મુજબનો ન હોય, તો તે અવેજ કિંવા ઉદ્દેશ કાયદેસર છે; યદેસર છે તથા નથી.

જે અવેજ કિંવા ઉદ્દેશની કાયદામાં મનાઈ કરી હોય તેવો; કિંવા જેનો પ્રકાર એવો હોય કે તેને મંજૂર રાખ્યો હોય તો, કોઇ પણ કાયદાનો ઠરાવ વ્યર્થ થઇ પડે તેવો; કિંવા જેમાં કપટ હોય તેવો; કિંવા

જે ખીજા સખસના શરીરને કિંવા મિલકતને હાનિકર્તા હોય, કિંવા જેનો અર્થ સદરહુ મુજબની હાનિ કરવાનો થતો હોય તેવો; કિંવા જેને કોઈ અનીતિનો અથવા રાજ્યનીતિ વિરુદ્ધ ગણતી હોય, તેવો.

ઉપલી દરેક આખતમાં કબુલાયતનો અવેજ કિંવા ઉદ્દેશ ગેરકાયદે છે, એમ સમજવું. જે કબુલાયતનો અવેજ કિંવા ઉદ્દેશ ગેરકાયદે હોય, તે દરેક કબુલાયત નિરર્થક છે.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ.) અ પાતાનું ઘર દસ હજાર રૂપીઆને માટે વ ને વેંચાતું આપવાની કબુલાયત કરે છે. અ એ ઘર વેચવાનું જે વચન આપ્યું તેનો અવેજ વ એ દસ હજાર રૂપીઆ આપવા કબુલ કર્યા છે, અ ને વ એ દસ હજાર રૂપીઆ આપવાનું વચન આપ્યું તેનો અવેજ, અ

- એ ધર વેચવાનું વચન આપ્યું એ થાય છે. એ અવેજે કાયદેસર છે.
- (વ.) ક ને વ ના એક હજાર રૂપીઆ દેવા છે, તે ક ઇ મહીનામાં ન આપે તો, વ ને તે રૂપીઆ આપવાનું વચન અ આપે છે. એટલી મુદત ક ને આપવાનું વ વચન આપે છે. એમ એકે આપેલું વચન બીજાએ આપેલા વચનનો અવેજ થાય છે, અને તે અવેજ કાયદેસર છે.
- (ક.) વ એ અ ને કાંઈક રકમ આપી છે તે બદલ અ એવું વચન આપે છે કે વ તું વાંહાણ એક અમુક સફરમાં ભાગી જાય તો તેની કિંમત વ ને હું ભરી આપીશ. અહીં વ એ જે રકમ આપી તેનો અવેજ અ તું વચન છે. અને અ એ જે વચન આપ્યું તેનો અવેજ વ એ આપેલી રકમ છે; અને એ અવેજે કાયદેસર છે.
- (દ.) વ ના છોકરાનું પ્રતિપાલન કરીશ, એવું વચન અ આપે છે, અને વ તે બદલ અને દર સાલ એક હજાર રૂપીઆ આપવાનું વચન આપે છે; એમાં એક પક્ષકારનું વચન બીજા પક્ષકારના વચનનો અવેજ થાય છે, અને એ અવેજે કાયદેસર છે.
- (ઈ.) પોતે કપટથી જે મિલકત મેળવી છે કિંવા મેળવે તે પોત પોતામાં વેહેચી લેવા બાબત અ, વ તથા ક એઓ કબુલાયત કરે છે. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે, કારણ કે તેનો ઉદ્દેશ ગેરકાયદે છે.
- (ફ.) અ એવું વચન આપે છે કે વ ને સરકારમાં નોકરી અપાવીશ. અને વ તે બદલ અ ને હજાર રૂપીઆ આપવાનું વચન આપે છે. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે, કારણ કે તેનો અવેજ ગેરકાયદે છે.
- (ગ.) અ એક જમીનદારનો મુનીમ છે, અને પોતાના ધણીના એક ખેતરનો પટો વ પાસેથી પૈસા લેઈને વ ને અપાવવાનું પોતાના ધણી ને ન જણાવતાં, કબુલ કરે છે. અ તથા વ વચેની કબુલાયત નિર્ણયક છે, કારણ કે તેનો અર્થ એવો થાય છે કે અ એ એ વાત છુપાવીને પોતાના ધણીની જોડે કપટ કર્યું.
- (હ.) અ, વ ને એવું વચન આપે છે કે અપહરણ કર્યાના તોહમત બદલ તારા ઉપર મેં મુકરદ્દમો ચલાવેલો છે. તે હું બંધ પાડીશ, અને તે બદલ ચોરેલા માલની કિંમત પાછી આપવાનું વચન વ આપે છે. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે, કારણ કે તેનો ઉદ્દેશ ગેરકાયદે છે.
- (આઈ.) કાયદા કરનાર મંડળીએ કરેલા એક આક્ટના ઠરાવ મુજબ અ ની મિલકત ધારાની બાકીને સાડ વેચવામાં આવે છે. જેની પાસે બાકી રહી છે તેણે તે મિલકત વેચાણ લેવી નહીં એવી આક્ટ મજકુરમાં મનાઈ છે. અ જોડે બદાબસ્ત કરીને વ તે મિલકત વેચાણ લે છે, અને વ એ જે કિંમત આપી તે અ પાસેથી મળેલી મિલકત મજકુર અ ને આપવાનું વ કબુલ કરે છે. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે,

કારણ કે જેની પાસે બાકી રહી તેણેજ મજબૂત મજબૂર વચાણ લીધી એવું એ કાર્યનું પરિણામ કબુલાયત મજબૂર ઉપરથી થાય છે; અને એ મ થયાથી સદરહુ કાયદાનો હેતુ વ્યર્થ જાય છે.

(જ.) જ, જ નો મુખત્યાર છે તે એવું વચન આપે છે કે મુખત્યારપણાના સંબંધથી પોતાનું જ ની જોડે જે વજન છે તે ક ના હિતને વાસ્તે વાપરીશ, અને તે બદલ જ ને રૂપીઆ એક હજાર આપવાનું વચન ક આપે છે. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે કારણ કે તે અનીતિની છે.

(કે.) જ પેસા લઇને પોતાની છોકરી જ ને રાખ તરીકે આપવાનું કબુલ કરે છે. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે, કારણ કે એવે પ્રકારે પેસા લેઇને છોકરી આપવી એ વાત હિંદુસ્તાનના ફાજદારી કાયદા મુજબ શિક્ષાને પાત્ર ન હોય, તોપણ તે કબુલાયત અનીતિની છે.

ટીકા.

હેતુ અને અવેળ એકજ છે. એક પક્ષકારનો જે હેતુ હોય છે, તે બીજા પક્ષકારનો અવેળ થાય છે. માટે તેમાંથી જો કાંઇ કાયદા વિરૂદ્ધ હોય તો, તે કરાર રદ થાય છે. આજ નિયમ આ કલમની નીચેની કલમમાં બોલોળી રીતે બતાવેલો છે. અવેળમાં અગર હેતુમાં થોડો ભાગ કાયદા વિરૂદ્ધ હોય તો, તેથી તમામ કરાર રદ થાય છે, પણ કલમ ૫૭ અને ૫૮ માં આ ઠરાવના અપવાદો છે, તે વિષે ઠરાવ કરવામાં આવ્યા છે, તે એવી મતલબના છે કે, જ્યારે બે પ્રકારનાં વચનો હોય તેમાં એક કાયદેસર હોય અને બીજું કાયદા વિરૂદ્ધ હોય તો, જે કાયદા વિરૂદ્ધ વચન હોય તેથી તે કાયદેસર વચનનો અમલ કરવાને અટકાવ થતો નથી. કલમ ૨૭ અને ૨૮ માં જે હકીકત બતાવી છે તે હકીકત જેટલે દરજ્જે હોય તેટલે દરજ્જે કરાર રદ છે, માટે તે કલમોમાં સમાસ થતા કરારોમાં જેટલો ભાગ કાયદા વિરૂદ્ધ હોય તેટલો ભાગ દુર થઇ શકે તો, તે કાયદેસર ભાગનો અમલ થઈ શકે છે. આ બાબતમાં ઈંગ્લેન્ડ ઠરાવો છે તે પ્રમાણે આ નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યો છે. કામના કાગળ જોતાંજ કરારનો અવેળ કોઇ રીતે કાયદા વિરૂદ્ધ જણાય તો, તે કોઈ લક્ષમાં લેવાનો કોઈનો લક્ષ ધ્યાને ફરજ છે. પછી તે વિશે પક્ષકારોએ તકરાર કરી હોય કિંવા નહીં, તેની ચીંતા નથી.

આ આક્ટની કલમ ૨૬ અને ૩૦ મી છે, તેમાં કાયદા પ્રમાણે કરારો મને ફેરવામાં આવ્યા છે. તે છે, ઘણી ખરી બાબત કાયદા પ્રમાણે સ્પષ્ટ રીતે મને ફેરવામાં આવતી નથી, પરંતુ તે કરવા બાબત ગુન્હેગારી ઠરાવવામાં આવે છે, માટે તે ઊપરથી ગર્ભીત રીતે મનાઈ સમજાય છે. સખખ તેવી ગર્ભીત રીતે મનાઇ કરેલા કરારો કાયદા વિરૂદ્ધ છે. કાયદા પ્રમાણે જે કરારનો હેતુ એવો હોય કે જેથી કાયદાના ઠરાવ નહીં જેવા થાય તેવા કરારનો અમલ થતો નથી. માટે કેટલાક કામોમાં સરકારી નોકરો વિગરેને અમુક વેચાણમાંથી ખરીદ કરવાની મનાઇ કરવામાં આવી હોય છે, માટે તેવો કોઇ સખસ તેવા વેચાણમાંથી ખરીદ કરવાનો કરાર કરે તો, તે રદ બાતલ થાય છે. ઇશન કોશોર આચારજી ચૌધી વિ. હારી-સચદ્ર ચૌધી (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૩ પાનું ૪૨) ના કામમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

કે, એક છોકરાના જનક માઆપને વાર્ષિક રકમ આપવાના અવેળમાં તે છોકરાને હત આપવાનો કરાર કરવામાં આવ્યો છે, તે રદ બાતલ છે, એવા કારણથી કે. હિંદુશાસ્ત્રનો નિયમ તેથી પાર પડતો નથી, અને બીજું એવું કારણ છે કે તેથી તે છોકરાને નુકશાન છે.

સીતારામ વિ. મસામત આહીરી હીરાની (૧૧ બી. લા. રી. ૧૨૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે, અમુક હકીકત અને તો અમુક લગ્ન રદ સમજવું, એવો કરાર સુનીતિ વિરુદ્ધ છે, માટે તે કરાર ચાલી શકતો નથી.

પ્રતીભા આરટ વિ. ડુબીયા સરકાર (૯ બા. લા. રી. અ. પ) ના કામમાં વાદીએ પ્રતીવાદીઓને પચાસ રૂપૈયા એવી શરતથી આપ્યા હતા કે, તુરંગમાંથી વાદીઅણુના ધણીની તેઓએ (પ્રતીવાદીઓએ) તેણીને દારકતી મેળવી આપવી. પછી તે કરાર તોડ્યા બાબત દાવો કરવામાં આવ્યો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદી તેનાણું વસુલ કરી શકતો નથી, કારણ કે તે કરાર કાયદેસર નથી, અને નીતિ વિરુદ્ધ છે.

કમળાકંત ધોઝ વિ. કાલુમહમદ મંડળ (૩ બી. લા. રી. એ. શી. પાનું ૪૪) ના કામમાં ચીફ જસ્ટીસ હોલ્ટસાહેબે ઠરાવ્યું કે બાર્ટલેટ વિ. વીનોર (કાર્યાલ પાનું ૨૫૨) ના કામમાં એવું ઠરાવેલું છે કે સ્ટાટ્યુટથી અમુક બાબત કાયદા વિરુદ્ધ ઠરાવેલી હોય, તે વિશે કાંઈ કરાર કરવામાં આવે તો, તે કરાર રદ બાતલ છે.

ચીમનસીંગ વિ. સુખરામ કુંચર (૬ લા. રી. ૨ અ. પાનું ૯૦૨) ના કામમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સન ૧૮૫૮ ના આક્ટ ૪૦ માં જે સખસ પાસે સર્ટીફિકેટ હોય, તે સખસે દીવાની કોર્ટની મંજૂરી વિના જે મીલકત બાબત તે સર્ટીફિકેટ હોય તે ગીરો આપવી નહી, એવો ઠરાવ છે, તેમ છતાં તે મીલકત ગીરો આપેલી છે, તો, તે ગીરોનો કરાર રદ બાતલ છે, માટે જે સખસનો તે મીલકતમાં હક્ક સખધ હોય, તે સખસના દાવા ઉપરથી તે કરાર રદ થાય છે.

શેઠ ગોકળદાસ વિ. મુર્લી (ઈ. લા. રી. ૩ ક. પાનું ૬૦૨) ના કામમાં હુકમનામાના દેણાદારે એકાદો કરાર કરી જમીવાળી મીલકત છોડાવેલી, એવી શરતથી કે હુકમનામાની રકમ જે ઉપર હુકમનામાથી બ્યાજ અપાવવામાં આવ્યું નથી, તે રકમ બ્યાજ સાથે હકતેથી આપીશ. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કલમ પ્રમાણે આ કરાર રદ બાતલ થતો નથી. વાદીએ સરકાર સાથે એવો કરાર કર્યો કે ફોજ સારું હું અમુક ધોડા રાખીશ. પ્રતીવાદીએ સરકાર સાથે એવો કરાર કર્યો કે હું તે ધોડાઓને ધાસ દાણો પુરો પાડીશ. પછી પ્રતીવાદીએ વાદી સાથે એવો કરાર કર્યો કે જે વાદી ધાસ દાણો ના લેતો, તેના અવેળ બદલ વાદીને દરેક ધોડાને સારું મારે આટલું આપવું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરાર રદ બાતલ છે, કારણ કે તેથી સરકાર સાથે કપટ કર્યું એમ થાય છે. તુલીસ વિ. બાહડવીન (ડુગબાસ વા. ૨ પાનું ૪૫૦). જે વેહેપારીએ નીંદાખોર પુસ્તક વેચેલું હોય, તે વેહેપારી તેની કીમત વસુલ કરી શકતો નથી, તેમ તેવું પુસ્તક ખાપનાર પોતાની મેહેનત બદલ કીમત પણ વસુલ કરી શકતો નથી. પોપલેટ વિ. સ્ટોપ્ડેલ (રાયન એન્ડ મુનીસ રી. વા. ૧ પાનું. ૩૩૭). તેમજ તેવા નીંદાખોર પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરનારને તેથી જે નુકશાન થયેલું હોય તે નુકશાન ભરી આપવાના કરારનો અમલ પણ

થઈ શકતો નથી. એક કામમાં એક દાખલો એવો બની ચુકેલો છે કે એક મેહતાએ પોતાના શેઠના દલાલ સાથે એવો કરાર કર્યો કે, મારા શેઠને સમજાવી તને કામ આપાવું તેમાં તને જે દલાલી મળે તે ઉપર અમુક ટકા તારે મને આપવા, તે કમુલત કાયદા વિરૂદ્ધ ઠરાવવામાં આવી. વી. ગણપતરાવ વિરૂદ્ધ આર. પ્રાણીવનદાસ. (મું. હા. રી. વા. ૭ પાનું. ૯૧).

તેજ પ્રમાણે સંસારીક અનીતીવાળી સ્ત્રી રાખવા વિગરેની બાબતમાં કાયદા વિરૂદ્ધ છે. તેવી બાબતોથી શુન્હો થતો ના હોય, તેથી કાયદો તેવી બાબતો બંધ કરવાની ફરજ પાડે નહી, તોપણ જે કરારોમાં તેવી બાબતો હોય તેવા કરારો અમલમાં લાવવાને કાયદા પ્રમાણે મદદ આપી શકાતી નથી. બ્રાઉન વિ. બ્રાઈન. (એક્સચેન્જર. ડીવીઝન પાનું. ૫). દુરાચરણી સ્ત્રીઓ મળી આવવાનું જે મકાન હોય તેમાં જે વસ્તુઓ વાપરવાને જોઈએ તે વસ્તુઓ તે કારણસર વેચેલી હોય, અગર ભાડે આપવાનો કરાર કર્યો હોય, તે કરાર અગર તેવોજ કરાર કોઈ કીસબણ પોતાનો ધંધો ચલાવવાના કારણસર કરે તો, તે રદ બાતલ છે. માટે તેવી વસ્તુઓની કીમત અગર ભાડું વસુલ થઈ શકતું નથી. હામીલટન વિ. ચેનનજર (હર્લરટોન અને નાર્મન રી. પાનું. ૪૦).

જે નિયમો પ્રમાણે ઇંગ્લેન્ડ મુકરદમાઓમાં ચાલવામાં આવે છે, તેજ આ દેશને લાગુ થાય છે. માટે એકાદા મકાનનો માલિક પોતાનું મકાન બાણી બુજીને કીસબણને રહેવા સારૂ આપે તો, તેનું ભાડું વસુલ કરી શકતો નથી. ગૌરીનાથ મુકરજી વિ. માધુમાની પેશકર. (૯ બં. લા. રી. અ. પાનું. ૩૭)

કે દ્રષ્ટાંતમાં જે દાખલા આપેલા છે, તેમાં રાખેલી સ્ત્રી બાબતના કરારના દાખલા છે, અને ઇંગ્લેન્ડ લા પ્રમાણે જે સખસને ખત લખી આપવામાં આવે તેથી તે સખસ અયોગ્ય વ્યવહારથી તે લખીઆપનાર સાથે રહેવાને લલચાય તો, તે કરાર પણ રદબાતલ છે.

પરંતુ ધીરજકુંઅર વિ. બીકમાજીતરીંગ (ધં. લા. રી. ૩ અ. પાનું. ૭૮૭) ના કામમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદા સખસે પોતાની સાથે એક સ્ત્રી રહેલી હોય તે રહી ગયા બાદ તે વિશે કોઈ રકમ આપવાને વચન આપેલું હોય તો, કલમ ૨૫ ની પેટા રકમમાં સમાસ થાય તે પ્રમાણેનું તે વચન છે. તેજ નિયમના આધારથી ધણી ધણીયાણીએ હવે પછી છુટા થવાને, અગર લગ્નથી નીમકહલાલી રીતે જે રહેલું જોઈએ તે રહેવાનું બંધન તોડ્યાના હેતુથી ખત કરી આપવામાં આવ્યું હોય તો, તે કાયદા વિરૂદ્ધ છે, કારણ કે જો થએલા માણસો આવી ગોઠવણ કરવાનો વિચાર કરે તે અનિતી ભરેલું અને સુનિતી વિરૂદ્ધ છે. પણ જ્યારે ધણી ધણીયાણી ખરી રીતે જુદાં થાય ત્યારે તે જુદાં થયા પછી તેમના હક્ક અને જવાબદારીઓ બાબત દસ્તાવેજ કરવામાં આવે તે કાયદા વિરૂદ્ધ નથી. રચાંડલ વિ. ગોહડ. (૨૭ લા. જ. કવીન્સબેચ. પાનું. ૫૭), માટે આવા કરાર લખી આપવાનો કરાર, અગર તેમાં ખતાવેલા ઠરાવોનો અમલ કોટ્ટો કરી શકે છે. સાંડર્સ વિ. રોડે. (૨૨ લા. જરનલ ચાન્સરી. પાનું. ૧૬૧)

એક સખસ એવો કરાર કરે કે બીજા સખસ વિરૂદ્ધ અમુક લીલામમાં મારે મા ગણી કરવી નહી, તો તે કરાર કાયદેસર નથી.

ઈંગ્લેન્ડ રાજ્યની બાહાર દાણચોરી કરવાને માલ વેચવામાં આવ્યો હોય તો, તે

વેચાણના કરાર રદ બાદલ છે. માટે તે પ્રમાણે વેચેલા માલની કીમત વસુલ થઈ શકતી નથી. બીગ્સ વિ. લારન્સ. (૮૨૨ નર એન્ડ રસલ્સ રી. પાનું. ૪૫૪)

તેમજ પરદેશથી કોઈ માલ વેચનાર તે ખરીદ કરનારના હુકમથી અસુધી રીતે ઈન્ફ્રેન્ડ સરકારના મુલુકમાં દાણચોરી થવા સાથે ખીડે, અને તે વખતે તેઓ બાણતા હોય કે તે પ્રમાણે દાણચોરી થવાની છે, તો પછી જો કે તે વેચનારે ઇન્ફ્રેન્ડ સરકારના મુલકમાં તે માલ લાવવામાં કાંઈ પણ ભાગ લીધો નહીં હોય, તોપણ તે માલની કીમત વસુલ કરી શકતો નથી. વેમલ વિ. રીડ. (૮૨૨ નર એન્ડ રસલ્સ રી. પાનું. ૫૮૯).

તેમજ તે કારણથીજ ગુન્હાઓનું સમાધાન સામાન્ય નિયમ પ્રમાણે થઈ શકતું નથી. સન ૧૮૮૨ નો ફ્રેન્ચદારી કામ ચલાવવાની રીતીનો કાયદો મંજૂર થયો ત્યાર પહેલાં આ બાબત કટલીક સફાઈ નહીં હતી. હિંદુસ્થાનના ફ્રેન્ચદારી કાયદાની કલમ ૨૧૩ અને ૨૧૪ પ્રમાણે એકાદો ગુન્હો છુપાવવાના અવેળમાં સંતોષ દાખલ કાંઈ કબુલ કરવું અગર ભાગનું અગર આપવું અગર આપવાને કબુલ કરવું અગર કોઈ સખસને કાયદેસર સીક્ષામાંથી બચાવવાનો ગુન્હો કરવો, અગર કોઈ સખસનો ન્યાય કરાવવાને તેના વિરુદ્ધ કામ નહીં ચલાવવાનો ગુન્હો કરવો, તે શીક્ષા કરવા લાયક છે. પરંતુ જે ગુન્હો કરવામાં ગુન્હો કરનારનો ઈરાદો નથી હતો, અને જે બાબત દિવાનીરાહે દાવો લાવી શકાય છે, તે બાબતનો સદરહુ નિયમને અપવાદ છે. અહીંયાં જે ઈરાદો બતાવવામાં આવ્યો છે તે ગુન્હો બતવાને અવશ્યે કરીને હિંદુસ્થાનના ફ્રેન્ચદારી કાયદાની કલમ ૮૦ પ્રમાણે ઈરાદો હોવો જોઈએ, તે ઈરાદો નથી. પરંતુ તે કાયદાની જુદી જુદી કલમો પ્રમાણે અવશ્યે કરીને ગુન્હો થવાને જે ખાસ ઈરાદો હોવો જોઈએ તે છે, અગર જેથી અમુક ગુન્હાઓમાં વધારાની શીક્ષા થાય છે તે છે. માટે જ્યારે અમુક કૃત્ય કરવાથી ગુન્હો થતો હોય, પણ તેમાં ઉપર પ્રમાણે ખાસ રીલનો ઈરાદો ના હોય, અને તે બાબત દિવાનીરાહે દાવો ચાલી શકે તેવું હોય તો, જે પક્ષકારને ઇજ્જ થએલી હોય, તે તેનું સમાધાન કરવાને મુખ્યત્વાર છે. તે કાયદામાં હુમલો કરવો તથા વ્યભીચાર એ બે ગુન્હાનું સમાધાન થઈ શકે છે, એમ બતાવેલું છે. એક ઘણી છતાં બીજો ઘણી કરવામાં આવે તો, તે બાબત દિવાની દાવો ચાલતો નથી, માટે તેનું સમાધાન પણ થઈ શકતું નથી, તેમ કલમ ૪૨૫ મી પ્રમાણે બીગાડનું પણ સમાધાન થઈ શકતું નથી, કારણ કે બીગાડનો ગુન્હો થવાને બીગાડની વાખ્યામાં ખાસ ઈરાદો હોવો જોઈએ, એમ બતાવેલું છે. થોડી મુદત ઉપર મહારાણી વિ. રેહેમત (ઇ. લા. રી. મુ. વા. ૧. પાનું ૧૪૭) ના કામમાં ગુન્હાઓનું સમાધાન કરવા બાબતના સવાલનો વિચાર સંપૂર્ણ રીતે કરવામાં આવેલો છે. તેમાં જસ્ટીસ વેસ્ટ સાહેબે કલમ ૨૧૪ મીના અપવાદમાં જે એવા શબ્દો છે કે “દિવાની દાવો કરી શકે” તેનો અર્થ “ફ્રેન્ચદારી કામ ચલાવ્યા વિના અગર તેને બદલે દાવો કરી શકે” તેવો કરેલો છે. હાલ સન ૧૮૮૨ ના ફ્રેન્ચદારી કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૩૪૫ મીમાં આ વિશે ચોક્કસ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી વધારે સફાઈ થઈ છે.

સહપ્રતીવાદીએ અરજદારને નાણાં આપ્યાના અવેળમાં લખેલો છોડાછુટકો કરવાની બાબતના દાવાનું સમાધાન કરવું તે ઇંગ્લંડમાં સુનીતી વિરુદ્ધ છે. તે વિશેના કસરનો આન્સરી કોર્ટ અમલ કરતા નથી. બીગ્સ વિ. હ્યુમ (૩૧ લા. જ. આન્સરી રી. પાનું ૩૭)

એકાદા દાવામાં સાક્ષી પુરવાને કરાર કરવામાં આવે તો, તે રદ બાતલ છે, કારણ કે તેમાં અવેજ નથી હતો, અગર જુદી શહેદી પુરવાનું વચન આપવામાં આવ્યું હોય તો, તે અવેજ દુરાચરણી છે, પી. યશામલ વિ. પી. રામાસામી (૩ મ. હા. રી. પાનું ૭) વધારે આકાર મેળવવાને જે ખોટા છલાજ વાપરવાના હોય તો, તે વધારે આકાર મેળવવાનો કરાર કાયદેસર નથી. પીઆકટી વિ. નારાયણાપા. (૨, મ. હા. રી. પાનું. ૨૪૩)

એકાદા સખસનું અમુક દાવો ચલાવવામાં કાંઈ હિત ના હોય, તેમ છતાં તેવો દાવો ચલાવવાને કરાર કરે તો, તે સુનિતી વિરૂદ્ધ છે, તેને ઈંગ્લેજી “લા” પ્રમાણે “મેન્ટીનન્સ” કહેવામાં આવે છે, અને જે કામમાં છેવટ હુકમનામું થાય તેમાંથી એકાદા સખસને હિસ્સો મળવાનો કરાર હોય તેને તે “લા” પ્રમાણે “ચાંપર્ટી” કહેવામાં આવે છે. આ બેઉ પ્રકારના કરારો “કામન લા” પ્રમાણે ગુન્હા છે. માટે જે કરારમાં તેવી બાબત હોય તે કરારો કાયદા વિરૂદ્ધ છે. સ્ટીવન્સ વિ. બ્યાન્સવેલ. (૧૫ વેસે રી. પાનું ૧૩૯)

આજ કારણથી એકાદો અટર્ની પોતાના અસીલ સાથે એવો કરાર કરે કે, અમુક દાવામાં જે વસુલ થાય તેમાંથી તેને અમુક હિસ્સો આપવો તો, તે કયદા વિરૂદ્ધ છે. અર્લ વિ. હોપવુડ (૩૦ હા. જ. શી. પી. પાનું. ૨૧૭)

માટે અમુક મીલકત લેવાને પ્રતીવાદી કાંઈ કામ ચલાવે, અને તે લેવાને બસ થાય એટલો વાદી તેને પુરાવ પુરો પાડે અને તેના અવેજમાં પ્રતીવાદીને તે દાવામાં જે મળે, તેમાંથી વાદીને કાંઈ હિસ્સો મળે તેવો કરાર હોય તો, તે કાયદા વિરૂદ્ધ છે. સ્પ્રાય વિ. પોર્ટર; (૨૬ હા. જ. કવીન્સબેંચ. બી. પાનું. ૬૪). બીજી તરફ આવીજ પ્રકારના દાવા ઘણાક સખસોપર થયા પછી હરકત નાંખવા સારૂ હોય તે દાવામાં બધાએ મળી એક બીજને મદત કરવાનો કાંઈ કરાર કરે તો, તે કાયદા વિરૂદ્ધ નથી. તેમ ખરીદદારની સાથે વેચાણ આપનારે એવો કરાર કરેલો હોય કે વેચાણવાળી મીલકતને તે વેચાણ કરતાં મેહલાં કાંઈ હરકત થએલી હોય તો, તે બાબત દાવો કરવામાં તે વેચાણ આપનારનું નામ તે ખરીદદાર વાપરી શકે; તો તે કરાર પણ ગેરકાયદેસર નથી. વીલીયમ્સ વિ. પ્રીથીરો (બીગહામ્સ રી. પાનું. ૩૯૦), તેવીજ રીતે અટર્નીની સાથે એવો કરાર થાય કે જે તેનો અસીલ દાવો હારે તો, તે અસીલ પાસેથી તે અટર્નીએ કાંઈ લેવું નહી, અને તેવા દાવામાં કાંઈ પણ નાણાં તેને અપાવવામાં આવે તેમાંથી અટર્નીએ અર્થ બદલ પણ કાંઈ લેવું નહી તો, તેવો કરાર પણ “ચાંપર્ટી” નથી, એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

શીસચર વિ. કમળા નાયકર (૮ મુસ. ઈ. અ. પાનું. ૧૭૦)ના કામમાં જુદીશીયલ કમીટીના અભિપ્રાયમાં આવ્યું છે કે “ચાંપર્ટી” અગર “મેન્ટીનન્સ” થવાને ઈંગ્લેજી લા. પ્રમાણે જે લક્ષણો છે, તેજ આ દેશમાં તે વિશે છે. તેમાં સુનિતી અને ન્યાય વિરૂદ્ધ કાંઈક હોવું જોઈએ, જરૂર વિના કણ્ઠી વધે તેવું કાંઈક હોવું જોઈએ, કાયદેસર હેતુ પ્રમાણે કાંઈક અનિતીનું હોવું જોઈએ, અને તે થવાને કાયદેસર રીતે જે બદલાવ થતી હોય, તેવું હોવું જોઈએ. પરંતુ “મેન્ટીનન્સ” અને “ચાંપર્ટી” વિશેજે ખાસ. ઈંગ્લેજી “લા” છે, તે હિંદુસ્થાનમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો નથી. એવું રામકુમાર કુંડુ વિ. ચંદ્રકાંતો મુકરજી (ઇ. હા. રી. ૨ ક. પાનું. ૨૩૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે, તેવોજ બીજો ઠરાવ

(મ. હા. રી. વા. ૭ પાનું. ૧૨૮ મે) પણ છે. ગ્રામ વિ. અમીતાભાઈ દાસી (૪ ખી. એલ. આ. ૨. પાનું ૧) ના કામમાં પણ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “ચાંપટી” અને “મેન્ડીનન્સ”ની આપતમાં ઇંગ્લેન્ડ સ્ટાટ્યુટ અને જે “કામન લા” છે, તે ઇલાકાના શેહેરામાં લાગુ છે, એવો જે અભિપ્રાય ખતાવવામાં આવ્યો છે તે હાલ જુલ ભરેલો ગણવો જોઈએ. અહિયાંની કોર્ટો એ ન્યાય અને શુદ્ધ અંતઃકર્ણના બોહોળા નિયમો લાગુ કરીને વિચારવું જોઈએ કે, મેન્ડીનન્સની આપતનો જે દોષ અમુક વ્યવહાર ઉપર મુકવામાં આવ્યો છે, તે શુદ્ધ અંતઃકર્ણથી કરેલા દાવામાં ફક્ત હક સખંધ મેળવવામાં આવ્યો છે કે ફક્ત લુટવાને અગર કળ્યો કરવાના કારણસર તે વ્યવહાર ગેરવાવ્યાજખી અગર રૂઢી વિરુદ્ધ ઉભો કરેલો છે. એવા આરા એડી વિ. રનજ. કે. એમ. વિ. પંચામ નાયકર, (૧૩ ખી. લા. રી. ૫૦૯). અમુક મીલકત ખાખત દાવો કરવામાં આવેલો હોય, તે મીલકત દાવો કરનારને મળે તો, એક સખસને તેમાંથી અમુક હિસ્સો આપવો, તેવા અવેળમાં તે સખસે તે દાવો ચલાવવાને જોઈતાં નાણાં પુરાં પાડવાને વ્યાજખી રીતે કરાર કર્યો હોય તો, તે સુનિતી વિરુદ્ધ છે, એમ ગણવું નહીં જોઈએ. એવા કેટલાક દાખલાઓની ધારણા સેહેજ થઈ શકે, જેમાં કેટલાક સખસોનો અમુક મીલકત ઉપર વ્યાજખી હક હોય, તેમ છતાં તે મીલકત શિવાય તે ખાખત ઇલાજ કરવાને તેમની પાસે ખીજું કાંઈ પણ સાધન ના હોય તો તેવે પ્રસંગે ઉપર પ્રમાણેના કરાર વ્યાજખી ગણાય. (ઈ. લા. રી. ૫ ક. પાનું ૪). પરંતુ તે સખસની તેવી ગરજનો ફાયદો લેધ તે નાણાં પુરાં પાડનારે અયોગ્ય રીતનો કરાર કરાવી લીધો હોય તો, તે વિશે ચોક્કસાધથી તપાસવાનું છે; વળી તેમાં એમ પણ જોવું જોઈએ કે તે દાવો કરવાનો હેતુ અધઃીત તો નથી, અગર જીગટા જેવું તો નથી, અગર ખોટી રીતના દાવામાં મદદ કરવાથી અથવા ઉત્તેજન આપવાથી ખીજા કોઈને ઇજા અગર જીલમ કરવાને તો કર્યું નથી, કારણ કે જો તેમ હોય તો તે સુનિતી વિરુદ્ધ છે, માટે તેનો અમલ થવો નહીં જોઈએ. ગોક્ષદાસ જગમોહનદાસ વિ. લખમીદાસ ખીમજી (ઇ. લા. રી. ૩ મું. પાનું ૪૦૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે હક વાદીને આપવામાં આવેલો તે કપટના કારણથી સમાધાનીરદ કરાવવાનો હક આપવામાં આવેલો છે, અને તે વ્યવહારમાં ખીજી રીતે વાદી કેવળ ત્રાહિત છે. માટે તે સમાધાની બંધનકારક નથી, તેવો તેણે દાવો કરેલો છે, તે કાઢાડી નાંખવામાં આવ્યો. સન ૧૮૮૨ નો મીજકત ચકાવી આપવાનો (ટ્રાન્સફર આફ પ્રોપર્ટી) આકટ છે તેની કલમ ૬ ક્લીમાં સ્પષ્ટ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, કપટના કારણથી તુંકશાની ખાખત દાવો કરવાનો હક ખીજાને આપવાને મનાઈ કરવામાં આવી છે. તેમજ તે કલમમાં કાયદા વિરુદ્ધ જે ઇજા કરવામાં આવી હોય, તે વિશેના તુંકશાનનો દાવો કરવાનો હક પણ ખીજાને આપી શકાતો નથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે. ફક્ત સગપણ અને મીલકતમાં એકસરખું હિત હોય, તેથી તે વિશેના દાવો વ્યાજખીરાહે “ચાંપટી” થતો નથી. હટલે વિ. હટલે. (લા. રી. ૮ કવીન્સબેચ. પાનું. ૧૧૨)

સાધારણ વ્યવહારમાં કાંઈ અટકાવ કરવામાં આવેલો હોય, અને તે અટકાવ જો પક્ષકારોના ફાયદા સાર ના હોય તો, તે અટકાવ ખાખતના કરારો સુનિતી વિરુદ્ધ છે, માટે તે કારણથી તે રદ ખાતલ છે, સખજ જમીન વેચવી નહીં અગર તેનો ઊપયોગ અમુક

રીતે કરવો નહીં એવો કરાર હોયતો, તે સાધારણ રીતે રદ બાતલ છે. પરંતુ પડોશની જમીનના માલિકોની વચમાં એવો કરાર થયો હોય કે, જમીનના અમુક ભાગ ઉપર ધમારત ખાંધવી મળી, તે કરાર બળવાન થઈ શકે છે, કારણ કે તે ખેડ માલિકોના હાયદાને સાંર પશુ હોય. આવી રીતના કરારનો જે સખસ તે જમીન તે કરારની માહેતી સાથે લે તેના વિરૂદ્ધ અમલ થઇ શકે છે, ટક વિ. મોકસહે. (૨ શીલીપ્સ. રી. પાનું ૭૭૪)

એવો કરાર થાય કે જેનો પરીણામ અમુક ધંધો પોતાના હાથમાંજ રહે અને બા-
કીના લોકો ધંધો કરવાને બરાબરી કરવામાંથી બાતલ થાય તો, તેવો કરાર અવરુચ ક-
રીને કાયદા વિરુદ્ધ છે, એમ નથી. એક ખતમાં એવો ઠરાવ લખવામાં આવ્યો હોય કે
તે ખત પેટે જે વસુલ આપવામાં આવે તે તે ખત ઉપર બરેલું ના હોય તો, તે નામજુર
છે. માટે તે રદ બાતલ છે, કારણ કે સુનિતી તથા સારા અંતઃકર્ણ વિરુદ્ધ છે એટલુંજ
નહી, પણ તે ખત લખાવી પોતાનીજ કસ્ટરનો તેથી ફાયદો લેઇ શકે. માટે આવો કરાર
હોય, તોપણ કોઈ વસુલ બાબતનો મુખજુબાનીનો પુરાવ દાખલ કરે છે, સાહા ચેલમ
ચેટ્ટી વિ. ગોવીંદાપા. (મ. હા. રી. વા. ૫ પાનું. ૪૫૧) અને નારાયણ વિ. મોતીલાલ
રામદાસ (ઈ. લા. રી. ૧ મુ. પાનું. ૪૫)

એકાદો નાદાર પોતાના લેહેણુદારોની જોડે તોડ જોડતો કરાર કરે, અને તેની સાથે તે લેહેણુદારોમાંના એક લેહેણુદારની સાથે ખાનગીરાહે એવી ગોઠવણુ કરે કે નથી તે લેહેણુદારને ખીજ લેહેણુદારો કરતાં વધારે ફાયદો થાય, જેમકે તેને તેના લેહેણુનો વધારે સારો ફાયદો મળે અગર વસુલ કરવાની જામીની વધારે મળે તો, તે ગોઠવણુ કપટ ભરેલી છે, માટે તે રદ બાતલ છે, કારણુ કે દરેક લેહેણુદારે પોતાના ફાળા પ્રમાણુ પોતાના લેહેણુમાંથી અમુક ભાગ છોડી દેવાને કબુલ કરેલું હોય છે, તેમ છતાં તે ફાળામાં ફરફાર કરવાને એકાદો લેહેણુદાર ચત્ન કરે તો, તે ખીજ લેહેણુદારોની આબતમાં કપટ છે. માલાલીયુ વિ. હાગસન (૨૦ લા. જ. કવીન્સમેન્સ પાતું. ૩૩૯), બ્લાકસ્ટ્રાક વી. ડોબી. (૧ શી. પી. ડી. ૨૬૫). કોષ દસ્તાવેજ ત્રાહિત આબતમાં કપટ ભરેલો હોય, તોપણુ તે તેના પક્ષકારોને બંધનકારક થઈ શકે છે. શા વિ. જેફરી (૧૩ મુર્સ, પી. શી. પાતું. ૪૩૨), પરંતુ લેહેણુદારોની સાથે સામાન્ય રીતની ગોઠવણુ થએલી ના હોય અને જે કરારનો હેતુ ખીજ લેહેણુદારો કરતાં એક લેહેણુદારને વધારે આપવાનો હોય અગર તેનો હેતુ કાયદેસર બજાવણી પાર પડે નહી તેવો હોય તો, તે કરાર કાંઈ અવશ્ય કરીને રદ છે, એમ નથી. વી. શંકરાપા વિ. ડી. કામાયા (મ. હા. રી. વા. ૩ પાતું ૨૩૧) તથા રાજન હરજી વિ. અરદેશર હોરમસજી. (ઇ. લા. રી. ૪ મું. પાતું ૫૦) .

જે હેહુણદાર એમ બતાવે કે મારા હેહુદારે પોતાની અમુક મીલકત ફક્ત ઠગવાની યુક્તિ તરીકે ખોટી રીતે બીજાને ચડાવી આપી છે, અને તે આખવું ખરે ખરું નથી, અગર તે ખુશીથી પોતાના હેહુણદારોનું હેહુણ વસુલ થઈ શકે નહીં, તે ધરાદાથી બીજાને ચડાવી આપી છે તો, તે હેહુણદારનો તે ચડાવી આપવું રદ કરાવવાનો હક્ક છે.

જ્ઞાનાભાઈ વિ. શી. શ્રીનીવાસ પીલાઈ. (મ. હા. રી. વા. ૪ પાનું. ૮૪)

મુસદ્દા મહમદ કાઝમ શીરાઝી વિ. મીરજાઅલી મહમદ સુસદ્રી વિગરે (મુસદ્દા ધ.)

અ. વા. ૬ પાનું. ૨૭) ના કામમાં મુ'આઇની સુપ્રીમકોર્ટમાં એક મુકરદમો ચાલુ હતો, તે દરમિયાનમાં તે મુકરદમાના પ્રતીવાદીની સ્થાવર મીલકત વેચવામાં આવી હતી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ખરીદદારે ખરી રીતે અવેળ આપ્યો છે, એમ બંધાં સુધી સંતોષકાર્ક રીતે શામેલ થાય નહીં, ત્યાં સુધી તે વેચાણુ આપનારના લેહેણુદારો વિરૂદ્ધ તે વેચાણુ કપટ બરેણુ થાય છે.

જેસફ વિ. સોલાનો (૯ બી. લા. રી. ૪૪૧) ના કામમાં હકીકત એવી છે કે પ્રતીવાદીએ વાદી પાસેથી કેટલુંક જુદુ જુદુ કરજ કાઢેલું, તેમાંનું થોડુંક તો કાયદા વિરૂદ્ધ હેતુ પાર પાડવાને કાઢાડવામાં આવેલું. પ્રતીવાદીએ આ કરજની જમાની દાખલ પોતાના ઘોડા ગીરો લખી આપ્યા. આ ઘોડા વાદી વેચવાનો હતો, પરંતુ તે વેચવાની જાહેરખબર વાદીએ ખેંચી લીધી, તેના અવેળમાં પ્રતીવાદીએ સાત હજાર રૂપૈયાની બાકી દેવી છે તે ખરી છે એવી કબુલતનો કરાર કર્યો, અને તે રકમની પ્રામીસરી નોટો લખી આપી. તેમાં જસ્ટીસ મ્યાકફર્સન સાહેબે ઠરાવ્યું કે આ પ્રામીસરી નોટ જે અવેળ નો થોડાક ભાગ ખરોખર નહીં હોતો, તેવા અવેળ બદલ લખી આપવામાં આવ્યું છે, માટે તે તમામ રદ બાતલ છે. જસ્ટીસ માર્કીપીસાહેબે ઠરાવ્યું કે તે પ્રામીસરીનોટો તમામ ખરોખર છે, કારણ કે બીજો કરાર કાંઈ પેહેલા કરારમાંથી ઉત્પન થયો નથી, અગર પેહેલા કરારના ઉપર આધાર રાખતો નથી. માટે તેમાં કોઈ કાયદા વિરૂદ્ધ નથી. પણુ મીજનસ્ટીસ કૌચસાહેબે ઠરાવ્યું કે તે પ્રામીસરીનોટો જેટલું કરજ કાયદેસર નહીં હોતું, તેટલી બાબતમાં કાયદેસર નથી. પરંતુ વાદીને પોતાના દાવાની અરજ દુરસ્ત કરી જેટલું તેનું કાયદેસર લેહેણુ છે, તે વસુલ કરવાની પરવાનગી આપવી જોઈએ.

એકાદી કીસબજીને માલ આપવામાં આવેલો હોય તો, તે માલની કીમત જેમ કાયદેસર કરારના આધારથી વસુલ થઈ શકે તે પ્રમાણે વસુલ થઈ શકે છે. પરંતુ જો વાદીના જાણુવામાં પ્રતીવાદીઅણુની વર્તણુક હોય તો, તે વસુલ થઈ શકતી નથી. પીયર્સ વી. જુક્સ. (લા. રી. એક્સચેન્જ વા. ૧ પાનું. ૨૧૩); પણુ ખરીદ કરેલી મીલકતનો કબજો લેવાને દાવો કરવામાં આવે, તેમાં ફક્ત એમ કેહેવામાં આવે કે, તે વેચાણુ કાયદા વિરૂદ્ધ હેતુ પાર પાડવાનેજ નાણાં જોઈએ, તે કારણસર કરવામાં આવ્યું છે તો, તે કાંઈ તે દાવાનો જવાબ નથી. રાજકીરટો મોઇટ્રો વિ. કૈલાશચંદ્ર (૯. લા. રી. ૮૬. પાનું. ૨૪)

“વોટ” ધ્યાને અભિપ્રાય મેળવવાને કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તો, તે કાંઈ અવસ્થે કરીને રદ બાતલ છે, એમ નથી. માટે બોલટન (માડન વિ. લા. રી. ૯ કવીન્સમે'ચ. પાનું. ૫૫) ના કામમાં એક ધર્માદાની બાબતમાં વાદી અને પ્રતીવાદી બેજ મદદ આપનાર હતા; અને તે ધર્માદાને હેતુ તે મદદ આપનારાઓએ પસંદ કરેલો હતો. તેઓનો અભિપ્રાય તેમણે જેટલી રકમ મદદમાં આપેલી તેના પ્રમાણમાં હતો. તેમાં તેઓએ સ્પષ્ટ રીતે એવો કરાર કર્યો છે કે પ્રતીવાદીની પસંદતા પ્રમાણે તે ધર્માદાનો જે હેતુ છે તે બાબતમાં વાદી ૨૮ અભિપ્રાય જો મેળવી આપશે તો, બીજી વખત પસંદ કરવાને પ્રસંગે વાદીને ગમે તેવા ધર્માદાના હેતુ બાબતમાં તે પ્રતીવાદી પણ ૨૮ અભિપ્રાય મેળવી આપશે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીને વચન આપવાને કાયદેસર અવેળ હતો, અને તે કરાર સુનિતી વિરૂદ્ધ ગણી રદ થતો નથી.

ફાઇનદારી કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદો પ્રમાણે ફ પાસે માછએટે એ જામીન

અમુક રકમ સુધી તેની વર્તણૂંક સખધીમાં જવાબ દે, એવા માગેલા હતા. તેથી સ એ તેનો જામીન થવાને કબુલ કર્યું, એવી શરતની સાથે કે **ફ** મારી પાસે તે જામીનીની રકમ અનામત મુકે. **ફ** એ તે રકમ અનામત મુકી અને **સ** તેમાં જામીન થયો. જે મુદત બાબત **સ** તે **ફ** ની સારી વર્તણૂંક વિશે જવાબદાર થયેલો હતો, તે મુદત જામીનીની દુરે તેવું કાંઇ પણ કૃત્ય **ફ** ને કરવા વિના પુરી થઈ. પરંતુ **સ** એ તે અનામત મુકેલી રકમ **ફ** ને પાછી આપવાને ના પાડી. તેથી **સ** એ તે રકમ લેવાને **ફ** ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરારનો અવેળ છે, તેથી કાયદાનો હેતુ પાર પડતો નથી. માટે તે અવેળ કાયદેસર નથી, સખખ **ફ** નો કાંઈ દાદ મળવાનો હક્ક નથી. ફત્તેસીંગ વિ. સાનવલસીંગ (ઇ. લા. રી. મુ. વા. ૧ પાનું ૭૫૧)

એક કુટુંબની મીલકતના દરેક માલેકો તરફથી તે કુટુંબનો વડીલ સખસ વહીવટદાર તરીકે વેહેપાર કરે, અને તેથી તે કુટુંબનો બીજો સખસ ઠગાય તો, તે ઠગાનાર સખસનો સદરહુ વેહેપાર વિષે પુછવાનો હક્ક છે. વહીવટદાર અને ત્રીજા પક્ષકાર વચ્ચે જે કરાર થાય, તે તેથી જે સખસ ઠગાય તેનો તે કરાર રદ કરાવવાનો હક્ક છે. સવજી જનારદન સારંગ પુણી વિરૂદ્ધ ગંગાધર ભટ વિગેરે. (ઇ. લા. રી. ૪ મુ. પાનું. ૨૯)

વાદીએ શીયામના મુલકમાં કાટ ખરીદ કરવાને એક સખસને આડતીયો નીમેલો હતો, તેને શીયામ સરકારે કાટ ચોરવાનો આરોપ મુકી કેદ કરેલો હતો, તેથી તે સખસે કેદમાંથી છુટવાને પોતા ઉપર જે આરોપ રાખેલો હતો, તે કાટની કીમત કરતાં વધારે કીમતથી ખરીદ કરવાને પ્રતીવાદી સાથે કરાર કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરાર સદરહુ સખસ કેદમાં હતો તેમાંથી છુટવાના કારણસર કરેલો છે, માટે વાદી તે રદ કરી શકે છે. મોસીયટ વિ. કેડીયા (ઇ. લા. રી. ૧ ક. વા. પાનું. ૩૩૦)

વાદીએ પ્રતીવાદી પાસેથી એક મકાન તથા ઈમારતો ખરીદ કરેલી, તેનો કબજો લેવા વાદીએ પ્રતીવાદી ઉપર દાવો કર્યો. પ્રતીવાદીએ જવાબ આપ્યો કે અમે પ્રતીવાદી ઉપર ત્રીજા સખસે સાપ્રાધ વિશ્વાસઘાતનું ફોજદારી તોહમત રાખ્યા બાબત ફરીયાદ કરેલી, તે ખેંચી લેવાને તે ત્રીજા સખસને લલચાવવા સાફ રસ્ત તરીકે અમુક નાણાં આપવાને જોઇતાં હતાં, તે સાફ આ વેચાણ કરવામાં આવ્યું છે. નીચેની અપીલકોર્ટે ઠરાવ્યું કે પ્રતીવાદીનો આ જવાબ ખરોખર નથી, કારણ કે તે કાયદા વિરૂદ્ધ કરારમાં વાદી કોઈ રીતે પક્ષકાર હતો, અગર તેને તેમાં નિસબત હતી, એવું બતાવવાને કાંઈ પણ પુરાવ નથી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ હુકમનામું ખરોખર છે, કારણ કે ફોજદારી ફરીયાદ દબાવી દેવાને કરાર થયેલો તે વાદીના જાણવામાં હતો, અગર તે કાયદા વિરૂદ્ધ કરાર પ્રમાણે કાંઈ પણ નાણાં આપવામાં આવેલાં છે તે તેના જાણવામાં હતું, તેવું બતાવવાને કાંઈ પણ પુરાવ નથી. રાજકીસ્ટો મોઝ વિ. કૈલાશચંદ્ર ભટાચારજી (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૮ પાનું ૨૪)

જ એ એક સરકારી હોડીનો ત્રણ વર્ષની મુદતનો ધનરો રાખ્યો. અને તેણે તે ધનરો આપનાર માલ્લેટની સાથે એવો કરાર કર્યો કે તે માલ્લેટની પરવાનગી અગર પરવાના વિના તે ધનરો તેણે કોઇ બીજાને ખેટા પટા તરીકે આપવો નહી, અગર અસાધ્ય

કરવો નહી. પછી તે ઈન્જરામાંથી થતો નફો લેવાને મ એ બ ને પોતાના જોડલા સરખા હાથથી તેમાં હિસ્સેદાર ઠરાવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે મ એ તે માણજોટની પરવાનગી વિના પેટા પટે આપવી નહી, અગર માણજોટની પરવાનગી વિના અસુધન કરવી નહી, એવી ઈન્જરામાં શરત હોવાથી સદરહુ બ ને હિસ્સેદાર ઠરાવવામાં આવ્યો છે, તેને હરકત થતી નથી. ગૌરીશંકર વિ. મમતાઅલ્લીખાન (ઇ. લા. રી. અ. ૧ પાતું ૪૧૧).

મ ધણા વર્ષ સુધી ગ સાથે તેની રાખેલી ઓરત તરીકે રહી. આવા વેહેવારથી રહવાના અવેળમાં ગ એ તા. ૨૮ મી માર્ચ સન ૧૮૬૯ ના રોજના લખેલા કરારની રૂઝમે મ ને વાર્ષિક રકમ આપવાને કબુલ કર્યું, અને તે નાણાની જવાબદારી પોતાની સ્થાવર મીલકતમાંની થોડીક સ્થાવર મીલકત ઉપર રાખવામાં આવી હતી. આ કરાર રજીસ્ટર કરાવવામાં આવ્યો હતો. મ એ ગ ની વારસ તેની ઓરત ઉપર સદરહુ કરારની રૂઝમે દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે વખતના કાયદા પ્રમાણે તે કરારનો અવેળ અનિતીનો નહી હતો, તેમ તે કાયદા પ્રમાણે અવેળની આમીના કારણથી તે રદ બાતલ નથી. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે મ તે કરારની રૂઝમે નાણાં વસુલ કરી શકે તે પોતાં મ એ બતાવવું જોઈએ કે પ્રતીવાદીએ ગ ની જે સ્થાવર મીલકતના ભાગ ઉપર દાવાવાળી રકમનો બોળે રાખવામાં આવ્યો છે, તે મીલકતનો અગર ગ ની બીજી મીલકતમાંથી નફો લીધો છે, અને તે દાવાવાળાં નાણાં તેમાંથી વસુલ થઈ શકે તેવું છે, એવું માનકુંવર વિ. જસોદા કુંવર (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૧ પાતું ૪૭૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

એક લખેલો કરાર રજીસ્ટર કરવામાં આવેલો, તેમાં હ એ પોતાના બે ભાઈઓ એ પોતાની મજબૂરી અવિભક્ત મીલકતમાં તેનો હિસ્સો છે તે કબુલ કર્યો, તેના અવેળમાં એવો કરાર કર્યો કે મારે તમો ભાઈઓ વિના બીજા કોઈને મારો હિસ્સો વેચાણ કરી ચડાવી આપવો નહી, અગર ગીરો આપવો નહી. અને જો મારી મરજી તે આપી દેવાની થાય તો, અસુક રકમ લેઈ તમને તે આપું. તેમ છતાં હ એ તે લખેલો કરાર તોડ્યો, અને લ ને વાપર હુક સાથે પોતાનો હિસ્સો ગીરો આપ્યો. તે ગીરોનો અમલ કરાવવાને લ એ દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સદરહુ કરાર બળવાન છે, માટે તે ગીરો હ ના ભાઈઓ વિરુદ્ધ બરોબર નથી. લક્ષ્મીચંદ વિ. તોરીલાલ (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૧. પાતું ૬૧૮)

સન ૧૮૫૮ ના આક્ટ ૪૦ મા પ્રમાણે નીમાયલા સગીરની સ્થાવર મીલકત ગીરો આપે તે તે આક્ટની કલમ ૧૮ તથા આ કલમ પ્રમાણે રદ છે. ચીમનસીંગ વિ. સુભરામ કુંવર (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૨ પાતું. ૯૦૨)

રામચુલામ વિ. જનકીરામ (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૭ પાતું ૧૨૪) ના કામમાં એક ગીરોના થોડાક અવેળમાં ગીરોરાખનારનાં ગીરોઆપનાર ઉપર બે હુકમનામાં થએલાં તેની રકમ લેહેણી હતી, ગીરોરાખનારે ગીરોનો અમલ કરાવવાને દાવો કર્યો. તેમાં ગીરો આપનારે તકરાર કરી કે તે ગીરોનો અવેળ નીખૂળ થએલો છે, માટે તે ગીરોનો અમલ થઈ શકતો નથી. તેના આધારમાં એવું કહેવામાં આવેલું છે કે તે ગીરોરાખનારે દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૨૫૮ મી પ્રમાણે તે હુકમનામાંથી

નીકાલની વાત કોર્ટમાં નોંધાવેલી નથી, અને તે કલમનો ઠરાવ હજી કાયમ છે. જસ્ટીસ હવે હોયીતસાહેબના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે તે હુકમનામાના નીકાલની આખત કોર્ટમાં નોંધાવવામાં આવી નથી, તેથી અવેજ નીખૂળ થએલો છે, એમ થતું નથી, કારણ કે તે નીકાલ નોંધાવવાને તેણે કંઈ કરાર કર્યો નથી, અને ખરી રીતે તે નોંધાવવાની તેને જરૂર નહીં હતી, કારણ કે તે કાંઈ હુકમનામું બળવવાને માગી શકતો નથી. જો કે તે હુકમનામાં પુરાં થએલાં નથી, તોપણ ગુન્હેગારીને પાત્ર થયા વિના દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૨૫૮ મી પ્રમાણે તે હજી અમલમાં છે, અને વળી જો ગીરોઆપનારે તે નીકાલ દાખલ કરાવવાને જરૂરનું હતું, એમ ધાર્યું હોત તો, તેને કોર્ટમાં કલમ ૨૫૮ મી મુજબ અરજ કરવાનો ઈલાજ હતો. જસ્ટીસ મહમુદસાહેબના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે કોર્ટની બહાર હુકમનામાનો નીકાલ કરવામાં આવેલો હોય, તે કરારના અવેજમાં નાખુદ થાય છે, એવું કરાર આકટમાં કાંઈ નથી. સખબ આવા અવેજના આધારથી જે કરાર હોય તેનો સદરહુ કલમ ૨૫૮ મીનો હેતુ નીખૂળ નહીં થતાં અમલ થઈ શકે છે, માટે તે હુકમનામાની રકમો તે ગીરોનો બળવાન અવેજ છે.

એક કરાર એવો હતો કે વાદી જે નાતનો શેઠ છે, તેમના હુકમમાં પ્રતિવાદીઓએ રહેવું; અને તેમણે પોતાનો કામ ધંધો પોતાની નાતના માણસો સિવાય બીજા કોઈની મદદમાં કરવો નહીં, અને અમુક માસીક રકમ પોતાના કુટુંબની કુળદેવીમાં આપવી, વગેરે. કરાર પ્રમાણે ચાલવામાં આવે નહીં તો અમુક ગુન્હેગારી ઠરાવવામાં આવી છે. આ કરારનો અમલ કરવો એ સુનિતી વિરૂદ્ધ છે, માટે તેનો કાયદેસર રીતે અમલ થઈ શકતો નથી. વાઈએ લીંગા વિ. સામીનાડા (ઈ. લા. રી. ૨ મ. પાનું ૪૪)

પ્રતિવાદીએ અમુક ગામના ટોલનો એક વર્ષનો ઇન્જરો લેઈ વાદીને કરાર કરી આપી તે કરાર ઉપર સહી કરી હતી. પરંતુ મદ્રાસના સન ૧૮૭૧ ના આકટ ત્રીજા પ્રમાણે કમીશનરોનો તે ઉપર શીક્ષા નહીં હતો. સદરહુ વર્ષ પુરૂ થયા પછી બાકી રહેલું લેહેણ લેવા કમીશનરો તરફથી પ્રેસીડેન્ટ પ્રતિવાદી ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે કરારમાં જે કરવું જોઈતું હતું તે તમામ વાદીએ કરેલું હતું, અને તે કરાર કમીશનરોએ જો કે રીતસર કરી આપેલો નહીં હતો, તોપણ તે પ્રમાણે જોઈ પક્ષકારો ચાલેલા હતા, માટે પ્રતિવાદી પોતાના જવાબમાં કેહે કે તે કરાર કાયદા પ્રમાણે નહીં હતો, એ છકવીટી, અને શુદ્ધ અંતઃકરણ વિરૂદ્ધ છે. વિન્યાનગરની મુનસીપાલીટીના પ્રેસીડેન્ટ વિરૂદ્ધ. વેંકાના (ઈ. લા. રી. ૨ મ. પાનું ૧૦૪)

કલમ ૨૪ મી.

નિરર્થક કબુલાયતો.

અવેજ તથા ઉદ્દેશ એક કિંવા વધારે ઉદ્દેશ બદલ એકજ અવેજ હોય, કાંઈ ભાગે ગેરકાયદે ત્યારે તે અવેજનો કોઈ ભાગ, અથવા એકજ ઉદ્દેશ બદલ કે- હોય તો, કબુલાયત ટલાએક અવેજ હોય, ત્યારે તે અવેજનો કોઈ પણ એક નિરર્થક છે અવેજ કિંવા તેમાંના કોઈ પણ એક અવેજનો કોઈ ભાગ, ગેરકાયદે હોય તો, તે કબુલાયત નિરર્થક છે.

દ્રષ્ટાંત.

ગળીના એક કાયદેસર કારખાના ઉપર તથા બીજા પદાર્થોના એક ગેર-કાયદે વ્યાપાર ઉપર બની તરફથી ઉપરી તરીકે નજર રાખવાનું/અ વચન આપે છે, અને દર વર્ષે દસ હજાર રૂપીઆ પગાર આપવાનું વચન આપે છે. એ કબુલાયત નિર્ણયક છે, કારણ કે અંચે આપેલા વચનના ઉદ્દેશનો તથા બંધે આપેલા વચનના અવેજનો એક ભાગ ગેરકાયદે છે.

ટીકા.

ઉપરની છેવટની કલમ ૨૩ માં છેવટનું વાક્ય છે તે ફક્ત આ કલમથી વિશાળ કરવામાં આવેલું છે. બ્યારે એકાદા કરારમાં અસ્પષ્ટ વચનો હોય તેમાં તે કરારના હેતુથી પક્ષકારોમાંના એક પક્ષકારને અસર થતો હોય તો, તે બીજા પક્ષકારને માટે તે અવેજ થાય છે. માટે પરીણામે જો એકાદા પક્ષકારે કાંઈ કાયદા વિરુદ્ધ કરવાને વચન આપેલું હોય તો, તમામ કરાર રદ થાય છે. તે મુજબ દ્રષ્ટાંતમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. કાયદાવિરુદ્ધ વેહેપારની નીચેબાની રાખવી એવું અંચે વચન આપેલું છે, અગર તેમ કરવાનો અંતો હેતુ છે. તે બંધે દર વર્ષે રૂ.૧૦૦૦૦) આપવાને વચન આપેલું છે, તેનો અવેજ છે. પરંતુ તે કાયદા વિરુદ્ધ છે, માટે તેથી તમામ કરાર રદ થાય છે. તે તમામ કરાર કાયદા વિરુદ્ધ અવેજના કારણથી રદ થાય છે, તે કારણ બરાબર ધ્યાન “લા”માંથી લેવામાં આવેલો છે. વેટ વિ. જોન્સ (૧ બીગહામ ન્યુ કેસ પાનું ૬૫૬) ના કામમાં ચીફ જસ્ટીસ ટીનડેલે કહેલું છે કે “અવેજનો કાંઈ ભાગ કાયદા વિરુદ્ધ હોય તો, તે તમામ નહીં જોવા થાય છે, કારણ કે જો અવેજ થોડો અગર તમામ કાયદા વિરુદ્ધ હોય છે તો, પક્ષકાર તે હિસેના કરારનો અમલ કરી શકતો નથી.” માટે એકાદા પક્ષકારને વચન આપવામાં આવેલું હોય તે કાયદેસર હોય, તોપણ જો તેનો અવેજ કાયદા વિરુદ્ધ હોય તો, તે વચનનો તે અમલ કરી શકતો નથી. પરંતુ જો પક્ષકારને કાયદેસર અવેજ બદલ વચન આપવામાં આવેલું હોય, તે વચન થોડું કાયદેસર હોય અને થોડું કાયદા વિરુદ્ધ હોય તો, જોડાં તે કાયદેસર હોય તેટલાનો તે અમલ કરી શકે છે. કરારનો થોડો ભાગ કાયદા વિરુદ્ધ હોય, તો જોડાં તે કાયદેસર હોય તેટલાનો અમલ કરવાનો નિમય આ દેશમાં લાગુ કરવામાં આવેલો છે. પરંતુ સખતાઈથી અર્થ કરતાં આ કલમના શબ્દોથી તે નિયમ બાતલ થાય છે, કારણ કે તેથી એવું કારવામાં આવ્યું છે કે કરારનો હેતુ કાયદા વિરુદ્ધ હોવાથી જેમ કરાર નાબુદ થાય છે, તેમજ અવેજ કાયદા વિરુદ્ધ હોય તો, કરાર રદ થાય છે, અને કલમ ૨૭, ૨૮, ૫૭ અગર ૫૮ માં જે બાબતોનો સમાસ થાય છે તે શિવાય ઉપરના નિયમનો કાંઈ પણ અપવાદ કરવામાં આવ્યો નથી.

આ પ્રસંગે સંદરહુ કલમો સારાંશમાં સગવડના કારણસર અહિંમાં બતાવવામાં આવે છે. કલમ ૨૭ માં એવી છે કે જે કબુલાયત ઉપરથી એકાદ કાયદેસર ધંધો, વેહેપાર અમર કોઈ પણ પ્રકારનો ઉલ્લેખ કરવામાં હરકોઈને હરકત થાય તેવી દરેક કબુલાયત જોડાં હરકત કરતા છે તેટલી નીર્ણયક છે (આ કલમને પણ કટલાક અપવાદો છે તે તે

કાયદાની કલમ વાંચેથી માણુમ પડશે). કલમ ૨૮ મી એવી છે કે કબુલાયતના કોઇ પક્ષકારને કોઇ કરારની ર્થએ અથવા તે સખધે પ્રાપ્ત થએલા હકો ન્યાયની સાધારણ કોર્ટોમાં ચીરસ્તા પ્રમાણેનું કાયદેસર કામ ચલાવીને અમલમાં આણવાને પક્ષકાર મજકુરને જે કબુલાતથી તદ્દન હરકત થતી હોય, તેવી દરેક કબુલાત અથવા પક્ષકાર મજકુરે પોતાના હક્કો અમુક મુદતના અંદરજ સદરહુ પ્રમાણે અમલમાં આણવા એવું જે કબુલાયત ઊપરથી થતું હોય, તેવી દરેક કબુલાયત તેટલીજ પુરતી નીરર્થક છે, એમ સમજવું. (આ કલમને પણ કેટલાક અપવાદો છે, તે કરારના આકટમાં તે કલમ જોવાથી જણાશે.)

કલમ ૫૭ મી એવી છે કે, જ્યારે કોઇ સખસા પરસ્પર એવાં વચનો આપે કે એક તો અમુક વસ્તુઓ કાયદેસર હોય તે કરવી, અને બીજું કે અમુક વસ્તુઓ ગેરકાયદે હોય તે અમુક હકીકતને સખધે કરવી, ત્યારે સદરહુ પ્રથમ કહેલાં વચનો કરાર છે, એમ સમજવું. પરંતુ સદરહુ બીજાં વચનો નીરર્થક કબુલાયત થાય છે.

કલમ ૫૮ મીમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોઈ બે વાતમાંથી એક વાત કરવી એવું વચન હોય, અને તેમાંથી એક વાત કાયદેસર હોય અને બીજી ગેરકાયદે હોય તો; સદરહુ કાયદેસર વાતજ માત્ર અમલમાં આણી શકાય છે.

સદરહુ કલમો ઊપરથી જણાશે કે જાણે તે આ કલમ ૨૪ મીના અપવાદજ છે. મતલબ જેટલે દરજે અવેજ અગર હેતુ કાયદા વિરુદ્ધ હોય, તેટલે દરજે કરાર નાબુદ થાય છે.

કલમ ૨૫ મી.

અવેજ શિવાયની કબુલાયત નિરર્થક છે.

પરંતુ લખેલી તથા નોંધેલી હોય તે.

૨૫. વગર અવેજ કરેલી કબુલાયત નિરર્થક છે, પરંતુ

(૧). તે લખેલી હોય તથા દસ્તાવેજ નોંધવા બાબત જે કાયદો વખતે વખત અમલમાં હોય તે મુજબ નોંધેલી હોય, તથા જે પક્ષકારો પરસ્પર નજદીકના સખધમાં હોય તે પક્ષકારો વચે સ્વભાવિક પ્રીતિ તથા માયાના સખબથી થએલી હોય તો; અથવા

અથવા કાંઈ વસ્તુ કરી હોય તેનો બદલો આપવાનું વચન હોય તો,

(૨). જે સખસે પોતાની મેળે ખુશીથી કોઈ બીજા સખસને માટે કાંઈ વસ્તુ કરી હોય, કિંવા કાયદાથી સદરહુ બીજા સખસે કરવાની ફરજ હોય એવી વસ્તુ પોતાની મેળે ખુશીથી સખસ મજકુરે તેને માટે કરી હોય, તે સખસને પુરે કિંવા થોડે ભાગે બદલો આપવાને સાડ વચન તરીકે સદરહુ બીજા સખસે યાને વચન આપનારે તે કરેલી હોય તો; અથવા.

અથવા મુદતના કાયદાથી રદ થયેલું કંઈ આપવાનું વચન હોય તો,

(૩). દાવો ચાલવા બાબતની મુદતના કાયદાને લીધેજ માત્ર જે દેન કોઈ રૂપીઆ ધીરનારથી વસુલ કરી શકાતુ નથી, તે દેન તમામ કિંવા થોડે ભાગે આપવાને સાડ કાંઈ વચન આપવામાં આવ્યું હોય અને તે વચન લખાણને રૂપે આવ્યું હોય, તથા વચન મજકુરની જવાબદારી જે સખસેના

ઉપર રહેવાની હોય, તે સખસે કિંવા તેના કુલમુખત્યારે કિંવા તેટલાજ કામ સાડ અધિકાર આપ્યો હોય તેવા મુખત્યારે લખાણ મજકુરના ઉપર સહી કરી હોજી તો;

કબુલાયત મજકુર સદરહુ વગર અવેજે કરેલી કબુલાયત નિરર્થક થતી નિરર્થક થતી નથી. નથી. ઉપલે કોઈ પણ પ્રસંગે કબુલાયત મજકુર કરાર થાય છે, એવું સમજવું.

ખુલાસો ૧.-કાંઈ બક્ષીસ ખરેખરી આપવામાં આવી ચુકી હોય તો, તે આપનાર તથા લેનાર મધ્યે તે બક્ષીસ કાયદેસર હોય, તેને આ કલમના કોઈ પણ મજકુરથી બાધ પોહોંચતો નથી.

ખુલાસો. ૨.-વચન આપનારે જે કબુલાયતમાં પોતાની સમતિ રાજી ખુશીથી આપી હોય, તે કબુલાયતનો અવેજ પુરતો નથી એટલાજ કારણ ઉપરથી કબુલાયત મજકુર નિરર્થક થાય છે, એમ સમજવું નહીં; પરંતુ વચન આપનારે પોતાની સમતિ રાજી ખુશીથી આપી છે કે કેમ એ તકરારનો નિકાલ કરતી વખત અવેજ અપુરતો છે, એ વાત મુજરે પકડવાને કોઈ મુખત્યાર છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ). અ કાંઈક અવેજ શિવાય વં ને એક હજાર રૂપીયા આપવાનું વચન આપે છે. એ કબુલાયત નિરર્થક છે.
- (બ). અ સ્વભાવીક ખીતીથી તથા માયાથી પોતાના છોકરા વં ને રૂપીયા એક હજાર આપવાનું વચન આપે છે. અ જે વચનનો લેખ કરીને નોંધાવે છે. એ કરાર છે.
- [ક.) અ ને વ ના પૈસાની કોથળી જડી અને તે તેણે વં ને આપી. વ, અ ને રૂપીયા પચાસ આપવાનું વચન આપે છે, એ કરાર છે.
- (ડ.) વ ના બાળક છોકરાનું અ પ્રતિપાલન કરે છે, તેથી અ ને થતો ખર્ચ આપવાનું વચન વં આપે છે, એ કરાર છે.
- (ઈ.) અ ને વ ના હજાર રૂપીયા દેવા છે. પરંતુ તે કરજ મુદતના કાયદાને લીધે વસુલ કરી શકાતું નથી. તે કરજ ખાતે પાંચસો રૂપીયા વં ને આપીશ એવા વચનના લેખ ઉપર અ સહી કરે છે, એ કરાર છે.
- (ફ.) એક હજાર રૂપિયાની કિંમતનો ઘોડો દસ રૂપિએ વેચવાનું અ કબુલ કરે છે. કબુલાયતમાં અ એ પોતાની સમતિ રાજી ખુશીથી આપી છે. અવેજ મજકુર અપુરતો છે, તોપણ તે કબુલાયત કરાર છે.
- (ગ). એક હજાર રૂપિયાની કિંમતનો ઘોડો દસ રૂપિએ વેચવાનું અ કબુલ કરે છે. કબુલાયતમાં પોતાની સમતિ રાજી ખુશીથી આપી નથી, એમ અ નું કેહેવું છે. અ ની સમતિ તેણે પોતે રાજી થઈને

આપી હતી કે નહીં એનો વિચાર કરતી વખતે, અવેજ મજકુર અપુરતો છે, એ વાત કોઈ મુજરે પકડવી જોઈએ.

ટીકા.

સન ૧૮૭૨ નો હિંદુસ્થાનનો પુરાવ આકટ છે તેની કલમ ૧૧૪ મીમાં ક' દર્શાવેલ છે, તેમાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે એકાદુ ખીલ આફ એક્સચેન્જ સ્વીકારવામાં આવે અગર તે ઉપર શેરો કરવામાં આવે, એટલે તે સારા અવેજના બદલામાં સ્વીકારમાં આવ્યું, અગર તે ઉપર શેરો કરવામાં આવ્યો છે, એમ થાય છે, એવું અનુમાન કરવાને કાર્ટ મુખત્યાર છે. આ ઠરાવ વેહેપારીઓના રીવાજ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો છે. તે રીવાજ પ્રમાણે ખીલ આફ એક્સચેન્જ અગર પ્રોમીસરી નોટો જ્યાં સુધી વિરૂદ્ધ મારુમ પડે નહી, અગર ઓછામાં ઓછું સંબંધિત લાગે, ત્યાં સુધી તે અવેજ સાથે કરી આપવામાં આવેલી છે, એમ અનુમાન થાય છે.

ઈંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે શીક્ષા સાથેના દસ્તાવેજો અવેજ સાથેના છે, એમ માનવામાં આવે છે, કારણ કે તેમાં જે રીતસર રીતે ચાલવામાં આવે છે, તેથી અવેજ ના હોય એવી ધારતી રહેતી નથી. પરંતુ આ નિયમ હિંદુસ્થાનમાં ચાલતો નથી. આગળથીજ રાજસાહેબ બ્રહ્મદેવ વિરૂદ્ધ બાબુ ભુધુર્સિંગના કામમાં (ખંગાળ લા. રી. વા. ૨ પ્રીવીઝિંસીલ પાનું ૧૧૧) ઠરાવવામાં આવેલું છે કે, શીક્ષાવાળો દસ્તાવેજ હિંદુસ્થાનની કોર્ટોમાં અવેજ સાથેજ છે, એમ કબુલ થતો નથી.

જે માણસ કાંઈ કરવાને કાયદેસર રીતે બંધાએલો છે તે કરવા બદલ તેને આપેલું વચન, એ વગર અવેજનું છે. જેમકે બલાશી કરારની શરતોથી આખી સદર થાય ત્યાં સુધી નોકરી બજાવવા બંધાએલા હતા. તેઓને તે નોકરી ચાલું રાખવા બદલ વધું પગાર આપવાને આપેલું વચન નીરર્થક છે. સ્ટીલક વિ. મીરીક (ક્યાંએલ્સ રી. પાનું. ૩૧૭). વળી કોઈ સાક્ષીને કોર્ટમાં સાક્ષી પુરવા આવતાં જે વખતનું નુકશાન થાય તેનો બદલો આપવાનું વચન વગર અવેજનું છે, કારણ કે કાંઈ પણ આપ્યા વગર તે સાક્ષી કોર્ટમાં હાજર થવાને બંધાએલ છે. કોલીન્સ વિ. ગોડફ્રાર (બાર્નેવેલ એન્ડ ઓડોલ્ફ રી. પાનું ૮૫૦)

આ કાયદા પ્રમાણે આ કલમની રકમ ૧ અને ૩ માં બતાવેલા પ્રકારના કરારમાં અવેજ ના હોય, તોપણ તે બજવાન ગણવામાં આવે છે.

આ કલમની બીજી રકમનો બીજો ભાગ તેના પેહેલા ભાગમાં જે બાબત વધારે સામાન્ય રૂપમાં બતાવવામાં આવી છે તેના દ્રષ્ટાંત તરીકે છે, તેનો મુકાબલો આ કાયદાની કલમ ૬૯ મી સાથે કરવો જોઈએ, તે કલમ ૬૯ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “જે પૈસા આપવાની કોઈ સખસને કાયદાથી ફરજ હોય તે પૈસા આપવાની વાતમાં કોઈ બીજા સખસને સંબંધ હોય, અને તે કારણથી પૈસા મજકુર સદરહુ બીજો સખસ આપે, ત્યારે તે પૈસા તે બીજા સખસને પાછા મળવાનો હક છે.” તે કલમ ૬૯ મી પ્રમાણે વાદીએ કેહેલું જોઈએ કે દાવાવાળાં નાણાં આપવામાં મારે નિસબત હતી, પરંતુ આ કલમ ની રકમ ૨ જી પ્રમાણે તેવી નિસબત હતી એમ વાદીને કેહેવાની જરૂર નથી, પણ તેણે કેહેલું જોઈએ કે પાછળથી વચન આપવામાં આવેલું છે. આ રકમ પ્રમાણે જે હકી-

કત ઉપરથી નાણું આપવામાં આવે તે હકીકત ઉપરથી બંધન ધ્યાને તે પાછાં વસુલ આપવામાં આવશે, એવો કરાર થતો નથી, પણ તેવું બંધન અથવા તે કરાર પાછળથી જે વચન આપવામાં આવે તેથી થાય છે.

ત્રીજો અપવાદ મુદતના કાયદા પ્રમાણે જે લેહેણું વસુલ કરવાને હરકત હોય તે સંબંધી છે. તે અપવાદ પ્રમાણે વચન લખેલું હોવું જોઈએ, અને તે નીચે જે સંખસ જવાબદાર હોય તેની અગર તેના એજન્ટની સહી હોવી જોઈએ. આ ત્રીજો અપવાદ મુદતના કાયદા (સન ૧૮૭૭ ના આક્ટ ૧૫ મા) ની કલમ ૧૯ મીમાં જે ઠરાવ છે, તેથી બે બાબતોમાં ભીન છે. એકતો આ અપવાદ પ્રમાણે મુદત બાદારનું લેહેણું હોય તે પણ ચાલે, પણ તેની સાથે તે વિશે લખેલું વચન હોવું જોઈએ. મુદતના કાયદાની કલમ ૧૯ મીમાં મુદતની અંદરનું હેવું હોવું જોઈએ, અને તે કમુલ કરી તે નીચે દેણદાર અગર તેના ખાસ એજન્ટની સહી જોઈએ છે. લાલ મુખોપાધ્યાય વિ. ધનપતસીંગ (ઈ. લા. રી. ૪૬. પાનું ૫૦૦) ના કામમાં, તેમજ ખીલીંગ્સ વિ. યુ. સી. એસ. બેંક (ઈ. લા. રી. ૩ અ. પાનું ૭૮૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “દેવું” શબ્દમાં હુકમનામાના દેવાનો પણ સમાસ થાય છે.

સ્વભાવીક પ્યાર અને હેતુ શિવાય અમુક કરારનો બીજો અવેજ હોય તો. તે કરાર દુટવાથી કાંઈ તુકશાની લેવાનું કારણ બનતું નથી, રાજુબા વિ. કણ્ણુરાવ રામચંદ્ર (ઈ. લા. રી. ૧ મું. પાનું. ૨૭૩)

જુની નોટ મુદત બાદાર ગએલી, તે નોટની રકમ બાબત નવી ખીજ પ્રેમીસરી નોટ કરી આપવામાં આવી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ નવી નોટની ૩૪એ દાવો ચાલવાને સન ૧૮૭૧ ના આક્ટ ૯ માની કલમ ૨૦ ની રકમ આથી અટકાવ થતો નથી. આતર બગસી વિરુદ્ધ તુળશી (ઈ. લા. રી. મું. વા. ૨ પાનું ૨૩૦)

એક સંખસે એક કામમાં વકીલ નીમ્યો, ત્યાર પછી એ કામ સંબંધી એવો કરાર કરી આપ્યો કે, જે તે કામ જીતવામાં આવશે તો, વકીલની ભર શી તથા તે સાથે વધારાની રકમ આપવામાં આવશે, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરારનો કાંઈ અવેજ નથી. માટે તેની રૂઈએ આ દાવો ચાલી શકતો નથી. રામચંદ્ર ચીંતામણુ વિ. કાણું રાજુ (ઈ. લા. રી. ૨ મું. પાનું ૩૬૨)

પ્રતીવાદીને વાદી લેહેણુદાર હતો, તેથી પ્રતીવાદીએ વાદીને જુદી જુદી વખતે પોતાની પાસે બાકી લેહેણું નીકળતુ હતું. તે વાળવાને વસુલ આપેલું, પરંતુ વાદીને એમ કાંઈ કેહેવામાં આવ્યું નહીં હતું કે, આ વસુલ જે વ્યાજ ચઢે તેમાં મજરે આપવું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે મુદતના આક્ટ (સન ૧૮૭૧ ના આક્ટ ૯ મા) ની કલમ ૨૧ મી પ્રમાણે વ્યાજ એવી રીતે વસુલ આપવામાં આવેલું નથી કે, જેથી તે આક્ટની સદરકુ કલમ ૨૧ ની રકમ ૧ લીમાં તેનો સમાસ થાય. સખખ વાદીના દાવાને મુદતની હરકત છે. વળી અત્રતલાલ વિ. માણેકલાલ (મુ. હા. રી. વા. ૧૦ પાનું. ૩૭૫) ના કામના ઠરાવ પ્રમાણે ચાલી ઠરાવવામાં આવ્યું કે સામ સામી હિસાબ કરવાનો મજકુર પ્રતીવાદીએ વાદીના ચોપડામાં લખી આપેલો હોય, તેથી તે મુદ-

તના આકટ (સન ૧૮૭૧ ના ૯ મો) ની કલમ ૨૧ ના વિશેષ ઠરાવના અવ પ્રમાણે લખેલો કરાર થતો નથી. સમગ્ર પ્રતીવાદીએ તે પેટે કાંઈ વસુલ આપેલું હોય, તે એવું મુદલ પેટે વસુલ આપ્યું થતું નથી કે, જેથી મુદતના કાયદાનો અમલ થતાં અટકાવ થાય. હનમંતમલ મોતીચંદ વિ. રામબાબાઈ (૬. લા. રી. મું. વા. ૩ પાનું ૧૯૮).

એક સાદા કાગળ ઉપરની પ્રામીસરી નોટની રૂઢિએ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કામમાં અવેજ બાબત સ્વતંત્ર પુરાવ આપવાને કાંઈ હરકત નથી. ગોપાળચંદ મારવાડી વિ. ઠકરાણી મોહકમ કુંવરી (૬. લા. રી. ૩ ક. પાનું ૩૧૪)

અ એ બ ઉપર સન ૧૮૬૮ માં એક હુકમનામું મેળવ્યું, પરંતુ સન ૧૮૬૪ સુધી તે બળવવાને અ એ દરખાસ્ત કરી નહી. તે સન ૧૮૬૪ માં જો કે બ એ તે હુકમનામાને મુદતની હરકત છે, એવી હરકત લીધી, તોપણ તેને જે અ સાથે તે બાબત ગોઠવણ થએલી તે પ્રમાણે એક અરજી તેણે આપી. તેમાં કમુલ કર્યું કે અમુક રકમ મારે દેવી છે, અને એક ક્રીસ્તબંદી લખી આપી દર માસના હફતેથી તે રૂપિયા આપવાનું કમુલ કર્યું. તેથી બ એ કેટલાક હફતા ભરયા, પરંતુ એક વખત તેના ઉપર બળવણી કરવામાં આવી ત્યાં સુધી તેણીએ હફત ભરયા નહી, ત્યાર પછી થોડીક મુદતે તેણીનું મરણ થયું, તેથી તેણીના વારસ વકીલોએ એવી હરકત લીધી કે તે હુકમનામાને મુદતની હરકત છે, અને તે હુકમનામાની જગોએ તે ક્રીસ્તબંદી આવી શકતું નથી. હાયકોર્ટમાં અપીલ કરતાં આ હરકત મંજૂર રાખવામાં આવી. તેથી અ એ તે ક્રીસ્તબંદીની રૂઢિએ દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જે વખતે ક્રીસ્તબંદી લખી આપવામાં આવ્યું, તે વખતે મુદતના કાયદા પ્રમાણે હુકમનામું બળવવા લાયક હતું. માટે તે ક્રીસ્તબંદીનો અવેજ બંધાયેલ છે. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે જો કે તે ક્રીસ્તબંદીનો અવેજ તે કાયદેસર ના હોય, તોપણ આ આકટની કલમ ૨૫ મીમાં જે નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યો છે, અને જે નિયમ તે આકટ મંજૂર થતા પહેલાંનો અમલમાં છે, તેથી તે ક્રીસ્તબંદી અવેજની ખામીના કારણથી રદ બાતલ થતાં અટકાવ થાય છે. હીરાલાલ મુખોપાધ્યા વિ. ધનપતસાંગ (ઈ. લા. રી. ૪ ક. પાનું. ૫૦૦)

મનાલાલ વિ. જોક આફ્ર બેંગાળ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૧ પાનું ૩૦૯) ના કામમાં કેટલીક હુડીઓ લખવામાં આવેલી, પણ તે લખનારે દેવાળું કાઢાડવાથી તે કમુલ કરનારે તે હુડીઓનાં નાણાં લેહેણાં થાય ત્યારે જો તે સીકારવામાં ના આવે તો, જમીની દાખલ અમુક સ્થાવર મીલકત ગીરો આપી. પછી તે હુડીઓ સીકારવામાં નહી આવવાથી તે ગીરોખતની રૂઢિએ દાવો કરવામાં આવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સન ૧૮૭૨ નો આકટ ૯ મો કરાર બાબતનો છે, તેમાં “અવેજ” શબ્દ છે, તેના અર્થ પ્રમાણે તે ગીરોના કરારનો અવેજ નથી, માટે તે આકટની કલમ ૨૫ મીના ઠરાવ પ્રમાણે તે રદ બાતલ છે.

એક લખેલો કરાર રજીસ્ટર કરાવવામાં આવેલો, તેમાં ટ એ પોતાના બે ભાઈઓએ તે ત્રણે ભાઈઓની મજબૂરી અવિભક્ત મીલકત છે, તેમાં તેનો હક્ક છે, તે કમુલ કર્યાના અવેજમાં કરાર કર્યો છે કે, મારે તમો ભાઈઓ શિવાય મારો હક્ક ખીજ કાઢને વેચવો નહી, ચડાવી આપવો નહી અગર ગીરો આપવો નહી, અને જો મારી-

મરજી તે વેચવાની થાય તો, અમુક રકમ સાર તમને તે હક્ક હું વેચાણ આપું. આ કરાર તોડીને તેણે પોતાના વાપરના હક્ક સાથે તે હિસ્સો છ ને ગીરો આપ્યો, પછી છ એ તે ગીરોનો અમલ કરવાને દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સદરહુ કરાર બળવાન છે, માટે તે ગીરો ટ ના ભાઇઓ વિરૂદ્ધ ખરોચર નથી. લક્ષ્મીચંદ વિ. તોરી-લાલ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૧ પાતું ૬૧૮)

ફાળદારી કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદા પ્રમાણે ફ પાસે માછણેટે તેની સારી વર્તણૂકના અમુક રકમ સુધીનો દરેક જમીન જવાબ દે, એવા બે જમીન માગેલા હતા. તેથી સ એ તે ફ ના જમીન થવાને કબુલ કર્યું, એવી શરતથી કે તેને જેટલી રકમ નો જમીન થવાનું છે, તેટલી રકમ ફ તે સ પાસે અનામત મુકે, તેથી ફ એ તે રકમ અનામત મુકી અને સ તેમાં જમીન થયો. જેટલી મુદત સ ને જમીન રહેવાનું હતું, તેટલી મુદત તેની જમીની છુટવાને ફ સારી વર્તણૂકથી ચાલ્યો, અને તે મુદત વીતી ગઈ. તેમ છતાં સ એ તે અનામત મુકેલી રકમ ફ ને પાછી આપવાની ના પાડી. તેથી સ એ તે રકમ લેવા ફ ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરારના અવેજથી કાયદાનો હેતુ પાર પાડતો નથી, માટે તે અવેજ કાયદેસર નથી, સખ્ખ ફ ને કાંઈ દાદ મળવાના હક્ક નથી. ફત્તેમીંગ વિ. સાનવલસીંગ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૧ પાતું ૭૫૧)

એક સખ્ખસ ઉપર હુકમનામું થયું, તેમ છતાં તેણે પોતાના દીકરાને અમુક મીલકત બક્ષીસ આપી, પણ તેણે તે હુકમનામું પતી શકે તે પ્રમાણે બીજી મીલકત રાખી હતી. જે મીલકત તેણે રાખી હતી તે હુકમનામું કરનારી કોર્ટની હદમાં રાખી નહીં હતી. તે કામમાં ઠરાવ્યું કે હુકમનામાના દેણદારે જે મીલકત બક્ષીસ આપી છે તેનો અવેજ સખ્ખાવાંક હેતુ અને ખ્યારને લીધે અને પોતાના વંશજનો નીભાવ થવા સાર આપી છે, માટે તે સારો અવેજ છે. નાસીરહુસન વિ. માતાપ્રસાદ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૧ પાતું ૮૯૧)

વાદીએ અમુક બજાર બનાવવામાં ખરચ કર્યું, તેના અવેજમાં પ્રતીવાદીઓની દુકાનો તે બજારમાં છે, માટે જે માલ તેમની દુકાનોની મારફતે વેચાય તે ઉપર વાદીને કમીશન આપવાને પ્રતીવાદીઓએ લખત કરી આપેલું, તે લખત ઉપરથી તે હક્ક ઠરાવવાને વાદીએ દાવો કર્યો. વાદીએ બજાર બનાવવામાં જે નાણાં ખરચેલાં છે, તે પ્રતીવાદીઓની ખાચસ ઉપરથી, તેમ વાદીને માટે તેઓએ ખુશીથી ખરચ કરેલો છે. એમ નથી, પણ તેણે ખુશીથી ત્રીજા પક્ષકારોને માટે ખર્ચ કરેલો છે, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરાર સન ૧૮૭૨ ના આક્ટ ૯ માની કલમ (ઈ) પ્રમાણેના કરારનો સદરહુ ખર્ચ કાંઈ અવેજ નથી, માટે તે આક્ટની કલમ ૨૫ મીની રકમ ૨ માં તે કરારનો સમાસ થતો નથી. દુરગાપ્રસાદ વિ. બળદેવ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૩ પાતું. ૨૨૧)

બેદાઅલી વિ. બાંસપટસીંગ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૪ પાતું ૩૫૨) ના કામમાં અમુક કોર્ટે હુકમનામું કરવાની હકુમત નહીં છતાં એક સખ્ખસના ઉપર હુકમનામું કરવામાં આવ્યું, તેની બજાવણીમાં તે સખ્ખસને પકડવામાં આવ્યો, તે દરમિયાનમાં તે સખ્ખસે હુકમનામાની રકમ તથા ખત તૈયાર કરામણી તથા સ્ટાંપનું જે જીજ ખરચ થાય તે નું તે હુકમનામાવાળાને ખત લખી આપ્યું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ ખત અવેજ

વિનાનું છે, કારણ કે તે સખસ અટકાવમાં હતો તે કારણથી તેણે તે ખત લખી આપેલું છે. વળી ખતનો સ્ટાંપ અને તે તથ્યાર કરામણી જુજ ખરચની રકમ છે, તે યોગ્ય રીતે “અવેજ” શબ્દ કંઠીએ તો, તે અવેજ આ ખતનો નથી, માટે આ ખત રદ પાતલ છે.

એક પૈસા આપતનું તા. ૨૨ જુન સન ૧૮૬૮ ના રોજનું હુકમનામું તા. ૨૩ ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૬૯ ના રોજ અજવવાને દરખાસ્ત કરી. આ હુકમનામું અજવવામાં આવ્યું ત્યાર પહેલાં સન ૧૮૬૯ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં હુકમનામાના દેણદારે કચ્છ કર્યું હતું કે તે હુકમનામાની રકમ હું હજીથી આપીશ; અને જે તે આપવામાં કસુર કરવામાં આવે તો, તમામ હુકમનામું અજવવું. સન ૧૮૭૩ ની શીરૂઆતમાં હજી ભરવામાં કસુર કરવામાં આવી, તેથી હુકમનામાવાળાએ તે હુકમનામું અજવવાને એકદમ દરખાસ્ત કરી. તા. ૫ મી મે સન ૧૮૭૩ ના રોજ હુકમનામાના દેણદારે એક અરજી ઉપર સહી કરી હતી, તે તેની તરફથી કોર્ટને આપવામાં આવી. તેનો મતલબ નીચે પ્રમાણે હતો. અજવણીનો રૂ. ૬૮૭૯-૧૫-૩ નો મુકરદમો. આ કામમાં હજી આપવાને કસુર કરવામાં આવવાથી હુકમનામાવાળાએ પોતાનું હુકમનામું અજવવાને દરખાસ્ત કરેલી છે. હકીકત એવી છે કે ફક્ત મંદગીના કારણથી હજી ભરવામાં અરજદારે કસુર કરેલી છે. જે એમ ના હોત તો હુકમનામાવાળાની માગણીમાં મારે કાંઈ હરકત નહીં હતી. હવે પછી હું તે હજી ભરવામાં કસુર કરીશ નહીં. મેં વાદીને પાંચ રૂપિયા છે કે તે મારી કસુર માફ કરી આગળ ઠરાવેલા હજી પ્રમાણે તે નાણાં મારી પાસેથી લેવાને કચ્છ કરે, અને હાલ તે હુકમનામું અજવવું બંધ રાખે. આ મારી વીનંતી હુકમનામાવાળાએ કચ્છ કરી છે. માટે અમે અરજદાર અરજ કરીને કે દર માસે રૂ. ૧૫૦ નો હરતો ઠરાવવો જેમએ, અને હુકમનામાની અજવણી હાલ બંધ રાખવી જેમએ. જે બે હજી લાગટ પડે તો, હુકમનામાવાળો હુકમનામાની બાકીની રકમ દર વર્ષે દર શેકડે બાર ટકાના વ્યાજ સાથે વસુલ કરે. આ અરજી કરવામાં આવી, તે વખતે હુકમનામાની અજવણી કરવાને મુદતની હરકત હતી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ આકટની આજ કલમની રકમ (૩) માં “દેવું” શબ્દ છે, તેમાં હુકમનામાના દેવાનો સમાસ થાય છે, માટે તે નિયમ પ્રમાણે ઉપરની અરજીથી તે દેવું આપવાનું વચન આપેલું થાય છે. તેથી તે અરજીની રકમએ તે હુકમનામાની બાકીની રકમ લેવા દાવો કરવામાં આવ્યો છે, તે ચાલી શકે છે. બીલીગ્શ વિ. અનકવેનન્ટેડ સરવીસ એન્ડ (ઈ. લા. રી. ૩ અ. પાનું ૭૮૧)

અમુક સખસને આગળ એક સ્ત્રી સાથે સંગ થયેલો. તે જે યોગ્ય રીતે અવેજ કંઠીએ તો, તે અવેજમાં અમુક ચલાવસ આપવાને જે વચન આપવામાં આવેલું છે તે અનીતીનો અવેજ નથી. આવું વચન આપનારે જેને વચન આપેલું છે, તેણીએ ખુશીથી આગળ નોકરી અજવેલી તેનો બદલો તેણીને આપવાને પોતાને માથે રાખેલું છે, માટે કરાર આકટમાં અવેજની વ્યાખ્યા બતાવવામાં આવી છે, તે પ્રમાણે તેમાં અવેજ હોવાની જરૂર નથી. ધીરજકુંવર વિ. બીકમાજીતસીંગ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૩ પાનું ૭૮૧)

કલમ ૨૬ મી.

લગ્નમાં હરકત કરતી કબુલાયત સખસના લગ્નમાં હરકત કરનારી પ્રત્યેક કબુલાયત નિ-
નિરર્થક છે. રર્થક છે.

ટીકા.

આ કલમમાં જે ઠરાવ છે તે ઇંગ્રેજી “લા” ના નિયમ સાથે મળે છે, તોપણ ઇંગ્રેજી લાના નિયમ કરતાં તે વધારે બોહોળો છે. ઇંગ્રેજી “લા”માં લગ્ન કરવાને સામાન્ય રીતે અટકાવ થાય એવા કરારો વિશે ઠરાવ નથી, તેમાં અમુક સખસ તે લગ્ન કરવાને અટકાવ થાય તેવા કરાર વિશે ઠરાવ છે, તે ગેરકાયદે તરીકે ગણાશે નહીં. લેડી એમ. ટાફ્ટ મ. વિ. ડયુક આર્. પોટલાન્ડ (૩૨ લા. જ. ચાન્સરી રી. પાનું ૮૧)

કોઈ સખસ ખીન્નને એવો દસ્તાવેજ લખી આપે કે હું તારા શિવાય ખીન્ન કોઈ ને નહીં પરણું, પણ આ દસ્તાવેજ લખાવી લેનારે દસ્તાવેજ લખીઆપનારને પરણવાની કબુલત કરી આપી ન હોય તો, તે દસ્તાવેજ નીરર્થક થશે. લો. વિ. પીયર્સ (૪ બરોજ. રી. પાનું. ૨૨૨૫), એવીજ રીતે છ વર્ષમાં ન પરણવાની શરતનો કરાર પણ નિરર્થક છે. હાટરલી વિ. રાફસ (ઈસ્ટ. રી. વા. ૧૦ પાનું. ૨૨). પણ કોઈ સ્ત્રીને પોતાના જીવતાં સુધી વર્ષ ૪૦ પૌંડ આપવાનો ઠરાવ કર્યો હોય, બાદ તે સ્ત્રીનું તેની સાથે લગ્ન થયા પછી તે ઓછો કરીને ૨૦ પૌંડ આપવાનો ઠરાવ કર્યો હોય તો, તે ઠરાવ લગ્નમાં હરકત કરતા ગણી નીરર્થક થતો નથી. ગ્રેસ વિ. વેબ. (૫૮ લા. જ. ચાન્સરી, રી. પાનું. ૧૩)

કલમ ૨૭ મી.

વેપારને હરકત જે કબુલાયત ઉપરથી એકાદ કાયદેસર ધંધો, વેપાર, કર્તા કબુલાયત અગર કોઈ પણ પ્રકારનો ઉદ્યોગ કરવામાં હરકોઈને હરકત નિરર્થક છે. થાય તેવી દરએક કબુલાયત જેટલી હરકત કર્તા છે, તેટલી નિરર્થક છે.

જે રોજગારની અપવાદ ૧.—પોતાના રોજગારની “ગુડવિલ”* કોઈ એક “ગુડવિલ” વેચ- સખસ વેચે તો, તે વેચાણ લેનાર, અથવા તે વેચાણ લેનારની

* ટીપ.—‘ગુડવિલ’ એ શબ્દ અંગ્રેજી છે, અને તેનો અર્થ નીચે આપ્યો છે. “કોઈ ધંધો ચાલતો હોય તેમાં જે પુંજ અથવા મિલકત નાખી હોય, તેની કિંમત શિવાય હમેશના ધરાકોની તરફથી, તે ધંધો જે ઠેકાણે બચાવવામાં આવતો હોય તે ઠેકાણા ને લીધે, કિંવા કુશળતાથી અથવા દોલતમંદીની અથવા વખતસર બરોબર કામ કરવામાં આવતું હોય તેની કિંમતને લીધે, કિંવા ખીજી કોઈ આકસ્મિક ખીનાઓને લીધે, કિંવા પ્રાચીન કાળની મેહેરખાની ભરેલી નજરને લીધે ઉત્તેજન મળતું હોય, તે ઉપરથી જે ફાયદો અથવા નફો ઉત્પન્ન થતો હોય, તેને ગુડવિલ સમજવી. (જાર્જનના કાયદા કોસની ત્રીજી આવૃત્તિ જેવી.)—વીરપ્રસાદ તાપીપ્રસાદ, ખં ૩૦ ચાનાવાળા.

વામાં આવી હોય તે રોજગાર નહીં ચલાવવા બાબતની કબજાબંધીને ઉપલી કલમ બાંધ કરી નથી.

પંત્યાળું હુટ્યા અગાઉ પંત્યાળાઓએ કરેલી કબજાબંધીને પછી કલમ મજકુર બાંધ કરી નથી.

અથવા પંત્યાળું ચાલતું હોય તે દરમ્યાન પંત્યાળાઓએ કબજાબંધી કરવાને પછી કલમ મજકુર બાંધ કરી નથી.

પાસેથી જે સખસને “ગુડવીલ”નો હક્ક મળ્યો હોય, તેવો કોઈ સખસ જ્યાં સુધી તે રોજગાર કોઈ જગ્યાએ નીમિલી હોવાની અંદર ચલાવે, ત્યાં સુધી તે હકની અંદર વેચનાર મજકુરે પોતે તેવો રોજગાર ચલાવવો નહીં, એવી કબજાબંધી તે વેચનાર સદરહુ વેચાણ લેનાર સાથે કરી શકે છે; પરંતુ તે રોજગારના પ્રકાર ઉપર નજર રાખતાં કોઈને એવું માલમ પડવું જોઈએ કે, નીમિલી હોવા યોગ્ય છે.

અપવાદ ૨.—પંત્યાળું હુટતી વખતે અથવા હુટવાનું છે એવા વિચારથી, પંત્યાળાં મજકુરના રોજગાર જેવો રોજગાર પંત્યાળાઓ પૈકી કોઈએ એક અથવા સઘળાએ, ઉપલા છેવટના અપવાદમાં કહ્યા મુજબની હકની અંદર, ચલાવવો નહીં, એવી કબજાબંધી સદરહુ પંત્યાળાઓ કરી શકે છે.

અપવાદ ૩.—પંત્યાળું ચાલતું હોય તે દરમ્યાન પંત્યાળાના રોજગાર શિવાય બીજા રોજગાર અમુક એક પંત્યાળાએ કિંવા સઘળા પંત્યાળાઓએ કરવો નહીં, એવી કબજાબંધી પંત્યાળા મજકુર કરી શકે છે.

ટીકા.

આ કલમના ઠરાવથી ઇંગ્લેન્ડ “લા”માં જે એવો ઠરાવ છે કે વેહેપારનો સામાન્ય રીતે અટકાવ કરવો, તે તદ્દન ખોટું છે, તે ઠરાવ અમલમાં લાવવામાં આવેલો છે. માટે વેહેપારના થોડાક ભાગનો અટકાવ કરવામાં આવેલો હોય તો, જ્યાં સુધી તે અટકાવ બાબતી છે, એમ ખતાવવામાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી તે અટકાવ અરોબર નથી, એમ અનુમાન થઈ શકે છે. મીચલ વિ. રેનોલ્ડ (પીયસ, વુલીયમ. રી. ૧૮૧). જે નિયમના આધારથી આ ઠરાવ કરવામાં આવેલો છે, તે થોડી મુદત ઉપર “લેધરક્લાથ કંપની વિ. લોરસ્ટ (લા. રી. ૯ ઇક્વીટી. પાનું. ૩૫૪) ના કામમાં નીચે પ્રમાણે ઠરાવવામાં આવ્યો છે.

“સુનીતી પ્રમાણે દરેક મનુષ્ય પોતાના કારણસર કામ કરવાને મુખત્યાર છે, માટે તે પોતે પોતાની મેજે પોતાની મેહેનત, કળા, અગર બુદ્ધિ વાપરવામાંથી કરાર કરી ખાતલ થઈ શકે નથી, તેમ સરકાર તેને તેમાંથી ખાતલ કરી શકતાં નથી. પરંતુ બીજા બાબત તરફ સુનીતી પ્રમાણે કોઈ સખસ કળા અગર બીજા કોઈ સાધનથી તેને જે કાંઈ વેચવા જોઈએ તે મેળવે, તે બજારમાં પોતાને ધણોજ ફાયદો થાય તેવી રીતે વેચવાને મુખત્યાર છે. સખસ બજારમાં ધણીજ ફાયદામંદ રીતે તે વેચી શકે, તે કારણસર ખરીદદારની સાથે સરખાપણું કરી શકે નહીં, તેવો તે કરાર હોવો જોઈએ.”

ઇંગ્લેન્ડ “લા”માં આ બાબત ઠરાવ છે, તે આ કલમમાં જે ઠરાવ છે તેથી સંકળાયેલો.

વવામાં આવેલો છે. ફક્ત આ કલમમાં ત્રણજ અપવાદ કરવામાં આવેલા છે.

ઝેવલી વિ. બરનાંડ (લા. રી. ૧૮ ઇકવીટી. પાનું ૫૧૮) ના કામમાં વાદી એક સરજન છે, તેમણે પ્રતીવાદીને (જે કામ કરવાને લાયક નહીં હતો, પરંતુ જરૂરીયાત પરીક્ષા આપવાને અભ્યાસ કરતો હતો) પોતાના ધંધામાં મદદ કરવાને રાખ્યો. પરંતુ એમાંથી ગમે તેની ખુશીમાં આવે ત્યારે તે કરાર પૂરો થાય તેવું રાખેલું હતું. પ્રતીવાદી પરીક્ષામાં ગયો ત્યાર પેટેલાં વાદીના કેહેવા ઉપરથી પ્રતીવાદીએ એક ખત લખી આપ્યું, તેમાં એવી શરત હતી કે જે પ્રતીવાદી અમુક હદની અંદર કામ ના કરે તો, તે ખત રદ બાતલ થય. પરંતુ તેમાં વાદી તરફથી કાંઈ ખુલ્લો ઠરાવ પ્રતીવાદીને નોકરીમાં જરૂરી રાખવાનો નહીં હતા. પછી પ્રતીવાદીએ વાદીની ત્રણ માસ નોકરી કરાવે તેને કાઢાડી મુકવામાં આવ્યો. પછી તેણે ઠરાવેલી હદની અંદર ધંધો કરવા માંડ્યો. તેણે તેને તે ધંધો કરતાં અટકાવવાને દાવો કરવામાં આવ્યો, અને દાવામાં માગ્યા પ્રમાણે દાદ અપાવવામાં આવી. સર જ. જેસલ એમ. આર. સાહેબે ઠરાવ્યું કે વાદીએ અસલ ઠરાવ પ્રમાણે પ્રતીવાદીને નોકરીમાં જરૂરી રાખવો, એવો ગર્ભિત કરાર વાદીનો હતો, તેથી તે ખતને પુછી કરવાને અવેજ હતો. સખખ વાદીને તાકીદ હુકમ મળવાનો હક છે પરંતુ આ કલમ પ્રમાણે સદરહુ રીતનું ખત હોય તો, તેનો અમલ થઈ શકે નહીં, એમ જણાય છે. આ કલમથી જે મર્યાદા રાખવાનો ધરો છે તે તદ્દન ધંધો બંધ કરવાને નથી, અને તે બતાવવાની ભાગેજ જરૂર છે. માટે એકાદ કરારથી બંધો નહીં પણ થોડો ધંધો બંધ કરવાનું થતું હોય તો, તે કરારનો આ કલમના શબ્દોમાં સમાસ થાય છે. જે એમ ના હોય તો તે એ અપવાદ નકામો થાય. પણ એક કામમાં વાદીએ અમુક મુદતમાં માલ વેચાણ આપી પ્રતીવાદીને સ્વાધીન કરતો અને તે મુદતમાં તેણે માલ ખીજી કાંઈ સખસને વાદીએ વેચાણ આપવો નહીં, એવો કરાર હતો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આવો ઠરાવ કાયદા નિરૂદ્ધ નથી, પછી આ કલમના શબ્દો મોઢમ છે તેની શીકર નહીં. કારલીસ્ટસ નેવ્યુ અને કપની વિ. રીકનાથ બખત્યારમલ (ઈ. લા. રી. ૮ ક. પાનું ૮૦૯)

હીયકોક વિ. કોકર (આડોલ્ફસ ઇલીસ. રી. પાનું ૪૫૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે હદ કરારથી રાખવામાં આવી છે, તે જે સખસની સાથે કરાર કરવામાં આવે તેના રક્ષણ સાર જોઈએ, તેના કરતાં વધારે મોટા અને વધારે બોલેણી છે કે નહીં, તેનો વિચાર દરેક કામમાં કરવો. તે હદ વ્યાજબી છે કે નહીં તે નક્કી કરવાને એક અજમાશ દાખલ છે, એમ ઈંગ્રેજ કોર્ટોમાં નક્કી થયેલું છે, સખખ જે તેમ હોય તો તે કરાર સામાન્ય હિતને હરકત કરતા થાય છે, માટે તેનો અમલ થઈ શકતો નથી. આ કારણથી ધંધો બંધ કરવાની બાબતમાં જગ્યાની વિશેષ મર્યાદા રાખવામાં આવી ના હોય તો, તે કરાર કાયદેસર નથી, એમ હમેશાં ઠરાવવામાં આવેલું છે. પછી આવી બાબતમાં તે અટકાવ અમુક મુદત સાર રાખવામાં આવ્યો હોય તેની ચીંતા નહીં. પરંતુ જ્યારે જગ્યાની બાબતમાં કાંઈ મર્યાદા રાખવામાં આવી હોય અને સવાલ એવો હોય કે તે વ્યાજબી છે કે નહીં તો, કેટલી મુદત સુધી તે અટકાવ ચાલવાનો છે તે કોર્ટ

લક્ષમાં લેવાનું છે. કેટલીક લાંબી મુદત સુધી તે થવાથી જે ગેરવ્યાજખી થાય, તે એક અગર બે દીવશને માટે હોય તો, તે ગેરવ્યાજખી થતું નથી. પ્રોક્ટર વી. સાર્જન્ટ (માની-ગ એન્ડ એનજર રી. પાનું. ૨૦)

કલમ ૨૮ મી.

કાયદા મુજબ કામ ચલાવવામાં હરકત કરતાં કબુલાયત નિરર્થક છે.

૨૮. કબુલાયતના કોઈ પક્ષકારને, કોઈ કરારની રૂઢિ, અથવા તે સંબંધે, પ્રાપ્ત થયેલા હકકો ન્યાયની સાધારણ કોર્ટોમાં, શીરસ્તા પ્રમાણેનું કાયદેસર કામ ચલાવીને, અમલમાં આણવાને પક્ષકાર મજકુરને જે કબુલાયતથી તદ્દન હરકત થતી હોય, તેવી દરેક કબુલાયત, અથવા પક્ષકાર મજકુરે પોતાના હકકો અમુક મુદતની અંદરજ સદરહુ પ્રમાણે અમલમાં આણવા એવું જે કબુલાયત ઉપરથી થતું હોય તો, તેવી દરેક કબુલાયત, તેટલીજ પુરતી નિરર્થક છે, એમ સમજવું.

તકરાર ઉત્પન્ન થાય તે લવાદને સોંપવા વિશેનો કરાર કાયમ છે.

અપવાદ ૧.—જો બે અથવા વધારે સખસો પોત પોતામાં એવો કરાર કરે કે કોઈ પણ અમુક વિષય બાબત અથવા અમુક જાતના વિષયો બાબત આપણા મધ્યે તકરાર ઉત્પન્ન થાય, તેનો નિકાલ કરવાનું લવાદને સોંપવું, અને જે તકરાર એ રીતે લવાદને સોંપવામાં આવે તે બાબત લવાદ મજકુર ઠરાવે તેટલીજ રકમ વસુલ કરવા જોગ સમજવી, તો તે કરાર આ કલમ ઉપરથી ગેરકાયદે છે એમ જાણવું નહીં.

એવા કરારોથી કેવા દાવા ચાલતા અટકશે.

જ્યારે એવો કરાર થયો હોય ત્યારે, તેમાં લખ્યા પ્રમાણેનું અમુક કામ કરાવવા સાડ દાવો માંડી શકાય છે; અને તેમાં લખ્યા પ્રમાણે અમલ કરાવવાને બદલે બીજી કોઈ બાબત કરાવવા સાડ કિંવા લવાદ ઠરાવેલી રકમ શિવાય બીજી રકમ વસુલ કરવા સાડ કરાર મજકુરનો એક પક્ષકાર બીજા કોઈપણ પક્ષકાર ઉપર જે વિષય બાબતની તકરાર લવાદને સોંપવાનું કબુલ કરવામાં આવ્યું હોય, તે વિષય સંબંધી દાવો માંડે તો, સદરહુ મુજબ કરાર થયો છે એ વાતથી તે દાવો ચાલતો અટકશે.

જે તકરાર ઉત્પન્ન થઈ ચુકી હોય તે લવાદને સોંપવા વિશેના કરાર કાયમ છે.

અપવાદ ૨.—વળી બે કિંવા વધારે સખસ મધ્યે કાંઈ તકરાર ઉત્પન્ન થઈ ચુકી હોય તે તકરાર લવાદને સોંપવાનું જે લખેલા કરારથી સખસો મજકુર કબુલ કરતા હોય તે લખેલા કરાર પણ આ કલમ ઉપરથી ગેરકાયદે થતો નથી; અથવા કામ લવાદને સોંપવા બાબત જે કામ

યદો વખતે વખત અમલમાં હશે, તેમાંના કેદપિણુ ઠરાવને આ કલમથી બાધ થતો નથી.

ટીકા.

આ કલમમાં જે ઠરાવ છે, તેનો ધરાદો જે કે તકરારી હક અમલમાં લાવતાં અટકાવ થાય, એવો એકાદા કામમાં પક્ષકારો વચ્ચે સમજુત થઇ ઇકરારનામું અગર સમાધાનીનો કરાર થયો હોય, તોપણ તે નાબુદ કરવાનો નથી. પરંતુ જે સખસો વચ્ચે એવો કરાર કરવામાં આવેલો હોય, તેમાં એવો ઠરાવ હોય કે, તેની રૂઝમે દાવો કરવો નહીં તો, તેવો ઠરાવ બેશક રદ બાતલ છે. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે પક્ષકારો વચ્ચે થએલા કરારથી કોર્ટની હકુમત બાધ થાય તેવો તે કરારમાં ઠરાવ હોય તો, તે રદ બાતલ છે. પરંતુ પંચને સોંપેલી બાબતમાં પંચ ઠરાવ કરે તે ઉપર હક પ્રાપ્ત થવાનો આધાર રાખવામાં આવેલો હોય તો, તે કરાર કાયદેસર છે, એવું ઠરાવવામાં સદરહુ સામાન્ય રીતનો નિયમ હુટયો એમ થતું નથી.

આ કલમનો ૧ લો અપવાદ જે ઠરાવવામાં આવેલો છે તેનો આધાર “રકોટ વિ. આવરી” ના કામના ઠરાવ ઉપર છે. તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે અસલ : ૨ ફકત નાણાં આપવા બાબતનો ના હોય, પરંતુ જે કોર્ટ બીજી હકિકત બને તો, નાણાંની અમુક રકમ આપવામાં આવશે, અને તે રકમ ત્રીજા સખસે ઠરાવવાની હોય તો, બ્યાં સુધી તે ત્રીજા સખસે તે રકમ મુકરર કરી ના હોય, ત્યાં સુધી દાવાતું કારણ ઉત્પન્ન થતું નથી.

ડાવસન વિ. શીટજરાલ્ડ (લા. રી. ૯ એક્સચેન્જર. પાનું ૭) ના કામમાં એક પટો કરી આપનારે પટો લેનાર સાથે એવો કરાર કર્યો કે, હું સસલાની સંખ્યા કદત એટલીજ રાખીશ કે જેથી કરશણને ઈજ્જ થાય નહીં, પણ કરશણને ઈજ્જ થાય તેટલી સસલાની સંખ્યા જે હું રાખીશ તો, તે વિશે બ્યાજખી જે કંપનસેશન થશે તે હું આપીશ, અને તે કંપનસેશનની રકમ બાબત વાંધો પડશે તો, તે વિશે બે લવાદો અગર સરપંચને સોંપવામાં આવશે. પછી સસલા રાખવાનો કરાર તોડવાના કારણથી દાવો કરવામાં આવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે લવાદને સોંપવા બાબતનો ઠરાવ જે કે સસલા બાબતના કરારથી કેવળ જુદો અને સરખી રીતે સાથે થએલો છે, અને તે પ્રમાણે લવાદને તે બાબત સોંપવામાં આવી નથી, તોપણ સદરહુ દાવો ચાલી શકે છે. તેજ મુજબ કોરીમાં એકાદ કંપની વિ. કોગલર (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૧ પાનું ૪૬૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વેહેપારના કરારની બાબત સાધારણ રીતે પંચને સોંપવાનો ઠરાવ હોય, તેથી કોર્ટની હકુમત જતી નથી, અગર મુખ્ય કરારની રૂઝમે દાવો કરવાને અટકાવ થતો નથી, પણ વિશેષ ન્યાયના આક્ટની કલમ ૨૧ મીમાં લાલ એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે, જે કોર્ટ સખસે તકરારી બાબત લવાદને સોંપવાને કરાર કર્યો હોય, તેમ છતાં તે, તે કરાર પ્રમાણે ચાલવાને ના પાડે, અને જે બાબત લવાદને સોંપવાનો તેણે કરાર કર્યો હોય તેમાંની કોઇ બાબત તે દાવો કરે તો, સદરહુ લવાદને સોંપવાના કરારથી તે દાવો ચાલવાને અટકાવ થાય છે. તેથી દેખીતી રીતે લવાદને સોંપવાનો કરાર જે કરારની રૂઝમે દાવો કર્યો હોય તેથી જુદો હોય કિંવા નહીં, પણ તે દાવામાં એક જવાબ થાય

છે. પરંતુ જે પક્ષકારે તે સોંપવાને ના પાડી હોય, તેણે તે ના પાડી છે, એમ ખતાવી આપવામાં આવે તો, તે પક્ષકાર વિરૂદ્ધ તે અન્યાય થાય છે. કુમદચંદ્ર વિ. ચંદ્રકાંત (ઇ. લા. રી. કલકત્તા. વા. ૫ પાનું ૪૯૮)

આ કલમના ૧ લા અપવાદનો ખીજો ભાગ વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૨૧ મીથી ૨૬ કરવામાં આવ્યો છે. તે કલમ ૨૧ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે અમુક તક-સાર બાબત લવાદને સોંપવાનો કરાર ખાસ રીતે અમલમાં આવશે નહીં. માટે હાલ તે-વો કરાર તોડવાથી થતા નુકશાન બાબતનો દાવો ચાલી શકે છે.

દિવાની કોર્ટમાં ચાલતા દાવામાં પક્ષકારોની વચ્ચેના વાંધાની બાબત લવાદને સોં-પવા દિવાની કામ ચલાવવાથી રીતીના કાયદાની કલમ ૫૦૬ માં ઠરાવ છે. લવાદને સોં-પવા બાબત તથા લવાદનો ફેસલો કોર્ટમાં ફાઈલ કરવાના કરાર બાબત સદરહુ કાયદાની કલમ ૫૨૩ મીથી ૫૨૫ મી સુધીની કલમો છે. પેસ્તનજી નસરવાનજી વિ. માણેકજીના કામમાં પ્રીવીફોસીલે ઠરાવ્યું છે કે જેમ ખીજા કરારોના ઠરાવથી કરારના પક્ષકારો બંધનમાં હોય છે, અને જે કરારોમાંથી તે કરારનો હેતુ અને ભાવાર્થ અમલમાં આવી શકે નહીં તેવું થતું ના. હોય, અગર તે કરારના પક્ષકારને તેના બંધનમાં રાખવાથી કાંઈ દેખીતો અન્યાય થતો ના હોય તો, તે કરારમાંથી તેઓ છુટા થઈ શકતા નથી, તેમ લવાદને સોં-પવા બાબતના કરારથી પણ તેના પક્ષકારો બંધનમાં રહે તેવું કાયદાનું વલણ છે, (મુસી. ઈ. અ. વા. ૧૨ પાનું ૧૩૧. મ. લા. રીપોર્ટ. વા. ૩ પાનું ૧૮૩.)

મ નામની સ્ત્રી એક ગ સાથે ઘણા વર્ષ સુધી તેની રાખેલી એ તરીકે ર-હેલી, તેથી તે પ્રમાણે રહ્યાના અવેજમાં ગ એ મ ને તા. ૨૮ માર્ચ સન ૧૮૬૯ ના રોજ એક એવો લખેલો કરાર કરી આપ્યો કે, મારે તે મ ને અમુક વાર્ષિક રકમ આપવી, અને મારી અમુક સ્થાવર મીલકત છે, તેમાંથી થોડીક તે બાબત જવાબદાર છે. પછી તે મ એ તે ગ ની પરણેલ સ્ત્રી અને વારસ ઉપર તે કરારની રૂઈએ દાવો ક-ર્યો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે વખતના કાયદા પ્રમાણે તે કરારનો અવેજ અનીતી-નો નથી, તેમ તે કરાર અવેજની ખામીના કારણથી તેજ કાયદા પ્રમાણે રદ બાતલ નથી. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે મ આ રકમ ગ ની સ્ત્રી પાસેથી વસુલ કરે, તે પેહેલાં તેણે એમ ખતાવવું જોઈએ કે તેણીએ સદરહુ જવાબદારીવાળી મીલકતમાંથી અગર ગ ની ખીજી મીલકતમાંથી કાંઈ પણ નફો લીધો છે. એવું માનકુંવર વિ. જસોદાકુંવર (અ. વા. ૧ પાનું ૪૭૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

રામગુલામ વિ. બનકીરામ (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૭ પાનું ૧૨૪) ના કામમાં એક ગીરોના થોડાક અવેજમાં ગીરોરાખનારનાં એ હુકમનામાં ગીરોઆપનાર ઉપર હતાં, ગીરોરાખનારે ગીરોનો અમલ કરવાને દાવો કર્યો, તેમાં ગીરોઆપનારે એવી તકરાર કરી કે આ ગીરોનો અવેજ નીષ્કળ થયેલો છે, માટે તે ગીરોનો અમલ થઈ શકતો નથી. આ તકરારનો આધાર એવું કેહેવા ઉપર છે કે તે ગીરોરાખનારે દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૨૫૮ મીમાં ઠરાવ છે તે પ્રમાણે તે હુકમનામાં ની-હાલની વાત કોર્ટમાં નોંધાવવામાં આવી નથી. તે કલમનો ઠરાવ હજી કાયમ છે. જસ્ટીસ

દત્તહોદ્ધત સાહેબના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે તે હુકમનામાના નીકાલની બાબત કોર્ટમાં નોંધાવવામાં આવી નથી, તેથી અવેજ નિષ્ફળ ગયો છે, એમ થતું નથી, કારણ કે તે નીકાલ નોંધાવવાને તેણે કાંઈ કરાર કર્યો નથી, અને ખરી રીતે તે નોંધાવવાની તેને જરૂર નહીં હતી, કારણ કે તે કાંઈ હુકમનામું બજાવવાને માગી શકતો નથી. જો કે તે હુકમનામાં પુરાં થએલાં નથી, તોપણ ગુનહેગારીને પાત્ર થયા વિના દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૨૫૮ મી પ્રમાણે તે હજી અમલમાં છે, અને વળી જો ગીરોઆપનારે તે નીકાલ દાખલ કરાવવાને જરૂરનું હતું, એમ ધાર્યું હોય તો, તેને કોર્ટમાં કલમ ૨૫૮ મી પ્રમાણે અરજ કરવાનો ઈલાજ હતો. જસ્ટીસ મહમુદ સાહેબના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે કોર્ટની બાહાર હુકમનામાનો નીકાલ કરવામાં આવેલો હોય અને તે કોર્ટમાં નોંધાવવામાં આવેલો ના હોય તો, તે ફક્ત હુકમનામાની બજાવણીની બાબતમાં અસર વિનાના નીકાલ છે. અને આવો નીકાલ થયેલો હોય તે કરારના અવેજમાં નાબુદ થાય છે, એવું કરાર આક્ટમાં કાંઈ નથી. માટે આવા અવેજના આધારથી જે કરાર હોય તે સદરહુ કલમ ૨૫૮ મીનો હેતુ નિષ્ફળ નહીં થતાં, અમલ થઈ શકે છે. સખ્ય તે હુકમનામાની રકમ છે, તે ગીરોનો બજાવ અવેજ છે. કોગ્લર વિ. કોરીગા ઓમલ કંપની (ક. વા. ૧ પાનું. ૪૨)ના કામમાં વાદીએ ડેવાદી સાથે કરાર કરેલો હતો. તે કરારમાં એક એવી શરત હતી કે જો કાંઈ તકરાર પડે તો, બે પંચ ઈંગ્લેન્ડમાં નીમવા, એટલે દરેક પક્ષકારે એક એક પંચ નીમવો અને તે પંચ જે ઠરાવ કરે તે આખરનો સમજવો. તે કરારમાં કાંઈ એવો ઠરાવ નહીં હતો કે, તે લવાદને સોંપવાની બાબત એક કોર્ટના નિયમ તરીકે કરવી, સખ્ય ૯ અને ૧૦ વીલીયમ્સ ૩ બાબ ૧૫ અને ૩ અને ૪ વીલીયમ્સ. ૪ બાબ ૪૨ કલમ ૩૦ લાગુ થતી નથી. લવાદનો ઠરાવ થતા પહેલાં વાદીએ સન ૧૮૫૪ ના “કામન લા પ્રેસીડેન્સ આક્ટ” પ્રમાણે પચને સોંપવાની બાબત “કામનપ્લીઝ” ની કોર્ટના નિયમ તરીકે છે, એવું ઠરાવેલું હતું. અમુક નુકશાન વાદીએ કરાર તોડવાથી કરેલું તે અપાવવાનો પંચોએ ઠરાવ કરેલો, તે નુકશાન બાબતના દાવામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે પંચનો ફેસલો નાબુદ છે. પંચને સોંપવાની બાબત કોર્ટના નિયમ તરીકે ઠરાવવામાં આવી હોય, તેથી જે પક્ષકારે એક બાબત પંચ નિમેલો હોય અને તે પંચ જે ઠરાવ કરે તે, તે પક્ષકારને રદ કરવાને અબત્તાર નથી તો. તેથી પંચ નીમવાની ના કેહેતાં તેને અટકાવવાને થોડોજ તેનો અસર થયો. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે સન ૧૮૭૨ ના આક્ટ ૯ માની કલમ ૨૮ ના હેતુ પ્રમાણે તે કરાર નથી. તે કલમના ૧ લા અપવાદને અનુસરતો કરાર કરવામાં આવે તો, પંચના ઠરાવના પરીણામની બાબત શિવાય તમામ બાબતમાં કોર્ટની હકુમત બાતલ થવી જોઈએ, લવાદનો ફેસલો થાય ત્યાં સુધી કોર્ટની હકુમત બાતલ કરવાનો કરાર તે અપવાદ પ્રમાણે છે, સખ્ય તે ગેરકાયદે નથી. લવાદને તકરારી બાબત સોંપવાના કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરાવવાનો દાવો સાંભળવાને કોર્ટે અધિકાર આપેલો છે કિંવા નહીં, તે સદરહુ અપવાદનો તેવો ધરાવો છે કિંવા નહીં, એ એક સવાલ છે. પણ આવો કરાર તોડવાથી જે નુકશાન થાય તે નુકશાનના દાવા બાબત સન ૧૮૭૨ ના આક્ટ ૯ માની કલમ ૨૮ મીમાં મનાઈ કરવામાં આવી નથી.

અ તું. બ ઉપર હુકમનામું થયેલું હતું, તે હુકમનામું પતાવવાને અ એ બ ને મુદત આપી, તેથી બ એ એવું કયુલ કર્યું કે મારે તે હુકમનામા વિરૂદ્ધ અપીલ કરવી નહી, તેમ છતાં તેણે અપીલ કરી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કરારની સન ૧૮૭૨ ના આકટ ૯ માની કલમ ૨૮ થી મનાઇ કરવામાં આવેલી નથી. અને ધનસા-દ્ધ, ઈકવીટી અને શુદ્ધ અંતઃકરણના નિયમથી તે કરારનો અમલ કરવાને તથા સદરહુ કરારના વિરૂદ્ધ બ એ જે અપીલ કરેલી, તે અપીલ નામંજુર કરવાને અપીલકોર્ટ બંધા-યેલી છે. અનંતદાસ વિ. આશબરનર અને કંપની (ઈ. લા. રી. ૧ અ. પાતું. ૨૬૭)

કલમ ૨૯ મી.

કયુલાયત નક્કી ન રહે. જે કયુલાયતનો અર્થ નક્કી નથી કિંવા નક્કી કરી હોવાને લીધે તે નિર- શકાય એવો નથી, તેવી કયુલાયતો નિરર્થક છે. થક છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ). અ 'એકસો ટન' તેલ બ ને વેચાતું આપવાનું કયુલ કરે છે. કઈ જાતનું તેલ આપવાનો વિચાર હતો તે બતાવવાને માટે કાંઈ આધાર નથી. એ કયુલાયત નક્કી ન હોવાને લીધે નિરર્થક છે.
- (બ). અ એકસો ટન અમુક એક પ્રકારનું તેલ કે જે વેહેપારની જણુશ તરીકે ઓળખાય છે, તે બ ને વેચાતું આપવાની કયુલાયત કરે. ને એના અર્થ વિશે સંસય ન હોવાને લીધે એ કયુલાયત નિરર્થક થતી નથી.
- (ક). ક ફક્ત કોપરાના તેલનો વેહેપાર કરે છે. તે બ ને સો ટન તેલ આપીશ, એવું કયુલ કરે છે. અ ના વેહેપારના સ્વરૂપ ઉપરથી સદરહુ શબ્દોનો અર્થ સમજવાનું બની આવે છે. માટે અને સો ટન કોપરેલ આપવાની કયુલાયત કીધી એમ સમજવું.
- (ડ). 'રામનગર મધ્યે માહારી કોહીમાં જેટલું અનાજ છે તે સર્વે' બ ને વેચવાનું અ કયુલ કરે છે. અતરે કયુલાયત નિરર્થક હોવા જેવો કાંઈ સંસય નથી.
- (ઈ). 'ક ઠરાવે તે કિંમત એક હજાર મણ ચોખા' બ ને વેચવાનું અ કયુલ કરે છે. કિંમત નક્કી ઠરાવી શકાય છે, માટે એમાં કયુલાયત મજબૂર નિરર્થક થાય એવો સંસય નથી.
- (ફ). 'માહારો સફેત ઘોડો પાંચશો રૂપિએ કિંવા એક હજાર રૂપિએ' બ ને વેચીશ એવું અ કયુલ કરે છે. તેમાંથી કહી કિંમત લેવાનો વિચાર હતો એ માલમ પડતું નથી. સખબ એ કયુલાયત નિરર્થક છે.

ટીકા.

કેવી શરતોથી પક્ષકારોએ અમુક કયુલાયત કરેલી છે, તે કેહેલું નો અશક્ય હોય તો, ખરી રીતે તેમાં અનુમત બતાવેલો હતો નથી, એમ થાય છે, માટે તેવો એકે કરાર

અમલમાં લાવી શકતો નથી, સખળું ગથીંગ વિ. લીન (૨ આર્નવાલ. એન્ડ આડોલફસ રી. ૨૩૨) ના કામમાં એક ઘોડો વેચતાં ખાત્રી કરી આપવામાં આવેલી તેની રકમ દાવો કરવામાં આવેલો, તેમાં એમ શામેલ કરવામાં આવ્યું કે તે ઘોડો સાઠ ગીની સાડ વેચવામાં આવ્યો છે, અને જો તે ઘોડો વાદીને બાગ્યશાળી માલુમ પડે તો, તેણે પાંચ ગીની વધારે આપવા અગર એક બીન્ટે ઘોડો ખરીદ કરી આપવો. કોર્ટ આ પુરાવ ઉપર વજન રાખ્યું નહી, કારણ કે જે કચુલાયત કહેવામાં આવી છે તે સમગ્રય તેવી નથી, માટે તેતો પક્ષકારોની વચમાં અમરતી સમજ છે. જેમકે એક ખતની શરતમાં તે ખત કરનારે જે કાંઈ આપવાનું વચન આપેલું, તે ન આપે તો તે ખત નિર્થક થાય, તે શરતમાંનો શબ્દ કોર્ટે કાઢી નાંખ્યો. વીલસન વિ. વીલસન (હાઉસ આફ લાર્ડસ વા. ૧ પાનું. ૬૭). વિશેષ ન્યાયના આક્ટની કલમ ૩૧ મીના દ્રષ્ટાંતો જોતાં જણાશે કે જે કરારની શરતો યોગ્ય રીતે નિશ્ચેથી માન્ય પડતી ના હોય, તે કરારનો વિશેષ રીતે અમલ થઈ શકતો નથી, તોપણ વ્યાજબીરાહે કરાર એવી રીતે નિશ્ચયવાળો હોય કે જેથી તેના પક્ષકાર નુકશાન લેવાને હકદાર થાય, પણ તે એવો નિશ્ચયવાળો ના હોય કે જેથી કોર્ટ તે વિશેષ રીતે અમલમાં લાવવાને હુકમનામું કરી શકે. પરંતુ કરાર જોતાંજ તેમાં દેખીતી ભૂલ હોય અગર કાંઈ રહી ગયેલું હોય તો, તે કરાર નિશ્ચે પુર્વક થાય તે પ્રમાણે કોર્ટ તેમાં ફેરફાર કરી શકે. લખેલા કરાર સમજવાને અગર તે વિશે નિશ્ચે જણાવવાને પુરાવ આપવા બાબત હિંદુસ્થાનના પુરાવ આક્ટની કલમ ૯૩ થી ૯૭ સુધીમાં જે ઠરાવો છે તે જોવા. વેચાણના કરારમાં કીમત ઠરાવવામાં આવેલી ના હોય, અને તેથી તે અનિશ્ચીત થાય તે કારણથી તે વેચાણનો કરાર રદ બાતલ થતો નથી, એમ આ કાયદાની કલમ ૮૯ મીમાં સ્પષ્ટ ઠરાવવામાં આવ્યું છે. કોર્ટ તે કલમ પ્રમાણે પોતાની નજરમાં વ્યાજબી લાગે તેટલી કીમત ઠરાવી શકે છે.

કોઈ સખસે રૂ. ૮૦૦૦) માટે રૂ. ૩૫૦૦૦) મેળવવાની અજમાશ ખરીદ કરી હતી, પણ તેમાં અમુક વેચાણ રદ થાય તો તેમ થાય તેવું હતું. તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે જો તે, તે બાબતમાં ફતે પામે નહી તો, તેને દાવો કરવાનો કાંઈ પણ હક નહોતો. રામથુ હાલસીંગ વિ. બીશેશ્વરલાલ શાહુ (લો. રી. ૨ ઈ. અ. પાનું. ૧૩૧) કલમ ૮૮ ની ટીકા જુઓ.

કલમ ૩૦ મી.

શરત તરીકે કરેલી ૩૦ શરત તરીકે કરેલી કચુલાયતો નિર્થક છે, અને કચુલાયતો નિર્થક છે. એકાદી વસ્તુ કોઈ શરતમાં હતી છે એમ કહીને તે વસ્તુ મેળવવા સાડ અથવા કોઈ ખેલ વિશે અથવા બીજી મુકરર ન હોય એવી બીજી બીના વિશે કાંઈ શરત કરવામાં આવી હોય, તે ખેલ અથવા બીનાનું પરિણામ થાય તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા થાય તેને સાડ એકાદી વસ્તુ કાંઈને સોંપી હોય તે મેળવવાને સાડ, દાવો મંડાઈ શકતો નથી.

ઘોડાની શરતમાં
જીતેલા ઈનામો વિષે
અપવાદ.

કોઈપણ ઘોડાની શરત જીતનારને અગર જીતનારા-
ઓને આપવાની પાંચશો કિંવા તેથી વધારે કિંમતની
અથવા રકમની રીકાબી, ઈનામ, કિંવા રોકડ રૂપિયા
એકઠા કરવા સાડ, કિંવા તેની ભરતીમાં, ટીપમાં કાંઈ
ભરીને અથવા મદદ દાખલ આપ્યું હોય તે અથવા ટી-
પમાં ભરીને અથવા મદદ દાખલ આપવાની કાંઈ કબુ-
લાયત કરી હોય તો, તે આ કલમ ઉપરથી ગેરકાયદે
થાય છે, એમ સમજવું નહીં.

આ કલમ ઉપરથી
હિંદુસ્તાનના ફોજદારી
રી કાયદાની કલમ
૨૯૪ અને આ
થતો નથી.

હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદાની કલમ ૨૯૪ અં-
ના ઠરાવ ઘોડાની શરત સંબંધીના જે કાર્યને લાગુ હોય,
તેવું કોઈ પણ કાર્ય આ કલમ ઉપરથી કાયદેસર થાય
૨૯૪ અને આ
છે, એમ સમજવું નહીં.

ટીકા.

ઈંગ્લાંડમાં ૮ અને ૯ વીક. બાબ ૧૦૯ માં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો, અને સન
૧૮૪૮ નો આક્ટ ૨૧ મો આ દેશમાં ઠરાવવામાં આવ્યો, ત્યાર પહેલાં શરતી કરાર
થી કાંઈ ત્રીજા સખસના હિત અગર તેના લાગવાપણા વિરૂદ્ધ ના હોય, અગર તેથી
નાલાયક પુરાવ થતો ના હોય, અને સુનીતી વિરૂદ્ધ ના હોય તો, તેવા શરતી કરારની
રૂઢિએ દાવો ચાલતો હતો. ઈંગ્લેન્ડ સ્ટાટ્યુટ ઉપરથી ૨૬ થએલો સન ૧૮૪૮ નો
આક્ટ ૨૧ મો, અને સન ૧૮૬૫ નો આક્ટ ૩ જે ઠરાવવામાં આવ્યો હતો, તેમજ
આ કલમમાં પણ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. તે સ્ટાટ્યુટની કલમ ૪ થીનો ઠરાવ આ
કલમની પેહેલી બે રકમોમાં જેવો ઠરાવ છે તેવોજ છે. તે સ્ટાટ્યુટ અને આક્ટો બેઉથી
શરતી કરારો ૨૬ બાતલ ઠરાવવામાં આવ્યા છે. એકાદી કળા કૌશલ્યની બાબત બે સખ-
સો વચ્ચે તકરાર થઈ હોય, અને તેથી તે સખસોએ જેના લાભમાં નિર્ણય થાય તે-
ને આપવા સાડ ત્રીજા સખસને ત્યાં કાંઈ નાણાં અનામત મુક્યાં હોય તો, તે કરાર ૨૬
થાય છે. જ્યારે આવા કરાર ૨૬ બાતલ છે, ત્યારે તે કરારની રૂઢિએ જેણે ત્રીજા સખસ-
ને ત્યાં નાણાં અનામત મુક્યાં હોય, તે સખસને આ કલમથી અગર આ કાયદાની કલમ
૬૫ મીના ઠરાવથી હરકત થતી ના હોય તો, તે પાછાં વસુલ કરી શકે છે. તે કલમ
૬૫ મીમાં એવું ઠરાવવામાં આવેલું છે કે “જ્યારે કોઈ કબુલાયત નિર્ણયક છે, એવું મા-
ન્ય પડે અથવા જ્યારે કોઈ કરાર નિર્ણયક થાય, ત્યારે તે કબુલાયત કિંવા કરારની રૂઢિ-
એ જે સખસને કાંઈ ફાયદો થયો હોય, તે સખસે તે ફાયદો જેની પ્રાસેથી મળ્યો હોય
તેને પાછો આપવો, અથવા તેનો બદલો ભરી આપવો, એ તેની ફરજ છે. હેમ્પ્દત વિ.
વાસ (૧ ઈવીશન્સબેચ ડી. ૧૯૬). જે ત્રાહીત સખસ પાસે અનામત નાણાં અગર
વસ્તુ ઉપરના જેવા કારણથી મુકવામાં આવી હોય, તે પક્ષકાર આપેલા સખસનાર વિના
અને તેની મરજી વિરૂદ્ધ નાણાં આપી દે તો, તે પોતાના જોખમથી આપે છે. હેસ્ટલો વિ.

બકસન (બાનવેલ એન્ડ કેસવેલ રી. પાનું ૨૨૫). આ કલમથી શરતી કરાર રદ આત-લ ઠરાવવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તે કોઈ કાયદા વિરૂદ્ધ છે, એમ ઠરાવવામાં આવેલું નથી. હીગીનસન વિ. સીમ્પસન (૨, ક્રામન પલીઝ. ડી. પાનું ૭૬), માટે જે સમસ બીજાને આપવાને કાંઈની પાસેથી નાણાં લે અને તે આપત જવાબ દેવાને તેણે કરાર કર્યો હોય તો, તેનું તે આપત જે બંધન છે તેને હરકત થતી નથી. બીટન વિ. બીટન (૧ એકસચેકર ડી. પાનું ૧૩). આવોજ અર્થ સન ૧૮૪૮ ના આક્ટ ૨૧ માનો પારખજી હરીભાઈ વિ. રણુછોડાસ દુલભદાસ (૧૨ મુ. લા. રી. પાનું ૫૧)ના કામમાં કરી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે શરતી કરાર કાયદા વિરૂદ્ધ નથી, માટે તેવા કરારના પક્ષકારનો એ જાટ શી અને તે સમગ્રી દલાલી લેવા, અગર શરતમાં હારવાથી બીજા શરત કરનારને તેણે નાણાં આપેલાં હોય, તે વિશે દાવો કરવાને અટકાવ થતો નથી.

પરંતુ મુંબાઈના સન ૧૮૬૫ ના આક્ટ ૩ નથી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે શરતી કબુલાયતો અમલમાં લાવવાના તમામ કરારો, તેવી કબુલાયતની બમીની દાખલના તમામ કરારો, અગર કમીશન, દલાલી, શી અગર તે આપતનું ઈનામ મળવાના કરારો રદ આતલ છે.

ઉપર પ્રમાણે સન ૧૮૪૮ ના આક્ટ ૨૧ માનો અને મુંબાઈના સન ૧૮૬૫ ના આક્ટ ૩ બંને અર્થ કરવામાં આવેલો છે, પણ હવે આ કલમના શબ્દો ઉપર વધારે લક્ષ આપવાનું છે.

જે સમસો ઘોડોઘોડની શરતમાં પોતે બંનેના હિસાબે શરત મારે, અને તેમાંથી એકને જીતની જે રકમ મળે તેનું બીજાને તેના ભાગબદલ બીલ કરી આપે તો, તે બીજાને તે બીલ ઉપરથી પૈસા મેળવી શકે. એકતરફી પીક (૮ ચાન્સરી ડી. પાનું ૭૫૪) જે શરતો થઈ રહી હોય. અને તેમાં બોયું હોય તેના પૈસા રાખવાને માટે બીજાને જે પૈસા ધીરવા હોય તે પાછા મેળવવાને માટે આ કલમથી કાંઈ બાદ આવતો નથી. જન સન વિ. લ્યાન્સલી (૧૨ ક્રામનબેચ રી. પાનું ૪૬૮). હિંદુસ્તાનમાં વારંવાર સોરતીઓ કાઢવામાં આવે છે. આવી સોરતીયોનાં બહેરનામાં કાઢનાર રૂ. ૧૦૦૦)ના દંડની શીક્ષાને પાત્ર થાય છે, અને સરકારની પરવાનગીથીજ ફક્ત કામ ચલાવી શકાય છે. સન ૧૮૭૦ ના આક્ટ ૨૭ માની કલમ ૧૪ મી જુઓ.

બાબ ૩ જે.

અવલંબી કરાર વિશે.

કલમ ૩૧ મી.

અવલંબી કરાર એટલે શું.

૩૧. કોઈ એક બિના કોઈ કરાર સાથે સહુમાંથી હોય તે બિના બંને કિંવા ન બંને તો, અમુક કાંઈ વસ્તુ કરવાનો કિંવા ન કરવાનો જે કરાર હોય તેને અવલંબી કરાર કેહેવો.

દૃષ્ટાંત.

વતું ધર બળી જાયતો વ ને દસ હજાર રૂપિયા
આપવાનો કરાર અ કરે છે. એ અવલંબી કરાર છે.

ટીકા.

દરેક કરારથી તે કરારના પક્ષકારો વચ્ચે સબંધ થાય છે, અને તે સબંધ ઉપરથી હક ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ તેથી હમેશાં કાંઈ એમ થતું નથી કે જે હક ઉત્પન્ન થાય, તે તરત અમલમાં આવવા લાયક હોયજ. તે હક એવો હોય કે કરારના પક્ષકારોએ અમુક હકીકત હવે પછી અને ત્યારેજ અમલમાં લાવવી, એમ કબુલ કર્યું હોય, અને તે બાબતમાં એકે પક્ષકાર કાંઈ વચન આપતા નથી, માટે તે કરાર સાથે સરખાવવા જેવું છે, તેનો હેતુ ફક્ત કોઈ વખતે કરારથી ઉત્પન્ન થએલો હક અમલમાં લાવવાનું બતાવી આપવામાં આવે છે. આવા કરારને અવલંબી કરાર કહેવામાં આવે છે. જે હકીકત ઉપરથી તે અવલંબી કરારનો આધાર તે કરારના પક્ષકારોના અખત્યારમાં ખીલકુલ ના પાળુ હોય. જેમકે અમુક સખસનું મૃત્યુ થએ અમુક વચન પ્રમાણે ચાલવું, એવો કરાર કરવામાં આવ્યો હોય. તેમ કલમ ૩૨ ના કે દૃષ્ટાંતમાં બતાવેલા અને કલમ ૩૪ ના દાખલામાં બતાવ્યા પ્રમાણે એ પક્ષકારોમાંના એકાદ પક્ષકારના અખત્યારમાં થોડું ઘણું પણ હોય. અગત્યની બાબત એટલીજ છે કે તે કરાર સાથે સહગામી છે, અને પક્ષકારોની વચમાંના કરારમાં જે અસ્પષ્ટ વચનો આપવામાં આવે છે, તેનો તે ભાગ નથી. માટે આ બાબતમાં કલમ ૫૧ મીમાં જે કરાર છે, તેથી તે જુદો છે. કલમ ૫૧ મી પ્રમાણે ત્યારે એક પક્ષકાર તરફથી કરારનો અમલ કરવાને ખુશી અને તકવારી હોય તો, બીજા પક્ષકાર તરફથી તેનો અમલ કરવાનું બંધન થાય, એવો અવલંબી કરાર હોય છે. કલમ ૫૧ મી પ્રમાણે કરારનો અમલ કરવાનો આધાર જે બીજા ઉપર હોય છે, તે કરાર સાથે નો સહગામી નથી હતો, પરંતુ મુખ્ય કરારનો ભાગ હોય છે. અવલંબી બાબત તે ફક્ત જે સખસ વચન આપનાર હોય તેની મરજી ઉપર આધાર રહે તેવી નહીં જોઈએ, જેમકે એવું વચન આપવામાં આવે કે “મારી ખુશીમાં આવશે તો રૂ. ૧૦૦ દસ આપીશ”, તો આ કાંઈ વચન નથી. શેક્ટેરી આફ રેટે વિ. આરાથુન. (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૫. પાનું ૧૭૯). પરંતુ વચન તે આપનારના કૃત્ય ઉપર આધાર રાખે, તે પ્રમાણે આપી શકાય છે, અને તે કૃત્ય તદ્દન તેની મરજી પુર્વકજ હોય. જેમકે એક સખસ એવું વચન આપે કે “જો હું કલકત્તે જઈશ તો રૂ. ૧૦૦ દસ આપીશ.” આ વચનનો સ્પષ્ટ રીતે અવલંબી કરારમાં સમાસ થાય છે. ફ્રેકનર વિ. લો. (એક્સચેન્જર વા. ૨ પાનું. ૫૮૫)- જે “અવલંબી” શબ્દ “શરતી” શબ્દની માફક વાપરવામાં આવ્યો હોત તો, એમ બતાવવું પડત કે અમુક બીજા ક્યારે બનશે તેની સુદત ફક્ત અનિશ્ચીત છે, તે બસ નથી. શરતી વચન ખરી રીતે થવાને જે બીજા ઉપર તેનો આધાર હોય તે બીજા બનવાનું પણ નિશ્ચે ના હોય. માટે ત્રીજા સખસના મૃત્યુ ઉપર અમુક રકમ આપવાનું વચન હોય તો, તે શરતી બીજા નથી, કારણ કે તે ત્રીજા સખસનું મોતનો મોડું વેહેલું થવાનું છે, એ નક્કી છે. પરંતુ આ નીચેની કલમના શબ્દો ઉપરથી પણ એવું

અનુમાન થઈ શકે છે કે “અવલંબી” (Contingent) શબ્દ તે શરતી (Conditional) શબ્દના સરખો છે, એમ વાપરવામાં આવ્યો નથી. વેચાય તેવા લેખો બાબતના આકટની કલમ ૫ જોવી, અને મીલકત ચડાવી આપવાના આકટમાં અવલંબી (Contingent) શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે, તેનો મુકાબલો કરવો.

જે ખીના ઉપર કરારનો આધાર હોય, તે ખીના બની ચુકી છે તે વિશેની નોટીસ ઈવાને ખબર કીધા પક્ષકારે આપવી એ વિશે વારંવાર સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે જ્યારે એક પક્ષકારે એવો ઠરાવ કર્યો કે અમુક ખીના બનશે એટલે અમુક કામ કરવામાં આવશે, અને તે ખીના તેના જાણવામાં આવી શકે અગર પોતાની મેળે તે જાણી શકે તેવું હોય, અને નોટીસ ઇથા ખબર તેને આપવાનો ઠરાવ ના હોય તો, તેને નોટીસ ઇથા ખબર મળવાનો હક્ક નથી; પરંતુ અમુક ખીના ક્યારે કરવાની તે સામા પક્ષકારના જાણવામાં ખાસ રીતે હોય, ત્યારે નોટીસ આપવી જોઈએ. વાઇસી વિ. વોકરીડ (૬ મીસન એન્ટ વેલ્સખી રી. પાનું ૪૫૨). એક પટામાં અમુક ઇમારતો મરામત કરાવવાનો કરાર હતો. તે કરાર તોડવામાં આવ્યો છે, એમ કેહેવામાં આવ્યું, તેમાં એવી તકરાર કરવામાં આવી કે વાદીએ મરામત કરાવવા બાબતની પટ્ટા કરી આપનારને નોટીસ આપી નથી, તે તકરાર બળવાન જાણવામાં આવી. તે બાબતમાં નિયમ એટલોજ છે કે જ્યારે અમુક બાબત વાદીના જાણવામાં હોય, પણ પ્રતીવાદીના જાણવામાં ને આવી શકે તેવું ના હોય, તોપણ પ્રતીવાદી તે બાબત ફક્ત ધારી શકે અગર વિચાર કરી શકે તેવું હોય તો, તેને નોટીસ આપવાની જરૂર છે. મેકીન વિ. વાટકીન્સન (લા. રી. ૬ એક્સચેન્જર પાનું ૨૫), પણ જ્યારે તે ખીના એક્સરખી રીતે બેઠા જાણવામાં હોય, ત્યારે નોટીસ આપવાની જરૂર નથી. વાઇસી વિ. વોકરીડ (૬ મીસન એન્ટ વેલ્સખી રી. પાનું ૪૫૩).

કલમ ૩૨ મી.

કાંઈ ખિના બનવા ઉપર જે કરાર અવલંબી હોય તે અમલમાં લાવવા બાબત. **૩૨. કેઈ અનિશ્ચિત ભવિષ્યની ખિના બને તો કાંઈ અમુક વસ્તુ કરવાનો કિંવા ન કરવાનો અવલંબી કરાર જે તે ખિના બની નહીં હોયતો તથા જ્યાં સુધી ખિના મજકુર બને ત્યાં સુધી કાયદાની રૂઢિએ અમલમાં આણી શકાતો નથી. તે ખિના બનવી અશક્ય થાયતો, એવો કરાર નિર્રથક થાય છે.**

દૃષ્ટાંતો.

(અ). અ, બ સાથે એવો કરાર કરે છે કે જો હું ક ના પછી જીવતો રહ્યો તો તારો ઘોડો વેચાતો લેઇશ. આ કરાર અ ની હયાતીમાં ક ન મરે તો તથા અ ની હયાતિમાં તે મરે ત્યાં સુધી કાયદાની સહાયથી અમલમાં લાવી શકાતો નથી.

(બ). અ, બ ની સાથે એવો કરાર કરે છે કે ક ન પાતે એક ઘોડો વેચાતો આપવાનું કહ્યું છે તે ક ન લે તો, તે અમુક કિંમતે તને વેચાતો આપીશ. એ કરાર ઘોડો મજકુર લેવાની ક ના ન કેહેતો તથા એવું

કેહે ત્યાં સુધી કાયદાની રૂઢિએ અમલમાં લાવી શકાતો નથી.

(ક). જ્યારે બંનું ક સાથે લગ્ન થાય ત્યારે બને એક રકમ આપવાનો કરાર અ કરે છે. કનું લગ્ન બનેરે થયા વગર ક મર્યા પામે છે. સદરહુ કરાર નિરર્થક થયો.

ટીકા.

વેચાણના કરારો વારંવાર અવલંબી હોય છે, જેમકે વાંહાણમાં માલ આવવાનો હોય તે માલ વેચવાનો કરાર કરવામાં આવે. આવા કરારમાં વાંહાણ ભાગે અગર તે વાંહાણમાં કરારવાળો માલ ના આવે તો, તે વેચનારને કાંઈ બંધન નથી; બોયડ વિ. સીફકીન (૨ ક્યાંપેલ રી. ૩૨૬), અગર એવા કરારથી પણ ખરીદદાર ખરીદ કરે કે વેચાણવાળી ચીજ તપાસી જોવામાં આવશે. કરારમાં એવી શરત હોય કે જોવા માલ જોઈએ તેવો છે કેવા નહિ, તે પક્ષકાર પોતેજ નક્કી કરેતો, તેમાં કાંઈ હરકત નથી. સેક્ટેરી આફ રેટ વિ. આરાથુન (ઈ. લા. રી. મ. વા. પ. પાનું ૧૭૩).

ત્રીજા સમ્પત્તિ કૃત્ય બાબત શરતનું વચન આપવામાં આવી શકે છે; જેમકે માલની કીમતનો ઠરાવ તે કીમત કરનારજ ઠરાવે. થરનેલ વિ. બાળથીરની (૨ મીશન એન્ડ વેલ્સથી. પાનું. ૭૮૬), અગર અમુક ઇમારતો સર્વેયરજ પસંદ કરે. ક્લાર્ક વિ. વાટસન (૩૪ લા. જ. શી. પી. ૧૪૮), માટે તેવા પ્રસંગે જ્યાંહાં સુધી શરતનો અમલ થાય નહી ત્યાંહાં સુધી નાણાં લેવાનો અમલ થઈ શકતો નથી; કુંવરજી લધા વિ. બીમજી ગીરધર (ઈ. લા. રી. ૬ મુ. પાનું. ૫૨૮); અને ત્રીજા પક્ષકાર તરફથી અધીરત રીતે ના પાડવામાં આવે તો, તે કરાર અમલમાં લાવવાને બેમાંથી ગમે તે પક્ષકારના હક્ક વિષે તે જરૂરનું નથી. પણ જો તે ત્રીજો પુરૂષ આવી રીતે ના પાડતો હોય ને તેના શેડની સાથે કપટથી વર્તેતો હોય તો, જોને વચન આપ્યું છે તે સમ્પત્તિનો તે શેડ ઉપર દાવો કરવાનો હક્ક છે. બાટરબરી વિ. વેસી (૩૨ લા. જ. એક્સચેન્જર પાનું. ૧૭૭)

અમુક મીલકત વાદીને રૂ. ૭૬૩) માટે વેચાણ આપવાનો કરાર છે, તેનો વિશેષ રીતે અમલ કરાવવા બાબતનો આ દાવો છે, તેમાં એમ કેહેવામાં આવ્યું છે કે સદરહુ કરાર પ્રમાણે આપવાની જે રકમ તે પૈકી રૂ. ૬૦૦)ની રકમ અગાઉથી આપવામાં આવી છે. તેથી દાવાની અરજીમાં એવી દાદ માગવામાં આવી છે કે જો કોર્ટના અભિપ્રાયમાં એમ આવે કે, આ કરારનો અમલ થઈ શકતો નથી તો, રૂ. ૬૦૦) વ્યાજ સાથે પાછા મળવાનો ઠરાવ થવો જોઈએ. આ દાવામાં પ્રતીવાદીઓ બે સગીર છે, તેમની મા તેઓની વાલી છે. ઉપરનો કરાર તે સગીરોની માએ વાદી સાથે કરેલો છે, એમ કેહેવામાં છે, અને તે માટે સગીરોના વાલી તરીકે કામ કરતી હતી, એમ પણ કેહેવામાં આવ્યું છે. તેણીને સન ૧૮૫૮ ના આક્ટ ૪૦ મા પ્રમાણે વાલી નીમવામાં આવી હતી. માટે કોર્ટની કબુલત વિના તે સગીરોની મીલકત વેચવાને તેણીને અખત્યાર નહી હતો. આ બાબત તે કરારમાં જવાબમાં આવી હતી. માટે તે વેચવાનો કરાર કોર્ટની કબુલત મળે તો પુરો કરવાનો હતો. તે કરારની શરતો એક દસ્તાવેજ જોને “સત્તાનામાં” કેહેવામાં આવે છે, તેમાં લખવામાં આવી હતી. સદરહુ મંજુરી મેળવવાને કોર્ટને અરજી કરવામાં આવેલી હતી. તે દરમિ-

યાનમાં વાદીએ તે “સત્તાનામું” રજીસ્ટર કરાવવાને માહ્યું, તે ઉપરથી તે સગીરોની મા-
એ તે લખી આપ્યાની વાત ઇનકાર કરી, તેથી તે રજીસ્ટર કરવાની ના પાડવાને સખ
રજીસ્ટ્રારને ફરજ પડી. તોપણ જલ્લા રજીસ્ટ્રારે અપીલમાં તે દસ્તાવેજ રજીસ્ટર કરવાનો
હુકમ કર્યો. તે દરમિયાનમાં કોર્ટે તે મીલકત વેચવાની મંજૂરી આપી, તે રૂ. ૭૬૩) માટે
નહી, પણ રૂ. ૮૦૦) માટે વેચવાની આપી. તેથી તે સગીરોની માએ રૂ. ૮૦૦) સાર
નંબર ૨ ના પ્રતીવાદીને તે મીલકત વેચાણ આપી. વાદીએ બેઉ પક્ષકારો ઉપર દાવો કર્યો
છે, એટલે તે સગીરોની મા તથા ખરીદદાર ઉપર અસલ ઠરાવેલી રકમથી તે મીલકત પો-
તાને વેચાણ આપવાનો કરાર અમલમાં લાવવાને કરેલો છે. અસલકોર્ટે કામના ગુણુ દોષ
ઉપર તપાસ કરી વાદી વિરૂદ્ધ ફેસલો આપ્યો.

નીચેની અપીલકોર્ટના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે “સત્તાનામા”નો વિશેષ રીતે અમલ
થઈ શકતો નથી. તેમના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીને તે અસલ કરાર છે તે પ્ર-
માણે તેને અમલ કરવાને અખત્યાર નથી. કારણ કે વાદીએ જે રકમ આપવાનો કરાર
કરેલો છે તે રકમ કરતાં વધારે રકમથી તે મીલકત વેચવાને કોર્ટે મંજૂરી આપેલી છે,
માટે કોર્ટની ઠરાવેલી રકમ કરતાં ઓછી રકમે વેચવાને પ્રતીવાદીને અખત્યાર નથી. વ-
ળી જડજના વિચારમાં આવ્યું કે જે વિશેષ રીતે અમલ કરાવવાને મોગેલું છે, તે વિશેષ
ન્યાયના આકટની કૅટલીક કલમો એટલે કલમ ૨૧ ની રકમ (ઈ) અને કલમ ૨૭ નો રક-
મ (ખ) ના ઠરાવ પ્રમાણે તેને હરકત છે. વાદીએ એવી સૂચના કરેલી જણાય છે કે તે
આકટની કલમ ૨૬ પ્રમાણે કોર્ટે તે કરારમાં થોડો ફેરફાર કરી તે કરારનો અમલ કર-
વાને એટલે વાદીએ કામત આપવાની બાબતમાં ફેરફાર કરી અમલ કરવાનું કોર્ટે હુક-
મનામું કરી શકે છે. નીચેની કોર્ટે ઠરાવ્યું છે કે તે આકટની કલમ ૨૬ આ કામને લા-
ગતી નથી. અમારે અહિંયા કેહેવું જોઈએ કે દાવાની અરજીમાં જે એક દાદ અપાવવા-
માં ના આવે તો, બીજી અપાવવી એવું માગેલું છે, એટલે વાદીએ અવેજનાં નાણાં અ-
ગાઉથી આપેલાં છે તે પાછાં અપાવવાં, તે વિશે નીચેની અપીલકોર્ટે કહેલું છે કે, વાદી-
ના વકીલે અમારી રૂબરૂ કમુલ કર્યું છે કે એ દાદ મને મળી શકતી નથી, કારણ કે આ
દાવામાં તો પ્રતીવાદીએ સગીર અને ખરીદદારો છે, અને તે નાણાં તો તે સગીરોની
માની જાતથી પાછાં માગવાં જોઈએ, અને તેણીની પાસેથી વાલી તરીકે માગવાનાં નથી,
અને સગીરો વિરૂદ્ધ ફક્ત તે રકમનો જે ભાગ તેમના ફાયદા સાર વાપરેલો હોય, તેટલી
તેમનાં વિરૂદ્ધ માગવાની છે. તેથી નીચેની અપીલકોર્ટે તે અપીલ કાઢાડી નાંખી.

બીજી અપીલમાં અપીલવાળાના વકીલે એવી તકરાર કરી છે કે આ કામને વિશેષ
ન્યાયના આકટની કલમ ૨૬ મી લાગુ થતી નથી, સખખ કલમ ૨૬ ની રકમ (ઈ) અ-
ને કલમ ૨૭ મીની રકમ (ખ) પ્રમાણે વાદીને હરકત છે, એવું જડજે ઠરાવેલું છે, તે
ખરોખર નથી. વળી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે દાવાની અરજીમાં એક નહીં તો, બી-
જી દાદ માગેલી છે, તે વિશે કોર્ટે નિર્ણય કરવો જોઈએ.

વિશેષ ન્યાય આકટની કલમ ૨૧ ની રકમ (ઈ) અગર કલમ ૨૭ ની રકમ
(ખ) પ્રમાણે આ દાવાને હરકત છે કિંવા નહીં, તે વિશે અમારે અભિપ્રાય બતાવવાની જ-

ફર નથી, અને કલમ ૨૬ મી તેને લાગુ થતી નથી. જે કરાર હતો તે કરારજ સંપૂર્ણ નહીં હતો. કોર્ટ પરવાનગી આપે તો, તે પુરો કરવાનો હતો. પણ 'સતાનામા'માં બતાવ્યા પ્રમાણે તમામ કરાર બાબત કોર્ટ પરવાનગી આપી નથી. સખબ અસલ કરારની શરતોનો અમલ કરાવવાને પ્રતીવાદીને ફરજ પાડી શકાતી નથી, તેમ જે શરતો કોર્ટ મંજૂર કરી છે તે પ્રમાણે ચાલવાને વાદીને પણ તે આગ્રહ કરી શકતા નથી. કલમ ૨૬ મી ઉપર અપીલવાળાના વકીલે આધાર રાખેલો છે, તેમાં કરારમાં ફેરફાર કર્યા વિના તે કરારનો અમલ કરી શકાતો નથી, તે બાબતના દાખલા બતાવવામાં આવ્યા છે, અને તે પાંચ દાખલા ફેરફાર કરીને કરારનો અમલ કરવાનો છે. અને તે ફેરફાર પ્રતીવાદીઓના લાભના છે, અને અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે તે કલમથી એવું ધારવામાં આવ્યું છે કે પક્ષકારો અગર તેમના વકીલો કરાર કબ્જલ કરતા હોય, પણ અમુક શરતો બાબત કબ્જલ કરતા ના હોય તો, તે કલમમાં એવું ઠરતિવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે કપટ અગર હકીકતની ભૂલથી અગર ખોટી સમજ આપવાથી પ્રતીવાદીને કરાર ઉપર સહી કરવાને લલચાવેલો હોય, ત્યારે પ્રતીવાદીએ જે શરતોથી તે કરાર કરવાને ધરાદો રાખેલો હોય તે શરતોથીજ ફક્ત તેનો અમલ થઈ શકે છે. એવો એકે કાયદાનો ઠરાવ અમારા જાણવામાં નથી કે, કરારમાં ફેરફાર કર્યા વિના તેનો અમલ થઈ શકે, તેવું ના હોય તો, વાદી એવો દાવો રાખી શકે કે તેમાં ફેરફાર કરેલો. આ કામમાં તો વાદીએ કાંઈ પણ ફેરફાર કર્યા વિના અસલ કરારનો અમલ કરવાને દાવાની અરજીમાં માગેલું છે. માટે 'સતાનામા'માં કરાર છે તે પ્રમાણે તેનો અમલ થઈ શકતો નથી, અને કલમ ૨૬ મીથી કરારમાં ફેરફાર કર્યા વિના વાદીને તેનો અમલ કરાવવાને હક્ક થતો નથી, એવું જડજે ઠરાવેલું છે, તે બરાબર છે, એમ અમને જણાય છે.

વાદીએ રૂ. ૬૦૦) પ્રથમથી આપેલા તે પાછા મળવાની બાબતમાં જે દાદ માગેલી છે, તે વિશે અમારી નજરમાં જડજે જે હકીકત કહેલી છે કે વાદીના વકીલે આ કામમાં તે સવાલ બાબત આગ્રહ કર્યો નથી, માટે બીજી અપીલમાં એમ કહી શકાતું નથી કે તે વિશે નીચેની અપીલકોર્ટ નિર્ણય કર્યો નથી, તે કાયદેસર નથી. ખરી રીતે કહેતાં આ દાવો જેવો ઘડેલો છે, તે પ્રમાણે તે બાબત જડજે જોઈ નથી, તે કાયદા પ્રમાણે સંપૂર્ણ રીતે તેમણે બરાબર કરેલું છે. સખબ અપીલ ખર્ચ સાથે કહાડી નાંખવામાં આવી. નારાયણ પતરાવ વિ. આખોય નારાયણ (ઇ. લા. રી. ૧૨૪ ક. પાનું. ૧૫૨)

કલમ ૩૩ મી.

કાંઈ બિના ન અ- ૩૩. કાંઈ અનિશ્ચિત લવિષ્યની બિના ન બને તો, નવા ઉપર અવલંબી અમુક કાંઈ પણ વસ્તુ કરવાનો કેવા ન કરવાનો અવલંબી કરાર કર્યો હોય તો કરાર તે બિના બનવી જ્યારે અશકય થાય ત્યારેજ અમલમાં તેને અમલમાં લાવવાની શકાય છે, તે અગાઉ અમલમાં લાવી શકાતો નથી. વા વિશે.

દ્રષ્ટાંત.

ફલાણું એક વાંદાણુ પાછું ન આવે તો, વ ને અમુક

રકમ આપીશ એવું અ કબુલ કરે છે. તે વાંહાણુ કુખી ગયું. જ્યારે વાંહાણુ મજકુર કુખી ગયું ત્યારે કરાર મજકુર અમલમાં લાવી શકાય છે.

ટીકા.

ઉપરની કલમ ૩૨ માં છે, તેમાં અમુક હકીકત બને તે ઉપર કરારનો આધાર હોય, તે વિશે ઠરાવ છે. આ કલમમાં અમુક ના બને અગર બનવી અશક્ય થાય તે ઉપર કરારનો આધાર હોય, તે વિશે પણ ઠરાવ છે; અને તેથી કરીને જ્યારે તે બીના ના બને એવું સિદ્ધ થાય કે કરાર અમલમાં લાવી શકાય.

કલમ ૩૪ મી.

જે બિના ઉપર કો- ૩૪. જે ભવિષ્યની બિના ઉપર કાંઈ કરાર અવલંબી
ધ કરાર અવલંબી હોય તે બિના જો કોઈ સખસ કોઈ નહીં બતાવેલે વખ-
હોય તે બિના કોઈ તે કાંઈ કૃત્ય જે પ્રકારે કરવાનો હોય તે પ્રકારને રૂપે
હયાત હોય, એવા હોય તો, તે બિના બનવી અશક્ય થઈ એમ ક્યારે સમ-
સખસની ભવિષ્યની જવું કે જ્યારે સખસ મજકુર એવી કાંઈ વસ્તુ કરે કે
વર્તણૂકને રૂપે હોય તે ઉપરથી સદરહુ કૃત્ય સદરહુ પ્રકારે કોઈ મુકરર વખત-
તો બિના મજકુર માં કરવું અશક્ય થાય, ત્યારે અથવા બીજી ભવિષ્યની
બનવી અશક્ય થઈ બિનાઓ બન્યા શિવાય તે કૃત્ય તે પ્રકારે કરી શકાય
એમ ક્યારે સમજવું. નહીં, ત્યારે.

દૃષ્ટાંત.

બનું ક જોડે લગ્ન થાય તો બને કંઈ પૈસા આપવાની ક-
બુલાયત અ કરે છે.

ક, હ જોડે લગ્ન કરે છે. હવે અગરજો એવું બની શકે
કે હ મર્ણુ પામે અને ત્યાર પછી ક કદાચિત્ત બ જોડે લગ્ન
કરે, તોપણ, બ નું ક જોડે લગ્ન થવું અશક્ય છે, એમ
હાલ સમજવું જોઈએ.

ટીકા.

આ કલમનો અર્થ એવો છે કે, જે સખસનું કૃત્ય જેના ઉપર કરારનો આધાર
હોય, એવી ભવિષ્યની બીના હોય ત્યારે તે સખસ એવું કાંઈ કરે કે, જેથી કરીને આ-
ટલા વખતમાં તે કામ બની શકશે, એવો કોઈ પણ મુકરર વખત બતાવવાને તે અશક્ય
થાય, અથવા જે કામ કરવાથી સદરહુ પોતાને કરવાનું કૃત્ય બની શકે તે પહેલાં પોતાના
અખત્યાર બાહારનો બીજો કોઈ બનાવ બનવો જરૂરનો થાય, ત્યારે એ કામ અસક્ય
ગણાશે. આ પ્રમાણે થવાથી કરાર મજકુર નીરર્થક થયો, એમ ગણવાને બીજા પક્ષકારને
ફકર થશે, અને માલમ પડશે કે આ કલમનું દૃષ્ટાંત એક અવલંબી કરારનો દાખલો છે,

જેમાં ભવિષ્યની ખીના પક્ષકારો પૈકી એક પક્ષકારે કરવાનું કૃત્ય છે, એટલે ક ની સાથે **બ** નું લગ્ન થયું. આવા કામમાં **બ**, **ક** ને પરણ્યો કે તરત 'વચન આપનારની ઈચ્છા' ઉપરથી કૃત્ય કરીને તે કરાર અમલમાં આણવાને જરૂરી અવેજ પુરો પાડે છે. માટે **ક** ની સાથેનું તેનું લગ્ન જે ઉપર કરારના આધારની ભવિષ્ય ખીના છે, એટલુંજ નહીં, પણ કરાર મજકુરને વ્યવહાર ઉપયોગીપણું આપનાર તે પણ અવેજ છે. ચાન્સરી કોર્ટની નજરમાં એમ આવે છે કે ખીજા કોઈ સખસની સાથે લગ્ન થવાથી, નામ આપેલા સખસનું લગ્ન થાય, એ બનાવ અશક્ય થતો નથી, અને એટલા માટે આવો બનાવ બનવાની શરતે કરેલી બક્ષીસ ખીજું લગ્ન થવાથી ગુમાવતા નથી, પણ માત્ર ખીજા લગ્નથી મોકુફ થાય છે. રચાનકલ વિ. પેન (૧ બ્રાઉન્સ ચાન્સરી કેસસ પાનું. ૫૫)

કલમ ૩૫ મી.

અમુક બિના નીમેલા વખતની અંદર બુદ્ધતની અંદર બને તો, કાંઈ વસ્તુ કરવાનો અથવા ન કરવાનો કોઈ અવલંબી કરાર તે નીમેલો વખત પુરો થાય ત્યારે બિના મજકુર જો ન બની હોયતો, અથવા નીમેલા વખતની અગાડી તે બિના બનવી અશક્ય થાયતો, નિર્રથક થાયછે. નીમેલી બુદ્ધતની કાંઈ અમુક બતાવેલી અનિશ્ચિત બિના નીમેલી અંદર અમુક બિના બુદ્ધતની અંદર ન બને તો, અમુક કાંઈ વસ્તુ કરવાનો અથવા ન કરવાનો અવલંબી કરાર, તે ઠરાવેલી બુદ્ધત પુરી થઈ હોય, પણ તે બિના બની નહીં હોય ત્યારે, અથવા તે બિના બનનાર નથી એવું નક્કી થાય તો, નીમેલો વખત પૂરો થયાની પેહલો, કાયદાની રૂઢિએ અમલમાં લાવી શકાયછે. છી શકાય છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ). અમુક એક વાંહાણુ એક વર્ષની અંદર પાછું આવેતો, **બ** ને કાંઈ અમુક રકમ આપીશ એવું વચન **અ** આપે છે. વાંહાણુ વર્ષની અંદર પાછું આવે તો, કરાર અમલમાં લાવી શકાય છે, અને જો તે વાંહાણુ વર્ષની અંદર બળી ગયું તો, કરાર મજકુર નિર્રથક થાય છે.
- (બ). અમુક એક વાંહાણુ એક વર્ષની અંદર પાછું ન આવે તો, **બ** ને કાંઈ અમુક રકમ આપવાનું વચન **અ** આપે છે. વાંહાણુ વર્ષની અંદર પાછું ન આવ્યાથી કિંવા વર્ષ પુરું થયાની અગાઉ બળી ગયાથી કરાર અમલમાં આણી શકાય છે.

કલમ ૩૬ મી.

અશક્ય બિના ઉપર ૩૬. કોઈ અશક્ય બિના બને તો, અમુક કાંઈ વસ્તુ કરેલી અવલંબી કરવી અથવા ન કરવી એવી અવલંબી કબુલાયત નિર-

કબુલાયતો નિરર્થક છે થક છે, પછી કબુલાયત મજકુર કરી તે વખતે પક્ષકારોને તે બિના બનવી અશક્ય છે, એવું માલમ હોય કિંવા ન હોય તેની ચિંતા નહીં.

દ્રષ્ટાંત.

- (અ). એ સીધી લીટીઓથી કંઈ જગા ચારે બાજુએ બંધ થાય તો, બ ને હજાર રૂપિયા આપવાનું અ કબુલ કરે છે, એ કબુલાયત નિરર્થક છે.
- (બ). અ પોતાની ક નામની છાકરી જોડે જો બ લગ્ન કરે તો, તે બ ને એક હજાર રૂપિયા આપવાનું કબુલ કરે છે. કરાર થયો તે વખતે ક મરણ પામેલી હતી. એ કબુલાયત નિરર્થક છે.

બાબ ૪ થો.

કરારો પુરા કરવા વિશે.

જે કરારો પુરા કરવા જોઈએ તે કરારો વિશે.

કલમ ૩૭ મી.

કરારના પક્ષકારોની ફરજ.

૩૭. આ આક્ટમાંના કિંવા બાંજ કોઈ કાયદાના કરાવ મુજબ કોઈ એક કરાર પુરો કરવાની જરૂર ન હોય કિંવા તે પુરો કરવાની માફી હોય, તે શિવાયને બીજે પ્રસંગે કરારના પક્ષકારોએ પોત પોતાનાં વચનો પૂરાં કરવાં જોઈએ, કિંવા પૂરાં કરવાને તૈયાર છીએ, એમ કેહવું જોઈએ.

વચનો પૂરાં કર્યાની અગાઉ વચન આપનારાઓ મરણ પામે તો, તેમના પ્રતિનિધિ, કરાર મજકુર ઉપરથી જુદાજ હેતુ ન દેખાતો હોય તો, તે વચનો પૂરાં કરવાને બંધાયેલા છે.

દ્રષ્ટાંતો.

- [અ]. વ એક હજાર રૂપિયા આપે તો, અમુક દિવસે કાંઈ માલ બ ને સ્વાધીન કરવાને અ વચન આપે છે, તે દિવસના પેહેલાં અ મરી ગયો. અ ના પ્રતિનિધિઓ તે માલ બ ને સ્વાધીન કરવાને બંધાયેલા છે, અને અ ના પ્રતિનિધિઓને સદરહુ એક હજાર રૂપિયા આપવાને વ બંધાયેલો છે.
- [બ]. અમુક કિંમત લેઘને અમુક દિવસ સુધીમાં એક તસ્ખીર બ ને રંગીને આપીશ, એવું અ વચન આપે છે. અ નીમેલા દિવસના પેહેલાં મરણ પામે છે. તે કરાર અ ના પ્રતિનિધિથી કિંવા વ થી અમલમાં આણી શકાતો નથી.

ટીકા.—આ આકટમાં ઠરાવેલી રીતી પ્રમાણે અગર ખીજ કોઈ કાયદાના ઠરાવ પ્રમાણે કોઈ કરાર પુરો થતો ના હોય તો, તે કરારના પક્ષકારની ફરજ આ કલમમાં ઠરાવ્યા પ્રમાણે એવી છે કે, તે કરારનો અમલ કરવો, અગર જ્યાંહાં અમલ કરવાને તૈયારી ખતાવવામાં આવે ને તે અમલ કર્યા બરોબર થતું હોય તો, તે તૈયારી ખતાવવી. આ ફરજ પ્રમાણે ચાલવાને અમલ કરવાની પ્રતક્ષ રીતી તો કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરાવવો તે છે. વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૧૨ મી પ્રમાણે વિશેષ રીતે અમલ કરાવવાનું હુકમનામું મેળવી શકાતું ના હોય, તોપણ પક્ષકારને નુકશાન મળવાનો હક થાય છે. પણ જો તે નુકશાન લેઈ શકતો ના હોય તો, કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરાવવાને હુકમનામું મેળવી શકતો નથી.

જે કરાર કોઈ ચીજોની ચાલુ સ્થિતીના સંબંધમાં જ્યાં સુધી જરૂરી હોય, ત્યાં સુધી વચન આપનાર તેમાંથી નીકળી શકતો નથી. જેમકે એક કાકાએ તેનો બત્રીજો જો અમુક સ્ત્રીને પરણે તો, તેને કાંઈ વર્ષાસન આપવાની કમુલાયત કરી. તે કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે એ વર્ષાસન આપવાનું વચન ચાલુ છે, અને તે રદ કરી શકાતું નથી. સાંડવેલ વિ. સાંડવેલ, (૩૦ લા. જ. કામન પ્લીઝ પાનું. ૧૪૫). કરાર પુરો કરવાને તૈયારી ખતાવવી તે કરાર પુરો કર્યા બરોબર છે, તે ઠરાવ આ આકટની કલમ ૩૮ મીમાં કરવામાં આવ્યો છે.

કરાર અમલમાં લાવે નહીં તો તે ચાલે, તેને માટે આ આકટની કલમ ૩૯, ૪૧, ૪૮, ૫૧, ૫૬, ૬૨, ૬૩ અને ૬૭ મીમાં ઠરાવવામાં આવેલું છે. આ કલમોમાં ખતાવેલી હકીકતો હોવાથી, કરાર જો અમલમાં લાવી શકાય નહીં તો, તેથી કાંઈ નફશાન નથી.

કલમ ૩૯ મી પ્રમાણે જ્યારે કરારનો પક્ષકાર કરાર પુરો કરવાને ના પાડે, અગર તે પુરો પાડવાને અશક્ત થાય.

કલમ ૪૧ મી પ્રમાણે કરારમાં જો વચન આપવામાં આવ્યું હોય તે ત્રાહીત સખસ તે કરાર પુરો કરી કમુલ કરે તો, જોણે વચન આપ્યું હોય તેને તે પુરો કરવાની ફરજ પાડી શકતો નથી.

કલમ ૪૮ મી પ્રમાણે અમુક દીવસે વચન પુર્ કરવાનું હોય, પણ જો તે વચન આપવામાં આવેલું હોય તે, તે વચન પુર્ કરવાને માગે તોજ પુર્ કરવાનું હોય, અને પછી તે પુર્ કરવાને તે ઠરાવેલે દીવસે યોગ્ય વખતમાં પુર્ કરવાને ફેહવામાં આવે નહીં.

કલમ ૫૧ પ્રમાણે જ્યારે બેઉ પક્ષકારે અરસ્પરસ વચનો આપી કરાર કર્યો હોય, અને તે અરસ્પરસ વચનોનો અમલ સાથેજ કરવાનો હોય તો, તે વચન લેનાર પોતાનું વચન પુર્ કરવાને તૈયારી અને ખુશી ખતાવે નહીં.

કલમ ૫૬ મી પ્રમાણે અમુક કામ કરવાને કરાર કરવામાં આવેલો હોય, અને તે કામ કરવું અશક્ય હોય, અગર કરાર કર્યા પછી તે અશક્ય અગર કાયદા વિરુદ્ધ થાય.

કલમ ૬૨ મી પ્રમાણે જ્યારે કરારના પક્ષકારો તે કરારની જગોએ ખીજો નવો કરાર કરે, અગર તે રદ કરવાને અગર તેમાં ફેરફાર કરવાને કમુલ કરે.

કલમ ૬૩ મી પ્રમાણે જ્યારે વચન લેનાર વચન પુર્ કરાવવું છોડી દે.

કલમ ૬૭ મી પ્રમાણે વચન લેનાર વચન આપનારને પોતાનું વચન પુર્ કરવાને

જેમની સરળતા આપવાને ના પાડે, અગર આપવાને કસુર કરે.

ઉપર પ્રમાણેના ઠરાવો આ આકટમાં વચન પુર કરવામાં ના આવે તો, ચાલે છે. હવે તે બાબતમાં બીજા કીયા કાયદામાં ઠરાવ છે કે, જેથી કરારનો અમલ કરવામાંથી વચન આપનારને માફી મળે છે, તે અહીયાં બતાવવામાં આવે છે.

હલાકાના શેહરોની બાબતમાં ૧૧ અને ૧૨ વીકટ. બાબ ૨૧ મો, અને દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદામાં નાદારી બાબત ઠરાવ છે.

તેમજ કેટલાક સમસોના બચાવને માટે કેટલાક કાયદાઓ કરવામાં આવેલા છે. જેમકે અયોધ્યાના રાજની બાબતમાં, કરનાટકના નવાબની બાબતમાં, આરકોટના રાજ કુંવરની બાબતમાં, અયોધ્યા, અમદાવાદ અને ભરૂચ ખેડા વિગરેના તાલુકદારોની બાબતમાં, ખાસ કાયદા કરી તેઓને કરારનો પુરેપુરો અમલ કરવામાંથી છુટા કરવામાં આવે છે.

મુદતના કાયદા પ્રમાણે ઠરાવેલી મુદત વીતી ગયા પછી, કરાર કરનાર છુટો થાય છે.

ગોગનચંદ્ર ગોઝ વિ. ધરેણીધર (ઇ. લા. રી. ૭ ક. પાનું ૬૧૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જામેલા કરારમાં મુદ્દાની બાબતમાં ફેરફાર કરવામાં આવેલો હોય, અને પછી તે બાબત પુરાવની થઇ પડે તો, તે કરાર ઇન્કુના કાયદા પ્રમાણે રદ થાય છે. એડી વિ. કાંતોનાથ શા (ઇ. લા. રી. ૩ ક. પાનું. ૨૨૪)

આ કલમમાં મરનાર વચન આપનારના પ્રતીનીધી કેવા વચનેથી બંધનમાં છે, તે વિશે વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, અને તેમજ મરનારનાં કેવાં વચનો તેના પ્રતીનીધીને બંધન નથી, તેની પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. તે પ્રતીનીધી કેટલે દરજ્જે બંધનમાં છે, તે વિશે કાંઈ પણ આ કલમમાં નથી. પરંતુ પ્રખ્યાત નિયમ છે કે જેટલે દરજ્જે મરનારની તેના વારસે મીલકત લીધી હોય, તેટલે દરજ્જે તે વારસને તે વચન બંધનકાંઈ હોય તો, તે થાય છે.

જે પ્રસંગે કરારના કરાર કિંવા શરતો ઉપરથી જુદોજ હેતુ દેખાતો ન હોય, તેવા બધે પ્રસંગે (કરારની) ફરજ વચન આપનારના મરણ પછી પોહાયે છે, અને મરનારના પ્રતીનીધીઓને બંધન કરતા થાય છે. જ્યાં જે કલ્પ કરનારનો ઉદ્દેશ હોય, તે એવું હોય કે તે વચન આપનારથીજ થઇ શકે તો, તેના મરણથી તે ફરજ અવસ્ય કરીને બંધ પડે છે. ઇંગ્લેન્ડ કાયદાનો નિયમ એ છે કે મરનાર વચન આપનારના પ્રતીનીધીઓ સામાન્ય રીતે મરનારના જે કરારો તેના મરણ વખતે પુરા કર્યા વગરના રહ્યા હોય, તે કરારોમાં મરનારની જેટલી મીલકત તેમના હાથમાં આવે, તેટલી મીલકતના પૂરતા જવાબદાર છે. (૧ વુલીયમ્સ. સાન્ડર્સ. રી. પાનું. ૨૧૬), પણ જ્યાંહાં એ વચન આપનારના બતીકા ગુણોની કુશળતા કિંવા રૂઠીની જરૂર હોય, ત્યાં અપવાદ રહેલો છે, એજ પ્રમાણે મુખ્યના મરણથી આડતના કરારો, ભાગદારના મરણથી પંત્યાળાના કરારો અને શેઠના મરણથી પોતાના ઉમેદવારને શીખવવાને શેઠે કરેલો કરાર બંધ પડે છે. બાક્સ્ટર વિ. બર્રીલીડ (૧૨ સ્ટ્રેન્જ. રી. પાનું. ૧૨૬૬). વેન્ટવર્થ વી. કોક (આડોલ્ફસ એન્ડ એલીસ રી. વા. ૧૦ પાનું. ૪૨) ના કામમાં ઠરાવ્યું છે કે મરનારે બતાવેલી તારીખોએ સ્વાધીન કરવાની શરતે સ્થેટનો પથ્થર ખરીદ કરવાનો કરાર કર્યો હતો, તે પથ્થર સ્વાધીન કરી લેનારની દર-

મિયાન તે મરણ પામ્યો, અને તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે એ કરાર મરનારની જાતને લાગતો નહોતો, તેથી તેના વહિવટ કરનાર ઉપર તે પથ્થર રાખવાનું વચન પાળવાને માટે દાવો થઈ શકે.

વચન લેનારનો હક્ક તેના પ્રતીનીધીઓને આપવા વિશે આ આકટમાં કાંઈ ઠરાવ્યું નથી, તેને માટે પણ ઉપર બતાવ્યું તેજ ધોરણ છે. જાતીકા ગુણોના વિચાર ઉપરથી કરેલા કરારના સંબંધો મરણ થવાથી બંધ પડે છે. પણ સાધારણ લેહેણદાર અથવા દેણદારના સંબંધોને મરણથી બાધ આવતો નથી, એટલા માટે જો કોઈ ગુમસ્તાનું મૃત્યુપત્ર ચલાવનાર શેઠને તે નોકરી જારી રાખવાની ફરજ પાડી શકતો નથી, તોપણ વસીયતનામું કરનારના મરણ પહેલાં તે વસીયતનામું કરનારને માગણીનાજ હક્કો ઉત્પન્ન થયા હોય, તે હક્કો તેનું મૃત્યુપત્ર ચલાવનાર અમલમાં આણી શકે. વેનવર્થ વિ. કોક્ (આડોલ્ફસ એન્ડ એલીસ રી. વા. ૧ પાનું. ૪૫)

પ્રતીવાદીઓએ સ ને સલાહકાર ઇન્જનેર દાખલ કેટલુંક કામ પુરું કરવાને સારૂ પંદર મહીના સારૂ રાખ્યો, તેની નોકરી બદલ ૫૦૦ પૌંડ ત્રણ ત્રણ મહીને સરખે લેફ્ટે તેને ભરવાના હતા. કામ પુરું થતાં પહેલાં અને જ્યાં એ ચઢી ગએલા હકૂતા હજી બાકી છે તે પહેલાં, તે મરણ પામ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તેનો પ્રતીનીધી તે બાકીના હકૂતા વસુલ કરવાને હક્કદાર છે. સ્ટ્રાન્સ વિ. હોલીવેલ રેલવે કંપની (લા. રી. એક્સચેન્જર વા. ૨ પાનું ૩૧૧). એકલામ વિ. ડેક (હાઉસ આફ લોર્ડસ કેસસ વા. ૨ પાનું ૫૭૯) ના કામમાં સવાલ એ હતો કે, કરાર તોડ્યા બાબત આપવાના દંડને માટે દાવો કરવાનો હક્ક દેવાદારના મુખત્યારોને પોહોચતો હતો કે નહીં, અને એ સવાલનો આધાર એવા વિચારો ઉપર રેહ છે કે, જે વિચારો જ્યાં મરણ થયું હોય તેવા પ્રકરણને સરખી રીતે લાયુ છે, કારણ કે જે હક્કો દેવાળું નીકળ્યા પછી આસાધનીઓને પોહોચે છે, તેજ હક્કો મરનાર સખસના પ્રતીનીધીઓને પોહોચે છે. એમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે “એક કામમાં દાવો કરવાનો હક્ક મુખત્યારોને પોહોચતો હતો, કારણ કે ખરૂં જોતાં તે પૈસા આપવાના કરાર ઉપરથી કરેલો દાવો હતો, અને એ રીતે દેવાદારની મીલકતનો તે ભાગ થતો હતો. આ લગ્નનું વચન તોડ્યા બાબતનો દાવો મૃત્યુપત્ર ચલાવનારને પોહોચતો નથી, તેથી તે દાવો જુદો પાડવામાં આવ્યો હતો, કારણ કે એ વચન તોડવાથી મરનારની મીલકતને હાની થતી નથી, પણ તેના મનને દુખ લાગે છે, અને એ દુખ લાગ્યાને માટે નુકશાનીનો દાવો બાંધી શકાય છે. જસ્ટીસ-માલસાહેબ પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતાં બોલ્યા કે “જો કે લગ્ન કરવાની કિંવા મટાડવાની કબુલાયત તોડવામાં, લગ્ન કરવા માટે કિંવા નહીં મટાડવા માટે દાવો બાંધવાનો હક્ક ધણું કરીને મુખત્યારોને પોહોચતો નથી, તોપણ લગ્ન ના થાય અથવા મટાડવામાં ના આવે તો, કાંઈ પૈસાની રકમ આપવાની ખસુલ કરીને કબુલાયત કરી હોય. પછી રકમ નક્કી કરી હોય કે નહીં, પણ તે રકમ લેવાનો હક્ક (મુખત્યારોને) પોહોચે. વળતર દાખલ પછાશા આવશે, એવી રીતની પક્ષકારોની કબુલાયતથી મને સમજાય છે કે, એ દેવાદારની જંગમ મીલકતના ભાગ દાખલ એ પછાશા વસુલ કરવાનો હક્ક ઉત્પન્ન થાય છે.” (હાઉસ આફ લોર્ડસ વા. ૨ પાનું. ૬૨૨). એજ ધોરણ ઉપરથી યોગ્ય સંભાળ રાખવાનો કોઈ અટર્નીએ કરેલો કરાર ટુટ્યા બાબતનો દાવો કરવાનો હક્ક જો ની ગફલતથી

મરનારને ફક્ત જાસ્તી હરકત બોગવવી પડી હોય, જેમકે કેદ બોગવવી પડી હોય તો, મૃત્યુપત્ર ચલાવનારને પોહાયતો નથી. પણ જે તે ગફલતથી તેની મીલકતને નુકશાન થયું હોય તો, સદરહુ હક્ક મૃત્યુપત્ર ચલાવનારને પોહાયે છે. ચેંબરલેન વિ. વીલીયમ સન (માલ એન્ડ સેલવીન્સ રી. વા. ૨ પાનું. ૪૧૫).

અમુક મીડું પ્રતીવાદીએ ખરીદ કરવાને વાદી સાથે કરાર કરેલો, તે કરાર ઉપર પ્રતીવાદીએ સહી કરી. ત્યાર પછી તેના હાંશીયામાં “દરરોજ ૩. ૨૫૦) ના દરથી ‘ડીમ-રેન્ડ’ આપવામાં આવશે.” એવા શબ્દો વધાર્યા. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ શબ્દો હાંશીયામાં વધારવામાં આવેલા છે, તેથી ઇંગ્રેજ લા પ્રમાણે તે કરારમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો થતું નથી. તે ફેરફાર હોયો જોઈએ કે જે સહી કરી કબુલ કરવામાં આવ્યો હોય, અગર જોઈ જે પ્રકારનો અસલ દસ્તાવેજ હોય, તે પ્રકારમાં ફેરફાર થતો હોય તો, તે ફેરફાર થાય છે. એડી વિ. કાંતોનાથ શા (ઈ. સા. રી. ૩ ક. પાનું ૨૨૦)

કલમ ૩૮ મી.

વચન પુરું કરે છું ૩૮. વચન આપનારાએ વચન પૂરું કરવાની ઇચ્છા એવું કહ્યા છતાં કમુ- વચન લેનારને ખતાવી હોય, અને તે તેણે સ્વીકારી નહીં ન કરયું તો તેનું હોય તો, વચન પૂરું ન થયાની જવાબદારી વચન આપનાર ઉપર નથી, અને એ પ્રમાણે થવાથી તે કરારની રૂઢીએ વચન આપનારના જે હુકમો હોય તે પણ જતા નથી. વચન પુરું કરવાને સાર તૈયાર છું, એમ કેહેવામાં આવે તેની સાથે નીચે મુજબની શરતો પુરી પડવી જાઈએ.

૧. સદરહુ મુજબનું કેહેવું બિન શરતનું હોવું જાઈએ.

૨. ‘તે ચોગ્ય વખતે તથા ચોગ્ય ઠેકાણે અને એવે પ્રસંગે કેહેવું જાઈએ કે, કેહેનાર સખસ પોતાના વચન મુજબ જે કાંઈ કરવાની તેની ફરજ હોય તે સર્વે તે ઠેકાણે તથા તેજ સમયે કરવાને શક્તિમાન તથા ખુશી છે કે નહીં, એ મુકરર કરવાને ચોગ્ય સંધી જે સખસને તે કહ્યું હોય, તે સખસને મળી આવે.

૩. સદરહુ મુજબ કેહેવું જો વચન લેનારના સ્વાધીનમાં કાંઈ પણ વસ્તુ આપવા બાબતનું હોય તો, જે વસ્તુ પોતાના વચન મુજબ આપવાની વચન આપનારને ફરજ છે, તેજ વસ્તુ આપવાનું સદરહુ વચન આપનાર કેહે છે કે નહીં, એ જોવાની ચોગ્ય સંધી વચન લેનારને મળવી જોઈએ.

વચન લેનારાઓ સમસ્ત તથા એક કરતાં વધારે હોય તો, તે સર્વે જણાઓને સદરહુ મુજબ કેહેવાથી કાયદા મુજબ જે પરિણામ થાય તેજ પરિણામ તેમાંના એક જણને તે પ્રમાણે કેહેવાથી થાય છે.

દ્રષ્ટાંત.

અ અમુક એક જાતનું સો ગાંસડી ૩ તારીખ પેહેલી માર્ચ સન ૧૮૭૩ ને રોજ બ ની વખારમાં બ ને સ્વાધીન કરવાનો કરાર કરે છે, કરાર પુરો કર-

કલમ. ૩૮ કરાર પુરો કરવાને તૈયારી બતાવવી. (૧૨૭)

રવાને તથ્યાર છું, એ કહ્યાથી આ કલમમાં કહેલું ફળ ક્યારે મળે કે જ્યારે અ, બ ની વખારમાં તે ૩ નીમેલે દિવસે લાવે અને તે એવે પ્રસંગે કે કરાર કરેલા ૩ની જાતનું આણેલું ૩ છે તથા તે સો ગાંસડી છે એ બાબત બ ને પોતાની ખાત્રી કરી લેવાની યોગ્ય સંધી મળે ત્યારે.

ટીકા.—જેને વચન આપવામાં આવ્યું હોય તેના અનુમત વિના ધણુકરીને વચનનો અમલ થઇ શકતો નથી. માટે જેને વચન આપવામાં આવ્યું હોય તેને પોતાની તરફથી કરવાનું હોય તે તમામ કરવાને જો કસુર કરે તો, વચન આપનાર તે વચન પુરું પાડવામાંથી છુટો થાય છે, એટલુંજ નહીં, પણ તેણે પોતાનું વચન પુરું પાડ્યું એમ ગણવામાં આવે છે. સ્ટારટપ વિ. મ્યાકડોનલ્ડ. રોલ્ફ. ખી. એ, તે બાબત એવો ખુલાસો કર્યો છે કે:

“દરેક કરાર જેમાં એક પક્ષકારે ખીજા પક્ષકારને માલ આપવાને કિંવા નાણાં આપવાને કમ્બલ કરેલું હોય તો, તે કમ્બલ કરવાનું કામ વાસ્તવિક રીતે ખીજા પક્ષકારના અનુમત વિના સંપૂર્ણ રીતે પુરું થઇ શકતું નથી. જેને માલ અગર નાણાં લેવાનાં હોય, તેની કમ્બલ વિના તે આપનારને જે કામ કરવાનું છે તે ફક્ત આપવાની તથ્યારી બતાવ્યા બરાબર થઇ શકે છે. પરંતુ જે પક્ષકારે માલ અગર નાણાં આપવાનો કરાર કરેલો હોય, તે પક્ષકાર જેને નાણાં આપવાનાં હોય તેને તે આપવાની તથ્યારી બતાવે, એટલે કાયદા પ્રમાણે તે પક્ષકારે તે આપવાનો કરાર પુરો કર્યો થાય છે. (મેનીંગ એન્ડ ગ્રેનજર રી. પાનું. ૬૧૦). જે વચન લેનાર વચન આપનારને એમ સમજાવે કે જે હું અયોગ્ય રીતે માયું છું તેના કરતાં કાંઇ પણ ઓછું આપવાની તમે તૈયારી બતાવો તે ઉપયોગનું નથી તો, વચન આપનારને તે તૈયારી બતાવવામાંથી મારી મળે છે. ધી નોરવે ઓર્નીંગ એન્ડ લશીંગટન પાનું ૪૧૦)

દેણુદારે પોતાના દેવાની રકમની લેહેણુદાર પાસેથી પોંદોચ મળેથી આપવાને તથ્યાર છું એવી તથ્યારી બતાવવી, તે કાંઈ શરત વિનાની તૈયારી નથી. લેંગ વિ. મીડર (ક્યારીંગટન એન્ડ પેન્સ રી. વા. ૧ પાનું ૨૫૭).

પરંતુ “પ્રોટેસ્ટ”ની સાથે તે તથ્યારી બતાવવામાં આવે તો, તે બજવાન છે, કારણ કે “પ્રોટેસ્ટ”થી તે કમ્બલ કરવામાં કાંઈ શરત માગવામાં આવતી નથી, પણ નાણાં વસુલ આપવાનો અસર કમ્બલ તરીકે થાય છે. સ્કોટ વિ. અક્ષયીજરાય કંપની (લા. રી. ૧ કા. પ્લીસ. ૫૯૬), પરંતુ જે તે નાણાં આપવાની તથ્યારીમાં એવી શરત માગવામાં આવે કે, લેહેણુદારે કમ્બલ કરતું જોઈએ કે, હવે મારું વધારે કાંઈ લેહેણું રહેલું નથી તો, તે તૈયારી કાંઈ શરત વિનાની નથી. ઇવન્સ વિ. બુડકોન્સ (૪ આંપબેલ્સ. રી. ૧૫૬)

કલમ ૪૬ અને ૫૦ માં જે નિયમો ઠરાવવામાં આવેલા છે, તે પ્રમાણે અમુક કરાર પુરો કર્યાની તૈયારી કરવામાં આવી હોય, અગર કમ્બલ કરવામાં આવી હોય તો, તેથી કરાર પુરો કર્યો અને તેથી “યોગ્ય જગોએ અને યોગ્ય વખતે” તે તૈયારી બતાવવામાં આવેલી થતી નથી. અહીંયાં ઉપરની બે કલમોનો મતલબ બતાવવાથી વાંચનારને વધારે સંહેલાઇ અને સુગમતા મળશે, એમ સમજીને તે નીચે બતાવવામાં આવ્યો છે.

કલમ ૪૬ માં એવી મતલબની છે કે, કોઇ કરારના પ્રકાર ઉપરથી એમ જણાય

(૧૨૮) કરાર પુરો કરવાને તૈયારી બતાવવી. કલમ. ૩૮

કે, વચન આપનારે તે વચન પોતે જાનેજ પુરું પાડવાનો પક્ષકારનો ધરાવે છે, તો તે વચન આપનારેજ પુરું પાડવું જોઈએ.

કલમ ૫૦ મી એવી મતવચનની છે કે, વચન લેનાર જે રીતી અગર જગો ઠરાવે, તે રીતીએ અગર જગેએ વચન પૂરું પાડવાનું હોય છે.

આ કલમની પેટા રકમ ૩ જ છે, તે ફક્ત પેટા રકમ ૨ જ માં જે સામાન્ય રીતનો જે ઠરાવ કરવામાં આવેલો છે, તે વેચાણની બાબતમાં લાગુ કરવા સંબંધી છે. ૩ વેચવાના કરારમાં રીતી જાતની બાબત તકરાર છે, તેમાં પ્રતીવાદીને જે ૩ આપવા માંડેલું તે લેવાને તેણે ના પાડેલી છે. પરંતુ તે પ્રતીવાદીએ એવી તકરાર કરેલી છે કે યોગ્ય લાગ મળ્યો થાય તે સાફ સાથે રહીને તે રીતી તપાસ કરાવવી જરૂર હતી; પરંતુ તે તકરાર માંજુર રાખવામાં આવી નહી, અને હકીકત ઉપરથી એમ ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીને યોગ્ય લાગ મળેલો હતો. રતનસી વિ. જમનાદાસ (ઇ. લા. રી. ૬ મું. પાનું ૬૯૨)

સન ૧૮૭૦ ના આક્ટ ૨૩મા (હિંદુસ્થાનના નાણાના શીક્ષા બાબતના આક્ટની કલમ ૧૨મી પ્રમાણે હિંદુસ્થાનમાં ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યની અંદર સોનાના શીક્ષાનું નાણું આપવા માંડવામાં આવે તો, તે આપવા માંડવું કાયદેસર નથી. કલમ ૧૩ મીના ઠરાવ પ્રમાણે રૂપૈયા, અર્ધા રૂપૈયાના શીક્ષાનાં નાણાં આપવામાં આવે તો, તે કાયદેસર છે, પરંતુ જો તે શીક્ષા દર સેંકડે બે ટકા કરતાં વધારે વજનમાં ઓછો હોય, અને કાનસવાળો, હોવાથી બગડેલો અગર ઓછો થએલો હોય, અને તે થવાનું કારણ તે વાપરવામાં આવેલો હોય, તે ના હોય તો, તેના શીક્ષાનાં નાણાં આપવા માંડવાં તે કાયદેસર નથી. એક રૂપૈયાના બાગને માટે પાવલીઓ, અને એઆનીયો આપવા માંડવામાં આવે તો, તે પણ કાયદેસર રીતે આપવા માંડવું થાય છે.

જે કામમાં ૧૮૭૧ ના આક્ટ ૩૦ માની કલમ ૧૫ પ્રમાણે સરકારી પ્રામીસરીનોટો આપવા માંડે તો, તે કાયદેસર રીતે આપ્યું થાય છે.

કેટલાક સખસોએ મળી એક મજબાફ વચન આપેલું હોય, તે વચન પુરું પાડવાને તેમાંનો એક તદ્દયારી બતાવે તો, જાણે તમામે તૈયારી બતાવી થાય છે.

હિંદુસ્થાનના સેક્ટરી આફ્ટર વિ. આરાયુન (ઇ. લા. રી. મ. વા. ૫ પાનું. ૧૩૭) ના કામમાં એ એ સરકાર સાથે એવો કરાર કર્યો કે મારે અમુક જાતનાં કાટનાં લાકડાં ક પસંદ કરે તેવાં પુરાં પાડવાં. તે ક તોપોની ગાડીઓનો સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ હતો, તેથી તે ગાડીયો સાફ તે લાકડાં જોઈતાં હતાં, માટે તે કચુલ કરતા પેહેલાં તેને પસંદ કરવાનાં હતાં. ક એ શુદ્ધ દીલથી તે લાકડાં તપાસ્યાં, પછી તે નામંજુર કર્યાં. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ક એ તે લાકડાં નાપસંદ કરેલાં છે, તે વ્યાજબી નથી, એવી તકરાર કરવાને અગર તે કાટ કરારમાં બતાવેલા પ્રકારનો હતો, એવું બતાવવાને એ નો હક્ક નથી. જસ્ટીસ ઈન્સ સાહેબના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે દિવાની કાયદાનો નિયમ એવો છે કે, અમુક હકીકત કરવાને માટે જે પક્ષકાર શરત કરે તે પક્ષકારની મરજીમાં આવે તો, તે કરે, તેવી શરત હોય તો, તે રદ બાતલ છે, કારણ કે તેથી કરારનો નાશ થાય એમ થાય છે, પણ હિંદુસ્થાનના કરાર આક્ટનો તેવો નિયમ નથી. જસ્ટીસમુનું સામી આપરે ઠરાવ્યું

રાબુ' કે કોઈ માણસ પોતાના કામનો ન્યાયાધિશ થઈ શકતો નથી, એવો નિયમ છે, પણ તે જ્યાં કરારમાં એક પક્ષકાર બીજા પક્ષકારની સમજથી બંધાએલો છે, એવી શરત કરેલી હોય, ત્યાં લાગુ થતો નથી, તેમ જ્યાંમાં બે પક્ષકારો જેમાં ત્રીજાનું હિત હોય, એવો પક્ષકાર ઠરાવ કરે, તેથી બંધાય એવો કરાર કર્યો હોય, ત્યાંમાં પણ લાગુ થતો નથી.

કલમ ૩૯ મી.

પક્ષકાર પોતાનું વ- ૩૯. કરારના એકાદ પક્ષકારે પોતાનું વચન તમામ ચન તમામ પુરું કર- પુરું કરવાની ના કહી હોય, કેવા પોતાથી પુરું કરવાનું વાની ના કહે તો શું નહીં બની શકે એવું તેણે કંઈ કર્યું હોય તો, કરાર ચાલુ રાખવાનું પોતાનું અનુમત શબ્દોથી અથવા વર્તણૂકથી વચન લેનારે બતાવ્યું ન હોય, ત્યારે વચન લેનાર મજ- કુર સદરહુ કરાર બંધ પાડી શકે છે.

[અ]. અ, એ કોઈ ગાયન કરનારી છે, અને વ એક નાટકશાળાનો અધિપતિ છે. અ, એ વ સાથે એવો કરાર કર્યો છે કે હું, વ, ની નાટકશાળામાં આવતા બે મહિના સુધી દર અઠવાડિયામાં બે રાત્ર ગાઈશ, અને વ એવી બોલી કરે છે કે અ ગાય તે દર રાત્રે અ ને સો રૂપિયા આપવા. છટ્ટી રાત્રે નાટકશાળામાંથી અ જાણી જોઈને ગેરહાજર રહે છે. વ એ કરાર બંધ પાડવાને મુખત્યાર છે.

[બ]. અ, એક ગાયન કરનારી એક નાટકશાળાના અધિપતિ વ સાથે એવો કરાર કરે છે કે હું, વ ની નાટકશાળામાં આવતા બે મહિના સુધી દર અઠવાડિયામાં બે રાત્ર ગાઈશ, અને વ એવી બોલી કરે છે કે અ ગાય તે દર રાત્રે સો રૂપિયા અને આપવા. છટ્ટી રાત્રે નાટકશાળામાંથી અ જાણી જોઈને ગેરહાજર રહે છે. પછી અ, વ ના અનુમતથી સાતમી રાત્રે ગાય છે. કરાર મજકુર ચાલુ રાખવાનો અનુમત વ એ આ ઉપરથી આપ્યો એવું થયું, અને તેનાથી કરાર બંધ પાડી શકાતો નથી. પરંતુ અ એ છટ્ટી રાત્રે ગાયું નહીં, તેથી તેને નુકશાન થયું તેનો બદલો મવળાનો વ નો હક્ક, છે.

ટીકા--આ કલમ સંપૂર્ણ રીતે કલમ ૫૧ અને ૫૫ મીની સાથે વાંચવી જોઈએ. તે કલમો શી મતલબની છે, તે અહિંયાં બતાવવાની જરૂર ધારી નીચે બતાવવામાં આવી છે.

કલમ ૫૧ મી એવી મતલબની છે કે, જ્યારે અરરપરસ વચનોનો અમલ એકઠો કરવાનો કરાર હોય, અને વચન લેનાર પોતાનું સામું વચન પૂરું પાડવાને તૈયાર અને ખુશી ના હોય તો, તે વચન આપનારે પોતાનું વચન પુરું પાડવાનું નથી.

કલમ ૫૫ મી એવા મતલબની છે કે વચન આપનારે પોતાનું વચન કરારમાં બતાવેલી મુદતે પુરું પાડવાનું હોય, અને તે મુદતની બાબત ઉપર કરારનો મુખ્ય આધાર હોય, તે મુદત બીજી જતાં સુધી વચન આપનાર પોતાનું વચન પુરું ના પાડે તો, તે કરાર

વચન લેનાર રદ કરી શકે છે. જે મુદતની આખત કરારમાં અગત્યની ના હોય તો, તે મુદતમાં વચન પુરું પાડવામાં નહીં આવવાથી તે કરાર રદ કરવા લાયક થતો નથી, પરંતુ તે મુદતની અંદર વચન પુરું નહીં પાડવાથી વચન લેનારને જે નુકશાન થાય તેનો અદલો ભરી લેવાનો તેનો કક્ક થાય છે.

કરાર તોડવાની પ્રથમ રીતી એવી છે કે, જ્યાંમાં વચન આપનાર કરારનો અમલ કરવાની મુદત પતા પહેલાંજ તે પૂરો કરવાની ના પાડે, અગર તે એવી રીતનું કાંઈ કૃત્ય કરે કે જેથી તે કરારનો તે અમલ કરી શકે નહીં, તેવું થાય. જેમકે કોઈ સખસે અનુક વસ્તુઓ એક ઠરાવેલે દીવસે આપવાને વચન આપ્યું હોય, અને તે દીવસ પેહેલાં એમ કહે કે મારાથી તે વસ્તુઓ આપી શકાશે નહીં, અથવા તે વસ્તુઓ તે બીજા કોઈ સખસને વેચી નાંખે, જેથી કરીને વ્યાજબી રીતે એવું અનુમાન થઈ શકે કે હવે તે પોતાનો કરાર અમલમાં લાવી શકનાર નથી. આ પ્રમાણે જ્યારે થાય ત્યારે સામા પક્ષકારને આ આકટની કલમ ૭૫ મીમાં ઠરાવ્યા પ્રમાણે નુકશાની લેવાનો હક્ક છે.

કરારના એક પક્ષકારે કરારનો એક અગત્ય વિનાની આખત શિવાય તમામ આખતમાં અમલ કરે તો હોય, તો તેણે તે કરારનો કાયદો ભોવો નહીં જોઈએ. આ પ્રમાણે થવાથી તે સામા પક્ષકારની મરજીમાં આવે તો, તે કરાર રદ કરાવવા લાયક થાય છે, નહીં. પરંતુ તે તોડવાથી જે કાંઈ નુકશાન થયેલું હોય તેનો નીકાલ જુદુ કામ ચલાવી પક્ષકારોએ કરવો જોઈએ. જ્યાંમાં કાંઈ કરવામાં આવેલું હોય, અગર બનેલું હોય અને તેનો અસર તે કરારના મૂળને થતો હોય, અને તેના અદલામાં નુકશાની અપાવવાથી ચોગ્ય અદલો અપાવ્યો થતું ના હોય તો, તે કરાર રદ કરવો જોઈએ. પરંતુ આ બેદ કલમ ૫૫ મીમાં ઠરાવવામાં આવેલો છે, તે શિવાય આ આકટમાં છોડી દેવામાં આવેલો જણાય છે. કલમ ૫૫ મીનો બપર જે મતલબ બતાવેલો છે, તે પ્રમાણે જ્યારે કરારમાં મુખ્ય આધાર મુદત તરીકે ના હોય અને તે મુદતમાં કરાર પુરો કરવામાં ના આવે તો, તે સામા પક્ષકારનો શો ઇલાજ છે તે બતાવવામાં આવેલું છે. બીજી બધી આખતમાં જે કરાર તોડવામાં આવે તો, બીજો પક્ષકાર કરાર રદ કરાવવાને હક્કદાર થાય છે. આ કલમની આખતમાં સુલતાન અંદ વિ. સ્કીલર (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું ૨૫૨) ના કામમાં ચીફ્જસ્ટીસ ગાર્થસાહેબે દીકા કરતાં એવો વિચાર બતાવ્યો છે કે, ઇંગ્લંડમાં જે કાયદો છે તે આ આખતમાં ઠરાવવો એવો આ કલમનો હેતુ છે. તે કાયદાનો ઠરાવ એવો છે કે કરારનો એકાદો પક્ષકાર પોતાની તરફનો કરાર અમલમાં લાવવાને બીજાકુલ ના કેહે તો, બીજા પક્ષકારનો તે રદ કરાવવાનો હક્ક છે. પરંતુ આ કલમના શબ્દો પ્રમાણે તેવો વિચાર ભાગેજ થઈ શકે. કરારનો એક પક્ષકાર પોતાની તરફનો કરાર પુરો કરવાને તદન ના પાડે તે એક વાત છે, અને તે પોતાની તરફનો તમામ કરાર પુરો પૂરો કરવાને ના કેહે છે, તે બીજી વાત છે. આ કામમાં પ્રતીવાદીએ કરાર પ્રમાણે વાદીને ૨૦૦ ટન શણનાં બીજ આપવાનાં હતાં, તે પ્રમાણે કેટલાંક બીજ પ્રતીવાદીએ આપ્યાં, પછી બાકીનાં આપવાને તેણે તદન ના પાડી, કારણ કે જે બીજ આપી ચુકવામાં આવેલાં હતાં, તેમાં બિલકાં તેનાં લેહેણાં બીજ રહેતાં હતાં, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીની તરફથી એવી રીતે કાંઈ ના પાડવામાં આવી ન-

કલમ. ૩૯ કરાર પુરો કરવાના પાડવાનો અસર. (૧૩૧)

થી, કે જેથી 'કરીને વ્યાજખીરાહે પ્રતીવાદી તે કરાર રદ કરાવી શકે. કરાર જેતાં તે કરારના પક્ષકારોએ પોત પોતાના અસ્પર્શ વચ્ચેનો એક વખતેજ અમલ કરવાનો છે, પરંતુ “ જ્યારે અસ્પર્શની બંધણી બંધ થઇ ત્યારે માલ આપ્યા પછી નાણાં આપવાની કસુર કરવામાં આવી,” અને તે હકીકત પ્રમાણે વધારે માલ આપવો નહી, એવી ના કેહેવાને કાંઇ કારણ નહી હતું.

આ કલમ જ્યારે એકાદો પક્ષકાર કરારનો અમલ કરવાની ના પાડે અગર પોતાની તરફનો કરાર પુરો પાડવાને તે અશક્ત થાય, તે સમ્બંધી છે. પરંતુ બીજી તરફ વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૧૪ મીમાં જ્યારે કરારનો એક પક્ષકાર કરારનો તમામ અમલ કરવાને અશક્ત હોય, એટલે તે અશક્તતા પોતાની કસુરથી પ્રાપ્ત થએલી ના હોય તો, તે સમ્બંધી છે. ને કલમ ૧૫ મીમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે જ્યારે એકાદો પક્ષકાર કરારનો પોતાની તરફથી અમલ કરવાને અશક્ત થાય, પણ જેટલો કરાર પુરો કર્યા વિના રાખવોજ નેમ્મએ, તેટલો કરાર તમામની કીમતના પ્રમાણમાં ફક્ત થોડોજ હોય, અને તે બાબત નાણાનો બદલો અપાવી શકાય તેવું હોય ને જેમાંથી એક પક્ષકાર દાવો કરે તો, જેટલો કરાર અમલમાં લાવી શકાય તેવું હોય, તેટલો કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરવાને અને બાકીનાની બાબતમાં નાણાંનું કંપનસેશન આપવાનો ઠરાવ, કોર્ટ કરવાને મુખ્યત્વાર છે.

૧૫મી વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૧૫ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે કરારનો પક્ષકાર પોતાની તરફનો તમામ કરાર પુરો કરવાને અશક્ત હોય, અને જે ભાગ પુરો કર્યા વિના રાખવોજ નેમ્મએ, તે તમામ કરારની કીમતના પ્રમાણમાં ઘણા ભાગનો હોય, અગર તે બદલ કંપનસેશન તરીકે નાણાં અપાવવાથી ચાલે તેવું ના હોય તો, તેનો વિશેષ રીતે કરાર અમલમાં લાવવા બાબતનું હુકમનામું મેળવવાનો હક્ક થતો નથી. પરંતુ બીજો પક્ષકાર દાવો કરે તો, જે પક્ષકાર વિશેષ રીતે પોતાની તરફનો કરાર અમલમાં લાવવાને કસુર કરે, તે પક્ષકારને તે પ્રમાણે અમલ કરવાનું દરમાવવાને મુખ્યત્વાર છે, પરંતુ તે પ્રસંગે વાદીએ તેનો વધારે અમલ કરાવવાનો તમામ હક્ક છોડી દીધેલો નેમ્મએ, અને પ્રતીવાદીની કસુરથી થએલા નુકશાન બાબતનો અગર તે કરારનો અમલ કરવામાં જે બાકી રહેલી હોય, તે બાબત કંપનસેશન લેવા વિશેષ વાદીએ પોતાના તમામ હક્ક છોડી દીધેલા નેમ્મએ.

તેજ આકટની કલમ ૧૬ મીમાં ઠરાવેલું છે કે જ્યારે કરારનો એક ભાગ તેના બીજા ભાગથી અલગ રાખી વિશેષ રીતે અમલ થઈ શકે તેવું હોય, અને તે બીજો ભાગ એવો હોય કે જેનો વિશેષ રીતે અમલ થવો નેમ્મએ નહી, કિંવા થઇ શકતો ના હોય તો, પેહેલા ભાગનો વિશેષ રીતે અમલ કરવાનું કોર્ટ ઠરાવી શકે છે. પછી કલમ ૧૭ મીમાં ઠરાવવામાં આવેલું છે કે જોપરની ત્રણ કલમોમાં જે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, તે શિવાય કાંઇ કરારના ભાગનો વિશેષ રીતે અમલ કરવાને કોર્ટ ઠરાવશે નહી.

સુબાઇના ફ. મ અને કંપની પાસેથી તા. ૧૬ એપ્રિલ સન ૧૮૭૮ ને રોજ “ગુલ-બન”માં ૯૦૦ ટનના સુમારનો કાફલો દર ટને રૂ. ૧૮)ના દરથી વેચાણ લેવાને કરાર કરેલ.

આ કરાર તા. ૧૮ મી એપ્રિલ સને ૧૮૭૮ ને રાજ પ્રતીવાદીઓને તથા એક ન્હાનાભાઇ બ-
મનશાને આપ્યો, અને નીચેનો શેરા કરી આપીને “૩. ૨૦૧ ના દરથી આ કરાર મીં તલ-
કચંદ તથા સાપુરજી અને ન્હાનાભાઇ બમનશાને આપવાનો છે. સી. એચ. બી. ફારબસ
તથા પોતાની તરફથી ડબલ્યુ. ટેન્ટ અને કંપની” એ આ શેરા નીચે નીચે પ્રમાણે
લખ્યું. ૩. ૨૦૧ ના ભાવથી ૪૫૦ ટન કચુલ છે. ન્હાનાભાઇ બમનશા ૩. ૨૦૧ ના
ભાવથી ૪૫૦ ટન કચુલ છે. તલકચંદ અને સાપુરજી મુઆઈમાં ‘ગુલજન’ આવી પોહોચ્યું,
તેમાં ૨૧૬૭ ટન કાફલા હતો, તેમાં ૧૩૦૦ ટન તો બી. બી. સી. આઇ રેલવે કંપની
ઉપરનો હતો, અને ૮૬૭ ટન વાંદાણુ ઉપર ચઢાવનાર હુકમ કરે તેને આપવાનો છે. તે
વાંદાણુ ઉપર ચઢાવનાર તરફથી મુઆઈમાં ફ. મ. અને કંપની એન્ટો છે. પ્રતીવાદી
ઓએ તે કાફલા લેવાની ના કહી, એવા સંજ્ઞાથી કે તેમને તથા ન્હાનાભાઇ બમનશાને
જે કરાર કરી આપવામાં આવ્યો છે, તે તમામ આપવામાં આવ્યો છે. પ્રતીવાદીઓએ
તે કરાર કચુલ કર્યો નહી, તેથી વાદીએ તેમના ઉપર દાવો કરી એવી તકરાર કરી કે
અસલ કરાર પ્રતીવાદીઓને તથા ન્હાનાભાઇ બમનશાને આપવામાં આવ્યો નથી,
પણ તે કાફલાના જુદા જુદા ભાગનો, જુદો નવો કરાર આપવામાં આવ્યો છે. તેમાં ઠ-
રાવવામાં આવ્યું કે તમામ ૯૦૦ ટનના સુમારના કાફલામાંથી ૪૫૦ ટન પ્રતીવાદીઓએ
ખરીદ કરવાને કચુલ કર્યું છે. પણ ગુલજનમાં તો તમામ કાફલા ૨૧૬૭ ટન હતો.
માટે તે કાફલામાંનો કાંઈ ભાગ કચુલ કરવાને પ્રતીવાદીઓ બંધાએલા નથી. સંજ્ઞા આ દાવો
આવી શકતો નથી. શી. એમ. બી. ફારબસ વિગરે વિ. તલકચંદ માણેકચંદ વિગરે
(ઈ. લા. રી. મું. વા. ૩ પાનું. ૩૮૬.)

જે કરાર પક્ષકારોએ કરેલો હોય તેની જગોએ પક્ષકારોની કચુલત શિવાય કોઈની
નજરમાં આવે તેવો ઠરાવ કરવાને કોર્ટને અખત્યાર નથી. રાધા ગોવિંદારાન વિ. દીપચંદ
(ઈ. લા. રી. ૪ મું. પાનું. ૯૬)

ન્યાયાલય એવો કરાર હોય કે “અમુક વાંદાણુ અમુક જગોની બે મુસાફરીઓ કરવા
પછી મે અગર જુન માસમાં નોટીસ આપે આપવાનું છે,” પણ વાદીએ ફક્ત એકજ
મુસાફરી કરી વાંદાણુ મોકલ્યું, તેથી પ્રતીવાદીને વાંદાણુમાં ચઢાવવાની ના કેહેવાનો હક છે.
ફલેમીંગ વિ. કોલર (ઈ. લા. રી. ૪ ક. પાનું. ૨૩૭)

• **અ એ વ** સાથે એવો કરાર કરેલો છે કે **(ન)** ને જે મીલકત વેચવામાં આવી
છે, તે મીલકતની કીમત હું **ન** ને પાછી આપીશ, અને તે મીલકતમાં **વ** નો એક હિસ્સો
હતો, તે કરાર પુરો કર્યા વિના **અ** ગુજરી ગયો. તેથી **ન** એ **વ** ઉપર તે મીલકત
પૈકા ફેટલીક મીલકત કબજે લેવાનું હુકમનામું મેળવ્યું. **ન** એ કરેલા દાવા પછી પાંચે
વર્ષે **વ** ના વારસોએ **અ** ના વારસો ઉપર તે કરાર તોડ્યા બાબત દાવો કર્યો. તેમાં ઠરા-
વવામાં આવ્યું કે તે કરાર તોડવામાં આવેલો છે, તે જરી તોડવામાં આવ્યો થાય છે,
અને તે હજી બંધ થયો નથી, માટે મુદતના આકટના રજા પરીશીષ્ટની આર્ટીકલ ૧૧૫
પ્રમાણે તે બાબતના દાવાને મુદતની હરકત થતી નથી. ઈમાદઅલી વિ. નીજમત
(ઈ. લા. રી. ૬ અ. પાનું. ૪૫૭)

વાદીએ એક ધરનો કબજો લેવા દાવો કરેલો હતો. તેમાં કહેલું છે કે ધણી વર્ષ ઉપર હું તથા મારો ભાઈ જે પેહેલા પ્રતીવાદી બીસેશરનો આપથાય, તેની તથા બીજા પ્રતીવાદી ખાનુના વડાઉવાની વચમાં વડીલોપાછંત મીલકતની વેહેચણુ કરેલી હતી, અને તે મીલકતમાંનું આ તકરારી ધર છે, તે મારા ભાગમાં આવ્યા છતાં પ્રતીવાદીઓએ મારી પાસેથી ખોટી રીતે કબજો લેઈ લીધો છે. પ્રતીવાદીએ તકરાર કરી કે અમારી તથા વાદીની વચમાં એવો કરાર થયેલો છે કે, આ આખત લવાદને સોંપવી, અને આ દાવાને વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૨૧ મીની પેહેલી રકમ પ્રમાણે હરકત છે, અને વાદીના કહેલા પ્રમાણે વેહેચણુ થયેલી નથી, અને વેહેચણુ થઈ છે, એમ ધારીએ, તોપણ વાદીનો ફક્ત તે નીમ્મે મકાન મળવાનો હક્ક છે. મુનસફે પ્રતીવાદીની તમામ તકરારો છતાં, આ દાવો અપાવ્યો. તેથી પ્રતીવાદીએ અપીલ કરી, તેમાં જજા જડજે તે દાવો કાઢી નાંખ્યો. તે ઉપરથી વાદીએ તે ઉપર હાયકોર્ટમાં અપીલ કરી, એવી તકરાર કરી કે, આ દાવાને વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૨૧ મીથી હરકત થતી નથી. તેમાં હાયકોર્ટ નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કર્યો, એટલે કે:—તા. ૧૮ મે સન ૧૮૮૩ ના રોજ પક્ષકારોએ આ આખત પંચને સોંપવી એવો કરાર કરેલો હતો, તે કબુલ કરવામાં આવ્યું છે. તે તારીખથી એક વર્ષ કરતાં વધારે મુદત થયા પછી લવાદને સોંપેલી આખત પૈકી અમુક ભાગનો તેમાંના એક પક્ષકારે દાવો કર્યો છે. પ્રતીવાદીએ વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૨૧ મી પ્રમાણે તકરાર કરે છે, પરંતુ તેઓ તે દાવાની અરજના જવાબમાં કહેતા નથી કે વાદીએ તે આખત લવાદને સોંપવાની ના પાડી હતી, અને આ કામમાં તે લવાદોમાંનો એક લવાદ સાક્ષી છે, તેણે સોગન ઉપર કહેલું છે કે લવાદો એ તે કામનો નીકાલ કરેલો નથી, કારણ કે પક્ષકારો પોતેજ માંહે માંહે કહ્યો કરતા હતા. અપીલમાં જડજે ઠરાવ્યું છે કે વાદીએ આ દાવો ફક્ત કર્યો છે, તેથી વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૨૧ મીના હેતુ પ્રમાણે વાદીએ પોતાની તરફના કરારનો અમલ કરવાની ના પાડી થાય છે. અમે આવો વિચાર કરી શકતા નથી, અને ઠરાવીએ છીએ કે સદરહુ કલમમાં જે હકીકતનો હેતુ બતાવવામાં આવ્યો છે, તે હકીકત પ્રમાણે તે કરાર અમલમાં લાવવા લાયક હોવો જોઈએ, અને તે તમામ પક્ષકારોએ તોડેલો નહીં જોઈએ, સખત તે અમલમાં લાવવા લાયક હોય તો, દાવો ચાલવાને હરકત થાય. માટે અપીલ બાકાલ રાખીએ છીએ, અને નીચેની અપીલકોર્ટનું હુકમનામું ફેરાવીએ છીએ, અને દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૫૬૨ મી પ્રમાણે કામનો ગુણુ દોષ ઉપર નીકાલ થવા તે કામ પાછું મોકલીએ છીએ. તાહાલ વિશ્દ્ધ. બીસેશર વિગરે (ઈ. લા. રી. ૮ અ. પાનું. ૫૭)

કલમ ૪૦ મી.

કરાર કોણે પુરા કરવા જોઈએ..

વચન કહ્યા સખસે ૪૦. જે કોઈ કરારના સ્વરૂપમાં ઉપરથી એવું સમજાય પુરું કરવું જોઈએ. કે તેમાં લખેલું વચન ખુદ વચન આપનારે પોતે પુરું કરવું જોઈએ, એવો તે કરારના પક્ષકારોનો ઇરાદો હતો,

(૧૩૪) ત્રાહીત સખસે કરાર પુરો કરવો. કલમ. ૪૦-૪૧

તો તે વચન, વચન આપનારે પૂરું કરવું જોઈએ. તેમ ન હોય ત્યારે, વચન આપનારે કિંવા તેના પ્રતિનિધિઓ તે પૂરું કરવા સાર લાયક માણસ નીમવાને મુખત્યાર છે.

દૃષ્ટાંતો.

[અ). અ, બ ને કાંઈ એક રકમ આપવાનું વચન આપે છે. તે પૈસા બ ને પોતે આપીને અથવા બીજા કોઈ પાસેથી અપાવીને તે વચન પૂરું કરવાને અ મુખત્યાર છે. બ ને પૈસા આપવાને નિમેલો વખત આવવાની પેહલમાં અ મરી જાય તો, એના પ્રતિનિધિઓએ પોતે વચન મજકુર પૂરું કરવું જોઈએ કિંવા બીજા કોઈ ચોખ્ય માણસને તે વચન પૂરું કરવા સાર નીમવો જોઈએ.

(બ). અ, બ ને એક તસ્ખીર રંગી આપવાનું વચન આપે છે. એ વચન અ એ પોતે જાતે પૂરું કરવું જોઈએ.

ટીકા—આ આકટની કલમ ૩૭ મીમાં વચન આપનારની સામાન્ય રીતની ફરજ કહેવી છે, તે વિશે ઠરાવ કરવામાં આવેલો છે. આ કલમમાં વચન આપનારે કી-યે પ્રસંગે કરારનો અમલ પોતાની જાતે કરવો જોઈએ, અને કી-યે પ્રસંગે તે બીજા સખસ પાસે કરાવી શકે છે, તે વિશે નિયમ ઠરાવવામાં આવેલો છે. અહિયાં આ આકટની કલમ ૧૯૦ અને ૧૯૧ ના ઠરાવનો મતલબ બતાવવાથી આ કલમના નિયમને તે એક દ્રષ્ટાંત દાખલ થઈ પડશે, એમ સમજી નીચે બતાવવામાં આવે છે.

કલમ ૧૯૦—જે કૃત્ય આડતીયાએ પોતે જાતે કરવાનું સ્પષ્ટ અગર ગમ્મિત રી-તે માથે લીધું હોય, તે કરવાને સાર તે કોઈ બીજા સખસને કાયદા પ્રમાણે નીમી શકતો નથી, પરંતુ વેહેપારના સાધારણ રીવાજ મુજબ પેટા આડતીયો નીમી શકતો હોય, અથવા તે આડતનું સ્વરૂપ એવું હોય કે પેટા આડતીયો નીમવો જોઈએ, તો આડ-તીયો મજકુર સદરહુ મુજબ બીજા સખસને નીમી શકે છે.

કલમ ૧૯૧—આડતના કામમાં જે સખસને આડતીયો નીમ્યો હોય, અને જે મુળ આડતીયાની સત્તા નીચે કામ કરતો હોય, તે સખસને પેટા આડતીયો કહેવો.

કલમ ૪૧ મી.

કોઈ ત્રાહિત સખસ ૪૧. કોઈ ત્રાહિત સખસને હાથે કોઈ વચન પૂરું કરી પાસેથી વચન પૂરું લેવાનું વચન લેનારે કબુલ કર્યું હોય, તો તે વચન, વચન કરી લેવાનું કબુલ કર્યું આપનારે પૂરું કરવું જોઈએ, એવી ફરજ તે વચન આપનાર તો, તેનું પરિણામ. મજકુરને પાછળથી વચન લેનાર મજકુર પાડી શકતો નથી.

ટીકા—જો કોઈ લેણદારનું દેવું તેનો મુખત્યાર અથવા તેનો જામીન આપે તો, તે મુખ્ય લેણદાર ઉપર દેવું આપવાની ફરજ રહેતી નથી. દાવો મંડાયા પછી પણ કોઈ ત્રાહિત સખસે દેવામાં આપેલા પૈસા લેણદાર કબુલ કરી શકે છે, અને તેથી પોતાના ઉપરથી

દેવું આપવાની ૫૨૪ ઉતારે છે, એવી તકરાર કરી શકે છે. સીમ્પસન વિ. એલ્ટન (લા. જ. એક્સચેન્જર વા. ૨૪ પાનું. ૩૧૨)

જો આપનાર તથા લેણુદાર, આપેલા પૈસા દેણુદારે કમુલ રાખ્યા પેહેલાં ૨૬ કરે તો, દેવું જરૂરી રહે છે. જેમકે એક પ્રતીવાદીનો સ નામનો અટર્ની જેની સત્તા અથવા અધિકાર લેછે લેવામાં આવ્યો હતો, પણ તે વિશે તેને કાંઈ ખબર નહોતી. તે અટર્નીએ પ્રતીવાદી પાસે વાદી જેટલા પૈસા માગતો હતો, તેટલા પૈસા તેને આપ્યા, પણ પછીથી જ્યારે તેના જાણુવામાં આવ્યું કે મને પૈસા આપવાનો અધિકાર નથી, ત્યારે તે રકમ પાછી આપવા વાદીને અરજ કરી, અને વાદીએ તે અટર્નીને તે પૈસા પાછા આપીને, તે દેવાને માટે પ્રતીવાદી ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વાદી પૈસા મેળવવાને હક્કદાર છે. વાલ્ટર વિ. જેમ્સ. (લા. રી. ૬ એક્સચેન્જર પાનું. ૧૨૪)

સન ૧૮૮૧ ના આક્ટ ૨૬ માની કલમ ૧૩ માં બતાવેલી શરતો પ્રમાણે બીજા આદ્ય એક્સચેન્જનાં નાણાં વિશે જે પક્ષકાર જવાબદાર હોય, તેની તરફથી ત્રાહીત સખસ આવી શકે છે.

આ કલમ ૪૧ મીનો ઠરાવ એવો તો સ્પષ્ટ અને વ્યાજબીપણાના આધાર ઉપર છે કે, તે વિશે કાંઈ પણ વધારે ટીકાકરમાં બતાવવાની જરૂર જણાતી નથી.

કલમ ૪૨ મી.

એકેમતે જવાબદાર ૪૨. જ્યારે બે અથવા વધારે સખસોએ એકેમતે એકાદ રી હોય તો તે કોહોના વચન આપ્યું હોય, ત્યારે કરાર ઉપરથી બીજી રીતનો ઉપર શી તરેહ પડે છે. હેતુ ન દેખાય તો, તેઓ સરવે હયાત હોય ત્યાં સુધી તે સર્વે સખસોએ, અને તેમાંથી કોઈ પણ એક ગુજરી જાય તો, તે મરનારના પ્રતિનિધિઓ તથા બાકી હયાત રહેલો અથવા રહેલા સદરહુ સમસ્ત વચન આપનાર સખસો એમણે એકેમતે મળીને, તથા બાકીના છેલ્લો હયાત રહેલો સખસ ગુજરી ગયા પછી, તે સર્વેના પ્રતિનિધિઓએ એકેમતે મળીને, તે વચન પુરું કરવું જોઈએ.

ટીકા.—આ કલમના ઠરાવમાં અને ઇંગ્લેન્ડ કામન લા પ્રમાણેના નિયમમાં એટલો બેદ જણાય છે કે, ઇંગ્લેન્ડ કામન લા પ્રમાણે સહવચન આપનારોમાંથી એકાદો મરણ પામે તો, જે હયાત હોય તે અગર તેના વારસ વકીલ ઉપર તે વચન પુરું પાડવાની જવાબદારી રહે છે. રીચર્ડ વિ. હેધર. (૧ બર્નવેલ એન્ડ એલડરસન પાનું ૨૯). પરંતુ આ કલમ પ્રમાણે કરાર ઉપરથી વિરૂદ્ધ ઇરાદો માલુમ પડતો ના હોય તો, મરનાર સહવચન આપનારના વારસ અને બાકીના હયાત સહવચન આપનારા તે વચન પુરું પાડવાને જવાબદાર છે, પરંતુ તે પ્રસંગે મરનારનો સહવારસ કોઈ જાતે જવાબદાર થતો નથી, પરંતુ તે મરનારની મીલકત જવાબદાર થાય છે. એકાદો ભાગીયો મરણ પામે તો, તેથી કેવો અસર

થાય છે તે વિશે આ આક્ટની કલમ ૨૬૧ મીમાં ઠરાવ ક્રૂવામાં આવ્યો છે, પણ તે ઠરાવ અમુક વ્યવહાર તેના મરણ પછી કરવામાં આવ્યો હોય તે સંબંધી છે, અને તે જરૂર વ્યાજબી છે. કલમ ૨૬૧ મીમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોઈ સખસ પંત્યાળમાં મરણ પામેલો હોય, અને તેના મરણ પછી પેઢીએ કોઈ ફરજ માથે લીધી હોય તે સ્પષ્ટ કબુલાયત ના હોય, ત્યારે તે ફરજને સંબંધે મરનારની મીલકત જવાબદાર નથી.

આ કામમાં કુલર્ગેએ ઠરાવ્યું છે કે (જસ્ટીસ મહમુદ વિરુદ્ધ પડ્યા) પૈસા બાબતનું ખત લખાવી લેનાર મરણ પામે, ત્યારે તે નાણાં વસુલ કરવાનો હક્ક તેના વારસોને અમુક હિસ્સા પ્રમાણે મળે છે, પરંતુ તે દરેક વારસ પોત પોતાના હિસ્સા બાબત જુદા જુદા દાવા કરી શકતા નથી. કાંધીયાલાલ વિ. ચંદ્ર (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૭ પાનું ૩૧૩)

કલમ ૪૩ મી.

એકેમતે વચન આપનારાઓ પૈકી કોઈ પણ એકને તે પુરું કરવાની ફરજ પાડી શકાય છે.

પ્રત્યેક વચન આપનાર ભાગ આપવાની ફરજ પાડી શકે છે.

ભાગ ન આપે તો ટોટો સરખે ભાગે ખમવા બાબત.

૪૩. જ્યારે બે અથવા વધારે સખસોએ મળીને એકેમતે કાંઈ વચન આપ્યું હોય, ત્યારે બીજી રીતની સ્પષ્ટ કબુલાયત ન હોય તો, સદરહુ સમસ્ત વચન આપનારાઓમાંથી કોઈ પણ એક સખસને સદરહુ તમામ વચન પૂરું કરવાની ફરજ વચન લેનાર પાડી શકે છે.

કરાર ઉપરથી બીજી રીતનો ધરાદો ન માલમ પડે તો, બે અથવા વધારે સમસ્ત વચન આપનારાઓમાંથી વચન આપનાર પ્રત્યેક એક સખસ વચન મજકુર પુરું કરવામાં પેતાના જેટલે સરખે હીસ્સે ભાગ આપવાની ફરજ સદરહુ પૈકી પ્રત્યેક બીજા વચન આપનારને પાડી શકે છે.

બે કિંવા વધારે સમસ્ત વચન આપનારા પૈકી કોઈ એક સખસ સદરહુ ભાગ ન આપે તો, તેથી જે ટોટો થાય તે બાકી રહેલા સદરહુ સમસ્ત વચન આપનારાઓએ સરખે ભાગે ખમવો જોઈએ.

ખુલાસો.—કોઈ મૂળ જવાબદાર તરફથી તેના જામીને જે રકમો ભરી હોય, તે રકમ જામીન મજકુરને સદરહુ મૂળ જવાબદાર પાસેથી વસુલ કરવામાં આ કલમમાંના કોઈ પણ મજકુરથી હુરકત થાય છે એમ સમજવું નહીં, અથવા મૂળ જવાબદારે જે રકમો ભરી હોય તે બાબત જામીન પાસેથી કાંઈ વસુલ કરવાનો હક્ક આ કલમમાંના કોઈ પણ મજકુરથી મૂળ જવાબદારને થતો નથી.

દૃષ્ટાંતો.

(અ). અ, વ તથા ક એઓ હ ને ત્રણ હજાર રૂપિયા આપવાનું એકેમતે વચન આપે છે. અ એ કિંવા બ એ કિંવા ક એ ત્રણ હજાર રૂપિયા પોતાને આપવા એવી ફરજ હ પાડી શકે છે.

(ક). અ, વ તથા ક એ હ ને ત્રણ હજાર રૂપિયા આપવાનું એકેમતે

વચન આપ્યું છે. સઘળા રૂપીયા આપવાની ફરજ કને પાડવામાં આવે છે. અ નાદાર છે, પરંતુ તેની મિલકત તેનું નીમ્મે કરજ વાળવા જેટલી છે. કને અ ની મિલકત મધ્યેથી રૂપીયા પાંચશે અને બ પાસેથી રૂપીયા બારસો પચાસ લેવાનો હુક છે.

(ક). અ, બ તથા ક એ ડ ને ત્રણ હજાર રૂપીયા આપવાનું એકેમતે વચન આપ્યું છે. ક કાંઈજ રકમ આપી શકતો નથી, અને અ ને સઘળી રકમ આપવાની ફરજ પાડવામાં આવી છે. અને બ પાસેથી પંદરસો રૂપીયા લેવાનો હુક છે.

(ડ). અ, બ તથા ક એ ડ ને ત્રણ હજાર રૂપીયા આપવાનું એકેમતે વચન આપ્યું છે. અ તથા બ એઓ ક ના માત્ર જામીન છે, અને ક રૂપીયા મજકુર આપતો નથી. અ તથા બ ને સઘળી રકમ ભરવી પડી. તેઓને તે ક પાસેથી વસુલ કરી લેવાનો હુક છે.

ટીકા—આ કલમના તથા દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૨૯ મીના હેતુ પ્રમાણે બુલ્લું છે કે, સહદેણુદારને દાવામાં પક્ષકાર કરવામાં આવેલો ના હોય તો, તે કાંઈ દાવાના જવાબનો સખળ થતો નથી. એવું લખમીદાસ વિ. પરસોતમના કામમાં ઠરાવવામાં આવેલું છે. (ઈ. લા. રી. મું. વા. ૬ પાનું ૭૦૦)

કુમાર મલીક વિ. રાજેન્દ્રલાલ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૩ પાનું ૩૫૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે, સહકરારની રકમ એ યતું અધન ફક્ત એકલું અને તમામ છે; પણ તે વિશે થએલા દાવાના ફેસલાથી તે અધ થઇ જાય છે.

જ્યારે અધન એકામતે એકાગ્રુતે હોય તો, જ્યાં સુધી લેહેણુદારનું લેહણું વસુલ થઈ શકે, ત્યાંહાં સુધી તે દેણુદારે ઉપર ગુદો ગુદો દાવો થઇ શકે છે. ધનપતરીંગ સામસોંગ વિ. સામસુંદર મોત્તર. (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૫ પાનું ૨૯૧)

વચન લેનાર સખધી દરેક સહવચન આપનાર વચનવાળી તમામ રકમ આપત જવાબદાર છે, પણ જે વિરુદ્ધ ઠરાવ, જેમકે દરેકે અમુક રકમ આપવી એવો ઠરાવ ના હોય તો, તે જવાબદારી તમામ સહવચન આપનારાઓ પોતાની વચમાં વહેંચાવી શકે છે. આ આકટની કલમ ૧૪૭ મીમાં ઠરાવેલું છે કે જે સહજામીનો ગુદો ગુદો રકમો આપવાને બંધાયા હોય તો, તેઓની પોત પોતાની જવાબદારીની હદ સુધી તેઓ સરખે ભાગે રૂપીયા આપવાને જવાબદાર છે. આ પ્રમાણે ભાગ લેવાનો જે હુક મળે છે, તે આ આકટની કલમ ૪૨ મીમાં ઠરાવ્યા પ્રમાણે મરનાર સહદેણુદારના વારસ વિરુદ્ધ પણ મળે છે.

ઘણા સખસો ઉપર એક હુકમનામું થયું હોય, તે સખસો પૈકી કોઇ પણ સખસ તે હુકમનામાનાં નાણાં પતાવી દે તો, તે પતાવી દેનાર સખસનો બીજા સખસો પાસેથી પૈસા મળરે લેવાનો હુક ઉત્પન થાય છે. આવા સખસે પોતાના સાક્ષીના દેવાદારો ઉપર દાવો કર્યો હોય તો, તેવો દાવો મદ્રાસની હાયકોર્ટના ઠરાવ પ્રમાણે સ્માલકાજ કોર્ટમાં થાય, પણ કલકત્તાની હાયકોર્ટના ઠરાવ પ્રમાણે સ્માલકાજ કોર્ટમાં થઈ શકે નહી. વળી કલકત્તામાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોઇ એક જગીરના ઘણાજ ભાગીયા

(૧૩૮) વચન આપનારાઓમાંથી એકને છુટા થવું. કલમ. ૪૪

હોય, અને તે જાગીરની સઘળી મેહેસુલ તે ભાગીદાર પૈકી એકજ જણે આપી હોય તો, ખીજા ભાગીદાર પાસેથી પોતાના સરખો ભાગ અપાવવાનો દાવો પેલો સખસ કરે તો, તે સમાલકાજ કોર્ટમાં થઈ શકે નહીં. એન. કીશ્વાયકબરતી વિ. કુમાર ચકરવર્તી. (ઇ. લા. રી. ૭ ક. પાનું ૬૦૫)

કલમ ૪૪ મી.

એકેમતે કરાર કર- ૪૪. જ્યારે બે અથવા વધારે સખસોએ એકેમતે વચન નાર એક સખસ છુ- આપ્યું હોય, ત્યારે સદરહુ સમસ્ત વચન આપનારાઓ પૈકી એકને વચન લેનારે મોકળો કર્યો હોય તો, તે ઉપરથી બાકી રહેલો સમસ્ત વચન આપનાર કિંવા વચન આપનારાઓ જવાબદારીમાંથી છુટા થતા નથી; અને સદરહુ પ્રમાણે મોકળા કરેલા સમસ્ત વચન આપનારની બાકીના સમસ્ત વચન આપનાર અથવા સમસ્ત વચન આપનારા જોડે જે જવાબદારી હોય, તે જવાબદારીમાંથી સદરહુ પ્રમાણે મોકળો કરવાથી સદરહુ મોકળો થએલો સખસ છુટો થતો નથી.

ટીકા—ઈંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે એક દેણદારને દેવાની બાબતમાં ફારકતી આપવામાં આવે, એટલે તે બાબતના તમામ કરારની ફારકતી આપી થાય છે, અને તેથી ખીજા સહદેણદાર પણ છુટો થાય છે. પરંતુ આ ઠરાવનો ઇકતીદી સાથે વિચાર કરતાં આ કલમમાં જે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, તે બાજબી છે.

એક ભાગીદારીની પેઢી ઉપર નુકશાન બાબતનો દાવો કરવામાં આવેલો, તેમાં વાદીઓએ તે દાવાનું ભાગીદારોમાંથી એક ભાગીદાર સાથે નીચે પ્રમાણેની પોહોચ લખી આપી સમાધાન કર્યું. “માણ ખી. એસ. અને કંપનીની પેઢીમાં અંભાગીદાર હતો, તેથી ભાગીદાર તરીકે તથા તેની પાસે ખાસ જે જે લેહેણું હતું, તે તમામ પતાવી અં પાસેથી રૂ. ૯૫૦૦ લીધા છે. માટે અમે આ લખતથી તેના ઉપરથી તથા ખીજાઓ ઉપરથી દાવો તરત ખેંચી લેવાને અમારે માથે રાખીએ છીએ.” તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જો કે ઈંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે આ પોહોચથી બાકીના તમામ પ્રતિવાદીઓ છુટા થાય છે, તો પણ હિંદુસ્થાનના કરાર આક્ટની કલમ ૪૪ મી કરાર તોડવાથી જે જવાબદારીઓ ઉત્પન્ન થાય છે, તે જવાબદારીઓને તથા કરારનો અમલ કરવાને લાગુ થાય છે, માટે ધણા સહકરાર કરનાર હોય તો તેમાંનો એક ખીજા સહકરાર કરનારાઓને મુક્ત કરી શકતો નથી, પણ તે એકલો તેથી છુટો થાય છે. કીર્તીચંદ્ર મીત્તર વિ. સ્ટરથર્સ (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું- ૩૩૬)

કલમ ૪૫ મી.

એકેમતે ઉત્પન્ન થએ- ૪૫. જ્યારે એકાદ સખસ પાસેથી બે અથવા વધારે લા હક્ક કેવી રીતે સખસોએ એકેમતે કાંઈ વચન લીધું હોય, ત્યારે તે કરાર

ક્રોહને પોંદાંએ છે. ઉપરથી ખીજી રીતે ધરાદા ન દેખાય તો, વચન મજકુર પુરૂં કરાવવાનો હક્ક સદરહુ હરદા પક્ષકારોને સંખંધે સદરહુ સમસ્ત વચન લેનારા સખસો હયાત હોય, ત્યાં સુધી તેમનો છે, અને તેમાંથી કોઇ એક ગુજરી ગયા પછે હક્ક મજકુર મરનાર પ્રતિનિધિ તથા બાકી હયાત રહેલા કિંવા રહેલો સદરહુ સમસ્ત વચન લેનાર એમનો સમસ્ત છે. અને બાકીનો છેલ્લો હયાત રહેલો સખસ ગુજરી ગયા પછી સદરહુ હક્ક તે સર્વેના પ્રતિનિધિઓનો સમસ્ત છે.

દૃષ્ટાંત.

અને વ તથા ક એ પાંચ હજાર રૂપીયા કરજાઉ આપ્યા છે, તે બદલ વ તથા ક એ બેઉને એકેમતે અ એવું વચન આપે છે કે તે પૈસા વ્યાજ સુધ્ધાં એક નીમેલે દિવસે તેમને આપીશ. એટલામાં વ મરી જાય છે. વચન પુરૂં કરાવવાનો હક્ક વ નો પ્રતિનિધિ તથા ક હયાત હોય ત્યાં સુધી ક એઓનો સમસ્ત છે, અને ક મરણ પામ્યા પછી, વ તથા ક ના પ્રતિનિધિઓનો સમસ્ત છે.

ટીકા—જ્યારે વચન લેનાર અગર લેહેણદાર એક કરતાં વધારે હોય, ત્યારે તે વચન પુરૂં કરાવવાને તમામ વચન લેનારા અગર લેહેણદારોએ માગવું જોઇએ. એક સહ લેહેણદાર તમામ લેહેણદાર અગર પોતાના ભાગનું લેહેણું લેવાને દાવો કરી શકતો નથી. રામસેબક વિ. રામલાલ કુડું (ઇ. લા. રી. ૬ ક. ૮૧૫). તેમાંનો એકાદો મરણ પામે તો, આ કાયદાની કલમ ૪૨ મીમાં જેવો ઠરાવ કરવામાં આવેલો છે, તેવોજ આ કલમમાં મરનાર લેહેણદારના હિતની બાબતમાં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. હયાત હોય તેનો હક્ક થાય તે નિયમ એકે બાબતમાં એટલે વધારે વચન આપનારા અગર લેનારા હોય તેમાંના એકેને લાગુ થતો નથી. જ્યારે પાંચ કરાર કરનારાઓએ એક બંદર બાંધવાને મજા ચારો કરાર કર્યો હોય, અને તે બાંધવામાં ઓછામાં ઓછાં પાંચ વર્ષ થાય તેવું થયું હોય, પણ પછી તરતજ તેમાંનો એક મરણ પામ્યો, તેમાં ઠરાવ્યું કે તે મરનારની મીલકતનો તે કરારમાંથી થતા નફામાંથી હિસ્સો લેવાનો હક્ક થાય છે, અને તે નફો અને સદરહુ ઉપજ કરારની કીમત કરાવતાં અથવા તે વેચતાં જે ઉપજે તે ઉપજ નથી. મ્યાકલીન વિ. કેનાર્ડ (લા. રી. ૯ એ. ૩૩૭). જ્યારે કરાર પુરો થાય ત્યારે જે ખરો નફો થાય તે નફો સમજવાનો છે, પરંતુ વચન લેનારામાંથી એકને નાણાં વસુલ આપવામાં આવેલાં હોય તો, તે બાબત કલમમાં કાંઇ પણ ઠરાવ નથી. ઈંગ્રેજી લા પ્રમાણે બે વચન લેનારામાંથી એક દેવાની ફારકતી આપે તો, બધાની બાબતમાં જવાબદારી રહેતી નથી. (મીશન એન્ડ વેલ્સપી. પાનું. ૨૬૪). વાલેશ વિ. કેલસાલના કામમાં ત્રણ વાદીઓએ મજબૂર લેહેણું લેવા દાવો કરેલો હતો, તેમાં પ્રતીવાદીએ તકરાર કરી હતી કે તેમાંના એકે શરકતી આપી છે, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, જો તે એકને શરકતી આપવાને ખીજા બે તરફથી અખત્યાર નહિ હતો, તોપણ તે તકરાર સમજા છે, અને તેજ

(૧૪૦) કરાર પુરો કરવાનો વખત તથા ઠેકાણું. કલમ. ૪૬.

નિયમ કીશ્નાવર રામચંદ્ર વિ. માતાજી ખીન શીયાજી (૧૧ મું. ૧૦૬) ના કામમાં આજુ કરવામાં આવ્યો છે.

કાંધીયાલાલ વિ. ચંદ્ર (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૭ પાતું ૩૧૩) ના કામમાં કુલમેએ હરાવ્યું છે કે (જસ્ટીસ મહમુદ વિરુદ્ધ પડ્યા) પૈસા આપતનું ખત લખાવી લેનાર મરણ પામે, ત્યારે તેનાં નાણાં વસૂલ કરવાનો હક્ક તેના વારસોના પોત પોતાના હિસ્સા પ્રમાણે મળે છે, પરંતુ તે દરેક વારસ પોત પોતાના હિસ્સા આપત જૂદો જૂદો દાવો કરી શકતા નથી.

કલમ ૪૬ મી.

કરાર પુરો કરવાનો વખત તથા ઠેકાણું.

વચન પૂરું કરવાનો વખત નીમોલો નહોય તથા અગાઉથી તે પુરું કરવાની વિનંતી પાણ કરવાની ન હોય એવાં વચન ક્યારે પુરાં કરવાં. ૪૬. વચન પૂરું કરવાની વિનંતી વચન લેનાર તરફથી થયા શિવાય વચન આપનારે વચન પૂરું કરવું જોઈએ એવો જ્યારે કોઈ કરાર હોય, અને વચન પૂરું કરવાને સારૂ કાંઈ વખત નીમ્યો ન હોય, ત્યારે વચન મજબૂર યોગ્ય મુદતમાં પૂરું થવું જોઈએ.

ખુલાસો.—યોગ્ય મુદત એટલે શું, એ વાત દરેક કામની હકીકતની વાત છે, એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમમાં જે હરાવ છે તેને આ આકટની કલમ ૯૩ મી તથા ૪૮ માં જે હરાવો છે, તે અપવાદ તરીકે છે, એમ સમજાવે તો ચાલે.

કલમ ૯૩ માં એવું હરાવવામાં આવ્યું છે કે “કાંઈ વિશેષ વચન આપવામાં આવ્યું ન હોય તો, માત્ર સ્વાધીન કરવો એવી ખરીદદાર વિનંતી કરે ત્યાંહાં સુધી માત્ર સ્વાધીન કરવાની દરજ વેચનારને નથી.” કલમ ૪૮ મીમાં એવું હરાવવામાં આવ્યું છે કે “જ્યારે કોઈ વચન કોઈ અમુક દીવશે પૂરું કરવાનું હોય અને વચન લેનારની તરફથી વિનંતી આવ્યા શિવાય તે પૂરું કરવાનું વચન આપનારે પોતાને માથે રાખ્યું ના હોય, ત્યારે તે વચન પૂરું કરવાની વિનંતી યોગ્ય ઠેકાણે તથા કામકાજ કરવાના સાધારણ વખતના દરમિયાનમાં કરવાની સદરહુ વચન લેનારની દરજ છે.”

વેચાણુ વખતે જે હકીકત બની હોય તે હકીકતનો પુરાવો યોગ્ય મુદત, એટલે તે નક્કી કરવામાં ફેટલો વખત અંગીકાર કરવા જોગ હરાવવામાં આવ્યો છે, એલીસ વિ. થાન્સ (૩ મીશન એન્ટ વેલ્સખી. પાતું ૪૪૫) ના કામમાં વાંદાણુ મોકલી સીસુ સ્વાધિન કરવાનું વેચાણુ થયું હતું, તેમાં વેચાણુ પેહેલાં સીસુ વાંદાણુમાં ચડાવવાને તૈયાર છેકિંવા નહી, એમ પ્રતીવાદીએ પુછેલું, અને તેને જણાવવામાં આવેલું કે સીસું તૈયાર છે, એવું ખતાવવાનો પુરાવ અંગીકાર કરવામાં આવ્યો હતો, અને એમ હરાવવામાં આવ્યું હતું કે વાંદાણુમાં ચડાવવામાં ઘણી ઢીલ થવાના કારણથી સ્વાધીનમાં લેવાની દરજમાંથી પ્રતીવાદી છુટો થાય છે. હેરીસ વિ. ડ્રીસમ્યાન (૨૩ લા. જરનલ. એક્સ. ૨૧૦), તેવીજ રીતે કોઈ

કલમ. ૪૭ કરાર પુરું કરવાનો વખત તથા ઠેકાણું. (૧૪૧)

કારખાનાવાળાએ કાંઈ માલ બનતી તાકીદથી સ્વાધીન કરવાનો કરાર કર્યો હોય તો, તેનો અર્થ એવો થાય છે કે તે કામ આશપાશની ફેરિયત ઉપર નજર રાખતાં “યોગ્ય મુદતની અંદર” તે માલ સ્વાધીન કરવાનો છે. આટલું વિ. ઇમેરી (૧ શી. બી. એન. એસ. ૧૧૦), અમુક કામ તરત કરવાનો કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તો, તેનો અર્થ પણ તેવીજ રીતે કરવાનો છે. પીઅસ વિ. મીટફર્ડ (૨ લેવીન્સ. રી. પાનું. ૭૭) તેમજ અમુક કોયલાની ખાણમાંથી કોયલા ભરવાનો કરાર કરવામાં આવેલો હતો, પરંતુ એક પક્ષ-કારના જાણવામાં હતું કે તે કોયલાની ખાણમાંથી કોયલા કાઢાડવાનું કામ ચાલતું નથી, પરંતુ ટુંકી મુદતમાં તે કામ ચાલશે, એવી તેઓ ઉમેદ રાખતા હતા. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે ચડાવનારને કોયલા ચડવામાં ઢીલ થવાથી તે જવાબદાર નથી, અને તે કોયલાની ખાણનું કામ જારી થયા પછી યોગ્ય મુદતમાં તે ચડાવે તો, ખસ છે, પરંતુ તેવી હરકત વિશે બેઠને સરખી માહેતી ના હોય તો, સાધારણ હકીકત પ્રમાણે મુદત ગણવી જોઈએ, કાંઈ હકીકત અકસ્માત બનેથી કાંઈ હરકત થાય તો, તેથી વચન આપનારને માફી મળતી નથી. આડમ વિ. રોયલ મેલ કંપની (૫ શી. બી. એન. એસ. ૪૮૨), પરંતુ પાછળથી તે વચન પુરું પાડવાને અશક્ય થાય તો, તે બાબત આ આકટની કલમ ૫૬ મીમાં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે “જ્યારે એકાદ કૃત્ય કરવાનો કરાર કર્યા પછી તે કૃત્ય અશક્ય થાય અથવા વચન આપનારથી અટકાવી શકાય નહીં, એવી કોઈ બીના બનવાથી ગેરકાયદે થાય, ત્યારે તે કરાર જે વખતે સદરહુ દ્વારા અશક્ય અથવા ગેરકાયદે થાય, તે વખતે નીરર્થક થાય છે, એમ સમજવું.”

કલમ ૪૭ મી.

વચન પુરું કરવાનો ૪૭. જ્યારે કોઈ વચન કોઈ અમુક દિવસે પુરું કરવાનું વખત નીમેલો હોય, હોય. અને વચન લેનાર તરફથી વિનંતી આવ્યા શિવાય પરંતુ પુરું કરવાની તે પુરું કરવાનું વચન આપનારે પોતાને માથે રાખ્યું હોય, વિનંતી કરવાની ન ત્યારે સદરહુ દિવસે કામકાજ કરવાનો જે સાધારણ હોય તો વચન ક્યારે વખત હોય, તે દરમિયાન કોઈ પણ સમયે તથા જે ઠેકાણે તથા કયે ઠેકાણે પૂરું તે વચન પુરું કરવું જોઈએ તે ઠેકાણે વચન આપનાર કરવું જોઈએ. વચન મજકુર પુરું કરી શકે છે

દૃષ્ટાંત.

વ ની વખારમાં તારીખ પેહેલી જાન્યુઆરીને દિવસે કાંઈ માલ સ્વાધીન કરીશ એવું વચન અ આપે છે. તે દિવસે વખાર બંધ થવાનો રોજનો વખત થઈ ગયા પછી અ એ સદરહુ માલ વ ની વખાર પાસે આવેલો; તે માલ લેવામાં આવ્યો નહીં. અ એ પોતાનું વચન પુરું કર્યું એમ સમજવું નહીં.

ટીકા - મુકરર કરેલે દિવસે વચન લેનારની વિનંતી વિના વચન આપનારે વચન પુરું કરવાને માથે રાખેલું હોય, તે બાબત આ કલમ છે. માટે તે મુકરર કરેલે દિવસે હમેશાં કામ કરવાની વખત જે હોય, તે વખતની દરમિયાનમાં તે વચન તેણે પુરું

(૧૪૨) વચન વચન પુરૂં પાડવાની જગ્યા. કલમ. ૪૮-૪૯

કરવું જોઈએ. 'કામન લા'નો નિયમ સદરહું ઠરાવથી દુરસ્ત કરવામાં આવેલો જણાય છે. "કામન લા પ્રમાણે અમુક દિવસે પણ ગમે તે જગોએ વચન પુરૂં પાડવાનું હોય, ત્યારે તે દિવસે અર્ધા રાત પેહેલાં તે પુરૂં પાડી શકાય છે, પણ જો તે અમુક જગોએ પુરૂં પાડવાનું હોય તો, તે મુકરર કરેલે દિવસે સૂર્ય અસ્ત થતા પેહેલાં પુરૂં કરવું જોઈએ. સ્ટારટપ વિ. મેકડોનલ્ડ (૬ મેનીંગ એન્ડ એનજર રી. ૫૯૩), પરંતુ આ કલમના ઠરાવથી તે વચન પુરૂં પાડવાની તૈયારી, ગમે તેમ હોય, તોપણ હમેશાં કામ કરવાનો જ વખત હોય તે વખતની દરમિયાનમાં પુરૂં પાડવું જ જોઈએ, એમ આ કલમ તથા દ્રષ્ટાંત ના શબ્દો ઉપરથી સ્પષ્ટ છે.

કેમ જગોએ વચન પુરૂં પાડવું જોઈએ, તે બાબતમાં આ આકટની કલમ ૪૯ અને ૯૪ માં નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યો છે, માટે તે નિયમ જોવાથી ખુલાસો થશે.

કલમ ૪૮ મી.

પૂરૂં કરવાની વિનં- ૪૮. જ્યારે કોઈ વચન કોઈ અમુક દિવસે પુરૂં કરવા-
તી યોગ્ય વખતે તથા તું હોય, અને વચન લેનારની તરફથી વિનંતી આવ્યા
યોગ્ય ઠેકાણે થવી શિવાય તે પુરૂં કરવાનું વચન આપનારે પોતાને માથે
જોઈએ. ન રાખ્યું હોય, ત્યારે તે વચન પુરૂં કરવાની વિનંતી યોગ્ય
ઠેકાણે તથા કામકાજ કરવાના સંધારણ વખતના દરમિ-
યાનમાં કરવાની સદરહું વચન લેનારની ફરજ છે.

ખુલાસો.—'યોગ્ય વખત તથા ઠેકાણું એટલે શું' એ વાત દરેક કામની હુકીકતની વાત છે, એમ સમજવું.

ટીકા—જેમ વચન આપનારે વચન પુરૂં કરવાને તૈયારી બતાવવાની છે, તેમજ વચન લેનારે વચન પુરૂં કરવાને આ કલમના ઠરાવ પ્રમાણે વિનંતી કરવાની છે, માટે તે એવી રીતે કરવી જોઈએ કે સામા પક્ષકારને યોગ્ય રીતની સુગમતા મળે. પે-આય તેવા લેખના આકટના બાબ પ ના ઠરાવોનો મુકાબલો કરવો.

વચન પુરૂં કરવાની યોગ્ય જગા કેમ છે, તે વિષે આ આકટની કલમ ૪૯ અને ૯૪ જુઓ.

દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૧૭ મીમાં "દાવાનું કારણ" એ-વા શબ્દો વાપરેલા છે, તેનો અર્થ તમામ દાવાનું કારણ એમ થતો નથી, પરંતુ તેમાં દાવાના કારણના અગત્યના ભાગનો સમાસ થાય છે. કરાર તોડ્યા બાબતના દાવામાં કરાર કરવામાં આવે છે, તે દાવાના કારણનો અગત્યનો ભાગ છે. માટે ઠરાવવામાં આવ્યું કે કરાર સી જગોએ કરવામાં આવ્યો, અને તે જ જગોએ તોડવામાં આવ્યો છે. તથી તે કરાર તોડવાના બદલામાં કંપન સેશન લેવા બાબતનો દાવો સી જગોની કોર્ટને સાંભળવાને હકુમત છે.

કલમ ૪૯ મી.

વિનંતી કરવાની ન ૪૯ જ્યારે વચન લેનારા તરફથી વિનંતી આવ્યા હોય અને ઠેકાણું શિવાય કોઈ વચન પુરૂં કરવાનું હોય, અને તે પુરૂં કરવાનું નીમ્યું ન હોય ત્યારે ઠેકાણું નીમ્યું ન હોય, ત્યારે વચન મજકુર પુરૂં કરવાને

વચન પુરં કરવાના ઠેકાણા વિષે. સારું ચોચ ઠેકાણું નીમવાની વિનંતી વચન લેનારને કરવી, તથા તેવે ઠેકાણે તે પુરં કરવું, એ વચન આપનારની ફરજ છે.

દૃષ્ટાંત.

કોઈ નીમણે દીવસે એક હજાર મણુ જુટ જાતનું શણુ બંને સ્વાધીન કરવાનું અ પોતાને માથે લે છે. તે લેવાને સારું ચોચ ઠેકાણું નીમવું એવી અ એ બંને વિનંતી કરવી જોઈએ તથા તે ઠેકાણે તે તેને સ્વાધીન કરવું જોઈએ.

ટીકા—આ કલમના શબ્દો ઘણાજ સ્પષ્ટ છે, એટલે કાંઈ પણ વધારે કહેવાની જરૂર નથી. પરંતુ માલ વેચવાના કરારની આખતમાં સુરા કાયદા કરનારાઓએ આ આ-કટની કલમ ૯૪ મીમાં જે નિયમ કરેલો છે તે અહિયાં પતાવવામાં આવ્યો છે કે તે કુમમ ૯૪ મી, આ કલમ ફક્ત એકલી વાંચવાથી લક્ષ બાહાર રહે નહી. તે કલમ ૯૪ મીમાં એવું ઠરાવવામાં આવેલું છે કે, “સ્વાધીન કરવા આખત કાંઈ વિશેષ વચન આપવામાં આવેલું ના હોય તો, વેચેલો માલ વેચતી વખતે જે ઠેકાણે હોય તે ઠેકાણે તે સ્વાધીન કરવાનો છે; અને જે માલ વેચવાનો કરાર થયો હોય, તે માલ કરાર મજકુર થતી વખતે જે ઠેકાણે હોય તે ઠેકાણે તે સ્વાધીન કરવાનો છે, અથવા તે વખતે તે માલ હોયજ નહી તો, જે ઠેકાણે તે પેદા કરવામાં આવે તે ઠેકાણે સ્વાધીન કરવો.”

એક જીલ્લામાં પ્રેમીસરી નોટ લખી આપવામાં રાખેલી, અને તેમાં એવો કરાર કરવામાં આવેલો કે નોટનાં નાણાં બીજા જીલ્લામાં વસુલ આપવામાં આવશે. આ નોટની રૂઠએ દાવો કરવામાં આવ્યો, તે બીજા જીલ્લાની કોર્ટને સાંભળવાને હકુમત છે. દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૧૭ મીના દ્રષ્ટાંતોથી તે કાયદાનો શો હેતુ છે, તે નીરસંસય રીતે સમજાવું નથી. લાલજી લાલ વિ. હરદે નારાયણ (ધ. લા. રી. ક. વા. ૯. પાનું. ૧૦૫)

કલમ ૫૦ મી.

વચન લેનારાએ ૫૦ જે રીત તથા જે વખત વચન લેનારો નીમે અથ- નીમેલી અથવા પ- વા મંજુર કરે, તેવી હરકોઈ રીતે તથા વખતે કોઈપણ સંદ કરેલી રીતે કિ- વચન પુરં કરી શકાય છે. વા વખતે વચન પૂ- રં કરવું.

દ્રષ્ટાંત.

[અ). વ પાસે અ ના એ હજાર રૂપિયા લેહેણા છે. અ, બંને વિનંતી કરે છે કે મારા શાહુકાર ક ને ત્યાં તે પૈસા મારે ખાતે ભરવા. કનર પેહે- ડીમાં બ નું પણ ખાતું છે, અને તેથી કરીને વ પોતાના નામ ઉપરના તેટલા રૂપિયા કાઢાડીને અ ને નામે જમે કરવા એવો હુકમ આપે છે, અને ક તે પ્રમાણે કરે છે. ત્યાર પછી તથા પૈસા મજકુર પોતાને ખાતે જમે થયાની વાત અ એ જાણ્યા પેહેલાં, ક એ દેવાળું કાઢા- ડયું, વ એ ચોચ રીતે પૈસા આપ્યા એમ સમજવું.

(૧૪૪) વચન પુરૂં પાડવાને કરેલો વખત તથા રીતી. કલમ. ૪૯

(બ). અ તથા બ એઓને પરસ્પર રૂપિયા દેવા છે. અ તથા બ એક રકમ બીજી રકમને પેટ મુજરે આપીને હિસાબ નક્કી કરે છે, અને તેમાં બ પાસે બાકી નીકળી તે બ, અને ભરી દેછે. હવે આ ઉપરથી એમ સમજવું કે, અ એ બ ને તથા બ એ અને રૂપિયા આપવાના તે આપ્યાછે.

[ક]. અ પાસેથી બ ને બે હજાર રૂપિયા લેવાના છે. એ કરજને પેટ અ ને કાંઈ માલ અ ના આપ્યા ઉપરથી બ લે છે. માલ સ્વાધીન કર્યો તેથી કરીને કરજનો તેટલો ભાગ અદા થયો એમ સમજવું.

(ડ). બ પાસેથી અ ને સો રૂપિયા લેવાના છે. તે બાબે સો રૂપિયાની નોટ રૂપાલ મારફત પોતાને મોકલવી એવી અ, બ ને વિનંતી કરે છે. બ એ નોટ અદર મુકીને અ ઉપર બરાબર સરનામા સાથે એક કાગળ લખ્યો. એ કાગળ રૂપાલમાં નાખતાંજ કરજ અદા થયું એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમમાં જે ઠરાવ છે, તેના દ્રષ્ટાંતો એટલાં બધાં સફાઈ ભરેલાં છે કે, કાંઈ વધારે ખુલાસો કરવાની જરૂર રહેતી નથી. દ્રષ્ટાંતોમાં જે દાખલા બતાવવામાં આવ્યા છે, તે શિવાયના પણ બીજાં ઘણાં દાખલાઓ જે આ કલમમાં સમાસ થાય તેમ બતાવી શકાય છે. જેમકે એક લેહેણુદારના એજન્ટને લેહેણુનાં નાણાં વસુલ આપવામાં આવે તો, તે લેહેણુદારને વસુલ આપ્યા બરાબર છે. પણ તે પ્રસંગે તે એજન્ટ ને નાણાં લેવાને લેહેણુદાર તરફથી અખત્યાર પામેલો હોયો જોઈએ. માટે તે વખતે લેણુદાર તે દેવું આપતી વખતે એવું બજાવતો હોય કે તે એજન્ટને લેહેણુદાર ની તરફથી તેવું લે-લેણું વસુલ કરવાનો અખત્યાર નથી, તેમ છતાં તે દેવું તે એજન્ટને આપે તો, તેના આ કલમમાં સમાસ થતો નથી. મેકનજી લીયાલ વિ. શીખગંદ્ર સીલ (૧૨ બં. લા. રી. પાનું. ૩૬૦). બીજું લેણુદાર પ્રામીસરી નોટ કરી આપવાને અગર એકાદું બીલ કમુલ રાખવાને કમુલ કરે તો, તે પણ વસુલ આપ્યું થાય છે.

ઠરાવમાં આવ્યું કે વાદીએ પોતાની તરફનો કરાર પુરો કરવાને એવી રીતે ના કહી નથી કે, જેથી આ આકટની કલમ ૩૯ પ્રમાણે વાદીને તે કરાર રદ કરવાનો હક્ક થાય. ચીફ જસ્ટીસ ગાર્થસાહેબે ઠરાવ્યું કે તે આકટની કલમ ૫૧ લાગુ નથી, કારણ કે જે માલ પ્રતીવાદી આપવાને ના કેહેતો હતો તેનાં નાણાં વાદી આપવાને ના ખુશી હતો, એમ જણાવું નથી, અને તે આપવાની મુદત કરારની એવી અગત્યની આવત નથી કે, જેથી તે આકટની કલમ ૫૫ માં આ કામનો સમાસ થાય. જસ્ટીસ માર્કબીસાહેબે ઠરાવ્યું કે જ્યારે પ્રતીવાદી માલ આપવાને આવ્યો તે વખતે કરાર બરાબર અમલમાં લાવવાને તથા માલ આપવામાં આવે, એટલે નાણાં આપવાને પ્રતીવાદીએ આગ્રહ કર્યો હોત તો, કલમ ૫૫ પ્રમાણે મુદત એ કરારમાં અગત્યની આવત થાત. સુલતાનચંદ વિગરે વિ. મીલર વિગરે, (૪ લા. રી. ૪ ક. પાનું. ૨૫૨)

કલમ. ૫૧ પરસ્પરનાં વચનો પુરાં કરવા બાબત. (૧૪૫)

કલમ ૫૧ મી.

પરસ્પરનાં વચનો પુરાં કરવા બાબત.

પરસ્પર વચન લેનાર પૃ. જ્યારે એકાદો કરાર એકજ વખતે પુરા કરવાનાં રૂ. પોતાનું વચન પૂરું પરસ્પર વચનોને રૂ. હોય, ત્યારે કોઈ વચન લેનાર પોતા કરવાને તૈયાર તથા નું પરસ્પર વચન પુરું કરવાને તૈયાર તથા રાજી ન હોય, રાજી ન હોય તો, વચ તો વચન આપનારને પોતાનું વચન પુરું કરવાની જરૂર નથી. ન આપનારને પોતાનું વચન પૂરું કરવાની જરૂર નથી.

દૃષ્ટાંતો.

(અ). અ તથા બ એઓ, એવો કરાર કરે છે કે અ એ કાંઈ માલ વ ને સ્વા. ધીન કરવો, અને તે સ્વાધીન કરેથી વ એ તેની કિંમત આપવી. માલ સ્વાધીન કરેથી વ તેની કિંમત આપવાને તૈયાર તથા રાજી ન હોય તો, અ એ માલ સ્વાધીન કરવાની જરૂર નથી.

કિંમત આપેથી અ માલ સ્વાધીન કરવાને તૈયાર તથા રાજી ન હોય તો, વ એ કિંમતના પૈસા આપવાની જરૂર નથી.

(બ). અ અને બ એવો કરાર કરે છે કે અ એ કાંઈ માલ વ ને સ્વાધીન કરવો, અને તેની કિંમત હુકતેબધીએ આપવી તથા પેહેલો હુકતો માલ સ્વાધીન કરતી વખતેજ આપવો.

માલ સ્વાધીન કરેથી પેહેલો હુકતો આપવાને વ તૈયાર તથા રાજી ન હોય તો, અ એ માલ સ્વાધીન કરવાની જરૂર નથી.

પેહેલો હુકતો આપેથી માલ સ્વાધીન કરવાને અ તૈયાર તથા રાજી ન હોય તો, વ એ પેહેલો હુકતો આપવો જરૂર નથી.

ટીકા—અરસ્પરસ વચનો આપવા બાબતના કરારો ત્રણ પ્રકારના છે. એક તો જેવો આ કલમમાં ઠરાવ છે તેવો; બીજો આ આક્ટની કલમ ૫૪ મીમાં બતાવવામાં આવેલો છે તેવો, અને ત્રીજો આ આક્ટની કલમ ૫૪ મીમાં બતાવવામાં આવેલો છે, તેવો છે. જેમ આ કલમમાં પરસ્પર વચનોનો અમલ એક વખતેજ કરવાનો છે, તેમ કલમ ૫૪ મીમાં અનુક્રમે પરસ્પર વચનો અમલમાં લાવવાનો કરાર હોય તે વિશે ઠરાવ છે, અને કલમ ૫૪ મીમાં પરસ્પર વચનો હોય, પણ તે એવાં હોય કે તેમાંનું એક વચન પુરું થાય ત્યાં હાં સુધી બીજું વચન પુરું થઈ શકતું ના હોય, અથવા તે પુરું કરવાનો દાવો કરી શકાતો ના હોય, તે વિશે છે.

નેન્સ વિ. બાઈલી (ડાંગ્લાસ. રી. પાનું. ૬૮૪) ના કામમાં લાડે માન્સરીદસાહેબે કહેલું છે કે, આવા ત્રણ જાતના કરારો છે (૧) પેહેલો કે જે કરાર પરસ્પર પણ સ્વતંત્ર હોય છે, માટે એમાંથી ગમે તેપક્ષકાર સામા પક્ષકાર પાસેથી પોતાના લાભમાં કરાર દુટયાથી પોતાને જે હાની થઈ હોય, તે હાનીને માટે નુકશાનીનો દાવો કરી શકે, અને જેમાં વાદાની

(૧૪૬) પરસ્પરનાં વચનો પુરાં કરવા બાબત. કલમ. ૫૧

તરફના કરાર દુટયા છે એવી પ્રતીવાદીની તકરાર ચાલે નહી. (૨) બીજો એવો છે, જે કરાર શરત તરીકે એક બીજા ઉપર આધાર રાખે છે, અને તેમાં એક પક્ષકારની શરત પુરી કરવાનો આધાર બીજા પક્ષકારની શરત પ્રથમ પુરી કરવામાં આવે તે ઉપર રહેલો છે. માટે તે પ્રથમ શરત પુરી થાય ત્યાંહાં સુધી બીજો પક્ષકાર પોતાની શરતના દાવાને પાત્ર થતો નથી. (૩) ત્રીજો એવો કરાર હોય છે કે જેમાં એકજ વખતે પરસ્પર શરતો પુરી કરવાનો ઠરાવ હોય છે, અને આ શરતોમાં જો એક પક્ષકાર પોતાની શરત પુરી કરવાને તૈયાર હોય અને પોતાની ભરજી બતાવે અને બીજો પક્ષકાર પોતાની શરત પુરી કરવાને કસુર કરે અગર ના પાડે તો, જેણે તૈયારી બતાવી પોતાની તરફની શરત પુરી કરવાને ભરજી બતાવી હોય, તે પક્ષકારે પોતાની તરફની શરત પુરી કરી થાય છે, અને તે પક્ષકાર બીજા પક્ષકારની કસુરના કારણથી દાવો કરવાને હક્કદાર થાય છે, પછી તે બેમાંથી ગમે તે પક્ષકાર અમુક કામ કરવાને બંધાવેલો હોય, તેની ચીંતા નહી. આ ત્રીજા પ્રકારના કરાર બાબત આ કલમમાં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. માટે વેચાણના જે કરારમાં કીમત ઉધારે રાખવાનો ઠરાવ ના હોય, અને વેચાણવાળી મીલકત ખરીદ કરનારને સ્વાધીન કરવાને સુદત ઠરાવવામાં આવી ના હોય તો, તેનો આ કલમમાં સમાસ થાય છે, એવું આ કલમના આ દૃષ્ટાંતમાં બતાવેલા દાખલા ઉપરથી સાફ જણાઇ આવે છે.

જે વેચાણના કરારોમાં વાયદો રાખ્યો ન હોય, અને પૈસા આપવાને કે સ્વાધીન કરવાને માટે સુદત ઠરાવી ન હોય, તે કરારો આ પ્રકારના છે. વેચાણનું તથા તેની કીમત આપવાનું, એ બે કંતા એકજ વખતે થવાનો ધરાદો રાખવામાં આવે છે. એટલા માટે કે જ્યાં કેટલીક ખાણોની વેચાણની કીમતના દાવામાં એમ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે “ કમુલાયત મુજબ પ્રતીવાદીને એ ખાણો વેચાણ કરી આપવાની વાદીએ કદી તૈયારી કિંવા ઇચ્છા જણાવી નહોતી”. એ દલીલ કાયદેસર ઠરાવવામાં આવી હતી. માર્સડન વી. મુર, (હરલ્સ્ટન એન્ડ નોર્મન વા. ૪ પાનું ૫૦૦), અને એકજ વખતે પુરા કરવાના કેટલાક પરસ્પર વચનો હોય, ત્યાં દરેક પક્ષકારે દરેક વખતે પોતાનું વચન પુરું કરવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ તથા ઇચ્છા જણાવવી જોઈએ, અને કોઈ પણ પક્ષકાર તે પ્રમાણે કરવાની ના પાડે તો, સામા પક્ષકારને તેની ત્રફનું વચન પુરું કરવાને હક્ક છે. જેમકે વુઈધરસ વી. રેનોલ્ડસ [બાર્નેલ એન્ડ આડોલ્ફસ વા. ૨. પાનું. ૮૮૨]ના કામમાં એક પખવાડીયામાં પરાજના ત્રણ પોટલા આપવાનો પ્રતીવાદીએ વાદીની સાથે કરાર કર્યો હતો, અને વાદીએ “દરેક પોટલો સ્વાધીન થએ” અમુક રકમ આપવા કમુલ કર્યું હતું. આનો અર્થ એવો ઠરાવવામાં આવ્યો હતો કે, દરેક પોટલો સ્વાધીન કરેથી તેની કીમત આપવાની હતી, અને જો કોઈ પણ વખત કીમત આપવાની ના પાડવામાં આવેતો સ્વાધીન નહી કરવાનો તેને હક્ક હતો, એવી રીતે વળી જ્યાં કેટલીક જમીન તે નીચેની કોલસાની ખાણો સાથે આ એ બે ને વેચાતી આપવી તથા બે તેને જોઈએ તેટલા કોલસા (આ) પાસેથી વેચાતા લેવા, એવો ઠરાવ થયો હતો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, એ જમીન વેચાતી રાખવાને તેની તધયારી તથા ઇચ્છા ખાત્રી પુર્વક જણાવ્યા વગર કોલસા વેચાતા લેવાને સારૂ બે ઉપર આ દાવો કરી શકતો નથી, બેન્કાર્ટ વિ. બાવર્સ (લા રીપોર્ટ કોગ્ન પ્લીઝ વા. ૧ પાનું ૪૮૪)

કલમ. ૫૨ પરસ્પર વચન પુરાં કરવા બાબત. (૧૪૭)

ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીએ પોતાની તરફનો કરાર પુરાં કરવાને એવી રીતે ના કહી નથી કે, જેથી તે આકટની કલમ ૩૯ મી પ્રમાણે વાદીને તે કરાર રદ કરવાનો હક્ક થાય. ચીફ જસ્ટીસ ગાર્થસાહેબે ઠરાવ્યું કે તે આકટની કલમ ૫૧ લાગુ નથી, કારણ કે જે માલ પ્રતીવાદી આપવાને ના કેહેતો હતો તેનાં નાણાં વાદી આપવાને ના પુશી હતો, એમ જણાતું નથી. અને તે આપવાની મુદત કરારની એવી અગત્યની બાબત નથી કે જેથી તે આકટની કલમ ૫૫ માં આ કામનો સમાસ થાય. જસ્ટીસ માર્કબીસાહેબે ઠરાવ્યું કે પ્રતીવાદી માલ આપવાને આવ્યો તે વખતે કરાર બરોબર અમલમાં લાવવાને તથા માલ આપવામાં આવે, એટલે નાણાં આપવાને પ્રતીવાદીએ આગ્રહ કર્યો હોત તો કલમ ૫૫ પ્રમાણે મુદત, એ તે કરારમાં અગત્યની બાબત થાત. સુલતાનચંદ વિગેરે વિ. મીલર વિગેરે (૪. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું ૨૫૨)

શેર આપવાને 'તખ્યારી અને ખુશી' શાથી બતલાવાય છે, તે વિશે ઈમપીરીઅલ બેંકીંગ અને ટ્રેડીંગ કંપની વિ. આત્મારાંભ માવધણ (મુ. હા. રી. વા. ૨ પાનું. ૨૬૦) તથા ઈમપીરીઅલ બેંકીંગ અને ટ્રેડીંગ કંપની વિ. પ્રાણુજવણદાસ હરજીવનદાસ (મું. હા. રી. વા. ૨ પાનું. ૨૭૨) ના કામના ઠરાવો જોવાથી ખુલાસો થશે.

કલમ ૫૨ મી.

પરસ્પર વચનો પૂરાં કરવાનો અનુક્રમ. પર. પરસ્પર વચનો કયે અનુક્રમે પૂરાં કરવાનાં છે, એ વાત જ્યારે કરારમાં સ્પષ્ટ રીતે ઠરાવી હોય, ત્યારે તે વચનો તે અનુક્રમ પ્રમાણે પૂરાં કરવાં જોઈએ; અને જો કરારમાં અનુક્રમ સ્પષ્ટ રીતે ઠરાવ્યો ન હોય તો, તે કાર્યના સ્વરૂપ ઉપરથી જે અનુક્રમ યોગ્ય હોય તે અનુક્રમે તે વચનો પૂરાં કરવાં જોઈએ.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ). અ અને બ કરાર કરે છે કે કાંઈ એક ઠરાવેલી કિંમતે અ એ બ ને સાડ ધર બાંધવું. અ એ ધર બાંધવાનું આપેલું વચન બ એ કિંમત આપવાના વચનના પેહેલાં પૂરું કરવું જોઈએ.

(બ). અ અને બ એવો કરાર કરે છે કે અ એ પોતાના વેહુપારનો તમામ સામાન કાંઈ એક ઠરાવેલી કિંમતે બ ને હુવાલે કરવો. અને બ કિંમતના પૈસા બાબત જામીન આપવાનું વચન આપે છે. જામીન આપવામાં આવે ત્યાં સુધી અ ને પોતાનું વચન પૂરું કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે એ કાર્યનું સ્વરૂપ એવું છે કે અ પોતાના વ્યાપારનો માલ સ્વાધીન કરે તે પેહેલાં તેને બ એ જામીન આપવો જોઈએ.

ટીકા—આ કલમમાં પરસ્પર વચનો જ્યારે ઉત્તરોત્તર અમુકમાં લાવવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હોય, અગર તેવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હોય, તે વચનોમાં સ્વભાવિક રીતે જે અમલમાં પ્રથમ આવવું જોઈએ તેનો અમલ પ્રથમ થવો જોઈએ. સ્વભાવિક રીતે ક્રીયા વચનનો પ્રથમ અમલ થાય તેના દાખલા આ કલમ નીચે દ્રષ્ટાંતો અ અને બ બતાવેલાં છે, તેમાં બતાવવામાં આવેલાં છે.

(૧૪૮) વચનો પુરાં કરતાં અટકાવ કરવો. કલમ. ૫૩

માટે જે વચન પેહેલું અમલમાં લાવવાનું હોય તે અમલમાં લાવ્યા વિના રહે તો, બીજું વચન જે બીજા પક્ષકાર તરફથી અમલમાં લાવવાનું હોય, તેનો અમલ નહીં કરવાનો તે બીજા પક્ષકારનો હક્ક થાય છે. કનીંગહામ સાહેબની કરાર ઉપરની ટીકાનું પાનું ૧૮૪-૧૮૫.

કલમ ૫૩ મી.

જે બિના બનવા ઉપર કરારનો અમલ થવાનો હોય તે બિના બનતી કોઈ પક્ષકાર અટકાવે તો, તે પક્ષકારની જવાબદારી બાબત. ૫૩. જ્યારે કોઈ કરારમાં પરસ્પર વચનો હોય, તથા કરાર મજકુરનો એક પક્ષકાર બીજા પક્ષકારને પોતાનું વચન પૂરું કરવામાં અટકાવ કરે, ત્યારેજે પક્ષકારને સદરહુ મુજબ અટકાવ થયો તે પક્ષકારની ઇચ્છા ઉપરથી તે કરાર નિર્રથક થવા યોગ્ય છે. અને કરાર મજકુર પુરો ન થયાને લીધે તેને જે નુકશાન થાય તે નુકશાનનો બદલો સદરહુ અટકાવ કરનાર પક્ષકાર પાસેથી ભરી લેવાનો તેનો હક્ક છે.

દૃષ્ટાંત.

અ અને વ કરાર કરે છે કે વ એ અ ને માટે અમુક એક કામ એક હજાર રૂપિયા લઈને કરવું, તે પ્રમાણે કામ કરવાને વ તૈયાર તથા રાજી છે, પણ અ તેને તે કરવામાં અટકાવ કરે છે. એ કરાર વ ની મરજીમાં આવે તો નિર્રથક થવા યોગ્ય છે, અને જો તે કરાર મજકુરને બંધ પાડવાનું પસંદ કરે તો, તે પુરો ન થયાને લીધે તેને જે કાંઈ ટોટા આવ્યો હોય, તેનો બદલો અ પાસેથી ભરી લેવાનો તેનો હક્ક છે.

ટીકા—આ કલમના છેવટના ભાગમાં જેવો ઠરાવ છે, તે મતલબનો મોઘમ ઠરાવ આ આક્ટની કલમ ૭૫ મીમાં કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “કોઈ એક સખસ એકાદ કરાર બાબતી રીતે રદ કરે તો, તે કરાર પુરો નહીં કરવાને લીધે તેને જે નુકશાન થયું હોય, તેનો બદલો ભરી લેવાનો તેનો હક્ક છે”.

સન ૧૮૮૧ ના આક્ટ ૨૬ માંની કલમ ૭૬ મી પ્રમાણે એકાદ બીલ અગર હુંડી જેને કચુલ કરવાનું હોય અગર જેના ઉપર લખવામાં આવેલું હોય તેને તે બીલનો દેખાડ કરતાં તે-છરાદા પૂર્વક અટકાવ કરવાથી તેનો દેખાડ કરવામાં આવ્યો ના હોય તો, તે દર ગુજર (માફ) કરવામાં આવે છે.

કલમ ૫૪ મી.

પરસ્પર વચનોના કરારમાં જે વચન પ્ર તે વચનો એવાં હોય કે તેમણું એક વચન પૂરું થાય ત્યાં થમ પૂરું થવું જો સુધી બીજું વચન પૂરું થઈ શકતું નથી, અથવા તે પૂરું થઈએ તે પૂરું ન થયા કરાવવાનો દાવો કરી શકાતો નથી, તથા સદરહુ એક વચન જે સખસે આપ્યું હોય તે સખસ તે પૂરું કરવામાં કસુર કરે, ત્યારે સદરહુ એક વચન આપનાર સખસ

સદરહુ ખીજી પરસ્પર વચન પુરું કરાવવાનો દાવો કરી શકતો નથી, અને કરાર મજકુર પુરો ન થયાથી તે કરારના ખીજી પક્ષકારને જે કાંઈ નુકશાન થાય તે નુકશાનનો ખદલો તેણે સદરહુ ખીજી પક્ષકારને ભરી આપવો જોઈએ.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ). અ એ કાંઈ માલ કલકત્તેથી મોરીસસ ટાપુએ ભરીને મોકલવા સાડૂં વ નું વાંહાણુ ભાડે કર્યું છે. વાંહાણુ ઉપર ભરવાનો માલ અ એ આપવાનો છે, અને માલ મજકુર લઈ જવા બાબત વ ને કાંઈ નુર મળવાનું છે. અ વાંહાણુ ઉપર ભરવાને કાંઈ માલ આપતો નથી. વ નું વચન પુરું કરાવવાનો દાવો અ કરી શકતો નથી, અને કરાર પુરો ન થયાથી વ ને નુકશાન થાય છે, તેનો ખદલો અ એ વ ને ભરી આપવો જોઈએ.

(બ). કોઈ નીમિલી કિમતે વર વગેરે બાંધવાનો વેહેપાર કરનારનું કાંઈ કામ કરી આપવાનો અ, વ જોડે કરાર કરે છે, અને તે કામને સાડૂં જે પાલક તથા લક્કડની જરૂર પડે તે પુરું પાડવાનું વ કબુલ કરે છે. પાલક કિંવા લક્કડ પુરું પાડવાની વ ના કેહે છે, અને તેથી કરીને કામ થઈ શકતું નથી. અ એ તે કામ કરવાની જરૂર નથી, અને કરાર પુરો ન થયાથી અ ને કાંઈ નુકશાન થાય, તેનો ખદલો વ એ અ ને ભરી આપવો જોઈએ.

(ક). એક વાંહાણુ એક મહિના પછી આવાવાનું છે, તેમાં કાંઈ અમુક એક વેહેપારની જીનશ વ ને સ્વાધીન કરવાનો અ કરાર કરે છે, અને વ કરારની તારીખથી એક અઠવાડયાની અંદર સદરહુ માલની કિમત આપવાની બોલી કરે છે. વ એ અઠવાડયાની અંદર પૈસા આપ્યા નહીં. અ એ માલ સ્વાધીન કરવાનું વચન પુરું કરવાની જરૂર નથી, તથા વ એ નુકશાનનો ખદલો ભરી આપવો જોઈએ.

(ડ). અ, વ ને એવું વચન આપે છે કે કાંઈ માલની સો ગાંસડી વ ને વેચાતી આપવી અને તે બીજે દીવશે તેને સ્વાધીન કરવી; વ તેની કિમત એક મહીનામાં આપવાનું વચન આપે છે. અ પોતાના વચન પ્રમાણે માલ સ્વાધીન કરતો નથી. વ એ પોતાનું વચન પુરું કરવાની જરૂર નથી, અને અ એ નુકશાનનો ખદલો ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—આ કલમમાં ખીજી બે બાબતો એવી છે કે, જેમાં એક બાજુ તરફથી વચનનો અમલ કરવામાં કસુર કરવામાં આવે, એટલે ખીજી બાજુને તે કરાર રદ કરવાને હક્ક મળે છે. જે કે આ કલમમાં ઉપરની છેલ્લી કલમની માફક કરાર રદ કરવાના હક્ક બાબત સ્પષ્ટ શબ્દો નથી, તોપણ ધરાહો તેવો છે તે દેખીતું છે. કનીંગહામસાહેબની કરાર ઉપરની ટીકાનું પાનું ૧૮૬-૧૮૭

કલમ ૫૫ મી.

જે કરારમાં વખત એ અવસ્થાની વાત હોય, તે કરારમાં ઠરાવેલી મુદતના અંદર કરાર પૂરો ન કર્યો તો તેનું શું પરિણામ થાય છે.

૫૫. જ્યારે કરારનો કોઈ પક્ષકાર નીમિલે અમુક એક વખતે અથવા તે પેહેલાં અમુક એક વસ્તુ કરવાનું, અથવા નીમિલે અમુક એક કરતાં વધારે વખતે અગર તે પેહેલાં અમુક એક કર્તાં વધારે વસ્તુઓ કરવાનું વચન આપે, અને નીમિલે વખતે અથવા તે પેહેલાં એવી કોઈ વાત તે ન કરે, ત્યારે તે કરાર અથવા તેનો જેટલો ભાગ પુરો થયો ન હોય, તેટલો ભાગ વચન લેનારની ઈચ્છા ઉપરથી નિર્ણય થવા યોગ્ય થાય છે, પણ તે એવે પ્રસંગે કે જે પ્રસંગે પક્ષકારોનો ઈરાદો એવો હોય કે વખત એ કરાર મજકુરની અવસ્થા શરત હોવી જોઈએ. •

વખત એ અવસ્થાની વાત ન હોય તો, નીમિલે વખતે કરાર પૂરો ન થવાનું પરિણામ.

વખત એ કોઈ કરારની અવસ્થા શરત હોવી જોઈએ એવો ઈરાદો તે કરારના પક્ષકારોનો ન હોય તો, નીમિલે વખતે અથવા તે પેહેલાં એવી વાત ન કસ્યાથી કરાર નિર્ણય થવા યોગ્ય થતો નથી; પરંતુ તેવી વાત ન થયાથી વચન લેનારને જે કાંઈ નુકશાન થયું હોય, તેનો બદલો વચન આપનાર પાસેથી ભરી લેવાનો તેનો હક્ક છે.

નીમિલે વખત શિવાય બીજે વખતે વચન પૂર કરવાની વાત કમુલ રાખવામાં આવે તો, તેનું પરિણામ.

નીમિલે વખતે વચન આપનારે પોતાનું વચન પુર ન કસ્યાથી જે કરાર નિર્ણય થવા યોગ્ય થતો હોય, તેવા કરારના કામમાં નીમિલે વખત શિવાય બીજે વખતે તે વચન પુર કરવાની વાત વચન લેનાર કમુલ રાખે, તો પછી નીમિલે વખતે વચન મજકુર પુર ન થવાને લીધે જે કાંઈ નુકશાન થાય તેનો બદલો ભરી લેવાનો વચન લેનાર દાવો કરી શકતો નથી; પરંતુ વચન મજકુર પુર કરવાની વાત સદરહુ મુજબ કમુલ રાખતી વખતે વચન લેનારે નુકશાનનો બદલો ભરી લેવાનો દાવો રાખવાનો પોતાનો વિચાર છે, એવી ખબર વચન આપનારને જો આપી હોય તો, સદરહુ નુકશાનનો બદલો ભરી લેવાનો તેનો દાવો રહે છે.

ટીકા—ઉપરની કલમોમાં જે નિયમ ઠરાવવામાં આવેલા છે તેનો પરીણામ એવો થાય છે કે, એક પક્ષકાર તરફથી કરાર તોડવામાં આવે, એટલે બીજે પક્ષકાર તે કરારથી દુર થવાને હક્કદાર થાય છે, તેવો સખત નિયમ દુરસ્ત કરવાનો આ કલમનો હેતુ છે. આવા કામોમાં ઈચ્છે ઈક્વીટી કોર્ટોમાં જે દાદ અપાવવામાં આવે છે, તેવીજ દાદ આ કલમથી આપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવેલો છે. કારણ કે તેમાં પક્ષકારોના ઇરાદા ઉપર લક્ષ આપવાની જરૂરી ખતાવવામાં આવી છે, અને પછી કરાર તોડ્યા બાબત શી રીતે વ્યવસ્થા કરવી તે વિષે ઠરાવ કરવામાં આવેલો છે. જેવી સાધારણ રીતે વેહેપાર સંબંધીના કરારમાં તે-

કલમ. ૫૫ કરાર પુરો કરવાની મુદત તોડવી. (૧૫૧)

નો અમલ કરવાની મુદત તે ખાસ બાબત ગણવામાં આવે છે, તેવી રીતે આ કલમમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે મુદત તે ખાસ બાબત છે, એવો ધરાદો હોય તો, કરાર રદ થઈ શકે છે. સુલતાનચં વિ. સાર્થલર (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું ૨૫૩). વચનનો અમલ કરવામાં ના આવે તો, તમામ કરાર નહીં જેવો થાય, અને તે કરારનો વાસ્તવિક રીતે અમલ થઈ શકે નહીં, અને નુકશાની અપાવવાથી યોગ્ય રીતે બદલો મળતો ના હોય તો, જેને તે કરાર તોડવાથી હરકત થઈ હોય તે પક્ષકાર પોતાની મરજીમાં આવે તો, તમામ કરાર રદ કરાવવાને હકકદાર છે. આ ઠરાવ અગત્યનો છે, તે ખુલ્લું છે. ઠરાવેલી તારીખોએ વેહેપારીઓને પોતે કરેલા વ્યવહારનો અમલ કરવાનો છે, તે ઉપર તેઓ પોતાની ગણતરીનો આધાર રાખે છે. અમુક વાંદાણામાં માલ ઇંગ્લાંડ લેઈ જવાને હુકમ આપવામાં આવે છે, અગર અમુક હુકમનો અમલ કરવાનો હોય છે, અગર અમુક માગણી પુરી પાડવાની હોય છે. તેમાં કાંઈ પણ દેર થાય તો, તમામ ધારેલી રીતી પાર પડતી નથી. માટે જે પક્ષકારને તેથી હરકત થાય તેનો તે કરાર દુર કરવાનો હક છે. પરંતુ એટલું અવલોકન કરવાનું છે કે તમામ કરાર રદ કરવા લાયક થતો નથી, પણ જેટલો બળવ્યા વિના અમુક ઠરાવેલી તારીખે બાકી રહેલો હોય, તેટલોજ રદ કરવા લાયક થાય છે.

મુદત તે ખાસ બાબત હોય તો, જેમાં દુર ના થઈ શકે તેવી આકૃતથી પણ કરારના એક પક્ષકારને ઠરાવેલી મુદતની અંદર પોતાની તરફનો કરાર પુરો કરવાને અટકાવ થયો હોય, તેનો પણ આ કલમમાં સમાસ થાય છે, એમ વિચારમાં આવે છે. પરીણામે તે કરાર બીજા પક્ષકારની મરજીમાં આવે તો તે રદ કરવા લાયક થાય છે. પણ આ નીચેની કલમ પ્રમાણે જેમ તમામ કરાર રદ થાય છે, તેમ તે તમામ રદ થતો નથી. ઇંગ્રેજ આધારો પ્રમાણે જ્યારે ઠરાવેલી મુદતની અંદર વચનનો અમલ કરવામાં કસુર કરવાથી તેનો અસર અવેજના મુળ સુધી થતો હોય, અને નુકશાની અપાવવાથી બદલો અપાવ્યો થઈ શકતો ના હોય તોજ, તે કરાર દુર થઈ શકે છે, એક “ચાર્ટરપાર્ટી”થી એક એવો કરાર કરવામાં આવ્યો છે કે, અમુક વાંદાણે અમુક બંદરમાં જ્યાં ત્યાં ચાર્ટરપાર્ટી કરી આપનાર તરફથી માલ ભરવો. તે વાંદાણાને મુસાફરીમાં ખરાબો આવ્યો. તેમાં “જયુરી”એ ઠરાવ્યું કે તે વાંદાણા પાછું માલ ભરી શકે તેવું દુરસ્ત થવાને વાર એટલી બધી લાંબી લાગવાની કે જેથી કરાર કરેલો માલ ચડાવવાને તે માલ પૂરો પાડવો એવું ચાર્ટરપાર્ટી કરી આપનારને માટે ઠરાવતું તે ગેરવ્યાજબી થાય, અને તે વાર એટલી બધી થયેલી છે કે વ્યાપારના હેતુ પ્રમાણે વ્યાપાર બાબતનો વ્યવહાર રહેતો નથી. માટે તે માલ ચડાવનારાઓને માલ ચડાવવાની જવાબદારી હતી તેમાંથી તેઓ મુક્ત થયા છે. જકસન વિ. યુનીયન મ્યારીન ઈન્સ્યુરન્સ કંપની, (લા. રી. ૮ કામન પ્લીઝ પાનું ૫૭૨), તેજ નિયમના આધાર ઉપરથી એક વાદીઅણુ ગુણકા હતી, ને પ્રતીવાદી એક નાટકનો માલેક હતો, તેમાં વચમાંનો કરાર રદ કરવા લાયક છે, એમ ઠરાવવામાં આવ્યું, કારણ કે વાદી મંદગીના સખબથી ઠરાવેલી વખતે પોતાનો ભાગ લેઈ શકી નહીં હતી. તેણી તે કામ કરવામાં ચુકી તેથી તે નુકશાનીની જવાબદારી થતી નથી, તોપણ તે કરારનો અસર એટલો બધો ઉડો થાય છે કે જેથી તેનો અવેજ રહેતો નથી. માટે પ્રતીવાદીઓ

તમામ જવાબદારીમાંથી મુક્ત છે એમ ઠરાવવામાં આવ્યું. પૌસડ વિ. સ્પાયર્સ. (કવીન્સ બેંચ. ડી. ૪૧૦). બીજી બાજુ તરફ કરાર અમલમાં લાવવાની તારીખ ફક્ત પેટાની બાબત હોય છે. માટે તેવા કરારની બાબતમાં જે એવો ઠરાવ છે કે જે અમુક અતાવેલી મુદતે કરારનો એક પક્ષકાર પોતાની તરફનો કરાર અમલમાં લાવવાને કસુર કરે તો, તે કસુર કરવાથી કરાર રદ કરવાનું કારણ બનતું નથી, પરંતુ બીજા પક્ષકારને જે નુકશાન થયું હોય તેટલા નુકશાનનો અદલો લેવાનું તે કારણ થાય છે. આવા કામોમાં વચન લેનાર ઠરાવેલી મુદતે નહીં, પણ તે શિવાયની મુદતે તે વચન પુરું કરવામાં આવે તે કમુલ કરે તો, તેણે નુકશાન બાબતનો તમામ દાવો છોડી દીધો છે, એમ સમજવામાં આવશે, પણ જો તે કમુલ કરતી વખતે તે નુકશાનીનો દાવો કરવાનો વચન લેનારનો ઇરાદો છે, એવી નોટીસ આપવામાં આવી હશે તો, તે નુકશાનીનો દાવો કરવાનો હક્ક જતો નથી. જ્યારે મુદત બાબતનો ઠરાવ અરસ્પરસ કમુલતથી છોડી દેવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે કરારનો અમલ યોગ્ય મુદતમાં થવો જોઈએ, એમ જણાય છે. ટાયસ વિ. રાસડેલ અને કંપની (લા. રી. ૧૦ એક્સચેન્જર પાનું ૧૯૫)

કેટલાક એવા કરારો હોય છે કે જેમાં મુદત તે કાંઈ કરારમાં ખરી અગત્યની બાબત નથી. તેજ પ્રમાણે કેટલાક એવા પણ કરારો હોય છે કે જેમ ગુણ, જ્યો અગર અમલમાં લાવવાની રીતી, તે પણ ખરી અગત્યની નથી હતી. આવા કામોમાં ખરા ઇલાજ આ કલમમાં જે અતાવેલો છે તે છે.

સીમસન વિ. ગોરાચંદ્ર ડોસ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૯ પાનું. ૪૭૩) ના કામમાં વાદીઓ તથા પ્રતિવાદીના વચમાં મદ્રાસ કીનારાના એરંડાના ૭૫૦૦) કોથળા પ્રતિવાદીને આપવાનો કરાર કરવામાં આવેલો હતો. આ કોથળા આગબોટમાં ચડાવવાના હતા. પછી, તેમાં કહેલું હતું કે ૨૫૦૦) કોથળા ડીસંબર માસમાં ચડાવવા. તા. ૧૨ ડીસંબરના રોજ ૧૬૯૦) કોથળા શાહગઢાન આગબોટમાં આવ્યા, તેની પ્રતિવાદીને ખજાર આપવામાં આવી, તેથી પ્રતિવાદીએ કહ્યું કે મારી પાસે વખાર નથી, માટે તે આપવાનું કામ મુલતવી રાખવું. તા. ૧૪ ડીસંબરના રોજ તે ૧૬૯૦) કોથળા લેવાની ના પાડી, એવા કારણથી કે કરાર પ્રમાણેના ૨૫૦૦ કોથળા છે, તેમાંનો ભાગ લેવાને હું બંધા એલો નથી, પરંતુ તમામ કોથળા એક વખતે લેવાને બંધાએલો છું. તા. ૧૬ ડીસંબર ના રોજ પ્રતિવાદીએ ૨૫૦૦) કોથળાની કીમત આપવા માંડી, તે લેવાને પણ ના પાડવામાં આવી, અને તેજ તારીખે વાદીએ તે ૧૬૯૦) કોથળા ફરીથી વેચ્યા. તા. ૧૭ ડીસંબરને રોજ વાદીએ પ્રતિવાદીને એવી ખજાર આપી કે ૨૫૦૦) કોથળા પૈકી ૮૧૦) કોથળા ડીસંબર માસમાં ચડાવેલા છે, તે તા. ૧૮ મીના રોજ લેહેણા થાય છે, અને તે તા. ૧૯ મીના રોજ આવી પોહોચ્યા છે, પરંતુ તે પણ ઉપર અતાવેલા તેના તેજ કારણથી લેવાને પ્રતિવાદીએ ના પાડી. તેથી તે પણ વાદીએ ફરીથી વેચ્યા. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે કરારમાં ઠરાવ છે તે પ્રમાણે ડીસંબર માસમાં ચડાવવાના જે કોથળા હતા, તે વાદીએ કામદેસર અને યોગ્ય રીતે આપવા માંડ્યા છે, તેમ છતાં પ્રતિવાદીએ તે કમુલ કર્યા નહીં, તેથી તે કરાર તોડ્યો છે, સખખ વાદીએ તે એકદમ વેચી દેઈ નુકશાન બાબત દાવો કર્યો છે, તે બાજબી છે.

સન ૧૮૮૩ ના જન્યુએરી માસમાં મદ્રાસના ડબ્લ્યુ અને કંપનીએ અમુક જાતનો અમુક માલ મદ્રાસના પી. અને કંપનીને આપવાનો કરાર કર્યો, પરંતુ અમુક કીમતથી વાંઢાણ ઉપર ચડાવતા પેહેલાં તે તપાસવો અને તે માલ એપ્રીલ તથા મે માસમાં આપવો એવો ઠરાવ હતો, પણ તેમાં તમામ નાણાં અગાઉથી આપવા અને શેકડે પુણેટકા વટાવ અને તે નાણાં મદ્રાસમાં લેવા જોગ થાય. આ કરાર ખરીદ કરેલી અને વેચેલી નોટોમાં કરવામાં આવેલો છે. વળી એવો કરાર કરવામાં આવ્યો છે કે આ માલ જે વાંઢાણ કોકાનાડાના બંદરમાં પી અને કંપની ખતાવે તેમાં આપવો. પી અને કંપનીએ કીમતનાં જે નાણાં આપવાનાં હતાં તે જન્યુએરી માસમાં આપ્યાં. તા. ૩૧ માર્ચના રોજ પી અને કંપનીએ ડબ્લ્યુ અને કંપનીને લખ્યું, અને તેમને એવી વીનંતી કરી કે તે માલ ઉપર અમુક રીતનાં નીશાન કરવાં. તા. ૧૮ મી મેના રોજ ડબ્લ્યુ અને કંપનીએ પી અને કંપની ઉપર પત્ર લખ્યો. અને તેમાં ડબ્લ્યુ અને કંપનીનો સ, ન અને કંપની ઉપર લખેલો પત્ર ખીડ્યો, તે પત્રમાં ડબ્લ્યુ અને કંપનીએ. સ. અને ન કંપનીને એવી વીનંતી કરી હતી કે, અમુક માલ (અમો ડબ્લ્યુ અને કંપનીએ તમો સ, ન અને કંપની પાસેથી ખરીદ કરેલો છે, અને વખારમાં રાખવાનો છે). પી અને કંપની પોતાની નજરમાં આવે તે પ્રમાણે કરે, તે મુજબ તમારે કબજે રાખવો. ડબ્લ્યુ અને કંપનીનો પી અને કંપની ઉપર પત્ર છે તેમાં તે માલ તે તારીખે વખારમાં છે, એમ લખેલું છે. તેજ તારીખે પી અને કંપનીએ સ, ન અને કંપની ઉપર પત્ર લખી માલ આપવાનો હુકમ ખીડ્યો, (જે માલ પી અને કંપનીએ કહેલું છે કે અમારા માનવામાં તે વખારમાં છે) અને એવી વીનંતી કરી કે અમુક રીતીએ તે ઉપર નીશાન કરવાં. તા. ૨૫ મી મેના રોજ સ, ન અને કંપનીએ પી અને કંપનીને લખીત ખબર આપી કે અમારી પાસે તે માલ તમારા થકો છે. તા. ૨૮ મી મેના રોજ પી અને કંપનીને આ પત્ર મળ્યો. તા. ૩૧ મેના રોજ પી અને કંપનીએ તે માલ તથા પોતે ખીજે માલ સ, ન અને કંપની વિગરે પાસેથી ખરીદ કરેલો માલ એક વાંઢાણ ઉપર ચડાવવાનો કરાર કર્યો, અને સ, ન અને કંપનીને લખેલી એવી ખબર આપી કે તે વાંઢાણ તા. ૧૨ જુનના રોજ આવી પોહોચશે. તા. ૫ જુનના રોજ પી અને કંપનીએ સ, ન અને કંપનીને લખ્યું કે તે માલ પૈકી કેટલોક માલ વાંઢાણ ઉપર ચડાવવાને તૈયાર છે, એ બાબતનો પત્ર પોહોચ્યો છે. તા. ૯ જુનના રોજ પી અને કંપનીને સ, ન અને કંપની તરફથી એવો પત્ર મળ્યો કે તમામ માલ તૈયાર છે. તા. ૧૭ જુનના રોજ તે વાંઢાણ કોકોનાડા આવી પોહોચ્યું. તા. ૨૧ જુનના રોજ સ, ન અને કંપની નાણાં આપતા તથા સેજગાર ચલાવતાં બંધ પડ્યા. તેથી કરાર પ્રમાણે કાંઈ માલ આપવામાં આવ્યો નહીં. તા. ૧૮ મે અને તા. ૧૭ જુનની વચમાં સ, ન અને કંપની પાસે તે માલ હતોજ નહીં. પછી પી અને કંપની એ ડબ્લ્યુ અને કંપની ઉપર આપેલી કીમત તથા માલ નહીં આપવાથી કરાર તોડ્યા-

થી જે નુકશાન થયું તે લેવા દાવો કર્યો. તેમાં ઉપલ્પ્ય અને કંપની તરફથી એવી તકરાર કરવામાં આવી કે, તા. ૧૮ મેના રોજનો માલ આપવાનો હુકમ ખીજને ચડાવી આપવાથી માલ આપ્યા બરોબર થાય છે, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે **સ, ન** અને કંપનીના કબજામાં તે માલ હતો નહીં, અને તકરારી કરારના કામમાં યશુ તે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યો નથી. સખ્ય તે માલ આપવાનો હુકમ અસર વિનાનો છે. ખીજ એવી તકરાર કરવામાં આવી કે **પી** અને કંપનીએ માલ આપવાનો હુકમ કપ્પલ કર્યો છે, માટે **સ, ન** અને કંપનીએ માલ આપવો અને ઉપલ્પ્ય અને કંપનીની જગોએ **સ; ન** અને કંપની જવાબદાર છે, એવો કરાર કર્યો થાય છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આવો કરાર કર્યાનું અનુમાન થઇ શકતું નથી. ત્રીજી એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે **સ, ન** અને કંપનીએ તે માલ આપવાનો હુકમ કર્યો છે તેથી **પી** અને કંપની વિરૂદ્ધ તે માલ અમારા કબજામાં છે, એ બાબત ઇનકાર કરવાને તેઓને પ્રતિબંધ છે, અને **સ, ન** અને કંપની ઉપલ્પ્ય અને કંપની વિરૂદ્ધ છુટા થએલા છે, માટે **પી** અને કંપનીનો ઉપલ્પ્ય અને કંપની ઉપર કાંઇ ઇલાજ નથી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે **સ, ન** અને કંપનીને 'ખોટું' સમજાવેલું, માટે તે **સ, ન** અને કંપનીની જવાબદારી ઉપલ્પ્ય અને કંપનીને છે, તે જતી નથી. વળી કદાપી **સ, ન** અને કંપની છુટા હોય, તોપણ તેથી **પી** અને કંપનીને કાંઇ હરકત થતી નથી. ચોથી એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે **પી** અને કંપનીએ મે માસમાં વાંદાણુ મોકલેલું નથી, તેથી તેઓએ પોતાના તરફના કરારનો અમલ કરવાને કસુર કરેલી છે. માટે તે નાણું વસુલ કરી શકતા નથી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે **પી** અને કંપની નાણું વસુલ કરે તેમાં વાંદાણુ મે માસમાં મોકલવું જોઈતું હતું એવી પેહેલી શરત પાળવાની નહીં હતી. પાંચમી એવી તકરાર કરવામાં આવી કે તા. ૨૯ જુનના રોજ ઉપલ્પ્ય અને કંપનીએ તે કરાર રદ કર્યો છે, કારણ કે માલ આપવાને તેમણે ના પાડી હતી, માટે **પી** અને કંપનીનો ફક્ત આપેલી કીમત લેવાનો હક્ક છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ઉપલ્પ્ય અને કંપનીને તે કરાર રદ કરવાનો હક્ક નહીં હતો. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે **પી** અને કંપનીએ અગાઉથી નાણું આપેલાં છે, માટે તા. ૨૯ જુન પછી ખીજે માલ ખરીદ કરવાને તૈયાર થવાને તેમને યોગ્ય મુદત મળવાનો હક્ક હતો, અને માલ આપવાને કસુર કરવાથી કરારમાં ઠરાવેલી કીમત અને તા. ૧ જુલાઈના રોજ બજાર ભાવ વચ્ચે જે ગાળો હોય તે લેવાનો તેમનો હક્ક છે. શા વિ. ખીલ (મ. વા. ૮ પાનું ૩૮).

અમુક નક્કી કરેલો માલ આઠ દશ દીવસમાં સ્વાધીન કરવામાં આવે એટલે કીમત રોકડી લેવાના ઠરાવથી વેચાણુ આપવાના કરારમાં ખરીદદારે તે કરાર પુરો કરવાને મુદત વધારાવી વખતરનું 'બાંકું' તથા વ્યાજ આપવાને કપ્પલ કર્યું. કેટલીક મુદત પછી તેણે રોકડી કીમત આપી માલ લીધો, અને સાર પછી તેણે પાછી કેટલીક મુદત લીધી. ખરીદદારે માલ લીધેલો તેના વખતરના ભાડાના તથા વ્યાજનાં નાણું કાપતાં વેચનારની પાસે થોડીક બાકી શીલક રહી. વધારાની મુદત પુરી થયા પછી ખરીદદારે બાકીના માલની કીમત

આપવા માંડી, અને બાકીનો માલ માગ્યો, સારે તે વેચનારે કહ્યું કે અમે તે કરાર ૨૬ કર્યો છે. આ માલ નહીં આપવાના કારણથી દાવો કરવામાં આવ્યો. આ કામમાં મુદત બાબતનો અગત્યનો ઠરાવ છે, સબબ કરાર આકટની કલમ ૫૫ મી પ્રમાણે વેચાણ આપનારનો તે કરાર ૨૬ કરવાનો હક છે. બળદેવ ડોસ વિ. હોવ (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૬ પાતું ૬૪)

કલમ ૫૬ મી.

અશક્ય કૃત્ય ક- ૫૬. જે કૃત્ય સુગમાંજ અશક્ય હોય, તે કરવાની કબુ-
રવાની કબુલાયત લાયત નિર્ણયક છે
નિર્ણયક છે.

જે કૃત્ય પછાડી જ્યારે એકાદ કૃત્ય કરવાનો કરાર કચ્છા પછી તે કૃત્ય અ-
થી અશક્ય અગર શક્ય થાય, અથવા વચન આપનારથી અટકાવી શકાય ન-
ગેરકાયદે થાય તે હી એવી કોઈ બિના બનવાથી ગેરકાયદે થાય, ત્યારે તે ક-
કૃત્ય કરવાનો ક- રાર જે વખતે સદરહુ કૃત્ય અશક્ય અથવા ગેરકાયદે થાય,
રાર ક્યારે નિર- તે વખતે નિર્ણયક થાય છે એવું સમજવું.
ર્થક થાય છે.

જે કૃત્ય અશક્ય જ્યારે કોઈ સખસે એવી કાંઈ વસ્તુ કરવાનું વચન આ-
અગર ગેરકાયદે છે પ્યું હોય કે તે વસ્તુ અશક્ય કિંવા ગેરકાયદે છે એ વાત
એવું જાણવામાં હ સખસ મજકુર જાણતો હતો, અથવા યોગ્ય ઉદ્ધમ કીધાથી
તું તે કૃત્ય ન કર્યા- જાણત, અને વચન લેનાર વાત મજકુર જાણતો નહોતો,
થી જે નુકશાન ત્યારે તે વચન પુરું ન થવાના કારણથી વચન લેનારને જે
થાય તે ભરી આ- કાંઈ નુકશાન થાય તેનો બદલો સદરહુ વચન આપનારે સ-
પવા વિશે. દરહુ વચન લેનારને ભરી આપવો જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ) અ જાદુ વડે દ્રવ્ય શોધી કાઢાડવાનું બ જોડે કબુલ કરે છે, એ ક-
રાર નિર્ણયક છે.
- (બ.) અ અને બ એઓ પરસ્પર લગ્ન કરવાનો કરાર કરે છે, લગ્નનો નીમિ-
ત્તો વખત આવ્યાની પેહુલાં અ ગાંડો થયો. એ કરાર નિર્ણયક થયો.
- (ક) અ તું ક સાથે આગળ લગ્ન થઈ ચુક્યું છે અને જે કાયદા અ
ને લાગુ છે તે કાયદા મુજબ એક કરતાં વધારે સ્ત્રી કરવાની તેને
ખુદ નથી, તે છતાં તે બ જોડે લગ્ન કરવાને કરાર કરે છે. અ તું
વચન પુરું ન થવાને લીધે બ ને જે નુકશાન થાય તેનો બદલો
અ એ બ ને ભરી આપવો જોઈએ.
- (ઢ) અ, બ ને સાડ પરમુલકમાંના એક બંદરે કંઈ માલ લઈ જવા સા-
ડ તે માલ વાંહાણમાં લેઈ જવાનો કરાર કરે છે, ત્યાર પછી અ
ના દેશની સરકાર તે બંદર જે રાજ્યમાં છે તે રાજ્ય સાથે લડાઈ

કરવાનું જાહેરનામું પ્રગટ કરે છે. લડાઇનું જાહેરનામું પ્રગટ થયું તે વખતે કરાર મજબૂર નિર્રથક થયો.

(૬) અ ન બ એ કાંઈ પૈસા આગળથી આપ્યા છે તેના અવેજમાં છ મહીના સુધી નાટકશાળા મધ્યે નાટક કરવાનો કરાર અ કરે છે. કેટલે એક પ્રસંગે અ ન એટલો મંદવાડ હતો કે તેનાથી નાટક થઈ શક્યું નહીં. તે પ્રસંગે નાટક કરવાનો કરાર નિર્રથક થયો એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમનો ઠરાવ આ આક્ટની કલમ ૨૪, ૩૦ ના ઠરાવ સાથે રાખી શકાત, કારણ કે તે કલમોમાં જે કરારો રદ બાતલ થાય છે તે બાબત વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. જે કરારો અમુક હકીકત બનવાથી અમલમાં લાવવાના હોય, તે હકીકતો અશક્ય થાય છે, તેથી તે રદ થાય છે, તે વિશે આ આક્ટની કલમ ૩૨, ૩૪, ૩૫ અને ૩૬માં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. અશક્યતા બાબત પક્ષકારોને ખબર હોય કિંવા નહીં, પણ કરાર રદ બાતલ થાય છે. એક તરફ કરાર અમલમાં લાવવાનો કાંઈ પણ ખુદ્દી રીતનો ધરાવો હતો નથી, અને બીજી બાજુ તરફ તેની જિમેટ પણ નથી હતી, કારણ કે કરારના મુલતત્વ હોવાં જોઈએ, તે નથી. માટે જ્યારે તા. ૧૫ માર્ચના રોજ એક ચાર્ટર પાર્ટી લખી અપેલી છે, એવા મજબૂરની કે અમુક વાંદાણુ તા. ૧૨મી ફેબ્રુઆરીના રોજ અગર તે પહેલાં હંકારવું જોઈએ, ત્યારે તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જે વખતે ચાર્ટરપાર્ટી કરી આપવામાં આવી, તે વખતે તે કરાર અશક્ય હતો. સખ્ય તે રદ બાતલ ગણવી જોઈએ. હાલ વિ. કાઝીનોવ (૪ ઇસ્ટ રી. ૪૭૭). જ્યારે તે કરારની વખતે બેઠી પક્ષકારના જાણવામાં અશક્યતા ના હોય, ત્યારે બેઠી પક્ષકારની હકીકત બાબતની એકસરખી ભૂલ ગણાય છે. (કલમ ૨૦). અમુક વાંદાણુ સફરે ચાલેલું છે એમ ધારી તેમાં ભરેલા માલનું વેચાણ કરવામાં આવ્યું, પરંતુ તે માલ ગુમ થયો છે, તે પક્ષકારોના જાણવામાં નહીં હતું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કરારમાં તે માલ છે એવી શરત કરવામાં આવી છે. કાંટુરીયર વિ. હેસ્ટી (૨૫ લા. જ. એક્સચેન્જર પાનું. ૨૫૩). તેજ પ્રમાણે એક વર્ષાસનનું વેચાણ કરવામાં આવ્યું, તેમાં ગર્ભિત રીતે તે વર્ષાસન મળનાર છે તે હયાત હોવો જોઈએ, એવી શરત છે. પરંતુ ખરીરીતે તે વેચાણ કરતાં પહેલાં તે વર્ષાસન લેનાર મરણ પામેલો હતો. માટે તે કરાર રદ બાતલ છે. પ્રીચર્ડ વિ. મર્ચન્ટસ લાઇફ આસ્યુરન્સ સોસાયટી (૨૭ લા. જ. શી. પી. પાનું ૧૬૯). જ્યારે બે પક્ષકારોમાંથી એક પક્ષકારને અશક્યતાની ખબર હોય અને બીજાને ખબર ના હોય તો, જે પક્ષકારને તેની ખબર છે તે પક્ષકારનું અવશ્ય કરીને કપટ ધ્યાને ખોટું સમજાવવું છે. આવા કરારોની બાબત આ કલમની છેવટની રકમમાં પુકત રીતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

કરાર રદ બાતલ કરવાને કરારમાં જે કૃત્યો કરવાને કમ્યુલ કરવામાં આવ્યું હોય, તે કૃત્યો જાતેજ અશક્ય હોવાં જોઈએ, એટલે સાધારણ રીતે તે તદ્દન અશક્ય હોવાં જોઈએ, અને જે પક્ષકારે તે કમ્યુલ કર્યાં હોય તેનીજ બાબતમાં તે અશક્ય હોવાં નહીં જોઈએ. એક નાદાર રૂ.૧૦૦૦૦) આપવાને કરાર કરે, તે તેના સાધન પ્રમાણે અશક્ય છે, પણ

તે કારણથી તે કરાર રદ આતલ થતો નથી, કારણ કે તે કરારમાં જે સ્વભાવિક રીતની જે અશક્યતા નથી, તે અશક્યતા તો તેની હાલતથી થાય છે.

આ કલ્પમ નીચે આ દૃષ્ટાંત બતાવવામાં આવ્યું છે, તેમાં બતાવ્યા પ્રમાણે શરીરની અશક્યતા થાય. એક બાળુ તરફ કેટલાક લોકો એમ ધારે છે કે જાદુથી અમુક વસ્તુ બને છે, તે અગત્યનું નથી, કારણ કે આ દેશમાં કેટલાક લોકો એમ સમજે છે કે જાદુના સાધનથી ખજાનો જડી શકે છે, ખીજી બાળુ તરફ તે બની શકે છે એમ હજી જાણવામાં નથી. માટે અવસ્યે કરીને તે અશક્ય છે, એમ નથી, કારણ કે કળાકૌશલ્યનું જ્ઞાન વધતું જાય છે, તેવી વખતમાં તે બની શકે છે, એમ બતાવી પણ શકાય. અગર ક અને ડ દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે અશક્યતા કાયદેસર થાય.

ત્રીજા સખસ ઉપર વચન આપનારનો કાંઈ હક્ક ધ્યાને અખત્યાર ના હોય, તેમ છતાં તે ત્રીજે સખસ અમુક વસ્તુ કરશે એવું તે વચન આપનારે વચન આપેલું હોય તો, તે વચન કોઈ રીતે જાતે અગર કાયદા પ્રમાણે અશક્ય નથી. માટે એકાદો પટો રાખનાર સ્વતંત્ર રીતે એમ વચન આપે કે, હું તે વચન અસાધન કરીશ, અને તે પટામાં એવો કરાર હોય કે પરવાનગી વિના તે પટો કોઈને અસાધન કરવો નહી, તોપણ તે પટો રાખનારે તે પટો આપનારની પરવાનગી મેળવી આપવી જોઈએ. ચોથા શબ્દોથી એકાદું માણસ એમ બંધાય કે કાલે વરસાદ આવશે, અગર તે નહી આવે તો હું તુકશાન આપીશ; પરંતુ આવી રીતનું વચન એવી સુચના કરવામાં શરતી છે, માટે તે રદ આતલ છે, અને તેનો આ આકટની કલમ ૩૦ મીમાં સમાસ થાય છે.

આ કલમનો પેહેલો ભાગ છે તે પ્રમાણે તો ઈંગ્લેન્ડ લામાં અને તેમાં કાંઈ ભેદ નથી. પરંતુ તે કલમના બીજા ભાગમાં એવો સામાન્ય રીતનો નિયમ ઠરાવવામાં આવેલો અને તે ઈંગ્લેન્ડ આધારોમાં ખાસ રીતનો ફેરવામાં આવેલો છે, અને તે અમુક કામોનેજ ફક્ત લાગુ થવા લાયક છે. અહિંયાં એટલું ફેરવું જરૂરનું છે કે જે શબ્દ વાપરવા છે તે “જાતે અશક્ય” એવા નથી, પણ ફક્ત અશક્ય એવા વાપરવામાં આવેલા છે, માટે એમ ધારી શકાય છે કે જ્યારે કાંઈ ઠરાવેલું કામ ન બની શકે તે શબ્દોના સાધારણ અર્થ પ્રમાણે ના બની શકે તેવું થાય છે, ત્યારે કરાર રદ થાય છે. સખસ જ્યારે કરાર એવો હોય કે અમુક વાંદાણુ ઉપર, પરરાજ્યનું અમુક બંદર, કે જે અત્મત તે વાંદાણુને પરવાનગી મળેલી છે, તે બંદરમાં માલ ચડાવવો. પરંતુ ત્યાં કાંઈ રોગ ફેલાવવાથી તે બંદર સાથેનો વ્યવહાર બંધ કરવામાં આવ્યો, તેથી તે કરારનો અમલ કરવો અશક્ય થયો, માટે તે કરાર રદ આતલ છે. તેજ પ્રમાણે માલ ચડાવવાના બંદરમાં નહી જવાના કારણથી ચાર્ટરપાર્ટના આધારથી દાવો કરવામાં આવ્યો. તેમાં એવી તકરાર કરવામાં આવી કે સામે પવન હોવાના કારણથી “માસ્તર” ને અટકાવ થયેલો છે આ તકરાર દેખીતીજ સારી છે. તેજ પ્રમાણે જે મીલકત પટે લીધેલી હોય તે આગથી નાશ પામે અગર તોશન, રેલ, ફેજના જીલમથી અગર ટોળાના અગર બીજા કોઈ અટકાવી શકાય નહી તેવા જોરથી નાશ થાય તો, પટો રાખનાર પોતાની ખુશીમાં આવે તો, તે પટો રદ ગણી શકે છે, પછી તે પ્રસંગે તેને કાંઈ ભાડું આપવું અશક્ય થતું નથી, એ નક્કી છે. આ ત્રણે-

માંથી દરેક કામમાં ઈંગ્રેજી “લા” પ્રમાણે વિરૂદ્ધ નિયમ લાગુ થાય છે, અને અશક્યતાના કારણથી કરાર દુર કરવાનો અસર તે “લા” પ્રમાણે થતો નથી. સખરીક વિ. સાલમંડ (ખરોઝ. રી. ૧૬૩૭), બારકર વિ. હોડસન. (માલ એન્ડ સેલવીન્સ રી. પાનું ૨૬૭).

અમુક સ્ત્રીઓના સંબંધમાં કમુલાયતો કરવામાં આવી હોય તો, તે સ્ત્રીઓ નાશ થવાથી અને તરફના વચનો નીરર્થક થાય છે. ટેલર વિ. કાલ્ડવેલ (લા. જરનલ. કવીન્સ બેંચ. વા. ૩૨ પાનું. ૧૬૪)

અમુક મકાનમાં વાદીએ ગાયનનો તમાશો કરાવવા કમુલત કરી, તે તમાશો કરવાને નીમેલા વખત પેહલાં એ મકાન બળી ગયું, તેથી કમુલાયત પુરી ન થવાથી વાદીએ પ્રતીવાદી ઉપર દાવો બાંધ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે એ મકાન બળી જવાથી કરાર બંધ પડ્યો. આટાલીઆય વિ. માયર્સ (લા. રી. ૨ શી. પી. પાનું. ૬૫૧)

પ્રતીવાદીના એક મકાનમાં વાદીએ સકંચો ઉભો કરવાનો કરાર કર્યો હતો, ને કામ ચાલતુ હતું, તે દરમિયાન આગથી તે મકાનનો નાશ થયો, કામન પ્લીઝનો ઠરાવ ફેરવીને એકસએકર એંગરે ઠરાવ કર્યો કે તેના કામને અડચણને માટે વળતર મળી શકે નહીં, કારણ કે આખા કરારનો આધાર એ મકાનની હયાતી ઉપર હતો, અને તે મકાનનો નાશ થવાથી અને તરફના વચનો નીરર્થક થયાં હતાં.

અમુક જમીનનું અમુક કરશણ અમુક કીમતથી આપવાનો કરાર હતો, પણ તે કરશણ નાશ થઇ ગયું, તેથી તે આપી શકાયું નહીં. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે કરાર કરનારની કસુર વિના જે વસ્તુ આપવાનો કરાર હતો, તે નાશ થઇ જાય તો, તે કરારનો અમલ ના થાય તેની ચીંતા નહીં, એટલે તે કરારના તમામ બંધનમાંથી તે મુક્ત થાય છે. હોવેલ વિ. કોપલાન્ડ (ઇ. કયુ. બી. ડી. ૨૫૮). ખરીદદારને મીલકત ઉપરનું માલેકપણું મળ્યા બાદ તે મીલકત નાશ થઇ જવાના કારણથી વેચનાર તે મીલકત આપી શકે નહીં તો, તેથી ખરીદદારને તે મીલકતની કીમત આપવાનું બંધન જતું નથી. આ આક્ટની કલમ ૮૬ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “જ્યારે માલ ઉપર ખરીદદારની માલકી થઇ હોય ત્યારે તે માલ નાશ થવાથી અગર તેને કાંઇ નુકશાન પોહોચવાથી કાંઈ ટોટો થાય તો તે ખરીદદારે સમજવો જોઈએ.” તેમજ વિશેષ ન્યાયના આક્ટની કલમ ૧૩ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “કરાર આક્ટની કલમ ૫૬ મીમાં ગમે તે ઠરાવ કરેલો છે, તો પણ કરારવાળી બાબત કરારની તારીખે હોય, પણ તે અમલમાં લાવવાની તારીખે તેમાં “નો કાંઈ ભાગ રહેલો ના હોય તો, તે કરાર કાંઈ અમલમાં લાવવાને તદ્દન અશક્ય છે, એમ નથી.” જ્યારે કરારવાળી બાબતનો કરારની તારીખ પેહલાં નાશ થયો હોય તો, આ આક્ટની કલમ ૨૦ મી પ્રમાણે તે કરાર ભુલના કારણથી રદ થાય છે. વિશેષ ન્યાયના આક્ટની કલમ ૨૧ મી પણ જોવી. પણ જ્યારે જે બાબતથી કરાર અમલમાં લાવવો અશક્ય થતો હોય, અને તે બાબત અમલમાં લાવનારના જાણવામાં હોય તો, તે બાબત જવાબદાર છે. આશફોફ્ટ વિ. કૌ. ઓરચાઈ કોલીયરી કંપની (લા. રી. કવીન્સબેંચ પાનું. ૫૪૩)

જે કરારથી અશક્યતા ઉત્પન્ન થતી હોય તે બનાવ જે પક્ષકારે કરાર પુરો કરવાનો હોય, તે પક્ષકારના જાણવામાં હોય, ત્યારે તે પક્ષકાર જવાબદાર છે. જેમકે કોલસાના એ-

કલમ. ૫૭ કાયદાસર અને ગેરકાયદાસર વચનો. (૧૫૯)

જન્ટ પ્રતીવાદીઓએ વાદીનું વાંદાણુ 'સાધારણ તાકીદથી' ભરવાની કબુલાત કરી, અને પ્રતીવાદીઓનાં બીજાં ત્રણ વાંદાણુ ભરાતાં હતાં, અને ૧૦ ભરવાનાં બાકી હતાં, અને વાદીનું વાંદાણુ ભરવા પેહેલાં આ વાંદાણો ભરવાનો વારો હતો, તે પોર્ટનો એવો ધારો હતો કે એજન્ટ એક વખતે ફક્ત ત્રણ વાંદાણુ ભરી શકે, તેથી વાદીનું વાંદાણુ ભરવાની અશક્તિને માટે જવાબદાર ઠરાવવામાં આવ્યા હતા. કારણ તે અશક્તિ વિશે કરાર કરતી વખતે તેઓ જાણુતા હતા. આશંકાફટ વિ. કો. આરચાઈ કોલ્લીરી કંપની (લા. રી. કવીન્સબેચ પાનું. ૫૪૩)

વાદી અને પ્રતીવાદીની વચમાં કરાર થયેલો છે, તે કરારથી વાદીએ એવું કબુલ કર્યું છે કે જુદા જુદા ગામોમાં અમુક જમીન ખતાવવામાં આવી છે, અને તે જમીનમાંના એક ભાગનો તે ફક્ત પેટા સાંથે રાખનાર છે, તે જમીનમાં પ્રતીવાદીની તરફથી અમુક વર્ષો સુધી ગળી ખેડવી. તે કરાર જરી ચાલતાની દરમિયાનમાં પાછળથી વાદીના જમીનદારે સાંથ ભરવામાં કસુર કરવાથી વાદીએ તે જમીનનો કબજો ખોયો. તેથી માલેકે તેને કાઢાડી મુક્યો. સદરહુ હકિકતના કારણથી તે જમીન સંબંધીમાં જે કરાર હતો, તે કરાર રદ કરાવવાને તેણે દાવો કર્યો, કારણ કે મારી તરફની કાંઈ કસુર નહીં છતાં તે કરારનો અમલ થઈ શકે તેવું નથી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સન ૧૮૭૨ ના આક્ટ ૯ માની કલમ ૫૬ ની રકમ ૨ માં આ કામનો સમાસ થાય છે, અને વાદીના જમીનદારને જે સાંથ દેવી હતી, તે વાદીએ આપવી જોઈતી હતી, અને તે તેણે આપી નથી, તેથી તેણે એવી કસુર કરી નથી કે જેથી તે કલમના ઠરાવમાં તેનો સમાસ થાય ઈદરપ્રસાદ-સીંગ વિ. કયાંપબેલ (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૭ પાનું. ૪૭૪).

કલમ ૫૭મી.

કાયદેસર વસ્તુ ૫૭. જ્યારે કોઈ સખસો પરસ્પર એવાં વચનો આપે કરવાનાં તેમજ જે કે એકતો અમુક વસ્તુઓ કાયદેસર હોય તે કરવી, અને બી-રકાયદે વસ્તુ ૫-જી અમુક બીજી વસ્તુઓ ગેરકાયદે હોય તે અમુક હકીકત-ણુ કરવાનાં વચનો ને સખધે કરવી, ત્યારે સદરહુ પ્રથમ કહેલાં વચનો કરાર આપવામાં આવે છે એમ સમજવું, પરંતુ સદરહુ બીજાં વચનો નિરર્થક ત્યારે સદરહુ પ્રથ-કબુલાયત છે મની બાબતનાં વચનો કરાર છે અને સદરહુ બી-જી બાબતનાં વ-ચનો નિરર્થક ક-બુલાયત છે.

દૃષ્ટાંતો.

અ તથા બ એવું કબુલ કરે છે કે અ એ વ ને દસ હજાર રૂપીએ એક ધર વેચાતું આપવું, પણ જો વ તે ધરને જુગાર રમવાના અખાડાના કામમાં લે તો, વ એ તે ધરના અ ને પ ચા-

(૧૬૦) કાયદાસર અને ગેરકાયદાસર વચનો. કલમ. ૫૮

શ હુજાર રૂપીયા આપવા.

એમાં ધર વેચવું તથા તે બદલ દસ હુજાર રૂપીયા આપવા એ પ્રથમ કહેલાં પરસ્પર વચનો કરાર છે, એમ સમજવું.

સદરહુ બીજાં પરસ્પર વચનો ગેરકાયદે ઉદ્દેશને સાડ છે, તે એ કે વ ધર મજકુરને જુગારના અખાડાના કામમાં લે. સખ-ખ એ વચનો નિરર્થક કબુલાયત થાય છે.

ટીકા—આ કલમના ઠરાવ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે કરારનો તમામ અવેજ ને-મ આ બાબતમાં આ આકટની કલમ ૨૩ અને ૨૪ માં ઠરાવ છે, તેમ કાયદેસર હોવો નોઈએ. માટે તે સાથે આ કલમ વાંચવાથી વધારે ખુલાસો થાય છે, અને કોઈ રીતનો અ-દેશો જણાતો નથી. આ એ તે મકાનનું વેચાણ કરેલું છે, તે વેચાણના અવેજનો ભાગ, તે મકાન જુગારના ઘર તરીકે વાપરવામાં આવે તો રૂ. ૫૦૦૦૦) માટે આપવો એવું ખુલ્લું છે.

કલમ ૫૮ મી.

વચન એમાંથી ૫૮. કોઈ એ વાતમાંથી એક વાત કરવી એવું વચન હો-એક વાત કરવા-ય, અને તેમાંથી એક વાત કાયદેસર હોય અને બીજી ગેર-નું હોય અને એ-કાયદે હોય તો, સદરહુ કાયદેસર વાતજ માત્ર અમલમાં-ક વાત ગેરકાય-આણી શકાય છે.
દે હોય તો, જે
વાત કાયદેસર હો-
ય તેનોજ માત્ર
અમલ કરવો.

દૃષ્ટાંત.

અ તથા વ એવો કરાર કરે છે કે અ એ બ ને હુજાર રૂપી-યા આપવા અને તે બદલ અ એ પછાડીથી ચોખા આપવા, કિંવા દાણચોરીથી લાવેલું આફીણ આપવું.

એ કબુલાયત ચોખા આપવાને સંબંધે કાયદેસર કરાર છે, પણ દાણચોરીનું અફીણ આપવાને સંબંધે નિરર્થક કબુલાયત છે, એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમ નીચેના દ્રષ્ટાંતમાં રૂ. ૧૦૦૦)ના અવેજમાં અફીણ આપવું કાયદા વિરુદ્ધ છે, એટલાજ કારણથી કે જે કાયદામાં અફીણ વેચવાની પધ્ધતી ઠરાવી છે, તે પ્રમાણે તે અફીણનો કરાર નથી, અને દાણચોરી કરેલું અફીણ આપવામાં આવે તો, તેથી અફીણના કાયદાનું એલંધન થાય. પરંતુ એકાદો સખસ સરકારના પરવાના સાથે કાયદેસર અફીણ વેચનાર હોય તે પ્રથમ રૂપીયા લેઈ તેના અવેજમાં અફીણ આપવાનો કરાર કરે તો, આ કલમના દ્રષ્ટાંતથી કાંઈ હરકત થતી નથી. તે દ્રષ્ટાંતથી ફક્ત દાણચોરી કરેલું અફીણ આપવાનો કરાર કાયદા વિરુદ્ધ છે, એમ ખતાવવામાં આવેલું છે.

બાર્કવર્થ વિ. યંગ (૨૬ લા. જ. ચે. પાનું ૧૫૩)ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જો કોર્ટને એવી ખાત્રી થાય કે પક્ષકારનો ઇરાદો એવો છે કે તેમાંના એકે અમુક કામ

કલમ. ૫૯ વસુલ કીયા લેહેણા પેટે મજરે ગણવું. (૧૬૧)

કરવું. પરંતુ એમાંથી પોતાની મરજીમાં આવે તે ગમે તે રીતીએ કરે તેવો ઠરાવ હોય, પછી તેમાંની એક રીતીએ તો ઇસ્વર કૃત્યથી અશક્ય થાય તો, તે બીજી રીતે કામ કરવાને બંધાએલો છે. વચનઆપનારની પસંદતા છે, તે એક વખત નક્કી કરે, એટલે તે આખરનો નિશ્ચય છે, કારણ કે જ્યારે કરાર પ્રમાણે તે પસંદતા હોય, અને તે પસંદતા કરવામાં આવી હોય તો, જાણે પસંદ કરવાનું છેજ નહીં, તે પ્રમાણે છે. માટે જે પક્ષકાર પસંદતા કરે તે જે કરવાને પસંદ કરે, તે કરવાને તે બંધાએલો છે. ઐન વિ. રાયલ ઈનસ્યુરન્સ સોસાયટી (૨૮ લા. જ. કવીન્સ બેંચ. પાનું. ૨૭૭).

કલમ ૫૯ મી.

આપેલા પૈસા કયા ઉપયોગમાં લેવા તે બાબત.

અમુક કર્જને પે- ૫૯. જે દેણદારને કોઈ એક સખસના જુદાં જુદાં કેટલાં
ટે કાંઈ આપેલી કે કર્જ હોય, તે દેણદાર સખસ મજકુરને જ્યારે કાંઈ રકમ
રકમ મુજરે લેવા આપે, અને તેની સાથે તેને એવું સ્પષ્ટ જણાવે કે રકમ મ-
ની હોય, એવું બજકુર કોઈ અમુક ફલાણા કર્જને પેટે મુજરે લેવી, અથવા
તાવવામાં આવ્યું રકમ મજકુર તે એવી હકીકતને સખધે તેને આપે કે તે
હોય, ત્યારે તે ર- ઉપરથી એવો અર્થ નિકળે કે તે અમુક ફલાણા કર્જને પેટે
કમ કેવા ઉપયોગ મુજરે લેવાની છે, ત્યારે રકમ મજકુર જે લેવામાં આવી હો-
માં લેવી. ય તો, તે સદરહુ કર્જને પેટે મુજરે લેવી જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

(અ) અ ને વ નાં કેટલાંએક કરજો છે, તેમાં એક પ્રામિ-
સરિ નોટ લખી આપીને એક હજાર રૂપિયા લીધેલા છે, તે
સદરહુ નોટ મુજબ તારીખ પેહેલી જુનને રોજ આપવા જો-
ઈએ. અ ને તેટલીજ રકમનું વ નું બીજું કરજ નથી. જુનની
પેહેલી તારીખે અ, વ ને એક હજાર રૂપિયા આપે છે, એ
રૂપિયા સદરહુ પ્રામિસરિ નોટના કરજને પેટે મુજરે લે-
વા જોઈએ.

(વ) અ ને વ નાં કેટલાંએક કરજો છે, તેમાં પાંચસો સડસ-
ટ રૂપિયાનું એક કર્જ છે. વ, અ ને કાગળ લખીને તે રકમ-
ની ઉધરાણી કરે છે. અ, વ ને પાંચસો સડસટ રૂપિયા મોક-
લે છે, વ એ જે કર્જની ઉધરાણી કરી હતી તે કર્જને પેટે સદરહુ
રકમ મુજરે લેવી જોઈએ.

ટીકા.—આ કલમનો ઠરાવ અને નીચેની બે કલમોના ઠરાવમાં પેટા સવાલો જે ની-
કળે, તે બાબત વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. તે પેટા સવાલો કરાર અમલમાં લાવવા બાબતમાં
ધણા અગત્યના છે. જે વસ્તુ કરવાની હોય તે નાણાં વસુલ આપવાનાં હોય અને તે ના-
ણાં જેને વસુલ આપવાનાં હોય તેનું એક રકમ કરતાં વધારે રકમોનું દેવું હોય તો, જે

(૧૬૨) વસુલ કીયા લેહેણા પેટે મળે ગણવું. કલમ. મદ

નાણાં વસુલ આપવામાં આવે તે કીયા દેવા પેટે આપવામાં આવેલાં છે, તે સમજવાની આખત વારંવાર મુદ્દાની થઇ પડે છે. જેમકે એક લેહેણુદારનું ધણાક પ્રકારનું એક સખ-સ પાસે લેહેણું હોય, એટલે કે એક તો મુદ્દતના કાયદાની હરકત પ્રમાણે વસુલ કરવા લાયક રહેલું ના હોય, બીજું તે લેહેણાની જમીનીમાં કાંઈ ના હોય અને ત્રીજું તે લેહેણાની જમીનીમાં મીલકત ગીરો કરી આપેલી હોય. લેહેણુદાર જે લેહેણું વસુલ થવાનો ધણોજ થોડો સંભવ હોય તે લેહેણા પેટે તે વસુલ આપેલાં નાણાં જમે કરવાને આતુર થાય. માટે આ કલમોમાં કીયા લેહેણા પેટે વસુલ ગણવું તે આખત નક્કી કરવાને ત્રણ નિયમો ઠરાવવામાં આવ્યા છે.

પ્રથમ તો, કીયા દેવા પેટે દેણુદાર વસુલ આપવાનો ઇરાદો રાખે છે તે, તે દેણુદારની મરજી ઉપર છે, માટે તે ઇરાદો સ્પષ્ટ રીતે અગર જે હકિકત પ્રમાણે તે વસુલ આપે તે ઉપરથી ગર્ભીત રીતે સમજવાનો છે. દેણુદાર જે દેવા પેટે વસુલ આપવાને પોતાની મરજી બતાવે તે દેવા પેટે વસુલ ગણવાની લેહેણુદાર ના કહે, તેથી દેણુદારનો તે હક્ક જ-તો નથી. જે લેહેણુદારની પસંદતાના લેહેણા પેટે દેણુદારની મરજી વસુલ આપવાની ના હોય તો, લેહેણુદારે તે આખતની ના પાડવી જોઈએ. અને કાયદા પ્રમાણે પોતાનો હક્ક અમલમાં લાવવાનો જે ઈલાજ હોય તે પ્રમાણે તેણે ઇલાજ કરવો જોઈએ. દેણુદારનાં નાણાં લેઈ લેહેણુદાર સામી તકરાર કરે તે ઉપર આદાર રાખી શકાતો નથી, કારણ કે જે પ્રમાણે તે વસુલ આપવામાં આવે તે પ્રમાણે લીધા શિવાય બીજી રીતે તેના કાંઈ હક્ક નથી, માટે સામી તકરાર કાંઈ પણ અસરકારક નથી. રાણી વિ. ડેવનપોર્ટ (૩ અપીલ કે-સસ પાનું. ૧૧૫). આ કલમ નીચે બે દાખલા આપવામાં આવેલા છે, તે હકીકત ઉપર-થી દેણુદારનો ઇરાદો કીયા દેવા પેટે વસુલ આપવામાં આવેલું છે તેનું અનુમાન કરવાનો છે. પેહેલો દાખલો જે તારીખે જેટલી રકમનું લેહેણું વસુલ કરવા જોગ થયું તેજ તારીખે તેટલી રકમ વસુલ આપવા સમ્બંધીતો છે. બીજો દાખલો અમુક લેહેણાની રકમની ઉધ-રાણીનો પત્ર લખેલો હોય, અને તેના જવાબમાં તેટલીજ બરોબર રકમ મોકલવામાં આવે, તે આખતનો છે. સખ અ. દાખલાઓ ઉપરથી દેણુદારે કીયા દેવા બદલ વસુલ આપેલું છે તે જણાઇ આવે છે. તેમજ એક દેણુદારને બે રકમનું દેવું હોય તેમાં એક રકમ વસુલ કરવા જોગ થઇ હોય, અને બીજી વસુલ કરવા જોગ થએલી ના હોય, પણ જે બીજી રકમ વસુલ કરવા જોગ થએલી ના હોય, તે આખતમાં તે દેણુદારનો સસરો ખોળાધર થ-એલો હોય, પણ એમ બતાવવામાં આવે કે જે તે ખોળાધરવાળું દેવું આપવામાં આવેલું છે, અને લેહેણુદારે વાજ કાપી આપેલું છે તો, આ હકીકત ઉપરથી દેણુદારનો ઇરાદો તે ખોળાધરવાળા દેવા પેટે વસુલ આપવાનો હતો, એમ સમજવાને બસ છે. મારી યાટસ વિ. વાલીટ (સ્ટારકીસ. રી. વા. ૨ પાનું. ૧૦૧૬). પરંતુ એક લેહેણું ખોળાધર વિના નું અને બીજું ખોળાધર સાથેનું હોય તો, જે નાણાં વસુલ આપવામાં આવેલાં હોય તે નાણાં ખોળાધરવાળા દેવા પેટે આપવામાં આવેલાં છે, એવું કાંઈ પણ અનુમાન થતું નથી. પ્લોમર વિ. લાંગ (સ્ટારકીસ. રી. વા. ૧ પાનું ૧૫૩). એક સખસે સામાન્ય રીતે નાણાં વસુલ આપેલાં હોય, પણ તે સખસને એક પોતાનું ખાનગી અને બીજું એકઝીક્યુટર

કલ્પમ. ૬૦ વસુલ કીયા લેહેણા પેટે મજરે ગણવું. (૧૬૩)

તરીકેનું દેવું હોય તો, તે વસુલ આપેલાં નાણાં પોતાના આગવા દેવા પેટે આપેલાં ગણાય, ગોડડે વિ. કાક્ષ. (સ્ત્રોજ. રી. વા. ૨ પાનું. ૧૧૮૪). જ્યારે દેણુદારે પોતાના દેવાનો તોડ જોડ કરી એક રૂપીયે અમુક આની દેવું આપવાનું કરી આપેલું હોય તો, લેહેણુદારે તે વસુલ વખતે જેટલું લેહેણું હોય તેટલા લેહેણા પેટે ધાળા પડતું વસુલ ગણવું જોઈએ, અને જે દેવું જમીની વિનાનું અગર વસુલ કરવા લાયક ના હોય, તે પેટે તે વસુલ કરી શકાય નહીં. આડવેલ વિ. લીડન (૭ ખીગદામ. રી પાનું. ૪૮૯). જ્યારે દેણુદારનાં નાણાં દેણુદારની માહેતી વિના લેહેણુદારના હાથમાં આવે, ત્યારે દેણુદારને તે નાણાં લેહેણી આપવાના હક્કનો અમલ કરવાનો લાગ આવે, ત્યાં સુધી તે હક્ક કાયમ રહે છે. વાલર વિ. લેસી. (૧ માનીંગ એન્ડ ગ્રેનજર પાનું. ૫૪)

કલ્પમ ૬૦

કયા કર્જને પેટે ૬૦. કોઈ આપેલી રકમ કયા કર્જને પેટે મુજરે લેવી રકમ મુજરે લેવી એ દેણુદારે જણાવ્યું ન હોય અને તે સમજવાને સારૂ ખી-એવું જણાવ્યું છ કાંઈ હકીકતોનો આધાર ન હોય તો, સદરહુ દેણુદાર ન હોય તો, આ-પાસેથી જે કાયદેસર કરજ પોતાનું ખરેખર લેહેણું હોય ત-પેલી રકમ શી થા પોતાને આપવા જોગ હોય તેવાં હરકોઈ પોતાની નજ-રીને મુજરે આ-રમાં આવે તે કરજને પેટે રકમ મજકુર મુજરે લેવાને માગ-પવી તે વિશે. નાર મુખત્યાર છે, પછી તે કરજ દાવાની મુદત વિશેના તે વખતના ચાલુ કાયદા મુજબ મુદતની ખાહાર ગયું હોય કે ન ગયું હોય, તેની ચિંતા નહીં.

ટીકા—દેણુદારે સ્પષ્ટ અગર ગર્ભીત રીતે પોતે જે વસુલ આપ્યું હોય, તે વિશે પોતાનો ઇરાદો બતાવ્યો ના હોય તો, લેહેણુદારનો પોતાની ખુશીમાં આવે તે લેહેણા પેટે તે જમાં કરવાને હક્ક છે; પરંતુ જ્યાં સુધી દેણુદારનો પેહેલો હક્ક છે તેનો અમલ કરવાને તેને લાગ મળેલો ના હોય, ત્યાં સુધી લેહેણુદારનો તે હક્ક ઉત્પન થતો નથી. માટે એક આટર્નિને પોતાના અસીલની માહેતી વિના તે અસીલને હિસાબે નુકશાન બાબતનાં અ-મુક નાણાં વસુલ મળેલાં હતાં, પરંતુ તેમાં ઇરાવવામાં આવ્યું કે તે નાણાં જે લેહેણું મુ-દતના કાયદામાં ઇરાવેલી મુદત બાહાર હતું, તે લેહેણા પેટે તે આટર્નિને વસુલ ગણવાનો હક્ક નથી. તે લેહેણુદાર હરકોઈ વખતે વસુલનો ઊપયોગ કરી શકે છે, તેમ તે ઊપયોગથી જ્યાંહાં સુધી તેના તે ઇરાદાની દેણુદારને ખમર આપવામાં આવે ત્યાંહાં સુધી તે બંધાતો નથી. સીમસન. વિ. ઇલ્વામ. (બાર્નવાલ અને ક્રાસવેલ રી. વા. ૨ પાનું. ૬૫) ના કામમાં વાદીઓ નાણાવટીઓ હતા, તેમણે પોતાના ચોપડામાં અમુક રકમો વસુલ લખી જમાં કરેલું હતું, પણ તે જે રીતે જમાં કરવામાં આવેલું હતું તેમાં પાછળથી ફેરફાર કરવાને તે વાદીઓ મુખત્યાર છે, એમ ઇરાવવામાં આવ્યું, કારણ કે જે રીતે પ્રથમ તે મજરે આપવામાં આવેલું હતું તે રીત દેણુદારને જણાવવામાં આવી નહીં હતી; પરંતુ આ દિવાની રાહના કાયદાના નિયમથી વિરુદ્ધ છે, કારણ કે તે કાયદા પ્રમાણે જે રીતે દેણુદાર અગર લેહેણુદાર વસુલ આપે તે અવશ્યે કરીને તે વસુલ આ-

(૧૬૪) વસુલ કીયા લેહેણા પેટે મળરે ગણવું. કલમ. ૬૧

પત્ની વખતેજ મળરે આપવામાં આવે છે. કલેટન (મેરીવેલ્સ રી. વા. ૧ પાનું. ૫૮૫) ના કામનો ઠરાવ જુઓ. “જે લેહેણું કાયદેસર લેવા જોગ થઈ ચુકેલું હોય,” તે લેહેણામાં વસુલ મળરે ગણી શકાય છે. માટે જે લેહેણું લેવા જોગ થએલું ના હોય તે પેટે વસુલ ગણી શકાય નહીં. તેમ જ લેહેણું કાયદા વિરૂદ્ધ કરારમાંથી ઉત્પન્ન થએલું હોય અગર ખીજી રીતે રદ બાતલ થએલું હોય, તેવા લેહેણા પેટે વસુલ મળરે ગણી શકાતું નથી. માટે જ્યારે કરાર બળવાન હોય, પણ અમુક કારણોથી તે કરારનો પુરાવ બાતલ થએલો હોય અગર હોય નહીં, અગર આ કલમમાં ઠરાવવામાં આવેલું છે તે પ્રમાણે લેહેણું મુદત બાહાર હોય, તોપણ લેહેણુદાર પોતાની ખુશીમાં આવે તો, તે લેહેણા પેટે વસુલ ગણવાને મુખત્યાર છે. (કનીંગહામસાહેબની ટીકા પાનું. ૨૦૨)

“લેણુદાર પાસે કાયદેસર જે ખરેખર લેહેણું આપવા જોગ હોય,” તે કરજને પેટે આપેલી રકમ માત્ર મળરે લેઈ શકાય. કલેટન્સ કેસ. (મેરીવેલ્સ રી. વા. ૧ પાનું. ૫૭૨), માટે જે કરજ હજી સુધી દેવું થયું ન હોય અથવા જે કરજ કોઈ ગેરકાયદેસર કરારની રૂઝમે અથવા કોઈ નિરર્થક કરારની રૂઝમે ઉત્પન્ન થયું હોય, તેવા કરજને માટે આપેલી રકમ મળરે લેઈ શકાય નહીં. પણ જો કોઈ ખરેખર કરાર થએલો હોય, પણ અમુક કારણને લીધે તેનો પુરાવ બાતલ કરવામાં આવ્યો હોય અગર પુરાવો મળી શકતો ના હોય, અથવા આ કલમમાં બતાવ્યા પ્રમાણે મુદતના કાયદાથી દેવું રદ થયું હોય, તેવે પ્રસંગે જો લેહેણુદારની મરજીમાં આવે તો, આપેલા પૈસા ગમે તે રીતના ઉપયોગમાં લેઈ શકે.

વાઘી સંગઠલાલ પ્રતીવાદી બૈજનાથ રોય વિગરે (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૧૭ પાનું ૧૬૪) ના કામમાં મી. જર્ડીસ નોરીસ અને મી. જર્ડીસ મેક્ફ્રીસનસાહેબે ઠરાવ્યું છે કે, અમારી નજરમાં આવે છે કે આ અપીલ કાહાડી નાંખવી જોઈએ. તે બાબતમાં અપીલવાળાના વિદ્વાન વકીલે એ કારણો બતાવેલાં છે. પ્રથમ તે એવી ફરીયાદ કરે છે કે પ્રતીવાદીએ કેટલાક દાણા આપેલા છે, તેની કીંમત આ દાવાવાળા ગીરાબતની પેહેલાંનું જે લેહેણું છે તે પેટે વસુલ ગણવાને નીચેની કોર્ટ મારા અસીલને પરવાનગી આપી નથી. તે ખરોખર નથી. અને તેણે આ કલમ ઉપર પોતાની આ તકરારનો આધાર રાખેલો છે. અહીયાં ખીજી હકીકત ઉપરથી એમ જણાય કે અમુક લેહેણામાં તે વસુલ ગણવું એવી હકીકત નથી, એમ કેહેવું મૂશકેલ છે. આગળનું દેવું છે તે દાણા આપી વાળવું એવો પક્ષકારોની વચમાં કરાર થએલો હોય, એવું બતાવવાને કાંઈ પુરાવ નથી, એટલુંજ નહીં, પણ ખાસ એવો પુરાવ છે કે આ ખતનું દેવું તો નાણા આપીને વાળવાનું નથી, તોપણ નાણાનો અવેજ ખીજી રીતે આપી વાળવાનું છે. માટે અમારી નજરમાં આવે છે કે આ ખત પેહેલાંનું લેહેણું છે, તે વાળવાને આ દાણા વસુલ ગણવાને નીચેની કોર્ટ ના પાડેલી છે, તે દાણું બ્યાજખી કીધું છે.

કલમ ૬૧

જો બેમાંથી એ ૬૧. આપેલી રકમ કોઈ અમુક કરજને પેટે બેમાંથી એકે કે પક્ષકારે રકમ પક્ષકારે મળરે પકડી ન હોય, ત્યારે તે રકમ કાળના અનુ-કોઈ અમુક ક-કમ પ્રમાણે કરજને પેટે મળરે લેવી. પછી તે કરજો દાવાની

કલમ. ૬૨ કીયા કરારો પુરા કરવાની જરૂર નથી. (૧૬૫)

જો પેટે મુજરે મુદત વિશે જે કાયદા તે વખતે ચાલુ હોય તે મુજબ રદ થ-
પડી ન હોય યાં હોય કે નહીં, તેની ચિંતા નહીં. જો કરજો એકજ કા-
તો, કેમ કરવું. ધનાં હોય, તો આપેલી રકમ પ્રત્યેક કરજને પેટે હિસ્સે-
સીધી લેવી જોઈએ.

ટીકા—લેહેણદાર અગર દેણદાર બેમાંથી કોઈએ પણ વસુલ આપેલા પૈસા મજરે
મણવાનો પોતાનો હક વાપર્યો હોય નહીં તો, કલમ ૫૯ માં જે ત્રણ નિયમો બતાવ્યા છે
તેમાંનો છેલ્લો નિયમ તેવે ઠંકણે લાગુ પડે છે. એટલે આપેલા પૈસા અગાઉના દેવા બદલ
મજરે લેવામાં આવે છે. જેમકે ઉધારની બાબતે જે પેટેલી રકમ હોય તે જમાની બા-
બતની પેટેલી રકમથી મજરે ગણાય છે.

છમ્મેજ દરાવો પ્રમાણે સામાન્ય રીતે જે વસુલ આપવામાં આવેલું હોય, તે પ્ર-
થમ બ્યાજ પેટે ગણવામાં આવે છે, અને પછી મુદલ પેટે ગણવામાં આવે છે. પરંતુ
આ કલમમાં બ્યાજ બાબત કાંઈ પણ દરાવવામાં આવેલું નથી, માટે આ કલમ પ્રમાણે તો
બ્યારે બેમાંથી એકે પક્ષકારે કીયા લેહેણ પેટે વસુલ મજરે સમજવું તે વિશે કાંઈ નક્કી
કરેલું ના હોય તો, પ્રથમનું જે લેહેણ હોય તે પેટે વસુલ ગણવાનું છે. પછી તે લેહેણને
મુદતના કાયદાની હરકત હોય, તો પણ ચીંતા નહીં. જો બે લેહેણ અગર બે કરતાં વધારે
લેહેણ એક લેહેણદારનાં એક તારીખનાં હોય તો, તે વસુલ ક્ષણ પડતું તે દરેક લેહેણમાં
મજરે ગણવું જોઈએ. માટે બ્યારે એકાદ ખરીદદારને જુદા જુદા સમયસર બે માલનાં
“પારસલો” બાબત એક દલાલનું દેવું હોય, તે અને જે વસુલ આપવામાં આવેલું હોય તે
બે લેહેણમાંથી દરેક માલના પારસલની રકમ કરતાં વધારે ને બે પારસલની કીમત કરતાં
ઓછું હોય, અને તેટલામાં તે દલાલ નાદાર થાય તો, તે બેડા લેહેણમાં તે વસુલની
રકમ ક્ષણ પડતી વસુલ ગણવી જોઈએ. અને ફક્ત બાકીનું લેહેણ ખરીદદાર પાસેથી
વસુલ કરી લેવા જેવું રાખવું હતું. ક્ષવેંક વિ. બેનેટ. (૧૨ ઇસ્ટ રી. પા. ૩૬)

કલમ ૬૨ મી.

જે કરારો પુરા કરવાની જરૂર નથી તે વિશે.

જે કરાર બદલ્યો ૬૨. જો એકાદ કરારના પક્ષકારો તે કરારના બદલા-
હોય અથવા જે રદ માં બીજે નવો કરાર કરવાને, કિંવા તે કરાર રદ કરવાને,
કર્યા હોય અથવા કિંવા તેમાં ફેરફાર કરવાને કબુલ કરે તો સદરહુ મુજબ
જેમાં ફેરફાર કર્યો કરાર પુરા કરવાની જરૂર નથી.

હોય તે કરારો પુરા
કરવાની જરૂર નથી.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અને કોઈ કરારની રૂઠાંતરે બ ના કાંઈ રૂપિયા દેવા છે. અ, બ
તથા ક મધ્યે એવી કબુલાયત થાય છે કે અ ને ઠંકણે ક ને બ
એ તે દિવસથી લેણદાર કબુલ રાખવો. બ નું જે જીવું કરજ
અ ને દેવું હતું તેનો અંત આવ્યો, અને ક ને બ નું એક મવું

(૧૬૬) કીયા કરારો પુરા કરવાની જરૂર નથી. કલમ. ૧૬૨

કરજ ઉત્પન્ન થયું, એમ સમજવું.

(વ.) અને બના દસ હજાર રૂપિયા દેવા છે. અ, બની સાથે બદા-
બસ્ત કરે છે, અને સદરહુ દસ હજાર રૂપિયાના કરજને ઠેકાણે
પાંચ હજાર રૂપિયાને માટે અ પોતાનું ઇસ્ટેટ બ ને ગીરો
આપે છે, આ નવો કરાર છે, અને તેથી જીનો રદ થાય છે.

(ક.) અને વ, ના એક કરારની રૂઠ્ઠી હજાર રૂપિયા દેવા છે. બ ને
ક ના હજાર રૂપિયા દેવા છે. અ એ પોતાના હીસાબમાં હજાર
રૂપિયા ક ને નામે જમાં કરવા એવો વ અને હુકમ આપે છે,
પરંતુ તે વાતમાં ક સંમતિ આપતો નથી. બ ને ક ના હજાર
રૂપિયા હજી દેવા છે એમ સમજવું જોઈએ, અને કાંઈ નવો ક-
રાર ઉત્પન્ન થયો, એમ સંમજવું નહીં.

ટીકા—આ આક્ટની કલમ ૩૯, ૫૩ અને ૫૪ ઉપરથી જણાશે કે કરારના એક
પક્ષકારની વતીજુકથી બીજો પક્ષકાર પોતાની મરજીમાં આવે તો, તે કરારનો અંત લાવી
શકે છે. આ કલમથી કરારનું છેવટ ત્રણ રીતે થાય છે, એમ ઠરાવવામાં આવેલું છે.
એક તો એક કરારની જગોએ બીજો કરાર કરવો. કરારના પક્ષકારો બદલાય અથવા ક-
રારનો પ્રકાર બદલાય. આ બેમાંથી ગમે તે થાય, પણ અસલ કરાર પુરો થઈ જાય
છે, અને તેને બદલે નવો કરાર થાય છે. માટે આ કલમ નીચે જે અ દ્રષ્ટાંત આપવામાં
આવેલું છે, તેમાં અસલ હેલુદાર કરારમાંથી મુક્ત થાય છે, અને તેની જગોએ બીજા
નવા સખસને કયુલ કરવામાં આવે છે, તોપણ તે કરારવાળા વ્યવહારમાં અસલ હેલુદાર,
લેહેલુદાર, અને નવો હેલુદાર એ તમામ પક્ષકારો થાય છે. આ પ્રમાણે બનાવ જ્યારે
એકાદી જીની પેટેડીનું દેવું નવી પટેડીને માથે આપવામાં આવે છે ત્યારે વારંવાર બને છે તે
પ્રસંગે નવી પટેડી તે દેવાની જવાબદારી માથે રાખે તે કયુલ કરવામાં આવે છે, એટલે અસલ
હેલુદારને લેહેલુદાર છોડી દે છે. હાર્ટ વિ. આલેક્ઝાન્ડર (૨ મીશન એન્ડ વેલ્સપી પાનું. ૪૮૪)

વળી જ્યારે એક લેહેલુદાર પોતાનું લેહેલું બીજાને અસાધન કરે છે ત્યારે વચન લે-
નાર, એટલે લેહેલુદાર બદલાય છે. આ બાબતમાં ઇંગ્લેન્ડ “લા”માં નિયમ છે, તેમાં જે
ગુચવણ છે તે “કામન લા”નો જે એવો નિયમ છે કે દાવો કરવાનો હક્ક બીજાને “અ-
સાધન” થઈ શકતો નથી, તેને લીધે છે. પરંતુ અસાધનની તેવો હક્ક આપવાથી પણ
દાવો કરવાનો હક્ક મળવાને અટકાવ થાય છે, તે નિયમ પ્રમાણે “ઇકવીટી” મુજબ ચાલ-
વામાં આવતું નથી. માટે કાયદા પ્રમાણે “અસાધનમેટ”ની બાબતમાં જે હકીકત જો-
ઈએ તે, તે વિશે “ઇકવીટી” મુજબ હોવી જોઈતી નથી. કાયદા પ્રમાણે લેહેલું અસાધન
કરવાથી અસલ લેહેલુદારની બાબતમાં હેલુદારની જવાબદારી છે, તે જવાબદારીમાંથી છુટા
થવાને તે અસલ લેહેલુદાર, અસાધની, અને અસલ હેલુદાર એ ત્રણેની વચમાં તે લેહે-
લુદારના “અસાધનમેટ”નો કરાર થવો જોઈએ. આ વિશેનો દાખલો “ટાટલોક વિ. હા-
રીસ” (૩ ટર્મ. રી. પાનું. ૧૭૪) ના કામમાં એવો બતાવવામાં આવેલો છે કે “ધારો કે
અ મે વ તું ૧૦૦ પૌન્ડનું દેવું છે, અને બ ને ક તું ૧૦૦ પૌન્ડનું દેવું છે, પછી તે ત્રણે એકઠા

કલમ. ૬૨ એકને બદલે બીજા કરાર અગર ને રદ કરવો. (૧૬૭)

મળી એવો કરાર કરે કે અ એ ક ને ૧૦૦ પૌંડ આપવા. તેથી બ ની જે કરજની જવાબદારી હોય છે તે બંધ થાય છે, પછી તે રકમ અ પાસેથી ક વસુલ કરી શકે છે.” પણ ઇકવીટી પ્રમાણે એકાદું લેહેણું લેહેણુદારની અને જેને તે આપવામાં આવે તે બેની વચ્ચેમાં કરાર કરી આપી સકાય છે, અને તેમાં હેણુદારને ખચ્ચર આપવાની પણ જરૂર નથી. એક લેહેણુદાર પોતાના હેણુદારને પોતાની એવી ઈચ્છા બતાવે કે તમારે તે કરજ ત્રીજા પક્ષકારને આપવું તો, તે ઈચ્છા બતાવેલો હુકમ લેહેણુદાર અને હેણુદારની વચ્ચેમાં સંપૂર્ણ થયો થાય છે, પછી હેણુદારે તેમાં પોતાની કમુલત આપેલી ના હોય, તોપણ ચીંતા નહી, કારણ કે ઇકવીટી પ્રમાણે તો તેને ફક્ત તે બાબતની નોટીસ આપવામાં આવે, એટલે તે તેને બંધનકાર્ક છે. મેકગોવન વિ. સ્મીથ (૨૬ લા. જ. એ. પાનું. ૮).

આ કલમમાં કામન લાના નિયમ પ્રમાણે ફરીથી ઠરાવ કરવામાં આવેલો માલમ પડે છે, અને તેમાં ઇકવીટી પ્રમાણે જે નિયમ છે તે બાતલ કરેલો છે; તેમ આ આદેશમાં દાવો કરવાનો હક્ક અસાધન કરવા સંબંધીમાં ડોઇ પણ જગોએ ઠરાવ નથી. પરંતુ આ દેશમાં તો તે કાયમ થઇ ગયેલો નિયમ છે કે દાવો કરવાનો હક્ક બીજાને અસાધન થઇ શકે છે. કાદર બચાસાહેબ વિ. રંગાસ્વામી નાયક (૧ મ. હા. કો. રી. પાનું ૧૫૦), કનૈયાલાલ વિ. ડોમીંગો. (ઇ. લા. રી. ૧ અ. પાનું ૭૩૨.)

એક કરારની જગોએ બીજા કરાર એવી રીતે થાય છે કે, લેહેણુદાર અસલ જમીની હોય તેનાથી બુદ્ધ પ્રકારની જમીની કબુલ કરે, તે છે. માટે જ દ્રષ્ટાંતમાં જેમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે સાદા કરારની રૂઢિએ લેહેણું હોય તેને ઠેકાણે ગીરો કરી આપવામાં આવે. તેમજ હિસાબની રૂઢિએ લેહેણું હોય તે બદલ બીજા, નોટ, અગર એક આપવામાં આવે, તે છે. પરંતુ ઘણુંકરીને તે જમીની તરીકે આપવામાં આવે છે. સખ્ય જો તે શીકારવામાં ના આવે તો, લેહેણુદાર અસલ લેહેણું લેવાને ઇલાજ કરી શકે છે, કારણ કે તેવી જમીની લેવાથી તે લેહેણું બંધ થઇ જતું નથી.

જો કે એકાદો કરાર લખેલો હોય, તોપણ પક્ષકારોની વર્તણૂક ઉપરથી એમ બતાવી શકાય છે કે, તે લખતમાં જે કરાર લખેલો છે તેને બદલે તેમણે બીજી શરતો પસંદ કરી છે, પણ તે પ્રસંગે તે કરાર એવો હોવો નહી જોઈએ કે, તે લખેલોજ હોવો જોઈએ. જે પક્ષકાર તે લખેલા કરારને બદલે આવા સુખગુણીના કરારનો અમલ કરવાને માગતો હોય, તેણે બતાવવું જોઈએ કે અમુક નવી શરતો પ્રમાણે આમો પક્ષકારોએ ચાલવું, એવું મારા સમજવામાં છે, એટલું જ નહી, પણ એમ પણ બતાવવું જોઈએ કે બીજા પક્ષકારના સમજવામાં પણ તે પ્રમાણે છે, એટલે કે નવા કરારની શરતો તે બેજો પક્ષકારોના સમજવામાં છે તે પ્રમાણે અમે ચાલીએ છીએ. ડાર્નલી વિ. લંડન, આથામ અને ડાવરરાય કંપની (લા. રી. ૨ હા. લા. પાનું ૬૦). એક કરારની જગોએ જે બદલે મુકવામાં આવે, તે પણ કરારજ હોવો જોઈએ. તેથી કરીને જો કોઈ કબુલાત કરી હોય અને તે કાંઇ કારણસર અમલમાં લાવી શકાય નહી તો, તેને કરાર થયેલો અને જે ચાલુ હોય, તેવા કરારને બદલે તેવી કબુલાત મુકી શકાય નહી. જેમકે એક દસ્તાવેજ રજીસ્ટર કરાવેલો જોઈતો હોય, અને તે રજીસ્ટર કરવામાં આવેલો ના હોય, તે તેને બદલે મુકે તો, ચાલે નહી. નંદકીશોર લાલ વિ. મસામતરામ સુખી. (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૫ પાનું ૨૧૫)

તોપણ આ કલમ પ્રમાણે એવો સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે કે, એકની જગ્યાએ બીજો કરાર કરવાની અગર તે રદ કરવાની અગર તેમાં ફેરફાર કરવાની કમુલતનો આ આક્ટની કલમ ૨૫ મીમાં એવી રીતનો સમાસ થાય છે કે, જેથી તે કમુલતને અવેજનો આધાર નોંધ્યે કે શી રીતે. બ્યારે એક કરારની જગ્યાએ બીજો કરાર થાય ત્યારે તેનો અવેજ છે એમ કહેવાય. કારણ કે એક પક્ષકાર તે નવો કરાર કમુલ કરે, તેનો બીજો પક્ષકાર અસલ કરાર છોડી દે, તે અવેજ થાય છે. પરંતુ બ્યારે પક્ષકારો એકાદો કરાર ફેરવવાને અગર રદ કરવાને કમુલ કરે, ત્યારે એમ તકરાર થઈ શકે છે કે બીજા કામમાં કરારને તેના આધારમાં અવેજ હોવો જરૂર છે, તેમ આ બાબતમાં પણ અવેજ હોવાની જરૂર છે. આ બાબતમાં ઇંગ્લેન્ડ “લા” ને કે કેટલોક સાંકીત છે, તોપણ તે સ્પષ્ટ છે. વચન તોડ્યા પેઠેલાં અને તોડ્યા પછી જે હકીકત બને છે, તે ખેડની વચમાં બેદ છે, વચન તોડતા પેઠેલાં તે છોડી દેવામાં આવ્યો છે, માટે જવાબદારી રહેતી નથી, અગર તેમાંથી છુટા થવામાં આવેલું છે, એવી તકરાર સારા બચાવ તરીકે થાય છે. વચન તોડ્યા પછી તે જવાબદારીમાંથી ફક્ત બે રીતીએ છુટાપણું થાય છે, એટલે કે એક શીક્ષાની સાથે શરકતી આપવામાં આવે, અગર તેના અવેજમાં અમુક કામ કરવામાં આવે. બીજી રીતીએ તે જવાબદારીમાંથી મુક્ત થવાને એમ શામેત કરવું નોંધ્યે કે વચન લેનારે તે વચન તોડ્યાના અવેજમાં કાંઈક કમુલ કર્યું છે. તે કાયદાના હેતુ પ્રમાણે તેને ફાયદાકારક છે; તે કાંઈક કામ કરેલું હોવું નોંધ્યે, અગર વચન આપનારે નવો કરાર કરી આપેલો હોવો નોંધ્યે, તેવો નવો કરાર અસલ કરાર પ્રમાણે એકસરખી રીતે બળવાન છે. પરંતુ આવી બાબતો અવેજ ના હોય તો, પક્ષકારોને વચમાંની કાંઈ ગોઠવણ બંધનકારક નથી. માટે બે એકાદો લેહેણદાર રૂ. ૧૦૦) ના અવેજમાં રૂ. ૫૦) અગર નામુદખત કમુલ કરે તો, તેથી લેણદાર પોતાની જવાબદારીમાંથી છુટા થતો નથી, કારણ કે તે લેહેણદારને કાંઈ ફાયદો થાય તેવું મળેલું નથી. માટે લેહેણદારે પોતાના લેહેણના અવેજમાં જે કાંઈ કમુલ કર્યું હોય તેમાં કીચીત ફેરફાર થાય તો, આ નિયમ પ્રમાણે બરોબર ચાલવામાં આવ્યું થતું નથી. જેમકે ઠરાવો ઉપરથી જણાય છે કે, બે કે દેવાની રકમ કરતાં થોડી રકમ રોકડી આપવામાં આવી હોય, તેથી તમામ દેવું પતતું નથી. પણ દેવાની રકમના બદલામાં થોડી રકમનું બીલ એક એકસરખું કમુલ કરવામાં આવેલું હોય તો, તે દેવાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કર્યા પ્રમાણે થાય છે, ગોડર્ડ વિ. એ. બ્રાયન (૯ કવોન્સ બેંચ. ડી, પાનું ૩૭)

કરારમાં સહીયો કસ્યા પછી કરારના પક્ષકારોએ તેમાં ફેરફાર કરવાને કરાર કર્યો હોય તો, તે કરારનો તે ફેરફાર સાથે વિશેષ રીતે અમલ કરવાનું હુકમનામું થઈ શકે છે. વિશેષ ન્યાયના આક્ટની કલમ ૨૬ મીની રકમ (ઇ).

પરંતુ આ કલમની સાથે પુરાવ આક્ટની કલમ ૯૨ અને સન ૧૮૭૭ નો આક્ટ ૩ બે રજીસ્ટર બાબતનો છે, તેની કલમ ૪૯ મી પણ વાંચવી નોંધ્યે. બ્યારે કાયદા પ્રમાણે કરાર લખેલો હોવો નોંધ્યે અને તે લખેલો હોય તો તે કરારની શરતોમાં એવા ફેરફારનો પુરાવ આપી શકાતો નથી કે, જેથી તે લખેલા કરારની જગ્યાએ તે મુખબુબાનીને કરાર થાય. નોબલ વિ. વાઈ (લા. રી. ૧ એકસએકર. પાનું ૧૧૭). પણ એક પક્ષકાર તે પ્રમાણે

નહી ચાલવાને બીજા પક્ષકારને પુછે, અને તે બીજા પક્ષકાર તે વાત કબુલ કરે તો, તેથી કરારમાં ફેરફાર થતો નથી. જે પક્ષકારે તે વાત કબુલ કરી હોય તે હરકેદ વખતે ના કબુલ કરી શકે છે. હીકમ્યાન વિ. હેન્સ (લા. રી. ૧૦ શી. પી. પાનું ૫૯૮). એકાદો સખસ કરારથી ખરી રીતે જુદો થાય નહી, તેવી રીતે તે કરારનો અમલ કરવાની ખાચસ બતાવે તો, તેણે બતાવવું જોઈએ કે હું તે કરાર અમલમાં લાવવાને ખુશી અને તૈયાર હતો, તેમ ના કરે તો તેણે નવા કરાર બપર આધાર રાખવો જોઈએ. માટે વેચેલો માલ લેવાને ના પાડવામાં આવેલી તે બાબતના દાવામાં પ્રતીવાદીએ તકરાર કરી કે, કરાર પ્રમાણે વાદી માલ આપવાને ખુશી અને તૈયાર નહી હતો, અને એમ બતાવવામાં પણ આવેલું નથી કે ઠરાવેલી મુદત પેહેલાં પ્રતીવાદીએ માલ માગેલો, તેથી વાદીએ તે આવેલો નથી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કરારની રીતે દાવો ચાલી શકતો નથી. વાદી માલ આપવાને ખુશી અને તૈયાર નહી હતો, તેથી તે આપવાની પોતાની ખુશી અને તૈયારી બપર આધાર રાખી શકતો નહી હતો, માટે તે પ્રતીવાદીની પાછળની વિનંતી જે અસલ કરારમાં ફેરફાર કર્યાની ખાચસ અગર જે વિનંતી બપર તે કબુલત નવા કરારના આધાર તરીકે હતી તે બપર તેને આધાર રાખવો પડેલો હતો. “સ્ટાટયુટ આન્ડ ફ્રાડસ” મુજબ આવો કરાર લખેલો ના હોય તો, તેનો અમલ થઈ શકતો નથી. પ્લેવીન્સ વિ. ડાઉનીંગ (૧ શી. પી. ડી. પાનું. ૨૨૬)

આ આકટમાં કે પુરાવ આકટમાં લખેલા કરાર બાબતમાં એક પક્ષકાર બીજા પક્ષકારની કબુલત વિના કરી શકે તેવું કાંઈ પણ ઠરાવવામાં આવેલું નથી. બીજા આદ્ એકસએજની તારીખમાં ફેરફાર કરવામાં આવેલો, તે અગત્યનો ફેરફાર ગણવામાં આવેલો હતો. “પ્રામાસરી નોટ”માં દર શેકડે “દર વર્ષે છ ટકા વ્યાજ આપવું” એવા શબ્દો વધારવામાં આવેલા હોય તો, તે પણ અગત્યની બાબત છે. વારીગટન વિ. અર્લી (૨, ઇલીસ એન્ડ બ્રાકબર્ન. રી. ૭૬૩). એક આદ્ ઈંગ્લંડની નોટોના નંબરમાં તે નોટોનો પત્તો લાગે નહી, તે હેતુથી ફેરફાર કરવામાં આવ્યો. તે પણ અગત્યનો ફેરફાર છે. અને તે એવી રીતનો છે કે, જો કે વાદી પાસે તે નોટો કીમતી આવેજ બદલ છે, તો પણ તે નોટોની રીતે તે એક પાસેથી તે નાણાં વસુલ કરી શકતો નથી. સફેલ વિ. એક આદ્ ઈંગ્લંડ (૯ કવીન્સ. બેચ. ડી. પાનું. ૫૫૫). તોપણ એકાદા દસ્તાવેજમાં ફેરફાર કરવામાં આવેલો હોય, તેથી તે તમામ કારણસર કાંઈ રદ થઈ શકતો નથી. એક વેચાણ ખતમાં ફેરફાર થવાથી જે કરાર કરનારની તે બાબતમાં જવાબદારી હતી, તેને તે કરારની રીતે દાવો કરવાને જો કે અટકાવ થાય છે, તોપણ તેથી જે મીલકત વેચાણ આપવામાં આવી હોય, તે બપરના હક્કને કાંઈ અસર થતો નથી. માસ્ટર વિ. મીલર (૧ સ્મીથસ. એલ. શી. પાનું. ૭૯૬). જે સખસ તે ફેરફાર કર્યા બાબત જવાબદાર હોય તેના હક્કનેજ તેથી હરકત થાય છે, માટે જો બીજાઓના હક્કનો નિર્ણય કરવાની જરૂર હોય તો, તે દસ્તાવેજ ફક્ત કરારના પુરાવ તરીકે તો જોઈ સ્થાય છે, પછી તે અંદરખાનેથી બંધનકારક ન રહે તો હરકત નહી. પારીસન વિ. લક્લી. (લા. રી. ૧૦ એકસએકર પાનું. ૩૩૦)

લેહેણદાર અને દેણદારની વચમાં હિસાબ નક્કી કરવામાં આવેલો, અને જે બાકી દેવી નીકળી તે બાબત દેણદારે એક ખત લખી આપેલું, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે લે-
હેણદાર સદરહુ બાકીની રકમ દાવો કરી શકતો નથી. સરદારકુંવર વિ. ચંદ્રાવતી (છ.
લા. રી. ૪ અ. પાનું ૩૩૦)

એક પક્ષકાર ફક્ત એમ કહેતો હોય કે જુના કરારની જગ્યાએ નવો કરાર થયેલો
છે, તેથી જુનો કરાર બંધ પડેલો છે, એમ તે પક્ષકારની વિરૂદ્ધ થતું નથી, પછી તેનું તે
કહેવું સાચું છે, એમ ઠરાવવામાં આવેલું હોય, તોપણ ચીંતા નહી. રાશન બીબી વિ.
હરી કીરોનાથ, (છ. લા. રી. ૮ ક. પાનું. ૯૨૬)

વાદીએ દાવો કર્યો કે અમુક હુકમનામું અમો પક્ષકારોની વચમાં થયું છે કે તે
અમુક હકતેથી પુર કરી આપવું, ને તે હકતો પાડે તો વાદી અમુક જમીનના હિસ્સાની
ઉપજ જમ કરી વેચાણી વસુલ કરે, એવી કમુલતની અરજી આપેલી છતાં હજારો આ-
ખ્યા નહી, માટે અપાવો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે અરજીથી પક્ષકારોની વચે નવો ક-
રાર કરવાનો કંઈ હેતુ નહી હોતો, એવું સાફ છે. માટે તે દાવો ચાલે નહી. દારમા વે-
કાયા વિ. રાયા સુબા રાયડુ (છ. લા. રી. ૧ મ. પાનું. ૩૮૩)

કલમ ૬૩ મી.

વચન લેનાર વચન ૬૩. હરકોઈ વચન લેનાર પોતાને આપેલું વચન પુરું
પુરું કરવાનીવાત માં- કરાવવાનું માંડી વાળી શકે છે, અથવા તે તમામ કિંવા
ડી વાળે કિંવા માફી તેનો કંઈ ભાગ પુરો ન કરવો એવા માફી આપી શકે
કરે તે બાબત. છે, અથવા તે પુરું કરવાની મુદત વધારી શકે છે અથવા
તેને ચોચ જણાય તે પ્રમાણે તેનો ગમે તેવો બદલો તેના
બદલામાં કમુલ રાખવાને મુખત્યાર છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ, બને એક તસખીર રંગી આપવાનું વચન આપે છે. વ પછવાડે-
થી એ પ્રમાણે કરવાની ના કેહે છે. એ પછી તે વચન પુરું કર-
વાની અને ફરજ રેહેતી નથી.
- (બ.) અને બ ના પાંચ હજાર રૂપિયા દેવા છે. જે ઠેકાણે તથા જે વખતે
સદરહુ પાંચ હજાર રૂપિયા આપવાના હતા તે ઠેકાણે તથા તે
વખતે તે સર્વે પાંચ હજાર રૂપિયાના તમામ દેણાની બે બાકી દા-
ખલ અ બે હજાર રૂપિયા વ ને આપે છે, તે વ તે પ્રમાણે કમુલ
રાખીને લે છે, એ રકમથી સદરહુ તમામ દેણ બદા થયું એમ સમજવું.
- [ક.] અને બ ના પાંચ હજાર રૂપિયા દેવા છે. ક, બ ને એક હજાર રૂપિયા
બ ના માગણાની બે બાકી દાખલ આપે છે, તે વ તે પ્રમાણે કમુલ
રાખીને લે છે. એથી કરીને સર્વે કર્જનો નીકાલ થયો એમ સમજવું.
- (દ.) કોઈ કરારની રકમ અ ને બ ના કંઈ પૈસા દેણા છે, પણ તે કેટલા એ
મુકરર થયું નથી. રકમ મજકુર મુકરર કસ્યા શિવાય અ, બ ને

હજાર રૂપિયા આપે છે અને ૧ પોતાના તમામ લેહેણાની બે બાકી દાખલ સદરહુ રૂપિયા કચુલ રાખીને લે છે. એ ઉપરથી કરજ મજ-કુર ગમે તેટલું હોય, તોપણ તે સર્વે અદા થયું એમ સમજવું.

[૬.] અને ૨ ના બે હજાર રૂપિયા દેવા છે, અને બીજા માગનારાઓને પણ રૂપિયા આપવાના છે. ૩, ૪ સુદ્ધાંના પોતાના શાહુકારો જોડે બંદાબસ્ત કરે છે કે તેઓનાં પોત પોતાના કરજો રૂપિયા આપના પ્રમાણે બદલો આપી પતાવવાં. ૫ ને એક હજાર રૂપિયા આપ્યાથી ૬ નું કરજ અદા થયું એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમનો જટલો ઠરાવ કરાર તોડતા પેહેલાંની બાબતમાં લાગુ થાય છે, તે વિશે ઇંગ્લેન્ડ “લા”માં જે નીયમ છે તે અહિંયાં બતાવવામાં આવ્યો છે, કારણ કે કરાર તોડતાં પેહેલાંની બાબત વચનથી છુટા થવાને સામા પક્ષકારે તે કરારનો અમલ કરાવવો છોડી દીધેલો છે, એવી તકરાર થાય છે. પરંતુ આ કલમમાં કરાર ટુટ્યા પછીની જે બાબત દાવામાં જવાબ તરીકે થાય તેવો દેખીતો તે ઠરાવનો ધરાહો છે. પરંતુ તે બાબતમાં ઇંગ્લેન્ડ “લા”નો જે નીયમ છે કે કરાર ટુટ્યા પછી દાવો કરવાનો હક્ક શીક્ષાવાળી દારકતી લેવા માં આવી હોય, અગર તે વિશે કાંઈ પતાવવામાં આવેલું હોય તો રહેતો નથી—પતાવવામાં આવેલું હોય એટલે તેના બદલામાં કાંઈ અવેજ લેવામાં આવેલો હોય, તે છે. આ બાબત માં ફક્ત વેચાય તેવા દસ્તાવેજો સખાઈનો અપવાદ છે, કારણ કે તે વિશેના આક્ટમાં તે બાબત ખાસ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. સન ૧૮૮૧ ના આક્ટ ૨૬ માની કલમ ૮૨. ઇંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે શીક્ષાવાળી દારકતી આપવામાં આવે એટલે દાવો કરવાનું કારણ રહેતું નથી, માટે તે દારકતી લખી આપનારની તેમાં ભુલ થએલી છે, એવું પણ તે બતાવી શકતો નથી, કારણ કે તે દારકતીથી તેને પ્રતિબંધ થાય છે. લીફ આન કાન્ટ્રાક્ટ પાનું ૨૯૮. પરંતુ આ દેશની કોર્ટો તેવા પ્રતિબંધનો અમલ કરતા નથી. પરમશીંગ વિ. લાલજીમલ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૧. પાનું ૪૦૩). આ કલમ ૪૪ માં કલમ સાથે વાંચવી જોઈએ, માટે બે સહવચન આપનારાઓમાંથી એકને છોડી દેવામાં આવેલો હોય તો, તેથી બીજો વચન આપનાર છુટો થતો નથી. કે. ચંદર મીતર વિ. સ્ટેફર્ડ (ઈ. લા. રી. ૪ ક. પાનું. ૬૩૬)

આ કલમમાં સ્પષ્ટ રીતે એવું ઠરાવેલું નથી કે, વચન લેનારે વચનનો અમલ કરાવવો છોડી દીધેલો હોય તેને પાછળથી તે વચનનો અમલ કરાવવાને અટકાવ થાય છે, પરંતુ આ કલમ નીચે જે દ્રષ્ટાંતો છે તે ઉપરથી સાફ જણાય છે કે આ કલમનો તેવો ધરાહો છે.

ક દ્રષ્ટાંતમાં જે દાખલો બતાવવામાં આવ્યો છે, તે કલમ ૪૧ મીના ઠરાવનો દાખલો છે. આ કલમના બીજા દાખલાઓ બાબત કલમ ૩૯ મીની નોટ જોવી.

નીચેના દ્રષ્ટાંતો ઉપરથી આ કલમ મુદ્દાની બાબતમાં એટલી ઠરાવવામાં આવી છે કે, વચનનો અમલ કરાવવો છોડી દેવામાં આવ્યો હોય, અગર તમામ વચનના અવેજમાં તેનો ભાગ કચુલ કર્યો હોય તો, જે સખમે તે અમલ છોડી દીધેલો હોય અગર વચનનો ભાગ કચુલ કર્યો હોય, તેને તે અમલ બંધનકારક થવાને આધારમાં અવેજ હોવાની જરૂર નથી. કનીંગહામસાહેબની ટીકા પાનું ૨૦૯ અને ૨૧૦

કલમ ૬૪ મી.

નિર્ણયક થવા યોગ્ય
કરાર રદ કરવાનું
પરિણામ.

૬૪. જ્યારે એકાદ સખસની ઈચ્છા ઉપરથી એકાદ કરાર નિર્ણયક થવા યોગ્ય હોય, અને તે સખસ તે કરાર રદ કરે, ત્યારે તે કરારનો ખીજો પક્ષકાર તેમાંના જે કંઈ વચનનો વચન આપનાર હોય તે વચન તેણે પુરું કરવાની જરૂર નથી. કોઈ નિર્ણયક થવા યોગ્ય કરાર જે પક્ષકાર રદ કરે તે પક્ષકારને તે કરારના ખીજા પક્ષકાર તરફથી કરાર મજબૂરની રીતે કાંઈ ફાયદો થયો હોય તો, તેણે તે ફાયદો જે પક્ષકાર પાસેથી મળ્યો હોય તે પક્ષકારને આ પાઈ શકાય તેટલો પાછો આપવો.

ટીકા—અગાઉના કલમ ૧૯, ૩૯, ૫૩ કિંવા ૫૪ મીના ઠરાવ પ્રમાણે કરારના કોઈ પક્ષકાર કરાર મુજબ ચાલે નહીં તો, તે કરારના પક્ષકારની સ્થિતિ આ કલમથી નક્કી કરવામાં આવી છે. જે પક્ષકારના વિરૂદ્ધ ખીજો પક્ષકાર કરાર છોડી દે તે વખતથી તે પક્ષકાર તે કરાર પ્રમાણે વધારે ચાલવામાંથી મુક્ત થાય છે. પણ જે પક્ષકાર તે કરાર છોડી દે, તેણે તે છોડી દેતા પેલેમાં તે કરારને લીધે જે કાંઈ ફાયદો લીધો હોય, તે તેટલો ફાયદો લીધો હોય તેટલો પાછો આપવાને બંધાયેલો છે. તોપણ સામે પક્ષકાર જો કે કરાર પ્રમાણે ચાલવામાંથી છુટો થાય છે, તોપણ તેને કાંઈ નાણાં અગર માલ તે કરારના આધારથી આપવામાં આવ્યાં હોય, તે નાણાં અગર માલ પાછો આપવાને બંધાયેલો છે, અગર તેમ નહીં તો તેનો બદલો આપવાને તે ઓછામાં ઓછો જવાબદાર છે, એમ લાગે છે. કેટલીક વખતે તો કલમ ૭૨ મી પ્રમાણે આ જવાબદારી થાય છે. જ્યારે કરાર રદ થઈ શકે તેવું હોય અને મીલકત આપવામાં આવેલી હોય તો, તે મીલકત ટ્રસ્ટ આક્ટની કલમ ૮૬ મી પ્રમાણે જેને આપવામાં આવી હોય, તે સખસ તે મતલબની નોટીસ મળે, એટલે તે આપનારના ફાયદા સારૂ તે લેનારે પોતાના કબજામાં રાખવીજ નેહએ, પણ તે વખતે જેને તે આપવામાં આવેલી હોય તેણે જે અવેજ આપેલો હોય, તેને તે કરાર રદ કરનાર પક્ષકાર તે અવેજ પાછો આપવાને બંધાયેલો છે. આજ પ્રમાણે જે મીલકત કપટને લીધે લલચાઈને કિંવા ભૂલથી આપેલી હોય, તે બાબતમાં નિયમ છે.

વિશેષ ન્યાયના આક્ટ (સન ૧૮૭૭ ના ૧ લા) ની કલમ ૩૮. કરાર રદ કર્યાનો નિર્ણય થાય, એટલે તે રદ કરાવનાર પક્ષકારે ધનસાફની રીતે ખીજા પક્ષકારને જે બદલો ધ્યાને કપેનસેશન આપવું નેહએ, તે તેની પાસેથી આપવું નેહએ.

આ કલમમાં “ફાયદો” શબ્દ છે, તે ઉપરથી એમ અનુમાન કરવુંજ નેહએ કે, જે વખતે કરારના પક્ષકારોમાંથી એક પક્ષકાર તે કરાર છોડી દે તે વખત સુધીમાં તેને તે કરારથી કાંઈ નફો થયો હોય તો, તે નફો તે ખીજા પક્ષકારને પાછો આપવાને તે બંધાયેલો છે. ઇંગ્લેન્ડ “લા”નો નિયમ એવો છે કે જ્યારે કરાર રદ કરવામાં આવે ત્યારે તે કરાર કોઈ દીવસ જાણે કરવામાં આવેલો નથી, તેવી સ્થિતિમાં તે કરારના પક્ષકારો આવે છે. પરંતુ જો આ પ્રમાણે થઈ શકે તેવું ના હોય તો, તે કરાર રદ થઈ શકતો નથી. આ દેશમાં

પણ આજ નિયમ બાહ્ય રાખવામાં આવ્યો છે. મહમદ મોહીદીન વા. ઓટાઈલ ઉમાચી. (મ. હા. રી. વા. ૧ પાનું ૩૯૦). પણ આ કલમના શબ્દો ઊપરથી એવી તકરાર થઈ શકે કે ઉપર પ્રમાણે પક્ષકારો પ્રથમની સ્થિતિમાં પાછા આવી શકે તેવું થવાને વખત બહુ ઓછો રહ્યો હોય, તોપણ એકાદો પક્ષકાર તે રદ કરી શકે છે. વિશેષ ન્યાયના આકટની કલમ ૩૬, અને કલમ ૧૯ મી નીચેની “નોટ” જુઓ. એક હિંદુની વડીલોપાજીત મીલકત, એક સહભાગીયાએ વેચેલી હોય, અને બીજો સહભાગીયો તે વેચાણ રદ કરાવે, તેમાં એવું માલુમ પડે કે વેચાણની કીમત કુટુંબની પુણ્યમાં આવેલી છે તો, તે વેચાણ રદ કરાવનારને એવી ફરજ પાડી શકાય છે કે તે વેચાણની કીમત તે વેચાણ લેનાર પાછી વસુલ આપે. નથુલાલ ચોધ્રી વિ. ચેદીસાહી. (બં. લા. રી. વા. ૪ પાનું ૧૮)

ભુલથી કોઈને નાણું આપવામાં આવ્યાં હોય તો, જેને તે આપવામાં આવ્યાં હોય, તે માણસ એ નાણું પાછું આપવાને જવાબદાર છે. (ઈ. લા. રી. ૧ અ. પાનું. ૭૯).

લેહેણદારને લેહેણ કરતાં ભુલથી વધારે નાણું આપવામાં આવેલાં, તે વખતના દાવામાં ઠરાવ્યું કે તે રૂ. ૫૦૦ કરતાં ઓછી રકમનો દાવો હોવાથી, તે રમાલકાન્ઝકોર્ટ સાંભળી શકે છે. (ઈ. લા. રી. ૨ અ. પાનું. ૬૭)

ખતની રૂઢીએ દાવો કરવામાં આવેલો, તેમાં પ્રતિવાદીએ તકરાર કરી કે અમુક હુકમ નામું થયેલું, પણ તે હુકમનામું થય. પછી વ્યાજ આપવાનો ઠરાવ નહીં છતાં વાદાએ વ્યાજ માથે તે હુકમનામું ખમવેલું, પણ એ ઠરાવ હુકમનામામાં નથી એ વાત, બદલાનતથી છુપાવી, અમો ન્હાની વચના હતા તે વખતે તે હુકમનામાનું વ્યાજ સાથે અમારી પાસેથી આ ખત લખાવી લીધું છે, તેમાં ઠરાવ્યું કે આ ભુલ એવી નથી કે જેથી તે કરાર રદ થઈ શકે, પણ હિસાબ દુરસ્ત થઈ શકે છે. ગોકળદાસ ગોપાળદાસ વિ. મુર્લી. (ઈ. લા. રી. ૩ ક. પાનું. ૬૦૨)

કલમ ૬૫ મી.

નિરર્થક કબુલાયત ૬૫. જ્યારે કોઈ કબુલાયત નિરર્થક છે એવું માલમ અથવા નિરર્થક થય- પડે, અથવા જ્યારે કોઈ કરાર નિરર્થક થાય, ત્યારે તે લા કરારની રૂએ જે કબુલાયત કિંવા કરારની રૂએ જે સખસને કાંઈ ફાયદો શખસને કાંઈ ફાયદો થયો હોય તે શખસે તે ફાયદો જેની પાસેથી મળ્યો થયો હોય તે સખ- હોય તેને પાછો આપવો, અથવા તેનો ખદલો. ભરી સતી ફરજ શી છે. આપવો, એ તેની ફરજ છે.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અની ક નામની છોકરી જોડે બંને પોતો લગ્ન કરવાનું વચન આપ્યાથી, તેના અવેજમાં અંબને એક હજાર રૂપીઆ આપે છે. વચન આપ્યું તે વખતે કં મરી ગયલી હતી. એ કબુલાયત નિરર્થક છે, પણ બંને સદરહુ હજાર રૂપીઆ અને પાછા આપવા જોઈએ.

(બ.) મે મહીનાની પેહલે તારીખની પેહલા બેશો પચાસ મણ ચોખા

વ ને આપવાનો કરાર અ વ જોડે કરે છે, અ એ તે તારીખની પેહલાં ચોખ્ખા એકશો તીશ મણુ માત્ર આપ્યા, અને તે પછી કાંઈ ચોખ્ખા આપ્યા નહીં. વ એ એકશો તીશ મણુ ચોખ્ખા તારી પેહલાં મે પછી પોતાની પાસે રાખ્યા. એટલાની કિમત તેણે અને આપવી જોઈએ.

(ક.) અ એક ગાયન કરનારી છે, તે એક નાટકશાળાના અધિપતિ વ સાથે એવો કરાર કરે છે કે વ ની નાટકશાળામાં આવતા બે મહીના સુધી દર અઠવાડીએ બે રાત્રી એ પ્રમાણે પોતે ગાયન કરવું, અને વ એવી બોલી કરે છે કે ગાયનની દર રાત્રીના શો રૂપીઆ અને આપવા. છઠ્ઠી રાતે અ જાણી જોઈને નાટકશાળામાંથી ગેરહાજર રહે છે, અને તે કારણને લીધે વ કરાર અધ પાડે છે. અ એ પાંચ રાત્રી ગાયન કરે તે બદલ વ એ તેને પગાર આપવો જાહેર.

(દ.) અ એક હુજર રૂપીએ વ સાથે એક ગાયન સમારંભ વખતે ગાવાનો કરાર કરે છે, અને તે હુજર રૂપીઆ તને અગાઉ આપ્યા છે. અ ને એવો મંદરાડ આવ્યો કે તેનાથી ગવાતું નથી જો અ નાથી ગાયન થાત તો વ ને જે કાયદો થયો હોત તનો બદલો અ એ ને ભરી આપવાની ફરજ નથી. પણ જે હુજર રૂપીઆ અ ને અગાઉથી આપેલા છે તે તેણે પાછા જોઈએ.

ટીકા—આ કલમમાં જે ઠરાવ છે તે પ્રમાણે કરારનો એક પક્ષકાર ખીજા પક્ષકારને નાણાં આપે, અને તે ખીજે પક્ષકાર પોતાની કસુરના કારણથી અગર ખીજા કોઈ કારણથી તે નાણાં આપનાર પક્ષકારને તેના આપેલા નાણાનો બદલો મળવામાં નીરાશ કરવામાં આવે, તે બાબત છે. “ઈંગ્રેજી લા” પ્રમાણે એક સખસ અસુક અવેજ બદલ નાણાં આપે અને પાછળથી તે અવેજ નિષ્ફળ જાયતો તે નાણાં આપનાર સખસ પોતાના આપેલાં નાણાં પાછાં વસુલ કરવાને દાવો કરી શકે છે. માટે જો એકાદો સખસ બીજાનાં નાણાં આપે અને પાછળથી તે જુઠાં બનાવટનાં માલુમ પડે તો, તે પાછાં વસુલ કરી શકે છે. જોન્સ વિ. રાઇડ (૫ ટાન્ટ રી. પાનુ. ૪૮૮).

જમીન વેચાણ લેવાના કરારમાં ખરીદકરનારને તે જમીન ઉપરનો પાકો હક્ક મળવો જોઈએ. માટે જો તે હક્ક તેને પાછળથી ખામી ભરેલો માલુમ પડે તો, તે ખરીદકરનારે તે કરારમાંથી છુટો થઈ તે જમીનની કીમત દાખલ જે કાંઈ નાણાં આપેલાં હોય, તે પાછાં લેઈ શકે છે. વિશેષ ન્યાયના આકટ (સન ૧૮૭૭ ના ૧ લા) ની કલમ ૨૫ મી જુઓ. પણ ખરીદકરનારને ખરીદ કરતાં અવલ સાવધ રહેવા બાબત જે નિયમ છે તે તેને લાગુ થાય છે. માટે ખરીદકરનારને ખરીદ કરેલી મીલકત ઉપરના હક્ક બાબત તજવીજ કરવાનો લાગ મળ્યા છતાં તે હક્ક બાબત તે લુલ્લમાં પડ્યો હોય, અને તે વેચાણ આપનારના કૃત્યથી કાંઈ લુલ્લમાં પડ્યો ના હોય તો, પછી તેવા વ્યવહારમાં જે ખરીદામ થાય તે ખરીદકરનારને સોસવો પડે છે. પરંતુ જ્યારે હક્ક ઉપરની ખામી વેચાણ આપનારે છુપાવી હોય ત્યારે તે વેચાણ આપનારનું કપટ થાય છે, માટે તેવે

પ્રસંગે ખરીદકરનાર ખરીદીની કીમતનાં આપેલાં નાણાં પાછાં વસુલ કરી શકે છે. પણ જો વાદીની કસુરથીજ આવેજ, નિષ્કુળ જાય તો, તેનો તે નાણાં લેવાનો હક્ક નથી, કારણ કે પ્રતીવાદીને જે તે કરારની રકમ નાણાં આપવામાં આવેલાં હોય, તે પોતાની ખાસે રાખે તેમાં કાંઈ ગેરવ્યાજબી નથી. સમગ્ર એકાદો ખરીદદાર અમુક રકમ અનામત દાખલ આપે અને પાછળથી તે પુર્ણ કરવાને નિષ્કુળ જાય તો, પ્રતીવાદીને તેના ઉપયોગ સાર મળેલાં નાણાં તે વાદી પાછાં વસુલ કરી શકતો નથી. થોમસ વિ. આઉન. (૧ કયુ. બી. ડી. પાનું. ૭૧૪)

જો કપટ ના હોય અને હક્ક બાબત સાધારણ રીતે જમીનના વેચાણના ઇંગ્રેજ કરારમાં ખાસ કરાર દાખલ કરવામાં આવે છે તે ના હોય, અને વેચાણ ખત લખી આપ્યા પછી ખરીદદાર પાસેથી વધારે ચડતા દરજ્જાના હક્કથી કબજે લેઈ લેવામાં આવે તો, તેના પછી તેને વેચાણ આપનાર વિરુદ્ધ કાંઈ ઇલાજ નથી. (સગડન્સ વેડરર્સ અને પર-એન્સ, પાનું ૫૪૯, ૫૫૨.) તેજ પ્રમાણે માલની બાબતમાં સ્પષ્ટ અગર ગર્ભિત રીતે હક્કની ખાત્રી કરવામાં આવેલી ના હોય તો, જે ખરીદદાર પાસેથી કબજે ગએલો હોય, તે ખરીદદાર ખરીદીની કીમતનાં નાણાં પાછાં વસુલ કરી શકતો નથી. કલમ ૧૦૯ નીચેની નોટ જોવી.

જો તે થોડોક નિષ્કુળ જાય અને થોડોક કરાર પ્રમાણે ચાલે અગર બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પ્રતીવાદી એ કરાર પ્રમાણે ચાલવાથી તેને કાંઈ ફાયદો થયો હોય, અને જો તેનો ભાગ પડી શકે તેવું ના હોય તો, “ઇંગ્રેજ લા” પ્રમાણે તે આપેલી કીમત વસુલ કરી શકતો નથી. માટે જો વેચાણવાળી મીલકતના પ્રકારની ખાત્રી સાથે મીલકત વેચવામાં આવેલી હોય તો, જો કે ખરીદદાર તે ખાત્રી તોડવા બાબતે જરી શકે છે, તોપણ તે કીમત લેવા દાવો કરી શકતો નથી. વીડીન કપ વિ. હયુગ્ગ (લા. રી. ૬ શી. પી. પાનું ૭૮) ના કામમાં વાદીનો દીકરો ૪ વર્ષની મુદત સુધી એક ઘડિયાળીના એપ્રેનટીસનું કામ રૂપ પૌંડ પ્રીમીયમથી કરવાનો હતો, પણ એક વર્ષ પછી તે ઘડિયાળી મરણ પામ્યો. બાદ તે ઘડિયાળીની વહિવટ કરનાર સ્ત્રી. ઉપર તે પ્રીમીયમ લેવા દાવો કરવામાં આવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે કાંઈ પણ વસુલ થઈ શકતું નથી, કારણ કે તે કરારમાંથી થોડોક અમલમાં લાવવામાં આવેલો છે, અને જે રકમ આપવામાં આવી છે તેની વેલ્યુ થઈ શકે તેવું નથી. તે પ્રમાણે કટર વિ. પોવેલ (૨ સ્મીથ્સ એલ. શી. પાનું. ૧) નો મુખ્ય મુકરમો છે, તેમાં મરનાર કટર જો જામેકાથી લીવરપુલ જતાં એક વાંદાણામાં જઈ બીજા વાંદાણાના અમલદાર (માલમ)ની નોકરી કરે અને તે કામ પોતાને કરવાનું તે કરે તો, તેને ૩૦ “ગીની” આપવાને પ્રતીવાદીએ વચ્ચે આપ્યું. તે મુસાફરીમાં તે કટર મરણ પામ્યો. તેથી તેના વહિવટદારે તે કટરે કામ તથા મજૂરી કરેલી તે બાબત દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે પક્ષકારોની વચમાં સ્પષ્ટ કરાર થયેલો છે, અને મરનારે તે કરારનો અમલ કરેલો નથી, માટે તે દાવામાંથી તેને કાંઈ પણ મળી શકતું નથી. એમ માલુમ પડે છે કે જે રકમ ઠરાવવામાં આવી છે, તે સાધારણ મુસાફરીના દર કરતાં ભારે છે, માટે તકરારી કરાર સાથે તે હકીકત ધ્યાનમાં લેતાં, કોર્ટના વિચારમાં આવ્યું છે કે તે મરનારનો ઇરાદો પોતે તમામ કામ બજાવી શકે તો, વધારે ભારે રકમ લેવી, અને બીજું કાંઈ લેવાનું નહીં હતું. તેજ નિયમના

આધારથી અમુક માલ અમુક જગોએ આપવાની બાબતમાં ચાટ્ટરે અમુક નુર આપવાને વચન આપેલું, પણ તે જગોએ આવી પોહોચતાં અવલ તે વાંઢાણુ ટુટ્યુ, તો જેટલી મુસાફરી કરવામાં આવી હોય તેટલી મુસાફરી બાબત તેની પાસેથી નુર લેઈ શકાતું નથી. પ-રંતુ જ્યાં તે આજ્ઞત થઈ ત્યાંના બંદરમાં તે માલ કમુલ કરે, અને આગળ લેઈ જવા-નું તે પોતેજ જોડી દેતો, તે નુર આપવાનો તેનો ગર્ભિત રીતે કરાર થાય છે. કુક વિ. જેનીન્સ (૭૭ ટર્મ. રી. પાનું. ૩૮૧).

કરાર કાયદા વિરૂદ્ધ છે તે બાબત પક્ષકારોને જાણીતી હોય અને તે કાયદેસર નહીં હોવાથી ૨૬ બાતલ હોય, તેને આ કલમના શબ્દો લાગુ નથી. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે જે કરાર કાયદેસર ના હોય તેના આધારથી કાંઈ નાણાં અગર માલ આપવામાં આવેલો હોય તો, તે નાણાં પાછાં. લેઈ શકતો નથી, તેમ બેમાંથી એક પક્ષકાર દાવો કરી તે કરાર ૨૬ કરાવી શકતા નથી. (પોલાક કંત્રાક્ટસ પાનું. ૩૪૮). આ વિશે કાયદાનો અમુક નિયમ છે, તે નિયમ લાગુ કરવાની અજમાશ એ છે કે વાદી પોતાના કાયદા વિરૂદ્ધના વ્યવહારના સાધન અગર મદદ શિવાય બીજી રીતે પોતાનો દાવો શાખેત કરી શકે છે કેંવા નહીં. ટેલર વિ. ચેસ્ટર (ચા. રી. ૪ ફવીન્સ બેંચ. પાનું. ૩૦૯)

પણ તે નિયમ જે કાયદા વિરૂદ્ધના વ્યવહારમાં ત્રીજો સખસ પક્ષકાર ના હોય, તેના ઉપરના દાવાને લાગુ થતો નથી. જે એન્ટ અગર ટ્રન્ટીને વાદીના ઉપયોગ સાર નાણાં મળેલાં હોય તે પોતાની પાસે તે નાણાં પોતાને કબજે એવા કારણથી રાખી શકતો નથી કે, વાદી અને એક બીજા સખસની વચમાં કાયદા વિરૂદ્ધ કરાર થયેલો છે, તે કરારની રૂઢિએ તે નાણાં મને આપવામાં આવેલાં છે, તેમ કાંઈ સખસને કાયદા વિરૂદ્ધ કારણ સાર નાણાં સોંપવામાં આવે તો, તે કારણ બનતાં પેહેલાં તે નાણાં પાછાં માગવામાં આવે સાર તે આપવાને ના પાડી શકતો નથી. ટેનન્ટ વિ. એલીયટ (બોસાનકવેટ એન્ડ પુલસી. રી. ૭). જો કે તે કચ્છિજી લાના નિયમો ઉપરના ઠરાવો પ્રમાણે છે. તોપણ સન ૧૮૪૮ નો આક્ટ ૨૧ મો અને મુંબાઈનો સન ૧૮૬૫ નો આક્ટ ૩ જો જોતાં આ મુંબાઈ ઈલાકાની બાબતમાં કાયદો કાંઈક બીજા છે, એમ જણાય છે.

કાયદાની ચુકથી નાણાં ધીરવામાં આવેલાં, તેમ છતાં ઠગવવામાં આવ્યું છે કે તે નાણાં પાછાં લેવાનો દાવો ચાલી શકે છે. તેમાં મદ્રાસ લાયકોર્ટ એવું ઠરાવ્યું છે કે કાયદાની ચુક હોય તો કરારના એકાદ પક્ષકારને તે કરારમાંથી બચવાને તેથી કારણ થતું નથી, એવો કાયદાનો નિયમ છે, તેમાં ફેરફાર કરવાને કરાર આક્ટની આ કલમ નો ધરાદો નથી, એમ ધારીએ તોપણ વાદીનો તે કાયદાની ચુકથી આપેલાં નાણાં પા-છાં લેવાનો હક્ક છે, એવા કારણથી કે જે કરારથી તે નાણાં પાછાં આપવાની શરત કરે-લી છે, તે કરાર એકસરખો છે, અને નિષ્કળ ગયેલો છે. આ ફેસલો વિગત વાર આ આક્ટની કલમ ૨૧ માં નીચે બતાવેલો છે, તે જોવાથી વધારે ખુલાસો થશે, કીશ્વાન ચિ-ગરે વિ. શંકરવરમા (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૯. પાનું. ૪૪૧)

કલમ. ૬૬, ૬૭ નીરર્થક થયાની વાત કેવી રીતે જણાવવી. (૧૭૭)

કલમ ૬૬ મી.

નિરર્થક થવા યોગ્ય ૬૬. નિરર્થક થવા યોગ્ય કરાર રદ કરવાની વાત, કરાર રદ કર્યો એ કિંવા તે રદ કરવાની વાત પાછી રદ કરી એ વાત, જણાવવા તથા તે રદ કરવું વવી હોય તો, મુચના જણાવવાના અથવા રદ કરવાના અંધ પાડવું એ વાત જે પ્રકાર તથા નિયમો છે તે પ્રકાર તથા નિયમ મુજબ શી રીતે જણાવાય. જણાવી શકાય છે.

ટીકા—(કલમ ૪, ૫ અને ૬ જુઓ.)

કલમ ૬૭ મી.

કરાર પુરો કરવાને ૬૭. વચન આપનારને પોતાનું વચન પુરું કરવાને જે યોગ્ય સોધ વચન કામ સેહેલથી કરવાના યોગ્ય સાધન જોઈએ તે તેને આપનારને જોઈએ પવામાં વચન લેનાર ગફલત કરે, કિંવા આપવાની તે આપવામાં વચન ના કેહે તો, તે ગફલતને લીધે અથવા ના કેહેવાને લીધે લેનારે ગફલત કરી જેટલું વચન પુરું થવાનું રહ્યું હોય, તેટલું વચન પૂરું હોય તો તેનું પરિ- કરવા વિષે વચન આપનારને સદરહુ ગફલત અથવા ના જામ. કેહેવાથી માફી થઈ એમ સમજવું.

દૃષ્ટાંત.

અ એ વ નું ધર મરાંમત કરી આપવાનો કરાર વ જોડે કર્યો છે, ધર કયે કયે ઠેકાણે મરાંમત કરવાનું છે તે બતાવવામાં વ ગફલત કરે છે કિંવા ના કેહે છે.

એ ગફલતને લીધે અથવા ના કહ્યાને લીધે કરાર પુરો કરવો રહ્યો તો, તે વિશે વ ને માફી છે.

ટીકા—કરારના એક પક્ષકાર તરફથી કસુર કરવામાં આવે, એટલે બીજા પક્ષકારને તે કરારનો અમલ કરવામાંથી માફી મળે છે. થોડીક મુદત ઉપર મેકીન વિ. વાટકીન-સન (લા. રી. ૪ એક્સચેન્જર પાનું. ૨૫) ના મુકરદમામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, પ્રથમથી મરાંમત કરાવવાની નોટીસ આપેલી હોય તો, પટેઆપનારે મરાંમત કરી આપવાનો કરાર કર્યો હોય તેની રૂઢિએ તેના ઉપર દાવો થઈ શકતો નથી. ખરીદદારે જે માલ વેચાણુ લીધો હોય તે માલ કમુલ કરવાને ખરીદદાર ના કેહે તો, પછી તે વેચનારને તે માલ આપવા માંડવામાંથી જેવી માફી મળે છે, એવીજ રીતે વળી જ્યાં એક શીખાઉપણાના દસ્તાવેજ ઉપરથી ઢાઢ શેઠ ઉપર તેના શીખાગી ઉમેદવારને ન શીખવ્યા બાબત કરેલી ફરીયાદમાં તે ઉમેદવારે શીખવાની ના પાડી, એ તકરારે કાયદેસર ઠરાવવામાં આવી હતી. રેમંડ વિ. મીનટન (લા. રી. એક્સચેન્જર વા. ૧ પાનું. ૨૪૫) કલમ ૩૯ ની નોટ જુઓ.

બાબ ૫ મો.

કરારથી ઉત્પન્ન થયેલા સખંધો જેવા બીજા કેટલાએક સખંધો વિષે.

કલમ ૬૮ મી.

કરાર કરવા ને ૬૮. જે સખસ કરાર કરવાને અશક્ત હોય તે સખસ-
અશક્ત છે તેને કિં- ને, અથવા જે સખસનું પાલણુ પોષણ કરવાની સદરહુ
વા તેની તરફથી બી અશક્ત સખસની કાયદા પ્રમાણે ફરજ હોય તે સખસને,
બ કોષ્ટને ખોરાક તેની સંસારમાંની સ્થિતિને યોગ્ય હોય એવી જરૂરી વસ્તુ
પોશાકની જનશ કોઈ બીજે સખસ પુરી પાડે તો, તેની કિંમત સદરહુ
આપી હોય તે બાબ પુરું પાડનાર સખસને સદરહુ અશક્ત સખસની મિલક-
તનો દાવો. તમાંથી મળવાનો તેનો હક છે.

દૃષ્ટાંત.

(અ.) વ દિવાનો છે, તેને તેની સંસારમાંની સ્થિતિને યોગ્ય છે એવી જ-
રૂરી વસ્તુ અ પુરી પાડે છે. વ ની મિલકતમાંથી અને તેની કિં-
મત મળવાનો તેનો હક છે.

(વ.) વ દિવાનો છે, તેની સ્ત્રીને તથા છોકરાંને તેમની સંસારમાંની સ્થિ-
તિને યોગ્ય છે એવી જરૂરી વસ્તુ અ આપે છે, તેની કિંમત અ ને વની
મિલકતમાંથી મળવાનો તેનો હક છે.

ટીકા.—આ કલમ બે બાબતોમાં લાગુ છે. (૧) જે સખસ કરાર કરવાને ના લાયક
હોય તેને ધરીત રીતે જે જરૂરી જોઈએ તે પુરું પાડવામાં આવે તે. અને (૨) જ્યારે
આવો નાલાયક સખસ બીજાને નિર્વાહ કરવાને બંધાયેલો હોય ત્યારે તે બીજાને જે
પુરું પાડવામાં આવે તે. આ બેજ બાબતમાં જે સખસ જરૂરીયાત વસ્તુ અગર નાણાં
પુરાં પાડે તો, તે સખસનો તે નાલાયક સખસની મિલકતમાંથી પોતે જે સદરહુ પ્રમાણે પુરું
પાડ્યું હોય, તે બદલનું લેણું વસૂલ કરવાનો હક છે. પરંતુ એટલું અવલોકન કરવું
જોઈએ કે તે બાબત તે નાલાયક સખસ જાને જવાબદાર થતો નથી. આવોજ બેદ જે
સગીર ભાગીદારો હોય તેમની બાબતમાં, તેમની જાતની અને મિલકતની જવાબદારીમાં
આ આકટની કલમ ૨૪૭ મીમાં કરવામાં આવ્યો છે.

જે મલ જીપર પ્રમાણે પુરો પાડવામાં આવે તે, તે સખસની સ્થિતિને યોગ્ય જરૂરી-
યાત હોવો જોઈએ. માટે જ્યાં સુધી આ પ્રમાણે હોય ત્યાં સુધી કોઈ માલ જીધાર ખ-
રીદ કરવામાં આવે તે વખતે જરૂરીયાત માલ લેવાને તેની પાસે જોઈતાં નાણાં હોય,
તેની પણ ચીંતા નહી. જરૂરીયાત શું સમજવું તે હકીકતનો સવાલ છે, અને તે બાબત
જુદા જુદા ઇંદોમાં ઘણા ઠરાવો છે. પરંતુ તે ઠરાવોનો મુખ્ય નિયમ આ કલમમાં જે
ખતાવવામાં આવ્યો છે તે છે. આપલ વિ. કુપર (૧૩ મીશન એન્ડ વેલ્સબી. પાનું ૨૫૬) ના
કામમાં અને રાઈડર વિ. વોન્મ્યુવેલ (લા. રી. ૩ એકસચેકર પાનું ૮૦) ના કામમાં તે સારી
પેઠે ખતાવવામાં આવેલ છે.

જરૂરીયાત વસ્તુઓ તે કે જે બીજો વિના બાજબીરાહે મનુષ્ય રહી શકતું ના હોય, તે છે. પ્રથમ તો ખોરાકપોશાકી, રહેવાને મકાન અને તેવીજ બાબતો છે. આ વિશે તો કાંઈ અદેશોજ નથી. વળી જેમ શરીરને નભાવવું જરૂર છે, તેમજ મનુષ્યને પોતાના વિચારનું યોગ્ય રીતે ખેડાણ કરવું જરૂર છે, તેવીજ રીતે હુનર, અગર વેહેપાર શીખવવો અગર અક્ષય, નીતી અને ધર્મ સંબંધી હકીકત મેળવવાની પણ જરૂરીયાત થાય. વળી મનુષ્યનું રહેવું માણસોના સમુદાયમાં થાય છે, માટે બીજાઓની મદદ તથા બીજાઓનું આવવું પણ તેના ભલાને માટે જરૂરીયાત થાય. જેવી મનુષ્યની સ્થિતી, તેવાં તેનાં જીણું અગર જાડાં કપડાં, તેમ પોતાની હયાતીમાં જે સ્થિતીમાં તેને રહેવાનું હોય તે સ્થિતી પ્રમાણે તેની કેળવણી, અને તેને જેવો રોગ હોય તેવું થાય, એટલે તે પાકી વયનો થએ તેવું જેવું સાધન થવાનો સંભવ હોય તેવું ઓશડ પણ જરૂરીયાત છે. સગીર કરાર કરનાર હોય ત્યારે જે વસ્તુઓ તેને પૂરી પાડવામાં આવી હોય, તે વસ્તુઓ તે બાબતકરાર કરનારની હયાતી અને યોગ્ય દ્વાયદા અને સુંખને માટે અવશ્યે કરીને જોઈએ તેવી હતી, એમ પ્રથમ શાખેત થવું જોઈએ. માટે જે વસ્તુઓ મોજ શોખની હોય તે હમેશાં આવી બાબતમાં અવશ્યની ગણવામાં આવતી નથી. તોપણ મોજ શોખની વસ્તુઓ જે ઉપયોગી હોય તે કેટલીક વખતે અવશ્યની ગણી શકાય છે. માટે પુન્યના કારણથી બીજાને મદદ કરવાના કરાર જો કે ઘણા વખાણવા લાયક છે, તોપણ તે બંધનકારક ગણી શકાતા નથી, કારણ કે તે તેના જાતીના દ્વાયદા સંબંધી નથી. તમામ વખતે સગીરને કરાર ઉપરથી જાતીના શાયદો થવો જોઈએ. આપલ વિ. કુપર (૧૩ મીશન એન્ડ વેલ્ફેર સી. પાનું ૨૫૨). સગીર તરફથી એક આટર્નિએ એક દાવામાં તેનો બચાવ કરી રહેતો મેળવી હોય તો, તે દાવાનું ખર્ચ તે આ કલમના અર્થ પ્રમાણે જરૂરીયાત ગણવામાં આવે છે, કારણ કે સગીરે પોતાની મીલકતનો બચાવ કરવાનું કામ યોગ્ય રીતે તેણે માથે લીધેલું થાય છે. વાટકીન્સ વિ. ધનુ બાબુ (૪. લા. રી. ક. વા. ૭ પાનું ૧૪૦)

છોકરાંને જરૂરીયાત વસ્તુ પૂરી પાડવામાં આવે તે બાબતમાં તેમનાં માં આપ દિવાની રાહે જવાબદાર થાય છે, એવું આ કલમ તથા તેનું બીજું દ્રષ્ટાંત છે તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે. પરંતુ આ કલમ પ્રમાણે તેઓની મીલકત જવાબદાર છે, અને તેમની જાત જવાબદાર થતી નથી, તેમજ ઘણી પોતાની ધણીયાણીને આપેલી વસ્તુ બાબત જવાબદાર થાય છે.

કોઈ હિંદુ સ્ત્રીનો ધણી બીજા ઓરત પરણવાથી તેણીએ તેને છોડી દીધો હોય તો, ભરણપોષણના પર્થશા તેની પાસેથી માગવા તેણીનો હક્ક નથી, તેમ તે બાબત તેણીને કરજ કરવાનો પણ ગમ્મિત અબત્તાર નથી. વેરાસામી ચેતી વિ. આપાસામી ચેતી (મ. હા. રી. વા. ૧ પાનું ૩૬૫). તે પોતે તેની પાસે જેટલું સ્ત્રીધન હોય તેટલે દરજે તે દેવાને માટે જોખમદાર છે. નયુભાઇ ભાઇલાલ વિ. ઝવેર રામજી (૪. લા. રી. ૧ મું. પાનું. ૧૨૧)

કલમ ૬૯ મી.

એક સખસે આપ- ૬૯. જે પૈસા આપવાની કોઈ સખસને કાયદાથી ફરજ વાના પૈસા બીજો હોય તે પૈસા આપવાની વાતમાં કોઈ બીજા સખસને સખસ તે વાતમાં સંબંધ હોય, અને તે કારણથી પૈસા મજકુર સદરહુ બીજો

(૧૮૦)

ખીખના તરફથી વસુલ આપવું.

કલમ. ૬૯

પોતાનો સંબંધ હો- સખસ આપે ત્યારે તે પૈસા તે ખીખ સખસને પાછા વાથી આપે તો, તે મળવાનો તેનો હક્ક છે.

આપનારને પૈસા પા-
છા મળવાનો હક્ક છે.

દૃષ્ટાંત.

ખંગાળા મધ્યે અ નામના જમીનદાર પાસેથી વ એ જમીન પટે રાખેલી છે. અ એ સરકારને જે ધારે આપવાનો તે બાકી ર-
હ્યો, તેથી તે જમીનનું લીલામ કરવાને સરકારે જાહેરનામું કર્યું
છે. એ લીલામ થયું તો મુલકી કાયદા મુજબ વ નો ગણુતપટેા રદ
થાય છે. લીલામ ન થાય તથા તે ઉપરથી પોતાનો પટે રદ ન થાય
એવા હેતુથી, અ ને જે પૈસા સરકારમાં ભરવાના તે વ ભરે છે. વ
એ ભરેલા પૈસા તેને અ એ પાછા આપવા એ તેની ફરજ છે.

ટીકા.—ઈંગ્લેન્ડ ગ્રંથોમાં વિનંતી ઉપરથી ને અવેજ “ એક્ઝીમ્યુટેડ ” કહેવાય છે, તે વિશે આ કલમનો ઠરાવ જણાય છે. જે હકીકત ઉપરથી નાણાં અગર વસ્તુ આપવામાં આવે છે, તે આપવાને ગર્ભિત અરજ થાય, તે છે. જેમકે એક સખસ અમુક નાણાં આપવાને આખરે જવાબદાર થતો હોય અને તે નાણાં ખીખને કાયદેસર રીતે આપવાની ફરજ પડેલી હોય અગર કાયદેસર રીતે તે આપવાને ફરજ પાડવા લાયક હોય, ત્યારે તેવી ગ-
ર્ભિત વિનંતી છે, એમ નીકળે છે. તેમાં પછી જે દાવો કરવામાં આવે તે દાવાનું રૂપ વાદીના ઉપયોગ સાર નાણાં આપેલાં હોય તેનું થાય છે. પણ આ કલમમાં તેવા ખીખ સખસને ફરજ પાડવાને બદલે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે તે સખસનું તે નાણાં આપવામાં હિત હોય તે આપી આખર જે સખસ તે આપવાને જવાબદાર થતો હોય તેની પાસેથી વસુલ કરી શકે છે. ઈંગ્લેન્ડ “લા” માં આવી બાબતોનો સમાસ ના થાય તેવી બાબતો આ કલમમાં સમાસ થાય છે.

પરંતુ જે એકાદા સખસને તેની પોતાની કસુરને લીધે અમુક નાણાં આપવાની ફરજ પડે તો, ઈંગ્લેન્ડ આધારે પ્રમાણે તે આપેલાં નાણાં વસુલ કરી શકતો નથી. જેમ કે એક સખસને દિવાની તુરંગની અંદર તેના દેવા બદલ કેદમાં રાખવામાં આવ્યો હોય, તેમ છતાં તે તુરંગ સંભાળનાર અમલદાર તે સખસ (કેદી)ને નાશી જવા દે, તેથી તે અમલદારને તે કેદીના લેહેણદારનું લેહેણ આપવું પડે તો, તે અમલદાર તે આપેલાં નાણાં તે કેદી પાસેથી વસુલ કરી શકતો નથી. ખીચર વિ બેલી (૮ ઇસ્ટ. રી. પાનું. ૧૭૧). આ કલમ પ્રમાણે પેહેલો સવાલ એ છે કે જે સખસે નાણાં આપેલાં હોય તે આપવા-
માં તેનું કાંઈ હિત હતું કે નહીં. ફાળા પડતો હિરસો લેવાના દાવામાં વાદીએ ગીરો હકની સાથે અમુક મીલકતનો ભાગ ખરીદ કરેલો હતો, અને પ્રતીવાદીએ તેજ મીલકત-
નો ખીખે ભાગ ખરીદ કરેલો હતો, તેમાં વાદીનું આ કલમના અર્થ પ્રમાણે ગીરો ઉપર-
નાં નાણાં આપવામાં હિત હતું, એમ ઠરાવવામાં આવ્યું. તેનું હિત હતું એવા કારણથી કે ગીરોરાખનારનો તેની પાસેથી તે નાણાં વસુલ કરવાનો કાયદેસર ખલાજ હતો, તેમ

પ્રતીવાદી જો કે તે નાણું જાતે આપવાને જવાબદાર નહીં હતો, તોપણ આ કલમના દ્રષ્ટાંત ઉપર નજર રાખતાં કાયદા પ્રમાણે તે આપવાને બંધાએલો હતો. ચતોપાધ્યાય વિ. ક્રીસ્ટોકુમાર ગોઝ (ઈ. લા. રી. ક. વા ૪. પાનું ૩૬૯).

અમુક જમીન ઊપરની જવાબદારી હેઠેણી થએલી હોય તે આપવાને કોઈ સખસ-ને કહેવામાં આવે, અને જો તે જમીનમાં તેનો ખરી રીતે હક્ક સંબંધ ના હોય, તેથી તેને સીધી અગર આડી રીતે તે આપવાની ફરજ પાડી શકાતી ના હોય તો, તે સખસનું તેમાં હિત નથી, માટે આ કલમ પ્રમાણે તે નાણું લેવાનો દાવો ચલાવી શકતો નથી. વળી આવા સખસે તે જમીન ઊપરના હક્ક બાબત ધરાદાયી પુરાવ કરવાને જો તે નાણું આપ્યાં હોય તો, તેણે કલમ ૭૦ મી પ્રમાણે કાયદેસર રીતે તે નાણું આપ્યાં છે, એમ માની શકાતું નથી. ડી. હીમતસીંગ વિ. ભાવાભાઈ કાયાભાઈ (ઈ. લા. રી. મું. વા. ૪. પાનું ૬૪૩), પણ એક હુકમનામું જે સખસો ઉપર થએલું હોય, તેથી તેમાંના એકે ખીખના ઉપર તેનો ભાગ લેવાને દાવો કર્યો હોય તો, તે દાવાને આ કલમ લાગુ થાય છે કિંવા નહીં, તે વિશે અંદેશો બતાવવામાં આવ્યો છે. કુત્તેચ્છવી વિ. ગંગાનાથ રોય (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૮ પાનું. ૧૧૬). હિસ્સાની બાબત સહવચન આપનારા અને સહજમીનોની વચમાં કલમ ૪૩ અને ૪૬ માં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

જો અમુક સ્થાવર મીલકત **અ** ને વેચાણુ આપી, એવી શરતની સાથે કે તે વેચાણુની કીમતમાંથી અમુક નાણું **અ** એ પોતાની પાસે રાખવાં અને **બ** ઉપર **ક** નું ફક્ત પૈસા બાબતનું હુકમનામું થએલું છે તે હુકમનામું **અ** એ પતાવવું, પણ **ક** ના હુકમનામાની રકમ **અ** આપવાને સુકંચો. તેથી **બ** એ સદરહુ બાકીની કીમત લેવા **અ** ઉપર દાવો કરેલો, અને હુકમનામું મેળવ્યું. તે દરમિયાનમાં **ક** એ પોતાનું હુકમનામું **બ** ઉપર બજાવી મીલકત જમ કરાવી. તે ઉપરથી **અ** એ **ક** ના હુકમનામાની રકમ આપી. ત્યાર પછી **બ** એ પોતાની બાકી કીમતનું **અ** ઉપર હુકમનામું બજાવ્યું, તેથી **અ** એ તે હુકમનામાની રકમ આપી. આ ઉપરથી **બ** ના ઉપર **ક** નું હુકમનામું હતું તે હુકમનામું પતાવી **અ** એ નાણું આપેલાં. તે લેવા **અ** એ **બ** ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે **બ** એ તે વસુલનો ફાયદો લીધો છે, અને તે વસુલ કાંઈ મફત આપવાનો ઈરાદો નહીં હતો, માટે સન ૧૮૭૨ ના કરાર બાકત પ્રમાણે **અ** નો હક્ક છે. આ કામનો આ કલમમાં અને દલીલ વિ. રામકીશનસીંગના કામમાં ઠરાવેલા નિયમમાં સમાસ થાય એમ જણાય છે. અન્નેધ્યાપ્રસાદ વિ. બાકર સમ્મદ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૫. પાનું ૪૦૦).

ક ના મરણ પછી તેના નામ ઉપર માલેક તરીકે એક ગામ હતું, તે ગામના હિસ્સા બાબત તેણીના વારસો વચમાં તકરાર ઉત્પન્ન થઈ. સન ૧૮૭૪ ના જાન્યુએરી માસમાં **ન** જે તે **ક** ના વારસોમાંનો વારસ નહીં હતો, તેમ તે ગામનો ભાગીયો પણ નહીં હતો, તેનું નામ તે ગામના “લંબારદાર” તરીકે રૈવન્યુ રજીસ્ટરમાં દાખલ કરાવવામાં આવ્યું, તે સન ૧૮૭૮ ના ફેબ્રુએરી સુધી તે રજીસ્ટરમાં રહ્યું, અને પછી તે કાઢાડી નાંખવામાં આવ્યું, અને તે વારસોમાંના એક વારસ **બ** નું નામ તે હિસ્સાના માલેક તરીકે દફતરમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું. પછી **ન** એ **બ** ઉપર દાવો કર્યો, તેમાં તેણે જે રૂ. ૭૦-

(૧૮૨)

ખીજના તરફથી કરેલ કામ.

કલમ. ૭૦

૧૩-૪ તે હિસ્સાના મેહેસુલ તરીકે જાન્યુએરી સન ૧૮૭૪ અને ફેબ્રુએરી સન ૧૮૭૮ની વચ્ચેનાં મુદતમાં આપેલા તે લેવા માગેલું છે. આ દાવો મુનસફની દિવાની કોર્ટમાં કરવામાં આવેલો છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ દાવો સન ૧૮૭૨ ના આકટ ૯ માની કલમ ૭૦ પ્રમાણે નુકશાનીનો છે, માટે તેનો સન ૧૮૬૫ ના આકટ ૧૧ માની કલમ ૬ માં સમાસ થાય છે, સખ્ખ તે સ્માલકાન્કોર્ટને સાંભળવા લાયક છે, માટે તે ઉપર ખીજ અપીલ ચાલતી નથી. નાથપ્રસાદ વિ. બેજનાથ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૩ પાનું ૬૬)

કલમ ૭૦ મી.

મરત ન કરેલા કૃત્ય- ૭૦ જ્યારે કોઈ એક સખ્ખસ ખીજ સખ્ખસને સાર કાંઈ થી ને ફાયદો ભોગ વસ્તુ કાયદેસર રીતીએ કરે, અથવા કાંઈ પણ વસ્તુ તેને વ્યો હોય તે વિશે ઉપ આપે, પરંતુ તે પ્રમાણે મરત કરવું એવો તેનો ઈરાદો ન ભોગ કરનારની જ- હોય, તથા જ્યારે સદરહુ ખીજ સખ્ખસે તે કરેલી કિંવા વાળદારી. આપેલી વસ્તુના કોઈ ફાયદાનો ઉપભોગ કીધો હોય, ત્યારે સદરહુ ખીજ સખ્ખસે તે વિશેનો બદલો સદરહુ કહુલ સખ્ખસને ભરી આપવો, અથવા સદરહુ કરેલી કિંવા આપેલી વસ્તુ તેને પાછી આપવી, એ તેની ફરજ છે.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ એક વેહુપારી છે, અને તે ચુકથી કાંઈ માલ વને ઘેર મૂકી જાય છે. જ તે પોતાનો સમજીને વાપરે છે, તેણે અ ને તેની કિંતમ આપવી જોઈએ.

(બ.) અ એ જ ની કાંઈ ખિલકત આગથી બચાવી છે. હુકીકત ઉપરથી જ એવું માલમ પડે કે અ ના મનમાં તે બદલ કાંઈ લેવાનું નહોતું તો, અ ને કાંઈ તેનો બદલો મળવાનો હુક નથી.

ટીકા—આ કલમના અ દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઈંગ્રેજ ગ્રંથોમાં જેમ કેહેવામાં આવ્યું છે કે જે એવેજ “એક્ઝીક્યુટેડ” કેહેવામાં આવે છે, તે એવેજ કમ્પુલ કરવામાં આવવાથી તે નાણું આપવાનું વચન ગર્ભિત થાય છે. એક સખ્ખસ અમુક કૃત્ય તે બદલ એવેજ લેવાના ઈરાદાથી ખીજને સાર કરે તો, જેને માટે તે કૃત્ય કરવામાં આવેલું હોય તેણે તેનો બદલો આપવાને વચન આપેલું છે, એમ ગર્ભિત થાય છે. તોપણ જેને માટે તે કરવામાં આવ્યું હોય તેને તે કૃત્ય કમ્પુલ કરવું અગર ના કરવું તે તેની મરજી ઉપર છે. બોલટન વિ. જોન્સ (૨૭ લા. જ. એક્સચેન્જ. પાનું. ૧૧૭) ના કામમાં આ નિયમનો લંબાણથી અમલ કરવામાં આવેલો છે. તે કામમાં પ્રતીવાદીએ એક વેહુપારીને ત્યાંથી માલ મંગાવેલો, પણ વાદી એક ખીજે વેહુપારી હતો, તેણે તે માલ મોકલ્યો. પ્રતીવાદીએ તે માલ વાદીનો મોકલેલો છે તેવી ખબર નહીં છતાં તે માલ વાપર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદી તે માલની કીમતનો જવાબદાર નથી, કારણ કે પ્રતીવાદીએ તે બાબત વાદી સાથે કાંઈ પણ કરાર કરેલો નથી, અને વાદીએ મોકલ્યો છે તેથી તે

પાછો મોકલવાની મરજી પ્રતીવાદીની થાય તો, તે પાછો મોકલે તે વખત તેને આપેલો નથી. તેવોજ વાલીયર જૂમ વિ. આપમેન (૧૩ મીશન એન્ડ વેલ્ફેર). પાનું ૨૩૦) નો સુકર-દમો છે. જ્યારે એકદો સખસ ખીજની ચાકરી બળવવાનું બતાવે ત્યારે તે ખીજે જો સ્વતંત્ર રીતે તે ચાકરી કયુલ અગર ના કયુલ કરી શકે તેવું હોય તો, તે ચાકરી બદલ તેણે અવેજ આપવાને ગર્ભિત રીતે કયુલ કર્યું થાય છે. માટે જે બંદરમાં આપત પડી હોય, તે બંદરમાં માલ ઉતારવામાં આવેલો હોય અને ત્યાંહાં તે માલ તેનો માલેક કયુલ કરે અને અસલ જે જગોએ તે લેઈ જવાનો તે લેઈ જવાનું છોડી દે તો, એવું ઠરાવવામાં આવેલું છે કે જેટલું ફાળા પડતું નુર આપવાનું થાય તેટલું તે આપવાને બંધાએલો છે. પણ જો તે માલેકને તે માલ કયુલ કર્યા શિવાય ખીજે ઇલાજ બતાવવામાં આવેલો ના હોય તો, તે વાંછાણનો માલેક તે નુર બાબતમાં તે માલના માલેક પાસેથી કાંઈ પણ વસુલ કરી શકતો નથી.

મેલહાદો વિ. પોર્ટો આલીગર વિગરે રેલવે કંપની (લા. રી. ૯ શી. પી. પાનું ૫૦૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વાદીઓ તે કંપનીના પ્રોમોટરો છે, માટે તે કંપની “પ્રોમોટ” કરવાના આરંભમાં તેમને જે ખર્ચ થયેલું હોય તે તેઓ નર્ઈસ્ટરોફ કંપની પાસેથી વસુલ કરી શકતા નથી, કારણ કે વાદીઓ અને કંપનીની વચમાં તે વિશે કરાર થયેલો નથી, પણ આ કલમ પ્રમાણે તેવો દાવો ચાલી શકે એમ જણાય છે. એક કામમાં એક ગામનો માલેક મરી ગયો, તે વખતે તે ગામમાં એક સખસનો ખરી રીતે હક્ક નહી હતો, પણ તેનું નામ એક ભાગના માલેક તરીકે રેવન્યુ રજીસ્ટરમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું, અને તેથી તેણે મેહેસુલ ભર્યું. પાછળથી તેની જગોએ ખીજ સખસનું નામ દાખલ થયું, તેથી તે પાછળથી જેનું નામ દાખલ થયેલું તેની પાસેથી સદરહુ ભરેલું મેહેસુલ લેવાને દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કલમ પ્રમાણે જે બંધન છે તે, તોડ્યું તેથી થયેલું નુકશાન લેવાનો આ દાવો છે, માટે તે સમાલકાન્કોર્ટમાં ચાલી શકે છે, એમ માનવું જ નેઈએ. નાયપ્રસાદ વિ. બૈજનાથ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૩ પાનું. ૬૬.)

બ એ અમુક સ્થાવર મીલકત અને વેચાણ આપી. એવી શરતની સાથે કે તે વેચાણની કીમતમાંથી અમુક નાણાં એ એ પેતાની પાસે રાખવાં અને બ ઉપર ક નું ફક્ત પૈસા બાબતનું હુકમનામું થયેલું છે તે એ પતાવવું. પરંતુ ક ના હુકમનામાની રકમ એ આપવાને ચુક્યો. તેથી બ એ સદરહુ બાકીની કીમત લેવો એ ઉપર દાવો કર્યો, અને હુકમનામું મેળવ્યું. તે દરમિયાનમાં ક એ પેતાનું હુકમનામું બ ઉપર બળ-વી મીલકત જમ કરાવી. તે ઉપરથી એ એ ક ના હુકમનામાની રકમ આપી, સાર પછી બ એ પેતાની બાકીની કીમતનું હુકમનામું એ ઉપર બળવ્યું, તેથી તે હુકમનામાની રકમ એ એ આપી. આ ઉપરથી બ ના ઉપર ક નું હુકમનામું હતું તે હુકમનામું પતા-વી નાણાં આપેલાં તે લેવા એ એ બ ઉપર દાવો કર્યો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે બ એ તે વસુલનો શાયદો લીધો છે, અને તે વસુલ કાંઈ મફત આપવાનો ઇરાદો નહી હતો, માટે સન ૧૮૭૨ ના કરાર આકટ પ્રમાણે એ નો હક્ક છે. અન્નેધ્યાપ્ર-સાદ વિ. બાકરસજાદ. (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૫ પાનું ૪૦૦)

વાદીએ પ્રતીવાદીના વકીલ તરીકે કામ કરેલું તેથી પોતાની શીના આડીના રૂ ૮૨-૮-૫ લેવા દાવો કરેલો છે. પક્ષકારો વચ્ચે કાંઈ લખેલો કરાર નથી. તોપણ ફેંસલામાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે પ્રતીવાદીના એજન્ટે વાદીને એવું વચન આપેલું કે હાયકોર્ટના ઠરાવના પ્રમાણે સામા પક્ષકાર પાસેથી એકાદ પક્ષકારને જેટલી શી અપાવવામાં આવે છે તેટલી “રેગ્યુલર શી” આપવામાં આવશે. સર્પાઈનિટ જડજે આ દાવો કહાડી નાંખ્યો, અને ઠરાવનું કે “લીગલ પ્રાક્ટીસનર”ના આક્ટની કલમ ૨૮ મી પ્રમાણે તે કરાર બળવાન, નથી, કારણ કે તે કરાર લખેલો નથી, અગર કોર્ટમાં ફાઈલ કરવામાં આવ્યો નથી. અમને એવો આશ્રય કરવામાં આવ્યો છે કે “લીગલ પ્રાક્ટીસનર”નો આક્ટ થયો, તેથી લખેલો કરાર નથી હતો, તોપણ “પ્રાક્ટીસનર”ને પોતાના અસીલની પાસેથી શી લેવાને કાંઈ અટકાવ કરવામાં આવ્યો નથી. માટે સર્પાઈનિટ જડજને કાયદા પ્રમાણે હકુમત હતી તે વાપરવાને તેમણે ના પાડી છે. એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે વાદીએ પોતાના દાવાનો આધાર આ કલમ ઉપર રાખેલો છે, કારણ કે તેણે પોતાનું કામ મફત કરવું એવો કોઈ દાવશ ધરાવેો રાખ્યો નથી. દાવાની અરજીમાં એમ કહ્યું નથી કે “રેગ્યુલર શી, આપવાને દાવાના કારણનો આધાર મુખ્યતુબાનીના કરાર ઉપર રાખવામાં આવ્યો છે. તે કરાર બાબત કાંઈ પણ કહેવામાં આવ્યું નથી. જે દાવો કર્યો છે તે કામ અને મે-હેન્ટ કર્યા બદલનો છે, માટે તે કરાર આક્ટની કલમ ૭૦ મી પ્રમાણે કરી શકાય છે. તોપણ વાદીએ “રેગ્યુલર શી” આપવાના મુખ્યતુબાનીના કરાર ઉપર સુનાવણી વખતે આધાર રાખ્યો છે, એમ હોય. “લીગલ પ્રાક્ટીસનર”ના આક્ટની કલમ ૨૭ મીમાં હાયકોર્ટે જે “શી” ઠરાવેલી છે, તે એકાદ પક્ષકારને તેના સામા પક્ષકારના આડવો-કેટની શી આપવાની હોય છે, તે સખંધી છે, અને વકીલ અને તેના વકીલની વચમાં “શી” આપવામાં આવે છે તે સખંધી નથી. કલમ ૨૮ અને ૩૦ તે શી કરતાં વધારે શી આપવાના કરાર સખંધી છે, એમ જણાય છે. સખંધ સર્પાઈનિટ જડજને આ દાવો સાંભળવાની હકુમત છે, માટે પુરાવ ઉપરથી દાવાવાળી રકમ વ્યાજખી નોઈએ તેટલી છે કિંવા નહી તેનો નિર્ણય કરવો જોઈએ, માટે અમે સર્પાઈનિટ જડજનું હકુમતનામું ફેરાવી ઠરાવીએ છીએ કે, આ કામનો ફક્ત ગુણ દોષ ઉપરજ તપાસ કરવો જોઈએ. રા-મા વિ. કલાણજી વિગેરે (ઈ. લા. રી. ૯ મ. પાનું. ૩૭૫).

કલમ ૭૧ મી.

કોઈને કાંઈ માલ ૭૧. કોઈ સખસને બીજા કોઈનો કાંઈ માલ જડે અને જડે તેની જવા- તેને તે પોતાના હવાલામાં લે તો, નિક્ષેપીના ઉપર જે બધારી. જવાબદારી છે તે જવાબદારી તે સખસના ઉપર છે.

ટીકા—“બેલી”ની સામાન્ય ફરજે બાબત બાબ ૯, કલમો ૧૫૧, ૧૫૨, બેવી.

સંતાડેલો ખજાનો જે સખસને જડે તેના હક્ક અને ફરજોની બાબતમાં સન ૧૮૭૮ નો આક્ટ ૬ ટ્રી જુઓ.

કલમ ૭૨ મી.

કોઈ સખસને ચુકથી ૭૨. જે સખસને ચુકના અથવા સખતીના કારણથી અગર સખતીના કા- કાંઈ પૈસા આપવામાં આવ્યા હોય, અગર કાંઈ વસ્તુ રણથી પૈસા આપ્યા સ્વાધીન કરવામાં આવી હોય, તે સખસે તે પૈસા પાછા હોય અગર કાંઈ વસ્તુ આપવા જોઈએ, અગર તે વસ્તુ પાછી સ્વાધીન કરવી જોઈએ. તેના સ્વાધીનમાં આપવામાં આવી હોય તો, તેની જવાબદારી.

દૃષ્ટાંતો.

[અ.) અ તથા વ, એ બેઉને એકમતે ક ના સો રૂપિયા દેવા છે. અ એક-લોજ તે રકમ ક ને આપે છે. અ ને વ ના જાણવામાં તે વાત નહીં હોવાને લીધે વ પણ બીજા સો રૂપિયા ક ને આપે છે. ક એ તે સો રૂપિયા વ ને પાછા આપવા જોઈએ.

(વ.) કોઈએક સખસના નામ ઉપર રેલવે કંપની મારફત કાંઈ માલ આ-વ્યો છે. માલ લાવ્યા બદલ રેલવે કંપની કાંઈ પૈસા માગે છે, અને તે પૈસા માગવા ગેરકાયદે છે; પરંતુ તે પૈસા આપ્યા શિવાય માલ મજકુર કંપનીવાળા આપતા નથી. જેના નામપર માલ આવ્યો છે તે સખસ માલ સ્વાધીનમાં લેવાને સાડ માગેલા પૈસા આપે છે. જેટલા પૈસા ગેરકાયદે વધારે લીધા હોય તેટલા તેને પાછા મળવાનો હક છે.

ટીકા — આ કલમ સાથે ટૂસ્ટ આક્ટની કલમ ૮૬ મી મુકાબલ કરવા લાયક છે. તે કલમમાં દરાવવામાં આવેલું તેની મતલબ એવી છે કે “જે કરાર ૨૬ કરવા લાયક હોય તેથી અગર કપટ અગર ભુલથી થએલા કરારના આધારથી જ્યાં મિલકત બી-જાને આપવામાં આવી હોય, અને તે બીજાને તે મતલબની બગર આપવામાં આવે, એટલે તે મિલકત જેને આપવામાં આવી હોય તેણે તે આપનારના પ્રાયદ સાડ પોતાની પાસે રાખવી જોઈએ, એવી શરતથી કે તે આપનારને જે અવેજ આપવામાં આવેલો હોય, તે પાછો વસુલ આપે.” આ કલમમાં જે “માગણી” બાબતના હક વિષે દરાવ કરવામાં આ-વ્યો છે, તે ઈંગ્રેજીલા પ્રમાણે નાણાં હતાં, તે લીધાં તે બાબતના મુકરદમાઓની જે વ્યવ-સ્થા થાય છે, તે પ્રમાણે થાય છે. પ્રસાદ વિ. ચામીલાલ (૪ ઈ. લા. રી. પાનું ૬ તથા કાનપુરના કચેક્ટર વિ. કેદારી તેજ વાલ્યુમનું પાનું ૧૯.)

બંધનની બાબતની ભુલ હોવી જોઈએ, અને તેવીજ એકસરખી બાબતથી નાણાં આપવાનો હેતુ હોય, તે વિશેનીજ ફક્ત ભુલ હોવી નહીં જોઈએ, જેમકે એક સરાફે અમુક ગ્રાહકની મિલકત મારી પાસે છે, એવી ભુલ ભરેલી સમજથી તે ગ્રાહકને એક ચેકનાં નાણાં આપ્યાં હોય, તેમાં દરાવવામાં આવ્યું કે તે પ્રમાણે આપેલાં નાણાં પાછાં લેવાનો તેનો હક નથી. ચેમરસ વિ. મીલર. (૩૨ લા. જ. શી. પી. પાનું. ૩૦)

જે પૈસા વાસ્તવિક ફરજ પુરી પાડવાને આપવામાં આવ્યા હોય, તે પૈસા પાછા વ-

સુલ કરી શકાય નહી. જેમકે કોઈ લેહેણાને મુદતનો બાધ લાગવાથી વસુલ કરી શકાય તેવું ન હોય તેવું લેહેણું કોઈ આપે અથવા જે લેહેણામાં સગીરપણાની તકરાર લાવી શકાય તેવું લેહેણું કોઈ આપે, તે આપેલા પૈસા પાછા વસુલ કરી શકાય તેવા નથી, કારણ કે તે લેહેણું વસુલ કરવાને કોઈ કાયદાનો બાધ હતો, તોપણ તેવું લેહેણું તે લેહેણાના પૈસા લેનાર ખરા દીલથી રાખી શકે છે. મારીયટ વિ. હામ્પટન (સ્મીથ્સ લીડીંગ કેસીસ વા. ૨ પાનું ૩૨૫). અમુક કાર્યોથી અમારી કંપની બીજી કંપની જેને વાદીનું દેવું હતું તે કંપનીની સાથે જોડાઈ ગયેલી છે, એમ ધારી પ્રતીવાદીઓએ તે વાદીને તેના લેહેણાને પેટે એક હુડી આપી. પછી એમ નીકળ્યું કે એ કાર્યોથી ધારેલું કામ પાર પડ્યું નહોતું, પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એ હુડી ઉપરથી ફરેલી ફરીવાદીઓની ચુકતે જવાબ નથી, કારણ તે ચુક માત્ર હેતુની હતી. બાલ્ફોર વિ. સી. ફાયર એન્ડ લાઇફ એસ્યુરન્સ કંપની (લા. જ. કા. પ્લીઝ વા. ૨૭ પાનું ૧૭)

હકીકતની બાબતમાં વાદીની ભુલ અગર અગ્નિચૂક શુદ્ધ રીતની હોવી જોઈએ, એવી રીતની કે પ્રતીવાદીનો નાણું લેવાનો હક્ક થાય નહી. કેલી વિ. સોલારી. (૯ મી-શન એન્ડ વેલ્સખી. પાનું ૫૪), પરંતુ આવી ભુલથી જે નાણું આપવામાં આવેલાં હોય, અને જે કે “વાદીને તે આપતી વખતે જે બાબતની તેણે કસુર કરી હોય તે જાણવાનું સાધન હોય” તોપણ તે વસુલ થઈ શકે છે. જાણવાનું સાધન હોય તો, માહેતી હતી એવું અનુમાન થઈ શકે છે. ટાકેસન વિ. કાઉડી (કામન બેંચ. ન્યુ. પ્લીઝ. વા. ૮ પાનું ૪૯૩). વળી ઇંગ્રેજ “લા” પ્રમાણે તો હકીકતની ભુલ હોવી જોઈએ, અને કાયદાની હોવી નહી જોઈએ. માટે એકાદો સખસ હકીકતની સંપૂર્ણ માહેતી છતાં પણ કાયદાની અણમાહેતીને લીધે નાણું આપે તો, તે નાણું પાછાં લેવાનો તેનો દાવો ચાલતો નથી. (બીલખી વિ. લમલી. (૨ ઇસ્ટ. રી. પાનું ૪૬૯), પરંતુ કર્નીગહામસાહેબ પોતાની આ આ-કટ ઉપરની ટીકા (આવૃત્તિ ૪ ને પાને ૨૨૭) મે કહે છે કે, આ કલમના શબ્દ એવા છે કે હકીકતની તેમજ કાયદાની ભુલથી નાણું આપવામાં આવેલાં હોય, તેને આ કલમ લાગુ છે. આ કહેવું તે શબ્દો જેતાં ખસુસ માનવા લાયક છે, કારણ કે તેમાં ફક્ત “ભુલ” શબ્દજ છે, પણ તે કેવી રીતની ભુલ તે કાંઈ બતાવવામાં આવ્યું નથી. તોપણ આપણે આ વખતે કાયદાનો પ્રસિદ્ધ નિયમ છે કે કોઈ સખસને કાયદાની અજ્ઞાનતાની મારી મળી શકતી નથી, એ યાદ રાખીએ તો જાપરના અભિપ્રાયથી તે નિયમ નહી જેવો થાય છે. તેમ બીજી બાબત તરફ વિચાર કરીએ તો આવા નામાંકીત કાયદા કરનારા આ સાધારણ નિયમ ભુલથી જ “ભુલ” શબ્દ ફક્ત મોઢમ લખે નહી, તે માટે બારે અનુભવી અને વિદ્વાન કર્નીગહામસાહેબ કહે છે તે કયુલ કરવું જોઈએ.

લેહેણા કરતાં વધારે નાણું ભુલથી આપેલાં તે પાછાં લેવાને આ કલમ પ્રમાણે નુ-કશાનનો દાવો છે. માટે તે સમાલકાજકોઈને સાંભળવા લાયક છે. બદરનીસા વિ. મહમદ જનન વિગરે (ઇ. લા. રી. ૨ અ. પાનું. ૬૭૧)

કાયદા અગર હકીકત બાબતના અદેશા બરેલા સવાલો હોય અને પક્ષકારો તે બાબત સમાધાન કરવું પસંદ કરી તે ઉપરથી કરાર કરે તો, તે બળવાન છે. માટે તે કરાર પ્રમાણે જે નાણું આપવામાં આવે, તે ભુલના કારણથી વસુલ કરવા લાયક નથી. સ્ટાપી-

લટન વિ. સ્ટાપીલટન (૨ વાહીટ એન્ડ ટ્યુડસ લીડીંગ કેસસ પાનું. ૮૩૬), કારન્ટ કે સ-
માધાનનો પ્રકારન એવો હોય છે કે, તેમાં કાંઈ હરકત લેવા લાયક હોય. આ. વેંકટરા-
માના વિ. આવેલા આચીયામા (૬ મ. હા. રી. પાનું ૧૨૭)

“જખરાઈ”ની વાખ્યા કલમ ૧૫ મીમાં બતાવવામાં આવી છે. જખરાઈ જે કહેવા-
માં આવતી હોય તે કાયદા વિરુદ્ધ હોવી જોઈએ. માટે કાયદેસર હુકમ બજાવી નાણું
લેવામાં આવ્યાં હોય તો, તે પાછાં લેઈ શકાતાં નથી. પછી ખરી રીતે જેની પાસેથી
નાણું લેવામાં આવેલાં હોય તેને તે દેવાં ના હોય તોપણ તેની ચીંતા નહી. મારીયટ વિ.
હામ્પટન (૨ સ્મીથસ લીડીંગ કેસ પાનું. ૪૦૫); પરંતુ પ્રતીવાદીએ ચડતા દરની સાંથતું હુકમ-
નામું મેળવ્યું હતું, તે પ્રીવીફેંસીલે ફેરાવ્યું, પણ તે ફેરાવરાવતા પેહેલાં તેણે તેવાંજ કે-
ટલાંક બીજાં હુકમનામાં મેળવ્યાં હતાં, તેથી વાદીએ મુકરર કરેલી સાંથ અને ચડતા દરની
સાંથના હુકમનામાની વચ્ચેનો ગાળો વસુલ આપેલો તે ગાળો લેવા દાવો કર્યો. તેમાં કુ-
લમેચે ઘણા મતથી ઠરાવ્યું કે સદરહુ નિયમ આ બાબતને લાગુ થતો નથી, તે માટે
દાવો ચાલે છે. જોગેશચંદ્ર દત્ત વિ. કાળીચંદ્ર દત્ત (૬. લા. રી. ૩ ક. પાનું ૩૦),
વળી શામાપ્રસાદ રોય ચૌધ્રી વિ. હરોપ્રસાદ રોય ચૌધ્રી (૧૦ મુસે. ઈ. અ. પાનું ૨૦૩).
નો કેસ જુઓ. તોપણ તે દાવો શુદ્ધ અંતઃકરણનો હોવો જોઈએ; કારણ કે તે નાણું
જે કોઈના હુકમનો ખોટો ઉપયોગ કરી અગર કપટ ભરેલી જખરાઈથી કડાવ્યાં હોય તો, તે
પાછાં વસુલ કરી શકાય છે. હુકમનામાના દેણદારે કોઈની બાહાર હુકમનામાનાં નાણું હુક-
મનામાવાળાને આપેલાં હોય, તેમ છતાં તે હુકમનામાવાળો બીજા વખત કોઈના હુકમથી
કપટથી વસુલ કરે તો, તે પાછાં લેઈ શકાય કિંવા નહી, તે વિશે બીજા બીજા અભિપ્રાયો
છે. દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદા (સન ૧૮૮૨ ના આકટ ૧૪ મા)ની કલમ
૨૫૮ મીમાં આવી રીતે કોઈ બાહાર આપેલું વસુલ અગર ચુકાદો કયુલ થઈ શકતો નથી.

એક સખસના ભારે કપટથી તેનો નીરપ્રાધી એન્ડ જે પ્રતીવાદી છે, તેને ટ્રેઝરી
આપ્રીસરે નાણું આપ્યાં. તે નાણું આપવામાં ટ્રેઝરી આપ્રીસરે બ્યાજબી સાવધગીરી
રાખવામાં કસુર કરી નહી હતી, તેમ તે બેરીકરાઈનો પણ તકસીરવાન નહી હતો. તેમાં
ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદી તે નાણું પાછાં આપવાને બંધાએલો છે, અને તે એવી
તકરાર કરી પોતાનો બચાવ કરી શકતો નથી કે તે નાણું હુંતો મારા મુખ્યને આપી ચુ-
ક્યો છું, તેમ તે મુખ્ય પોતેજ વાદીનો નોકર હતો, તેથી તેણે પોતાની નોકરીની દરમિ-
યાનમાં કપટ કરવાને સેહેલાઈ મેળવેલી, માટે તે પોતાની જવાબદારીમાંથી બચેલો છે, એમ
પણ કોઈ કરવા દેતા નથી. સગનચંદ વિ. વાવ્ય પ્રાંતના સરકાર (ઈ. લા. રી. ૧ અ. પાનું ૭૩)

બાબ. ૬

કરાર તોડ્યાના પરિણામ વિશે.

કલમ ૭૩ મી.

કરાર તોડ્યાથી ઉત્ત- ૭૩. જ્યારે કોઈ કરાર તોડવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે
ન થયલા ટોટાના તેથી થયેલો જે ટોટો કિંવા નુકશાન કરાર મજબુર દુટ્યા-

અથવા નુકશાનના
બદલા આપત.

થી પદાર્થોની હુમેશ પ્રમાણની ગતીને પ્રસંગે સ્વભાવીક
રીતે ઉત્પન્ન થયું હોય તે ટોટો કિંવા નુકશાનનો, અથવા
જે વખતે તે કરારના પક્ષકારોએ કરાર મજકુર કર્યો તે
વખતે તે કરાર ટુટ્યાથી જે ટોટો કિંવા નુકશાન થવાનો
સંભવ પક્ષકાર મજકુરોના જાણ્યામાં હતો તે ટોટો કિંવા
નુકશાનનો બદલો કરાર મજકુર ટુટ્યાથી જે પક્ષકારને
હાનિ થાય તે પક્ષકારને, જે પક્ષકારે કરાર મજકુર તોડ્યો
હોય તે પક્ષકાર પાસેથી, મળવાનો હક છે.

સદરહુ મુજબ કરાર તોડ્યાના કારણથી જે ટોટો કિં
વા નુકશાન દુર ને પરપરા સંબંધે થયું હોય તે ટોટો કિંવા
નુકશાનનો સદરહુ મુજબનો બદલો ભરી આપવાનો નથી.

કરાર ઉપરથી જિત્પ-
ન થયેલી ફરજના
જેવી ફરજ ન અદા
કરી તો, નુકશાન ભરી
આપવું જોઈએ.

જ્યારે કરાર ઉપરથી ઉત્પન્ન થતી ફરજોના જેવી ફર-
જ કોઈ સમસને વિશે ઉત્પન્ન થઈ હોય અને તે ફરજ
તેણે અદા કરી ન હોય, ત્યારે જે સમસને ફરજ મજકુર
અદા ન થયાથી હાનિ થઈ હોય તે સમસને, જે પક્ષકારે
ફરજ મજકુર અદા ન કરી તે પક્ષકારે જાણે તે ફરજ અદા
કરવાનો કરાર કર્યો હોય અને તે કરાર તેણે તોડ્યો હોય તેજ
પ્રમાણેનો બદલો, સદરહુ પક્ષકાર પાસેથી, મળવાનો હક છે.

ખુદાસો—કરાર તોડ્યાથી થયેલો ટોટો અગર નુકશાન-
નો સુમાર ઠરાવતી વખતે, કરાર મજકુર પુરો ન કર્યાથી
જે અડચણ થઈ હોય તેનો ઇલાજ કરવાને કાંઈ સાધનો
હતાં એમ હોય તો, તે સાધનો મુજરે પડવાં જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અમુક એક કિંમતે પચાસ મણ સુરોખાર વ ને વેચવાનો તથા વ ને
સ્વાધીન કરવાનો કરાર અ કરે છે; સ્વાધીન કીધો એટલે કિંમત
આપવાનો કરાર છે, અ પોતાનું વચન તોડે છે. સદરહુ સુરોખાર જે
વખતે સ્વાધીન કરવાનો હતો તે વખતે જો કરાર કીધેલી જાતનો
પચાસ મણ સુરોખાર વ એ વેચાણ કીધો હોત તો, કરારની કિંમત-
ના કરતાં વધારે કિંમત બેઝેથી જેટલા પૈસા વધારે પડત તરફા
પૈસા નુકશાનના બદલામાં અ પાસેથી લેવાનો વ નો હક છે.

(બ.) વ તું વાંહાણ મુખઈ મોકલીને ત્યાં તારીખ પેહલી જાનેવારીને રોજે
કાંઈ જનશ (અ આપે તે) ભરીને કલકત્તે લાવવાને માટે અ વાંહાણ
ભાડે રાખે છે, વાંહાણ તું ભાડું કામ થયાથી આપવાનું છે. વ તું વાં-
હાણ મુખઈ જતું નથી, પરંતુ જેવી શરતે અ એ વાંહાણ મજકુર
ભાડે લીધું હતું તેવીજ ફાયદાવાળી શરતે તે જણુશ મંગાવવાનું યોગ્ય

અ સાધન અ ને મળવાનો લાગ છે. અ તે લાગનો ઉપયોગ કરે છે, પણ તેમ કરતાં તેને મેહેનત તથા ખર્ચ પડે છે; તે મેહેનત તથા ખર્ચનો ખદલો અ ને વ પાસેથી મળવાનો હુક છે.

(ક.) અ એ વ પાસેથી કાંઈ નીમેલી કિંમતે પચાસ મણ ચોખા વેચાતા લેવાનો કરાર કર્યો છે. ચોખા આપવાનો વખત નીમેલો નથી. પછી અ, વ ને ખખર આપે છે કે ચોખા આપવા લાવશો તો, તે હું લેનાર નથી. અ એ સદરહુ મુજબ ખખર આપી તે વખત વ એ ચોખા વેચ્યા હોય તો, કરાર કરેલી કિંમતના કરતાં કમી કિંમત ઉપજેથી, જેટલી કિંમત કમી ઉપજે તેટલા નુકશાનનો ખદલો અ પાસેથી વ ને મળવાનો હુક છે.

(ડ.) વ નું વાંહાણુ સાઠ હજાર રૂપીએ વેચાતું લેવાનો કરાર અ કરે છે, પણ પોતાનું વચન તોડે છે. વચન તોડ્યું તે વખતે વ ને તે વાંહાણુની જે કિંમત ઉપજે તે જે કરારની કિંમતથી કમી હોય તો, તેટલા નુકશાનનો ખદલો અ એ વ ને ભરી આપવો જોઈએ.

(ઈ.) અ એ, એક પડાઉનો ધણી છે, તે જુદા ભરીને વેચવા સાડ મીરજાપુર લઈ જવાનો વ સાથે કરાર કરે છે. અમુક દાહાડે નીકળતું એવું કરારમાં ઠરાવ્યું છે. કાંઈ દુર થઈ શકવા જેવી અડચણને લીધે પડાઉ મજકુર નીમેલે વખતે નીકળતી નથી, અને તેથી કરીને કરાર કરેલે દીવસે નીકળી હોત તો, જે દીવસે પડાઉ મીરજાપુર પોહોંચી હોત તે દીવસ પછી માલ મજકુર મીરજાપુર પોહોંચ્યો. દિવસ મજકુરની પછી અને જે દાહાડે પડાઉ મજકુર પોહોંચી તેની અગાડી જુદનો ભાવ ઉતર્યો. ચોખ્ય વખતે તે માલ રવાને કર્યો હોત તો, જે વખતે તે મીરજાપુર પોહોંચત તે વખતે ત્યાં વ ને જે કિંમત મળી હોત તે કિંમત માલ ખરેખરો જે વખતે પોહોંચ્યો તે વખતના ખજારભાવ કરતાં જેટલી જાસ્તી હોય, તેટલા નુકશાનનો ખદલો અ એ વ ને ભરી આપવો જોઈએ.

[ફ.] અમુક એક રીતે વ ના ઘરને મરામત કરી આપવાનો કરાર અ કરે છે, અને તેના રૂપીયા વ અગાડીથી લે છે. અ ઘરને મરામત કરે છે પણ તે મરામત કરાર મુજબ નથી. થયેલી મરામત કરાર મુજબ કરી લેવાને સાડ જે ખર્ચ લાગે તેટલા નુકશાનનો ખદલો અ એ વ ને ભરી આપવો જોઈએ.

(ગ.) એક અમુક કિંમતે પોતાનું વાંહાણુ પેહેલી જાનેવારીથી વ ને એક વર્ષ સુધી ભાડે આપવાનો કરાર અ કરે છે, વાંહાણુના ગુરનો ભાવ વધ્યો અને તારીખ પેહેલી જાનેવારીએ સદરહુ વાંહાણુનું ગુર સદરહુ કરારના ભાવ કરતાં વધારે ઉપજે છે, અ પોતાનું વચન તોડે

છે. પહેલી બનેવારીને રોજે તથા ત્યારથી એક વર્ષ સુધી તેણે વાં-
હાણ ભાડે રાખતાં વ ને જોડલા પૈસા પડે તેમાં તથા કરારની રક-
મમાં જોડલો તફાવત હોય, તેટલો નુકશાનનો બદલો અ એ વ ને
ભરી આપવો જોઈએ.

(દ.) કાંઈ નીમણી કિંમતે કાંઈ લોડું વ ને આપવાનો કરાર અ કરે છે.
તે કિંમત લોડું મેળવીને સ્વાધીન કર્તાં અ ને જોડલા પૈસા લાગે
તેથી વધારે છે. વ લોડું લેવાને ગરવ્યાજખી રીતે ના કહે છે. લોહાની
કરારમાં લખેલી કિંમતમાં તથા લોડું મેળવીને સ્વાધીન કરતાં અન
જે ખરચ લાગ્યો હોત, તેમાં જે રિશવત હોય તેટલો નુકશાનનો
બદલો વ એ અ ને ભરી આપવો જોઈએ.

(આડ) વ માલ મળુરીએ ભાડે લઈ જવા લાવવાનો ધંધો કરે છે. અ ધો-
તાના ચરખાના કારખાનામાં તાબડતોબ લઈ જવા વ ને એક યંત્ર
આપે છે, તથા વ ને કહે છે કે તે યંત્ર ન હોવાને લીધે માફ ચરખા-
નું કારખાનું બંધ પડ્યું છે. વ યંત્ર પોહોંચાડવામાં અયોગ્ય રીતની
ઢીલ કરે છે, અને તેથી કરીને અ નો ફાયદો થવા લાયક એક સરકારી
ઇજારો જાય છે. યંત્ર સ્વાધીન થતાં યંત્ર થઇ તે દરમિયાન ચરખો
મજકુર ચાલવાથી જે સરાસરી ફાયદો અ ને થયો હોય તેટલો નુક-
શાનનો બદલો વ પાસેથી ભરી લેવાનો હક્ક અ નો છે, પણ સરકારી
ઇજારો ગયાથી અ ને જે ટોટો આવ્યો તેનો બદલો મળનાર નથી.

(જે.) દર એક ટને સો રૂપિયા પ્રમાણે હજાર ટન લોડું અમુક એક વખતે
આપવાનો કરાર અ, વ જોડે કરે છે, અને દર ટને ૮૦ રૂપિયા પ્રમાણે
સો ટન લોડું વેચાતું લેવાનો કરાર અ, ક જોડે કરે તથા તે કરાર
કરતી વખતે અ, ક ને કહે છે કે વ જોડે કરેલો કરાર પુરો કરવા
સાથે આ લોડું હું લઉં છું. ક એ અ જોડે કરેલો કરાર ક ના હાથે
પુરો થતો નથી, તથા અ ને ખીળું લોડું મળતું નથી, અને તેથી
કરીને વ કરાર બંધ પાડે છે. ક એ અ ને વીસ હજાર રૂપિયા આ-
પવા જોઈએ, કારણ કે અ એ જો વ જોડે કરેલો કરાર પુરો કર્યો
હોત તો, અ ને તેટલા રૂપિયાનો ફાયદો થાત.

(કે.) કોઈ એક અમુક યંત્ર અમુક એક કિંમતે અમુક દિવસ સુધીમાં બ-
નાવીને સ્વાધીન કરવાનો કરાર અ, વ જોડે કરે છે. નીમણે વખતે અ
યંત્ર સ્વાધીન કરતો નથી, અને તેથી જે કિંમત અ ને વએ આપવાની
હતી તે કરતાં ભારે કિંમત આપીને ખીજો યંત્ર લેવાની વ ને જરૂર
પડી, તોપણ અ જોડે કરાર કરતી વખતે એક ત્રાહિત સમ્મત જોડે
કાંઈકરાર વ એ કર્યો હોતો (પણ એ કરાર વિશે અ ને તે વખતે કાંઈ
જણાવવામાં આવ્યું નહોતું) તે કરાર સદરહુ કારણથી પુરો કરવા-
નું વ થી બની આવ્યું નહિ, અને તે કરાર તોડ્યાને લીધે તે ત્રાહિત

સખસને નુકશાનનો બદલો લે ને ભરી આપવો પડ્યો. લે લીધેલા યંત્રની જે કિંમત લેને આપવી પડી તેમાં તથા કરાર કરેલી કિંમતમાં જે તફાવત હોય તેટલો નુકશાનનો બદલો આપવો જોઈએ, પરંતુ લે સદરહુ ત્રાહિત સખસને જે બદલો ભરી આપ્યો તે આપેથી લે ને મળવાનો નથી.

(૧૯.) અ ધરો વગેરે આંધવાનો ધંધો કરે છે. પેહેલી જાનેવારીએ એક ધર આંધીને પુરું કરી આપવાનો આ, લે જોડે કરાર કરે છે, એટલા માટે કે તે ધર કા ને ભાડે આપવાનો લે કરાર કર્યો છે, તેને ધર મજકુરનો કબજો પેહેલી જાનેવારીએ લે આપે. લે તથા કા મધ્યે થયેલો કરાર આ ને સમજાવ્યો છે. આ એ તે ધર એવી ખરાબ રીતે આંધ્યું કે પેહેલી જાનેવારીની અગાડીજ તે પડી ગયું, અને તે લે પાછું આંધ્યું પડ્યું; તેથી કા પાસેથી લે ને ભાડું મળવાનું હતું તે મળ્યું નહીં, અને કા જોડેનો કરાર ટુટ્યો, માટે કા ને નુકશાનનો બદલો લેને આપવો પડ્યો. ધર મજકુર પાછું આંધતાં લાગેલા ખરબચો, તથા ભાડું મળ્યું નહીં તેનો, તથા કા ને બદલો ભરી આપવો પડ્યો તેનો, નુકશાનનો બદલો આ એ લેને ભરી આપવો જોઈએ.

(૨૦.) આ કાંધ વ્યાપારની જાનશ લેને લે છે, અને તે અમુક જાતની છે. એવું લે ખાત્રીથી કેહે છે. તે ખાત્રી ઉપર વિશ્વાસ રાખીને લેને જાનશ કા ને લે છે, તથા પોતે પણ કાની તવીજ ખાત્રી કરે છે. પછાડોથી તે જાનશ ખાત્રી કરેલી જાતની નથી એવું કરે છે, અને નુકશાનનો બદલો કા ને આપવાની લેને જરૂર પડે છે. એ રકમ આ પાસેથી ભરી લેવાનો લેનો હુકમ છે.

(૨૧.) અમુક એક દિવસે કાંધ રકમ લેને આપવાનો કરાર આ કરે છે. તે દિવસે તે રકમ આ આપતો નથી. દિવસ મજકુરે તે રકમ ન મળ્યાથી લેને પોતાનાં કરજો આપવાનું બન્યું નહીં, અને તેથી તેની તદ્દન ખરાબી થઈ ગઈ. પરંતુ આ એ જે રકમ આપવાનો કરાર કર્યો છે તે રકમ સુદલ તથા તે આપે ત્યાં સુધીનું વ્યાજ આ શિવાય બીજું કાંધ નુકશાન બદલ લેને આપવાને આ પાત્ર નથી.

(૨૨.) અમુક એક કિંમત પેહેલી જાનેવારીને રોજે પચાસ મણ સુરોખાર લેને સ્વાધીન કરવાનો કરાર આ કરે છે. ત્યાર પછી લે તે સુરોખાર કોઈ એક કિંમતે કા ને લેવાનો પેહેલી જાનેવારીના પેહેલાં કરાર કરે છે. તે કિંમત પેહેલી જાનેવારીના બજારભાવ કરતાં વધારે છે. આ પોતાનું વચન તોડે છે. આ એ લે જે નુકશાનનો બદલો આપવાનો તેનો આંકડો કરાવતી વખતે, પેહેલી જાનેવારીને રોજ બજારભાવ શો હતો તે મુજબે પકડવો જોઈએ; પણ કા ને લેવાથી લેને જે ફાયદો થયો હોત

તે મુજબ પકડવાનો નથી.

[પ.] વ ને અમુક એક દિવસે પાંચસો ગાંસડી રૂ ઉ વેચવાનો તથા સ્વાધીન કરવાનો કરાર અ કરે છે. વ પોતાનો ધંધો કહી રીતે કરે છે તે વિશે અ ને કાંઈ ખબર નથી. અ પોતાનું વચન તોડે છે, અને રૂ ન હોવાને લીધે વ ને પોતાનું ચરખાનું કારખાનું બંધ કરવું પડે છે. સદરહુ મુજબ ચરખો બંધ પડવાથી વ ને જે ટોટા થયો તે બદલ અ ઉપર કાંઈ જવાબદારી નથી.

(વ્યુ.) કાંઈ એક પ્રકારનું કાપડ પેહેલી જાનેવારીને રોજ વ ને વેચવાનો તથા તેને સ્વાધીન કરવાનો કરાર અ કરે છે. તે કાપડની વ ના મનમાં એક તરેહની ટોપીઓ કરવાની હતી, અને તે ટોપીઓનો તે મોશમ શિવાય બીજે વખતે ખપ હોતો નથી. નિમ્નો વખત ચુકી ગયો ત્યાં સુધી કાપડ સ્વાધીન કર્યું નહીં, પછવાડેથી સ્વાધીન કર્યું અને સ્વાધીન કર્યું તે વખતે તે વર્ષની મોશમ થઈ ગયાને લીધે ટોપી કરવાના કામમાં આવ્યું નહીં. કાપડ મજકુરની કરારમાં લખેલી કિમતમાં તથા તે કપડું આવ્યું તે વખતે તેનો બજારમાં જે ભાવ હોય તેમાં જે તફાવત હોય તેટલો નુકશાનનો બદલો વ એ અ પાસેથી ભરી લેવાનો વ નો હક્ક છે. પણ ટોપીઓ કરવાથી જે ફાયદો તેને થાત તે અથવા ટોપી બનાવવાનું કારખાનું તૈયાર કરવામાં તેને ખર્ચ થયો હોય, તે મળી શકતો નથી.

(ર.) અ એ વાહાણનો માલિક છે. અને તે વ ને પોતાના વાંહાણમાં કલકત્તેથી પેહેલી જાનેવારીએ વાંહાણ હંકારીને સિડનીમાં લઈ જવાનો કરાર વ જોડે કરે છે, અને વ અનામત દાખલ તુરના રૂપિયા પૈકી નીમ્મે અ ને આપે છે. વાંહાણ પેહેલી જાનેવારીએ હંકાર્યું નહીં, અને તેથી વ ને કલકત્તેમાં થોડા દિવસ રહેવું પડ્યું, તથા તેને કાંઈ ખર્ચ થયો તથા બીજા એક વાંહાણમાં બેશીને સિડની જવું પડ્યું, એ કારણને લીધે તે ત્યાં થોડો આવ્યો તેથી તેની કાંઈ પૈસાની રકમ ડુબી ગઈ. અ એ વ ને વ્યાજ સુદ્ધાં અનામત મુકેલા પૈસા, તથા તે કલકત્તે રહ્યો તેથી તેને ખર્ચ પડ્યો તે, તથા પેહેલા વાંહાણના ઠરાવેલા તુર કરતાં બીજા વાંહાણનું તુર બાસ્તી બેડું હોય તો, જેટલું બાસ્તી હોય તેટલું તુર, એટલું આપવું જોઈએ; પરંતુ વ સિડનીમાં થોડો આવ્યો તેથી કરીને તેની જે રકમ ડુબી તે અ એ ભરી આપવાની નથી.

ટીકા—કરાર તોડવાથી જે ખોટ અગર નુકશાન થાય તે બદલ જે કંપનસેશન વસુલ કરવા લાયક છે તે, (૧) હમેશાંની રીતી પ્રમાણે સ્વભાવિક રીતે કરાર તોડવાથી નુકશાન અગર ખોટ થતી હોય તે, અગર (૨) કરારના પક્ષકારો કરાર કરતી વખતેજ કરાર તોડવાથી શો પરીણામ થવાનો સંભવ છે તે જણતા હોય તે છે; પરંતુ તે બેઉ પ્રસંગે તે દુરનું અગર આડી રીતનું હોવું નહીં જોઈએ, અને તે બેઉ બાબતમાં તે તોડવાથી જે અગવડ થએલી હોય, તે દુરસ્ત કરવાને જે ઈલાજો હોય તે ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.

આ બાબતમાં ઘણાજ સાદામાં સાદો દાખલો માત્ર આપવાનો કરાર કરવામાં આવેલો હોય અને તે કરાર તોડવામાં આવે તે બાબતનો છે. આરો કરાર તોડવાથી જે નુકશાન થાય છે, તે દેખીતું છે એટલે માલની કીમતના ભાવ બાબત જે કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તે કરાર પ્રમાણેના ભાવમાં અને જે દીવશે તે માલ આપવાનો હોય તે દીવશે તેનો બજાર ભાવ હોય તે બેઝિની વચમાં જે અંતર ઈયાને ગાળો રહે તે નુકશાન થાય છે, અગર જે તે કરાર કામ અને મેહેનત બાબતનો હોય, જેમકે એક ધરની અમુક રીતે મરામત કરવાને કરાર કર્યો હોય, અને તે મરામત કરવાને જે સખસે કયુલ કર્યું હોય તે સખસ તે બતાવેલી રીતીએ મરામત ના કરે તો, તેવી રીતીને મળતું આવે તે પ્રમાણે તે મરામત કરાવતાં જે ખરચ થાય તે ખરચની રકમ વિશે તે સખસ નુકશાનનો જવાબદાર થાય છે. આ કલમ નીચે (એક) દ્રષ્ટાંતમાં આવો દાખલો બતાવવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તેમાં મકાન બાંધનારને અગાઉથી નાણાં મળેલાં એવું ધારવામાં આવેલું છે. કટર વિ. પોવેલ. જે નાણાં આપવામાં આવ્યાં હોય તો, બીજા પક્ષકારને નુકશાન બાબત દાવો કરવાનો ફક્ત ધલાજ છે, પણ જે નાણાં આપવામાં આવેલાં ના હોય તે તે બીજો પક્ષકાર તે નુકશાનીનો દાવો કરે, અગર કરાર પ્રમાણે દરની કીમત લેવાને બ્યારે જે બાંધનારે કસુર કરી હોય તે દાવો કરે, સારે તે બીજો સખસ જે કરાર તોડવામાં આવેલો હોય તે તોડ્યા બાબતના દાવાની રકમ કમી કરાવવાને તકરાર કરી પોતાને થએલું નુકશાન મેળવી શકે છે. કટર વિ. પોવેલ (૨, સ્મીથ્સ લીડીંગ કેસસ પાનું ૩૨). આ કલમ નીચે (બી) દ્રષ્ટાંત છે તે ઉપરથી જણાય છે કે કરાર તોડવામાં આવે, પણ ખરચ અગર કીમતની રકમ સરખી હોવાના કારણથી નુકશાન થએલું ના હોય, તોપણ જે માલ આપવો નોઈએ તે માલ પાછો લેઈ જવા અને લાવવા વિગરેમાં જે મેહેનત અને ખરચ થાય તે બાબત તે સખસ દાવો કરી શકે છે. (આ) દ્રષ્ટાંતથી જણાય છે કે માલ આપવામાં કસુર કરવામાં આવે તો, નુકશાનનો જે સુમાર ગણવાનો છે તે જે ભાવ વિશે કરાર કરવામાં આવ્યો હોય અને જે દીવશે તે માલ આપવાનો હોય, તે દીવશે જે બજાર ભાવ હોય તે બેઝિની વચમાં આગળ કેહેવામાં આવેલું છે તે પ્રમાણેના ગાળો છે, અને તેમાં જે દીવશે તે માલ આપવાનો હોય તે દીવશ પેહેલાં વાદીને તે માલ બાબત કાંઈ નફો મળે તેવું હોય તેને તે નુકશાનમાં સમાસ થતો નથી. કોલ્ડન વિ. કાસીમ ન્હાના (ઇ. લા. રી. ૧ ક. પાનું ૨૬૪).

પરંતુ જે દીવશે માલ આપવાનો કરાર હોય તે દીવશે જે બજાર ભાવ હોય તે બજાર ભાવ હમેશાં નુકશાનનો સુમાર સમજવાને છે, એમ નથી. માલ આપનારની વિનંતી ઉપરથી માલલેનાર માલઆપનાર ઉપર માલ લેવાને દબાણ ના કરે, અને માલ આપવાની સુદત વીતી ગયા પછી માલઆપનાર માલ આપે અને તે આપવાની તારીખે ઠરાવેલી સુદતના દીવશ કરતાં બજાર ભાવ ઘણો વધારે હોય, તોપણ તે વધારે ભાવ પ્રમાણે નુકશાનનો સુમાર ગણી શકાય છે. ઓગલ વિ. વેન (લા. રી. ૩ કવીન્સ બેંચ પાનું. ૨૭૨)

થોડીક સુદત ઉપર 'લ્યાન સામલેટ ટીન પ્લેટ કંપની', (લા. રી. ૧૬ ઈકવીટી પાનું. ૧૫૮) ના કામના એકતરફી ઠરાવમાં એક સખસે બીજા સખસને લોહોડું આપવાને કરાર કરેલો, પણ તે આપી શક્યો નહી, તેથી તે લોહોડું લેનારે કરાર મુજબના ભાવની

તથા ઠરાવેલી મુદતે બનર ભાવ હતો તેની વચમાં જે ગાળો હતો તે તથા તે મુદત પછી મુદતના દીવશ કરતાં ભાવ ચડેલો તેથી થએલો નફો, એ પ્રમાણે નુકશાન લેવાને દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીની અરજ ઉપરથી માલ લેનારે (વાદીએ) માલ લેવામાં કાંઈ દેર કરી નથી, માટે આ કામનો સદરહુ ઓગલ વિ. અર્લ વેન (લા. રી. ૨ કવીન્સ બેંચ પાનું. ૨૭૫) ના કામના ઠરાવમાં સમાસ થતો નથી.

જે તારીખે કરારનો અમલ કરવાનો હોય તે તારીખ પહેલાં તે અમલ કરાવનાર પક્ષકાર તે અમલ કરવાને ના કેહે, તેથી કરાર તોડ્યાની તથા તેનો અમલ કરવાની તારીખ જુદી જુદી હોય તો, જે તારીખે તે અમલ કરવાને ઠરાવેલો હોય તે તારીખના બનર ભાવની તથા કરાર પ્રમાણેના ભાવની વચમાં જે તફાવત હોય, તે નુકશાનનો સુમાર છે. આઉન વિ. મુલર (લા. રી. ૭ એક્સચેન્જર પાનું. ૩૧૯)

(જે) દ્રષ્ટાંત ઉપરથી એવું જણાય છે કે જે પક્ષકાર કરાર તોડે તેને તે તોડવાથી શો પરીણામ થશે તેની માહેતી હોય, તેમ છતાં તે તોડે તો, છેવટમાં છેવટ કેટલે દરજ્જે નુકશાનનો જવાબદાર થાય છે, તે બતાવવામાં આવ્યું છે. જેમકે પ્રતીવાદીએ ૫૦૦ ટન લોડું સપ્ટેમ્બર, અક્ટોબર તથા નવેમ્બર મહીનામાં સરખે ભાગે આપવાનો કરાર કરેલો, અને તેણે નોટીસ આપી કે એ લોડું આપવાનો મારો કાંઈ ધરાદો નથી. તેમાં ઠરાવ્યું કે ત્રણ મહીનાની આખરની કીમત, અને તે પ્રત્યેક મહીનાની આખરના બનર ભાવ વચેના તફાવત જેટલું નુકશાન મળવાનો વાદીને હક્ક છે. રોપર વિ. જનસન (લા. રી. ૮ શી. પી. પાનું. ૧૬૭) (કે) દ્રષ્ટાંતમાં કરારનો અમલ કરવામાં કસુર કરનાર પક્ષકારને તે કરાર દુટવાથી શો પરીણામ થશે તેની માહેતી ના હોય તો, નુકશાનનો સુમાર કેવી રીતે ગણવો તે બતાવવામાં આવેલું છે, માટે અમુક માલ બતાવનારને અમુક ચીજ આપવાનો કરાર કરવામાં આવેલો હોય, અને તે ચીજ નહીં આપવાથી તે માલ બતાવનારનું કામ બંધ પડશે એવી બખર તે આપનારને ના હોય તો, તે આપનાર તે ચીજ આપવામાં કસુર કરવાથી તે માલ બતાવનારનું કામ બંધ પડે, અને તેથી જે નુકશાન થાય તે ખાસ નુકશાન આપવાને તે કસુર કરનાર પક્ષકાર જવાબદાર નથી. દ્રષ્ટાંત (પી). પરંતુ જે ચીજ આપવાની હતી તે નહીં આપવાથી તેનું કામ બંધ પડશે એવી તે કસુર કરનારને બખર હોય તો, ઊપર કહ્યા પ્રમાણે વિરૂદ્ધ છે—દ્રષ્ટાંત (આઈ) હાડલી વિ. બાકસન ડેલ (લા. જ. ૨૩ એક્સચેન્જર પાનું ૧૭૯) તથા સ્થાનડર્સ વિ. સ્ટુઅર્ટ (૧ શી. પી. ડી. પાનું. ૩૨૬) ના કામના ઠરાવો જુઓ. આ કલમ પ્રમાણે કરાર કરતી વખતે એમ જાણવામાં હોય કે તે કરાર દુટવાથી ખાસ નુકશાન થશે તો, પછી તે ખાસ નુકશાન આડી રીતનું અગર દુરનું ના હોય તો, તે બાબત તે કસુર કરનાર પક્ષકારને જવાબદાર ઠરાવવાને તે માહિતી બસ છે.

દુરના તથા આડી રીતના નુકશાન બાબત (ન) દ્રષ્ટાંતમાં દાખલો બતાવવામાં આવ્યો છે. અ એ અમુક દીવશે નાણાની અમુક રકમ બ ને આપવાને કરાર કર્યો, પણ તે આપવામાં તે ચુક્યો. તેથી બ પોતાનું કરજ આપી શક્યો નહી. તેથી તે તદ્દન પાયમાલીમાં આવી ગયો. આ કરાર કરતી વખતે અને એવી બખર હોય કે હું જો તે નાણાં ઠરાવેલે દીવશે બ ને નહીં આપું તો, બ ને દેવાળું કાઢાડવું પડશે, તોપણ તે ફક્ત તે રકમ તથા

તે ઉપરનું વ્યાજ આપવાને જવાબદાર છે, અને દેવાળું કાઢવાથી જ ને જે નુકશાન થ-
એલું હોય તે નુકશાન આપવાને જ જવાબદાર નથી, કારણુ જે કે, એક રીતે જ એ
તે નાણું નહીં આપવાથી નુકશાન થએલું ગણાય, તોપણુ તે દુરનો અને આડી રીતનો
પરીણામ છે. કાયદા પ્રમાણે તો ફક્ત સ્વભાવિક અને સીધી રીતે જે પરીણામ થાય તેજ
જોવાનું છે.

હુડાભાડાવાળાઓ જે માલ કેઈ પ્રકારનો છે તેની તપાસ કર્યા વિના લે તો, તે
માલ જેટલો ગુમ થાય અગર જેટલું નુકશાન થાય તે તમામ જરી આપવાને તે જવાબ
દાર છે. માટે તેઓ એવો વાંધો કાઢાડી શકતા નથી કે અમને તે માલ શો હતો તેની
ખબર આપવામાં આવી નહીં હતી. પરંતુ હુડાભાડાવાળાઓની જવાબદારી બાબત સન
૧૮૬૫ ના આક્ટ ૩ જાની કલમ ૩ અને રેલવે કંપનીઓની જવાબદારી બાબત સન
૧૮૭૯ નો આક્ટ ૪ થો જોવો.

સ્થાવર મીલકતના વેચાણ બાબતમાં જે ઈંગ્લેન્ડ આધારે છે, તેમાં એવું ઠરાવવામાં
આવ્યું છે કે જે વેચાણ એવી શરતથી કરવામાં આવ્યું હોય કે, વેચાણ આપનારનો
વેચાણવાળી મીલકત ઉપર સારો હક્ક છે, પણ તેવો હક્ક તે વેચાણ આપનાર શામેલ
કરી આપવામાં અગર બતાવી આપવામાં ચુકે તો, ખરીદદારે જે રકમ અનામત મુકેલી
હોય તે તથા તેમાં થએલો ખર્ચ તેજ ફક્ત ખરીદદાર પાછું વસુલ કરી શકે છે, પણ
તે વ્યવહાર કરવાથી તેને જે નુકશાન થયું હોય તે વસુલ કરવાનો હક્ક નથી. ફ્રાન્સ વિ.
થોર્નહીલ (૨, વીલીયમ બ્લાકસ્ટન્સ રી. ૧૦૭૮)ના કામમાં આ નિયમ કાયમ રાખવામાં
આવેલો, પણ હોપકીન્સ વિ. ગ્રેઝ્યુક (૬ ખી. અને શી. પાનું. ૩૧) ના કામમાં લાર્ડ ટેન-
ટરડનસાહેબે, અને ઈનજેલ વિ. શીય (લા. જ. કવી. બે. ૧૪૫) ના કામમાં ચીફ-
સ્ટીસ કોક્બર્નસાહેબે તે નિયમ ખરોખર છે કિંવા નહીં તે વિશે સવાલ ઊઠાવેલો હતો.
હોપકીન્સ વિ. ગ્રેઝ્યુકના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે મીલકત વેચાણ આપનાર તે
ઉપર કોઈ પણ હક્ક વિના વેચાણ આપે તો, ખરીદદારને તે વ્યવહારથી જે નુકશાન થાય
તે બાબત તે વેચાણ આપનાર જવાબદાર થાય છે. તેજ પ્રમાણે રોબીનસન વિ. હરમ્યાન
(લા. જ. ૧૮ એક્સચેન્જર પાનું. ૨૦૨) ના કામમાં વેચાણ આપનારનો સ્થાવર મી-
લકતનું ફક્ત ભાડું લેવાનો હક્ક હોય તો, તે ઉપર પ્રમાણે જવાબદાર થાય છે, એમ ઠરા-
વવામાં આવ્યું છે. ખીલ બાબુ તરફ પનસેટ વિ. ફુલર (૨૫ લા. શી. પી. પાનું.
૧૪૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, વેચાણ આપનારનો ફક્ત સાધારણ રીતે હક્ક
છતાં, તે એમ માનતો હોય કે વેચાણવાળી મીલકત ઉપર મારો સારો હક્ક છે, તો તેનો
ફ્રાન્સ વિ. થોર્નહીલના કામમાં ઠરાવેલા નિયમ પ્રમાણે પોતાનો ખર્ચ કરવાનો હક્ક છે.
આ બાબત બેન વિ. ફ્રેઈંગીલ, (લા. રી. ૭ હા. લા. ૧૫૮) ના કામમાં થોડી મુદત ઉપર
“હાઉસ આફ લાર્ડસ” માં વિચાર કરવામાં આવેલો, તેથી તેજ સાહેબોએ જડજસાહેબોનો
અભિપ્રાય લેઈ એવું ઠરાવ્યું છે કે, સ્થાવર મીલકત વેચાણ આપનાર પોતાની કસુર શિવાય પોતા
નો તે મીલકત ઉપરનો હક્ક શામેલ કરી શકે નહીં તો, તે વેચાણના થએલા વ્યવહારથી
ખરીદદારને જે નુકશાન થાય તે બાબત વેચાણ આપનાર કાયદા પ્રમાણે જવાબદાર થતો

નથી. પરંતુ તે બાબતમાં ખરીદદારે ખરી રીતે જે ખર્ચ કરેલું હોય તે બાબત ફક્ત તે વેચાણુ આપનાર જવાબદાર થાય છે. ઉપર કહેલા બેન વિ. ફાર્થગીલના કામમાં સ્થાવર મીલકત અને જંગમ મીલકતના વેચાણમાં લાઈ હાથરલીસાહેબે બેદ ગણેલો છે, એવી રીતે કે સ્થાવર મીલકતનો ખરીદદાર સ્થાવર મીલકત ઉપર તે વેચાણુ આપનારના હક્ક બાબતમાં કાયદાની ગુચવણને લીધે અનિશ્ચીતપણું છે. એવું જાણે છે, પરંતુ જંગમ મીલકતની બાબતમાં તો તે વેચાણુ આપનારે જાણવું જોઈએ કે મારો તે મીલકત ઉપર કેટલો હક્ક છે. પરંતુ જે કામમાં વેચાણુ આપનાર પોતાનો વેચાણુવાળી મીલકત ઉપરનો હક્ક શાબેત કરવાને અગર તેનો કબજો આપવાને નિષ્ફળ થતો હોય તો, પોતે તે કરી શકતો ના હોય તે કારણથી નહીં, પણ તે કરવાને પોતાની ના ખુશી હોય અગર ખર્ચ કરવું પડતું હોય, તે ખર્ચ કરતો ના હોય તેથી તે શાબેત કરી શકતો ના હોય તો, ઉપરનો નિયમ લાગુ થતો નથી.

જે કામમાં ખરીદદારનો ખાસ નુકશાન લેવાનો હક્ક થતો હોય, તેમાં વેચાણુ આપનારે તે મીલકત પ્રીતી વેચી હોય તેમાં જે કીમત ઉપજી હોય તે પ્રથમ દર્શનિક રીતે બજાર કીમતનો પુરાવ છે, એમ ગોડવીન વિ. ફ્રાંસીસ (લા. જ. ૩૯ શી. પી. ૧૨૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

હોગસ્ટર વિ. ડી લા ટોર (૨૨ લા. જ. કવીન્સબેચ પાનું. ૪૫૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદ એજન્ટ અગર નોકરને કોઈ સખસ ખોટી રીતે નોકરીમાંથી કાઢાડી મુકે, પણ જો નવી નોકરી મેળવવાને બની સકે તેવું હોય તો, તે મેળવવાને બંધાએલો છે. માટે તેવા એજન્ટ અગર નોકરનો જે નુકશાની લેવાનો હક્ક થતો હોય તેમાંથી તે નવી નોકરીમાંથી જે મુસારો મળેલો હોય અગર મળી શકે તેવું હોય, તે સદરહુ નુકશાનમાંથી કાપવામાં આવે છે. તેમજ જે કામોમાં કરારનો એક પક્ષકાર પ્રથમથી પોતાનો ઇરાદો એમ કહી બતાવે કે મારે તે કરારનો અમલ કરવાનો નથી, અને આ કહી બતાવવું બીજો પક્ષકાર તેણે તે કરાર તોડ્યો એવું ગણવાને માગતો હોય તો, તે બાબતમાં નુકશાનનો મુમાર કહાડવામાં વાદીએ જે કરેલું હોય અગર જે કરવાનું તેને સાધન હોય, કે જ્યાં જે નુકશાન તે માગતો હોય તે કમી થયું હોય અગર થાય તેવું હોય, તે હકીકત કોર્ટે લક્ષમાં લેવી જોઈએ. ફ્રોસ્ટ વિ. નાઈટ (લા. રી. ૭ એક્સચેન્જર પાનું. ૧૧૧). પરંતુ જો કરાર તોડવામાં આવેલો હોય તેવો કરાર બજારમાં જઈ વાદીએ મેળવવો, એમ વાદી બંધાએલો નથી, પછી તે કરાર બજાર ભાવ પ્રમાણે તેને નફો મળે તેવો થાય કે નુકશાનકારક હોય. બ્રાઉન વિ. મુલર (લા. રી. ૭ એક્સચેન્જર પાનું. ૩૨૨).

નિયમ વિરૂદ્ધ હકીકતનો બનાવ બને, તેથી જે નુકશાન વિશે દાવો કરવા લાયક હોય, તે નુકશાનમાં કાંઈ વધારો અગર ઘટાડો થતો નથી. જ્યેસન વિ. ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્ડિયા ઓઈલ કંપની (ઇ. રી. ૧૦ શી. પી. પાનું. ૩૦૦). તેમજ એકાદો સખસ રેલવે કંપનીની કસ્ટર ના કારણથી તે કંપની ઉપર નુકશાનનો દાવો કરી શકતો હોય, અને તે નુકશાનના બાબત સંબંધી તેને અમુક 'પાલીસી'ની રકમ મળેલી હોય તો, તેથી હરકત થતી નથી. બ્રાઉન. વિ. જી. ડબ્લ્યું. રાય કંપની (લા. રી. ૧૦ એક્સચેન્જર. પાનું. ૧)

નુકશાનની રકમ ગણવામાં શી શી હકીકત લાગતી છે, તે બાબતમાં સન ૧૮૭૨ ના પુરાવ આકટની કલમ ૧૨ મી જોવી.

ટ્રેધરસ્ટન બુલકીન્સ (લા. રી. એક્સચેન્જ વા. ૮ પાનું. ૧૨૨) ના કામમાં પ્રતીવાદીઓએ વાંહાણુ બાટે રાખ્યાનો દસ્તાવેજ કરી વાદીની સાથે એવો કરાર કર્યો કે, હમારા વાંહાણુમાં અમુક વખતે ટાઇન નદીમાં વાદીને માલ હાવરે લેઇ જવાને સારૂ ૧૩૦૦ ટન કોલસા ભરીશું. પ્રતીવાદીઓએ તેમનો કરાર તોડ્યો, અને તેને લીધે વાદીને પ્રથમ તો ખીજાં વાંહાણુ જતસ્તી બાટે રાખવાં પડ્યાં, અને ખીજું ૧૩૦૦ ટન કોલસા વધારે કીમતે લેવા પડ્યા. ટાઇનમાં કોલસાના વેહેપારના સીરસ્તા મુજબ કોલસા ભરાવી લેઇ જવાને સારૂ વાંહાણુ બાટે રાખે ત્યાં સુધી વાદીને કોલસા મળી શકે તેવું નહોતું. વાદીએ પ્રતીવાદીએ ઉપર આ બંને નુકશાનનો દાવો બાંધવા ઉપરથી પ્રતીવાદીઓએ જતસ્તી નુર બેઠું તે આપવાની જવાબદારી અંગીકાર કરી. પરંતુ કોલસાની ચઢેલી કીમત આપવાની જવાબદારી નો ઇનકાર કર્યો. આ કામમાં તજવીજમાં ખાણુની કીમતમાં ચડાવો થયો હતો, એ વાતનો વાંધો લેવામાં આવ્યો નહોતો, પણ એમ પ્રતક્ષ શામેત કરવામાં આવ્યું કે હાવરેમાં પણ કીમતમાં એટલોજ ચડાવો થયો હતો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીને વધારે કીમત બેઠી તે વાત તે વધારા કરતાં નુકશાનનો પ્રથમ દર્શનીક પુરાવો છે, અને તે વિરૂદ્ધ કાંઈ પણ પુરાવો ન હોય તો, તે નુકશાન વસુલ કરવાનો વાદીનો હક્ક છે.

લગ્નનો કરાર અમલમાં લાવવાનો દાવો ચાલી શકતો નથી, સમજ તેવો કરાર તોડવામાં આવે તો, તેથી થયેલું નુકશાન લેવાનો દાવો ચાલી શકે છે. વિવાહ કરવાની ક્રિયા હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે એવી બંધનકારક નથી કે જેથી તે બાબતનો કરાર કોઈ અમલમાં લેવાની શકે. ગણપત નારાયણસીંગનું કામ (ઇ. લા. રી. ૧ ક. પાનું. ૭૪), તેમજ મુંબઈની હાયકોર્ટનો ઉમેદ કીકા વિરૂદ્ધ નગીનદાસનો કેસ જુઓ.

અમુક માલના કોથળા વાદી પાસેથી લેવાને પ્રતીવાદીએ કરાર કરેલો હતો, તેમ છતાં પ્રતીવાદીએ તે લીધા નહી, તેથી પ્રતીવાદીએ કરાર તોડ્યો અને પરીણામે વાદીને નુકશાન થયું તે લેવા વાદીએ પ્રતીવાદી ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જે આવથી ખરીદ કરવાને પ્રતીવાદીએ કરાર કરેલો તે અને ઠરાવેલી મુંદતે બજાર બાવ હોય એ બે વચ્ચેના ગાળાની રકમ વાદીને નુકશાન તરીકે મળવી જોઈએ. કોહન વિગરે વિ. કાશમ ન્હાનાભાઇ (ઇ. લા. રી. ૧ ક. પાનું. ૨૬૪).

ભાડાના રજીસ્ટર થયેલા કરારની રીઠએ ભાડાની ચઢેલી બાકી લેવાના દાવોને સન ૧૮૭૭ ના આકટ ૧૫ માંના ૨. જ પરીશીષ્ટની આર્ટીકલ ૧૧૬ લાગુ થાય છે. કરાર આકટની કલમ ૭૩ મીમાં જે અર્થથી “કંપનસેશન શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, તેજ અર્થથી તે આર્ટીકલમાં તે શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે. લીથીલીંગા પીલાઇ વિ. ચેચાના મુર્તી પીકાર્ડ. (ઇ. લા. રી. ૩. મ. પાનું. ૭૬).

અજમેરના જાટ લોકોમાં એવો રીવાજ છે કે મરનાર ધણીની વિધવા પુનરલગ્ન કરે, તેમાં મરનાર ધણીનું કુટુંબ જે ખરચ કરે તે લગ્ન કરનાર ધણી પોતાના લગ્ન વખત પાછું વસુલ આવે, તે રીવાજના આધારથી વાદીએ પ્રતીવાદી ઉપર દાવો કર્યો છે.

પ્રતીવાદી તે વાદીના મરનાર બાઈની વિધવા સાથે પરણેલો છે, માટે તેના મરનાર બાઈના કુટુંબે તે લગ્નમાં ખર્ચ કરેલું તે આ દાવામાં માગવામાં આવ્યું છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ દાવો સન ૧૮૭૭ ના મુદતના આક્ટ ૧૫ માના પરીશીષ્ટ ૨, જાની આર્ટિકલ ૧૧૫ માં બતાવેલા પ્રકારનો છે, અને તે પરીશીષ્ટની આર્ટિકલ ૧૨૦ મીમાં સમાસ થાય તેવો નથી. સખ્ખ તેને ત્રણ વર્ષની મુદત લાગુ થાય છે, અને ૭ વર્ષની લાગુ થતી નથી. માદા વિ. શીવબક્ષ (ઈ. લા. રી. ૩. અ. પાનું. ૩૮૫).

અમુક જમીન વેચનારે રજીસ્ટર કરાવેલા વેચાણ ખતમાં એવો કરાર કરેલો કે જેટલી જમીન ખરી રીતે વેચાણ આપવામાં આવી છે, તે કરતાં તે જમીન એાછી ક્ષાયેત થાય તો, જેટલી જમીન કમી માલુમ પડે તેના પ્રમાણમાં કીમત ખરીદ કરનારને પાછી આપવી. પછી જેટલી જમીન વેચાણ આપવામાં આવેલી તે કરતાં કમી માલુમ પડી. પણ તે કમી જમીનના પ્રમાણમાં કીમત પાછી આપવાને વેચનારે કસુર કરી. તેથી તે કમી જમીનના પ્રમાણમાં કીમત પાછી લેવા ખરીદદારે વેચાણ આપનાર ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં જસ્ટીસ સ્પાન્ડીસાહેબના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે આ દાવો સન ૧૮૭૭ ના આક્ટ ૧૫ માના ૨, જા પરીશીષ્ટની આર્ટિકલ ૬૫ મીમાં બતાવેલા પ્રકારનો છે, પરંતુ તે કરાર રજીસ્ટર કરાવેલો છે, માટે તેને તે ૨, જા પરીશીષ્ટની આર્ટિકલ ૧૧૬ મીમાં ઠરાવેલી મુદત લાગુ થાય છે. જસ્ટીસ ઓલ્ડફીલ્ડસાહેબના અભિપ્રાયમાં પણ આવ્યું કે આ દાવાને તે પરીશીષ્ટની આર્ટિકલ ૧૧૬ મીમાં બતાવેલી મુદત લાગુ થાય છે.

કલમ ૭૪ મી.

કરાર તોડયો તો બ્યારે કોઈ કરાર તોડવામાં આવ્યો હોય, અને કરાર અમુક રકમ આપવી મજબૂર તોડવામાં આવે તો કાંઈ અમુક રકમ એવું જે કરારમાં આપવી એવું તે કરારમાં બતાવ્યું હોય, ત્યારે કરાર ઠરાવ્યું હોય તે કરાર મજબૂર તોડયાની જે પક્ષકાર ફરીયાદ કરતો હોય તે તોડયાથી બદલો મ- સખ્ખસને તેથી ખરેખર નુકશાન અથવા ટોટો થયાનું બળવાનો હક. સાબિત થાય કિંવા ન થાય તોપણ કરાર તોડનાર પ- પક્ષકાર પાસેથી તેને ચોગ્ય બદલો મળવાનો હક છે. પરંતુ એ મુજબ મળવાનો બદલો સદરહુ કરારમાં સદરહુ બ- તાવેલી રકમ કરતાં બસતી હોવો બોધએ નહીં.

અપવાદ—બ્યારે કોઈ સખ્ખસ કાંઈ જમીનખત કિંવા મુચલકો કિંવા તેજ પ્રકારનો બીજો કાંઈ દસ્તાવેજ લખી આપે અથવા કોઈ પણ કાયદાના ઠરાવ મુજબ કિંવા હિંદુસ્તાનની સરકારના કિંવા કોઈ સ્થાનિક સરકારના હુકમ મુજબ જે સરકારી કામ કિંવા કૃત્યમાં સર્વ લોકોનો સખ્ખ છે તેવું કોઈ કામ અથવા કૃત્ય કરવાનું કાંઈ ખત લખી આપે, ત્યારે તેવા કોઈ દસ્તાવેજની શરત તોડેથી, તેમાં લખેલી તમામ રકમ આપવાને તે તોડનાર સખ્ખસ પાત્ર છે.

ખુલાસો.—કોઈ સખ્ખસે સરકાર સાથે કાંઈ કરાર કર્યો તો તેજ ઉપર- બી અવશ્ય ફરીને તેણે જેમાં સર્વ લોકોનો સખ્ખ છે એવું સરકારી કામ

કરવાનું કબજા કર્યું અથવા તેવું કૃત્ય કરવાનું વચન આપ્યું, એમ સમજવું નહીં.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અમુક દિવસે જો બ ને પાંચસો રૂપિયા આપવામાં ચુકું તો તેને હજાર રૂપિયા આપીશ એવો કરાર અ, બ જોડે કરે છે. અ તે દિવસે પાંચસો રૂપિયા આપતો નથી. એક હજાર રૂપિયાની અંદર કોર્ટ ને ચોખ્ખા જણાય તેટલો બદલો બ ને અ પાસેથી લેવાનો હક છે.
- (બ.) અ, બ સાથે એવો કરાર કરે છે કે જો હું કલકત્તા મધ્યે શસ્ત્ર વધક નો ધંધો કરું તો માહારે પાંચ હજાર રૂપિયા બ ને આપવા. અ તે ધંધો કલકત્તા મધ્યે કરે છે. પાંચ હજાર રૂપિયાની અંદર કોર્ટ ને ચોખ્ખા જણાય તેટલો બદલો અ પાસેથી લેવાનો લેવાનો બ નો હક છે.
- (ક.) અમુક રોજે કોર્ટમાં હાજર ન થાઉં, તો પાંચસો રૂપિયા ગુન્હેગારી આપવી એવો મુચલકો અ લખી આપે છે, તે હાજર થતો નથી. તે તમામ દંડ આપવાને પાત્ર થાય છે.

ટીકા—આ કલમમાં “પેનલટી” ધ્યાને ગુન્હેગારી તરીકે ને નાણાં વસુલ કરવાનાં હોય છે, તેમાં અને વસુલ થઈ શકે તેવું નુકશાન હોય છે તેમાં, ઇન્જીલ કોર્ટો ને બેદ ગણે છે તે બેદ ખતાવવામાં આવેલો નથી. વસુલ થાય તેવા નુકશાન તરીકે તમામ રકમ વસુલ થઈ શકે છે. પરંતુ “પેનલટી” અથવા ગુન્હેગારી દાખલ ને હોય છે, તે ખરી રીતે ને નુકશાન થએલું હોય છે, તેની જામીની દાખલ છે. વારંવાર ધણા કામોમાં આ એમાંથી કેવી તરેહનાં નાણાં વસુલ કરવાનાં છે તે, તે દસ્તાવેજની બાબત ઊપરથી કહેવું ધણુંજ મુશ્કેલ થાય છે. પણ આ કલમમાં ને નિયમ છે તેમાં કેવા નિયમ ઉપર આધાર રાખી આ બાબતમાં અખત્યાર વાપરવો તે વિશે કેટલોક સમજાય તેવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. બ્યારે એકાદ કરારમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હોય કે જો તે કરાર તોડવામાં આવે અમુક રકમ આપવી તો, તે રકમ વસુલ થઈ શકે તેવું નુકશાન છે કે “પેનલટી” છે, એમ નિર્ણય કરવાને કોર્ટ બંધાયેલો નથી. પરંતુ ખરી રીતે નુકશાન થએલું છે તે શામેલ થાય કે નહીં તે, તે કરારમાં ઠરાવેલી રકમ સુધીમાં ને રકમ બ્યાજખી બદલો ધ્યાને કંપનસેશન તરીકે કોર્ટની નજરમાં ચોખ્ખા લાગે તેટલી કોર્ટ અપાવવાને મુખત્યાર છે. મે. કર્નીગલમસાહેબે પોતાની ટીકાની આવૃત્તિ ૪ થીને પાને ૨૪૫ મે કહેલું છે કે:—“આ ઠરાવ ને કારણથી કરવાની જરૂર પડી છે, તે કારણો દેખીતાં ખુલાં છે. એક બાબત તરફ પક્ષકારોએ પોતાના કરારમાં ને રકમ ઠરાવી હોય તે એક પક્ષકાર બીજા પક્ષકાર પાસેથી કડાવી શકે એવી પરવાનગી આપવી મુશ્કેલ છે, કારણ કે તેની રકમો ને ઠરાવવામાં આવે છે તે ધણુંકરીને સલાહકારક નથી હતી, અને ખરી રીતે ને નુકશાન થએલું હોય, તે નુકશાનના પ્રમાણમાં વારંવાર ધણુંજ વધારે હોય છે. હિંદુસ્થાન જેવા દેશમાં ધણુંજ અગ્નિ, ગદ્દેલ, અને લાચાર લોકો લાખો કરારો કરે છે,” તેથી આવી રીતના કાયદાથી ધણુંજ માફા પરીણામ થાય. બીજી બાબત તરફ કેટલાક એવાં કામો હોય છે કે, જેમાં એક સખસને નુકશાન થયું હોય તેની પાસે તેની

શામેતી માઆ વિના તે નુકશાનીનો બદલો છપાને કંપનસેશન ખીજ પાસેથી અપાવતું જરૂર છે. પણ તેવે પ્રસંગે જો કે ખરી રીતે તેને નુકશાન થએલું ના હોય, તોપણ તેને કાંઈક કંપનસેશન અપાવતું વ્યાજખી હોવું જોઈએ. ઉપર જે વર્ગનાં કામો બતાવ્યાં તેમાં કોયા વર્ગમાં દરેક કરારનો સમાસ થાય છે તે નક્કી કરવામાં દરેક કામની હકીકત, પક્ષકારોની પોત પોતાની સ્થિતી, વ્યવહારનો પ્રકાર, કરાર કરી આપતી વખતની હકીકત, અને પક્ષકારોનો ખરો ઈરાદો જોવો જોઈએ. આ તમામનું એકદું વજન કરતાં જેને વચન આપવામાં આવ્યું હોય તેને કરાર તોડવાથી કેટલો વ્યાજખી બદલો છપાને કંપનસેશન મળવું જોઈએ તે કોર્ટ નિર્ણય કરવાનું છે. જો કે પક્ષકારોનો ઈરાદો દરેક કરારમાં કેવો છે તેનો મુખ્ય વિચાર કરવાનો છે, તોપણ ઇંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે ફક્ત ઈરાદો જોવાને કોર્ટ બંધાએલા પથી. હાલનો કાયદો છે તે પ્રમાણે જે સખસો કરાર ઉપર સહીયો કરે છે, તે જો તે તોડવામાં આવે તો જોખમ કેટલું છે તે, તે બરોબર જાણે છે. માટે ખરી રીતે કાંઈ પણ નુકશાન થએલું હોય કિંવા નહી, તોપણ કરારમાં ઠરાવેલી રકમ કંપનસેશન તરીકે અપાવવી કોર્ટને વ્યાજખી જણાય તો, તેઓ તે આપવાને જવાબદાર છે. ખીજી બાજુ તરફ “વસુલ કરવા લાયક નુકશાન” એવો શબ્દ વાપરી, અગર જે રકમ આપવાને ઠરાવવામાં આવી હોય તે રકમ “પેનલ્ટી” તરીકે ગણવી નહી, પણ જે નુકશાન થએલું હોય તેના સુમાર તરીકે ગણવી, એમ સમજીને આ કલમનો ઠરાવ નહીં જેવો કરવાનો નથી. માટે આવો ઠરાવ છે તોપણ હકીકત પ્રમાણે જેટલું કોર્ટની નજરમાં વ્યાજખી લાગે તેટલું કંપનસેશન કોર્ટ અપાવવાને બંધાએલા છે.

સરકાર સાથે કોઈ ખાનગી માણસ અમુક કરાર કરે, તેમ છતાં સરકાર પોતાના સરકારી હકથી તે કરાર વિરુદ્ધ કોઈ કામ કરે, અને ખાનગી સખસ તે કરારવાળું કામ સરકારના અખત્યાર વિના પોતાને માથે રાખી શકે તેવું ના હોય તો, તે સખસનો સરકાર ઉપર દાવો ચાલી શકતો નથી. નોબીનચંદ્ર વિ. હિંદુસ્તાનના સેક્રેટરી આફ ૨૮૯ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૧ પાનું. ૧૧)

પ્રતીવાદી અને એક ઢં એ તા. ૬ એપ્રિલ સન ૧૮૭૫ ના રોજ વાદી જે નાણાં ધીરનાર છે તેને, ૩ ૪૦૦) નો રોકડો અવેજ લેઈ ખત લખી આપ્યું, અને તેમાં તા. ૬ સપ્ટેમ્બરના રોજ તે ૩. ૪૦૦) તે બેડ સખસો એકામતે એકાગ્રુને આપે, એવું વચન આપેલું હતું, માટે જો તે તારીખે આપવામાં તેઓ કસુર કરે તો, તે તારીખથી તે વસુલ થતાં સુધી દર માસે દર સેંકડે ૧૦ ટકાના દરથી તેઓ વ્યાજ આપે, એવો તેમાં ઠરાવ હતો. સદરહુ ખતની તારીખે પ્રતીવાદીને તથા ઢં ને ખીજ ખતોના ૩.૧૦૦) વાદીના દેવા હતા, તેથી સદરહુ ૩. ૪૦૦) ના તા. ૬ એપ્રિલના રોજના ખતના અવેજમાંથી ૩. ૧૦૦) કાપી લેવામાં આવ્યા હતા. આ ખતોમાંનું એક તો માંડીવાળવામાં આવેલું હતું, અને ખીજનું વ્યાજ બાકી હતું. વળી ૩. ૪૦૦) પાછા આપવાને પાંચ મહીનાની મુદત ઠરાવેલી હતી, માટે તે પાંચ માસની મુદતના વ્યાજના ૩. ૧૨૫) કાપી લેવામાં આવ્યા હતા, અને બાકીના ૩. ૧૭૫) ઢં ને એક લખી આપી આપેલા હતા, ઢં તે ખતનાં નાણાં લેહેણાં થતા પેહેલાં મરણ પામ્યો. તે નાણાં ઠરાવેલી મુદતે આપવામાં કસુર કરે-

વામાં આવી, તેથી મુદલ રૂ. ૪૦૦) તથા વ્યાજના રૂ. ૪૦૦) લેવા તે ખતની રકમ દા-
વો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કામમાં કરાર તોડવામાં આવે તો, અમુક રકમ
આપવી એવો કરાર નથી, માટે કરાર આકટની કલમ ૭૪ મી આ કામને લાગુ થતી
નથી. કસુર કરવામાં આવેથી જે દરનું વ્યાજ આપવાનો ઠરાવ છે, તે કાંઈ “પેનલટી”
ધ્યાને ગ્રહણગારી નથી. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ લેણુ દેણુ કેવી જાતની છે તે જોતાં
તે ખતમાં અવેજ ફક્ત રૂ. ૨૭૫) નો છે, તેમ છતાં અવેજ બાબત ખોગી હકીકત લ-
ખવામાં આવી છે, અને પ્રતીવાદી તે વ્યવહાર કેવા પ્રકારનો છે તે સમજેતો હતો, એવું
ખતાવવાને કાંઈ પણ નથી, કારણ કે વ્યાજનો દર ઘણોજ ખારે છે, અને અવેજ જોઈતો
છે નહી, માટે તે વ્યવહાર એવો નથી કે જેનો “ધકવીટી કોર્ટ” અમલ કરવો જોઈએ.
મેકીનટોસ વિ. હંટ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૨ પાનું. ૨૦૨)

એક ગીરોખતમાં એવી શરત છે કે અમુક તારીખે મુદલ નાણું દર માસે દર સેંકડે
એક ટકાના દરના વ્યાજથી આપવાને કસુર કરવામાં આવે તો, ખતની તારીખથી દર માસે
દર સેંકડે બે ટકાનું વ્યાજ આપવું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વધારાના દરનું વ્યાજ આપ-
વાનો ઠરાવ છે, તે “પેનલટી” ધ્યાને ગ્રહણગારી છે, મથુરાપ્રસાદ વિ. લગનકુવર (ધ.
લા. રી. ક. વા. ૯ પાનું. ૬૧૫.)

પરંતુ મેકીનટોસ વિ. ફ્રા અને મેકીનટોસ વિ. ગોર (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૯ પા-
નું. ૬૮૯)ના કામમાં નાણું કરજે લેવામાં આવેલાં, એવી શરતથી કે તે નાણું અમુક
તારીખે વ્યાજ સાથે પાછાં આપવાં, પણ જો તે આપવામાં કસુર કરવામાં આવે તો ચડતા
દરનું વ્યાજ આપવું, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આવા વધારે દરના વ્યાજનો ઠરાવ એ
કાંઈ “પેનલટી” નથી. માટે કરાર પ્રમાણે વધારે દરનું વ્યાજ તમામ વસુલ થઈ શકે છે.

એક ખતમાં ઠરાવ છે તે એવા શબ્દોમાં છે કે:—“હાલ રૂ. ૧૦૦૦) હું આપી
શકતો નથી, માટે તે હું બે માસ અને પંદર દીવસમાં આપીશ. જો હું તે મુદતમાં તે
રકમ નહીં આપું તો, ખતની તારીખથી દર રૂપિયા એકે દર માસે બે આના પ્રમાણે
વ્યાજ આપીશ. “જસ્ટીસ ગીતરે કહ્યું કે અમારી નજરમાં આવે છે કે આ કલમમાં
આ ઠરાવનો સમાસ થતો નથી. કરાર તોડવામાં આવે તો પ્રતીવાદીએ અમુક રકમ આ-
પવી, એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો નથી, સખ્ય તેનો સન ૧૮૫૫ ના આકટ ૨૮ માની
કલમ ૨ માં સમાસ થાય છે. અમુક દરથી વ્યાજ આપવાના કરારમાં અને કરાર ટુટે તો
અમુક રકમ આપવી, તેમાં જે જોઈ છે તે મેકીનટોસ વિ. ફ્રા (ઈ. લા. રી. ૯ ક. ૬૮૯)
ના કામમાં આ કોર્ટેનો ફેસલો છે, તેમાં ખતાવવામાં આવ્યો છે. આ કોર્ટેનો ફેસલો મી.
જસ્ટીસ વીલસને આપેલો છે, તેમાં આ બાબતના જુદા જુદા ઠરાવો તપાસી ઊપરની
કલમો પ્રમાણે ખુલાસો કરી કહ્યું કે “આવા તમામ કામમાં આ નિયમ દેખીતો હોય છે
કે, કરાર તોડવામાં આવે તે જખતે જે રકમ કરારની શરત પ્રમાણે ગણવા લાયક થાય
અને હરેક રીતે લેવા જોગ થાય તે છે, તોપણ બીજા વર્ગના કામમાં તો નાણું આપવાનું
શરત ઉપર રહે છે. પરંતુ બંધાં ફક્ત એવો કરાર હોય કે જો જે નાણું ઠરાવેલી મુદતે
આપવામાં ના આવે, તે વખતથી તે ઊપર ચડતા દરનું વ્યાજ ચડશે તો, તે કરાર કુટે

એટલે અમુક રકમ આપવાની ઠરાવી છે, એમ કેવી રીતે કહી શકાય, તે અમારા જોવામાં આવતું નથી. તે કરાર દુટે એટલે કેટલી રકમ થશે તે કોઈ કહી શકતું નથી. કરજ લેનારને તે નાણાં વાપરવાની સુગમતા હોય છે, તે ઉપર તદ્દન તે મુદતનો આધાર છે. દર મહીને નવા અવેજ બદલ નવી રકમ લેહેણી થાય છે. માટે અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે ઉપર બતાવેલા કાયદાના નિયમો પૈકી પેહેલા નિયમમાં તેનો સમાસ થાય છે, અને બીજામાં તેનો સમાસ થતો નથી. આ કામમાં જે વ્યાજનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, તે રૂપિયા ૬૨ જે લેવામાં આવ્યા તારીખથી વ્યાજ લેવાનો છે. પરંતુ આ હકીકતથી સન ૧૮૫૫ ના આક્ટ ૨૮ માની કલમ ૨ ના હેતુમાંથી તે ઠરાવ ખાતલ થતો નથી, એમ અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે, કારણ કે એક દરથીજ વ્યાજ આપવાનો તે ઠરાવ છે. તે ખતમાં વ્યાજ બે દરનું, એટલે એક ઓછા દરનું અને બીજું વધારે દરનું છે, પણ તે વધારે દરનું જ્યારે અમુક હકીકત હોય ત્યારે લેવું, એવો ઠરાવ નથી. માટે આ કામમાં એમ ઠરાવી શકાતું નથી કે સન ૧૮૫૫ ના આક્ટ ૨૮ માની કલમ ૨ પ્રમાણે દેણદારે ઓછા દરનું વ્યાજ આપવાને કરાર કર્યો છે, અને કરાર દુટેતો આ કલમ પ્રમાણે કંપનસેશન ઠરાવવાને વધારે દરથી આપવાને શરત કરવામાં આવી છે. આ કામમાં કરાર એવો છે કે ખતમાં ઠરાવેલી મુદતમાં ખતની રકમ વસુલ આપવામાં આવે તો, કોઈ વ્યાજ આપવાનું નથી, પરંતુ જો તે રકમ તે મુદતમાં આપવામાં ના આવે તો, દરમાસે દર રૂપિયા બે આના પ્રમાણે વ્યાજ આપવું. આ કરારનો સમાસ અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે સન ૧૮૫૮ ના આક્ટ ૨૮ માની કલમ ૨ માં થાય છે.

અમે અહીંયાં બતાવી શકીએ છીએ કે જોયા દરનું વ્યાજ “પેનલટી” તરીકે ગણાય એવો જે આધાર છે, તે બાળકીશન વિ. રણુબાહાદુરસીંગના કામમાં પ્રીવીકોંસીલની જુદીશીમલ કમીટીએ ઠરાવેલો છે, તેથી તે ધણો નરમ પડી ગયેલો છે. તે કામમાં એક “સોલમનામા”ના આધારથી નાણાં આપવાનાં હતાં, તે ઉપર દર સેંકડે છ ટકાનું વ્યાજ આપવાનું હતું, પરંતુ અમુક હકીકત બને તો તે વ્યાજનો દર બમણો થતો હતો. તેમાં નામદાર સાહેબોએ કહ્યું છે કે “હાયકોર્ટની સાથે અમે મળતા નથી કે તે બમણા દરના વ્યાજનો કરાર પેનલટી છે. તે સોલમનામામાં એવો કરાર છે કે અમુક હકીકત હોય તો, છ ટકાના દરથી વ્યાજ અને અમુક બીજી હકીકત બને તો, બારટકાના દરનું વ્યાજ આપવું.” માટે અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે કરાર પ્રમાણે નીચેની કોર્ટે વ્યાજ અપાવેલું નથી, તે બરાબર નથી. સત્ય અમે નીચેની અપીલકોર્ટનું હુકમનામું ૨૬ કરોને અસલકોર્ટનું હુકમનામું ખરચ સાથે બાહાલ રાખીએ છીએ. અરજન બીબી વિ. અસગરઅલી ચોકી (ઈ. લા. રી. ૧૩૦ પાનું ૨-૦)

ગીરોખતની રૂઢિએ વાદીને પ્રતીવાદીઓએ એક રૂ. ૧૧૮)નું ગીરોખત લખી આપ્યું. તેમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે “તે રકમ ‘રવીજ’માં જે ફાલ દરેક જાતનો પેહેલા વર્ગના દરનો થાય, તેમાંના નીચે ભાગનો આપી તે રકમ વસુલ આપવી, પણ જો તે પ્રમાણે ફાલ આપી વસુલ આપવામાં ના આવે તો, ફસલી શાલ ૧૨૮૭ ના વૈશાખ માસ (એપ્રિલ ૧૮૮૦) માં મુદલ તા. દર સેંકડે દર માસે એક આના પ્રમાણે વ્યાજ

સાથે શેકડા રૂપિયા આપવા." પ્રતીવાદીએ તે ખત લખી આપેલું કબુલ કરી તકરાર કરી કે અમે રૂ. ૧૩૬) ના દાણા વસુલ આપ્યા છે, પણ તે વસુલ તેજી શામેત કરી શક્યા નહીં. એવું માલમ પડ્યું કે વાદીને વસુલમાં રૂ. ૭૧) ના દાણા મળેલા છે, પરંતુ તેથી વધારે તે પોતાનું આગળનું લેહેણું પ્રતીવાદીઓ પાસે છે તે પેટે જમ્મે કરવાને વાદીએ દાવો રાખ્યો. તે વસુલ આપતી વખતે કીચા દેવામાં તે મળે ગણવા તે વિષે કેહેવામાં આવેલું નહીં હતું, પરંતુ તમામ વસુલમાં દાણા આપેલા છે. એ કબુલ કરવામાં આવેલું છે તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીનો પોતાના આગલ્યા લેહેણા પેટે તે વસુલ કરવાનો હક્ક નથી, કારણ કે કરાર આકટની કલમ ૬૦ મીના અર્થ પ્રમાણે ખીજી એવી હકીકત છે કે જે ઉપરથી એમ જણાય છે કે, તે વસુલ સદરહું ખત પેટે આપવામાં આવેલું છે. વળી ઠરાવવામાં આવ્યું કે વધારે દરનું વ્યાજ ખતની તારીખથી આપવાનું છે, અને ફક્ત કરાર દુટચો તે તારીખથી આપવાનું નથી, માટે તે પેનલટી રૂપનું છે, એમ ગણવું જોઈએ, તે એક કરાર તોડવાથી થએલું નુકશાન ગણવામાં ફક્ત આધાર તરીકે વિચારમાં લેવાનું છે. આ બાબતનો નિયમ મેકનટોસ વિ. કો (ઈ. લા. રી. ૯ ક. ૬૮૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યો છે, તે પ્રમાણે મંજુર રાખવામાં આવ્યો. સંગીતલાલ વિરૂદ્ધ બેન્નાય રોય (ઈ. લા. રી. ૧૩ ક. પાનું. ૧૬૪)

એક કામમાં વાદીએ દાવો કરેલો તેમાં એમ કેહેવામાં આવેલું છે કે, સરકારે મને અમુક જમીનનો પટો આપેલો છે, એવા ઠરાવની સાથે કે જે અમુક કામ હું કરું તો, તે જમીન ઉપર મારો માલેકપણાનો હક્ક થાય, તેથી તે કામ મેં કરેલું છે, પણ સરકારે પોતાની શરત પ્રમાણે ચાલવાની ના પાડી તે જમીન ઉપર એક ખીજા સખસને માલેકપણાનો હક્ક આપેલો છે, માટે સદરહું કરારના ઠરાવ પ્રમાણે તે જમીનનો કબજો મળવા મેં દાવો કરેલો છે. તેમાં જરૂરી સ્પાન્કીસાહેબે ઠરાવેલું છે કે વાદીના કેહેવા પ્રમાણે તે વાદી સાથે સરકારે કરાર કરેલો છે, એમ ધારીએ, તોપણ તેનો આ દાવો ચાલી શકતો નથી, કારણ કે સરકારે અમુક જમીન ઉપર માલેકપણાનો હક્ક વાદીને આપવાનો કરાર કરેલો, તે કરાર પ્રમાણે ચાલવાને સરકારે ના પાડી અને અમુક સખસને સરકારે તે હક્ક આપેલો છે, તે કૃલ સરકારનું છે, તે રાખના હક્કથી કરેલું છે. ચીફ જરૂરી સ્ટુઅર્ટસાહેબના અભિપ્રાયમાં આવ્યું છે કે વાદીના કેહેવા પ્રમાણે સરકારે જે કરાર કરેલો છે તે ખાનગી સખસની રીતીએ કરેલો છે, પણ વાદી પોતાની તરફનું કરારમાં જે કરવાનું હતું તે કરવામાં નીષ્ફળ ગયેલો છે, માટે તેનો આ દાવો ચાલી શકતો નથી. કીશનચંદ વિ. હિંદુસ્તાનના સેક્ટેરી આફ સ્ટેટ ઇન કાંજિસીઝ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૩ પાનું. ૮૨૯)

પક્ષકારોએ કરારમાં એવો સ્પષ્ટ ઠરાવ કરેલો હોય કે, કરાર તોડવામાં આવે તો નુકશાનીની અમુક રકમ ઠરાવવામાં આવી છે, તે આપું. પછી તે કરાર તોડવામાં આવે તો કોઈ તે ઠરાવેલી રકમજ અમાવવાને બંધાએલા નથી, પણ આ કલમ પ્રમાણે કંપન સેશન તરીકે જોટલી વ્યાજખી રકમ કોઈને માલુમ પડે, તેટલી કોર્ટે અપાવવી જાઈએ, તોપણ તે વ્યાજખી રકમ પણ સદરહું સ્પષ્ટ રીતે પક્ષકારોએ ઠરાવેલી રકમ કરતાં વધારે હોવી નહીં જોઈએ. સામાન્ય નિયમ પ્રમાણે કંપન સેશનની રકમ જોટલી ઈન્જ બ.

એવી હોય તેના પ્રમાણમાં ઠરાવવી જોઈએ. માટે આ નિયમ પ્રમાણે ચાલતાં કરાર તોન ડચાથી થતું નુકશાન કોર્ટ એવી રીતે ઠરાવવું જોઈએ કે, જો તે કરાર પુરો કરવામાં આવ્યો હોત તો, અમુક પક્ષકારને અમુક રીતનો ફાયદો થવાની જામેદ હોય તેટલો ફાયદો તે પક્ષકારને પાછો મળે. તે માટે એક કરાર અમુક તારીખે કાચી ગળી આપવાને કરેલો, તેમાં પક્ષકારોએ એવું કલુલ કરેલું છે કે કરાર પ્રમાણે જો ગળી આપવામાં નહીં આવે તો, કંપનસેશન તરીકે અમુક રકમ આપવી જોઈએ. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરાર તોડવાથી જેટલી ગળી તે ગળીના છોડવામાંથી નીકળત, તેટલી ગળી ઉપર નુકશાનનો બોલો છે, અને વર્ષની જે મોહશમ બાબત તે કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તે મોહશમમાં વ્યાજબી બજાર બાવ કેટલો છે તે ઉપર નજર રાખી તેની કીમત ઠરાવવી જોઈએ, અને તે કીમતમાંથી તે ગળી નીપજાવવામાં અને વેચવામાં જે ખર્ચ થાય તે બાદ કરવું જોઈએ. માટે આવી નક્કી કરેલી રકમ તે વ્યાજબી કંપનસેશન છે, સખબ તે રકમ કરતાં વધારે રકમ વ્યાજબીરાહે અપાવવી નહીં જોઈએ. નાઇતરામ વિ. શીખદરા (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૫ પાનું. ૨૩૮)

એક કરાર એવો હતો કે અમુક તારીખે મુદલ નાણાં ૧૨ ટકાના વ્યાજ 'યે આપવામાં ના આવે તો, તા. ૧૫ નવંબરના રોજ દેણદારે બેવડી રકમ આપવી. આવો કરાર ઇકતીદી કોર્ટ અમલમાં લાગતી નથી. વેનકીતારામા પાતાર વિ. કામબારાથ કેશવામેનન (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૧ પાનું ૩૪૯)

ખતમાં એવી શરત છે કે તે ખતનાં નાણાં હકૂતેથી આપવાં, પણ તેમાંનો એક હપ્તો આપવામાં કસુર કરવામાં આવે તો જે તારીખે તે કસુર કરવામાં આવે તે તારીખે તમામ મુદલ રકમ તેમાં ખતાવેલા વ્યાજ સાથે લેહેણી થાય. તે એવી સાધારણ રીતની છે કે પ્રથમ તો અમારી મરજી એમ વિચારવાની થઈ કે આ કામમાં ખતની શરતો સમજી શકાય તેવી નથી, એવું કેહેવાને જલ્લા જાગને બાજેજ કારણ હોય. અમારી પેહેલી સમજ એવી હતી કે પેહેલો અગર ચાર પછીનો કોઈ હકૂતો પડે, એટલે તમામ મુદલ રકમ વધારે દરના વ્યાજ સાથે લેહેણી થાય, એટલું જ નહીં, પણ ખતના જે શખ્દો છે તેનો વ્યાજબી રીતે અને સ્વભાવિક રીતે તેવો અર્થ થાય. પરંતુ તેથી અવરજે કરીને તેમ થતું નથી, અને જો કે હજી અમારી મરજી એવો વિચાર કરવાની થાય છે કે ઉપર ખતાવ્યા પ્રમાણે ઇન્કદો રાખવામાં આવ્યો હશે, તોપણ તે શખ્દોનો અર્થ જુદો જુદો થઈ શકે તેવું છે, કારણ કે તેના શખ્દો એવા અંદેશા બરેલા છે કે તે ખતની રૂઢીએ રૂ. ૧૫૦૦ લેહેણી થએલા છે. તે તા. ૧૧ અક્ટોબર સન ૧૮૭૮ ના રોજ દર વર્ષે દર સેંકડે ૨૪ ટકાના વ્યાજ સાથે આપવાને જલ્લા જાગે ના પાડી છે, તે બરોબર છે, એમ અમે કહી શકતા નથી. માટે અમારી પાસે આ અપીલમાં સીધી રીતે નક્કી કરવાને આટલું જ માગવામાં આવેલું છે. ખતના તકરારી-મજકુરનો ગમે તે અર્થ કરવામાં આવે, પણ અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે એવું કાંઈ નથી કે જેથી કરારની તારીખથી વધારે દરનું વ્યાજ અપાવી શકાય, એવું ખાલૂમ પડી આવે. સખબ મેકીનટોસ વિ. કૌના કામમાં કરને નાણાં લેવાના કરારમાં શરત એવી હતી કે, જો ઠરાવેલી તારીખે નાણાં વસુલ આપવામાં

નહી આવે તો, ચડતા દરનું વ્યાજ તરત તે ઉપર ચડશે, તેમાં નજરડીસ વીલસનસાહેબે ઠરાવું છે કે દેણદારે હાલ વ્યાજ આપવું નહીં, પણ હવે પછી આપવું, એવો કરાર કરવાને મુખત્યાર છે, તે સાથે અમે મળતા છીએ. પરંતુ જોઈતી રીતના નિશ્ચેથી અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે અને તેથી અમે એમ ઠરાવી શકતા નથી કે, આ કામમાં એવો કરાર છે કે મુદલ રકમ ઉપર ચડતા દરનું વ્યાજ તા. ૧૧ અક્ટોબર સન ૧૮૭૮ ના રોજ તરત લેવા જોગ થએલું છે. સખજ આ કામમાં હકીકત છે તે પ્રમાણે અમે એમ કેહેવાને તૈયાર થયા નથી કે, નાણાં કરજે આપ્યાં તે તારીખથી જડજે દર વર્ષે દર સેંકડે ૯ ટકાનું વ્યાજ અપાવેલું છે તે વ્યાજખી કરેલું નથી. તે ખતના શબ્દો જોતાં તા. ૧૧ અક્ટોબર સન ૧૮૭૮ ના રોજ અગર સાર પછી રૂ. ૫૦૦) આપવાને કસુર કરવામાં આવી, એટલે ખતની તારીખ (તા. ૩૦ એપ્રિલ સન ૧૮૭૮) ના રોજ થી ૯ ટકાના વ્યાજ સાથે લેહેણી થાય છે. તે રકમ મુદલ તથા વ્યાજની થાય તે ઉપર દર માસે દર સેંકડે ૨ ટકાનું વ્યાજ લેહેણું થાય છે. અને ખીજે હફતો રૂ. ૫૦૦) નો દર સેંકડે ૯ ટકાના હફતાની સાથે લેહેણો થાય તે તારીખથી ચડતા દરના વ્યાજ સાથે લેહેણો થાય છે, તેમજ ત્રીજા અને છેલ્લા હફતાની બાબતમાં છે. માટે અમારી નજરમાં આવે છે કે આવો કરાર હોય તે વિરુદ્ધ તેનો બચાવ થવો નહીં જોઈએ. પરંતુ આ ખતના ના દો ધણામાં ધણા તો અદેશા ભરેલા છે, અને તે વિશે અપીલવાળા તરફથી બતાવવામાં આવ્યું નથી, અને જે કારણથી અપીલ કરવામાં આવી છે : તે તકરાર કરવામાં આવી છે, તે કારણથી તે અપીલ ચાલી શકતી નથી, માટે અમે તે અપીલ કાઢાડી નાંખીએ છીએ. જગનાધમ વિ. રઘુનાથમ વિગરે (ઈ. લા. રી. ૯ મ. પાનું ૨૭૬)

જેટલે સુધી આ કલમનો સંબંધ છે તેટલે સુધી આ આકટ કોષ્ટ પાછળની તારીખથી લાગુ થતો નથી. એમદાખાનમ વિ એજેન્ટ્રોકુમાર રાય ચોધ્રી. (બં. લા. રી. વા. ૧૨ પાહ. ૪૫૮)

દર મહીને આઠ આના વ્યાજ આપવું એવી એક કમ્બુલાત કરવામાં આવી હતી, અને તેમાં એવી શરત કરવામાં આવી હતી કે કમ્બુલાત પ્રમાણે જો વ્યાજ અને મુદલ આપવામાં કસુર થાય તો, વ્યાજનો દર મહીને ૪ ટકા પ્રમાણે વધશે. આ કમ્બુલાત 'પેનલટી' તરીકે ગણવામાં આવી હતી. માટે વ્યાજનો દર ઘટાડીને દર સેંકડે દર મહીને એક ટકા કરવામાં આવ્યો હતો. ખીચુકનાથ પાડે વિ. રામભોયનસીંગ (બં. લા. રી. પાનું ૧૩૫)

કલમ ૭૫ મી.

વ્યાજખી રીતે કે કોઈ એક સખસ એકાદ કરાર વ્યાજખી રીતે રદ કરે રાર બંધ પાડનાર તો, તે કરાર પુરો ન કરવાને લીધે તેને જે નુકશાન થયું પક્ષકારને બદલો ભ- હોય તેનો બદલો ભરી લેવાનો તેનો હક્ક છે. રી લેવાનો હક્ક છે.

દ્રષ્ટાંત.

(અ.) એક ગાયન કરનારી છે, તે એક નાટકશાળાના અધિપતી વ જોડે એવો કરાર કરે છે કે તે ની નાટકશાળામાં આવતા બે મહિના સુધી

દર અઠવાડીએ બે રાત્રી એ પ્રમાણે પોતે ગાયન કરવું, અને વચ્ચેની બોલી કરે છે કે ગાયનની દર રાત્રીના સો રૂપિયા એ ને આપવા. છઠી રાત્રે એ બાણી બેઠને નાટકશાળામાંથી ગરહાબર રહે છે, અને તે કારણને લીધે વ કરાર રદ કરે છે. કરાર પુરો ન કરયાથી વ મેળે નુકશાન થયું હોય તેનો બદલો ભરી લેવાનો વ નો હક્ક છે.

ટીકા—બીજો પક્ષકાર કરાર પાળવાની ના પાડે, તેવી બાબતમાં રદ થએલા કરારો સંબંધી આ કલમથી જે હક્ક મળેલો છે, તેનું આગળ આપણે ૫૩ અને ૫૪ મી કલમો માં વર્ણન કરી ગએલા છીએ. વળી (૧૯ અને ૩૯ મી કલમો જુઓ).

તા. ૬ માર્ચ સન ૧૮૮૩ ના રોજ વ એ ‘જનજેડી બીના’ માલના ૫૦૦૦ કોથળા, દર કોથળે ૩.૭-૧૧-૦ ના ભાવથી સ ને વેચવાનો કરાર કર્યો. તેમાંની કે ક્રીમત અગાઉથી આપવામાં આવી. વ એ એપ્રિલ આખરે ૫૦૦૦ કોથળા આપવા અને ઠરાવેલી સુદતમાં ૧૦૦૦ કોથળાનો હરતો આપવાને સ ને તેણે નોટીસ આપવાની હતી, અને દરેક હરતો આપવાને તૈયાર થાય ત્યારે કરાર પ્રમાણેના ભાવથી બાકીનાં નાણાં સ એ વ ને આપવાને વચન આપેલું. કરારની શરતો પ્રમાણે માલ આપવામાં આવ્યો નહીં, તેમ નાણાં પણ વસુલ આપવામાં આવ્યાં નહીં. વ એ ૩૦૦૦ કોથળા આપ્યા, પણ જે ક્રીમત બાકી લેહેણી રહેલી તે ક્રીમત સ એ આપી નહીં. તેથી ૨૦૦૦ કોથળા આપવામાં આવ્યા નહીં. તા ૭ મેના રોજ વ એ આ કોથળા આપવાને ના પાડી, એવા કારણથી કે ૩૦૦૦ કોથળા આપવામાં આવેલા છે, તે આપવાને તૈયાર થએલા તે વખતે તેની ક્રીમત કરાર પ્રમાણે જે બાકી રહેલી તે સ એ આપી નથી. તેથી અગાઉથી આપેલાં નાણાં પૈકી જે નાણાં વધારેનાં હતાં તે સ ને તેણે પાછાં આપ્યાં. આ ઉપરથી સ એ ૨૦૦૦ કોથળા નહીં આપવાથી થએલું નુકશાન લેવા બાબત વ ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સ ને જે કોથળા આપવામાં આવેલા તે કોથળા બાબત જે ક્રીમત લેહેણી થએલી તે સ આપવાને સુક્યો, તેથી વ ને પોતાની તરફના વચનનો અમલ કરવાનો હતો, તેમાંથી ખાસી મળતી નથી. માટે જે તારીખે કરાર તોડવામાં આવ્યો તે તારીખે બબ્બર બાવ અને કરાર પ્રમાણેના દરની વચમાં જે ગાળો હોય. તે સ ને લેવાનો હક્ક છે. સીમસન વિગરે વિ. વીરામા (ઈ. લા. રી. ૯ મ. પાનું. ૩૫૯)

બાબ ૭.

માલના વેચાણ બાબત.

વેચેલા માલ ઉપર માલિકી ક્યારે ઉત્પન્ન થાય છે.

કલમ ૭૬ મી.

‘માલ’ એ શબ્દનો અર્થ.

૭૬. આ બાબમાં ‘માલ’ એ શબ્દનો અર્થ પ્રત્યેક જાતની જંગમ મિલકત સમજવો, તથા તેમાં પ્રત્યેક જાતની જંગમ મિલકતનો સમાવેસ થાય છે.

ટીકા—હિંદુસ્થાનના ફોજદારી કાયદાની કલમ ૨૨ મીમાં જંગમ મીલકતની વાખ્યા અતાવવામાં આવી છે, તે વાખ્યા નીચે પ્રમાણે છે. “જંગમ મીલકત એ શબ્દ વડે જમીન તથા જમીનને ચોટેલી વસ્તુ અથવા જમીનને ચોટેલી વસ્તુ જેડે જથ્થુ જડાયેલી વસ્તુ શિવાયની કોઈ પ્રકારની સાકાર મીલકત સમજવી.” આવીજ વાખ્યા સન ૧૮૬૮ ના આક્ટ ૧ લામાં પણ અતાવવામાં આવી છે. પરંતુ આ કલમમાં જે “માલ” શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે તેનો સદરહુ વાખ્યા પ્રમાણે બોહોળો અર્થ થાય છે કિંવા નહીં, એ એક સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જે આ કલમમાં તે શબ્દનો અર્થ કરવામાં આવ્યો છે, તે પ્રમાણે તો તમામ પ્રકારની સ્થાવર મીલકતનો તેમાં સમાસ થાય. છેવળી “માલ” એ સંજ્ઞામાં હરેક ખ્યાલ કરી શકાય એવા પદાર્થનો સમાસ કરવો ન જોઈએ, કેમકે કેટલાક પદાર્થો જેવા રત્નો, અથવા ખીજ પદાર્થો જે લોકોની પુખ્તને માટે વપરતા હોય, તેવા પદાર્થો વ્યવહાર કરવાના પદાર્થો નથી, અને તેથી તે વેચી શકાય તેવી ચીજો નથી. (મ. હા. રી. વા. ૭ પાનું. ૨૧૯)

કલમ ૭૭ મી.

‘વેચાણ’ એ શબ્દનો ૭૭. વેચાણ એટલે કિંમતના બદલામાં મિલકત આપવી તે. તે ઉપરથી વેચેલી વસ્તુ ઉપરનું સ્વામીત્વ વેચનાર પાસેથી નીકળીને વેચાણ લેનારને પ્રાપ્ત થાય છે.

ટીકા—સામાન્ય રીતે કરારો બળવાન થવાને જે જે શરતો અવશ્ય કરીને જોઈએ તે તમામ શરતો વેચાણના કરારને માટે પણ જોઈએ. પરંતુ સામાન્ય રીતના કરારોથી એટલી બાબતમાં તે જુદો હોય છે કે વેચાણવાળી વસ્તુના માલેકપણાનો ખરો હેતુ હોય છે, પણ ખીજ કરારોમાં તો ઘણુંકરીને કોઈ સખસના કૃત્યનો હેતુ હોય છે.

કલમ ૭૮ મી.

વેચાણ શી રીતે ૭૮. કાંઈ કિંમતે કોઈ મુકરર કરેલો માલ, કિંવા કો-થાય. ઈ મુકરર કરેલો માલની કાંઈ કિંમત, આપવા માંડી તથા સ્વીકારી, એટલે તેથી—

અને તેની સાથે કિંમત આપ્યાથી અથવા માલ સ્વાધીન કર્યાથી અથવા કિંમત આપવા માંડ્યાથી કિંવા માલ સ્વાધીન કરવા માંડ્યાથી, કિંવા કિંમતનો કાંઈ ભાગ આપ્યાથી, કિંવા બાનું આપ્યાથી, કિંવા માલ પૈકી કાંઈ ભાગ સ્વાધીન કર્યાથી. અથવા કિંમત આપવાની વાત, અગર માલ સ્વાધીન કરવાની વાત, અગર એ બેઉ વાતો મુલતવી રાખવી એવી કબુલાયાત સ્પષ્ટ રીતે કિંવા ગર્હિત રીતે કસ્યાથી,—

વેચાણ થાય છે એમ સમજવું.

કોઈ મુકરર કરેલો માલના વેચાણ સારૂ જે કાંઈ કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તો, જ્યારે તેની સઘળી કિંમત કિંવા તે કિંમતનો કાંઈ ભાગ કિંવા બાનું આપવામાં આવે, અથવા જ્યારે તે સઘળો માલ કિંવા

તે માલનો કાંઈ ભાગ સ્વાધીન કરવામાં આવે, ત્યારે તે વેચેલા માલનું સ્વામિત્વ ખરીદદારને પ્રાપ્ત થાય છે, એમ સમજવું.

જો પક્ષકારો સ્પષ્ટ રીતે અગર ગર્ભિત રીતે એવું કલ્પલ કરે કે જેસા આપવાની વાત, અગર માલ સ્વાધીન કરવાની વાત, અગર એ બેઉ વાતો મુલતવી રાખવી, તો વેચાણની મુચના સ્વીકારતાંજ માલની માલિકી ખરીદદારને પ્રાપ્ત થાય છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) બ, અ નો ઘોડો પાંચસો રૂપિયે વેચાતો લેવાનું કેહે છે. અ, બ નું બોલવું સ્વીકારે છે, અને ઘોડો બ ને સ્વાધીન કરે છે. ઘોડો સ્વાધીન કર્યો એટલે ઘોડા ઉપર બ ની માલિકી થઈ.
- (બ.) અ, બ ને કાંઈ માલ મોકલે છે, અને તે બ ને પસંદ પડે તો અમુક એક કિંમતે લેવો, અને પસંદ ન પડે તો પાછો મોકલવો એવો બ ને સંદેશો મોકલાવે છે. બ માલ રાખે છે ને પોતાને પસંદ પડ્યાનું અ ને કેહેવડાવે છે. બ એ માલ રાખ્યો એટલે તે ઉપર બ ની માલિકી થાય છે.
- (ક.) તમારા ઘોડાના હું હજાર રૂપિયા આપિશ એવું બ અને કેહે છે, અને જણાવે છે કે નીમેલે અમુક એક દિવસે ઘોડો સ્વાધીન કરવો અને કિંમત બીજે એક નીમેલે દિવસે આપવી. અ તેનું કેહેવું સ્વીકારે છે. બ એ અની મુચના સ્વીકારી એટલેજ ઘોડા ઉપર બની માલિકી થઈ.
- (દ.) અ ના ઘોડાના એક હજાર રૂપિયા આપવાનું બ કેહે છે અને રૂપિયા એક મહિના પછી આપવાનું જણાવે છે, અ તે કેહેવું સ્વીકારે છે. કેહેવું સ્વીકારતાંજ ઘોડો બ નો થયો.
- [ઈ.] બ પેહેલી જાતેવારીને રોજે અ ને એવું કેહે છે કે તારા ચોખા હું બે હજાર રૂપિયે લેવા માગુ છઉં, અને રૂપિયા આવતા માર્ય મહીનાની પેહેલી તારીખે આપીશ, તથા કિંમત આપતાં મુધી ચોખા લઈ જવા નહીં. અ, એ કેહેવું સ્વીકારે છે. તે સ્વીકાર કરતાંજ ચોખા બ ના થયા.

ટીકા—નક્કી કરેલી જંગમ મીલકતનું વેચાણ કેવી શરતોથી પુર્ણ થાય છે, તે આ કલમમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. જો એવું સાદું કરવામાં આવ્યું હોય કે મારા ઘોડાને માટે તમારે ૧૦ પૌંડ આપવા અને તમે જો બાના તરીકે એક પેતી આપો તો, સાદું પૂરું થએલ છે, એમ સમજવું. જો તમે તે બાબત દાવો કરો તો તમને ઘોડો અપાવે, અને હું દાવો કરું તો મને કાર્ટ પૈસા અપાવે.

સ્વાધીન કરવાનું કામ ધરાદા પૂર્વક થએલું હોવું જોઈએ. માત્ર અકસ્માતથી અથવા ચુલ્લ ખુશી વગર બનેલું હોવું ન જોઈએ. જેમકે જ્યાંહાં હુડીઓ ઉપર અ ના નામનો સ્વીકાર કર્યો અને ફ્રાન્સમાં તેના ઉપર ટપાલ રસ્તે મોકલવામાં આવી. પણ તે મોકલતા પેહેલાં વેચનારે તે રદ કરી હતી. જે કરવાનો ફ્રાન્સના કાયદા પ્રમાણે તેને હક

હતો, પણ ચુકથી એ હુંડીઓ મોકલાઈ ગઈ, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એ હુંડીઓનું સ્વામીત્વ **અ** ને પ્રાપ્ત થતું નથી, કારણ કે વેચનારને કાગળ રદ કરવાનો ઇરાદો બતાવ્યો હતો. એકતરફી કોર્ટ (લા. રી. ૯ ચાન્સરી. કે. પાનું. ૨૭)

એવી કાંઈ પણ ચીજ, કે જે સાટા વિષે અને તરફની આખરની નિર્ણયકારક સમતી બતાવવાને માટે ખરીદદારે વેચનારને આપી હોય, અને વેચનારે તેનો સ્વીકાર કર્યો હોય તેને બાનું સમજવું. (બેનજમીન આન પરસનલ પ્રાપ્ટી પાનું. ૧૩૭)

આ કલમના ઠરાવોથી આ બાબત હિંદુ લાના ઠરાવોમાં ફેરફાર થતો દેખાય છે, કારણ વેચાણ પુરું કરવાને કબજે આપવાની અવસ્ય જરૂર છે. કચુ બયાજી વિ. કચુના વીથોબા (મુ. હા. રી. વા. ૧૦ પાનું ૪૯૧) અને લલુભાઈ સુરચંદ વિરૂદ્ધ બાઈ અમ્રત (ઈ. લા. રી. ૨ મું. પાનું. ૨૯૯)

કાળીગંજમાં અમુક 'ગોળા'માં બધા મળી ૯૫૦ મણ ચોખા હતા તે **બ** ને અમુક દરથી વેચાણ આપવાને **અ** એ તેની સાથે કરાર કર્યો. તે જગોની નજીકમાં **બ** રહેતો હતો. અને તેણે એવું કબજું કર્યું હતું કે અમુક તારીખ પહેલાં તે ચોખા હું ત્યાંહાંથી તોળી લેઇશ. **બ** એ આ કરાર **ક** ને આપ્યો. તેથી **ક** એ ૧૩૦ મણ ચોખા લીધા અને રૂ. ૧૦૦૦) આપ્યા. પણ પાછળથી તેણે બાકીના ચોખા લેવાની ના કહી, એવા કારણથી કે જેવા ચોખા બાબત કરાર કરવામાં આવ્યો છે તેના કરતાં તે ઉતરતી ભતના છે. તેટલામાં 'ગોળા' અકસ્માત બળી ગયું, અને ચોખાનો પણ નાશ થયો. વસુલ આપેલાં નાણાં કાપી બાકીની કીમતનાં નાણાં લેવા **અ** એ **બ** ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે વેચાણ સંપૂર્ણ છે, અને વેચેલા ચોખાને જોખમ લાગે તેના બેગ સાથે તેનું માલેકપણું કરાર આકટની કલમ ૭૮ અને ૮૬ પ્રમાણે **બ** ને મળ્યું છે, કારણ કે તે કરાર નક્કી કરેલા માલ બાબત હતો, અને તે બદલ **બ** એ બાનું આપેલું છે, અને થોડાક ચોખા લેવામાં આવેલા છે, અને જ્યાં સુધી કલમ ૧૯ માં સમાસ થાય નહીં ત્યાં સુધી જેવી ખાત્રી કેહેવામાં આવી હતી તેવી ખાત્રી લાયક તે ચોખા નથી, એમ શબ્દેત કરી **બ** તે કરાર રદ કરી શકતો નથી, પણ તેને તે પ્રમાણે કરવાને અટકાવ થએલો છે, કેમકે તેણે યોગ્ય હુંસીયારી રાખી હોત તો, તે ચોખા નીચી ભતના છે, એવું તેને માલમ પડી શકત. સોરીમોહન પાલ ચોધી વિગરે વિ. નોબોફીસ્ટો પોદાર (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું. ૮૦૧)

કલમ ૭૮ મી.

જે વસ્તુ મુકરર કે ૭૯. જે વસ્તુ હજી મુકરર કરવાની હોય, કિંવા બનાવવાની હોય, કિંવા પુરી કરવાની હોય, તે વસ્તુ વેચવાનો બ્યારે કરાર થયો હોય, ત્યારે વસ્તુ મજકુરનું સ્વામીત્વ તે વસ્તુ મુકરર કરવામાં આવે, બનાવવામાં આવે, અથવા પુરી કરવામાં આવે, ત્યાં સુધી ખરીદદારને પ્રાપ્ત થતું નથી.

જે વસ્તુ મુકરર કરવામાં કિંવા બનાવવામાં કિંવા પુરી કરવામાં આવી નથી, તે વેચી હોય તો તેનું સ્વામીત્વ ખરીદદારને પ્રાપ્ત ક્યારે થાય છે.

દ્રષ્ટાંત.

અ નામના હોડી કરનારને જ પોતાને સાડ એક હોડી કરવા કેહે છે. કિંમત હકતા પ્રમાણે આપવાનું ઠરાવેલું નથી. હોડી બાંધવાનું કામ આલ્યાના દરમિયાન તેની કિંમત બદલ જ એ વખતે વખત અને રૂપિયા આપ્યા છે. હોડી પુરી થાય ત્યાંહાં સુધી તેના ઉપરનું સ્વામિત્વ જ ને પ્રાપ્ત થતું નથી.

ટીકા —નં. મીલકત વેચવામાં આવી હોય, અને જે વેચાણનો કલમ ૭૮ મીમાં સમાસ થતા નથી તે વેચાણવાળી મીલકત ઉપરનું માલેકપણુ તે મીલકતના ખરીદદારને મળવા સંબંધીમાં કેટલાક નિયમો કરવામાં આવ્યા છે તે કલમ ૭૮ મી પ્રમાણે વેચાણવાળી મીલકત ઉપરનું માલેકપણું ખરીદદારને મળવાને તે મીલકત નક્કી કરેલી હોવી જોઈએ. પ. તુ વારંવાર આપણા બંતવા અને સાંભળામાં આવે છે કે વેચાણના કરારમાં વેચાણવાળી મીલકત અમુક નક્કી કરેલી નથી હતી, અગર તે મીલકત પૂર્ણ તૈયાર અગર પૂર્ણ થવાની ના હોય. જેમકે કલમ ૮૨ મીના દ્રષ્ટાંતમાં મીલકતનો ઘણો જથ્થો હોય અને તેમાંથી વેચાણવાળી મીલકત જુદી કાલકામાં આવી ના હોય, તે મીલકતનું વેચાણ બંધાવવામાં આવ્યું હોય, અગર તે મીલકત બતાવવાની અને નક્કી કરવામાં આવી હોય, પણ તે તમ ન તેવાર થયેલી ના હોય અને એવી તદ્દયાર થઈ હોય, અને તે તમામ ખરીદદારને સ્વામીન કરતા અવલ તેમાં કાંઈક કરવાનું હોય છે. માટે તેવા વેચાણની બાંધવામાં આ કલમ તથા કલમ ૮૦ તથા ૮૨ મીમાં નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યા છે, તે કલમોમાં જે નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યા છે તેથી આ કલમના નિયમનો ફરીથી બાંધાવો જુનાસો કરવામાં આવ્યો છે. આ નિયમ એવો છે કે જ્યાં સુધી વેચાણવાળી મીલકત નક્કી કરવામાં તથા તદ્દયાર અગર પુરી કરવામાં આવી ના હોય, ત્યાં સુધી તે ઉપરનું માલેકપણું મળતું નથી. પરંતુ આ કલમોના ઠરાવથી કરારના પક્ષકારો કેઈ મુદત અગર વખતે વેચાણવાળી મીલકત ઉપરનું માલેકપણું આપવામાં અને લેવામાં આવશે, તે બાબત ખાસ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હોય તો, તે રદ થતો નથી. પરંતુ જે કરારમાં આવી બાબત ગોઠવણ કરવામાં આવી ના હોય અને કરારના શબ્દો કરતાં જુદી રીતનો ધરાવો છે, એમ અનુમત થઈ શકતું પણ ના હોય તો, આ આકટમાં બતાવેલી વખતે ખરીદદારને માલેકપણું મળે છે, તે આ કલમના દ્રષ્ટાંત ઉપરથી માલુમ પડે છે. જ એ અ ને ફક્ત એક હોડી તૈયાર કરી આપવાને હુકમ આપ્યો. માટે તે હોડી તદ્દયાર થાય ત્યાં સુધી આ કલમ પ્રમાણે તે ઉપરનું માલેકપણું જ ને મળતું નથી. પરંતુ જે પક્ષકારોએ એમ કરાર કર્યો હોય કે તે હોડી તૈયાર થતાની દરમિયાનમાં તેની કિંમતનાં નાણાં હકતેથી આપવામાં આવશે તો, તે ઉપરથી એવું અનુમાન થાય કે જેટલાં નાણાં હકતેથી આપવામાં આવે તેટલે દરજ્જે તે હોડીનું માલેકપણું જ ને મળે છે. અમુક કામ જેમ જેમ થતું જાય તેમ તેમ તેની કિંમત પેટે નાણાં આપવાં, તેનો હેતુ ખરીદદાર તેટલા થએલા કામનો માલેક થાય, એવી રીતે કે વાંહાણુ જેટલું પેહેલો હકતો આપતી વખતે તૈયાર થએલું હોય તેનો માલેક તે ખરીદદાર છે, એવો સ્પષ્ટ ઠરાવ હોય.

તેમ થાય છે, કલાર્ક વિ. સ્પેન્સ. (આડોલફસ એન્ડ એલીસ રી. ૪૪૮). જેટલાં નાણાં વસુલ આપવામાં આવ્યાં હોય તે સબધીમાં આવે હેતુ છે કે ફક્ત તે પેટે વસુલ આપવાનો છે, તે જે ભાષા પક્ષકારોએ કરારમાં વાપરી હોય તે ઉપરથી તથા કામની તમામ હકીકત ઉપરથી તેનો અર્થ અને પક્ષકારોનો ધરાદો જે માલુમ પડતો હોય, તે પ્રમાણે નિર્ણય કરવાનો છે. એંગલો ઇન્ડિયન વિગરે કંપની વિ. રેની. (લા. રી. ૧૦ શી. પી. પાનું. ૨૭૧)

જ્યારે જમીન વ્યાજબી કીમતથી વેચવાનો કરાર કર્યો હોય, અને વ્યાજબી કીમત નક્કી કરવાને કોઈ મુશ્કેલી ના હોય તો, કોર્ટે હમેશાંની રીતી પ્રમાણે તે નક્કી કરવી, અને તે કરારનો અમલ કરવાનું હુકમનામું કરવું. પરંતુ જે જમીનમાં કોયલા અગર કીમતી ખનીજ પદાર્થ હોય, જેમકે તેનો ખાસ પ્રકાર લક્ષમાં રાખતાં કીમત કરવાનું ફક્ત કલ્પના અને ધારણા ઉપર હોય તો, કોર્ટે તે કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરવાને હુકમનામું કરવું નહિ, કારણ કે વાદીએ શી કીમત આપવી એ નક્કી કરવાનું કોર્ટ પાસે સાધારણ રીતનું સાધન નથી. નવી બીરુલુમ કોલ કંપની વિ. બક્ષોરામ માહતા. (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૫ પાનું. ૧૭૫).

કલમ ૮૦ મી.

ખરીદદારને જે સ્થિ- ૮૦. જ્યારે કોઈ માલના વેચાણના કરાર મુજબ જે તિમાં માલ લેવાનો સ્થિતિમાં કોઈ ખરીદદાર માલ મજકુર લેવાનો હોય, તે હોય, તે સ્થિતિમાં માલને આણવા સાડ માલ મજકુર ઉપર કાંઈ કામ કર- તે માલને વેચનાર વાનું હોય, ત્યારે તે કામ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી આણવાનો હોય ત્યારે વેચાણ મજકુર પુરું થતું નથી.

માલ મજકુરનું વેચા-
ણ પૂરું ત્યારે થાય છે.

દૃષ્ટાંત.

[અ.) એક વાંહાણુ કરનાર છે, તે વ સાથે એક વાંહાણુ અમુક ઠરાવેલી કિંમતે વેચવાનો કરાર કરે છે. તે વાંહાણુ અ ની ગાદીમાં પડેલું છે. વાંહાણુને સડ દારડાં ચઢાવીને મુસાફરી ઉપર જવા લાયક સજ કરવું, તથા તેમ કરીને સ્વાધીન કર્યું એટલે કિંમત આપવી, એવી બોલી છે. વાંહાણુને શડ દારડાં ચઢાવી સજ કરીને સ્વાધીન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી વાંહાણુની માલિકી કરાર મુજબ વને પ્રાપ્ત થતી નથી.

ટીકા—કલમ ૭૯ મીમાં પુર્ણ કરવામાં આવી, એવા શબ્દો વાપર્યા છે, તેનો ખુલાસો આ કલમમાં કરવામાં આવ્યો છે. જ્યાં સુધી કોઈ ચીજને ખરીદદાર લેવાનો હોય તેવી સ્થિતિમાં આણવાને કાંઈ વસ્તુ કરવાની બારી હોય, ત્યાં સુધી તેનું સ્વામીત્વ ખરીદદારને પ્રાપ્ત થાય તેવા અર્થમાં તે 'પુરી' થઈ નથી. એ નિયમ જસ્ટીસ બ્લાકબર્ન નીચે મુજબ બતાવ્યો છે:—“જ્યારે વેચાણના કરાર મુજબ જે સ્થિતિમાં માલ લેવાને ખરીદદાર બંધાએલો છે તેવી સ્થિતિમાં અથવા સ્વાધીન કરવા યોગ્ય સ્થિતિમાં માલ આ-

જીવાને સાડ વેચનારે માલ મજકુર ઉપર કાંઈ કામ કરવાનું હોય, ત્યારે તે પ્રમાણે કરવાથી ઉલટો ધરાદોદર્શાવનારી કાંઈ હકીકત ના હોય તો, સ્વામીત્વ પ્રાપ્ત થતા પેહેલાં એ કામ માલ મજકુર ઉપર કરવું, એ એક શરત ગણવાની છે. જ્ઞાકબર્ન આન સેલ્સ પાનું. ૧૫૧.”

આકામ્યાન વિ. મોરીસ (૮ કામન બેચ પાનું. ૪૯૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે તે બિપરથી જણાય છે કે, અમુક કાઠના વેહેપારમાં ઈમારતી લાકડું ખરીદદાર ના પસંદ કરે તો, તે વેચનાર પોતાના ખર્ચથી વેહેરાવી કડકા કરાવી આપે. આ પ્રમાણે કરતા પેહેલાં વેચનારે દેવાળું કાઢાડયું, તેથી ના પસંદ કરેલા કડકા ખરીદદારે પોતે વેહેરાવ્યા અને ખાકીનો માલ તે લેઈ ગયો. પછી તે ખરીદદાર ઉપર તે દેવાળું કાઢાડનારના અસાધનીએ દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે મીલકત ઉપરનું માલેકપણું તે ખરીદદારને મળેલું નથી, કારણ કે વેચનારને તેમાં કાંઈક કરવાનું ખાકી રહેલું હતું.

પણ જ્યાં માલેકપણું કોઈ વખતે મળે તે વખતે પક્ષકારોએ ખાસ ઠરાવ કરી પોતાનો ઈરાદો બતાવ્યો હોય, ત્યાં તે ખાસ ઠરાવ આ કલમના ઠરાવથી રદ થતો નથી. માટે જ્યાં તેવો ખાસ ઠરાવ કરી પક્ષકારોએ પોતાનો ઈરાદો બતાવેલો ના હોય, ત્યાંજ આ કલમનો નિયમ લાગુ થાય છે.

કલમ ૮૧ મી.

માલની કીમત શી ૮૧. માલની કિંમત કેટલી છે, એ ઠરાવવાને સાડ વેચાય છે તે ઠરાવવા ચંચારને માલ મજકુરને કાંઈ કરવાનું ખાકી રહ્યું હોય તો, સાડ વેચનારે તે તે કરવામાં આવે ત્યાં સુધી વેચાણ મજકુર પુરૂ થતું નથી. માલને કાંઈ પણ કરવાનું હોય ત્યારે વેચાણ આરે પૂરૂ થાય.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) એક જાતની છાંલના ઢગલાનો અ માલીક છે, અને તે ઢગલો બંને દર ટને સો રૂપિયા પ્રમાણે વેચવાનો તથા તોળીને તેને સ્વાધીન કરવાનો કરાર અ કરે છે. બંને તે લેવાનું કબુલ કરીને અમુક દીવસે તેની કિંમત આપવાનું કબુલ કરે છે. કેટલો એક ભાગ તોળીને બંને સ્વાધીન કર્યો છે; ખાકી રહેલો ભાગ કરાર મુજબ તોળવામાં આવે ત્યાં સુધી તે ખાકીમા ભાગનું સ્વામિત્વ બંને પ્રાપ્ત થતું નથી.

(બ.) કાંઈ મટોડીનો ઢગલો દર ટને અમુક રૂપિયા પ્રમાણે બંને વેચાણ આપવાનો કરાર અ કરે છે. બંને એ તે મટોડી પોતાના ગાડામાં નાખીને લઈ જવી, તથા અની જમીન ઉપરથી બંને મટોડી મજકુર મુકવાની જગા ઉપર જતાં રસ્તામાં તોળવાનો એક યંત્ર છે ત્યાં તે ગાડાં લઈ જવાં, તથા યંત્ર મજકુર ઉપર બંને સદરહુ પ્રત્યેક ભરેલી ગાડીતુ વળન કરવું, એવી કરારની બોલી છે. એમાં વેચનારને કાંઈ કરવાનું રહ્યું નથી; સખખ વેચાણ મજકુર પુરૂ થયું તથા સદરહુ મટોડીના ઢગલા ઉપર ખરીદદારનું સ્વામિત્વ એકદમ થયું એમ સમજવું.

ટીકા—જે કામમાં વેચેલી મીલકત નક્કી કરેલી ના હોય અગર તે ખરીદદારને આપવા લાયક કરતા પેહેલાં તેમાં કાંઈક વધારે કરવાનું હોય, તે સખધીમાં કલમ ૭૯ તથા ૮૦ મી છે. પણ જે કામમાં વેચાણવાળી મીલકત ખરીદદારને આપતા પેહેલાં કાંઈ કરવાનું હોય નહી, પણ વેચાણ આપનારને કીમત નક્કી કરવા સાડ કાંઈ કરવાનું હોય, તે આપતમાં આ કલમ ૮૧ મીનો ઠરાવ છે. પછી તે વેચાણવાળી મીલકત ગમે તો તોળવાની હોય, માપવાની હોય, ગણવાની હોય, અગર તેનો ગુણ અગર જથ્થાને કરારના ઠરાવ પ્રમાણે તપાસવાનો હોય. આ તમામમાં હેતુ એકનો એકજ છે, માટે જે વેચાણ આપનારને કરવાનું બાકી હોય તો, તે મીલકત ઉપરનું માલેકપણું હજી ખરીદદારને આપવામાં આવેલું નથી, તેમ થાય છે. પરંતુ જે વેચાણ આપનાર શિતાય તે ખરીદદારને અગર બીજા કોઈ સખસને કરવું બાકી હોય તો, તે વેચાણ સંપૂર્ણ થાય છે.

કલમ ૮૨ મી.

કરાર થતી વખતે ૮૨. કોઈ વેચાણનો કરાર કરતી વખતે માલ મુકરર માલ મુકરર થયો થયો ન હોય તો, તે વેચાણ પુરું થવાને સાડ માલ ન હોય તો, વેચાણ મજકુર મુકરર થવો જરૂર છે. ક્યારે પૂરું થાય છે.

દૃષ્ટાંત.

અ પોતાની ટાંકીમાંથી વીસ ટન તેલ બને વેચવાનો કરાર કરે છે. અ ની ટાંકીઓમાં વીસ ટન કરતાં વધારે તેલ છે. તે તેલમાંના કોઈ પણ ભાગ ઉપર બની માલિકી થઈ નથી.

ટીકા—જ્યારે વધારે માલ હોય, અને તેમાંનો થોડો માલ વેચવાને વાસ્તે કરાર કરવામાં આવ્યો હોય, અને તે થોડો માલ જીદો કાઢવામાં આવ્યો ના હોય તો, કરાર પુરો થયો નથી અને બધા માલમાંથી એટલો માલ જીદો કર્યો ના હોય તો, વેચાણ રાખેલા માલમાં વેચાણ આપનાર સખસને કાંઈ હક્ક પોહોચતો નથી, એવો જે ઈંગ્રેજી ધારો છે, તેને અનુસરીને આ કલમ ઘડવામાં આવી છે.

આ કલમનો ધણો ખરો ભાગ ૭૯ મી કલમમાં આવી જાય છે, માટે તે કલમ ઉપરની ટીકા જુઓ.

કલમ ૮૩ મી.

માલ પછવાડેથી ૮૩. જ્યારે કોઈ વેચાણની કબુલાયત કરતી વખતે માલ ઉપયોગમાં લીધાથી મુકરર થયો નહીં હોય, પરંતુ કબુલાયતમાં બતાવેલા પ્રકારના જેવો માલ એક પક્ષકારે પાછળથી સદરહુ કબુલાયતને અર્થે ઉપયોગમાં લીધો હોય, તથા સદરહુ મુજબ ઉપયોગમાં લીધાની વાત બીજા પક્ષકારે કબુલ રાખી હોય, ત્યારે માલ મજકુર મુકરર થયો તથા તે વેચાણ પુરું થયું, એમ સમજવું.

દ્રષ્ટાંત.

અ પાસે વીસ પીપ ભરાધને વધે એટલી ખાંડનો એકંદર ઢગલો છે, તેમાંથી તે ૨૦ પીપ ખાંડ બને વેચવાનો કરાર કરે છે. કરાર થયા પછી અ ૨૦ પીપમાં ખાંડ ભરે છે, અને બને ખખર આપે છે કે કરારમાં લખ્યા પ્રમાણે ૨૦ પીપ તૈયાર છે તે લઈ જવાં જોઈએ. વ કેહેછે કે મારાથી જેમ જલદી લઈ જવાશે તેમ હું લઈ જઈશ. એ મુજબ અ એ ખાંડ મજકુરનો જે ઉપયોગ કર્યો તેથી તથા વ એ તે વાત માન્ય રાખી તેથી તે ખાંડ વ ની થઈ.

ટીકા—કલમ ૭૯, ૮૨ મીમાં દરાવવામાં આવેલું છે કે, વેચાણવાળી મીલકત ઉપર ખરીદદારનું માલિકપણું થતા પેહેલાં તે મીલકત નક્કી કરેલી હોવા જોઈએ. હવે આ કલમમાં તથા આ નીચેની કલમમાં તે નક્કી કેવી રીતે થઈ શકે, તે બાબત એ રીતીઓ બતાવવામાં આવી છે.

આ કલમ પ્રમાણે વેચાણ આપનાર તે મીલકતનો વેચાણના કરારના કારણસર ઉપયોગ કરે, અને તે ખરીદદારે કયુલ રાખેલો હોવો જોઈએ. બરદાસ હોલ રોયલ્ટીએ તે નિયમ એવી રીતે દરાવેલો છે કે:—“એક પક્ષકાર અમુક મીલકત પસંદ કરે, અને તે પસંદ કરવું બીજો કાયમ રાખે તો, તેથી જે પ્રથમ વેચવાનો કરાર હોય તે ખરી રીતે વેચાણ કરવું થાય છે, અને તેથી તે ઉપરનું માલિકપણું ખરીદદારને મળે છે. રોહડસ વિ. થવેટસ (૬ બાર્નવેલ એન્ડ કેસવેલ રી. પાનુ. ૩૮૮).

કલમ ૮૪ મી.

વેચનાર માલ પસંદ ૮૪. જ્યારે કોઈ વેચાણનો કરાર કરતી વખતે માલ કરીને કાઢે તો માલ મુકરર થયો ન હોય, અને કરારની શરત મુજબ તે માલ મુકરર થયો એમ લેને સંબંધે વેચનારે કાંઈ એવું કૃત્ય કરવાનું હોય કે તે કૃત્ય માલ મજકુર ખરીદદારના ઉપયોગમાં લેતાં સુધી થઈ શકતું નથી, ત્યારે કરારમાં બતાવેલા પ્રકારનો કોઈ પણ માલ પસંદ કરી કાઢવાનો વેચનારનો હુક છે, અને તેણે તે પ્રમાણે કચાથી માલ મુકરર થયો એમ સમજવું.

દૃષ્ટાંત.

અ ની વખારમાં ઘણા ચોખા છે, તેમાંથી અમુક દીવસે અમુક કિંમત આપવાનું દરાવીને પચાસ મણ ચોખા વેચાણ લેવાની કયુલાયત અ બેડે વ કરે છે. એવી કયુલાયત થઈ છે કે ચોખાને સાડાં વ એ કોથળા મોકલવા તથા અ એ ચોખા તેમાં ભરવા. વ કોથળા મોકલે છે અને અ પચાસ મણ ચોખા તેમાં ભરે છે. એ ઉપરથી માલ મુકરર થયો એમ સમજવું.

ટીકા—કલમ ૮૩ માં પ્રમાણે જે કમ્પલ્ટ ખરીદદારની હોવી જોઈએ, તે સાધારણ રીતે તે માલ કામમાં લગાડવા પછી થએલી હોય છે. પરંતુ આ કલમમાં ખરીદદારની કમ્પલ્ટ તે માલ વાપરતા પેઢેલાં થાય તે બાબત ઠરાવ છે. જેમ ધારો કે, કરારના ઠરાવ પ્રમાણે વેચાણ આપનાર જે રીતે વેચાણવાળી મીલકતનો ઉપયોગ થઈ શકે, તે પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ કરે છે, અને ખરીદદાર તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવાનું કમ્પલ્ટ કરે છે તો, તે વેચાણ આપનારનું કૃત્ય તે ખરીદદારે કમ્પલ્ટ રાખ્યું થાય છે.

આલફ્રીજ વિ. બેનસન (એલીસ એન્ડ પ્લાકમન રી. પાનું. ૮૮૫) ના કામમાં ચીફ જસ્ટીસ ક્યાંપમેસે કહ્યું છે કે “દરેક જવની ધુણુ ભરવામાં આવી, એટલે તે ધુણુમાં ભરેલા જવ વાદીના થાય છે. અમારી નજરમાં આવે છે કે તે ધુણુ ભરવાથી વાદીની કમ્પલ્ટ થાય છે.” તે જવનુંજ ફક્ત વેચાણ થાય છે, એટલુંજ નહીં, પણ જે જથામાંથી તે ધુણુ ભરવામાં આવેલી તે જથામાંથી ધુણુમાં ભરેલો ભાગ વાદીએ જોએલો હતો, અને તેણે તે જથામાંથી તે ધુણુ ભરવાને મોકલેલી હતી, માટે ફક્ત તે જથામાંથીજ ખરીદદારની ધુણુ ભરી શકાય છે. જો ધુણુ બરાબર ભરવામાં આવેલી હોય તો, પાછળથી કાંઈ કમ્પલ્ટની જરૂર નથી. તેમજ લ્યાગટન વિ. હીગીન્સ (૪ હર્લેસ્ટોન એન્ડ નામન. રી. ૪૦૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, આનીજ હકીકત પ્રમાણે તેલ સીસાઓમાં ભરવું, એટલે તે ઉપર ખરીદદારનું માલેકપણું થવાને બસ છે.

કલમ ૮૫ માં.

જંગમ મિલકત ૮૫. જ્યારે સ્થાવર તથા જંગમ મિલકત એ બેઉ સ્થાવર મિલકત જોડે એકઠી વેચવાની કમ્પલ્ટાયત થઈ હોય, ત્યારે સ્થાવર મિલકત વેચી હોય ત્યારે જંગમ મિલકત ઉપર હજી પ્રાપ્ત થાય તે પેઢેલાં જંગમ મિલકત ઉપર ઉપરનું સ્વામિત્વ ઉત્પન્ન થતું નથી. સ્વામિત્વ ક્યારે ઉત્પન્ન થાય છે.

દૃષ્ટાંત.

એક ઘર તથા તેમાંનો સામન સરંજામ વેચવાની કમ્પલ્ટાયત અ, બ જોડે કરે છે. બ ને ઘર મળે ત્યાં સુધી સરંજામ ઉપર બ નું સ્વામિત્વ થતું નથી.

ટીકા—આ કલમમાં કહેલી કેશીયતને સંબંધે કરાર પુર્ણ છે, અને તે પુરો થતાં સુધી સ્વામિત્વ હાવન થતું નથી. લેનીયન વિ. ટુગુડ (ગીશન એન્ડ વેલ્સબી. પાનું. ૨૭) ઘોંડીબા. વિ. રામચંદ્ર (૪. લા. રી. ૫ મું પાનું. ૫૫૪).

કલમ ૮૬ માં.

માલ વેચાણ લેનાર ૮૬. જ્યારે માલ ઉપર ખરીદદારની માલિકી થઈ હોય, રેનો થયા પછી કાંઈ ત્યારે તે માલ નાશ થયાથી અગર તેને કાંઈ નુકશાન નુકશાન થાય તો, તે પોંછાચવાથી કાંઈ ટોટો થાય તો, તે ખરીદદારે ખમવો ખમવું જોઈએ. જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

- [અ.) અની જમીન ઉપર જલાઉ લાકડાનો ગંજ છે, તેના વ એકસો રૂપિયા આપવાનું કેહે છે, અને અ તે સ્વીકારે છે. અમુક દીવસ સુધી લાકડાં અ ની જમીનમાં છે ત્યાંજ રેહે અને કિંમત આપ્યા પેહેલાં લાકડાં લઈ જવાં નહીં, એવી ખોલી છે. કિંમતના રૂપિયા આપ્યા અગાઉ અને અ ની જમીનમાં લાકડાં મજકુર છે એ દરમિયાન તે લાકડાં અકસ્માત આગથી ખળી ગયાં, એ ટોટો વ એ ખમવો જઈએ.
- [બ.) એક તસ્ખીરનું લીલામ ચાલતું હતું તેમાં અ એ તેની એકહજાર રૂપિયાની માગણી કરી. એ માગણી કર્યા પછી તે તસ્ખીર અકસ્માત ખરાબ થાય છે. જો લીલામ પુરૂ થયા અગાડી તસ્ખીર ખરાબ થઈ તો, વેચનારે તથા લીલામ પુરૂ થયા પછી ખરાબ થઈ તો અ એ, ટા-ટા ખમવો જોઈએ.

ટીકા—જે ચીજ વેચવામાં આવી હોય તે ચીજ ગુમ થાય અગર નાશ પામે તો, તેનું જોખમ કોણે સેહેવું જોઈએ, તે બાબતના સવાલ વિશે અહિંયાં “કામન ક્લા”નો જે નિયમ છે, તે પ્રમાણે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. જે વખત અમુક ચીજ નાશ પામે અગર તે ગુમ થાય, તે વખત જેની તે મીલકત હોય તેને તેનું નુકશાન સોસવું પડે છે. માટે તે જોખમનો સવાલ તે મીલકત ખીજને આપવા સંબંધીના સવાલ જેવોજ છે. જ્યાંહાં સુધી મીલકત ખરીદદારને નામે ચડાવી આપવામાં અગર તેને સ્વાધીન કરવામાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી તે મીલકત સંબંધીનું કાંઈ પણ જોખમ તે ખરીદદારને સીર નથી. વેચાણુવાળી મીલકતનું વર્ણન જોડું કરવામાં આવેલું હોય તો, વેચાણુવાળી મીલકત આપતા પેહેલાં ખરીદદાર હરકોઈ વખતે તે કરારમાંથી પાછો ફરી શકે છે. ફલાઈટ વિ. બુથ. (ખીગહામ્સ ન્યુ કેસસ પાનું. ૩૭૦). પણ જો મીલકત ઉપરનું માલેકપણું ખરીદદારને મળતા પેહેલાં તે નાશ પામે તો, તે મીલકતની કીમત આપવાની જવાબદારીમાંથી તે મુક્ત થાય છે. તેવોજ નિયમ સ્થાવર મીલકતના વેચાણુ સંબંધીમાં મીલકત ખીજને આપવાના આકટમાં ઠરાવવામાં આવ્યો છે. ખરીદદારને ખરીદ કરેલી મીલકતનું માલેકપણું મળ્યા પછી તે ખરીદ કરેલી મીલકત નાશ પામવાથી અગર તેને નુકશાન પોહોચવાથી, અગર તેની કીમતમાં ધરાડો થવાથી જે કાંઈ નુકશાન થાય તે, તે ખરીદદારે સોસવું જોઈએ, પરંતુ તેવે પ્રસંગે તે નાશ, નુકશાન અગર વેચાણુ આપનારથી કીમતમાં ધરાડો થયેલો નહીં જોઈએ. કલમ ૫૫ (૧) સી. જે કે વેચાણુવાળી મીલકતનું માલેકપણું એકાદા ખરીદદારને ક્યારે મળે છે, તે બાબત તે આકટમાં ખુલાસો કરવામાં આવેલો નથી, તોપણુ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જમીનના વેચાણુના કરારથી તેની મેળે તે જમીન ઉપર કાંઈ ‘હક્ક’ અગર જવાબદારી ઉત્પન્ન થતી નથી. (કલમ ૫૪). ચાન્સરી કોર્ટનો જે નિયમ છે કે, ફક્ત વેચાણુના કરારથી ખરીદ કરનાર તે વેચાણુવાળી મીલકતનો માલેક થાય છે, તે નિયમ અહિંયાં છોડી દેવામાં આવ્યો છે, માટે તે ઉપરથી એમ થ-

એક જણાય છે કે તેવો કરાર ક્યાની તારીખથી વેચાણવાળી મીલકતને નુકશાન થાય તો, તેનું જોખમ ખરીદદારે સોસવું એમ નથી. પરંતુ વિશેષ ન્યાયના (સન ૧૮૭૭ ના આક્ટ ૧ લા)ની કલમ ૧૩ નું દ્રષ્ટાંત એ છે તે સદરહુ વિચારને ભાગેજ અનુસરતું છે, કારણ કે તેમાં જે દાખલો બતાવવામાં આવ્યો છે તે સંપૂર્ણ રીતે જે ધ્યેય નિયમ બતાવવામાં આવ્યો છે, તે પ્રમાણે છે. (સગડન્સ વેંડર્સ એન્ડ પરચેઝર્સ પાનું. ૨૯૧) ઉપર કહેલું એ દ્રષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે છે; એટલે કે. **અ** એ **બ** ને એક મકાન એક લાખ રૂપિયાને માટે વેચાણ આપવાને કરાર કર્યો. આ કરાર જે દીવસે થયો ત્યાર પછી બીજે દીવસે તોફાન નથી તે મકાનનો નાશ થયો. પણ **બ** ને તે મીલકતની કીમતનાં નાણાં આપી તેની તરફના કરારનો અમલ કરવાને ફરજ પાડી શકાય છે.

કાળીગંજમાં અમુક 'ગોળા'માં બધા મળી ૯૫૦ મણ ચોખા હતા તે **બ** ને અમુક દરથી વેચાણ આપવાને **અ** એ તેની સાથે કરાર કર્યો. તે જગોની નજીકમાં **બ** રહેતો હતો. અને તેણે એવું કયુજ કર્યું હતું કે અમુક તારીખ પહેલાં તે ચોખા હું ત્યાંહાંથી તોળી લેઈશ. **બ** એ આ કરાર **ક** ને આપ્યો. તેથી **ક** એ ૧૩૦ મણ ચોખા લીધા અને રૂ. ૧૦૦૦) આપ્યા. પણ પાછળથી તેણે બાકીના ચોખા લેવાની ના કહી, એવા કારણથી કે જેવા ચોખા બાબત કરાર કરવામાં આવ્યો છે તેના કરતાં તે ઉતરતી જાતના છે. તેટલામાં 'ગોળા' અકસ્માત બળી ગયું, અને ચોખાનો પણ નાશ થયો. વસુલ આપેલાં નાણાં કાપી બાકીની કીમતનાં નાણાં લેવા **અ** એ **બ** ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે વેચાણ સંપૂર્ણ છે, અને વેચેલા ચોખાને જોખમ લાગે તેના બોમ્બ સાથે તેનું માલેકપણું કરાર આક્ટની કલમ ૭૮ અને ૮૬ પ્રમાણે **બ** ને મળ્યું છે, કારણ કે તે કરાર નક્કી કરેલા માલ બાબત હતો, અને તે બદલ **બ** એ બાનું આપેલું છે, અને થોડાક ચોખા લેવામાં આવેલા છે, અને બ્યાં સુધી કલમ ૧૯ માં સમાસ થાય નહીં ત્યાં સુધી જેવી ખાત્રી કેહેવામાં આવી હતી તેવી ખાત્રી લાયક તે ચોખા નથી, એમ શાબેત કરી **બ** તે કરાર રદ કરી શકતો નથી, પણ તેને તો તે પ્રમાણે કરવાને અટકાવ થયેલો છે, કેમકે તેણે યોગ્ય હુશીયારી રાખી હોત તો, તે ચોખા નીચી જાતના છે, એવું તેને માલમ પડી શકત. સોશીમોહન પાત્ર ચોખી વિગરે વિ. નોબો ક્રીસ્ટે યોદાર (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું. ૮૦૧)

કલમ ૮૭ મી.

જે માલ મોજુદ ૮૭. જે માલ કરાર કરતી વખતે હોયજ નહીં તેવો નથી તે વેચવા વિશે માલ વેચવા વિશેનો કરાર બ્યારે થયો હોય, ત્યારે માલ કરાર થયો હોય તો, પેદા કર્યા પછી કરારમાં ઠર્યા મુજબ, વેચનારે અથવા વે- તે માલ ઉપર સ્વામિ ચનારની સંમતિથી ખરીદદારે કાંઈ કૃત્ય કર્યાં હોય તો, તેથી ત્વ બ્યારે થાય. માલ મજકુર ઉપરનું સ્વામિત્વ ખરીદદારને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ.) **અ** કરાર કરે છે કે આવતા વર્ષમાં પોતાના કારખાનામાં જેટલી ગ- ણી ઉત્પન્ન થાય તેટલી સરવે અમુક કિંમતે **બ** ને વેચાણ આપવી.

ગળી તથા ચયા પછી તે ગળી વ ની અરજ મુજબ વ્યવસ્થા થવા સાથે પોતે રાખી છે એવી અ, ન ન પોહોંચ આવે છે. એ પોહોંચ ની તારીખથી ગળી ઉપરનું સ્વામિત્વ વ ને પ્રાપ્ત થયું.

- (વ.) અ જમીન ઉપર હાથ જે પાક ઉભો છે તે પછી જે પાક કરવામાં આવે તે વ એ લઈને વેચવો, એવો કરાર કોઈ અમુક કિંમતે અ કરે છે. એ કરાર મુજબ કરાર કરતી વખતે જે પાક ઉભો હતો તે પછી કરેલો પાક વ, અ ની સમતિ લઈને પોતાના કબજામાં લે છે. પાક મજકુર કબજામાં લીધા તે વખતે તે ઉપરનું સ્વામિત્વ વ ને પ્રાપ્ત થયું.
- (ક.) અ કોઈ અમુક કિંમતે એવો કરાર કરે છે કે માહારી જમીન ઉપર જે પાક હાથ ઉભો છે તે પછી જે પાક કરવામાં આવે તે વ એ લઈને વેચવો. એ કરાર મુજબ કરાર કરતી વખતે જે પાક ઉભો હતો તે પછી કરેલો કોઈ પાક પોતાના કબજામાં આપવાનું વ, અ ને કેહુ છે. અ કબજો આપવાની ના પાડે છે. કબજો આપવાની ના કહ્યાથી અ એ કરાર તોડ્યો થાય, તોપણ પાક મજકુર ઉપર વ નું સ્વામિત્વ થતું નથી.

ટીકા—આ કલમમાં વેચાણનો કરાર કરવામાં આવે તે વખતે વેચાણવાળી મીલકત હયાતીમાં હોયજ નહીં, તે વ્યાપ્ત ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. માટે તે મીલકત જિત્પન થયા પછી વેચાણ આપનારનું તે કરાર પ્રમાણે જે કૃત્ય થાય, અગર ખરીદદાર તે સમ્બંધી કાંઈ કૃત્ય કરે, અને તે વેચાણ આપનાર કયુલ રાખે તો, વેચાણવાળી મીલકત ઉપરનું માલેકપણું ખરીદદારને મળે છે, એવું તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. માટે આ કલમના અ દ્રષ્ટાંતમાં વેચાણ આપનાર તે મીલકત જિત્પન થયા પછી ખરીદદારને એવી કયુલત આપે છે કે, તમારી તરફથી મારા કબજામાં તે રહેલી છે, તેથી તે ખરીદદારને માલેકપણું મળે છે. તેમજ વ દ્રષ્ટાંતમાં ખરીદદાર કાંઈક કરે અને વેચાણ આપનાર તે કયુલ કરે, તેથી પણ ખરીદદારને માલેકપણું મળે છે, એવું બતાવવામાં આવ્યું છે. પરંતુ કરારવાળી મીલકત જિત્પન થયા પછી વેચાણ આપનાર કાંઈ કૃત્ય કરે નહીં, અને ખરીદદાર કાંઈ કરે તે, તે વેચાણ આપનાર કયુલ રાખે નહીં તો, ખરીદદારને વેચાણવાળી મીલકતનું માલેકપણું મળતું નથી. તે વિશે (સી) દ્રષ્ટાંત બતાવવામાં આવેલું છે. આ કલમમાં જે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે તે કામનલા પ્રમાણેના ઠરાવોનો મતલબ છે. લન વિ. થાર્નટન (કામન એંચ રી. પાનું ૩૭૦) ના કામનો ઠરાવ જુઓ.

કલમ ૮૮ મી.

કરાર કરતી વખતે ૮૮. ભવિષ્યકાળે એકાદ દિવસે માલ સ્વાધીન કરવાની જે માલ વેચનારના બોલીથી માલના વેચાણનો કરાર કર્યો હોય તો, કરાર કબજામાં નથી તે વેં કરતી વખતે વેચનારના કબજામાં તે માલ ન હોય તો- ચવા વિશે તથા ભવિ પણ, તથા તે માલ વેચાતો લીધા શિવાય બીજી રીતે વે- બ્ધકાળે કોઈ દિવસે ચનાર મજકુરને મળશે એવી આશા રાખવાને વેચનારને

કલમ ૮૮, ૮૯ મીલકત હવે પછી આપવાનું વેચાણ. (૨૧૯)

સ્વાધીન કરવા વિશેનો યોગ્ય કારણ તે વખતે ન હોય, તો પણ કરાર મજબૂરી કરાર.
પક્ષકારો અધાયલા છે, એમ સમજવું.

દ્રષ્ટાંત.

ઈસ્ટ ઈન્ડિયા રેલવે કંપનીના પચાસ શેર વ ને વેચવાનો કરાર તારીખ પેહલો જાનેવારીને રોજ અ કરે છે. એ શેરો તેજ શાલના માર્ચ મહિનાની પેહલો તારીખે સ્વાધીન કરવા અને તેજ રોજ કિંમત આપવી, એવી બોલી છે. કરાર કરતી વખતે અ પાસે કાંઈ શેરોનો કબજો નહોતો. એ કરાર કાયદેસર છે.

ટીકા.—આ કલમમાં ઠરાવ છે કે કરાર વખતે વેચાણવાળી મીલકત હોય, પણ તે વેચાણ આપનારના કબજામાં ના હોય, અને કરારમાં ઠરાવેલે દીવશે વેચાણ આપનારને તે મીલકત ખરીદ કરવા શિવાય બીજું કાંઈ સાધન પણ ના હોય, ને આવત છે. આવા કરારો ઘણી વખતે શરતી કરારો છે, એમ ઠરાવવામાં આવે છે. કારણ તે કરતી વખતે કેટલાક પક્ષકારો કરારવાળી વસ્તુ આપવા લેવાનો ઈરાદો નહીં રાખતાં વાયદાની તારીખે કરારમાં ઠરાવેલી કીમત અને તે વસ્તુની બજાર કીમત હોય તે વચ્ચેનો ગાળો ધ્યાને અંતરના નાણાં લેવા આપવાની તેઓ સમજુતી રાખે છે. જો આવી સમજુતી હોય તો, આ આકટની કલમ ૩૦ પ્રમાણે તે કરાર નાબુદ છે, પણ જો કરારવાળીની આપવા લેવાનો ખરી રીતે પક્ષકારોનો ઈરાદો હોય તો, આ કલમના ઠરાવ પ્રમાણે તે કરાર બળવાન છે.

કલમ ૮૯ મી.

કરારથી કિંમત ૮૯ વેચાણના કરારથી વેચેલા માલની કીમત ઠેરી ન હોય ન હોય તો, તે કે ય, ત્યારે કોઈને યોગ્ય દખાય તે કિંમત ખરીદદારે વેચનારને આપવી, એવી ખરીદદાર મજબૂરી ફરજ છે.

દ્રષ્ટાંત.

૪ પટલા મધ્યે રેહુ છે, તે કલકત્તા મધ્યેના અ નામના ગાડી કરનારને એક પ્રકારની ગાડી કરવાનું કેહુ છે. કિંમત વિશે કોઈ કાંઈ બોલતા નથી. હુકમ મુજબ ગાડી તથા ચાર થઈ; અને કિંમત વિષે ખરીદદાર તથા વેચનાર વચ્ચે તકરાર ઉત્પન્ન થયાથી, કેટલી કિંમત અપાવવી કોઈના વિચારમાં યોગ્ય આવે છે, એ કોઈ ઠરાવનું જોઈએ.

ટીકા—કામની હકીકત પ્રમાણે પક્ષકારોનો, કરાર કરતી વખતે શો ઈરાદો હતો તે અમક્ષમાં લાવવાને માટે આ કલમ ઘડવામાં આવી છે. બ્યારે લોકો કીમત ઠરાવ્યા વગર માલ લે અને વેચે ત્યારે એમ અનુમાન થાય કે, સાધારણ અધિકારીઓ જે સાધારણ કીમત ઠરાવે તેજ કીમત લેઈ અને આપીને તેઓ સંતોષ રહે છે.

સ્વાધીન કરવું.

કલમ ૬૦ મી.

સ્વાધીન શી રીતે કરવું. ૬૦ વેચેલો માલ ખરીદદારના કબજામાં જાય, અથવા ખરીદદાર તરફથી જેને અધિકાર છે એવા કોઇ સખસના કબજામાં જાય. એવું પરિણામ જે વાતથી થાય તેવી કોઇપણ વાત કર્યાથી વેચેલો માલ સ્વાધીન કરી શકાય છે, એમ સમજવું.

દ્રષ્ટાંતો.

- (અ.) અ, બ ને એક ઘોડા વેચે છે અને તેને પોતાના તબેલામાંથી બ ના તબેલામાં મોકલાવે છે અગર લઇ જવા દે છે. બ ના તબેલામાં ઘોડા ગયાથી તે સ્વાધીન કરવામાં આંચો એમ થયું.
- [બ.] બ ઈંગ્લાંડમાં છે, ને મુંબઈના વેપારી અ પાસેથી સો ગાંસડી રૂની મંગાવે છે. અને તે સાં પોતાનું વાંદાણુ મુંબઈ મોકલે છે. રૂ સદરહુ વાંદાણુમાં ચઢાવ્યું, એટલે તે બ ને સ્વાધીન કર્યું એમ સમજવું.
- (ક.) કાંઈ અમુક પ્રકારનો માલ અ, બ ને વેચે છે; તે માલ એક વખારમાં બંધ કરેલો છે. અ, બ ને તે વખારમાંથી માલ લઇ જવાને માટે વખારની કુંચી આપે છે. એ સ્વાધીન કરવું થયું.
- (ઢ.) તેલનાં ભરેલાં અમુક પાંચ પીપો અ, બ ને વેચે છે. એ તેલ અની વખારમાં છે. બ તે પાંચ પીપો ક ને વેચે છે, અને તે પીપો વખારમાં રાખ્યા બદલ વખારનું ભાડું ક પાસેથી અ લે છે. એ ઉપરથી તેલ મજકુર ક ને સ્વાધીન કર્યું એમ સમજવું; કારણ કે તેથી કરીને ક ના વખારવાળા તરીકે-તે માલ પોતાની પાસે રાખવા અ ની સંમતિ થઇ એવું તે ઉપરથી સમજાય છે.
- (ઈ.) અ પચાસ મણુ ચોખા બ ને વેચે છે. તે ચોખા ક નામના વખારવાળાના કબજામાં છે. અ, ક ઉપર બ ની હસ્તક હુકમ મોકલે છે કે તે ચોખા બ ને આપવા, અને ક તે હુકમ માન્ય કરીને ચોખા પોતાના હિસાબમાં બ ને નામે લખે છે. એમ કર્યાથી ચોખા મજકુર બ ને સ્વાધીન કર્યા સમજવા.
- (ફ.) અ દર દને હજાર રૂપિયા પ્રમાણુ પાંચ દન તેલ બ ને વેચવાનું કબુલ કરે છે. માલ સ્વાધીન કર્યો એટલે કિંમત આપવી એવી બોલી છે ક એ ડક્કાવાળો છે તેની પાસે અ નું વીસ દન તેલ છે. તેમાંથી પાંચ દન તેલ બ ને નામે કરવા વિશેનો હુકમ અ, ક ને મોકલે છે. ક તે પ્રમાણુ પોતાના હિસાબમાં નામ ફેર કરે છે તથા બ ને નામે કર્યાની ખબરની અ ના મેહુતા સાથે બ ને ચિઠ્ઠી મોકલે છે. અનો મેહુતા તે ચિઠ્ઠી બ પાસે લઇ જાય છે, અને કેહ છે કે કિંમત આપો એટલે આ ચિઠ્ઠી તમને આપું. બ કિંમત આપવાની ના કેહે છે. એમાં માલ બ ને સ્વાધીનમાં

કલમ ૯૧ ડક્કાવાળા કે હુડાભાડાવાળાને સ્વાધીન કરવું (૨૨૧)

કસ્યાનું સમજવું નહીં, કારણ કે અ એ પસંદ કરેલું પાંચ ટન તેલ
બ ની તરફથી મુનીમ તરીકે ક પોતાના કબજામાં રાખે એવી બ એ પોતા-
ની સંમતી આપેલી નહોતી.

ટીકા—વેચાણવાળી મીલકતનો કબજો કેવી જૂદી જૂદી રીતે ખરીદદારને આપી
શકાય છે, તે વિશે આ કલમના દૃષ્ટાંતો છે, તે બહુ સ્પષ્ટ છે.

એકાદી વેચાણવાળી વસ્તુ ત્રીજા સખસના કબજામાં હોય અને તે ત્રીજો સખસ
વેચાણના બે પક્ષકારો સાથે એવો કરાર કરે કે તે સ્વીજ મારી પાસે હવેથી ખરીદ કર-
નારના એજન્ટ તરીકે છે, અને વેચાણ આપનારના એજન્ટ તરીકે નથી તો, તે સ્વીજના
ખરીદદારને કબજો આપ્યો થાય છે. (ધ) દૃષ્ટાંત જીએ. પણ ફક્ત તે વસ્તુ જેના કબજા-
માં હોય તેના ઉપર તેનો કબજો આપવાનો હુકમ આપવામાં આવે, પણ તે ત્રીજા સખસે
તે કબજા કર્યો ના હોય ત્યાંહાં સુધી તેનો કબજો આપ્યો થતો નથી. બેંગલ વિ. બર્ન.
(આર્નવેલ એન્ડ કેસવેલ રી. વા. ૩ પાનું. ૪૨૩) ગોડટસ વિ. રોઝ. (લા. જ. કા.
પ્લીસ. વા. ૨૫ પાનું. ૬૧) ના કામમાં એક વખારવાળાનું માલની કીમત બદલ એક
આપવાની શરતે ખરીદદારને સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવ્યું હતું, અને તે શરત પુરી કર-
વામાં નહીં આવતાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ત્રણ પક્ષકારોની વચ્ચે કરાર પુરો
થયો નથી, અને તેથી કરીને માલ પોહોચ્યો થતું નથી.

કલમ ૯૧ મી.

ડક્કાવાળાને કિંવા
હુડાભાડાવાળાને સ્વા-
ધીન કસ્યાનું પ-
રિણામ.

૯૧ વેચેલો માલ ડક્કાવાળાને અથવા હુડાભાડાવાળાને
સ્વાધીન કર્યો હોય તો તેનું પરિણામ તે માલ ખરીદ-
દારને સ્વાધીન કસ્યા જેવુંજ છે; પરંતુ તેમ કસ્યું હોય
તો જે માલ ખરીદદારને પોહોંચે નહીં તે માલની કિંમ-
તનો તે જવાબદાર થતો નથી; તથાપિ જ્યારે સદરહુ
ડક્કાવાળાને અથવા હુડાભાડાવાળાને માલ મજકુર એવી
રીતે સ્વાધીન કર્યો હોય કે, તેથી કરીને તે માલ સંભાળી
રાખવાનો અથવા તે સ્વાધીન કરવાનો જવાબ તે ડક્કા-
વાળા અગર હુડાભાડાવાળા પાસેથી ખરીદદાર મજકુર
લઈ શકે તો, તેવો માલ તેવા ખરીદદારને પોહોંચે નહીં
તોપણ તેની કિંમતનો તે જવાબદાર છે.

દૃષ્ટાંત.

બ આગરેથી અ કલકત્તામાં રહે છે, તેને એવો હુકમ મોકલે છે કે
ત્રણ પીપ તેલ રેલવેમાં મોકલવાં. અ, બ તુ ઠામ ઠેકાણું લખીને
તેલનાં ત્રણ પીપો આગગાડીના સ્ટેશન ઉપર લઈ જાય છે, અને તે
ત્યાં મુકી જાય છે, પણ જે નિયમ મુજબ અમલ કસ્યાથી રેલવે
કંપની માલની સલામતીની જવાબદાર થાય છે, તે નિયમ મુજબ

(૨૨૨) માલનો ભાગ સ્વાધીન કર્યાનું પરિણામ. કલમ. ૯૧૯૨

અ એ કશું નહીં. માલ મજકુર બ ને પોહોંચતો નથી. સખખ માલ એવી ચોચ રીતે સ્વાધીન કર્યો નથી કે વ ઉપર દાવો માંડી કિંમત તેની પાસેથી વસુલ કરી શકાય.

ટીકા—સ્મીય વિ. હડસન (૩૪ લા. જ. કવીન્સ બેંચ. ૧૪૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે કરાર પ્રમાણે વેચાણુ આપનારે વેચાણુવાળો માલ ખરીદદારને મોકલવાનો હોય, ત્યારે વેચાણુ આપનારે ખરીદદારે સ્પષ્ટ બતાવેલા હુડાભાડાવાળાને તે માલ વેચાણુ આપનારે આપવો અગર તેના હુકમ પ્રમાણે સ્વાધીન કરવો, એટલે ધજેજી “લા” પ્રમાણે માલ આપ્યો થાય છે. આ ઠરાવ આ કલમમાં ફરીથી કરવામાં આવેલો છે. પરંતુ તે હુડાભાડાવાળા તથા હુકાવાળા બંનેને લાયક કરવામાં આવ્યો છે. તોપણ સ્વાધીન કરવાનું કામ એવું સંપૂર્ણ હોવું જોઈએ કે તે બાબત તેઓ જવાબદાર થાય. જો એમ ના થાય તો, ખરીદદાર ઉપર અધીરત રીતે જોખમ નાંખ્યું થાય. માટે કલાકં વિ. હચીન્સ (૧૪ ઇસ્ટ રી. પાનું. ૪૭૫) ના કામમાં વેચાણુ આપનારે જો માલ હુડા ભાડાવાળાને સ્વાધીન કરેલો, તે હુડાભાડાવાળાના નિયમ અને જાહેર ખખર પ્રમાણે તે પાંચ પાંડ ઉપરની કીમતનો છે, એમ તેમને કહી તે બાબતનું નુર આપવું જોઈતું હતું, પણ તે હકીકત વેચાણુ આપનારે હુડાભાડાવાળાને જાહેર નહીં કરતાં મોઘમ માલ સ્વાધીન કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વેચાણુ આપનારે માલનો કબજો આપેલો નથી, કારણ કે સદરહુ જાહેરખખર ખુલ્લી હતી કે પાંચ પાંડ ઉપરનો માલ તેઓની મારફતે મોકલવામાં આવશે, અને તે પ્રમાણે છે તેવું જાહેર કરી નુર આપવામાં આવશે નહીં. અને તે ગુમ થશે અગર તેને નુકશાન થશે તો, તે હુડાભાડાવાળા જવાબદાર નથી. એવીજ રીતે જ્યાં સન ૧૮૫૪ ના આક્ટ ૧૮ માની કલમ ૧૦ માં ઠરાવ્યા પ્રમાણે રેલવે કંપનીને માલ સ્વાધીન કર્યો ન હોય, અથવા સન ૧૮૬૫ ના આક્ટ ૩ નાની કલમ ૩ થી ઉત્પત્તિ રીતે કોઈ સાધારણ હુડાભાડાવાળાને માલ સ્વાધીન કર્યો હોય તો, તેની કીમત ને માટે ખરીદદાર જવાબદાર થશે નહીં. આ કલમની શરતો ઉપરથી વળી એમ પણ માલમ પડશે કે માલનો ફક્ત થોડોજ ભાગ ગુમ થયો હોય તો, તે ગુમ થયેલા માલના પ્રમાણમાં કીમત ઓછી આપીને બાકીનો માલ રાખવાને ખરીદદાર બંધાયેલો છે.

કલમ ૯૨ મી.

માલનો કાંઈ ભાગ ૯૨. સઘળો માલ સ્વાધીન કરવાનું કામ ચલાવતાં સ્વાધીન કસ્યાનું પરિણામ. તેનો કાંઈ ભાગ સ્વાધીન કરવામાં આવ્યો હોય તો, સદરહુ સઘળા માલની માલિકી ખરીદદારને પ્રાપ્ત થવાને સંબંધે ભાગ મજકુર સ્વાધીન કસ્યાનું પરિણામ સદરહુ તમામ માલ સ્વાધીન કસ્યાના પરિણામ જેવુંજ છે; પરંતુ માલનો કાંઈ ભાગ સઘળા માલમાંથી તેટલો નિરાળો કરવાના હેતુથી સ્વાધીન કર્યો હોય તો, તેનું પરિણામ બાકી રહેલો માલ સ્વાધીન કસ્યાના પરિણામ જેવું નથી.

કલમ. દર માલનો ભાગ સ્વાધીન કર્યાનું પરિણામ. (૨૨૩)

દ્રષ્ટાંતો.

- [અ.] અને નામે મોકલેલો માલ જે વાંહાણમાં ભરેલો છે તે વાંહાણ બંદરમાં આવે છે. અ તે માલનો ખરીદદાર છે. કપતાન વાંહાણ ખાલી કરવા માંડે છે અને સદરહુ સઘળો માલ સ્વાધીન કરવાનું કામ ચલાવતાં માલ પૈકી કાંઈ માલ અને સ્વાધીન કર્યો છે. આ ઉપરથી સર્વ માલ ઉપરની માલિકી અને પ્રાપ્ત થવાને સંબંધે તે સર્વ માલ અને સ્વાધીન થયો એમ સમજવું.
- [બ.] અ, બ ને એક જલાઉ લાકડાનો ગંજ વેચે છે. ગંજ સ્વાધીન કરે એટલે વ એ કિમત આપવાની છે. વેચાણ થયા પછી વ તે લાકડાં પૈકી થોડાં લાકડાં લઈ જવાની પરવાનગી અ પાસે માગે છે અને તે અ આપે છે. એથી બધો માલ સ્વાધીન કર્યાનું પરિણામ કાયદા મુજબ થતું નથી.
- [ક.] અ, બ ને ૫૦ મણ ચોખા વેચે છે, તે ચોખા અ ની વખારમાંજ રહે છે. વેચાણ થયા પછી તે પૈકી ૧૦ મણ ચોખા વ, ક ને વેચે છે. બની ૪૦ મણ ઉપરથી ૧૦ મણ ચોખા અ, ક ને મોકલે છે. એ ઉપરથી સર્વ ચોખા કાયદા મુજબ સ્વાધીન થયાનું પરિણામ થતું નથી.

ટીકા—વેચાણવાળી મીલકત પૈકી થોડીકનો કબજો ખરીદદારને આપવામાં આવે, તેથી કલમ ૭૮ મી પ્રમાણે તમામ મીલકત ઉપરનું ખરીદદારનું માલેકપણ જાણે સંપૂર્ણ કબજો આપ્યો હોય, એમ થાય છે. પરંતુ આ કલમમાં તે નિયમ અગત્યની બાબતમાં દુરથી કરવામાં આવ્યો છે. વેચાણવાળી મીલકતમાંથી કાંઈક મીલકત ખરીદદારને આપવામાં આવે એટલે તમામ મીલકત દરેક વખતે ખરીદદારને આપી એમ થતું નથી, પણ તમામ મીલકત આપતાં થોડી આપવામાં આવી હોય તોજ તમામ આપ્યાનો અસર થાય છે. માટે દરેક કામની હકીકત ઉપર નજર રાખી તેનો નિર્ણય કરવાનો છે. વેચાણવાળી મીલકત પૈકી થોડી આપવામાં આવી છે, તેનો હેતુ તમામ આપી છે કે તે તમામ મીલકતમાંથી થોડી આપેલી જુદી પાડવાનો છે. માટે એકાદી ચીજમાંથી નમુના તરીકે કાંઈક આપવામાં આવી હોય, અને તે ચીજના જથ્થામાંના ભાગ તરીકે અપવામાં આવેલી ના હોય તો, બાકીની ચીજમાંના કબજામાંથી તે વેચનાર બાતલ થતો નથી. ખીજા બાજુ તરફ એક કરારની રૂઢી જુદા જુદા વર્ગનો માલ માગેલો હોય અને તેમાંના એક વર્ગનો માલ આપવામાં આવે અને તે ડ્યુલ કરવામાં આવે તો, તમામ માલમાંના ભાગ તરીકે તે કબ્જ કર્યો થાય છે. એક્વીટ વિ. થોમ્સ (૩ મીશન એન્ડ વેલ્સપી. પાનું. ૧૭૦). પરંતુ સાધારણ રીતે ન્યારે હમેશાંની કામ ચલાવવાની રીતીમાં (અ) દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે માલ આપવામાં આવે અને તેમાં કાંઈ ખાસ હકીકત ના હોય તો, અનુમાન એવું થાય છે કે તમામ વેચાણવાળી મીલકતમાંથી થોડી જુદી કાઢાડવાનો ઈરાદો નથી. માટે તેવો થોડો ભાગ આપવાથી તમામ વેચાણવાળી મીલકતનો કબજો આપ્યો થાય છે.

(૨૨૪) વેચનારની સ્વાધીન કરવાની ફરજ. કલમ. ૯૩, ૯૪

કલમ ૯૩ મી.

ખરીદદાર વિનંતી ૯૩. કાંઈ વિશેષ વચન આપવામાં આવ્યું ન હોય કરે ત્યાં સુધી માલ તો, માલ સ્વાધીન કરવો એવી ખરીદદાર વિનંતી કરે સ્વાધીન કરવાની ફરજ ત્યાં સુધી માલ સ્વાધીન કરવાની ફરજ વેચનારને નથી. ૨૪ વેચનારને નથી.

ટીકા—૪૩ થી ૭૭ ધારા પ્રમાણે જ્યારે વીનંતી કરવામાં આવે ત્યારેજ માલ મોકલવો, એવો ઠરાવ હોય છે. કાગળથી અથવા જાતે માલ મોકલવાને વાસ્તે વીનંતી કરવી જોઈએ, ત્યાં સુધી માલ મોકલે તો વેચનાર ઉપર દાવો ચાલી શકે નહીં.

જ્યારે માલ પોલોચાડવાને વાસ્તે ખાસ વચન આપ્યું ના હોય, અથવા માલ ક્યાં હાં પોલોચાડવો તે નક્કી ના હોય, ત્યારે વેચનાર અને વેચાણ લેનારની રચીતી કેવી છે, તે આ કલમ તથા નીચેની કલમથી જાણાય છે.

વેચનારે તો ફક્ત એવી રીતે માલ રાખવાનો છે કે, વેચાણ લેનારની મરજીમાં આવે ત્યારે વગર હરકતે તે માલ ખસેડી શકે. જ્યાં સુધી વેચાણ લેનાર માલની માગણી કરે નહીં ત્યાં સુધી વેચાણ આપનાર માલ મોકલે નહીં તો, તેથી કારર ટુટતો નથી. પણ જો કારરમાં એવો ઠરાવ હોય કે વેચનારે માલ મોકલો આપવો તો, તેણે મોકલવાજ જોઈએ, પણ જો વખત નક્કી કરવામાં આવ્યો ના હોય તો, સાધારણ રીતે જોઈએ તેટલા વખતમાં તેણે પોતાનું વચન પાળવું જોઈએ. કલમ ૪૬ જુઓ.

કેટલોક વેચાણ રાખેલો માલ જે જોખીને લેઈ જવાનો હતો અને જે વેચનારને ત્યાંહાંજ જોખાયો હતો, તે નહીં મોકલવાથી વેચાણ લેનારે નુકશાનીનો દાવો કરવો, પણ વાદીએ વેચનારને માલ મોકલવાને અરજ કરી નહીં, તેથી આ કલમને અનુસરીને વાદીને કાંઈ નુકશાન આપવામાં આવ્યું નહીં, કનુરામ શ્રીમાન વિ. ગોલાવચંદ નવલખા (૨૪ વી. રી પાતું. ૧૭૮)

કલમ ૯૪ મી.

સ્વાધીન કરવાનું ૯૪. સ્વાધીન કરવા બાબત કાંઈ વિશેષ વચન આપવામાં આવ્યું ન હોય તો, વેચેલો માલ વેચતી વખતે જે ઠેકાણે હોય તે ઠેકાણે તે સ્વાધીન કરવાનો છે; અને જે માલ વેચવાનો કારર થયો હોય તે માલ કારર મજકુર થતી વખતે જે ઠેકાણે હોય તે ઠેકાણે તે સ્વાધીન કરવાનો છે, અથવા તે વખતે તે માલ હોયજ નહીં તો, જે ઠેકાણે તે પેદા કરવામાં આવે તે ઠેકાણે સ્વાધીન કરવો.

ટીકા—વેચાણવાળો માલ ખરીદદારને કેઈ જગ્યાએ આપવો તે વિશે ખાસ ઠરાવ ના હોય તો, વેચાણ વખતે તે માલ જ્યાં હોય ત્યાં આપવાનો છે. જારે કારરમાં માલે ત્યાં આપવાનું હોય અને તે ઠેકાણે તે માલ ના હોય ત્યારે વેહેપારીનો કઠોર, કારખાનાવખા અથવા કારીગરની દુકાન તથા ખેડૂતનું ખેતર અથવા વખાર જે ઠેકાણે વે-

ચેલી ચીજ હોય અથવા રાખી હોય, તેજ હેઠાણે એ માલની માગણી કરવી નોંધએ, તથા તે સ્વાધીન કરવો નોંધએ. (કેન્ટ વા. ૨ પાનું. ૬૭૭).

કામના સ્વરૂપ ઉપરથી જેવી રીતે સ્વાધીન કરવાની જરૂર જણાતી હોય, તેવી રીતે સ્વાધીન કરવું નોંધએ. જેમકે, સાલ્ટર વિ. વુલમ્સ (માનીંગ એન્ડ ગ્રેનજર વા. ૨ પાનું. ૬૫૦) ના કામના પ્રતીવાદી એક લીલામવાળાએ એક ઘાસની ગંજી વેચી, જે ગંજી તે વખતે જ નામના કોષ સખસની જગા ઉપર પડી હતી, અને તેણે તે ગંજી લેઈ જવાને પરવાનગી આપી હતી. એ પરવાનગીની વાત ખરીદદારને જણાવવામાં આવી હતી, અને વળી જ ઊપરનો કાગળ પણ લખી આપ્યો હતો, જેમાં એવું લખ્યું હતું કે ખરીદદારને એ ઘાસ લઈ જવા દેવું. આમ છતાં પણ એ ઘાસ લેઈ જવા દેવાની જ એ ના પાડી. અને ખરીદદારે ઘાસ સ્વાધીન નહીં કરવાને માટે લીલામવાળા ઉપર ફરીયાદ કરી, તોપણ તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઘાસ સ્વાધીન કરવામાં આવ્યું હતું, કેમકે લીલામવાળાએ કામના સ્વરૂપ ઉપરથી જેવી રીતે તેણે સ્વાધીન કરવું નોંધતું હતું, તેવી રીતે તેણે સ્વાધીન કર્યું હતું.

વેચનારનું લીયન.*

કલમ ૯૫ મી.

વેચનારનું લીયન. ૯૫. કરાર ઉપરથી વિરૂદ્ધ ધરાદો દેખાઈ ન આવે, તો વેચેલો માલ જ્યાં સુધી વેચનારના કબજામાં રહે અને તેની કિંમત અથવા તે કિંમતનો કાંઈ ભાગ આવે પવો બાકી હોય ત્યાં સુધી વેચનારનું તે માલ ઉપર લીયન છે.

ટીકા—આ કલમ તથા નીચેની ત્રણ કલમોથી તે ઉપરના હક સમંધનો કરાર નક્કી કરવામાં આવ્યો છે.

વેચાણવાળી મીલકતનું માલેકપણું ખરીદદારને મળેલું હોય, તોપણ વેચેલો માલ અટકાવી રાખી ફરીથી વેચવાને વેચનારનો હક છે. અને તે હક રહેવાને વાસ્તે ત્રણ બાબતોની જરૂર છે. તે એ કે (૧) વિરૂદ્ધ ધરાદો દેખાઈ આવવો ના નોંધએ, (૨) માલ વે-

* ટીપ.—‘લીયન’ એ શબ્દ અંગ્રેજી છે. તેનો અર્થ નીચે અપ્યોછે.

કોઈ સખસના કબજામાં બીજા સખસની કાંઈ વસ્તુ હોય, અને તે બીજા સખસ પાસે તેનું કાંઈ માગણું હોય તે આપવામાં આવે ત્યાં સુધી તે વસ્તુ અટકાવી રાખવાનો તે કબજેદારને જે હક હોય છે તેને ‘લીયન’ કહે છે. એ હક સદરહુ ખુદ વસ્તુ ઊપર માલકી ઊત્પન્ન કરતા નથી, અથવા તે ઊપરથી ખુદ વસ્તુ મળકુરે સાર દાવો આણી સકાતો નથી. ‘લીયન’ એ પ્રકારના છે—‘વિશેષ લીયન’ અને ‘સાધારણ લીયન’, ‘વિશેષ લીયન’ એટલે કોઈ અમુક વસ્તુ ઉપરથીજ માત્ર ઊત્પન્ન થયેલા અથવા તે વસ્તુને સમંધ રાખતાં કાંઈ ખરચ કિંવા માગણા બદલ વસ્તુ મળકુરે અટકાવી રાખવાનો હક હોય તે. ‘સાધારણ લીયન’ એટલે સદરહુ પ્રકારના ખરચ તથા માગણા બદલ, તેમજ તેની સાથે યક્ષકારોની દરમિયાન તેવા પ્રકારના બીજા લેવડ દેવડના હિસાબની બાકી નીકળતી હોય, તે બદલ પણ કોઈ વસ્તુ અટકાવી રાખવાનો હક હોય તે. (બ્રાઈટનના કાયદા કોર્સની ત્રીજી આવૃત્તિ જેવી.) વીરપ્રસાદ તાપીપ્રસાદ. ખં ૩૦ થાનાવાળા.

ચનારના કબજામાં રહેવો જોઈએ (૩) માલની તમામ અગર ઘોડી કીમત વસુલ થયા વિના રહેલી હોવી જોઈએ.

પેટેલી બાબત વિશે કલમ ૯૬માં ઠરાવ છે તે ઉપરથી હક્ક રહેતો નથી, એવો ધરાદો તમામ સાધારણ રીતના કામમાં જણાય છે. પક્ષકારો પોતાની મરજીમાં આવે તેવા માલ સ્વાધીન કરવાની બાબતમાં સ્પષ્ટ કરાર કરવાને મુખ્યત્વાર છે. માટે જે સ્પષ્ટ કરાર ના હોય તો, વ્યવહાર જે પ્રકારનો હોય તે પ્રકારના વ્યવહાર ઉપરથી તે હક્ક સંબંધ બાતલ કરવાનો ધરાદો છે, એમ અનુમાન થઈ શકે છે. કર્નીંગલામ કંટ્રાક્ટનું પાનું. ૨૭૦. બીજી બાબત વિશે કલમ ૯૦ મી પ્રમાણે માલ સ્વાધીન કર્યો થતો હોય અને તેથી ખરીદદારના કબજામાં આવતો હોય તો, વેચાણ આપનારને તે માલના કબજામાંથી બાતલ કર્યો થાય છે, અને તેથી તે હક્ક સંબંધ રહેતો નથી. જેમકે એક હુડાભાડાવાળાને વેચાણવાળો માલ ખરીદદારને પોહોંચાડવા આપવામાં આવે તો, તે વેચાણ આપનારનો હક્ક રહેતો નથી. ડેવસ વિ. પેટ્ર. (ટર્મ. રી. પાનું ૩૩૦)

વળી કોઈ વેચનાર મુદતી હુડી અથવા અમુક મુદતે નાણાં મળે એવો કોઈ બીજો દસ્તાવેજ લે તો, કરાર ઉપરથી લીયનનો હક્ક બીજકુલ રહી શકતો નથી. એપર્સ વિ. ડેવીડસન (લા. રી. પ્રી. કંઉસીડ કેસસ. વા. ૧ પાનું ૨૯૬)ના કામમાં લાર્ડ વેસ્ટબરી બોલ્યા કે, કોઈ વેહેપાર સંબંધીના કામમાં લીયન રહેતો હોય, તે કામ જે લખીત કરારથી ઉત્પન્ન થયેલું હોય તો, એ ને એ કામકાજ કરતાં જે પરીણામ નીપજે તેને સાફ જામીન આપવામાં આવ્યો હોય તો, તે જામીનને માટે પક્ષકારો વચેનો સ્પષ્ટ કરાર તથા કચુલતથી લીયન રહેતો નથી, અને તેમણે જે કરાર કર્યો છે તે કરારના હક્કની પુરતી હદ બધાય છે.

(ડી) દ્રષ્ટાંતમા બતાવ્યા પ્રમાણે વેચાણ આપનારના કબજામાં માલ રહેવા દીધો હોય, પણ તે વેચાણ આપનાર તરીકે નહી, પણ એક ત્રીજે સખસ જેમ બીજો ખરીદદાર હોય તેનો તેવો હક્ક કચુલ કરી તેની તરફથી વખાર રાખનાર તરીકે રાખેલો હોય છે, તેમ તે બાબતમાં કલમ ૯૮ મીમાં સ્પષ્ટ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. પણ જે કામમાં ત્રીજે સખસ ના હોય, પણ વેચાણ આપનારની પાસેથી ખરીદ કરનાર હોય અને તે ખરીદ કરનાર તરફથી વેચાણ આપનારે બાહુ લેઈ પોતાની વખારમાં તે વેચાણવાળો માલ રાખ્યો હોય તો, તેથી આ કલમ પ્રમાણે વેચાણ આપનારનો કીમત સાફ તે માલ ઉપર જે હક્ક સંબંધ છે, તે જતો નથી. આ નિયમ ઈંગ્લેન્ડ લાનો છે, તે બ્લોકઝામ વિ. સાંડર્સ (આર્નવાઝ એન્ડ કેસવેલ રી. પાનું. ૯૪૧) ના કામના ઠરાવ ઉપરથી જણાય છે, અને તે આ કલમમાં ફરીથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

ત્રીજી બાબત વિશે એટલું સમજવાનું છે કે, તે હક્ક શકત કીમત અગર તેનો જેટલો ભાગ વેચાણ આપનારને મળેલો ના હોય, તે બાબતમાં છે. માટે ખરીદદારની કસુરથી વખાર વિગરેનું જે ખરચ વેચાણ આપનારને થાય તે બાબતમાં તે હક્ક નથી. માટે આવા હક્કનો અમલ કરતાં આવા ખરચ બાબતમાં ખરીદદાર ઉપર વેચાણ આપનારનો દાવો ચાલી શકતો નથી, કારણ કે તે બધું વેચાણ આપનારે પોતાના ફાયદા સાફ કરેલું હોય છે, અને ખરીદદારના ફાયદા સાફ કરેલું નથી હતું. બ્રીટીશ એમપાયર શીપીંગ કંપની વિ. સોમ્સ. (૨૭જા. જ. કવીન્સ, બેચ. પાનું ૩૯૦)

કલમ ૯૬ મી.

કિંમત પાછળથી
આપવાની હોય, પણ
સ્વાધીન કરવાનો વ-
ખત ન નીચો હોય
તો, લીયન હોય છે
કે શી રીતે.

નાદારી એટલે શું.

૯૬. જો કરારમાં એવું હોય કે કિંમત ભવિષ્યકાળે
કોઈ દિવસે આપવી, પરંતુ માલ સ્વાધીન કરવાનો વખ-
ત નિમ્નો નથી, તો વેચનારને લીયન નથી, અને પૈસા
આપ્યા શિવાય માલ મજકુર તેજ વખતે સ્વાધીન કરી
લેવાનો ખરીદદારનો હક્ક છે; પરંતુ જો માલ સ્વાધીન
કર્યાની પેહેલાં ખરીદદાર નાદાર થાય તો, અથવા પૈસા આ-
પવા વિશેનો નિમેલો વખત માલ સ્વાધીન કર્યાની પેહેલાં
આવે તો, વેચનાર કિંમતને માટે માલ મજકુર અટકાવી
રાખી શકે છે.

ખુલાસો.—જે સખસ પોતાનાં કરજો હમેશ મુજબના કામને પ્રસંગે
આપવાનું બંધ કરે અથવા જે સખસ તે કરજો આપવાને
અસમર્થ હોય, તે સખસ નાદાર થયો એમ સમજવું.

દ્રષ્ટાંત.

અની વખારમાંની કાંઇ સાકર અ, બ ને વેચે છે. કબુલાયત એ-
વી થઈ છે કે કિંમત ત્રણ મહિના ઉધાર રાખવી, વં સાકર અ ની વ-
ખારમાં રહેવા દે છે. ત્રણ મહિના થયા પેહેલાં અ નાદાર થાય છે.
કિંમતને માટે માલ અ અટકાવી રાખી શકે છે.

ટીકા—ઉધાર આપવાની કબુલાત કરવાથી વેચાણ આપનારનો વેચાણવાળા
માલ ઉપર જે હક્ક સખંધ હોય તે, તે વેચાણની કીમત બાબત માલ અટકાવવાનો છે,
તે તે ખુએ છે. સ્પાટલી વિ. બેનેક (૧૯ લા. જ. શી. પી. પાનું. ૨૯૩) ની કામમાં
૩૦ ઉનની ગાંસડીઓની કીમત એક માસની અંદર દર શેકડે પાંચ ટકા વટાવના કાપી
આપવાની હતી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ખરીદદારનો તરત વેચાણવાળો માલ લેવાનો
હક્ક છે, એવા કારણથી કે કીમત હવે પછી આપવાની મુદત ઠરાવવામાં આવી છે, તે
મુદત સદરહુ હક્ક સખંધ વિરુદ્ધ છે. પણ તે ઉધાર આપવાના ઠરાવથી તે હક્ક સખંધ
ખીસકુલ નાશ પામે છે, એમ નથી, પણ કેટલીક મુદત સુધી ફક્ત તે બંધ રહે છે. આ પ્ર-
માણે આ કલમના પેહેલા ભાગનો અમલ થઈ શકે છે, પણ આ કલમનો બીજો ભાગ
જોતાં ખુસ્લુ જણાય છે કે માલ ઉધાર વેચાણ આપવાનો કરાર હોય, તોપણ તે હક્ક
બંધ રહી શકતા નથી. જેમકે ખરીદદારને તે માલ આપતા પેહેલાં તે ખરીદદાર નાદાર
થાય, અગર તે આપતા પેહેલાં કીમત આપવાની મુદત વીતી ગઈ હોય તો, ઉપર બ-
તાવેલા હક્ક સખંધથી જે માલ અટકાવવાનો છે તેનો અમલ થઈ શકે છે. બ્લોકસમ
વિ. સાંડર્સ (૪ બી. એન્ડ. શી. ૯૪૧) ના કામમાં માલ ક્યારે આપવો તે બાબત કાંઇ
ઠરાવ કરવામાં આવ્યો નથી. માટે ખરીદદારનો તે માલ તરત કબજે લેવાનો હક્ક છે, કાર-
ણ કે તેનો કબજે લેવાનો તથા માલેકપણનો એકદમ હક્ક થાય છે, પણ તેનો અમલ

લેવાનો જે હક્ક છે તે સ્વતંત્ર રીતનો નથી, કારણ કે ખરીદદાર કબજો લે તે પહેલાં જો તે નાદાર થાય તો તેનો તે હક્ક રહેતો નથી. શ્રીરીધ્મ વિ. પેરી (૨૮ લા. જ. કવીન્સ. બેચ પાનું ૨૮૯) ના કામમાં ખરીદદારે કીમત પેટે એક હુંડીરૂપી ખીલ આપેલું, પણ તે ખીલ શીકારવામાં આવ્યું નહીં. એ વાત ખરીદદારે ખરીદ કરેલી મીલકતનો કબજો લેતા પહેલાં માલુમ પડી, તેથી વેચાણુ આપનારનો તે માલ અટકાવવાના તાજે હક્ક થએલો છે, એમ કરાવવામાં આવ્યું.

ખરીદદાર નાદાર થએલો છે, એનું કહેવામાં આવે અને વેચાણુના કરારનો અમલ કરવાનો છે, એવો ઇરાદો બતાવવામાં આવે નહીં તો, તે વેચાણુ આપનારને વ્યાજખીરાહું એમ ધારવાને કારણ છે કે, ખરીદદારે તે ખરીદ કરવાનો કરાર છોડી દીધો છે, માટે વેચાણુ આપનારને તે કરાર રદ કરવાનો હક્ક છે. માર્ગન વિ. બેન (લા. રી. ૧૦ શી. પી. પાનું. ૧૫). ખરીદદારનું વ્યાજખી કમુલ કરેલું દેવું હોય અને તે આપવામાં નિષ્ફળ જાય તો, વેચાણુ આપનારને માલ અટકાવવાના કારણસર ખરીદદારની નાદારી બાબત પુક્ત પુરાવ છે. માટે તે હક્કનો અમલ વ્યાજખીરાહું તે કરી શકે છે. બેનગ્ગમીન આન પરસનલ પ્રાપર્ટી પાનું. ૬૩૩.

કલમ ૯૭ માં.

કિંમત પછાડીથી. ૯૭. જ્યારે કરાર મુજબ કિંમત પછાડીથી એકાદ એકદિવસે આપવાની દિવસે આપવાની હોય તથા તે દિવસ સુધી માલ ખરીદ હોય, અને ખરીદદાર દદાર વેચનારના કબજામાં રહેવા દે. અને તે રોજ તેની માલ વેચનારના ક- કિંમત ન આપે, ત્યારે વેચનાર કિંમતને માટે માલ બજામાં રહેવા દે, તો મજકુર અટકાવી રાખી શકે છે. વેચનારનું લીયન.

દૃષ્ટાંત.

અ ની વખારમાં કાંઈ સાકર છે તે અ, વ ને વેચે છે. કચુલાયત એવી થઈ છે કે કિંમત ત્રણ મહીના સુધી ઉધાર રાખવી. ત્રણ મહીના થાય ત્યાં સુધી સાકર વ, અ ની વખારમાં રહેવા દે છે, અને ત્રણ મહીના થયા પછી તેની કિંમત આપતો નથી, કિંમતને માટે અ માલ અટકાવી રાખી શકે છે.

ટીકા—છેલ્લી કલમના પાછલા ભાગમાં જે કહેવામાં આવ્યું છે તેથી સામાન્ય રીતે આ કલમમાં વધારે કહેવામાં આવ્યું છે. વાયદો પુરો થઈ જાય ત્યાં સુધી વેચાણુ લેનાર માલવેચનારને લાંબ રહેવા દે તો, વાયદો પુરો થયા પછી કાંઈ વાયદો ક્યોજ નથી એવી સ્થિતિમાં વેચાણુ લેનાર અને આપનાર આવે છે, અને તેથી કરીને વેચેલા માલ ઉપર વેચનારનો કિંમતને વાસ્તે વેચેલો માલ રાખવાનો હક્ક તાજો થાય છે.

આ બાબત વિષે ઇંગ્લેન્ડ ધારો શું છે તે 'બેનગ્ગમીન આન સેક્સ' પાને ૬૨૬ મે નીચે પ્રમાણે બતાવવામાં આવ્યું છે.

જ્યારે માલ વેચનારના કબજામાંથી માલ ગયો નથી, ત્યારે તે માલની કીમત આપેલી નહીં તેને વાસ્તે “કામન લા” પ્રમાણે માલ રોકવાનો વેચનારનો હક્ક છે, કારણ કે જ્યાં સુધી વિરૂદ્ધ અનુમાન ખતાવવામાં ના આવે ત્યાં સુધી એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે કે, માલ લેનાર પાસેથી તે વખતે અથવા તે પહેલાં વેચનારને પૈસા મળવા જોઈએ, પણ વેચાણ લેનારની આખર પર ભરસો રાખીને વાયદે પણ માલ અપાય છે, માટે આવા કરારથી કીમતને વાસ્તે વેચનાર માલ રોકી શકતો નથી, અને વેચાણ લેનાર હક્ક કરીને માલ લેખ જન્ય અને પૈસા ના આપે તો, ફક્ત તેની જાતજ નવાબદાર થાય છે. પણ પોતાની અતુલ્યતાને વાસ્તે અથવા ખીજા કોઈ કારણથી વાયદાની સુદત વીતી જતાં સુધી વેચાણ રાખનાર વેચાણ આપનારને ત્યાં માલ રહેવા દે અને ત્યાર પછી પૈસા ના આપે તો, વેચાણ આપનારના શા હક્ક થાય છે? કીમતને વાસ્તે માલ રોકવાનો હક્ક છોડી દેવાને વેચાણ આપનારે કબુલ કર્યું છે, પણ હજી સુધી માલ મોકલવામાં આવ્યો નથી. વેચાણ લેનારે પોતાની આખર જાળવી રાખવી એવી શરત ઊપરથી વેચનારે છોડી દીધેલો હક્ક તેને પાછો મળે કે નહીં? અથવા તો માલ જતો હોય તે અટકાવવાનો તેનો જે હક્ક છે, તે અમલમાં લવાય કે કેમ ?

આધારે તપાસતાં એમ માલમ પડે છે કે, અગર જે માલ વેચનાર જેને માલ ના પૈસા નથી મળ્યા અને કીમતને વાસ્તે તેનો પોતાનો માલ રાખવાનો હક્ક છોડી દીધો છે, તોપણ તેને નીચેના હક્કો મળે છે:—

(૧) આવા વેચનાર અને નાદાર વેચાણ લેનાર અથવા તેના અસાઈની વચ્ચે તકરાર હોય તો, વેચનાર માલ આપવાને વાસ્તે ના કહી શકે છે.

(૨) વેચાણ લેનારને માલ પોહાયતાં પહેલાં માલ મોકલવાને વાસ્તે જે હુકમ આપવામાં આવ્યો હોય તે રદ કરવામાં આવે તો, વેચનારને જે કાંઈ ઇલાજો હોય તેને નુકશાન થતું નથી.

(૩) મુજ વેચાણ લેનારની સામે વેચનારને જે જે હક્કો છે, તે હક્કો વેચાણ લેનારે કોઈ ખીજા સખસને માલ વેચ્યો હોય તેના સામે પણ છે. પણ જ્યારે પહેલા વેચનારને આ ખીજા વેચાણની ખબર પડે ત્યારે તે વેચાણ કબુલ રાખે તો, ‘પ્રતિબંધ’ ને લીધે જે નુકશાન થાય તે નુકશાન તેના હક્કોને થાય છે.

કલમ ૯૮ મી.

પાછળનો ખીજો ખ- ૯૮. વેચેલો માલ વેચનારના કબજામાં હોય, ત્યારે રીદદાર હોય તેની જે તેણે કોઈ પાછળથી ખીજી વાર ખરીદ કરનાર સખ- વિરૂદ્ધ વેચનારનું લી- સનો હક્ક કબુલ રાખ્યો ન હોય તો, સદરહુ પાછળથી ખરીદ કરનાર વિરૂદ્ધ વેચનાર મજકુર કીમતને માટે માલ અટકાવી રાખી શકે છે.

ટીકા—અસલ ખરીદ કરનાર પાસેથી ખરીદ કરનાર વેચાણ આપનારે પોતાની વર્તણૂકથી એમ ધારવા દીધું ના હોય કે, હું તે ખીજા ખરીદદારનો હક્ક કબુલ કરું છું, ત્યાંહાં સુધી અસલ ખરીદ કરનાર કરતાં તે પેઠા ખરીદદારનો હક્ક વધારે નથી. પણ જે

સ્પષ્ટ અમર ગર્ભિત રીતે જેમકે પેટા ખરીદ કરનાર પાસેથી વેચાણુ આપનારે વખતે બાકું લીધું હોય તો, તે વેચાણુ આપનારે તે પેટા ખરીદ કરનારનો હક્ક કબુલ કર્યો થાય છે, માટે તે વેચાણુ આપનાર પોતાના હક્કનો અમલ તે પેટા ખરીદ કરનાર વિરુદ્ધ કરી શકતો નથી. ખરી રીતે તેણે તે હક્ક ઉપરની હકીકતથી ખોએલો હોય છે, તેનું કારણ એ છે કે પેટા ખરીદદારના જાણુવામાં જો એમ આવે કે, ખરીદીની કીમત આપવી પાછી છે તો, તે પોતે તેની કીમત આપે નહીં અગર આપેલી હોય તો, તે પાછી માગે. થોડી મુદત ઉપર નાઇટસ વિ. વીફન (લા. રી. કવીન્સમેંચ. પાનું. ૬૬૦) ના કામમાં પ્રતીવાદીએ પોતાના કાકારમાં જવ હતા તે એક સખસને વેચાણુ આપ્યા. તે વેચેલા જવ કીયા છે તે નક્કી કરી પોતાના ઉપયોગમાં લેતા પેહેલાં તે ખરીદદારે તેમાંનો એક ભાગ વાદીને વેચાણુ આપ્યો, તેથી વાદીએ અસલ ખરીદદારને તેની કીમત આપી અને અસલ ખરીદદારે તે માલનો કબજો આપવાને હુકમ કર્યો. વાદીએ જેના કબજામાં જવ હતા તેને તે હુકમ મોકલ્યો, અને તેને એવી વીનંતી કરીકે તમારે તે હુકમ મંજુર રાખવો. તે કબજેદારે તે હુકમ તથા વીનંતીપત્ર પ્રતીવાદીને બતાવ્યું. પ્રતીવાદીએ તે જવ રંગાવવામાં આવે સારે મોકલવાની કબુલત તથા ખુશી બતાવી. પછી અસલ ખરીદદારે દેવાળું કાઢાડ્યું. તેથી વાદીએ તે જવ માગ્યા છતાં પ્રતીવાદીએ તે આપવાની ના પાડી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીએ પોતાની કબુલત તથા ખુશી બતાવવાથી તે વેચાણુવાળી મીલકત વાદીને મળ્યાની ઈનકારીયત કરવાને તે પ્રતીવાદીને પ્રતીબંધ છે, કારણ કે પ્રતીવાદીની પૂર્વે હકીકતથી પેટા ખરીદદાર, અસલ ખરીદ કરનાર પાસેથી આપેલી કીમત પાછી માગી શક્યો નહીં હતા.

માલ રસ્તામાં જતો રોકવા બાબત.

કલમ ૯૯ મી.

માલ રસ્તામાં જ- ૯૯. જે વેચનારે માલ પોતાના કબજામાંથી કાઢ્યો તો રોકવાનો વેચના- હોય તથા જેને સઘળી કિંમત પોહોંચી ન હોય, તે વે- રનો અખત્યાર. ચનાર જો ખરીદદાર નાદાર થાય તો, માલ ખરીદદારના તરફ જતાં રસ્તામાં રોકી શકે છે.

ટીકા—કાવસજી વિ. થામસન (૩ મૂર્સ. ઇ. અ. પાનું. ૪૨૨) ના કામમાં કીમતના અવેજમાં રોકડ નાણાને બદલે વેચાય તેવો કાગળ લીધેલો હતા. તેમાં પ્રીવીફોંસીલે ઠરાવ્યું છે કે તે કીમત વાસ્તવિક રીતે આપવામાં આવી છે, માટે માલ વેચાણુ આપનારનો તે માલ અટકાવવાનો હક્ક નથી. વુડ વિ. જોન્સ (૭ કાવલીંગ એન્ડ રાયલાન્ડસ પાનું ૧૨૬) ના કામમાં માલ મોકલવામાં આવેલો, તે વિરુદ્ધ વેચાણુ આપનારનું ખીલ લખી આપવામાં આવેલું, પણ તે ખીલ શીફારવામાં આવ્યું નહીં, માટે ઠરાવવામાં આવ્યું કે, જો કે તે વેચનાર પાસે ખરીદદારનો ખીજો માલ હોય અને તેનો જવાબ દેવામાં આવેલો ના હોય અને તે કીમત અને ખીજા માલની કીમતના વચમાં કેટલોક ગાળો છે, પણ તે નક્કી કરવામાં આવેલું ના હોય તો; તે વેચાણુ આપનાર માલ અટકાવવાનો પો-

તાનો હક્ક વાપરી શકે છે. પરંતુ આવી હકીકત માલ મોકલનાર અને જોને તે માલ મોકલવામાં આવે તે બેંકની વચમાં બની શકે, અને તે મોકલનાર વેચનાર ના હોય, માટે કીમત આપવી બાકી છે, એમ ગણી શકાતું નથી. સખ્ય આવા કામમાં માલ અટકાવવાનો હક્ક નથી. એક દાખલા તરીકે એમ ધારીએ કે માલ મોકલનારને જોને તે માલ મોકલવામાં આવ્યો હોય તેનું હિસાબે બાકી દેવું હોય, અને તે બાકી દેવું વાળવાને તે માલ મોકલવામાં આવે તો, તે માલ મોકલતા પેહલાં વેચનારને કીમત મળી છે, એમ તે ઉપરથી જણાય. વેરટચુ વિ. જીવેલ (આંપબેક્સ. રી. પાનું. ૩૧) ના કામમાં લાર્ડ એલન ખરોસાહેબે ઠરાવ્યું છે કે આવી રીતના કામમાં માલ અટકાવવાનો હક્ક થતો નથી. આ કલમનો અસર પણ આવેજ જણાય છે. આ નિયમ એક બીજાના કબુલ કરેલા નિયમને અનુસરતો નહીં હોવાથી તે વિશે અદેશો રાખવામાં આવેલો છે. તે ઇંગ્રેજી “લા” નો બીજો નિયમ એવો છે કે માલ ખાસ રીતે મોકલવામાં આવે તે સંબંધીમાં જોને માલ મોકલવામાં આવેલો હોય તેનાં અગાઉથી નાણાં આપેલાં હોય, તોપણ જો તે નાદાર થાય તો, તે માલ મોકલતાં તે મોકલનાર અટકાવી શકે છે. પાટન વિ. થામસન (માલ એન્ડ સેવરીન્સ રી. ૩૫૦). આ કલમ પ્રમાણે એવો સત્તાલ ઉત્પન થાય કે અગાઉથી આપેલાં નાણાં તમામ કીમત જેટલાં છે કિંવા નહીં. જો તમામ કીમત જેટલાં હોય તો, તે માલ અટકાવવાનો હક્ક થતો નથી. ઇંગ્રેજી “લા” પ્રમાણે જે વેચાણ આપનારના કબજામાં વેચાણવાળી મીલકત કોઈ દીવશ આવેલીજ ના હોય, તોપણ તે માલ અટકાવવાનો હક્ક વાપરી શકે છે. જેકીન્સ વિ. આસબોર્ન (માર્નીંગ એન્ડ એનજર પાનું. ૬૭૮.) ના કામમાં કેટલોક માલ હતો, તેમાંથી અ એ ૧૧૪૨ પીપ ખરીદ કર્યાં, અને તે પીપ તમામ માલમાંથી જુદાં કાઢી લેતાં અવલ અ એ તે બંને વેચાણ આપ્યાં. પછી બ નાદાર થયો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જો કે અ ને તે પીપ મળેલાં નહીં હતાં, તોપણ જ્યારે તે જુદાં કાઢાડવામાં આવે ત્યારે તે લેવાનો તેનો હક્ક હતો, માટે તે અટકાવવાનો તેનો જે હક્ક છે, તે વાપરી શકે છે. આ કલમમાં “જેણે કબજો છો. ડયો હોય” એ મતલબના શબ્દો છે, તે ઉપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે વ્યાખ્યાનિય માલ અટકાવવાનો હક્ક વાપરવાના કારણસર તે માલ વેચનારના કબજામાં આવેજ જાણ્યો. નાદાર લેહેણુદારની તરફથી લેહેણુદારને જમીને દેવું આપેલું હોય તો, જે હક્ક માલ અટકાવવાનો લેહેણુદારનો હતો તે હક્ક તે જમીન વાપરવાને હક્કદાર થાય છે. અને આ દેશમાં પણ તે પ્રમાણે જમીન હક્કદાર થાય છે, એ ખુલ્લું છે. આવો હક્ક આ આક્ટની કલમ ૧૪૦ અને ૧૪૧ માં આપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

એકાદા એજન્ટે અખત્યાર વિના વ્યવહાર કરેલો હોય તો, તેનો માલ અટકાવવાનો હક્ક થતો નથી, પછી તે વ્યવહાર પાછળથી મંજૂર રાખવામાં આવે તોપણ ચીંતા નહીં. બર્ડ વિ. બ્રાઉન (૪ એક્સચેન્જર પાનું. ૭૮૬) ના કામમાં પ્રતીવાદીએ માલ મોકલનારની તરફથી કાંઈ પણ અખત્યાર વિના વાદીઓ, કે જેઓ તેમના અસાધનીયો છે તેમની તરફ માલ મોકલેલો, તેઓએ દેવાળું કાઢાડયાથી તેમણે માલ અટકાવ્યો, તે માલ પોહોઆ પછી તે અટકાવવાની હકીકત તે માલ મોકલનારે મંજૂર રાખી. તેમાં ઠરાવવામાં

આવું કે તે દેવાળીયાનો અગર તેના અસાધનીઓનો તે માલ પોતાના કબજામાં સંભાળીને હજી થયેલો છે, તેમાંથી તે ખાતલ થતા નથી. પણ ખરીદદાર નાદાર થયેલો નહીં છતાં વેચનાર અગાઉથી તે હજી વાપરે તો, તે માલ ખરીદદારને આપી તે અદાવતમાં ખરીદદારને જે ખર્ચ થયેલું હોય તે ભરી આપવાને તે વેચનાર બંધાયેલો છે. ખી કાનસ્ટાનશીયા (રાખીનસન્સ એડમીરાલ્ટી રી. વા. ૬ પાતુ. ૩૨૧). નાદાર કોને કેહેવે તે વિશે કલમ ૯૬ મીમાં વાખ્યા બતાવવામાં આવી છે.

કલમ ૧૦૦ મી.

રસ્તામાં જતો માલ
એટલે શું.

૧૦૦ કોઈ માલ હુડાલાડાવાળાના કબજામાં હોય તે દરમિયાન, અથવા ખરીદદાર તરફ રવાને થતાં કોઈ ઠેકાણે મુકવામાં આવ્યો હોય તે દરમિયાન, તથા હુડાલાડાવાળાના કબજામાં હોય અથવા કોઈ ઠેકાણે સદરહુ મુજબ મુકવામાં આવ્યો હોય તે શિવાય બીજી રીતે ખરીદદારના અથવા તેની તરફથી બીજા કોઈ સંબંધના કબજામાં આવ્યો ન હોય, તે દરમિયાન માલ મજકુર રસ્તામાં જતો માલ છે, એમ સમજવું.

દૃષ્ટાંત.

- (અ.) બ મદ્રાસમાં રહે છે. અને અ પટણા મધ્યે રહે છે. બ, અ પાસેથી કાંઈ માલ મંગાવે છે અને તે મદ્રાસ મોકલવો એમ કેહે છે. માલ કલકત્તે મોકલાવ્યો અને આગળ મદ્રાસ મોકલવાને સાર તે માલ હુડાવાળા કને સ્વાધીન કર્યો. એ માલ ક ના કબજામાં હોય ત્યાં સુધી તે રસ્તામાં જતો માલ છે.
- (બ.) બ દિલ્હી રહે છે અને તે કલકત્તેથી. અ પાસેથી કાંઈ માલ મંગાવે છે. અ માલ બ ને નામે કોઇને સોંપીને દીલ્હીથી મોકલે છે. ત્યાં પોહોંચ્યા પછી તે માલ બ ની વખારમાં લઈ જઈને ત્યાં મુકવામાં આવે છે. બ તે લેવાની ના કેહે છે અને પછી તરતજ લોકોના પૈસા આપવાનું બંધ પાડે છે. એ માલ રસ્તામાં જતો માલ છે, એમ સમજવું.
- (ક.) બ પુને રહે છે અને તે મુંબાઈથી અ પાસેથી કાંઈ માલ મંગાવે છે. બ એ ક ને માલ મજકુર લઈ આવવાને નિમ્ત્રે છે તે પ્રમાણે ક ની હસ્તક અ માલ પુને મોકલે છે. માલ પુને આવી પોહોંચ્યાથી બ ના કેહેવા ઉપરથી તે ક એ બ ને સાર પોતાની વખારમાં રાખ્યો, એ માલ રસ્તામાં જતો માલ નથી.
- (દ.) બ નામના લડનના વેહેપારીએ મુંબાઈના વેહેપારી અ પાસેથી ૧૦૦ ગાંસડી રૂની મંગાવી છે. બ તે રૂને સાર પોતાનું વાંદાણું મુંબાઈ મોકલે છે. રૂ વાંદાણું ઉપર સ્વાધીન કરી આપ્યું એટલે તે રસ્તામાં જતું હોવાની વાત પુરી થાય છે.

કલમ. ૧૦૧ ખરીદેલો બીજને વેચવાથી રોકવાનો હક. (૨૩૩)

(૬.) જ એ લાડનનો વેદપારી છે તેણે મુખ્યાઈના વેદપારી અ પાસેથી ૧૦૦ ગાંસડી ૨ મગાવ્યું છે. જ તે રૂને સાફ પોતાનું વાંદાણુ મુખ્યાઈ મોકલે છે. જ રૂ વાંદાણુ ઉપર સ્વાધીન કરી આપે છે, અને કપતાન પાસેથી બિલ્ડસ આફ લેડિંગ લઇને રૂ અ હુકમ કરે તેને કિંવા અ ના અસાધનને સ્વાધીન કરવાનો બદાબસ્ત કરે છે. રૂ લાડન પોહાંચે છે, પણ જ ના કબજામાં આવ્યા પેહુલાં જ નાદાર થાય છે. રૂની કિંમત હજી આપેલી નથી. અ રૂ રોકી શકે છે.

ટીકા—એક વખત માલ મોકલેલો હોય તે જગોએ પોહોચવાનો હોય સાંઠાં પોહોચે, એટલે પછી બીજી નવી જગોએ તે મોકલવામાં આવે તેથી તે રસ્તામાં છે, એમ થતું નથી. ડીક્સન વિ. આલ્ડવીન. (ઈસ્ટ રી. વા. ૫ પાતું. ૫૭૫)

આ કલમના (સી) દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ખરીદદારે માલ લાવનાર નીમ્યાથી તે લાવનાર તે ખરીદદારનો એન્ટ થતો નથી, પણ જે જગોએ તે મોકલવામાં આવે તે જગોએ તે પોહોચે સાંઠાં સુધી તે માલ અટકાવવાનો તેનો જે હક છે તે બ્યારી રહે છે. એકતરશી રોકાવેર ચાઈના કંપની (૧૧ ચાન્સરી. ડી. પાતું. ૧૬૦). તોપણ તે લાવનાર પાસેથી ખરીદદાર તે માલનો રસ્તામાં કબજે લે તો, વેચાણુ આપનારનો ઊપર કહેલો હક બંધ પડે છે, એમ જણાય છે, વાહીટહેડ વિ. એન્ડરસન (૯ મીશન એન્ડ વેલ્સબી પાતું. ૫૧૮). જે જગોએ માલ લેધ જનારે ખરીદદારને આપવો જોઈએ તે જગોએ તે માલ તે લાવનાર ખરીદદારને સ્વાધીન કરવાને ખોટી રીતે ના પાડે તો, તેથી ખરીદદારનો તે હક છે તે બંધ પડતો નથી. બર્ડ વિ. બ્રાવન (૪ એક્સચેન્જર પાતું. ૭૮૬).

જેમ (ડી) દ્રષ્ટાંતમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ખરીદ કરનારે પોતાના વાંદાણુમાં માલ, એટલે બીજો માલ તથા તે વેચાણુવાળાનો માલ લેધ જવાતું પોતાનું વાંદાણુ હોય તેમાં તે ખરીદદાર વેચાણુવાળો માલ ચડાવે, એટલે તે માલ તેના કબજામાં સંપૂર્ણ રીતે આવ્યો થાય છે; પરંતુ માલ વેચનાર વેચાણુવાળો માલ વાંદાણુમાં ચડાવ્યાનું “બીલ ઓફ લેડીંગ” જેમ આ કલમના (ઈ) દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે લે તો, તે વેચાણુ આપનારે પોતાનો ઈરાદો તે માલ ઊપરથી પોતાનો હક છોડી દીધો નથી, એમ જણાય છે. તોપણ બીજી તરફ કાવસજી વિ. થામસન (૩ મુર્સ. ઇ. અ. પાતું ૪૨૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, કરાર પ્રમાણે “વાંદાણુ ઊપર મફત” માલ ચડાવવામાં આવે અને ખરીદ કરનારના નામથી “બીલ ઓફ લેડીંગ” મેળવવામાં આવે તો, પછી તે માલ રસ્તામાં છે, એમ રહેતું નથી, પછી તે વાંદાણુના “મેટ” પાસેથી પોહોચ લેવામાં આવી હોય તે, તે વેચાણુ આપનારને આપવામાં આવી હોય તેની ચીંતા નહીં.

કલમ ૧૦૧ મી.

રોકવાનો હક કયાં ૧૦૧. હવે પછી નીચે લખ્યા છે તે શિવાયને બીજે સુધી જારી રહે છે. પ્રસંગે માલ રોકવાનો વેચનારનો હક માલ મજકુર રસ્તામાં જતો હોય, તે દરમિયાન ખરીદદારે પાછો પચ્યાથી

તથા તેણે કિંમત લીધાથી બંધ થતો નથી, પરંતુ સદરહુ બીજા ખરીદદારના અથવા તેના તરફથી કોઇ સખસના સ્વાધીનમાં માલ મજકુર કરવામાં આવે, ત્યાં સુધી તે હક્ક જરી રહે છે.

ટીકા—એક ખરીદ કરનાર ખરીદ કરેલો માલ બીજાને વેચે અને તે માલ બીજાને સ્વાધીન કરે, એટલે જેમ ખરીદ કરનારને માલ સ્વાધીન કરવામાં આવ્યો હોય અને અસલ વેચનારનો કીમત બદલ માલ અટકાવવાનો હક્ક બંધ થાય છે, તેવીજ રીતે તે અસલ વેચનારનો હક્ક બંધ થાય છે. થોડી મુદત ઉપર એકતરશી ગોલડોંગ ડેવીસ એન્ડ કંપની (૧૩ ચાન્સરી ડી. પાનું. ૬૨૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, અસલ વેચનારને કીમત મળેલી નથી, માટે ખરીદ કરનાર પાસેથી બીજા ખરીદ કરનારે કીમત આપેલી ના હોય તો, તે ખરીદ કરેલો માલ અટકાવવાનો અસલ વેચનારનો હક્ક છે.

કલમ ૧૦૨ જી.

હક્કનો દસ્તાવેજ ૧૦૨ ખરીદદારને બિલ આફ લેડિંગ અગર માલ ઉપરનો ખરીદદારે બીજાને હક્ક બતાવનાર બીજો દસ્તાવેજ મળેલો હોય, અને તે નામે કરી આપ્યો બિલ અગર દસ્તાવેજ તે માલ રસ્તામાં જતો હોય ને દસ્તાવેજ, માલ રોકવાનો મિયાન બીજા ખરીદદારના નામ ઉપર કરી આપે તથા તે હક્ક બંધ પડે છે. બીજો ખરીદદાર શુદ્ધ બુદ્ધિથી માલ મજકુર લઇને તેનો કિંમતવાળો અવેજ આપે તો, માલ રોકવાનો હક્ક બંધ પડે છે.

દ્રષ્ટાંતો.

(અ.) અ કાંઇ માલ વ ને વેચીને તેને નામે કોઇને સોંપીને મોકલાવે છે, તથા બિલ આફ લેડિંગ વ પાસે રવાને કરે છે. અ ને હજી પૈસા પેહાંચ્યા નથી તેટલામાં વ નાદાર થાય છે અને માલ રસ્તામાં છે તે દરમિયાન વ રોકડા રૂપિયા લઇને બિલ આફ લેડિંગ ક ને નામે કરી આપે છે; ક ને વ ની નાદારીની ખબર નથી. અ માલ રસ્તામાં જતો રોકી શકતો નથી.

[વ.] અ કાંઇ માલ વ ને વેચીને તેને નામે કોઇને સોંપીને મોકલે છે. અ ના પૈસા હજી આપવાના છે, એટલામાં વ નાદાર થાય છે, અને માલ રસ્તામાં છે, તે દરમિયાન વ રોકડા રૂપિયા લઇને બિલ આફ લેડિંગ ક ને નામે કરી આપે છે. વ નાદાર થયાની ખબર ક ને છે. એ પ્રમાણે બિલ આપ્યું તે શુદ્ધ બુદ્ધિથી આપ્યું નહીં, માટે અ માલ રસ્તામાં જતો રોકી શકે છે.

ટીકા—ખરીદ કરનાર પાસેથી બીજો ખરીદ કરનાર હોય તો એવી માહેતી હોય કે પેહેલા ખરીદદારે ખરીદ કરેલી મીલકતની કીમત આપેલી નથી તેથી તે બીજા ખરીદદારની શુદ્ધ બુદ્ધિ વિરુદ્ધ અસ્વય કરીને થાય છે, એમ નથી. પરંતુ ખરીદદારની નાદારીની ખબર વ દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે માહેતી હોય તો, તેની શુદ્ધ બુદ્ધિની ખામી છે,

કલમ. ૧૦૩ રોકવાનો હક્ક ક્યાંહાં સુધી રહે છે. (૨૩૫)

એમ તે ઉપરથી જણાય છે. માટે આવી હકીકત છતાં જે માલ અસાધન કરવામાં આવ્યો હોય, તેથી અસલ વેચાણ આપનારનો જે હક્ક છે, તે જતો નથી. ગર્ની વિ. બેલ-રૅડ (૨૩ લા. જ. કવીન્સબેચ પાતું ૨૬૫).

કલમ ૧૦૩ જી.

કરજે આપેલી રક- ૧૦૩. જ્યારે બિલ આફ લેડિંગ અથવા માલ ઉપરનો મને પેટે હક્કનો દસ્તા- હક્ક ખતાવનાર બીજો કેઈ પણ દસ્તાવેજ શુદ્ધ બુદ્ધિથી વેજ ધરેણે મૂકી બી- સ્પષ્ટ રીતે તે ઉપર ધીરેલી રકમની ખાત્રીમાં સદરહુ મા- જના નામ ઉપર લના ખરીદદારે ધરેણે મુકીને બીજાને નામે કરી આપ્યો કરી આપ્યો હોય તો, હોય, ત્યારે વેચનાર માલ રસ્તામાં જતો રોકી શકતો વેચનારે માલ રોકવા નથી, પણ જેની પાસે તે ધરેણે મુક્યો હોય તેણે ધીરેલી માટે શું કરવું. રકમ તેને આપ્યા પછી અથવા આપવા માંડ્યા પછી માલ મજકુર રોકી શકાય છે.

દૃષ્ટાંતો.

[અ.] અ ૧૨૦૦૦ રૂપિયાની કિંમતનો માલ વ ને વેચીને તેને નામે કોઈને સોંપીને રવાને કરે છે. એ માલના બિલ આફ લેડિંગ ઉપર ક એ વ ને ૫૦૦૦ રૂપિયાની મુકરર રકમ કરજે આપી છે, તે રકમની ખા- ત્રીમાં સદરહુ બિલ આફ લેડિંગ વ ક ને નામે કરી આપે છે. વ નાદાર થાય છે, અને વ ને ક નું કરજ ૯૦૦૦ રૂપિયા આપવાનું છે. અ, ક ના ૫૦૦૦ રૂપિયા ન આપે, અગર આપવાનું કેહે નહીં તો, અ ને માલ રસ્તામાં જતો રોકવાનો હક્ક નથી.

(બ.) અ ૧૨૦૦૦ રૂપિયાની કિંમતનો માલ વ ને વેચીને તેને નામે કોઈને સોંપીને રવાને કરે છે. ક તથા વ ની વચ્ચે આગલો લેણદણનો હિ- સાબ હોતો તે નક્કી કર્યાથી વ પાસે ક ના ૫૦૦૦ રૂપિયા લેહેણા કર્યા, તેની ખાત્રીમાં સદરહુ માલનું બિલ આફ લેડિંગ વ, ક ને નામે કરી આપે છે. વ નાદાર થાય છે. ક ને રૂપિયા ૫૦૦૦ ન આપતાં અ- થવા આપવા ન માંડતાં માલ રસ્તામાં જતો રોકવાનો અ ને હક્ક છે.

ટીકા—આ કલમ પ્રમાણે વેચાણવાળી મીલકત ઉપર ખરીદદારને જે નાણાં ધીરવામાં આવ્યાં હોય, તે નાણાં ધીરનારને વેચાણ આપનાર આપે અગર આપવા માંડે તોજ, તે મીલકત અટકાવી શકે છે. તોપણ જે પ્રથમનું દેવું હોય તેના અવેજમાં ખરીદીનો દસ્તાવેજ લેહેણદારને ખરીદદાર સોંપે, તેથી અસલ વેચાણ આપનારને માલ અટકાવવાનો હક્ક છે, તેને હકરત થતી નથી. આવેજ નિયમ આટલી મર્યાદાની સાથે ઇ- ગ્રેજ “લા” માં છે. સ્પાલડીંગ વિ. ર્ડીંગ (બીવન્સ રી. વા. ૬ પાતું, ૩૭૬).

રોજર વિ. ક્રામટોયર ડી. એસકોંટ ડીયારીસ (લા. રી. ૨ પી. શી. પાતું ૪૦૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે શુદ્ધ અંતઃકર્ણથી નાણાં ધીરવામાં આવ્યાં નથી, માટે માલ અટકાવનો જે હક્ક છે, તે જતો નથી.)

કલમ ૧૦૪ થી.

માલ શી રીતે રોકી શકાય છે. ૧૦૪. કોઈ માલ ખરેખરે પોતાના કબજામાં લીધાથી અથવા જે હુડાલાડાવાળાના અથવા ખીજા કોઈ માલ રાખી મુકનાર સખસના કબજામાં માલ મજકુર હોય તેને પોતાના દાવાની ખબર આપ્યાથી વેચનાર રસ્તામાં જતો માલ રોકી રાખી શકે છે.

ટીકા—લીટ વિ. કાવલી (ટાન્ટ રી. વા. ૭ પાનું. ૧૬૯)ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે માલ ખેંચી લેઈ જનારને અગર ખરી રીતે જે ખીજા સખસના કબજામાં માલ હોય તેને નોટીસ આપવામાં આવે, તે માલ ઉપર વેચનારનો ફરીથી હક્ક થાય છે. માટે તેને આવી નોટીસ આપ્યા પછી તે બૂલથી અગર નોટીસ નહીં માનતાં માલ આપી દે તો, તે નાદાર પાસેથી તે માલ પાછો લેવાનો તે વેચનારનો હક્ક થાય છે.

કલમ ૧૦૫ મી.

વેચનારના હક્કની ખબર. સદરહુ ખબર માલ પ્રત્યક્ષ જેના કબજામાં હોય તેને અથવા જે સખસના નોકરના કબજામાં હોય તે સખસને આપી શકાય છે. એ પ્રમાણે નોકરના ધણીને ખબર આપવામાં આવે તો, તે એવે વખતે અને એવે પ્રસંગે આપવી જોઈએ કે તે ધણી સાધારણ ઉદ્યમ કીધાથી તે ખબર પોતાના નોકરને વખતસર જણાવીને માલ મજકુર ખરીદદારને સ્વાધીન થતો બંધ પાડી શકે.

ટીકા—વાહિટહેડ વિ. એડરસન (મીશન એન્ડ વેલ્સખી. વા. ૯ પાનું. ૫૧૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે માલ ખરીદ કરનારને માલ પાહોચવાને રવાને કરવામાં આવ્યો હોય, અને તે પાહોચતાના દરમીયાનમાં તે માલ વેચનારને અટકાવવા ને સારું જેના કબજામાં તે માલ હોય તેને અગર જે મુખ્ય સખસ હોય તેને નોટીસ આપવી જોઈએ. પણ જ્યારે તેવા મુખ્ય સખસને તેવી નોટીસ આપવામાં આવે ત્યારે જે સખસ તેનો નોકર હોય અને જેના કબજામાં માલ હોય તેને તે પોતાની યોગ્ય તત્પરતા સાથે રોકવાની ખબર આપી શકે, તેવી રીતનો લાગ આપી તે નોટીસ આપવી જોઈએ. આ પ્રમાણે મુખ્ય માણસને નોટીસ આપ્યા છતાં તે ગણુગારે નહીં તો, તે માલ બાબત તે વેચાણ આપનાર જવાબદાર થાય છે. પરંતુ જો દુરના કારણથી અગર ખબર આપવાને ટપાલ વગેરે બીજી સાધન ના હોય તે કારણથી તે મુખ્ય સખસ તે માલ આપતાં રોકી શકે નહીં તો, તેને માથે જવાબદારી રહેતી નથી, અને માલ વેચનારનો માલ રોકવાનો હક્ક જાય છે.

કલમ ૧૦૬ થી.

માલ રોક્યાથી વેચનારનો હક્ક કેવો થાય છે. ૧૦૬. કોઈ માલ રસ્તામાં જતો રોક્યાથી, વેચેલા તમામ માલની કિંમત આપવામાં આવે ત્યાં મુધી વેચનારને તે માલ રાખાવાનો હક્ક થાય છે એમ સમજવું.

કલમ. ૧૦૭ કરાર પુરો ન કરવાથી ફરી વેચાણ. (૨૩૭)

દૃષ્ટાંત.

(અ.) જ ને ૧૦૦ ગાંસડી રૂ વેચે છે; તે પૈકી ૬૦ ગાંસડીઓ જ ના કબજામાં આવી છે, અને ૪૦ ગાંસડીઓ રસ્તામાં છે તે ફરિયાદના જ નાદાર થયો. અને પૈસા ન પોહ્યાં વ્યાને લીધે તે રસ્તામાં જતી ૪૦ ગાંસડી રોકે છે. એ ૪૦ ગાંસડી સદરહુ ૧૦૦ ગાંસડીની કિંમત આપવામાં આવે ત્યાં સુધી રોકી રાખવાનો એ નો હક્ક છે.

ટીકા—માલ રોકવાના હક્કનો અમલ કચ્છાથી કરાર રદ થતો નથી, કારણ કે તેવો હક્ક વાપરવામાં આવ્યો હોય, તોપણ લેહેણદારોના ફાયદા સાર ને માલ વેચી શકાય છે, એકતરફી ચેત્રમસં લા. રી. ચાન્સરી રી. નું પાનું ૨૮૯. માટે વેચનારને તે પ્રમાણે રોકવાથી તુરત ફરીથી વેચવાનો હક્ક મળતો નથી. કલમ ૧૦૭ જુઓ. માલ રોકવાથી વેચનારને માત્ર લીયનનો હક્ક મળે છે, ને માલ રવાને કરનારને તો એ માલ પોતાના કબજામાંથી કાઢાડતા પેહેલાં જો હક્ક તે ભોગવતો હતો તેજ ફક્ત મળે છે. દૃષ્ટાંત ઉપરથી જણાય છે કે તમામ કીંમતની જામીની તરીકે તે માલમાંનો ભાગ પણ વેચાણ આપનાર રોકી શકે છે; તેથી ઉલટું કલમ ૫૯ પ્રમાણે કીંમતમાંનું કાંઈ બાકી રહે તો તમામ માલ રોકી શકે છે.

:૦:

ફરી વેચાણ.

કલમ ૧૦૭ મી.

ખરીદદારે કરાર ૧૦૭. ખરીદદારને વેચેલો માલ તેણે ન લીધાથી, અથવા પૂરો ન કર્યાથી ફરી વેચાણ. તેની કિંમત તેણે ન આપ્યાથી, તે કરારનો પોતાને કરવાનો ભાગ પુરો ન કરે ત્યારે, જો વેચનારનું માલ ઉપર લીયન હોય અગર તેણે તે રસ્તામાં રોક્યો હોય તો, પોતાનો ઈરાદો માલ મજકુર ફરી વેચવાનો હોવા વિશેની ખબર ખરીદદારને આપ્યા પછી, યોગ્ય મુદતે તે માલ સદરહુ વેચનાર પાછો વેચવાને મુખત્યાર છે; અને એ પ્રમાણે ફરીને વેચ્યાથી કાંઈ ટોટા આવે તો, તે ખરીદદારે ભરી આપવો જોઈએ, પરંતુ તેમ કર્યાથી નફો થાય તો, ખરીદદારનો તે ઉપર હક્ક નથી.

ટીકા—ખુયાનન વિ. અવદાલ (૧૫ ખ. લા. રી. પાનું. ૨૭૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, આ કલમ પ્રમાણે જો માલ વેચવાનો અખત્તાર આપવામાં આવ્યો છે, તે બળવાન રીતે વાપરવાને નીચે પ્રમાણે હકીકતો જોઈએ. ૧ જુઓ ખરીદદાર પોતાની તરફના કરારનો અમલ કરવાને નીશ્ચિન ગએલો હોવો જોઈએ, એટલે તે માલ જો નહીં અગર કીમત આપે નહીં. ૨ જુઓ કે વેચાણ આપનારે તે વેચવાના ઈરાદાની નોટીસ આપવી જોઈએ. અને ત્રીજું કે તે વેચવાને નોટીસ આપ્યા પછી તે વેચતા પેહેલાં યોગ્ય મુદત આપવી જોઈએ. આ પ્રમાણે કચ્છા બાદ ફરીથી વેચાણ થાય તેમાં ખરીદદારના હક્કનું વ્યાજખીપણું મજકુર શરતો પરીપૂર્ણ થઈ છે કે નહીં, તે ઉપર આધાર રાખે છે.

સીમસન વિ. ગોરાચંદ્ર ડોસ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૯ પાનું ૪૭૩) ના કામમાં વા-

દીએ તથા પ્રતીવાદી વચમાં મદ્રાસ કીનારાના એરંડાના ૭૫૦૦ કોથળા પ્રતીવાદીને આપવાનો કરાર કરવામાં આવેલો હતો. આ કોથળા આગમોટમાં ચડાવવાના હતા, તેમાં કહેલું હતું કે ૨૫૦૦ કોથળા ડીસંબર માસમાં ચડાવવા. તા. ૧૨ ડીસંબરના રોજ ૧૬૯૦ કોથળા “શાહાનહાન” આગમોટમાં આવ્યા, તેની પ્રતીવાદીને ખબર આપવામાં આવી. તેથી પ્રતીવાદીએ કહ્યું કે મારી પાસે વખાર નથી, માટે તે આપવાનું કામ બંધ રાખવું. તા. ૧૪ ડીસંબરના રોજ તે ૧૬૯૦ કોથળા સેવાને પ્રતીવાદીએ ના કહી, એવા સબબથી કે કરારમાં ૨૫૦૦ કોથળા છે તેમાંનો ભાગ સેવાને હું બંધાએલો નથી, પરંતુ તમામ કોથળા એક વખતે સેવાને બંધાએલો છું. તા. ૧૬ ડીસંબરના રોજ પ્રતીવાદીએ ૨૫૦૦ કોથળાની કીમત આપવા માંડી, પણ તે સેવાને ના પાડવામાં આવી, અને તેજ તારીખે વાદીએ તે ૧૬૯૦ કોથળા ફરીથી વેચ્યા. તા. ૧૭ ડીસંબરને રોજ વાદીએ પ્રતીવાદીને એવી ખબર આપી કે ૨૫૦૦ કોથળા પૈકી ૮૧૦ કોથળા ડીસંબર માસમાં ચડાવેલા છે, તે તા. ૧૮ મીના રોજ લેહેણા થાય છે, અને તા. ૧૯ મીના રોજ આવી પોહોવ્યા છે. પરંતુ તે પણ ઉપર જતાવેલા તેના તેજ કારણથી સેવાને પ્રતીવાદીએ ના પાડી. તેથી તે પણ વાદીએ ફરીથી વેચ્યા. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કરારમાં ઠરાવ છે તે પ્રમાણે ડીસંબર માસમાં ચડાવવાના જે કોથળા હતા, તે વાદીએ કાયદેસર અને યોગ્ય રીતે આપવા માંડ્યા છે. તેમ છતાં પ્રતીવાદીએ તે કબુલ કર્યા નહીં, તેથી તે કરાર તોડ્યો છે, સબબ વાદીએ તે એકદમ વેચી દેઈ નુકશાન બાબત દાવો કર્યો છે, તે વ્યાજબી છે.

હક્ક.

કલમ ૧૦૮ મી.

વેચનાર તરફથી ૧૦૮. નીચે લખેલા પ્રસંગો શિવાય બીજે પ્રસંગ કોઈ ખરીદદારને હક્કમ- પણ વેચનારનો પોતાનો માલ ઉપર જે હક્ક હોય, તેથી જે છે તે આપત. વધારે હક્ક તે માલ ઉપર ખરીદદારને તે વેચનાર આપી શકતો નથી.

અપવાદ. ૧.—જ્યારે માલિકની સંમતિથી કોઈ માલ, અથવા એકાદ બિલ આફ લેડિંગ, ડોક વોરંટ, વખારવાળાનું સર્ટીફિકેટ, ડકાવાળાનું સર્ટીફિકેટ અથવા સ્વાધીન કરવાનું વોરંટ કિંવા હુકમ, અથવા માલ ઉપર હક્ક છે, એવું દેખાડનારે બીજે કોઈ દસ્તાવેજ કોઈ સખસના કબજામાં હોય, ત્યારે જે માલ સદરહુ પ્રમાણે તેના કબજામાં હોય તે માલનું, અથવા સદરહુ પ્રકારના દસ્તાવેજે જે માલ વિષે હોય તે માલનું સ્વામીત્વ સદરહુ સખસ બીજા કોઈ પણ સખસને આપી શકે છે, અને સખસ મજકુર સદરહુ બીજા સખસને તે માલ ઉપર પાકો હક્ક આપી શકે છે, પછી માલિકની આજ્ઞા બીજી રીતે હોય તો ચીંતા નહીં, પરંતુ ખરીદદારે શુદ્ધબુદ્ધિથી ચાલવું જોઈએ, તથા પ્રસંગ એવો ન હોવો જોઈએ કે, તે ઉપરથી એવું અનુમાન યોગ્ય રીતે થાય કે માલ અથવા દસ્તાવેજ મજકુર જે સખસના કબજામાં છે, તેને તે માલ

વેચવાનો અધિકાર નથી.

અપવાદ ૨.—માલના કેટલા એક સમસ્ત માલિકો પૈકી કેવળ એકનીજ પાસે બાકીના માલિકોની પરવાનગીથી માલનો કબજો હોય તો, તે માલ સદરહુ એક સમસ્ત માલિક પાસેથી જે સખસે શુદ્ધયુદ્ધિથી ખરીદ કર્યો હોય અને તે એવે પ્રસંગે ખરીદ કર્યો હોય કે, જેના કબજામાં માલ મજકુર છે તેને તે વેચવાનો અધિકાર નથી, એવું પ્રસંગ મજકુર ઉપરથી ચોગ્ય અનુમાન ન થાય તો, તે સખસને તે માલ ઉપરનું સ્વામીત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.

અપવાદ ૩.—જ્યારે કોઈ કરાર ઉપરથી એકાદ સખસે પોતાના તાબામાં માલ લીધો હોય અને તે કરાર તેમાંના બીજા પક્ષકારની ઇચ્છા ઉપરથી નિર્રથક થવા ચોગ્ય હોય, ત્યારે કરાર મજકુર રદ કર્યા પહેલાં બે કોઈ ત્રીજો સખસ તે માલ જેના કબજામાં છે તેની પાસેથી શુદ્ધયુદ્ધિથી વેચાણ લે તો, તેનું સ્વામીત્વ તે ખરીદદારને પ્રાપ્ત થાય છે; પરંતુ જે કેફિયત ઉપરથી તે કરાર નિર્રથક થવા ચોગ્ય હોય તે કેફિયતનું સ્વરૂપ જેના કબજામાં માલ મજકુર હોય, તેણે અથવા જેના તે પ્રતિનિધિ હોય તેણે કરેલા કાંઈ ગુન્હાનું થતું હોય તો, સદરહુ મુજબ સ્વામીત્વ ઉત્પન્ન થતું નથી.

એવા કામમાં મુળ વેચનારને કરાર રદ કર્યાનો અટકીવ થયાને લીધે તેને જે કાંઈ ટોટો થયો હોય, તેનો બદલો મુળ ખરીદદાર પાસેથી ભરી લેવાનો તેનો હક્ક છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) જ એક પાસેથી એક ગાય ચોરી તે અ શુદ્ધયુદ્ધિથી જ પાસેથી વેચાતી લે છે. ગાય ઉપરની માલિકી અને મળતી નથી.
- (બ.) અ નામનો વેપારી પોતાના જ નામના મુનીમને કાંઈ માલનું બિલ આપી લેડિંગ સોંપે છે, અને જ ને હુકમ કરે છે કે કાંઈ અમુક કિંમતની અંદર માલમજકુર વેચવો નહીં, અને જ ને ઉધાર આપવો નહીં. જ તે માલ તે કિંમતથી કમી કિંમતે જ ને વેચે છે, અને પૈસા ત્રણ મહિને લેવાનું કબુલ કરે છે. માલ ઉપરની માલિકી જ ને મળે છે.
- (ક.) અ પાસે કાંઈ માલનું બિલ આપી લેડિંગ છે તે માલ અ, જ ને વેચે છે, પરંતુ બિલ આપી લેડિંગ ઉપરથી માલ ક ને સ્વાધીન કરવાનો છે, અને ક એ તેની પછાડી શેરો લખી આપેલો નથી. તેની માલિકી જ ને પોહોંચતી નથી.
- (દ.) અ, જ અને ક, એ ત્રણ અવિલક્ષ્ય હિંદુ ભાઈઓ છે, તે સર્વેની માલિકીનાં કાંઈ હેરો છે. જ તથા ક એઓ અ ના કબજામાં એક ગાય રેહેવા દે છે, અને તે અ, જ ને વેચે છે. જ તે શુદ્ધયુદ્ધિથી વેચાતી લે છે. ગાય ઉપરની માલિકી જ ની થાય છે.
- (ઈ.) ઠગાઈનો ગુન્હો ન થાય એવી ખેરસમજૂતી કરીને અ, જ ને એક ઘોડો

પોતાને વેચવાને તથા સ્વાધીન કરવાને લલચાવે છે. જે કરાર રદ કરે તેના પહેલાં અ તે ઘોડા ક ને વેચે છે. ઘોડા ઉપરની માલિકી ક ની થાય છે, અને જે કરાર રદ કરવાને અટકાવ થયાથી કાંઈ ટોટા થયો હોય તો, તેના બદલો અ પાસેથી ભરી લેવાનો તેનો હક છે.

(ફ.) અ, જે ને ગરકાયદે ધમકી આપીને પોતાને એક ઘોડા વેચાણ આપવાની ફરજ પાડે છે, કિંવા ઠગાઈ અથવા ખોટો લેખ બનાવવાનો ગુન્હો કરીને તે ઘોડા પોતાને વેચાણ આપવાને તેને લલચાવે છે. જે કરાર રદ કરે તે પહેલાં તે ઘોડા અ, ક ને વેચે છે. ક ને માલિકી મળતી નથી.

ટીકા—આ કલમમાં જે એવો સામાન્ય નિમય છે કે, દરેક સખસનો અમુક મીલકત ઉપર પોતાનો હક હોય તેના કરતાં વધારે હક તે ખીજને આપી શકતો નથી, પરંતુ સન ૧૮૮૧ ના આક્ટ ૨૬ માંની કલમ ૫૮ મીમાં વેચાય તેવા લેખ અને નાણાં વેચવાનાં હોય તો, તેનો કબજો સ્વાધીન કરવામાં આવે ત્યારેજ તે લેનારને હક મળે છે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે. ઇંગ્લંડમાં અમુક ઠરાવેલી જગોએ અને વખતે જે વેચાણ કરવામાં આવે તે જાહેરાત બજારમાં કરવામાં આવ્યું, એમ કહેવામાં આવે છે, તેથી તે વેચનારનો તે વેચાણવાળી મીલકત ઉપરના હક શિવાય પણ તે ખરીદ કરનારને તે મીલકત ઉપર સારો હક મળે છે. લંડનમાં રજીવાર શિવાયના રોજ હમેશાં બજારના દીવશો છે, અને દરેક દુકાનોમાં જે માલ હમેશાં વેચાતો હોય તે માલના વેચાણ બાબત તે જાહેરાત બજાર છે; જાહેરાત બજારમાં વેચાણ કર્યું છે, એવું ઠરાવવાને વેચાણવાળો માલ પ્રસિદ્ધ વેચાણ સાર મુકેલો હોવો જોઈએ, અને તે બાબતનો વ્યવહાર શીર કરવો જોઈએ, અને તે જાહેરાત વ્યવહારમાં તે વ્યવહાર પુર્ણ કરવો જોઈએ, કે જેથી જેનો માલ લેવામાં આવતો હોય તે જેની પછાડી પડી તેનું વેચાણ કરતાં અટકાવ કરી શકે. કેન વિ. લંડન ડાક કંપની. (૩૩ લા. જ. કવીન્સ બેચ. પાનું. ૨૨૪). આવો ઠરાવ આ આક્ટમાં કરવામાં આવ્યો નથી. મે. કનીગદામસાહેબ પોતાની ટીકામાં કહે છે કે આવો કાંઈક ઠરાવ કરવો દુરસ્ત છે કે નહીં, તેનો ઘણો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે બાબત ઘણાક અભિપ્રાય લેવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ આ દેશની રીતીથી જે અમલદારો વાકેફગાર હતા તેમનો ઘણો મત એવો થયો કે, આવો ઠરાવ કરવાથી ચોરીના ગુન્હાને ઊત્તેજન મળશે, અને તેમાં વિશેષ કરીને હિંદુસ્થાનના જે ભાગમાં ઘેર ઉપાડી જવાનો ધંધો બહુ ચાલે છે, સાંઠાં તો તેવું ઉત્તેજન ઘણુંજ મળશે. પરંતુ નીરપ્રાધી એટલે શુદ્ધ અંતઃકર્ણથી જે સખસો મીલકત ખરીદ કરે તેમનું આ કલમના અપવાદોથી ઘણું રક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે.

આ કલમના ઠરાવથી “ટ્રસ્ટ આક્ટની” કલમ ૬૭ મીને કાંઈ અસર થયેલો નથી. તે કલમ ૬૩ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “ટ્રસ્ટી” પાસેથી જે માલ લેનાર હોય તેનો તે માલ આપનાર કરતાં વધારે સારો હક થતો નથી. આ કલમના ૧ લા અપવાદ પ્રમાણે જે સખસના કબજામાં તેના માલિકની કબજા સાથે મીલકત હોય તેની પાસેથી તે મીલકત ખરીદ કરનારનો તેમાં ઠરાવેલી શરતો પ્રમાણે, એટલે વિશ્વ અનુમાન થાય તેવી કાંઈ

હકીકત ના હોય તો, સારો હક્ક થાય છે. તેજ પ્રમાણે “ ટ્રસ્ટ આક્ટ ” ની કલમ ૬૪ માં પ્રમાણે જે સખસ “ ટ્રસ્ટ ” ની ખપર શિવાય મીલકત ચડાવી લે તેનો તે મીલકતમાંથી ને ફાયદો લેવાનો હક્ક હોય, તેના વિરૂદ્ધ પણ સારો હક્ક થાય છે.

ખીજ અપવાદમાં જે ઠરાવ છે તે કાયદા કરનારાઓએ આ વિષે હાથમાં લીધા ત્યાર પહેલાં કેટલાક ઇંગ્લેન્ડ મુકરદમાઓમાં ઠરાવ કરવામાં આવેલા, તે પ્રમાણે છે. અને તે એટલો બધો સ્પષ્ટ છે કે ઇંગ્લેન્ડ મુકરદમાઓના ઠરાવોનો અહિયાં મતલબ બતાવી લેવાણુ કરવાની જરૂર જણાતી નથી. પરંતુ આ અપવાદની સાથે મીલકત ચડાવી આપવાના આક્ટની કલમ ૪૧, ૪૩, અને ૪૪ ના ઠરાવોનો મુકાબલો કરવો જોઈએ.

ત્રીજો અપવાદ અસલ વેચાણ આપનારનો વેચાણુ રદ કરાવવાનો હક્ક છતાં તેણે તે રદ કરતાં અવલ તેની પાસેથી ખરીદ કરનારે તે મીલકત ખીજને વેચાણુ આપી હોય, તેને માટે છે. આવી હકીકત હોય ત્યારે સામાન્ય નિયમ કરાર રદ કરવા સખધીમાં છે, તે ઉપરથી એવું નિકળે છે કે તે અસલ વેચનારનો તે રદ કરવાનો હક્ક જાય છે, કારણ કે તે હક્ક વાપરે દો ત્રીજો શુદ્ધ અંતઃકરણથી ખરીદ કરનારનો હક્ક હોય તેને પણ હરકત થાય. તોપણ આ નિયમનો અમલ કરવાને એટલી જરૂર છે કે જે હકીકતથી કરાર રદ થવા લાયક હોય, તે હકીકતથી જેના કબજામાં તે મીલકત હોય અને જેનો તે પ્રતીનીધી હોય તેનો કાંઈ ગુન્હો થવો નહીં જોઈએ. માટે જો ઠગાઈ અગર કોઈક રીતે જખરાઈ કે જેનો હિંદુસ્થાનના ફોજદારી કાયદામાં બતાવેલી વાખ્યામાં સમાસ થાય, તેવી ઠગાઈ અગર જખરાઈના કારણથી કરાર રદ કરવા લાયક હોય તો, તે કબજાવાળો સખસ શુદ્ધ અંતઃકરણથી ખરીદ કરનારને કાંઈ પણ હક્ક આપી શકતો નથી, પરંતુ અસલ માલેક તે મીલકત ઉપર પાછો દાવો રાખી શકે છે.

જે કરારો કલમ ૧૯ માં બતાવવામાં આવ્યા છે, તેજ ફક્ત રદ કરી શકાય તેવા કરારો છે. માટે જે અનુમત વિના મુળમાં કરારજ થએલો ના હોયતો, તે સાથે તે બેળી દેવા નહીં જોઈએ.

જે કામોમાં ગુન્હો કરી કરાર કરાવી લેવાના કારણથી કરાર રદ કરી શકાય તેવું હોય છે, તે કામોમાં ખીજ ખરીદ કરનારનો અસલ ખરીદ કરનાર વિરૂદ્ધ દાવો કરવાનો હક્ક છે.

ખાત્રી.

કલમ ૧૦૯ મી.

જેરહક્ક ખાખત ૧૦૯. વેચનારનો હક્ક કાયદેસર નહીં હોવાને લીધે, જો વેચનારની જવાબદારી. કોઈ ખરીદદારના હાથમાંથી, અથવા જે સખસ ખરીદદાર મજકુર પાસેથી પોતાને હક્ક પોહોંચ્યાનું કેહેતો હોય, તે સખસના હાથમાંથી વેચેલી વસ્તુ જાય તો, કરાર ઉપરથી જુદી રીતનો ધરાદો ન દેખાય ત્યારે, તે માલ સદરહુ મુજબ જવાબી જે ટોટા થાય, તે બદલ સદરહુ ખરીદદારને કિંવા સદરહુ ખીજ સખસને વેચનાર મજકુર જવાબદાર છે.

ટીકા—કામન લાનો જે અસલ નિયમ “કયાવીટ એમ્પટોર” એટલે ખરીદ કરનારે

ખરીદ કરવામાં સાવધ રહેવું જોઈએ, તે વિશે છે, તે આ કલમના ઠરાવથી રદ કરવામાં આવ્યો જણાય છે, અને તેથી એવું ઠરાવેલું થાય છે કે એકાદો માણસ અમુક મીલકત વેચાણુ આપે, એટલે તેણે તે મીલકત ઉપરના પોતાના હક્ક આપત ખાત્રી કરી થાય છે.

કલમ ૧૧૦ મી.

માત્ર સારો છે ત ૧૧૦. કાંઈ માત્ર સારો અથવા અમુક જાતનો છે, એવી આ અમુક જાતનો છે ગર્ભિત ખાત્રી કોઈ પણ અમુક ધંધાના રીવાજ વડે શાખીત એવી ગર્ભિત ખાત્રીની કરી સકાય છે.

શાખીની આપત.

ટીકા—આ આક્ટમાં ખાત્રીનાં લક્ષણો 'પતાયાં' નથી. ખાત્રીનાં લક્ષણોની આપતમાં લાઈ આખીજરે કહ્યું છે કે “જે કરવાનું પક્ષકાર માથે લે, તે વિશેનો સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત ફોલો મગફર કરારનો ભાગ થશે, અને જે કે ભાગ થશે, તોપણ તે કરારના વિષયને સહગામી થશે.” ચાન્ટર વિ. હોપકીન્સ. (મીશન એન્ડ વેલ્સપી વા. ૪. પાનું ૩૯૯ થી ૪૦૪)

કલમ ૧૧૧ મી.

ખાવાનો પદાર્થ વે . ૧૧૧. ખાવાપીવાનો પદાર્થ વેચાણુ આપવામાં આવે, ચવામાં આવે તો તે ત્યારે તે સારો છે, એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપવામાં આવી સારો છે, એવી ગ- એમ સમજવું.
ર્ભિત ખાત્રી આપી સમજવી.

ટીકા—આ નિયમ એટલો બધો સ્પષ્ટ અને શોહેજ સમજમાં આવે તેવો છે કે, તે વિશે કોઈ પણ વધારે વીવેચન કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે ખાવા પીવાની ચીજો સારી કિંવા નરતી છે તેની વેચનારને ખબર હોવી જોઈએ, અને સામાન્ય રીતે ખરીદ કરનાર તે સારી સમજીતેજ ખરીદ કરે; પરંતુ વેચનાર તરફની તે ખાત્રી સારી ચીજ છે, એવી તે વેચતી વખતની સમજવી જોઈએ, માટે પાછળથી તે બગડી જાય તો તેને માટે તે જવાબદાર નથી. જેમકે અમુક માત્ર રવાને કરવામાં આવે તે વખતે તે સારો હોય, અને રસ્તામાં બગડી જાય.

કલમ ૧૧૨ મી.

નમુના ઉપરથી નમુનો ખતાવીને માત્ર વેચવામાં આવ્યો હોય, તો માત્ર વેચ્યો હોય તો, માત્ર એકંદરે નમુનાની જાતનો છે, એવી ગર્ભિત ખાત્રી આ- નમુના પ્રમાણે એક પવામાં આવી, એમ સમજવું.

દરે સવળા માત્ર છે.

એવી ગર્ભિત ખાત્રી

આપી સમજવી.

ટીકા—નમુનો ખતાવીને માત્ર વેચનાર મુજબ એટલું પોતાને શીર રાખે છે કે, જે માત્ર વેચવામાં આવે છે તે નમુના પ્રમાણે વેચવામાં આવ્યો છે. પરંતુ તે વેચાણુના કરારમાં કોઈ

દેખીતી અગર ગુહ્ય અગર માલુમ પડે તેવી ખાત્રી હોય, તેથી તે જવાબદારીમાં કાંઈ આવું વતું થતું નથી. સ્થાનકલ વિ. ન્યુસન વિ. (૨. ક્યુ. બી. ડી. ૧૦૯). આ કલમમાં જે દરાર કરવામાં આવ્યો છે તે હંમેશા દરારોમાં પણ દરારવામાં આવ્યો છે. નમુનો ખતાવવાથી તમામ વે-ચાણવાળો માલ તે ખતાવેલા નમુનાની જાતનો છે, એવી તે વેચનારે ખાત્રી કરી થાય છે. પાકેર વિ. પાલમર. (૪ બાર્નેવેલ એન્ડ એલડરસન રી. પાનું ૩૮૭). માટે ખરીદ કરનારને તે માલ તપાસવાની યોગ્ય મુદત અગર વખત આપવામાં આવે, અને તપાસતાં ને માલ નમુના કરતાં ઉત્તરતા વડતો માલુમ પડે તો, ખરીદદાર તે માલ પાછો મોકલવાને મુખ્યત્વાર છે. હેલબટ વિ. હીકસન. (લા. રી. ૧૦ શી. પી. ૪૫૬), પરંતુ તે ઉત્તરતા દરજ્જાનો હોવાથી પાછો મોકલવાને બંધાએલો છે, એમ નથી. તોપણ તે એમ કહીને રાખે કે તે માલ વેચનારના જોખમથી રાખવામાં આવ્યો છે, પરંતુ જે તે પોતાના કબજામાં રાખે તો, તે ખરીદદારે બીનબંદેશે પોતાનો એવો નિશ્ચય ખતાવવો જોઈએ કે, હું તે વેચાણના કરારનો અમલ કરવામાં કમુત્ત કરતો નથી. શ્રીમોલ્ડબી વિ. વેલ્સ (લા. રી. ૧૦ શી. પી. ૩૯૧)

આ કલમની સાથે આ આકટની કલમ ૧૧૮ મી વાંચવી એ દુરસ્ત છે. નમુનો ખતાવવાથી એમ થતું નથી કે, વેચનાર નમુનો ખતાવીને માલ વેચવાનો ધરિદો રાખે છે, કેમકે ૨૫૯ ખાત્રી આપી તેનો અમલ કરવાનું ખાતલ કરી શકે છે, અથવા વેહેપારની જાણના મજકુર વિશે ખરીદદાર યોગ્ય મત બાંધી શકે તેટલાજ માટે ફક્ત વેચનાર નમુનો ખતાવી શકે છે. ગારડીનર વિ. ગ્રે. (૪ ક્યાંપબેલ્સ. રી. પાનું ૧૪૩)

કલમ ૧૧૩ મી.

અમુક નામનો ૧૧૩. કોઈ માલ અમુક નામનો છે, એમ કહીને વેચવામાં માલ કહીને વેચ્યો આવ્યો હોય ત્યારે, ખરીદદારે તે માલ નમુના ઉપરથી લીધો હોય તો, તેજ નામ હોય તોપણ, અથવા માલ એકંદરે તપાસીને લીધો હોય તો માલ છે એવી ગ તોપણ, વેપારીઓમાં તે નામે જે માલ પ્રસિદ્ધ હોય તેવોજ ભિંત ખાત્રી આપી માલ વેચવામાં આવ્યો છે, એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપવામાં સમજવી. આવી, એમ સમજવું.

ખુલાસો.—પરંતુ માલ અમુક નામનો કહીને વેચવામાં આવ્યો હોય, તોપણ તે તેજ નામનો છે એવી ખાત્રી આપવામાં આવતી નથી, એવો વિશેષ મજકુર કરારમાં હોય તો, પછી ગર્ભિત ખાત્રી આપેલી સમજવી નહીં.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) “રૂઢી રેશમ” ના ૧૨ થેલા મુર્શીદાબાદથી કલકત્તે આવતા હતા તે અ કલકત્તા મધ્યે જ ને વેચે છે. એમાં અ એ એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપી કે “રૂઢી રેશમ.” એ નામે જે રેશમ બજારમાં પ્રસિદ્ધ છે, તેજ રેશમ વેચ્યું છે.

(બ.) અ એ ૧૦૦ થેલા ૩ “સાડ” બંગાળી” નમુનો જોઈને તથા એકંદરે ૩ તપાસી જોઈને વેચાણ લીધું છે. પછવાડીથી એવું માલમ પેકે કે

બજારમાં “સાડ” બંગાળી” એવે નામે જે રૂ પ્રસિદ્ધ છે, તે એ નથી.
એમાં ખાત્રી તોડી, એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમનો ઠરાવ ઘણો સ્પષ્ટ છે, અને તેને ઉપરની છેવટની કલમ ૧૧૨ મી નીચે જે ઈંગ્લિશ મુદ્રદમાના દાખલા બતાવવામાં આવ્યા છે તે કેટલીક રીતે લાગુ થાય છે.

જ્યારે કોઈ પણ સખસ કોઈ પણ માલ જે અમુક નામથી પ્રસિદ્ધ હોય તેવો માલ વેચવાનો કરાર કરે તો; તેણે એવો માલ સ્વાધીન કરવો જોઈએ કે જે તે વેહેપારની રૂઠી પ્રમાણે તે નામથી ઓળખતો હોય, અને જો તેમ કરવામાં તે નિષ્ફળ થાય તો, કલમ ૧૧૮ માં બતાવેલો હક ખરીદદાર બળવી શકે. અને તે કરાર તમામ રદ કરાવે.

વ દ્રષ્ટાંતનો આધાર જનરલિંગ વિ. કોંગ્રેસકોર્ટ (૩૨ લા. જ. શી. પી. ૯૪) ના મુદ્રદમાના ઠરાવ ઉપર રાખવામાં આવ્યો છે, પણ તે દ્રષ્ટાંત તે મુદ્રદમાની મતબબ અહીંયાં બતાવીએ ત્યારેજ સમગ્રય તેમ નથી, માટે અહીંયાં બતાવવામાં આવ્યું નથી.

કલમ ૧૧૪ મી.

કોઈ વિશેષ કામ ૧૧૪. જ્યારે માલ કોઈ જણાવેલા કામને સાડ મંગાવ્યો ને સાડ માલ મંગાવ્યો હોય અને જે કામને સાડ મંગાવ્યો હોય તે કામને સાડ વ્યો હોય તો, તે વિ હુકમમાં જણાવેલા નામનો માલ ધણુંકરીને હમેશા વેચવામાં આવતો હોય, ત્યારે વેચનારે એવી ગર્ભિત ખાત્રી ‘કચ્છાનું સમજવું’ કે આપેલો માલ તે કામમાં ઉપયોગમાં આવે એવો છે.

દ્રષ્ટાંત.

(અ.) નામના ત્રાંખાના કારખાનાવાળા પાસેથી જ વાંહાણ ઉપર પત્રાં મારવા સાડ ત્રાંખુ મંગાવે છે. હુકમ મુજબ એ ત્રાંખુ આપે છે. તે ત્રાંખુ વાંહાણ ઉપર પત્રાં મારવા લાયક છે, એવી ખાત્રી જ એ આપી, એમ સમજવું.

ટીકા—આ નિયમ તથા પાછલી કલમમાં બતાવેલો નિયમ “જેન્સ વિ. જસ્ટ” (લા. રી. ૩ કચુ. બી. ૧૯૭) ના કામમાં બતાવવામાં આવ્યો છે. એવી રીતે કે: “કોઈ કારખાનાવાળાએ અગર વેહેપારીએ અમુક કામને માટે માલ વેચવો હોય, ત્યારે તે વેચાણના કરારની એક શરત છે કે, વેચાણવાળો માલ સાધારણ રીતે તે કામમાં આ. વશે, તેમજ કોઈ કારખાનાવાળો અમુક માલ વેચે, એવી રીતે કે, તે માલ તેના કારખાનામાંનો છે, પણ ખરીદદારને તે કારખાનામાં બનતી વખતે તપાસવાનો લાગ મજોશો ના હોય તેવા ખરીદદારને વેચ્યો હોય તો, તે માલ સાધારણ રીતે ઉપયોગમાં આવશે, એવી તે કરારની શરત છે, એમ સમજવું જોઈએ, અથવા વેહેપારને સાડ કામ લાગશે, પછી જે પ્રમાણે હોય તે પ્રમાણે.”

કલમ ૧૧૫ મી.

પ્રસિદ્ધ તથા મુ- ૧૧૫. એકાદ પ્રસિદ્ધ મુકરર કરેલી જાતનો પદાર્થ વે-
કરારકરેલી જાતનો ચવામાં આવે તો, તે કોઈ અમુક કામમાં ઉપયોગમાં આવે

માલ વેચ્યાથી કેવી ખા એવો છે, એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપવામાં આવી, એમ ત્રી આપી સમજવી. સમજવું નહીં.

દૃષ્ટાંત.

૩ સાફ કરવાના એક નવા કાઢેલા પેટંટ યંત્રનો માલિક અ છે, તેને બ લખે છે કે “તમારું ૩ સાફ કરવાનું પેટંટ યંત્ર મારા કારખાના-માંનું ૩ સાફ કરવા મને મોકલજો.” અ હુકમ મુજબ યંત્ર મોકલી દે છે. એમાં અ એ એવી ગર્ભિત ખાત્રી આપી કે અ નું ૩ સાફ કરવાનું પેટંટ યંત્ર એવે નામે જે પદાર્થ પ્રસિદ્ધ છે, તે એજ છે. પરંતુ બ ના કારખાનામાંનું ૩ સાફ કરવાના કામમાં એ યંત્ર ઉપયોગ આવે એવું છે, એવી ગર્ભિત ખાત્રી એ ઉપરથી કરવાનું સમજવું નહીં.

ટીકા—આ કલમ અને પાછળની કલમમાં એવો ભેદ છે કે, પાછલી કલમ પ્રમાણે ખરીદદાર વેચાણ આપનાર ઉપર એવો ભરસો રાખે છે કે, તે માલ સાધારણ રીતે જે કામને સાફ વેચવામાં આવે છે, તે કામમાં ઉપયોગમાં આવે તેવો તે છે, એમ તે વેચાણ આપનાર સમજે છે, અને તેટલી હુશીયારી છે. પરંતુ આ કલમ પ્રમાણે તો ખરીદદાર પોતાની સમજ અને માહેતી ઉપર ભરસો રાખી ખરીદ કરે છે, માટે તેમાં જે તે નીષ્ફળ જાય તો તેનો દોષ તે ખરીદદારને પોતાનેજ માથે મુકવાનો છે. માટે “જ્યાં કોઈ પ્રસિદ્ધ પ્રકારવાળી તથા લક્ષણ બતાવેલી ચીજ કોઈ કારખાનાવાળા પાસેથી મંગાવવામાં આવે તો, પછી ખરીદદારે અમુક કામને માટે તે ચીજ જેઈએ છે, એમ કહ્યું હોય, તોપણ જે લક્ષણ બતાવેલી તથા કેટલાક પ્રકારની ચીજ મોકલવામાં આવે તો, ખરીદદારે ધારેલા અમુક કામમાં તે ચીજ આવશે એવી ખાત્રી આપવામાં આવી છે, એમ સમજવાનું નથી.” ચાનન્ટર વિ. હોપકીન્સ (મીશન અને વેલ્સખી વા. ૪ પાનું ૩૯૯). વળી અમુક કામમાં અમુક કારવાળી વસ્તુ વેચવામાં આવેલી હોય છે તેમાં અનિયમ લાગુ કરવા લાયક છે. જેમકે બાર વિ. ગીબ્સન (૩ મીશન એન્ડ વેલ્સની પાનું ૩૯૦) ના કામમાં વાંઢાણના વેચાણનો સવાલ હતો, પણ તેમાં ઠરાવવામાં આવેલું છે કે અમુક વસ્તુ અમુક પ્રકારની છે એમ કરી વેચવામાં આવી હોય તો, તે ઉપરથી ગર્ભિત એવો કરાર થાય છે કે, તે ચીજ તે અમુક પ્રકારનીજ છે. પરંતુ તે શરત પ્રમાણે ચાલવામાં આવે એટલે તે મીલકત ખરીદદારની થાય છે, પછી તે વાંઢાણને નુકશાન થયે એલું હોય અગર દરીયાને લાયક ના હોય અગર ફાયદેમંદ રીતે ઉપયોગમાં લેઈ શકાય તેવું ના હોય તેની ચીંતા નહી. વળી વેચાણ આપનારને વેચાણવાળી ચીજ પસંદ કરવાને સંપેલું હોય, તોપણ દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે તે નિયમ લાગુ થાય છે. થોડી મુદત ઉપર ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે અમુક માલ બનાવનાર તે માલ વેચે, પણ તે માલનો તે વેહેપારી ના હોય અને કોઈ વિરુદ્ધ રીવાજ ના હોય તો, તે માલ તે બનાવનારે પોતે બનાવેલો છે, એવી ગર્ભિત રીતે ખાત્રી કરવામાં આવી છે, એમ થાય છે. જનસન વિ. રેસટન (૭ ક્યુ. બી. ડી. પાનું ૪૩૮)

(૨૪૬) છુપી ખામીઓ વિષે જવાબદારી કલમ. ૧૧૬, ૧૧૭

કલમ ૧૧૬ મી.

છુપી ખામીઓ ૧૧૬. કપટ ન હોય તો, તથા જાત વિશે સ્પષ્ટ ખાત્રી વિશે વેચનાર આરે આપવામાં આવી ન હોય તો, જે પ્રકારનો કહીને એકાદ જવાબદાર નથી. પદાર્થ વેચ્યો હોય, તેજ પ્રકાર પ્રમાણેનો તે પદાર્થ હોય ત્યારે, તેમાંની કોઈ છુપી ખામીઓનો વેચનાર જવાબદાર નથી.

દૃષ્ટાંત.

(અ.) જ ને એક ઘોડા વેચે છે. પછવાડેથી એમ માલમ પડે છે કે વેચાણની વખતે ઘોડામાં એક ખોડ હતી, અને તે અ ને માલમ નહોતી. તે વિશે અ જવાબદાર નથી.

ટીકા—ઉપરની કલમ ૧૧૫ મી નીચે આર વિ. ગીબસન (૩ મીશન એન્ડ વેલ્સબી. પાનું. ૩૯૦) ના કામનો ઠરાવ અતાવવામાં આવ્યો છે, તેમાં વાંદાણુને નુકશાન થએલું, તેથી દરીયાને લાયક નહીં અગર ઊપયોગમાં લેઈ શકાય તેવું નહીં હતું, પણ તે ખામી વેચાણુ આપનાર તથા ખરીદ કરનાર બેઉના જાણવામાં નહીં હતી. માટે આવી શુદ્ધ ખામી હોય તે બાબત તે ખરીદદારનો. ફરીયાદ કરવાનો કોઈ રીતે હક્ક થતો નથી. આ કલમમાં જે ઠરાવ છે તે મે. કર્નીગહામસાહેબ કહે છે કે બ્યાગ્રહોલ વિ. વાલટર્સ (૩ ક્યાંપબે-લ્સ રી. ૧૫૪) ના કામમાં લાર્ડ એલનબરોએ ઇંગ્લેન્ડ નિયમ કરાવેલો છે, તે પ્રમાણે છે. તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવેલું છે કે તે વેચાણુ આપનાર શુદ્ધ ખામી જાણતો હતો, પણ તે છુપાવવાને તેણે કોઈ ઈલાજ કરેલો નહીં હતો, માટે તે ખામીના કારણથી ખરીદદાર વેચાણુ રદ કરાવી શકતો નથી, પરંતુ આ કલમનો ઠરાવ તે નીચેના દ્રષ્ટાંતથી સંજ્ઞાયા છે, કારણ કે તેમાં કહેલું છે કે વેચનારને ખામીની માહતી નહીં હતી. પરંતુ એટલું ખુલ્લું છે કે તેવી ખામી વેચનાર છુપાવે, તેથી ખરીદદાર વેચાણુવાળી ચીજ લેવાનો કરાર કરવાને લક્ષ્યાય તો, તે કરાર આ આક્ટમાં કપટનો ઠરાવ છે તે પ્રમાણે રદ કરવા લાયક થાય છે. આ કલમમાં ખરીદ કરનારને ખરીદ કરેલી ચીજ તપાસવાનો લાગ આપવામાં આવ્યો હોય તો, તે વિશે કોઈ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો નથી.

કલમ ૧૧૭ મી.

ખાત્રી તોડી તો ૧૧૭. જ્યારે એકાદ અશુક પદાર્થ ખાત્રી આપીને વેચવામાં આવ્યો હોય તે સ્વાધીન કરવામાં આવ્યો હોય, તથા તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય અને પછી ખાત્રી તોડવામાં આવે, ત્યારે તેથી કરીને વેચાણુ નિરર્થક થવા યોગ્ય થતું નથી, પણ ખાત્રી તોડ્યાથી ખરીદદારને ટોટા થયો હોય તો, તેનો ખદલો વેચનારે ભરી આપવો જોઈએ.

દૃષ્ટાંત.

(અ.) એક ઘોડા જ ને વેચીને તેને સ્વાધીન કરે છે, અને તે મજબુત હોવા વિશેની ખાત્રી આપે છે. પછવાડેથી એવું માલમ પડે છે કે ઘોડા મજબુર

કલમ. ૧૧૮ ખાત્રી દુટવાથી ખરીદદારનો હક્ક. (૨૪૭)

વેચાણની વખતે મજબુત ન હતો. એથી કરીને વેચાણ નિર્રથક થવા ચોખ્ખું થતું નથી, પણ ઘોડાની ગેરમજબુતીને લીધે થયેલા ટોટાની નુકશાની અ એ બ ને ભરી આપવી જોઈએ.

ટીકા—આ કલમમાં વિશેષ એ છે કે વેચાણવાળી ચીજ વેચાણ આપનારની કચેલી ખાત્રી પ્રમાણે ખરીદદારે કબજા કર્યા પછી નીકળે નહીં તો, તે વેચાણ રદ કરવાનો ખરીદદારનો હક્ક થતો નથી, પણ તે દ્વંદ્વ પોતાને તે ખાત્રીનો ભંગ થવાથી જે નુકશાન સોસવું પડે, તે લેવાનો તેનો હક્ક થાય છે.

કલમ ૧૧૮ મી.

જે માલ મુકરર ૧૧૮. જે માલ કોઈ વેચાણનો કરાર થતી વખતે મુકરર નથી તે બદલ આ થયો ન હોય, અથવા જે માલ તે વખતે હતોજ નહીં, તે પેલી ખાત્રી દુટે તો, માલ વિશેની ખાત્રી આપીને સદરહુ વેચાણનો કરાર કરવામાં આવ્યો હોય, અને તે ખાત્રી બ્યારે તોડવામાં આવી હોય, ત્યારે ખરીદદાર.

માલ મજકુર આપવા માંડવામાં આવે ત્યારે તે સ્વીકારવાને કિંવા સ્વીકારવાની ના કેહેવાને મુખત્યાર છે;

અથવા માલ તપાસવાને તથા અજમાવી જોવાને સાડ કાંઈ ચોખ્ખું વખત સુધી તે રાખીને પછી સ્વીકાર કરવાની ના કેહેવાને મુખત્યાર છે; પરંતુ તપાસવાના તથા અજમાવી જોવાના કામને સાડ જરૂર હોય તે શિવાયનું બીજું કાંઈ સ્વામિત્વનું કૃત્ય સદરહુ વખતના દરમીયાનમાં માલ ઉપર તેણે કરવું જોઈએ નહીં.

ગમે તેવો પ્રકાર હોય, તોપણ ખાત્રી દુટવાથી જે કાંઈ ટોટો થાય તેનો બદલો ખરીદદારને વેચનારની પાસેથી ભરી લેવાનો હક્ક છે. પરંતુ જો તે માલ મજકુર સ્વીકારે અને બદલો માગવાનો વિચાર રાખે તો, ખાત્રી દુટવાની વાત માલમ પડે ત્યારથી ચોખ્ખું વખતમાં બદલો માગવાના વિચારની ખબર તેણે આપવી જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ મુકરર નહીં થયેલા રૂની ૧૦૦ ગાંસડી નમુના ઉપરથી બ ને વેચવાની તથા બ ના માગ્યા શીવાય બ ને સ્વાધીન કરવાની કબુલાયત કરે છે. પછવાડેથી જે રૂ નમુના પ્રમાણેનું નથી એવું રૂ બ ને સ્વાધીન કર્યું. તપાસવાને સાડ જોઈએ તે કરતાં વધારે વખત સુધી રૂ બ એ રાખી મુક્યું ન હોય તો, બ તે રૂ પાછું આપી શકે છે.

(બ.) બ, અ પાસેથી રૂ કોથળા આટો નમુના ઉપરથી વેચાણ લેવાની કબુ-

લત કરે છે, આટો વ ને સ્વાધીન કર્યો અને વ એ તેની કીમત આપી. તપાસતાં આટો નમુના મુજબ નથી, એવું માલમ પડ્યા પછી વ એ કોથળા વાપરે છે, અને એક વેચે છે. હવે તેનાથી કરાર રદ કરીને કીમત પાછી લેવાતી નથી, પરંતુ ખાત્રી તોડ્યાને લીધે જે ટોટો થયો હોય તેનો બદલો તેને અ પાસેથી મળવાનો હક્ક છે.

(ક.) અ ના હુકમ ઉપરથી વ, અને સારૂ બે જોડ જોડા તૈયાર કરે છે. જોડા સ્વાધીન કરતી વખતે તે અ ને પગે આવતા નથી. અ બંને જોડ એક દાહાડે રાખે છે, અને એક જોડ પેહુરીને તે ધરમાં થોડા વાર ફરે છે અને બીજી જોડ પેહુરીને બહાર લાંબો ફરી આવે છે. પેહુલી જોડ સ્વી-કારવાની તે ના કહી શકે છે, પણ સદરહુ બીજી જોડ લેવાની તેનાથી ના કેહેવાતી નથી. પણ એ બીજી જોડમાંની ખામીથી જે કાંઈ નુકશાન થયું હોય, તેનો બદલો તેને મળી શકે છે.

ટીકા—માલ ખાત્રી મુજબ છે કે નહી તેની અજમાશ કરવાને સારૂ માલ મજ-કર પોતાના હવાલામાં લેવાને ખરીદદારને હક્ક છે, અને જો જરૂર હોય તો અજમાશ કરવા ને સારૂ તેનો ઉપયોગ પણ ફરી શકે. પણ જો જરૂર કરતાં વધારે વાર સુધી તે માલ રાખે, અથવા જરૂર ન હોય તેવી રીતે તેનો ઉપયોગ કરે તો, તે માલ તેણે મંજૂર કર્યો અને સ્વીકાર્યો એમ ગણવું. હીલ્થ વિ. હીક્સન (લા. રી. શી. પી. વા. ૭ પાનું. ૪૩૮). આપમન વિ. માર્ટન (૧૧ મીશન એન્ડ વેલ્સથી પાનુ. ૫૩૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ખરીદદાર ખરીદ કરેલો માલ પોતાના નામથી બીજાને વેચાણ આપે તો, પછી અસલ વેચનારે કહેલી ખાત્રી પ્રમાણે તે માલ નથી તે કારણથી તે નાપ-સંદ કરવાને તેનો હક્ક રહેતો નથી. તેમજ પારકર વિ. વાલીસ (૫, ઈલીશ એન્ડ બ્લાક-બર્ન રી. પાનું. ૨૧) ના કામમાં માલ આવી પોહોચ્યા પછી, ખરીદદાર તે માલનો જન-ણે માલિક ના હોય, તે, તે માલની બાબતમાં કાંઈ ખોટું કામ કરે અગર તેનો માલિક હોય. પ્રમાણે તે બાબત સારૂ કૃત્ય કરે તો સારૂ અગર ખોટું કૃત્ય કરવાથી તેણે તે માલ કમુલ કરવાનો પુરાવ થાય છે. માટે મેયરલી વિ. શેપર્ડ (૧૦ બીગહામ્સ રી. પાનું. ૧૦૧) ના કામમાં ઠરાવ્યા પ્રમાણે તે માલમાં ખરીદ કરનાર કાંઈ ફેરફાર કરે અગર વધારાનું કામ કરે તો, તેની તે વર્તણૂકથી તે કમુલ કરવાનો પુરાવ થાય છે. આ કલમ પ્રમાણે ખરીદદારે વેચાણ આપનારને એવી નોટીસ આપવીજ જોઈએ કે, તેણે વેચાણવાળો માલ કમુલ કર્યો છે, પણ કંપનસેશન લેવાનો ઈરાદો રાખ્યું. જો તેવી નોટીસ આપવાને કસુર કરે તો તેનો કંપનસેશન લેવાનો હક્ક જાય છે. જોન્સ વિ. જસ્ટ (લા. રી. ૩ કચુ. બી. ૧૯૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, વેચાણ આપનારે કે-રેલી ખાત્રી ભંગ થાય, તેમ છતાં ખરીદદાર માલ કમુલ રાખીને નુકશાન લેઈ શકે છે, તે માલ જે આપવામાં આવ્યો હોય તેની કીમત અને જે બાબત ખાત્રી કરી આપવામાં આવી હોય તેની કીમતમાં જે તફાવત હોય, તે તફાવત જેટલુંજ નુકશાન લેઈ શકે છે. તે માટે ઉત્તરતા દરજ્જાની ચીજો બજારમાં તેજી થવાના કારણથી અસલ વેચાણમાં ઠ-

કલમ. ૧૧૯ હુકમ કરતાં વધારે માલ મોકલેલો. (૨૪૯)

સરવેક્ષી કીમતથી વેચવામાં આવી હોય તો, તે હકીકત અગત્યની નથી. ક્ષેત્ર વિ. મેનાર્ડ (૬ આર્ટોલફ્સ એન્ડ એલીસ રી. ૫૧૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ખાત્રી કરેલા માલની કીમત બતાવવા સાર તે ખાત્રીનો ભંગ થતા પેહેલાં ફરીથી વેચાણ કરવામાં આવ્યું છે, તે વિશેનો પુરાવો આપી શકાય છે, અને તે માલની ખરી કીમત બતાવવાને ખાત્રીના ભંગની જાણ થયા પછી ફરીથી વેચાણ કરવાનો પુરાવો આપી શકાય છે. ડીંગલ વિ. હેર (૨૯ લા. જ. શી. પી. ૧૪૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે વેચાણ આપનાર વેચાણ આપતી વખતે જાણતો હોય કે, તે માલ ફરીથી વેચાણ આપવાને ખરીદ કરવામાં આવે છે તો, તે વેચાણ આપનારે કરી આપેલા દેવાનો ભંગ થવાથી ફરીનું વેચાણ પુર્ણ થઈ શકે નહીં, તેથી જે ખાસ નુકશાન થાય, તે આપવાને તે વેચાણ આપનાર જવાબદાર થઈ શકે છે. લેવિસ વિ. પીક (૬ ટાન્ટન. રી. પાનુ. ૧૫૩) ના કામમાં એક ઘોડો ખરીદ કરનારે જે ખાત્રીથી તેના વેચનાર પાસેથી તે ખરીદ કરેલો, તેજ ખાત્રીથી તે ખરીદ કરનારે તે ઘોડો ફરીથી વેચ્યો, પણ તે ખાત્રીનો ભંગ થવાથી તે પેહેલાં ખરીદ કરનાર ઉપર દાવો કરવામાં આવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તેણે પોતાને વેચાણ આપનારને તે દાવામાં બચાવ કરવાનું કહ્યું, પણ છેવટે તેને પોતાને બચાવ આપવો પડ્યો, પણ તેમાં તે નિષ્ફળ થયેલો છે, માટે તે પોતાને ઘોડો વેચાણ આપનાર પાસેથી નુકશાન વસુલ કરી શકે છે; પરંતુ થોડી મુદત ઉપર બાક્ષનડેલ વિ. લંડન ચેમ્બર્સ એન્ડ ડોવરાય કંપની (લા. રી. ૧૦ એક્સચેન્જર પાનુ ૩૫) ના કામમાં થોડી મુદત ઉપર ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે વાદીએ પોતાની વચમાં થયેલા કરારની રૂબરૂ દાવો કે જે પોતાની અને પ્રતીવાદીની વચમાં થયેલા દાવાથી જુદો હતો, તેમાં પોતાનો બચાવ કરવાને કરેલું ખરચ જ્યારે પ્રતીવાદી તે દાવાનો બચાવ કરવાની ના કેહે, ત્યારે નુકશાન તરીકે લેઈ શકાતું નથી. માટે જેમ વાદીને પ્રતીવાદીએ અબસાર આપેલો હોય, અને જે તેની કસુરીથી થતા સ્વભાવિક અને જરૂરીયાત પરીણામ તરીકે તે ના હોય તો, ખરચ બાબત જવાબદાર થતો નથી.

પરચુરણ.

કલમ ૧૧૯ મી.

મંગાવ્યો નહીં હો ૧૧૯. જ્યારે વેચનાર ખરીદદારને મંગાવેલા માલ સાથે ય એવો માલ મંગાવેલો માલ મોકલે, ત્યારે જે મંગાવેલો માલ ન મંગાવેલા માલમાંથી નિરાળો પાડવામાં જેખમ અગર તસ્દી લ્યો હોય તો, ખરીદ પડે એવું હોય તો, સદરહુ રીતે મોકલેલા માલમાંનો કાંઈ દાર તે સ્વીકારવાની પણ માલ સ્વીકારવાની ખરીદદાર ના કહી શકે છે. ના ક્યારે કહી શકે.

દૃષ્ટાંત.

(અ.) જ પાસેથી અમુક ચિનાઈ વાસણો મંગાવે છે. જ તે એક મહોટું ટોપ-

(૨૫૦) સ્વીકારવાની ખોટી રીતે ના પાડવી. ૧૨૦, ૧૨૧

લામાં ધાલીને મોકલે છે, અને તેની સાથે ન મંગાવેલી બીજી ચીનાઇ જણુશી પણ મોકલે છે. મોકલેલા માલમાંનો કોઇ પણ હું રાખતો નથી, એમ એ કહી શકે છે.

ટીકા—કનલીફ વિ. હારીસન (૬ એક્સચેન્જર રી. પાનું ૯૦૩)ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે, જ્યારે વેચાણ આપનાર પાસેથી વેચાણ માલ મંગાવવામાં આવ્યો હોય, તેના કરતાં ઓછો અગર વતો માલ મોકલવામાં આવે તો, તે સંપૂર્ણ રીતે કામે લગાડ્યો થતો નથી, માટે તે મોકલેલા માલમાંથી કાંઈ પણ માલ કચુલ કરવાને તે ખરીદદાર બંધાએલો નથી. લેવી વિ. ચીન (૨ લા. જ. ક્યુ. બી. ૧૧૧) ના કામમાં કેટલાંક માટીનાં વાસણ મંગાવેલાં તેની સાથે કેટલીક બીજી ચીજો મોકલવામાં આવેલી, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે, જો કે મંગાવ્યા કરતાં વધારે ચીજો મોકલવામાં આવેલી છે, પણ તે વધારાની ચીજો સંપૂર્ણ રીતે જુદી ઓળખી શકાય તેવી છે, તોપણ તે ઉઘાડવાની મેહેનત તથા જે જોખમ યાચ તેના બોળે વેચનારને ખરીદ કરનાર ઉપર નાંખવાનો હક્ક નથી. માટે તે ખરીદદાર તે ખાંદડી નાપસંદ કરવાને હક્કદાર છે. આવાજ નિયમના આધારથી કેનજર વિ. બ્રાંક (લા. રી. ૫ એક્સચેન્જર પાનું. ૧૭૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ખરીદદારે જેટલો માલ મંગાવ્યો હોય તેના કરતાં ઓછો કચુલ કરવાને બંધાએલો નથી. આ કલમનો હેતુ ખરીદદારને દ્રષ્ટાંતમાં ખતાવ્યા પ્રમાણે મંગાવેલા માલથી બીજો માલ જુદો કાઢાડવાની મેહેનત અને જોખમ યાચ તેવું હોય ત્યાં સુધી ખરીદદાર તે માલ કચુલ કરવાની ના પાડી શકે, એવી મર્યાદા બાંધવાનો છે. મંગાવેલા માલ કરતાં ઓછો માલ મોકલવામાં આવે તો, તે બાબતના કરારનો અમલ કયો થતો નથી. માટે તે કારણથી તે માલ ખરીદદાર કચુલ કરવાને ના પાડી શકે છે.

કલમ ૧૨૦ મી.

સ્વીકારવાની ગેર- ૧૨૦. જે કોઇ ખરીદદાર પોતાને વેચેલો માલ સ્વીકાર-
વાની રીતે ના વાની ગેરવ્યાજબી રીતે ના કેહે તો, તેમ કીધાથી વેચાણનો
કલાનું પરિણામ. કરાર તેણે તોડ્યો, એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમનો મતલબ એવો લાગે છે કે જે કામોમાં કલમ ૧૧૮ પ્રમાણે કચુલ કરવાની વ્યાજબીરાહે ના કેહેવામાં આવી હોય, અગર ખોટી વખતે અગર જોગેએ માલ આપવાના કરારથી અગર કારણની બીજી શરતો પ્રમાણે પાળવામાં કાંઈ કસુર કરવાથી અગર કરાર ૨૬ અગર ૨૬ બાતલ થવા લાયક હોય.

કલમ ૧૨૧ મી.

ખરીદદારે નિમેલે ૧૨૧. જ્યારે વેચેલો માલ ખરીદદારને સ્વાધીન કર્યો
વખતે કિંમત ન હોય, ત્યારે નિમેલે વખતે ખરીદદારે કિંમત નહીં આપવા
આપ્યાથી કરાર ૨૬ ઉપરથી કરાર ૨૬ કરવાનો હક્ક વેચનારને નથી; પરંતુ ૨૬
કરવાનો વેચનારનો કરવાનો હક્ક તેને છે, એવી જો કરારમાં શરત કરી હોય તો,
હક્ક. તે ૨૬ કરી શકે છે.

ક. ૧૨૨, ૧૨૩

હરાજીથી વેચાણ.

(૨૫૧)

ટીકા—આ ઠરાવમાં કાંઈ વાંધો નથી, એવું જેજ વિ. કાવસજી એદળજી (લા. રી. ૧ પી. શી. પાનું ૧૪૫)ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, આ કલમનો નિયમ સામાન્ય રીતે કાયદાના અસલ નિયમના આધારથી ઠરાવવામાં આવ્યો છે, વેચાણ આપનાર પોતાની તરફનો કરાર વેચાણવાળો માલ ખરીદદારને સ્વાધીન કરી બળવે, એટલે તેનો ઈલાજ ખરીદદાર કીમત ના આપે તો, તે કીમત લેવા દાવો કરવાનો છે. પરંતુ જો તે કરારમાં ખાસ એવી શરત હોય કે તે કીમત આપવાને ખરીદદાર કસુર કરી વેચાણ આપનાર તે આપેલો માલ પાછો લે તો, તેવે પ્રસંગે તે પાછો લેઈ શકે છે, એ ખુલ્લું છે.

કલમ ૧૨૨ મી.

લીલામથી જથ્થા ૧૨૨. જો માલ લીલામથી વેચવામાં આવે તો દરેક બંધ માલ વેચવામાં જથ્થામાં જેટલો માલ હોય તેટલા માલનું વેચાણ જુદું જુદું આવે, તે ઉપરની માલ અને નિરાણું થાય છે, એમ સમજવું, અને દરેક જથ્થામાંના લિકી બાબત. માલ ઉપરનું સ્વામિત્વ જથ્થો મજબૂર છેલ્લી માગણીએ આપવામાં આવે કે ઉત્પન્ન થાય છે, એમ સમજવું.

ટીકા—વારસો વિ. હારીસન (૨૯ લા. જ. ક્યુ. બી. પાનું. ૧૫) ના કામમાં કોર્ટે કહ્યું છે કે: “અમારી જનરમાં આવે છે કે જે લીલામ કરનાર આવી શરતથી લીલામ કરે, તેથી તે લીલામ મુદ્દાની નહીં રાખતાં કરવામાં આવશે, એમ તેની તરફથી કેહેવામાં આવ્યું થાય છે, અગર બીજી રીતે કહીએ તો, તે પ્રમાણે લીલામ કરવામાં આવશે તેવો તે કરાર કરે છે. માટે લીલામમાં વધારેમાં વધારે જે માગણી કરે તેની સાથે આવો કરાર કરવામાં આવે છે, સખબ તે તોડવામાં આવે તો, તે લીલામ કરનાર ઉપર તે વધારેમાં વધારે માગણી કરનારનો દાવો કરવાનો હક છે.” તેવે પ્રસંગે તે લીલામ કરનાર પોતાના ઉપરના બોનમાંથી તેને નીમનાર અસત્રમાલેક હોય તેનાથી પોતાનો બચાવ કરી શકે છે. પરંતુ હારીસ વિ. નીકરસન (લા. રી. ૮ ક્યુ. બી. ૨૮૬) ના કામમાં થોડીક મુદત ઉપર ક્વીન્સ બેચથી ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, તેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સદરહ વારસો વિ. હારીસનના કામમાં અને સાધારણ રીતના લીલામમાં ભેદ છે. માટે એકાદો લીલામ કરનાર અમુક માલનું લીલામ કરવાની જાહેરખબર કરે, અને પછી તે માલ ખેંચી લે તો, સદરહ જાહેરખબરથી જે સખસો લીલામમાં આવવાને લક્ષ્યાય અને તેથી તેમને જે ખર્ચ થાય તે બાબત તે જાહેરખબર કરનાર લીલામવાળો જજાબદાર થતો નથી. સ્પેન્સર વિ. હાર્ડિંગ (લા. રી. ૫ શી. પી. ૫૬૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે સખસ કંત્રાકટ લેવાનાં ટેન્ડરો માગવાની જાહેરખબર કરે, તેની સ્થિતિ પણ આવા લીલામ કરનારના જેવી છે. તે બેમાં દરેક બાબતમાં તે જાહેરખબર કરનાર તરફથી માગણી કરવામાં આવતી નથી, પણ જે લોકોને જણાવવાને તે જાહેરખબર કરેલી હોય, તેમની તરફથી માગણી કરી થાય છે.

કલમ ૧૨૩ મી.

હરાજીમાં વેચના ૧૨૩. લીલામથી માલ વેચાતો હોય ત્યારે વેચનાર કિં-

(૨૫૨)

હામીનો કરાર.

ક. ૧૨૪, ૧૨૫

રે કિંમત વધારવા મત વધારવાને માટે બનાવટની માગણીઓનો ઉપયોગ કરે
સાર બનાવટની મા- તો, ખરીદદારની ધ્વજા ઉપરથી વેચાણ મજકુર નિર્ણય થવા
ગણીઓ વાપરી હો થાય છે.
ય તો, તેનું પરિણામ.

ટીકા—આ કલમનો હેતુ એવો છે કે, લીલામમાંથી મીલકત એકાદો સખસ ખરીદ
કરે, ત્યાર પછી તે ખરીદદારને એમ માલુમ પડે કે મીલકત લીલામમાં વેચનારે વધારે
કીમત ઉમળવવાના કારણથી જુદી માગણી કરનાર ઉભા કરેલા હતા તો, તે ખરીદદારનો
તે વેચાણ રદ કરાવવાનો હક્ક છે.

બાબ ૮ મો.

હામી તથા જમીનગીરી.

કલમ ૧૨૪ મી.

હામીનો કરાર કે ૧૨૪. જે કરાર ઉપરથી એક પક્ષકર ખુદ પોતાની વ-
હોને કહેવો. નીજીકથી અર્થવા બીજા કોઈ પણ સખસની વર્તીજીકથી બીજા
પક્ષકારને જે ટોટો આવે તેથી તેને બચાવવાનું વચન આપે,
તે કરારને હામીનો કરાર એવું નામ આપ્યું છે.

દૃષ્ટાંત.

૨૦૦ રૂપિયાની કાંઈ એક રકમને સંબંધે ક, વ વિરુદ્ધ કાંઈ કામ
ચલાવે, તેથી થતા પરિણામમાં વ ને ટોટો આવે તો, તે ભરી આપવા
વિશે અ કરાર કરે છે. એ હામીનો કરાર થયો.

ટીકા—“હામી” શબ્દ ગુજરાતમાં ઘણોજ સાધારણ છે. તોપણ કાયદા પ્રમાણે
હામીનો કરાર કોને કહેવો તે બાબત આ કલમમાં વાખ્યા કરવામાં આવી છે. તે વાખ્યા
ઘણી સ્પષ્ટ છે, એટલે તે વિશે વધારે વીવેચન કરવાની અગર બીજા દાખલા બતાવવાની
જરૂર જણાતી નથી.

કલમ ૧૨૫ મી.

હામી જેને આપી ૧૨૫. હામીના કરારમાંનો વચન લેનાર પોતાના અ-
હોય તેવા ઉપર દાવો ધિકારની હદમાં રહીને કૃત્ય કરે તો, વચન આપનાર પાસેથી
થાય તો, તેનો હક્ક તેને નીચે લખ્યા પ્રમાણેની રકમો મળવાનો હક્ક છે.
તથા જવાબદારી.

(૧.) ટોટો ભરી આપવાનું વચન જે બાબતને સાર
આપ્યું હોય તે બાબત સંબંધીના કોઈ પણ દાવામાં જે
નુકશાન તેને આપ્યું પડે તે સર્વે;

(૨.) એવા કોઈ પણ દાવામાં જે ખર્ચ તેને ભરવો
જરૂર પડે તે સર્વે; પરંતુ દાવો મજકુર માંડવામાં અગર તે

દાવાનો જવાબ આપવામાં વચન આપનારના હુકમ વિરૂદ્ધ તેણે કાંઈ કરેલું હોયું ન જોઈએ, તથા હામીનો કરાર ન હોત તો જેવી રીતે ચાલતું ડાહ્યાપણ ભરેલું હોત, તેવી રીતે તે ચાલેલો હોવો જોઈએ, અથવા તે દાવો માંડવાને કિંવા તેનો જવાબ આપવાને વચન આપનારે તેને અધિકાર આપેલો હોવો જોઈએ.

ટીકા—દાવાનો જવાબ આપવાનો ઈરાદો છે, એવી ખબર જ્યાંહાં વચન આપનારને આપવામાં આવી હોય, તે વચન આપનાર દરમિયાનમાં આવેલો ના હોય તો, તે દાવાનો જવાબ તેને આપવાનો અપસાર છે, એમ ઘણુંકરીને અનુમાન કરી શકાય છે. ખાસ કરી વિ. સ્મીથ (૫ મેનોંગ એન્ડ ગ્રેનજર રી. ૪૦૫) તથા ગીલેટ વિ. રીપન. (મુડી એન્ડ માલકીન્સ રી. ૪૦૬), પરંતુ બીજી વ્યાજબી હકીકત વિના દાવો કર્યાની બાબતની માત્ર ખબર આપવાથી તે બાબતનો જવાબ આપી વચન આપનારને નકામા ખર્ચમાં દાવવાને વચન લેનારને હક્ક મળતો નથી. જો હકીકત એવી હોય કે કોઈ સમજદાર હામી વિનાનો માણસ નાણાં આપીને દાવો બંધ પાડી શકે તો, વચન લેનાર ખર્ચ વસૂલ કરવાને હક્કદાર થતો નથી. જ્યારે વચન લેનારે પોતાના અપસારની મર્યાદામાં રહીને દાવાનો જવાબ આપ્યો હોય, ત્યારે વકીલ તથા અસીલ વચે જે ખર્ચ થાય છે તેવું ખર્ચ તથા બીજું જરૂરી ખર્ચ જે તેને થયું હોય તે તેને મળી શકે. જ્યાંહાં એક પટો કમુલ કરનારે પોતાના પટાના “અસાઈની” ઉપર તે પટાના કરાર પ્રમાણે અમલ નહીં કર્યા બદલ પોતાને હામી આપવાનો કરાર તોજાનો દાવો બાંધ્યો હોય, તે કામમાં આ પ્રમાણે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. હાવર્ડ વિ. લવગ્રોવ (લા. રી. ૬ એક્સચેન્જર પાનું. ૪૩)

(૩.) એવા કોઈ દાવાનો માંહો માંહે તોડ પાડીને માંડી વાળવામાં આવે તે ઉપરથી તેને જે રકમો આપવી પડી હોય તે સર્વે રકમો, પરંતુ એવો તોડ પાડ્યો હોય તે વચન આપનારના હુકમ વિરૂદ્ધ ન પાડેલો હોવો જોઈએ, તથા હામીનો કરાર ન હોત તો, જે તોડ પાડવો વચન લેનારના ડાહ્યાપણની વાત હોત તેવો તોડ પાડેલો હોવો જોઈએ, અથવા વચન આપનારે દાવાનો તોડ પાડવાનો તેને અધિકાર આપેલો હોવો જોઈએ.

કલમ ૧૨૬ મી.

‘જમીનગીરી’નો કરાર ‘જમીન’, ‘મુખ્ય દેણદાર’ તથા ‘માગનાર’.

૧૨૬. કોઈ ગ્રાહિત સખસ પોતાનું વચન કિંવા જવાબદારી પુરી કરવામાં કસુર કરે તો તે પુરી કરવાનો જે કરાર થાય તેને જમીનગીરીનો કરાર સમજવો. જે સખસ જમીનગીરી આપે તેને જમીન કેહેવો; જે સખસની કસુરને સબધે જમીનગીરી આપવામાં આવી હોય તેને મુખ્ય દેણ-

દાર કેહેવો; તથા જે સખસને જામીનગીરી આપી હોય તેને માગનાર કેહેવો. જામીનગીરી મુખબુખાનીથી હોય કિંવા લખેલી હોય.

ટીકા—જામીનગીરીના કરાર ઉપરથી પ્રથમ એવી ધારણા થાય છે કે, એક ત્રીજા સખસ તરફથી જુદો કરાર થએલો છે અગર થવાનો છે, કે જે ત્રીજા સખસના લેહુદારની મરજી તે જુદા કરારની બાબતમાં જામીન લેવાની હોય છે. મુખ્ય દેણદાર ના હોય તો જામીનગીરી પણ થતી નથી. માટે એકાદો ત્રાહીત સખસ જે અમુક ચીજ અગર નાણાં આપવાને જવાબદાર ના હોય અને તે આપવાને કસુર કરે તો, તે વચન આપનાર જામીન તરીકે જવાબદાર થતો નથી, પરંતુ તે મુળદેણદાર જવાબદાર હોય તે પ્રમાણે જવાબદાર થાય છે. માન્ટસ્ટેફન વિ. લેકમન (લા. રી. ૫ કવી. બેચ. પાનું ૬૧૩)

મુળદેણદાર ઉપર દાવો કરવામાં આવ્યો ના હોય, તોપણ જામીન ઉપર દાવો થઈ શકે છે. કોચીનના દીવાન વિ. કુશીંગલ કાકુ વારીદ (મ. લા. રી. વા. ૪ પાનું ૧૯૦). મુખ્ય દેણદાર દેવું આપવાને કસુર કરે અને જામીન પાસે ઉધરાણી કરવાનો સ્પષ્ટ ઠરાવ ના હોય તો, ઉધરાણી કરવીજ નેઈએ, એવો તે જામીનનો હક્ક નથી. શીફલમોર વિ. થીસલટન (માત્ર એન્ડ સેવેલીન્સ રી. પાનું. ૯)

કલમ ૧૨૭ મી.

જામીનગીરીનો અવેજ. ૧૨૭. મુખ્ય દેણદારના હિતને માટે હરકાંઈ વસ્તુ કરી હોય અથવા હરકાંઈ વચન આપ્યું હોય, તો તે વસ્તુ અથવા વચન જામીને જામીનગીરી આપવાનો પુરતો અવેજ હોઈ શકે છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) વ, અ પાસેથી કાંઈ માલ ઉધાર લેવાલું માગે છે, અને કેહે છે કે તે માલ મને સ્વાધીન કરવો. અ કેહે છે કે માલની કિંમત આપવાની જામીનગીરી ક આપે તો હું તે પ્રમાણે કરીશ. અ ના માલ સ્વાધીન કરવાના વચનના અવેજમાં ક કિંમત આપવાની જામીનગીરી આપવાનું વચન આપે છે. એ ક ના વચનનો પુરતો અવેજ છે.
- (વ.) અ કાંઈ માલ વ ને વેચે છે, અને તે તેને સ્વાધીન કરે છે. પછાંડીથી અ એ વ ઉપર એક વર્ષ સુધી તે કરજ બાબત દાવો આણવો નહીં એવી વિનંતી ક, અ ની કરે છે, અને એવું વચન આપે છે કે અ દાવો ન માંડે તો, માલ મજકુરની કિંમત વ ન આપેથી તે પોતે આપશે. એ પ્રમાણે અ દાવો ન કરવાનું કબુલ કરે છે. ક ના વચનનો એ પુરતો અવેજ છે, એમ સમજવું.
- (ક.) અ, વ ને કાંઈ માલ વેચે છે અને તે તેને સ્વાધીન કરે છે. વ પૈસા ન આપે તો હું આપીશ એવું કાંઈ અવેજ શિવાય ક પછાંડીથી કબુલ કરે છે. એ કબુલાયત નિર્ણય છે.

ટીકા—જ એ અમુક નાણું એક ખત લખાવી ક ને ધીરો, તે ખતમાં ક એ પોતાની મીલકત સાનમાં લખી આપી, અને તેમાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવેલો કે તે નાણું તે સાનવાળી મીલકતથી વસુલ કરતાં બાકી રહે તો, તે બાબત મ જમીન છે. આ ક ના લખી આપેલા ખતમાં મ પક્ષકાર નહી હતો, પરંતુ તેણે તે નાણું ધીર્યા બાદ એ દીવસ પછી જમીનીનું જુદું ખત કરી આપી તે ઉપર સહી કરેલી હતી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ કલમ પ્રમાણે તે પાછળનું જમીની ખત અવેજની ખામીના કારણથી રદ ખાતલ છે. નાનકરામ વિ. મેહીનલાલ (ઇ. લા. રી. ૧ અ. પાનું ૪૮૭)

કલમ ૧૨૮ મી.

જમીનની જવા- ૧૨૮. કરારમાં બીજી તરેહનો ઠરાવ ન હોય તો, જમીનની જવાબદારી મુખ્ય દેણદારની જવાબદારી જેટલીજ છે.

દૃષ્ટાંત.

ક નામનો હુંડી શીકારનાર હુંડીના પૈસા આપશે એવી જમીનગીરી અ, વ દ્વા આપે છે. પછવાડેથી હુંડીના પૈસા ક એ આપવાની ના કહી. અ હુંડીની રકમને માટે જવાબદાર છે, એટલુંજ નહી પણ તે ઉપર વ્યાજ તથા અરચ જે કાંઈ ચરચો હોય તેનો પણ જવાબદાર છે.

ટીકા—જમીન ઉપર દાવો કરતા પેહેલાં લેહેણદાર પોતાનો તમામ ઈલાજ મુજ દેણદાર વિરુદ્ધ કરવાને બંધાએલો નથી, અને સાધારણ રીતે એમ દીસે છે કે મુજ દેણદારે વસુલ આપવામાં કસુર કરી હોય તો, તે બાબતની લેહેણદાર તે જમીનને નોટીસ આપવાને પણ બંધાએલો નથી. લખમન જોદારીમલ વિ. બાપુ ખંડુ. મુ. વા. ૬. પાનું ૨૪૧. મુજદેણદારની કયુલત ઉપરથી જમીનની જવાબદારી બાબત નક્કી થતું નથી, તેમ મુજદેણદાર ઉપર હુકમનામું મેળવવાથી પણ જમીનની જવાબદારી નક્કી થતી નથી. તેતો જેમ મુજદેણદાર વિરુદ્ધ શાબેત કરવી જોઈએ તેમજ જમીન વિરુદ્ધ શાબેત કરવી જોઈએ. “ઇએજલા” પ્રમાણે મુજદેણદાર ઉપર હુકમનામું અગર ઠરાવ ન એલો હોય, તે કાંઈ જમીન વિરુદ્ધ પુરાવ થતો નથી. એકતરફી યંગ (૧૭ એન્સરી. ડી-વીઝન પાનું. ૬૬૮) નો મુકરદમો જુઓ.

*શ્રી કીશન વિગરે વિ. ધી શેક્ટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઈન્ડિયા ઈન કાઉન્સિલ (ઈ.લા.રી.ક.વા. ૧૨ પાનું ૧૪૩) ના કામમાં સર. એ હોબહાઉસસાહેબે નીચે પ્રમાણે ફેસલો આપેલો છે:—

મોહનલાલને લખનાં જીલ્લામાં સદર ટ્રેઝરર નીમવામાં આવ્યો સારે તા. ૧૧ જુન સન ૧૮૬૫ ના રોજ તે મોહનલાલ અને હિંદુસ્થાન સરકાર તરફથી સેક્ટરી ઓફ સ્ટેટની વચમાં એક કરાર થયેલો, તેની ર્થએ આ દાવો છે. આ દાવાનો આધાર જે અગલના શબ્દો ઉપર રાખવામાં આવ્યો છે તે એવા છે કે, “હિસાબ રજુ નહી કરવાથી અગર મારી અગર થોડી મુદતના મારા અવેજની અગર મારા નીમેલા એજંટોની ખોટી વર્તણૂકથી કાંઈ નુકશાન અગર ખોટ આવે તો, તે નુકશાન ભરી આપવાને હું પોતે જવાબદાર થાઉં છું. જે હકીકત બની છે તે એવી છે કે લખનાની ટ્રેઝરીના તાખાના અમલદારોએ ધણા-

જ ખોટા સ્ટાંપ બનાવેલા છે. મોહનલાલની જાત વિરુદ્ધ કાંઈ પણ આરોપ નથી, તેનો સં-
પૂર્ણ રીતે નીસપ્રાધી છે. પરંતુ તેના તાબાના નોકરોની ખોટી વર્તણૂક અને તેમાં વિશેષ ક-
રીને પેહેલો હિસાબી હીગનલાલ અને સ્ટાંપનો દરોગો છે, તેની ખોટી વર્તણૂકને સાર મોહ-
નલાલને જવાબદાર ઠરાવવાને માગવામાં આવેલું છે. જેઓએ જુઠા સ્ટાંપ બનાવેલા છે, તે-
ઓએ નીચે પ્રમાણે કામ કર્યું જણાય છે. ટ્રેઝરીમાંથી સ્ટાંપ હીગનલાલે જેમ મંગાવ્યા તેમ
તે વેચવાને ટ્રેઝરીમાંથી તેમણે લીધા. તેણે પોતે ખરીદદારને વેચાણ સ્ટાંપ આપ્યા નથી,
અને તેણે જાતે વેચવા પણ જોઈતા નહીં હતા. પરંતુ કેટલાક પરવાનાવાળા ઈયાને સનંદી
સ્ટાંપવેંડરો ઈયાને વેચનાર હતા તેમને તે વેહેંચી આપ્યા, અને તેઓ લોકો પાસેથી ના-
ણાં લેઈ ટ્રેઝરીમાં ભરતા. કેટલીક વખતે તો ખરીદ કરનારાઓએ પરબારા ટ્રેઝરીમાંથી
સ્ટાંપ ખરીદ કર્યા છે, પણ ખરીદદાર પાસેથી અગર તે વેંડરો પાસેથી હીગનલાલ જે
સ્ટાંપ અપાવે તેની કીમતનાં નાણાં તમામ ટ્રેઝરીમાં લેવાનાં હતાં. ટ્રેઝરી અને વેંડરોની વ-
ચમાં હમેશાં હિસાબ થતો હતો, પણ તે ટ્રેઝરી અને હીગનલાલની વચમાં દર માસે હિસાબ
થતો હતો, એમ જણાય છે. અને દરેક માસની આખરે જેટલા સ્ટાંપ વેચવામાં આવી ગએ-
લા હોય તેની કીમતનાં તમામ નાણાં ટ્રેઝરીમાં બરાબર આવેલાં છે, એમ બતાવવાની જરૂર
હતી. ફક્ત વેચ્યા વિનાના સ્ટાંપ હિસાબમાં બતાવવામાં આવે તેની કીમત બાકી રહેવાની
હતી. હીગનલાલ તે સનંદી સ્ટાંપવેંડરોની સાથે મળી ગયો હતો. તેઓએ જુઠા સ્ટાંપ ત-
દન નવા બનાવ્યા હતા અગર જે ખરા સ્ટાંપ હતા તે વધારે કીમતના કહેલા હતા. તે વેં-
ડરોએ તે જુઠા સ્ટાંપ વેચ્યા, અને તમામ ઉપજેલી રકમ તેમણે ટ્રેઝરીમાં આપી. પછી
હીગનલાલે પોતાને માટે તથા પોતાના મેળાપીને માટે જેટલાં નાણાં ટ્રેઝરીમાં ભરેલાં તે-
ટલા નાણાના ટ્રેઝરીમાંથી સ્ટાંપ લીધા, પછી સનંદી વેંડરોએ જે જુઠા બનાવટના સ્ટાંપ
વેચેલા તેની ઉપજનાં નાણાં દરેક માસે તેમણે ટ્રેઝરીમાં ભરેલાં છે, તે બરાબર જેટલા સ્ટાંપ
ટ્રેઝરીમાંથી આપવામાં આવેલા તેટલાની કીમત જેટલાં ભરવામાં આવ્યાં છે, અને જે વેચ-
વામાં આવેલા નથી તેના ફક્ત બાકી છે, એમ હિસાબ બતાવ્યો. આ ગુન્હો કરવાનો એક
વીચીત્ર અને આડી રીતનો રસ્તો છે. તે રીતે તેઓ કેમ ચાલેલા તે, તે નામદાર સાહેબો-
ના સમજવામાં ખુશી રીતે આવતું નથી. બાણકરીને તેઓ ટ્રેઝરીના કામથી બરાબર માહિત
ગાર નહીં, તેથી તેમ કંઈ હોય. પરંતુ નીચેની કાંઈ તે સ્થાનિક બાબતો વિશે જણાવ્યા છે,
તેમના અભિપ્રાયમાં આવ્યું છે કે તેવા આડા રસ્તે ચાલ્યા વિના લાંબી મુદત સુધી તે કપટ
બાહ્ય પડ્યા વિના રહેવું અશક્ય છે. ખરી રીતે તો તે કેટલાક વર્ષો સુધી ચાલ્યું. નક્કી તે
પાંચ વર્ષ સુધી ચાલ્યું, પરંતુ બરાબર કેટલી મુદત સુધી ચાલ્યું તેની ખાત્રી નથી. પછી
તે પ્રસિદ્ધ થયું, અને જુઠા સ્ટાંપ બનાવનારને ગુન્હેગાર ઠરાવી તેમને શિક્ષા કરવામાં આ-
વી છે. હવે મોહનલાલ ઉપર દાવો કરેલો છે તે દાવાની અરજીની ૬ ટી કલમમાં બે કારણોથી
તે દાવો માગેલો છે, તે એ કે, હીગનલાલે સ્ટાંપનો ખોટો ઉપયોગ કર્યો, અને તે હીગનલાલે
જુઠો હિસાબ બતાવ્યો અને તેથી સરકારને નુકશાન કર્યું છે. દાવાની અરજીમાં કહેલું છે કે
હીગનલાલે સ્ટાંપનો ખોટો ઉપયોગ કર્યો તે સ્ટાંપ રૂ. ૧૮૧૦૦) ની કીમતના છે. તે ક-
સાર્થક રીતે તે નુકશાન લેવાને વાદીએ એમ બતાવવું જોઈએ કે, મોહનલાલે નીમેલા એ-

જમીનની અગર તેણે કરેલી નીમનોકવાળા સખસની ખોટી વર્તણૂકથી આ નુકશાન ધ્યાને ખોટ ગયેલી છે. તે ઈશ્યુ બાબતમાં કેટલાક જવાબ આપવામાં આવ્યા છે. પેહેલો તો એ છે કે હીગનલાલ તે મોહનલાલનો એજન્ટ નથી. હીગનલાલ તો સન ૧૮૫૯ પેહેલાંથી ટ્રેઝરીમાં નોકર હતો, અને અપીલવાળા તરફથી એવું કયુલ કરવામાં આવ્યું છે કે સન ૧૮૭૩ સુધી હીગનલાલ તે મોહનલાલની તરફનો એજન્ટ હતો. તેણે તેને નીમેલો હતો, અને તે તેને કાઢાડી મુકે તો કાઢાડી શકે તેવો હતો, એમ અનુમાન થઈ શકે છે. પરંતુ સન ૧૮૭૩ માં હીગનલાલને સરકારે અમુક નોકરી ઉપર નીમ્યો. એટલે ટ્રેઝરીમાં હિસાબી તરીકે નીમ્યો, અને ત્યારથી મોહનલાલ તેને પગાર આપે તેને બદલે સરકાર પગાર આપતા હતા. એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે હીગનલાલની સ્થિતિ તેથી ફરેલી છે, અને મોહનલાલના એજન્ટને બદલે તે સરકારનો એજન્ટ થયેલો છે. આ સવાલ સાધારણ રીતે એજન્ટની યાને આડત બાબતનો નથી, પણ આ કારણના અર્થ પ્રમાણે હીગનલાલ એજન્ટ છે કિંવા નહીં તે સવાલ છે. નીચેની બેઠક કોર્ટના અભિપ્રાયમાં આવ્યું છે કે તે એજન્ટ છે, અને મોહનલાલે હીગનલાલને નીમ્યો છે કિંવા નહીં એ વિશેના ઇશ્યુ બાબત તેઓનો ઠરાવ હમેશાંના નિયમ પ્રમાણે નિશ્ચયકારક માનવો જોઈએ, કારણ કે તે ફક્ત હકીકતની બાબત છે. આ કારણ પ્રમાણે હીગનલાલ એજન્ટ છે કિંવા નહીં એ કાયદાની બાબત છે.

નામદાર સાહેબોના અભિપ્રાયમાં આવ્યું છે કે નીચેની કોર્ટએ પુરાવ ઉપરથી જે ઠરાવ કરેલો છે તે બરેબર છે, અને જો કે શક રહી શકે નહીં એ પ્રમાણે શાબેત થયેલું નથી. તોપણ પ્રથમ પુખ્ત રીતે એવું તો શાબેત થયું છે કે મોહનલાલે તેને નીમ્યો હતો, અને બીજું કે જે ફરફાર થયેલો છે તેથી મોહનલાલ અને હીગનલાલને મુખ્ય અને તાબાના ગણુતા. તેઓની વચે જે સબંધ છે તેમાં ફરફાર થઈ શકે તેવું થયેલું નથી. મોહનલાલે તે વખતે જે કાગળ લખેલો તે ઉપર એમ માનવાને કારણ છે કે તેવો ફરફાર ગણુવાને તેના વિચારમાં નહીં હતું. જે ફરફારી કરવામાં આવેલી છે તે બાબત હીગનલાલે અરજ કરી હતી, અને તેણે તે અરજ એવા કારણથી કરી હતી કે મારું કામ વધેલું છે, અને મારા જમીનની મારા ઉપર સખ્તાર્થ છે. સખ્ય તેણે અરજ કરી હતી કે હીગનલાલ સુધાંતના નોકરોના પગારમાંથી મને બચાવવો જોઈએ, અને જે જમીન મેં આપેલા છે તેના પ્રમાણ સુધી મારો પગાર વધારવો જોઈએ, એમ તેણે કહેલું છે. પગાર વધારવામાં આવ્યો અને તેણે બીજી અરજ કરી નહીં; માટે અમે બ્યાન્બીરાહે ધારી શકીએ છીએ કે તેણે જે જમીન આપેલા તે પ્રમાણે જોઈતા છે, એમ તેણે માનેલું છે. હીગનલાલને આ કારણના હેતુ પ્રમાણે તે મોહનલાલનો એજન્ટ છે, એમ માનીએ, તોપણ આ કારણના હેતુ પ્રમાણે તેની ખોટી વર્તણૂક થયેલી છે કિંવા નહીં, એ સવાલ છે? આ બાબત ઘણીજ ભારે દેખીતી ખોટી વર્તણૂક છે, કારણ કે તેણે ખોટા સ્ટાંપ બનાવ્યા છે, પણ તે ખોટા સ્ટાંપની રીઠએ દાવો કરવામાં આવેલો નથી, અને ઘણુંકરીને ખોટા સ્ટાંપની રીઠએ દાવો ચાલી સકે પણ નહીં, કારણ આ કારણના હેતુ પ્રમાણે એજન્ટની કામ સાથે નીસબત રાખે એવી કાંઈ ખોટી વર્તણૂક હોવી જોઈએ. અને જુદા સ્ટાંપ બનાવેલા છે તે એજન્ટની કામ સાથે કોઈ રીતે સબંધ રાખતા નથી. જેમકે ટ્રેઝરીમાંથી આપેલા સ્ટાંપ હીગનલાલ લેઈ તેજ દીવશે ત્રીજા પોહારે નાશી

ગણે હોત. મુખ્યત્વે કરીને તે ખોટી વર્તણૂકના મોહનલાલના એજન્ટ તરીકેના કામ સાથે સંબંધ રાખે છે, સખ્ત તેવી હકીકતનો આવા કરારમાં સમાસ થાય છે.

આ કામના આ ભાગ બાબતમાં ખોટી વર્તણૂકનું મુળ જુદા સ્ટાંપ છે. માટે તે હાજીરતથી દાવો કરવાને પ્રલક્ષ કારણ મળતું નથી, તેથી ઘણી મુશ્કેલી પડેલી છે. પણ હીગનલાલ એજન્ટની સાથે બે બાબતોમાં પ્રલક્ષ રીતે સંબંધ રાખે એવી તેની મોટી વર્તણૂક છે, એટલે કે તેણે જે સ્ટાંપ વેચેલા બતાવેલા છે તેના ખોટા ઉપયોગ કર્યો છે, અને દર મહીને જુદો હિસાબ બતાવી તે સ્ટાંપવેંડરોએ વેચ્યા, એમ બતાવેલું છે. હવે એવો સવાલ છે કે તે કરારના અર્થ પ્રમાણે ખોટી વર્તણૂક છે, તો તે ખોટી વર્તણૂકને લીધે નુકશાન યાને ખોટ ગણેલી છે કિંવા નહીં ? ખોટા ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો તે સંબંધી બેશક પ્રથમ જુદા સ્ટાંપથી નુકશાન થયું ગણવું તેમાં મુશ્કેલી છે, તે હમણાંનું કેહેવામાં આવેલું છે; અને બે બાબતોને જુદી પાડવાની જરૂર છે.

નીચેની કોર્ટોમાં તે બાબત ઘણી તકરાર કરવામાં આવેલા છે, અને તે અહીંયાં પણ બતાવવામાં આવેલી છે, તે એપેલેન્ટના કાઉન્સીલે બતાવી નથી. પણ આ બોર્ડ અને અમીનના પ્રતીવદીના કાઉન્સીલે ઘણી રીકર અને હુશીઆરીથી તે તકરાર કરી છે. જે નુકશાન થયેલું છે તે સ્ટાંપનો ખોટા ઉપયોગ કરવાથી થયેલું કિંવા નહીં, અને તે વિશે ઘણા શક રાખ્યા પછી નામદાર સાદેખોના અભિપ્રાયમાં આવ્યું છે કે નીચેની કોર્ટોએ તે નુકશાનનો ખોટા ઉપયોગ સાથે સંબંધ છે, એવું ઠરાવ્યું છે, એ ખરોખર છે. અને હાલ જે હિસાબ લેવાનો છે તે એક બાજુ તરફ લખનાના ટ્રેઝરર સરકાર છે, માટે તે ટ્રેઝરર જે નાણાં જુદા સ્ટાંપથી ઉત્પન્ન કરેલાં હોય અને હીગનલાલે ખરા સ્ટાંપ પોતાના ઉપયોગમાં વાપરી તેને બદલે તે બતાવવામાં આવે, તે પ્રમાણે હિસાબમાં બતાવવાની પરવાનગી મળવા ને દાવો રાખી શકાતો નથી.

આ કેસ જુદી બીનાથી આ પોઈન્ટમાં ઘણો મજબુત થયો છે. હીગનલાલે પોતાના મૌસિક હિસાબમાં બતાવેલું છે કે તમામ ખરા સ્ટાંપ સનદીવેંડરોએ વેચેલા છે, પણ ખરી રીતે વેચેલા નહીં હતા, અથવા તે વખતે વેચાયેલા નહીં હતા, અને તેના હિસાબમાં સાથે સાચી આ બાબત બતાવવામાં આવી હોત તો, જુદા સ્ટાંપ બતાવ્યાની બાબત એકદમ માલમ પડતજ, અને આ જુદા સ્ટાંપથી સરકારે જે નાણાં ખોયાં તે નાણાં કેટલાક વર્ષો સુધી સરકાર ખોઈ શકે, એ બનવું મુશ્કેલ છે.

આ પ્રમાણે છે તો બીજો સવાલ ફક્ત તે રકમ વસુલ કરવા બાબતનો છે, અને તે બાબતમાં બેક કોર્ટો એક બીજીની વિરુદ્ધ પડેલા છે. રૂ. ૧૧૭૮૦૦ ની રકમ બાબત બેક કોર્ટ મળતી છે; પરંતુ બીજી વધારે રકમ છે જેથી દાવાવાળી રૂ. ૧૮૧૦૦ ની રકમ થાય છે, તે તે જુડીશીઅલ કમીશનરે નીચેની કોર્ટના હુકમનામાં ફેરફાર કરી અપાવેલી છે, આ બાબતના પુરાવામાં પેસવાની હાલ જરૂર નથી, કારણ કે જુડીશીઅલ કમીશનરના ફેસલામાં ખુલ્લું બતાવ્યું છે કે જુદા જુદા થોડી રકમનું હુકમનામું કરેલું છે, તે પુરાવાનો અર્થ ફરવતમાં બુલ કરવાથી કરેલું છે. તેમના વિચારમાં આવ્યું છે કે પરાવો એક બીજા

વિરૂદ્ધ છે, કારણ કે તેના એક વામ્ય ઉપરથી જુડીશીઅલ કમીશનરે વધારે રકમના સ્ટાંપ વેચેલા એમ ઠરાવેલું છે, અને બીજી જગ્યાએ થોડી રકમના વેચેલા ખતાવ્યા છે. આ પ્રમાણે ખતાવવામાં આવેલું તે એક બીજા વિરૂદ્ધ નથી, પણ તે જુદી જુદી વખતના વેચાણ સંબંધી છે, અને આ કામમાં જે દાવો છે તે લાંબી મુદતનો છે, સમય જુડીશીઅલ કમીશનરે જે વધારે રકમ અપાવેલી છે, તે સંપૂર્ણ રીતે બરોબર છે. આ પ્રમાણે છે, માટે નામદાર સાહેબોના અભિપ્રાયમાં આવ્યું કે મોહનલાલની અપીલ ખરચ સાથે કાઢી નાંખવી જોઈએ.

કલમ ૧૨૯ મી.

સ્થિર જમીન- ૧૨૯. જે જમીનગીરી કેટલાં એક અનુક્રમવાર કાંચાને ગીરી. લાગુ હોય, તે જમીનગીરીને સ્થિર જમીનગીરી કહેવી.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) વ એ પોતાની જમીનદારીના ધારે વસુલ કરવાના કામને સાડ ક ને રાખવો, એના અવેજમાં વ ને અ એવું વચન આપે છે કે ક તે ધારે યોગ્ય રીતે વસુલ કરીને ભરણું કરે તેને સાડ ૫૦૦૦ રૂપિયા સુધી હું (અ) જવાબદાર છું, અને સ્થિર જમીનગીરી સમજવી.
- (વ.) વ નામનો ચાહે વેચનાર વખતે વખતે ક ને ચાહે આપે, તે બદલ વ ને કિંમત મળવાની અ ૧૦૦૦ રૂપિયાની જમીનગીરી આપે છે. વ, ક ને ૧૦૦૦ રૂપિયાથી વધારે કિંમતની ચાહે આપે છે, અને ક તેની કિંમત વ ને આપે છે. પછી વ, ક ને ૨૦૦૦ રૂપિયાની કિંમતની ચાહે આપે છે. ક તેની કિંમત આપતો નથી. અ એ આપેલી જમીનગીરી સ્થિર હતી, અને તેથી તે વ નો ૧૦૦૦ રૂપિયા સુધીનો જવાબદાર છે.
- (ક.) વ એ પાંચ કોથળા આટો ક ને સ્વાધીન કરવાનો છે, અને તેની કિંમત તેણે એક મહિનામાં આપવાની છે. અ તે કિંમતની વ ને જમીનગીરી આપે છે. વ પાંચ કોથળા ક ને સ્વાધીન કરે છે, ક તેના કિંમત આપે છે. પછી વ ચાર કોથળા ક ને સ્વાધીન કરે છે. અને એની કિંમત ક આપતો નથી. અ એ આપેલી જમીનગીરી સ્થિર નહોતી, અને તેથી તે સદરહુ ચાર કોથળાની કિંમતનો જવાબદાર નથી.

ટીકા—લોરી વિ. સ્કુલ્શીલ્ડ (લા. રી. ૪ શી. પી. ૬૨૨) ના કામમાં ઠરાવ વામાં આવ્યું છે કે, જમીનગીરી સ્થિર કરવાનો ઈરાદો હતો કિંવા નહીં; એ સવાલ જમીનગીરી આપતી વખતે પક્ષકારોના મનમાં શે વિષય હતો, તે જાણવાને આશપાશની હકીકત જોયા વગર માત્ર દસ્તાવેજના લખાણ ઉપરથી નિર્ણય કરવાનો નથી. પક્ષકારો વચ્ચે કયો વ્યવહાર હતો, તે ખાખત નક્કી કરવું યોગ્ય છે.

લાલાખાંશીધર વિ. બંગાળી સરકાર (૯ બં. લા. રી. પાનું. ૩૬૪) ના કામમાં એક કલેક્ટરના ત્રીજા તરફથી સરકારને ખત કરી આપી વ જમીન થયો. દર વર્ષે કલેક્ટર હિસાબ તપાસના હતા, અને આડી જે સીલક નીકળતી તેના સાચાપણા આખત તેડે પોતા

ની સહી કરતા હતા. આ દરેક પ્રસંગે બંન્ન નવું ખત કરી આપતો. પણ જુના ખત રદ કરવામાં કે પાછાં આપવામાં આવતાં નહીં હતાં. પાછળથી તજવીજ કરતાં એમ માલુમ પડ્યું કે તે ત્રીજેર દરેક વર્ષમાં નાણાં ખર્ચ ગયો છે. તેમાં હરાવવામાં આવ્યું કે આ પ્રમાણે નવાં ખત થયેલાં છે, તોપણ તે જુના ખતોની રીતે બંન્ન જવાબદાર છે.

વીમપર અને કંપની વિ. બક્લ (ઈ. લા. રી. વા. ૩ પાનુ ૪૬૯) ના કામમાં બે પક્ષકારોએ છેવટનો કરાર કરેલો હતો. માટે તે કરાર કરતી વખતે તે કરારની શરતો રીતસર વસ્તાવજ કરી લખવાનો તે પક્ષકારોનો ઈરાદો હોય તેથી તે કરાર તે પક્ષકારોને કાંઈ ઓછા બંધનકારક થાય છે, એમ નથી.

કલમ ૧૩૦ મી.

સ્થિર જમીનગીરી ૧૩૦. માગનારને ખબર આપીને ત્યાર પછી ભવિષ્યકાળે રી રદ કરવા બાબત. જે કોયો થવાનાં હોય, તે સંબંધીની પોતાની સ્થિર જમીનગીરી ગમે તે વખતે જમીન રદ કરી શકે છે.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ ના કેહેવા ઉપરથી બ, ક ની હુંડીઓ લઇને વઘાવ કાપી તેના રૂપિયા આપવાનું કબજા કરે છે, અને તેના અવેજમાં એવી સર્વે હુંડીઓના પૈસા બાર મહિના સુધી બરોબર મળતા જશે એવી જમીનગીરી ૫૦૦૦ રૂપિયાની અ, બ ને આપે છે. તે પ્રમાણે બ, ક ની ૨૦૦૦ રૂપિયા સુધીની હુંડીઓ લઇને વઘાવ કાપીને પૈસા આપે છે. ત્યાર બાદ અ ત્રણ મહિના પછી જમીનગીરી મજબૂર રદ કરે છે. એ પ્રમાણે રદ કર્યાને લીધે અ ત્યાર પછીના વઘાવને સાડાં બ ને જવાબદાર નથી. પરંતુ ક એ રૂપિયા ન આપ્યા તો, તે સદરહુ ૩,૨૦૦૦ નો અ, બ ને જવાબદાર છે.

(બ.) બ, ક ઉપર જેટલી હુંડીઓ મોકલે તેટલીના પૈસા ક આપશે એવી અ, બ ને ૧૦,૦૦૦ રૂપિયાની જમીનગીરી આપે છે. એ પ્રમાણે બ, ક ઉપર હુંડીઓ મોકલે છે. ક તે હુંડી સીકારે છે. અ જમીનગીરી રદ કરવાની ખબર આપે છે. ક હુંડીના દિવસ ભરાયા પછી તેનાં નાણાં આપવાની ના કેહે છે. અ પોતાની જમીનગીરી મુજબ જવાબદાર છે.

ટીકા—મે. કની ગહામસાહેબે પોતાની ટીકામાં કહ્યું છે તે ઉપરથી તથા ઈંગ્લેન્ડ હરાવો જોવાથી જણાય છે કે, આ કલમમાં જે નિયમ છે તેથી સ્થિર ધ્યાને જરી જમીનગીરી બાબતમાં ઈંગ્લેન્ડ “લા” કાંઈક જુદો છે. પરંતુ તે બેદ અહીંયાં ખતાવવાને કાંઈ જરૂર જણાતી નથી, કારણ કે આપણે તો હિંદુસ્થાનમાં આ હરાવ પ્રમાણે ચાલવાનું છે.

ક. ૧૩૧, ૧૩૨

જમીનગીરી રદ થવી.

(૨૬૧)

કલમ ૧૩૧ મી.

જમીન મર્ણુ પા ૧૩૧. જમીન મર્ણુ પામે તો, બીજી રીતનો કરાર ન મ્નાથી સ્થિર જમી હોય, ત્યારે ભવિષ્યકાળે થવાના કામને સંબંધે સ્થીર જમીનગીરી રદ છે. મીનગીરી રદ થાય છે.

ટીકા—સ્થીર જમીનગીરી કરનાર જમીન મરણુ પામે, એટલે તેના વારસને તે બાબતની જવાબદારી રહેતી નથી, એટલું આ કલમના ઠરાવથી ખુલ્લું જણાય છે. પરંતુ તે જમીનગીરીના ઠરાવમાં વિરુદ્ધ ઠરાવ હોય તો, જુદી વાત છે. ઇંગ્રેજી 'લા' માં તે વિશે જુદો નિયમ જણાય છે; આડયરી વિ. માર્ગન (૩૧ લા. જ. એક્સચેન્જર પાનું ૪૬૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જમીનના મરણુ પછી અને લેહેણુદારને જમીની રદ કર્યાની નોટીસ આપતા પહેલાં જે વ્યવહાર થએલો, તે બાબત તે જમીનનો એક્ઝીક્યુટર જવાબદાર છે, પરંતુ કૌલચાર્ટ વિ. કહેમેન્ટસન (૫ ક્યુ. બી. ડી. ૪૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જમીનના મરણુની નોટીસ આપવામાં આવી છે, માટે તે જમીનગીરી સ્પષ્ટ રીતે ખેંચી લેવાની જરૂર નથી. તોપણ બેકેટ વિ. આડીમેન (૯ ક્યુ. બી. ડી. ૭૮૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જ્યારે જે સખસો સ્થીર જમીનગીરીના જમીન થયા હોય, તેમાંનો એકાદો મરણુ પામે તો તેની મીલકત ઉપર જવાબદારી રહેતી નથી, પણ હયાત જમીનની જવાબદારી કાયમ રહે છે.

કલમ ૧૩૨ મી.

જે જે સખસો પ્ર ૧૩૨. જ્યારે જે સખસો ત્રીજા સખસ સાથે કરાર કરીને થમ જવાબદાર હોય કાંઈ એક જવાબદારી પોતાને માથે લે, અને પછી સદરહુ તે જે સખસો જમીનની બાબત માંહે બેમાંનો એક સખસ કસુર કરે તોજ માત્ર બીજો સખસ માંહે ખાનગી બંદો જવાબદાર થશે એવો પોત પોતામાં પણ કરાર કરે, તથા સદરહુ જે સખસ વચ્ચે પોતપોતામાં થયેલા કરારમાં સદરહુ બંદો ત્રીજો સખસ પક્ષકાર ન હોય, ત્યારે સદરહુ પેહેલા કરાર બંદો મુજબ તે જે સખસોમાંના પ્રત્યેક સખસ ઉપર સદરહુ ત્રીજો સખસની જોડે જે જવાબદારી હોય તે જવાબદારીમાં સદરહુ બીજો કરાર થયાને લીધે કાંઈ કમ જ્યાદે થતું નથી. પછી તે ત્રીજો સખસને સદરહુ બીજો કરાર થયાની વાત માલમ હોય તો, તેની ચિંતા નહીં.

દૃષ્ટાંત.

અ. અને વ એઓ ક ને એક પ્રામિસરી નોટ લખી આપીને બેઉ આશામીઓ એક મતે એકે જતે જવાબદાર થાય છે. પણ વાસ્તવિક જોતાં તેમાં અ, વ નો જમીન હતો, અને નોટ થઈ તે વખતે એ વાત ક ને માલમ હતી. ક એ સદરહુ નોટ ઉપસ્થી અ ઉપર દાવો આજ્યો, ત્યારે પોતે ફક્ત વ નો જમીન હતો અને એ વાત ક ને માલમ હતી, એવો જવાબ અ પોતે આપે તો, તે ચાલનાર નથી.

ટીકા—ખરી વાત છે કે અમુક સખસ જે કસારમાં પક્ષકાર ના હોય, તે કસાર આખત તે સખસ જવાબદાર થતો નથી. તોપણ વાઈસ વિ. લામોયર (ડી જેક્ષ એન્ડ જેન્સ રી. ૫૮૩) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે લેહેણુદારને એવી ખબર હોય કે તેના સદહેણુદારોની વચમાં મુખ્ય દેણુદાર અને તેનો જમીન તરીકે સંબંધ છે તો, તે સંબંધથી જે પરીણામ થાય તે પરીણામથી તે લેહેણુદારને અસર થાય છે.

કસાર આક્ટની કલમ ૧૩૨ તથા પુરાવ આક્ટની કલમ ૯૨ પ્રમાણે હરાવવામાં આવ્યું છે કે, અમુક માણસ સગવડદુડી શીકારનાર છે, એવી તકસાર કરવાને તેને અટકાવ થતો નથી. વળી હરાવ્યું કે તે માણસના છેવટના ઈલાખને સદરહુ 'ટ્રસ્ટીડ' થી પણ હરકત નથી, માટે કસાર આક્ટની કલમ ૧૩૯ પ્રમાણે જમીનીની જવાબદારીથી છુટા થવાનું નથી. પોગાસ વિ. બંગાળાની બેંક (ઈ. લા. રી. ૩ ક. પાનું ૧૭૪)

કલમ ૧૩૩ મી.

કસારમાંની શરતો ૧૩૩. આગનાર તથા મુખ્ય દેણુદાર વચ્ચેના કસારની શરતોમાં ફેરફાર થયાથી રતોમાં જમીનની સમતિ શિવાય કાંઈ પણ ફેરફાર કરવામાં જમીન છુટો થાય છે. આવે તો, તે ફેરફાર પછીના કાર્યને સંબંધે જમીન ઉપર જવાબદારી રહેતી નથી.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) વ, ક ની પેઢીપર કારભારી છે, તેની ચાલ ચલગતનો અ, ક ને ત્યાં જમીન થાય છે. પછાડીથી અ ની સમતિ શિવાય વ અને ક એવો કસાર કરે છે કે વ ના પગાર વધારવો, અને કોઈ ઘરાક પેઢી ઉપરથી વધારે નાણાની હુડી લે ને તેથી કાંઈ ટોટો થાય તો, તેમાંથી ૧/૪ ટોટાના વ એ જવાબદાર થવું. વ એ એક સખસને વધારે પૈસા ઉપાડવા દીધા, અને તેથી કરીને પેઢીને કાંઈ રકમનું નુકશાન થાય છે. અ ની સમતિ શિવાય ફેરફાર કર્યો, માટે તે પોતાની જમીનગીરીમાંથી છુટો થયો છે, તથા તે સદરહુ ટોટો ભરી આપવાને પાત્ર નથી.

(વ.) વ ને ક એ કાંઈ એક હોદાના કામ ઉપર નીમ્યો છે, અને તે કામ કચ્છા પ્રકારનું છે તે કાયદા કરનાર મંડળીના એક આક્ટ ઉપરથી મુક્કર કરવામાં આવ્યું છે. વ તે કામ ઉપર હોય તે દરમિયાન તે ગેરચાલ ચાલશે નહીં, એવી અ એ ક ને જમીનગીરી આપી છે. ત્યાર બાદ એક બીજો આક્ટ થયો અને તે કામનું સ્વરૂપ મુખ્ય વાતે બદલાઈ ગયું. ત્યાર પછી વ એ કોઈ ગેરવર્તણુંક કરી. સદરહુ બીજા આક્ટને જે કૃત્ય સાથે કાંઈ સંબંધ ન હોય, એવું કૃત્ય કચ્છાથી વ ની કોઈ ગેરવર્તણુંક થઈ હોય, તોપણ સદરહુ ફેરફાર થયાને લીધે અ ત્યાર પછીની જવાબદારીમાંથી મોકળો થયો.

(ક.) ક ને માલ વેચવા સાથે કારકુનના કામ ઉપર રાખ્યાથી, તે સંબંધે

તેના હાથમાં જે પૈસા આવે તેના હિસાબ વ આપશે એવો અ. ક ને ત્યાં વ નો જમીન થાય તો, વ ને કાંઈ સાલીઆનું આપવાનું ઠરાવીને તે જગ્યા ઉપર તેને નીમવાનું ક કબુલ કરે છે. ત્યાર પછી અ ન ન જણાવતાં તથા અ ની સમતિ વગર ક અને વ એવી કબુલાયત કરે છે કે, વ ને વર્ષાસન ન આપતાં જેટલો માલ વ વેચે તેટલા માલ ઉપર તેને કાંઈ હકશાઈ આપવી. એ પછી વ એ ગેરવર્તણૂક કરી તો, તે બાબત અ જવાબદાર નથી.

(ઢ.) વ ને જેટલું ઉધાર તેલ ક આપે તે બાબત અ, ક ને ૩૦૦૦ રૂપિયાની સ્થિર જમીનગીરી આપે છે. પછી વ નાણાની લીડમાં આવી પડે છે. અને અ ન ન જણાવતાં વ તથા ક એવો કરાર કરે છે કે, ક એ વ ને રોકડા પૈસાથી તેલ આપવું, અને જે પૈસા વ આપે તે વ તથા ક ની દરમ્યાનનું કરજ જે તે વખતે હોય તેને પેટે મુજરે લેવા. આ નવો બંદોબસ્ત કર્યા પછી જે કાંઈ માલ આપવામાં આવ્યો હોય, તેના અ પોતાની જમીનગીરીની રૂબરૂ જવાબદાર નથી.

(ડ.) ક, વ ને માર્ચ મહિનાની પેહેલી તારીખે ૫૦૦૦ રૂપિયા કરજ ઉ આપવાનો કરાર કરે છે. તે પૈસા પાછા મળશે એવી જમીનગીરી અ આપે છે. સદરહુ ૫૦૦૦ રૂપિયા ક, વ ને જાન્યુઆરી મહિનાની પેહેલી તારીખે આપે છે. અ પોતાની જવાબદારીમાંથી મોકળો થયો છે, કારણ કે કરારમાં ફેરફાર થયો છે, એટલે પેહેલી માર્ચની પેહેલાં ક, વ ઉપર પૈસા બાબત દાવો લાવી શકે.

ટીકા—પીડકોક વિ. બીશપ (૩ બી. એન્ડ સી. પાનું. ૬૦૫)ના કામમાં વાદીએ એક બીજા સખસને માલ વેચાણ આપ્યો, તેમાં તેની કીમત વાદીને વસુલ આપવાને પ્રતીવાદી જમીન થયો. વાદી અને તેની પાસેથી ખરીદ કરનારે ખાનગીરાહુ એવી શરત કરી કે, તે ખરીદ કરનારે બજાર ભાવ કરતાં કાંઈક વધારે આપવું કે, નેથી જીનું દેવું છે તે વળી જાય. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદી પોતાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થયો છે. પરંતુ સ્પેલેટ વિ. ફ્રેચર (લા. રી. ૧ શી. પી. પાનું. ૨૧૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એક સખસ એ પ્રકારના વ્યવહાર સમંધી જમીન થાય, તેમાં તે જેનો જમીન થયો હોય તે તથા જમીન લેનાર એક પ્રકારના વ્યવહારમાં આરોબાર ફેર કરે તો, બીજા પ્રકારના વ્યવહારમાં તે જમીનની જવાબદારી બંધ થતી નથી. પોલાક વિ. ઇવરેટ (૧ ક્યુ. બી. ડી. પાનું. ૬૭૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે કામ જમીનની કબુલત સાથે કરવું જોઈએ તે તેની કબુલત વિના કરવામાં આવ્યું હોય, પણ તે જમીનના જાણવામાં છતાં તે ચુપ રહે તો, તે ઉપરથી તે જમીનની કબુલત ગર્ભીત રીતે છે, એમ થઈ શકતું નથી. પરંતુ જમીનની કબુલત દફતર ઉપરથી ગર્ભીત રીતે થાય છે. લીથલી વિ. સ્પાયર (લા. રી. ૫ શી. પી. પાનું ૫૯૫) ના કામમાં જ, સ ને કરજ કહાડવાનું હતું, તે બાબત અસલ જમીન આપવામાં આવેલો હતો. પછી જ, સ એ પોતાના ધંધામાં એક ભાગીદાર રાખ્યો,

અને તે જમીની ૬ કરવામાં આવી. તેના તેજ જમીનોએ પ્રથમના હરાવ પ્રમાણેજ પાછળથી ખીજી જમીનગીરી કરી. તેમાં હરાવવામાં આવ્યું કે જે હકીકતથી તે લેવામાં આવી હોય, તે હકીકતથી થતા ખુલાસા પ્રમાણે તે વાંચવી જોઈએ. માટે જ, સ એ પોતાની ભાગીદારીના ધંધામાં જે કરજ કાઢાડેલું તેને પણ તે જમીનગીરી લાગુ થાય છે.

આ કલમમાં ઈંગ્લેજ હરાવોથી જમીનને તેની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે છે તેના કરતાં તે ખાતર વધારે હરાવ છે. થોડીક મુદત ઊપર સોંડરસન વિ. આસ્ટન (લા. રી. ૮ એક્સચેન્જ. પાનું. ૭૩) ના કામમાં વાદીએ એક ક્લાઈ ઇયાને કારકુન રાખેલો, અને તે ક્લાઈ પોતાના કામમાં કસુર કરી તેથી તે કસુર સખંધી તે ક્લાઈ ઇયાને કારકુનના જમીન ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં પ્રથમ એવી તકરાર કરવામાં આવી કે ક્લાઈને કામ રાખનાર અને ક્લાઈની વચમાં એક માસની નોટીસ આપી ક્લાઈની નોકરી પુરી થઈ શકે તેવી હતી, પણ પાછળથી તે ક્લાઈને નોકર રાખનાર અને તે ક્લાઈની વચમાં એવો કરાર થયેલો છે કે, ફક્ત ત્રણ માસની નોટીસ આપેથી તે ક્લાઈની નોકરી પૂરી થાય. અને ખીજી એવી તકરાર કરી છે કે તે ક્લાઈ પ્રથમ ખીજી કસુર કરેલી, તે વાદીએ બંધપા છતાં તે ક્લાઈને પોતાની નોકરીમાં રહેવા દીધો હતો. તેમાં ઘણા મનથી કોર્ટે હરાવ્યું કે પેહેલી તકરાર ખરોતર નથી, કારણ કે ફેટલી મુદતની નોટીસ આપવી તે જમીનના કરારમાં નથી, અગર તેણે તેવા હરાવના આધારથી કરાર કરેલો તેવું પણ તેમાં નથી, અગર જમીનની જવાબદારીમાં નવું જોખમ ખરી રીતે ઊભેરવામાં આવ્યું તેવું પણ નથી. આ બેજ તકરારોમાંની ખીજી તકરાર ખાતર શીલીપ્સ વિ. ફ્રાક્સલી (લા. રી. ૭ ક્યુ. બી. પાનું ૬૬૬) ના કામના આધારથી તે ખીજી તકરાર ખરોતર છે, એમ કોર્ટે હરાવ્યું.

પણ આ કલમના હરાવ પ્રમાણે તો ફક્ત એટલું જવાનું છે કે જમીનની કમુલતથી જુદી રીતે ચાલવામાં આવ્યું છે કિંવા નહી. માટે હિંદુસ્થાનની કોર્ટમાં આ પ્રમાણેની પેહેલી તકરાર ખરોતર છે. તોપણ જે લેણેજુદાર અસલજેજુદાર તરફનો નવો જમીન કમુલ કરે, અને તેમાં મુદત આપવા વગરનો કરાર અગર તે કરારની શરતોમાં જુદી રીતે ચાલવામાં આવ્યું ના હોય તો, તેથી જમીન મુક્ત થતો નથી. બેલ વિ. બેંકસ (૩ મેનીંગ એન્ડ ગ્રેનગર રી. પાનું. ૨૫૮)

પ્રથમની કમુલતની રૂઠિએ સાંથ આપવાને એક હામીદાર થયેલો, તેના અનુમત વિના સાંથેરુખનારે એક ખીજી કમુલત કરી એવો કરાર કર્યો કે, પ્રથમની કમુલતમાં જે દરની સાંથ આપવાનો હરાવ છે તે કરતાં વધારે દરની સાંથ હું આપીશ. તે કમુલત હામીના કરારથી જુદી થાય છે. માટે તે જુદી કમુલત થયા પછી જે સાંથ ચડેલી હોય તે ખાતર તે હામીદાર જવાબદાર નથી. ખાનખીખી વિ. અખદુલા (ઈ. લા. રી. ૩ અ. પાનું. ૯)

કીચ્તો કીશોરી ધાંધાયણુ વિગરે વિ. રાધારોમન મુનશી વિગરે (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૬૨ પાનું ૩૦૦) ના કામમાં વાદીઓએ બે સખસો રાધારોમન મુનશી અને હરોચંદ્ર તાલુકદારના ઊપર અસલ દાવો કરવામાં આવેલો હતો. તેએનો દાવો “ઈન્નરા કમુલીયત” અને ફસલી વર્ષ ૧૨૮૫ (૧૮૭૮-૭૯) ના જમીની ખતની રૂઠિએ ચડેલી સાંથ, રસ્તા જકાત, અને પળીક વર્કસનું જકાત વ્યાજ સાથે રૂ. ૧૯૭૭-૧૧-૦ લેવાને કરવામાં આ-

વેલો છે. તેઓએ કહેલું છે કે હરોચંદ્ર તાલુકદાર ને ખીજ પ્રતીવાદીની પૂર્વે થઈ ગયેલો છે, તેણે ૧૨૭૯ થી ૧૨૮૫ સુધી તકરારી માહાલનો ઈન્જરો રાખેલો હતો, અને તેની સાંચ યોગ્ય રીતે આપવાને પેહેલા પ્રતીવાદી રાધારોમન મુનશીએ જમીનીખત લખી આપ્યું છે. વળી તેઓએ કહ્યું છે કે પેહેલા પ્રતીવાદીએ ખરી રીતે તો પોને ઇન્જરો લીધેલો હતો, અને તેનો હરોચંદ્ર ફક્ત બેનામીદાર હતો. આ દાવો તા. ૧૦ એપ્રિલ સન ૧૮૮૨ ના રોજ ફાઈલ કરવામાં આવ્યો. કોર્ટ તેમાં ફક્ત રૂ. ૧૬૨૧-૧૧-૦ની રકમ વેવાના વાદીનો હક છે, એમ ઠરાવ્યું. તે ઠરાવ ઉપર વાદી તથા પ્રતીવાદીએ સામ સામી અપીલ કરી. તેમાં નીચેની અપીલકોર્ટે નીચેની કોર્ટ નો ને ઠરાવ હતો કે, પેહેલો પ્રતીવાદી ફક્ત જમીન છે, અને ઠરાવ્યું કે મુખ્યના ઉપર વાદીએ દાવાની મુદત જવા દીધી છે, માટે તે જમીન પાસેથી તે લેઈ શકતો નથી. તે ઠરાવ ઉપર વાદીઓએ લાઇકોર્ટમાં અપીલ કરી. તેમાં જસ્ટીસ વીલસન અને જસ્ટીસ ગોઝસાઉઓએ ફેસલો આપ્યો કે, આ કામમાં વાદી પાસેથી ને સખસે ઈન્જરો લીધેલો તેના જમીન તરીકે પ્રતીવાદી એક કોર્ટના ઠરાવ પ્રમાણે જવાબદાર થયેલો છે. હાલ પ્રતીવાદી ઉપર દાવો કરવામાં આવ્યો છે. અસલકોર્ટે વાદીના લાભમાં હુકમનામું કર્યું છે. જીજી કોર્ટે તે હુકમનામું રદ કર્યું છે, એવા કારણથી કે પ્રતીવાદીનો જમીન છે, અને મુખ્ય હેલુદાર ઉપરના દાવાને મુદત જવા દીધી છે. માટે હાલના પ્રતીવાદી ઉપર દાવો ચાલી શકતો નથી. અપીલકોર્ટના વિદ્વાન જજને, ફેસલાની નીચેની કલમોમાં કહેલું છે કે:—

“૨૨. વાદીએ મુખ્ય હેલુદાર ઉપરના પોતાના દાવાની મુદત જવા દીધી છે, માટે તે જમીન પાસેથી વસુલ કરી શકતો નથી.

“૨૩. માટે તેના પરીણામ એવો થયો નેહએજ કે, તે દાવો કાલાડી નાંખવો નેહએ.

“૨૪. માટે આ કોર્ટે અપીલવાળાએ ને તકરાર કરી છે તે બાબત તેના લાભમાં ઠરાવ કરે છે કે, બ્યારે મુખ્ય હેલુદારના ઉપર દાવાની મુદત જવા દીધી છે, ત્યારે તેને જવાબદાર ઠરાવી શકાતો નથી.”

નીચેની અપીલકોર્ટે ને વિચાર કર્યો છે તે સાથે અમે મળી શકતા નથી. આ બાબતમાં ને કાયદાનો નિયમ છે તે કારણ આકટની કલમ ૧૩૩ અને ૧૩૯ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યો છે. તે કલમોના પેહેલાની કલમમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કીવા કીવા કામોમાં લે-હેલુદાર દારકતી આપી મુદત આપવાને કબુલ કરી અગર મુખ્ય હેલુદારની સાથે ખીન્ને વ્યવહાર કરી જમીનને મોકળા કર્યાનો અસર થાય છે. કલમ ૧૩૭ મીમાં કહેલું છે કે “બ્યારે માગનાર મુખ્ય હેલુદાર ઉપર દાવો માંડવાની અથવા તેના વિરુદ્ધ ખીન્ને કોઈ પણ ઈલાજ અમલમાં આણવાની ખામોશ રાખે, ત્યારે જમીનગીરીમાં જીજી તરેલો ઠરાવ ન હોય તો, સદરહુ માત્ર ખામોશ ઉપરથી જ જમીન છુટો થતો નથી.”

આ કલમ હાલના કામને લાગુ થાય છે. હજારીમત વિ. કીશ્વરાવના કામમાં મુંબઈ લાઈકોર્ટે આ બાબતના કાયદાનો વિચાર કરેલો છે. અને અમે ને વિચાર બતાવ્યો છે તેજ વિચાર તેમાં પણ કરવામાં આવ્યો છે. માટે નીચેની અપીલકોર્ટનું હુકમનામું રદ કરવું નેહએ, પરંતુ તે કોર્ટમાં અપીલ કરવામાં આવેલા અને સામી અપીલ કરવામાં આ-

વી છે, તેમાં વાદીના લેણાની રકમ આપત સવાલો ઉત્પન્ન થએલા છે, માટે પ્રતીવાદી કેટલી રકમ આપત જવાબદાર છે તેનો નિર્ણય કરવા આ કામ નીચેની કોર્ટમાં પાછું મોકલવું જોઈએ.

“ક્રાસીનથીયન થીએટર કંપની લીમીટેડ” ના ડાયરેક્ટરોએ એક એવો કરાર કર્યો કે મેમ્બર્સ ક્રીઅરજર અને એન્ટરસને આ કંપનીને રાખેલી છે, માટે તેમનું મેલબોર્નથી કલકત્તા સુધી જે કોઈ રેલવેનું રસ્તાખર્ચ હોય, તે તેના નુર સુધાં મેસર્સ નીકલ્સ અને કંપની આપે તો, સદરહુ કંપનીની આપતમાં તેમજ પેહેલવેહેલાં જે નાણાં મળશે તેમાંથી તે આપતામાં આવશે. સદરહુ રીતે મેસર્સ નીકલ્સ અને કંપનીને રકમ વસુલ થતાં જે કોઈ ખાધ પડશે, તે અમો બેક ડાયરેક્ટરો દરેક સરખે ભાગે આપીશું. આ કરાર ઉપરથી વાદીઓએ તે મેલબોર્નથી રસ્તાખર્ચ રૂ. ૧૩૧૧૩-૧૩-૪ આપ્યું, અને તેની અર્ધી રકમ પાછી આપતામાં આવી, અને આદીની રકમ સાડ વાદીઓએ આ દાવો કર્યો છે. આ વખતે વાદીઓ કંપનીના સરોફા હતા, તેથી કંપની સાથે નાણાં આપ લે કરતા હતા. વાદીઓએ જે નાણાં આપ્યાં તે પ્રથમ સદરહુ કરાર પ્રમાણે વસુલ ગણવું જોઈએ, તે નહીં ગણતાં કંપની પાસે ખીલું લેણું હતું તે પેટે જમાં કર્યાં. બે ડાયરેક્ટરોમાંથી એક ડાયરેક્ટર વલિવટ કરનાર ઓરત હતી તેના ઉપરના દાવામાં ફરાવવામાં આવ્યું કે, વાદીએ સદરહુ કરાર મુજબ ખાણાધરવાળા લેણામાં જે નાણાં આપ્યાં તે જમાં કરવા બંધાએલા હતા, પણ તેઓએ તેમ કરેલું નથી, માટે ખાણાધરીનો કરાર, રદ કર્યો. નીકલ્સ વિગરે વિ. વીલસન (ઈ. લા. રી. ૪ ક. ૫૬૧)

કલમ ૧૩૪ મી.

મુખ્ય ઢેણુદાર છુ- ૧૩૪. માગનાર તથા મુખ્ય ઢેણુદાર વચ્ચે એવો કોઈ ટ્યો અથવા મોકળો કરાર થાય કે, તેથી મુખ્ય ઢેણુદાર જવાબદારીમાંથી છુટો થયો તો જમીન મુક્ત થાય છે. થાય તો, તે કરારથી અથવા માગનાર એવું કોઈ કલ્પ કરે કિંવા ન કરે તે કલ્પ કરવાના કિંવા ન કરવાના કાયદેસર પરિણામમાં મુખ્ય ઢેણુદાર જવાબદારીમાંથી મોકળો થાય તો, તેથી જમીન જવાબદારીમાંથી છુટો થાય છે, એમ સમજવું.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) ક એ વ ને કોઈ માલ આપવાનો છે તે બદલ અ, ક ને જમીનગીરી આપે છે. ક, વ ને માલ આપે છે અને પછી વ નાણાની લીડમાં આવે છે તથા તે ક સુદ્ધાના પોતાના માગનાર સાથે કરાર એવો કરે છે, કે તેણે પોતાની માલમતા તેઓને હવાલે કરવી, અને તેના અવેજમાં તેમણે તેને પોતાના માગણામાંથી છુટો કરવો. હવે વ એ ક ની સાથે કરાર કચ્છાથી તે કરજમાંથી છુટ્યા. અને અ પોતાની જમીનગીરીમાંથી છુટો થયો.

(બ.) અ, વ ની સાથે કરાર કરે છે કે અ એ પોતાની જમીનમાં ગળી પકવવી અને કોઈ નિમેલી કિમતે તે વ ને સ્વાધીન કરવી. આ કરાર અ પુરો કરશે એવી ક જમીનગીરી આપે છે. પછી અ ની જમીનમાં પાણી પા-

વાને જે નાળાના પાણીની જરૂર છે તે નાળાનો પ્રવાહ વ ફેરવી બિંદુ રસ્તે લઈ જાયછે, અને તેથી કરીને અ ને ગળી પકવવાને અટકાવ થાય છે. ક પોતાની જમીનગીરી બદલ જવાબદાર નથી.

(ક.) અ, વ ની સાથે કરાર કરે છે કે હું કોઈ એકાદ નિમેસે ભાવે કાંઈ મુક્કર કરેલી મુદતની અંદર વ ને એક ઘર બાંધી આપીશ, અ ને જે લક્ષ્ઠ જમીન તે વ એ આપવું. અ કરાર પુરો કરશે એવી જમીનગીરી ક આપે છે. વ લક્ષ્ઠ પુરું પાડતો નથી. ક પોતાની જમીનગીરીમાંથી મુક્ત થયો.

ટીકા—પેહેલી જમીનગીરી બીજી જમીનગીરીની પુરવણીમાં લેહેણુદાર લે તો, તે જમીન ઉપર જવાબદારી રહેતી નથી. કલારક વિ. હેન્ડી (યંગ એન્ડ કાલીયર એક્સચેન્જર વા. ૩ પાનું. ૧૮૭)

કાગો વિ. જોન્સ (લા. રી. ૮ એક્સચેન્જર પાનું. ૮૧) ના કામમાં એક જમીનગીરીવાળો લેહેણુદાર, દેણુદારની સાથે ત્રાડ કાઢવામાં બીજા લેહેણુદારો સાથે સામેલ થયો. એ ત્રાડથી દેણુદારે પોતાની મીત્રકતુ લેહેણુદારોના હિતને માટે લખી આપી, અને લેહેણુદારોએ દેણુદારને જાણે તેણે નાદારીમાં છુટકો મેળવ્યો હોય, તેવી રીતે છુટો કર્યો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ પ્રમાણે થવાથી જમીન છુટો થાય છે.

મન ૧૮૮૧ ના આક્ટ ૨૬માની કલમ ૩૯ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, “ જ્યારે શીકાર કરેલા ‘બીલ ઓફ એક્સચેન્જ’ (હુંડી) નો કબજેદાર તે શીકાર કરનાર સાથે એવો કાંઈ કરાર કરે કે, જેથી હિંદુસ્થાનના કરાર આક્ટની કલમ ૧૩૪ અગર ૧૩૫ મી પ્રમાણે બીજા પક્ષકારોને તેમની જવાબદારીમાંથી છુટા કરવામાં આવે, સારે પણ તે કબજેદાર તે બીજા પક્ષકારોની જવાબદારી કાયમ રાખવાને પોતાનો હક્ક સ્પષ્ટ રીતે રાખવાને મુખ્યત્વાર છે, અને તેવે પ્રસંગે તેઓ પોતાની જવાબદારીમાંથી છુટા થતા નથી.”

હઝારી વિગરે વિ. સુનીલાલ (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૮ પાનું ૨૫૯) ના કામમાં જરડીસ ઓલડશીલડ તથા જરડીસ ટાયરલસાઉએ ઠરાવ્યું છે કે, આ કામમાં દાવાવાળું જમીન ખત સંભાળથી તપાસતાં અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે, લેહેણુદારે પોતાના દેણુદારને ૩.૮૧૬-૩-૬ ખર્ચ અને દર શેંકડે આઠ આના પ્રમાણે પોતાના હુકમનામાની રકમ છે, તે ઉપર વ્યાજ વસુલ આપવાને મુદત આપી છે. દેણુદારે એવો કરાર કરી આપ્યો છે કે ૧૧ વર્ષમાં તે નાણાં વસુલ આપવામાં કસુર કરવામાં આવે તો, તે કસુરની તારીખથી એક માસની અંદર તે હુકમનામાની જે રકમ બાકી લેહેણુ હોય તે લેવા, હુકમનામું બજાવે, અને સદરહુ રીતે વસુલ આપવામાં કસુર કરવામાં આવે તો તે હુકમનામાનું દેવું જમીનો તે પૂરું કરવાને પોતે બંધાએલા છે. બીજા શબ્દોથી કેહેતાં દેણુદારને વસુલ આપવાને મુદત આપવામાં આવી હતી, અને તેણે મુદતે મુદતે નાણાં વસુલ આપવાનાં હતાં, અને તે આપવામાં કસુર કરવામાં આવે તો, હુકમનામાવાળાએ હુકમનામું તે કસુર કરતા તારીખથી એક માસની અંદર બજાવવાનું હતું, અને તે વખતે આખરે તે હુકમનામું વસુલ કરી શકાય નહીં તો તે જમીનો જવાબદાર છે. તે ખતના શબ્દો એવા હતા કે:—“હકૂતા ભરવામાં કસુર કરવામાં આવે તો એક માસ પછી તમામ હુકમનામાની રકમ, ખર્ચ અને દર શેંકડે આઠ આના પ્રમાણે

વ્યાજ લેવા હુકમનામું અન્નવવામાં આવશે. અમે સહીઓ કરનાર તે હુકમનામાના હેલુદારના ૩૮૧૬-૩-૬ તથા કોર્ટના અર્થના તથા વ્યાજ આપત જમીન યર્થએ છીએ. સદરહુ કરાર પ્રમાણે નાણું ભરવામાં કસુર કરવામાં આવે, એટલે પ્રથમ અવસરે કરીને તે કસુર કરવાની તારીખથી એક માસની અંદર લેહેણુદારે પોતાનું હુકમનામું અન્નવવાનું છે. તે કરારના આ ભાગના શબ્દો અસુસ તરીકે છે, અને આવી હકીકત હોય છે ત્યારે હમેશાંની રીતી પ્રમાણે જે કરાર થાય છે તે વિષે કસુર કરવામાં આવે તો, હુકમનામાવાળો તે હુકમનામું અન્નવી શકે છે, અગર પોતાની ખુશીમાં આવે તો અન્નવવાને મુખત્યાર છે, તે કરાર કરતાં સદરહુ કરારમાં ઘણું વધારે છે. તા. ૨૦ એપ્રિલ સન ૧૮૭૭ સુધી પાંચ વર્ષના હકતા તો અગર ભરવામાં આવ્યા. પછી વસુત આપવું બંધ પડ્યું, અને હુકમનામાવાળાએ પોતાનું હુકમનામું જે હાલ મુદત જવાથી રદ ગએલું છે, તે પોતાના હેલુદાર ઊપર અન્નવવાને કાંઈ ઈલાજ કરવો નહી. પછી તેણે સન ૧૮૮૪ ના નવેમ્બર માસમાં તે હુકમનામાની બાકી રહેલી લેહેણી રકમ, દાવો કર્યા તારીખ સુધીના વ્યાજ સાથે લેવાને તે જમીનો ઊપર દાવો કર્યો. અસલકોર્ટમાં હુકમનામાવાળો નીપ્કળ ગયો, પણ અપીલમાં છલાજરડે તેનું હુકમનામું કરી આપ્યું. તેથી બીજી અપીલમાં તે જમીનોએ તે હુકમનામું રદ કરાવવાને માગેલું છે. તે કરારના ઊપર બતાવ્યા પ્રમાણે શબ્દો વાંચતાં અમને ખાત્રી થાય છે કે, આ અપીલ ચાલતી જોઈએ. એટલું કમ્બલ કરવું જોઈએ જ કે અપીલના પ્રતીવાદીએ તે હુકમનામું અન્નવ્યું નહી, તેથી તેણે પોતાના મુખ્ય હેલુદારને છોડી દીધા થાય છે. હુકમનામું રદ થએલું છે માટે તેઓ તમામ જવાબદારીમાંથી મુક્ત થયા છે. સમય લેહેણુદારે આ કસુર કરી તે કારણથી હિંદુસ્થાનના કરાર આક્ટની કલમ ૧૩૪ મી પ્રમાણે તેજ પ્રમાણે જમીનો પણ મુક્ત થાય છે. પરંતુ સદરહુ આક્ટની કલમ ૧૩૭ મી છે કે, લેહેણુદાર પોતાનો ઈલાજ મુખ્ય હેલુદાર વિરુદ્ધ કરવો છોડી દે અને જમીનીના કરારમાં કાંઈ વિરુદ્ધ ના હોય તો, જમીન તેથી છુટોગ્યતો નથી, એ વિશે તકરાર કરવામાં આવી છે. બેશક આ સાચી વાત છે, પણ અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે હેલુદારના લાભમાં “ફક્ત ખામોશ ખાવી” તેના કરતાં અપીલના પ્રતીવાદીનું જે ફૂલ હુકમનામું અન્નવવું છોડી દેઈ તેની મુદત જવા દેઈ રદ કરેલું છે, તે ઘણું વધારે ભારે છે. સમય અમે ફરાવીએ છીએ કે તેણે તે કરારના આ સ્પષ્ટ ભાગનો અમલ કરવાને કસુર કરી તેથી તેણે જમીનોને જે ઈનસાફ આપવો જોઈએ (તેજ આક્ટની કલમ ૧૩૯) ને વિરુદ્ધ કર્યું છે, અને તે કરાર પ્રમાણે તેની તે જમીનો તરફની જે ફરજ હતી તે અદા કરવાને તેણે કસુર કરી છે. કે જેથી જમીનોનો મુખ્ય હેલુદાર ઊપર જે આખર ઈલાજ હતો તેને સ્વભાવિક રીતે હરકત થવી જોઈએ. વળી અમારા અભિપ્રાયમાં આવે છે કે તે હુકમનામું અન્નવવાને નાવાયક થવા દેવાથી તે હુકમનામાના ફાયદામાંથી તે જમીનોને ખાતલ કરેલા છે, કારણ કે જમીનીનો કરાર જ્યારે કરવામાં આવ્યો ત્યારે તે હુકમનામાનો ફાયદો તેમને હતો, અને લેહેણુદારના ફૂલથી તેમને તે હુકમનામાનો ફાયદો મેળવતો હક હતો, પણ તે ફાયદો તેમનો ખોવરાવ્યો છે, માટે તે હુકમનામાની કીમત જેટલી છે તેટલે દરજ્જે તે જમીનો (તેજ આક્ટની કલમ ૧૪૧) જવાબદારીમાંથી મુક્ત થાય છે. કરારની હકીકતનો તથા તેને લાગતા ફાયદોના આ વિચાર કરતાં અમારે નીચેની અપીલકોર્ટનું

હુકમનામું રદ કરવું જોઈએ, અને આ અપીલ બાહાલ રાખી અપીલના પ્રતીવાદીનો દાવો તમામ ખર્ચ સાથે રદ કરવો જોઈએ.

સંકાપા વિરૂદ્ધ પક્ષાપા (ઈ. લા. રી. ૭ મું. પાનું. ૧૪૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, કલમ ૧૩૪ તથા કલમ ૧૩૭ બંને સાથે વાંચવી જોઈએ. મુખ્ય દેણુદાર ઉપર વખત સર દાવો કરવામાં જો લેહેણુદાર કસુર કરે તો, તેથી કરીને જમીનદાર દેવું આપવાની પોતાની જોખમદારીમાંથી મુક્ત થતો નથી. ગમે તો મુખ્ય દેણુદારની સામે દાવો કરવામાં મુદતના કાયદાથી અડચણ થતી હોય, તોપણ તેની જોખમદારી મટતી નથી.

કલમ ૧૩૫ મી.

માગનાર મુખ્ય દે ૧૩૫. જ્યારે કોઈ માગનાર તથા મુખ્ય દેણુદાર એઓમાં હુદાર સાથે ફરિયાદ એવો કાંઈ કરાર થાય કે, તે ઉપરથી માગનાર મજબૂર સદ કરે અથવા તેને મુદત રહુ મુખ્ય દેણુદાર સાથે કાંઈ તોડ પાડીને પતાવે, અથવા ત આપે અથવા દા મુખ્ય દેણુદારને મુદત આપે, અથવા તેના ઉપર દાવો ન વો ન આણવાનું વ માંડવાનું વચન આપે, ત્યારે તેવા કરારમાં જમીને જો પોચન આપે તો, જમીન તાની સમતિ ન આપી હોય તો, કરાર મજબૂર થવાથી જમીન છુટો થાય છે. મીન છુટો થાય છે, એમ સમજવું.

ટીકા—શીલપોટ વિ. આયન્ટ (૪ બીંગલામ રી. પાનું ૭૧૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જરૂરી મુદત આપવાને મરજી ઉપર રાખેલું, અને જો જરૂરી મુદત આપવામાં આવેલી નહી, પણ તે મરજી ઉપર રાખ્યાનો કરાર અમલમાં લાવી શકાય તેવો નહી હોતો, માટે તેવા વચનથી જમીન છુટો થતો નથી, કારણ કે તેથી પક્ષકારોની સ્થિતિ અગર હક્કોમાં કાંઈ ફેરફાર થતો નથી. પી. ચંદ્રદાસ વિ. ગોરચંદ્ર રોય (ઈ. લા. રી. ૪ ક. પાનું ૧૩૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે લેહેણુદારે ધીરેલા નાણા ઉપર તે લેહેણુદાર બાજુ લે તો, જેટલી મુદતનું તેણે બાજુ લીધું હોય તેટલી મુદત સુધી તેણે દાવો કરવો નહી, એવો કરાર અર્થાર્થ રીતે દેણુદાર સાથે કરવો થાય છે. માટે સાધારણ નિયમ પ્રમાણે જમીન આવા કામમાં પોતાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થાય છે.

કુમ્પી. વિ. લુલ્ક (૮ બીંગલામ રી. પાનું. ૧૫૬) ના કામમાં પ્રતીવાદી જ ને સ્વાધીન કરવાના માત્રની કીમતને માટે જમીન થયો. વેહેપારનો સીરસ્તો એવો હતો કે ઘણામાં ઘણા છ મહીના સુધી માત્ર બિધાર આપવો; પણ વાદીએ નવ મહીના જવા દીધા, અને પછી એ મહીનાની મુદતની વાયદાચીડી લીધી, અને આ પ્રમાણે ખર્ચે જોતાં ૧૧ મહીનાની મુદત સુધી માત્ર બિધાર રાખ્યો, કોર્ટે ઠરાવ કર્યો કે પ્રતીવાદી છુટો થયો છે, કારણ કે વાદીએ વાયદાચીડી લેવાથી જમીનગીરી ચાલતાની દરમિયાન જ ઉપર કામ ન ચલાવવાથી પ્રતીવાદીની સ્થિતિમાં ફેરફાર થયો છે.

એક વખત બંધનમાંથી મુક્ત થાય એટલે પાછળના જો વ્યવહારમાં જમીન પક્ષકાર ના હોય, તે વ્યવહારથી તે બંધન ફરી તાજું થઈ શકતું નથી, એવું કોયડન કમરશીઅત આસ કંપની વિ. ડીકીનસન (૧ સી. પી. ડી. પાનું. ૭૦૭)

અમુક હુકમોની રીતે મુદત તથા બાજુના રૂ.૨૦૭૪૦૦ લેવા દાવો કરવામાં આવ્યો.

તેમાં એવું કયુલ કરવામાં આવ્યું કે ગૌરચંદ્ર રાય અને જીવન મોહનદાસ નીકોલસ પીટર પોગોસના ફક્ત જમીન હતા, તેથી તે જમીનોએ તકરાર કરી કે પ્રતીવાદી નીકોલસ પીટર પોગોસે હુંડીયોની મુદત થયા પછી મુદત આપી તેની પાસેથી વ્યાજ લીધું છે, તેથી તે જવાબદારીમાંથી અમે મુક્ત થયા છીએ. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે એ જમીન આ મુદત આપવામાં અને વ્યાજ લેવાની ખાખતમાં જાણતા ના હોય, અને તેમાં તેણે કયુલત આપી ના હોય તો, તેઓ તે જવાબદારીમાંથી મુક્ત થાય છે. પ્રતાપચંદ્ર દાસ વિ. ગૌરચંદ્ર રાય (ઈ. લા. રી. ૪ ક. પાનું. ૧૩૨)

કલમ ૧૩૬ મી.

મુખ્ય દેણુદારને મુ ૧૩૬. જ્યારે મુખ્ય દેણુદારને મુદત આપવાનો કરાર માગ-
દત આપવાનો કરાર નાર મુખ્ય દેણુદાર જોડે ન કરતાં કોઈ ત્રીજા સખસ જોડે
ત્રીજા સખસ જોડે કરે, ત્યારે જમીન છુટો થતો નથી.
કર્તા હોય તો, જમીન
છુટો થતો નથી.

દૃષ્ટાંત.

અ એ બ ના જમીન તરીકે કરેલી હુંડી બ એ સીકારી છે, અને તે હુંડી કા ના હાથમાં છે તથા તેની મુદત થઈ ગઈ છે. બ ને મુદત આપવાનો કરાર ક, મ જોડે કરે છે. અ મુક્ત થતો નથી.

ટીકા—આ કલમનો ઠરાવ જો કે મોઘમ છે, તોપણ મુખ્ય દેણુદારની માઠી હાલત જોઈ કોઈ ત્રાહિત સખસ નાણાં આપી તેને મુદત આપવાનો કરાર મેહેણુદાર સાથે કરે તો, તે કરાર કરવાનો સારો અવેજ છે, તેમ છતાં અસલ દેણુદારનો જમીન પોતાની જમીનગીરીની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થઈ શકતો નથી, એમ તે ઠરાવના શબ્દો ઉપરથી જણાય છે. ઈંગ્લિશ “લા” માં પણ તેવોજ નિયમ છે. ફરજર વિ. બર્ડન (ઇલીસ એન્ડ બ્લાક-બર્ન રી. પાનું. ૩૦૩)

કલમ ૧૩૭ મી.

માંગનાર દાવો ૧૩૭. જ્યારે માંગનાર મુખ્ય દેણુદાર ઉપર દાવો માંડવાની માંડવાની ખામોશ અથવા તેના વિરુદ્ધ બીજો કોઈ પણ ઇલાજ અમલમાં આ-
રાખે, તેથી જમીન હુવાની ખામોશ રાખે, ત્યારે જમીનગીરીમાં બીજી તરેહનો છુટો થતો નથી. ઠરાવ ન હોય તો, સદરહુ માત્ર ખામોશ ઉપરથીજ જમીન છુટો થતો નથી.

દૃષ્ટાંત.

બ ને ક નું કાંઈ કરજ આપવાનું છે અને તેની જમીનગીરી અ એ આપી છે. કરજ આપવા જોગ થયું ત્યાર પછી એક વર્ષ પર્યંત ક, બ ઉપર દાવો માંડતો નથી. અ પોતાની જમીનગીરીમાંથી છુટો થતો નથી.

ટીકા—રેનખો વિ. જગીન્સ (૫ ક્યુ. ખી. ડી. ૧૩૮) ના કામમાં એક લેહેણુદાર ની પાસે દેણુદારે પોતાના વીમાની “પોલીસી” અનામત મૂકેલી, પછી તે દેણુદારે દેવાળું કહાડયું અને તેના ટ્રસ્ટી નીમવામાં આવ્યા, પણ તે ટ્રસ્ટીઓ ઉપર તે લેહેણુદારે તે પોલીસી વિશે દાવો રાખ્યો નહીં. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે દેણુદારનો જમીન તે દાવો નહીં રાખવાથી પોતાની તમામ જવાબદારીમાંથી મુક્ત થતો નથી, પરંતુ ફક્ત તે પોલીસી જેટલાની હોય તેટલે દરજ્જે મુક્ત થાય છે.

એક હુકમનામું એક સખસ ઉપર થયેલું, તે હુકમનામાના દેણુદારે તે હુકમનામાનાં નાણાં ૧૧ વર્ષમાં પુરાં કરવાં, અને તેમાં કસુર કરવામાં આવે તો તે હુકમનામું એક માસની અંદર ખતમવું એવો કરાર કરેલો, અને તે બાબત અમુક સખસો જમીન થયા હતા. પાંચ વર્ષ સુધી હકૂતા બરોબર ભરવામાં આવ્યા, પછી તે ભરવામાં કસુર કરવામાં આવી, પણ સદરહુ હુકમનામું ખતમવું નહીં અને તેની મુદત જવા દીધી. પછી તે હુકમનામાવા બાબે તે જમીન ઉપર દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ દાવો ચાકી શકતો નથી, કારણ કે હુકમનામાવાબાબે પોતાનું હુકમનામું ખતમવવામાં કસુર કરી તેની મુદત જવા દીધી, તેથી તે જમીનને તે હુકમનામાના ફાયદામાંથી બાતલ કરેલા છે. હજારી વિગરે વિ. સુનીલાલ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૮ પાનું ૨૫૯). આ ફેસલો વિગતવાર કલમ ૧૩૪ મી નીચે બતાવ્યો છે, તે જુઓ. આ ફેસલો કલમ ૧૩૮ મીને પણ લાયક છે.

કલમ ૧૩૮ મી.

કેટલાએક સહ ૧૩૮. બ્યારે સહજમીનો હોય, અને માગનાર તેમાંથી જમીનોમાંના એકને એકને છુટા કરે, ત્યારે તેમાંના બીજા સહજમીનો છુટા થતા છુટા કર્યો તો, બીજા નથી; તથા તેમજ જે સખસનો સદરહુ મુજબ છુટકો કરવામાં છુટા થતા નથી. આવ્યો હોય, તે સખસ પોતાની સદરહુ બીજા સહજમીનો બેઝેની જવાબદારીમાંથી છુટા થતો નથી.

ટીકા—આ ઠરાવ ઉપરથી ખુલ્લું છે કે, જો એક કરતાં વધારે જમીન હોય, તેમાંનો એક અગર વધારે લેહેણુદારથી મુક્ત થાય, તોપણ જો બાકીના જમીનોને તે લેહેણુદાર તરફની જવાબદારી ભરી આપવી પડે તો, તે સદરહુ મુક્ત થયેલો જમીન અગર જમીનો પોતાના હિસ્સાની જવાબદારી તે બાકીના જમીનોને ભરી આપવાને જવાબદાર રહે છે. આ નિયમ કેવળ બાજબીપણાને અનુસરતો છે, કારણ કે જેઓ પ્રથમ મુક્ત થાય તે ગમે તે રીતે થાય, પણ અસલ જે પોતાની મજબૂરી જવાબદારીથી છે તે તમામ જમીન જવાબદારીમાંથી છુટા થાય ત્યાં સુધી જતી નથી.

આ કલમ પ્રમાણે માગનારને એવી જરૂર નથી કે, જો તે એક જમીનને મુક્ત કરવા માગતો હોય અને બીજા જમીનોએ જે જમીનગીરી આપી હોય તે જમીનગીરી કાયમ રાખવાનો તેનો વિચાર હોય તો, “માગનારે પાછળ બતાવેલા જમીનો ઉપરના પોતાના ઈલાજ રાખી મુકવા અગર તેમની સમતી લેવી, એવી કાંઈ જરૂર નથી.”

કલમ ૧૩૯ મી.

જે કૃત્ય કસ્યાથી ૧૩૯. જે માગનાર કાંઈ એવું કૃત્ય કરે કે તે જમીનના અગર ન કસ્યાથી હક્કની વિરૂદ્ધ હોય, અથવા જમીનને સંબંધે જે કૃત્ય કરવાનો તેનો ધર્મ હોય તે કૃત્ય તે ન કરે, તથા સદરહુ મુજબ ઈલાજને નુકશાન પોં કસ્યાથી અથવા ન કસ્યાથી જમીનનો મુખ્ય દેણુદાર ઉપર હોય, તે તે કૃત્ય કસ્યા જે નિદાનનો ઈલાજ હોય ને નુકશાન પોહોંચે તો, તેથી થી અથવા ન કસ્યા જમીન છુટો થાય છે.
થી જમીનનો છુટકો થવા વિશે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) જ કાંઈ રકમને માટે ક ને સારૂ એક વાંહાણુ બાંધી આપવાનો કરાર કરે છે, તે રકમ જેમ જેમ વાંહાણુનું કામ થતું જાય તેમ તેમ થયલા કામ જેટલી હદે હદે આપવાની છે, જ કરાર ચોખ્ખી રીતે પુરો કરશે એવો અ, ક ને ત્યાં જમીન થાય છે. જ, અ ને ન જણાવતાં છેવટના બે હદે તા જ ને અગાઉથી આપે છે. એ પ્રમાણે અગાઉ પૈસા આપ્યાથી અ છુટો થયો છે.
- (બ.) જ એ તથા બ ના જમીન તરીકે અ એ એક પ્રામિસરિ નોટ એકામતે એકાજતે લખી આપી તે ઉપર તથા જ ના ધરતો સામાન વેચવા વિશેનો કબાલો પણ જ લખી આપે છે. તે ઉપર ક, જ ને કાંઈ નાણાં ધીરે છે. સદરહુ ધરતો સામાન વેચવા બાબતના કબાલાથી સામાન મજકુર વેચાંને તેના પૈસા સદરહુ પ્રામિસરિ નોટવાળા કરજને પેટે વસુલ કરવાનો અધિકાર ક ને આપેલો છે. ત્યાર પછી ક તે સામાન વેચે છે. પરંતુ તેની જરૂરયાલને લીધે તથા તેણે જાણી જોઈને ગણત કસ્યાને લીધે કિંમત ઘણી થોડી આવે છે. નોટ મજકુર સંબંધીની જવાબદારીમાંથી અ છુટો થાય છે.
- (ક.) અ, મ ને ક ની પાસે ઉમેદવારીમાં રાખે છે, અને મ ની નિમકહણુલી વિશે જ ને જમીનગીરી આપે છે. જ પોતાની તરફથી એવું વચન આપે છે કે હું દર મહિને કમીમાંકમી એક વખત પણ મ નગદી હિસાબ કરે તે જોતો જઠશ. પરંતુ વચન મુજબ જ તેમ કરતો નથી, અને મ ઉચાપત કરે છે. અ પોતાની જમીનગીરીને સંબંધે જ ને જવાબદાર નથી.

ટીકા—દૃષ્ટાંત ક માં માગનારે જે સ્પષ્ટ રીતે વચન કરેલું તે વચન તોડવામાં આવ્યું હતું. જમીનના સામાન્ય હક્ક શા હતા તથા માગનારની દરજ્જે શી હતી તે કાંઈ દેખાતું નથી, પણ કલમ ૧૩૭ મી જિપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે મૂળ દેણુદાર જિપર અ-

સુક વખતે માગનારની દાવો કરવાની ફરજ છે, એમ કાંઈ નથી. હજારીમલ વિ. કીશ્વરાવ (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૫ પાનું ૬૪૭) સન ૧૮૮૧ ના ૨૬મા કાયદાની કલમ ૪૦ જુઓ.

એકાદો હુકમનામાવાળો વાજ ચડાવવાને પોતાના હુકમનામાની બજવણીમાં થતું લીલામ બંધ રાખવાને કયુલ કરે તો, જે વખતે અગર મુદતે તે હુકમનામાવાળો તે લીલામ કરાવી શકતો હતો, અગર તે કરાવતું જોઈતું હતું, અને તે પોતાનું હુકમનામું તે વખતે વસુલ કરી શકે તેવું હોય તો, તે હુકમનામાવાળાનો તે મુદત પછીના વાજનો બોજો જમીન ઉપર નાંખવાનો હક નથી. રામાનંદ કુંડું વિ. શી. સુંદર નારાયણ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું ૩૩૨)

પોગોસ વી. બેંક આફ બેંગાળ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૩ પાનું ૧૭૪) ના કામમાં અમુક ખીલ આફ એકચેન્જ (હંડી) લખનાર તેનો શીકાર થયા પછી પોતાની જવાબદારી પતાવવાને શક્તિવાન રહ્યો નહી, તેથી તેણે “ટ્રસ્ટ” ઉપર પોતાની તમામ મીલકત પોતાના લેહેણદારોના ફાયદા સાફ લખી આપી. સદરહુ ખીલો ઉપર શેરો કરાવી લેનારા સખસો પણ તે, “ટ્રસ્ટડીડ” લખી આપવામાં સામેલ હતા. પછી તેઓએ તે શીકાર કરનાર ઉપર દાવો કર્યો, તેમાં તે શીકાર કરનારે તકરાર કરી કે મેં તે ફક્ત તે લખનારની સુગમતાને માટે શીકાર કરેલો છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જે કે વાદીઓએ ટ્રસ્ટડીડ ઉપર સહીઓ કરી છે, તે જમીનના હક્કને અનુસરતી નથી, તેથી ઈજ્લાંતના કાયદા પ્રમાણે તે જમીન મુક્ત થાય, તોપણ જે શીકાર કરનાર પ્રતીવાદી છે તેનો આખરનો ઈલાજ છે તેને ટ્રસ્ટડીડથી હરકત થતી નથી. માટે આ કલમના ઠરાવ પ્રમાણે તે પોતાની જમીનીમાંથી છુટો થતો નથી.

કલમ ૧૪૦ મી.

જમીને રૂપિયા ૧૪૦ જે કરજને સાફ જમીનગીરી આપવામાં આવી આપ્યા અગર કામ હોય તે કરજ આપવા જોગ થયું હોય અથવા જે ફરજને માટે જમીનગીરી આપવામાં આવી હોય, તે ફરજ અદા કરવામાં મુખ્ય દેણદારે કસુર કરી હોય, તો જે રકમ આપવાને અથવા જે વાત કરવાને જમીન જવાબદાર હોય, તે તમામ રકમ તેણે આપેથી અથવા તે તમામ વાત કરેથી માગનારના મુખ્ય દેણદાર ઉપર જે હક્કો હોય, તે સર્વે જમીનને પ્રાપ્ત થાય છે.

ટીકા—આ કલમમાં ઠરાવ્યા પ્રમાણે જમીનને લેહેણદારનો તમામ હક મળે છે, તોપણ જો જમીન સમાધાન કરી દેવાની તમામ રકમ કરતાં ઓછી રકમ લેહેણદારને આપે તો, તે જમીનનો અસલ દેણદાર ઉપર તમામ દેવાની રકમ બાબત લેહેણદારની માફક હક થતો નથી, પણ જેટલી રકમ જમીને સમાધાની કરી લેહેણદારને આપી હોય તેટલી રકમની બાબતમાં તેનો અસલ દેણદાર વિરુદ્ધ લેહેણદાર તરીકે હક થાય છે. આ પ્રમાણે જ્યાં હાં એક ગીરેના દેવાને માટે થએલા જમીને તે દેવું આપ્યું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે

તે જમીનને એ રકમ દેણુદારની ઈસ્ટેટથી વસુલ કરી લેવાનો હક્ક છે. ગેડી વિ. મ્યાટસન (ખીવન્સ રી. પાનું. ૩૧૦). જ્યાંહાં એક નાદારીના કામમાં મુખ્ય દેણુદારની સ્ટેટ ઉપર માગનાર લેણુદાર શાખીન કરે અને પછી તે દેવું જમીન આપે, ત્યાંહાં જે ડીવીડંડ આપવા જોગ થાય છે તેને માટે જમીનનો ટ્રસ્ટી યદ્યપે તેના હક્કો માગનાર જમીનને આપે છે. એક્ટ-૨૨ી રસફેરથ (૧૦ વેસે. રી. પાનું. ૪૦૯)

જો જમીન તોડખોડ કરીને ઓછી રકમ આપી દેવું પતાવે તો, દેણુદાર પાસે તેની આખી રકમ લેણુદારી થતી નથી, પણ ખરેખર તેણે જેટલી રકમ આપી હોય તેટલી રકમ તેની લેણુદારી થાય છે. રીડ વિ. નોરીસ (મીન એન્ડ કેગ રી. વા. ૨ પાનું. ૩૬૧)

કલમ ૧૪૧ મી.

માગનારને કર્જની ૧૪૧. જમીનગીરીનો કરાર થતી વખતે મુખ્ય દેણુદાર ખાત્રી સાફ મિલકત વિરુદ્ધ માગનારને જે કાંઈ તારણ હોય, તે તારણની વાત જમીનને માલમ હોય અથવા ન હોય, તોપણ તે સર્વેનો શાયદો જમીનને મળવાનો હક્ક છે; અને જો માગનાર તે તારણ ખાય, અથવા જમીનની સમતિ શિવાય પોતાના હાથમાંથી જવા દે તો, સદરહુ તારણની કિંમતના જેટલી પોતાની જવાબદારીમાંથી જમીન છુટો થાય છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) બ, ક ના ભાડુત છે. ક, અ ની જમીનગીરી ઉપરથી બ ને ૨૦૦૦ રૂપિયા કરજનું આપે છે. અ ની જમીનગીરી શિવાય ક પાસે સદરહુ ૨૦૦૦ રૂપિયાના બીજા તારણ તરીકે બ ના ધરનો સામાન ગીરો છે. ક ગીરો રદ કરે છે. બ નાદાર થાય છે, અને ક, અ ઉપર જમીનગીરીના સંબંધથી દાવો લાવે છે. સદરહુ ધરના સામાનની કિંમત જેટલી અ ની જવાબદારી કમી થઈ, એમ સમજવું જોઈએ.
- (બ.) બ ને ક નું કરજ છે તે બાબત ક નું હુકમનામું થયું છે, પણ તે શિવાય ક એ કરજને માટે અ ને જમીન લીધો છે. ક પોતાનું હુકમનામું બજાવવાને માટે બ નો માલ જપ્ત કરાવી લાવે છે, અને પછી અ ને ન જણાવતાં દરખાસ્ત કાઢાડી લે છે. અ છુટો થાય છે.
- (ક.) ક એ બ ને કરજ આપ્યું છે તેની ખાત્રીને સાફ તેનો અ જમીન થાય છે, અને અ તથા બ મળીને તેનું ક ને ખત લખી આપે છે. પછી તેજ કરજને માટે ક, બ પાસેથી બીજું કાંઈ તારણ લે છે. ત્યાર પછી તે તારણ ક છોડી દે છે. અ મુક્ત થતો નથી.

ટીકા—ઉપરની છેલ્લી કલમ એટલે ૧૪૦ મી કલમ પ્રમાણે જમીનને તમામ લેણુદારનો હક્ક મળે છે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે. આ કલમના ઠરાવથી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જમીનને અસર દેણુદારના તારણનો લાભ લેવાનો હક્ક છે. પછી તે તારણની

જમીનને ખચર હોય કિંવા નહી. પરંતુજે તે તારણુ જમીન જમીનગીરીનો કરાર કરે તે વખતે અને પાછળથી મેળવવામાં આવે, તેમાં બેદ છે. માટે પાછળથી મેળવેલું તારણુ લેહેણદાર છોડી દેવાને પસંદ કરે તો, તો, તે તારણુની કીમત જેટલી હોય તેટલે દરજ્જે તે જમીન પોતાની જમીનગીરીની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થાય છે. પરંતુ અસલ દેણુદારે જમીનગીરીનો કરાર થયા પછી તારણુ મેળવેલું હોય, અને તે પાછળના મેળવેલા તારણુને લેહેણુદાર જમીનની કબજત વિના ખુબ અગર જવા દે તો, જમીન પોતાની જવાબદારીમાંથી કાંઈ મુક્ત થતો નથી.

ન્યુટન વિ. ચોર્લટન (૧૦ હેર. રી. પાનું. ૬૬૨)ના કામમાં કેહેવામાં આવ્યું છે કે આ તમામ ઠરાવોનો પરીણામ ખરી રીતે મને એવો લાગે છે કે, તમો જમીન પોતાનો હક તમારી ખુશીમાં આવે સારે મંચળાઈથી નક્કી બતાવવાને મુખત્યાર છો. માટે તેવી રીતે તમારો હક બતાવો તે વખતે તમે લેહેણુદારનું લેહેણું વસુલ આપો, એટલે લેહેણુદારની પાસે જે તારણુ વ્યવસ્થા કર્યા વિનાનું હોય, તે તમને આપવાને તેને ફરજ પડે છે. જે તે અસલ કરારની તારીખે તે તારણુ હોય તો, તમારો તે ઉપર કુલ હક છે, કારણુ કે તમારી સ્થીતીમાં ફેરફાર કરવામાં આવશે નહી, એવો ઠરાવ અસલ કરારનો એક ભાગ છે. જે તે તારણુ પાછળથી મેળવેલું હોય તો, જ્યારે તમે ઈલાજ કરો સારેજ તે ઉપર તમારો પાછળના તારણુ ઉપર હક સંબંધ થાય છે. મેલુ વિ. કીકટ (સ્વાનસ્ટોન્સ રી. વા. ૨ પાનું. ૧૮૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રથમના લેહેણુદારની પાસે જે સ્થીતીમાં તારણુ હોય તેજ સ્થીતીમાં તે તારણુ જમીનને લેવાનો હક થાય છે. કલમ ૧૪૬ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જમીનના જાણુવામાં અમુક તારણુ હોય, અને અમુક ખીજ તારણુ હોવા છતાં તેના જાણુવામાં ના હોય, તેથી જમીનોને તે ખીજ તારણુ ઉપર જે હક છે, તેને દરકત થતી નથી.

એકાદ નોકરના પ્રમાણીકપણા વિશે સ્થીર જમીનગીરી જ્યાંહાં આપવામાં આવી હોય, અને તેની ગેરવર્તણુંક માલમ પડ્યા પછી તેનો શેઠ તેને નોકરીમાં જરી રાખવાનું પસંદ કરે તો, જમીનની સાથે સત્તાદ કરવા વગર એ પ્રમાણે કરવાથી તેણે જમીનને છુટો કર્યો છે, કેમકે જે હક પોતાના બચાવને માટે બતાવવાનો તેનો હક હતો, તે હક તેની ખસેથી તેણે ખુચી લીધો છે. રીલીન્સ વિ. ફાક્સન (લા. રી. ૭ કવી. એચ. ૬૬૬)

આ કલમને મળતીજ કલમ ૧૩૪ મી નીચે હજારી વિગરે વિ. ચુનીલાલ (ઈ. લા. રી. ૮ અ. ૨૫૯) નો ફેસલો છે તે જોવો.

કલમ ૧૪૨ મી.

ગેર સમજુતી કે ૧૪૨. કોઈ કાર્યના સુદ્ધાના ભાગ વિશે માગનારે કરેલી, રીતે મેળવેલી જમીન અથવા તેને માલમ છતાં તથા તેની સમતિથી થયેલી ગેરસમજુતી વડે કાચ મજકુરમાં કોઈ જમીનગીરી મેળવી હોય તો, તે જમીનગીરી વ્યર્થ સમજવી.

ટીકા—ઈવાન્સ વિ. એમરીજ (ડીજેક્ષ મેકનાટન એન્ડ ગાર્ડનરી. પાનું ૧૦૧) ના કામમાં એક લેહેણુદારે એવો એક દસ્તાવેજ લખાવ્યો કે, તેમાં એ જામીનમાં નામ ખતાવ્યાં. પછી એક જામીન પાસે તે દસ્તાવેજ ઊપર સહી કરવા મોકલ્યો, તેથી તે જામીને એ ખે સમજી સહી કરી કે હું તથા અમુક બીજો સખસ મારી સાથે જામીન છે. પરંતુ તે બીજા જામીન પાસે લેહેણુદારે સહી કરાવી નહી, તેમ તે સહી નહી કરાવ્યાની ખાબતની જે જામીને સહી કરેલી તેને ખબર પણ આપી નહી. પરંતુ તેથી ઊલટું તે સહી કરનાર જામીનો માનો એક જામીન છે, એવું પાછળથી લેહેણુદારે લખેલું હતું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે સહી કરનાર જામીન પોતાની તમામ જવાબદારીમાંથી મુક્ત થાય છે.

કલમ ૧૪૩ મી.

કોઈ વાત છુપાવી રાખ્યાથી મેળવે ૧૪૩. એકાદ મુદ્દાની વાત વિશે માગનારે પોતે મુજો બેરી રહેવાથી કોઈ જામીનગીરી મેળવી હોય તે તે જામીનગીરી બીજીની ગીરી વ્યથિ છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ પોતાના પૈસા વસુલ કરવાને સાડૂ વ ને કારકુન રાખે છે. કાંઈ પૈસા આવ્યા તેનો હિસાબ વ આપતો નથી, અને તેથી કરીને પૈસા મજકુરનો બરોબર હિસાબ આપવાની વ પાસેથી અ ખાતરી માગે છે. વ હિસાબ બરોબર આપશે એવી ક જામીનગીરી આપે છે. વ ની ચેહેલાંની વર્તણુક વિશે અ, ક ને કાંઈ વાકેબ કરતો નથી. પછી વ કસુર કરે છે. સદરહુ જામીનગીરી વ્યથિ સમજવી.
- (વ.) ક એ વ ને ૨૦૦૦ ટન લોહું આપ્યું તેની કિંમત આપવા વિશેનો અ, ક ને ત્યાં વ નો જામીન થાય છે. વ અને ક એ ખાનગી રીતે એવી કબુલાયત કરી છે કે વ એ બજાર ભાવ કરતાં દર ટને પાંચ રૂપિયા વધારે આપવા, અને તે પાંચ રૂપિયા પ્રથમનું એક કરજ છે તેને પેટે જમે કરવા. એ કબુલાયત અ થી છુપી રાખી છે. અ જામીન તરીકે જવાબદાર નથી.

ટીકા—ડેવીસ વિ. લંડન એન્ડ પ્રોવીનશીઅલ ઈન્શ્યુરન્સ કંપની (ચાન્સરી. ડી. ૪૬૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે કોઈ કેહેવું નહી જોઈએ તે થોડુંક કેહેવામાં આવે, અને જે કેહેવું જોઈએ તેમાંનું ઘણું થોડું પણ કેહેવામાં ના આવે તો, કરાર બળવાન થતાં અટકાવવાને તે હકીકત ખસ થાય છે. સ્મીથ વિ. બેંક ઓફ સ્ટ્રોટલાંડ (ડોવ્સરી. પાનું ૨૭૨) ના કામમાં એક બેંક એક મુમાસ્તાની સારી ચાલ ખાખન જામીન લીધો હતો, પરંતુ તે મુમાસ્તા બોટી વર્તણુકથી વર્તેલો હતો, તે હકીકત તે બેંકના જાણવામાં હતી, તેમ છતાં તે વાત તે જામીન બેંક તરફથી કેહેવામાં આવી નહી હતી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ હકીકત ગેરસમમુતીનો પુરાવ થાય છે. તેમજ લી. વિ. જોન્સ (૩૪ લા. જ. શી.

પી. ૧૩૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે, એક કાયદાના વેહેપારીએ પોતાના ગુમાસ્તા-
નો જમીન લીધી, પરંતુ તે ગુમાસ્તા દેવાદાર હતો તે હકીકત તે વેહેપારીએ તે જમીનથી
છુપાવી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ જમીનગીરી કપટથી મેળવેલી છે, એવું ઠરાવવા-
ને પ્રક્ટ પુરાવ છે. ફીલીપ્સ વિ. ફાકસલ (લા. રી. ૭ કવી. બેંચ. ૬૬૬) ના કામમાં કો-
ર્ટ કહેલું છે કે “અમે જે છુપાવ્યા બાબતનો વિચાર કરીએ છીએ, કે જેથી જમીનને પોતા-
ની જવાબદારીમાંથી છુટો થવાનું એક કામ્ય બને, તે છુપાવ્યાની વાત બાબતમાં ફકત વ્યા-
જખીરાહે એટલું ધારવાનું છે કે, જે તે છુપાવેલી હકીકત જમીનના જાણવામાં આવી
હોત તો, અવસ્થે કરીને તેણે જમીન થવું કિંવા નહી તે વિશેની તેની સમજને અસર થાત.
તેજ પ્રમાણે એકસરખી રીતે એમ ધારવાને અમને વ્યાજખી દીસે છે કે નોકરની બદલાવત
માલુમ પડ્યા પછી શેઠ પોતાના કારણસર જમીનની કમુલત અગર માહિતી વિના તે
નોકરની નોકરી જારી રાખે તો, તે પછી પણ જમીનની જમીનગીરી જારી રહેવાની છે, એ-
વો વિચાર પક્ષકારને આવી શક્યો નહી હોય. જે જમીનની જમીનગીરીનું બંધન જારી રે-
હેવાનું હોય તો, અમારી નજરમાં આવે છે કે લેહેણદારનું બંધન પણ એકસરખી રીતેજ
જારી રહેવું જોઈએ. માર્ટ જે હકીકત કહી અને સમજીને અસલ કરાર કરવામાં આવ્યો
હોય, તે હકીકત તે જમીનગીરી જારી રહે અને પૂરી થાય ત્યાંહાં સુધી જારી રહે છે.

મુખ્ય હકીકત વિશે માગનારે કાંઈ છુપી વાત રાખવાથી જે જમીનગીરી રેખા દર્શાવે
તા, તે જમીનગીરી નીરથક છે. જે હકીકત અગત્યની હોય નહી અથવા ગેરસમજીની કારર
કરવાની ઉચ્કેરણી થઈ હોય નહી તો, આ કલમની ર્થએ અથવા કલમ ૧૯ ની ર્થએ તે ક-
રાર રદ કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. ગ્રીન વિ. ગાસડન (૩ મેનીંગ એન્ડ ગ્રેનજર રી. પાનું ૪૪૬)

કલમ ૧૪૪ મી.

ખીજે સખસ સ ૧૪૪. જ્યારે કોઈ સખસ એવા કરારથી જમીન થાય
હજમીન થાય તેની કે, ખીજે એક સખસ સહજમીન તરીકે જમીનગીરીમાં સા-
પેહેલાં જમીનગીરી મિલ થતાં સુધી જમીનગીરી મજકુર ઉપર માગનારે કાંઈ
ઉપરથી કાંઈ પણ અમલ કરવો નહી. ત્યારે જે તે ખીજે સખસ સામિલ
ફસ કરવું નહી, એવી ન થાય તો, તે જમીનગીરી વ્યર્થ સમજવી.
કમુલાયતથી જમીન
થવા બાબત.

ટીકા—આવોજ નિયમ બોનસર વિ. કોક્ષ (૪ પીવન્સ રી. ૩૭૯) ના કામમાં લાગુ
કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં જમીને એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે, મારે તથા દેણદારે ખત ઉપર સ-
હીઓ કરવી. તેમાં કોર્ટે ઠરાવ્યું કે આ શરત પ્રમાણે ચાલવામાં આવ્યું નથી, માટે તે જમીન
બંધનમાં નથી.

લખેલા કરારનું બંધન લાગુ કરતા પેહેલાં, અમુક શરત મુખજીયાનીના જુદા કરાર
થી ઠરાવવામાં આવી હોય તો, તે જુદો મુખજીયાનીનો કરાર પુરાવ આકટની કલમ ૯૨

ના વિશેષ ઠરાવ (૩) પ્રમાણે શાબેત થઈ શકે છે. માટે જામીનગીરીના કરાર લખેલો હોય, તે-
પણ તે કલમમાં બતાવ્યા પ્રમાણે મુખ્યબાનીનો કરાર હોય, તે શાબેત થઈ શકે છે.

કલમ ૧૪૫ મી.

જામીનને ટોટાથી ૧૪૫. જામીનગીરીના પ્રત્યેક કરારમાં જામીનને ટોટા આ-
બ્યાવવા વિષેનું ગ- વે તે ભરી આપવાનું મુખ્ય દેણદારનું ગર્ભિત વચન હોય છે
ર્ભિત વચન. એવું સમજવું અને જામીને પાતાની જામીનગીરીની રૂઠ
એ જે કાંઈ રકમ વ્યાજબી રીતે આપી હોય, તે મુખ્ય દેણદાર
પાસેથી તેને મળવાનો હુક છે, પરંતુ જે રકમો તેણે મેરવ્યા-
જબી રીતે આપી હોય, તે તેને મળવાનો તેનો હુક નથી.
દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) જ ને ક નું કરજ છે, અને તે કરજનો અ જામીન છે. ક, અ પાસે
પૈસા માગે છે અને અ એ તે ન આપ્યા માટે તેના ઉપર તે રકમ મ-
જકુરનો દાવો કરે છે. દાવાનો જવાબ આપવાને માટે ચોગ્ય કારણ હો-
વાને લીધે અ દાવાનો જવાબ આપે છે, પરંતુ કરજની રકમ ખરચ
સાથે અ ને આપવી પડે છે. જ પાસેથી અ ને કરજની રકમ મળી
શકે છે, તોજ મુજબ ખરચની રકમ પણ મળી શકે છે.
- (બ.) ક, જ ને કાંઈ રકમ કરજનું આપે છે, અને કરજ મજકુરની ખાત્રીને
સાથે જ એ અ ઉપર એક હુડી લખી છે, તે જ ની વિનંતી ઉપરથી અ
સીકારે છે, તે હુડી ક ના હાથમાં છે. અને તેના રૂપિયા તે અ પા-
સેથી માગે છે. અ એ તે રૂપિયા ન આપ્યા તેથી તેને સાથે અ ઉપર
હુડીની રૂઠએ ક દાવો માંડે છે. તે દાવાનો જવાબ આપવાને ચોગ્ય
કારણ ન હતાં અ જવાબ આપે છે, અને હુડીની રકમ તથા ખરચ અ
ને આપવો પડે છે. હુડીની રકમ જ પાસેથી તેને મળી શકે છે, પણ
ખરચને માટે જે રકમ આપવી પડી હોય તે તેને મળી શકતી નથી, કે-
મકે દાવાનો જવાબ આપવાને કાંઈ ખર્ચ કારણ તેને નહોતું.
- (ક.) ક, જ ને ચોખ્ખા આપે તેની કિંમત બદલ ૨૦૦૦ રૂપિયા મુદ્દીની રકમને
સાથે અ, ક ને ત્યાં જામીન થાય છે. ક ૨૦૦૦ થી ઓછી કિંમતના
ચોખ્ખા જ ને આપે છે, પરંતુ આપેલા ચોખ્ખા બદલ અ પાસેથી ૨૦૦૦
રૂપિયાની રકમ તે લે છે. ખરેખરા આપેલા ચોખ્ખાની કિંમત કરતાં વધારે
પૈસા જ પાસેથી અ ને મળી શકતા નથી.

ટીકા—આ કલમમાં જે હામીના કરાર બાબત આ કાયદાની કલમ ૧૨૫ મીમાં ઠ-
રાવ કરવામાં આવ્યો છે, તે લક્ષમાં રાખવાનો છે. *

મૂળનસીંગ વિ. ગંગારામ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૮ પાનું ૩૩૭) ના કામમાં એક સ્વ-
તંત્ર દેશી સ્વસ્થાન અને કંટ્રાક્ટરોની વચમાં તે દેશી સ્વસ્થાનમાં કરાર થયેલો, તે કરારનો

તે મુલુકમાંજ અમલ કરવાનો હતો, તેથી અગાઉથી તે કંટ્રાક્ટરોને નાણાં મળેલાં, એવા ક-
રારથી કે તેઓ જે તે કરારમાં નિષ્ફળ જાય તો, ત્રીજે પક્ષકાર તે નાણાં પાછાં આપે, એ
પ્રમાણે તે ત્રીજે સખસ જમીન તરીકે તે સ્વસ્થાનને બંધાયો. તે કરાર પ્રમાણે ચાલવામાં
કસુર કરવામાં આવી, તેથી તે સ્વસ્થાને તે કરાર બંધ પાડયો. આ ઉપરથી તે જમીને તે
સ્વસ્થાનને કરારનો થોડોક ભાગ કરેલો તે પેટે સદરહુ અગાઉથી આપેલાં નાણામાંથી થોડાં-
ક નાણાં કાપી બાકીનાં પાછાં વસુલ આપ્યાં. આ રકમ બાબત મુખ્ય દેણદારો જેઓ હિંદુ-
સ્થાન માંહેના ઈંગ્લેજ રાજ્યની હકુમતને તાબે હતા તેમના ઉપર તે જમીને દાવો કર્યો. તેમાં
વાદીએ જે જમીની પુરી પાડવાનું પોતાને માથે રાખેલું તેના હેતુ પ્રમાણે કરાર નિષ્ફળ
ગએલો છે કિંવા નહી, તે વિષે નિર્ણય કરવામાં હિંદુસ્થાન માંહેના ઈંગ્લેજ રાજ્યનો કાયદો
લાગુ નથી. પરંતુ તે પક્ષકારોએ તે કરાર કર્યો તે વખતે તેના પરીણામ બાબતમાં જે વિચાર
કરેલો હોય, તે ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું.

કલમ ૧૪૬ મી.

સહજમીનો સર- ૧૪૬. જ્યારે એકજ કરજને સાડ કિંવા એકજ કરજને
ખે ભાગે જવાબદાર સાડ ખે અથવા વધારે સખસો સમસ્ત કિંવા જુદી જુદી
ર છે. જવાબદારીથી તથા એકજ કિંવા જુદા જુદા કરારોથી સ-
હજમીનો થયા હોય, ત્યારે સદરહુ સહજમીન થયાની વાત
એક બીજને માલમ હોય કિંવા ન હોય, તોપણ બીજ
રીતનો કરાર ન હોય તો, તેઓ પ્રત્યેક પોતાને પરસ્પરને
સંબંધે સર્વે કરજના અથવા મુખ્ય દેણદાર તરફથી જે રકમ
આપવાની બાકી રહી હોય, તેના સરખે ભાગે જવાબદાર છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) ઢ એ ઇ ને ૩૦૦૦ રૂપિયા કરજે આપ્યા, તે માટે ઢ ને ત્યાં અ, બ, તથા
ક એઓ જમીન છે. ઇ પૈસા આપતો નથી. અ, બ, તથા ક એઓ
પ્રત્યેક પોતાને પરસ્પરને સંબંધે એક હજાર રૂપિયા આપવાને પાત્ર છે.
- (બ.) ઢ એ ઇ ને ૧૦૦૦ રૂપિયા કરજે આપ્યા છે, અને તે બદલ અ, બ,
તથા ક એઓ ઢ ને ત્યાં જમીન છે. અ, બ, તથા ક નો પોત પોતામાં
એવો કરાર છે કે અ એ ૧/૪ તથા બ એ ૧/૪, તથા ક એ ૧/૨ એ
પ્રમાણે જવાબદારી રાખવી. ઇ પૈસા આપતો નથી. જમીનો મળકુરને
પરસ્પરને સંબંધે અ રૂપિયા ૨૫૦, બ રૂપિયા ૨૫૦, અને ક રૂપિયા
૫૦૦ આપવાને પાત્ર છે.

ટીકા—કલમ ૪૩ માં સહવચ્ચ આપનારાઓ બાબત ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, તે
ઠરાવને વિસ્તારીને આ કલમમાં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, માટે કલમ ૪૩ તંથા આ કલમ
સાથે વાંચવી જોઈએ. આ કલમના (ખ) દ્રષ્ટાંતો ઉપરથી એમ જણાય છે કે જેટલે દરજ્જે

જમીનગીરીની જવાબદારી રાખવા એક કરતાં વધારે સહહિસ્સેદારોએ માંહેા માંહે કરાર કર્યો હોય, તેટલે દરજ્જે તેઓ અસ્પરસ જવાબદાર થાય છે.

એકતરફી સ્તોહન (૧૭ ચેન્સરી ડી. ૪૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એ જમીનો હોય તેમાંના એકે દ્રક્ત નીમ્મે દેવું આપ્યું હોય તો, તે નીમ્મે આપેલી રકમનો હિસ્સો તે જમીન પોતાના સહજમીન પાસે માગી શકતો નથી, કારણ કે તે ખીજ દેવાનો નીમ્મે ભાગ એકસરખી રીતે લેહેણુદારને આપવાને જવાબદાર છે. કલમ ૪૩ ના (ખ) દ્રષ્ટાંતમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે મેયર ઓફ બરવીક વિ. મરે (૨૬ લા. જ. ચે. ૨૦૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, કેટલાક સહજમીનોમાંનો એક નાદાર થાય તો, બાકીના જે દાર જમીનો હોય તેમણે તમામ કરજ એકસરખા ભાગથી અદા કરવું જોઈએ. ત્રણ જમીનોએ માંહેામાંહે એવો કરાર કર્યો હતો કે આપણામાંના દરેક પોત પોતાના ભાગનું દેવું આપવું, પછી તેમાંનો એક નાદાર થયો. પછી ખીજએ તમામ દેવું આપ્યું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ત્રીજે દાર સહજમીન તમામ દેવું આપનાર જમીનને દ્રક્ત પોતાનો ત્રીજે હિસ્સો આપવા બંધાએલો છે. સ્વેન વિ. વાલ (રી. ઈન ચે. પાનું ૧૫૦)

ફ્રેયર્ન વિ. સ્વીનબર્ન (૧૪ વેસે. રી ૧૬૦)ના કામમાં એક જમીન હતો, અને લેહેણુદારે પાછળથી ખીજે જમીન લીધો હતો, તેમાં પક્ષકારોનો ઇરાદો એવો હોય કે અસલ લેણુદાર તથા પ્રથમ થએલો જમીન દેવું આપવાને કસુર કરે તો, પાછળથી થએલો જમીન તે દેવા બાબત જવાબદાર થાય. જો આવો ઇરાદો બતાવવામાં આવ્યો હોય તો, અસલ જમીન જે દેવું આપે તેનો પાછળના જમીન પાસેથી કાંઈ ભાગ લેવાનો હક્ક થતો નથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

કુપ વિ. ટવીનામ (૧ ટરનર એન્ડ રસલ. રી. પાનું. ૪૨૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કેટલાક સહજમીનોની બાબતમાં કરાર જુદા જુદા હોય, પણ જે બાબત તેઓ સહજમીન થયા હોય તે બાબત તો એકની એકજ હોવી જોઈએ. જો તેમ ના હોય તો, પછી તેમાંના કોઈ જમીન જમીનગીવાળું દેવું આપે તો, ખીજ સહજમીન પાસેથી ભાગ લેવાનો તેનો હક્ક થતો નથી.

જો એકજ દસ્તાવેજની રૂઠ્ઠાએ બંને જમીનો બંધાયા હોય, અને ભાગ લેવાપૂણને માટે જો એક જમીન ખીજ ઉપર દાવો કરે તો, તે દાવો એક ગર્ભિત કરાર ઉપરનો છે, એમ સમજવું, અને તેથી કરીને સ્માલકાજકોર્ટની હકુમતનો છે, અને સ્માલકાજકોર્ટમાં ચાલી શકે. હરી ત્રીબક અડોલફર વિ. આબાસાહેબ (ઈ. લા. રી. ૪ મું. પાનું. ૩૨૧)

કલમ ૧૪૭ મી.

સહજમીનોએ જુ ૧૪૭. જો સહજમીનો જુદી જુદી રકમો આપવાને બં-
દી જુદી રકમો આ ધાયા હોય તો, તેઓની પોત પોતાની જવાબદારીની હદ
પવાની જવાબદારી સુધી તેઓ સરખે ભાગે રૂપીયા આપવાને જવાબદાર છે.
લીધી હોય, તે વિશે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ, બ, અને ક એઓ ૬ ના જમીન થાય છે, અને દરેક જણ એકેકું જુદું જુદું બોંડ લખી આપીને જુદી જુદી ગુનહેગારી આપવાનું કબુલ કરે છે, તે એવી રીતે કે અ ૧૦૦૦૦ રૂપિયા આપે અને બ ૨૦૦૦૦ રૂપિયા આપે, ક ૪૦૦૦૦ રૂપિયા આપે. ત્રણે બોંડમાં જમીનગીરી એવી છે કે ૬, ૬ ને કાંઈ પૈસાનો હિસાબ બરોબર રીતે આપશે. ૬ ૩૦૦૦૦ હજાર રૂપિયાનો હિસાબ બરોબર આપતો નથી. અ, બ, અને ક એઓ પ્રત્યેક જણ ૧૦૦૦૦ રૂપિયા આપવાને પાત્ર છે.
- (બ.) અ, બ, અને ક એઓ ૬ ના જમીન થાય છે, અને દર એક જણ જુદું જુદું બોંડ લખી આપીને જુદી જુદી ગુનહેગારી આપવાનું કબુલ કરે છે.—એટલે અ ૧૦૦૦૦ રૂપિયા આપે, બ ૨૦૦૦૦ રૂપિયા આપે, અને ક ૪૦૦૦૦ રૂપિયા આપે. ત્રણે બોંડમાં શરત એવી છે કે ૬, ૬ ને કાંઈ પૈસાનો હિસાબ યોગ્ય રીતે આપશે. ૬ ૪૦૦૦૦ રૂપિયાનો હિસાબ બરોબર આપતો નથી. અ દસ હજાર રૂપિયા આપવાને પાત્ર છે. અને બ અને ક, એ દરેક જણ ૧૫૦૦૦ રૂપિયા આપવાને પાત્ર છે.
- (ક.) અ, બ, અને ક એઓ ૬ ના જમીન થાય છે, અને દરેક જણ જુદું જુદું બોંડ લખી આપીને જુદી જુદી ગુનહેગારી આપવાનું કબુલ કરે છે,—એટલે અ ૧૦૦૦૦ આપે, બ ૨૦૦૦૦ આપે, અને ક ૪૦૦૦૦ રૂપિયા આપે. ત્રણે બોંડમાં શરત એવી છે કે ૬, ૬ ને કાંઈ પૈસાનો હિસાબ યોગ્ય રીતે આપશે. ૬ ૭૦૦૦૦ હજાર રૂપિયાનો હિસાબ બરોબર આપતો નથી. અ, બ, અને ક એઓ દરેક પોત પોતાના બોંડની પુરેપુરી ગુનહેગારી આપવાને પાત્ર છે.

ટીકા—આ કલમ વાંચતી વખત આ આકટની કલમ ૪૩ મી લક્ષમાં રાખવી જોઈએ.

હોબસન વિ. બાસ (વા. રી. ૬ એ. ૭૯૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જુદા જુદા જમીનો પૈકી એક જણે તેની જવાબદારીની હદ સુધી રકમ આપી હોય તો, જે જમીને બધું દેવું આપ્યું હોય, તે જમીનના તમામ હક્ક મળવા તે જમીન હક્કદાર છે. જેમકે જ્યાં એક દેણદાર નાદાર થયો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જે જમીને પોતાનો હિસ્સો આપ્યો છે તેવા દરેક જમીનને તે નાદારની ઈસ્ટેટનો જે ફાળો આવે, તે ફાળામાંથી આખા દેવાની સાથે તેના હિસ્સાનું જે પ્રમાણ હોય, તે પ્રમાણમાં પર્થિશા મળવાનો હક્ક છે.

(૨૮૨) નીક્ષેપ અને નીક્ષેપ લેનારને સ્વાધીન કરવું. ક. ૧૪૮, ૧૪૯

બાબ ૯ મો.

નીક્ષેપ વિષે.

કલમ ૧૪૮ મી.

‘નીક્ષેપ,’ નિક્ષેપા’ ૧૪૮. જ્યારે એક સખસ કાંઈ માલ કોઈ કામ સારૂ અને ‘નિક્ષેપી’ એટલે બીજા સખસને સ્વાધીન કરે, અને તે એવા કરારથી કે કામ મજકુર પુર્ણ થાય એટલે તે માલ પાછો આપવો અથવા જે સખસે તે સ્વાધીન કર્યો હોય તે સખસના હુકમ પ્રમાણે તેની બીજી રીતે વ્યવસ્થા કરવી, ત્યારે એ પ્રમાણે માલ સ્વાધીન કરવો તેને નિક્ષેપ કેહે છે. જે સખસ માલ સ્વાધીન કરે તેને નિક્ષેપા એવું નામ આપ્યું છે. જેને માલ સ્વાધીન કરવામાં આવે તેને નિક્ષેપી એવું નામ આપ્યું છે.

ખુલાસો—જે સખસના કબજામાં બીજા સખસનો માલ આવી ચુક્યો હોય તે સખસ પોતે માલ મજકુર નિક્ષેપી તરીકે રાખવાનો કરાર કરે, તે તેમ કીધાથી તે નિક્ષેપી થાય છે, અને તે માલનો માલીક હોય તે નિક્ષેપા થાય છે, પછી તે માલ પ્રથમ નિક્ષેપ તરીકે સ્વાધીન કરવામાં ન આવ્યો હોય તો, તેની ચિંતા નહીં.

ટીકા—નીક્ષેપી અસલ નીક્ષેપમાં આપેલી ચીજો વેચીને તેની પોતાની વર્તણૂકથી નીક્ષેપાના ઉપયોગમાં બીજી ચીજો આપી શકે છે; અને આ પ્રમાણે ઉપયોગમાં આપેલી ચીજો નીક્ષેપાની મીલકત થાય છે. વુલીયામી વિ. નોબલ (૩ મેરીવેલ્સ રી. પાનું. ૫૯૩)

આ ખુલાસાના દ્રષ્ટાંત દાખલ એક માલ વેચનારનો દાખલો કે, જે પોતાનો કબજો રાખે, પણ યોગ્ય કૃત્યોથી ખરીદદાર તરફથી અગર ખરીદદારના ખરીદદાર તરફથી તે માલ રાખવાનો ઇરાદો બતાવે, તેના કબજાનું સ્વરૂપ બદલવાથી ખરીદદારની તરફથી તે નીક્ષેપી થાય છે, અને ખરીદદાર નીક્ષેપતા થાય છે. કલમ ૯૦ ની નોટ જુઓ.

જો કોઈ સરકારી પ્રામીસરી નોટો રદ કરાવવાને અથવા છેકી નાંખાવવાને માટે કોઈ ટ્રેઝરીમાં આપી હોય તો, તેમાં કાંઈ નીક્ષેપ નથી, કેમકે જે માણસ તે આપી દે છે તેનો જ નોટોમાં કાંઈ પોતીકો લાભ નથી. હિંદુસ્તાનના સેક્રેટરી આફ સ્ટેટ વિ. સેવસીંગરાઈ (ઈ. લા. રી. ૨ અ. પાનું ૭૫૬)

કલમ ૧૪૯ મી.

માલ નિક્ષેપીને ૧૪૯. કોઈ માલ નિક્ષેપી થનાર સખસના કબજામાં શી રીતે સ્વાધીન કરવાયે, અથવા તેના તરફથી તે માલ રાખવાનો જે સખસને અધિકાર આપ્યો હોય તે સખસના કબજામાં આવે, એવું જે વસ્તુ કર્યાનું પરિણામ હોય, તે વસ્તુ કીધાથી માલ નિક્ષેપીને સ્વાધીન કરી શકાય છે, એમ સમજવું.

ટીકા—કલમ ૯૦ ના દ્રષ્ટાંતો તથા તે નીચેની ટીકા જોવી. તે ઉપરથી મીલકતનો કબજો કેવી રીતે આપી શકાય છે તે ખુલ્લું જાણવામાં આવશે.

કલમ ૧૫૦ મી.

નિક્ષેપ માલમાં ૧૫૦. નિક્ષેપમાં આપેલા માલમાંની જે ખામી નિક્ષે-
જે ખામી હોય તે માને માલમ હોય, તથા જે ખામીને લીધે માલ મજકુરનો
જણાવવાનું કામ નિ ઉપયોગ કરવામાં જરૂરની વાતે હરકત પડે અથવા નિક્ષેપી
ક્ષેપાનું છે. મહોટા જોખમમાં આવે એવું હોય, તે ખામીઓ નિક્ષેપાએ
નિક્ષેપીને પ્રગટ કરવી એવી તેની ફરજ છે; અને જો તે એ
પ્રમાણે પ્રગટ ન કરે તો, ખામીઓ મજકુરથી જે પ્રત્યક્ષ
નુકશાન નિક્ષેપીને થાય, તે નુકશાનનો તે જવાબદાર છે.

જો માલ ભાડાને સાડ નિક્ષેપમાં આપ્યો હોય તો, સદરહુ પ્રકારના નુક-
શાનનો નિક્ષેપતા જવાબદાર છે, પછી તે ખામી માલ મજકુરમાં હોવાની ખ-
બર તેને હોય અગૂર ન હોય, તેની ચીંતા નહીં.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ, બ ને એક ઘોડો વાપરવા આપે છે, અને તે ઘોડો ખરાબ આદતનો
છે એ અને માલમ છે. એ ખરાબ આદતની વાત એ પ્રગટ કરતો નથી.
ઘોડો નાસી જાય છે અને બ તે ઉપરથી પડી જઈને તેને વાગે છે. બ ને
થયલા નુકશાનનો એ જવાબદાર છે.

(બ.) અ, બ ની એક ગાડી ભાડે લે છે. તે ગાડી જોખમ ભરેલી છે, પણ એ
વાતની ખબર બ ને નથી. એ ને વાગે છે. એ વાગવા વિશે બ, એ ને
જવાબદાર છે.

ટીકા—જ્યારે કાંઈ વસ્તુ ભાડા માટે નિક્ષેપ તરીકે આપવામાં આવી હોય, ત્યારે ની-
ક્ષેપાને તે વસ્તુમાં ખામીની માહેતી ના હોય, તોપણ તે ખામી બાબત તે નિક્ષેપા જવાબ-
દાર થાય છે. ઇંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે નિક્ષેપાનું વચન સામાન ભાડે આપેલાની બાબતમાં
જેમ વેચાણ આપનારનું વેચેલા માલની બાબતમાં હોય છે, તેવું હોય છે, એટલે કે જ્યારે
અમુક ઠરાવેલી વસ્તુ ફક્ત ભાડે આપવામાં આવી હોય ત્યારે તેવી કાંઈ ખાતરી કરવામાં આ-
વતી નથી; રોબર્ટસન વિ. આમેઝન ટગ કંપની (૭૬૫. પી. ડી. ૫૮૮); પરંતુ જ્યારે અમુક વ-
સ્તુ જે કારણસર મંગાવવામાં આવેલી હોય તેથી આપવામાં આવી હોય, અને તે કારણસર
હમેશાં તેવીજ વસ્તુઓ ભાડે રાખવામાં આવતી હોય, ત્યારે જે સમ્પત્તિ ભાડે આપે તે
સંભાળ અને અકલ્પથી તે વસ્તુમાં ખામી નહીં રહેવાને જોઈએ અને તે કરવાને તે વીમો જી-
તારનાર છે. માટે હીમન વિ. નાય (૬ કમ્. પી. ડી. ૬૮૫) ના કામમાં એક સમ્પત્તિ ભાડે ફે-
રવાને ગાડી આપેલી, તે વિશે કહેલું છે કે તેનું કામ સંભાળ અને અકલ્પથી જે કારણસર
ગાડી ભાડે આપવામાં આવેલી છે, તે કારણસર તે લાયક હોય તેવી આપવી જોઈએ. માટે
જે કારણસર તે ગાડી યોગ્ય રીતે વાપરતાની દરમિયાનમાં ભાગી જાય તો, જે સમ્પત્તિ ભાડે

આપે તેને એવું બતાવવાનું છે કે તે ભાગી જવું ખરી રીતે કહીએ તો સંભાળ અને અકલ્પ-થી અટકાવી શકાય નહીં, તેવી અકસ્માત અનેકી હકીકત છે. સ્મીથ વિ. મારેબલ(૧૧ મીશન એન્ડ વેલ્ફેર પાનું. ૫) ના કામમાં એક સખસે સામાન સુધાં એક મકાન ભાડે રાખ્યું હતું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે ઘર તરત વપરાય તેવો સામાન તેને મળવાનો તેનો હક્ક છે. તેજ પ્રમાણે બ્યાંહાં માલ પુરો પાડવાનો હોય તેવા દરેક કામમાં જે વાપરવા લાયક હોય, તેવો સામાન પુરો પાડવાને તે બંધાએલો છે. પરંતુ મેનુએસ્ટર બોર્ડેડ વેરહાઉસ કંપની વિ. કાર (૫ શી. પી. ડી. પાનું ૫૦૭) ના કામમાં સાધારણ રીતના જમીનના મકાનો અગર વખાનેના પટાને આ નિયમ લાગુ કરવાને કોર્ટે ના પાડી છે.

કલમ ૧૫૧ મી.

નિક્ષેપીએ માલ-ની સંભાળ લેવી.

જ્યારે કાંઈ માલનો નિક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે કોઈ સાધારણ સમજણવાળો સખસ એવે પ્રસંગે નિક્ષેપવાળા માલ જેટલા તથા તે જાતના તથા તેટલી કીંમતના ખુદ પોતાના માલની જેટલી સંભાળ લે, તેટલી સંભાળ નિક્ષેપીએ સદરહુ પોતાને નિક્ષેપમાં આપેલા માલની લેવી, એ તેની ફરજ છે.

ટીકા—આ કલમમાં નીક્ષેપીએ નીક્ષેપવાળા માલની જે સંભાળ રાખવાની છે, તેમાં જે કાંઈ ભેદ છે તે લેઈ લેવામાં આવ્યો છે. પછી નીક્ષેપ આપનાર અગર લેનારના ક્ષાસદા સાર તે હોય ને તે બીનઅવેજે હોય કિંવા નહીં, પણ તેમાં સાધારણ ડાહ્યાપણથી સંભાળ રાખવાનો જે નિયમ છે તે લાગુ કરવાનો છે. મેકીલીકન વિ. કંપની ડેસ મેસેન-જર મારીટાઇમ્સ (ઈ. લા. રી. ૬. ક. પાનું. ૨૨૭) પરંતુ ઈંગ્રેજ ઠરાવો પ્રમાણે જે નીક્ષેપી મફત થએલો હોય, તેની બ્યારેભારે કસુર હોય તોજ તે જવાબદાર થાય છે.

ગીબલીન વિ. મેકમુલન (લા. રી. ૨ પી. શી. પાનું. ૩૩૭) ના કામમાં લાર્ડ એલમ્સ-ફોર્ડે કહેવું છે કે આધારો પ્રમાણે ખુલ્લું છે કે બંકને જે અનામત સોંપવામાં આવી છે, તે વિશે સાધારણ સંભાળ કરતાં તેની વધારે સંભાળ લેવાને તે બંધાએલા નથી. માટે સામાન્ય ડાહ્યાપણનો માણસ પોતાની બાબતમાં જેમ સાધારણ રીતે ચંચળાઈ રાખે તે પ્રમાણે ચંચળાઈ રાખવામાં ના આવે તો, તે કસુર બાબતજ તે જવાબદાર થઈ શકે છે. આ કલમ પ્રમાણે આ બાબત વ્યવસ્થા કરવામાં કોર્ટે પ્રથમ એવો નિર્ણય કરવાનો છે કે, સામાન્ય ડાહ્યાપણનો માણસ પોતાની બાબતમાં તેવીજ હકીકત હોય તો શું કરે. માટે તે નક્કી કરવામાં કોર્ટે જે સમુદાયમાં રહેવાનું હોય તે સમુદાયની સ્થિતિ, હમેશાંનો સાધારણ રીવાજ તથા કાલની બાબતમાં જે ખાસ ભય હોય તે, તથા નીક્ષેપવાળી વસ્તુ કેવા પ્રકારની છે તે તથા કેવી સંભાળ લેવી જરૂર જણાતી હોય, તે તમામનો વિચાર કરવો જોઈએ. માટે નીક્ષેપાનો માલ શુભ થયો તે જ વખતે નીક્ષેપીનો માલ શુભ થયો હોય, તે નીક્ષેપાના માલની બાબતમાં નીક્ષેપીને કસુરમાંથી મુક્ત કરવાનો પુક્ત સબબ થતો નથી, એવું દુરમન વિ. જેનકીન્સ (આડોલ્ફસ એન્ડ ઈલીસ રી. ૨૫૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. નીક્ષેપીને નીક્ષેપ તરીકે જે માલ

સોંપવામાં આવે તેની નિર્ભયતા બાબત ઘણુંકરીને નીક્ષેપી ખાત્રી કરતો નથી, માટે તે સાચવવાને યોગ્ય ઇલાજ કરે, ને જે હકીકત તેના અખતારમાં ના હોય તે હકીકતથી તે માલને નુકશાન થાય તો, તે જવાબદાર થતો નથી. સર્વ વિ. લાવરીક (લા. રી. ૯ ક્યુ. બી. પાનુ. ૧૨૪) ના કામમાં પ્રતીવાદીએ વાદીની તરફથી એક તખ્તેલામાં તેની ગાડીઓ રાખેલી, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીએ તે ગાડીઓ રાખવામાં સાધારણ રીતની સંભાળ લેવાની હતી, અને જે તેણે તે તખ્તેલા દુરસ્ત કરવામાં જે કાંઈ ચણતર વગેરે તેના કરનાર રાખી કરાવવું જોઈએ, અને બીજી રીતે સાધારણ ચીંતાવાળો માણસ તે વિષે જેમ કરે, તેમ સંભાળની સાથે કરેલું હોય તો, પ્રતીવાદીનું રક્ષણ થાય છે. એટલે તે ચણતર કરનારની બેરીકરાઈ ભરેલી તથા અયોગ્ય રીતની કસૂર હતી, પણ તે પ્રતીવાદીના જાણવામાં નહીં હતી, માટે તે તખ્તેલા પડી જવાથી જે હકીકત બની છે તેની જવાબદારી તેને શીર રહેતી નથી. તેજ નિયમ પ્રમાણે રેડહેડ વિ. મીડલાન્ડ રેલવે (લા. રી. ૪ ક્યુ. બી. ૩૭૯) ના કામમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, પાસેંજરોને રેલવે થી લેઈ જનાર ગુલ્લ ખામી, જે તે યોગ્ય સંભાળથી અટકાવી શકતો નહીં હતો, અગર જાણી શકતો નહીં હતો તો, તે ખામી બાબત તે જવાબદાર થતો નથી, તોપણ પક્ષકારોના સબંધ અને નીક્ષેપના પ્રકાર ઊપરથી એમ જણાવું જોઈએ કે, પક્ષકારોના ઈરાદા નીક્ષેપોએ પોતાને સીર તમામ જવાબદારી રાખવાનો છે. જેઓ અમુક એવી હકીકતથી કોઈ સખસને રેલવાને અગર માલ મુકવાને જગા આપે, કે જે ઉપરથી એમ જણાય કે તે જગ્યા નિર્ભય અને જોઈએ તેટલી આપવાને તેમણે ખાત્રી કરી છે. ક્રાંસીસ વિ. કોકરેલ (લા. રી. ૫ ક્યુ. બી. ૧૮૪, ૫૦૧) ના કામમાં સાર્વજનિક પ્રદર્શન દેખાડવાને પ્રતીવાદીએ એક ઇમારત ચણાવેલી, અને બીજા સખસોની પેઠે વાદી અમુક રકમ આપે એટલે તેને પેસવાની પરવાનગી આપેલી હતી. તે ઇમારત સારા લાયક માણસોની બનાવેલી હતી, પણ તે સારી ચણેલી નહીં તેથી તે પડી ગઈ, અને વાદીને ઈજા થઈ. પ્રતીવાદીને તે અપૂર્ણ ચણ્યાની ખબર નહીં હતી. તેથી તે કોઈ રીતે તકસીરવાન નહીં હતો, તોપણ કોઈ પ્રતીવાદીને જવાબદાર ઠરાવ્યો, એવા કારણથી કે તેની તથા વાદીની વચમાં ગર્ભિત રીતે એવી ખાત્રી કરવામાં આવી હતી કે, મેં જેને તે ઇમારત બાંધવા રાખેલા તેઓએ તથા મેં પોતે ઇમારત બાંધવામાં ઘટતી સંભાળ રાખેલી હતી. લેક વિ. મેઈન્ડીઅર (કામ્પબેલ્સ રી. વા. ૧ પાનું ૧૩૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ઊમેદ રાખવા માં આવેલી ના હોય, એવી અગર અસાધારણ હકીકત બને તો, તે વખત જરૂર હોય તેના પ્રમાણમાં નીક્ષેપોએ યત્નો કરવા જોઈએ. જે કાંઈ માલ બીગડી બન્ય તેવો હોય તો, તે સાચવી-રાખવાને તેણે ખાસ સંભાળ લેવી જોઈએ, અને ખાસ સંભાળ રાખવામાં ના આવે તો, તે બાબતમાં જે કાંઈ નુકશાન થાય તે વિશે તે જવાબદાર થાય છે. આડીસન અને કંટ્રાક્ટ ૬ હી આવૃત્તિ પાનું ૪૧૭. અમુક પેટીમાં શું છે, તેની નીક્ષેપીને ખબર ના હોય અને તેના દેખાવ ઉપરથી તેમાં શું છે તે બાબત તેની ધારણા થતી હોય તેના કરતાં વધારે કીમતી વસ્તુ હોય, તોપણ દેખીતી જે કીમત હોય તેના પ્રમાણમાં સંભાળ રાખવાની તેને જરૂર છે. (આડીસન આન કંટ્રાક્ટ ૬ હી આવૃત્તિ પાનું. ૪૦૫)

કલમ ૧૫૨ મી.

નિક્ષિપ્ત વસ્તુ ખો- જ્યારે નિક્ષિપ્ત માલની નિક્ષેપીએ ૧૫૧ માં કલમમાં
વાઈ જાય અથવા વર્ણવી છે તેટલી સંભાળ લીધી હોય, ત્યારે કાંઈ વિશેષ
તેને ખીજું કાંઈ થાય, કરાર ન હોય તો, માલ મજકુર ખોવાઈ જાય કિંવા તેનો
તેનો નિક્ષેપીએ જ નાશ થાય કિંવા તે બગડે તેનો નિક્ષેપી જવાબદાર નથી.
વાબદાર ન થાય.

ટીકા—મેનચેસ્ટર બોર્ડો વેરહાઉસ કંપની વિ. કાર (૫ સી. પી. ડી. પાનું. ૫૦૭)
ના કામમાં મકાન બાંહે રાખવામાં આવેલાં તે બાબતમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, તે મકા-
નનો વ્યાજખી રીતે ઊપયોગ કરવાથી તે મીલકતનો નાશ થએલો હોય, અને વ્યાજખી કર-
તાં કાંઈ વધારે ઊપયોગ કરેલો ના હોય તો, તે બાબતમાં તે નાશ બાબત જવાબદાર નથી.
પરંતુ તે વખતે જે કારણસર તે મીલકત વાપરવાનો ઈરાદો રાખવામાં આવ્યો હોય, તે કાર-
ણસર વાપરેલી જેઈએ, અને મીલકતનો પ્રકાર તથા તે બાબતમાંના જાણુમાં શું હતું,
અને સાધારણ રીતે રેજિસ્ટ્રારી માલુમે જે જાણુ જેઈતું હતું એ બાત લક્ષ્ય રાખતાં, જે
રીતે અને જેટલો ઊપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય, તે દેખાતી રીતે જોય હોવો જેઈએ.

વાહીના એજન્ટ મીરતમાં “ટ્રેઝરી ઓફીસર” ને નવ પ્રામીસરી નોટો તમામ મળી
રૂ. ૪૮૦૦૦) નાં આપેલાં, એટલા સાથે કે તે ટ્રેઝરી ઓફીસર પબ્લીક હેડ ઓફીસમાં
તે નવે એકઠાં કરી એક નોટ કરવાને મોકલે, અને તે નોટો ઊપર પ્રથમથી ટ્રેઝરી ઓફી-
સરના તાબાના નોકરના ફેહેવા ઊપરથી વાહીના નામનો શેરો કરવામાં આવેલો હતો. તે
નોટો સદરહુ પ્રમાણે આપી તે ટ્રેઝરી ઓફીસરના હાથની તે વાહીએ પોહોચ લીધી છે. સ-
દરહુ શેરાને લીધે તથા તે ટ્રેઝરી ઓફીસરની કસ્ટરને લીધે તે તાબાના નોકરે રૂ. ૧૨૦૦૦)
નાં બે નોટો વેચીને બોટો ઊપયોગ કર્યો. બાકીનાં સાત નોટો કલકત્તે મોકલવામાં આવ્યાં
અને તેનું એક નોટ રૂ. ૩૧૨૦૦) નું થઈ પાછું આવ્યું, તે વાહીને જ્યારે આપવામાં આ-
વ્યું ત્યારે માલુમ પડ્યું કે સદરહુ રીતે બે નોટોનો બોટો ઊપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
વાહીએ સરકાર ઊપર દાવો કર્યો કે મારાં તે બે નોટો મને પાછાં આવવાં જેઈએ, અગર,
તેના સરખાં કિંવા તેની કીમતનાં બે નોટો વ્યાજ સાથે આપવાં જેઈએ. સરકાર તરફથી
એવી તકરાર કરવામાં આવી કે અમે વાહીના દાવાના જવાબદાર નથી, કારણ કે વાહીએ
પોતાના એજન્ટની મારફતે તે નોટો ગુમાવવામાં મદદ કરી છે, અને નોકરની નોકરીની
દરમિયાનમાં નોકરે કપટ અગર બદધાનતથી નુકશાન કરેલું ના હોય, તે બાબત શંકા જવાબ-
દાર થતો નથી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે બે નોટો ટ્રેઝરી ઓફીસરને નીક્ષેપી તરીકે
આપવામાં આવેલાં છે, પરંતુ તે આપી દેવામાં આવેલાં છે, માટે તે અમલદારે જે પો-
હોચ આપેલી છે તેથી સરકારે રૂ. ૪૮૦૦૦) નું એકઠું એક નોટ રીતસર આપવાને પોતા-
ને માથે રાખેલું છે, સજબ સરકારે પોતાની આ ફરજ અદા કરવાને ના પાડવાથી થએલા
નુકશાન બાબત વાહીનો ખરી રીતનો દાવો છે. તે નુકશાનનું માપ રૂ. ૪૮૦૦૦) તથા વ્યા-
જમાંથી રૂ. ૩૧૨૦૦) જતાં જે રહે તે છે. પણ આવી રીતનો દાવો છે, માટે સરકારની તે-

ક. ૧૫૩, ૧૫૪

નીક્ષેપીનો ખોટો ઉપયોગ.

(૨૮૭)

કરાર તે આ દાવાનો જવાબ નથી. હિંદુસ્તાનના સેક્ટરી ઓફ સ્ટેટ ઇન કોંડિનસીસ વિ. શીવસી-ગરાય (ઇ. લા. રી. અ. વા. ૨. પાનું ૭૫૬)

વાદીનો માલ પ્રતીવાદીની ટ્રેનમાં નાનગાનથી ઈગતપુરે લેઈ જવામાં આવતો હતો. એ માલને મુસાફરીમાં ચોરોએ લુટ્યો, અને તેમાં વાદીનો માલ ચોરાયો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ આકટની આ કલમથી ફાયદો લેવાનો પ્રતીવાદીનો હક્ક છે, અને પ્રતીવાદીના નોકરો અગર એજેન્ટો વાદીનો માલ ચોરવામાં હતા નહી, તે યતાવવાની તથા જેમ સાધારણ અકલનો માણસ તેટલોજ અને તેટલીજ ન્હીમતનો માલ જેવો સંભાળે, તેવો સંભાળેલો છે, એવો પુરાવો આપવાને પણ પ્રતીવાદીને પરવાનગી આપવી જોઈએ. કુંવરજી તુળશીદાસ વિ. ધી ટ્રેટ ઈંડિયન પેનીલસુલા રેલવે કંપની (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૩ પાનું ૧૦૯). આ ફેસલાથી મન્નારાકંટ વિ. હિંદુસ્તાનની સ્ટીમ નેવીગેશન કંપની (૧૦ ક. પાનું. ૧૬૬) નો ફેસલો જુદો પાડેલો છે.

કલમ ૧૫૩ મી.

શરતની વિરૂદ્ધ નિક્ષેપીએ કાંઈ ફૂલ કચ્છું તો, નિક્ષેપ સમાપ્ત થાય તે આવત.

૧૫૩. કોઈ નિક્ષેપની શરત વિરૂદ્ધ કાંઈ કૃત્ય નિક્ષેપીત મીલન સમયે નિક્ષેપી કરે, તો નિક્ષેપનો કરાર નિક્ષેપતાની ઇચ્છા ઉપરથી નિર્ણય થવા યોગ્ય થાય છે.

દૃષ્ટાંત.

બ ને પોતાને ખેસવા સાડ અ, બ ને એક ઘોડા ભાડે આપે છે. બ તે ઘોડાને પોતાની ગાડીમાં જોડે છે. એ પ્રમાણે કીધાથી અ ની ઇચ્છા ઉપરથી નિક્ષેપ સમાપ્ત થાય છે.

ટીકા—આ આકટથી જે દરજ નીક્ષેપી ઉપર નાંખવામાં આવી છે, તેવીજ દરજ ટ્રસ્ટ આકટની કલમ ૫૧ મી પ્રમાણે ટ્રસ્ટી ઉપર નાંખવામાં આવી છે. ટ્રસ્ટી પોતાના કારણસર અગર ટ્રસ્ટ સાથે નીસબત નહી તેવા કારણસર ટ્રસ્ટવાળી મીલકત વાપરી શકતો નથી. તેમજ મીલકત પટેરાખનાર તે મીલકત જે કારણસર પટે આપી હોય, તે શિવાયના કારણસર મીલકત ચડાવી આપવાનો આકટ ખીજા કોઇને વાપરવા પરવાનગી આપી શકતો નથી. (કનીંગસાહેબની ટીકા પાનું. ૩૫૦)

કલમ ૧૫૪ મી.

નિક્ષિપ માલનો વગર અધિકારનો ઉપયોગ કર્યો હોય તો, નિક્ષેપીની જવાબદારી.

૧૫૪. નિક્ષેપી નિક્ષેપ માલનો નિક્ષેપની શરતને અનુસરતો ન હોય, એવી રીતનો કોઈ પણ ઉપયોગ કરે, તો તેવો ઉપયોગ કસ્યાથી અથવા કસ્યાના દરમ્યાનમાં માલ મજકુરને જે કાંઈ નુકશાન થાય તેનો ખદલો નિક્ષેપતાને ભરી આપવાને નિક્ષેપી પાત્ર છે.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) ખુદ બ નેજ માત્ર ખેસવાને સાડ અ એક ઘોડા બ ને આપે છે. બ

પોતાના કુટુંબના એક માણસ ક ને તે ઘોડા ઉપર બેસવા કે છે. ક સંભાળથી બેસે છે, પરંતુ ઘોડા અકસ્માત પડી જાય છે અને ઘોડાને ઈજા થાય છે. ઘોડાને થયેલી ઈજાનો અ ન બદલો ભરી આપવાને વ પાત્ર છે.

(વ.) અ કાશી જવાનું સ્પષ્ટ કહીને તે સારૂ કલકત્તા મધ્યે વ પાસેથી એક ઘોડા ભાડે લે છે. અ ઘોડા ઉપર થોડા સંભાળથી બેસે છે, પણ કાશી જવાને બદલે કટક જાય છે. ઘોડા એકાએક પડી જાય છે અને તેને ઈજા થાય છે. ઘોડાને થયેલી ઈજાનો બદલો અ એ વ ને ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—નીક્ષેપની શરતો વિરુદ્ધ નીક્ષેપી નીક્ષેપવાળો માલ વાપરે, તેથી જે નુકશાન થાય તે તમામ નુકશાન બાબત તે નીક્ષેપી જવાબદાર છે. માટે તે નુકશાન તે શરતો વિરુદ્ધ ચાલવાથી પ્રતક્ષ અગર પરીણામે તરત થાય તેવું ના હોય તો, તે અગલનું નથી. મે. ક-નીંગહામ સાહેબ પાને ૩૫૧ મે કેસ છે કે, નીક્ષેપ ગમે તે પ્રકારનું હોય, પછી તે નીક્ષેપા નીક્ષેપીના ફાયદા સારૂ હોય, અને તે અવેજ સાથે હોય અગર અવેજ વિના મફત હોય તેની ચિંતા નહીં, તોપણ કંપનસેશન આપવાની જરૂર જોતપન થાય છે.

કલમ ૧૫૫ મી.

નિક્ષેપાની સમ- ૧૫૫. જે નિક્ષેપી, નિક્ષેપાની સમતિથી, નિક્ષેપાનો તિથી તેતો માલ નિ માલ પોતાના માલ સાથે ભેજે તો, ભેજેલા માલમાં નિક્ષેપા ક્ષેપીએ પોતાના મા તથા નિક્ષેપીને પોત પોતાના ભાગની હીસ્સેરસી મુજબ નફા લ સાથે ભેજ્યો તો, ટોરાનો સંબંધ રહે છે.

તેનું પરિણામ.

ટીકા—ન્યાયાલય માલ ભેજવવામાં મે પક્ષકારોની સમતી હોય, ત્યાં બ્લાકરટન સાહેબે જે નિયમ ઠરાવેલો છે તેના જેવોજ તે નિયમ છે. તે નિયમ એ છે કે “માલિકાને તેમના પોત પોતાના ભાગના હિસ્સેરસી પ્રમાણે મજબૂરા નફા ટોરાનો સંબંધ છે.” બ્લાકરટન કમેન્ટરી પાનું ૪૦૫

કલમ ૧૫૬ મી.

નિક્ષેપાની સમ ૧૫૬. જે નિક્ષેપી, નિક્ષેપાની સમતિ શિવાય, નિક્ષેપાનો તિ શિવાય માલ ભે માલ પોતાના માલ સાથે ભેજે, અને જે માલ મજબૂર જુદો બ્યો હોય પણ માલ પાડી શકાતો હોય કિંવા તેના વિભાગ કરી શકાતા હોય, જુદો કરી શકાય એ તો તે માલ ઉપરની માલિકી સદરહુ જેના તે પક્ષકારની વો હોય તો, તેનું પ કાયમ રહે છે; પરંતુ માલ જુદો પાડવાનો અથવા તેના વિભાગ કરવાનો જે ખર્ચ લાગે તે, તથા સદરહુ પ્રમાણે માલ ભેળવાથી જે નુકશાન થાય તે, નિક્ષેપીએ ભોગવવું એ તેની શરજ છે.

દૃષ્ટાંત.

૩ની ૧૦૦ ગાંસડીઓ કાંઈ અમુક નિશાનીવાળી અ, બ ને નિક્ષેપમાં આપે છે. વ તે ૧૦૦ ગાંસડી પોતાની બીજી નિશાનીવાળી ગાંસડીઓ સાથે અ ની સમતિ શિવાય ભેજે છે; અ ને તેની ૧૦૦ ગાંસડી પાછી મળવાનો હક છે, અને ગાંસડીઓ જુદી પાડતાં જે ખર્ચ લાગે તે સર્વે, તથા ભેગ દસ્તાથી કાંઈ નુકશાન થયું હોય તો તે સર્વે, વ એ ભોગવવું એ તેની ફરજ છે.

ટીકા—આ કલમમાં ખતાવેલી બીજી બાબત એ છે કે, જ્યારે નીક્ષેપાની સમતી સિવાય ભેગ કરવામાં આવે છે, અને તે પ્રમાણે એકઠો કરેલો માલ જુદો થઈ શકે એવો હોય તો, તેવે પ્રસંગે નિયમ એવો છે કે અને પક્ષકારને પોત પોતાના માલમાં જુદો જુદો હક રહે છે, અને નીક્ષેપીના ખર્ચે એ માલ જુદો પડાવવાને નિક્ષેપાનો હક છે; અને જે કાંઈ નુકશાન થાય તો, તેને કંપનસેશન આપવું જોઈએ. (ક. દી. પાનું. ૩૫૨)

કલમ ૧૫૭ મી.

નિક્ષેપાની સમતિ ૧૫૭. જ્યારે નિક્ષેપી, નિક્ષેપાની સમતી શીવાય, નિશિવાય માલ ભેળ્યો નિક્ષેપાનો માલ પોતાના માલ સાથે એવી રીતે ભેજે કે નિહાય અને તે જુદો પક્ષિ માલ સદરહુ બીજા માલમાંથી નિરાળો કરવો તથા ડાલો નથી તો, તે ભે તે પાછો આપવો અશક્ય થાય, ત્યારે તે માલ ગુમ થયાનો ખર્ચવાનું પરિણામ. બદલો નિક્ષેપી પાસેથી ભરી લેવાનો હક નિક્ષેપાને છે.

દૃષ્ટાંત.

૪૫ ૩પીયાની કિંમતના કેપથી લાવેલા આટાનું એક પીપ અ, વ ને નિક્ષેપમાં આપે છે. વ, અ ની સમતિ શિવાય તે આટો પોતાના દશી આટા સાથે ભેજે છે, અને તે દશી આટાની કિંમત દર પીપે ફક્ત ૩પીયા રપ છે. અ નો આટો ગુમ થયો તેનો બદલો વ એ અ ને ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—જ્યારે નીક્ષેપી નીક્ષેપાની સમતી સિવાય પોતાના માલની સાથે નીક્ષેપાનો માલ એકઠો કરે, અને તે માલ એવા પ્રકારનો હોય કે તેને જુદો પાડવો અશક્ય છે. તેમાં નીક્ષેપાને પોતાના માલમાંથી પોતાનું સ્વામીત્વ છોડી દેવાને છુટ છે, અને જેટલી કિંમતનો તે માલ હોય તેટલી કિંમતના નુકશાનનું કંપનસેશન તે માગી શકે છે. જે માલ એકઠો કર્યા કેડે માલધણી નીક્ષેપીના કાર્યને સ્વીકારે તો, તેના હિસ્સા પ્રમાણે જે એકઠું કરેલું છે, તેમાં જે તેનો લાભ હોય તે માગવાને તે હકદાર છે. કલમ ૧૯૬ જુઓ.

લપટન વિ. વાહિટ (૧૧ વેસે રી. પાનું. ૪૩૨થી ૪૪૨) ના કામમાં લાર્ડ એલડને કહેલું છે કે અનાજ ઈયાને આટાનો મીઠ્ર કર્યા બાબત જુનો 'લો' છે તેમાં કીયા સમજા છે? જે એકઠો સખસ અનાજ ઈયાને આટો બીજાના અનાજ ઈયાને આટા સાથે

(૨૯૦)

નિક્ષેપી માલ પાછો આપવો.

ક. ૧૫૮, ૧૫૯

બેળા દે, અને જો તે એકસરખી કીમત હોય તો, તે ખીલવું કેટલું અનાજ અગર લોટ છે તે તેણે ખતાવેલું હોવું જોઈએ; પરંતુ જુદી જુદી કીમતની વસ્તુઓ એકઠી કરી દેવાથી બેની સરાસરીની ત્રીજી કીમતની તે વસ્તુ થાય છે, પણ તે બેળા દેનાર સખસની કસુરના કારણથી ખીજો સખસ પોતાની વસ્તુ અસલ કેટલી કીમતની હતી એમ જુદી પાડી શકતો ના હોયતો, તેને તે તમામ મળવી જોઈએ, અને તે નિયમ ભરપુર રીતે ચાલે છે. તે વિશે હાલ તકરાર કરવામાં આવી છે, તે પ્રમાણે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એક મુનીમે પોતાના મુખ્યની મીલકત પોતાની મીલકત સાથે બેળી કરી દીધી હોય, અને તે પોતાની કેટલી છે તે શાખેત કરી શક્યો ના હોય તો, તે મુનીમના ઉપર તમામની જવાબદારી રહે છે. આવી મતલબનો “ટ્રસ્ટ આક્ટ” ના કલમ ૬૬ માં ઠરાવ છે, તેમાં ખતાવ્યું છે કે જો ટ્રસ્ટી પોતાની મીલકત સાથે જે મીલકતનું ટ્રસ્ટ કર્યું હોય, તે મીલકત ગેરવ્યાજખી રીતે બેળવે તો, જેટલી રકમ દેવી હોય તે સવળી રકમનું જે સખસને માટે ટ્રસ્ટ કરવામાં આવ્યું હોય, તે સખસ હકદાર છે. નાચમુક્ર વિ. હાખેટ (૧૩ ચે. ડી. પાનું. ૬૯૬)

કલમ ૧૫૮ મી.

નિક્ષેપાએ નિક્ષે- ૧૫૮. જો નિક્ષેપની શરત એવી હોય કે નિક્ષેપીએ માલ પોને જરૂરનો ખર નિક્ષેપા સાડ રાખી મુકવો, અથવા ખીજે ઠેકાણે લઈ જવો, ચ આપવો જોઈએ. અથવા તેના ઉપર કાંઈ કામ કરવું, તથા નિક્ષેપીને જો તે ખાખત કાંઈ મેહેનતાણું મળવાનું ન હોય તો, નિક્ષેપના કામ સાડ નિક્ષેપીને જે જરૂરી ખર્ચ થયો હોય, તે નિક્ષે- માએ તેને પાછો આપવો જોઈએ.

ટીકા—જેવો આ કલમમાં ઠરાવ છે, તેવોજ કલમ ૭૦ મીમાં ઠરાવ છે. રોટારી આન બેલમેન્ટના પુસ્તકને પાને ૧૯૭ મે કહેલું છે કે, જો વ્યાજખીરાહે ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હોય તો, પછી નીક્ષેપાને તેમાંથી આશા રાખ્યા પ્રમાણે ફાયદો મળે કે ના મળે, તોપણ ચીંતા નહીં.

આ કલમ ઉપરથી એવું થાય છે કે જ્યારે નીક્ષેપ નીક્ષેપાના ફાયદા સાડ ના હોય, ત્યારે નીક્ષેપમાં જે ખર્ચ કરવામાં આવે, તે તમામનો નીક્ષેપી જવાબદાર છે. આ મતલબની ટ્રસ્ટ આક્ટની કલમ ૩૨ છે.

કલમ ૧૫૯ મી.

માલ ફક્ત નિક્ષે ૧૫૯. વાપરવાને સાડ જ્યારે કોઈએ કાંઈ વસ્તુ ધીરી પમાં આપ્યો હોય, હોય, ત્યારે તે મશ્ત ધીરી હોય તો ધીરનાર સખસ ગમે તે વખતે તે પાછી માગી શકે છે, પછી તે કાંઈ નિમેલા વખત સુધી અગર નીમેલા કામને સાડ ધીરી હોય તો તેની ચિંતા નહીં. પરંતુ સદરહુ નીમેલા વખત સુધી અથવા નીમેલા કામને સાડ કરેલી ધીરના ઉપર ભરોંસો રાખીને વસ્તુ મજ- કુર લેનારે જ્યારે એવી રીતનું કાંઈ કર્યું હોય કે સદરહુ ધીરેલી વસ્તુ નીમેલા વખતની પેહેલાં પાછી આપ્યાથી તે વસ્તુથી જે ફાયદો તેને ખરેખરો થયો હોય, તેના કરતાં સ્વે

ક.૧૬૦,૧૬૧

નીક્ષેપી માલ પાછો આપવો.

(૨૯૧)

વધારે ટોટા થાય, ત્યારે જો ધીરનાર સખસ તે વસ્તુ પાછી આપવાની તેને જરૂર પાડે તો, સદરહુ પ્રમાણે થયેલા ફાયદા કરતાં સદરહુ પ્રમાણે થયેલો ટોટો જેટલો જાસ્તો હોય તેટલો બદલો સદરહુ ધીરનાર સખસે તેને ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—આ કલમમાં જે કંપન સેશન ઠરાવવામાં આવ્યું છે, તેથી તે જાણે, અમુક વસ્તુ જીછીતી લનારે તે વસ્તુ જીછીતી લેવી કયુલ કરેલી ના હોય, અને જે સ્થીતીમાં તે હોય તે પ્રમાણે તે અસલ સ્થીતીમાં તેને રાખે છે.

કલમ ૧૬૦ મી.

વખત પૂરો થયા ૧૬૦. નિક્ષેપ માલ જે મુદતને સારૂ નિક્ષેપમાં આપ્યો થી અથવા કામ પૂરૂ હોય, તે મુદત અથવા જે કામને સારૂ તે નિક્ષેપમાં આપ્યો થયાથી નિક્ષેપ માલ હોય તે કામ, પુર્ણ થાય ને તરત માલ મજકુર વગર માગવે લ પાછો આપવો નિક્ષેપીએ પાછો આપવો અથવા નિક્ષેપીના હુકમ પ્રમાણે જોઈએ. સ્વાધીન કરવો, એ તેની ફરજ છે.

ટીકા—આ કલમ વાંચતાં આ આક્ટની કલમ ૧૫૨ અને ૧૭૦ મી વાદ રાખવી જરૂર છે, કારણ કે તે બેઉ કલમોના ઠરાવ આ કલમના ઠરાવના વિશેષ ઠરાવો છે. કલમ ૧૫૨મી પ્રમાણે જ્યારે એકાદ નીક્ષેપીએ નીક્ષેપવાળી સ્ત્રીની જોઈતી સંભાળ લીધી હોય અને ખાસ ઠરાવ ના હોય તો, તે તેના ખીગાડ બાબત જવાબદાર રહેતો નથી. તેમ કલમ ૧૭૦મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે અમુક કારણ સારૂ નીક્ષેપીને કાંઈ સ્ત્રીજ આપવામાં આવી હોય અને તે કારણ પુરૂ કરવામાં તેની યોગ્ય મેહેનતનો મુસારો અગર ખર્ચ થએલું હોય, તે નીક્ષેપી વસુલ આપે ત્યાં સુધી તે વસ્તુ પાછી લેવાનો તેનો હક્ક થતો નથી.

ઈમ્પ્રોવ્ડ લી. વિ. નીજબત (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૬. પાનું ૪૫૭) ના કામમાં અ એ બ સાથે એવો કરાર કરેલો કે ન ને જે મીલકત વેચવામાં આવી છે, તે મીલકતની કીમત હું ન ને પાછી આપીશ. તે મીલકતમાં બ નો એક હિસ્સો છે. આ કરાર પુરો કરતા પહેલાં અબુજરી ગયો, તેથી ન એ બ ઉપર તે મીલકત પૈકી કેટલીકનો કબજો લેવા દાવો કર્યો, ને હુકમનામું મેળવ્યું. આ દાવો ન એ કર્યો, ત્યાર પછી પાંચ વર્ષ બ ના વારસોએ અ નુ વારસો જીપર તે કરાર તોડ્યા બાબત દાવો કર્યો છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કરાર તોડવામાં આવેલો છે, તે જરી તોડવામાં આવ્યો થાય છે, અને તે હજુ બંધ થયો નથી, માટે મુદતના આક્ટના ૨, જ પરીશીલની આર્ટિકલ ૧૧૫ પ્રમાણે તે બાબતના દાવાને મુદતની હરકત થતી નથી.

કલમ ૧૬૧ મી.

માલ યોગ્ય રીતે ૧૬૧. જો નિક્ષેપીની કસુરથી માલ યોગ્ય વખતે પાછો સ્વાધીન ન કર્યો અ આપવામાં ન આવે, અથવા સ્વાધીન કરવામાં ન આવે,

(૨૯૨)

નીક્ષેપીની જવાબદારી.

ક. ૧૬૨, ૧૬૩

યવા સ્વાધીન કરવા અથવા આપવા માંડવામાં ન આવે, તો તે મુદત પછી ન માંડયો તો, નિક્ષે માલ ખોવાઈ જાય, કિંવા તેનો નાશ થાય, કિંવા તે બગડે, ખીની જવાબદારી. તેનો નિક્ષેપાને તે જવાબદાર છે.

ટીકા—જેવટની ઉપરની કલમ પ્રમાણે જે ફરજ અદા કરવાની છે, તે અદા કરવામાં નીક્ષેપી જે જવાબદારી ઉત્પન્ન કરે છે, તે જે અખસાર વગરના માલનો ઉપયોગ કરે તે આખત થાય છે. માટે તેણે પોતાની ફરજ તોડ્યા પછી જે કાંઈ નુકશાન, નાશ અગર હરકોઈ સાધ- નથી ખીગાડ થાય તેનો તે જવાબદાર થાય છે.

કલમ ૧૬૨ મી.

નિક્ષેપ મફત કર્યો ૧૬૨. નિક્ષેપ મફત હોય તો, તેની સમાપ્તિ નિક્ષેપતાના હોય તો, તેની સમા અથવા નિક્ષેપીના મર્જુથી થાય છે. ખી મર્જુથી થાય છે.

ટીકા—મફત નીક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય તો, તેમાં પ્રક્ષકરોનો જે સંબંધ છે તે નીક્ષેપીના ફાયદાને માટે છે, એમ અનુમાન થાય છે, અને તેવામાં એટલેનીક્ષેપીમાં નિ-ક્ષેપાનો ભરોસો છે, તેથી જે એમાંથી એક મરણ પામે તો, તે નીક્ષેપ બંધ પડે છે, અને કલમ ૧૫૯ મી પ્રમાણે મફત નીક્ષેપીને થતો ટોટો ભરી લેવાનો તેનો હક્ક થાય, એમ લાગતું નથી.

કલમ ૧૬૩ મી.

નિક્ષિપ માલથી ૧૬૩. જ્યારે બુદ્ધી રીતનો કાંઈ કરાર ન હોય, ત્યારે વધારો થયો હોય અ નિક્ષિપ માલ ઉપરથી જે કાંઈ વધારો થયો હોય, અથવા થવા નફો થયો હોય જે કાંઈ નફો થયો હોય, તે નિક્ષેપતાને અથવા તે કેહે તે તે નિક્ષેપાને મળવા પ્રમાણે નિક્ષેપીએ સ્વાધીન કરવો એ તેની ફરજ છે. નો હક્ક છે.

દૃષ્ટાંત.

સંભાળવાને સાફ એક ગાય અ, બ ના તાબામાં આપે છે. ગાયને વાછડો થાય છે. બ એ ખાય તેમજ વાછડો અ ને સ્વાધીન કરવો જોઈએ.

ટીકા—જ્યારે નીક્ષેપવાળી ચીજનો કંઈજો પાછો લેવાનો હક્ક નીક્ષેપા બનવે, ત્યારે નીક્ષેપીની એ ફરજ છે કે તે ચીજ તેના તમામ વધારા સાથે અને નીક્ષેપના પ્રકાર મુજબ, તેના સાધારણ ઉપયોગને અનુકુળ હોય, એવી સ્થિતિમાં નીક્ષેપાને પાછી આપવી. સ્ટોરી આન બેલમેન્ટની કલમ ૨૬૦ માં કહેલું છે કે, જે અકસ્માત બનાવ ઈયાને આશ્રિત થવા વિના રહેજ નહી, તેવી આશ્રિતથી નીક્ષેપવાળી વસ્તુ ગુમ, નાશ પામે અગર તેનો ખી-ગાડ થાય તો, તેનું જેખમ નીક્ષેપાને સોસવું પડે છે, માટે તેમાંથી જે નફો થાય તે પણ નીક્ષેપતાને લેવાનો હક્ક છે.

કલમ ૧૬૪ મી.

નીક્ષેપ્તાની નિક્ષે- ૧૬૪. નિક્ષેપ્તાને નિક્ષેપ કરવાનો, અથવા માલ પાછો
પી જોડેની જવાબ લેવાનો, અથવા માલ વિશે હુકમ આપવાનો હક્ક નહોતો,
દારી. એ કારણને લીધે નિક્ષેપીને જે કાંઈ ટોટો થાય, તેનો નિક્ષે-
પ્તા નિક્ષેપીને જવાબદાર છે.

ટીકા—જીપરની કલમોમાં નીક્ષેપીની ફરજ અને જવાબદારી વિશે ઠરાવ કરવામાં
આવ્યો છે. પરંતુ આ તથા નીચેની ત્રણ કલમોમાં નીક્ષેપીની નિર્ભયતા બાબત ઠરાવ કર-
વામાં આવ્યો છે. નીક્ષેપ્તાએ પોતાનો હક્ક નીક્ષેપવાળી વસ્તુ નીક્ષેપીને આપવાને છે, એવી
ખાત્રી કરવી જોઈએ. પણ તે હક્કમાં ખામી હોવાથી નીક્ષેપીને કોઈ નુકશાન થાય તો, ની-
ક્ષેપ્તા તે બાબત જવાબદાર છે, એ સ્વભાવિક છે, અને તેવો ઠરાવ આ કલમમાં કરવામાં
આવ્યો છે. વેચાણની બાબતમાં આ કલમના ઠરાવને મળતોજ આ આક્ટની કલમ ૧૦૯
મીમાં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

કલમ ૧૬૫ મી.

કેટલાએક સમ- ૧૬૫. જ્યારે માલના કેટલાએક સમસ્ત માલીકોએ
સ્ત માલીકોએ કરે માલનો નિક્ષેપ કર્યો હોય, ત્યારે બીજી તરફની કાંઈ કયુ-
લો નિક્ષેપ. લાયત ન હોય તો, સર્વે માલીકોની સમતિ શિવાય એક
સંયુક્ત માલીકને અથવા એક સંયુક્ત માલીકના હુકમ પ્રમાણે
માલ મજકુર નિક્ષેપી પાછો સ્વાધીન કરી શકે છે.

ટીકા—એક કરતાં વધારે માલેકો એક વસ્તુના હોય, અને તેઓ નીક્ષેપ તરીકે કાં-
ઈ વસ્તુ આપે. પછી તેમાંનો એકાદો તે પાછી માગે અગર અમુક બીજા માલેકને આપવા-
નું કેહે તો, તે વખતે જો આ કલમનો ઠરાવ ના હોય તો, નીક્ષેપીને ઘણા અંદેશો પડે, પણ
આ ઠરાવથી ખુલ્લું છે કે વિશ્વ ખાસ ઠરાવ ના હોય તો, બીજા તમામ માલેકની ગેરહાજ-
રીમાં તેમની કયુલત શિવાય તેમાંના એક માલેકને તેના હુકમ પ્રમાણે નીક્ષેપવાળી
વસ્તુ નીક્ષેપી આપી શકે છે. ઇંગ્રેજી “લા” માં ઘણા સહમાલેકો હોય તો, તેમાંના એકનો જી-
પર પ્રમાણે હક્ક નથી, પરંતુ કેટલાક સહમાલેકોમાંના એક માલેકના કબજામાં માલ હોય
અને તે એકલો નીક્ષેપીને આપે તો, બીજા સહમાલેકોના અનુમત વિના તે એકલો તે મા-
લ પાછો માગી શકે છે. ઓડોનેટ વિ. લેડવર્ડ (૧૧ આર્ટોલ્ડ્સ એન્ડ ઇલીસ રી. પાનું ૨૧૧)

કલમ ૧૬૬ મી.

જે નિક્ષેપ્તાને હક્ક ૧૬૬. જે નિક્ષેપ્તાનો માલ ઉપર હક્ક ન હોય, અને
નથી તેના સ્વાધીન નિક્ષેપી શુદ્ધબુદ્ધિથી તે માલ નિક્ષેપ્તાને અથવા નિક્ષેપ્તાના
માં માલ પાછો આ હુકમ પ્રમાણે પાછો સ્વાધીન કરે તો, એ સુજળ સ્વાધીન
ખ્યો તો, તે બાબત કસ્યા બાબત નિક્ષેપી તે માલના માલીકને જવાબદાર નથી.
નિક્ષેપી જવાબદાર નથી.

(૨૯૪)

નીક્ષેપાને માલ પાછો આપવો.

ક. ૧૬૭, ૧૬૮

ટીકા—આટલ વિ. હાર્દલી (લા. રી. ૭ કયુ. ખી. પાનું ૫૯૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, નીક્ષેપ કરતાં નીક્ષેપીનો કાંઈ વધારે સારો હક્ક નથી, માટે નીક્ષેપવાળી સ્ત્રી જ ઉપર નીક્ષેપા વિરૂદ્ધ ત્રીજા સખસનો હક્ક હોવાથી, તે વિશે તે ત્રીજો સખસ દાવો રાખતો હોય તો, નીક્ષેપીનો તે ત્રીજા સખસ વિરૂદ્ધ કાંઈ પણ અચાવ નથી. ખીડલ વિ. આન્ડ (૬ ખી. એન્ડ એસ. પાનું. ૨૨૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ત્રીજા સખસનો નીક્ષેપવાળી વસ્તુ ઉપર હક્ક છે, તે આપતની નીક્ષેપીને માહેતી થએલી હોય અગર તેના વિરૂદ્ધ દાવો કરવામાં આવ્યો હોય તેથી તે કાંઈ અસ નથી. તોપણ એકતરફી ડેલીસ (૧૯૫. ડી. ૮૫) ના કામમાં ઠરાવેલું છે કે દરાર કરનાર એમ જાણતો હોય કે, અમુક માલ વેચવા મને જે સખસ આપે છે તેનો તે નથી, પરંતુ તે માલ અમુક ખીજા સખસનો છે, એમ કરી વેચે તો, તે ખીજાનો હક્ક ઇનકાર કરવાને તે લીજામ કરનારને પ્રતિબંધ થાય છે. તેમજ નાઈટ વિ. વીફન (લા. રી. ૫ કયુ. ખી. ૬૬૦) ના કામમાં પ્રતીવાદીએ ફેટલાક જવ એક મ તે વેચાણુ આપેલા, પણ તેમાંના કાંઈ પણ તે કરારમાં ઇપયોગમાં લેવામાં આવેલા નહીં, તેમ કી-મલ પણ આપવામાં આવેલી નહીં. તે જવ મ એ વાદીને વેચાણુ આપ્યા, અને વાદીએ તે જવ લેવાનો હુકમ મ પાસેથી લીધો, તેથી મ એ તે હુકમ પ્રમાણે તે જવ આપવાને વચન આપ્યું. માટે તે મ ને તે જવ મળેલા છે. એ વિશે ઇનકાર કરવાને પ્રતીવાદીને બંધન છે. માટે વાદીની તરફથી નીક્ષેપી તરીકે, તે તેના કબજામાં છે.

કલમ ૧૬૭ મી.

નિક્ષેપ માલ ઉ ૧૬૭. જે નિક્ષેપા શિયાય ખીજો સખસ નિક્ષેપ પર ત્રીજા માણસ માલ ઉપર હક્ક રાખતો હોય તો, તે માલ નિક્ષેપાને સ્વાધીન નો હક્ક. થતો અટકાવવાને સારૂ, તથા માલ ઉપરના હક્કનો ઠરાવ કરવા સારૂ તે સખસ કોર્ટને અર્જ કરી શકે છે.

ટીકા—આ કલમ પ્રમાણે જે સખસ માલ ઉપર દાવો રાખતો હોય, તે સખસે પોતાના દાવા વિશે કામ ચલાવવું જોઈએ, તોપણ નીક્ષેપીની નજરમાં દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના ફાયદા (સન ૧૮૮૨ના આક્ટ ૧૪ માં) ના આપ ૩૩ મા પ્રમાણે તે માલકોને આપવો, તે વિશે ઠરાવ કરાવવાને ઈન્ટરપ્લીડરનો દાવો કરવો હોય તો, તે કરી શકે છે.

આ કલમ મુજબના કામની શરૂવાત માલ ઉપર હક્ક રાખનાર સખસે કરવી જોઈએ, નીક્ષેપીએ કરવી ન જોઈએ. તોપણ સામ સામા હક્કોથી ધારતીમાં આવેલો નીક્ષેપી તાકીદ હુકમ કહડાવી કામ ચલાવવું બંધ રખાવી શકે છે. કાસે વિ. થારનટન (મીલન એન્ડ કેંગ પાનું. ૧)

કલમ ૧૬૮ મી.

જેને માલ જડે ૧૬૮. જે સખસને કાંઈ માલ જડે તે સખસે તે માલ સંભાળીને રાખવામાં તથા લેણીની શોધ કરવામાં પોતાની ખુશીથી મહેનત લીધી હોય તથા ખર્ચ કર્યો હોય, તેનો અહીં મળવાને માલિક ઉપર દાવો માંડવાનો તેનો હક્ક.

નથી; પણ એવો બદલો મળે ત્યાં સુધી તેને તે માલ માલિક વિરૂદ્ધ અટકાવી રાખવાનો અધિકાર છે; અને જોવાયલો માલ પાછો લાવી આપવા બદલ કાંઈ અમુક ઈનામ આપવાનું માલીકે કહ્યું હોય તો, તે ઈનામ સાફ જે સખસને તે પવાનું કહ્યું હોય તો, માલ જડયો હોય, તે સખસ દાવો માંડી શકે છે, તથા તે દાવો માંડી શકે છે. ઈનામ મળે ત્યાં સુધી તે માલ અટકાવી શકે છે.

ટીકા—આ કલમ સાથે આ આક્ટની કલમ ૭૦ મી વાંચવાથી આ કલમના ઠરાવને વધારે ટેકો મળે છે. ત્યાંહાં સુધી ગુમ થએલો માલ શોધી કાઢાડનાર અગર જડનારના કબજામાં હોય, ત્યાંહાં સુધી પોતે વ્યાજખી ખર્ચ કરેલું હોય તે લેવા દાવાનું કારણ જીત્યન થતું નથી. માટે તે વિશે દાવો થઈ શકે નહીં, પણ જેનો માલ ગુમ થએલો હોય તે જો અમુક ઈનામ આપવાને કહેવું હોય તો, તે ઈનામ આપવાનો એક કરાર થાય છે, માટે તે વિશે દાવો ચાલી શકે છે.

કલમ ૧૬૯ મી.

દમશ વેચવામાં ૧૬૯. જે વસ્તુનું સાધારણ રીતે વેચાણ થતું હોય તે આવતી હોય એવી વસ્તુ જડે તો, જડનારે તે આરે વેચવી. વસ્તુ જડે તો, જડનારે તે આરે વેચવી. ૧૬૯. જે વસ્તુનું સાધારણ રીતે વેચાણ થતું હોય તે વસ્તુ જ્યારે જોવાઈ જાય, ત્યારે જે ચોગ્ય ઉદ્યમ કસ્યા છતાં તેનો માલીક મળતો ન હોય, અથવા જે સખસને તે જડી તે સખસને, જે કાયદેસર ખર્ચ થયો હોય તે માગ્યા છતાં માલિક તેને આપતો ન હોય તો, તે સખસ વસ્તુ મજકુર વેચી શકે છે; પરંતુ જો.

(૧.) તે વસ્તુનો નાશ થવાની, અથવા તેની કિંમતમાં ઘણે ભાગે ઘટારો થવાની, ધાસ્તી હોય;

(૨.) અથવા તે વસ્તુ જેને જડી તેને તે વસ્તુને સંબંધે થયેલો કાયદેસર ખર્ચ તે વસ્તુની કિંમતના ૨/૩ જેટલો હોય તો, તે સદરહુ મુજબ વેચી શકાય છે.

ટીકા—એકાદા સખસને બીજાનો જોવાએલો માલ જડે, અને તે માલનો માલિક કાણ છે તે, તે સખસના જાણવામાં હોય, તેમ છતાં તે પાછો આપવાના ઈરાદા સિવાય પોતાની પાસે રાખે, અગર તેના જાણવામાં તેનો માલિક ના હોય, પણ તે શોધી કાઢાડવાને જોઈતો ઈલાજ તે ના કરે તો, તે ચોરીનો ગુન્હેગાર થાય છે. રસલ આન કાઇમ્સ (૪૪૫) આવૃત્તિ પાનું. ૧૬૯. હિંદુસ્થાનના ફાજદારી કાયદાની કલમ ૪૦૩ ખુલાસા ૨ ના પ્રયોગ (૩) પ્રમાણે એકાદા સખસને અમુક મીઠકત જડવાથી તે પ્રમાણિક ઇરાદા સાથે લે, અને તે જોટો ઉપયોગ કરે, અને તે વખતે તેના જાણવામાં તેનો માલિક હોય, અગર કોણ માલિક છે તે, તે જાણી શકે તેવું હોય તો, તે સાપ્રાથ જોટો ઉપયોગ કરવાનો ગુન્હેગાર થાય છે.

જે સખસને માલ જડે તે સખસને તે માલના ખરામાલીક સિવાય, તેમામનો હક્ક વિરૂદ્ધ અમલ કરવા સરખો છે. આરમરી વિ. ડીલામીરી (સ્ટ્રેન્જ. રી. વા. ૧ પાનું. ૫૦૪)

માલ નાશ પામે એવી સ્થિતિનો હોય તો, તેના જડનારને તે વેચી નાંખવાનો આ કલમથી હક છે, પણ ક્યારે કે જડનારે જે તે માલની કીમતના ૨/૩ જેટલો ખર્ચ કર્યો હોય તો, તેવે પ્રસંગે તે વેચી શકે છે. પણ જ્યાંહાં સુધી તેના માલધણીને શોધી કાઢાડવાને તેણે પ્રયત્ન કર્યો હોય છતાં તે માલમ પડે નહીં, ત્યાં સુધી મજકુર હક તે બળવી શકતો નથી, અને તે માલધણી શોધી કાઢાડવામાં તેણે યોગ્ય શ્રમ લેવો જોઈએ, અથવા જડનારને ખર્ચ કરવું પડ્યું હોય તેને માટે તેનો લીયન હોય, તે જે આપવાની માલધણી ના પાડે તો, પછી તે માલ તે વેચી શકે છે.

કલમ ૧૭૦ મી.

નીક્ષેપીનું વિશેષ લીયન.

૧૭૦. નિક્ષેપના હેતુ પ્રમાણે નિક્ષેપિત માલને સંબંધે નિક્ષેપીને કાંઈ કામ કરવું પડ્યું હોય, અને તે કામમાં મજુરી અથવા હુનર વાપરવો પડ્યો હોય, ત્યારે જે જુદી રીતનો કરાર ન હોય તો, માલ મજકુરને સંબંધે નિક્ષેપીએ જે કામ કર્યું હોય તેનું યોગ્ય મેહેનતાણું તેને મળે ત્યાં સુધી સદરહુ માલ અટકાવી રાખવાનો તેનો હક છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) કાપીને જલે કાઢાડવાને સારૂ ખડખરાડો એક હીરો અ, વ નામના ઝવેરીને આપે છે, અને તે પ્રમાણે વ કરે છે. વ એ કરેલા કામનું તેનું મેહેનતાણું મળે ત્યાં સુધી તે હીરો અટકાવી રાખવાનો વ નો હક છે.
- (બ.) વ નામના દરજી પાસે એક અંગરખો કરવાને સારૂ અ કપડું આપે છે. અંગરખો તૈયાર થયો એટલે લાવી આપવાનું વચન વ, અ ને આપે છે, અને સીલાઈ ત્રણ મહીના પછી લેવાનું કબુલ કરે છે. સીલાઈ મળે ત્યાં સુધી અંગરખો અટકાવી રાખવાનો વ ને હક નથી.

ટીકા—આ કલમથી મળેલો લીયનનો હક નીક્ષેપી અને નીક્ષેપીની વચ્ચે કરાર છે, એમ માની લે છે. નીક્ષેપી તરફનું એવું વચન કે નીક્ષેપવાળા માલ ઉપર મેહેનત તથા હુનરનું કામ કરવું, નિક્ષેપી તરફનું એવું વચન કે એ કામ બદલ નીક્ષેપીને મેહેનતાણું આપવું. ઠરાવ પ્રમાણે કામ દૂરવામાં આવે અને મેહેનત આપવા બેગ થાય, તે શીવાય એ હક બળવી સકાય નહીં. આ હક નીક્ષેપીને નિક્ષેપી વિરુદ્ધ બીજા કાંઈ હક હોય, તેને લાગુ પડતો નથી.

જ્યારે અમુક માલ એક કારીગરને આપવામાં આવે, જેમકે અમુક અનાજ એક “મીઠ” ના માલેકને અગર રાણપ્રેસીંગ કંપનીને આપવામાં આવે, અને તે પછી કકડે કકડે તેને આપવામાં આવેલું હોય, તોપણ તે બપર જેટલી મજુરી થઈ હોય તેટલી મજુરી તેને મળે ત્યાંહાં સુધી તે તમામ માલ બપર તે મીઠના માલેક અગર પ્રેસીંગ કંપનીનો હક છે. મીઠર વિ. નારમીથ પેટર્ન પ્રેસ કંપની (ઈ. લા. રી. ૮ ક. ૩૧૨), પણ જે તે કામ કલમ ૧૭૧ માં દાખલ થતું હોય તો, તે લાગુ પડે છે, એટલા માટે નીક્ષેપીએ જે જરૂરી ખર્ચ કર્યું

હોય ને જે તેને મજરે મળવા જોગ થયું હોય, તેવા ખરચની બાબતમાં તે માલ અટકાવી શકતો નથી. ટરનર વિ. ફ્રાઈડ (મીશન એન્ડ વેલ્સપી વા. ૧૫ પાનું. ૨૧૨). કલમ ૧૫૮. એક કામને સાડ નીક્ષેપમાં આપેલો માલ કોઈ જુદી બાબતમાંથી ઉત્પન્ન થતા હકો ને સાડ ખાત્રી દાખલ અટકાવી રાખવાને ઉપર કરતાં પણ ઓછો હક છે.

સ્ટોરી આન બેલમેન્ટની કલમ ૨૬૪ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એક વસ્તુ ગિછીતી લેનાર તે વસ્તુ પોતાના આગલ્યા લેહેણા પેટે રોકી શકતો નથી. અમુક મીલકત ફક્ત સાચવવા સોંપી હોય તો, તે રોકવાનો તેને હક થતો નથી, કારણ કે તે ઉપર તેણે કોઈ મેહેનત અગર અકબ વાપરી નથી, સખખ જાકસન વિ. કમીન્સ (૫ મીશન એન્ડ વેલ્સપી પાનું. ૩૪૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે સખસને જનાવર ચરાવવા સોંપેલાં હોય, તે ઠરાવેલી ચરાઈ સાડ તે જનાવર રોકી શકતો નથી.

સ એ એક સંચો દુરસ્ત કરવાને જ ને આપ્યો, તેથી જ એ તે ૩. ૧૦૦) માટે દુરસ્ત કરવાને વચન આપ્યું. પણ પાછળથી જ એ તેટલી રકમથી તે દુરસ્ત કરવાને ના કહી, અને અમુક કામ તેમાં કરેલું તે બદલ મને મેહેનતાણું આપવામાં આવે ત્યાં સુધી તે ચારે રાખવાનો હક છે, એમ દાવો રાખ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જ્યાં કારાર સ્પષ્ટ હોય ત્યાં કોઈ તેનો તમામ અમલ કરવો જોઈએ, અને જે તે તમામ પુરો કરવામાં ના આવે તો, તે ની ર્ઈએ કોઈ પણ દાવો રાખી શકતો નથી. માટે જ્યાં કારાર કરવામાં આવેલો ના હોય ત્યાં કોઈ જુદા કામ કર્યું હોય તેટલો બદલો મળે છે. સખખ જ ને તેણે કરેલા કામ બદલ નાણાં આપવામાં આવે, ત્યાં સુધી તેનો તે સંચો રાખવાનો હક નથી. સ્ટીનર વિ. જગર (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૬. પાનું ૧૩૫)

કલમ ૧૭૧ મી.

પેહેડીવાળા, ફેક્ટરી, પેહેડીવાળાઓ, તથા ફેક્ટરી, તથા હક્કાવાળા, તથા હાહકોર્ટના એટરનીઓ, તથા વિમાદલાલો, એઓને કોઈ માલ નીક્ષેપમાં આપેલો હોય, ત્યારે બીજી રીતનો કોઈ કારાર ન હોય તો, એકંદરે હિસાબની બાકીની ખાત્રી સાડ માલ મજકુર તેઓ અટકાવી શકે છે; પરંતુ એવી બાકીની ખાત્રીને સાડ માલ મજકુર અટકાવી રાખવાનો હક તે વિશે સ્પષ્ટ કારાર ન હોય તો, બીજા કોઈ પણ સખસને નથી.

ટીકા—સ્ટીવનસન વિ. બ્લેકલાક (મેડલ એન્ડ સેલ્વીન. રી. પાનું. ૫૩૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે આટરનીઓના ધંધાની દરમિયાનમાં જે કાગળો તેમના અસીલ પાસેથી અટરનીઓને મળે, તે તમામ કાગળો ઉપર પોતાના બાકી મેહેણા બાબત હક સખધ છે. જે સોલીસીટરને તેના અસીલ બંધ કરે તો, તેના અસીલના જે કાગળોથી તે અસીલ પોતાનું કામ ચલાવી શકે તેવું હોય, તે કાગળો તે સોલીસીટર પાસે હોય તો, તે કાગળો ઉપર તે પોતાના બંધનો દાવો રાખી શકે છે, માટે તે કાગળો અસીલને આપવાને

(૨૯૮) ધરેણે લેનારનો અટકાવવાનો હક્ક. ક. ૧૭૨, ૧૭૩, ૧૭૪.

અગર રજુ કરવાને હુકમ કરવામાં આવતો નથી. આ હક્ક સખંધ સામાન્ય રીતનો છે, સખંધ સોલીસીટરનું અતીત પાસે ખરચ બાબત જેટલું લેહેણું હોય તે તમામ ખર્ચની બાબતમાં તે લાગુ થાય છે. પણ જે સોલીસીટર પોતાની મેળે બંધ થાય તેનો ઇંગ્રેજી “ક્લા” પ્રમાણે આ હક્ક સખંધ નથી, પરંતુ આ કલમના શબ્દો ઉપરથી નક્કી કહી શકાતું નથી કે, તેવે પ્રસંગે પણ સોલીસીટરનો તે હક્ક સખંધ છે કે નહીં.

ધરેણે આપેલી વસ્તુનો નિક્ષેપ.

કલમ ૧૭૨ મી.

‘ધરેણે’ ‘ધરેણે ૧૭૨. કોઈ કરજ અદા કરવાના અથવા કોઈ વચન પૂરું આપનાર’ અને ‘ધ કરવાના તારણ દાખલ કાઢી માલનો નિક્ષેપ કર્યો હોય, તે રેણે લેનાર’ નાં લ- નિક્ષેપને ધરેણે કેહે છે. એવા પ્રકારના નિક્ષેપને ધરેણે આપનાર કેહે છે, અને એવા પ્રકારના નિક્ષેપને ધરેણે લેનાર કેહે છે.

ટીકા—આ કલમ ઘણી સ્પષ્ટ છે. ‘નીક્ષેપ’ શબ્દ સંસ્કૃત હોવાથી ઇકત ગુજરાતી જાણનારને નીક્ષેપની બાબત પ્રથમ દર્શાવી કહી કહી લાગે છે. તોપણ બીજાની કલમો નીચે જે જુજ જુજ કેહેવામાં આવેલું છે, તેથી તથા તે કલમોના નીરસંસય શબ્દોથી “નીક્ષેપ” ની હકીકત સમજવાને ઘણી સહેલી જણાય છે. ગીરોઆપનાર નીક્ષેપ કેહેવા-ય અને ગીરોઆપનારને નીક્ષેપી કહી શકાય છે. આ કલમથી જ ગીરોઆપનાર શરૂ થએલી છે.

કલમ ૧૭૩ મી.

અટકાવી રાખવા ૧૭૩. ધરેણે લેનાર ધરેણે મુકેલો માલ, કરજ વાળી લે- નો ધરેણે લેનારનો વાને માટે કેવા વચન પૂરું કરવા માટે અટકાવી શકે છે, હક્ક. એટલું જ નહીં પણ કરજના વ્યાજને માટે તથા ધરેણે રા- ખેલા માલના કબજા સંબંધે અથવા તે જાળવી રાખવા સારૂ, ધરેણે લેનારને જે જરૂરી ખર્ચ લાગે તે સર્વને માટે માલ મજકુર તે અટકાવી શકે છે.

ટીકા—ગીરો આપનાર નાણાં વસુલ કરવાને તેમજ લેહેણું અને જે કાંઈ લેહેણાના દાવામાં વસુલ થઈ શકે, જેમકે તમામ ખરચ, પછી તે સાધારણ હોય કે અસાધારણ હોય, અને ગીરોવાળા માલ સખંધીમાં તે ખરચ કરેલું હોય તે બાબત તે માલ અટકાવી શકે છે. સ્ટોરી આન ખેલમેંટની કલમ ૩૫૭ મીમાં કેહેલું છે કે, આ નિયમનો જેટલો સખંધ સામાન્ય ખર્ચ સાથે છે, તે ઇંગ્રેજી ઠરાવો પ્રમાણે હોય એમ જણાતું નથી.

કલમ ૧૭૪ મી.

જે કર્જને મળે ૧૭૪. જે કર્જને માટે અથવા જે વચનને માટે માલ માલ ધરેણે મુકેલો ધરેણે મુકવામાં આવ્યો હોય, તે શિવાય બીજા કોઈ કર્જને

હોય, તે શિવાયનાં બીજાં કર્જ અથવા વચનને સાર ધરેણે લેનાર માલ અટકાવી શકતો નથી.

પાછળથી આપેલી રકમો બાબત અનુમાન.

માટે અથવા વચનને માટે તે પ્રમાણેનો કાંઈ કરાર ન હોય તો, ધરેણે લેનાર ધરેણે મુકેલો માલ અટકાવી શકતો નથી; પણ બીજી રીતે સમજવાને કાંઈ કારણ ન હોય તો, એવો કરાર ધરેણે લેનારે પાછળથી ધીરેલી રકમો સંબંધ થયો છે, એવું અનુમાન કરવું.

ટીકા—બીજી રીતે કહીએ તો ધરેણે મુકવાથી ધરેણે રાખનારને એકંદર લીયન મળતો નથી. એટલા માટે ધરેણે મુકેલી જણુશ ધરેણે રાખનારને અટકાવવાનો હક્ક છે કે નહીં, તેનો નિર્ણય કરવામાં સ્વાલ એ થશે કે, જે લેહેણાના સંબંધે માલ અટકાવવા માગતો હોય તે લેહેણાના તારણમાં ઉપયોગમાં લેવાનો ઈરાદો હોવાનો કાંઈ પણ પુરાવો છે કે નહીં; ધરેણે રાખનારને આગળનું દેવું આપવા બેગ થયું હતું. એ હકીકત ઉપરથી આવી તરેહનો અનુમાન કરી શકાય નહીં, અને એટલા માટે પાછળના કરજના અવેગમાં ગીરો મુકવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે આગળના કરજને પેટે માલ મજકુર અટકાવવાનો તેનો હક્ક નથી. બીજી તરફ જે કરજને પેટે અગાજી ધરેણે મુકવામાં આવ્યું હોય તે કરજ કરવા પછી ધરેણે રાખનાર રકમો ધીરે તો, એવું અનુમાન થઈ શકે કે આ પાછળથી ધીરેલી રકમોને માટે તે મજ અવલના કરજને માટે, તે ગીરો કાયમ રાખવાનો પક્ષકારોનો ઈરાદો ન્હોતો. (સ્ટોરી-આન મેલમેન્ટની કલમ ૩૦૪)

કલમ ૧૭૫ મી.

ધરેણે લેનારને જે વિશેષ ખર્ચ કરવો પડ્યો હોય, તે ભરી લેવાનો તેનો હક્ક.

૧૭૫. ધરેણે મુકેલો માલના સંરક્ષણને અર્થે ધરેણે લેનારને જે કાંઈ વિશેષ ખર્ચ થયો હોય, તે ધરેણે મુકનાર પાસેથી લેવાનો તેનો હક્ક છે.

કલમ ૧૭૬ મી.

ધરેણે મુકનાર કમર કરે તો, ધરેણે લેનારનો શા હક્ક છે.

૧૭૬. જે કર્જ અથવા વચનને સંબંધે માલ ધરેણે મુકવામાં આવ્યો હોય, તે કરજ અદા કરવામાં અથવા તે વચન ઠરાવેલે વખતે પુર્ણ કરવામાં ધરેણે મુકનાર કમર કરે તો, ધરેણે લેનાર તે કરજ અથવા વચનની રૂઠ્ઠાએ દાવો માંડી શકે છે, તથા ધરેણે મુકેલો માલ સહુગામી તારણ તરીકે અટકાવી શકે છે, અથવા ધરેણે મુકનારને વેચાણની યોગ્ય ખબર આપીને ધરેણે મુકેલી વસ્તુ વેચી શકે છે.

સદરહુ વેચાણમાં જે પૈસા ઉપજે તે જો. કરજ અથવા વચન મજકુર સંબંધી જે પૈસા લેહેણા હોય, તે કરતાં કમી

હોય તો, બાકીના પૈસા આપવાને ધરેણે મુકનાર પાત્ર છે. જો વેચાણ મજકુરથી ઉપજેલા પૈસા સદરહુ મુજબ લેહેણી રકમ કરતાં જાસ્તી હોય તો, તે શાજલ આંકડો ધરેણે લેનારે ધરેણે મુકનારને આપી દેવો.

ટીકા—ધરેણીઆતથી મુકર કરેલું કરજ ન્યાંહાં સુધી આપવામાં ના આવે, ત્યાં સુધી તે ધરેણે મુકેલી ચીજ અટકાવી રાખવાના ધરેણે લેનારના હક્કને, સદરહુ ચીજ તેણે બીજાને ત્યાં ધરેણે મુકવાથી નુકશાન પોહોચતું નથી. જેમકે જ્યાં અ એ લખેલી અને બ એ મુદત કાપી સીકારેલી હુંડી બદલ અ એ બ ને ત્યાં ડીએચરો અનામત મુક્યાં, અને એ હુંડી પાકતા પેહેલાં મજકુર ડીએચરો સદરહુ હુંડીની રકમ કરતાં જાસ્તી કરજને સાડ અ એ ક ને ત્યાં તારણુ દાખલ મુક્યાં. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સદરહુ હુંડી પાકી તે વખતે અ એ તે નાણાં નહીં આપવાથી ક ની ઉપર માલ રાખવાની ફરીયાદ ચલાવવાનો અ ને હક્ક નથી. ડોનાલ્ડ વિ. સકલિંગ (લા. રી. કવી. બેચ. પાનું. ૫૮૫)

કલમ ૧૭૭ મી.

ધરેણે આપનાર ૧૭૭. જે કરજ કિંવા વચનને માટે માલ ધરેણે મુક્યો કર્જ અદા ન કરે કિં હોય તે, તે કરજ અદા કરવા સાડ અથવા તે વચન પુરું વા વચન પૂરું ન કરે, કરવા સાડ જે કાંઈ વખત નીમવામાં આવ્યો હોય, અને તે તોપણુ છોડાવી લે નીમેલે વખતે ધરેણે મુકનાર તે કરજ અદા કરવામાં અથવા વાનો તેનો હક્ક. તે વચન પુરું કરવામાં કમુર કરે તો, સદરહુ મુદત થઈ ગયા પછી માલ મજકુરનું વેચાણ થતાં પેહેલાં કાંઈ પણ વખતે ધરેણે મુકનાર માલ મજકુર છોડાવી શકે છે; પરંતુ તે તેમ કરે તો તેની કમુરથી જે ખરચ થયો હોય, તે પણ તેણે આપવો જોઈએ.

ટીકા—જંગમ મીલકત ધરેણે રાખનાર ઉપર મીલકત ધરેણે રાખ્યાની તારીખથી અથવા ધરેણે રાખનારે તેની પોહોચ આપ્યાની તારીખથી ૩૦ વર્ષમાં દાવો થઈ શકે. (સન ૧૮૭૭ ના આક્ટ ૧૫ માની આર્ટીકલ ૧૪૫). જ્યાં સુધી આ આક્ટના ઠરાવો મુજબ ધરેણે મુકનારનો હક્ક જતો ના હોય, ત્યાં સુધી જો કે તે દેવું અદા કરવાને ઠરાવેલી મુદતને વીતી ગઈ હોય, તોપણુ ધરેણે મુકેલી મીલકત તે છોડાવી શકે છે.

કલમ ૧૭૬ મીમાં ગીરોરાખનારનો હક્ક ખતાવવામાં આવ્યો છે, માટે જો કે ગીરો વાળી વસ્તુ ગીરોથી છોડાવેલી ના હોય, તોપણુ તે કલમ પ્રમાણે જે થઈ શકતું ના હોય તે ગીરો રાખનારે કચ્છું હોય તો, તે બાબત ગીરોઆપનારનો દાવો ગીરોરાખનાર ઉપર ચાલી શકે છે.

બ્રીદાસ વિ. હાલી (ઈ. લા રી. ક. વા. ૬ પાનું ૬૭૮) ના કામમાં અમુક બી વેચવાનો કરાર હતો તે કરારમાં એવો ઠરાવ હતો કે તે બગડે તો તે બાબત ચાર ટકાના દરથી તે બાબત હામી કરવામાં આવે છે, અને હમેશાંના રીવાજ પ્રમાણે છ ટકા સુધીની પણ તે બપરાંત થાય તો, તે વેચનારે તે બી એક અડવાડ્યાની અંદર ફરીથી સાડ કરવાં, અને તે

કલમ. ૧૭૮ માલના કબજેદારે સાનમાં આપવું. (૩૦૧)

કરવામાં વેચાણ આપનાર કસુર કરે તો, તે ખરીદકરનાર તે કરારનો ભાગ રદ કરવાને મુખ્ય-
ત્વાર છે, અમર તેની મરજીમાં આવે તો સદરહુ બતાવ્યા પ્રમાણે હમેશાંના રીવાજ મુજબ
તે બીગાડ બાબત વધારાના ટકાના દરથી દર ચુજર કરી, તે જેવાં હોય તેવાં લેવાને મુખ્યત્વાર
છે, અને તે વેચનારની વખારમાંથી આવતા જીલ્લો માસની તા. ૧૫ સુધી તે માલ આપ-
વામાં આવશે.” તા. ૧૦ જીલ્લાઈના રોજ તે વેચનારે તે બી આપવા માંડ્યાં. તપાસ કરતાં એ-
મ માલુમ પડ્યું કે તેમાં કરારના દર કરતાં બીગાડ વધારે થયેલો છે, અને વેચનારે તે ફરી-
થી સાફ કરી આપવાને કરાર કરેલો છે. પછી તા. ૧૫ જીલ્લાઈના રોજ ખરીદદાર તે બી લેવા
ગયો, પરંતુ તે નેમ્તી રીતે સાફ કરવામાં આવ્યાં નહીં હતાં. તેથી તે વેચનારે કહ્યું કે
મારે તે કારણસર એક અઠવાડિયું વધારે નેમ્તી. તે ઉપરથી ખરીદદારે તે કરાર રદ કર્યો.
તેથી તે વેચનારે કરાર ટુટયાથી પોતાને થયેલા નુકશાન બાબત દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં
આવ્યું કે તે કરાર વાદીએ તોડ્યો છે, કારણ કે તે બી સાફ કરવાનું જે અઠવાડિયું નેમ્તી
હતું તે તા. ૧૦ જીલ્લાઈના રોજ શરૂ થતું હતું. વળી વાદી તે બીગાડ કરારના દર જેટલો
રાખી શક્યો નથી, માટે પ્રતીવાદીનો તે બી નાપસંદ કરવાનો હક્ક છે. સખ્ય વાદીનો તે બી
ફરીથી સાફ કરવાને વધારે મુદત માગવાનો હક્ક નથી.

જગરનાથ ખાન વિ. જે. ડી. માકલનના કામમાં આદાના ૧૦૦૦ કોથળા પ્રતીવા-
દીએ વાદીને આપવાનો કરાર કરેલો, તે કરારમાં એવો ઠરાવ હતો કે તે કોથળા સાતદીવસ-
ની નોટીસ ખરીદદાર આપે એટલે આખા નવેંબર માસમાં તેને પ્રતીવાદીએ આપવા. તા.
૫ નવેંબરના રોજ વાદીએ પ્રતીવાદીને એવા મતલબની નોટીસ આપી કે સાત દીવસની અં-
દર તે કોથળા અમને આપવા. તા. ૧૨ મીએ પ્રતીવાદીએ વાદીને લખ્યું કે તે કોથળા હું
તા. ૨૯ અને તા. ૩૦ નવેંબરના રોજ આપીશ. તા. ૧૫ નવેંબરના રોજ વાદીએ એવું
વિચાર્યું કે તે કરાર પુરા થયેલો છે. તે કોથળા નહીં આપવાના કારણથી નુકશાન લેવા દા-
વો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સાત દીવસની નોટીસ આપવાનો કરારમાં ઠરાવ છે, તે-
નો હેતુ નવેંબર મહીનામાં કેઈ તારીખે તે કોથળા આપવાનું કામ શરૂ કરવું તે છે. માટે તે
સાત દીવસ પુરા થાય, એટલે પ્રતીવાદીએ તે માલ આપવાનું કામ શરૂ કરવાને બંધાયેલો હતા.

કલમ ૧૭૮ મી.

જેના કબજામાં ૧૭૮. જે સખસના કબજામાં કાંઈ માલ હોય, અથવા
માલ અથવા માલ એકાદ બિલ ઓફ લેડિંગ, ડાકવારંટ, વખારવાળાનું મ્સર-
ઉપરના હક્કના દસ્તા- ટીફિકેટ, ડક્કાવાળાનું સર્ટીફિકેટ, અથવા સ્વાધીન કરવાનું
વેજ હોય, તેણે તે વારંટ કિંવા હુકમ, અથવા માલ ઉપર હક્ક બતાવનાર
ધરેણે મૂક્યા તો તે બીજે કોઈ પણ જાતનો દસ્તાવેજ હોય, તે સખસ તે માલ
વિશે. અથવા તે દસ્તાવેજે ધરેણે મુકે તો તે કાયદેસર છે. પરંતુ
ધરેણે લેનારે શુદ્ધબુદ્ધિએ વર્તવું નેમ્તી, અને તે વર્તણૂકનો
પ્રસંગ એવો નેમ્તી કે ધરેણે મુકનાર અચોગ્ય રીતે વર્તે છે,
એવું ચોગ્ય અનુમાન તે પ્રસંગ ઉપરથી થઈ શકે નહીં.

અને વળી એવું પણ ઠરાવવામાં આવે છે કે માલ મજકુર કિંવા દસ્તાવેજ મજકુર તેના કાયદેસર માલિકની પાસેથી, અથવા તે જે સખસના હુવાલામાં કાયદેસર રીતે હોય એવા કોઇ પણ સખસની પાસેથી, કોઈ ગુન્હો કિંવા કપટ કરીને મેળવેલો ન જોઈએ.

ટીકા—વાદીને પ્રતીવાદીએ જુદો હેંગ પતાવી તેના કેટલાક દાગીના લીધેલા. પ્રતીવાદીના તેવા માઠા કૃત્યથી તે દાગીનાના નુકશાનના રૂ. ૧૫૦૦) લેવાને વાદીએ આ દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદી ગોપાળ કીરતોએ કપટથી અગર ગુન્હો કરી આ કલમ પ્રમાણે દાગીના લેઈ લીધા છે. સખખ વાદી તે પ્રતીવાદી પાસેથી તે દાગીના લેઈ શકે છે. કાર્તાકચરણુ સેરી વિ. ગોપાળ કીરતો પાલીટ (ઇ. લા. રી. ૩ ક. ૨૬૪)

ખીદોમોઈ ડેખી વિ. શીતારામ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૪ પાનું ૪૯૭) ના કામમાં એક નોકરને તેની શેઠાણીએ અમુક માલ સોંપેલો, તે તેણીની ગેરહાજરીમાં તેના નોકરે કબજા સાથે ગીરો મુક્યો. તેથી શેઠાણીએ તે બાબત નુકશાનનો દાવો કર્યો તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે નોકરનો કબજો તે આ કલમ પ્રમાણેનો કબજો નથી. માટે જો તેનો કબજો તે માત્ર ગીરો આપવા સાર હતો, એમ ગણવામાં આવે તો, તેનો સમાસ તે કલમના ખીજા વિશેષ, ઠરાવમાં થાય છે, સખખ તે પ્રમાણે દાવો ચાલી શકે છે.

કલમ ૧૭૯ મી.

ન્યારે કોઈ ધરે- ૧૭૯. જે માલ ઉપર કોઈ સખસનો હક્ક કોઈ અમુક જે મૂકનારનો હક્ક કો મર્યાદા સુધીનોજ માત્ર હોય, તે માલ સખસ મજકુર ધરેણે અમુક મર્યાદા સુધી મુકે તો, તે ધરેણે મુકવું સદરહુ હક્ક જેટલું કાયદેસર સમજવું. નોજમાત્ર હોય, ત્યારે કૌનીરીતે ધરેણે મૂકાય.

ટીકા—ન્યાયાલય કેટલાક સહમાલિકા પૈકી એક જણે માલ ધરેણે મુકેલો હોય, તેવે પ્રસંગે તે સહમાલિકા પૈકી ખીજાને તે માલ એકલો છોડાવી શકતો નથી. તેમ તે માલ ગેરબ્યાજખી રીતે વેચવા સાર ધરેણે રાખનાર ઉપર ફરીયાદ પણ ચલાવી શકતો નથી. હારપર વિ. ગોડસેન (લા. રી. કવી. એન્ડ વા. ૫ પાનું. ૪૨૨). જો ધરેણે મુકનારનો હક્ક અમુક મર્યાદાવાળી મુદત સુધીનો હોય તો, એ હક્ક બંધ થયે જે સખસની કાયદેસર માલિકી પ્રાપ્ત થતી હોય. તે સખસને ધરેણે રાખનારે કબજો સોંપવો જોઈએ. માટે અમુક મીલકત વિધવાની હયાતી સુધીની હોય, તે તેણીએ ગીરો મુકી હોય, બાદ તે મરણ પામે. તેમાં ઠરાવ્યું કે જો તે ગીરો રાખનારને તે વિધવાનો તેટલોજ હક્ક હતો એવી ખબર ના હોય, તોપણ તે ગીરોવાળી મીલકત ઉપર વિધવાની પાછળ જે હક્કદાર હોય તેને સ્વાધીન તે મીલકત કરવી જોઈએ. હોર વિ. પાર્કર (૮૨૨ નર એન્ડ રસલ્સ રી. વા. ૨ પાનું. ૩૭૬)

કલમ ૧૦૮ મીના ૨, જા અપવાદથી સહમાલિકામાંનો એકાદો માલિક મીલકત વેચે, અને ખીજા સહમાલિકો તે વેચનાર સહમાલિકના કબજામાં તે વેચાણવાળી મીલકત હ-

ક. ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૨ અપકૃત કરનાર વિ. નીક્ષેપીનો ઇલાજ. (૩૦૩)

તી, એમ કબુલ કરે તો, તે વેચાણ બળવાન છે, કારણ કે ખરીદદારની શુદ્ધ બુદ્ધિ અને તે વેચાણ અપસાર વિના કરવામાં આવ્યું છે, એવું બતાવવાને હકીકત નથી, એમ જણાય છે. પરંતુ ગીરિની બાબતમાં આવી કલમ ઠરાવવામાં આવી નથી.

અપકારનું કૃત્ય કરનાર વિરુદ્ધ નિક્ષેપિના તથા નિક્ષેપતાનાં દાવા બાબત.

કલમ ૧૮૦ મી.

નિક્ષિમાનો અથ ૧૮૦. કોઈ નિક્ષેપી નિક્ષિપ્ત માલનો ઉપયોગ ન કરી
વા નિક્ષેપીઓનો અ- શકે એવું, અથવા તેની પાસેથી માલ મજકુરનો કબજો જા-
પકાર કરનારાઓ ઉ ય એવું, જે કોઈ ત્રીજો સખસ ગેરવ્યાજબી રીતે કરે, અથવા
પરનો દાવો. તે માલને કાંઈ નુકશાન કરે, તો નિક્ષેપ થયો ન હોત ને
તેવે પ્રસંગે જે ઇલાજો તેનો માલિક લઈ શકત તે ઇલાજો
લેવાનો નિક્ષેપીનો હક્ક છે, અને એવી રીતે ગેરવ્યાજબી કીધા
બાબત અથવા નુકશાન કીધા બાબત સદરહુ ત્રીજા સખસ
ઉપર સદરહુ નિક્ષેપી અથવા નિક્ષેપી દાવો લાવી શકે છે.

ટીકા—ઇંગ્રેજ ઠરાવો પ્રમાણે ફક્ત કબજો હોવાથી અપકૃત કરનાર વિરુદ્ધ દાવો
ચલાવવાને ખસ થાય છે, માટે જે નિક્ષેપવાળી મીલકત બાબત નીક્ષેપી જાતે જવાબદાર થ-
તો હોય, તે મીલકતને અપકૃત કરવાથી તે નીક્ષેપી દાવો ચલાવી શકે છે, એવું રૂથ વિ.
વીલસન (બાર્નવેલ એન્ડ એડરસન વા. ૧ પાનું. ૫૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

કલમ ૧૮૧ મી.

એવા દાવા કરવા ૧૮૧. એવા પ્રકારના કોઈ દાવામાં દાદ દાખલ અથવા
થી દાદ દાખલ અ નુકશાનના બદલા બદલ જે કાંઈ મળે, તેની વ્યસ્થા નિક્ષેપી
થવા નુકશાની બ તથા નિક્ષેપીને સંબંધે તેઓના પોત પોતાના હક્ક પ્રમાણે
દલ જે મળે તેની કરવી.
વ્યવસ્થા બાબત.

બાબ ૧૦ મો.

આડત.

આડતીયાની નીમનુક તથા તેના અધિકાર બાબત.

કલમ ૧૮૨ મી.

‘આડતીયો’ અ- ૧૮૨. કોઈ બીજા સખસને સારૂ, કાંઈ પંણુ કૃત્ય કરવા
ને ‘મુખ્ય, એટલે શું’ સારૂ અથવા ત્રીજા સખસો સાથેના વ્યવહારમાં કોઈ બીજા

સખસના પ્રતિનિધિ દાખલ કામ ચલાવવા સારૂ નીમેલા સખસને આડતીયો સમજવો. જે સખસને સારૂ તે કૃત્ય કરવામાં આવે, અથવા જેને સારૂ સદરહુ મુજબ પ્રતિનિધિ દાખલ કામ ચલાવવામાં આવે, તેને મુખ્ય કહેવો.

ટીકા—ભુખનચંદ્ર સેન વિ. રામસુંદર શર્મા મોઝમદાર (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૩ પાનું ૩૦૦) ના કામમાં જરૂરીસ મીતરસાહેબે ઠરાવ્યું છે કે, સન ૧૮૫૯ ના આકટ ૧૧ માની કલમ ૬ પ્રમાણે અમુક “મેહેલ” ના નામના સહબાગીદારો તરફથી એક સખસે કલેક્ટરને અરજ કરવાને પોતાને માથે રાખેલું છે, માટે આ કલમના અર્થ પ્રમાણે તે સખસ ખાસ કારણસર “એજન્ટ” થએલો છે, અને તેને માટે તેમાં કાંઈ અવેજ ના હોય, તોપણ તેનું એજન્ટપણું બંધ થતું નથી, એવું આ આકટની કલમ ૧૮૫ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. (તે કલમમાં ઠરાવ્યું છે કે “આડત ઉત્પન્ન કરવા સારૂ અવેજની જરૂર નથી.”) એજન્ટને નીમનાર એટલે જેમ મુખ્ય વિરૂદ્ધ વસુલ કરવાને મુખ્ય અને એજન્ટને સખધે હોવાના કારણથી શરતી હકનો અસર થાય છે, તેમ થાય છે. માટે આ આકટની કલમ ૭૨ મી પ્રમાણે જે હક્ક આપવામાં આવેલો છે, તે હકનો અમલ કરવાને એટલે એકાદો સખસ ભુલથી અપાઠ ગએલાં નાણાં પાછાં લેવાના હકનો અમલ કરાવવાને માટે, તેમાં એજન્ટ જે જવાબ આપે કે મેં શુદ્ધ અંતઃકર્ણથી તે નાણાં મારા મુખ્યને આપેલાં છે, અને તે વિરૂદ્ધ કાંઈ નોટીસ અને મળેલી નથી તો, તે સારો જવાબ છે.

કલમ ૧૮૩ મી.

આડતીયો કોણ ૧૮૩. કોઈ સખસ જે કાયદાને તાબે હોય તે કાયદા નીમી શકે. પ્રમાણે સખસ મજકુર પાકી ઉમરે પોહોંચ્યો હોય, તથા તે સાવધ બુદ્ધિનો હોય તો, તે સખસ આડતીયો નીમી શકે છે.

ટીકા—આ કલમના શબ્દ ઉપરથી એમ જણાય છે કે કેટલાક સખસો કરાર કરવાને ના લાયક હોય, તોપણ તે એજન્ટ નીમી શકે છે. ઇંગ્લેન્ડના પ્રમાણે ડા. વિ. રા. બર્ટસ (૧૬ મીશન એન્ડ વેડસમ્પી. પાનું. ૭૭૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે સગીર હોય તે આડતની અગર એજન્ટ નીમવાને નાલાયક છે, માટે સગીરે આપેલું મુખ્યત્વારનામું ૨૬ બાતલ છે.

ધણીયાણી ધણીના એજન્ટ તરીકે કામ ચલાવે, એવું ગર્ભિત છે, પણ તે નિયમ સન ૧૮૭૪ ના આકટ ૩ જા (પરણેલી ચોરનો સંબંધીના આકટ) ના ઠરાવથી રદ કરવામાં આવ્યો છે. અલમદી વિ. લુલા (ઈ. લા. રી. ૩ ક. પાનું. ૧૪૦)

કલમ ૧૮૪ મી.

આડતીયો કોણ ૧૮૪. મુખ્ય અને ત્રાહિત સખસોને સંબંધે કોઈ પણ સખસ આડતીયો થઈ શકે છે; પરંતુ જે સખસ પાકી ઉમરે પોહોંચ્યો નથી તથા જે સાવધ બુદ્ધિનો નથી, તે

ક. ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૭

અવેજની જરૂર નથી.

(૩૦૫)

સખસ એવી રીતે આડતીયો થઈ શકતો નથી કે આડતી-
યાની જવાબદારી વિશે જે ઠરાવ આ આકટમાં છે, તે
મુજબ તે પોતાના મુખ્યને જવાબદાર થાય.

ટીકા—આ કલમમાં જે સાધારણ નિયમ ઠરાવવામાં આવેલો છે, તે ઇંગ્લેન્ડ 'લા'
માં એરત પોતાના ધણીની તરફથી કુટુંબની જરૂરીયાતને વાસ્તે જે ચીજો મંગાવે તે બાબ-
ત છે. ધણીએ જાણે જાતે આપવાને વચન આપ્યું હોય તે પ્રમાણે ધણી પોતે જવાબદાર થાય
છે; પણ એરત તેની કાંઈ જવાબદાર થતી નથી.

એકાદોસગીર એન્ટ અગર મુખ્યત્વારનામાનો બંધીસ લેનાર હોય તો, તેને ઇંગ્લેન્ડ લશ-
ના ઠરાવ પ્રમાણે નીમનોક કરવાને જે અખત્યાર હોય છે તે વાપરી શકે છે. એનડરસ વિ. એ-
નડરસ (૧૫ એ.ડી. ૨૪૬). હિંદુસ્તાનના ટ્રસ્ટ આકટની કલમ ૧૦ સાથે મુકાબલો કરીએ તો, તે
કલમમાં એવું કહ્યું છે કે દરેક સખસ જે મીલકતનો કબજો રાખવાને લાયક હોય, તે ટ્રસ્ટી થઈ
શકે છે; પણ જ્યાં ટ્રસ્ટમાં કુલઅખત્યાર વાપરવાનો હોય, ત્યાં જે તે કરાર કરવાને તે લાયક
ના હોય તો, તે તેનો અમલ કરી શકતો નથી.

કલમ ૧૮૫ મી.

અવેજની જરૂર ૧૮૫. આડત ઉત્પન્ન કરવા સાડ અવેજની જરૂર નથી.
નથી.

ટીકા—જે નિયમથી નીક્ષેપાનું હિત નીક્ષેપી મફત સાચવવાને બંધાયેલો હોય છે,
તેજ નિયમથી મુખ્યનું હિત મફત સાચવવાને એન્ટ બંધાયેલો હોય છે. અત્યન્યુ વિ. ઇડ્યન
ફારીંગ કંપની (મ. હા. રી. વા. ૨ પાનું ૪૪૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે,
મફત એન્ટ એજન્સી ધ્યાને આડતનું કામ કમુલ કરવાને બંધાયેલો નથી, પરંતુ તેણે
તે કામ માથે લીધા પછી તેની ભારે કસુરથી તેના મુખ્યને જે નુકશાન થાય તે બાબ-
ત તે એન્ટ જવાબદાર થાય છે. ભારે કસુર કોને કેહેવી તે દરેક કામની હકીકતના સવા-
લ ઉપર આધાર રાખે છે.

કલમ ૧૮૬ મી.

આડતીયાનો અ- ૧૮૬. આડતીયાનો અખત્યાર સ્પષ્ટ કિંવા ગર્ભિત
ખત્યાર સ્પષ્ટ હોય હોઈ શકે છે.
કિંવા ગર્ભિત હોય.

ટીકા—કેટલીક વખતે એન્ટની નીમનોક સ્પષ્ટ કરવીજ જોઈએ. જેમકે વકીલ
નીમ્યાનું વકીલાતનામું દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદા (સન ૧૮૮૨ નાં આકટ
૧૪ માં) ની કલમ ૩૯ પ્રમાણે લખેલું હોતું જોઈએ, અને તે રદ કરવું હોય તો, તે
બાબત પણ લખીત હોતું જોઈએ. તેમજ દસ્તાવેજ નોંધાવવાને એન્ટ નીમેલો હોય
તો, તે પણ રજીસ્ટર આકટ (સન ૧૮૭૭ ના ૩ નં) ની કલમ ૩૨ મી પ્રમાણે
લખેલું હોતું જોઈએ.

કલમ ૧૮૭ મી.

સ્પષ્ટ અને ગર્ભિ ૧૮૭. બોલેલા અથવા લખેલા શબ્દોથી જે અખત્યાર

ત અખત્યારનાં લ- આપવામાં આવે તેને સ્પષ્ટ અખત્યાર કેહેવો. અને કોઈ દાખો. પણ કામની હકીકત ઉપરથી જે અખત્યાર છે એવું અનુમાન કરવાનું હોય, તે અખત્યારને ગર્ભિત અખત્યાર કેહેવો; અને બોલેલી કિંવા લખેલી વાતોને તથા વ્યવહારની હુમેશ મુજબની પદ્ધતીને તે કામની હકીકત કહી શકાય છે.

દૃષ્ટાંત.

અ ની શ્રી રામપુર મધ્યે એક દુકાન છે; અ પોતે કલકત્તે રહે છે અને કોઈ કોઈ વાર દુકાને જાય છે. દુકાનનો વહીવટ વ ચલાવે છે તથા દુકાનના કામને સારૂ તે અ ને નામે ક પાસેથી માલ મંગાવ્યાં કરે છે, અને અ ના પૈસામાંથી તેની કિંમત આપ્યાં કરે છે, અને એ વાત અ ને માલમ છે. વ ને દુકાનના કામને સારૂ ક પાસેથી અ ને નામે માલ મંગાવવાનો ગર્ભિત અધિકાર અ પાસેથી મળ્યો છે, એમ સમજવું.

ટીકા—વાહીટ હેડ વિ. ટકટ (૧૫ ઈસ્ટ. રી. પાનું ૪૦૭)ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એક સાધારણ નોકરને તેના શેડે પોતાનો ઘોડો અમુક કીમતથી વેચવાને સોંપ્યો હોય, તેમ છતાં તે કીમતથી ઓછી કીમતે તે વેચે, અગર જે ખાત્રી કરવાને તેને અખત્યાર આપવામાં આવ્યો ના હોય તે ખાત્રી તે આપે તો, તે શેડ તે ઓછી કીમતે વેચ્યાનો કરાર રદ કરી શકે છે, તેમ તે ખાત્રી કરવાથી બંધાતો નથી. પરંતુ ખીજ બાબુ તરફ હોવાડે વિ. શીવાડે (લા. રી. ૨ શી. પી. ૧૪૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જો એજન્ટ અમુક કમુલ કરેલા સખસની જગાપર હોય, અને અમુક વેહેપાર અગર 'દંધામાં તેને નીમેક્ષો હોય તો, તે ધંધાના રીવાજ પ્રમાણે તે એજન્ટનો અખત્યાર ધણું કરીને છે, એમ થાય છે.

કલકત્તાના ચક્રવર્તી વિ. કોકરેન (૧૦ મુર્સ. ઈ. અ. પાનું. ૨૯૯) ના કામમાં પ્રીવીકાંજિશીસે ઠરાવેલું છે કે, એજન્ટનો અખત્યાર નક્કી કરવાને માટે ઇંગ્લંડનો સામાન્ય વ્યાપાર બાબતનો કાયદો છે, તેને અનુસરીને ચાલવું જોઈએ. ટેલર વિ. સ્ટ્રે (૨ શી. પી. એન. એસ પાનું. ૧૭૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે બગ્ગર અગર સટાના વેહેપાર ઉપર ક્રાઈ દલાલને રાખવામાં આવ્યો હોય, તેને રીવાજ મુજબ કામ કરવાને અખત્યાર છે, અને તેના મુખ્યને રીવાજની માત્રમ ના હોય, તોપણ સદરુદ્ધ દલાલનાં કૃત્યો બંધનકારક છે, એવીજ રીતે વીલ્ટશાયર વિ. સીમ્સ (ક્યાંપમેલ્સ રી. વા. ૧ પાનું ૨૫૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જો ઉધાર વેચવાનો હમેશાંનો રીવાજ ના હોય તો, તે ઉધાર વેચી શકતો નથી. આ બાબતમાં આ આકટની કલમ ૨૧૧ મી પુછી કરે છે. કયાટરલ વિ. હીડલ (લા. રી. શી પી. વા. ૧ પાનું ૧૮૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, સામાન્ય રીતે વસુલ કરવાનો અખત્યાર હોય તેથી નાણાં શિવાય ખીજ ક્રાઈ રીતે વસુલ કરવાનો અખત્યાર નથી બાઈલ્સ આન બીલ્સની આવૃત્તિ ૯ મીના પાને ૩૨ મે કહેલું છે કે, રોજગાર કરવાનો તથા લેહેણું દેવું આપવા લેવાનો કુલમુખત્યારનામાંથી મુખ્ય જવાબદાર

થાય, તે પ્રમાણે હુકીયોપર મથાણું કરવાની કે તે સીકારવાની તેને સત્તા મળતી નથી.

પુશી વિ. માહાદેવ (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૩ પાનું ૧૨૨) ના કામમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, આ દેશમાં ખરેખરી દબાણવાળી હકીકત ના હોય તો, ધણીની આખર ઉપર ઊંચાર લેવાનો સ્ત્રીને ગર્ભાતરીતે અખત્યાર થઈ શકતો નથી. વીરાસ્વામી વિ. આપાસ્વામી (ન. લા. રી. વા. ૧ પાનું. ૩૭૫) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે કે, એક હિંદુ સ્ત્રીએ પોતાના ધણી બીજી સ્ત્રી પરણ્યો તેથી તેણીએ જોને છોડ્યો હોય તો, તેણીનો ખોરાકી પોશાકી મળવાનો હક્ક નથી, અને તેણીને પોતાના ગુન્નરા સાથે કાંઈ નાણાં કરજે લેવાનો ગર્ભાત પણુ અખત્યાર નથી. નભુભાઈ ભાઈલાલ વિ. જવેર રામજી (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૧ પાનું ૧૨૧) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે કે સ્ત્રી પોતાના દેવાની જવાબદાર નથી, પણ જેટલે દરજ્જે તેણીનું સ્ત્રી ધન્ય હોય તેટલે દરજ્જે તે જવાબદાર છે.

કાયદાનું અનુમાન એવું છે કે, જો કોઈ સ્ત્રી તેણીના ધણી સાથે રહેતી હોય, તો-પણુ જરૂરીયાત વસ્તુઓ જે વિના માણસને ચાલે નહી, તેવી વસ્તુઓ લેવાને માટે તે તેણીની આખર ઉપર પૈસા લેઈ શકે છે, પણુ હકીકતના અનુમાન પ્રમાણે શાખેત કરવાથી તે લેવું રદ પણુ કરી શકે છે. ધણી તરફથી પોતાની ઓરતને તેણીની આખરપર કાંઈ પૈસા લેવા નહી એવી મનાઈ કરવામાં આવેલી હોય, તેવી કોઈ સખસને ખબર નહી છતાં તે સખસ તેને નાણાં ધીરે નો, તેણીના ધણીને જવાબદાર હરાવી શકતો નથી, પણુ વખતે તે એ પક્ષકારોની વચે એમી રીતનાં કાર્ય થતાં ગયાં હોય કે તે વેહેપારી એમ ધારી શકે કે, હજી તે સ્ત્રીને તેણીના ધણી તરફથી સત્તા છે તો, તેવે પ્રસંગે તે વેહેપારી તેણીના ધણીને જવાબદાર હરાવી શકે છે. ધણીજ અગત્યની અને જરૂરીયાત હકીકતો હોય નહી, તે સીવાય ધણીની આખર ઉપર સ્ત્રી પૈસા લેઈ શકે નહી. જો ધણી ધણીયાણી જુદાં રહેતાં હોય તો, તેમની જુદા રહેવાની હકીકત ઉપરથી તેના ધણીની જવાબદારીનું અનુમાન થઈ શકે છે, એટલે કે ધણીએ કાયદાસર રીતે સ્ત્રીને ખોરાકી આપવીજ જોઈએ, તેમ છતાં ન આપ્યાથી તેવે પ્રસંગે જે સખસોએ તેણીને જરૂરીયાત વસ્તુઓ પુરી પાડી હોય તેવા સખસોને તે ધણીએ તેમના પૈસા આપવાજ જોઈએ, પણુ જો સ્ત્રી ગેરવર્તણુંકને લીધે જુદી રહી હોય અગર તેણીને પુરતુ બરણુ પોપણુ આપવામાં આવતું હોય છતાં જો સખસોએ તેણીને કરજ ધીરું હોય તો, તેમનો તે ધણી જવાબદાર થઈ શકતો નથી. વળી કોઈ સ્ત્રીને તેણીના ધણી તરફથી કાંઈ કામ કરવાને પ્રથમથી હુકમ મળ્યો હોય અગર પાછળથી તેણીના કૃત્યને તેણીના ધણીએ કબુલ કર્યાં હોય, એવી રપટ ? ગર્ભાત સત્તા કામ ચલાવવાને તેણીને મળી હોય તો, તેના ધણીની આખર તે ખીરો મુકી શકે છે, અને તેણીના કરેલા કરારોમાં તેના ધણી ત્રીજા પુરૂષોનો જોખમદાર થાય, એમ હરાવવામાં આવ્યું છે.

ન્યારે જે રેલવે કંપનીઓ ટેક સુધીની ટીકટથી, દર અને ઇનવાઈસોથી ટ્રાફિક માલ અને ઉતારિઓને અરસ્પરસ લે, અને તે બાબત એમાંથી એક કંપનીને છેડે નાણાં આપવામાં આવે, અને જે નફા થાય તે માર્ગ ઉપર નજર રાખી વેહેવી લે, તેથી જે કંપની માલ લેઈ અમુક સ્ટેશન ઉપર માલ આપવાની પોહોચ આપે, તેથી તે માલ આપનાર

કંપની તરફથી તે માલ લેનાર કંપની તે માલ ચડાવી આપનારની સાથે એજન્ટ નથી. જ્યારે કરાર ના હોય ત્યારે માલ ગુમ થયાથી દાવો કરવામાં આવે, તેને મુદતના આકટના ૨, જા પરીશીષ્ટની રકમ ૩૦ મી લાગુ થાય છે. હાજી મહમદ ઈશાક બિ. ખી. આઈ. એસ. એન. કંપની (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૩ પાનું ૧૦૭) તથા કાલુરામ મેથરાજ વિ. મદ્રાસ રેલવે કંપની (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૩ પાનું ૨૪૦)

નરેતમ વિ. નાનકા (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૧૬. પાનું ૪૭૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એકાદી પરણેલી સ્ત્રી પોતાના ધણીની સાથે રહી કરાર કરે તો, તે સ્ત્રી પોતાનું સ્ત્રીધન્ય જેટલું હોય તેટલું દરજ્જે જવાબદાર છે, અને જાતે જવાબદાર થતી નથી.

કલમ ૧૮૮ મી.

આડતીયાને અ ૧૮૮. જે આડતીયાને એકાદ કૃત્ય કરવાનો અખત્યાર પત્યાર કેટલો છે. હોય તો, તે કૃત્ય કરવા સાડ જે કાંઈ કાયદેસર કામ કરવાની જરૂર હોય, તે સર્વે કરવાનો તેને અખત્યાર છે.

જે આડતીયાને કાંઈ ધંધો ચલાવવાનો અખત્યાર હોય તો, તે ધંધો ચલાવવા માટે જે કાયદેસર કામ કરવાની જરૂર હોય અથવા તે ધંધો ચલાવવાને પ્રસંગે જે કામો હુમેશાં કરવામાં આવતાં હોય, તે સર્વે કરવાનો તેને અખત્યાર છે, એમ સમજવું.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) બ લંડન મધ્યે રહે છે તેનું કાંઈ મુઆઈમાં લેહેજું છે, તે વસુલ કરવા સાડ તેણે અ ને નીમ્યો છે. તે કરજ વસુલ કરવા સાડ જે કાંઈ કાયદા સંબંધીનું કામ કરવાની જરૂર હોય, તે કામ ચલાવવાનો અખત્યાર અ ને છે, અને દેણદારને તે કરજમાંથી મોકળો કરે તો, તે કાયદેસર મોકળો થયો એમ સમજવું.

(બ.) અ વાંહાણા બાંધવાનો પોતાનો ધંધો ચલાવવા સાડ બ ને આડતીયો નીમે છે. એ ધંધો ચલાવવાને માટે લક્કડ તથા ખીજો સામાન વેચાતો લેવાનો તથા મજૂરો રાખવાનો અખત્યાર બ ને છે.

ટીકા—જો તે આડતીયાને સ્પષ્ટ કે ગર્ભિત રીતે અખત્યાર આપવામાં આવ્યો હોય અગર તે અધિકાર સામાન્ય કે વિશેષ હોય, તોપણ એવો સ્પષ્ટ છે કે જે કામને માટે તે અધિકાર આપવામાં આવ્યો હોય, તે કામ પ્રસંગે જે જે જરૂરનું હોય તે કરવાનો તેને અખત્યાર છે, એમ સમજવું જોઈએ. જેમ કે કોઈ અમુક બજારમાં કામ કરવાને અધિકાર આપવામાં આવ્યો હોય તો, એવું અનુમાન થાય છે કે તેણે તે બજારની રીત અને રીતો પ્રમાણે જે અધિકાર હોય, તે પ્રમાણે કામ કરવું જોઈએ, એવો સમાવેશ તે અધિકારમાં થાય છે.

સ્વીનફન વિ. સ્વીનફન (૨૪ ખીવરલી. રી. ૫૫૭) ના કામમાં ખાસ્તર ઝોફ રોલ્સે

ઠરાવેલું છે કે, જે સમાધાન કરવામાં અસીલે તેની કમુલત આપેલી ના હોય, તે સમાધાન તેનો અટર્ની તે અસીલને બંધનકાર્ક કરી શકતો નથી. પરંતુ આ વિચાર “કામન લા” કોર્ટમાં પસંદ રાખવામાં આવ્યો નથી. માટે ફેસલો આપતા પેહેલાં ઠાવાનું સમાધાન કરવાને તે અટર્નીને અખત્યાર છે, એવો નિયમ નક્કી થઈ ચુક્યો છે. ફ્રે વિ. વૌલ્સ (એલીસ એન્ડ બ્રાકબર્ન રી. વા. ૧ પાનું. ૮૩૯) ના કામમાં અસીલે સ્પષ્ટ રીતે હકીકત કહેલી હોય, તે વિરુદ્ધ આટર્ની અને તેના અસીલની વચમાં આટર્નીને ઠાવાનું સમાધાન કરવાનો હક્ક નથી. પરંતુ લોર્ડ ક્યાંપમેલે કહ્યું છે કે અસીલનો હુકમ ખીજી રીતે હોય, તોપણ આવું સમાધાન પક્ષકારોની વચમાં બંધનકાર્ક છે. આ નિયમ જગનનાથ ગરબક્ષદાસ વિ. રામદાસ ગરબક્ષદાસ (મુ. હા. કો. રી. વા. ૭ પાનું ૭૯) ના કામમાં મુખ્યની નામદાર હાય-કોર્ટ બેન્ચ રાખ્યો છે, અને તેમાં માજી ચીફ જસ્ટીસ વેસ્ટ્રાપસાહેબે તમામ ઇંગ્લેન્ડ ઠરાવોનો વિચાર કરેલો છે. લવગુવ વિ. વાલીટ (લા. રી. ૬ શી. પી. ૪૪૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, અસીલના લાભમાં ફેસલો થયા પછી અટર્નીને તેની બળવણી બંધ રાખવાનો કરાર કરવાને કાંઈ પણ ગર્ભાંત અખત્યાર નથી. લખેલાં મુખત્યારનામાં હોય તો, તેનો અર્થ સખતાર્થી કરવામાં આવે છે, માટે મુખ્યની તરફથી તમામ નાણું લેવાનો તથા તમામ ધંધો કરવાને અખત્યાર આપવામાં આવ્યો હોય, તેથી વસુલ કરવામાં જે ખીલો આવેલાં હોય તે ઉપર શેરા કરવાનો અખત્યાર નથી, એમ હાગ વિ. સ્નેથ (ટાન્ટ રી. વા. ૧ પાનું. ૩૪૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. આવા કારણસર ખાસ અખત્યાર હોવો જોઈએ, માટે જે તેવો અખત્યાર આપવામાં આવેલો ના હોય તો, બોહોળામાં બોહોળા શખ્દો હોય પણ તે બાબત તે પુક્ત નથી, એવું પી. નસરવાનજી બાટલીવાલા વિ. ગુલમહમદસાહેબ (મ. હા. કો. રી. વા. ૭ પાનું ૩૬૯) ના કામમાં ઠરાવ્યું છે. તોપણ જે ધંધો ચલાવવાને અખત્યાર આપવામાં આવ્યો હોય, તે ધંધામાં હુંડીયો લખવી તથા શીકારવી એ બાબત લાગતી હોય તો, પછી મુખ્યનો હુકમ વિરુદ્ધ હોય, તોપણ એજન્ટ તે લખવાથી અગર શીકારવાથી મુખ્ય જવાબદાર થાય છે, એવું એડમંડ વિ. બુશેલ (લા. રી. ૧ ક્યુ. બેંચ. ૯૭) ના કામમાં ઠરાવેલું છે.

મુશવ્વમાની શરેહ પ્રમાણે જે સખસ અગ્રક્રિયાધિકારનો દાવો રાખતો હોય, તેની તરફથી તેનો એજન્ટ અગર વહિવટદાર વર્તી શકે છે. અબાદીબેગમ વિ. ઈનામ બેગમ (ઈ. લા. રી. ૧ અ. પાનું. ૨૧)

કલમ ૧૮૯ મી.

આજુચીતઆ તા- ૧૮૯. કોઇ આજુચીતવ્યું તાકીદનું કામ આવે ત્યારે, કીદના કામમાં આ- સાધારણ સમજણવાળું માણસ ખુદ પોતાના કામમાં તેવીજ ઉતીયાનો અધિકાર. ખિના હોએથી જે કૃત્ય કરે, તે સર્વે પોતાના મુખ્યને ટોટા- માંથી બચાવવાના કારણસર કરવાનો અખત્યાર આ- ઉતીયાને છે.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) માલ વેચવાનો આડતીયા જરૂર પડે તો, તે માલ સમરાવી શકે છે.

(વ.) અ, ઘ ને નામિ કલકતે કાંઈ ખોરાકીનો સામાન કોઈને સોંપીને મોકલે છે, અને તે લાગણીજ કલક ક તરફ રવાને કરવાનો હુકમ આપે છે. તે સામાન કલક મોકલ્યો તો ખગડી જશે એમ હોય તો, તે કલકતામાં વ વેચી શકે છે.

ટીકા—વાંદાણુના માલિકોને તેમના હોદ્દાની જરૂરીયાતને લીધે વાંદાણુ ઉપર તેમજ માલ ઉપર ધણીજ મોટાટી સત્તાઓ આપવામાં આવે છે. તેમજ એકતરફથી તેમની ફરજ એ છે કે, અણુચીતા અકસ્માત અને અગત્યના કારણોમાં વાંદાણુની તથા માલની સહી સલામ તોને માટે તેવે પ્રસંગે જે સર્વોત્તમ રીત હોય, તે રીતે તેમણે ચાલવું જોઈએ, અને બીજી રીત એ કે, તેમ કરવામાં જે તેમને વ્યાજબી ખરચ થાય તે માલ ધણી પાસેથી લેવું જોઈએ. જનકે કોઈ એક વાંદાણુનો માસ્તર 'પેટ્રોલોલીયમ'નો માલ જ્યાં આપવાનો હતો, તે જગ્યાએ આપી શકવાને પોતે સક્તિમાલ નહીં હોવાથી તે માલ જે દેખાણેથી વાંદાણુ ઉપર અદાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં પાછો લઈ ગયો. તેમાં એમ કરાવવામાં આવ્યું હતું કે તેમ તેણે વ્યાજબી રીતે કર્યું અને જે ખરચ અને ભાડું થયું તે પાછું લેઈ શકવાને તે હકદાર છે. મોટેટ વિ. આર્બન (સા. રી. ૫ શી. બી. પાનું. ૧૩૪).

આ કલમનો હરાવ એકાદ અગત્યનો છે. એ હરાવ વાંદાણુ આજતમાં ધણો લાયક થાય છે. કારણ કે એકાદ વાંદાણુ મુસાફરી કરતાની દરમિયાન દુરસ્તી કરાવવા જેવું થાય તો, વાંદાણુ માસ્તરે તે દુરસ્ત કરાવવાને જરૂર પડે તો, તે વાંદાણુ સત્તમાં લખી આપીને પણ જરૂરીયાત નાણાં કરજે કાલાડવાં તે કાયદેસર છે, એવું હાટેન વિ. બોર્ન (૭ મીશન એન્ડ વેલ્સની. પાનું ૫૦૬) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે.

પેટા આડતીયા.

કલમ ૧૬૦ મી.

આડતીયા પોતા ૧૬૦. જે કૃત્ય આડતીયાએ પોતે જાને કરવાનું સ્પષ્ટર્થકંવા નું કામ બીજાને આ ગર્ભિત રીતે માથે લીધું હોય, તે કરવાને સાડ તે કોઈ બીજા સખસને કાયદા પ્રમાણે નીમી શકતો નથી; પરંતુ વેહેપારના સાધારણ રિવાજ મુજબ પેટા આડતીયા નીમી શકતો હોય, અથવા તે આડતનું સ્વરૂપ એવું હોય કે પેટા આડતીયા નીમવોજ જોઈએ, તો આડતીયા મજકુર સદરહુ મુજબ બીજા સખસને નીમી શકે છે.

ટીકા—એન્ટને આપેલો અખતાર એન્ટ બીજાને સોંપી શકતો નથી, કારણ કે મુખ્યે તેના ઉપર ભરસો રાખેલો હોય છે. માટે એન્ટ તે અખતાર બીજાને આપે તેને મુખ્ય આગખતો પણ ના હોય અથવા આગખતો હોય તો, વખતે એન્ટ જેટલો તેના ઉપર ભરસો ના હોય, તેણે કોઈ સહીત સખસને એ ભરસા અથવા વિસ્વાસની

ક. ૧૯૧, ૧૯૨

પેટા આડતીયાની જવાબદારી

(૩૧૧)

બાબત સોંપી શકાય નહીં. (રેકૉર્ડી આન ઍજન્ટ્સી પુ. ૧૩). “ફાઈટર” ઈલાક પોતાનો અખસાર બીજાને સાધારણ રીતે આપી શકતો નથી; પરંતુ કેટલીક વેબપાર સંબંધની આરતના કામમાં તે અખસાર આપવાની ફરર અગર હમેશાંનો રીવાજ છે, અને તેથી કક્કમ ૧૮૭ અગર ૧૮૮ મી પ્રમાણે તેવી આરત સંબંધીના કામમાં બીજાને અખસાર આપી શકાય.

કલમ ૧૯૧ મી.

પેટા આડતીયો ૧૯૧. આડતના કામમાં જે સખસને મુખ આડતી-
ઓલે શું યાએ નીચે હોય અને જે મુખ આડતીયાની સત્તા નીચે
કામ કરતો હોય, તે સખસને પેટા આડતીયો કેહેવો.

ટીકા—પેટા ઍજન્ટને મુખ્યના હુકમ પ્રમાણે ચાલવાનું નથી, પણ તેને નીમનાર
ઍજન્ટના હુકમ પ્રમાણે ઍજન્ટ્સીની બાબતમાં ચાલવાનું છે, એવું આ કક્કમના સખસે ઉ-
પરથી સાફ જણાય છે.

કલમ ૧૯૨ મી.

ચોખ્ખ રીતે નીમે- ૧૯૨. પેટા આડતીયાની નીમતુક ચોખ્ખ રીતે થઈ હોય,
તો હોય, એવો આડ- ત્યારે ત્રીજા સખસોને સંબંધે તે પેટા આડતીયો મુખ્યને
તીયો મુખ્યનો પ્ર- પ્રતિનિધિ છે એમ સમજવું; તથા તે મુખ્યના તરફથી
તિનિધિ છે. પ્રથમથીજ નીમાયલો આડતીયા હોય એવી રીતે તેના કૃત્ય-
થી મુખ્ય બંધાયલો છે તથા કૃત્ય મજકુરને સાફ તે શી રીતે
જવાબદાર થાય છે, એમ જાણવું.

પેટા આડતીયા પેટા આડતીયો જે કૃત્ય કરે તેનો આડતીયો મુખ્યનો જ-
વિશે આડતીયાની વાખદાર છે.
જવાબદારી.

પેટા આડતીયા પેટા આડતીયો પોતાના કૃત્યનો આડતીયાને જવાબદાર
ની જવાબદારી. છે, પરંતુ કપટ અગર જાણી જોઈને અપકારનું કૃત્ય કરવામાં
આવ્યું હોય, તે શિવાયને બીજે પ્રસંગે તે મુખ્યને જ-
વાખદાર નથી.

ટીકા—કલમ ૧૯૪ મીમાં જે ઍજન્ટ બીજા ઍજન્ટને મુખ્યના સખસ આધેશરથી
નીમે છે, તે પેટા ઍજન્ટ નથી, પણ તે મુખ્યનોજ ઍજન્ટ છે, અને તે મુખ્ય તે જવા-
બદારીમાં રહે છે. ઍજન્ટની જવાબદારીની બાબતમાં આરવીક વિ. ઈંગ્લીસ વેનન્ટરટાક
બેંક (લા. રી. ૨ એક્સચેન્જર. ૨૫૪) ના કામમાં મી. જરડીસ વાઈલ્ડને કહ્યું છે કે “એ-
કાદો ઍજન્ટ પોતાના શેડની તરફનું કામ ચાલતાની દરમિયાનમાં શેડના ફાયદાને સાર અ-
મુક કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોય તો, તે ઍજન્ટના કૃત્ય બાબત શેડ જવાબદાર થાય કિંવા
નહી, એ સવાલ સંબંધી કપટ અને બીજી રીતના અપકૃત્યમાં કાંઈ સમજ શકાય તેવા બે-
દ ગણી શકાતો નથી. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે શેડના ફાયદા સાર નોકરી કરતાની

દરમિયાનમાં દરેક અપકૃત થાય તે બાબત શેઠ જવાબદાર છે.” એજન્ટનું અપકૃત નોકરી કરતાની દરમિયાનમાં છે દિવા નહીં એ વિશે વારંવાર મુશ્કેલી જણાય છે. આ બાબતમાં તેજ વિદ્વાન જડજે કહેલું છે કે અહીંયાં “જેમ કહેવામાં આવેલું છે, તેમ આ બધી બાબતોમાં એમ કહી શકાય છે કે, શેઠે તે કામ કરવાને અખત્યાર આપેલો નહીં હતો. ખરી વાત છે કે અમુક કામ કરવાને શેઠે પોતાના એજન્ટને અખત્યાર આપેલો નહીં હતો, પરંતુ શેઠે પોતાની જગોએ તે પ્રકારનું કામ કરવાને એજન્ટ રાખેલો છે, માટે જે રીતે તે એજન્ટે તે કામ કરેલું હોય તે બાબત શેઠ જવાબદાર થવોજ જોઈએ, કારણ કે તેના શેઠે તે કામમાં તેને રાખેલો છે, તે કૃત્ય તેના શેઠનું છે.” બરમા ટ્રેડીંગ કંપની લિ. મીરજ મહાગદઅલી વિગરે (લા. રી. ૫ ઈ. અ. ૧૩૭) ના કામમાં કાયદાનો આ અર્થ પ્રીવી-કાઉન્સિલની જુડીશીયલ કમીટીએ મંજૂર રાખી તે પ્રમાણે ચાલેલા છે. તેમાં તેઓએ ઠરાવ્યું છે કે જે કૃત્ય કરવા બાબત ફરીયાદ કરવામાં આવેલી છે, તે કૃત્ય અગર તેવાંજ કૃત્ય તે સખસે કરેલાં છે, એવું બતાવવામાં આવ્યું નથી.

લાજર લિ, પોઈટર (૫ બી. એન્ડ શી. ૫૪૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, સ્થાવર અને જંગમ મીલકતની બાબતમાં એજન્ટના કૃત્ય સાથે શેઠ જવાબદાર થાય છે, તેમાં ભેદ છે. સ્થાવર મીલકતની બાબતમાં તેના માલિકની ફરજ એવું તપાસવાની છે કે, તે મીલકતમાં બીજાને હસ્તક થાય તેવું કાંઈ કરવામાં આવ્યું નથી. જંગમ મીલકતની બાબતમાં તે મીલકત અમુક કામ કરવાને શેઠે પોતાના નોકરને સોંપી, એટલે તેની ખોટી વર્તાણુંક બાબત શેઠ જવાબદાર નથી, ક્યારેમ લિ. બરજન્ટ (૬ મીશન એન્ડ વેલ્સબી પાનું. ૪૯૯) ના કામમાં પણ સદરહુ પ્રમાણેજ ઠરાવવામાં આવેલું છે. અને તે ઠરાવ હાજિસ ઓફ લોર્ડસે એક કામમાં કમુલ કરેલો છે.

પેટા એજન્ટ અને મુખ્યની વચમાં કરારના આધારથી કાંઈ સખંધ નથી હતો, તે ઉપરથી એમ નીકળે છે કે તે પેટા એજન્ટ તે મુખ્ય ઈયાને શેઠને જવાબદાર થતો નથી. માટે વીલસન લિ. બરી (૫ કયુ. બી. ડી. ૫૨૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે તે મુખ્ય શેઠનો એજન્ટ નથી; પરંતુ તેની જે ફરજ એજન્ટ તરફ છે તે બાબત આડી રીતે તે જવાબદાર થઈ શકે, કારણ કે એજન્ટની જે ફરજ શેઠ તરફ છે તેજ ફરજ પેટા એજન્ટની એજન્ટ તરફ છે. તે ફરજની વાખ્યા કલમ ૨૧૧ થી ૨૧૯ સુધીમાં કરવામાં આવેલી છે. માટે એજન્ટ પોતાની જવાબદારીનો બોળને પોતે નીમેલા પેટા એજન્ટનો દોષ કાઢાડી પોતાના ઉપરથી ખસેડી શકતો નથી. માટે પીયર્સ લિ. ગ્રીન (જેકપ એન્ડ વાક્સ રી. વા. ૧ પાનું ૧૯૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે પેટા એજન્ટ અમુક ધધાનો પ્રથમ વહીવટ કરતો હોય, તેના નીમનાર પાસે મુખ્ય શેઠ એજન્ટનો હિસાબ માઆ છતાં, નીમનારને તે હિસાબ ના આપે તો, તે સખ એજન્ટ તે વિશે કસુરવાન છે.

કલમ ૧૯૩ મી.

નિમવાનો અધિ ૧૯૩. આડતીયાએ અખત્યાર શિવાય પેટા આડતીયાનું કાર ન છતાં પેટા-કામ કરવાને એકાદ સખસને નીમ્યો હોય, ત્યારે મુખ્ય આડતીયો નિમ્યો તથા આડતીયાનો સખંધ સદરહુ આડતીયાને સદરહુ સ-

કલમ. ૧૯૪ અધિકાર શિવાય પેટા આડતીયો નીમવો. (૪૧૩)

તો, તે વિશે આડતી ખસ સાથે થાય છે, તથા આડતીયો મજકુર તે પેટા આડ-
માની જવાબદારી. તીયાના કૃત્યનો મુખ્યને તથા ત્રાહિત સખસોનો જવાબદાર
બને છે. એવી રીતે નીમેલા સખસને મુખ્યનો પ્રતિનિધિ
સમજવો નહીં; તથા તેના કૃત્યનો મુખ્ય જવાબદાર નથી,
તથા તે સખસ પણ મુખ્યને જવાબદાર નથી, એમ બાણુવું.

ટીકા—આ કલમથી જે પ્રસંગે પેટાના આડતીયાને યોગ્ય રીતે નીમવામાં આવ્યો
ન હોય, એટલે કલમ ૧૯૦ મુજબ ન નીમતાં બીજી રીતે નીમવામાં આવ્યો હોય, તેવે પ્ર-
સંગે પક્ષકારોની સ્થિતિનાં લક્ષણો બતાવે છે. આ પ્રમાણે નીમાએલા સખસના કૃત્યોથી
મુખ્ય બંધાએલો નથી, અને એ બે જણને એક બીજા વચ્ચે કાંઈ પણ કરારનો સંબંધ નથી.

“શેઠ ગુમાસ્તાના સંબંધના ધોરણની રૂઢિએ જવાબદારી સખંધ બંધ પડે તેની સાથે-
જ તે બંધ પડે છે, અને એ નોકર બીજાનો નોકર છે અને તેનું કંત બીજાનું કૃત છે, એવા
સાદા સખબ ઉપરથી તે નોકરના શેઠ શિવાય બીજાને કાંઈ પણ સખસ જવાબદાર થઈ શકતો
નથી. તેટલા માટે કાંઈ ત્રાહિત સખસ એ શેઠની સાથે એવા કરાર કરે છે કે, જેથી કરી
શેઠ વાણોતરનો સંબંધ ભૂતપન થતો ન હોય તો, તેવા કરારથી તે જવાબદાર થતો નથી.
ક્યારમન વિ. બરનેટ (મીસન એન્ડ વેલ્સખી વા. ૬ પાનું. ૪૯૯)

એક કસબએ એક બળદ ખરીદ કર્યો, અને તે બળદને ઘેર હાંકી જવાને માટે
એક હાંકનારને સોંપ્યો. તે હાંકનારે કાંઈ છોકરાને રાખ્યો, અને તે છોકરાની ગફલતથી તે
બળદે વાદીની મીલકતને નુકશાન કર્યું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે કામમાં કસાબ જ-
વાબદાર છે, પણ જો કદાપી તે છોકરાની ગફલતને લીધે પેલા બળદને કાંઈ હાની થઈ
હોત તો, પેલો છોકરો હાંકનારના નોકર તરીકે કામ કરતો હતો, માટે તે હાંકનારો કસા-
બનો જવાબદાર થાત. મીલીગન વિ. વેજ (૧૨ એડોલ્ફસ એન્ડ એલીસ રી. પાનું. ૭૩૭)

કલમ ૧૯૪ મી.

આડતનું કામ કર ૧૯૪. જો આડતના કામમાં મુખ્યની તરફથી કામ કરવા
વા જેને આડતીયા સાડ બીજા સખસ નીમવાને આડતીયાને સ્પષ્ટ કિંવા ગર્હિત
એ અધિકાર ઉપર અખત્યાર હોય, અને આડતીયા મજકુરે તે પ્રમાણે બીજા
થી નીમ્યો હોય, તેનો સખસ નીમ્યો હોય તો, તે સખસને પેટા આડતીયો સમ-
તથા મુખ્યનો સં- જવો નહીં. પરંતુ આડતના જે ભાગનું કામ તેને સોંપ્યું
બંધ. હોય તે ભાગનો તે સખસ મુખ્યનો આડતીયો છે, એમ
સમજવું.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ પોતાના સોલિસિટર વ ન પોતાની ઇસ્ટેટ હરરાજથી વેચવાનો
હુકમ આપે છે. અને તે કામ સાડ એક હરરાજ કરનાર નીમવાનું
કેહ છે. વ, ક નામની હરરાજ કરનારને હરરાજ કરવાને નીમે છે. ક.
પેટા આડતીયો નથી, પરંતુ હરરાજ કરવાના કામનો તે વ નો આ-
ડતીયો છે.

- (વ.) કલકત્તા મધ્યેના વ નામના વેહેપારીને અ એવો ખખત્યાર આપે છે કે ક ની કંપની પાસેથી અ ના જે પૈસા લેહેણા છે તે વ એ વસુલ કરવા. પૈસા વસુલ કરવાને સારૂ ક ની કંપની ઉપર કાયદા પ્રમાણે કામ ચલાવવાનું વ, હ નામના સોલિસિટરને કહે છે. હ પેટા આડતીયા નથી, પણ તેને અ નો સોલિસિટર સમજવો.

ટીકા—આ કલમનો હરાવ વધારે સ્પષ્ટ કરવાને સાધારણ દાખલો એવો બતાવી સ-કાય કે, એકાદો યુરોપીયન ગૃહસ્થ જેમ પોતાના બંટવરની મારફતે પોતાના ઘર કામ સારૂ બીજા નોકરો રાખે, અને તે નોકરોની બાદલી બતરણીના અધિકાર પણ તે ગૃહસ્થ પોતાના હાથમાં રાખે છે, તેવું પ્રસંગે તે બીજા નોકરો તે ગૃહસ્થનાજ એજન્ટ છે.

કલમ ૧૯૫ મી.

એવો સખસ નિ ૧૯૫. પોતાના મુખ્યને વાસ્તે એવો આડતીયા પસંદ મવા વિશે આડતી- કરવામાં, આડતીયાએ જેટલો વિચાર કેઈ સાધારણ સમ-યાની શી ફરજ છે. જણવાળો સખસ ખુદ પોતાના કાજમાં વાપરે, તેટલો વિચાર વાપરવો એ આડતીયા મજકુરની ફરજ છે; અને જે તે તેમ કરે તો એવા પસંદ કરેલા આડતીયાના કૃત્યનો અથવા અફસતનો મુખ્યને તે જવાબદાર નથી.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ, વ નામના વેહેપારીને પોતાને સારૂ એક વાંહાણુ વેચાતું લેવા કહે છે. વ, અ ને વાસ્તે વાંહાણુ પસંદ કરવા સારૂ એક વાંહાણુનો સર્વેઅર નિમે છે, તે કામમાં તેની સારી પ્રખ્યાતી છે. સર્વેઅર વાંહાણુ પસંદ કરવામાં ગફલત કરે છે અને તે વાંહાણુ સમુદ્ર ખેડવા લાયક નથી, એમ હરે છે તથા તે ભાગી જાય છે. વ, અ ને જવાબદાર નથી, પરંતુ સર્વેઅર જવાબદાર છે.
- (બ.) અ, વ નામના વેહેપારીને કાંઈ માલ વેચવાને સારૂ કોઈને સોંપીને મોકલે છે. વ નો માલ વેચવાને સારૂ એક સારી સાખવાળો હરરાજી કરનારને અ નિમે છે, અને વેચાણુનો પૈસો તેને વસુલ કરવા દે છે. પછાડીથી પૈસાનો હિસાબ આખ્યા વગર હરરાજી કરનાર નાદાર થાય છે. એ પૈસાનો વ, અ ને જવાબદાર નથી.

ટીકા—આ કલમના સખ્દો તથા તે નીચેના દ્રષ્ટાંતો ઘણાંજ ખુદ્દાં છે. માટે તે વિશે કાંઈ વધારે વીવેચન કરવા સારૂ દાખલા બતાવવાની જરૂર રહેતી નથી. આ કલમ પ્રમાણે એજન્ટ જે સખસને પસંદ કરે છે તેની દારી (આખર), અફસ અગર પ્રમાણીકપણા બાબત તે એજન્ટ પોતાને માથે જવાબદારી રાખતો નથી પરંતુ તે એજન્ટે તેની જવાબદારી પોતાને સીર રાખેલી હોય તો, તે જુદી વાત છે.

બાહાલી.

કલમ ૧૯૬ મી.

કોઈએક સખસ ૧૯૬. જે એક સખસ બીજા સખસની તરફથી પરંતુ ને સાર તેના અધિ- તેના જાણ્યા વગર કિંવા અખત્યાર શિવાય કૃત્ય કરે, તે તે કૃત્ય બાહાલી રાખવાને અગર તે ના કબુલ કરવાને તે બીજો વામાં આવ્યું હોય સખસ અખત્યાર છે. જે તે બાહાલી રાખે તે તેનું પરિણા- તો, તેનો તે વિશેનો મ તેને અખત્યાર આપ્યાથી કાંઈ કરવામાં આવે, તેનાજ હક્ક. જેનું થશે.

બાહાલી કર્યાનું પ
રિણામ.

ટીકા— પાછળથી અમુક કૃત્ય મંજુર રાખવામાં આવે, તેથી અમુક શરતો પ્રમાણે તે પ્રથમથી અખત્યાર લેઈ કરવામાં આવ્યા સરખું થાય છે. પરંતુ જે સખસે તે મંજુર રાખેલું કહેવામાં આવતું હોય તે સખસ તરફથી તે કરતી વખતે તે કરેલું હોયું જોઈએ. માટે તે કરતી વખતે જે તે સખસ હયાતજ ના હોય અગર નક્કી અમુક સખસ માટે તે કરવામાં આવ્યું હોય તો, તે મંજુર કર્યું થતું નથી. સખસ એક કંપની જે હયાત નહીં હતી તે કંપનીના એજન્ટ તરફથી પ્રતીવાદીઓએ કેવનર વિ. બાકર (લા. રી. ૨ શી. પી. ૧૭૪) ના કામમાં કરેલું, તેમાં દરાવવામાં આવ્યું છે કે બીજા પક્ષદારના અનુમત વિના તે કૃત્ય તે કંપનીએ પાછળથી મંજુર રાખેલું હોય, તેથી પ્રતીવાદીઓ તે જવાબદારીમાંથી બચતા નથી. તેમજ આવી હકીકતને પ્રસંગે જે સદરહુ કંપનીના બંદોગમાંથી પરિણામ આવવાના હતા, તે કંપની પણ જવાબદાર થશે નહીં. મેલ્લહાડો વિ. પોરટો આલીગર કંપની (લા. રી. કામન પ્લીઝ વા. ૯ પાનું. ૫૦૫). આનકોના વિ. માર્કેસ (લા. જ. એક્સચેન્જર વા. ૩૧ પાનું ૧૬૩) ના કામમાં દરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદા સખસ તરફથી અમુક કામ કરવામાં આવ્યું હોય, તે કરતી વખતે તે સખસને કરવાની ખબર ના હોય, તોપણ જે તે પાછળથી મંજુર રાખે તો, તે મંજુર રાખી શકે છે. પી. નસરસનજી બાટલીવાળા વિ. ગુલમહમદસાહેબ (મ. હા. રી. વા. ૭ પાનું ૩૬૯) ના કામમાં પ્રતીવાદીઓના એજન્ટે પ્રતીવાદીના અખત્યાર શિવાય હુદીઓ પ્રતીવાદીના નામથી આપી, અને તે હકીકતની પ્રતીવાદીને ખબર કરી, તેથી તે અખત્યાર વિનાનું કામ તે પ્રતીવાદીઓએ મંજુર રાખ્યું, તેમાં દરાવવામાં આવ્યું કે હુદીઓ જાણે તેમજેજ લખી હોય તે પ્રમાણે પ્રતીવાદીઓ જવાબદાર છે. સેક્ટરી એક્સ સ્ટેટ વિ. કમાચીવાઈસાહેબ (મુસ હી. અ. વા. ૭ પાનું ૪૭૬) ના કામમાં દરાવવામાં આવ્યું છે કે, જેમ અખત્યાર વિનાનું કામ મંજુર રાખી શકાય છે, તેમ અખત્યાર કરતાં વધારે કરવામાં આવેલું કામ પણ મંજુર રાખી શકાય છે.

કલમ ૧૯૭ મી.

બાહાલી સ્પષ્ટ હો ૧૯૭. બાહાલી સ્પષ્ટ હોય કિંવા જે સંખસોની તરફ- થ કિંવા અર્ભિત હોય. થી તે કૃત્યો કર્યા હોય, તેની વર્તણૂક ઉપરથી અર્ભિત હોય.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) જ ને જ ને સારૂ માલ વેચાણ લેવાનો અધિકાર ન હતાં અ, જ ને સારૂ માલ વેચાણ લે છે. પાછળથી જ તે માલ પોતાની તરફથી ક ને વેચે છે; એ જ ની વર્તણૂક ઉપરથી અ એ તેને માટે કરેલી ખરીદી તેણે બાહ્ય રાખી, એવો અર્થ થાય છે.

(વ.) અ, જ તરફથી અખત્યાર મળ્યા શિવાય જ ના પૈસા ક ને કરજે આપે છે. પાછળથી તે પૈસાનું વ્યાજ ક આપે છે તે જ લે છે. જ ની વર્તણૂક ઉપરથી એવો અર્થ થાય છે કે અ એ આપેલું કરજ તેણે બાહ્ય રાખ્યું.

ટીકા—(૭૧) દ્રષ્ટાંતમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બેચર એક કોર્ટ મીનસ્ટર વિ. હાર્ડીક (લા. રી. ૯ એક્સચેન્જર. ૧૩) ના કામમાં દરાવવામાં આવ્યું છે કે, જેમ અખત્યારવાળા ફૂલનો ફાયદો શેઠ કબુલ કરે છે, તેવો તે કબુલ કરે તો, તે ફૂલ મંજૂર રાખવામાં આવ્યું છે, એમ વારંવાર મર્જાતરીતે થાય છે. પણ જટક વિ. હુક (લા. રી. ૬ એક્સચેન્જર પાનું ૮૯) ના કામમાં એક નોટ ઉપર પ્રતિવાદીનું નામ જુદું બતાવવામાં આવેલું, પણ પાછળથી તે બનાવનારે પોતાના રક્ષણને સારૂ મારી સહીવાળી નોટને સારૂ હું જવાબદાર છું એવું લખી એક યાદી ઉપર સહી કરી મોકલી. તેમાં કોર્ટમાં ઘણા મતથી દરાવવામાં આવ્યું કે તે યાદદાસ્તથી તે નોટ મંજૂર રાખવામાં આવી છે, એમ ગણી શકાતું નથી, કારણકે જે ફૂલ મંજૂર રાખવાનું હતું, તે કાયદા વિરૂદ્ધ છે.

કલમ ૧૯૮ મી.

કાયદેસર બાહ્યલી ૧૯૮. જે સખસની કોઈ કામની હકીકતની માહિતી આપવાને માટે મા- મુખ્ય મુદ્દાની વાતે અપૂર્ણ હોય, તે સખસ કાયદા પ્રમાણેની હિતિ અવશ્યજ્ઞેષ્ઠ એ. બાહ્યલી આપી શકતો નથી.

ટીકા—આ કલમના શબ્દથી એટલું સમજવાનું છે કે, મુખ્ય જે એન્ટનું ફૂલ પાછળથી મંજૂર રાખે, તે ફૂલ બાબત મુખ્યને સંપૂર્ણ રીતની માહિતી ના હોય તો, તે મંજૂર રાખવાથી મુખ્ય તે વિશે જવાબદાર થતો નથી.

એન્ટની કસુરથી જે કાર્ય મુખ્ય મંજૂર રાખે તે કાર્ય વિશે મુખ્ય મજકુરને ખરેખરી રીતે વાકેફ કરવામાં આવ્યો ના હોય તો, તેની મંજૂરીનું કૃત તેને બંધન કરતા નથી. જેમકે બ્યાંહાં એક એન્ટ જે કરારથી ખરીદી કરી હતી તેથી જુદો કરાર કહી તેના મુખ્યને બતાવ્યો, અને મુખ્ય મજકુરે તે કરાર શુદ્ધ બુદ્ધિથી બાહ્ય રાખ્યો. આથી વેચનાર મુખ્યની પાસે પર્શશાને માટે માગણી કરી શકતો નથી, કેમકે દાવાવાળો કરાર અને મંજૂર કરેલો કરાર એ બંને જુદી જુદી રીતના છે. હોર્સફોલ વિ. ફ્રાન્કલરાય (બાર્નવેલ એન્ડ કેસવેલ રી. વા. ૧૦ પાનું. ૭૫૫)

કલમ ૧૯૯ મી.

અધિકાર સિવાય ૧૯૯. કોઈ સખસે અધિકાર આપ્યા શિવાય તેના ત- કરેલું ફૂલ કોઈ કા- રક્ષી કોઈ કૃત્ય કરવામાં આવે અને તે કૃત્ય તે પછાડીથી

કલમ. ૨૦૦ ત્રીજ સખસને અસર થતું કૃત્ય. (૩૧૭)

અનો ભાગ હોય બાહાલ રાખે તો, કૃત્ય મજકુર જે કાચનો ભાગ હોય તે અને તે કૃત્ય બાહાલ સર્વ કાચ તેણે બાહાલ રાખ્યું, એમ સમજવું.
રાખ્યું તો, તેનું પ-રિણામ.

ટીકા—આડીસન આન કંટાકટ અપ્પતી ૬ ને પાને ૬૦૮ મે કહેલું છે કે, તમામ અ-ગત્યની બાબતની સંપૂર્ણ માહિતી સાથે એક વખત મંજુરી કરવામાં આવે, એટલે તે મંજુરી રદ કરવા લાયક નથી. તેથી તે મંજુર કરનાર તેના એજન્ટના તમામ કૃત્યથી બંધનમાં આવે છે. સખબ એક એવો સામાન્ય નિયમ છે કે, જ્યારે અમુક વ્યવહારનો એક ભાગ મંજુર રાખવામાં આવે તો, તે તમામ વ્યવહાર મંજુર રાખ્યા બરાબર થાય છે.

કલમ ૨૦૦ મી.

વગર અધિકારે ૨૦૦. જે એક સખસે બીજા સખસ પાસેથી, અખત્યાર કરેલું કૃત્ય બાહાલ મળ્યા શિવાય તે બીજા સખસની તરફથી કાંઈ કૃત્ય કર્યું રાખ્યાથી ત્રીજા સ હોય, અને તે કૃત્ય એવું હોય કે જે તે અખત્યાર મળ્યા ખસને નુકશાન થા ઉપરથી કર્યું હોય તો, તેથી કરીને ત્રીજા સખસને કાંઈ નુક-શાન ખમવું પડે અથવા ત્રીજા સખસના હક્કની અથવા પ્રાયદા ગેરપ્રાયદાના સંબંધની સમાપ્તિ થાય તો, તે કૃત્ય બાહાલ રાખ્યાથી તે પરિણામ થશે એમ સમજવું નહીં.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) વ નો કાંઈ માલ ક ના કબજામાં છે. અ ને વ એ તે માગવાનો અખ-ત્યાર આપેલો નથી તે છતાં તે માલ વ ના તરફથી અ, ક ને સ્વાધીન કરવાનું કહે છે. એ સ્વાધીન કરવાનું કહેવું વ એવી રીતે બાહાલ રાખી શકતો નથી કે, તે બાહાલી ઉપરથી ક માલ મજકુર સ્વાધીન કરવાની ના કહેવાના નુકશાનનો જવાબદાર થાય.

(બ.) અ, વ નો ભાડુત છે. બોલી એવી છે કે ત્રણ મહિનાની નોટિસ આપવામાં આવે એટલે અ એ નિકળવું. ક ને નોટિસ આપવાનો અખત્યાર ન છતાં ક, અ ને નિકળવાની નોટિસ આપે છે. એ નોટિસ વ એવી રીતે બાહાલ રાખી શકતો નથી કે, તે ઉપરથી અ જવાબદાર થાય.

ટીકા—આ કલમમાં જે હરાવ છે તે સામાન્ય હરાવ બિપરતી કલમોમાં છે કે, પા-છળથી કરેલી મંજુરીથી એજન્ટે અમુક કૃત્ય અખત્યાર સાથે કરેલું હોય, તે પ્રમાણેનો એક અપવાદ થાય છે. બીરટર વિ. ગોલ્ડવીન (૨ ક્યુ. બી. પાનું. ૧૪૩) ના કામમાં હ-રાવવામાં આવ્યું છે કે, જંગમ મીલકતનો નિક્ષેપી અગર સ્થાવર મીલકત પટેરાખનાર દ્રષ્ટાંતોમાં બતાવ્યા છે તે જે સખસને અખત્યાર ના હોય, તેના સખસની કરેલી માગણી-બિપરતી નિર્ભયતાથી વર્તી શકતા નથી, કારણ કે જે સખસનો ખરી રીતે માગણી કરવાનો હક્ક છે તે, તે અખત્યાર વિનાના સખસની માગણીને મંજુર રાખવાને ના પસંદ ખજી કરે.

અખત્યાર ૨૬ કરવા વિશે.

કલમ ૨૦૧ લી.

આડતની સમાપ્તિ
આરે થાય છે.

૨૦૧. આડતની સમાપ્તિ મુખ્ય પોતાનો આપેલો અખ-
ત્યાર ૨૬ કરે તેથી થાય છે; અથવા આડતીયાએ આડતનું
કામ છોડી દીધાથી થાય છે; અથવા આડતનું કામ પુરું
થયાથી થાય છે; અથવા મુખ્ય તથા આડતીયા મધ્યેથી
એક મરણ પામે અગર અસાવધ બુદ્ધીનો થાય તો તેથી
થાય છે; અથવા નાદાર દેણદારને મદદ કરવા સાડ જે કાયદો
વખતે વખત અમલમાં હોય તેમાંના ઠરાવ મુજબ મુખ્ય
નાદાર ઠરેથી થાય છે.

ટીકા—કટર વિ. પોવેલ (સ્મીથ્સ લીડીંગ કેસસ વા. ૨ પાનું. ૧) ના કામમાં ઠ-
રાવવામાં આવ્યું છે કે, જે કરારનો પ્રકાર પૂર્ણ કરવાનો હોય અને એન્ટના મૃત્યુ પહે-
લાં તે પૂરેપૂરે થયો ના હોય તો, તેના વારસ વફીલ તે પૂરો કરી શકતો નથી, તેમ જ-
ટલો કરેલો હોય તેના પ્રમાણમાં તે કાંઈ વસૂલ કરી શકતો નથી, કારણ કે તે એન-સીનું
કામ બંધ પડે છે, સખખ કરારવાળી રકમનો ફાળો પાડી શકતો નથી. પરંતુ મેક્ગાથ વિ. એ-
લીસ (બીંગહામ્સ રી. વા. ૪ પાનું ૫૭૮) ના કામમાં ઠરાવના પ્રમાણે જે કે આટરનીનો
આટરની તરીકે હક્ક બંધ થયેલો હોય તો, ન્યારે કેસલો થાય એટલે તે પોતાના અસી-
લને બંધનમાં લાવે તેવાં કામ કરી શકતો નથી; તોપણ બટલર વિ. નાઈટ (લા. રી. ૨
એક્સચેન્જર પાનું. ૧૦૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એવું કોઈ કૃત્ય હોય કે, જે
ઊપરથી તે અસીલનો ધરિદો તે બાબતમાં આટરની જરૂરી રહે તેવું માલુમ પડે, તે આટ-
રનીનો તે અધિકાર તાળે થાય છે. કડી વિ. રૂટર (વાલીટ એન્ડ ટચુર્શ એલ. સી. ૮૧૮)
ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે મુખ્ય અને એન્ટનો સખબ હરકોઈ વખતે તે બેમાં-
થી એક બંધ પાડી શકે છે, તોપણ તે ઊપરથી એન-સીનો કરાર વિશેષ રીતે અમલમાં
નહિ લાવવાને કોર્ટે તેથી કાંઈ સખખ થતો નથી. આવા કરારો વિશેષ ન્યાયના આડતની
કલમ ૨૧ મીમાં બતાવવામાં આવેલા છે.

કલમ ૨૦૨ જી.

જે વસ્તુ વિશે ૨૦૨. જે મિલકત વિશે આડત હોય તે મિલકતમાં
આડત છે, તે વસ્તુ ન્યારે આડતીયાના કાંઈ ફાયદા ગેરફાયદાનો સંબંધ હોય;
માં આડતીયાના ફા- ત્યારે સ્પષ્ટ કરાર ન હોય તો, તે સંબંધને નુકશાન પોહોંચે
યદા ગેરફાયદાનો સં એવી રીતે આડત મજકુર સમાપ્ત કરી શકાતી નથી.
બંધ હોય તો, આડ ત સમાપ્ત આરે થાય.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ, વ ને એવો અખત્યાર આપે છે કે વ એ અ ની જમીન વેચવી,
અને અ ને જે કરજ, વ નું દેવું છે તે વેચાણ મજકુરના પૈસામાંથી

વાળી લેવું. એ અખત્યાર અ રદ કરી શકતો નથી, અને તે મર્જુ પામે અગર ગાંડો થાય, તોપણ તે અખત્યાર સમાપ્ત થતો નથી.

- (બ.) **બ** એ **અ** ને રૂ ઉપર કાંઈ રકમો કરજાઉ આપી છે, તે રૂની ૧૦૦૦ ગાંસડી **અ**, **બ** ને નામે કોઈને સોંપીને મોકલાવે છે અને કેહુ છે કે **બ** એ તે રૂ વેચવું, અને જે કિંમત ઉપજે તેમાંથી **બ** એ પોતાનું માગણું વસુલ કરી લેવું. એ અખત્યાર અ રદ કરી શકતો નથી, અને તે ગાંડો થાય અગર મર્જુ પામે, તોપણ તે અખત્યારનો અંત આવતો નથી.

ટીકા—જેને અખત્યાર આપવામાં આવ્યો હોય તેને. જે જમાની ઈયાને નિર્ભયતા બદલ આપવામાં આવ્યો હોય તો, તે રદ કરી શકતો નથી. જેમકે ગાસન વિ. મોર્ટન (આર્નવાલ એન્ડ કેસવેલ રી. વા. ૧૦ પાનું. ૭૩૧) ના કામમાં એક દેણદારે પોતાનું દેવું આપવાને પોતાના લેહેણદારને એવું મુખત્યારનામું લખી આપ્યું કે, જમીન વેચી તેમાંથી જે ઊપજે તે લેવું, એવી હકીકત હતી. તેમ સ્માર્ટ વિ. સોડરી (૫૧ શી. પી. પાનું ૮૯૫) ના કામમાં એક ક્યાકટરને માલ મોકલવામાં આવેલો, અને તે ઊપર તેણે નાણાં ધીરેલાં હતાં, માટે તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે અખત્યાર રદ કરવાને સ્પષ્ટ કરારના હોય તો, તે રદ કરવા લાયક નથી. કંપાનારી વિ. વુડર્ન (૨૪ લા. જરનલ. શી. પી. પાનું. ૧૩) ના કામમાં એક સપ્પસે વાદીને એક તસ્ખીર વેચવાને રાખ્યો, અને જે તે વેચી શકે તો ૧૦૦ પૌંડ તેને આપવા કયુલ કચ્ચા. તે તસ્ખીર વેચતાં જેણે તે સપ્પસ મરણ પામ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે તસ્ખીર વેચવાથી વાદીને તે ૧૦૦ પૌંડની રકમ મળે નહી, કેમકે તે મરી જવાથી તે મરનારના વારસ ઊપર દાવો કરી વસુલ કરી શકતો નથી, કારણ કે તે સપ્પસના મરણથી તે અખત્યાર રદ થએલો છે.

પ્રતીવાદીએ એક મુખત્યારપત્રથી વાદી અને તેના વંશજોને વંશપરંપરાના એજેન્ડા કરેલા હતા, અને તેમાં તેણે તેમને એવો અખત્યાર આપેલો હતો કે એક ઈનામી ગામ છે તેમાં તેના હિસ્સાની સાંથ તેમણે વસુલ કરવી, અને તેમાંથી તેઓને વાર્ષિક પગાર આપવાને વચન આપેલું હતું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પક્ષકારોની વચમાં અને તેમની હયાતીમાં આ એજેન્ડાની નીમનોક બળવાન, અને બંધનકારક છે. પછી કાંઈ કીમત અવેજ હોય કિંવા નહી, પણ વાદીએ તે નીમનોક કયુલ કરી એટલે તે નીમનોકનો અવેજ પુક્ત છે, પરંતુ તે કરારની શરતો શિવાય અને કીમતી અવેજના બદલામાં તે એજેન્સી ઊત્પન કરવામાં આવી હોય કિંવા નહિ, તોપણ કરાર આકટની કલમ ૨૦૩ પ્રમાણે પ્રતીવાદીને તે અખત્યાર રદ કરવાનો હક્ક છે, કારણ કે તે સાંથમાંથી વાદીને પગાર મળવાનો ફક્ત ઠરાવ છે, તેથી કરાર આકટની કલમ ૨૦૨ ના ઠરાવ પ્રમાણે વાદીનું એજેન્સીની બાબતમાં હિત થાય છે, એમ નથી. જે વાદીએ અયોગ્ય રીતે એજેન્સી તોડી હોય તો, તે કરાર તોડ્યા બાબત થતા નુકશાનનો દાવો કરવાને સામાન્ય નિયમ પ્રમાણે પ્રતીવાદીને ધ્યાન હોતો. પરંતુ વાદીએ તો તે કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરવાને દાવો કરવાને પસંદ કરેલું છે, અને પગારની ચડેલી બાકી માંગેલી છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીએ જે વચન આપેલું છે તે કીમતી અવેજ વિના આપેલું છે, માટે તેણે

(૩૨૦) અધિકારનો થોડો ભાગ બચવેલો. ક. ૨૦૩, ૨૦૪

વાદીને કસર કરી આપેલો છે તે અવેજ વિનાનો જેને ઇંગ્લેન્ડ “લા” માં “ન્યુમખાકામ” કહે છે, તે છે. સમજ જે કામ અને નોકરી બચવવામાં આવેલી હોય તે શિવાય વાદીનો તે લેવાનો હક્ક થતો નથી. વીનુચાર્ય વિ. રામચંદ્ર. મુંબઈ વા. ૫ પાતું. ૨૫૩

કલમ ૨૦૩ જી.

આડતીયાનો અ- ૨૦૩. પોતાના આડતીયાને આપેલો અખત્યાર પોતે અખત્યાર મુખ્ય કસારે જવાબદારીથી બંધાય એવી રીતે વાપરવામાં આવ્યો હોય, તે પહેલાં કોઈ પણ વખતે મુખ્ય સદરહુ અખત્યાર રદ કરી શકે છે; માત્ર ઉપલી છેવટની કલમમાં જે બીજી રીતનો ઠરાવ છે, તે વિશે અપવાદ સમજવો જોઈએ.

ટીકા—આ ઠરાવ ઊપરથી કેઈ વખતે કોઈ ઇલાને મુખ્ય પોતાના એજન્ટને આપેલો અખત્યાર રદ કરી શકે, એમ જણાય છે. નીચેની કલમ ૨૦૪ ઊપરથી ખુલ્લું જણાય છે કે, એજન્ટને આપેલા અખત્યારનો અમલ શરૂ કરવામાં આવે, તે પછી તે નેટલે દરજ્જે તે અમલ થયો હોય, ત્યાં સુધી રદ થઈ શકે છે, એમ જતાવવામાં આવ્યું છે.

વીનુચાર્ય વિ. રામચંદ્ર (મુંબઈ વા. ૫. પાતું ૨૫૩) નો ફેસલો એજન્ટ તથા એજન્ટ નીમનારના હક્ક બાબત છે, તેનો વિગતવાર મતલબ આ આક્ટની કલમ ૨૦૨ નીચે જુઓ.)

કલમ ૨૦૪ થી.

આડતીયાને આ ૨૦૪. આડતીયાને આપેલો અખત્યાર કેટલેએક ભાગે પેલો અખત્યાર કેટ વાપરવામાં આવ્યો હોય તો, ત્યાર પછી તે આડતમાં જે લે એક ભાગે વાપર કૃત્ય કરવામાં આવી ચુક્યાં હોય, તે ઉપરથી જે કૃત્યો તથા વામાં આવ્યો હોય શરૂ ઉત્પન્ન થાય તે કૃત્યો તથા શરૂજને સંબંધે, અખત્યાર તો, તે રદ કરવા વિશે. મજકુર મુખ્ય રદ કરી શકતો નથી.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ, બ ને એવો અધિકાર આપે છે કે, વ એ અ ને સાડ ૧૦૦૦ ગાંસડી ૩ ખરીદ કરવું, અને અ ના પૈસા વ પાસે સિલક છે તેમાંથી ૩૦૦૦ કિંમત આપવી. વ ૧૦૦૦ ગાંસડી ૩ ખુદ પોતાને નામે લે છે, તેથી તે પોતે જાતે કિંમતને સાડ જવાબદાર થાય છે. ૩ની કિંમત આપવાને સંબંધે અ, વ નો અખત્યાર રદ કરી શકતો નથી.

(બ.) અ, બ ને એવો અખત્યાર આપે છે કે વ એ અ ને સાડ ૧૦૦૦ ગાંસડી ૩ ખરીદ કરવું, અને અ ના પૈસા વ પાસે સિલક છે તેમાંથી ૩ની કિંમત આપવી. વ ૧૦૦૦ ગાંસડી ૩ અને નામે વેચાતું લે છે, અને તે એવી રીતે કે વ પોતે જાતે તે કિંમતને સાડ જવાબદાર થતો નથી. ૩ની કિંમત આપવા સંબંધી વ નો અખત્યાર અ રદ કરી શકે છે.

ટીકા—હરાજ કરનારને વેચવાનો અખત્યાર આપવામાં આવ્યો હોય તો, છેવટ

માગણી કમુલ કરતા પેહેલાં ફરકોષ વખતે તે રદ થઈ શકે છે, કારણ કે તે માગણી કમુલ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી કલમ ૫ પ્રમાણે ફરાર કરવાની ખાચ કમુલ કરી થતી નથી. માટે હરાજ કરનાર કોષ રીતે ત્યાં સુધી બંધણીમાં આવતો નથી. હોગસન વિ. એન્ડરસ (૩ બી. અને શી. ૮૪૨) ના કામમાં સદરજુ નિયમના આધારથી હરાવવામાં આવેલું છે કે, એકાદો દેણદાર પોતાના એજન્ટને એવો હુકમ કરે કે તેની પાસે જે સીલીક છે તે તેણે તે દેવું આપવામાં વાપરવી, તે બપરથી તે એજન્ટ તે સીલીક કોઈ બેહેણદારને આપવાને કમુલ કરે તો, સદરજુ હુકમ રદ કરવા લાયક નથી.

કલમ ૨૦૫ મી.

મુખ્ય આડત ૨૬ ૨૦૫. કોઈ આડત કોઈ અમુક મુદત સુધી ચાલુ રાખ-
કરે અગર આડતી વાનો સ્થ કિંવા ગર્ભિત કરાર હોય, તો પુરતા કારણ શિવાય
યો પોતાનું કામ મુખ્ય તે મુદત પેહેલાં આડત મજકુર રદ કરે તો, મુખ્યે,
છોડી દેતો, નુકશાન અથવા આડતનું કામ પુરતા કારણ શિવાય મુદત વીત્યા
નો બદલો આપવા પેહેલાં આડતીયો છોડી દે તો, આડતીયાએ નુકશાનનો બદલો
ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—એશક અમુક મુદત સુધી એજન્સી ચાલવાનો સ્પષ્ટ અગર ગર્ભિત કરાર
ર હોય, ત્યારે એકા એક મુખ્ય અગર એજન્ટ એજન્સી ઈવાને અપડતનું કામ બંધ પાડી
શકતો નથી, કારણ કે તેમ બંધ કરવામાં આવે તો તે બંધ કરનારના સામા પક્ષ કર-
નારને અયોગ્ય રીતે નુકશાન થાય. સમગ્ર નીચેની કલમ ૨૦૬ માં તે બંધ કરવા બાબત
વ્યાજબી રીતે નોટીસ આપવાનો હરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

વીશ્વનાથ વિ. રામચંદ્ર (મુ. વા. ૫ પાને ૨૫૩) નો ફેસલો એજન્ટ તથા એજન્ટ-
ટ નીમનારના હક્ક બાબત છે, તેનો વિગતવાર મતલબ આ આક્ટની કલમ ૨૦૨ નીચે
ટાંકવામાં આવ્યો છે તે જુઓ.)

કલમ ૨૦૬ ઠી.

મુખ્ય આડત ૨૬ ૨૦૬. એવી રીતે આડત મુખ્યને રદ કરવાની હોય, અગર
કરે અગર આડતી- આડતીયાને તે છોડવાની હોય, તો તે વિશેની યોગ્ય બબર
યો છોડી દે તો, તે આપવી જોઈએ; નહીં તો તેથી કરીને મુખ્ય કિંવા આડ-
વિશેની બબર આ- તીયો એ બેમાંથી હકીકતના પ્રકાર પ્રમાણે જેને નુકશાન
પવી જોઈએ. થાય તેને બીજાએ તે નુકશાન ભરી આપવું જોઈએ.

ટીકા—નોટીસ આપ્યા શિવાય આડત બંધ પાડ્યાથી જે પક્ષકાર તે વિશે ફરી-
યાદ કરતો હોય, તેણે બતાવવું જોઈએ કે મને ખરી રીતે અમુક નુકશાન થયેલું છે.

હયુગ્સ વિ. શેક્ટરી ઓફ સ્ટેટ (૭ બં લા. રી. પાનું. ૬૮૮) ના કામમાં એક સર-
કારી નોકરે એવો કરાર કરેલો કે, મારે સરકારની નોકરી છ માસની નોટીસ આપ્યા
વિના છોડવી નહી. પરંતુ સરકારની તરફનો તેવો હરાવ નહી હતો કે, સરકારે તે નોક-
રને નોટીસ આપવી. માટે હરાવવામાં આવ્યું કે તે નોકરને બરતરફ કરતાં એવલ સર-

(૩૨૨)

સ્પષ્ટ કિંવા ગર્ભિત રદ કરવું.

ક.૨૦૭,૨૦૮

કારે નોટીસ આપવી જોઈએ, એવું સરકારને બંધન નથી. પરંતુ નોટરને નુકશાન થાય તેવી રીતે કારણ વગર સરકારને અખત્યાર વાપરવા દેવામાં નહીં આવે.

ઈસબાલ વિ. વેસ્ટર્ન નીલગીરી કોર્પોરેશન (૧૭ શી. બી. એન. એસ. ૭૩૩) ના કામમાં વાદીને એક કંપનીના શેર વેચવાને દલાલ તરીકે રાખવામાં આવેલો, એવી શરતથી કે તેને ૧૦૦ પૌંડ હમણાં આપવા, અને ૪૦૦ પૌંડ તમામ શેર વેચાએ આપવા. પરંતુ વાદીની કોઈ કસુર વિના તમામ શેરો વેચતા પહેલાં ડાયરેક્ટરોએ તે કંપની સન્મેટી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીનો ને કરાર દુટયા બદલ કંપનસેશન લેવાનો હક્ક છે.

કલમ ૨૦૭ મી.

સ્પષ્ટ કિંવા ગ- ૨૦૭. આડત મુખ્ય રદ કરવી હોય કિંવા આડતી-
ખિત રીતે આડત યાને છોડી દેવી હોય તો, તે સ્પષ્ટ રીતે અથવા મુખ્ય કિંવા
રદ કરી શકાય કિંવા આડતીયાની વર્તણૂક ઉપરથી ગર્ભિત રીતે, અનુક્રમે રદ
છોડી શકાય. કરી શકાય છે અથવા છોડી શકાય છે.

દૃષ્ટાંત.

(અ) પોતાનું ઘર ભાડે આપવાનો અખત્યાર વ ને આપે છે. તે ઘર પ-
છાડીથી અ પોતેજ ભાડે આપે છે. એથી કરીને વ નો અખત્યાર રદ
કર્યો એવો અર્થ થાય છે.

ટીકા—આડત કેવી રીતે બંધ થાય છે તેના દાખલા કલમ ૨૦૮ માં આપેલા છે.
તેજ કામમાં જો મુખ્ય બીજા કાર્હને આડતીયા તરીકે રાખે તો, તે હકીકતથી તે રદ ક-
રવામાં આવી છે, એમ ગર્ભિત રીતે અનુમાન થાય છે.

કલમ ૨૦૮ મી.

આડતીયાને સં- ૨૦૮. આડતીયાનો અખત્યાર સમાપ્ત કર્યાની વાત
બંધે તથા ત્રીજા સ- આડતીયાના જાણ્યામાં આવે, ત્યાં મુઘી આડતીયાને સં-
ખસોને સંબંધે આ- બંધે તે અખત્યાર સમાપ્ત થયો એમ સમજવું નહીં, અથવા
ડતીયાના અખત્યાર તે વાત ત્રીજા સખસોના જાણ્યામાં આવે ત્યાં મુઘી તે ત્રીજા
ની સમાપ્તિ ક્યારે સખસોને સંબંધે તે અખત્યાર સમાપ્ત થયો, એમ જાણવું
થાય છે. નહીં.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ પોતાને સાડ માલ વેચવાનું વ ને કેહ્યું છે, અને માલની જે કિંમત
ઉપજે તેમાંથી સેંકડે પાંચટકા દસ્તુરી વ ને આપવાનું કબુલ કરે છે.
પછી અ પત્ર લખીને વ નો અખત્યાર રદ કરે છે. પત્ર રવાને થયા
પછી, પરંતુ તે વ ને પોહોંચ્યા પહેલાં, વ ને માલ ૧૦૦ રૂપિયે વેચે
છે. એ વેચાણથી અ બંધાયેલો છે, અને વ ને પાંચ રૂપિયા દસ્તુરી
જગવાનો હક્ક છે.

- (બ.) અ મદ્રાસથી વ ને પત્ર લખે છે કે મુખ્ય મધ્યે વખારમાં કાંઈ કે છે તે મારે સાડ વેચવું. પછવાડથી પત્ર લખીને વ ના વેચવાનો અખ- ત્યાર અ રદ કરે છે, અને કે મદ્રાસ મોકલવાનું લખે છે. વ ને સદરહુ ખીજું પત્ર પોહોંચ્યા પછી સદરહુ કે વેચવા બાબત તે ક જોડે કરાર કરે છે. ક ને પેહલું પત્ર આવેલું માલમ હતું, પણ ખીજા પત્રની વાત તેને માલમ નહોતી. ક, વ ને કિંમત આપે છે, અને તે લઈને વ નાસી જાય છે. ક એ પૈસા આપ્યા તેથી તેનું દેવું અદા થયું એમ અ વિરૂદ્ધ સમજવું.
- (ક.) અ પોતાના વ નામના આડતીયાને એવો હુકમ કરે છે કે ક ને અ- મુક પૈસા આપવા, એટલામાં અ મરી જાય છે, અને અ ના મૃત્યુપત્રનું ડ પ્રોબેટ લે છે. અ મરું પામ્યા પછી પણ તે મરુની ખખર પોતે જાણ્યા પેહલાં વ, ક ને પૈસા આપે છે. સદરહુ પૈસા કાયદેસર આપ્યા એમ સદરહુ મૃત્યુપત્રનો અમલ કરનાર જે ડ તેની વિરૂદ્ધ સમજવું.

ટીકા—રોરી આન એનન્સી કલમ ૪૭૦ તેજ શખ્દોમાં કાયદો બનાવ્યો છે; પણ ઈંગ્લંડમાં એનું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે મુખ્યના મોતથી અધિકાર રદ થાય છે; અને તે જે વખતે મોત થાય તેજ કાણુથી થાય છે, એમ સમજવું.

ડરયુ વિ. નન (૪ કવી. બેંચ ડી. ૬૬૧) ના કામમાં જરડીસ એટ કહેલું છે કે, જે સખસ એન્ટની સાથે વ્યવહાર કરે, તે સખસના જાણવામાં એન્ટ નીમનાર મુખ્ય દીવાનો થએલો છે, એવું ના હોય તો, તે સખસને તે એન્ટ સાથે કરાર કરવાનો હક છે. માટે જે કે મુખ્ય દીવાનો હોય, તોપણ તે કરારથી એવી રીતે બંધનમાં આવે છે કે તેની તરફથી જે કરાર કરવામાં આવેલો ધારવામાં છે તે, તે કરાર રદ કરી શકતો નથી. તોપણ બ્લેડસ વિ. ફી (૯ ખી. એન્ડ શી. ૧૬૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ધણીયાણીને પોતાના ધણીના નામ જીપર વ્યવહાર કરવાનો અખસાર છે, તે ધણીના મર-ણથી બંધ થાય છે, પછી તે મરણ તેણીના અગર તેણીની સામે વ્યવહાર કરનારના જાણવામાં ના હોય તેની ચીંતા નહી.

કલમ ૨૦૯ મી.

મુખ્ય મરું પામે ૨૦૯. જ્યારે મુખ્ય મરું પામ્યાથી અગર અસાવધ બુ- અથવા અસાવધ બુ- દ્વિનો થયાથી આડત સમાપ્ત થાય, ત્યારે જે કાયદા ગેર- દ્વિનો થાય અને તેથી કાયદાનો સંબંધ આડતીયાને હવાલે સોંપેલો છે, તેના સંર- આડત સમાપ્ત થાય, કાણુને સાડ તથા તે જાળવવાને સાડ જે ઈલાજે કરવા ત્યારે આડતીયાની યોગ્ય હોય, તે સર્વે આડતીયા મજકુરે પોતાના માણ શી ફરજ છે. મુખ્યના પ્રતિનિધિયોના તરફથી કરવા, એ તેની ફરજ છે.

ટીકા—મુખ્યના સ્વભાવીક અથવા સંસારી મોત આડતીયાને કાંઈ હુકમ આપ્યાનો અમલ કરતા પેહલાં અને, ત્યારે તે મોતથી તે આજ્ઞા બંધ થાય છે. રોરી આન એનન્સી

ની કલમ ૪૯૨ માં દાખલો બતાવવામાં આવ્યો છે, તેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે અમુક વસ્તુ ખારે વાસ્તે ખરીદ કરવાને મેં તમને અખત્યાર આપ્યો હોય તો, તે અખત્યાર માફ મરણ થવાથી બંધ પડે છે, માટે મારા મરણ પછી તમે જે ખરીદ કરો તે મારા વારસોને તેઓના પોતાને હિસાબે લેવાને ફરજ નથી. પછી તેમાં એમ કહેલું છે કે, પણ જો એન્ટના બાણવામાં પોતાને નીમનાર મુખ્યનું મરણ ના હોય અને એન્ટને જે કરવાને સોંપ્યું હોય તે શુદ્ધ અંતઃકરણથી કરે તો, તે મરનારના વારસો તે એન્ટને તે બાબત જવાબ દેવાને તથા તેનું કરેલું કામ મંજૂર રાખવાને બંધાયેલા છે. પછી તેજ અંકમાં કહેલું છે કે એન્ટને પોતાના મુખ્યના મરણની ખબર હોય, તો પણ તેને સોંપેલું કામ તે કરી શકે છે, એટલુંજ નહીં પણ તે તેણે કરવુંજ જોઈએ. જેમકે એક સખતને બીજાની દ્રાક્ષનો રસ એકઠો કરવાનું કહેવામાં આવ્યું હોય, પછી તે એકઠો કરતી વખતે તે રાખનારનું મોત તે સાંભળે, પણ તે વખતે તે એકઠો કરવાનું કામ તે એકઠો કરવા લાયક થવાથી બંધ રાખી શકાતું ના હોય, અને તે બાબતની તે મરનારના વારસ જે દર રહેતા હોય તેમને ખબર આપવાનો વખત ના હોય તો, તે મોત થયા છતાં પણ તે એન્ટની ફરજ તે દ્રાક્ષનો રસ એકઠો કરવાનો છે.

કલમ ૨૧૦ મી.

પેટા આડતીયા ૨૧૦. આડતીયાનો અખત્યાર સમાપ્ત થયો એટલે તેણે ના અખત્યારની સમાપ્તિ. નીમેલા સર્વે પેટા આડતીયાઓનો અખત્યાર (આડતીયાનો અખત્યાર સમાપ્ત થવા વિશે જે નિયમો આ આકટમાં કહ્યા છે તે મુજબ) સમાપ્ત થાય છે.

ટીકા—એન્ટનો અખત્યાર બંધ પડ્યાથી તેણે નીમેલા સખ એન્ટનો અખત્યાર થાય છે, પણ એન્ટે પોતાના મુખ્ય તરફથી આ આકટની કલમ ૧૯૪ મી પ્રમાણે જેને એન્ટ ઠરાવ્યો હોય, તેનો અખત્યાર બંધ પડતો નથી.

આડતીયાનો મુખ્ય જોડે શોધર્મ છે, તે બાબત.

કલમ ૨૧૧ મી.

મુખ્યનું કામ ચ ૨૧૧. આડતીયાને મુખ્યે હુકમ આપ્યો હોય, તે લાવવામાં આડતી પ્રમાણે મુખ્યનું કામ આડતીયાએ ચલાવવું એ તેની ફરજ થાતો ધર્મ શો છે. છે, અથવા જો તેણે હુકમ ન હોય તો, આડતીયો જે ઠેકાણે તે કામ ચલાવતો હોય, તે ઠેકાણે તેવાજ પ્રકારનું કામ ચલાવવાને જે રીવાજ ચાલતો હોય તે રીવાજ મુજબ આડતીયાએ કામ ચલાવવું, એ તેની ફરજ છે. જો આડતીયો બીજી રીતે ચાલે અને કાંઈ ટોટો આવે તો, તે તેણે મુખ્યને ભરી આપવો જોઈએ, અને કાંઈ નફો થાય તો તેનો તેણે હિસાબ આપવો જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ, બ નો આડતીયો છે, અને તે બ ને સારૂ જે માલ ચલાવે છે તે કામનો એવો રિવાજ છે કે હાથમાં સિલક દોષ તે વખતે વખત વ્યાજે મુકવી. અ તેવે પ્રકારે પૈસા વ્યાજે મુકતો નથી. એ પ્રમાણે પૈસા વ્યાજે મુક્યાથી જે વ્યાજ હુમેશ ઉત્પન્ન થતું હોય, તે અ એ બ ને ભરી આપવું જોઈએ.

(બ.) બ એક દલાલ છે, અને જે કામ તે કરે છે તે સખંધે ઉધાર માલ વેચવાનો રિવાજ નથી, એવું છતાં તે અ નો માલ ક ને ઉધાર વેચે છે, તે વખતે ક ની શાખ. ધણી સારી હતી. કિંમત આપ્યાની પેહલાં ક નાદાર થાય છે. બ એ અ ને સદરહુ ટોટો ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—સ્ટોરી આન એનન્સીની કલમ ૨૧૯ મીમાં કહેવું છે કે, એન્ટને જે અપસાર સ્પષ્ટ અગર ગર્ભિત રીતે આપવામાં આવ્યો હોય, તેથી વિરુદ્ધ તે ચાલે તો તે અપકૃત્ય નાર થાય છે, માટે તે એવો જવાબ દેઈ શકતો નથી કે, જો મેં તે અપકૃત્ય ના કચ્ચું હોત, તોપણ તે ગોટ અગર નુકશાન થવાને એકસરખું સંભવિતપણું હતું. જ્યાં કેન્દ્રી વાંદાણમાં માસ્તર તેની સફરનો માર્ગ વગર જરૂરે બદલે, અને પછી માલને નુકશાન અગર માલ ગુમ થાય તો, એ માલ ચઢાવનારને ભરી લેવાનો હક છે. ડેવીસ (૧) આરેટ (બીગલામ રી. વા. ૬ પાનું. ૭૧૬).

જો કોઈ મુખ્યે આડતીયાને જે કામ સોંપ્યું હોય તેને માટે પૈસા આપ્યા હોય, પણ જો તે આડતીયો મુખ્યની બતાવેલી સમજાવતી પ્રમાણે કામ કરે નહીં અથવા આડી રીતે કરે, અને સોંપેલું કામ બરોબર રીતે અમલમાં લાવે નહીં તો, તે આપેલા પૈસા મુખ્યની જ મેળવી શકે.—જેમકે

બોસ્ટોક વિ. બર્ડીન (૩૪ લા. જ. એક્સચેન્જર પાનું ૧૪૨) ના કામમાં વાદીએ પ્રતીવાદીને માલ ખરીદ કરવા રાખેલો, તેથી તેની કીમત બદલ પ્રતીવાદીને નાણાં મળેલાં, પણ તેણે પોતાને અખત્યાર વિરુદ્ધ કરાર કર્યો, તેમાં વાદીનો કાંઈ ઈલાજ નહીં હતો; તેમાં ફરિયાદમાં આવ્યું કે જે અવેજ બદલ વાદીએ પ્રતીવાદીને નાણાં આપેલાં તે અવેજ નિષ્ફળ ગએલો છે, માટે તે નાણાં વસુલ લેવાનો વાદીનો હક છે.

કલમ ૨૧૨ મી.

આડતીયાએ ૨૧૨. આડતીયો જે કામ ચલાવતો હોય તેવા પ્રકારનું ઉદ્યમ તથા કુ-કામ કરનાર સખસોમાં સાધારણ રીતે જેટલી કુશળતા હોય શળતા વાપરવી છે તેટલી કુશળતાથી આડતનું કામ આડતીયાએ ચલાવવું જોઈએ. એ તેની ફરજ છે; પણ તેનામાં કુશળતા નથી એવું તેના મુખ્યને માલમ હોય તો, તે વાત નિરાળી છે. પોતાનું કામ ચલાવવામાં આડતીયાએ યોગ્ય ઉદ્યમ રાખવો, તથા પોતામાં

જે કુશળતા હોય તે વાપરવી, એ તેના હમેશાં ધર્મ છે; તેમજ તેણે પોતે કરેલી ગદ્ગલતનું કિંવા પોતામાં કુશળતા ન હોય તેનું, કિંવા ગેરવર્તણૂકનું, જે પ્રત્યક્ષ પરિણામ થાય, તે સંબંધે તેણે પોતાના મુખ્યને નુકશાનનો બદલો ભરી આપવો એ તેના હમેશાં ધર્મ છે, પરંતુ પોતાની ગદ્ગલતથી કિંવા પોતામાં કુશળતા ન હોવાથી, કિંવા ગેરવર્તણૂકથી જે ટોટો કિંવા નુકશાન પરંપરા કિંવા દુરને સંબંધે થાય, તેનો બદલો તેણે ભરી આપવાનો નથી.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) કલકત્તાના વેહેપારી અ નો વ લ'ડન મધ્યે આડતીયો છે. અ ને હુંડી કરીને મોકલવા સારૂ અ ને ખાતે વ પાસે કાંઈ પૈસા જમે થયા છે. વ તે પૈસા ઘણા દિવસ સુધી રાખી મુકે છે. તે પૈસા આવી ન પોહોંચ્યાથી અ નાદાર થાય છે. તે પૈસાનો તથા તે જે દિવસે આપવા જોઈતા હતા, તે દિવસથી હમેશના દર મુજબ જે વ્યાજ થાય તે વ્યાજનો, તથા તે શિવાય વઘાવના ભાવમાં કાંઈ ફેરફાર થયો હોય તેનો તથા તેના જેવો બીજો પ્રત્યક્ષ સંબંધનો ટોટો થયો હોય, તેનો વ જવાબદાર છે; પણ એથી વધારે જવાબદાર નથી.
- (બ.) અ માલ વેચવાને સારૂ આડતીયો છે, તેને ઊંધાર વેચવાનો અખત્યાર હોવાને લીધે તે વ ને કાંઈ માલ ઊંધાર વેચે છે; પરંતુ વ નાદાર છે કે નહીં એ વિશે યોગ્ય તથા દસ્તુર મુજબ તપાસ કરવાની તે, તે કરતો નથી. તે વેચાણ થયું તે વખતે વ નાદાર હતો, તેથી જે કાંઈ ટોટો આવે તે અ એ પોતાના મુખ્યને ભરી આપવો જોઈએ.
- (ક.) અ નામના વીજે દલાલને વ એક વાંહાણ ઉપરનો વીમા ઉતરાવવાનું કામ કરવા કેહ્યું છે, પણ વીમાની ચીઠ્ઠીમાં જે સાધારણ કલમો લખાય છે તે અ લખાવતો નથી. પછવાડીથી વાંહાણ ગુમ થાય છે. સદરહુ કલમો વીમા ચીઠ્ઠીમાં ન હોવાને લીધે વીમા ઊતારનાર પાસેથી કાંઈજ પૈસા મળી શકતા નથી. અ એ વ ને થયેલો ટોટો ભરી આપવો જોઈએ.
- (દ.) અ એ ઈંગ્લંડ મધ્યે વેપારી છે, તે મુંબાઈ મધ્યેના પોતાના વ નામના આડતીયાને એવો હુકમ આપે છે જે અમુક એક વાંહાણમાં ભરીને ૧૦૦ ગાંસડી ૩ મોકલવું; અને એ આડત વ કબુલ કરે છે. ૩ મોકલવું વ ના પોતાના હાથમાં છે, તોપણ તે મોકલતો નથી. વાંહાણ ઈંગ્લંડમાં સલામત આવી પોહોંચે છે. વાંહાણ આવી પોહોંચ્યા પછી થોડી વારે રૂનો ભાવ ચઢે છે. વાંહાણ આવી પોહોંચ્યું તે વખતે ૧૦૦

ગાંસડી ૩ આવ્યું હોત તો, તેથી અ ને જે નફો થાત, તેટલો વ. એ અ ને ભરી આપવો જોઈએ; પરંતુ ત્યાર પછી ભાવ ચઢ્યો તેથી જે નફો થાત, તે તેણે ભરી આપવાનો નથી.

ટીકા—આ કલમના ઠરાવ સાથે કલમ ૧૫૧ મીનો ઠરાવ જોવામાં આવે છે તો, એજન્ટ અને નીક્ષેપીએ જે પોતાના કામમાં સંભાળ લેવાની છે, તેમાં કાયદા કરનારે કાંઈ બેદ રાખ્યો નથી. આવોજ ઠરાવ સન ૧૮૮૨ નો હિંદુસ્થાનનો ટ્રસ્ટ આક્ટ છે, તેની કલમ ૧૫ મીમાં બંધ કરીને છે.

છેત્રેજી 'લા' પ્રમાણે જે એજન્ટ મફતનો હોય તે ઘણી ભારે કસુર કરે તો, જવાબદાર થાય છે, એવું માસે વિ. બાનર • (જેક્યુ એન્ડ વાકર રી. વા. ૧ પાનું ૨૪૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. પર્વસ વિ. લ્યાનડલ (કલાર્ક એન્ડ શીનલી રી. વા. ૧૨ પાનું ૯૧) ના કામમાં સોલીસીટર અથવા સર્જન અજાણતા ભારે અગર કસુરના કૃત્યને માટે જવાબદાર છે. સમ્યક કેપ વિ. બર્ટ (બાર્નવેલ એન્ડ આડોલફસ રી. વા. ૪ પાનું. ૪૨૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કાયદાની જે બાબતમાં વ્યાજબી રીતે અદેશ પડતો હોય, તે બાબતમાં એકાદા સોલીસીટરની ચુક થાય, તેથી થતા નુકશાનનો તે સોલીસીટર જવાબદાર થતો નથી.

કલમ ૨૧૩ મી.

આડતીયાના હિ- ૨૧૩. મુખ્ય હિસાબ માગે ત્યારે આડતીયાએ યોગ્ય સાબ.

હિસાબ તેને આપવો એ તેની ફરજ છે.

ટીકા—લાઈ હાઉટીક વિ. વરનનના કામમાં સર ટી. પ્લમરે કહેલું છે કે હિસાબ આપનાર આડતીયો, ટ્રસ્ટી, રીસીવર, ઈવાને એકઝીક્યુટર હોય, (કારણ કે આ બુકમાં તે બધા એકજ સ્થિતીમાં છે.) તેમની લાઈ એન્સલરના કહેવા પ્રમાણે પેટેલી ફરજ છે કે, હમેશાં તેમણે પોતાના હિસાબ સાથે તૈયાર રહેવું. આ ફરજ તોડવા બદલની ગુન્હેગારીમાં તેઓ નાણાની જે રકમ પોતાની પાસે રાખે તે રકમ બિપરના વ્યાજના તેઓ જવાબદાર થાય, કારણ કે સાધારણ રીતે અને જે કામોમાં દેવા ઉપર સ્વભાવિક રીતે વ્યાજ ચઢતું હોય, તે શિવાયના કામોમાં એકાદા સખસની પાસે બીજાનાં નાણાં હોય, તેથી તે વ્યાજ આપવાને જવાબદાર થતો નથી. એવું પીયર્સ વિ. ગ્રીન (જેક્યુ એન્ડ વાકર રી. ૧ પાનું. ૧૪૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

કલમ ૨૧૪ મી.

આડતીયાએ પો- ૨૧૪. મુશ્કેલીના કામોમાં આડતીયાએ પોતાના મુ-
તાના મુખ્યને હકી- ખ્યને હકીકતો લખવા, કહેવામાં તથા તેનો હુકમ સંપા-
કત લખવી, કહેવી દન કરવાની તજવીજ કરવામાં, સર્વ પ્રકારે યોગ્ય ઉદ્ધમ.
એ તેની ફરજ છે. રાખવો એ તેની ફરજ છે.

ટીકા—કોઈ અણચિંતુ તાકીદનું કામ હોય, અને તેના મુખ્યને હકીકત લખવાને આડતીયો અશક્ત હોય તો, તેનો હુકમ એક બાબત ઉપર રાખી આડતીયો કામ કરી શકે

છે. જો યોગ્ય ઉદ્યમથી આ પ્રમાણે લખવું, કેહેવું બની શકતું હોય છતાં આડતીયો કસુર કરે તો, તે આડતીયો પોતાની ફરજ તોડ્યા બાબત જવાબદાર થાય છે, એટલુંજ નહીં પણ કેટલીક વખતે મુખ્યનો હક્ક સંબંધ સંભાળવાને તેના આડતીયાએ કામ કર્યું હોય, તે કામ નામંજુર કરવાને મુખ્યનો હક્ક છે. એવીજ રીતે એક વાંદાણનો માસ્તર તે વાંદાણુ વેચાણુ અગર સાનમાં આપે તો, તે વાંદાણુનો માલિક એવી તકરાર કરી શકે છે કે માસ્તર આ બાબતમાં મારી સાથે લખાણુ કરી મને પુછી શકે તેવું હતું તે કર્યું નથી, માટે તે ખરીદ કરનાર અગર ખત લખાવનારના હક્કને હરકત થાય છે. ધી આટીટચુડાઇન (કીરટો-ફર રાખીનસન રી. પાનું. ૨૪૦)

કલમ ૨૧૫ મી.

જ્યારે આડતીયો ૨૧૫. જ્યારે કોઇ આડતના કામમાં પ્રથમથી મુખ્ય-મુખ્યનો સંમતિ લીધા વિના, તથા તે સંબંધી જે મુખ્ય મુદ્દા-વાય આડતના કામ-ની હકીકત પોતાના જાણ્યામાં આવી હોય તે સર્વે હકીક-માં ખુદ પોતાની ત-તથી તેને વાકેફ કર્યા વિના, આડતીયો પોતાની તરફથી કાંઈ ધંધો ચલાવે, ત્યારે જો તે કામ ઉપરથી એવું માલુમ રેત્યારે મુખ્યનો હ-પડે કે કોઈ મુખ્ય મુદ્દાની વાત આડતીયા મજકુરે મુખ્યથી બદલાવવાની છુપાવી છે, અથવા આડતીયા મજકુરના ધં-ધાથી મુખ્યને ગેરફાયદા થયો છે તો, મુખ્ય તે કાર્ય નામંજુ-ર કરવાને મુખ્યત્યાર છે.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ, બ ને પોતાનું ઇસ્ટેટ વેચવાનો હુકમ આપે છે. બ તે ઇસ્ટેટ ક ને નામે ખુદ પોતાને સારૂ વેચાણુ લે છે. બ એ તે ઇસ્ટેટ પોતાને સારૂ વેચાણુ લીધું છે એવું અ ને માલમ પડ્યાથી અ જો એવું બતાવે કે, બ એ એકાદી મુખ્ય મુદ્દાની વાત બદલાવવાની છુપાવી રાખી, અથવા થએલા વેચાણુથી પોતાને ગેરફાયદા થયો તો, અ તે વેચાણુ નામંજુર કરી શકે છે.

(બ.) અ, બ ને પોતાનું ઇસ્ટેટ વેચી નાંખવાનો હુકમ આપે છે. તે વેચવાની અચાઉ બ એ તપાસી જોયું ત્યારે તેમાં એક ખાણુ છે એવું બને માલમ પડ્યું. એ ખાણુ હોવાની વાત અ ને માલમ નથી. બ, અ ને જણાવે છે કે ઇસ્ટેટ મજકુર પોતે વેચાણુ લેવા ઇચ્છે છે, પરંતુ ખાણુ માલમ પડ્યાની વાત અ થી છુપાવે છે. ખાણુ હોવાની વાત માલમ ન હોવાને લીધે અ, બ ને ઇસ્ટેટ વેચાણુ લેવા દે છે. ઇસ્ટેટ વેચાણુ લીધું તે વખતે ખાણુ હોવાની વાત બ ને માલમ હતી, એવું અ ના જણવામાં આવેથી તેની મરજીમાં આવે તે પ્રમાણે તે વેચાણુ નાકબુલ કરી શકે છે કિંવા કબુલ રાખી શકે છે.

કલમ. ૨૧૬ પોતાને હિસાબે ધંધો કરવાથી ફાયદો. (૩૨૯)

ટીકા—લૌથર વિ. લૌથર (૧૩ વેસી. રી. પાનું ૧૦૩) ના કામમાં એક એન્ટને વેચાણ આપવાનો અખત્યાર આપવામાં આવેલો, તે એન્ટને જે પોતાની તમામ માહેતીની વાત મુખ્યને સ્પષ્ટ જણાવેલી છે, એવું ખુલ્લું બતાવી શકે નહીં તો, તે ખરીદદાર થઇ શકતો નથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે. મર્ફી વિ. ઓશી (જેન્સ એન્ડ લાટોમ્સ રી. વા. ૨ પાનું. ૪૨૯) ના કામમાં લોર્ડ સેન્ટલીઓનાર્ડસે કહ્યું છે કે, મુખ્ય અને આડતીયાની વચ્ચેના વ્યવહારમાં જે વખતે એવું જણાય કે, તે આડતીયાઓએ તેમાં કાંઈ ખાનગી વ્યવહાર કરેલો છે, અને તેણે પોતાના નામને બદલે બીજાનું નામ ખરીદદાર તરીકે વાપરેલું છે તો, પછી બીજા બાબતમાં તે વ્યવહાર ગમે તેવો બિનજાણી હોય, તોપણ તે વખતથી જ આ કોર્ટમાં તે વ્યવહાર બળવાન થતો નથી. ડુની વિ. ઇંગ્લીશ (લા. રી. ૧૮ ઇકવી-ટી પાનું. ૫૩૪, ૫૩૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, આડતીયાએ મુખ્યને એવી ખબર કરી હોય કે માફ તે આડતના કામમાં કાંઈક હિત છે તો, તે ખસ નથી, તેમ મુખ્યને તપાસ કરવાની જરૂર થાય તેવી ખબર તે મુખ્યને આપવામાં આવી હોય, તોપણ તે ખસ નથી, કારણ કે તે મુખ્યને સંપૂર્ણ રીતની ખબર મળવાનો હક્ક છે, માટે તેને તપાસ કરવાની રહે તેમ થવું નહીં જોઈએ. ઈમ્પીરીયલ મરકનટાઈલ ક્રેડિટ આસોસીએશન વિ. કોલમન (લા. રી. ૬ હાજિસ આફ લાર્ડસ. પાનું. ૧૮૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે એન્ટ કોર્ટને ખાત્રી કરવામાં નિષ્ફળ ગય, પછી તેના ઉપર ખરી રીતની બદલાવનો આરોપ રાખી શકાતો ના હોય, તોપણ તે વ્યવહારમાંથી તેને જે નફો થએલો હોય તે બાબતનો હિસાબ આપવાને તે જવાબદાર છે. જે આવી રીતના ઇન્વેન્ટ ઠરાવો હોય, તોપણ તેવી જવાબદારી આ કલમથી અગર આ પછીની કલમથી ઠરાવવામાં આવી નથી. આ કલમ પ્રમાણે વ્યવહાર ૨૬ કરવાને મુખ્યના હક્કની જગ્યાએ એન્ટે બદલાવતથી અમુક હકીકત છુપાવી છે, એવું તે બતાવે ત્યારે થાય છે, અગર તે મુખ્ય એમ બતાવે કે તે એન્ટે કરેલો વ્યવહાર મને નુકશાનકારક છે, ત્યારે તેનો તે હક્ક થાય છે. ફક્ત તે વ્યવહાર ઉપરથી તે એન્ટને નફો થએલો હોય, તેથી કાંઈ ખસ થતું નથી.

કલમ ૨૧૬ મી.

આડતીયાએ આ ૨૧૬. જે મુખ્યના જણ્યા વિના આડતીયા આડત-
ડતના કામમાં પો- ના કામમાં પોતાના મુખ્યની તરફથી ધંધો કરવાનો, તેને
તાની તરફથી ધંધો બદલે ખુદ પોતાના તરફથી ધંધો કરે તો, તે કાર્યથી જે
ફાયદો, તેથી જે ન- નફો થયો હોય તે આડતીયા પાસેથી માગવાનો મુખ્ય-
ફા થાય તે ઉપર નો હક્ક છે.
મુખ્યનો હક્ક.

દૃષ્ટાંત.

(અ.) પોતાના બ નામના આડતીયાને પોતાને સાડ અમુક ધર વેચાતું લે-
વાનો હુકમ કરે છે. બ, અ ને કેહું છે કે તે ખરીદ કરી શકાતું નથી.
અને તે ધર બ પોતાને સાડ વેચાણ લે છે, બએ તે ધર વેચાણ લીધું

એ વાત એ ને માલમ પડ્યાથી જ એ જેટલી કિંમતે તે લીધું, તેટલી કિંમતે પોતાને વેચવાની ફરજ એ, જ ને પાડી શકે છે.

ટીકા—વાતીનગન વિ. માકલીન (સન ૧૮૭૮, મદ્રાસ હાઇકોર્ટના અનરીપોર્ટ થયેલા કેસ) ના કામમાં એક હરાજી કરનારને ખરી કીમતે હરાજીમાં એક ઘોડો વેચવાને નીમવામાં આવેલો, બાદ તેણે પોતેજ તે ઘોડો ખરીદ કરેલો, પછી ઘોડો મુદતે તે ઘોડો તેણે વધારે કીમતથી વેચ્યો. તેમાં હરાવવામાં આવ્યું છે એ તે એજેટ મુખ્યના હિસાબને બદલે પોતાને હિસાબે તે વ્યવહાર કરેલો છે, એમ નથી. વળી હરાજી કે જે મુખ્ય એમ બતાવે નહી કે એજેટ બદલાનથી છુપાવેલું છે, અગર તે લીલામ કરનારના વ્યવહારથી મને નુકશાન થયેલું છે તો, તે લીલામ કરનાર વિરુદ્ધ તે મુખ્યનો કાંઈ ઇલાજ નથી.

કલમ ૨૧૭ મી.

મુખ્યને સાર આ ૨૧૭. આડતીયાએ આડતનું કામ ચલાવતાં પોતાની વેલી રકમોમાંથી પૈસા ગાંઠનો પૈસો આપ્યો હોય, અથવા કાંઈ ચોગ્ય ખર્ચ પોતે સા કાપી રાખવાનો કર્યો હોય તે બદલ જે પૈસા પોતાના લેહેણા હોય તે પૈસા આડતીયાનો હક્ક. તથા આડતીયાનું કામ કરવા બદલ જે મેહેનતાણું પોતાને આપવા જોગ થાય તે મેહેનતાણું આડતના કામમાં મુખ્યને ખાતે જે કાંઈ રકમો આવે, તેમાંથી કાપી રાખવાને આડતીયા મુખ્યત્યાર છે.

ટીકા—એક્ટરફી મોરીસન (લા. રી. ૪ ક્યુ. બી. ૧૫૬) ના કામનાં વાદીના અટર્નીએ એવી અરજ કરી કે માફ ખર્ચ પ્રતીવાદીએ આપવું જોઈએ, કારણ કે પક્ષકારોએ મારી અગત્યતામાં સમાધાન કરેલું છે. તેમાં જરૂરીસ બ્લાકબર્નસાહેબે હરાવ્યું છે કે “ન્યારે અટર્નીએ પોતાની મેહેનત દીવાને નાણાથી પોતાના અરીલના લાભમાં ફેંસલામેળવેલો હોય, ત્યારે તે ફેંસલાથી જે મળે તે બિપર તે અટર્નીનો હક્ક સબંધ છે, માટે જે મળેલું હોય તે તેની મારફતે આપવું જોઈએ. તે હક્ક સબંધ એવો નથી. તે ફેંસલાથી જે મળેલું હોય તે વ્યાજબીરાહે બીજાને અસાધન કરી શકે, તોપણ તે હક્કનું કોર્ટ રક્ષણ કરે છે. ખરી રીતે ફેંસલો થયેલો હોય, અગર કુછયાનું ફળ ફેંસલા વિના મુખ્ય હોય, અને તે ગોઠવણ અટર્નીને પોતાના હક્કનો ફાયદો મળતાં અટકાવવાને કરવામાં આવી હોય તો, તે રદ કરી શકે છે, અગર જે પક્ષકારોએ અટર્નીને તેના હક્ક સબંધમાંથી ખાતલ કરેલો હોય તે પક્ષકારોએ, અટર્નીના જે ખર્ચનો હક્ક હોય, તે ખર્ચ અટર્નીને આપવાને કોર્ટે તે પક્ષકારોને ફરજ પાડવી જોઈએ. કોર્ટને હાથ ધાલવાને કેવું કામ જોઈએ તેની વ્યાખ્યા કરવાની જરૂર નથી. જે ફેંસલો મેળવવામાં અગર લેહેણું નક્કી કરી સાધારણ રીતે વાદીને મળે તે કરતાં વધારે મળવાનો કરાર કરવામાં આવે તો, તે કામમાં કોર્ટને હાથ ધાલવા લાયક છે. બીજા દાખલામાં બતાવી શકાય છે. તે દાખલા એવા કે જેમાં કેળ્યા ફળદાયક થયેલા હોય. ફેંસલા બિપર સહી થયેલી હોય કિંવા નહી તે હકીકત તે બાબતમાં નિશ્ચયકારક છે, એમ મારી નજરમાં આવવું નથી.”

કલમ ૨૧૮ મી.

સુખને ખાતે જ- ૨૧૮. સુખને ખાતે જે રકમો જમે થાય તે રકમોમાંથી મે યમલા પૈસા આ- સદરહુ સુજળની રકમો બાદ કરવાની હોય તો, તે બાદ ક- ડતીયાયે તેને આપ- રીને બાકીની તમામ રકમ આડતીયાએ પોતાના સુખને વા એ તેની ફરજ છે. આપવી એ તેની ફરજ છે.

કલમ ૨૧૯ મી.

આડતીયાનું મે- ૨૧૯. વિશેષ-રીતનો કાંઈ કરાર ન હોય તો, કોઈ પણ હેનતાણું ક્યારે લે- કૃત્ય કરવાનું મેહેનતાણું તે કૃત્ય પુરું થાય ત્યાં સુધી આ- હેણું થામ છે. ડતીયાનું લેહેણું થતું નથી; પરંતુ વેચવાને સાડ આડતી- યાને સોંપેલા માલ સર્વે વેચાયો ન હોય, તો પણ, અથવા તેનું વેચાણ ખરેખર પુરું ન થયું હોય તોપણ, તે વેચેલા માલ બાબત જે પૈસા આડતીયા પાસે જમે આવ્યા હોય, તે પૈસા આડતીયા અટકાવી ગમી શકે છે.

ટીકા—

કમીશનની બાબતમાં સામાન્ય નિયમ એવો છે કે, તે કમીશન ઉપર હક્ક થતા પેહેલાં તમામ નોકરી અગર ફરજ બળવવી જોઈએ, માટે એજન્ટનો માલ વેચવા શિવાયનો અધિકાર કામ સંપૂર્ણ થતા પેહેલાં કલમ ૨૦૭ ના ઉદાહરણમાં બતાવ્યા પ્રમાણે રદ કરવામાં આવ્યો હોય તો, તે કમીશન વિષે કાંઈ દાવો કરી શકાતો નથી, તોપણ કલમ ૨૦૫ અગર ૨૦૬ પ્રમાણે કંપનસેશન ઉપર તેનો હક્ક થઈ શકે છે.

આ કલમના પાછલા ભાગમાં જે ઠરાવ છે તે ઉપરથી કલમ ૨૧૭ અને ૨૨૧ ના ખુલાસા તરીકે તે દાખલ કરવામાં આવેલો છે, એમ જણાય છે. એજન્ટનો અધિકાર જ્યારે રદ કરવામાં આવે તે વખતે તેને સોંપેલા માલ પૈકી કેટલોક તેણે વેચેલો હોય તો, તેને તે કમીશન લેવાનો હક્ક છે, માટે તે પોતાના હક્કનો તે ઉપર અમલ કરી શકે છે. જો તમામ વેચાણ અધુરું હોય તો તેનો કાંઈ કમીશન લેવાનો હક્ક નથી. પરંતુ કલમ ૨૨૧ પ્રમાણે માલ ઉપર તેનો હક્ક સમઘ રહે છે. (કનીંગહામ સાહેબની ટીકા પાનું ૪૧૦)

કલમ ૨૨૦ મી.

જે કામમાં આડ- ૨૨૦. જે આડતીયાએ આડતના કામમાં ગેરવર્તણુંક તીયાએ ગેરવર્તણુંક કરી હોય તે આડતીયાને કામ મજકુરનો જે ભાગ તેણે કરી હોય તે બાબત ગેરરીતે ચલાવ્યો હોય, તે બદલ કાંઈ મેહેનતાણું મળવાનો તેને મેહેનતાણું મ- તેનો હક્ક નથી. ણવાનો હક્ક નથી.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) ક પાસેથી એક લાખ રૂપિયા વસુલ કરવા સાડ અને તે સારા તારણ ઉપર વ્યાજે આપવા સાડ અ, બને નીમે છે. બ સદરહુ એક લાખ રૂપિયા વસુલ કરે છે અને તેનું હજાર રૂપિયા સારા તારણ ઉપર વ્યાજે

આપે છે; પરંતુ દસ હજાર રૂપિયા એવા તારણ ઉપર આપે છે કે તે તારણ ખરાબ છે એવું તેણે બાબતું જોઈતું હતું. એથી કરીને બના બે હજાર રૂપિયા છુટ છે. જો તે સદરહુ એક લાખ રૂપિયા વસુલ કર્યા બાબત તથા તેણે હજાર રૂપિયા વ્યાજે મુક્યા બાબત મેહેનતાણું મળવાનો તેનો હક્ક છે, પરંતુ સદરહુ દસ હજાર રૂપિયા વ્યાજે મુક્યા બાબત તેને કાંઈ મેહેનતાણું મળવાનો હક્ક નથી, અને સદરહુ બે હજાર રૂપિયા તેણે અને ભરી આપવા જોઈએ.

(વ.) ક પાસેથી હજાર રૂપિયા વસુલ કરવાને અ, જ ને નીમે છે. જ ની ગેરવર્તણુંકને લીધે તે પૈસા વસુલ થતા નથી. જ એ કરેલા કામ બાબત તેને કાંઈ મેહેનતાણું મળવાનો હક્ક નથી, અને તેણે ટોટા ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—આડતીયાને જે મેહેનતાણું મળવાનો હક્ક થાય છે, તેમાંથી તે ક્યારે બાતલ થાય છે, તે આ કલમના ઠરાવથી જણાય છે, એટલે કે જો કે તે આડતું કામ જે-વડું ખોટી રીતે ચલાવ્યું હોય તેટલા કામના મેહેનતાણુનો તે હક્કદાર નથી.

કલમ ૨૨૧ મી.

મુખ્યના માલ ૨૨૧. આડતીયાની પાસે મુખ્યનો માલ, કાગળપત્ર, ઉપર તથા કાગળ તથા બીજી જંગમ અથવા સ્થાયર મિલકત આવી હોય, પત્રો ઉપર આડતી તે સર્વે બાબતની દસ્તુરી બદલ તથા ખર્ચ બદલ તથા મેયાનું લીચન.

હેનત બદલ જે રકમ આડતીયાની લેહેણી હોય, તે તેને મળે ત્યાં સુધી અથવા તેનો તેને હિસાબ મળે ત્યાં સુધી, જો બીજી રીતનો કાંઈ કરાર ન હોય તો, સદરહુ માલ તથા કાગળપત્ર તથા બીજી જંગમ અથવા સ્થાયર મિલકત અટકાવી રાખવાનો આડતીયાનો હક્ક છે.

ટીકા—મુખ્યને માટે આડતીયાને જે નાણાં મળ્યાં હોય, તેમાંથી જે પૈસા તેને દેવા હોય તેને માટે પૈસા રાખવાને આડતીયાને આ કલમથી ટેકો મળે છે. તે પ્રમાણે તેના પૈસા જે દેવા હોય તેને માટે મુખ્યની મિલકત જે તેના કબજામાં આવી હોય તે મિલકત ઉપર આડતીયાનો આ કલમથી લીચન રહે છે.

વીલીયમ્સ વિ. મીલીંગટન (હિનરી બ્લાકસ્ટન રી. વા. ૧ પાનું. ૮૧) ના કામમાં ઠરાવનામાં આવ્યું છે કે એક હરાજ કરનારના કબજામાં માલ હોય તો, તે માલ ઉપર તે વેચાણ કરવાના ખર્ચ અને પોતાની આરત ઈયાને કમીશન બાબત તે હરાજ કરનારનો હક્ક સબંધ છે.

આ કલમમાં ખાસ હક્ક સબંધ ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યો છે, પણ તે શિવાય આ આક્ટની કલમ ૧૭૦ અને ૧૭૧ મીમાં આવા હક્ક સબંધનો જોઈતો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, તે જોવાથી ખાત્રી થશે.

મુખ્યનો આડતીયા જોડે શો ધર્મ છે.

કલમ ૨૨૨ મી.

આડતીયાયે ક- ૨૨૨. આડતીયાને આપેલા અખત્યાર મુજબ તેણે અ-
રેક્ષા કાયદેસર કૃત્ય મલક કરતાં જે કાયદેસર કૃત્યો તેણે કર્યાં હોય, તે સર્વેના
ના પરિણામમાં તેને પરીણામમાં આડતીયાને ટોટો આવે તે ભરી આપવો એ
ટોટો થાય નહીં, એ આડતીયા મજકુરને નીમનાર સખસની ફરજ છે.
વો બદોબસ્ત મુખ્યે
કરવો જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) જ સિંગાપુર મધ્યે છે. અને અ કલકત્તામાં રહે છે. કાંઈ માલ ક ને સ્વા-
ધીન કરવાનો અના હુકમ ઉપરથી જ, ક જોડે કરાર કરે છે, જ ને જે
માલ સ્વાધીન કરવાનો છે તે અ મોકલતો નથી, અને કરાર તોડ્યા
બાબત ક, જ ઉપર દાવો લાવે છે. જ, અ ને સદરહુ દાવાની બબર
આપે છે, અને તે દાવાનો જવાબ આપવાનો અ, જ ને અખત્યાર આપે છે.
જ દાવાનો જવાબ આપે છે, પણ જ ને નુકશાન તથા ખર્ચ ભરી આપવો
પડ્યો અને બીજો ખર્ચ પણ કરવો પડ્યો. જ એ ભરી આપેલા નુક-
શાન તથા ખર્ચ બાબત અ, જ ને જવાબદાર છે.
- (બ.) જ કલકત્તા મધ્યે દલાલ છે, અને અ ત્યાંનો જ વેહેપારી છે. અ ના હુકમ
ઉપરથી અ ને સાફ ૧૦ પીપ તેલ વેચાણ લેવાનો જ, ક જોડે કરાર કરે
છે. પછાડીથી અ તે તેલ લેતો નથી, અને ક, જ ઉપર દાવો લાવે છે.
જ તે વિશે અ ને જણાવે છે, પણ અ તે કરાર બીલકુલ નાકબુલ કરે
છે. જ દાવાનો જવાબ આપે છે, પણ તે હારે છે, અને નુકશાન તથા
ખર્ચ ભરી આપવાં પડે છે, અને પોતાને ખર્ચ પણ કરવો પડે છે. જ
એ ભરી આપેલા નુકશાન તથા ખર્ચ તથા તેણે કરેલા ખર્ચ બદલ અ,
જ ને જવાબદાર છે.

ટીકા—આ કલમ પ્રમાણે જમીનનો પોતાના મુખ્ય હેતુદાર ઉપર જેવો કલમ
૧૪૫ પ્રમાણે હક્ક હોય છે, તેવો જ હક્ક આડતીયાને પોતાને રાખનાર વિરુદ્ધ મળે છે.
એજન્ટ કાંતો ત્રાહીત સખસ સાથે કરાર કરીને પોતે જાતે જવાબદાર થયો હોય અથવા
તે ત્રાહીત સખસની વિરુદ્ધ તેણે કાંઈ અપકૃત્ય કર્યું હોય, તેથી કાંઈ નુકશાન થાય તેવાં
તે કૃત્યો કરે. આગલી બાબતનો આધાર જે અધિકારથી તેણે તે કામ કરેલું તે અધિ-
કારના હરાવ ઉપર છે. માટે કલમ ૧૨૫ મીમાં બતાવેલા નિયમો પ્રમાણે તેણે નાણાં
વસુલ કરવાનાં છે. પાછલી બાબતમાં તેના ભરીઆપવાના હક્કની વાખ્યાં નીચેની એ ક-
લમોમાં કરેલી છે.

(૩૩૪) ગુનહાનું કૃત કરવા બદલ જવાબદાર નહીં. ક. ૨૨૩, ૨૨૪

કલમ ૨૨૩ મી.

આડતીયાએ શુદ્ધ ૨૨૩. જે એક સખસ કાંઈ એક કૃત્ય કરવાને સારૂ
બુદ્ધિથી જે કૃત્ય કર્યું બીજા સખસને નીમ્મે, અને તે આડતીયા તે કૃત્ય શુદ્ધ-
હોય તેના પરિણામ- દ્વિથી કરે તો, તે કૃત્યના પરિણામમાં આડતીયાને ટોરો
માં તેને નુકશાન થાય તે ભરી આપવાની જવાબદારી સદરહુ નીમનાર સ-
ખ તે મુખ્યે ભરી ખસ ઉપર છે, પછી તે કૃત્યથી ત્રીજા સખસોના હુકને નુક-
આપવું જોઈએ. શાન પોહોંચતું હોય તે, ચિંતા નહીં.

દૃષ્ટાંતો.

(મ.) અં નું હુકમનામું થયું. અને વં ના માલપર યાંચ આપવાનો હુક તેનો છે.
તે કાંઈ માલ વં નો છે, એવું કોઈના અમલદારને કહીને તેની પાસેથી
તે માલની જમી કરાવે છે. કોઈનો અમલદાર માલ જમ કરે છે, અને
તેથી માલનો ખરો માલીક કં તેના પર દાવો આણે છે. ત્યારે અં નો
હુકમ માન્યાથી જે રકમ કોઈના અમલદારને કં ને આપવી પડે, તે તે
ને ભરી આપવાને અં પાત્ર છે.

(વ.) જે માલ અં ના કબજામાં છે, પણ જે વેચવાનો હુક અં ને નથી, તેવો
માલ વં, અં ના કેહેવા ઉપરથી વેચે છે. અને હુક નથી એ વાત વં ને
માલમ નથી, અને તેથી વેચાણના આવેલા પૈસા તે અં ને સ્વાધીન
કરે છે. પછાડીથી તે માલનો ખરો માલીક કં, વં ઉપર દાવો લાવે છે,
અને માલની કિમત તથા ખર્ચ વં પાસેથી વસુલ કરે છે. જે રકમ વં
એ કં ને આપી તે તથા જે ખર્ચ વં ને પોતાને કરવો પડ્યો, તે ટોરો
વં ને ભરી આપવાને અં પાત્ર છે.

ટીકા—મેરીવેધર વિ. નીકસન (૨ સીટ્સ, એલ. શી. પાનું ૫૨૭) ના કામમાં ક-
શવવામાં આવ્યું છે કે, જે કે જે કામ કરવાને એજન્ટ નીમવામાં આવ્યો હોય, તે કામ કપટ
ભરેલું અગર બીજાની મીલકતને નુકશાન થાય તેવું હોય અગર ગર્ભીત તેવું થતું હોય
તો, તેનો કલમ ૨૩ મીમાં સમાસ થઈ શકે છે, તોપણ જે તે એજન્ટ તે કામ શુદ્ધ બુ-
દ્ધિથી કર્યું હોય, એટલે કે જે હકીકતોથી તે કૃત્ય જેરકાયદેસર થતું હોય, અને હકીકતના
અનુપાપકમાં તે કૃત્ય કર્યું હોય તો, પછી તે કૃત્યનું રૂપ તેવું હોવાથી એજન્ટને જે નુ-
કશાન ભરી લેવાનો હુક છે, તેને હરકત થતી નથી.

કલમ ૨૨૪ મી.

કોઈ ગુનહાનું કૃત્ય ૨૨૪. જે કૃત્ય કરવું ગુનહાનું કામ છે, એવું કૃત્ય ક-
રવા સારૂ આડતી- રવાને સારૂ જે એક સખસ બીજા સખસને નીમ્મે તો, તે
યો નીમ્યો હોય તો, કૃત્યના પરિણામમાં આડતીયાને નુકશાન થાય તે તેને ભરી
તે પ્રસંગે નીમનાર આપવાને નીમનાર સખસ પાત્ર નથી, પછી તેવું નુકશાન
સખસ નુકશાનનો ભરી આપવા વિશે સ્પષ્ટ કિંવા ગર્ભીત વચન આપવામાં
જવાબદાર નથી. આવ્યું હોય તો, તેની ચિંતા નહીં.

દૃષ્ટાંત.

- (અ.) કં ને મારવાને સાડ અ, વ ને નીચે છે. અને તેથી કરીને જે પરિણામ થાય તેનો જવાબ દેવાનું વ સાથે અ કબુલ કરે છે. તે ઉપરથી વ ક ને મારે છે અને તેથી તે મારવા બદલ ક ને નુકશાન આપવાની વ ને ફરજ પડે છે. એ નુકશાન વ ને ભરી આપવાને અ પાત્ર નથી.
- (વ.) વ એક વર્તમાન પત્રનો મલિક છે તે, અ ના કહ્યા ઉપરથી પોતાના વર્તમાન પત્રમાં આખરૂં લેવાનો કાંઈ મજકુર ક વિરૂદ્ધ છાપે છે, અને તે છાપાથી જે પરિણામો થાય તેનો તથા તે સંબંધે દાવો થયાથી વ ને જે કાંઈ ખર્ચ તથા નુકશાન થાય તેનો જવાબ દેવાનું અ કબુલ કરે છે. વ ઉપર ક દાવો કરે છે, અને નુકશાન ભરી આપવાની વ ને જરૂર પડે છે, તથા તેને પોતાને પણ ખર્ચ થાય છે. અ એ જે હામી આપી હતી તે ઉપરથી તે વ ને જવાબદાર નથી.

ટીકા—જે કૃત્ય કરવા આડતીયાને નીમ્મો હોય તે કૃત્ય ચુન્હો થયો હોય તો, આડતીયાને ભરી આપવાનું મુખ્ય તરફનું વચન બેશક ગેરકાયદેસર છે, અને એટલા માટે નીરર્થક છે, પણ જે કૃત્ય કરવામાં આવેલું હોય તે જે દેખીતું કાયદા વિરૂદ્ધ ના હોય અને તે બીજાના હુકમ પ્રમાણે પ્રમાણીકપણાથી તથા શુદ્ધ અંતઃકરણથી કરવામાં આવેલું હોય, અને તેથી ત્રીજા સખસના હક્કને હરકત થએલી હોય તો, જે બીજા સખસના હુકમ પ્રમાણે તે કરવામાં આવેલું હોય, તે બીજા સખસ તે વિશેનું નુકશાન એવડને ભરી આપવાને બંધાએલો છે, એવું ડગડેડ વિ. લવરીંગ (સા. રી. ૧૦ શી. પી. ૧૯૬) ના કામમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

કલમ ૨૨૫ મી.

મુખ્યની ગફલત- ૨૨૫. મુખ્યની ગફલતથી અથવા તેનામાં કુશળતા ને લીધે આડતીયાને નહીં હોવાથી આડતીયાને જે કાંઈ હાનિ થાય, તે સંબંધે હાનિ થાય તો, તે આ નુકશાનનો બદલો મુખ્ય પોતાના આડતીયાને ભરી આપવો જોઈએ. બેઝરીઆપવાવિશે.

દૃષ્ટાંત.

અ, વ ને એક ઘર બાંધવાના કામમાં કડીયાને કામે રાખે છે, અને એ પોતે જ પાલક બાંધે છે. પાલક કુશળતાથી બાંધી નહીં, તેથી વ ને વાજે છે. અ એ વ ને નુકશાનનો બદલો ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—૮૬ વિ. વારમન (૨૭. લા. જરનલ. શી. પી. ૩૨૨) ના કામમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, જે પ્રતીવાદી એમ બતાવે કે મારી કસુરથી યેનો પરીણામ વાદી વ્યાજબી રીતના ઇલાજથી દુર રાખી શકતો હતો તો, વાદીનો તે કસુરના કારણસર નુકશાન લેવાનો હક નથી, તેમ જે બાબતમાં એવડે નીમવામાં આવેલો હોય તે બાબતમાં

(૩૩૬)

આડતીયા ભારફત થએલા કરાર.

કલમ. ૨૨૬

સ્વભાવિક રીતે જોખમ હોય તો, પછી મુખ્ય તે બાબત જવાબદાર થતો નથી, કારણ કે એન્ટે તે જોખમ બાબત પેહેલાંથીજ જાણેલું હોય છે, અગર પેહેલાંથીજ જાણેલું જોઈએ, એવું મોર્ગન વિ. વેલ એફ નીચ રેલવે કંપની (લા. રી. ૧ કયુ. બી. ૧૪૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

ત્રીજા સપ્તસો સાથે કરેલા કરારો ઉપર આડતની અસર.

કલમ ૨૨૬ મી.

આડતીયાએ ક- ૨૨૬. જે કરારો આડતીયાની ભારફત કરવામાં રેલા કરારોને અમ- આપ્યા હોય તે કરારોને, તથા જે ફરજો આડતીયાએ લમાં આણવા બા- કીધેલા કૃત્યો ઉપરથી ઉત્પન્ન થઈ હોય, તે ફરજો, કરારો બત તથા તેના પરિ- તથા કૃત્યો મજકુર મુખ્ય પોતે જાતે કર્યાં હોય, તેજ પ્રમાણે અમલમાં આણી શકાય છે, તથા તેઓના પરિ-ણામ બાબત. ભામ કાયદા પ્રમાણે તેવાજ થાય છે, એમ સમજવું.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ, વ પાસેથી માલ વેચાણ લે છે. વ તે માલ વેચવા માટે આડતી-યા છે, એવું અ ને માલમ છે, પણ તેના મુખ્ય કોણ છે એ તેને મા-લમ નથી. માલની કિંમત અ પાસેથી માગવાનો હક્ક વના મુખ્યનો છે, અને મુખ્ય અ ઉપર કિંમત બાબત દાવો માંડે તો, વ પાસેથી પોતાનું કર્જ લેહેલું છે, તે એ કિંમતમાંથી મુજરે લેવાનું અ કેહે તો, તે ચાલશે નહીં.
- (વ.) અ, વ ના આડતીયા છે, અને વ ના તરફથી પૈસા લેવાનો તેને અધિ-કાર છે. વ ને આપવાની રકમ ક એ લાવી આપી તે અ એ લીધી. સદરહુ રકમ વ ને આપવાની જવાબદારી ક ઉપર હતી, તે જવાબદારીમાંથી તે મોકળો થયો એમ સમજવું.

ટીકા—જે સપ્તમ એન્ટ તરીકે કરાર કરે છે, તે એન્ટ તે કરાર કરવાને ફ-કત સાધન તરીકે છે. માટે તે કરારની રૂઠ્ઠાએ તે એન્ટને દાવો કરવાનો હક્ક મળતો ન-થી. સ્વઅ સ્ટોરી આન એનન્સીના ગ્રંથની કલમ ૩૯૧ માં કહેલું છે કે, જ્યારે એકાદો મેહેતો, દુકાનદાર અગર બીજો નોકર પોતાના મુખ્યની તરફથી માલ વેચે તો, તે માલ-ની કીમત લેવાને તે મેહેતો, દુકાનદાર અગર બીજો નોકર દાવો કરી શકતો નથી. (વુ-લીઅમ વિ. સીલીંગ (હેનરી બ્લાકસ્ટન વા. ૧ પાનું. ૮૧), પરંતુ આપણા હિંદુસ્થાનના દિવાની કાલ ચલાવવાની રીતીના કાયદા (સન ૧૮૮૨ ના આક્ટ ૧૪ મા) ની કલમ પ્ર-માણે જ્યારે મુખ્ય કોર્ટની હકુમતની અંદર ના હોય, ત્યારે તે માલના ધંધાની બાબતમાં કામ કરનાર એન્ટ તે મુખ્યની તરફથી દાવો ચલાવી શકે છે. તોપણ ઉપરમેન વિ. હ્યાર્સ્ટી (૧૭ કયુ. બી. પાનું. ૭૭૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એક એન્ટ

ખીજ એજંટ ઊપર દાવો કરે તો, તે દાવો નીખૂળ થવો જોઈએજ, કારણ કે તે બેજાની વચમાં કાંઈ કરાર થએલો નથી હતો. તેમ દ્રષ્ટાંત (અ) માં બતાવ્યા પ્રમાણે ખીજ બાબત તરફ બ્યારે એકાદો સખસ ખીજે સખસ એજંટ સમજ તેની સાથે વ્યવહાર કરતો હોય તો, તેણે તેના મુખ્ય સાથે વ્યવહાર રાખવો જોઈએ, માટે જે હક્ક તે એજંટ વિરૂદ્ધ તે સખસનો હોય તે, તેના મુખ્યના વિરૂદ્ધ સામા દાવામાં બતાવી શકતો નથી.

અ, બ, ક અને ઢ છે તે ઇ મેન્જમાં ૨ એકર ૧૩ ગુંઠાના માલેકો છે, અને ફ મેન્જમાં પણ ૨ એકર ૧૩ ગુંઠાના માલેકો છે. આ બેજી મેન્જ ભાગલપુર જીલ્લામાં છે. તા. ૧૯ સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨ ના રોજ અ એ ઇ મેન્જમાંનો એક આનો અને ૪ પાર્શ્વભાગ હ ને ગીરો આપ્યો. તા. ૨૦ સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૨ ના રોજ અ, બ, ક, અને ઢ એ પોતાના હિસ્સા ઇ અને ફ માં હતા, તે તીરહુત પ્રગણામાંની મીલકત સાથે વાદીને ગીરો આપ્યા. તા. ૨૪ માર્ચ સન ૧૮૭૩ ના રોજ અ એ પોતાનો ઇ અને ફ માં જે હિસ્સો હતો, તે જ ને ગીરો આપ્યો. તા. ૧૩ નવેમ્બર સન ૧૮૭૨ ના રોજ અ અને બ એ પોતાના ઇ માંના હિસ્સા કે ને ગીરો આપ્યા. તા. ૨૫ માર્ચ સન ૧૮૭૪ ના રોજ જ એ પોતાની ગીરોની રૂઈએ દાવો કરી હુકમનામું મેળવ્યું; અને તા. ૫ નવેમ્બર સન ૧૮૭૫ ના રોજ અ અને બ નો હક્ક લ એ ખરીદ કર્યો. તા. ૧૭ એપ્રિલ સન ૧૮૭૪ ના રોજ મ કે જેને પેહેલું ગીરો આપવામાં આવેલું, તેણે હુકમનામું મેળવી ગીરોવાળી મીલકત જમ કરાવી. તેમાં લ એ એવી હરકત લીધી કે અ નો હક્ક સખસ હું ખરીદ કરી ચુક્યોહું. આ હરકત મંજુર રાખવાથી મ એ મારા તે મીલકત ઊપર પ્રથમ હક્ક છે, એવું ઠરાવવાને દાવો કર્યો, અને તા. ૯ અગષ્ટ સન ૧૮૭૬ ના રોજ તેમાં તેણે હુકમનામું મેળવ્યું. આ હુકમનામાની બમ્બવણીમાં જે મીલકત પેહેલી ગીરો આપવામાં આવેલી, તે તા. ૪ માર્ચ સન ૧૮૭૮ ના રોજ વેચવામાં આવી. તેથી તે ગીરો પતતાં રૂ. ૭૬૬૪) વધારાના રહ્યા. પેહેલો દાવો દાખલ થયા પછી, પણ લ એ ખરીદ કરતા પેહેલાં વાદીએ પોતાના ગીરોની રૂઈએ તીરહુત કોર્ટમાં ભાગલપોર જીલ્લાની અંદરની મીલકત સુધાંતનો દાવો કરવાને પરવાનગી મેળવ્યા વિના દાવો કર્યો. તા. ૧૭ જુલાઈ સન ૧૮૭૪ ના રોજ ક એ પોતાના ગીરોની રૂઈએ હુકમનામું મેળવ્યું. તેથી અ અને બ ના ઇ માં જે હિસ્સો હતા તે વેચવામાં આવ્યા. તે ન એ તા. ૩ સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૭૭ ના રોજ ખરીદ કર્યા. વાદીએ પોતાનું હુકમનામું ભાગલપોર કોર્ટમાં બમ્બવણને મોકલાવ્યું, અને સદરહુ વેચાણની ઊપજમાંથી વધેલી રકમ તથા ઇ માંહોનો ૧ એકર ૯ ગુંઠાનો હિસ્સો જમ કરાવ્યો. આ જમી લ ની હરકત ઊપરથી એવી લેવામાં આવી, અને તે લ એ તે વધારાની રકમ લીધી. ન એ જે હિસ્સો ખરીદ કરેલો હતો તે ઊપરથી પણ જમી ખરીદવામાં આવી. હવે વાદીએ લ, ન, અને ગીરો આપનારાઓ ઊપર એવો હક્ક ઠરાવવા દાવો કર્યો કે, માફ તા. ૧૭ જુલાઈ સન ૧૮૭૪ ના રોજનું હુકમનામું છે, તેથી ઇ મેન્જની મીલકતને અસર થાય છે, તથા લીલામમાં ઊપજેલી રકમનો વધારો લ પાસે છે, તેમાંથી મારે હુકમનામું વસુલ કરવાનો પ્રથમ હક્ક છે, અને જેટલે દરજ્જે કેહેવામાં આવેલું છે, તેટલે દરજ્જે જે તે હુકમનામું બેળવાન ના

(૩૩૮) આડતીયો અધિકાર કરતાં વધારે કરે તે. કલમ. ૨૨૭,

હોય તો, ી મહેતી મીલકત બપર મારો પ્રથમ હક્ક છે. પ્રતીવાદીઓ તરફથી એવી ત-
કરાર કરવામાં આવી કે ભાગલપોરની મીલકત સખધીમાં તીરહુત કોર્ટને હકુમત નથી,
અને આ દાવામાં જુદા જુદા પ્રકારની માગણી છે, માટે તે બરોબર નથી, અને અમુક
સખમો વાદીના સહહિરસેદારો છે, માટે તેમને પક્ષકારમાં દાખલ કરવા જોઈએ, અને દા-
વાનું કારણ જુદું પાડવામાં આવ્યું છે. તેમાં દરાવવામાં આવ્યું કે તીરહુત કોર્ટને ભાગ-
લપોરની મીલકત સખધી હકુમત નથી, અને દાવામાં જુદી જુદી માગણી કરવામાં આ-
વી છે, તેથી કોર્ટ ખાટું થયું નથી, અને વાદીના સહહિરસેદારોને પક્ષકાર કરવાની જ-
રૂર નથી, કારણ કે વાદીને પોતાની તરફથી તથા કુટુંબના ખીન્ન અંગજૂતો જેમ પ્રસિ-
દ્ધ થયા વિનાના મુખ્ય હોય, તેમ તેમની તરફથી કરૂર કરેલો છે, એમ માનવું જોઈએ. બં-
ગરીસીંગ વિ. સુદીસ્તવાલ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૭ પાનું. ૭૩૯)

કલમ ૨૨૭ મી.

જો આડતીયો ૨૨૭. જ્યારે આડતીયાને જેટલું કરવાનો અખત્યાર
પોતાના અધિકારની હોય તે કરતાં તે વધારે કરે, અને જ્યારે તેણે જે કચ્છું
બાહાર કાઢ કરે તો, હોય તેના જે ભાગ તેના અખત્યારમાં હોય તે ભાગ તેના
મુખ્યને ક્યાં સુધી અખત્યાર બાહાર જે ભાગ હોય, તે ભાગથી નિરાળો પા-
જવાબદાર સમજાવો. હી શકાતો હોય, ત્યારે જેટલો ભાગ તેના અખત્યારમાં
હોય તેટલોજ ભાગ આડતીયો તથા તેના મુખ્ય એ એ-
ઉને સંબંધે, ફરજ ઉત્પન્ન કર્તા થાય છે.

દૃષ્ટાંત.

અ, એક વાંહાણુનો તથા તેમાં ભરેલા માલનો માલિક છે, તે વાંહાણુને
ચાર હજાર રૂપિયાનો વીમો ઉતરાવવાનો અધિકાર વને આપે છે. જ
વાંહાણુનો ચાર હજાર રૂપિયાનો વીમો ઉતરાવે છે. ને તેના ઉપરના
માલનો પણ વીમો તેટલીજ રકમનો ઉતરાવે છે. વાંહાણુ ઉપરના વી-
માનું લવાજમ અ એ આપવું એ તેની ફરજ છે, પરંતુ માલ વીમાનું
લવાજમ આપવાની જરૂર નથી.

ટીકા—લાઈ કોક્સાહેબે સામાન્ય નિયમ એવો દરાવ્યો છે કે, હુકમ અગર અખત્યાર
કરતાં જ્યારે એકાદો માણસ કાઈ કામ ઓછું કરે તો, તે ફૂલ રદ બાતલ છે, એ બરોબર
સાચી ખાત છે. અને જ્યારે તેના અખત્યાર કરતાં તે વધારે કરે ત્યારે પણ જેટલું તેને ક-
રવાનું તેને માટે તે બરોબર છે, અને બાકીનું રદ બાતલ છે, તોપણ આ એક નિયમોના
અપવાદો અને મર્યાદા છે. લાઈ કોક્સાહેબનો સદરહુ પાછલો નિયમ આ કલમમાં દરાવવા
માં આવ્યો હોય, એમ જણાય છે, તેજ નિયમ દેખીતી રીતે એકાદ સખસને જે કામ
કરવા સારૂ રાખેલો હોય, તે કામ કરતાં ઓછું કામ કરે તેને લાગુ થાય છે. પણ તે ત-
મામ કામનો અમૂલ્ય કરવામાંથી થોડું કરેલું કામ જુદું પાડી શકાવું હોય, અને તે થોડા
કરેલા કામથી મુખ્યને વાસ્તવિક ફાયદો થયો હોય તો, તે મુખ્યને બંધનકારક થાય છે (ક-
નીંગસાહેબની ટીકાનું પાનું ૪૧૭)

ક.૨૨૮,૨૨૯ આડતીયાને ખખર આપ્યાનું પરીણામ. (૩૩૯)

કલમ ૨૨૮ મી.

આડતીયાએ જે ૨૨૮. જ્યારે આડતીયાને જેટલું કરવાનો અખત્યાર પોતાના અખત્યાર હોય તે કરતાં તે જાસ્તી કરે, અને તે જે પોતાના અખત્યાર કચું હોય, તે ત્યારની બાહાર કરે તે જે વાત અખત્યાર અંદરની હોય જે જુદું ન પડાય તો, તેનાથી નિરાળું કરી ન શકાતું હોય, ત્યારે તે કાર્ય કબુલ મુખ્યજવાબદારનથી. રાખવાની મુખ્યને ફરજ નથી.

દૃષ્ટાંત.

અ, પોતાને સાડ ૫૦૦ ઘેરાં વેચાણ લેવાનો અખત્યાર ૬ ને આપે છે. ૬ ૫૦૦ ઘેરાં વેચાણ લે છે, અને તેની સાથે ૨૦૦ ઘેરાંનાં બચ્ચાં પણ વેચાતાં લે છે, અને બેઉની સામઠી કિંમત રૂપિયા ૬૦૦૦ આપે છે, એ તમામ કાર્ય નાકબુલ કરવાને અ મુખત્યાર છે.

ટીકા—જે આડતીયો તેને આપેલી સમજુતી બપરાંત એવી રીતે કામ કરે કે, જે કામ કરવાને તેને અખત્યાર મળ્યો હોય તેનાથી જુદું પાડી શકાય તેમ હોય નહી, તેના કૃત્યથી તેનો મુખ્ય બંધનકારક થતો નથી. જે આડતીયો તેને આપેલી સમજુતીથી તદ્દન જુદું કામ કરે તો મુખ્ય બંધનકારક થતો નથી, દાખલો કે કોઈ નોટનાં નાણાં છ મહીનામાં આપવાં, એવી નોટ ઉપર સહી કરવાને આડતીયાને અખત્યાર મળ્યો હોય, અને જે તે એવી એક નોટ ઉપર સહી કરી આપે કે, જેનાં નાણાં ૬૦ દીવસમાં આપવાં, અગર જે તેને એવો અધિકાર મળ્યો હોય કે કોઈ ૩ સ્વાધીન કરવાને કોઈ અમુક મહીનાની આખરે તે આપવું, એવો અધિકાર તેને મળ્યો હોય, અને તે મહીનાની મધ્યમાં તે ૩ સ્વાધીન કરવાની કબુલાત આપે તો, તેનો શેડ તેથી બંધાતો નથી.

કોઈ કરાર નામજુર કરતી વખતે તે નામજુર કરવાને જે તકરાર મુખ્યે બતાવી હોય, તે પાયા વગરની હોય, તોપણ પાછળથી ખીજ કાયદેસર તકરારોનો લાભ લેવા તે અટકાવેલ નથી. કોઈ દલાલને જે હુકમ આપવામાં આવેલો હોય તેથી દલાલ જુદો ચાલી શકે, એવો રીવાજ હોય તો, તે ગેરવ્યાજખી છે. માટે કાયદાની કોર્ટો તે રીવાજ અમલમાં અણાવશે નહી. અડાપા નાયક વિ. નરસી કેશવજી અને કંપની (મુ. હા. રી. વા. ૮ પાનું ૧૯).

કલમ ૨૨૯ મી.

આડતીયાને ખખર આપ્યાનું પરિણામ.

૨૨૯. જ્યારે આડતીયાને કાંઈ ખખર આપેવામાં આવી હોય, અથવા તેને કાંઈ માહિતી મળી હોય, ત્યારે જે મુખ્યને સાડ તે આડતીયો જે કામ ચલાવતો હોય તે કામની દરમ્યાનમાં ખખર મજકુર આપવામાં આવી હોય અથવા માહિતી મજકુર મળી હોય તો, કાયદા પ્રમાણે તેનું પરિણામ, ખખર મજકુર મુખ્યને આપવામાં આવી હોય અથવા માહિતી મજકુર મુખ્યને મળી હોય તો, તેજ

(૩૪૦) આડતીયાનો અમલ કરવાનો હક્ક. કલમ. ૨૩૦

પ્રમાણે મુખ્ય તથા ત્રીજા સખસોને સંબંધે થાય છે, એમ સમજવું.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) કોઈ માલ દખાઈતો કે નો છે તે કે પાસેથી વેચાણ લેવાને સાફ વાંચે અને નીચે છે, અને તે પ્રમાણે માલ મજકુર વેચાણ લે છે. વેચાણની લાંબગડ ચાલે છે તેના દરમ્યાનમાં જે ના બહ્યામાં આવે છે કે માલનો ખરો માલિક હોય. પરંતુ વાંચે તે વાત માલમ નથી. કે પાસેથી વાંચે કાંઈ કરજ લેહણું છે તે માલની કિંમતમાં મુજરે લેવાનો વાંચે હક્ક નથી.

(વ.) કોઈ માલ દખાઈતો કે નો છે, તે કે પાસેથી વેચાણ લેવાને સાફ વાંચે અને નીચે છે. જે ની સદરહુ પ્રમાણે નીમનુક થઈ તેના પેહલાં અ, કે નો નોકર હોય, અને તે વખતે તેને એવું માલમ પડ્યું હતું કે માલનો ખરો માલિક હોય, પણ તે વાત વાંચે માલમ નથી. વાંચે ના આડતીયાને એ વાતની માહિતી હતી, તોપણ કે ઉપર વાંચે કાંઈ લેહણું છે, તે આ માલની કિંમતમાં મુજરે લેવાને વાંચે અપવાદ છે.

ટીકા—ફેસર વિ. નોરવુડ (૨૪ લા. જરનલ. શી. પી. પાનું. ૪૮) ના કામમાં પોલોક સી. પી. એ જે નિયમ દર્શાવે છે, તે એવી રીતનો છે કે જ્યારે ખરીદદારના એજન્ટ માલ વેચનારના ફાકટર ધ્યાને દલાલનો માલ પોતાના મુખ્ય તરફથી ખરીદ કરે, અને તે એજન્ટને તે વખતેજ એવી ખબર હોય કે, જે કે તે માલ તે ફાકટરનો ક્ષેત્ર વેચવામાં આવે છે, પણ ખરી રીતે તે ફાકટરનો નથી, ને એજન્ટે તે માહિતી પોતાની મેજે મેજેલીજ હોય, તોપણ તેના મુખ્યને પણ તેની માહિતી છે, એમ થાય છે. તેવોજ નિયમ સગડસ વેંડસ અને પરચેસર્સ પાને ૭૫૭ મે લાર્ડ સેન્ટ લીઓનાર્ડસનો કરેલો અવાજમાં આવેલો છે:—તે એ કે, એક લેહણુંદેણુ પછી તરત બીજી લેણુંદેણુ થએલી હોય, અને તે બેજેને અરરપરસ સંબંધ હોય, અગર સોલીસીટરને બીજા કામમાં જ્યારે રાખવામાં આવ્યો ત્યારે પ્રથમનો જવાબદાર તેમના લક્ષમાંજ હતો તો, તે સોલીસીટરને નોટીસ આપવામાં આવી, તે તેના અસીલને આપી થાય છે. શીટઝ હરખર્ટ વિ. મ્યાથર (૮મ. રી. વી. ૧ પાનું. ૧૨) ના કામમાં જરડીસ આશર્ટ કહેલું છે કે, એજન્ટનું કૃત્ય મુખ્યને બંધન કારક થવું જોઈએ; કારણ કે જે એજન્ટ જાણતો હોય તે મુખ્યના જાણવામાં છે, એમ માની લેવું જોઈએ.

કલમ ૨૩૦ મી.

આડતીયાએ મુ. ૨૩૦. બીજી રીતે કાંઈ કરાર ન હોય તો, આડતીયાએ પોતાના મુખ્યની તરફથી કરેલા કરારો આડતીયા જાતે અમલમાં લાવી શકતો નથી, અને તે કરારોની જવાબદારી પુરૂ જાતે અમલમાં પણ તેની પોતાની જાતના ઉપર નથી.

લાવી શકતો નથી,
અને તેથી તે પોતે જાતે
બંધાતો પણ નથી.

જુદી રીતનો ક- નીચે લખ્યા પ્રમાણે પ્રસંગ હોય, ત્યારે સદરહુ ખીજ
રાર છે એમ ક્યારે રીતનો કરાર થયેલો છે એવું અનુમાન કરવું:—
અનુમાન કરવું.

(૧.) જ્યારે કોઈ દશાંતરે રેહેનારા વેહેપારીને માટે કાંઈ
માલ વેચવાનો અથવા વેચાણ લેવાનો આડતીયાએ કરાર
કર્યો હોય, ત્યારે.

(૨.) જ્યારે આડતીયા પોતાના મુખ્યતું નામ પ્રગટ
કરતો ન હોય, ત્યારે.

(૩.) જ્યારે મુખ્યતું નામ પ્રગટ થયું હોય પણ તેના
ઉપર દાવો લાવી શકતો નહીં હોય, ત્યારે.

ટીકા—એજન્ટ મુખ્યતુબાનીથી કાંઈ કરાર કરે તો, તે એજન્ટ જાતે જવાબ-
દાર થયો છે કિંવા નહીં તે હકીકત ઉપરથી સમજવાનું છે, પણ તેણે તે કરાર કરતાની
દરમિયાનમાં પોતાની તરફથી જાણે હું અને મને એવા શબ્દો વાપરી વાત ચીત કરવામાં
આવેલી હોય, તેથી તે જાતે કરારમાં પક્ષકાર હોય એમ બંધનમાં આવતો નથી. વીલી-
યમસન વિ. આર્ટન (૩૧ લા. જરનલ. એક્સચેન્જ પાનું. ૧૭૪, ૧૭૫) ના કામમાં દરાવવામાં
આવ્યું છે કે “જો કરાર લખીત હોય અને તે ઉપર એજન્ટ પોતાના નામથી સહી કરી
હોય, અને પોતે કરાર કર્યો હોય એમ તેમાં લખવામાં આવ્યું હોય તો, તે શબ્દોનો
સ્વભાવિક અર્થ પોતે જાતે બંધાએલો છે, એમ થાય છે, માટે તેમ સમજવામાં આવે
છે”. પછી કહેલું છે કે અમુક સખસ એજન્ટ છે એમ ખીજ પક્ષકારના જાણવામાં હો-
ય, તથાપી તે સખસ જો કરારના શબ્દથી પોતાની જાતે બંધનકારક થયો હોય તો, તે
પોતે કરાર કરનાર પક્ષકાર થાય છે. પરંતુ હમરે વિ. ડેલ (૨૭ લા. જરનલ કવી. બેંચ
પાનું. ૩૯૦) ના કામમાં દરાવવામાં આવ્યું છે કે “અમુક હકીકત હોય તોજ તે પ્રમાણે
સહી કરનારને જવાબદાર દરાવવાનો રીવાજ છે. એ બાબતનો પુરાવ આપી શકાય છે,
જેમકે અમુક મુદત સુધી મુખ્યતું નામ બાહરે પાડવામાં આવ્યું ના હોય. લેનર્ડિ વિ. રા-
બીનસન (૨૪ લા. જ. કવી. બેંચ. પાનું ૨૭૫) ના કામમાં એવો વિચાર કરવામાં આવ્યો
છે કે, એકાદો સખસ એજન્ટ તરીકે અમુક સખસની તરફથી સહી કરે તો, તે કરારની
રૂઝમે તે દાવો કરી શકતો નથી, તેમ તેની ઉપર દાવો ચાલી પણ શકતો નથી, તેથી
વીરહ ટાનર વિ. કીશ્વન (૨૪ લા. જ. કવી. બેં. પાનું ૯૧) ના કામમાં અ અને બ ની
વચમાં ક ના એજન્ટ તરીકે દસ્તાવેજ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું હોય, તેથી બ જવાબદારીમાંથી
છુટો થતો નથી. પરંતુ સાઉથવેલ વિ. બ્રાડીય (૧ શી. પી. ડી. પાનું ૩૭૪) ના કામમાં
દરાવવામાં આવ્યું છે કે વધારે સારો અભિપ્રાય અર્થ કરવાનો એવો જણાય છે કે, દરેક કરાર

(૩૪૨) આડતીયા અગર મુખ્યની જવાબદારી. કલમ. ૨૩૦

તપાસવો જોઈએ, એટલું સમજવાને કે સહી કરનાર સખસે એજંટ તરીકે સહી કરી છે કે પોતાને હિસાબે સહી કરેલી છે. આડ વિ. હાઉટન (૧ એક્સચેકર. ડી. પાનું. ૩૫૭) ના કામમાં એક નોટ વેચવામાં આવેલી, તેમાં એવી રીતે કહેવામાં આવેલું છે—“તે અ. બ. ના હિસાબે તમને વેચવામાં આવી છે, વિગરે, અને તે ઉપર પ્રતીવાદીઓએ કાંઈ બ. ધારે નહીં લખતાં સહીઓ કરેલી છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે પ્રતીવાદીઓના પરરાજ્યના મુખ્યને જવાબદાર ઠરાવવા જોઈએ. અને પ્રતીવાદીઓને જવાબદાર ઠરાવવા નહીં જોઈએ. મ્યાકીનન વિ. લાંગ (ઈ. લા. રી. ન્યુ મું. ૫૮૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે વાદીઓએ જો કે ચાર્ટરપાર્ટીની રૂઢીએ દાવો કર્યો છે, તેમાં તેઓએ પોતાના નામથી એજંટ તરીકે સહીઓ કરી છે, તોપણ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે તે દસ્તાવેજ તમામ ધ્યાનમાં લેતાં તેઓએ પોતાને માટે કરાર કરેલો નથી, પણ એજંટ તરીકે કરેલો છે. માટે તેઓ દાવો કરી શકતા નથી. પણ લીગીન્સ વિ. સીનીયર (૮મીશન એન્ડ વેલ્સપી પાનું ૮૪૪) ના કામમાં એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, કરાર જેતાં જે સખસ જવાબદાર ના હોય તે સખસ તે કરારના આધારથીજ જવાબદાર છે, એમ બતાવવાને કાંઈ દરકત થતી નથી. વીલીયમ્સ વિ. મીટ્રીંગટન (હિનરી જ્જાકરટન રી. વા. ૧ પાનું. ૮૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે હરરાજ કરનાર અગર આડતીયા જે તદ્દન નોકર ના હોય, તેમ દુકાનવાળો પણ ના હોય, અને તેના કબજામાં માલ હોય અને તેના તે માલ ઉપર અર્થ બાબતનો હક્ક સમ્પદ હોય તો, તે ખરીદદાર ઉપર દાવો કરી શકે છે. પણ વુલફ વિ. હોર્ન (૨ ક્યુ. બી. ડી. પાનું. ૩૫૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જે માત્ર વેચવામાં આવ્યો છે, તે સ્વાધીન નહીં કર્યા બાબત તેના ઉપર ખરીદદારનો દાવો ચાલી શકે છે.

લ્યુક્સ વિ. ડીલાકોર (માલ એન્ડ સેલવીન્સ રી. વા. ૧ પાનું. ૨૪૯) ના કામમાં કેટલાક ભાગીયામાંના એક ભાગીયાએ પોતાની તરફથી કરાર કર્યો, અને તે વખતેજ તેણે કહેલું કે મારા એકલાનું તેમાં હિત છે તો, પછી તેમાં બીજા ભાગીયાનું હિત હોય, તોપણ તે બીજા ભાગીયા તે કરારની રૂઢીએ દાવો કરી શકતા નથી. હંબલ વિ. હન્ટર (૧૭ લા. જ. ક્યુ. એંચ. પાનું ૩૫૦) ના કામમાં એ એ એક “ચાર્ટરપાર્ટી” નો કરાર લખી આપ્યો, અને તેમાં પોતાના વર્ણનમાં અમુક વાંદાણુનો હું માલેક છું, એવું બતાવ્યું હતું. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જો ખરી રીતે વાંદાણુનો માલેક છે, તે બતાવવાનો પુરાવ બતાવે, રાખવામાં આવ્યો છે. આવા કામોમાં કરારની રૂઢીએ દાવો કરવાનો હક્ક ફક્ત એજંટનોજ રહે છે, માટે તેની રૂઢીએ બીજો કોઈ સખસ દાવો કરી શકતો નથી. થોમસન વિ. ડેવનપોર્ટ (૨, સ્મીથ્સ. એક્સ. શી. પાનું. ૩૮૬) ના કામમાં પરરાજ્યના મુખ્ય તરફથી તેના એજંટે જ્યારે કરાર કરેલો હોય, ત્યારે વેહેપારીઓની તથા તે વહેપારમાંના તમામ લોકોની હમેશાંની સમજ પ્રમાણે તે એજંટ કરાર કરનાર છે, એવું અનુમાન થાય છે, કારણ કે તે વખતે ઇંગ્લેન્ડ સરકારના રાજ્યની અંદરના ખરીદદારને તે ધીરવામાં આવેલું છે, અને પરરાજ્યતા મુખ્યને કાંઈ ધીરવામાં આવેલું નથી. તોપણ માહની વિ. કે ક્યુલ (૧૪ શી. બી. પાનું. ૩૯૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, સદરહુ તો ફક્ત

કાયદા પ્રમાણેનું અનુમાન છે, માટે પરરાજ્યના સખસ સાથે સ્પષ્ટ રીતે કરાર કરવામાં આવ્યો હોય તો, એન્ટ જવાબદાર રહેતો નથી.

કલમ ૧૮૩ ના ઠરાવ પ્રમાણે જે સખસ ઉમર લાયક ના હોય અગર જેનું દીલ શામેલ ના હોય, તે ખીલકુલ એન્ટ નીમી શકતો નથી. માટે જે સખસો કલમ ૧૧ પ્રમાણે કરાર કરવાને ખીજી રીતે નાલાયક હોય અગર જેઓ હકુમતની બાહાર હોય, તેમને આ કલમ લાગુ કરવાનો ઇરાદો હોય, એમ જણાય છે.

આ આકટમાં સરકાર તરફથી એન્ટ તરીકે જેઓ કરાર કરે તેમની બાબતમાં કાંઈ ઇરાવ નથી. પણુ સેક્ટરી ઓફ રેટેલ વિ. કમાચીબાર્ડ સાહેબ (મુર્સ ઈ. અ. વા. ૭ પાનું. ૪૭૬) ના કામમાં ઇરાવવામાં આવ્યું છે કે એન્ટનો કરેલો કરાર તેને મળેલા અખત્યાર મુજબનો છે, એવું ખુલ્લુ માન્ય ના પડે તો, સરકાર બંધાતા નથી. તે પ્રમાણે મસલી પટ મના કલેક્ટર વિ. ક્યાવેલી વેંકટા નારાયણાપા (૮ મુર્સ ઈ. અ. પાનું. ૫૫૪) ના કામમાં ઇરાવવામાં આવ્યું છે કે, કલેક્ટરની કબુલતથી સરકાર બંધાએલા નથી, તેમ સરકારના તાબાના નોકરોની કસુરથી સરકારના અમલદારો બંધનમાં આવતા નથી.

કલમ ૨૩૧ મી.

આડતીયાએ કરાર કર્યો, પણુ કરાર કરનાર આડતી યો છે એવું તે કરાર નો ખીજો પક્ષકાર ન જાયતો હોય તો, તે પક્ષકારના હક્ક બાબત. ૨૩૧. જ્યારે કોઈ આડતીયા કોઈ સખસ સાથે કાંઈ કરાર કરે, અને તે સખસને કરાર કરનાર આડતીયા છે એ વાત માલમ નહીં હોય અથવા તેવો સંસય લાવવાને કારણે પણુ ન હોય, ત્યારે તે કરાર આડતીયા મજકુરનો મુખ્ય પુરો કરાવી શકે છે; પરંતુ સદરહુ આડતીયા મુખ્ય હોવાથી તે કરારના ખીજા પક્ષકારને આડતીયા મજકુર વિરૂદ્ધ જે હક્ક હોત, તેજ હક્ક સદરહુ ખીજા પક્ષકારને મુખ્ય વિરૂદ્ધ છે, એમ સમજવું.

કરાર પુરો કરવામાં આવે તેની પેહેલાં જે મુખ્ય પોતે પ્રગટ થાય તો, કરારનો ખીજો પક્ષકાર કરાર પૂર્ણ કરવાની ના કહી શકે છે; પરંતુ તેણે એવું બતાવવું જોઈએ કે તે કરારમાં મુખ્ય કોણ છે, એ જો પોતાને માલમ હોત અથવા આડતીયા એ મુખ્ય નથી, એવું જે પોતાને માલમ હોત તો, પોતે તે કરાર કરત નહીં.

ટીકા—કોથે વિ. ફેનલ (૧૦ બી. એન્ડ શી. પાનું. ૬૭૨) ના કામમાં એવો સામાન્ય નિયમ ઇરાવવામાં આવ્યો છે કે, જ્યારે કરાર સ્પષ્ટ રીતે કરવામાં આવેલો હોય, પછી જે સખતી સાથે તે કરેલો હોય તે સખસના નામથી અગર કાયદા પ્રમાણે જેના નામથી થાય તેના નામથી કરવામાં આવ્યો હોય તો, તે કરારની રૂઢિએ દાવો ચાલી શકે છે. માટે એક સખસ પોતાના નામથી માલ ખરીદ કરે, પણુ તે ખરીદીમાં ખીજા એ સખસોનું મજબૂર હોય તો, તે તમામ સખસો તે માલ વેચનાર ઉપર દાવો કર

રવામાં સામેલ રહી શકે છે. રૂસર વિ. નોરવુડ (૩૪ લા. જરનલ શી. પી. પાનું. ૪૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એકાદો સખસ એજન્ટ તરીકે પોતાના પ્રસિદ્ધ નહીં કરેલા મુખ્ય તરફથી કરાર કરે તો, તે મુખ્ય સામા પક્ષકાર વિરૂદ્ધ તે કરારનો અમલ કરી શકે છે, તે એવી શરતની સાથે કે સામા પક્ષકારનો તે એજન્ટ વિરૂદ્ધ જે હક્ક છે તે હક્ક તે મુખ્યના વિરૂદ્ધ કાયમ રાખી તે અમલ કરી શકે છે. માટે સામા પક્ષકારનો તે એજન્ટ વિરૂદ્ધ સામે દાવો કરવાનો હક્ક હોય તો, તે સામા પક્ષકારનો તે મુખ્ય વિરૂદ્ધ તે હક્ક રહે છે. પરંતુ બોરીસ વિ. ઇમપીરીયલ ઓટો મેન બેંક (લા. રી. ૯ શી. પી. પાનું ૩૮) ના કામમાં એવું ઠરાવેલું છે કે પ્રતીવાદીનો તે હક્ક થવાને મુખ્ય ડાણુ હતો, તેથી પ્રતીવાદી અગળો હોવો જોઈએ. હબલ વિ. હંટર (૧૭ લા. જ. કવી. બે. પાનું ૩૫૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કરાર પુરો થતા પહેલાં જે પક્ષકાર કરાર કરવામાં એમ સમજતો હતો કે હું મુખ્યની સાથે કરાર કરું છું એવું ધારવામાં આવેલું હોય, પણ ખરી રીતે તેણે મુનીમની સાથે કરાર કર્યો હોય તો, અમુક હકીકતના કારણથી તે સખસ તે કરાર રદ કરી શકે છે. ખરી રીતે તો તેની ભુલ થએલી પણ તે ભુલ મુદાની ના હોય તો, તેથી કરાર રદ કરી શકતો નથી, તોપણ જન તે એમ બતાવી શકે કે હું એજન્ટની સાથે અગર અમુક સખસ જે મુખ્ય હાલ જણાય છે તેની સાથે કરાર કરત નહીં તો, તે કરારનો અમલ કરવાની ના પાડવાને તે મુખ્યાર છે. હિસાબના કામમાં જ એકાદ પક્ષકારને આવો અમલ કરવાની ના પાડવા લાગ મળે એવું થાય તેવું છે, માટે તેવા કામનો વિચાર કરાણે રાખતાં તેવું બીજું કામ જ્યાં એવું હોય કે, જે સખસની બતીકી લામકાઈ અગર વર્તણૂકથી સામે પક્ષકાર કરાર કરવાને લલચાય તે છે. રોયસન વિ. રૂમંડ (૨ બીંગહામ્સ એન્ડ આરોલ્ફસ રી. પાનું ૩૦૩)

આ કલમની ૧ લી રકમના પેહેલા બાગથી એજન્ટ કહેલી કસુરનો અમલ કરાવવાને મુખ્યને સામાન્ય રીતે અપભાર આપવામાં આવેલો છે, તેનો કલમ ૨૩૨ મીનો ઠરાવ, વિશેષ ઠરાવ છે, એમ વાંચવી જોઈએ. કલમ ૨૩૨ મી ના ઠરાવથી તે સામાન્ય અપભારને એજન્ટ અને બીજા કરાર કરનાર સખસની વચમાં જે હક્ક અને બંધન હોય, તેને પાત્ર ઠરાવમાં આવ્યો છે. કલમ ૨૩૧ મીની ૧ લી રકમના બીજા ઠરાવથી તે એજન્ટ સાથે કરાર કરનાર પક્ષકારનો જે હક્ક છે. તે એજન્ટ વિરૂદ્ધ હોય છે તો તે એજન્ટના મુખ્ય વિરૂદ્ધ આપવામાં આવ્યો થાય છે. અને કલમ ૨૩૪ મીથી તે કરાર કરનારનો મુખ્ય સામે હક્ક છે તેને વધારે શરતી હક્ક આપવામાં આવ્યો છે. કલમ ૨૩૨ મીથી મુખ્યને જે શરતોથી ઈંગ્રેજી લા પ્રમાણે હક્ક આપવામાં આવ્યો છે, એટલે કે જો તે એજન્ટ ખરી રીતે મુખ્ય હોય અને જેમ ન્યાયની રૂઝવણી જાણવાદાર થાય તેવી જવાબદારી સાથેનો હક્ક પસંદ કરવામાં આવ્યો છે. પરંતુ થામમન વિ. ડેવનપોર્ટ અને અર્મસ્ટ્રાંગ વિ. રોડ્સના કામમાં જે નિયમ ઠરાવ્યો છે કે, મુખ્યે એજન્ટને વસુલ આપેલું ના હોય અગર મુખ્ય અને એજન્ટના વચમાંના હિસાબની સ્થિતિ મુખ્યને હરકત થાય તેવી ફેરફાર થએલી ના હોય, તે શરત બીજા કરાર કરનારના હક્ક સાથે રાખવામાં આવી નથી. બીજા કરાર

ક. ૨૩૨, ૨૩૩ આડતીયાને મુખ્ય સમજી કરેલો કરાર. (૩૪૫)

કરનાર પક્ષકારના હક્કની સાથે જે શરત રાખવામાં આવી છે, તે ફક્ત આ આકટની કલમ ૨૩૪ મીમાં ઠરાવવામાં આવી છે, તે છે, એટલે કે તેણે મુખ્યને એવું માનવાને લલચાવ્યો હોવો નહીં જોઈએ કે, ફક્ત એનું જ નવાબદાર ઠરાવવામાં આવશે. પ્રેમજી ત્રીકમદાસ વિ. માધવજી મુળજી (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૪ પાનું ૪૪૭)

કલમ ૨૩૨ મી.

આડતીયાને મુખ્ય ૨૩૨. જ્યારે એક સખસ બીજા સખસ જોડે કરાર કરે, સમજીને તેની જોડે અને તે બીજો સખસ આડતીયો છે એવું તેને માલમ ન કરેલો કરાર પૂરો કે હોય, અથવા તેવો સંસય લેવાને તેને યોગ્ય કારણ ન હોય, ત્યારે જો મુખ્ય કરાર પૂરો કરાવવા માગતો હોય તો, સદરહુ આડતીયા તથા કરારમાંના બીજા પક્ષકાર દરમ્યાન જે હક્ક તથા ફરજ હોય, તે હક્ક તથા ફરજ પોતાને સંબંધે કાયમ સમજીનેજ માત્ર કરાર મજકુર મુખ્ય પૂરો કરાવી શકે છે.

દૃષ્ટાંત.

અ ને વ ના ૫૦૦ રૂપિયા દેવા છે. અ, વ ને ૧૦૦૦ રૂપિયાની કિંમતના ચોખા વેચે છે. એ કાર્યમાં અ, ક ના આડતીયા તરીકે કામ ચલાવે છે, પરંતુ તેમ હોવાની વ ને માહિતી નથી તથા તેવો સંસય લેવાને પણ યોગ્ય કારણ નથી. અ ને જે કર્જ દેવું છે તે વ ને મુજરે ન લેવા દેઈને ચોખા લેવાની ફરજ તેને ક પાડી શકતો નથી.

ટીકા—આ કલમથી એનું અને બીજા કરાર કરનાર પક્ષકારોની વચમાં જે હક્ક અને બંધનો છે, તેને સદરહુ સામાન્ય હક્ક પાત્ર છે, એમ ઠરાવ્યું છે. કલમ ૨૩૧ ની પહેલી રકમની ૨, ૭ પેટા રકમથી કરારના બીજા પક્ષકારનો જે એનું વિરુદ્ધ હક્ક છે, તેજ હક્ક મુખ્ય વિરુદ્ધ પણ આપેલો છે, અને કલમ ૨૩૪ થી તેના મુખ્ય વિરુદ્ધ ઉપરની કલમ ૨૩૧ મીના પહેલા ભાગમાં જેવો ઠરાવ છે, તેવોજ ઠરાવ આ કલમમાં કરેલો જણાય છે.

(પ્રેમજી ત્રીકમદાસ વિ. માધવજી મુળજીનો ફેસલો ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૪ પાને ૪૪૭ મે, આ કલમને લાગતો છે, તેની વિગતવાર મતલબ ઉપરની કલમ ૨૩૧ મી નીચે નાંધેલી છે, તે જુઓ.)

કલમ ૨૩૩ મી.

જ્યારે આડતીયો ૨૩૩. જ્યારે આડતીયો પોતે જાતે જવાબદાર હોય, પોતે જાતે જવાબ ત્યારે તેની જોડે ધંધો કરનાર સખસ ખુદ તે આડતીયાને દાર હોય, ત્યારે તેની અથવા તેના મુખ્યને અથવા તે બંનેને જવાબદાર કરી શકે છે. સાથે ધંધો કરનાર સખસનો હક્ક.

દૃષ્ટાંત.

વ ને ૧૦૦ ગાંસડી રૂ વેચવાનો કરાર અ, વ ની જોડે કરે છે, અને

અ ને પછાડીથી માલમ પડે છે કે વ તે કામમાં ક ના આડતીયો હતો.
અ, વ ઉપર કિંવા ક ઉપર અગર તેઓ બંનેના ઉપર તે ફની કિંમત
સારૂ દાવો કરી શકે છે.

ટીકા—જ્યારે કોઈ આડતીયો કાંતો ખરેખર ખુદ પોતેજ કરારનો પક્ષકાર બન્યો હોય, અથવા તે પક્ષકાર છે એવું કાયદાથી અનુમાન થતું હોય, ત્યારે આડતીયો મજકુર પોતે જાને જવાબદાર છે. જેમ ખરેખર હક્ક સંબંધવાળો સખસ દરમિયાન આવી વાદી દાખલ એ કરાર ઉપરથી દાવો કરી શકે છે, તેવીજ રીતે વળી તેના ઉપર દાવો થઈ શકે છે. મુખ્ય તથા આડતીયો બંનેને એકજ વખતે જવાબદાર કરવાનો આગ્રહ કરવા વેચનારને અટકાવવાને કાંઈજ આધાર નથી. કાલુર વિ. ડેમ્પેલ (લા. રી. ૬ શી. પી. પાનું ૪૮૬). પરંતુ તેમની જવાબદારી પાંચાળી નથી, અને આગલી કલમ પ્રમાણે તેમાંના ગમે તે એક જણ વિરૂદ્ધ ઇલાજ લેતાં પ્રતીવાદીને પ્રતીબંધ થઈ શકે છે.

મુખ્યના આડતીયાની સાથેના સંબંધથી મુખ્ય પાસેથી વસુલ લેવાના હક્કને જેવી રીતે અસર થાય છે, તેવીજ રીતે આડતીયાના મુખ્ય સાથેના સંબંધથી આડતીયા પાસેથી વસુલ લેવાના હક્કને અસર થાય છે, જેમકે જ્યાં કોઈ સખસ કલમ ૭૨ થી મળેલા હક્ક, એટલે કે ચુકથી આપેલા પૈસા વસુલ લેવાનો હક્ક અમલમાં આણવાની એજન્ટ વિરૂદ્ધ કોસીસ કરે તો, તે એજન્ટને એવો સારો જવાબ આપી શકે છે કે, તે પૈસા મુખ્યને આપી દેવામાં આવ્યા છે.

લોર્ડ માન્સફીલ્ડ બોલ્યા કે “કાયદો સ્પષ્ટ છે કે જો કોઈ આડતીયો જે પધશા જેને ચુકથી આપવામાં આવ્યા હોય તે પધશા આપી દે તો, તેમાં તે કાંઈ અપકારનું કૃત કરતો નથી, અને વાદીએ તે પધશા મુખ્યની પાસે માગવા જોઈએ.....પણ બીજી તરફથી કોઈ માણસ જો કે તે નિરઅપ્રાધી હશે, તોપણ ચુકથી લાભ કાઢી જશે, અથવા એ ચુક ન થઈ હોત તે વખતની સ્થિતિ કરતાં વધારે સારી સ્થિતિમાં બેશક નહીંજ આવશે”. ખુવર વિ. હારીસન, (કૌપર્સ રી. વા. ૨ પાનું ૫૬૮). એવીજ રીતે જ્યાં પરાગબના મુખ્ય તરફથી પ્રતિવાદી આડતીયા દાખલ કામ કરતો હતો, અને વાદીએ એ વાત જાણ્યા છતાં અને આડતીયા દાખલ તેને પધશા આપ્યા છતાં, ચુકથી આપેલી રકમ પાછી મળવા દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે એ બાબતમાં પ્રતીવાદી તદ્દન આડતીયા દાખલ હતો, તેથી જો આડતીયો તેના મુખ્યને પછીસા ન આપવાની ખબર મળતાં પેહેલાં મુખ્યને પધશા આપી દે તો, તે આડતીયાને જે રક્ષણ મળવાનો હક્ક છે, તેવું સાધારણ રક્ષણ આડતીયાને ન મળવાનું કાંઈ કારણ નથી. હોલ્ડ વિ. રસલ (લા જરનલ કવીન્સ બેંચ વા. ૩૨ પાનું ૨૭૭). જો પ્રતીવાદી તદ્દન આડતીયો ન હોય અથવા ચુકથી લાભ મેળવતો હોય તો, એ બચાવ ચાલી શકે નહીં. જેમકે જ્યાં અ એ વ ની પાસેથી રજી ખરીદ કર્યું અને બંને જણ દલાલ હતા, અને પડદામાં રહેલા મુખ્યો તરફથી કામ કરતા હતા; અને કાંઈક ચુક થવાથી અ, વ, ને વધારે આપી બેશે, પણ એ ચુક માલમ પડતા પેહેલાં એ આપેલા પધશા અ, એ પોતાની તથા પોતાના મુખ્યની વચેન! ખાતામાં

કલમ. ૨૩૪ આડતીયા અગર મુખ્યને પ્રતિબંધ. (૩૪૭)

દાખલ કરવા આપ્યા હતા. મુખ્યને તેણે પછિશા ધીરેલા હતા. આ કામમાં દરાવવામાં આવ્યું કે આ પ્રમાણે જાસ્તી આપેલી રકમ પાછી લેવા એ હક્કદાર છે, કારણ કે જો માત્ર આડતીયો નહોતો પણ તે પૈશા તેણે પોતાના કામ સાર તથા પોતાના લાભ સાર લીધા હતા. ન્યુવોલ વિ. હોમખીનસન, (લા. રી. કોમન પ્લીઝ વા. ૬ પાનું ૪૦૫)

કલમ ૨૩૪ મી.

માત્ર મુખ્યને અ ૨૩૪. જે સખસે કોઈ આડતીયા સાથે કરાર કર્યો હોય, થવા આડતીયાનેજ તે સખસ જ્યારે માત્ર મુખ્યનેજ જવાબદાર ગણવામાં આવે જવાબદાર ગણવામાં વશે એવી ધારણા ઉપર સદરહુ આડતીયા પાસે કાંઈ કૃત્ય આવશે, એવી ધારણા કરાવે, અથવા જ્યારે માત્ર આડતીયાનેજ જવાબદાર ગણ- ઉપર મુખ્ય પાસે વામાં આવશે એવી ધારણા ઉપર મુખ્ય પાસે કાંઈ કૃત્ય અથવા આડતીયા કરાવે, ત્યારે તે પાછળથી અનુક્રમે સદરહુ આડતીયાને અ- પાસે કોઈ સખસ થવા મુખ્યને જવાબદાર કરી શકતો નથી. કાંઈ કૃત્ય કરાવે તો, તેનું પરિણામ.

ટીકા—પ્રેમજી ત્રીકમદાસ વિ. માધવજી (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૪ પાનું ૪૪૭) નાં દરાવ પ્રમાણે ચાલવામાં આવેલું છે, તેમાં બારનપાઈ જે નિયમ દરાવેલો તે થોડી મુદત ઉપર વેસ્ટમીનીસ્ટરની અપીલકોર્ટે મંજૂર કરેલો છે. તે નિયમ તે ઉ સાહેબે એવી રીતે ખતાવેલો છે કે “જો વેચનારની વર્તણૂક એવી રીતની હોય કે જેથી ખરીદદારની પાસે નાણાં માગવાં તે વ્યાજબી થતું ના હોય. જેમકે વેચનારની વર્તણૂકથી મુખ્યે લલચાઈને પોતાના એજન્ટને નાણાં આપ્યાં હોય, એવું સમજીને કે તે બાબતમાં તે એજન્ટ તથા વેચનારે નીકાલ કરેલો છે, અગર જો તેવી મતલબની સમજૂતી શપ્તો બોલી, અગર વર્તણૂકથી આપેલી હોય તો, પછી તે વેચનાર તમામ હકીકત છોડી દેઈને મુખ્ય ઉપર દાવો કરી શકતો નથી.” આયરવીન વિ. વાટસન (૫ ક્યુ. બી. ડી. પાનું. ૪૧૪) ના કામ- માં સદરહુ નિયમ પ્રમાણે દરાવવામાં આવેલું છે. તે કામમાં એવી હકીકત હતી કે વા- દીએ એક દલાલની મારફતે પ્રતીવાદીએને અમુક માલ વેચાણુ આપેલો, પછી વાદીએ પ્રતિવાદીને પોતાની વર્તણૂકથી એવું માનવાને લલચાવ્યા કે તે નાણાં તે દલાલ મને વસુલ આપી ચુક્યો છે. એમ જો વાદીએ પોતાની વર્તણૂક ચલાવેલી ના હોય તો વાદીને તે માલની કીમત લેવા પ્રતીવાદીએ ઉપર દાવો કરવાને હરકત થતી નથી. દેવરાવકીજ વિ. હાલમભાઈ (ઈ. લા. રી. ૧ મું. પાનું ૮૭) ના કામમાં એકાદા સખસનો હક્ક બીજાના વિરૂદ્ધ એ પ્રકારનો હતો તો, તેમાંથી જે પ્રકારે તે હક્કનો અમલ તેને કરવાનો હતો, તે પ્રકાર તે પસંદ કરે એવું દરાવવામાં આવેલું. માટે વાદીએ એક સખસ ઉપર તે સખસ મુખ્ય હોય તે પ્રમાણે દાવો કરેલો છે. પાછળથી તે સખસ એજન્ટ છે પણ મુખ્ય તરીકે જવાબદાર છે, એમ દાવો કરી શકતો નથી.

પ્રીસ્ટલી વિ. ફર્ની (૨, હર્લસ્ટોન એન્ડ કોલ્ટમ્યાન રી. પાનું. ૯૭૭) ના કામમાં એક સખસ ઉપર ફેસલો મેળવવામાં આવ્યો, પણ તેમાં કાંઈ વસુલ થયેલું નથી. તેમાં દરા-

(૩૪૮) એજન્ટો હોંગ કરતારની જવાબદારી. કલમ. ૨૩૫

વવામાં આવ્યું કે બીજાના ઉપર દાવો કરવાનો નથી, તે હકીકત નિશ્ચયકર રીતે પસંદ કરવામાં આવી થાય છે. પરંતુ મુખ્ય પ્રસિદ્ધ થયા પછી નાદાર એજન્ટની મીલકત વિરૂદ્ધ આરીડેવીટ ફાઇલ કરવામાં આવે, તેથી તે એજન્ટને નિશ્ચયકર રીતે પોતાનો દેણદાર પસંદ કરેલો છે, એમ થતું નથી. એવું કર્ટીસ વિ. વીલીયમમસન (લા. રી. ૧૦ ડ્યુ. બી. પાનું ૫૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

(પ્રેમજી ત્રીકમદાસ વિ. માધવજી મુળજીના કામનો ફેંસલો ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૪ પાને ૪૪૭ મે આ કલમને લાગતો છે, તેની વિગત્તાર મતલબ આ આક્ટની કલમ ૨૩૧ મી નીચે ટાંકેલી છે, તે જુઓ.)

કલમ ૨૩૫ મી.

મિથ્યા આડતી ૨૩૫. જ્યારે કોઈ એક સખસ પોતે બીજા સખસોનો અ-
થા થનાર સખસની અત્યારવાળો આડતીયો છે, એવું કોઈ ત્રીજા સખસને ખોટું
જવાબદારી. સમજાવીને તેની પાસે એવા આડતીયા તરીકે પોતાની જોડે
કાંઈ ધંધો કરાવે, ત્યારે જે જે સખસનો આડતીયો હોવાનું
કેહેવામાં આવ્યું હોય, તે સખસ સદરહુ તેનાં કૃત્યો બાહ્ય
ન રાખે તો, સદરહુ ત્રીજા સખસને તેની જોડે ધંધો કર્યાથી
કાંઈ ટોટો અથવા નુકશાન થયું હોય તેનો બદલો તે ત્રીજા
સખસને ભરી આપવાને સદરહુ પેહેલો સખસ પાત્ર છે.

ટીકા--જો કે કોઈ સખસ બીજાના નામથી પણ તેના અખત્યાર વગર કરાર
કરે છે, તેના ઉપર કરાર તોઆ બદલ દાવો થઈ શકે નહીં, તોપણ ટોટો થયા બદલ
'નુકશાનીના માટે જવાબદાર કરવા સાર' તેના ઉપર દાવો થઈ શકે છે. તેને અખત્યાર
મળ્યો છે એવી પ્રમાણીક ધારણાથી તેણે કામ કરેલું છે, એ હકીકત આ દાવાની જવાબ-
દારીને બાધ કરતા નથી. કોલન વિ. રાઈટ (લા. જ. કવી. બેંચ. વા. ૨૭ પાનું. ૨૧૭)
ના કામમાં જસ્ટીસ વીલીમસાહેબે કહેલું છે કે "એકાદો એજન્ટ એમ ધારતો હોય કે
મને અખત્યાર છે તો, તેથી તેની નીતીની વર્તણૂકને અસર થાય છે. પરંતુ તે નીતીસર
નીરપ્રાધી હોય તેથી જેને કરાર કરવાને તેણે લલચાવ્યો હોય, તેની બાબતમાં તેને કાંઈ મદદ
મળતી નથી, અગર જે અગવડ ઈયાને તેને નુકશાન સહન કરવું પડે છે તેમાં કાંઈ કંમી
થતું નથી." આપલીઓ વિ. અન્સવીક બીલડીંગ સોસાઈટી (૬ કવી. બેંચ. ડી. પાનું ૬૯૬)
ના કામમાં બીલડીંગ સોસાઈટીના ડાયરેક્ટરોએ એવું સમજાવ્યું કે, અમને તે સોસાઈટી
તરફથી નાણાં કરજે લેવાનો અખત્યાર છે, પણ ખરી રીતે તે સોસાઈટીના નિયમો નાણાં
કરજે લેવા સખંધી હતા, તેમાં જે ઠરાવ હતો તેના કરતાં તે ડાયરેક્ટરોએ વધારે કરેલું
હતું, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જે વાદીએ નાણાં ધીરણાં છે તેનો તે ડાયરેક્ટરોને તે કરજે
ધીરણાં નાણાં બાબત જવાબદાર ઠરાવવાનો હક્ક છે, તે સોસાઈટીનેજ નાણાં કરજે લેવાનો
અખત્યાર નથી, તેમ કરજે લીધેલા નાણાંમાંથી નફો લેવાનો પણ અખત્યાર નથી. માટે તે
બાબત હો "સોસાઈટી" જવાબદાર નથી.

કલમ ૨૩૬ મી.

પોતે આડતીયો ૨૩૬. જે સખસની જોડે આડતીયા તરીકે કાંઈ ક-
છે, એવું ખોટું કહીને રાર કરવામાં આવ્યો હોય, તે સખસ વાસ્તવિક જોતાં આ-
જે સખસ કરારમાં ડતીયા તરીકે કૃત્ય ન કરતાં ખૂદ પોતાની તરફથી કામ
પક્ષકાર થાય, તે સ ચલાવતો હતો, એમ જો હોય તો, તે સખસને કરાર મજબૂર
ખસને કરાર પુરો કર પુરો કરાવવાનો હુકમ નથી.
રાવવાનો હુકમ નથી.

ટીકા—આ કલમનો અર્થ એવા વિશેષ દરાવની સાથે કરવો જોઈએ કે, જ્યારે
એકાદો સખસ જાણતો હોય કે જે એજન્ટ કહેવાતો હોય તે ખરી રીતે મુખ્ય છે, તેમ
છતાં તેને કરારનો અમલ કરવા દે તો, પછી તે સખસ તે કરારનો અમલ કરવાના કામમાં
વાંધો હાવી શકતો નથી, એમ સમજવું જોઈએ. આ કલમના શબ્દો ઉપરથી આ પ્રમાણે
નીકળતું નથી, પણ રેનર વિ. ગ્રોટ (૧૫ મીશન એન્ડ વેલ્સખી. પાનું. ૩૫૪) ના કા-
મમાં પ્રતીવાદીને વાદો મુખ્ય છે એમ ખચર પણ પછી જે માત્ર તેણે આપ્યો, તે
પ્રતીવાદીએ કરાર પ્રમાણે લીધો અને તે બદલ નાણાં આપ્યાં. તેમાં દરાવવામાં આવ્યું છે
કે આક્રીની કિંમતના નાણાં આપન વાદીનો દાવો કરવાનો હુકમ છે.

કલમ ૨૩૭ મી.

આડતીયાએ વ- ૨૩૭. જ્યારે કોઈ આડતીયાએ અખત્યાર શિવાય પો-
ગર અધિકાર કરેલાં તાના મુખ્યની તરફથી કાંઈ કૃત્ય કર્યાં હોય, અથવા ત્રીજા
કૃત્યો અધિકારથી ક સખસોને સંબંધે કાંઈ કરજો માથે લીધી હોય, ત્યારે જો
સ્વાં છે, એટલી ધાર તેવાં કૃત્ય કરવાં તથા તેવી ફરજો લેવી એ આડતીયા મજબૂર
ણા મુખ્ય ઉત્પન્ન કરને આપેલા અખત્યારમાં છે, એવી ધારણા મુખ્યે શબ્દો વડે
કરી હોય તો, તે મુ- અથવા વર્તણૂક વડે સદરહુ ત્રીજા સખસો પાસે કરાવી હોય
ખ્યની જવાબદારી. તો, તેવાં કૃત્યોથી અથવા ફરજોથી તે મુખ્ય બંધાયેલો છે.

દષ્ટાંતો.

(અ.) અ વેચવાને સારું કાંઈ માલ કોઈને સોંપીને વ પાસે મોકલાવે છે, અને
તેને હુકમ આપે છે કે અમુક કિંમતથી ઓછો તે વેચવો નહીં. વ ને
શો હુકમ થયો છે તે ક ને માલમ ન હોવાને લીધે ઠરાવેલી કિંમત
કરતાં કમી કિંમતે તે માલ વેચાણ લેવાનો ક, વ જોડે કરાર કરે છે.
અ તે કરારથી બંધાયો છે, એમ સમજવું.

(વ.) કોઈ વેચાય તેવા દસ્તાવેજો ઉપર કોરી જગ્યા રેહેવા દેખને શેરો લખીને
તે અ એ વ ને સોંપ્યા છે. અ ને ખાનગી હુકમ છે તે અમાન્ય કરીને
વ તે દસ્તાવેજ ક ને વેચે છે. એ વેચાણ કાયદેસર સમજવું.

ટીકા—એન્સ વિ. ઇવાંગ (લા. રી. ૧ એકસએકર પાનું. ૩૨૦) ના કામમાં એક
મુખ્યે “ફચાક્ટર” અગર આડતીયાને અમુક કિંમતનો નિયમ નહીં રાખતાં માલ વેચવાનો

(૩૫૦)

આડતીયાના કપટનો પરિણામ.

કલમ. ૨૩૮

અખત્યાર આપેલો છે, એમ સાધારણ રીતે ઠરાવવામાં આવે છે, પરંતુ તે કીમતની મર્યાદા બાંધવામાં આવી છે, એ બાબત પ્રસિદ્ધ હોય તો, તેવી મર્યાદાની અંદર વેચાણ કરવામાં આવે, તેથી તે મુખ્ય જવાબદાર થવાને બંધનમાં આવતો નથી.

રામસુન બિ. ડાયસન (લા. રી. ૧ હા. લા. પાનું. ૧૫૮) ના કામમાં લાર્ડ ચાન્સલરે કહેલું છે કે, એકાદ મુખ્ય એમ જાણતો હોય કે મારા એજન્ટ સાથે જે સખસો વ્યવહાર કરે છે, તે એમ સમજી કરે છે કે મારા એજન્ટ તરફથી જે હકીકત કેહેવામાં આવે છે તે મારા અખત્યાર સાથે કેહેવામાં આવે છે, એમ તે સખસો માને છે, અને તે માનીને તે સખસો તે બાબતમાં નાણાં ખર્ચેતો, ઈકવીટી કોર્ટ પછી તે મુખ્યને એવી તકરાર કરવા દે નહીં કે, મારા એજન્ટને મેં કાંઈ અખત્યાર આપેલો નહીં હતો.

કલમ ૨૩૮ મી.

આડતીયાએ જે ૨૩૮. પોતાના મુખ્યનું કામ ચલાવવાને પ્રસંગે કોઈ ગેરસમજૂતી કરી અ આડતીયાએ ગેરસમજૂતી કરી હોય અથવા કપટ કર્યું હોય, થવા કપટ કર્યું તો, તે આડતીયા મજકુર કરેલી કબુલાયુતોને સંબંધે તે ગેરસમજૂતી તથા કપટનું પરિણામ, ગેરસમજૂતી તથા કપટ મજકુર જાણે મુખ્યે કીધાં હોય તેજ પ્રમાણેનું થાય છે; પરંતુ જે બાબતોનો સમાવેશ આડતીયાના અખત્યારમાં થતો નથી, તે બાબતોમાં આડતીયાએ ગેરસમજૂતી અથવા કપટ કર્યું હોય તો, તેથી મુખ્યના નફા હુકમાનમાં કાંઈ કમી જાસ્તી થતું નથી.

દૃષ્ટાંતો.

(અ.) અ કાંઈ માલ વેચવા સારૂં વ નો આડતીયા છે. જે ગેરસમજૂતી કરવાનો વ એ અધિકાર આપ્યો નહોતો, એવી ગેરસમજૂતી કરીને તે માલ ક પાસે તે ખરીદ કરાવે છે. એ કરાર ક ની ઇચ્છા ઉપરથી વ અને ક, એ બેઉને સંબંધે નિર્રથક થવા યોગ્ય છે.

(બ.) અ, વ ના વાંહાણનો કપતાન છે, તે બિલ્સ ઓફ લેડીંગમાં લખેલો માલ વાંહાણ ઉપર તેને પોહોંચ્યા પગર બિલ્સ ઓફ લેડીંગ મજકુર ઉપર સહી કરે છે. વ તથા જે સખસને માલ મોકલવાનું જીકું બતાવ્યું, તે સખસ એ બેઉને સંબંધે તે બિલ્સ ઓફ લેડીંગ નિર્રથક સમજવાં.

ટીકા—આરવીક વિ. ઈંગ્લીશ જાઈન્ટ સ્ટાક એન્ડ (લા. રી. ૨ એક્સચેન્જર પાનું. ૨૬૫) ના કામમાં “એક્સચેન્જર ચેંચર” ની કોર્ટે જે એજન્ટે કપટ ક્રિવા ગેરસમજૂતી કરેલી છે તે, તે એજન્ટે પોતાના અખત્યાર પૈકી કામ કરતાની દરમિયાનમાં કરેલી છે ક્રિવા નહી, તે સચાલની બાબતમાં કહ્યું છે કે એજન્ટ પોતાના ચાલતા કામની દરમિયાનમાં અને તેના મુખ્યના ફાયદા સારૂં જે કૃત્ય કરે તે બાબતમાં તેના મુખ્યની જવાબદારી વિશે કાંઈ ભેદ ગણી શકાતો નથી. પછી તે કૃત્ય કપટ ભરેલું અગર ખીજ કાંઈ અપકૃત્યનું હોય.

સામાન્ય નિયમ એવો છે કે અમુક વ્યવહાર સાથે શેકને સખસ હતો અગર તેનો સ્પષ્ટ હુકમ હતો, એમ સાબેત થઈ શકે તેવું ના હોય, તોપણ નોકર અગર એન્ટ પોતાના શેકના ફાયદા સાર દરેક અપકૃત્ય કરે તે બાબત તે શેક જવાબદાર છે. આ નિયમ પ્રમાણે હમેશાં ચાલતા કામોમાં ચાલવામાં આવેલું છે. હક વિના માલ પ્રતક્ષ લીધાના કામમાં તે નિયમ લાગુ કરવામાં આવ્યો છે. પછી તેમાં અહિયાં જેમ કેહેવામાં આવ્યું છે તેમ આ બધા કામોમાં કેહેવામાં આવ્યું છે કે, શેક તે કૃત્ય કરવાને અખત્યાર આપેલો નહીં હતો. ખરી વાત છે કે તેણે અમુક કામ બાબત અખત્યાર આપેલો નહીં હતો, પરંતુ તેણે તેવા વર્ગનાં કામ કરવાને પોતાની જગ્યાએ એન્ટને રાખેલો હતો, માટે તે રાખવાનું કામ શેકનું છે. સખસ એન્ટે જે રીતે તે કામ કરેલાં તે બાબત તે શેક જવાબદાર થવો જોઈએ. આ નિયમ પાછળથી આકે વિ. કમરશીયલ બેંક ઓફ ન્યુક્લન્સવીક (લા. રી. ૫ પી. સી. પાનું. ૪૧૧) ના કામમાં પસંદ કરવામાં આવ્યો છે. અને તેમાં કેહેવામાં આવ્યું છે કે એક્સચેન્જ ચેંબરનો ઠરાવ તથા હમણાંજ એક ઠરાવ હાઉસ ઓફ લાર્ડસે વેસ્ટર્ન બેંક ઓફ સ્કોટલંડ વિ. એડી (લા. રી. ૧ સ્કાય. અ. પાનું ૧૪૪) ના કામમાં કરેલો છે, તે જેમ પ્રથમ દર્શનિક જણાય છે તેમ એક ખીન્ન વિરૂદ્ધ નથી. કારણ કે આ પાછળના ઠરાવની બાબત જે એક્સચેન્જ ચેંબરની રૂબરૂ બિંદુન થયેલી નહીં હતા, તે બાબત ઉપરનો છે. વળી થોડીક મુદત ઉપર બારવીક વિ. ઇન્ડીશ બેંક ઓફ સ્કોટલંડ બેંકના કામમાં જે તર્ક કરવામાં આવેલો છે, તે બાબત વેર વિ. બેલ (૩ એક્સચેન્જ ડી. પાનું ૨૪૫) ના કામમાં હરકત લેવામાં આવી છે, અને તેમાં મુખ્યત્વે તેના એન્ટના કપટની બાબતમાં જવાબદાર ઠરાવવાને તેણે પસંદ કરેલું છે, તેનું કારણ એ છે કે દરેક સખસ જે ખીન્નને પોતાની તરફથી કરાર કરવાને અખત્યાર આપે છે, તેણે જાણે પોતે કરાર કરેલો હોય ને તે કરારનો અમલ ખીન્નકપટે કરવાને માથે રાખે, તે પ્રમાણે તે એન્ટને આપેલા અખત્યારવાળા કરારનો અમલ કરવાને તે માથે રાખે છે. કુલર વિ. વીલસન (૩ કવી. બેંચ. પાનું. ૫૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે બ્યારે એન્ટ પોતાના મુખ્યની તરફથી કામ કરતાની દરમિયાનમાં તે સંપૂર્ણ રીતે મુખ્ય જેવોજ છે, સારે તે એન્ટ જે સખસની સાથે વ્યવહાર કરે તે સખસ છેતરાય તો, પછી તે એન્ટ નીમનારે કપટ કરેલું ના હોય, તોપણ ચીંતા નહીં. સખસ જે સખસે તે એન્ટની સાથે લેણુ દેણુ કરેલી હોય તેવા કપટથી થતો નફો તે મુખ્યની પાસેથી લેવાનો તે સખસનો હક છે. ગ્રાંટ વિ. નોરવે (૧૦ સી. બી. પાનું. ૬૬૫) ના કામ ઉપરથી જણાય છે, અને આ કલમના (વ) દ્રષ્ટાંતમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે એન્ટને ત્રાહીનો સાથે કપટ કરે તેવી સ્થિતિમાં રાખેલો હતો એટલું બતાવવું બસ નથી, પણ જે કૃત્ય બાબત ફરીયાદ કરવામાં આવતી હોય તે કૃત્ય એન્ટના કામનો ભાગ હતું, અને તે તેના મુખ્યના ફાયદા સાર કરવામાં આવેલું હતું, એમ બતાવવું જોઈએ, સખસ તે કામમાં ઠરાવવામાં આવેલું છે કે જે વાંદાણાના માસ્તરે જે માલ વાંદાણુ ઉપર સુકાવવામાં આવેલો નહીં, તે માલ બાબતના ખીલ આફ લેડીંગ ઉપર સહી કરવાની વર્તણૂકથી તે વાંદાણુનો માલેક જવાબદાર નથી.

બાબ ૧૧ મો.

પંત્યાળા વિશે.

કલમ ૨૩૯ મી.

પંત્યાળું એટલે ૨૩૯. જે સખસોએ પોતાની મિલકત, અથવા મેહેનત, અથવા કુશળતા કાંઈ ઉદ્યોગમાં એકત્ર કરવાની તથા તેથી જે નફો ઉત્પન્ન થાય તે પોત પોતામાં વેહેંચી લેવાની કબજીલાયત કરી હોય, તે સખસો મધ્યે જે સંબંધ છે તે સંબંધને પંત્યાળું સમજાવું.

પેટી એટલે શું. જે સખસોએ પરસ્પર પંત્યાળું કર્યું હોય, તે સખસોને એકંદરે પેટી એવું નામ આપ્યું છે.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ તથા બ એઓ ૩ની ૧૦૦ ગાંસડી વેચાણુ લે છે, અને તે બેઉને સમસ્ત ખાતે વેચવાને તેઓ કબજીલાયત કરે છે, અ અને બ તે ૩ સંબંધે પંત્યાળા છે, એમ સમજાવું.
- (બ.) અ અને બ ૩ની ૧૦૦ ગાંસડી વેચાણુ લે છે, અને તે પોત પોતામાં વેહેંચી લેવાનું કબજી કરે છે. અ અને બ એઓ પંત્યાળા નથી.
- (ક.) બ સોની છે તેની જોડે અ એવી કબજીલાયત કરે છે કે અ એ સોનું વેચાણુ લઈને બ ને આપવું, અને બ એ તેના દાગીના કરવા, તથા તે વેચીને નફો કિંવા ટોટા થાય તે તેઓએ વેહેંચી લેવો. અ અને બ એઓ પંત્યાળા છે, એમ સમજાવું.
- (દ.) અ અને બ એઓ સુધારનું કામ એકઠું કરવાનું કબજી કરે છે, પરંતુ એવી કબજીલાયત કરે છે કે અ એ સમગ્રો નફો લેવો, તથા બ ને પગાર આપવો. અ અને બ એઓ પંત્યાળા નથી.
- (ઈ.) અ અને બ એઓ એક વાંહાણુના સમસ્ત માલિક છે. એટલા ઉપરથી તેઓ પંત્યાળા થતા નથી.

ટીકા—સન ૧૮૮૨ ના આક્ટ ૬ દ્વારા કલમ ૪ જેમાં સરાશી ભાગીદાર ના ધંધામાં દસ કરતાં વધારે ભાગીયા હોવા નહીં જોઈએ, અને ખીજા ધંધામાં ૨૦ કરતાં વધારે ભાગીયા હોવા નહીં જોઈએ, એમ જણાય છે. તે કરતાં વધારે ભાગીયાની ભાગીદારી થાય તો, તે પછી કંપની થાય છે. તે સન ૧૮૮૨ ના આક્ટ ૬ દ્વારા પ્રમ. જો રજીસ્ટર કરાવવી જોઈએ. કોઈ પણ કંપની આ કલમના અર્થથી ઉલટી રીતે ઉભી કરવામાં આવે તો, તે કંપની ગેરકાયદેસર છે, અને તે કંપનીના કામની રૂબરૂ કોઈ સખસ ઉપર તેમના કાંઈ હક્ક હોય તો, તે કંપનીના મેમ્બરો તે હક્ક બળવી શકે નહીં, અને જે લેહેણદારોને એવી ખબર ન હોય કે આ કંપની ગેરકાયદેસર છે, તેમને જે કંપનીનું કાંઈ દેવું હશે તો,

કંપનીના મેમ્બરો દરેક પોતાની જાતે જોખમદાર થશે. અમુક વ્યવહાર અગર વેહેપારમાં અમુક સખસો પોતાની મીલકત, મેહેનત અગર અકલ એકી વાપરવાને તથા તે વાપરવામાંથી જે નફો થાય તે ભાગ પ્રમાણે વેહેંચી લેવાને જે કરાર થાય છે, તે ભાગીદારીનો કરાર છે. સખસ રીડ વિ. હોલીનશીડ (૪ ખી. એન્ડ સી. પાનું. ૮૬૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કેટલાક સખસો માલ વેચવા સાર એકઠો ખરીદ કરે તો, તે પંચાણું થાય છે. ફક્ત એકઠા થવાથી અગર સહમાલેક થવાથી ભાગીદારી થતી નથી. ફ્રેલેમીંગ વિ. હેક્ટર (૨ મીશન એન્ડ વેલ્સખી. પાનું. ૧૭૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદા 'કલખ' ના અંજભૂતો તે કાંઈ એક ખીજના એજન્ટ થતા નથી, માટે ઉધાર માલ ધીરવામાં આવે તો તેઓ જવાબદાર નથી. પરંતુ જે એમ ખતાવવામાં આવે કે જે માલ ઉધાર ધીરવામાં આવ્યો છે તે, તે કલમના એકસરખા કારણુઆગળ ચલાવવાને ધીરવામાં આવ્યો છે, અગર જે સખસ ઉપર જવાબદારી ઠરાવવાને માગવામાં આવેલું હોય તે કરારમાં તે નીચ્ચત રાખનાર છે તો, તે જવાબદાર થાય છે. કુપ વિ. આપર (હિનરી, બ્લાકસ્ટન રી. પાનું. ૩૭) ના કામમાં એક સખસે તેલ ખરીદ કરવું, અને તે પોને તથા ખીજનાઓ વેહેંચી લેવું, અને તે ખીજના પોતાના ભાગની કીમત તે ખરીદ કરનારને આપે એવો કરાર હતો. તેવામાં તે ખરીદદારે દેવાણું કાઢાડ્યું, તેથી તે તેલ વેચનારે ખીજ સખસો જે તે તેલ વેહેંચી લેવાના હતા, તેમને તે તેલની કીમત ખાખત જવાબદાર ઠરાવવાને માગ્યું. પરંતુ તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે ખરીદદારે તે તેલ મુખ્ય તરીકે ખરીદ કરેલું છે, અને એજન્ટ તરીકે ખરીદ કરેલું નથી, અને તે ખરીદ કરનાર અને તે ખીજ સખસોની વચ્ચે ભાગીદારી નથી, કે જેથી તે ખીજનાને જવાબદાર ઠરાવી શકાય. કારણુકે નફો વેહેંચી લેવાને કરાર કરવામાં આવ્યો નથી, અને ફક્ત મીલકત એકી રાખવામાં આવી છે, તેથી ભાગીદારી થતી નથી. પરંતુ નફો વેહેંચી લેવાના કરારથીજ કાંઈ ભાગીદારી થતી નથી, તોપણ ભાગીદારી ખાખત તે મંજુત અને વારંવાર નીચ્ચકારક પુરાવ થાય છે. આ ખાખતમાં મુખ્ય ઠરાવ કાકસ વિ. હીકમેન (હા. લા. કે. વા. ૮ પાનું ૨૬૮) ના કામનો ઠરાવ છે, તેમાં કેટલાક વેહેપારીઓ મુશ્કેલીમાં આવી પડવાથી પોતાની તમામ મીલકત ટ્રસ્ટીઓને 'ટ્રસ્ટ' તરીકે ખીજ ફેટલીક ખાખતોની સાથે તેઓનો વેહેવાર ચલાવી ખર્ચ જતાં લેણુદારોને નફો વેહેંચી આપવાને સોંપી. તોપણ તે આમદાની તે વેહેપારીઓની મજબૂરી મીલકત ગણવાની છે. કાકસે તે દસ્તાવેજ ઉપર લેહેણુદાર તથા ટ્રસ્ટી તરીકે સહી હરી હતી. પરંતુ ખરી રીતે તે ટ્રસ્ટનું કામ ચલાવતો નહી હતો, પણ ખીજ ટ્રસ્ટીઓ તે વહિવટ કરતા હતા. આ ધંધો ચલાવતાની દરમિયાનમાં 'હીકમેન' તરફથી માલ મંગાવવામાં આવ્યો. તેથી તેમણે જે ખીજ લખી મોકલ્યાં તે ઉપર એક કામ ચલાઉ ટ્રસ્ટીએ સહી કરી. સવાલ એટલો હતો કે તે ખીજોની રકમ કાકસને જવાબદાર ઠરાવી શકાય કેવા નહી. હાઉસ આફ લાર્ડસે અસલ ઠરાવ ફેરાવી ઠરાવ્યું કે "કાકસ" જવાબદાર નથી, કારણુ કે તે વેહેવાર તેની તરફથી કામ કરનારોએ કરેલો નથી. લાર્ડ કાનવર્થસાહેબના કેહેવાથી એવી તકરાર કરવામાં આવે છે કે તે નફામાં તે લેહેણુદારોનું હિત છે, માટે તેમને ભાગીયા ગણવા જોઈએ. પરંતુ

તે ખરાબર નથી. ભાગીદારી છે કિંવા નહીં તે નક્કી કરવામાં જે અજમાશો છે, તેમાં એક અજમાશ નફો વેહેચી લેવા બાબતની છે. ખરી વાત છે કે નફો લેવાની બાબત ભાગીદારી વિશે મજબુત અને વારંવાર નીચેકાર્ક પુરાવ થાય છે. માટે સાધારણ રીતે તે ખરાબર અજમાશ છે, પણ જવાબદાર ઠરાવવાને ખરું કારણ તો એવું હોવું જોઈએ કે તેની તરફથી તે સખસોએ વેહેપાર કરેલો હોયો જોઈએ. માટે જ્યારે તે પ્રમાણે હોય ત્યારેજ તે વેહેપારના બંધનોનો જવાબદાર થાય, અને તેનો નફો લેવાનો પણ હકદાર થાય. માટે ફક્ત નફામાં હિસ્સો લેવાના હકથી તે વેહેપારના દેવાનો જવાબદાર થાય છે, એ કાંઈ ખરી રીતે ખરાબર નથી. માટે ખરી રીતે તો એમ કહી શકાય કે જે કારણથી એક ઉપર હક થાય તેજ કારણથી બીજી બાબત જવાબદાર થવું પડે, એટલે કે તે વેહેપાર કરનારા તેની તરફથી વેહેપાર ચલાવતા હતા, માટે જોઈએ તે વેહેપાર કરી જવાબદારી ઉત્પન્ન કરેલી છે, અને જોઈએના વહિવટમાં નફો થયેલો છે, તેઓની સાથે તેના મુખ્યનો સખંધ થાય છે. આ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે ત્યારથી જે સખસ દેખીતો ભાગીદાર નથી તેણે જ્યાં સુધી બીજાને પોતાની તરફથી કરાર કરવાને એન્ટ નીમેલો નથી, ત્યાં સુધી તે જવાબદાર થતો નથી. મુખ્ય અને આડતીયાને એન્ટનો સખંધ છે કિંવા નહીં, તે સવાલનો આધાર કામની તમામ હકીકત ઉપર છે, અને જે સખસને જવાબદાર ઠરાવવાને માગવામાં આવ્યું હોય તેના ફાયદા સાર થોડું ઘણું કામ ચલાવવામાં આવેલું હોય તેટલીજ ફક્ત હકીકત ઉપર તે સવાલનો આધાર રહેતો નથી. બુલન વિ. શાર્પ (લા. રી. ૧ સી. પી. પાનું. ૮૬) ના કામમાં દીકરાના ધંધાનો તમામ નફો ટ્રસ્ટ તરીકે તેના આપ તથા એક બીજા સખસને અમુક કારણસર અસાઈન કરવામાં આવેલો, તે એવા કારણથી કે તેમાંથી અમુક નાણાં તે આપને આપવાં, અને બાકીનાં રહે તે દીકરાને આપવાં. વળી આપને દીકરા તરફથી રોજગાર કરવાનો અખત્યાર આપવામાં આવ્યો હતો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે દીકરાના કરાર બાબત આપ જવાબદાર નથી, કારણ કે તે કામ દીકરાનું હતું, અને તે દીકરાને દેખીતી રીતીએ અગર વાસ્તવિકપણે પોતાના આપને બંધનમાં લાવવાને અખત્યાર નહીં હતો. તેમજ રેડપાથ વિ. વીંગ (લા. રી. ૧ એક્સચેન્જર. પાનું ૩૩૫) તથા ઇસ્ટરબ્રટક વિ. આરકર (લા. રી. ૬ શી. પી. પાનું. ૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે, એક દેવાદારે પોતાના દેવાનો નીકાલ થતાં સુધી પોતાની મીલકત ટ્રસ્ટીઓને અસાઈન કરેલી, અને તેમના દાખ નીચે તેનો ધંધો લેણેદારોના ફાયદા સાર ચલાવવામાં આવ્યો. તેમજ ઠરાવવામાં આવ્યું કે પક્ષકારોનો ઇરાદો તે ધંધો ટ્રસ્ટીઓનો હોય તે પ્રમાણે ચલાવવાનો હતો કે તે દેણેદારનો હતો તે પ્રમાણે ચલાવવાનો હતો, એટલે બીજી રીતે કહીએ તો તે ટ્રસ્ટીઓ શેઠ ધ્યાને મુખ્ય હતા કે નહીં, અને દેણેદાર તેમનો નોકર ઈયાને એન્ટ હતો કે નહીં, અગર દેણેદાર ફક્ત શેઠ હતો અને ટ્રસ્ટીઓ ફક્ત તપાસ રાખનાર તથા દાખ રાખનાર હતા કે શી રીતે, તે સવાલ ઉપર દેણેદારની કરેલી જવાબદારી બાબત ટ્રસ્ટીઓની જવાબદારીનો આધાર રહે છે. આજ નિયમ મોલવો માર્થ અને કંપની વિ. ધી કોર્ટ ઓફ વાઈસ (૩ બી. એલ. આર. પાનું. ૨૩૮) ના કામમાં બંગાળાની હાયકોર્ટ લાયુ કરેલો છે. તે કામમાં કોર્ટે કહેલું છે કે પક્ષકારોની વચમાં શો સખંધ

છે તે સલાહનો આધાર તે પક્ષકારોના ઈરાદા અને કરાર ઉપર રહે છે, અને તે પ્રમાણે નક્કી થએલો સંબંધ લેહેણદાર તથા દેણદારનો છે. ભાગીદારીનો હેતુ નહીં હોય, અને જે કરાર કરવામાં આવેલો છે તેનો આધાર કાયદો કરવાની ધારણા ઉપર નથી, પણ સામ સામી હિત છે, તે ઉપર છે. એકાદા વેહેપારના નફામાંથી હિસ્સો લેવાનો કરાર કરવામાં આવ્યો હોય, અને બીજું કાંઈ વધારે ના હોય તો, ભાગીદારીનું અનુમાન થઈ શકે છે. પરંતુ આ કામ તેનું નથી, કારણ કે આ કામમાં ધીરવાનો તથા જામીનીનો કરાર છે, તે જુદો બીજો કરાર છે.

સામળભાઈ નથુભાઈ વિ. સોમેશ્વર (ઈ. લા. રી. ૫ મુ. પાનું. ૩૮) તથા જોડરાબીબી વિ. શ્રી ગોપાળભીસર (ઈ. લા. રી. ૧૧ ક. પાનું ૪૭૦) તથા બીમેલાડોશી વિ. મોહનડોશી (ઈ. લા. રી. ક. ૫ પાનું ૭૯૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, હિંદુ મજબૂર કુટુંબ મજબૂરો વેહેપાર ધંધો ચલાવતા હોય તો, તે કુટુંબના અંગભુતો વચ્ચે કેવો સંબંધ છે તેનો થોડોક નિર્ણય આ બાબ પ્રમાણે થઈ શકે છે, પણ તે બાબતમાં હિંદુશાસ્ત્રના સામાન્ય નિયમોનો વિચાર કરવો જોઈએ.

સદરહુ સામળભાઈ નથુભાઈ વિ. સોમેશ્વરના કેસમાં એવી હકીકત હતી કે, કોઈનો આપ પંત્યાળાનો ધંધો કરતો હોય, અને તેના ગુજરી ગયા પછી કુટુંબના મેનેજર યા વહીવટદાર તરીકે તેનો મોટો છોકરો તે વહિવટ ચલાવે, તેમાં ઠરાવ્યું કે તેના બીજા સહભાગીદારોને કે ન્હાની ઉમરના હોય, તોપણ જે જે જવાબદારીઓ અગર જોખમો કામના વ્યવહારમાં મેનેજરથી કરવામાં આવ્યાં હોય, તે સર્વના તે સહભાગીદારો જવાબદાર થશે. કોઈ પણ સહભાગીદાર પોતાની જવાબદારીમાંથી એમ કહીને મોકળો થઈ શકશે કે નહીં, કે હુંતો જુદો રહેતો હતો, અને નફામાં કાંઈ હિસ્સો લેતો નહોતો. પણ જે તે પંત્યાળાને તેણે રદ કરાવ્યું હોય અગર તે કમુલ કચ્યું ના હોય તો, તે જોખમદાર નથી. આવી વતના પંત્યાળાને હિંદુશાસ્ત્ર તથા કરારના નિયમો સાથે લાગુ પાડવાં જોઈએ. વડીલોપારજીત જે વેહેપારની મીલકત હોય તે બીજી મીલકતની માફક મજબૂરા કુટુંબના સવળા ભાગીદારોને વારસામાં મળે છે. આવા કામમાં એક સભાસદ ગુજરી જવાથી પંત્યાળું બંધ થઈ શકતું નથી.

લાકડાં કોરવાનો ધંધો પણ સખસો કરતા હતા, પણ ચડસા ચડસીને લીધે તે ધંધો એટલો બધો સસ્તો થયો કે, કરનારાઓને તે છોડી દેવો પડે, તેથી તેઓએ અસ્પર્શ કરાર કર્યો કે અમુક સખસોને આગેવાન ઠરાવવા, અને મજૂરી અમુક દરથી લેવી, અને એક દુકાન રાખી તે કામ કરવું; અને ઉપજ કામ કરવાના પ્રમાણમાં વેહેંચી લેવી. તેમ છતાં સદરહુ સખસોમાંના કેટલાકે તે કરાર તોડ્યો, તેથી તેઓના ઉપર દાવો કરવામાં આવ્યો, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સન ૧૮૬૫ ના આકટ ૧૦ માની કલમ ૪ પ્રમાણે આ ભાગીદારી કાયદેસર નથી, કારણ કે તેમાં ૨૦ કરતાં વધારે સખસો છે; તેમ છતાં તે રજીસ્ટર કરાવવામાં આવી નથી, માટે કાયદા વિરૂદ્ધ થએલી ભાગીદારી અગર આસોશીએશનનો કોઈ સખસ સદરહુ કરારનો કાયદેસર ચાલતી ટ્રાઈમાં અમલ કરાવી શકતો નથી. બીજાજ સાબાજ વિગરે વિ. બાપુ સાજ વિગરે (ઈ. લા. રી. મું. વા. ૧ પાનું. ૬૫૦)

(૩૫૬)

ધીરનાર ભાગીદાર ન હોય તે.

કલમ. ૨૪૦

એક મમતાજીઅક્ષીએ માલસેટ પાસેથી તથા વર્ષને માટે સરકારી હોડી પટે રાખેલી, અને તેમની સાથે એવો કરાર કર્યો હતો કે, માલસેટની પરવાનગી શિવાય મારે તે પટે કોઈને ભાડે આપવો અગર અસાઈન કરવો નહી, તેમ છતાં તેણે એક બાદલને ભાગીદાર કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે સદરહુ કરારને લીધે તે ભાગીદારી રદ બાતલ થતી નથી. ગૌરીસંકર વિ. મમતાજીઅક્ષીખાન (ઈ. લા. રી. અ. વા. ૨ પાનું ૪૧૧)

ભાગુલાલ વિ. ડી. ગચુથર (ઈ. લા. રી. અ. વા. પાનું ૭૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે જે કરાર છે તેનો અર્થ જેતાં તેવા કરારથી ભાગીદારી ઈયાને પંત્યાળાનો તે કરારના પક્ષકારની વચમાં આ કલમમાં વાખ્યા બતાવેલી છે તે પ્રમાણે કરાર થતો નથી. પરંતુ આ આક્ટની કલમ ૨૪૦ મીમાં બતાવ્યા પ્રમાણેનો તે કરાર છે.

કલમ ૨૪૦ મી.

કર્જ આપનારાએ ૨૪૦. જે સખસે કાંઈ વેહેપાર કિંવા ધંધો કરવા માંડયો હોય અથવા કરવા માંડવાનો હોય, તે સખસને કોઈએ કર્જ ધીરીને તેની સાથે જે એવો કરાર કર્યો હોય કે, નફા મુજબ બદલાતા દર પ્રમાણે સદરહુ કર્જ ધીરનારને સખસ મજકુરે વ્યાજ આપવું કિંવા તેને કાંઈ નફાનો ભાગ આપવો, તે માત્ર એટલાજ ઉપરથી સદરહુ ધીરનાર સખસ પંત્યાળો બનતો નથી, કિંવા તે પંત્યાળો તરીકે જવાબદાર નથી.

ટીકા—ઈંગ્લિશ આક્ટ ૨૮ અને ૨૯ વીક્ટ. બાબ ૮૬ માં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે, એકાદા વેહેપારીએ દેવાળું કાઢાડેલું હોય, અને તેને જે સખસે આ કલમમાં બતાવેલી શરતથી નાણાં ધીરેલાં હોય, તે સખસ બીજા લેહેદારોનું લેહેણું પતતાં સુધી તે ધીરેલા નાણાનો કાંઈ ભાગ અગર વ્યાજનો કાંઈ ભાગ અગર તે સખસીમાં મીલકત લેવા બેગ થએલી હોય, તે લેઈ શકતો નથી.

ભગુલાલ વિ. ડી. ગચુથર (ઈ. લા. રી. અદલાબાદ વા. ૪ પાનું ૭૪) ના કામમાં કરાર છે તેનો અર્થ જેતાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, તે કરારના પક્ષકારોની વચમાં આ કલમમાં વાખ્યા બતાવેલી છે, તે પ્રમાણે પંત્યાળાનો ઈયાને ભાગીદારનો કરાર નથી, પરંતુ આ આક્ટની કલમ ૨૪૦ મીમાં બતાવ્યા પ્રમાણેનો તે કરાર છે.

કલમ ૨૪૧ મી.

પંત્યાળામાંથી છુટા પડનાર પંત્યાળામાંથી છુટા પડનાર પંત્યાળાએ અથવા એકાદ મર્હુ પામેલા પંત્યાળાના પ્રતિનિધિએ, કાંઈ મિલકત પંત્યાળાના કામમાં વાપરવા સાફ રહેલા ફીધી હોય તો, ઉપલી છેવટની કલમ મુજબ તેણે કર્જ ધીરું, એમ સમજવું. પંત્યાળામાંથી છુટા પડનાર પંત્યાળા એ અથવા મરનાર મંત્યાળાના પ્રતિનિધિએ વાપરવા સાફ રહેલા ફીધી મિલકત.

ક. ૨૪૨, ૨૪૩, ૨૪૪ કોણ ભાગદાર થતા નથી.

(૩૫૭)

ટીકા—આ કલમના ઠરાવથી ભાગીદારીમાંથી ભાગીદાર તરીકે બંધ થયા પછી, અગર મરનાર ભાગીદારના વારસે કાંઈ પણ કરાર વિના તે ધંધામાં વાપરવાને અમુક મીલકત મુકી હોય તો, તે છેવટ કલમ ૨૪૦ ના ઠરાવ પ્રમાણે તે ધીરવામાં આવી થાય છે. મતલબ કે ભાગીદારી સાથે તે મુકનાર સખસનો આગળનો સંબંધ હોય, તોપણ તે કલમના ઠરાવમાંથી આ બાબત બાતલ થતી નથી.

કલમ ૨૪૨ મી.

નોકરને અથવા ૨૪૨. કોઈ વેહેપાર કિંવા ધંધામાં પડેલા કોઈ સખસે આડતીયાને નફામાં પોતાના નોકર કિંવા આડતીયાને વેહેપાર કિંવા ધંધા મજ-થી હિસ્સા તરીકે કરના નફામાંથી હિસ્સા તરીકે મેહેનતાણું આપવાનો કરાર મેહેનતાણું આપ્યું કર્યો હોય, તો માત્ર તેટલા ઉપરથીજ તે નોકર કિંવા તો તેથી તે પંત્યાજો આડતીયા પંત્યાજો તરીકે જવાબદાર થતો નથી, અથવા થતો નથી. તેને પંત્યાજોના હુકમ પ્રાપ્ત થતા નથી.

ટીકા—આ કલમમાં ઠરાવ છે તેથી સાધારણ રીતે જે વિચાર થાય કે, નફા લે તે ભાગીદારીની ખોટ પણ ભાગીદાર તરીકે પુરીપાડવાને બધાએયો છે, તે વિચાર રહેતો નથી. જે આ ઠરાવ ના હોય તો, આવી હકીકતથી ઘણા સખસોને ભાગીદાર ઠરાવવામાં આવે.

કલમ ૨૪૩ મી.

મરનાર પંત્યાજો ૨૪૩. જે સખસ કોઈ વેહેપારીના મંજૂ પામેલા પંત્યા-ની વિધવાને અગર જાની વિધવા કિંવા છોકરૂં હોય, અને જેને વરસાન તરીકે બચ્ચાને નફામાંથી તે વેહેપારીના ધંધાના નફામાંથી કાંઈ હિસ્સો મળતો હોય, વરસાન મળતું હોય તે સખસને સદરહુ હિસ્સો મળવાના સખબ ઉપરથીજ તો, તેથી તેઓ પં-માત્ર, વેહેપારી મજકુરનો પંત્યાજો સમજવો નહીં, અથવા જાણી થતા નથી. જે જવાબદારીઓ તે વેહેપારીએ પોતાના અંગ ઉપર લીધી હોય, તેના પણ તે જવાબદાર નથી.

ટીકા—ઉપરની કલમ ૨૪૨ મી નીચે જે વિચાર બતાવવામાં આવ્યો છે, તેજ આ કલમના ઠરાવની બાબતમાં બતાવી શકાય છે.

કલમ ૨૪૪ મી.

ગુડ-વીલ વેચનાર ૨૪૪. કોઈ સખસે કોઈ ધંધાની ગુડ-વિલ વેચ્યાના અ-સખસને નફામાંથી વેજમાં તે ધંધાના નફામાંથી કાંઈ ભાગ વરસાન, તરીકે કાંઈ ભાગ મળતો અથવા બીજી રીતે તેને મળતો હોય તો, તે ભાગ મળ-હોય તો, તેથી તે વાના કારણથીજ માત્ર સદરહુ ધંધો કરનારનો સખસ મજકુ-પંત્યાજો થતો નથી. ૨ પંત્યાજો થતો નથી, અથવા તેની જવાબદારીને તે પાત્ર નથી.

ટીકા—ઈંગ્લેશ ‘લા’ માં એવો ઠરાવ છે કે જે સખસ “ગુડવીલ” વેચનાર હોય, અને તે એવી શરતથી વેચે કે પેહેડીમાં થતા નફાનો હિસ્સો મને આપવો, અને પછી તે પેહેડી દેવાળું કાઢાડે તો તે પેહેડીના લેહણુદારોનું લેહણું વસુલ થતાં સુધી નફાનો કાંઈ પણ હિસ્સો તે લેઈ શકતો નથી.

કલમ ૨૪૫ મી.

પોતે પંત્યાળો છે ૨૪૫. જે કોઈ સખસે કાંઈ શબ્દો બોલીને અથવા એવી ધારણા કાઢી લખીને, અથવા પોતાની વર્તણૂક ઉપરથી, કોઈ બીજા સખસને કાંઈકની પા- ખસના મનમાં એવી ધારણા ઉત્પન્ન કરી હોય કે, કોઈ, એક સે કરાવે તો, તેની અમુક પેઢીનો તે પંત્યાળો છે તો, તે સખસ સદરહુ બીજા જવાબદારી. સખસને તે પેઢીના પંત્યાળા તરીકે જવાબદાર છે એમ સમજવું.

ટીકા—આ કલમ સાથે પુરાવ આક્ટ (સન ૧૮૭૨ ના ૧ લા) ની કલમ ૧૧૫ મી વાંચવી જોઈએ. એકાદો સખસ ખરી રીતે ભાગીદાર છે કિંવા નહી, એ વાત અગત્યની રહેતી નથી, કારણ કે જે તેણે બાહાર લોકોને એમ મનાવ્યું હોય કે હું અમુક પેઢીનો ભાગીદાર છું તો, પછી તે સખસ હું જવાબદાર નથી એમ કહી શકતો નથી. વાઘ વી. કારવર (હેનરી બ્રાક્સ્ટન રી. પાનું. ૨૪૬) ના કામમાં કારના પક્ષકારોની ખુદી સમજાવતી કે આપણે ભાગીયા થવાનું નથી, અને એ ને તો કાંઈ નાણું આપવાનાં નથી, મેહેનત કરવાની નથી અને વળી તેને કાંઈ નફો મળવાનો નથી, પરંતુ જે તે પોતાનું નામ ભાગીયા તરીકે આપે તો, તે આક્ટની તમામ દુનીયાં વિશ્વ ભાગીદાર થાય છે તે, તે પક્ષકારોની વચમાં ખરી રીતે લેણદેણ થયાના કારણથી નહી, પણ સાધારણ રીતની નીતીના આધારથી તે ભાગીદાર થાય છે. પરંતુ જે સખસ ભાગીદાર ઠરાવવાને માગે છે તેણે પુરાવ આક્ટની કલમ ૧૧૫ પ્રમાણે એમ બતાવવું જોઈએ કે, મેં અમુક કારાર કર્યો ત્યાર પહેલાં તે સખસ ભાગીદારીમાં છે, એમ બતાવતો હતો, અને તેને લીધે હું કારાર કરવાને લલચાયો હતો.

કલમ ૨૪૬ મી.

કોઈ સખસ પોતે ૨૪૬. જે કોઈ સખસ પોતે પંત્યાળો છે એવી સમજૂતી પંત્યાળો છે એવી સ કરવાની સંમતિ આપે તો, તે સમજૂતીના ભરોંસા ઉપર મજબૂતી બીજાને કર જે ત્રીજા સખસોએ તે પંત્યાળાને ધીર કરી હોય, તે ત્રીજા વા દે તો, તેની જ સખસોને સખસ મજકુર પંત્યાળા તરીકે જવાબદાર છે. વાજદારી.

ટીકા—આ કલમમાં ઠરાવ છે તે પ્રમાણે એકાદો સખસ અમુક ભાગીદારીમાંથી દુર થયો હોય, તોપણ તે પોતાનું નામ તે ભાગીદારીમાં ચાલવા દે તો, તે ભાગીદારીની પાંચ-બીજી લેણદેણ બાબત જવાબદાર થાય છે, પણ જે તે ભાગીદારીમાંથી નીકળ્યાની ઘરાક મજકુરને ખચર હોય તો, તે સખસ જવાબદાર નથી. માટે તે સખસે ભાગીદારીમાંથી દુર થયા પછી ભાગીદારીની જવાબદારીમાંથી બચવાના કારણસર પ્રસિદ્ધ રીતની આ આક્ટ ની કલમ ૨૬૪ મી પ્રમાણે એવી નોટીસ આપવી જોઈએ કે, હું તે ભાગીદારમાં હવે ભાગીયો નથી. જે આ પ્રમાણે તે ભાગીદારી સાથે વ્યવહાર કરનાર સખસોને નોટીસ આપવામાં તે ભાગીદાર કસુર કરી પોતાનું નામ ભાગીદારીમાં ચાલવા દે તો, તે જવાબદાર રહે છે. ન્યુસમ વિ. ડોલ્સ (ક્યંપબેલ્સમ રી. વા. ૨ પાનું. ૬૧૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ભાગીદારી બંધ થયાની નોટીસ ગેઝીટમાં પ્રસિદ્ધ કરી તે પહેલાં આલોકોને

મોકલવામાં આવેલી, તેમ છતાં તે ભાગીદારીના એક ભાગીયાએ ધંધો ચલાવ્યો છે, માટે તે બાબત ખીજા ભાગીયા તે ભાગીયાના તે કૃત્ર વિરુદ્ધ તાકીદ હુકમ કઠાવવાની અરજ કરવાને બંધાએલા નથી, સખબ તે ભાગીદારી બંધ થયાની બાબત જે સખસોના જાણવામાં ના હોય, તેવા સખસોની પાસેથી તે ભાગીદારે જે ખીજો કબુલ કર્યો હોય, તે ખીજો બાબત તે ખીજા ભાગીયા જવાબદાર નથી.

ખીજા કોઈ સખસને તેના અપલાઠ વગર જે સખસ તે પંચાળો છે એમ બતાવે તો, તે સખસને અટકાવવાને તાકીદ હુકમ આપવામાં આવશે. જુલોક વિ. ચ્યાપમેન (૬૧-જેક્સ એન્ડ સ્મેલ વા. ૨ પાનું. ૨૧૧)

કલમ ૨૪૭ મી.

પંચાળો સગીર ૨૪૭. જે સખસ પોતાને લાગુ હોય તે કાયદા મુજબ હોય તો, તે જતે જ પાકી ઉમરે પેહોંચેલો ન હોય, તે સખસને પંચાળાના નવાબદાર નથી, પરંતુ શ્રામાં દાખલ કરી શકાય છે, પણ તે પેદીની કોઇ પણ તુ તેનો હિસ્સો જવાબદારીને તે જતે પાત્ર નથી; પરંતુ પેદીની મિલકતમાં તે સગીરનો જે હિસ્સો હોય, તે પેદીની શરજોનો જવાબદાર છે.

ટીકા—એકાદી ભાગીદારીમાં સગીર ભાગીયા થાય તો, તે ભાગીદારીમાંથી થતો ફાયદો લેવાને તે હક્કદાર થાય છે, પણ તે ભાગીદારીની જવાબદારીની જવાબદારીઓ બાબત તે જતે જવાબદાર થતો નથી. પરંતુ તે ભાગીદારીની મિલકતમાં તેનો જે હિસ્સો હોય તે જવાબદાર થાય છે. “ન્યુરી રેલવે કંપની” વિ. કુંબ (૩ એક્સચેન્જર પાનું. ૫૬૫) ના કામમાં હરાવ્યા પ્રમાણે આ કલમનો પેહોંચો ભાગ ઇંગ્લેન્ડ “લા” પ્રમાણે છે. તે લા પ્રમાણે સગીર કરાર કરી પોતે જવાબદારીથી બંધાતો નથી, માટે તે બ્યારે પાકી વયનો થાય ત્યારે તે કરાર રદ કરવાનો તેનો હક્ક છે. પરંતુ તે થોડોક કરાર રદ કરે અને થોડો મંજુર રાખે એમ તે કરી શકતો નથી. જેમકે તે ભાગીદારીનો હિસાબ લેવામાં પોતાને ખાતે નફો જમે કરાવે અને પોતાને ખાતે ખોટ ઉધરાવે નહીં, તેમ તે કરી શકતો નથી. તેમ ઉમર લાયકનો થાય તે વખતે તે કરાર રદ કરી તેના આધારથી જે નાણાં આપેલાં હોય તે પાછાં લેઈ શકતો નથી. એવું હામ્સ વિ. બ્લોગ (૮ ટાન્ટ રી. પાનું. ૫૦૮) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે. માટે તે પ્રમાણે કોર્ક અને બ્યાનડન રેલવે કંપની વિ. કાકીનવ (૧૦ કવી. બેચ. પાનું. ૯૩૫) ના કામમાં સગીર ભાગીયાએ પોતાનો ભાગ રદ કર્યો નેઈએ, અગર તે ભાગ બાબત જે “કાલ” થાય તે આજે નેઈએ. કોર્પ વિ. ઓવરસ્ટન (૧૦ બીગલામ્સ રી. ૨૫૨) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે કે, જે એકાદો બાબત અમુક કરાર રદ કરે અને તે કરારના આધારથી તેણે કાંઈ ફાયદો લીધો ના હોય તો, તે કરારમાં તેણે જે મદદ આપી હોય તે પાછી લેવાનો તેનો હક્ક છે. પરંતુ આ કલમના હરાવ પ્રમાણે તેણે ભાગીદારીમાંથી નફો લીધો હોય કિંવા નહીં, પણ તે ભાગીદારીમાં તેની જે મિલકત હોય તે ભાગીદારીની બાબતમાં જવાબદાર થાય છે. પરંતુ આ નિયમથી સગીરની તમામ સાધારણ રીતની મીલકત હોય, તેને કાંઈ હરકત થતી નથી.

ખરી રીતે સામાન્ય નિયમ એવો છે કે, બ્યારે એકાદો સખસ કાંઈ કરાર રદ કરે

(૩૬૦)

ઊમરલાયક થએ જવાબદારી.

ક. ૨૪૮, ૨૪૯

તો જાણે કરાર કરેલો ના હોય તે પ્રમાણે સામા પક્ષદારને પાછો તેની સ્થિતિમાં લાવવો જોઈએ. પણ આ આકટ પ્રમાણે સગીરને કરાર રદ કરવાનો હક્ક આપવામાં આવ્યો છે, તેમાં આવી શરતથી ખુદી રીતે સગીરને બંધન કરવામાં આવ્યું નથી, તોપણ કલમ ૬૪ મીના ઠરાવ પ્રમાણે તેને જે કાંઈ કાયદો થએલો હોય તે, તે કરાર રદ કરતી વખતે પાછો આપવો જોઈએ.

જેયકીસ્ટો પ્રવાર વિ. નીલ્સન'દ નંદી (ઈં. લા. રી. ૩. ક. ૭૩૮) ના કામમાં એક મન્નાર હિંદુના છોકરાનો વાલી તે છોકરાના ફાયદા સાર વેહેપાર કરતો હતો, અને તેમાં તેણે કરજ કરેલું હતું. તેમાં આ કલમના ઠરાવનો મુકાબલો કરી ઠરાવેલું છે કે, તે કરજ બાબત તે વેહેપારમાં સગીરની મીલકતનો જે ભાગ હોય, તે જવાબદાર થાય છે.

કલમ ૨૪૮ મી.

સગીર પંત્યાળો ૨૪૮. જે સખસને પાકી ઉમરે પોહોંચતાં પેહેલાં પં-
ઉમરે પોહોંચ્યાથી તે ત્યાળાના નશામાં દાખલ કર્યો હોય, તે સખસ પાકી ઉમરનો
ની જવાબદારી. થયા પછી સદરહુ મુજબ તે દાખલ થયો ત્યારથી ઉત્પન્ન
થયેલી તે પંત્યાળાની જવાબદારીને પાત્ર છે; પણ તે પંત્યા-
ળામાંથી પોતે છુટો થયો છે એવી પ્રસિદ્ધ ખબર જે તે થોડી
વખતની અંદર આપે તો, તે સદરહુ મુજબ પાત્ર નથી.

ટીકા—આ આકટના ઠરાવ પ્રમાણે જે સગીર ભાગીદાર પાકી વયનો થએ પો-
તાનો ભાગ હું મંજુર રાખતો નથી, એવી પ્રસિદ્ધ ખબર અદેશા વિનાની આપે તો, તે
ભાગીદારીમાં તેની મીલકત હોય તેટલા સખધીજ તેની જવાબદારી રહે છે, પણ જે તેવી
ખબર આપવાને તે કસુર કરે તો, તે ભાગીદારીનું તમામ દેવું જે તેનું ભાગીદારીમાં દાખલ
થયા પછી કરવામાં આવ્યું હોય, તે બાબત જવાબદાર થાય છે.

કલમ ૨૪૯ મી.

પંત્યાળાના કર્જ ૨૪૯. કોઈ સખસ પંત્યાળો હોય તે દરમિયાન પંત્યા-
બાબત પંત્યાળાની ળાનું કામ ચલાવવાને હુમેશ મુજબને પ્રસંગે તે પંત્યાળાએ
જવાબદારી. અથવા પંત્યાળાની તરફથી કોઈએ કાંઈ કરજ કર્યું હોય,
તથા કાંઈ જવાબદારી ઉત્પન્ન કરી હોય, તે કરજ તથા
જવાબદારીનો એવો દરેક સખસ જવાબદાર છે; પરંતુ કોઈ
સખસને કોઈ ચાલતી પેદીમાં પંત્યાળો કરવામાં આવે તો,
સખસ મજકુર પંત્યાળો થયો તે પેહેલાં જે કાંઈ કરવામાં
આવ્યું હોય, તે બાબત તે સખસ પંત્યાળો થયાના કારણથી
તે પેદીના માગનારોને જવાબદાર થતો નથી.

ટીકા—આ કલમમાં ઠરાવ છે તે ૨૫૯ છે કે, એકદો સખસ કોઈ પંત્યાળામાં ભા-
ગીદાર થાય, ત્યાર પેહેલાં તે પંત્યાળાનું જે દેવું હોય તે બાબત તે જવાબદાર થતો નથી.
તેમજ હીઅર વિ. આશખી (૧૦ બી. એન્ડ સી. પાનું ૨૮૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં
આવ્યું છે કે, ભાગીયાઓની વચમાં તે પેહેલાંની જવાબદારી થાય તેવા દિસાચ રાખવામાં

કલમ. ૨૫૦ પંત્યાળા દેવા સખંધી જવાબદારી. (૩૬૧)

આવ્યો હોય, તોપણ તેથી ત્રીજા સખસના હક્કમાં વધારો થતો નથી. વાહીટહેલ વિ. બારન (સુડી એન્ડ રાખીનસન વા. ૨ પાનું. ૨૪૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, અજમાયશ એવી છે કે એકાદા સખસને ભાગીયા તરીકે એક કરાર બાબત જવાબદારી ઠરાવવામાં આવેલો હોય તો, તે કરારની તારીખ શી છે તે જોવું જોઈએ. માટે ૧ સખસ ભાગીયો થતા પેહેલાં કરાર કરવામાં આવ્યો હોય, પણ તે ભાગીયો થયો ત્યાર પછી ભાગીદારીમાં માલ આપવામાં આવ્યો હોય તો, તે ભાગીયો જવાબદાર નથી. પરંતુ તે ભાગીદાર તેવા પ્રથમના કરારથી વખતે વખતે તેના ભાગીયા થયા પછી કરજ થાય તે બાબત જવાબદાર છે. જેમકે અમુક માલ પુરો પાડવાને જરી કરાર પ્રથમથી કરવામાં આવેલો હોય. ચંગ વિ. હંટર (૪ ટાન્ટ રી. પાનું. ૫૮૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એકાદી પેહેડીમાં દાખલ થવામાં આવે, એટલે તેણે તમામ વ્યવહાર મંજુર રાખ્યો એમ થાય, એવું કહી શકાય છે, પણ તે વ્યવહાર કરતી વખતે તે થતા ભાગીયાની તરફથી તે વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો ના હોય તો, સદરહુ રીતે તે મંજુર રાખ્યાના કારણથી બીજાએ કરેલા વ્યવહાર બાબત તે જવાબદાર થતો નથી. પણ રોલ્ફ વિ. ફલાવર (લા. રી. ૧ પી. સી. પાનું. ૨૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, તેણે થતો ભાગીદાર તાલિત સાથે કરાર કરી ઉપર ખતાવેલા પ્રકારના વ્યવહારની જવાબદારી માથે લે છે.

કલમ ૨૫૦ મી.

એક પંત્યાળાની ૨૫૦. પેઢીનું કામ ચલાવવામાં કોઈ પંત્યાળાએ ગફલત ગફલતને લીધે અથ અથવા કપટ કસ્ટાથી ત્રીજા સખસને ટોટો અથવા નુકશાન વા કપટને લીધે પ્ર થાય, તે બાબતનો બદલો ભરી આપવાનો પ્રત્યેક પંત્યાળો - ત્યેક પંત્યાળો ત્રીજા સદરહુ ત્રીજા સખસોને જવાબદાર છે. સખસને જવાબદાર થાય છે.

ટીકા—દરેક ભાગિયો ભાગીદારીનો એજન્ટ છે, તે નિયમથી આ કલમનો ઠરાવ કરવામાં આવેલો જણાય છે. માટે મોર્ટન વિ. હાર્ડન (૪ બી. એન્ડ સી. ૨૨૩) ના કામમાં ગાડીના માલિકોને તેમાંના એકે કસુરથી ગાડી હાંકી તે બાબત જવાબદાર ઠરાવવામાં આવેલા હતા, પુરંતુ આરબ્યુક્લ વિ. ટેલર (૩ ડો. રી. પાનું. ૧૬૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદો ભાગિયો કોઈ સખસના ઉપર દેખણુદીથી ભાગીદારીની મીલકત એસ્ટા બાબત ફરીયાદ માંડે તો, તે ભાગીદારી જવાબદાર થતી નથી, કારણ કે તે ફરીયાદ માંડવાથી ને નુકશાન કરવામાં આવેલું હોય, તે ભાગીદારીનો વડિવટ ચલાવતાં કસુર અગર કપટ કરી કરવામાં આવેલું છે, એમ થતું નથી, તેમ કપટ શિવાય કોઈ કૃત્ય જાણીયુછને કરવામાં આવ્યું હોય તેનો આ કલમના શબ્દોમાં સમાસ થતો નથી. આટકીનસન વિ. મેકરેથ (લા. રી. ૨ ઇકવી. ૫૭૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એક સોલીસીટરેની પેહેડીમાંના એકાદા અંગભૂતને ગીરો ઉપર નાણાં ધીરવાને અગર લેહેણુદારોની સાથે ગોઠવણું કરવાને અસીલ તરફથી નાણાં મળેલાં હોય, તેમ છતાં તે નાણાનો તે ખોટો ઉપયોગ કરે તો, તે પેહેડી તે બાબત જવાબદાર થાય છે. જે પેહેડીના કબજામાં બીજાની તરફનાં

નાણું હોય અને પેહેડીનો એકાદો અંગભૂત તેનો ખોટો ઉપયોગ કરે તો, જે તેને બંને મજેલાં હોય તેના કરતાં પણ તે પેહેડીની જવાબદારી વધારે સ્પષ્ટ છે. સ્ટોન વિ. માર્શ (૬ ખી. એન્ટ સી. ૫૫૧) ના કામમાં પ્રતીવાદીઓ સરાફ હતા, તેમનો ધંધો માલ વેચીને કપડાં તે પોતાના આદકોને માટે વસુલ કરવાનો હતો. તે પેહેડીમાંના એકાદ ભાગીયાએ પેહેડીના એક આદકની તરફથી માલ વેચવા આવત મુખસારનામું જુકુ બનાવ્યું, અને વેચાણમાંથી જે ઉપજ્યું તે વાદીએ કે જેમની સાથે પ્રતીવાદીઓને ખાતુ ચાલતું હતું, તે વાદીઓને ત્યાં ભર્યું. અને પ્રતીવાદીઓને ખાતે જમે કરાવ્યું. પછી તે ભાગીયાએ તે મુકેલાં નાણાં એક એક લખી તે ઉપર પેહેડીના નામની સહી કરી લીધાં, અને તે તેણે પોતાના ઉપયોગમાં વાપર્યાં. તેમ પ્રતીવાદીઓની પેહેડીને તે આવત જવાબદાર ઠરાવવામાં આવી, કારણ કે તે નાણાં હમેશાંની રીતી પ્રમાણે લેવામાં આવેલાં હતાં. માટે જે ખી-ન ભાગીયાઓ તે આવત જાણના ના હોય, તોપણ તેઓએ સાધારણ ચંચળાઈ રાખી હોત તો, તે જાણી શકત. જે અ. પ્રમાણે નાણાં તે પેહેડીના કબજામાં ના હોત તો ઠરાવ જુદો થાત, એમ જણાય છે. માટે એકાદી પેહેડીમાં “શીકયુરીટી”ઓ અનામત રાખવામાં આવેલી, તે શીકયુરીટીઓ તે પેહેડીના બે ભાગીદારોએ. ત્રીજા ભાગીદારની અમલજીતામાં અધીત રીતે વેચી, તે આવત તે પેહેડી જવાબદાર છે, એમ ડીવેન્સ વિ. નોબલ (૧ મેરીવેલ્સ રી. પાનું. ૫૭૨) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે, તેમ ખીજ તરફ જે અમુક વ્યવહારને પેહેડી સાથે કાંઈ સમ્બંધ ના હોય અગર પેહેડીનો ભાગીયો તે પેહેડીના ભાગીયા તરીકે કામ કરતો ના હોય, તે દરમિયાનમાં તેણે કાંઈ કપટ કર્યું હોય તો, તેથી થતા નુકશાનનો ખોળે તે પેહેડીના નીરપ્રાધી અંગભૂતો ઉપર નાંખી શકાતા નથી. સમ્બંધ લવેલ વિ. હીકસ (યંગ એન્ટ કાલીયર્સ એ. કે. પાનું. ૪૬) ના કામમાં એક ભાગીયા કપટ કરી પેહેડીમાં સામેલ થવાને એકાદ સખસને લલચાવે અને જે તે ભાગીયાને ખોળે ભાગીયો શોધી કાઢાડવાનો અખત્યાર આપવામાં આવેલો ના હોય તો, તે કપટ તે પેહેડીનું નથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

કલમ ૨૫૧ મી.

સહપંત્યાળાને જ ૨૫૧. કોઈ પંત્યાળો જે પંત્યાળાનો ભાગીયો હોય તે વાખદાર કરવાનો પં પંત્યાળાના જેવા પંત્યાળાનો ધંધો ચલાવવામાં કાંઈ જરૂર નું અથવા હમેશ કરાવવામાં આવતુ હોય એવું કોઈ પણ કૃત્ય કરે તો, તે કૃત્ય કરવાને સાફ પંત્યાળા મજકુરને તેના સહપંત્યાળાઓએ યોગ્ય રીતે જાણ આપીયો નીચે હોય, તેટલેજ દરજ્જે કૃત્ય મજકુરથી સદરહુ સહપંત્યાળાઓ અંધાયલા છે.

અપવાદ.—જે પંત્યાળાઓ મધ્યે એવી કબુલાયત થઈ હોય કે, તેઓમાંથી કોઈ એક પંત્યાળાના અખત્યારમાં કાંઈ મર્યાદા રાખવી તો, તેવી કબુલાયત વિરુદ્ધ કોઈ પણ કૃત્ય થયું હોય ત્યારે જે સખસોને તે કબુલાયતની ખબર હોય, તે સખસોને સખધે તે કૃત્યથી પેદી જવાબદાર થતી નથી.

કલમ. ૨૫૨ સહભાગીદાર બંધનમાં લાવવાને અધિકાર. (૩૬૩)

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ અને વ પંત્યાળે વેહેપાર કરે છે, અ લાડન મધે રહે છે અને વ હિંદુસ્તાનમાં રહે છે. અ પેઢીને નામે એક હુંડી આપે છે. એ હુંડી વિશેની ખબર વ ને નથી અને તે કાર્યમાં વ ને કાયદા ગેરકાયદાનો સંબંધ નથી. તે હુંડી કેવી હકીકતને સંબંધે આપી છે, તેની ખબર જોના હાથમાં હુંડી હોય તેને ન હોય તો, હુંડી મજકુરને સાર પેઢી જવાબદાર છે.
- (બ.) અ એક સોલિસિટર અને એટરનીઓની એક પેઢીમાંનો છે. તે પોતાની પેઢીને નામે હુંડી વગર અધિકારે આપે છે. એ હુંડી વિશે બીજા પંત્યાળાઓ જવાબદાર નથી.
- (ક.) પંત્યાળું કરીને અ અને વ શાહુકારી પેઢીનું કામ ચલાવે છે. પેઢીની તરફથી અ પાસે કાંઈ પૈસા આવે છે. એ પૈસા આવ્યાની વાત અ, વ ને જણાવતો નથી, અને પછાડીથી અ તે પૈસા પોતાના ઉપયોગમાં લે છે. એ પૈસા ભરી આપવાને પંત્યાળું જવાબદાર છે.
- (ડ.) અ ને વ પંત્યાળા છે. વ ને ડગવાના હેતુથી અ એક દુકાન ઉપર જઈને પોતાની પેઢીની તરફથી પંત્યાળાનો ધંધો હુએશ મુજબ ચલાવતાં કામમાં આવે એવી એક વસ્તુ ખરીદ કરે છે. તે વસ્તુ અ ખુદ પોતાના ખાનગી કાગમાં લે છે, અને તે વસ્તુ વેચનાર સખસ જોડે તેણે મસલત કરી નથી. તે પદાર્થની કિંમત સાર પેઢી જવાબદાર છે.

ટીકા—સાધારણ વ્યવહારના પંત્યાળામાં હુંડીઓ આપવાનો તથા સ્વીકારવાનો અખત્યાર કાયદા ઉપરથી નિકળે છે, પણ બીજા પંત્યાળામાં જેવા કે સોલીસિટરોના પંત્યાળાઓમાં જે પક્ષકાર પેઢીને જવાબદાર કરવા માગતો હોય, તેણે સ્પષ્ટ અખત્યાર શામેત કરવો જોઈએ, ડીક્રીનસન વિ. વાલપી (૧૦ બી. એન્ડ સી. પાનું. ૧૨૮). સાધારણ લખીતવાર કરારની બાબતમાં જે સખસો પક્ષકાર ન હોય અને એ લેખી દસ્તાવેજ ઉપર સહી કરી ન હોય તે સખસો ઉપર પડદામાં રાખેલા મુખ્યો અથવા છાના પંત્યાળાઓની મૌકિક દાવો થઈ શકે. એકલામ વિ. રૂક (૯ મીશન એન્ડ વેલ્સબી. પાનું. ૭૯). નીકલસન વિ. રીક્ટસ (૨૯ લા. જ. કવી. એન્ડ. પાનું ૫૫) ના કામમાં બે પેઢીઓ હતી, તેમાં એક પ્રતીવાદીઓની હતી. તે એક નાણું આપવા લેવાનો ધંધો કરતી હતી, અને દરેક અરરપરસ એક બીજાના ઉપર હુંડીઓ લખતી હતી, અને જે નફો અથવા નુકશાન થાય તે વેહેંચી લેતી હતી. પછી પ્રતીવાદીઓવાળી પેઢી ઉપર બીજી પેઢીવાળાએ એવો દાવો કર્યો કે, પ્રતીવાદીઓની પેઢીએ વાદાએ પોતાના નામથી જે હુંડીઓ ખરીદ કરેલી તે હુંડીઓ તે પેઢી ઉપર શીકારવાનો કરાર કરેલો, તે નહીં શીકારવાથી કરાર તોડ્યો છે, સખસ તે વિશે દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીઓ તે નાણું વસુલ કરી શકતા નથી, કારણ કે પ્રતીવાદીઓની તથા તે બીજી પેઢીની વચમાં તે ભાગીદાર હશે,

(૩૬૪) ભાગીદારના અખત્યારનું સમાવીસપણું. કલમ. ૨૫૧

તોપણ તે બીજી પેઢીએ પોતાના નામથી લખેલી હુંડીઓની રકમએ પ્રતીવાદીઓને અંધ-
નમાં લાવવાને તે બીજી પેઢીને અખત્યાર હતો તેવો કાંઈ પુરાવ નથી. ભાગીદારીનું એક
સરખું નામ નથી, માટે એક પેઢીના નામમાં બીજી પેઢીનો સમાસ થાય છે, એવું બ-
નાવવાને કાંઈ પણ નથી. આજ બાબતનો એકતરફી આડાનસોનીયા કાયબર કંપની (લા. રી.
૯ એ. પાનું. ૬૪૪) ના કામમાં સવાજ ઉઠેલો હતો. તેમાં ચાર પેઢીઓ એકઠો વેહેપાર
કરતી હતી, અને તેઓ અંદર અંદર એક મળ્યાફે નામ વાપરતા હતા, અને દરેક પેઢી
પોત પોતાના નામથી બીજી પેઢી ઉપર હુંડીઓ લખતી હતી. તેમાં લોર્ડ જસ્ટીસ મે-
ગ્રીસે કહેલું છે કે, આ કામ નીકાલસન વિ. રીકટસના કામમાં જસ્ટીસ કામટને જે હ-
કીકત બતાવી છે, તેવુંજ છે. “જ્યાંમાં અ, વ, અને ક ની ભાગીદારી હતી, તેમાં એવી
ગોઠવણ રાખવામાં આવી હતી કે ક પોતાના નામથી અ અને વ ઉપર હુંડીઓ લખે,
માટે અમારી નજરમાં આવે છે કે આ હુંડીઓ ઉપર ક ની સહી હોવાથી અ અને વ
અંધનમાં આવતા નથી.

ચેક્રિસાયર એક્ટિંગ કંપની વિ. બીટસન (૫ સી. પી. ડી. પાનું ૧૦૯) ના કામમાં ઠરાવ-
વામાં આવ્યું છે કે, પેઢીનું નામ તે પેઢીના એકાદ ભાગીદારનું નામ હોય તો, અ-
નુમાન એવું થાય છે કે તે ભાગીદારના નામથી જે બીજા ઉપર સહી કરવામાં આવે તે તે
પેઢી તરફથી સહી કરવામાં આવી થાય છે, અને તે પેઢીને તે અંધનકાર છે, અને તે
એકાદો ભાગીદાર પોતાનો જુદો ખાનગી ધંધો ચલાવતો ના હોય તો, જરૂર તેવું અનુ-
માન થાયજ. પરંતુ તે સખસે તે બીજા ઉપર પોતાના ખાનગી કારણસર સહી કરેલી એ-
વો પુરાવ હોય તો, તે અનુમાન રદ થઈ શકે છે. આલીમન્સ બેંક વિ. ક્રીરર્થલી (લા. રી.
૬ સી. પી. પાનું. ૪૩૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે વેહેપારના ભાગીદારને પો-
તાની પેઢી તરફથી પોતાના નામથી સરાશી ખાતુ રાખવાને અખત્યાર નથી. આવા
કરાશે પેઢીના નામથી થવા જોઈએ, અને તેમ કરવામાં ના આવે તો તેથી પેઢી અં-
ધનમાં આવતી નથી. માટે એમલી વિ. લાય (૧૫ ઇસ્ટ રી. પાનું. ૭) ના કામમાં ઠરા-
વવામાં આવેલું છે કે, એક અખત્યાર પોતાના નામથી હુંડી લખે તો, તે બાબત તે પેઢી-
ની જવાબદાર થતી નથી. પછી તે પેઢીને તે બાબતની ઉપજ મળી મુકી હોય તોપણ
લેતા નહી. હાકશા વિ. પાર્કિન્સ (સ્વાનસ્ટોન રી. પાનું. ૫૪૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં
આવ્યું છે કે, દરેક ભાગીદારને ભાગીદારીવાળી પેઢીનું લેહેણું વસુલ કરી કાયદેસર પોહો-
ય આપક્ષનો અખત્યાર છે, પરંતુ નાણાં શીવાય બીજી રીતે લેહેણુનો નીકાલ કરવામાં
આવેલો હોય તો, તે અવસ્ય કરીને તેના બીજા ભાગીદારને અંધનકાર નથી. યંગ વિ.
વાલીટ (૭ બીવન્સ રી. પાનું. ૫૦૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સાધારણ એજન્ટ
દેવાનું સમાધાન કરે તેના કરતાં એકાદો ભાગીદાર વધારે કરી શકતો નથી, અગર તે દેવા
વિરુદ્ધ પોતાના લેહેણુનો સામો દાવો કરી શકતો નથી. હાટન વિ. રાયલ (૩ હર્લસ્ટોન
એન્ડ નાર્મન્સ રી. પાનું. ૫૦૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એક ભાગીદાર લવા-
દને તકરાર સેંપવાનો કરાર કરી, અગર દાવા પ્રમાણે હુકમનામું કરવાની કબુલત કરી
પેઢીને અંધનમાં લાવી શકતો નથી.

કલમ. ૨૫૧ ભાગીદારના અખત્યારનું સમાવેશપણું. (૩૬૫)

શાર્પ વિ. મીલીગન (૨૨ ખીવન્સ રી. પાનું ૬૦૬) ના કામમાં ભાગીદારીના સાધારણ આલતા કામની દરમિયાનમાં એકાદું મકાન ભાડે આપવું અગર ભાગીદારીની મીલકત ગીરો આપવી, એ પેઢીનો ધંધો ચલાવવા હમેશ કામ ચલાવવામાં આવતું હોય એવું કૃત્ય નથી, એટલા માટે આવો વ્યવહાર કરી એક ભાગીદાર પાકીના ભાગીદારોને બંધનમાં લાવી શકતો નથી. પણ રીડ વિ. હોલીંગહેડ (૪ ખી. એન્ડ સી. પાનું ૮૬૭) ના કામમાં પંચાળામાં નાણાં કરજે લેવાનો અધિકાર હતો, માટે પંચાળાની મીલકત સાનમાં મૂકવાનો પણ અખત્યાર છે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે, અને આથી પંચાળાની સ્થાવર મીલકત પણ ગીરો મુકવાનો તેને અખત્યાર છે, એમ જણાય છે. ખીમોલા દોસી વિ. મોહન ડોસી (ઈ. લા. રી. ૫ ક. પાનું ૭૯૨) ના કામના ઠરાવમાં રામલાલ ઠાકરશીદાસ વિ. લખમીચંદ મણીરામ (૧ મુ. હા. રી. પાનું ૫૧) ના કામનો ઠરાવ કરી કલકત્તા હાયકોર્ટે સદરહુ નિયમ પસંદ કરેલો છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે હિંદુ કુટુંબનો વહિવટદાર કુટુંબનું કામ કરતો હોય, અને તે કરવામાં તે કુટુંબના બીજા અંગભૂતોના જાણવામાં હોય કે તેના નાણાં જોઈએ છે તો, તે વહિવટદાર કરજે નાણાં લેવાને કુટુંબી મીલકત ગીરો આપી શકે છે, અને તે કુટુંબની પાકી વયના બીજા અંગભૂતોને તે કૃત્ય બંધનકારક થાય છે.

એક આદ્ર આસ્ટેલેશીયા વિ. એલ્લાટ (૬ એમ. ખી. સી. સી. પાનું. ૧૯૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એકાદો ભાગીયો પોતાની પેઢી તરફની ફરજ તોડી કાંઈ કામ કરે તો, તે કામથી પેઢી બંધનમાં આવતી નથી, પરંતુ તે વખતે તે કામ કરવામાં બીજો પક્ષકાર જે હોય તેના જાણવામાં એવું આવવું જોઈએ કે, તે ભાગીદાર પોતાની તેવી ફરજ તોડીને તે કામ કરે છે, અગર તે બીજો પક્ષકાર તે કરવામાં તે ભાગીદાર સાથે સામેલ રહે.

વાટર્સ વિ. સ્મીથ (બીગહામ્સ એન્ડ આડોલફસ, રી. પાનું. ૮૯૩) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે. પંચાળાનો એકાદો ભાગીદાર પંચાળાનું દેવું વસુલ આપે, અને તે ભાગીદારનો હેતુ તમામ દેવું વાળવાનો હોય અગર તેણે પંચાળાની પુંજમાંથી તે દેવું આપ્યું હોય તો, બીજા ભાગીયા તેથી મુક્ત થાય છે. પણ મીટાયર વિ. મીલર (૧૩ મીશન એન્ડ વેલ્સથી પાનું. ૭૨૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદો પેઢી દેવું આપી શકે તેવી ના હોય, તેથી એકાદો ભાગીદાર પોતાના ખાનગી નાણામાંથી તે દેવું આપે, પરંતુ તે એવી રીતે આપે કે પોતાના કાયદા સાર તે દેવું તે પેઢી સામા ઉભું રાખવાનો ધરાવે છે, એમ જણાય તો, જે ભાગીદારે તે દેવું આપેલું હોય તેની તરફથી લેહેણુદાર તે લેહેણું લેવા તે પેઢી ઉપર દાવો કરે, તેમાં સદરહુ ભાગીદારે તે દેવું પતાવેલું છે, એ કાંઈ જવાબ થતો નથી.

ભાગીદારોના અંગભૂતો તરફથી એક ભાગીદાર હોય તો, તે બસ છે, સખબ તેને નોટીસ આપવામાં આવે એટલે તેણે ચોપડા રજુ કરવા જોઈએ. હાજ બ્રકરીયા વિ. હાજ કાશમ (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૧ પાનું. ૫૯૬)

કોઈ એક પેઢીનું નામ તેમાંના એક ભાગીદારનુંજ નામ હોય તો, તેમાં અનુમાન એવું કરવામાં આવે છે કે તે નામથી જો કોઈ બીજા ઉપર સહી કરવામાં આવી હોય તો,

તે બીજા પેઢીને માટેજ આપવામાં આવ્યું હતું એમ સમજવું, અને તે તે પેઢીને બંધન કાઢે છે. પણ તેમાં એ જોવું અવશ્ય છે કે તે સખસ પેઢીના વેહેપાર શિવાય બીજા કોઈ વેહેપાર કરતો હોયો ના જોઈએ. પણ આ જાતનું અનુમાન એવી રીતે રદ પણ થઈ શકે કે તે સખસે તેના પોતાના ખાનગી કામોને માટે બીજા ઉપર સહી કરી હતી. કલકતા હાયકોર્ટ એવું ઠરાવ્યું છે કે, કોઈ હિંદુકુટબનો વહિવટદાર કુટબનો વેહેપાર ચલાવતો હોય, અને તેમાં પૈશાની જરૂર છે, એવું બીજા ભાગીદારો જાણતા હોય તો, તે મેનેજરને તે કામને માટે જે નાણાં અગાઉથી લેવાની જરૂર હોય, તેને માટે કુટબની મીલકત ગીરો મુક અને તે ગીરો બીજા મ્હોટી ઉમરના ભાગીદારોને બંધનશર્ત થાય છે. જોહારીબીબી વિ. જોષાજીસીસર (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૧ પાનું, ૪૭૦)

કલમ ૨૫૨ મી.

જે કરાર ઉપરથી ૨૫૨. જ્યારે પંત્યાળાઓએ કરાર કરીને પોતાને પર-
પંત્યાળાઓના હક્કો સ્પરને સખધે પોતાના હક્કો તથા શરજો વિશે નિયમ કર્યા
તથા જવાબદારી ઠ- હોય તથા તેનાં લક્ષણો ઠરાવ્યાં હોય, ત્યારે એવો કરાર
રેલી હોય, તે કરાર સર્વેની સંમતિથીજ માત્ર રદ કરી શકાય છે અથવા ફેરવી
રદ કરવા વિશે. શકાય છે; એ સંમતિ સ્પષ્ટ રીતે આપવી જોઈએ, અથવા
ધંધો ચલાવવાના કોઈ એકસરખા વહિવટ ઉપરથી ગર્ભિત
સમજાઈ જોઈએ.

દૃષ્ટાંત.

અ, બ, અને ક એઓ પંત્યાળુ કરવાના હેતુથી લખેલી કબુલા-
યત કરે છે કે, પંત્યાળાથી જે એન નફો થાય તે પોત પોતામાં સરખે
હિસ્સે વહેંચી લેવો. એ પછી તેઓ પંત્યાળાનું કામ ધણા વર્ષ સુધી
ચલાવે છે, અને અ ને એન નફામાંથી નિમ્મે નફો મળતો જાય છે,
અને આકીનો નિમ્મે બ અને ક સરખે હિસ્સે વહેંચી લે છે. એ વ્ય-
વસ્થા સર્વ પક્ષકારોને માલમ છે, અને સર્વેએ તે કબુલ રાખી છે. નફો
વહેંચી લેવા વિશે સદરહુ કબુલાયતમાં જે ઠરાવ છે તે, ઉપલા વહિ-
વટને લીધે રદ થાય છે.

ટીકા—કોનસ્ટ વિ. હારીસ (ટરનર એન્ડ રસલ્સ રી. વા. ૧ પાનું. ૫૨૩) ના કા
મખં આ બાબતનો નિયમ લાઈ એલડનસાહેબે નીચે પ્રમાણે સ્પષ્ટ રીતે બતાવ્યો છે:—

“સાધારણ પંત્યાળામાં જે કે ભાગીદારોએ લખેલો કરાર કરી સહીયારો ધંધો કેવી
રીતે ચલાવવો તેની શરતો ઠરાવી હોય, તોપણ લાંબો વ્યવહાર ચાલે અગર ના ચાલે,
પણ એટલો ચાલેલો હોય કે તે તમામ ભાગીદારોએ અસલ લખેલા કરારની શરતોમાં
ફેરફાર કરવાને કબુલ કરેલું છે, એમ જણાય તો, તેઓએ પોતાની વર્તણૂકથી તે ઠરાવમાં
ફેરફાર કરેલો છે, એમ ઠરાવી શકાય. જેમકે એક સાધારણ પંત્યાળામાં પક્ષકારોએ એવી
શરત કરી હોય કે, આપણામાંના કોઈએ બીજા તમામ ભાગીદારોના અનુમત વિના
પોતાની નામથી કુંડી લખવી નહી, અગર કબુલ પણ કરવી નહી. પરંતુ બીજાઓના અ-

નુમત વિના તેમાંના એકને તે પ્રમાણે કરવાની ટેવ પાડે તો, આ કોર્ટે ઠરાવવું જોઈએ કે તે બાબતમાં અસહ્ય ઠરાવ હતો, તેમાં તેઓએ ફેરફાર કરેલો છે.”

કલમ ૨૫૩ મી.

જુદી રીતનો ક-
રાર ન હોય તો, પં-
ત્યાળાઓના પોતપો-
તાના હક્કો ઠરાવવા
વિશેના નિયમો.

૨૫૩. બીજી રીતનો કાંઈ કરાર ન હોય તો, પંત્યાળા-
ઓના પરસ્પરના સંબંધો નીચે લખેલા નિયમોથી ઠરાવ-
વામાં આવશે:—

- (૧.) જે મિલકત પંત્યાળાની પુણમાં પ્રથમથી લીધી હોય, અથવા જે પંત્યાળાના પૈસાથી વેચાણ લીધેલી હોય, અથવા જે પંત્યાળાના ધંધાને માટે મેળવેલી હોય, તે સર્વે મિલકતના માલિક સર્વે પંત્યાળાઓ સમસ્ત છે. એવી સર્વે મિલકતને પંત્યાળાની મિલકત એવું નામ આપ્યું છે. પંત્યાળાએ પંત્યાળામાં પ્રથમ જે ભાગ આપ્યો હોય તેની કિંમતમાં નફા ટોટાના પોતાના હિસ્સાથી જે વધવટ થવાની તે થતાં જે રકમ થાય, તેટલો પંત્યાળાનો પંત્યાળાની મિલકતમાં હિસ્સો છે, એમ સમજવું.
- (૨.) પંત્યાળાના ધંધામાં જે નફો થાય તે સર્વ પંત્યાળાઓને સરખે હિસ્સે વહેંચી લેવાનો હુક છે, તેમજ પંત્યાળામાં થયેલો ટોટો સર્વે પંત્યાળાઓએ સરખે હિસ્સે ભરવો. બેધ-
- (૩.) એ. પ્રત્યેક પંત્યાળાને પંત્યાળાના ધંધાનો વહિવટ કરવામાં સામિલ થવાનો હુક છે.
- (૪.) પંત્યાળાના ધંધાનું કામ પ્રત્યેક પંત્યાળાએ ઉદ્યમ રાખીને કરવું, એ પ્રત્યેક પંત્યાળાની ફરજ છે, અને તે કામ કરવા બદલ કાંઈ પણ મેહેનતાણું મળવાનો પંત્યાળાનો હુક નથી.
- (૫.) જે પંત્યાળાના ધંધાને લગતી સાધારણ બાબતમાં પંત્યાળાઓના અભિપ્રાય એક એકથી જુદા પડે, તો પંત્યાળાઓમાંથી ઘણા જણોનો જે મત હોય તે પ્રમાણે ઠરાવ કરવો; પરંતુ સર્વે પંત્યાળાઓની સંમતિ થયા શિવાય પંત્યાળાના ધંધાના સ્વરૂપમાં કાંઈ ફેરફાર કરી શકાતો નથી.
- (૬.) સર્વે પંત્યાળાઓની સંમતિ શિવાય કોઈ પણ સખસને પેઠીમાં નવા પંત્યાળો કોઈ સખસથી કરી શકાતો નથી.
- (૭.) જે કોઈ પણ કારણને લીધે પંત્યાળાનો કોઈ પણ ભાગીઓ ભાગીઓ પાખામાંથી બંધ પડે, તો બાકીના સર્વે ભાગીયા-

આને સંબંધે પંત્યાળું ભાગી પડ્યું એમ સમજવું.

- (૮.) પંત્યાળુ કાંઈ એક નિમેલી મુદત સુધીને વાસ્તે કર્યું ન હોય, તો કોઈ પણ પંત્યાળો ગમે તે વખતે પંત્યાળામાંથી છુટો પડી શકે છે.
- (૯.) જો પંત્યાળુ અમુક મુદત સુધીને સારૂ કર્યું હોય, તો સર્વે પંત્યાળાઓની સંમતિશિવાય તે મુદત ચાલુ હોય તે દરમિયાનમાં કોઈ પણ પંત્યાળો પંત્યાળામાંથી છુટો પડી શકતો નથી, અને માર્ટના હુકમ શિવાય કોઈ પણ પંત્યાળાને બાકીના પંત્યાળાઓ કાંઈમણુ કારણે કાઢાડી મુકી શકતા નથી.
- (૧૦.) પંત્યાળુ કાંઈ અમુક મુદત સુધીને સારૂ કર્યું હોય કિંવા નહીં કર્યું હોય, તો પણ કોઈ પણ પંત્યાળો પરણ પામે તો, પંત્યાળું ભાગી પડે છે.

ટીકા—કીંગ્ડમે આન પાર્ટનરશીપ (આટલી ૪ પાનું ૮૬૦) ના ગ્રંથમાં પંત્યાળાની મીલકત કેવી રીતે કામે લગાડવી તે વિશે નીચેની ચાર બાબતો બતાવવામાં આવે છે.

(૧) જે સખસ પંત્યાળામાં ભાગીદાર ના હોય તેવા સખસોનું લેહેણું અને જવાબદારીઓ પતાવવા બાબતમાં. (૨) દરેક ભાગીદારે પુંજમાં આપેલું હોય તે શિવાય જે પંત્યાળામાં ધીરેલું હોય તે દરેક ભાગીદારને ફાળા પડતું આપવામાં. (૩) દરેક ભાગીદારનું પંત્યાળાની પુંજ બાબત જે લેહેણું નીકળતું હોય તે લેહેણાના પ્રમાણમાં આપવામાં (૪) છેવટ જો મીલકતમાં કાંઈ વધે અને વિરૂદ્ધ બતાવવામાં આવે નહીં તો, તે ભાગીદારોની વચમાં સરખે હિસ્સે નફા તરીકે વેહેંચી લેવામાં. નોવલ વિ. નોવલ (લા. રી. ૭ ઈકવી. પાનું. ૫૩૮) ના કામમાં જે સખસોની વચમાં મુખ્યબુબાનીના કરારથી પંત્યાળાનો કરાર કરવામાં આવેલો હતો, તે કરાર એવો હતો કે પંત્યાળામાં જે નફા અને નુકશાન થાય તે સરખે હિસ્સે બેઠેલે વેહેંચી લેવું. બાદ તેમાંનો એક સખસ મરણ પામ્યો અને પછી માનુમ પડ્યું કે તેણે બાંજ સખસ કરતાં ૧૯૦૦ પૌંડ પુંજમાં વધારે ધીર્યા છે. પરંતુ બધો બોલને જતાં મીલકતમાં ફક્ત ૧૪૦૦ પૌંડ છે. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ૫૦૦ પૌંડ ઓછા છે, માટે તે દેવું પતાવવાને બેઠે ભાગીદારોની મીલકત એકસરખી રીતે આપવાને ઠરાવવાદાર છે. લુડ વિ. રોકોલ્સ (લા. રી. ૧ એ. પાનું. ૩૬૯) ના કામમાં પંત્યાળાનું દેવું આપતાં બેજ ભાગીદારે પુંજમાં આપેલી તેટલી મીલકત પંત્યાળાની રહેલી નહીં હતી, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે મીલકત પ્રથમ જેણે પંત્યાળાની થાપણ ઉભી કરી હોય તેને આપવી જોઈએ, અને બાકી જે વધે તે ભાગીયાઓએ પોતાની થાપણના પ્રમાણમાં વેહેંચી લેવી જોઈએ.

ક્યાંપબેલ વિ. મુલેટ (૨, સ્વાનસ્ટોન રી. પાનું. ૫૭૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે પંત્યાળાની મીલકત બાબત તેના ભાગીયાઓની અંદર અંદર કરાર કરી તે મીલકત તેમાંના એક અગર વધારે ભાગીયાની જુદી મીલકત છે, એમ ઠરાવી શકાય છે. માટે જો આ પ્રમાણે કરેલા કરાર શુદ્ધબુદ્ધિનો હોય તો, તે પંત્યાળી પહેડીના લહેણુદારોના વિરૂદ્ધ બળવા

ન છે. થોમસ વિ. એયરટન (૧૦ એ. ડી. પાનું. ૧૮૫) ના કામમાં અમુક કોયલાના કારખાનાનો વહિવટ કરનાર માલેકે નજીકના કોયલાના કારખાનાના માલેકની મીલકતમાં પ્રવેશ કરતા આવત તે વહિવટ કરનાર માલેકે તેથી થએલું નુકશાન આપવું, એવો ઠરાવ કરવામાં આવેલો. તેથી તે વહિવટ કરનાર માલેકે પોતાના દરેક સહભાગિયા પાસેથી તે નુ-કશાનનો ભાગ લેવા દાવો કર્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ વહિવટદાર માલેકની જાણી બુજીને કરેલી ભારે કચૂર ના હોત તો, તે પ્રવેશનું કામ થઈ શકત નહીં. સખખ તે નુ-કશાનનો ભાગ લેવાનો સદરહુ વહિવટદારનો દાવો ચાલી શકતો નથી. ચીપનડેલ (ડીનેસ મેકનાટન એન્ડ ગાર્ડન રી. વા. ૪ પાનું ૧૯) ના એકતરફી કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, પંચાળાની મીલકતનું રક્ષણ કરવાને અગર જરી રાખવાને અવશ્યે કરીને જે નાણાં ખર્ચવાની જરૂર હોય, તે નાણાં તે કારણસર એકાદો ભાગીયો ખર્ચે તો, તે ભાગીયાને તે ખર્ચેલાં નાણાં પંચાળાની પેડીએ ભરી આપવાં જોઈએ, અને તે રકમ ઉપર અમુક દરનું વ્યાજ લેવાનો પણ તે ખર્ચનાર ભાગીયાનો હકક છે. ગા આન પાર્ટનરશીપના અંથને પાને ૩૯૮ મે ખતાવવામાં આવ્યું છે કે, “છ સખસો હયાતીના વીમા ખાખતનું પંચાળું કરે, તેમાંના ધણાખરા અગર તેમાંનો પસંદ કરેલો ભાગીયો અગર તેમાંના પાંચ ભાગીદારે, જે સદરહુ પંચાળાના કરારમાં સ્પષ્ટ અગર ગર્ભિત અખસાર આપેલો ના હોય તો, દરીયાના વીમાની ભાગીદારી ધ્યાને પંચાળા તે હયાતીના વીમાની ભાગીદારીનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી, કારણ કે જે આ પ્રમાણે ના હોય તો એક ભાગીદાર અગર વધારે ભાગીદારે જે ખા-ખતની ભાગીદારી હોય તે છોડી બીજી હરકાઈ ખાખતની ભાગીદારીમાં ભાગીદારોની કબુલત વિરહ્દ ઉપયોગ કરી તેમાં ચુંથાય.

લુડ વિ. લુડ (લા. જરનલ. એક્સચેન્જ વા. ૯ પાનું ૧૯૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદ ભાગીયાને પંચાળામાંથી કાઢાડી મુકવાને અખસાર બીજા ભાગીયાએને ના હોય, તેમ છતાં તેને કાઢાડી મુકવાને પ્રયત્ન કરવામાં આવે, અગર જ્યાંમાં કાઢાડી મુ-કવાનો સ્પષ્ટ અખસાર હોય, તોપણ જે ભાગીયાને કાઢાડી મુકવાનો હોય તેનો જવાબ ધયા ને ખુત્રાસો સાંભળવાનો તેને લાગ આવ્યા વિના કાઢાડી મુકે તો, તે રદ ખાતલ છે. કાવસે વિ. માલ (૧ સ્વાનસ્ટોન રી. પાનું ૫૦૯) ના કામમાં લાર્ડ એલડને એવો નિયમ ખતા વેજો છે કે, જ્યારે પંચાળું કેટલી મુદત ચાલવાનું તે મુદત ઠરાવવામાં આવેલી ના હોય, અને પંચાળાના કરારમાં તે નક્કી કરવાને કાંઈ ના હોય તો, દરેક પક્ષકાર એક પળની ખખર આપી તે પંચાળું બંધ કરી શકે છે, એટલે તેથી તે ભાગીદારી એવી રીતે બંધ થાય છે કે, તે ખખર આપી સારથીજ તે ભાગીદારી સમેટવાના કારણસર રૂકત તે ભાગીદાર રહે. તેજ પ્રમાણે એકાદ ભાગીયાનું મરણ થયાથી પંચાળું બંધ થાય છે. માટે જેમ મરણની ખખર મળવાથી બંધ થાય છે, તેવીજ રીતે તે બંધ કરવાની ખખર આપી થાય છે, અને તેથી વધારે થતું નથી, કડી વિ. રટર (૧ વાહીટ એન્ડ ટયુડસ. એલ્ડ સી. પાનું. ૭૮૬) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, સાધારણ નિયમ પ્રમાણે ભાગીદારના કરારનો વિશેષ રીતે અમલ કરવાનું હુકમનાંમાં કાંઈ કરતા નથી. વિશેષ ન્યાયન આકટની કલમ ૨૧ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે, કે એકાદ ભાગીદારી કેટલી મુદત ચાલવાની તે વિશે

હરાવ ના હોય તો, હરેક વખતે તે બંધ થઈ શકે છે, માટે તેવી ભાગીદારી વિશેષ રીતે કરવાને હુકમનામું કરવામાં આવે તો, તે ઉપયોગનું નથી.

કલમ ૨૫૪ મી.

કોર્ટ પંત્યાળું આ- ૨૫૪. કોઈ પંત્યાળાએ દાવો કર્યા ઉપરથી નીચે લખેલે રે ભાગી શકે છે. પ્રસંગે કોર્ટ પંત્યાળું ભાગી શકે છે:—

- (૧.) જ્યારે કોઈ પંત્યાળો અસાવધ બુદ્ધિનો થાય ત્યારે.
- (૨.) જ્યારે દાવો કરનાર પંત્યાળા શિવાય બીજા કોઈ પંત્યાળો નાદાર ફેણદાર વિશેના કોઈ કાયદા મુજબ નાદાર હરાવવામાં આવ્યો હોય ત્યારે;
- (૩.) જ્યારે દાવો કરનાર પંત્યાળા શિવાય બીજા કોઈ પણ પંત્યાળાએ એવું કાંઈ પણ કૃત્ય કર્યું હોય કે, તેથી કરીને સદરહુ બીજા પંત્યાળાનો નફા ટોટાનો સર્વે સંબંધ કાયદા મુજબ ત્રીજા સખસ પાસે જતો હોય ત્યારે;
- (૪.) જ્યારે કોઈ પણ પંત્યાળો પંત્યાળાના કરાર મુજબ પોતાને ભાગે જે કરવાનું હોય, તે કરવાને અશક્ત થાય ત્યારે;
- (૫.) જ્યારે દાવો કરનાર પંત્યાળા શિવાય કોઈ બીજા પંત્યાળો પંત્યાળાના કામકાજમાં, અથવા પોતાના પંત્યાળાઓને, ભારે ગેરવર્તણૂંક કર્યાનો તકશીરવાર હોય ત્યારે;
- (૬.) જ્યારે પંત્યાળાનો ધંધો ચલાવ્યાથી માત્ર ટોટોજ થતો હોય ત્યારે:

ટીકા—પંત્યાળાની અમુક મુદત હરાવેલી હોયતોજ કોર્ટને તેમાં હાય ધાલવાની જરૂર પડે છે. ભાગીદારી બંધ કરવા બાબત દાદ માગવાની ના હોય તો, ભાગીયાની વચમાંના દાવાઓમાં સાધારણ રીત પ્રમાણે કોર્ટ કાંઈ દાદ અજાવતા નથી, એવું જ. ના-ગભુશાનમ વિ. કે. ગંગાયા (૨. મ. હા. રી. પાનું ૨૮) ના કામમાં હરાવેલું છે. કીરબી વિ. કાર (યંગ એન્ડ એક્સચેન્જર વા. ૩ પાનું ૧૮૪) ના કામમાં ઈંગ્રેજ હરાવો છે, તે પ્રમાણે હરાવવામાં આવ્યું છે કે ભાગીદારનું દીવાનાપણું છે, અને ફરીથી આરામ થાય તેવું નથી, એવું ભાગીદારી બંધ પાડવાનું હુકમનામું મેળવવાને શામેલ કરવું જોઈએ. આ કલમ પ્રમાણે છેલ્લી બાબતમાં દાવો કરવાની જરૂર છે, એટલુંજ નહીં પણ કાસે વિ. માલ (૧ સ્વાનસ્ટોન રી. ૫૦૭) ના હરાવ પ્રમાણે એકાદો ભાગીદાર દેવાળું કાઢાડે એટલે ભાગીદારી તેની મેળે બંધ પડે છે, એવો ઈંગ્રેજ લાનો નિયમ છે, કારણ કે તેભાગીદારીનું હિત તેના અસાધનીને સોંપવામાં આવે છે, માટે પરીણામે તે પંત્યાળાની પેહેલી જારી રાખવામાં આવે, તોપણ તેમાં નવા અંગભુતો દાખલ કરવા પડે છે. કોઈ પંત્યાળો પોતાનો હિસ્સો એકાદા હુકમનામૂની બજાવણીમાં લેવા દે તો, તેનું પરીણામ પણ પંત્યાળા મજબુરે નફા ટોટાનો સર્વે સંબંધ ખુશીથી લખી આપ્યા સરખો થશે. જનસન વિ. ઈવાન્સ (એમ. એન્ડ. જી. પાનું. ૨૪૦)

એકાદો ભાગીદાર પોતાની ખોટી વર્તણૂકના કારણથી, એટલે કપટથી વિશ્વાસપાત કરના બાબત ગુન્હેગાર થએલો, તેથી ફાજદારીરાહ ફરીયાદમાં જવાબદાર થએલો હતો. તેથી હસેલ વિ. હેવર્ડ (૩૦ બીવન્સ રી. પાનું. ૧૫૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, તેના સહભાગીયાનો તે ભાગીદારી બંધ પડાવવાનો હક છે. ઈંગ્લંડ વિ. કુર્લીંગ (૮ બીવન્સ રી. પાનું. ૧૨૯) ના કામમાં એવું માલુમ પડેલું કે એકાદો ભાગીદાર ભાગીદારી બંધ પડાવવાના હેતુથી પોતાની ખોટી વર્તણૂક ચલાવે તો, તે ખોટી વર્તણૂક ચલાવનાર ભાગીયાને કોર્ટ તાકીદ હુકમ આપી શકે છે. માટે પ્રતીવાદીએ વાદીની સાથે ભાગીદારી કરેલી તે બંધ પાડવાને આગ્રહ કરી તેણે બીજા ભાગીદારી કરીને જુની પેહેડીનું નામ તેનું તે પાડ્યું, તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે વાદીની સાથે ભાગીદારી ચલાવવાની મુદત પુરી થતાં મુખી વાદી શિવાય બીજા કોઈ સાથે તે વેહેપાર કરવો નહીં, એવો પ્રતીવાદીને કોર્ટ તાકીદ હુકમ આપ્યો. જેનીંગ્સ વિ. બ્યાડલે (૩ કે એન્ડ જનસન રી. પાનું. ૭૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, દરેક પંચાળામાં નફા થવાની આશા રાખવામાં આવે છે, માટે જો કે તે પંચાળું અમુક મુદત મુખી ચલાવવાનો કરાર હોય, તોપણ જ્યારે એમ બતાવવામાં આવે કે તે પંચાળું નુકશાન થયા વિના ચાલી શકે તેવું નથી તો, કોર્ટ તે પંચાળું બંધ પાડી શકે છે. ઈંગ્લેન્ડ નિયમ પ્રમાણે જો પુણ કરવાનો કરાર હોય તેટલી પુણ ખર્ચ થઈ ગએલી છે, એમ બતાવવું એવી જરૂર છે, સમગ્ર આવી હકીકત હોય તો, તેમાં વધારે પુણ કરવાને એકાદ ભાગીદારને ફરજ પાડી શકાતી નથી.

સેરાબજી ફરદુનજી વિ. દુલભભાઈ હરગોવિંદદાસ (ઈ. લા. રી. મુ. વા. ૫ પાનું ૬૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, કરાર આકટની કલમ ૨૬૫ મી પ્રમાણે જલ્લા કોર્ટને હકુમત મળવાને પ્રથમ પંચાળું બંધ પડેલું હોવું જોઈએ. અમદાવાદની જલ્લા કોર્ટમાં જુનીંગ ફ્યાકટરીના એક ભાગીદારે પંચાળું સમેટવાને તથા દેવું, આપતાં તે જ વધે તે ભાગીદારોને વેહેંચી આપવાનો દાવો કર્યો, પણ તે દાવાની તારીખે પંચાળું બંધ પડેલું નહીં હતું. આ કામ આસીસ્ટન્ટ જડજ્જ તરફ ફેંસલ કરવા મોકલવામાં આવવાથી તેઓએ ઠરાવ્યું કે, તે કારખાનું બંધ પાડવું અને તેનું કામ સમેટવું, તેથી હાઇકોર્ટમાં અપીલ કરવામાં આવી. તેમાં હાઈકોર્ટે ઠરાવ્યું કે આસીસ્ટન્ટ જડજ્જનો ફેંસલો ફેરવવામાં આવ્યો છે, અને યોગ્ય કોર્ટમાં દાવાની અરજી આપવાને તે અરજી વાદીને પાછી આપવામાં આવી છે. આ કામમાં એવો સવાલ ઊત્પન્ન થયો હતો કે કરાર આકટની કલમ ૨૬૫ મીમાં સમાસ થાય તેવું કામ આસીસ્ટન્ટ જડજ્જને મોકલવાને જલ્લા જડજ્જને અપભાર છે કિંવા નહીં.

કેટલાએક સમસોએ અમુક વ્યાપાર ચલાવવાની ભાગીદારી કરી હતી. ત્યાર પછી તે ભાગીદારીની સ્થિતિ એવી થઈ કે તે ભાગીદારીનું કામ ભાગીદારીમાં ખોટ ગયા વિના આગળ ચાલી શકે નહીં, તેથી તે ભાગીદારી બંધ કરવાના એક હેતુથી એક દાવો કરવામાં આવ્યો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ભાગીયા ઉપર બીજો 'કાલ' કહ્યા વિના તે ભાગીદારીનું કામ ચાલે તેવું નથી. દેવું એકદું થાય છે, અને જો પુણ આપવાનું કમુલ કરેલું તેટલી પુણથી કામ ચાલે તેવું નથી, એમ જણાય છે. તેથી તે બંધ કરવાનું હુકમ-

નામું કરવું જોઈએ. વળી આ કામમાં જે વહિવટ કરતો હતો તેને તેની હયાતી સુધી તે પંત્યાળાના વેચાણ ઉપર કમીશન આપવું એવો તેના સહપંત્યાળાએ કરાર કર્યો હતો. હવે પંત્યાળાનું કામ નુકશાની વિના ચાલતું નથી એમ માલમ પડે તો, બીજા તે પંત્યાળાના ભાગીદારોને તે પંત્યાળા બંધ કરાવવાનો હક્ક છે, તે સ્પષ્ટ કરાર ના હોય તો છોડી દીધો છે એમ થતું નથી, તેમને ભાગીદારી બંધ પડે તો તે વહિવટદારને કંપનસેશન આપવું, તેવું પણ ગર્ભીત રીતે થતું નથી. કાવસજી જ્ઞાનાભાઈ વિ. લાલભાઈ લલુભાઈ (ઈ. લા. રી. ૧ મું. પાનું ૪૬૮)

કલમ રપપ મી.

ધંધો કરવાની મ. રપપ. જે ધંધા વિશે પંત્યાળું કર્યું હોય તે ધંધો ના હોય તો, પંત્યાળું કરવાની મનાઈ કાયદાથી થાય તો, તે પંત્યાળું સર્વ કોઈ ભાગી પડે છે. પ્રસંગે ભાગે છે એમ સમજવું.

ટીકા—કોઈ કાયદા સંબંધી ફરકાર થાય અગર કોઈ એવો બનાવ અને કે જેની ક્રીને તે કામ જારી રાખવાને માટે ગેરકાયદેસર થાય તો, તે બેમાંથી કોઈ રીતે તે કામ ગેરકાયદેસર થઈ શકે છે. જે બે પંત્યાળાઓ બે જુદા જુદા દેશમાં રહેતા હોય, અને તે દેશની વચ્ચે જે કોઈ લડાઈ ચાલે તો, તેમનો વેહેપાર ગેરકાયદેસર થાય છે, અને તેથી કરી તે ભાગીદારી બંધ પડે છે, કલમ ૨૩ મી નીચેની ટીકા જુઓ.

કલમ રપ૬ મી.

જે મુદતને માટે રપ૬. જે પંત્યાળું અમુક મુદત સુધીને સાડ કરવામાં પંત્યાળું કર્યું હોય આપ્યું હોય, તે પંત્યાળું તે મુદત પુરી થયા પછી ચાલુ તે મુદત થઈ ગયા રાખવામાં આવે, ત્યારે જુદી રીતની કળુલાયત ન હોય તો, પછી પંત્યાળું ચાલુ પંત્યાળાઓના હક્કે અને તેની ફરજે મુદત પુરી થતી વખતે રાખ્યું તો, પંત્યાળા જેવી હતી તેવીજ કાયમ રહેશે; પરંતુ કોઈ પણ પંત્યાળાની યચ્છા ઉપરથી ભાગી શકાય એવા પંત્યાળાને સદરહુ હક્ક તથા ફરજે જેટલે દરજ્જે લાગુ પડી શક્તી હોય તેટલેજ દરજ્જે હક્કે તથા ફરજે મજકુર સદરહુ ચાલુ રાખેલા પંત્યાળાને લાગુ છે, એમ સમજવું.

ટીકા—અમુક મુદત સુધીનું પંત્યાળું હોય, તે મુદત પુરી થયા પછી જે કોઈ વિશ્લેષ કરાર કર્યા વિના ભાગીદારો તે પંત્યાળું ચલાવે તો, અસલ ભાગીદારીના કરારની શરતોથી તે ભાગીદારી ચલાવવામાં આવી થાય છે. માટે ભાડા અગર સાંચનો કરાર હોય તેમાં મુદત ઠરાવેલી હોય તે પુરી થયા પછી પણ તેજ ભાડા અગર સાંચનો કરાર જારી રહે છે. પાર્સન્સ વિ. હેવર્ડ (૩૧ લા. જ. એ. પાનું. ૬૭૦) ના કામમાં પંત્યાળાના ભાગીદારોએ પંત્યાળાની મુદત પુરી થયા પછી પણ ભાગીદારી ચલાવી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે ભાગીદારી ફક્ત ખાસ નોટીસ આપી બંધ પાડી શકાય છે, પરંતુ નોટીસ આપવામાં આવી નથી, પણ તે પ્રથમની શરતો પ્રમાણે ચાલે છે, માટે તે શરતો પ્રમાણે તે બંધ પાડવાનું હુકમનામું કરવામાં આવ્યું.

ક. ૨૫૭, ૨૫૮ ભાગીદારે હિસાબ આપવો જોઈએ. (૩૭૩)

કલમ ૨૫૭ મી.

પંત્યાળાઓના સા ૨૫૭. સર્વ પંત્યાળાઓને સંવેત્કૃષ્ટ પ્રાયદો થાય એવી રીતે પંત્યાળાનો ધંધો ચલાવવો, તથા પરસ્પર ન્યાયથી તથા ધમાનદારીથી વર્તવું, તથા પંત્યાળા સંબંધીની તમામ વાતોની સંપૂર્ણ હકીકત તથા ખરા હિસાબ હરકોઈ પંત્યાળાને તથા તેના કાર્યદેસર પ્રતિનિધીને આપવા, એ સર્વ પંત્યાળાઓની ફરજ છે.

ટીકા—હાલ વિ. હાલ (ખીવન્સ રી. વા. ૧૨ પાનું. ૪૧૪) ના કામમાં ભાગીદારી ૨૧ વર્ષની મુદત સુધીની કરવામાં આવેલી, અને તે અંધ પાડવી હોય તો બાર માસની અગાઉથી નોટીસ આપવાનો તેમાં કરાર કરવામાં આવેલો, પછી તેમાં વાદીને પ્રતીવાદીએ પંત્યાળાના કામમાંથી ખાતલ કરેલો છે, એવી ફરીયાદ કરવા ઉપરથી પ્રતીવાદીને એવો મનાઈ હુકમ આપવામાં આવ્યો કે, તે પંત્યાળાનાં નાણાં પંત્યાળાના સાધારણ કામ શિવાય ખીજી રીતે વાપરવાં નહી, અને કરાર પ્રમાણે વાદીનો જે હક્ક હોય તે હક્કનો અમલ કરતાં તેને અટકાવ કરવો નહી. કોનસ્ટ વિ. દારીસ (ટરનર અને રસલ રી. વા. ૧ પાનું. ૫૨૪) ના કામમાં કરાવવામાં આવ્યું છે કે દાદ મળવાને જે પક્ષકાર અગત્ય કરતો હોય, તે પક્ષકાર તે અરજ કરવાનો હક્ક પોતાની વર્તણૂકથી ખુલે છે, કારણ કે ભાગીદારીની આખતમાં એક એવો નિયમ છે કે, જે ભાગીદાર એવી ફરીયાદ કરતો હોય કે ખીજા ભાગીદારીની મારી તરફમાં જે ફરજ છે તે તેઓ અદા કરતા નથી તો, તેણે તે ખીજા ભાગીદારે તરફની ફરજ અદા કરવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ, અને તે તૈયારી બતાવવી જોઈએ.

કલમ ૨૫૮ મી.

પંત્યાળા સંબંધી ૨૫૮. પંત્યાળા સાથે સંબંધ રાખનાર કોઈ પણ કાર્ય ના કાર્યમાં ચએલા ઉપરથી જો કોઈ નફો થાય તો, તે નફોનો હિસાબ પંત્યાળાભનો હિસાબ પે જાએ પોતાની પેઢીને આપવો જોઈએ. દીને આપવો જોઈએ.

દૃષ્ટાંતો.

- (અ.) અ, બ અને ક એઓ પંત્યાળે વેહેપાર કરે છે. અ અને બ ને ન જણાવતાં જે ઘરમાં પંત્યાળાનું કામ ચાલે છે તે ઘરનો પટો ખુદ પોતાનાજ લાભને માટે ક મેળવે છે. અ તથા બ ની ઇચ્છા હોય તો, તે પટાથી લાભ થાય તેમાં ભાગ મળવાનો હક્ક તેઓને છે.
- (બ.) અ, બ અને ક એઓ પંત્યાળે વેહેપાર કરે છે અને તેઓનો વેહેપાર મુંબઈ અને લંડન મધ્યે છે. ડ લંડનનો એક વેહેપારી છે તેની પાસે તેઓ માલ મોકલે છે. ડ ને માલ મોકલ્યાં કરે તેને સાફ ક પોતાની સત્તા વાપરે તેના અવેજમાં, માલ મોકલવા બાબત જે દસ્તુરી ડ ને મળે છે તેમાંથી કોઈ ભાગ ડ કુપી રીતે ક ને આપે છે. એવી રીતે

ક ન જે પૈસા મળ્યો તેનો હિસાબ તેણે પેઢીને આપવો જોઈએ.

ટીકા—એકાદ પંત્યાજે તે પંત્યાજાની સાથે સત્તર રાખનાર કાચોમાંથી જે પ્રસંગે પોતે કાંઈ નફો અથવા રીતે મેળવ્યો હોય, તે પ્રસંગે જો કે તે પંત્યાજી ભાગવા વિષેની દરખાસ્ત હોય તો, તેના ઉપર દાવો ચાલી શકે છે.

એટલી વિ. કેવન (૧૮ બીવન્સ રી. પાનું. ૭૫), અને મદ્રાસ. હા. રી. વા. ૨ પાનું. ૩૧) ના કામમાં એક ભાગીદારને પંત્યાજાની પેઢી તરફથી માલ ખરીદ કરવાને રાખેલો, તેણે પ્રથમથી બજારબાવ કરતાં હલકી કીમતથી ખરીદ કરી રાખેલો માલ બજારબાવે તે પેઢીમાં આપ્યો, તેથી તે ભાગીદારને ભારે નફો થયો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આ પ્રમાણે જે નફો મેળવેલો હોય તે નફોનો હિસાબ તેણે પંત્યાજી પેઢીમાં આપવો જોઈએ, પછી બીજા ભાગીદારોએ તે ભાગીદારી બંધ પાડવાને અરજ કરેલી ના હોય તેની ચીંતા નહીં. ફોર્ટર વિ. આક્સફોર્ડ વોર્સ એન્ડ વોલવ રેલવે કંપની (કામન બેંચ. વા. ૧૩ પાનું. ૨૦૦) ના કામમાં બ્યારે એકાદ ભાગીદારના નફા તરફ તેના બીજા સહ-ભાગીદારો તરફની એક બીજા વિરુદ્ધ સામસામી ફરજ હોય તો, તેવી રીતે જ્યેષ્ઠ વ્યવહાર કોર્ટ મંજૂર રાખતા નથી. તે નિયમ પ્રમાણે એક કંપનીના ડાયરેક્ટર એક પેઢી કે જે તે કંપની સાથે લેણદેણ ચલાવનારી પેઢીનો ભાગીદાર હોય તો, તે ડાયરેક્ટર એ કંપની વિરુદ્ધ અમલમાં આણી શકાય તેવો કરાર કરી શકે નથી. પોતાના ભાગીદારોને ખરચે નફો મેળવવો એ પંત્યાજાની ફક્ત ફરજ વિરુદ્ધ છે એટલું જ નહીં, પણ વળી જે કાંઈ નફો મેળવવાની તેની ફરજ છે તે નફો કંપનીને કરાવવાની તેની ફરજ છે. ગાર્ડનર વિ. મેક્સીઅન (બીવન્સ રી. વા. ૪ પાનું. ૫૩૪) ના કામમાં એક ભાગીદારે પંત્યાજાની મીલકતનો ઉપયોગ કરી નફો મેળવેલો, તેથી તેને તે નફોનો જવાબદાર છે એમ ઠરાવવામાં આવ્યું. જેમકે એક વાંદાણુ જે માલેશના સામાન્ય નફાને સારું હતું તે વાંદાણુના માસ્તરનો તેમાં થોડોક માલકી હક હતો. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે તે માસ્તરને પોતાના ખાનગી દ્વારે સાફ તે વાંદાણુ વાપરવાનો હક નથી. માટે આવી રીતે મેળવેલો નફો હોય તેમાંથી બીજા ભાગીદારોને ખાતલ કરવાનો કોઈ પણ ઇલાજ કયુલ કરવાને કોર્ટે ના પાડી.

આ કલમ તેમજ કલમ ૨૫૬ ની સાથે સન ૧૮૮૨ ના હિંદુસ્તાનના ટ્રસ્ટ આ-ક્ટની કલમ ૮૮ મી વાંચવી જોઈએ, તે કલમોમાં કેટલીક બાબતો બતાવી છે અને તેની સાથે વધારે એ બતાવ્યું છે કે, જે કોઈ પંત્યાજો પંત્યાજા તરીકેની પોતાની સ્થિતિનો લાભ લેઈને પૈસા સત્તરથી પોતે કાંઈ નફો મેળવે તો, તેણે તે નફો પોતાના સહપંત્યાજા-ઓના લાભનો છે, એમ સમજવું જોઈએ.

કલમ ૨૫૯ મી.

જે પંત્યાજો ૨૫ ૨૫૯. જે કોઈ પંત્યાજો, બાકીના પંત્યાજાઓને ન ધાર્વાજો બીજા ધ્વા- જણાવતાં અને તેઓની સંમતિ શિવાય પેઢીના ધંધા જોડે થો કરે, તે પંત્યાજો સ્પર્ધાવાજો તથા તે ધંધામાં હરકત કરી બીજા કોઈ પણ પેઢીને કેવો જવા- ધંધો ચલાવે તો, તે ધંધામાં મેળવેલા સર્વે નફોનો હિસાબ

ક. ૨૬૦,૨૬૧

પેઢીને માટે ખોળાધરી.

(૩૭૫)

ખદાર છે.

તેણે પેઢીને આપવો જોઈએ, અને તે ધંધાને લીધે પેઢીને કાંઈ ટોટા આવ્યો હોય તો, તેનો ખદલો તેણે પેઢીને ભરી આપવો જોઈએ.

ટીકા—લોક વિ. લાયનમ (૪ આઈરીશ કેસસ પાનું. ૧૮૮) ના કામમાં એક સરકારના કંત્રાક્ટનું કામ ચલાવવાને વાદી અને પ્રતીવાદીએ જામગીદારી કરેલી, સાર પછી તેવોજ કંત્રાક્ટ અમલમાં લાવવાને ખીજ પક્ષકારો સાથે પ્રતીવાદીએ ગુપ્ત રીતે ખીજો કરાર કર્યો. તેથી પ્રતીવાદીએ તે ગુપ્ત કરારની ર્થએ જે નફો મેળવેલો, તે આખત વાદીએ દાવો કરવાથી વાદીના લાભમાં હુકમનામું કરવામાં આવ્યું.

આ કલમ મુજબ હિસાબ માગવાનો હક, ફરીયાદવાળું કૃત ખીજ પક્ષકારની જાણ બાહાર તથા તેની સમતી સિવાય કરેલું હોય તો તે ઉપર આધાર રાખે છે. ખીજ પક્ષકારની અનુમતીથી કરેલું હોય તો, દાદ માગવાનો તેનો હક રહેતો નથી.

કલમ ૨૬૦ મી.

પેઢીમાં ફેરફાર થ ૨૬૦. એકાદી પેઢીના કાર્ય આખત કોઇ પણ પેઢીને થાથી સ્થિર જમીન અથવા ત્રીજ સખસને સ્થિર જમીનગીરી આપવામાં આવી ગીરી રદ થાય છે. હોય તો, જે પેઢીને અથવા જે પેઢીના કાર્ય આખત તે જમીનગીરી આપી હોય તે પેઢીના અંધારણમાં કાંઈ ફેરફાર થાય તો, ખીજ રીતનો કરાર ન હોય ત્યારે તે જમીનગીરી ભવિષ્યકાળના કાર્યને સખધે રદ થઈ એમ સમજવું.

ટીકા—ભાગીદારીમાં નવો ભાગદાર દાખલ કરવામાં આવે તો, આ કલમના ઠરાવ પ્રમાણે જમાનને અસર થાય છે, એમ પીસ વિ. હીર્ટ (૧૦ ખી. એન્ડ સી. પાનું. ૧૪૫) ના કામના ઠરાવ ઉપરથી જણાય છે. આગળની જવાબદારી મર્યાદા વિનાની હોવાથી પેઢીમાં ફેરફાર થાય, તોપણ હામી ઈયાને જમીની રદ થઈ શકે નહી, એવો ઠરાવો છે, એમ અનુમાન થઈ શકતું નથી. બ્યાકહાલિસ વિ. હાલ (એસ્ટ એન્ડ સ્મીથ્સ રી. પાનું. ૫૦૭) ના કામમાં અમુક વાંદાણુ આંધનારાઓની આખત જે નાણાં લેહેણાં થાય તે વિશે હામી આપવામાં આવેલી હતી, તેમાં ઠરાવવામાં આવેલું છે કે તે પેઢીમાં ફેરફાર થાય તેથી તે હામી જારી રહેવાની છે, એવો સ્પષ્ટ ઠરાવ નથી, તેમ જરૂર કરીને ગર્ભાંત રીતે તે નીકળે છે, એમ પણ થતું નથી.

કલમ ૨૬૧ મી.

કોઇ પંત્યાળો મ- ૨૬૧. કોઇ પંત્યાળો મરણ પામ્યો હોય, અને તેના રણ પામ્યા પછી મરણ પછી પેઢીએ કાંઈ ફરજ માથે લીધી હોય, તો સ્પષ્ટ જવાબદારી ઉત્પન્ન કબ્જાચાત ન હોય ત્યારે તે ફરજને સખધે મરનારની મિ- થઇ તો, તેને વાસ્તે લકત જવાબદાર નથી. મરનારની મિલકત જવાબદાર નથી.

ટીકા—વીલક્રીનસન વિ. હેન્ડરસન (માઇન એન્ડ ક્રીન્સ રી. વા. ૧ પાનું ૫૮૨) ના.

કામમાં એવું કેહેવામાં આવેલું છે કે ભાગીયામાંથી એકાદો ભાગીયો મરણ પામે તો, હયાત ભાગીયા વિરૂદ્ધ ઇલાજ લીધા વિના તે મરનાર ભાગીદારની મીલકત ઉપર લેહેણુદાર પોતાનો ઇલાજ ચલાવી શકે કિંવા નહી, એ વિશે પ્રથમ શક હતો પરંતુ હાલ એમ નક્કી થઈ ચુક્યું છે કે, તે મરનારની મીલકત ઉપર પોતાનો ઇલાજ કરી શકે છે, પરંતુ તે લેહેણુદારે હયાત ભાગીયાઓને પોતાના દાવામાં પક્ષકાર કરવા જોઈએ. કાવલ વી. સાઇક્સ (૨ રસલ રી. પાનું. ૧૯૧) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, મરનારની મીલકતના વહિવટ આપત દાવો કરવામાં આવી ચુકેલો હોય તો, તે પેહેડીનો લેહેણુદાર તેમાં દાખલ થઈ તે વિરૂદ્ધ શાખેત કરી શકે છે. તુલીયામી વિ. નોખલ (મેરીવેલ્સ રી. વા. ૩ પાનું ૬૧૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, એકાદો ભાગીદાર મરણ પામે એટલે ભાગીદારી ખંધ થાય છે, માટે તેના મરણ પછી જે ભાગીદારો રહેલા હોય, તેમણે કરેલા દેવ માટે ફક્ત તે ખંધ થયાની નોટીસ નહીં આપ્યાના કારણથી તે મરનાર ભાગીદારની મીલકત જવાબદાર થતી નથી. એકતરશી આરલંડ (૧૦ વેસી રી. પાનું ૧૧૦) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, મરનાર ભાગીદારના હાથ વધીત્ર ભાગીદારીનું કામ ચલાવે તો, તે મરનાર ભાગીદારના મરણ પછી જે કરાર કરવામાં આવે તે વિશે તે વારસ વકીલ જાને જવાબદાર થાય છે, પરંતુ તે વારસ વકીલ તે મરનારની આશયી કામ ચલાવતા હોય તો, તે વારસ વકીલને જે નુકશાન થાય તે, તે મરનારની મીલકતમાંથી વસુલ કરી શકે છે, અને તે મરનારની જેટલી મીલકત તે કામમાં વાપરી હોય તેટલી મીલકત તે મરનારના મરણ પછી ચએલા લેહેણુદારોના લેહેણુ આપત જવાબદાર થાય છે. પરંતુ ફ્રટપુશ વી. ફ્રટપુશ (૧ બીવન્સ રી. પાનું. ૧૮૪) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે આવા લેણદારો બીજા લેહેણુદારોની સાથે સરખાઈ કરી શકતા નથી. હોલ્મ વિ. હામંડ (લા. રી. ૭ એક્સચેન્જર પાનું. ૨૧૮) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે મરનાર ભાગીદારની મીલકત ભાગીદારીના કામમાં રહે અને મરનારના વારસ વકીલને નાણાં આપવામાં આવે તેથી તે વારસ વકીલ અવસ્ય કરીને ભાગીદાર થતો નથી. વીલેટ વી. પ્લાનફોર્ડ (હેર રી. વા. ૧ પાનું. ૨૫૩) ના કામમાં મરનાર ભાગીદારની પુંજીથી હયાત ભાગીદારોએ ભાગીદારીનું કામ ચલાવેલું, તેથી ઠરાવવામાં આવ્યું કે નફો થવાના સાધનનો ભાગીદારના કામના પ્રકારનો અને બીજા હકીકતોના વિચારને અનુસરી નફાની વેહેચણી નક્કી કરવાની છે. ઓક્લે વી. પારોલર (ક્લાક વિ. શીનલી વા. ૧. પાનું ૨૦૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે મરનાર ભાગીદારની મીલકતનો વહિવટ એકાદો લેહેણુદાર પાસે રહી કરવા દે, અને પોતાના લેહેણુ આપત કાંઈ દાવો ના કરે તો, તે મરનારની મીલકતમાંથી પોતાનું લેહેણું લેવામાં તે લેહેણુદારને કોઈ મદદ કરતા નથી.

કલમ ૨૬૨ મી.

પંત્યાળાના કર્જો ૨૬૨. કોઈ પેહેડીને એકમતે આપવાનાં કરજ હોય, તથા પંત્યાળાઓનાં અને તે પેહેડીના પંત્યાળાને પોતાને આપવાનાં જુદાં કરજ પોતાના જુદાં જુદાં હોય, ત્યારે પંત્યાળાની મિલકત પ્રથમ પેહેડીના કરજ કર્જો આપવા વિશે અદા કરવાના કામમાં લેવી જોઈએ, અને ત્યાર પછી કાંઈ

શાજલ રહે તો, પ્રત્યેક પંત્યાળાનો જેટલો હિસ્સો હોય તે હિસ્સો તે પંત્યાળાને પોતાને જે જુદાં કરજ આપવાનાં હોય તે અદા કરવાના કામમાં લેવો જોઈએ. અથવા હિસ્સો મજકુર તે પંત્યાળાને આપવો જોઈએ. કોઈ પણ પંત્યાળાની પોતાની જુદી મિલકત હોય તે પંત્યાળા મજકુરના જુદાં કરજ અદા કરવાના કામમાં પ્રથમ લેવી જોઈએ, અને પછી જો કાંઈ શાજલ રહે તો, તે પેહુદીના કરજ અદા કરવાના કામમાં લેવી.

ટીકા—મરનાર ભાગીદારના વારસ વકીલ અગર દેવાળું કાઢારેલા ભાગીદારના “અસાઈની” હયાત ભાગીયાના અગર દાર ભાગીયાના ખરી સખનાઈની રીતે ભાગીયા નથી. પરંતુ તે દરેકમાં કામ સમેટવામાં આવે ત્યાંહા સુધી તેઉનું જરૂરીયાત હિત કાયમ રહે છે. માટે જે પંત્યાળાની મીલકત હોય છે તે લેણુદારના હક્કથી નહીં, પરંતુ ભાગીયાઓના પોતાના હક્કથી વેહેંચણીના કારણસર જારી રહે છે, સખખ ભાગીયાઓની વચમાં ન્યાયની મદદ લેતો, લેહેણુદારોને તે વેહેંચણી કરાવવાનો લાગ મળે છે, એવું એકતરશી વીક્ષીયમ્સ (૧૧ વેસી. રી. પાનું. ૫) ના કામમાં દરાવવામાં આવ્યું છે, આ કામ પ્રમાણે જે ભાગીદારની મીલકતને અસર થાય છે તે મીલકત ભાગીદારી અંધ થતી વખતે જે હોય છે તે છે. તે મીલકતમાં ભાગીદારી કરતી વખતે શીરૂઆતમાં ભાગીદારીમાં જે મીલકત નાંખતામાં આવેલી હોય તે તથા તેના સાધનથી ભાગીદારી ચાલુ હોય તે દરમિયાનમાં જે વધારો કરવામાં આવ્યો હોય તે તથા ભાગીદારી અંધ કરતી વખતે જે મીલકતમાં દરેક ભાગીદારનું જુદું જુદું હિત હોય તે છે, માટે જે મીલકત ભાગીદારી અંધ થયા પછી મેળવવામાં આવી હોય તે ભાગીદારીની મીલકત નથી. વળી જે મીલકત અસલ પંત્યાળાની હોય, પણ ભાગીદારોએ શુદ્ધ અંતઃકરણથી પોતાની જુદી છે એમ કારાર કરી દરાવ્યું હોય, તે ઉપર મજબૂરા લેહેણુદારો ભાગીદારીની મીલકત છે, એવો તે મીલકત ઉપર દાવો રાખી શકતા નથી, તેમજ જુદી મીલકત હોય તે મજબૂરી મીલકત થઈ શકે છે. પરંતુ જે કારારથી મીલકત મજબૂરી કે જુદી દરાવવામાં આવે તે કારાર ગમે તેમ હોય, તોપણ શુદ્ધ અંતઃકરણથી તે સંપૂર્ણ રીતે થએલો હોવો જોઈએ, એમ એકતર શીઓવન (ડીજેક્ષ એન્ડ સ્મેલ્સ રી. વા. ૪ પાનું. ૩૫૧) તથા એકતરશી રેલાન્ડસન (રિજ. રી. વા. ૧ પાનું. ૮૯) ના કામોમાં દરાવવામાં આવ્યું છે. દરેક ભાગીદારનો ભાગીદારીની મીલકત ઉપર તેના સહ-ભાગીદારો તથા તેઓની તરફથી દાવો રાખનારાના હક્ક વિરુદ્ધ હક્ક કાયમ રહે છે. લાગ-મીડસના ટ્રસ્ટની બાબતમાં (બીવન્સ રી. વા. ૨૦ પાનું. ૨૦). તેવીજ રીતે મરનાર ભાગીદારના વારસ વિરુદ્ધ લેહેણુદારોનો હક્ક તેના પ્રતીનીધીઓ ઉપર બળવી શકાય છે. આ નિયમ બાબત લાર્ડ હાર્ડવીકે કારણ બતાવેલું છે, તે એવું છે કે મજબૂરા લેહેણુદારોએ મજબૂરી મીલકત ઉપર ભરસો રાખેલો હોય છે; માટે તેમનો દાવો પ્રથમ મજબૂરી મીલકત ઉપર હોય છે, તેમજ જુદા જુદા લેહેણુદારોનો જુદી જુદી મીલકત ઉપર ભરસો હોય છે, તેથી તેમનો હક્ક પ્રથમ જુદી જુદી મીલકત ઉપર હોય છે, એવું ટવીસ વિ. માસે (આટકીન્સ રી. વા.

૧ પાનું. ૬૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે, જો કે આ નિયમનું કારણ યુક્તી ભરેલું છે, એમ દોષ કાઢાડવામાં વારંવાર આવેલો છે, તોપણ જ્યાંમાં મીલકત જોઈએ તેટલી ના હોય ત્યાંમાં આ નિયમ લાગુ કરવાની જરૂર ધારવામાં આવે છે. રીજવે વિ. કલેર (૧૯ બીવન્સ રી. પાનું. ૧૧૧)

એક ભાગીયાના ઉપર થએલા હુકમનામાની અનવણીમાં મજબૂરી મીલકત ફક્ત જમ થઈ શકતી નથી. તે પ્રમાણે એક ભાગીયા ઉપર દાવો કરવામાં આવ્યો હતો, અને તેમાં તે ભાગીયાનેજ હુકમનામાથી જવાબદાર ઠરાવવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ઠરાવ્યું કે તે હુકમનામાની અનવણીમાં તે ભાગીયાનીજ મીલકત ફક્ત જમ થઈ શકે છે. ભાગીદારીની મીલકત બ્યારે એક ભાગીદારીના ઉપર હુકમનામાથી જમ કરવામાં આવી હોય તો, તે જમી ઉઠાવવાનો દાવો કરવાની યોગ્ય રીતી એ છે કે, ભાગીદારી બંધ પાડીને જે ભાગીદારી ઉપરના હુકમનામાથી ભાગીદારીની મીલકત જમ કરવામાં આવી હોય, તે ભાગીદારીની લેણેણી રકમ કેટલી છે તે નક્કી કરવા સારું હિસાબ કરાવવાનો દાવો કરવો જોઈએ. એક ભાગીયા ઉપર થએલા હુકમનામાથી ભાગીદારીની મીલકત જમ કરવામાં આવેલી તેથી તે અનવણી બંધ પાડવાને બીજા ભાગીયા વિરુદ્ધ ને મીલકત ઉપર પોતાનો સ્થિતિ હક ઠરાવવાને દાવો કરવામાં આવ્યો હતો. તે દાવાની અંગીકરણમાં હાયકોર્ટ વાદીની ભાગીદારી બંધ પાડીને હિસાબ લેવાનો દાવો કચ્ચો હોય, એ પ્રમાણે દાવાની અરજી હુસ્ત કરવાની પરવાનગી આપી અને તે કામ એવા હુકમ સાથે પાંચું મોકલ્યું કે, તે દાવામાં બીજા ભાગીયાએને પક્ષકારમાં સામેલ કરી હિસાબ લેવો. કરીમભાઈ વિ. ઉત્તરપ્રાંત ના કનસરવેટર આફ ફેરેસ્ટ (ઈ. લા. રી. સુ. વા. ૪ પાનું. ૨૨૨)

કલમ ૨૬૩ મી.

પંત્યાળું ભાગ્યા ૨૬૩. પંત્યાળું ભાગ્યા પછી પંત્યાળાઓના હક્કો તથા પછી પંત્યાળાઓના ફરજો પંત્યાળાનું કામ અટકાવીને બંધ કરવા માટે જે હક્ક અને ફરજો કા- બાબતો જરૂરની હોય, તે સર્વે બાબતોમાં કાયમ રહે છે, યમ રહે છે. એમ સમજવું.

ટીકા—જે કરાર કરવા પંત્યાળા તરફથી વિચાર હોય તેવા કરારોથી પેઢીનું બંધન દરેક પંત્યાળાના હક્ક પંત્યાળું દુટવાથી બંધ પડે છે. પણ પાછળની કલમમાં જે હક્ક કાયમ રાખવામાં આવ્યો છે તે હક્કનો અમલ કરવા સારું પંત્યાળું ભાગ્યા છતાં પણ નિમને ફ્રેટલોક અપ્પલાર રહે છે. જેમકે સામાન્ય નિયમ એવો રપટ છે કે ભાગીદારી જો કે બંધ થએલી હોય, તોપણ તે સમેટવાના કારણસર જારી રહે છે. માટે ભાગીદારી બંધ થએલી હોય, તોપણ ભાગીદારીના કારણસર દરેક ભાગીદારને ભાગીદારના હિસાબે પૈશા લેવા આપવાનો અધિકાર છે, અને તે ભાગીદારી ચાલતાની દરમિયાનમાં ભાગીદારીની મીલકતની વ્યવસ્થા કરવાને તેને જે અધિકાર હોય છે, તેજ અધિકાર તેનો તે બાબતમાં જારી રહે છે. સમગ્ર બ્યુચર્ટ વિ. રેસર (૪ ડીન્કેસ બ્યાકનાટન એન્ડ ગાર્ડન રી. પાનું ૫૪૪) ના કાર્મમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જો આમ ના હોય, તથા હિસાબની કોઈ પણ રકમ બાબત ભાગીયાને વાંધો પડેલો ના હોય, તોપણ ભાગીદારી બંધ પડે એટલે તરત

રીસીબ્લર નીમવાને કોર્ટને અરજ કરવાની જરૂર પડે છે. વીલેટ વિ. ગ્લાન્ડેઈ (૧ હેર રી. પાનું. ૨૫૩) ના કામમાં ભાગીદારી સમેટવાની આખતમાં તેમજ બુની ચાલેલી લે-ણદેણ આખતમાં યોગ્ય પક્ષકારોને નામે જમે ખર્ચ કરવાને હિસાબ ખુલ્લો રાખવો જોઈએ. કાશે વી. માલ (૧ સ્વાનરટોન રી. પાનું ૪૯૫) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે કે, મરનાર ભાગીદારના વારસનો ભાગીદારીની મીલકત વેચાવવાનો હક્ક છે, પરંતુ જે હયાત ભાગીદાર હોય તેમની સાથે ભાગીદારી સમેટવામાં તેઓ હાથ ધાલવાને હક્કદાર નથી. હાલ વિ. હાલ (માકનાટન એન્ડ ગાર્ડન રી. વી. ૩ પાનું ૧૬) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે કે, કોઈ ભાગીદાર ભાગીદારી સમેટવામાં પોતાના અખલાર ઉપરાંત કરે અગર ખોટી વર્તણૂક ચલાવે તો કોર્ટ તેને અટકાવે, પણ જરૂર પડે તો વહીવટમાંથી તમામ પક્ષકારોને બાતલ કરી શકે છે. ઈસ્ટવીક વિ. ક્રાનીગ્સથી (વર્ન રી. પાનું ૧૧૮) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે કે, જ્યારે એકાદો ભાગીદાર પંચાણી પેહેડીના લેહેણદાર સાથે મળી જાય, ત્યારે કોર્ટ “ રીસીબ્લર ” નીમી ભાગીદારીમાં હાથ ધાલી શકે છે તેમજ હાર્ડિંગ વિ. ગ્લોવર (૧૮ વેસે. રી. ૨૮૧) ના કામમાં હરાવ્યા પ્રમાણે મજબૂરી મીલકતથી ભાગીદાર આગવો ધંધો ચલાવે, ત્યારે મ્યાડથીક વિ. વીમખલ (૬ બીવન્સ રી. પાનું. ૪૯૫) ના કામમાં હસવ્યા પ્રમાણે હયાત ભાગીદાર ભાગીદારી ચલાવવાને આગ્રહ કરી મરનાર ભાગીદારની મીલકત જોખમમાં નાંખે ત્યારે ડીટયાસ્ટેટ વિ. બોરડીયન (બ્રાઉન્સ. ચે. કેસસ, શીલીપ્સ વિ. આ-ટકીનસનની નોટનું પાનું ૨૭૨) ના કામમાં હરાવ્યા પ્રમાણે જ્યારે વહીવટ એવો હોય કે, તમામ વેહેપારને ધોંકા પોહોચે ત્યારે, અને ઇવન્સ વિ. કવંટ્રી (૫ ડીગ્રેક્ષ મેકનાટન એન્ડ ગાર્ડન રી. ૯૧૧) ના કામમાં જેમનો મીલકત ઉપર દાવ્ય હોય તેઓ મીલકત આપી દે, ત્યારે કોર્ટ રીસીબ્લર નીમી તેમાં હાથ ધાલી શકે છે. રીસીબ્લર નીમાયાથી ભાગીદારીમાં કોઈ પક્ષકાર ભાગ લેઈ શકતો નથી. રીસીબ્લર કોર્ટનો અમલદાર હોય છે, માટે જેને અગર તેના કબજાની મીલકતને દરકત કરવામાં આવે તો, કોર્ટનો તીરસ્કાર કર્યા બરોબર થાય છે, એમ લેન વિ. રટર્ન (૩ ગીફર્ડ રી. પાનું. ૬૨૯) ના કામમાં હરાવવામાં આવ્યું છે. ભાગીદારી ઉપર લીડલેસાહેબે રચેલા ગ્રંથ (૪ થી આઠમી) પાને ૮૬૨ માં કહેલું છે કે, આ કલમમાં હરાવ્યા પ્રમાણે ભાગીદારી બંધ થયા પછી અને તે સમેટવાનું કામ પુરું થતાં સુધી તે ભાગીદારીનો કોઈ ભાગીદાર તે ભાગીદારનો ધંધો ચલાવી શકતો નથી, એવો ઈંગ્લેન્ડ નિયમ પણ જણાય છે.

કલમ ૨૬૪ મી.

પંચાણુ ભાગ્યા ૨૬૪. જે પેઢી ભાગ્યા આખતની પ્રસિદ્ધ ખબર આપવા-આખત જાહેરખબર. માં આવી ન હોય, તે પેઢી ભાગ્યાથી પેઢિ મજકુર સાથે વે-હુપાર ધંધો કરનાર સખસોના નફા તુકશાનમાં કમી જાસ્તી થશે નહીં, પરંતુ તેવા સખસને પોતાને પેઢી મજકુર ભા-ગ્યાની ખબર મળી હોયતો, સદરહુ મુજબ કમી જાસ્તી થશે.

ટીકા—જ્યારે એકાદા સખસ ઉપર દાવો કરવામાં આવે, ત્યારે જે તે સખસ અ-મુક પેહેડીનો જાણીતો ભાગીયો હોય તો, નોટીસ આપ્યાનો સવાલ અગત્યનો થાય છે. નો-

દીસ આપવાની હમેશાંની રીતી ન્યુસપેપરમાં જાહેર ખબર કરી આપવાનો છે, પણ પેહેડીના દરવાજે અગર એકકપર પેહેડીનું નામ બદલવામાં આવેલું હોય તો, તે પણ ખસ છે. એમ ખાસ્કુટ વિ. શુકાલ વિગરે (૩ ક્યાપમેલ્સ રી. પાનું. ૧૪૯) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. ન્યુશમ વિ. કોલ્શ (૨ ક્યાપમેલ્સ રી. પાનું ૬૧૭) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એકાદો ભાગીદાર યોગ્ય રીતે નોટીસ આપી ભાગીયો અંધ થએલો હોય, પછી તે સહભાગીયો તે પંસાળાનું કામ ચલાવે તો, તે બાબતમાં તે જવાબદાર રહેતો નથી. કલકત્તા હાઇકોર્ટ (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૮ પાનું ૬૭૮ મે) ઠરાવ્યું છે કે, આ કલમમાં જે ઠરાવ છે તેનો ઈરાદો આ બાબતમાં કાયદાનો જે નિયમ છે તે તમામ બતાવેલો છે, એવો નથી, માટે વર્તમાન પત્રમાં ભાગીદારી અંધ પડ્યાની ખબર આપેલી હોય, તોપણ માજી ભાગીદાર જવાબદાર છે.

રામાસામી વિગરે (વાદીઓ) વિ. કાદરખીખી (ઈ. લા. રી. મદ્રાસ વા ૯ પાનું. ૪૯૨) ના કામમાં નંબર ૧ અને ૩ ના પ્રતીવાદીઓએ તા. ૨૧ જુન સન ૧૮૮૩ ના રોજ કોર્ટબાતુરમાં વેહેપાર કરવા સાર પાદશાહી રોતન, પીરમહમદ મેરાકાયર અને કંપની નામથી એટલે નંબર ૨ અને ૩ ના પ્રતીવાદીઓનાં નામ તે પેહેડીના નામમાં આવે છે, તે નામથી પંસાળું કર્યું. તા. ૩૦ જુન સન ૧૮૮૪ ના રોજ ફે આંકના દસ્તાવેજથી નં. ૧ નો પ્રતીવાદી તે પંસાળામાંથી ગયો, માટે તે તારીખથી તે પંસાળું અંધ પડ્યું. પણ નંબર ૨ અને ૩ ના પ્રતીવાદીઓ તેજ નામની પેહેડીથી વેહેપાર ચલાવે ગયા. જલ્લા જડજના અભીપ્રાયમાં આવ્યું છે કે ફે આંકના દસ્તાવેજ પછી એ અપીલવાળા તે પેહેડીના નવા ગ્રાહકો થએલા છે તેમાંનો એક તો કોર્ટબાતુર જલ્લામાં કોષબાતુરથી ૨૦ માઈલ દુર મેનુપાલીયામની નજીકમાં આનરમાં રહે છે, અને બીજો મદ્રાસમાં ૩૦૦ માઈલ દુર રહે છે. માટે આ અપીલોમાં સવાલ માત્ર એ છે કે તેઓના દાવામાં નંબર ૧ નો પ્રતીવાદી જવાબદાર થાય કિંવા નહી. અપીલકોર્ટના ફેસલા ઉપરથી અમે એમ સમજતા નથી કે અપીલમાં તે અપીલવાળાઓ નવા ગ્રાહકો છે તે ઈન્કાર કરવામાં આવ્યું છે, અને હકીકતની બાબતમાં અમારે તે ઠરાવ કચ્છ કરવો જોઈએ. પછી એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે જડજે હિંદુસ્થાનના કરાર આક્ટની કલમ ૨૬૪ નો ખોટો અર્થ કરેલો છે, અને ચંદીચર્ણદત વિ. એદળજી કાવસજી બીજનીના કામમાં ભાગીદારી અંધ થયાની નોટીસની નવા ગ્રાહકોની બાબતમાં જરૂર છે, એવું સીફજરડીસ ગાર્થસાહેબે ઠરાવ્યું છે, તે બતાવવામાં આવ્યું. કલમ ૨૬૪ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ભાગીદારી અંધ પડી હોય તેની ખબર તે અંધ પડેલી ભાગીદારી સાથે વેહેપાર કરનાર સખસો હોય, અને તે અંધ પડ્યાની જાહેરાત નોટીસ આપવામાં આવી હોય નહીં તો, તે વેહેપાર કરનાર સખસોને તેથી હરકત થતી નથી. આ કામમાં જે પેહેડી સાથે અપીલવાળાઓએ વેહેપાર શરૂ કરેલો છે, તે પેહેડીમાં નંબર ૨ અને ૩ ના પ્રતીવાદીઓ હતા. અને તે વેહેપાર શરૂ કર્યા પછી તેમાં કોંઈ ફેરફાર થયો નથી. માટે અપીલવાળાઓએ એમ કહી શાબેત કરવાનું છે કે ના. ૧ નો પ્રતીવાદી તે પેહેડીમાં ભાગીદાર છે, એવું માનવાથી તે પેહેડી સાથે અમે વેહેપાર કરેલો છે. આ તેઓએ કહેલું નથી, પણ નંબર ૧ ના પ્રતીવાદીનું નામ પેહેડીના નામમાં જણાવ્યું નથી, માટે આવી ધારણા વિરુદ્ધ અનુમાન થાય છે.

કલમ. ૨૬૫ બંધ કરવા બાબત અરજ કરવાનો હક્ક. (૩૮૧)

જો આંકના કરારની આર્ટિકલોમાં નંબર ૨ અને ૩ ના પ્રતીવાદીઓએ તે વેહેપાર ચલાવવો * * * પેટા ભાગીદાર ભાગીદારીમાંથી દુર થાય તે બાબત ભાગીદારની એજન્સી નોટીસ આપવાથી બંધ થાય છે, એવો સામાન્ય નિયમનો અપવાદ છે. (લીડલે આન પાર્ટનરશીપ (૪ થી આવૃત્તી પાનું ૪૦૫-૪૦૮ જુઓ), અને એમ કેહેવામાં આવ્યું નથી કે નંબર ૧ ના પેટા ભાગીદારનું નામ પેહેડીના નામમાં નથી, તોપણ તે નંબર ૧ પેટા ભાગીદાર છે, એ વાત અપીલવળાઓના જાણવામાં હતી. જુનો ગ્રાહક હોય તો, તે હકીકત જાણે છે, એમ ધારી શકાય. પરંતુ આવું અતુમાન નવા ગ્રાહકની બાબતમાં થઈ શકતું નથી, અને નંબર ૧ નો પ્રતીવાદી ભાગીદાર હતો, એવું અપીલવાળાઓએ સાંભળ્યું હતું, તેવો પણ કાંઈ પુરાવો નથી. આવી હકીકત છતાં અમે ખર્ચ સાથે અપીલ કાઢાડી નાંખીએ છીએ.

કલમ ૨૬૫ મી.

ભાગ્યા પછી અ- ૨૬૫. જ્યારે પંત્યાળું ભાગ્યા બાબતનો દાવો કરવાનો થવા સમાપ્ત થયા હક કોઈ પંત્યાળાને હોય, અથવા પંત્યાળું સમાપ્ત થયું પછી કોર્ટ કામ આ- હોય ત્યારે જે બીજી રીતનો કાંઈ કરાર ન હોય તો, પંત્યા-ટોપીને બંધ કરવા ળાનો ધંધો આટોપીને બંધ કરવાનો, તથા તેનું કરજ અદા બાબત. કરવાની તજવીજ કરવાનો, તથા જે ફાજલ રહે તે પંત્યા-ળાઓના હિસ્સા મુજબ તેઓને અનુક્રમે વેહેલી આપવાનો કોર્ટને અધિકાર છે.

ખુલાસો—જે ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના અધિકારની સ્થાનિક મર્યાદાની અંદર પેઢીનો ધંધો ચલાવવાની જગ્યા કિંવા મુખ્ય જગ્યા હોય, તે ડિસ્ટ્રિક્ટ જજની કોર્ટ કરતાં કનિષ્ઠ પંકતીની ન હોય, તેવી કોર્ટને આ કલમના અર્થ મુજબની કોર્ટ સમજવી.

ટીકા—દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાની કલમ ૨૧૫ મીમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, આ કલમના ઠરાવ પ્રમાણેની અરજ તે કલમ ૨૧૩ મીના અર્થ પ્રમાણે પાટો દાવો સમજવો, વહિવટના દાવામાં જે રીતી પ્રમાણે ચાલવામાં આવ્યું છે, તે રીતી તેમાં બતાવવામાં આવી છે. તે કલમ ૨૧૫ મીમાં ભાગીદારી બંધ કરાવવાના દાવા બાબત ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. પરંતુ આ કલમ તો ફક્ત ભાગીદારી સમેટવોની બાબતમાં છે, અને તે વિશેની અરજનો દિવાની કામ ચલાવવાની રીતીના કાયદાના ૪ થા પરીશીષ્ટના નંબર ૧૧૩ (અ) માં નમુનો બતાવવામાં આવ્યો છે. પંત્યાળું દુટતાં સુધા આ કલમની રૂઢનો દાવો ચાલી શકે નહીં. સોરાબજી ફરદુનજી વિ. દુલભભાઈ હરગોવિનદાસ (ઇ. લા. રી. મુ. વા. ૫ પાનું ૬૫) ના કામમાં તથા હારીસન વિ. દોલ્હી એન્ડ લાંડન એન્ડ (ઇ. લા. રી. ૪ અ. પાનું. ૪૩૭) ના કામમાં ઠરાવદ્વામાં આવ્યું છે કે, ભાગીદારી બંધ પડવા સુધી આ કલમ પ્રમાણેનો દાવો ચાલી શકતો નથી.

પ્રસાદદાસ મલીક વિ. રસીકલાલ મલીક (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૭ પાનું. ૧૫૭) વિગરેના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, આવી દાવો જે મુખ્ય દિવાની કોર્ટની હકુમતની

અંદર પંચાળાની પેહેડીનું કામ ચાલતું હોય, તે મુખ્ય દિવાની ડાઈમાં ચાલી શકે છે, એવો વિચાર કરવામાં આવેલો છે કે આ કલમથી જીલ્લા જડજની કોર્ટને નવી હકુમતનો અમલ કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે. માટે જે વિરૂદ્ધ કરાર ના હોય તો, પંચાળા પેહેડી સંપૂર્ણ રીતે સમેટવાને સારૂ જે સવાલોનો નીકાલ કરવાને કોર્ટને અખત્યાર છે, તે શિવાય આ કલમમાં બતાવેલા પ્રકારનો દાવો કરી ભાગીદારીના અંગલુતોને કાંઈ ભાગવાનો ઇલાજ મળી શકતો નથી. રામાયા વિ. ચંદ્રસેખ સુવ (ઇ. લા. રી. મદ્રાસ વા. ૫ પાનું. ૨૫૬) ના કામમાં મદ્રાસ હાઈકોર્ટે પણ આવેજ ઠરાવ કરેલો છે. પરંતુ ખીજ બાજુ તરફ મદ્રાસ હાઈકોર્ટે રામાસામી વિ. થીરેતગાડસામી (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૧ પાનું. ૩૪૦) ના કામમાં કલકત્તા હાઈકોર્ટે લજમનલાલ વિ. જમલાલ (ઇ. લા. રી. ક. વા. ૬. પાનું. ૫૨૧), અને તેમજ મુંબઈ હાઈકોર્ટે લાડુભાઈ પ્રેમચંદ વિ. રવીચંદ (ઇ. લા. રી. મુ. વા. ૬ પાનું. ૧૪૩) ના કામમાં ઠરાવેલું છે કે, જે જીલ્લાકોર્ટની હકુમતની અંદર પ્રતીવાદી રહેતો હોય તે જીલ્લાકોર્ટને જે હકુમત ખીજ રીતે મળે, તે હકુમત તે કોર્ટને આ કલમના ખુલાસા ઉપરથી મળી શકે તેવું છે; અને તેથી તે કોર્ટની હકુમત ખાતલુ કરવામાં આવી નથી.

... સોરાબજી ફરદુનજી વિ. દુલભભાઈ હરગોવિંદદાસ (ઈ. લા. રી. મુ. વાં. ૫ પાનું. ૬૫) ના કામમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે આ કલમ પ્રમાણે જીલ્લા કોર્ટને હકુમત મળવાને પ્રથમ પંચાળા થએલું હોવું જોઈએ. અમદાવાદની જીલ્લાકોર્ટમાં જીનીંગ ફ્ચાક્ટરીંગ કંપનીના એક ભાગીદારે તે કારખાનું બંધ પાડવા તથા તેનું કામ સમેટી દેવું આપતાં જે વધે તે ભાગીદારેને વેહેંચી આપવા દાવો કર્યો હતો, પણ દાવાની તારીખે પંચાળા બંધ પડેલું નહીં હતું. આ કામ આસીસ્ટન્ટ જડજ તરફ મોકલવામાં આવવાથી તે હિસાબે ઠરાવ્યું કે તે કારખાનું બંધ પાડવું અને તેનું કામકાજ સમેટવું. આ ઠરાવ ઉપર હાઈકોર્ટમાં અપીલ કરવામાં આવી. તેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું કે આસીસ્ટન્ટ જડજનો ફેસલો ફેરવવામાં આવ્યો છે, અને યોગ્ય કોર્ટમાં દાવાની અરજી આપવાને તે વાદીને પાછી આપવામાં આવે છે. આ કામમાં એવો સવાલ ઉત્પન્ન થયો છે કે આ આક્ટની કલમ ૨૬૫ મીમાં સમાસ થાય તેવું કામ આસીસ્ટન્ટ જડજ તરફ મોકલવાને જીલ્લાજડજને અખત્યાર છે કિંવા નહીં.

આ પ્રમાણે ભાગીદારી બંધ પડ્યા પછી એકાદો ભાગીદાર જીલ્લા કોર્ટમાં તે ભાગીદારીનું કામ સમેટવા બાબત અરજી કરી શકે છે, પરંતુ તેથી જે કોઈ દિવાની કોર્ટને ભાગીદારીને હિસાબ લેવાનો દાવો સાંભળવાની હકુમત છે તે દાવો કરવાનો હક્ક લેઈ લેવામાં આવ્યો નથી. લજમનલાલ વિ. રામલાલ. (ઈ. લા. રી. ક. વા. ૬. પાનું ૫૨૧)

પ્રતીવાદીએ ભાગીદારીમાં જે વહેપાર કરી નફો લીધેલો હોય, તેનો હિસ્સો લેવા તથા હિસાબ લેવાનો અગર પક્ષકારોના એકત્ર હકમથી જે ખીજ પુંજ વસુલ કરેલી હોય, તેમાંથી વાદીનો હિસ્સો કાઢાડી આપવા બાબત પ્રતીવાદીને ફરજ પાડવાનો દાવો હોય, તેને આ કલમ ૨૬૫ મીના ઠરાવથી હરકત થતી નથી. પીપાયા વિ. નરસાયા (ઈ. લા. રી. મ. વા. ૭ પાનું ૨૪૬.)

પંચાળા ભાગવા વિશેનો દાવો કરી પંચાળાનું કામ આટોપી બંધ કરવામાં કોર્ટની મદદ લેવાનો રસ્તો છે. આવા પંચાળાને અમલ તેમના પ્રતીનીધીઓને આ દાવામાં પક્ષ-

સાધારણ પંત્યાળું.

(૩૮૩)

કાર કરવા જોઈએ. કાકસ વિ. સ્ટીફન્સ (જ્યુરીસસ્ટ નવી આજિતિ વા. પાનું. ૧૧૪૪)
(આ કલમ ફક્ત સન ૧૮૮૬ ના આક્ટ ૪ થાયી સુધરી છે.)

કલમ ૨૬૬ મી.

નીચમીત જવા- ૨૬૬. નીચમીત જવાબદારીના પંત્યાળા ઇનકોર્પોરેટેડ
બદારીનું પંત્યાળું, પંત્યાળા અને જોઈંટિસ્ટાક કંપની એવા પ્રકારના જે વીશેષ
ઇનકોર્પોરેટેડ પં- પંત્યાળા હોય, તે વીશે વખતે વખત હિંદુસ્તાન મધે જે
આળું, અને જોઈંટ કાયદા ચાલુ હોય, તે સુજબ વ્યવસ્થા થશે.
સ્ટાક કંપની.

ટીકા—અસાધારણ ભાગીદારી ધણુંકરી એવી હોય છે કે, જે ભાગીદારીની
સંખ્યાના કારણથી સન ૧૮૮૨ ના હિંદુસ્તાનની કંપની નીચેના આક્ટની (કલમ ૪) પ્ર-
માણે રજીસ્ટર થયા વિના ભાગીદારી થઈ શકતી નથી, કારણ કે ખીજું રીતસર થવાને
રજીસ્ટર કરાવવાની બાબતમાં થવું જોઈએ. હિંદુસ્તાનની કંપનીઓ બાબતના આક્ટ અથવા
જે ખાસ આક્ટોની રૂઠ્ઠી અમુક કંપનીઓ બંધાએલી છે, તે આક્ટોના ઠરાવોની આડે
આવે એવો ઉપરની કોઈ પણ કલમનો અર્થ ન થઈ શકે, તેને માટે હાલની કલમ બંદો
બસત કરે છે. (કનીંગહામસાહેબની ટીકા પાનું ૪૭૯).

પરીશીષ્ટ.

કાયદા ૨૬ કસ્યા તે.

સ્ટાટ્યુટો.

સ્ટાટ્યુટ આક્ટનો નંબર તથા શાલ.	વિષય.	કેટલો ૨૬ કસો.
ખીજા ચારલ્સના ૨૯ મા વર્ષના સ્ટાટ્યુટના બાબ ૩ વિક્ટોરીયાના ૧૧ મા તથા ૧૨ મા વર્ષના સ્ટા ટ્યુટનો બાબ ૨૧	કપટો અને ખોટા સોગનો બંધ કરવા વિશેનો કાયદો. હિંદુસ્તાન મધેના નાદાર દેણદારો વિશે જે કાયદો છે, તે એકત્ર કરી દુરસ્ત કરવા વિશે.	કલમ ૧, ૨, ૩, ૪ અને ૧૭. કલમ ૪૨.

(૩૮૪)

પરીશીષ્ટ.

આક્ટો.

આક્ટનો નંબર તથા શાલ.	વિષય.	કેટલો રદ કર્યો.
સન ૧૮૪૦ નો આક્ટ ૧૩ મો.	ઈંગલાંડનો કાયદો જે પ્રસંગે લાગુ હોય તે પ્રસંગે ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીના મુલકને ૪ થા ન્યાનના ૪ થા વર્ષના સ્ટાટ્યુટના બાબ ૮૩ માં ૪ થા ન્યાનના ૬ થા વર્ષના સ્ટાટ્યુટના ૯૪ માં બાબથી ફેરફાર તથા સુધારો થયો તે પ્રમાણે લાગુ કરીને ક્યાક્ટ રો વીશેના કાયદા સુધારવા બાબત આક્ટ.	સધજો.
સન ૧૮૪૦ નો આક્ટ ૧૪ મો.	જે પ્રસંગે ઈંગલાંડનો કાયદો લાગુ હોય તે પ્રસંગે ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીના મુલકને ૪ થા ન્યાનના ૯ મા વર્ષના સ્ટાટ્યુટના ૧૪ મા બાબના ઠરાવ લાગુ કરીને કેટલાએક વચનો તથા બંદોબસ્ત કાયદેસર થાય તેને સાફ લખેલા ટીપ્પણ અવસ્ય છે, એવું ઠરાવવાનો આક્ટ.	સધજો.
સન ૧૮૪૪ નો આક્ટ ૨૦ મો.	જે પ્રસંગે ઈંગલાંડના કાયદા લાગુ હોય તે પ્રસંગે ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીના મુલકને વીક્ટોરીયાના ૫ મા તથા ૬ થા વર્ષના સ્ટાટ્યુટના ૩૯ મા બાબમાંના ઠરાવ આ આક્ટ ઉપરથી ફેરફાર થયા તે પ્રમાણે લાગુ કરીને જે આડ તીખાને હવાલે માલ સોંપ્યો હોય તેને શુદ્ધબુધીએ આ પેલી કરગળ રકમો વીશેનો કાયદો સુધારવાનો આક્ટ.	સધજો.
સન ૧૮૪૮ નો આક્ટ ૨૧ મો.	શરત નિરર્થક થાય એવું ઠરાવવાનો આક્ટ.	સધજો.
સન ૧૮૬૬ નો આક્ટ ૫ મો.	હુંડી વિશે સંક્ષીપ્ત પદ્ધતી ઠરાવવા વીશેનો તથા બ્રીટીશ ઈન્ડીયાના વેહેપાર સબંધીનો કાયદો કેટલીએક બાબતમાં સુધારવા વીશેનો આક્ટ.	ક. ૯ અને ૧
સન ૧૮૬૬ નો આક્ટ ૧૫ મો.	હિંદુસ્તાન મધ્યે પંત્યાળા વીશેનો કાયદો સુધારવા વીશેનો આક્ટ.	સધજો.
સન ૧૮૬૭ નો આક્ટ ૮ મો.	હિંદુસ્તાન મધ્યે ઘોડાની શરતો વીશેનો કાયદો સુધારવા વીશેનો આક્ટ.	સધજો.

હ. સ. કનિંગહામ.

ગવરનર જનરલની કાયદા તથા કાનુન કરનારી કૌન્સીલનો
આફિશિએટિંગ સેક્રેટરી.

(True Translation.)

VIRPRASAD TAPIPRASAD,

(Chitnees to the Collector of Surat.)

CARSETJI RASTAMJI THANAWALA.

(Subordinate Judge of Callian, in the Thana District.

